ערוך השלם

יצחק קייב

ספר

ערוך השלם

הלא הוא ספר הערוך אשר בו נקבצו כעמיר גורנה כל המלות החמורות
בתלמוד ומדרשים ונסדרו עפ״י א״ב למען ירוץ הקורא בו

מאת

רבינו נתן בן רבינו יחיאל ז״ל

ראש מתיבתא דרומי

ועליו ספר

מוסף הערוך

להרב החכם הבקי בחכמת הטבע והרפואה והבלשן הגדול רבי

בנימין מוספיא ז״ל.

מיוסד על הדפוס הראשון של הערוך (בערך הרל״ז) ודפוס וויניציאה (הרצ״א) עם הוספות,
הגהות, הערות ותקונים על פי שבעה כתבי יד מהערוך עתיקי יומין ועם מעלות אחרות
רבות כאשר תחזינה עיני הקוראים.

אזנתיו וחקרתִיו ודרשתיו

אנכי הצעיר

חנוך יהודה באא״מ הר״ר ישראל קאָהוּט

רב ואב״ד בק״ק פינפקירכען והגליל יצ״ו.

מהדורה שניה / חלק רביעי

★

וינה, תרפ״ו — 1926

הוצאת „מנורה״ וינה — ברלין

וינה, רחוב הַיְנֶה 16

Printed in Austria.

מנחת זכרון

לכבוד

ראש החוקרים גדול מרבן שמו מוהר"ר

יום טוב ליפמאן צונץ נ"י

ליום מלאת לו תשעים שנה משני חייו אשר

עומד לשרת בקודש כאיש אמונות ורב ברכות אין כמוהו

מאת

מוקירו

המו"ל ספר ערוך השלם.

ARUCH COMPLETUM

sive

LEXICON

vocabula et res, quae in libris

TARGUMICIS, TALMUDICIS ET MIDRASCHICIS

continentur, explicans

auctore

Nathan ben Jechiel

Nathane filio Jechielis

saeculi XI Doctore celeberrimo, Praeside scholarum Talmudicarum Romae; cum appendice ad discendum utili per Benjaminum Mussafiam, medicum, philosophum, philologum et physicum ad contextum Aruchinum adjuncta.

*

Praelaudatum opus ex disciplinis contextus Aruchini Venetiis (anno 1531) editi et typis mandatorum optimi ita ex hujus cum editione princip. (ante 1480), nec non cum septem Aruchinis veteribus manuscriptis bono cum animo facta comparatione corrigit, explet, critice illustrat et edit.

Dr. Alexander Kohut,

Rabbinus supremus Quinque-Ecclesiensis (Fünfkirchen).

Tomus quartus.

VINDOBONA 1926

Published by

Hebräischer Verlag „Menorah“ G. m. b. H., Wien — Berlin.

אות הטית

* ט' אות תשיעי בסדר א"ב ומספרו תשעה, ויבא במקום דלי"ת רכה ד"מ טִיבא = דִּבָּה עיין ערך טב ב', טמע = דמע; טפוס = דפוס וכדומה, ועוד יבא במקום צ' העברי ד"מ טביא = צבי, טללא = צל, טור = צור, טופרא = צפורן, טלע = צלע, יעט = יעץ, ומתחלף באותיות דטלנ"ת ובפרט בתי"ו עיי"ע טאטרון, טעה וכיוצא בזה בל"מ טפש = דבש, טבל = דבל; חטף = חתף, פסנטירין = פסנתירין ועוד זולתו.

טָא (= טָאטֵי מל"מ טִאטֵא לפע"ד מהשם طاءة טִיט וכן ثاطة Koth ועניני הסיר הטיט והדומן (den Unrath wegschaffen בפ' ראהו בי"ד (ר"ה כ"ו: שמעוה לאמתא דבי ר' דאמרה[1]) לחברתה שקיל[2]) טאטיתא וטאטי ביתא. פירוש מכבד שמכבדין בו הבית. *[אחי"ה וכן לועז רש"י במגילה שם טאטיתא: אישקופ"א והיא ל"צ נושנת שהובאת בע' הפיא א' ע"ש הלעז אשקובא וכ"ה ברש"י בשבת קכ"ד: ד"ה מכבדות וכן לועז הפעל אשקוביר בישעיה שם ורד"ק בערך טאטא סקובר בלע"ז scopare כן הוגה במקום אשרובר ולפע"ד צ"ל אשקובר והוא ל' אספמיא ausfegen, escobar ובענין גזרת המלה כתב קאסטיללום שהיא מל"ע طاطا מכבד את הבית, אבל לא בא זכרון המלה הזו בערכי מלין ערביות, לכן דעתי נוטה לדעת גיזיניאוס שהוא מל"ע طاءة או לפע"ד מל"ע השנית הנ"ל ثاطة פי' טיט ובפיעל הוראת השרש לפעמים ענין שלילה כמו דִּשֵּׁן מן דשן כלומר חסרת הדשן וכן שֵׁרֵשׁ מן שֹׁרֶשׁ וא"כ טאטא פירוש הסרת הטיט. והשם טאטיתא כמו מטאטא בל"מ] —

* טְאֵב (מל"ם (fröhlich sein בדניאל ו', כ"ד שגיא טְאֵב עלוהי פי' היה טוב לב מאוד וכן נאמר בל"ע طابت نفسه ובתרג' ש"א ט"ז, כ"ג וטאיב ליה וממנו התואר בתרג' משלי י"ד, כ"ב טָאֲבֵי פירוש טובים וכן בלשון ערבי طاب דבר טוב.

* טָאבָא (שם פרטי) ב"ב מ"ח: טאבא תלא לפאפי וכו' ובע' כנר א' גרסו רבינו — וכן אי' טאבי שמות איזה אמוראים ביוחסין השלם קמ"ד ע"ש ועיי"ע טבי ב' ומ"ש.

☞ טֶאַטְרוֹן (מל"י θέατρον Theater, Schau-spiel) עיי"ע תאטרון. *[אחי"ה בערך תאטר הובאו הדוגמאות ובדפוסים הישנים בכולן בתי"ו בראש, אבל בדפוס אמ"ש בציון מכתובות ה'. ושבת ק"נ. הולכין לטאטריות ובנו"ג בט"ם לטרטיאות, ובריש שאילתות לנכון לתיאטראות כגי' רבינו בערך תאטר בדפוסים הישנים. ובטי"ת בראש איתא ג"כ ברי"ש שהש"ר ובילק' וישב רמז קמ"ו יום טיאטרון היה (בב"ר פפ"ז איתא בתי"ו וכ"ה בערך תאטר). והקבוץ בתי טיאטראות בריש אסת"ר אבל בילק' ירמיה רמז רצ"ג ובילק' תהלים רמז תרי"ג בט"ם בתי טרטיאות אבל לנכון באיכ"ר ריש פתיחתא סי' ג' וכן הובא בע' תאטר. ובב"ר פס"ז בתי טרטסיאות וט"ם הוא ולנכון אי' בערך קרקס ד'] —

* טאל (?) ירו' שבת רפ"א ד"ט רע"א מטאלין מילייא ובהגהות בדפ' קראט' נ"ב אולי צ"ל מנא אלין ע"כ ולפע"ד צ"ל מטי לאלין מלייא ובירו' שבת פי"ט די"ז רע"ב אי' מטיל אילין וצ"ל מטי לאילין וכ"ה לנכון בירושלמי פסחים פ"ו דל"ג סע"ג.

* טָאנִים (בל"י Τάνις) פי' צוען של מקרא עיין ערך טנס ב'.

[1]) בנו"ג דהוות אמרה וכ"ה במגילה י"ח סע"א. [2]) בנו"ג שקולי.

☞ טָארְגָא (בל"י ורו' Panzer, θώραξ, thorax Brustschild) מזמור ראשון דמדרש תהלים מגן זה תרים טארגא פרסאה. פי' בלשון ישמעאל מגן. *[אחי"ה כונתו על לש' ערבי طوارق הקבוץ מן طارقة שפתרונו מגן אבל נעתק הוא מל"י ורו' הנ"ל. ובשו"ט שם אי' הסיום: שהוא מקיף את האדם משלש רוחותיו ע"כ וא"כ גזרו טארגא מלשון יונית טריגון עיין ערך טרגון ובלי נכון הוא] —

* טָארִיקִי (לפע"ד מל"ע طارقة Unglück) והפלאתי ביום ההוא את ארץ גשן (שמות ח', י"ח) א"ר אמי כאדם שאומר לחבירו לא יטול פלוני בטאריקי זו שפלוני פטרונו עומד (עליהן) [צ"ל עליו] ופי' מ"כ בטאריקי בעונש כן פי' הערוך ע"כ ואני לא מצאתיו ול"ע הוא מל"ע הנ"ל פי' עמל ורע. ובעל כ"כ שיער שהוא ל"י ταραχή פי' ערבוב Verwirrung ועוד שם פי' אחר ול"נ.

טֹב (ידוע מל"מ טוב בל"ע طاب בל"ס טָב, טָבָא gut, schön) תואר לכל שהוא שלמות בענין ונאות לתכלית וממנו המושגים המסתעפים עיין בפנים ומ"ש) בר"ג דפ' כל המנחות באות (מנחות ג"ג רע"ב) יבוא טוב ויקבל טובה מטוב לטובים וכו' בסוף מגילה (כ"ה.) ובפרק אין עומדין להתפלל (ברכות ל"ג:) על טוב יזכר שמך. פי' נודה לך ה' על כל טובה וטובה שאתה עושה עמי נמצא מודה על הטובה ולא על הרעה ותנן (ברכות נ"ד.) חייב [אדם] לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה כי הרעות שמביא הקב"ה על האדם לטובתו הן שהן כפרה לעונותיו כאדם שמצער עצמו בהקזת הדם ורפואתו היא וחייב לברך. בגמ' ערבי פסחים בגמ' מזגו לו (פסחים קי"ח רע"א) הודו למי[1] שגובה חובתו של אדם בטובתו. פי' בטובה שלו כלומר בממונו מכל אדם כפי השגת ידו עשיר בשורו עני בשיו וכו'[2]. בפ' ב' בבכורות [בגמ'] כל הקרשים שקדם מום קבוע להקדישן . . אין עושין תמורה (בכורות י"ד:) כתיב (ויקרא כ"ז, י') לא יחליפנו ולא ימיר וגו' השתא רע בטוב אמרת לא טוב ברע מיבעיא אמר לך טוב מעיקרו עושה תמורה וכו'. ובפ"ק (בתרומה) [צ"ל בתמורה] בגמ' ממירין [מן הצאן] על הבקר (תמורה ט'.) אמר אביי נכתוב קרא טוב ברע או רע[3] מאי בטוב הכי קאמר טוב מעיקרו עושה תמורה וכו'. ובספרא (בחקותי פרשה ג', פרק ט') טוב ברע תמים בבעל מום[4] (שלא) [צ"ל שנאמר לא] תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום (דברים י"ז, א'), בפ' אלו עוברין בפסח בגמ' כיצד מפרישין חלה (פסחים מ"ו רע"ב) ובס"ג דפרק האיש מקדש (קידושין נ"ח: ועיין ב"מ י"א: נדרים פ"ד:) טובת הנאה אינה ממון פי' אותה הנאה שיש לו לישראל לתת חלתו לכהן ויבחור כהן שיחזיק לו טובה מר סבר אינה ממון ומר סבר ממון[5]. פ"א[6]) דבר מועט שיתן ישראל לחבירו בשביל שיתן בכור שלו לבן בתו כהן וכך מפורש בפ' המקדיש שדהו (ערכין כ"ח סע"ב) הבכור בין (טמא) [צ"ל תם][7] ובין בעל מום מחרימין אותו כיצד פודין אותו אומרין כמה אדם רוצה ליתן בבכור זה וליתנו לבן בתו או לבן אחותו — בפ"ק דיומא (י"ד.) ומטיב את הנרות. פי' מ כ ב ד[8] את הנר ומקנחה מכל פסולת ש נ ש א ר[9] בה מן הלילה ומשים לשם הפתילה. בפרק אמר לו בגמרא אמר ר' אלעזר[10] אם הפסיק בה (כריתות י"ג:) ובריש פ' כל הגט בגמ' ומקום הזמן (גיטין כ"ו:) אמר רב הלכה כר' אלעזר קרי רב עליה דר' אלעזר טובינא דחכימי[11]. בהלכה קמא דכסוי הדם (חולין פ"ד:) מאי דכתיב (תהלים קי"ב, ה') טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט לעולם יאכל אדם וישתה פ ח ו ת מ מ ה ש י ש ל ו ו י ל ב ש ו י ת כ ס ה ב מ ה ש י ש ל ו ו י כ ב ד א ש ת ו ו ב נ י ו י ו ת ר מ מ ה ש י ש ל ו ש ה ן ת ל ו י י ן ב ו ו ה ו א ת ל ו י ב מ י ש א מ ר ו ה י ה ה ע ו ל ם[12]. בס"ג דפ"ק בגיטין (י"ד:) טב טב[13]) רמו ליה. פי' בטוב טוב הכוהו. בב"ר פכ"ז (כ"ו) כי טובות הנה (בראשית ו', ב') אמר ר' יודן טבת כתיב משהיו מטיבין אותה לבעלה היה גדול נכנס ובועלה תחילה הה"ד כי טובות הנה אלו הבתולות ויקחו להם נשים (שם)

---

1) וכ"ה בכ"י ש"ס וילקי' ומנות"מ הובא בד"ס צד קפ"ו ולא העיר על גי' הערוך וכ"ה בפי' ר"ח. 2) הועתק מפי' ר"ח צד ק"ע ושם צריך להשלים מתוך הערוך. 3) בנו"ג או רע בו אבל גם מפי' רגמ"ה כ"י לתמורה (בקובץ כ"י אנגיילי' דף רי"ז סע"ב) מוכח שלא גרס בו. 4) בנו"ג תמימים בבעלי מומים ובעלי מומים בתמימים ועיין תמורה שם. 5) הועתק מפי' ר"ח ושם בצד ע"ח קצת ברוחב ביאור. 6) וכ"ה ברש"י לפסחים מ"ו. 7) וכ"ה לפנינו וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לערכין (בקובץ כ"י אנגיליקא דף קנ"ג רע"ב). 8) כ"ה בדפ"ר ונ"ל עיקר ופי' ענין נקיה וקניחה אבל בשדפ"ע אי' מכבה ובכ"י ה"ב חסר „פי' מכבה את הנר" ובהגיון שלמה צד י"ט מוכח כי מדברי הראשונים נראה כגי' כ"י אבל לפי מ"ש כי גי' דפ"ר מכבד לא קשה מאומה. 9) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר ופיזי' אבל בדפ"ו בט"ס שנאמר ובדפי' אמשי' הגיה בחנם שיש בה. 10) כ"ה לנכון, ובנו"ג ר' אליעזר ועיין הגרי"ב בהפשב"ע. 11) ועוד עיין כתובות מ'. 12) כ"ה בכ"י וי"ו ל"ד וה"ב, ובדפ"ע נתקצר ע"י וכו'. 13) בנו"ג רק פעם א' טב.

אלו הנשואות, מכל אשר בחרו (שם) זה זכר ובהמה. בריש ויק"ר פ' ר' יצחק פתח (רפ"ג) טוב מלא כף נחת (קהלת ד', ו') טוב מי שיש לו י' [1]) זהובים ונושא ונותן בהן ומתפרנס מהן ממי שהולך ולוה ברבית במתלא אמרין מאבד את דיליה ודלא דיליה [2]) אלא ורעות רוח (קהלת שם) רעותיה מתקרי (פרגמטוטיא) [צ"ל פרגמטיוטא] [3]). ובאם בחקתי פ' (ר' יצחק פתח) [4]) [צ"ל איש כי יפליא] (ויק"ר ר"פ ל"ז) טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם (קהלת ה', ד') ר"מ אומר טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר ר' יהודה אומר טוב מזה ומזה שנודר ומשלם. ואית דמהפכין דר"מ לר' יהודה ובר"ג דחולין [5]). ובפרק ד' בשביעית (מ"ב) שנטייבה או שנדיירה. ירושלמי (שביעית פ"ד דל"ה.) איזהו טייוב [6]) כל העם חורשין פעם אחת והוא חורש שני פעמים — טוביה חטא וזיגוד מינגד [7]) פי' יהעיד זיגוד על טוביה שחטא ומפני שהיה עד אחד נתחייב מלקות ונעשה כמו משל בפי הכל אחד חוטא וזה לוקה". *[אחי"ה הועתק מלה במלה מפי' ר"ח למכות עיין מגדל חננאל צד ט"ז וכמו ר"ח פי' רבינו בערך טבגאי א' גם משל שני דמכות שם. ויש עוד משל דומה בב"ר סוף פרשה כ"ה מתלא אמרין שילו חטא ויוחנא משתלמא. — ערך זה בלי סדרים הוא, וזה משפט המלה עם תשלום הערך: א') הפעל אינו רגיל בקל כי אם בהפעיל כמו בעברי ד"מ ברכות מ"ח: וש"נ הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה. קידושין ל"ט: מטיבין לו . . מריעין לו. ב"ק פ' סע"ב כל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו. סנהדרין פ"ז מ"י כך מטיבה כך מריעה. שמ"ר רפ"נ שהיה למד תורה מפי הגבורה ובא ואמר לישראל וטיבן. והושאל בברכות נ"ה: יטיבנו בפני שלשה כלומר יפתור החלום לטוב כדאי' שם לימא להו חלמא טבא חזאי וכו', ע"ש ועוד הושאל לנקוי הפתילה יומא י"ד. וכן הוראת طاب בל"ע עיין לעיל בערך והושאל לנוי ולתכשיט האשה ב"ר פכ"ו עיין לעיל בערך. בינוני פעול לפעמים גם בתמורת השם ברכות ה' רע"א אם נצחו מוּטָב ביצ' ל'. וש"נ מוּטָב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, יבמות ע"ט. מוטב שתעקר אות א' מן התורה וכו', קידושין פ"א. מוטב תיכספו בי עמרם וכו'. סנהד' פ"ז מ"י אם חוזר בו הרי זה מוטב וכו', עדיות פ"ה מ"ו מוטב לי להקרא שוטה וכו', ב"ר ס"פ צ"א מוטב תהא נפש אחת בספק, שמ"ר ר"פ מ"ג ומ"ו ותנחומא עקב סי' י"א מוטב שתידון (שידון, שתהא נידונת) כפנוייה וכו', ושמ"ר פמ"ה מוטב לאדם שיאמרו לו עלה למעלן ולא יאמרו לו רד למטן ובויק"ר פ' א' מוטב שיאמרו לך עלה עלה ולא יאמרו לך רד רד. ויק"ר פכ"ז מוטב היה לו לשאול וכו'. מגילה י"ד רע"א ואילו הסרת טבעת החזירתן למוטב. ירו' סנהדרין עיי"ע אפיא ח"א רי"ה, ירושלמי שקלים פ"א דמ"ו. מוטב שיתקלקלו בו לשעה ואל יתקלקלו בו לעולם — בפיעל טַיֵּב das Feld bessern ירו' שביעית פ"ד דל"ה רע"ב טייבה . . מהו שיהא מותר לזורע . . טייבה ומכרה מותר לזורעה. ירו' סנהד' פ"ג דכ"א: בהרא טייב. נתפעל שביעית פ"ד מ"ב עיין לעיל ובירושלמי שביעית פ"ג דל"ד ע"ג הגי' ניטייבה או שנידיירה. בפַעֵל כמו בל"ס טַיֵּב תרג' ירושלמי א' לשמות כ"ג, ב' לְמְטַיְּבָא. והתואר טוֹב, טָב (= בל"ס) ולנקבה טוֹבָה, טָבָא, טָבְתָא וכן בל"ס וגם לפעמים בתמורת השם ד"מ ברכות ה', ז', י': כ"ג, ל"ג, מ"ד: ס', ס': ס"א, שבת ל', ל': ק"ח: קכ"ט. קנ"ב. עירובין כ"א: יומא ט': ע"א, ע"ו, פ"ו: סוכה נ"ו: תענית ו': כ', כ"א, כ"ג, מגילה ז', יבמות מ"ז: ס"ב: ס"ג, צ"ח, ק"ג: קי"ח: כתובות ס"א סע"ב קי"א: סוטה ל"ה, מ"ז: קידושין מ', ס"א: ע"ב: ב"ק נ"ה, כ"ב ק"ט. סנהדרין ל"ז, ל"ט: ק"א: ק"ג, ק"ד, ק"ח, ק"ט, ע"ז ה', הוריות י': י"ב, ועוד עיי"ע אבדוקוס וערך ביש, בישו ומ"ש. ועוד ירו' שקלים רפ"א דמ"ה ע"ד, ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ג ויק"ר פל"ג, הקבוץ־ זַבַר טובים ברכות ל"ג: טָבִין ב"מ ס"ד: טבייא ירו' הוריות פ"ג דמ"ז ע"ה. ולנקבה טָבָן ירו' סנהדרין פ"י דכ"ח: טָבָאתָא איכ"ר פ' רבתי. ועוד ב') הוראת טַב יקר ושוה werthvoll, werth

[1]) כ"ה ברפ"ר וכ"ה בויק"ר ובקהל"ר פ' טוב מלא, וברפ"ע חסר י' ובילק' קהלת רמז תתקע"א אי' מי שיש לו עשרים דנרין. [2]) וכ"ה בילק' קהלת שם ובויק"ר הגי' במתלא אמרין דיוזיף בריביתי' מאבד וכו' ובקהל"ר במתלא אמר לא מיסתייה מובד דידיה אלא דאחרונין מובד דידיה ודלא דידיה. [3]) וכ"ה בויק"ר ובקהל"ר, ובילקוט קהלת איתא בר פרגמיטוטא וצ"ל פרגמטיוטא והוא בלי' πραγματευτής סוחר עיין ערך אפרגיא וברפ"ר הגי' פריגמטוטא וויו"ד אחר הרי"ש צ"ל קודם הוי"ו. [4]) הובא בטעות מציון שלפניו וצ"ל כמו שהגהתי. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וה"ב ובאמת בויק"ר שם לפנינו גי' מהופכת ממה שהיא בחולין ב'. וכהגי' בחולין ועיין בתוספתא שם פ"ב אי' ג"כ בנדרים ט'. ובספרי כי תצא פ' רס"ת ובתנחומא וישלח ס' סי' ח' ובילק' קהלת רמז תתקע"א ובקהל"ר פ' טוב אשר לא תדור הובאה רק דעת ר"מ אבל בירו' נדרים פ"א דל"ו ע"ד מבואר בהיפך ואי' כגי' ויק"ר פל"ז שלפנינו. [6]) בנו"ג הטייוב וכ"ה בר"ש לשביעית שם. [7]) וכ"ה בפי' ר"ח במכות ובפסחים קי"ג: אבל במכות בנו"ג זיגד מנגיד.

ורגיל בירו׳ ובמדרש עיין ירו׳ כתובות ספ״ד דכ״ט: חד בית בטב (בדפ׳ קרטשין בט״ס בדב) י׳ דינר, ושם טב אלא י׳ וכו׳, ירו׳ קידושין פ״א ד״ס ע״ד קרקע כל שהוא מהו טב, ירו׳ ב״ק רפ״ט ד״ו סע״ד הוה טב עשרים וחמישה (מנויו) [צ״ל מנויי] . . לית הוה טב אלא עשרין מנוי, ולנקבה ב״ר ס״פ ל״ה מילא טבא דטבא דכוותה וכו׳, מילא דטבא חד פולר. ועוד ג׳) הוראת טוב טָב חשוב ומובחר וכן בל״ע طيب מגילה כ״ז סע״א שבעה טוֹבֵי העיר ויחיד ירו׳ תענית פ״ד דס״ח ע״ד הוה טב קרתא מיית. ד׳) תואר הפעל ענין רבוי: טובא = טָב וכן בל״ס sehr, viel ובל״צ bien ברכות י׳ רע״א והוו קא מצערו ליה טובא ושם ל׳ סע״ב בדח טובא, בדחי טובא, סנהדרין מ״א: אמריתו בה טובא, מעילי׳ י״ז. מימר טובא . . מפיש טובא. והקבוץ ברכות ו׳ סע״א טוֹבֵי בתי, י״ח: אבא טובי, נ״ב: טובי נהורי איכא בנורא, ירו׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ג פריטין טוּבָן — גיטין י״ד: עיין לעיל בערך. ה׳) טָבִית, טָבוּת, טָבָאוּת וכן בל״ס טָבָאִית ישר וכשר. תואר הפעל בל״ר gut, recht bene מעילי׳ י״ז. אמרו טבית, ובירו׳ רק טבות וטבאות עיין ירו׳ ברכות פ״ה ד״ט ע״ג לא עבדין טבות ושם לא עבדין טבאות, ירוש׳ שבועות פ״ז דל״ח. אנן עבדין טבות סגין מנכון, ירו׳ גיטין פ״ה דמ״ז. טבות הוינא עבדינא לך, ירו׳ שבועות שם אין אתא טבות, ירו׳ שביעית פ״ד דל״ה: חרוש בה טבות, ושם: טבאות, ירו׳ שבת פט״ז דט״ו ע״ג אי מה כתיב טבאות וכו׳, ירו׳ יומא ספ״ח דמ״ה ע״ג אין קבליה הא טבאות, ירו׳ גיטין ספ״א דמ״ג ע״ד וירו׳ קידושין פ״ג דס״ד, דיכיל מיקטה גרמיה טבאות ושם טביות צ״ל טבאות ושם תקמינון טבאות, ובריש שהש״ר איתא טבוואות פי׳ כמו טבאות, — בענין שם פרטי טבות עיי״ע טביומי — ועוד השם טובה א׳) פי׳ הודאה וחסד Dank, Güte שביעית פ״ד מ״א וב׳ בטובה ושלא בטובה, תוספ׳ פיאה רפ״ב לשם טובה, סוטה מ״ז סע״ב ותוספת׳ שם פי״ד מקבלני טובתך ומחזקני טובתך, במד״ר פט״ו שלא תהא מחזיק לי טובה שהייתי מלווך. ילק׳ תהלים סוף רמז תתס״ג פועל שהוא עושה עם בעל הבית יגע עמו נותן לו שכרו אינו צריך להחזיק לו טובה אבל בשעה שאין עושה עמו באמונה צריך להחזיק לו טובה ואנו וכו׳ אין לנו להחזיק טובה על זאת, ועיין שו״ט סוף מזמור ק״ה. ומזה הענין טובת הנאה Vergütigung עיין מקומות

לעיל בערך ובל״ס טֵיבוּ. טֵיבוּתָא עיי״ע ירושלמי תרומות ס״פ י״א טבייה עיי״ע טיב א׳. ב׳) ענין רצון וחפץ נדרים ל״ח: משה נהג בה (בתורה) טובת עין וכו׳, ובצירוף שלא, פי׳ בלי חפץ ועל כרחו der Widerwille ירו׳ סוט׳ פ״ג די״ח רע״ד ואחר ישקה את האשה את המים (במדבר ה׳, כ״ו) על כורחה שלא בטובתה (ובבבלי סוטה י״ט. כ׳. כ׳: תוספ׳ סוטה פ״ב, ספרי נשא פי׳ י״ז אי׳ רק בעל כורחה), ירוש׳ ע״ז ספ״א ד״מ סע״א חביט בה שלא בטובתו. ב״ר ר״פ פ״ו והיתה (פרה) מהלכת אחריו על כרחה שלא בטובתה (בתנחומא סוף וישב הלכה שלא בטובתה בשביל בנה) כך היה יעקב וכו׳ יורד אחריו על כרחו שלא בטובתו [1]. שמ״ר ספ״ד על כרחו שלא בטובתו היה (בלעם) מברכן וכו׳ והלך (יונה) בעל כרחו וכו׳ ונתנבא (ירמיה) שלא בטובתו — ג׳) השם במקום תואר טוביה בל״ע طابي ובל״ס טוּבָא פי׳ אשרי glücklich סנהדרין ז׳. טוביה לדשמע וכו׳ עיי״ע דש א׳. שמ״ר ר״פ ל״ה טוביה דהוא בביתיה טוביה דהוא בלווייתיה ועיי״ע ד׳ וש״נ — ובירוש׳ יומא פ״ד דמ״א ע״ד ובב״ר ר״פ ט״ז איתא טובוי פי׳ אשריו, ב״ר פי״ח טבוי לקריה דמלכא שושביניה עיי״ע קריה א׳ פי׳ אשרי לכפר שהמלך נעשה שושבינו ופירוש המיוחס לרש״י גרס טבות ופירוש טובה העיר ומשובחת וכו׳. אשרי אדם (תהלים ל״ב, ב׳) תרגום כ״י טוביה דבר נשא ועיין עוד תרג׳ משלי כ״ח, י״ד; ל״א, כ״ז וזולתו. וממנו התואר בל״ס טוּבְנָא glücklich ומזה לדעת רש״י בכתובות מ׳. ובגיטין כ״ו: [2]) טובינא דחכימי: מאושר שבחכמים ועיין בשט״מ לכתובות ויד מלאכי סי׳ רצ״ד שנושאים ונותנים בפי׳ רש״י זה ורב צמח גאון פי׳ מופלא בחכמה עיין במבוא בח״א XVII ושם בשם היוחסין הגי׳ טוביינא דחכימי ובפי׳ רגמ״ה כ״י לכריתות י״ג: (בקובץ כ״י אנגייליקא דף קפ״ד:) מצאתי בזה״ל טובניא דחכימי מוטב שבחכמים והלכה כמותו ע״כ ונ״ל שהוא ל״ע طابن חריף ובקי או אולי מל״פ تابان מאור Leuchte ונ״ל שהפליג רב בשבח של ר״א בן שמוע בהיותו תלמיד ר״ע ורבו דרבינו הקדוש, ועיין ג״כ עירובין נ״ג. במה שהיה ר׳ יוחנן משבחו. — אבל בענין השם הפרטי טוביה אשר כולל רבינו ג״כ בערך זה אולי יש לקיים פירש״י מלשון תרג׳ היינו מאושר או אז יהיה טוביה וכנ״ה בכתובות פ״ה: כמו אָשֵׁר ובל״ר Felix ומזה גם בר טוביני שם אמורא שאמר

---

[1]) ובשו״ט מזמור ק״ה ובילק׳ רמז תתס״ג משונה הגי׳. [2]) ועיין לעיל בערך.

משם ריש לקיש עיין יוחסין השלם קמ"ה. ושם גם אמר רב טוביא בר יצחק, אבל טוביה בויק"ר רפ"א וסוטה י"ב. טוביה שמו (של משה) נקרא על שם טוב (שמות ב', ב'). ובענין שם פרטי טבי, טובי עיי"ע טבי ב' ועוד ע' טביומי] —

טַב (= טִיבָא בל"ס טֵבָא, טָאבָא פי' דבה מפעל דבב בל"ס טבב das Gerücht) דבת הארץ (במדבר י"ג, ל"ב) תר"י [א'] טיבא בישא. מטיבתן של קרובים אתה למד של רחוקים בגמ' (דהשלישי) [צ"ל דוהשלישי] בדיני ממונות (סנהדרין ס"א:). *[אחי"ה ברפ"ע לא נרמז מראה מקום זה הציון יען שנמצא לפנינו בגמ' דמשנת העובד עכו"ם וזו המשנה סמוכה לגמרא והשלישי אומר וכו', (סנהדרין ס' סע"א) ואולי בספרי רבינו שתי משנות מחוברות יחד אבל הדבור "בדיני ממונות" צ"ע. ודע כי בנו"ג מטיבותן של קרובים וכו' אבל בילק' ראה רמז תתפ"ו בציון דסנהדרין: מטיבתן וכו', וכן ברש"י דפ' שונצ' כגי' רבינו טיבתן. ובספרי ראה פ' פ"ח אי' רק מהקרובים אתה יודע מה הן הרחוקים. וכנ"ה בתר"י א' לבראשית ל"ד, ל'; ל"ז, ב'; לדברים כ"ב, י"ט; תרגום לתהלים ל"א, י"ד; למשלי י', י"ח; כ"ה, י'] —

טִיב 1 (לפע"ד מל"ע طب מנהג והתנהגות Gewohnheit, Gebrauch, Art und Weise) תרג' בפסוק שובי שובי השולמית (שה"ש ז', א') מה טיבכון נביאי שקרא פי' מנהגכם ודרככם וכן טיב של שחיטה דרך שחיטה וטיב כמו טבע. *[אחי"ה ולא הוצרכנו לזה כי הוא ל"ע הנ"ל ויותר היה לר"ב לרמוז על מלה طباة שפירושו בל"ע כמו טבע [1]) אבל הראשון נ"ל עיקר ופירוש מנהג ודרך — וכנ"ה בקידושין י"ג סע"א כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהן. כתובות פ"א מ"ח בכורות פ"ה מ"ג מה טיבו של זה. ברכות כ"ב סע"א מה טיבן של טובלי שחרין ועוד שם איזה פעמים מה טיבן, ע"ז מ"ג. יודע בטיב ע"ז ומשמשיה וכן שם נ"ז. ונ"ז: יודעין בטיב ע"ז ומשמשיה. סנהדרין ק"ח: מה טיבם של ז' הימים. ב"מ נ"ט: אתם מה טיבכם. ירוש' ברכות פ"ז די"א: כדי שיהא יודע טיב ברכה. ירו' פיאה פ"ב די"ז. ירוש' חגיגה ספ"א דע"ו ע"ד אם באת הלכה תחת ידיך ואין אתה יודע מה טיבה וכו'. ירושל' שבת פ"ב ד"ד ע"ד מה הוה טיביה וכצ"ל בירו' תרומות ספי"א דמ"ח: במקום: מה טבייה. ב"ר פי"ז אדם זה מה טיבו. וישם בר"פ צ"ד מה טיבו של בדאי הזה וכו' עיי"ע בד ג' (ח"ב, י"ד) ילק' שופטים ד' רמז מ"ב וכי מה טיבו של ברק אצל דבורה, ושם וכי מה טיבו של שבט זבולון וכו', וכי מה טיבה של יעל וכו', ואולי מזה הענין גם ע' הבא אח"ז]

טִיב 2 (או מע' הקודם לזה או מל"ע طب חפץ ותאוה Wunsch, Verlangen) תרג' ואת ערבתם תקח (ש"א י"ז, י"ח) וית טיבהון תייתי. *[אחי"ה בנו"ג טיביהון וכ"ה במתורגמן אשר מסדרו בע' הקודם, ורד"ק גורס טבהן. ולפע"ד הבין התרגום ערבתם מתואר עָרֵב עונג ונעימות כלומר הָבֵא לי חפצם וכן פתרון מלה ערבית הנ"ל וכן הבינו ע' זקנים καὶ ὅσα ἂν χρήζωσιν γνώσῃ פירוש ואת צרכיהם תחקור. והפשיטא העתיקה: וסברתהון אַיתא לי, פי' הָבֵא לי מחשבתם כלומר רצונם וחפצם ובזה הענין תרג' ערבי وات بجبرهم כלומר השׂבני דבר אבל ר' יונה ורד"ק פירשו מלשון ערבון כלומר משכון וזה רחוק ודרשת רז"ל עיין בפירש"י שם] —

* טבא עיי"ע טבאי.

טָבַאג (מל"י τόπαζος, τοπάζιον בל"פ طوباز Topas, gelber Hyacinth) תרג' בפסוק ידיו גלילי זהב (שה"ש ה', י"ד) גד גליף על טבאג מן אבן טובה. *[אחי"ה מגזרה הנ"ל עיין הוספת פליישער לעמת"ר של לעווי ח"א תכ"ז. ועל ידי מלה זו העתיקו ע' זקנים פז (תהלים קי"ט, קכ"ו) ופטדה (שמות כ"ח, י"ז; ל"ט, ח'; איוב כ"ח, י"ט)] —

טבאי (והוא הציוי מן טְבָא פירוש כמו טָבַע versinken) בס"פ מי שמת בגמ' דסמוך לא כתב בה (ב"ב קנ"ג.) אמרה לו [2]) טבאי ארביה אטעויי קא מטעית לי פירוש קללתו יהי רצון שתטבע בספינה [3]). בפ"ק דתעניו' (י'.) עתידה [4]) בבל דתצדא בלא מיטרא. פירוש "שקוצרת בלא מטר כלומר שאינה צריכה למטר שיושבת בין בצעי המים. ל"א דאצדא" כלומר תשם. נקיטינן טובעני ולא יובשני כלומר מוטב שיהיה מטר הרבה מהיות חורב בלא מטר. *[אחי"ה אם גם בנו"ג טובעני וכ"ה בפי' רגמ"ה בכ"ז נ"ל שצ"ל טובאני

[1]) ופי' הרמב"ם שהובא בתוי"ט לכתובי' פ"א מ"ח דחוק הוא. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ע לה ולפנינו ליתא. [3]) וכן פי' רגמ"ה כ"י לב"ב וז"ל קללתו שתטבע ספינתו וממונו. [4]) וכ"ה בילק' סוף ירמיה ובפי' רגמ"ה כ"י לתענית ובכ"י ש"ס ובנו"ג עתירה.

באל״ף שאם לא כן היה לו להביאו בערך טבע ולכן מה שהגיה ר״ב בדפא״מ טבאי דב״ב: ליטבע טעות הוא דודאי גירסת רבינו באל״ף ודוגמתו עיין בע׳ חש ג׳. ופי׳ הציון עד סימני הרמיזה שייך להגמ״ה לתענית אבל טובעני פירוש בזה״ל כלומר מתרמי שטובעין הזרעים אבל לעולם אין מתייבשין ע״כ ודוגמא אחרת בחילוף ע׳ וא׳ בסוף עיין בע׳ גם בח״ב, ש״ו ודוגמא מהשמטת העין בסוף עיין ערך טבב] —

* טַבַּאי שם פרטי ואביו של יהודה אחד מן הזוגות הנקרא יהודה בן טבאי עיין דרכי המשנה למהרז״ף ל״ה.

* טָבַב (פי׳ טבע נבנה מהשם מַטְבֵּעַ ausmünzen) ירו׳ מעשר שני פ״א דנ״ב רע״ד אם לאו אינו מחלל וטבבו כן פי׳ מחליף המטבע בירושלים ובעל פ״מ פי׳ טיבבו התקינו ע״ש, ול״נ כדעת הח׳ לעווי שהעין בסוף נשמט ועיי״ע טבאי.

טַבְהַק (מל״פ تباهه, تواهه, تباهجه gebratenes Fleisch) בפ׳ בכל מערבין בגמ׳ דסמוך הנודר [1]) מן המזון (עירובין כ״ט סע״ב) הני [2]) פרסאי אכלי טבהק [3]) בלא נהמא. פירוש בשר צלי. *[אחי״ה ורש״י פי׳ חתיכות וצ״ל חתיכות של צלי כדאי׳ בחיד׳ הריטב״א. ופי׳ רבינו עולה עם גזרת מלה פרסי׳ הנ״ל והועתקה גם ללשון ערבי طباهجة בשר הנצלה במחבת וממנו בל״ס טבקא מחבה וטיגן] —

* טָבוּת, טָבָאוּת עיי״ע טב.

טָבַח (ידוע מל״מ נרדף עם זבח וכן בל״ס טְבַח פי׳ שחט schlachten והשם טַבָּח, טַבָּחָא וכן בל״ס שוחט Schächter; טְבוּחַ טְבִיחָה das Schlachten ועוד עיין בפנים) בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ נפלה מן הגג (חולין נ״א:) בית המטבחיים אין בו משום ריסוק איברים פי׳ הבהמה שמשליכין אותה בבית המטבחיים לשוחטה [4]). משקה בית מטבחיא (עדיות פ״ח, מ״ד) כבר פירשנו בע׳ [בית] דבח [5]). בפ׳ אין צדין (ביצ׳ כ״ה. במשנה) ר״ע אומר אפילו כזית חי מבית טביחתה. גמרא (שם סוף העמוד) מאי לאו מבית טביחתה ממש כלומר מבית השחיטה [6]) שיכול לאכול קודם שנשחטה ונבדקה. לא במקום שטובחת אכילתה שמעכלת את המאכל היינו בבני מעים שנבדקה כבר. *[אחי״ה וכן פירש״י. ובזה הענין הוא מל״ס טבח בא ת פ ע ל היינו מתמעך ומדוקדק וזה בבני מעים. והפעל כתובות ד׳. טִבְחוֹ טָבוּחַ והשם חגיגה י״ז. יום טבוח ובירו׳ חגיגה פ״ב דע״ח. יומא הוא טבוחה. והשוחט והקצב נקרא טַבָּח. טבחא ביצ׳ כ״ח רע״א מ״ק ט״ז. ויק״ר פ״ה חולין י״ח. ירוש׳ מגילה פ״ד דס״ד ע״ד אבות דר״נ פל״ו. ב״ר פס״ה פסיקתא רבתי ס״פ החודש וס״פ רבתי פרה ושהש״ר פ׳ אחזו. מד״ר פ״כ והקבוץ קידושין פ״ב. ירושלמי קידושין ספ״ד דס״ו ע״ג הכשר שבטבחים שותפו של עמלק ורש״י גורם הטוב שבטבחים. — ובענין רב טַבָּחַיָּא בדניאל ב׳, י״ד עיין פי׳ הראב״ע שם. — ובב״ר ס״פ נ״ז באר טבח (בראשית כ״ב, כ״ד) טבחון פי׳ הורג אדם ועיי״ע גחמון בח״ב רע״א. — ובתרג׳ הונח טַבָּחָא גם בהוראת מְבַשֵּׁל מל״מ (ש״א ט׳ כ״ג) וכ״ה בל״ע طباخ Koch עיין תרג׳ לש״א שם והקבוץ לנקבה טַבָּחָן תרג׳ ש״א ח׳, י״ג וכן בל״ס טְבָחָא מבשלת] —

* טבוח (שם רוח המזיק der Verderben bewirkende Wind) שבת קכ״ט: דנפיק ביה (ביומא טבא דעצרת) זיקא ושמיה טבוח דאי לא קבלו ישראל תורה הוה טבח להו לבשרייהו ולדמייהו ואולי הוא מל״פ تباه מזיק ומאבד ושמם Zerstörer, Vernichter או באותיות הפוכות מן vâiti, vâta בל׳ צענד רוח וכן בל״פ החדש׳ باد ושד הרוח נקרא vâtôdâeva ורז״ל בכונה הפכו האותיות כדי שיאצילו מהשם את הפעל טבח להו וכו׳.

טבי (= טַבְיָא בל״ס וכן בל״ע ظبى פירוש צבי Gazelle) בפ׳ כיצד הרגל בגמ׳ כיצד השן (ב״ק י״ט סע״ב) חיה בשר אורחא [7]) הוא בטווי [8]) [פי׳] בצלי שאין דרכו לאכול צלי אי נמי בטביא פי׳ בצבי שאין דרכו לאכול בשר. — (א״ב תרג׳ כצבי וכאיל (דברים י״ב, ט״ו) כבשר טביא ואילא). *[אחי״ה ועיין עוד התרג׳ לדברים י״ב, כ״ב; י״ד, ה׳; לשה״ש ד׳, ה׳; ח׳, י״ד. וכן אצל רז״ל כתוב׳ ק״ג: סנהד׳ צ״ה. חולין צ״ה. עיי״ע קרש ב׳ ושם בר טביא. והקבוץ לזכר ירו׳ סנה׳ ספ״ז דכ״ה ע״ד איילין וטבין, ירוש׳ מגילה פ״ד דע״ד. ע״ד תפש טַבְיֵי (ירו׳ תרומות פ״ט דמ״ח: טבייה ט״ס עיי״ע טיב א׳), ולנקבה בתרג׳ ירו׳ א׳ לדברים י״ד ט״ו, ותרג׳ מ״א ה׳, ג׳ טַבְיָן] —

* טָבִי (שם פרטי לאיזה אמוראים ושם כנוי לעבדי ר״ג) ר״ה כ״ב. טבי מר בריה דמרי

---

[1]) כ״ה בדפ״ר וכשדפ״ע בט״ס מהנודר. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ובדפ״ר אבל בשרפ״ע בני. [3]) בנו״ג טבהקי .ובדפ׳ שונצ׳ שתי פעמים. [4]) וכן פי׳ רגמ״ה בכ״י לחולין (בקובץ כ״י אנגיליקא דף ש״י). [5]) עיין ח״ב, ס״ו וע׳ בית מטבחים שם צד ע״ד. [6]) עיי״ע ח״ב, פ״ו. [7]) בנו״ג אורחיה. [8]) בנו״ג דמטוי.

טבי ובכ"י מ' ר' טבי וכן ביוחסין השלם קמ"ד: אמר רבי טאבי בר בריה דמארי טאבי ושם הובא גם מפ"ב דברכות אמר ר' טאבי אמר ר' יאשיה וכונתו על ברכות ט"ו: ושם ובדף ס"ג. לפנינו אמר ר' טבי אמר ר' יאשיה וכן בירו' כתובות פ"ו ד"ל ע"ד ר' טבי בשם ר' יאשיה ובירו' תרומות פ"ב מ"א סע"ב וירו' שקלים רפ"א דמ"ה ע"ד ר' טבי ר' יאשיה ובשאלתות ואתחנן ס' סי' קמ"ג ובאו"ז הל' ק"ש סי' פ' הגי' אמר ר' טובי א"ר יאשיה וכ"ה בכ"י מ' ופ' אצל ד"ס לברכות ט"ו: צד ל"ה; וכ"ה בב"נ ובכ"י פ' לברכות ס"ג. עיין ד"ס צד קפ"ד: ושם יתר שנויים ושם הובא גם ר' טבי בר מתנא כ"ה בכ"י ש"ס ובילק' משלי כ"ד וכ"ה במ"ק ט"ז. ושם אי' ר' טובי בוי"ו. מגילי' ו' סע"ב אמר ר' טבי בכ"י מינכען ב' לי' ר' עיין ד"ס שם צד י"א: — ועוד היה טבי כנוי הכבוד לעבדי ר"ג וטביתא לשפחות דר"ג ירו' נדה פ"א דמ"ט סע"ב של בית רבן גמליאל היו קורין לעבדיהן ולשפחותיהן אבא טבי ואמא טביתא וכצ"ל כשמחות ספ"א ולא כמו שהגיה בעל ד"ס לברכו' ט"ז: צד ל"ח אות ר' ונעלם ממנו זה הירו' ואיזה פעמים הזכיר רבן גמליאל את "טבי עבדי" עיין ברכות ט"ז: סוכה כ': ירו' כתובות ספ"ג דכ"ח. ירו' גיטין פ"א דמ"ג ע"ד וירוש' ב"ב ספ"ח דט"ז ע"ג ועיין ירו' ע"ז פ"א ד"מ. תוספתא פסחים פ"ב ויק"ר ס"פ ל"ז ועיי"ע טבגאי ב'. ואולי שם הכבוד זה נבנה מהשם טביא פי' צבי על שם הוי רץ כצבי (אבות ה', כ') ולנקבה טביתא בל"ע ظبية צְבִיָּה weibl. Gazelle ויק"ר פי"ט טביתא אמתא דר"ג וירו' נדה רפ"ב דמ"ט ע"ד מעשה בטביתא שפחתו של ר"ג ולדעת פליישער (בהוספו' לעמת"ר ללעווי ח"א תכ"ו) טביתא Ταβιθὰ הוא העתקת שם פרטי צִבְיָה (מ"ב י"ב, ב'; ד"ה ב', כ"ד א') אשר הועתק בברית חדשה (השלוחים ט', ל"ו) ע"י Δορκὰς כלומר צְבִיָּה. ולדעת ר"פ סמאלענסקין עבדי ר"ג נקראו בשם אחד כנהוג אצל השרים לכנות בשם אחד את כל העבדים אשר ישמשום בזה אחר זה לבל יאלצו לזכור את שם העבד. — ועוד עיי"ע טביומי ובע' טבי, טבות.

* טבי (שם מקום) בביצ' ה'. ר"ה ל"א: ירושלמי ברכות פ"א ד"ג רע"א ותוספתא אהלות פ"ד הוזכר כפר טבי והיה קרוב ללוד ונקרא גם היום Kefr Tab עיין גיאגר' לנייבויער פ'.

* טַבְיוֹמִי (שם פרטי) איזה אמוראים נקראו בשם זה ראה סד"ה ועיין קדושין י"ד: מנחות ע'. ירו' ברכות פ"ב הל"א. ב"ר פ"ד שמ"ר ס"פ ל"ג — ובסנהד' צ"ז. אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמיה ואמרי לה רב טביומי שמיה וכו' וכצ"ל בב"מ מ"ט סע"ב וכן גרס בשני מקומות היוחסין השלם קמ"ד: רק במקום טבות גרס טביות ונ"ל כי טבות עיקר וכן מצאתי בתענית י'. טבות רישבא (עיי"ע רשבא) והוא אחד עם טבי רישבא שבת י"ז רע"ב וטבי הוא קיצור מן טביומי. ובאה"ת לסנהד' שם הובא בד"ס שם הגי' טאבום וכבר עמדתי על מלה זו כספרי על העתקה פרסית לריב"י טאווס צד י"ב[1]).

* טוּבְיָנָא, טובניא שם מקום עיין מ"ש בערך אהין בח"א, מ"ב.

טָבַל (מל"מ ענין טביעת דבר או גוף בלח tauchen, den Körper baden והושאל לטביעת דבר בחומץ וכיוצא כדי להכשירו לאכילה) בביצ' בפ' יו"ט בגמ' חל להיות (י"ח:) ומי אית ליה לרבא[2]) הואיל והתנן בפ"ח שרצים (שבת קי"א.) החושש בשיניו לא יגמע בהן החומץ ורמינן עלה והתניא (שבת שם) לא יגמע וכו' עד לא קשיא כאן קודם טיבול כאן לאחר טיבול. פירוש קודם שטבל פתו בחומץ מגמע ובולע דלא מיחזי כרפואה אלא כשותה אבל לאחר שהטביל פתו בחומץ לא יגמע ובולע דמיחזי כרפואה כיון דטביל ביה מאים לשתייה. פ"א רבא אמר אפילו תימא מגמע ובולע הא דתניא שרי לפני טיבול כלומר קודם אכילה שרי ומתניתין דאסור לגמע ולבלוע לאחר טיבול והוא לאחר אכילה[3]). וממאי דטיבול לשון אכילה הוא דתנן (פסחים קי"ד. עיי"ע חזר ג') הביאו לפניו מטבל בחזרת. ותוב (פסחים קי"ז:) אבל מטבל [הוא] במיני טרוגימא[4]) ר' יצחק מטבל בירקי תניא נמי הכי השמש מטבל בבני מעים וטעמא מאי שחומץ קודם אכילה אינו מרפא אבל לאחר אכילה מרפא ומפורש בירושלמי (שבת פי"ד די"ד רע"ד) מורין חכמים לרבי כמגמע[5]) חומץ של תרומה אחר טיבולו שמשלם קרן וחומש שהחומץ מיישב את הנפש. ודברי רבי[6]) מפורשין ביוה"כ (יומא פ"א סע"ב). בפ' ערבי

---

1) ושם איתא בטעות הציון משבת ק"ל. 2) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב. ובדפ"ע בט"ס לרב אחא. 3) וכן פירש"י לביצה ועיין עוד שט"ם לביצ'. ובכ"י ל"ד הביא בין דלא מיחזי כרפואה הראשון ובין דמיחזי כרפואה השני התיבות דכיון דטבל וכו' וגי' הדפוסים נוחה יותר. 4) כ"ה בדפ"ר ועיין בע' טרגימא וש"נ שנוי הגי'. 5) בירושלמי איתא במגמא עיין ערך גם = גָּמָא בח"ב, ש"ו. 6) כ"ה לנכון בדפ"ר ובכ"י ה"ב אבל בשדפ"ע וכ"י א"י ודברי ר' וחכמים.

פסחים (קי"ד.) מטבל בחזרת ר' יצחק מטבל בירקי פי' "היה אוכל ירקות מן המנחה ולמעלה" [1]). בפ' לולב הגזול בגמ' דסמוך שיעור אתרוג (סוכה ל"ו:) ר' חנינא מטביל בה ונפק בה. פי' חותך חתיכה מן האתרוג ואוכלה והוה יוצא ידי חובתו בנשאר [2]). בסוף [3]) מקואות (פ"י מ"ו) אין מטבילין חמין בצונן. פי' דין מים טמאים משימין בכלי אבן שאינו מקבל טומאה משימין בכלי אבן שאינו מקבל טומאה ומשקען במקוה עד שיגיעו המים במי מקוה ונטהרו. טבל ועלה אוכל במעשר הערב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים מפורש בפ' הערל בגמרא וכל הטמאים (יבמות ע"ד:) מנא לן אמר רבא אמר רב חסדא שלשה קראי כתיבי כתיב (ויקרא כ"ב, ו') לא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים הא רחץ בשרו טהור וכתיב (שם פסוק ז') ובא השמש וטהר וכתיב (שם י"ב, ח') וכפר עליה הכהן וטהרה וטהרה מכלל שהיא טמאה [4]) הא כיצד כאן למעשר כאן לתרומה כאן לקדשים. טבול יום (מפני שגרת והרגל הלשון לא ציין ואני יגעתי ומצאתי באלה המקומות חלה פ"ד מ"ח, שבת ה': י"ג: י"ד: פ"ו: ק'. עירובין ל"ו. ע"א: פסחים י"ד. י"ד: ט"ו. י"ט. י"ט: כ': ל"ד: מ"ד. צ'. צ': צ"ב. חגיגה כ"ג: יומא ב'. מ"ג: מ"ח. יבמות ז': ע"ב: ע"ג. ע"ד. נזיר ל"ו. מ"ד: מ"ה. סוטה כ"ט. כ"ט: ל'. ע"ז ס'. סנהד' פ"ג. פ"ג: שבועות י"א. מכות ח': הוריות ה': עדיות פ"ב מ"א. פ"ח מ"א. זבחים ט"ו: י"ז. י"ז: כ"א. ל"ב: ל"ח: צ"ח: צ"ט. ק"ב: ק"ד: קי"ג: מנחות ו'. כ"ד. כ"ז: חולין ל"ד. פ"ז: קכ"ג. קכ"ח. מעילה ח'. ט'. י'. כריתות י': נדה ז'. ז': כ"ט: ל'. מ"ז. ע"א: כלים פ"א מ"ה, מ"ח, נגעים פי"ד מי"ג; פרה פ"ח מ"ז; טהרות פ"ב מ"א, זבים פ"ה מי"ב, טבול יום פ"א מ"א עד מ"ה פ"ב מ"א עד מ"ז, פ"ג מ"א עד מ"ו פ"ד מ"א עד מ"ד) פירוש שהיה טמא וטבל אבל לא בא השמש עליו. טבילת אדם בשבת פלוגתא דבי"ש ודבי"ה בביצ' פ' יו"ט (ביצ' י"ז סע"ב) חל להיות אחר השבת בי"ש אומר מטבילין את הכל מלפני השבת וביה"א כלים מלפני השבת ואדם בשבת ובגמ' בסוף הלכה (שם י"ח:) תניא כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בט' באב בין ביוה"כ. בפ' המפלת בסוף הלכה דטועה (נדה ל'.) וש"מ טבילה בזמנה מצוה ר' יוסי בר ר' יהודה אומר [5]) דיה לטבילה באחרונה לא אמרינן טבילה בזמנה. *[אחי"ה רד"ק בע' טבל פי' ההפרש בין רחיצה וטבילה כי הרחיצה היא לנקות הדבר והטבילה היא פעמים נגיעת הדבר בדבר הלח מקצת הדבר או כולו ובזה הענין הפעל והשם טיבול. טבילה טבילותא הרבה פעמים עיין חוץ מקומות הנ"ל עוד בברכות ב': כ"ב. (טובלי שחרין ובירו' ברכות פ"ג ד"ו ע"ג טובלי שחרית ובתוספתא ידים ספ"ב אי' טובלני שחרית) ביצ' י"ז: י"ט. שבת ל"ד. ע"ז ע"ה: סנה' ל"ט. נדה ל'. והשם נדה שם ברכות כ"ב: יומא פ"ח. סנהד' שם כריתות ט'. זבחים י"ג: והקבוץ ביצ' י"ח. יומ' פ"ח. ירושלמי חגיגה ספ"ג דע"ט סע"ד. ובהוראה הנשאלת שזכרנו בתחלת הערך נמצא. הפעל עוד במעשרות פרק ד' מ"א ולא ידעתי למה היה מעריכו רבינו בע' מיוחד עיי"ע טבל אחרון. ביצה י"ח: מטבל הוא כדרכו. פסחים קי"ד רע"ב לאטבולי, ושם טביל ליה. תוספתא פסחים פ"י אפי' לא טבל אלא חזרת אחת והשם טִיבוּל פסחים קט"ו סע"א כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים, גיטין ע'. יהא רגיל בטיבול, והקבוץ טיבולי, שם קי"ד: קט"ו: — ירושלמי שקלים פ"ג דמ"ז ע"ג מבושל כמטובל צ"ל כמתובל עיין ערך תבל א'] —

טבל = טַבְלָא I (בל"ס טַבָלָא מל"ע ופר' طبل והועתק לל"י τὰ τάβαλα וכן לל"י האמצעי' ταβούλιον פירוש תף Trommel, Handpauke) טבלא דחד פומא (סוט' מ"ט:) כבר פירשנו בע' ארום [ב'] [6]) ובע' אליית [7]). טבלא גורגנא [8]) בע' הרדולים [9]) בלעז אורגנו [10]) קולו עבה ומערבב את הנעימה [11]). בחלומות דהרואה (ברכות נ"ז סע"א) והני מילי דתלא ליה טבלא [12]) אמר רב

---

[1]) כן פי' ר"ח לפסחים שם צד קס"ב בשם רה"ג ופי' בענין מיני תרגימא הובא בערך כסן ובערך תרגימא ע"ש ומ"ש ועוד עיין ריצ"ג הלכת פסחים צד צ"ז. [2]) וכן פירש"י סוכה שם ד"ה ונפיק. [3]) בדפ' פראג מכאן עד סוף הערוך היטב מחובר לערך הנוכחי אבל בשרפ"ע וגם בכ"י נפרד לשני ערכים וגם הכניסו ערך טבלא בינתים וללא נכון הוא ואני אמרתי לדבק טוב הוא שסדרתי כבדפ' פראג. [4]) בנוסחי לי'. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד. וכ"ה ביומא פ"ח. ושבת קכ"א. לפי ג' כ"י ושם ר' יוסי בר' יהודה אומר וכ"ה בנדה בנוסחי אבל בדפ"ע משובש ובדפ"ר חסר כולו. [6]) עיי"ע בח"א, רצ"ז: [7]) שם צד צ"ד. [8]) עיי"ע וערך הרדולים. בכ"י ל"ד גורגגא וצ"ל גודגנא וכה"ג בפירוש רגמ"ה לערכין י' סע"ב ועיי"ע הרדולים. [9]) כ"ה בדפ"ע וכן נסדר בדפוסים אבל בכ"י ו"ו בערך הנוכחי לנכון הדרולים ובפירוש רגמ"ה לערכין י' סע"ב (בקובץ כ"י אנגייליקא דף קל"ב:) הדרוילים. [10]) בלאי"ט organo מל"י ורו' ὄργανον organum ונעתק לל"ע ופ' ارغنون ואולי גורגני משובש ג"כ מן אורגני. [11]) וכ"ה בפירוש רגמ"ה הנ"ל. [12]) ליתא בש"ס ובכ"י מ' אבל בכ"י פ' ובב"ב אי' עיין ד"ס לברכות צד קנ"ט: ולא העיר על הערוך.

אשי אנא עיילי לאגמא ותלו לי טבלא בחילמי ונבחי ביה נבוחי[1]. פי' טבלא קמפנא[2] מעין הטבלא שמכניסין בו התלמידים[3] לבית המדרש. נבחי ביה נבוחי[4] שתוקע אני בו. בפ' מי שמת בגמ' שהשושבינות (ב"ב קמ"ה רע"ב) שמע קול טבלא איבעי ליה למיתי. בפרק ח' שרצים בגמרא אבובראה[5] (שבת ק"י רע"א) דליכא דלימטי[6] אסא וגודמי להלולא בטבלא[7]. בס"ג דפ' ד' מיתות (סנה' ס"ז:) וטריף ליה בטבלא וקם. פי' קשקש ליה בזוג[8]. בפ"א דמשקין בגמ' ועושה אשה (מ"ק ט':) אמרי אנשי בת שיתין כבת שית לקל טבלא ריהטא. בתרגום פסוק ראשון[9] דשיר השירים (א', א') ושמחת לבב כהולך בחליל (ישעיה ל', כ"ט)[10] וחדוות לבא דעמא דאזלין לאיתחזאה קדם ה' תלת זימנין בשתא במינין זמר וקל טבלא. מאיש שומע שיר כסילים (קהלת ז', ה') תרג' מגבר דאזל למשמע קל טבלא דשטיין. — (א"ב פירוש בל"ר מין כלי זמר כגון חליל וחצוצרה וכן בנקודות אחרות בל' ישמעאל). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"ר tibia, tuba וללא אמת הוא והנכון כתבתי בתחלת הערך ול"ע ופ' ויוני הרשומה הועתקה גם לל' איט' taballo ולל' אספמי' Pauke, atabales ומשמעות לשון תלי טבלא (ברכות נ"ז. איזה פעמים) מוכח שהיו נושאין התפים מקושרים לגוף כמו בזמנינו] —

טבל = טַבְלָא II (מל"ר tabula הועתק ללש"י ובל"י האמצעית ταύλη, τάβλα ταυλίον (Tafel, Brett, Tisch נסר ולוח ועוד שלחן בפ"ק דברכות בגמ' מאימתי קורין את שמע בשחרית (ברכות י' רע"ב) אבי אבא שחיפה את ההיכל כולה[11] בטבלאות של זהב[12]. בפסחים בס"ג דפרק מקום שנהגו (פסחים נ"ז.) לא היו ימים מועטים עד שחיפו את ההיכל כולו[13] בטבלאות של זהב שהן אמה על אמה וכו'. בס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחות ל"ה סע"א) כל זמן שפני הטבלא קיימת. פי' היינו כל זמן שלא נקרע עור הבתים העשויין כטבלא מרובעת[14]. בפ' כיצד מעברין (עירובין נ"ג רע"א) ועושין אותה כטבלא מרובעת. פי' בלעז קורין לנסר טבולא[15]. — (א"ב וכן בל"ר נסר ושלחן). *[אחי"ה הוספת ר"ב נצמדת עם ערך הבא אח"ז ושייכת לכאן. בהוראת נסר ודף אי' עוד בר"ה כ"ד סע"א בטבלא ובכותל, יומא ל"ז. ירו' סוטה פ"ג די"ח. טבלא של זהב, שמ"ר פט"ו טבלא של עץ, ירו' שבת פ"ג ד"ו ע"ג נר שהוא מונח ע"ג טבלה, ירו' ביצה פ"א ד"ס ע"ג לא תיתבון לכון על טבלה וכו', ירו' ב"ק רפ"ב ד"ב ע"ד היתה טבלה מונחת וזכוכית עליה דרסה ע"ג הטבלה ונשתברו הזכוכית על הטבלה, ירושלמי עירובין פ"ג דכ"א. והוא שתהא טבלה נתונה בראשו. ושם פ"ח דכ"ה אפי' טבלה, ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ד גנז טבלה של רפואות וכ"ה בירו' פסחים רפ"ט דל"ו ע"ג[16], ירושלמי חגיגה ספ"ג דע"ט סע"ד ויהא (המזבח) כטבלה שהיא עשויה לילך ולהניח. והקבוץ אהלות ט"ו מ"א טבליות של עץ, ירו' ב"ק רפ"ב ד"ב ע"ד היו שתי טבליות זו ע"ג זו — ובהוראת שלחן שבת קמ"ג. מסלק את הטבלא כולה, ירו' סנהד' פ"י דכ"ח. טבלה של שיש ובתוספת דמאי ספ"א טבלא של שיש. מ"ק כ"ז. כלים פ"ל מ"א עיי"ע אסקוטלא א' (ח"א קצ"ו:). ירו' סנהד' ספ"ז דנ"ב ע"ד איתחמי ליה זרע ע"ג טבלה[17]. ילק' ישעיה רמז ש"ט למה הצדיקים דומי' בעה"ז לטבלא המקובעת באבנים טובות ומרגליות וקערת ירק

---

[1]) כ"ה בכ"י ל"ד וכ"ה בערך נבח וכ"ה לפנינו וראש המאמר איתא כן בכ"י פ' ובב"נ ובנו"ג אנא עיילית לאגמא ותלאי טבלא. [2]) פירוש פעמון בל"ר ואיטלקית Glocke, campana. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע ת"ח. [4]) כ"ה בכ"י ל"ד ובדפ"ע לי'. [5]) כ"ה בכ"י ל"ד בכ"י ה"ב אבוב ראה וצ"ל כבדפ' ראשון אבוב רועה וכדפ"ע אחרונים אבובראה ועיי"ע אבוב רועה בח"א, ד' ובהערה ג' וש"נ. [6]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובכ"י ה"ב בט"ס דמיטי וצ"ל דלימטי וכ"ה בע' גדם ובע' הנוכחי בדפ"ע אחרונים חסר. [7]) וכ"ה לנכון בע' גדם בח"ב, רמ"ה: בכ"י ו"ו ב' ובכ"י ה"ב בט"ס וגורמי וכ"ה בכ"י א"פ בשבת וגירמי והוגה וגירדמי וכן בכ"י ה"ב בערך הנוכחי וגרדמי וכולם ט"ס וגי' בטבלא ליתא לפנינו והוגה בדפוסים החדשים עפ"י רש"י ובדפ' הישנים בט"ס וטבלא. [8]) וכן פירש"י בסנהדרין והלעז אסקד"א משובש וצ"ל אשקליט"א כמו בפירש"י בשבת ק"י. ועיין בדף נ"ג. והוא ל' צרפית שהעתקנו בע' זג א' ובפירשב"ם בב"ב קמ"ה: ד"ה קול טבלא משובש אשקלנא וצ"ל אשקלט"א פי' clochette ובפי' רגמ"ה כ"י לערכין הנ"ל אי' קלוקט"א והוא ג"כ הלעז הצרפתי הנ"ל ועיי"ע גורגנא ובפירוש רגמ"ה כ"י לב"ב הנ"ל מבואר כדעת רבינו לציון מסנהדרין הנ"ל. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ול"ד ובדפ"ע בט"ס פסיקתא וזה הוליך שולל משפט הריט"ל צונץ בספרו ג"פ 201, b אבל ר"ש באבער במבוא לפסקתא דר"כ XII הערת ג' כיוון לאמת אף אם לא ראה הכ"י. [10]) הפסוק איננו מובא בתרג' דשה"ש רק תרגומו. [11]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וה"ב, ובדפ"ע נשמט. [12]) וכ"ה בכ"י מ' ובכ"נ ובילקי' אצל ד"ס לברכות צד כ"ב ולא העיר על הערוך ובנו"ג בכסף ובזהב. [13]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וה"ב. [14]) ועיין פירש"י. [15]) tavola. [16]) ובבבלי פסחים נ"ו רע"א הגי' ספר של רפואות וכ"ה בברכות י'. [17]) ועיין הערת החו' רייפמאן בגליון דפ' קראט' לסנהדרין שם כי בן בתורא הוא כמו בן פתורא כלומר בן השלחן שנולד ע"י זרע פשתן שנזרע ע"ג טבלא.

בתוכה נטלה הטבלא ונשפך מה שבתוכה נראה מה שבטבלא כך וכו' וילקוט משלי תתק"ן נטל את הטבלא וכו' והקבוץ טבלאות עיין לעיל, וכן ירו' ב"ב פ"ו די"ד ע"ג ושם פ"ז דט"ו ע"ד טבלָיות של שיש] —

טֶבֶל (לפע"ד כמו תֶּבֶל שגזרתו מן בלל כלומר תערובה Vermischung והוא כמו דמע עיין ערכו) בפ' ג' שאכלו (ברכות מ"ה.) אכל טבל ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו. פי' אכל תבואה שלא נתקנה בודאי [1]) פי' כ ט ב ל א של עץ שאין אדם יכול לאכול ממנה והטבל עון מיתה כדקא מפרש בס"ג דאלו הן הנשרפין (סנהד' פ"ג.), ובפ' בכל מערבין בגמ' נפל (עירובין ל' סע"א) תנן התם בפ"ד בטבול יום (מ"י) לגין שהוא טבול יום ומלאהו מן החביות מעשר טבל. פי' הוא מעשר ראשון שלא נלקח ממנו תרומת מעשר כדכתיב (במדבר י"ח, כ"ו) ואל הלוים תדבר וגו' והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר והן בעון מיתה עד שיצא ממנו תרומת מעשר. אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית (ברכות ל"ה: וש"נ) ככר פי' בע' דגן. *[אחי"ה וכנ"ה בברכות מ"ז: בטבל טבול מדרבנן, ירו' תרומות פ"א ד"מ סע"ב אחד המקדיש טיבולו וא' המקדיש תרומתו, ירו' שבת פ"ב ד"ה. טבל עד שלא ניתקן, ירוש' שקלים רפ"ג דמ"ז: המשהא טיבלו, ירו' חלה פ"ג דנ"ט רע"ב חלה שהיא טבל ובעון מיתה וכו', ושם ע"ג הטבל בטל ברוב . . אין הטבל בטל ברוב, מנחות ע', פקע ליה טבלא מיניה, נדה מ"ו סע"ב טבלא דאורייתא. והקבוץ נדרים כ' סע"א שסופך להאכילך טבלים, ילק' חיי שרה רמז ק"ט אתאכל תאנים (בטבלן) [בטבלין] ושם: ואנן אכלין תאניא בטבליא. ו ה פ ע ל ברכות מ"ז: טבול מדרבנן ובירו' מעשרות ספ"א דמ"ט: טבל שנטבל מדבריהן . . טבל שנטבל מדאורייתא, ושם רפ"ד דנ"א: נטבל . . לא נטבל, שם האור טובל . . אין האור טובל, היסב . . טובל . . אינו טובל וע"ש כמה דוגמאות וכן בירו' מעשרו' פ"ב דמ"ט ע"ד השבת טובלת . . לינה אינה טובלת, שם: אין תרומה טובלת בפירות שלא נגמרו מלאכתן, ירו' דמאי פ"ו דפ"ה ע"ג ס' לוג טבולים, ושם פ"ז דכ"ו: פירות טבולין, ויק"ר ר"פ ל"ג ככר טָבוּל. — ובענין גזרת המלה נ"ל שהיא נרדפת עם תבל כלומר תערובה (וחברו דמע עיי"ע) היינו תבואה שנתערב בה תרומה וחולין כלומר שלא נתקנה עדנה — ורבינו פי' מע' הקודם לכן נכלל בדפ"ע עם ע' הקודם אבל בכ"י ל"ד לנכון נפרד לע' בפני עצמו. ובפי"מ להרמב"ם ולר"ע ברטינורא לברכות פ"ז מ"א מבואר טבל מן טב לא! ולדעת ר"פ סמאלענסקין המלה היא טפל אנהענגזעל כמו דבר אחד טפל לחברו או מן טפול בעברי] —

טָבַל (מע' טבל א' in Essig oder Salz eintauchen) בפ' ד' במעשרות (מ"א) המטבל בשדה פטור. פירוש הטובל זית במלח כדי לאוכלו. — (א"כ גם זה מענין שקדם). *[אחי"ה: ר"ל מע' טבל הראשון ובאמת שם עיקר מקומו וגם רמ"ל שם פנה לו מקום אבל בכל כ"י נסדר בערך מיוחד ובדפ' פיז' נכלל ללא נכון עם ע' הקודם לזה] —

* טַבְלָא, טַבְלַיי (שם אמורא) ב"ב קי"א. ר' טבלא עבד עובדא כר"ז בן הקצב, חולין קל"ב רע"ב אזיל רב טבלא קמיה דרב נחמן ע"ש איזה פעמים השם הפרטי ובירוש' שבת פ"ו ד"ח. וירוש' עירובין פ"ח דכ"ה, הגי' רב טבלאי, טבליי ואמר בשם רב, ובירו' גיטין פ"ד דמ"ו, אי' גם גי' רבי טבלא, ונראה שבנו היה ר' יצחק כדאי' בפסחים קי"ג סע"ב הוא ר' יצחק בן טבלא הוא ר' יצחק בן חקלא וכו' ובכ"י א"פ הגי' הוא ר"י בר טבלאי הוא ר"י נפחא הוא ר"י בן חקולא ועיין ד"ס שם צד קע"ז: ויוחסין השלם ע' יצחק צד קנ"ח: ועיין במה"י למהרז"ף ק"ז: ושם הובאו מקומות הירוש' אשר בהם בא זכרון ר' יצחק בר טבליי ויש להוסיף ירו' ב"ב ספ"ז דט"ו ע"ד.

☞ טַבְלָרָא (בל"ס, מל"ר Courier, tabellarius Briefbote) תרג' ומחסוריך כאיש מגן (משלי כ"ה, ל"ד) כגברא טבלרא. פי' בל"ר רץ וציר ההולך במרוצה.

* טַבְלַרִין (לפי ע"ד מל"ר tabularium, -ia וכן בל"י אמצעית ταβουλλάριον רשימת דברים או כתבים (Register, Verzeichniss פסיקת' רבתי פכ"א ה' בם (תהלים ס"ח, י"ח) . . ר' פנחס בשם ר' לוי מיכאל וגבריאל ששמו מעורב בהם א"ר לוי טבלרין שלו חקוקה על לבו, ובפסקתא דר"כ פ' בחודש השלישי (צד ק"ח:) אי' א"ר לקיש טבלא יש לו על לבו של כל מלאך ומלאך ושמו של הקב"ה משותף בשמו של מלאך וכ"ה בילק' יתרו רמז רפ"ו ופיר' טבלא tabula בל"ר ממש כמו טבלרין tabularium רשימת דברים ותוכן הענינים או השמות והממונה עליו נקרא

[1]) בכ"י ר"ו הגי' פי' טבל תרומה שלא נתקנה ודאי.

בל"ר ובל"י האמצעי' tabullarius, ταβουλλάριος ונרדף עם στρατηγός עיין מיורסיאום 548 ובאמת בשו"ט מזמור י"ז הנוסח בזה"ל שמו של הקב"ה חקוק על לבן של מלאכים כמין איסטרטיגום כלום' כמו המחשב רשימות בעלי המלחמה ועפ"י דמיון זה יסד הפייטן ביוצר לשבת אחר שבועות הובא בהערה קס"א לפסיקתא דר"כ אבל ר"ש באבער פי' כל הענין בע"א ע"ש.

טבוסה (מין תכשיט אשה עיין בפנים) שבת דירושלמי פ' במה אשה (פ"ו ד"ז ע"ד) לא בכבול: טבוסה פי' שם תכשיט. *[אחי"ה פני משה גרס סכוסה הנתון תחת הטוטפת ומסכך למקום שעל המצח והטוטפת נתונה עליה. ולפע"ד צ"ל שביסה והוא מיני סבכה עיי"ע סבכה וכלים פכ"ח מ"י או אולי צ"ל סבכה והעתקתו Flechtwerk ועוד עיי"ע כבל. ולדעת ר"פ סמאלענסקין טפוסה כמו דפוסה פי' דפוס איינע פרעססע] —

טבע (= טִיבּוּעַ das Versinken, der Verfall) כפ' מי שמת בגמ' האחרון (ב"ב קמ"ה.) ר"מ סבר קידושין לטיבועין ניתנו פי' והלכתא בהא כר"מ הלכך אפי' נתן לה בשעה שקדשה אלף זהובים ואמר לה הרי את מקודשת לי באלו וקבלתם מידו כגון זה אמרו לטיבועין ניתנו בין מת הוא ובין מתה היא בין חזר בו הוא ובין חזרה בה היא בין היא קדשה עצמה ובין קדשה אביה או אחיה כל שתפסו לה קדושין באותו ממון אין לו להחזיר ממנו כלום וקיימא לן כאמימר דאמר לעולם קדושי לא הדרי והא דרב אשי לא קמה הילכך כר"מ וכאמימר עבדינן. — (א"ב פי' לדבר טבוע בים שהבעלים מתיאשים ממנו והענין כמו איבוד שהמקדש אבד מה שנתן לשם קדושין) *[אחי"ה הושאל מפעל עברי טבע versinken וכנ"ה בברכות ט"ז רע"ב ב"מ נ"ח. טבעה ספינתו בים, מגילה י': מעשי ידי טובעין בים, שבת ק"ח: מעולם לא טבע גברא בימא דסדום, פסחים מ': עיי"ע חש ג' ומ"ש. ב"ב קנ"ג. עיי"ע טבאי גיטין נ"ו: ב"מ נ"ט: עיי"ע נחשול. פַּעֵל ב"ב ע"ג. האי גלא דמְטַבַּע לספינתא. חולין ס'. אתא מיטרא טבעיה בימא. והשם טִבְעָא וכן בל"ס טְבָעָא. טוּבְעָא ב"ב קנ"ג. לא איפרק מטיבעא. במד"ר פי"ד הסרתי אותו (את משה) מן הטביעה ע"י רחיצת בת פרעה ולדעת ר"פ סמאלענסקין לטיבועין נתנו פי' מלשון טבע צום גרונדשטיין לענין כלום' הקידושין נתנו למען שים יסוד ע"כ אינם חוזרים לעולם] —

טבע (מל"ע طبع פי' סימן בחותם ועוד צייר ausprägen, formen והשם טֶבַע Münze) כפ' ב' בשקלים (מ"ד) שכשעלו בני הגולה היו שוקלין דרכונות חזרו לשקול סלעים חזרו לשקול טבעים בקשו לשקול דינרין. ירוש' (דמ"ו ע"ד) דרכונות דינרין סלעים כמשמען [1]) טבעים פלגות סלעים [2]) ביקשו לשקול דינרין קורטין [3]) ולא קבלו עליהן מן הרא והעמדנו עלינו מצות לתת שלישית השקל בשנה [4]). יד כולן שוה (שקלים פ"ב מ"ד) שיעור כולן שוה כלומר יש שוקל שקלו בפעם אחד ויש ששוקל בב' וג' פעמים. — (א"ב תר"י [א'] בקע משקלו (בראשית כ"ד, כ"ב) טבע מתקליה [5]). ופעמים הוא שם כללי. תר"י [א'] בשקל הקודש (שמות ל', י"ג) בסילעא דטיבעא דקודשא). *[אחי"ה מהפעל הערבי נבנו שמות ופעלים שהובאו בהוספת ר"ב בערך הבא אח"ז ושייכים לכאן] —

טָבַע (מע' הקודם לזה prägen, formen; טֶבַע, טִבְעָא ל"ע طبع Gepräge, das Einprägen, Form, Natur עין טביעות בצירוף (Wiedererkennen durch den Blick) משנת סנה' פרק אחד דיני ממונות (פ"ד מ"ה ל"ז ועיי"ע חתם) שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד. ירושל' ברכות פ' כיצד מברכין (פ"ו ד"י סע"ב וכן בבבלי מ' רע"ב) כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים לא יצא ידי חובה. מסכת גיטין פ' כל הגט (כ"ז:) משום טביעות עינא. כל אלו ענין דבר מחוקק ומודפס ולכן המפרשים קראו לחכמת ההולדה חכמת הטבע כי לכל דברים מתנענעים יש חוק לא יעברוהו. *[אחי"ה עיקר הוראת הפעל הערבי הנ"ל חקיקת הצורה בחותם או בזהב עיין ב"מ מ"ד סע"ב דהבא דחשיב הוי טבעא (Prägung) ועיין שם ובעמוד ב' היטב וכן שם כ"ח סע"א ובע' פרט ה' והושאל לכל תואר סדר ואופן וממנו כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בגיטין הולד ממזר (גיטין פ"ו. ב"מ נ"ח:) וירו' ברכות פ"ה ד"ט: לכו ועשו ובלבד שלא תשנו מִטְבְעָה של תפלה כ"ה בגי' מהרש"ם ובנו"נ

---

[1]) כ"ה בירו' בש"ס בבלי אבל בש"ס ירושי' כשמוען. [2]) בש"ס בבלי: טיבעין פלגי סילעין, בש"ס ירו': טובעין וכו' וכ"ה במשנה בדפ' וויניצי' רפ"ב בסיליא ולובלין וכ"ה בכ"י מ'. [3]) זה עיקר הגי' והוא ל"ר quartus פירוש רביע כלומר דינרין הוא רביע של סלע, ובירושלמי ובבבלי איתא קרטין ובכ"י מ' בט"ס קיטרין ובס' והזהיר הובא אצל ד"ס צד י' הגי' קוטרין ותהיה אז מל"ר quatuor פירוש ארבעה אבל גי' רבינו נותה יותר. [4]) בנו"נ עוד: לעבודת בית אלהינו אבל בכ"י ש"ם לי'. [5]) וכה"ג במתורגמן ובנו"נ דרכמונא.

בט"ם מטביעה. ובמד"ר פי"ד ג' מיני עולה ואחד לחטאת כנגד ארבעה טבעים (Urformen) שברא מהם הקב"ה העולם וכו' וממנו בל"ע طبع תכונת הנפש והגוף ומזה הענין נדה כ' רע"ב טבעא דבבל גרמא לי דלא חזאי דאמינא בטבעא לא ידענא בדמא ידענא למימר דבטבעא תליא מלתא והא וכו', ע"ש איזה פעמים, ומזה טֶבַע בל' עבר החדשה Natur במו בל"ע. וממושג חקיקה וקביעה יצא: טביעות עין שבת קי"ד. גיטין הנ"ל ב"מ י"ט. כ"ג: כ"ד. חולין צ"ו רע"א. ו ה פ ע ל במד"ר פ"כ בקללות לא היה טובען (שתי פעמים) כלומ' לא היה קבע שמותיהם ובתנחומא הגי' לא היה מזכירם וממנו קביעת ופרסום השם שבועות ו': פוק חזי טיבעא דמאן סגי בעלמא . . שטיבעה יצא בכל העולם כולו עיי"ע חרש ג'. מגילה י"ד: עדיין שאול קיים ולא יצא טבעך בעולם ובירו' סנהד' פ"ב ד"כ: איתא עדיין מוניטה (moneta) דמרן שאול קיים ועיי"ע מנים ב'. וקביעת צורה במעות היה סימן ממשלה וגבורה ופרסום השם בעבור זה הושאל טבע לפרסום השם, וזה מ"ש רש"י בבראשי' י"ב, א' ועוד שאודיע טבעך לעולם וכ"ה בתנחומא לך לך רסי' ג' ולכן טעה התשבי בע' טבע בדברי רש"י. וכנ"ה באסתר שני ו', י' טבעי וטבעך אזיל בכל מדינתא טבעך וטבעיה ייזיל בכל עלמא] —

טַבַּעַת (א') בל"ע طابع עגיל האצבע שיש עליו חותם Siegelring והונח גם על עגיל בלי חותם Ring וכן בל"מ והושאל ב') לענול של בית הרעי (After בר"ג דפ' ב' שעירי (יומא פ"ב: תמיד של שחר היה נשחט על קרן צפונית מערבית על טבעת שנייה ששם חמה זורחת בשחר ושל בין הערבים על קרן מזרחית דרומית ששם חמה זורחת בערב [1]). בהמזבח פ"ג במדות (מ"ה) וטבעות היו לצפונו של מזבח ו' [2]) סדרים של ד' ד' וי"א ד' של ו' ו' שעליהן שוחטין את הקדשים. בסוף סוט' בגמ' ואת הנוקפין (מ"ת.) והתקין לו טבעת בקרקע. בסוף סוכה (נ"ו.) וטבעתה קבועה וחלונה פתומה ככר פי' בע' בלגה. פ"א לכל משמר היתה טבעת קבועה בארץ כדי לקשור השור בחבל ומכניסין ראש החבל בטבעת ומושכין עד שהשור נופל [3]). בפ' במה אשה (שבת נ"ז.) ולא בטבעת שאין עליה חותם. פי"ב בכלים (מ"א והובא בשבת נ"ב: טבעת אדם טמאה טבעת בהמה והכלים ושאר כל הטבעות טהורות. פי' טבעת בהמה העושין ברגלי הבהמות ובצואריהן וטבעות הכלים התלויין בהן טהורין. — בגמ' דח' שרצים (שבת ק"ח סע"ב) יד לפי הטבעת תיקצץ. *[אחי"ה וכנ"ה בר"ה כ"ד: ע"ז מ"ג: טבעת חותמו (חותמה) בולט . . חותמו שוקע וכו', ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג טבעת שיש עליה ע"ז אסור לחתום בה . . אם היה חותמה שוקע וכו'. חולין י"ח. השוחט מתוך הטבעת וכו', עיי"ע גרם ה'. דב"ר פ"ב וילקוט תהלים רמז תשנ"ד אמרה לו (לסנקליטין עיי"ע) אין לך טבעת מוץ אותה ומות . . שמע לה ומץ (בילק' ומצץ) את טבעתו פירוש נראה שהיה הטבעת חלול וסם המות היה נתון בתוכה עיין במ"כ ופי' יפה מראה מול עצמך וקורא למילה לי' טבעת כמו פי טבעת דחוק ורחוק הוא. — והקבוץ חולין י"ח סע"א ורע"ב ובהשאילה אבות דר"נ פי"ח כך עשה ר"ע ועשה כל התורה טבעות טבעות ומשל הוא ודוגמתו עיין בתחלת שהש"ר הובא בע' אזן (ח"א, כ"ג:) — ובהוראה שניה נמצאה המלה בב"ק צ"ב. פי טבעת עיי"ע. והקבוץ ירו' שבת ספ"ח די"א ע"ג ההן דמשזג אמבטיתה רע לטבעות. ובמדרש קהל"ר פ' החכמה נקרא פי הטבעת בל"ם עזקתא (Ring) ע"ש ובויק"ר פ"ד ובשו"ט מזמור ק"ג וילק' שם רמז תתנ"ו נשתנה הגי'] —

* טוֹבְעָנָא (פי' מבול מים מל"ם טוּבָעָא das Versinken) מבול תרג' ירו' א' לבראשית ו', י"ז; ז' ו' והלאה ועיין עוד תרג' לאיוב ד', ח'; ו' י"ז, ובאונק' בתמורתו טופנא עיי"ע.

* טִבְעוֹן, טִבְעִין (שם מקום קרוב לציפורי Tubun עיין נייבויער קצ"ו) מכשירי' פ"א מ"ב איש טבעון עיין ערך חליקופרי וש"נ השנויים ובספרי האזינו פ' שכ"ג איש טיבעים ובילק' שם איש כפר טבעין. עירובין כ"ט סע"א טבעין וכן בירושלמי מגילה רפ"ד דע"ד ע"ג בית הכנסת של טבעין ואנשיו נקראין טבעונין ירוש' ברכות פ"ב ד"ד ע"ד וכ"ה בכ"י ל' למגילה כ"ד: וברי"ף כ"י ובה"ג הובא בד"ס למגילה שם ועיי"ע בֵּשַׁן ח"ב, ר"ז.

טַבּוּר (= טִיבּוּר פי' שָׁרָר Nabel ונזרתו מלשון שמרוני טְבַר פי' טור Hügel, Hochpunkt

---

[1]) כ"ה לנכון מדפ' וויניצי' והלאה וכ"ה בכ"י ערוך חוץ מכ"י ה"ב שלי' מן ששם והלאה וכן לי' בטעות בדפ"ר ופיז' ועיין בפירש"י. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב אבל בכ"י ו"ו ול"ד ובדפ"ע מן דפו' ו' והלאה י' ובדפ"ר ופיז' חסר ונתקצר ע"י וכו'. [3]) וכן פי' הרמב"ם בפי"מ לסוף תמיד.

כלומ' מקום בולט בגוף האדם) בר"ג דפ' כל הידו (נדה י"ג:) ר' טרפון אומר [יד לאמה] תיקצץ ידו על טיבורו פי' אמר רבי טרפון[1]) כל המכנים ידו למטה מן טיבורו[2]) יהי רצון מלפני השמים שתיקצץ. *[אחי"ה וגי' ביו"ד אי' גם בירו' נדה רפ"ב דמ"ט ע"ד תיקצץ על טיבורו, וכנ"ה ביומא פ"ה, וירו' סוטה פ"ט דכ"ג ע"ג מטיבורו, ירו' יומא פ"ח דמ"ה: ירושל' מ"ק פ"ג דפ"ג רע"ג עד טיבורו. שבת ס"ו: עיי"ע סחף, ושם קכ"ח: ירו' שבת ספי"ח דט"ז רע"ג וקושרין את הטיבור, ירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ד טיבורו אטום אינו וולד. בכורו' פ"ז מ"ה טבורו יוצא, ירו' כלאים פ"ח דל"א ע"ג עיי"ע ארני השדה (ח"א, ל"ה). שמ"ר פכ"ג חותם טיבורן, וממנו הפעל בירו' יומא פ"ה דמ"ב ע"ג כמטבריר פי' מטה ידו עד טבורו עיי"ע מצליף, בנו"נ כמטוורד וצ"ל כמטוורר וגם זה כעין ראיה שנגזרה מל' טור ויותר נכון טַבַּר כבל' שומרוני הנ"ל, וגם בל' פעניקיא נקרא הר וגב טְבֹר, וכן נקרא שֻׂרַר בל"ע جاب Anhöhe, Nabel ובמגילה ו' רע"א דורש טבריה שיושבת בטיבורה של א"י ועיין ע' הבא אח"ז] —

טְבַרְיָה (עיר המפוארה בגליל במערבית ים כנרת ונקראה גם בל"ע طبرية ובל"י Τιβεριάς) בסוף מכשירין (פ"ו מ"ז) והשותה מי טבריה אעפ"י שיוצאין נקיים. פי' יש בטבריה מים משלשלין אם שותה אותם אדם יוצאין ממנו כמו ששתם אעפ"כ אינן מטמאין ואינן מכשירין. — (א"ב במדרש כ"ר פ' קראו בשמותם עלי אדמות (ר"פ כ"ג) טבריה על שם טבריוס[3]) וכן האמת כי הוא היה קיסר שלישי ברומי ומה שאמרו עוד (מגילה ו' רע"א) בטיבורה של ארץ [ישראל] או שטובה ראייתה (שם) [הוא רק] זכר לדבר). *[אחי"ה העיר נבנתה ע"י הורדוס אנטיפס ונקראת על שם טביריאוס כעדות בן מתתיהו על הקדמוניות י"ח ב', ג' οἰκοδομεῖται πόλιν ἐπώνυμον αὐτῷ Τιβεριάδα הבאתי דבריו כדי להוציא הדעה המוטעת של הפשב"ע ע"ש כי האריך ועיין הערת רמ"ל, ולכן באה כתיבת המלה לנכון בי' תמיד אחר הט"ת עיין ירו' חגיגה פ"א דע"ו ע"ג מזכי בטיבריה, ושם פ"ב דע"ז: בבי"מ דטיבריה, ירוש' נדרים ספ"ז ד"מ ע"ג בטיבריה חמיתיה, ירו' ברכות פ"ב ד"ה סע"ג דימוסן דטיבריא עיי"ע דֵּמוּס וש"נ בירושלמי שביעית פ"ט דל"ח ע"ג צ"ל דימוסן דטיבריא במקום דטבריא. ועיין מ"ש בענין ישיבת דטיבריא מהרז"ף במבה"י ג': ובענין חמי דטיבריא עיי"ע חם. ואנשי טיבריא נקראו טִיבְרִיאֵי ירוש' תענית פ"ד דס"ט: או טיבְרָאֵי ירושלמי ביצ' פ"ב דס"א: והתואר זכר ירוש' חלה פ"ב דנ"ח ע"ג קב טִיבְרָנִי, ולנקבה ירוש' פסחים פ"י דל"ז ע"ג חצי שמינית טִיבְרָנִית ישנה. והחכם נייבויער הרחיב לדבר בגיאגר' צד ר"ח בענין טיבריא ע"ש היטב] —

* טִיבֶּרִיאוּס, טְבַרְיוּס (Tiberius) קיסר רומי עיין ערך הקודם לזה.

טֵבְרֵיְטֵי (לפע"ד מל"י צַיָּד θηρευτής, θηρατής Jäger) בפסיקתא דביום השמיני עצרת (קצ"א:) תהא מין הרואים ולא מן הנראים תהא מטבריטי ולא מקנוגיא תהא מאותן שכתוב בהן ויצאו וראו בפגרי האנשים (ישעיה ס"ו, כ"ד) ולא מאותן שכתוב בהן (שם) כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה. *[אחי"ה המפרשים נתחבטו בביאור מלה זו יען שנתקלקלה בדפוס כי בדפ"ע אי' טברירי אבל בכל כ"י ערוך אי' טבריטי וכ"ה לנכון בכ"י א"פ מפסיקתא ושם אי' מטברטי ולא מקנגריא וצ"ל מקנוגיא והוא ל"י κυνηγία צידה Jagd או אולי צ"ל מקנגסיא κυνηγεσία מאותה הוראה ושעורו תהא מן הצַיָּדִים ולא מן הנִצָּדִים ועל זה הביא לנכון הפסוקים הנ"ל, ור"ש באבער אחז בגי' משובשת וכן החי' לעווי ורמ"ל ולכן פירשו ללא אמת. ובקהל"ר פ' ביום טובה חסרות המלות הזרות מחסרון ידיעתם. — והכי"ת משמשת במקום וי"ו כמו אבגנים וכדומה] —

טָג (= טָגָה מל"ר toga מין לבוש עליון של רומיים (Oberkleid, Toga) במדרש פנים אחרים של וישלחו טגיות אינן חייבין בציצית. — (א"ב פירוש מין מלבוש בל"ר כמו מעיל והוא מיוחד לאנשים חשובים ברומי). *[אחי"ה בענין כנוי הספרי ע"י מדרש פנים אחרים של וישלחו כבר הארכתי בע' ברדם (ח"ב, קפ"ז) וכונת רבינו לא על ס' שלח כדעת החי' לעווי כי אם על ספרי ס' כי תצא פ' רל"ד והובא בילק' כי תצא רמז תתקל"ג ושם הגי' על ארבע כנפות כסותך פרט ליגא ונ"ל שצ"ל טגא כגי' רבינו והוא

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד וה"ב וא"כ יש בדברי ר"ט שני פירושים ולכן נסתפק הש"ס אי דינא תנן או לטותא תנן כלומר את איזה מב' הפירושים הצדק ועיין הגיון שלמה י"ט שכיון לאמת. [2]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע בלא יו"ד ובפעם הראשונה ביו"ד. [3]) כה"ג בילקי תהלים רמז תשנ"ח ובב"ר אי' טיביריאוס.

מעיל הרומיים ועל המעיל רגילין עוד ללבוש לבוש עליון ונקרא epitogium ובל"י אמצעי' ἐπιτόγιον ואולי זה אכטיגא הנזכר בספרי ראה פ' פ"א והבאתיו בע' אנטיניא עיי"ע בח"א קמ"ו והלאה ולא הוצרכנו להגיה כמו שהגהתי בע' הנ"ל. שוב ראיתי כזה במאמר טראכטען להחכם ברילל נ"ב רק הוא הביא מלה יונית אמצעית שעיקר הוראתה מלבוש הכומרים אבל מלה רומי' הנ"ל ענינה מלבוש מעל המעיל עיין Ducange בזו המלה] —

1 טִגֵּן (מל"ע طجن im Tiegel braten וכן בל"ס טַגֵּן וכן בל"י τηγανίζω והשם טִיגָן, טיגנא בלשון ערבי طيجن בל"ס טְגָנָא, טִיגָנָא בל"י τήγανον Tiegel, Pfanne, מרחשת ומחבת כלומ' מה שנאפה בה) בר"ג דבכל מערבין (עירובין כ"ח: שלקו או טיגנו [1]) איכא בינייהו. בפ' כה"ג בגמ' לא ירבה לו נשים (סנהדרין כ"א סע"א) ותקח את המשרת [2]) ותצוק לפניו (ש"ב, י"ג, ט') אמר רב יהודה אמר שמואל [3]) מלמד שעשתה לו מיני טיגן [4]). בס"ג דפ' התכלת (מנחות נ': וכן ירוש' שקלים פ"ז ד"נ ע"ד ועוד עיי"ע תפיני) אתמר חביתי כה"ג כיצד עושין אותה ר' חייא בר אבא א"ר חנינא [5]) אופה ואח"כ מטגנה רב אסי [6]) א"ר חנינא מטגנה ואח"כ אופה וכו'. ובס"ג דפ' המנחות והנסכים (שם ק"ד:) א"ר יצחק מה נשתנה מנחה שנא' בה נפש (ויקרא ב', א') אמר הקב"ה מי דרכו להביא מנחה עני מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו לפני וכו', עד [7]) א"ל עשה לי מן ה' מיני טיגן [8]). פי' סלת מחבת מרחשת חלות ורקיקין [9]). ובפ' האיש מקדש בו ובשלוחו בגמ' האיש מקדש (קידושין מ"ד סע"א) א"ל ר' אבין דסמכא הוא [10]) א"ל אין כמימי לטיגני. פי' זכרון הוא דראוי לסמוך עליו א"ל כמן ימי לטיגני היה [11]) כלומ' כששמעה לאלתר אמר לי ולא היה רחוק זמן בין שמיעה לאמירה אלא כאדם שמוציא דג מן הים ומטגנו. בירוש' בפ' מי (שמת) [שמתו] (ירו' פ"ג ד"ו ע"ד) ר' זעירא ור' יעקב חמון צלג (א"ב צואתא) קם ר' יעקב זרק עליו רוקא אמרו לו חביריו מן ימא לטיגני [12]). פ"א שם מקום הוא ימי וטיגני קרובין להדדי כלומר אין אדם משקר דסבר כיון דמקום קרוב הוא אתי איניש ומכחישו — (א"ב פי' בל"י מרחשת ומחבת ומן השם נבנה הפועל גם בל' חז"ל גם בל"י). *[אחי"ה ויש להוסיף גם בל"ע גם בל"ס. וכנ"ה בירושלמי שבת פ"ו ד"י: הצולה והמטגן וכו'. ירו' נדרים ספ"ו ד"מ. מגבלן בדבש ומטוגן צ"ל ומטגנן. ושם רפ"ו דל"ט ע"ג מטוּגָן, פסיקתא רבתי פ' כי פקד ה' את חנה (רף צ"א ד' לבוב) מיד נטלוהו ונתנוהו בתוך (הטוגין) [נ"ל המיגון] וטוגנו אותו עיין באור המהרז"ם שם. והשם טיגן והקבוץ תוספתא ע"ז רפ"ט היורות והמיחמים (והטיגנן) [צ"ל והטיגנין] [13]). וע' זקנים העתיקו מחבת (ויקרא ב', ה'; ו' כ"א. ל"ט) משרת (ש"ב י"ג, ט') ועוד חבתים בד"ה א' ט' ל"א ע"י מלה יונית הנ"ל —. ובענין מן ימא לטיגני קדושי' שם פירש"י כפי' ראשון בערוך ופי' שני הוא כפי' ר"ח הובא בתוספות קידושין מ'. ד"ה כמין ע"ש וכ"ה בירו' גיטין פ"ו דמ"ח. וסמכין עלוי? לא הוה צריכה מיסמוך עליו אלא דהות מן ימא לטיגני וכן בירושלמי קידושין רפ"ב דס"ב רע"ב ושם הגי' דמן ימא לטיגנא. וזה לכאורה ראיה לפי' שני דערוך וכן ראיתי מבואר בפי' הרא"ש לברכות פ"ג סי' נ"א ושם אי' א"ר זירא כמן ימא לטוגנא כלומ' אין ביטול הרוק מועלת אלא לשעה מועטת כמהלך מן הים לטוגנא שהוא דבר מועט ע"כ ועיין פי' המהרש"ם לירו' ברכות שם, וכן פי' רבינו בע' ימי הציון מעירובין י"ב. ועיין ר"ה ל"ה. ועיין מ"ש בע' ימי. — טיגנא בע"ז כ"ח סע"א ט"ס וצ"ל פיגנא וכ"ה בע' פגן ד' ע"ש] —

* 2 טִגֵּן (לפע"ד מל"י τεχνάω, τεχνάομαι listig ersinnen) תנחומא סוף ויגש סי' ט' אתה טגנתה את אביך והטעית אותו טרף טרף יוסף וכו', ופי' עץ יוסף טגנת צערת ע"כ, והוא עפ"י הענין וכמו שאי' שם רסי' ה' וצערת את אביך הזקן וכו',

---

[1]) כ"ה לנכון בדפ"ר ומדפ' פיזי והלאה שלקן או טיגנן ובנו"ג שלקו וטגנו. [2]) בדפ' וויני בט"ס המסרת. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג רב. [4]) וכ"ה בפי' ר"ח כ"י (בקובץ כ"י אנגייליקא דף פ"ג.) ובנו"ג טיגון. [5]) בנו"ג א"ר יוחנן וכ"ה בילק' צו רמז תפ"ו. [6]) בילק' שם ר' אמי. [7]) ע"כ חסר בדפ' פראג בטעות מן א"ר יצחק. [8]) וכ"ה בפי' רגמ"ה ובנו"ג טיגון. [9]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגייליקא דף מ"ו:) ועיין גם בפירש"י. [10]) חסר בדפ"ר ובנו"ג בר סמכא. [11]) כ"ה בדפ"ר וכן בנו"ג כמין ימא לטיגני וברש"י לטגני ובדפ"ע כמימי לטיגני ועיין בסוף הערך. [12]) כ"ה בדפ' באסיל ואמשי' ופראג, ובדפ"ר פיזי וויניצי' וכ"י ערוך לי' ונראה שהוספה מאוחרת היא ובנו"ג בירו' ר' זעורא ור' יעקב בר זבדי הוו יתבין חמין ציאתה קם ר' יעקב בר זבדי רקק עלה א"ל ר' זעורא מן ימא (לטיגגא) [צ"ל לטיגנא] בגי' מהרש"ם לטיגני ובדפ' אמ' חסר ר"ת א"ב אחר מלת צלג וגם צ"ל ציאתה כלומר צואה. [13]) וכן הוא לנכון בכ"י אירפורט.

אבל לפע"ד הוא מל"י הנ"ל פי' לחרוש מחשבות רַמיה ויגיד עליו רעו והטעית. או אולי מע' הקודם בהשאילה כלומ' אפית בטיגון ענין צער גוף ונפש וזה מה שאיתא באגדת בראשית (פ"ם בביה"מ ליעללינעק ח"ד צד פ"ד) אתה טיגנת מעיו של אביך והטעית אותו וכו', ושם אתה פסקת מעיו של אביך וכו'.

טִגְרוֹס (das Einhorn der Mythe עיין בפנים) באלו טרפות בגמ' סימני חיה (חולין נ"ט:) טגרוס אריא דבי עילאי. פי' אַרי של אותו יער שנקרא עילאי. — (א"ב פי' בל"י ורומיי מין חיה רעה אכזרית וקלה לרוץ כמו חץ ובל' מדי קורין לחץ טִיגרים וכן נקרא בל"י נהר חדקל טיגרים אשר מימיו חדים וקלים). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י ורומי Tiger, tigris, τίγρις וממנו הנהר חדקל Τίγρης ויתר דבריו מבוארים ברוחב בע' דגלת וע' חדקל ע"ש. אבל בְחולין לא נהירא לי פירושו כי מלבד שחיה אכזבית זו נקראה אצל רז"ל ברדלס פרדלס פַנתרין עיין ערכם חזותא רציון הנ"ל מוכית כי מחיה המיטהי ידובר שם לבאר על ידה קרש אשר פירש רבינו בע' קרש ב' יש בחיות בריות גדולות כמו הענקים בבני אדם. והנה במאמרי על המלאכים והשדים צד ק"ב נסיתי את חילי להוכיח כי קרש הוא khara של צענד המתואר ashavane פי' טהור והרבה לדבר אודותו בונדיהיש פי"ט עיין ווינדישמאַן צאראסט'. שטודיען צ"א ונאמר עליו שיש לו קרן אחת ומן האחת תצאנה אלף קרנות וכהרימו קולו הפילו כל חיות מעוברות וכן איתא בחולין שם קרש אעפ"י שאין לו אלא קרן אחת מותר. ושם ניהם חד קלא אַפִילו כל מעברתא פירש"י הפילו כל הנשים העוברות. והנה החיה המשלית הזאת בעלת שלש רגלים היא. לכן השערתי היא כי טגרם הוא כמו טרגם = dreibeinig, thrigât auf dreien schreitend וכן הודה לי הח' לעווי בעמת"ל בזה הערך, ועתה באתי להוסיף כי גם הסופר המפואר היוני קטֵיסיאס בדברו (Indica 25) אודוֹת חיות המיטהיות אשר שמץ מהן לקחה אזנו בחצר מלך פרס האריך לספר מחיה של בעל קרן אחת שכגהו חמור מדברי (וזהו khara הנ"ל) וכחו גדול מאוד וקל ברגליו עד אשר אין כל חיה משגת אותו ואיליאן (תולדות החיות ט"ז, כ') בשם קטיסיאס קורא זו החיה Kartaz — onon ועוד ספר קטיסיאס יש בהרי הודו חיה היותר גדולה וגדולה מהארי ומתוקף גבורתה הפליאה פלאות ונקראה אצל יושבי הודו Martichoras (אוכל אדם). אחרי כל זאת נ"ל כונת רב יהודה במה שאמר קרש טביא דבי עילאי טגרוס אריא דבי עילאי כלומ' חיה קרש (מל"י κέρας פי' קרן וגם נופל על Kartaz — onon הנ"ל) הוא צבי של הרים הגבוהים כי بالا בל"פ הר ומקום גבוה וצ"ל בתיבה אחת כמו בחולין פ'. עיי"ע באלא (ח"ב, ג') והרים גבוהים מוכנו בכאן הרי הודו הגבוהים ששם נמצא קרש בעל קרן אחת Einhorn עיין בוכארט היאראזאיקאן ח"ב שי"ג והלאה ומה שאמר טביא דבי עילאי (= דבעלאי) מפני שראש הקרש דומה לצבי עיין ראזינמיללער קדמוניות ח"ד ב' קצ"א או מפני שהוא רץ כצבי ומ"ש טגרוס אריא דבי עילאי (= דבעלאי) נ"ל שכיון על Marticho-ras (וראש התיבה נשמטה) כלומר קרש זה שהוא צבי ההרים הגבוהים נקרא ג"כ Tichoras (Mar- tichoras) והוא עז כאריה של הרים גבוהים (דהודו) — ופי' רבינו הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שט"ו:) וז"ל טביא דבי עילאי צבי של אותו יער ששמו עילאי עכ"ל ודע עוד כי בדפ"ע הגי' טגרום במי"ם ובכ"י ערוך טגדום בדלי"ת וכנראה שהוא ט"ס שאם לא כן היה צריך לסדרו קודם טגן] —

טדי (או טרי eine der fünf äusseren Thore u. בריש (z. das nördliche des Tempelbergs מדות (פ"א מ"ג) ה' שערים היו לו להר הבית וכו', עד טדי מן הצפון. במסיבה ההולכת תחת החיל יוצא והולך לו בטדי (שם מ"ט) פי' שער הצפוני נקרא טדי. *[אחי"ה כ"ה בדפ"ע אבל בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב וב"ר הגי' פי' הר הבית נקרא טדא ע"כ וצ"ל פי' שם הר הבית הצפוני נקרא טדי ועיי"ע קפנוס שפי' שם הר הבית המערבי. וכנ"ה במדות פ"ב מ"ג כל השערים שהיו שם היו להן שקופות חוץ משל טדי שהיו שם שתי אבנים מוטות זו על גב זו ובע' שקף ד' פירשו רבינו בזה"ל (לפי גי' כ"י ל"ד וה"ב) פי' מן המשקוף היו שתי אבנים מוטות זו על זו וכך צורתן Λ [1] לפי ציור ופי' זה אולי ג' טרי שהביא תוי"ט מדות פ"א מ"ג העיקרית ומל"י σταυρός ,Spitzpfahl עיין ערך אסתוורא (ח"א, ר"ד:) או מל"ע ظر אבן חדה זו מול זו. ובתוי"ט הביא עוד פי' הרד"ק ליחזק'

---

[1]) בכ"י ו"ו א' וב' וברפ"ע חסר הציור אבל אי' בפי"מ להרמב"ם בסוף מסכ' חולין באות ד' ובתוי"ט למדות פ"ב ד"ה שהיה משונה תציור ע"ש.

מ', י"ב טדי פירוש שם איש ע"כ. ואולי הוא Theudis וכן שם מלך הגתיים (Westgothen) או Tadäus וכן קפונוס נראה שהוא שם פרטי Coponius ובפסקי התוספ' (הובא בתוי"ט) כתבו בזה"ל טדי פי' הצנע כמו בטעמים יטידוך (היינו בפיוט שחרית דיו"כ המתחיל כי ארוקי) שידברו בצניעותך ע"כ וזה עולה עם מה שאי' במדות שם טדי . . לא היה משמש כלום וגם עולה עם דעת ראב"י בסוף הפרק עיין בתוי"ט ולפע"ד עולה ג"כ (בגירסת רי"ש) עם גזרת ضرة פי' נגנז וצפון ועוד עם ضر פי' צער וכאב עיין מדות פ"ב, מ"ב — ומה שמסר אבא יוסי בן חנן כי י"ג שערים דרומיים סמוכים למערב לא שערי הר הבית היו כי אם שערי העזרה שנכנסו לחיל וכן היה בביהמ"ק של הורדוס עיין בן מתתיהו קדמוניות פט"ו י"א, ה' ומה שהשיג עליו גרעטץ בדברי הימים ליהודים ח"ב ב' ק"ד וגם על הח' הערצ-פעלד (קורות יהודים I 391) יש להשיג. ואכ"מ להאריך] —

1 טָהֵר (מל"מ וכן בל"ע طهر וענינו נקיות וזכות במובן הטבעי והמוסרי rein sein, werden; sich reinigen. מְטַהֶרֶת מל"ע مطهرة Reinigungs-wanne ופי' רבינו עיין בפנים) בסוף חגיגה (כ"ו סע"א במשנה) משעבר הרגל היו מעבירין על טהרת עזרה. כיצד היו [1]) מעבירין על טהרת עזרה מטבילין את הכלים שהיו במקדש (שם בגמ' [2]). בפ"ק דר"ה בגמ' בד' פרקים העולם נידון (ט"ז:) א"ר יצחק חייב אדם לטהר עצמו ברגל שנא' (ויקרא י"א, ח') ובנבלתם לא תגעו וכו'. בכל המעורב פ"ו במקואות (מי"א תוספתא מקואות פ"ה) המטהרת שבמרחץ. פי' הוא ענין רהטים ובלעז נקרא סולי"ו [3]) ומלא מים קרים ומנהג בארץ ישמעאל לאחר שרוחצין בחמין שוטפין ומטהרין עצמן בצונן כדאמור רבנן בסוף זבין (פ"ה מי"ב) אלו פוסלין את (המקוה) [צ"ל התרומה] וכו', עד וטהור שנפלו על ראשו וכו' פי' של זו המשנה בפ"ק דשבת בגמ' י"ח דברים (שבת י"ג סע"ב וי"ד.). *[אחי"ה וכפי' רה"ג לזבין הביא באריכות פי' הגמ' דשבת. וכפי' רבינו פי' גם הר"ש במקואות הנ"ל המטהרת וכו' שקתות המים העשויות במרחץ וכו', ע"ש וכ"ה בפי' ריע"ב וא"כ מטהרת בהפך האותיות כמו רהטים וכן מוכח מפי"מ להרמב"ם במקואות שם ועיי"ש תבנית שני רהטים וכן פי' הרמב"ם במקואות פ"ו מ"י אמבטי ע"י הוא רהט המרחץ. ובפי' רה"ג (צד ל"ד) איתא בזה"ל המטהרת פי' אלוון אלגאנגרה (נ"ל אלמנגרא) אלדי ישבה אל חור [= الاواء المنجور الذى يشبه الحور] [4]) המקום (נ"ל המקוה) אשר לוקחים ממנו המים לרחוץ בו שמו מטהרת ע"כ. — וכנ"ה בפעלים ושמות הפעל ברכות ד'. י"ט. ס"ג: שבת ק"ד. יומא פ"ה: גיטין ל"ח. קידושין ע"א. ב"מ פ"ד: סנהד' י"ז. צ"ד: עדיות פ"ה מ"ו והלאה נדה כ': — ובפועל ברכות ב': משעה שהכהנים מטוהרים לאכול בתרומתן ובכ"י מ' שהכהנים טהורים נכנסין לאכול וכו'. ועיין ד"ס שהביא פיסקי רי"ד שהכהנים טהורין לאכול וגי' הרמב"ן (בתורת האדם שער הסכנה) שהכהנים נכנסין ושתי נוסחאו' נתערבו בכ"י מ' וכגי' פיסקי רי"ד מצאתי בתוספ' ברכות רפ"א משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומתן (בכ"י אירפ' בתרומה) ועיין רשד"ל בבכ"ע תקפ"ט, קכ"ה והשם טהרה מל"מ וכן בלש' ערבי طهرة, طهارة עיין ברכות ט"ו. י"ט. שבת י"ג. קנ"ב: עירובין י"ג: י"ד. פסחים ג': יומא כ"ג. ע"ב: חגיגה כ'. כ"ב. סוטה מ"ט. קידושין מ': ע'. ב"מ פ"ז. סנהד' פ"ח: ע"ז ח'. כ': נדה ל"ד. ס"א. חגיגה י'. הטהרות והטומאות. וכלי נקיה נקרא כן סדר טהרות ומסכת טהרות עיי"ע אב א'. והתואר זכר טָהוֹר ברכות ה': כלים י"ב, ב', ב"ק צ"ב: נדה ט'. והקבוץ טהורים ב"מ ס"א. סנהד' ק"ח: ולנקבה טהורה והקבוץ טהורות כלים שם והרבה זולתו. ועוד עיי"ע טמא] —

2 טָהֵר (מל"מ ונרדף עם זהר וצהר וכ"ה בל"ע ظهر hell, klar sein, glänzen והשם טְהַר, טיהרא Glanz, Helle ועוד צהרים וכ"ה בל"ס טַהֲרָא ובל"ע اظهار, ظهيرة הקבוץ ظهاير ועוד הושאל לאמצעית הדבר ושטח העליון והחיצון בל"ע ظهارة (die äussere Seite, Ffäche בפ"ק דיומ' בגמ' ומקטיר את הקטורת (ט"ו סע"א) ובזבחי' בגמ' דפ' בי"ש (ל"ח סע"א) והא תנן בפ' הוציאו לו (יומא נ"ט.) הזה על טהרו של מזבח ז' פעמים מאי לאו אפלגיה דמזבח כדאמרי אינשי טהר טיהרא והוה פלגא דיומא כלומ' כמו שקוראים בני אדם חציו של יום טיהרא כך קורין לחציו של מזבח טיהרא. תרג' והיית ממשש בצהרים (דברים

---

1) לפנינו ליי. 2) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע איתא רק פי' מטבילין וכו'. 3) בלאי"ט ורוי solium Badewanne, solio, וכ"ה בע' אמבטי ועיי"ע בטת א' (ח"ב, מ' הערה ב'). 4) כלומר אמבטי החצוב ומפוסל שדומה לבאר ועיי"ע אביק בח"א ט"ז.

כ"ח, כ"ט). אמר רבה בר רב שילא [1]) לא אגיליוא [2]) דמזבח דכתיב (שמות כ"ד, י') וכעצם השמים לטהר. פי' מקום נקי שנראה ונתגלה זהבו שאין שם עיכולי קטורת כשמים נקיים ואין בהם עבים [3]). בפ' הערל בגמ' אמר ר' יהושע [4]) (יבמות ס' רע"א) אמר אביי כל המטיל מים ואין עושה כיפה ממאי הוי דאפיא [5]) אִימיה [6]) בטיהרא [7]) ושתיא שכרא מרקא. בנזיר בר"ג דפ' בי"ש (ל"א רע"ב) אמר אביי מאי [8]) קא סלקא דעתך דקאים בצפרא לא הכא במאי עסיקינן דקאים בטיהרא. באלו טרפות בגמ' סימני חיה (חולין ס' רע"ב) שרגא בטיהרא למאי מהניא [9]). רוח צח שפיים (ירמי' ד', י"א) תרג' רוח טיהרין. בפ' שתי הלחם בגמ' ארבע סניפים (מנחות צ"ז סע"א) התחתונה אינה צריכה כל עיקר לפי שמונחת [10]) על טהרו של שלחן. *[אחי"ה זה הציון שייך בעצם הוראתו אחר ציון דיומא ודזבחים הנ"ל כי טהרו של שלחן פי' כמו טהרו של מזבח שטח העליון של מזבח מל"ע הנ"ל או י"ל שהוא ל"ע ظهر גב Rücken וכן ראיתי מפורש בכ"י רגמ"ה למנחות (בקובץ כ"י אנגיליקא דף מ'.) וז"ל טיהרו [של שלחן] ג"ב השלחן עצמו על של זהב ולא על מי עפשא ע"כ וראיה אמיתית לזה הפי' כי ביומא ט"ו: הנ"ל הגי' אגופיה דמזבח ופירש"י על גגו ע"כ. וני"ל שצ"ל אגפיה והוא כמו אגביה פי' על גבו כלומ' מה שהוא גלוי ונראה ועיין פירש"י בזבחים ל"ח רע"ב ד"ה לא אגילויה — וכנ"ה טיהרא בהוראת צוהר וצהרים בירושלמי ברכות פ"ט די"ג ע"ד רקיע בטיהרו (ובבבלי נ"ט סע"א בטהרתה אבל בכ"י א"פ גם בטיהרו ובע' אסתנא (ח"א, ר"ה) הביא רבינו מברכות נ"ט סע"א אימתי מתחזי רקיע בטהרתו אמר עולא וכו' וכ"ה בכ"י מ' ופ' ובב"ג רק שם א"י בטיהריה ובנוסח' לי' כי אם אימתי אמר אביי וכו'. שבת ס"ג. ילק' ישעי' רמז ר"ס מידי דהוה אשרגא בטיהרא פי' נר צהרים. איכ"ר פתיחת' סכ"ד ד"ה ר' יוחנן: היכא דמכיתון בטיהרא ובקייטא וכו' פי' בחום הצהרים ובחורף וכ"ה בל"ע ظهيرة Mittagshitze. פסחי' קי"א: דרש קטב וכו' צהרים (תהלים צ"א ו') . . חד מקמי טיהרא וכו', עיי"ע קטב וכן איכ"ר פ' ומרוב ובמד"ר פי"ב סוגיה דטיהרא עיי"ע בז ד' (ח"ב, ל':) וכן נקראו רוחות הצהרים בתג' שה"ש ד' ו' טִיהֲרֵי עיין מאמרי על המלאכים צד ס"א ושם הארכתי] —

טו (= טְוִי, טָוָה, טָוְוָה מל"מ טְוָה בל"ס טְוָא ובל"ע طوى ענין עשית פתילים (spinnen) וטווה ורד כנגד פניה (כתובות ע"ב:) כבר פי' בערך בתול. *[אחי"ה עיי"ע בתולת הוורד בח"ב, רט"ו ועוד עיין מלבד פירושים הנ"ל בשט"מ לכתובות שם. — וכנ"ה בכתובות שם טווה בשוק, שבת ע"ד: הטווה צמר שעל גבי בהמה בשבת חייב משום טווה, ירו' שבת ספ"ט די"ב: הצובע והטווה, זבחי' ע"ט: פישתן שטוואתו נדה, נפעל חולין ל' סע"ב שנטווה כחוט עיי"ע שחט והתואר טָווּי כלאים פ"ט מ"ח ירו' כלאים ספ"ט דל"ב ע"ד נדה ס"א: עיי"ע נז, ישע א' וע' טנז. מגילה כ"ו: כטווי לאריג וכ"ה בסנהד' מ"ח. לפי גי' כ"י פ' וק' ובדפ' שונצי' (הובא בד"ס סנהדרין ע"א:) ירו' שבת ספ"י די"ב ע"ג טווי . . אריג ועיין בכורות פ"ד מ"ז ומ"ח. והשם טויה שבת צ"ד סע"ב ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג, טוויה שבת ע"ד: טוייה שם ע"ט. מנחות מ"ב: וממנו התרגום מטוויאתא באיוב ח', י"ד] —

[1]) וכ"ה בכ"י מינכען ב' ול"ד ליומא ט"ו. ובנוס' לי' רב וכן לי' בכ"י הנ"ל לדף נ"ט. ובזבחים בט"ס רבא בר שילא וביוחסין השלם קפ"ו. רבה בר שילת. [2]) וכ"ה לא אגילוייה בזבחים ל"ח רע"ב ובכ"י ב' ליומא נ"ט. אבל בנו"ג על גלוייה וחסר לא וביומא ט"ו רע"ב לא אגופיה. [3]) ועיין פירש"י ביומא ט"ז רע"ב ובזבחים הנ"ל וקרוב לזה פי' ר' אליקים הובא בו"ס ליומא צד פ"ג. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר וכ"ה בע' מרקא א' ובדפ' וויני' והלאה בע' נוכחי בט"ס הושע. [5]) בדפ"ר ופיזי בט"ס ראפנא. [6]) וכ"ה לפנינו אבל בע' מרקא מדפ' פיזי והלאה בט"ס רפיא אמיה ובדפ"ר רפיא דאימיה ובכ"י ק"ט לנכון דאפיא אמיה ול"ב להגיה בכ"מ דאפיא אומיה וכבר הוכחתי בערך אומא (ח"א מ"ה) שהוא ל"י ... פי' שא"ר ובהלכת ריצ"ג הלכת פסחים עמוד פ' גרס באמת בשם רש"ג במקום קומניתא (דאומנא) [צ"ל דאומא] זימא אבל מפי' „קמח שעורים מגבלין אותו ומיבשין אותו ברמץ עד שמתעפש" יש לדין כי עיקר הגי' אומא ומל"פ اومأج שאור מוגבל בקמח שעורים, עיין וואולירס ח"א, שי"ז: ורש"י פי' בפסחים מ"ב. קומניתא דאומא עיפושי פת וכן פי' ביבמו' הנ"ל דאפיא אימיה לחם בתנור ואולי גירסתו נהמא וכ"ה בכ"י מ' (ד"ס לפסחים ולא העיר על יבמות) וכ"ה בתש' תשב"ץ ח"א ס' סי' פ"ח הובא במאמר מיסצעללען להחי' פערלעס ל"א ע"ש. [7]) וכצ"ל גדפ"ר בע' מרקא והחכם לעווי בעמת"ל טעה לומר שלי' בנוסחאותינו ובאמת אי' כגי' רבינו. [8]) בנו"ג לא. [9]) וכ"ה בע' שרג א' ובנו"ג מאי אהני ובילק' בראשית רמז ח' מאי מהני והחי' לעווי הביא גי' הש"ס כגי' הערוך קצת בלי דקדוק. [10]) כ"ה בנוס' ובכ"י ו"ו וה"ב אבל בדפ' פיזי בט"ס שמונחת לפי ובדפ"ר וויניצי' והלאה חסר לפי.

טו (= טְוִי = בל"ם טְוָא צלי braten לפע"ד מל"ע طوى zusammenschrumpfen פי' נצמק ע"י האור) בשר אורחה היא בטווי (ב"ק י"ט:)[1] כבר פי' בָע' טבי. — (א"ב תרג' צלי אש (שמות י"ב, ח', ט') טְוֵי נורא). *[אחי"ה והוא הפעיל וכן תרג' צלי (ישעי' מ"ד, ט"ז) ועיין עוד תרג' ש"א ב' ט"ו; לד"ה ב' ל"ה, י"ג וכן תר"י א' ובשלת (דברים ט"ז, ז') ותטוון ותיכלון ועיין פירש"י בדברי' שם. וכן בל"ע طها פי' בשל וצלי — וכנ"ה בגיטין ס"ט סע"ב עיי"ע בניתא. חולין ק"י. במאי טוויתנהו. א פ ע ל ביצ' ד'. לאטוינהו. א ת פ ע ל ב"ק י"ט. עיין לעיל. פסחי' ע"ו: ביניתא דאִיטְוָוא וגי' רבינו עיי"ע דבר א'. ברכות מ"ד: מטויתא עיי"ע גלגל א'. והשם שבת ק"ט. שריקא טַוְיָא שרי עיי"ע שרק ג', ירו' תרומות פ"י דמ"ז: הדין טוויה וכן בל"ם טַוְיָה צלי] —

* **טַוְיָא** (מל"ע طوى Geheimes, Verborgenes, Falte עיין בפנים) ויק"ר פכ"ה מי שת בטוחות חכמה (איוב ל"ח, ל"ו) מהו בטוחות בטויא ופי' מ"כ מין עוף ובמסכ' ר"ה פ' ראוהו ב"ד גרס זה בליום (?) ובערוך גרס טיטויא ופי' בו בסתר וכו' ע"ש וקשה עלי להולמו ולפע"ד ברור אם הוא מין עוף אז הגי' טיטויא עיקר עיי"ע אך לא במובן סתר כי אם בפתרון ל"י הרשום' בע' טיטויא אבל לפי גי' טויא נ"ל לגזרו מל"ע הנ"ל כי טוי ענינו מכוסה ונקמט בקמטים וכונתו על כליות שהן מכוסות ונקמטות בחלב ודרש בטוחות מל"ע טוח طاخ מלא ומכוסה בחלב ועיין רד"ק שרש טוח ולכן הושאל בל"מ להוראת כליות וכן הבין מהרש"ם ברכות רפ"ט הלכ' א' ע"ש. ומהר"ם לונזאנו במעריך ע' טח. אבל פי' טויא כליות שדרך לצלותן זר מאוד. וכן דרשו רז"ל בר"ה כ"ו סע"א מי שת בטוחות חכמה אלו כליות ובכ"י מ' נוסף עוֹר דאמר מר כליות יועצות וכן במד"ר פ"י אלו הכליות שהן טוחות בגוף. ומזה הענין אמת חפצת בטוחות (תהלים נ"א, ח') ומתרג' כולין וכן העתיקו ע' זקנים ἄδηλα τὰ פי' נסתרות וכן היעראנימוס abscondita[2] וכן מתרג' באיוב מן שוי בכלין חוכמתא וכן פירש"י. יוצא מזה כי טויא הוא מל"ע הנ"ל וכן נקראו קמטי החלב והקרבים مطوى וממנו השם طوية מחשבה וכוונה פנימית ונסתרת — אבל בכ"ז נ"ל יותר גי' רבינו אך לא פירושו כמו שהראיתי לדעת בע' טיטויא.

טוּזִיג (מל"פ توزى, توشى ובל"ע توزيغ Kinder-pickenick) בפ"ק בע"ז בגמ' ואלו דברים ע"ז י"ד סע"א) תירגמה[3] רב יצחק בריה דרב משרשיה בטוזיג. פי' משתה בעלמא שלא לשום נשואין ולא לשום ע"ז. פ"א שגובין מכל איש מטבע הסר או יתר ואוכלין ושותין וקורין אותו טוזיג והוא סיבולת (פסחים פ"ט:). *[אחי"ה בכ"י ל"ד הגי' טוזיג בשני ווי"ן וכ"ה לפנינו ובכ"י ש"ס הגי' בטווזא והנכון בו"ו אחד כי טוזא. טוזיג בל"פ וערבי פי' משתה מריעות שעושין הנערים זה עם זה בחבורה וכן פי' רש"י לנכון ולועז קמפרויי"שא ונ"ל להגיה קממרויש"א Gesellschaftsessen, commerce, וכן פי' סיבולת בלש' יונית σύμβολον משתה בחבורה ועיין עט"ש לפערלעס י"א] —

* **טוח, טוט, טול, טום, טון, טוס** עיי"ע טח טט, טל, טם, טן, טס.

טַוּוֹס (בל"ע ופ' طاؤس מל"י ταώς וכן בל"ס טַוְסָא Pfau) בר"ג דפ' ר"א אומר אם לא הביא (שבת ק"ל.) ובס"פ כל הבשר בגמ' ר"י הגלילי (חולין קט"ז.) לוי איקלע לבי יוסף רישבא[4] קריבו ליה רישא דטווסא[5] בחלבא ולא אכיל[6]. ובס"ג דפ' שור שנגח את הפרה (ב"ק נ"ה.) אמ' ר"ל כאן שנה ר' תרנגול ופסיוני[7] וטווס[8] כלאים זה בזה. ובב"ר פ' כ"ט (כ"ח)[9] הכל קלקלו מעשיהן בדור המבול הכלב עם הזאב תרנגול עם הטווס הה"ד (בראשית ו', י"ב) כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ. ובפ"ז ואת כל עוף כנף למינהו (בראשית א', כ"א) זה הטווס. וקופים ותוכיים (מ"א י', כ"ב) תרגום וקופין וטווסין. קרנות שן

---

[1]) בנו"ג דמְטַוֵי. [2]) וכן העתיק היעראנימוס לאיוב בטוחות in visceribus כלומר במיעיו מה שהוא מכוסה ועיין ראב"ע לאיוב, אבל ע' זקנים טעו לגרוס בטוות עיין שולטינס פירוש איוב 1099 והיעראזאיקאן לבאכארט II, 683. [3]) בנו"ג אמר. [4]) ובכ"י א"פ לשבת: חשבא אבל עיי"ע רשבא. ודע כי באיכ"ר פ' ויגרס אי' ר' אבהו אזל לבצרא ואיתקבל גבי יוסי רישא אייתון קמיה תמנין מוחין דעוף א"ל לא יכעוס רבי דלא הוה צידא ספק ולא קריין ליה יוסי רישא אלא וכו' ואולי כונתו על יוסי רישבא. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ש"ס שבת ובדפו"י ר"צ וקראקא ובנו"ג דטוותא ובחולין דטיוסא וצ"ל דטווסא והיותר נכון גי' כ"י א"פ לשבת (ד"ס ק"נ:) דטאוסא והוא כמשפט כתיבת מלה זרה הנ"ל. [6]) כ"ה בשבת אבל בחולין: ולא א"ל ולא מידי. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב וב"ר וכ"ה בע' פסיון בדפ"ע אבל בע' נוכחי פיוסני. [8]) בנו"ג בהפך הסדר. [9]) ועיין סנהדרין ק"ח. הובא בילק' נח רמז נ' ותנחו' נח סי' י"ב בשנוי נוסחאות.

והובנים [1]) (יחקאל כ״ז, ט״ו) תרג׳ ושן דפיל וטווסין. (א״ב פי׳ בל״י מין עוף אשר זנבה נעלם מלא עינים מגוונים שונים). *[אחי״ה ובהפלגה נאמר בילק׳ ש״א סוף רמז פ״ג: בא וראה הטווס הזה שס״ה מיני צבעים יש בו ע״כ. וצבעו הוא ירקרק חרוץ gelbgrün וזה מה שאי׳ בירו׳ סוכה פ״ג דנ״ג ע״ד איזהו ירקרק שבירוקים . . סומכוס אמר ככנפי טווס ובתוספתא נגעים רפ״א ואיזה הוא הירק שבירוקין . . סומכס אומר ככנף טואס צ״ל טאוס עיין לעיל גי׳ כ״י בהערה 5 ומפני שנתעלם ביופי כנפו לכן דרשו בב״ר הנ״ל עוף כ נ ף זה הטווס כלומ׳ המפורסם בשבח כנפיו [2]) וכן יכונה בל״ע ופי׳ איש מהודר ביפיו טַאוּס וכבר הארכתי בזה בספרי על העתקה פרסית לריב״י טאווס (צד י״ב) — וכנ״ה בירוש׳ כלאים פ״א דכ״ז סע״א תרנגול עם הטווס אעפ״י שדומין זה לזה כלאי׳ זה בזה ובירו׳ ב״ק ספ״ה ד״ה. בלש׳ נקבה תרנגול עם טווסת אעפ״י וכו׳. ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ד עיי״ע אדרמלך (ח״א, מ׳). במד״ר פ״ז תרנגול או פסיון או טווס. והקבוץ ב״ר פ״ע כמה טווסין אית לי כמה פיסיוני אית לי. וברש״י בב״ק נ״ה. ובחולין הנ״ל לועזו יפה פוואון = paon = פַּפּוֹי ובענין לעז פואון שלבי״א pavone silvio ווילדער פַּפּוֹי עיין רמ״ל ע׳ נגר טורא] —

☞ טוים (לפע״ד טֵיוּם מל״י Gott, θεός ודעת ר״ב עיין בפנים) מדרש שמ״ר פ׳ החודש הזה לכם (פט״ו) אלו הטויסין שלהם. פי׳ בל״י זבח וחג. וימי החג. *[אחי״ה כונתו על ל״י θίασος Opfer, feierliche Aufzüge, Schmäuse ולזה כיון גם בעל כ״כ והח׳ לעווי אבל אין ההמשך סובלתו, לכן דעתי נוטה לדעת ברילל (יאהרביכער ח״א, קנ״ב) כי הוא ל״י הרשומ׳ בתחילת הערך ולזה מסכים מה שדרש שם כי כל העמים ילכו איש בשם א ל ה י ו וכו׳ וכיון שבאין מה הקב״ה עושה בהם מתיכן וכו׳ והם משליכין אותם כלומ׳ בבואם איש איש באלהיהם הקב״ה התיכם ובראותם שאלהיהם נמוסים משליכים אותם ועל זה הביא וכן ישעי׳ אומ׳ (ב׳, י״ב) כי יום לה׳ צבאות על כל ג א ה ו ר ם אלו ה ט י ו ס י ן כ״ה עיק׳ הגי׳ בדפוסי׳ החדשים והוא קבוץ מן θεός ובמ״כ הגיה ללא נכון הטעותין וכבר השיג עליו בעל כ״כ ואדרבא י״ל כי בירו׳ ברכות פ״ט די״ג קרוב לסע״ב בספור שם אינון הכא וטעוותהון בבבל ואינון הכא וטעוותהון ברומי וכו׳ אבל את (כל אהן דאת אזל) [צ״ל כגי׳ מהרש״ם: כל הן דאת אזיל] אלהיך עמך פי׳ טעוותהון שהוא הקבוץ מן טעו, טעותא עיי״ע טע (= טעא) כמו טיוסין היינו אלהים — ור״מ די לונזאנא שנה הגי׳ טווסין כדי לבארו מע׳ הקודם, ולא נהיר] —

* טוּף עיי״ע טף, טור, טוש עיי״ע בלא וי״ו.

טְוָת (מל״מ וכן בל״ס טוי מל״ע طوى פי׳ צם fasten והשם טְוָת על משקל מְנָת) בר״ג דפ׳ הרואה (ברכות נ״ה סע״א) כל חלום ו ל א טות. פי׳ כל חלום יש בו שום ממשות אפל חלום שהוא רואה כשהוא צם אין בו ממשות. וממאי דטות לישנא דצם הוא דכתיב (דניאל ו׳, י״ט) וּבָת טְוָת. *[אחי״ה ובכ״י ה״ב מצויינת עוד המלה ודחון אבל מלה זו שייכת להבָאה עיי״ע דַחֲוָן ופי׳ דחון לא הגעל קדמוהי בא להורות מהו טות כלומ׳ צם ושלחן לא הכניסו לפניו עיין פירש״י ושם מפורש יפה ובת טות: לן בתענית, כי טות הוא שם ולא פעל כדעת ראב״ע שם והוא ופי׳ המיוחס לרס״ג רמזו כבר על ל״ע הנ״ל וזה האחרון הביא גם מאמר דברכות הנ״ל בזה״ל כל חלמא ב ל א טות ע״כ וכ״ה בכ״י מ׳ ובע״י כל חלמא בלא טוות ופי׳ רבינו ורש״י (וכפי׳ הערוך איתא ג״כ בתוספ׳ רא״ש) וכולם במח״כ דחוקים הם, וכבר השיג על פי׳ רבינו ר״מ לונזאנו במעריך ונתן יתרון לפירש״י ולא ידעתי למה ע״ש. והנראה לי ברור כי עיק׳ הגי׳ ו ל א טות ויש לנקדו וְלָא כמו שהערתי בע׳ ואלי ופי׳ המשל הוא לכל חלום ר א ו י ויפה התענית והעתקתו für jeden Traum ziemt ein Fasten כמאמרם (שבת י״א. תענית י״ב:) יפה תענית לחלום כאש לנעורת ועיין הספור בתעני׳ כ״ד: רבא איקלע להגרוניא גזר תעניתא ולא אתא מטרא א״ל בייתי כ״ע בתעניתייכו למחר א״ל מי איכא דחזא חילמא לימא וכו׳. ועיק׳ הגי׳ טות בוי״ו אחד אבל בנו״ג בברכות וכן בפסח ם ק״ז. בשני וי״ן ורבינו יפה גרס כאן ובע׳ בת (ח״ב, רי״ד) ביוד אחד כלי׳ מקרא, וכמשפט המלה הערבית הנ״ל] —

טח (≐ מְחָא, מחי. = טוּחַ מל״ט ענינו מירוח ודיבוק übertünchen וכן בל״ע طاخ וממנו مطيخ mit Pech überzogen. מְחָיָא (מיחיא) das mit Oel, Fett bestrichene מְחָיֵי; Bestreichen (K u c h e n בפ׳ כל כתבי הקודש במימרות דר׳ יוסי (שבת קי״ט רע״א) קריבו ליה ג׳ סאוי מחיי. פי׳

[1]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב. [2]) ולא כדעת הח׳ לעווי שכיון על פעל טוס עיי״ע טס.

ג' סאים פת שהיו פניו טחין מלמעלה דבר מעולה. ובפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולין קי"א [1]). ובפ' כל שעה בגמ' חמץ של נכרי (פסחים ל'.) ובזבחי' בגמ' דפ' דם חטאת (צ"ה:) ההוא תנורא דטחו ביה טחיי [2]) פי' טחו את התנור בשומן של בשר [3]). בר"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק י"ז סע"א) ומהניא ביה כי טחייא [4]) לתגורא כלומר אינה יוצא משם לעולם [5]). בפ' המפלת בגמ' וחכ"א (נדה כ"ד. ירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ג) היינו גוף אטום היינו פניו טוחות. בעשרה בתים פי"ג בנגעים (מ"א וכ"ה בספרא מצורע פ' נגעים פרק ד' פרש' ז') חולץ וקוצה וטח. ברפואות דפ' מי שאחזו (ואלו) [צ"ל ואי לא] [6]) נטחייה ביני ארבי [7]) דביתא חדתא. בר"ג דתעניות (ו' רע"א) ת"ר מורא [8]) שמורה את הבריות להטיח גגותיהן [9]). בפ"ק בביצה בגמרא אין מוליכין את הסולם (ביצ' ט'.) הרואה אומר להטיח גגו הוא צריך. בס"ג דפ' השואל פרה (ב"מ ק"א:) ולהטיח גגו. *[אחי"ה והתואר ויק"ר ס"פ ל"ה ושהש"ר פ' שימני מָחֵי גגות. וכנ"ה בירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד טחים אותו בצק. והשם טִחְיָא, והקבוץ טְחָיֵי (טְחָאֵי) וגירסת הספרים עיין למטה הערה 2 וכן השם טִיחָה das Anstreichen נגעי' פי"ב מ"ו וספרא מצורע פרש' ו' פ"ד אין חבירו מטפל עמו בטיחה. ועוד בל"מ טִיחַ (יחזקאל י"ג, י"ב) Tünche בתוספתא כלי' ב"ק ספ"ד אם יכול הטיח לעמוד בפני עצמו (ב' פעמים) ובנו"ג בט"ס להטיחו ור"ש לכלי' ספ"ה גרס אם יכול הטיט וכו' — תוספתא פ"ב דמכשירין עיי"ע טן א' ומ"ש, וציון מגיטין הנ"ל יותר שייך לערך הבא אח"ז לענין הדחה והדפה] —

טח (= טוח = טְחִי מל"ע نحا ענין הדפה הכאה זריקה anstossen, anschlagen, werfen וכן זריקת החץ ובכנוי לבעילה 1 Pfeil abschiessen; 2 beiwohnen ועיין עוד בפנים. הטיח דברים מל"ע طاخ (mit Worten beleidigen, reizen ולא נתן תפלה לאלהים (איוב א', כ"ב) תרג' ולא סדר מילי מטחא [10]). בס"ג דפ' סדר תעניות האלו (כ"ה סע"א) לעולם אל יטיח אדם דברים כלפי למעלה [11]) שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי למעלה ואיטלע ומנו לוי — ובפ' נגמר הדין בגמרא דסמך כיצד תולין (סנהדרין מ"ו.) שוב מעשה באחד שהטיח באשתו [12]) תחת התאנה — ובפ' יש נוחלין בגמ' הכותב נכסיו לאחרים (ב"ב קל"ד רע"א) הטיח עלי בן עוזיאל. בהחורש פ' י"ז [13]) באהילות (מ"ב) היה חורש [ו]הטיח בסלע או בגדר או שניער את המחרישה עד שם הוא עושה בית הפרס. — (א"ב ענין הדחה והדפה וכן בלשון ישמעאל). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"ע نحا הנ"ל אבל משרש זה מסתעפים מושגים שונים ואלה הם א') דחף והדיח stossen, andrücken מזה הענין ציון מאהלות הנ"ל וכנ"ה בברכות מ"ג: וירוש' ברכות פ"ה די"ב רע"ב וטחו בראש השמש ואם שמש ת"ח הוא טחו בכותל, ובהפעיל יבמות נ"ד. נתכוון להטיח לכותל. להטיח בבהמה. ברכות ל"ד סע"ב הטיח את ראשו בין ברכיו. ב"ר פ"כ התחיל מטיח את ראשו לכותל — להטיח בתוספ' כלי' פ"ד ט"ס עיי"ע הקודם. נפעל על משקל ניזון (עיי"ע זן ב') ירוש' כלאי' פ"ו ד"ל ע"ג והיא נִיטוֹחָה וכן בירוש' שבת פ"ח די"ג. ושם בט"ס והיה וצ"ל והיא; תוספתא כלים ב"מ ספ"ב ליטוח בטונס. ולכאן שייך נטחייה בגיטין ס"ט: שהביא רבינו בע' הקודם. ב') זרק החץ והוא כל"מ כמטחוי קשת (בראשית כ"א, ט"ז) והוא נבנה מפעל טחה = نحا בפיעל טִחֲוָה (במשקל השתחוה מן שחה) וממנו עשו רז"ל שם: ב"ר ספנ"ג א"ר יצחק כמטחוי קשת שני טְוָחִים בקשת מיל, עיין שם המפרשים בילק' וירא רמז צ"ד הגי' שני טוחים. ורש"י לבראשית שם גרם בזה"ל כשתי טִיחוֹת והוא לשון ידיית חץ. ג') כנוי לבעילה על שם שהזרע יורה כחץ (רש"י לבראשית שם) ונרדף עם نحا בזה המובן גם: نح، نخ ועוד طخ בשתי הוראות זרק, ובעל. וכן ביבמות נ"ד. נתכוין להטיח בכותל והטיח ביבמתו לא קנה להטיח בבהמה והטיח ביבמה קנה וכו' ומזה תדין

---

1) ובחולין גרסי' טחאי. 2) בפסחים גרסי' טיחיא, ובזבחים דאטחו בה טיחייא ובכ"י ב' לפסחים כגי' רבינו דאיטחי ביה טחיי. 3) כן פי' ר"ח לפסחים צד נ' ובעל הפשב"ע עמל הרבה ליישב פי' רבינו אליבא דהלכתא ולהוכיח מרוע הפירוש בציונים אחרונים משונה מפירוש של ציונים ראשונים. 4) בנו"ג כי טיחיא וגי' מהניא גם ברש"י ושם לי' ביה. 5) וכ"ה במיוחס לרש"י אבל בכ"י רש"י לי'. 6) ובדפ"ר ואילי וצ"ל ואי לא. 7) וכ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ר ארביה ובנו"ג אורבי וצ"ל בכ"מ או ארכי בדל"ת או אורכי בכ"ף עיין ערך אדכי (ח"א, ל"ד) הערה א'. 8) בנו"ג יורא וכ"ה בכ"י ש"ס והוא ל"מ בדברים י"א, י"ד; אבל מורא הוא ביואל ב', כ"ג. 9) בכ"י ל"ד גגותיהן וכ"ה בשני הציונים האחרונים בנו"ן וכ"ה בגגותיהם בספרי עקב פי' מ"ב ונראה שהוא ט"ס. 10) בנו"ג מיתטי. 11) ובמגילה כ"ב סע"ב וסוכה נ"ג. הגי' כלפי מעלה וכ"ה בכ"י מ' וכ"י ב' לתענית הנ"ל וכתב שם בעל ד"ס וברוב המקומות שבש"ס שנזכר כלפי מעלה כתוב בהכ"י ובדפוסים הישנים כלפי למעלה וכמו שהוא בערוך ע' גם ע"כ וט"ס וצ"ל ע' גם והוא גם ג' ונעלם מעיניו ע' הנוכחי ובירו' ברכות פ"ד ד"ח סע"ב כלפי למעלן ועוד עיי"ע כלפי. 12) עיין בהוספותי לכמה. 13) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב, ובדפ"ע בט"ס בהחודש פ' ח'.

שני' רבינו באחד שהטיח באשתו העיקרית וכ"ה בכ"י ש"ם (אצל ד"ס ס"ח) ובנו"ג באדם אחד שהטיח את אשתו. וגי' ירוש' חגיגה פ"ב דע"ח. בע"א ע"ש — ומה שנוגע הטיח כלפי או על ולרוב בצרוף: דברים הוא מל"ע הרשומה בתחילת הערך וענינו מתגרה בדברים קרא תגר והתרים. ורגיל אצל רז"ל עיין לעיל ועוד ברכות ל"א סע"ב אליהו הטיח דברים כלפי מעלה (בכ"י פי' למעלה) ושם ל"ב רע"א משה הטיח דברים כלפי מעלה (כ"י למעלה). שו"ט מזמור י"ח פ' ותגעש: רשע כנגדי היית מטיח ושם מזמור צ"ד ס"פ תפלה ואין איש שהטיח כנגד מדת הדין כמשה כלום' מקנתר בדברים כדאי' בשו"ט ריש פ' דאותו מזמור. — ולנקבה ברכות ל"א סע"ב חנה הטיחה דברים כלפי מעלה. תנחומא ויצא רסי' ה' הטיחה (הגר) דברים כלפי מעלה. ובב"ר ס"פ נ"ג דרש כמטחוי: כממחת דברים כלפי מעלה ובילק' וירא רמז צ"ד אי' כלפי בוראה. ובשמ"ר רפ"ג התחילה מטחת דברים כלפי מעלה — אחרי הודעתיך כל זאת ראה תראה כי אין סדר לערך הנוכחי ולא חש רבינו להשתלשלות המושגים המסתעפים. ולכל הפחות היה לו להביא ציון מב"ב הנ"ל אחר ציון מתענית הנ"ל ולא היה לו להכניס בין הדבקים ציון מסנהד', וכדי לעשות היכר נראה לעינים שמתי ציון מסנהד' בין שני קוים מבדילים להורות שהוא כמאמר מוסגר וחדלתי לעקרו ממקומו כי כ"ה הסדר גם בכ"י ערוך] —

טָחַב [1] (לפע"ד מל"פ تكاب ארץ כלה משקה ומלאה לחות wassergetränkter, feuchter Boden ולדעת רבינו קור) בתורת כהנים בריש אחרי מות [משלו משל למה הדבר דומה] לחולה הנכנס אצלו הרופא א"ל אל תשתה צונן ואל תשכב בטחב. פי' קור. *[אחי"ה בתו"כ הגי' שלפנינו שנכנס אצל הרופא וכ"ה בילק' ריש אחרי מות אבל ברש"י לויקר' ט"ז, א' כגי' רבינו: שנכנס אצלו רופא וכן הביא המזרחי בשם תו"כ רק ברוחב לשון באופן כי בשלש מדרגות זו חמורה מזו נכללו שלש אזהרות של מקרא ע"ש כי האריך. אבל מלת טחב לא באר. ולפע"ד הוא מל"פ הנ"ל כלום' לא תשכב בקרקע מלא לחות ומים כי זה תכלית ההיזק לבריאות הגוף ולפי' רבינו לא מצאתי עזר כי חזרתי על כל אוצרי הלשונות ולא מצאתי טחב בפתרון קור. אבל ראה זה מצאתי כי תרג' אף ברי יטריח עב (איוב ל"ז, י"א) הועתק לפי גי' דפ' רעג"א ברם בתחבות מטרא עיבא (בנו"ג בברירותא). ונראה כי תחבותא שם מופשט מן טחב בהשאילה ללחות והבין התרג' ברי מל"פ הישנה וסנסקריט vâra, vâri בל"פ החדש' باریدن מטר עיי"ע בהר (ח"ב, ב"ה, כ"ח), או י"ל כי הבין ברי מל"פ ابر סנסק' abhra, הוצואריש abar (עיי"ע הנ"ל) פי' עב קל ואד ובאמת בל"ע طخفة (= בל"ע ופי' سحابة) אד ועב קל Dunst, leichtes Gewölk וא"כ תחבות בעצם תומו הוא העתקת ברי ושעורו אמנם כן באד יטריח והכביד עננים עד כי מפזר הענן מטרו וזה נ"ל עיקר בפי' התרג' ועיין היטב בע' בהר. אבל בפי' תחב דתו"כ הראשון עיקר] —

טְחוֹל (= טְחוֹל, טְחָלָא בל"ע طحال ובל"ס טְחָלָא Milz) מסכת סנהדרין פ' כה"ג (כ"א:) ומסכ' ע"ז פ' כל הצלמים (מ"ד סע"א) כולם נטולי טחול. ותרג' בפסוק בני הרמכים (אסתר ח', י') דאיתנטלו טחוליהון פי' מעי כמו בשר הנתון בצד שמאל כמו כבד הנתון בצד ימין בבעלי חיים. *[אחי"ה וכנ"ה בחולין נ"ג. ואלו כשרות בבהמה . . ניטל הטחול ועיין שם נ"ה. והלאה (ובש"ע יו"ד סי' מ"ג) ושם צ"ג. קרום שעל הטחול אסור ואין חייבין עליו. שם קי"א. טחלא שומנא בעלמא הוא. ברכות מ"ד: טחול יפה לשיניים וקשה לבני מעיים. ושם ס"א רע"ב טחול שוחק כלומר מביא השחוק. גיטין ס"ט: לטחלא (פי' לחולי הטחול) ליתי שב ביני דמי' . . ואי לא ליתי טחלא (דציפרתא) [צ"ל דצפירתא] [2] דלא אפתח וכו' ונימא כי היכי דיביש האי טחלא נייביש טחליה דפלוני בר פלוניתא. ויק"ר פכ"ב אסרתי לך . . את הדם התרתי לך טחול (בחולין ק"ט: אי' כבדא). והקבוץ חולין צ"ג. דמא דטחלי, ושם קי"א. תבשילא דטחלי — מכל המקומות הנ"ל לא הביא רבינו רק זה דסנהד' ופי' בע' נטל ע"ש] —

* טְחַן (מל"מ וכן בל"ס טְחַן ובל"ע طحن שחק בריחים mit, an der Mühle mahlen) שבת פ"ז מ"ב הטוחן, ולנקבה כתובות פ"ה מ"ה טוחנת . . לא טוחנת ובבינוני פעיל ברכות מ"ג סע"א משחא טחינא עיי"ע כשר א' משח א'. ירו' נדרים ספ"ו ד"מ. וטחינן צ"ל וטחינין עיי"ע טלפח. ובתמורת תואר חולי' ו'. תוספת' דמאי ספ"א כרשינין לעשות מהן טחינין, והוא כמו רסיסין (שם) עיי"ע כרשן וע' רס ה' והוא ל"ע طحين פי' גריסין ורסיסין.

[1]) בדפי"ע חוץ מדפי' אמ' ואחריו בדפי' פראג נסדר הערך ללא נכון אחר ע' טחן. [2]) וכ"ה לנכון בע' צפור.

סנהד׳ צ״ו: קמחא טחינא טחינת ובשהש״ר פ כמעט קמחא טחינא טחנת — סנהד׳ צ״ו רע״א הוו קא טחני קשייתא. ע״ז ס״ה: שרא למטחינהו. ירו׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ג הוה איטחין בריחייא ושם: עול טחון תחותי וכ״ה בפסיקתא רב׳ פכ״ד ע״ש ובירו׳ קידושין פ״א דס״א: ושם תחתי. ובפיעל קידושין ל״א סע״א מטחנו בריחיים. פסיקת׳ רבתי פכ״ד טוחנו בריחיים עיי״ע כדן. — והושאל בשבת קנ״ב רע״א עיי״ע טר ג׳. ועוד הושאל בסוט׳ ט׳ סע״ב ועקרן שמשון (את שני הרים גדולים) וטחנן זה בזה. וממנו בהשאילה לעוצם החריפות סנהדרין כ״ד. הרואה את ר״ל בביהמ״ד כאילו עוקר הרים וטוחנן זה בזה. ושם על ר״מ כאלו עוקר הרי הרים וטחנן זה בזה. והתואר טוחן (דמאי פ״ג מ״ד) והקבוץ הטוחנים (ילק׳ תהלים סוף רמז תר״ע) ובלא״ר טָחוֹנָא בל״ס טַחָנָא בל״ע طحان der Mahlende, Müller ורק בקבוץ טָחוֹנַיָּא ירו׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ג יאות איליו טחונייא אמרין וכו׳ ושם צמית לטחונייא. ירוש׳ קידושין פ״א דס״א: אתא מצוותא לטחונייא. ירו׳ פסחי׳ רפ״ג דכ״ט סע״ד ר׳ אבהו מפקד לטחונייא וכו׳. ושם רע״א . . אזל ליה גבי טחונייא . . ר׳ אבון הורי לטחונייא וכו׳. ירו׳ מעשר שני רפ״ד דנ״ד: ר׳ ינאי מחוי רובע חטין לחטונייא ונר׳ שצ״ל לטחונייא. ושם מופשט טְחִינָה פסחי׳ י״א. טחינה והרקדה. ושם טחינה ברחיא דיד. סנהד׳ ס״ב: קצירה וטחינה. ירושלמי שבת פ״ז ד״י: לא הותרה טחינה כדרכה. והריחיים נקראים מטחן. פי׳ כמו מַחֲנָה בל״ס Mühle וכן בל״ע مطحنة שמ״ר ר״פ ל״ו ונותנין אותו (פי׳ הזית) במטחן ואח״כ טוחנין אותו וכו׳.

טָחַן (הושאל מע׳ הקודם לכנוי המשגל beiwoh- nen ועוד לכנוי הלימוד במשקל גרם היינו הדק היטב (fein zerreiben, lernen בפ״ק בסוטה בגמ׳ שמשון (סוט׳ י׳. וכן במד״ר פ״י) ויהי טוחן בבית האסורים (שופטים ט״ז, כ״א) אין טחינה אלא לשון עבירה שנאמ׳ (איוב ל״א, י׳) תטחן לאחר אשתי — בפי׳ האומר התקבלי גט (גיטין ס״ז.) ר׳ שמעון טוחן הרבה ומוציא קמעא תנא מה שמוציא אינו מוציא אלא סובין. *[אחי״ה בשופטי׳ הנ״ל עזבו המפרשים פשטא דקרא מטעם שכתב הרד״ק שם אבל באיוב פירשו כדרוש רז״ל ויגיד עליו רעו ועליה יכרעון אחרין (איוב שם) וכן תרג׳ תשמש עם הורן אנתתי וכו׳. וכן בל״י μυλλαίνειν ובל״ר molere פי׳ טחן ובעל כי דמה המשכב לשני טוחנות עיין ראב״ע לאיוב הנ״ל וכן נופל על לש״ע نكح, نحا, طحن פי׳ בעל אשה. ומזה בלא״ש Gemahl —. וכנ״ה בב״ר ס״פ מ״ח ילק׳ וירא רמז פ״ב ואדני זקן (בראשית י״ח, י״ב) טוחן ואינו פולט כלומ׳ בועל ואינו מזריע. וכן בפסיקת׳ זוט׳ מ״ה ע״ג יש לך אדם טוחן ואינו פולט ופי׳ בילק׳ חקת רמז תשס״ד יש ילוד אשה אוכל ואינו מוציא ראית מימיך אדם נותן חטים לריחיים ואינו מוציא הקמח וכו׳. ועיין במד״ר פ״ז. וכן דרשו באיכ״ר פ׳ בחורין טחון נשאו לשון נקיה הוא כד״א ויהי טוחן בבית האסורים. ובהשאילה נאמר לנושא אשה: ריחיים בצוארו קידושין כ״ט: עיי״ע ריחיים. ועוד עיין דרשת רז״ל הובא בע׳ בריח (ח״ב ק״צ וש״נ הילק׳). — ובענין השאילה, טוחן פי׳ למד אי׳ גם באיכ״ר פתיח׳ ד״ה ר׳ יהושע דריש ובטלו הטוחנות (קהלת י״ב, ג׳) אלו משניות גדולות כגון מִשנתו של ר״ע וכו׳. ושם נמשלו ישראל בטוחנות מה הטוחנות אינן בטילות לעולם אף ישראל אינן בטילין מן התורה לא ביום ולא בלילה] —

* טחן (= סחן לפע״ד מל״ע سحن zusammen- setzen) שהש״ר פ׳ הנך יפה (וכדין) [וכדון] אפי׳ את מצנעה יתהון ששים רבוא דקני לא מטחנא להון ולא נסב יתהון. בע׳ בצע ב׳ (ח״ב קנ״ה) הבאתי המקומות מהירוש׳ ששם מסופר כל הענין ושם הגי׳ וכדון אין את מבצע לה קניי וכצ״ל במדרש הנ״ל כלומ׳ אם אתה מכנים קנים למקום בין גבת ובין אנטיפרס (= אנטיפטרים) כאותו מספר שישבו מקדם אנשים לא מטחנא להון צ״ל לא מסחנא להון כלומר אין ביכלתך להרכיב ולהעמיד הקנים זה אצל זה עד שיחזיקם מקום פנוי בין שתי ערים האלה ובאיכ״ר ס״פ בלע נשתנה הגי׳ ובמ״כ נדחק בפירושו.

טחף (פי׳ בל״ע طخف Wolke, Trauer וממנו طخفاء מי. שחוטמו שחור או הוא כמו טחם בלש׳ ערבי سحم שחור) בפ׳ ראשית הגז (חולי׳ קל״ו:) היו לו שני מינין טחופות ולבנות. פירוש שחורות ולבנות. — (א״ב בנוסחאות דידן כתוב שחופות).

טְחַר (מל״ס מְחַר לדחוק בנקבים mit dem Mast- darm stark drücken) בס״ג דהמוציא יין (שבת פ״ב רע״א) לא ליטחר [1] פי׳ לא יעצם

---

[1]) במנוה״מ דפי׳ קושטי׳ ליטהר ובכ״י א״פ ליתהר ובכ״י מ׳ ליתחר עיין ד״ס שבת צד פ״ז: ובכולם ט״ס ובנו״ג ליטרח משונה מחסרון ידיעה.

עצמו מאוד לצאת. *[אחי"ה ורש"י בדפ' שונצ' לועז פריימברא והוא ל"צ ואיט' premere, drücken ונבנה מהשם טחרים לפי הקרי וכן בל"ס טְחָרָא פי' אחור ועיין התרגום לתהלי' ע"ח, ס"ה ותרג' אונק' וירו' א' לדברי' כ"ח, כ"ז ולש"א ה', ו' ט' וזולתו] —

ט'[1] (משרש נטה biegen, beugen והשם הַטָּיָה מפורש בפנים) בהלכ' קמא דכתובות (ו':) לא כהללו בבליים שאין בקיאים בהטייה הללו בקיאים בהטייה. פי' יש בני אדם בקיאים שיבעלו בהטייה כלומ' יש מן המקום למטה כמעט ויבעלו בלא פתיחת פתח ובלא חבורה וכיון שתתכן בלא פתיחת פתח[2] ובלא חבורה נמצא הפתח והחבורה כבעילה שלא בכוונה ושרי[3]. בפ' אין עומדין בגמ' ר"א אומר בהודייה[4] (ברכות ל"ג:) איתמר[5] ר' יצחק בר אבודימי משום רבי[6] אמר הלכה ואמרי לה מטין ר' יוחנן אמר מודין אתמר רב אסי[7] אמר הלכה רבי חייא בר אבא אמר נראין, ר' יוסי ב"ר חנינא אמר מטין[8]. פי' מאן דאמר מודין סבר דברי הכל הוא בלא חלוקה, מאן דאמר הלכה סבר פליגי ופסקו הלכה, מאן דאמר מטין סבר שיקול הדעת ולא הכריעו כאחד מאן דאמר נראין כבר שקלו חכמים דבריהן וברור שנראין דברי זה[9]. בפ' מי שהוציאוהו בגמ' מי שישן בדרך (עירובי' מ"ו:) ובפ' הכותב לאשתו בגמ' הניח פירות (כתובות פ"ד:) ובפ' יש נוהלין בגמ' אחד הבן (ב"ב קכ"ד רע"ב) קא סבר מטין אתמר פי' הא דאמרינן הלכתא כר' מחברו ולא מחבריו מטין אתמר כלומר מטין לו שלא לעשות כרבי ואם עשה עשוי שהרי לא נתברר שאין הלכה כמותו כשרבים חולקין עליו. בפסיקתא דדברי ירמיה (קי"ד סע"ב וקט"ו רע"א) א"ר שמואל בר נחמני ד' הן שהן ממשפחה נטויה ואלו הן פנחס ואוריה יחזקאל וירמיה. פי' ממשפחה פחותה. — (א"ב שייך לע' נטה). *[אחי"ה עיי"ע. מִשפחה נטויה פי' לפע"ד מל"ע نَطّ פי' ערעור ומחלוקה כלומ' שיש ערעור על יחוסה ובילק' ירמיה רמז רנ"ז הגי' נכריה ובילק' ריש פנחס רמז תשע"א הגי' בזויה והוא כפי' רבינו פחותה וכגי' רבינו איתא בפסקת' דר"כ כ"י פ' ובנו"ג נכויה ונראה שצ"ל נכריה כגי' הילק' ועיין הערה קי"א לר"ש באבער שם] —

טַט (בל"פ تاوتك = دوتا פי' שניים doppelt, zweifach) בריש סנהד' (ד':) טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובדפ"ע אי' רק טט בגדפי שתים ובנו"ג כגי' כ"י וכ"ה בזבחי' ל"ז סע"ב ומנחות ל"ד ר' ע"ב, ובתוספתא למנחות שם אי' יש גורסין טוט וכנ"ל עיקר והוא לשון פרסי הנ"ל והנראה עיקר הגירסא כתפי וכ"ה בפי' ר"ח לסנהד' כ"י (בקובץ כ"י אנגייליקא דע"ב סע"א) ושם אי' פוט באפריקי שתים ע"כ ואולי כתפי הוא איזה מקום אצל ים Kaspi והראיה כי פת, פות נקרא שתים אצל עם הגותיים Gothen שלועזין שתים batho וכן בל' בריטניא both (= באנגלזאקסניא butu ובסנסק' ubhayati = בלא"ש beide) וידוע כי הגותיים ישבו בקרוב ים הכספי ושם היה גם ארץ Hiberia, Ἰβηρική והוא אפריקי הנ"ל, וזה נ"ל יותר מהשערת הג' ראפופורט הובאה בגיאג' לנייבויער 418 אשר לפיה כפתי עיקר הג' והוא לש' koptisch ולפ"ז כצ"ל פט בכפתי שתים טט באפריקי שתים בהיות aft בל' כפתי שתים ובאיזה לשון אפריקיא didi שתים וכל זה קשה להלמו משא"כ לפי באורי הנ"ל שהביא ר"ע טט ופת (או טוט ופוט) כל אחד בהוראת שתיים הועתק משתי לשונות העמים הקרובים זה לזה. וכל זה רק דרוש או אסמכתא בעלמא הוא בכ"ז נתקשה כבר על גוף הדרושה בעל ד"מ קי"ג ע"ש הערה ג'] —

טט (= טוט לפע"ד מל"פ طوطك = طوطی = توتی توتك כלי זמר ביחוד Flöthe) בגמ' דפ' ואלו מגלחין (מ"ק ט"ז.) טוט אסר טוט שרי. פי' (השמטת) [צ"ל השמעת] הקול המכריז בתקיעת שופר[10] והקול המכריז בתקיעת השופר הוא האוסר הוא המתיר כלומ' אין צריך [לי'][11] ימים לחול עליו השמתה. זה פי' ר"ח ור' גרשם ז"ל. *[אחי"ה וקרוב לזה אי' בפירוש המיוחס לרש"י למ"ק ועיין ג"כ טור וש"ע י"ד סי' של"ד. ועוד עיין תוספ' מנחות ל"ד: ד"ה טט שהשיגו על פי' טוט אסר והיינו שני ת"ח אוסרין וכו', ע"ש וזה

1) כ"ה בדפ"ר ופיזי וויניצי' וא"מ ובכל כ"י ערוך ורבינו הביא רק אות א' מהשרש עיין מ"ש במבוא צד X. 2) בכ"י ה"ב וכיון שיתכוין להיות בעילה בלא פתיחת פתח. 3) ועיין שט"מ כי האריך יותר. 4) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ערוך. 5) וכ"ה בב"נ ובכ"י מ' ובנו"ג בט"ס דאתמר. 6) וכ"ה בכ"י מ' ושם אי' משום רבינו. 7) וכ"ה בב"נ. 8) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' וב' וכ"ה בב"נ ובדפ"ר אבל בשרפ"ע משובש: דברי ר' יוסי ב"ר חנינא דאמר מטין. 9) ועיין תוספ' עירובין מ"ו: ד"ה רבי אסי ותוספ' ר' יהודה החסיד לברכות הנ"ל. 10) כן הוא בכ"י ל"ד ובדפ"ע הגי' פי' תקיעת השופר היא השמתה. 11) כצ"ל.

מע' הקודם לזה כלומר טוט שנים והדין עם בעלי תוספות כי טוט של ערך הנוכחי הוא מלש' פרסי הרשומה פירוש א ב ו ב. והושאל להשמעת קול השופר] —

טיט (מל"מ נרדף עם חמר Schlamm, Lehm וכן בל"ע ضويطة , طاءة) ביש מעלין פ"ז במקואות (מ"א) ובפ"ק בסוכה בגמ' דסמך העושה סוכתו במין צריף (סוכה י"ט רע"ב) טיט הנרוק יוכיח שמצטרף למ' סאה והטובל בו לא עלתה לו טבילה. פי' כגון מקוה שיש בו מ' סאה מכוונות ומימיו עכורין ואינן זכין ואלו רוצין להפריד מים זכין לבדם היו ככ' כל' סאין [1]) והשאר יהיה טיט הוא הנקרא טיט הנרוק כיון שמריקין את המים יורק הטיט עמהם ויוצא עם המים מפני שהוא מעורב במים [2]) הטובל במ' סאה מכוונות שיש בהן הטיט הזה תעלה לו טבילה ויטהר ואלו היו מ' סאה כולן טיט הזה לא היה כשר לטבול בו והטובל בו לבדו לא עלתה לו טבילה [3]). ובפ' אלו חוצצין (שם פ"ט מ"ב) איזהו טיט היון זה טיט הבורות שנא' (תהלים מ', ג') ויעלני מבור שאון מטיט היון, טיט יוצרין [4]) כמשמעו. פי' עושי כלי חרש. *[אחי"ה וכן הביא רבינו משנ' דמקואות פ"ט מ"ב בע' בר ז' (בח"ב קע"א) והח' לעווי בע' טיט טעה לומ' כי זה הפי' שייך לרבינו בע' בר הגולה ונעלם מעיניו כי היא משנה ערוכה במקואות שם אשר הביא החכם הנ"ל בעצמו! — וכנ"ה במקואות פ"ב מ"ו עיי"ע סנק, שם מ"י עיי"ע חבית, ושם פ"ז מ"ז וב"ר ס"פ ל' טיט עבה, מכשירין פ"ג מ"ה עיי"ע טן א'. — וממנו הפעל טייט והשם טיוטא עיי"ע טייט] —

* טיט רוח רע מל"פ עיי"ע בַּר טֵינָא ח"ב קע"ו.

☞ טוטלא (der Traubenkamm) תר"י לא תעולל (ויקרא י"ט, י'; דברים כ"ד, כ"א) לא תבערון טוטְלְוָתהון. *[אחי"ה רק בקבוץ א"כ תהיה היחיד טוטליתא והוא לפע"ד מל"ס מוטיתא פי' אשכול וכן העתיק הפשיטא אשכול (ישעי' ס"ה ח') ול' נוסף באמצע ודוגמתו במלת חוּמְטָא בל"ס [חוּלְמָטָא] —

* טטלפוש (שם מקום) רב איקלע לטטלפוש וכו' רש"י הביא רק המלה בלי שום פירוש וכונתו רק להורות על הגי' ובאמת בפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגייליקא דשכ"ד:) הגי' לטלטל לפוש ונראה עיקר כי Thiluta היה שם מקום במיסופוטמיא דרומית ונקרא ג"כ Olabus עיין מאננערט גיאגר' ח"ה ב', רל"ח ונ"ל כי ל' בסוף התיבה לטלטל בא מראש תיבת לפוש ועיק' צ"ל איקלע לטלט לפוש והם שני שמות הנ"ל Thiluta = Olabus ואח"כ הדביקו לתיבה אחת ושבשו טטלפיש. ונייבויער גיאגראפי' 392 הגיה ללא נכון טולשפט כדי להשוותו עם Thilsapata.

* טטפראות (= טֶטְרַפְּרָאוֹת מל"י τετράποροs = mit vier Wegen, Gängen טֶטְרַאפִילוֹת = τετράπυλος (vierthorig, ב"ב ע"ה: עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים וכו', עד אלף ושני (שילה) [צ"ל שילי] [5]) טטפראות כבר פירשתי בע' גוננא, גוניא ע"ש ובנו"נ טוטפראות וצ"ל טטרפראות, כלומר מבוא היוצא ומתפרש לארבעה דרכים ואחד הוא עם טטראפילות מל"י הרשומה כלומ' מבוא שיוצא לארבעה שערים או מל"י τετράπλοος vierfältig, שיוצא ופותח לארבע רוחות כה"ג בע' טפף ובנו"נ במדרש שו"ט סוף מזמור מ"ח וילקוט תהלים רמז תשנ"ו טטפראות וצ"ל טטרפראות וכצ"ל בכ"ב הנ"ל ובילק' זכריה רמז תקס"ח הביא בשם ב"ב הגי' טטרפאות וצ"ל טטרפראות ורבינו בע' טפף לא הביאו ושם הביא גם ירו' כלאים פ"ד דכ"ט: טטפראות שבכרם אבל בנו"נ יותר טוב טיטרפליות שבכרמים וכ"ה בירו' עירובין פ"א די"ט ע"נ טטרפליות שבכרמים וכ"ה בירוש' סוכה פ"א דנ"ב. טיטרפליות (שבכרכים)

---

[1]) כ"ה לנכון בדפ"ר, ובשדפ"ע אי' רק כלי וכ"ה באו"ז הלכ' מקואות סי' של"ז ס"ק י' בשם הערוך אבל מכ"י ערוך מוכח כגי' דפ"ר רק שם בכמה טעיות וז"ל כ"י וי"ו אי' הא כלומר מ' בכ' סאה ובכ"י וי"ו ב' היו כלומר בכ' סאה ובכ"י היו כ"ב כיר כאין! ובכולם צ"ל היו ככ' (= ככ"ף) כלי (= כלמ"ה, ובכ"י ע' משובש כלומר!) סאין. [2]) מפי' רבינו מוכח הגי' נרוק ברי"ש ובכונה הביא רבינו מזה הטעם ע' נרוק להורות על הגי' ברי"ש וכ"ה במשניות מקואות ובסוכה שם ופירש"י שם טיט הנרוק שראוי להריקו מכלי אל כלי ועיין ג"כ פי' הר"ש לסוף פ"ז דמקואות (מ"ז) והגירסא ברי"ש איתא גם בפי"מ להרמב"ם במקו' רפ"ז רק שם מבואר נרוק הרקיק כמו הרוק ואחריו נמשך רע"ב במקואות ובתוי"ט לא העיר על מקורו אבל בזבחים כ"ב. איתא בג"מ ברש"י ובתוס' טיט הנדוק בדל"ת וכ"ה בר"ש במקואות פ"ב מ"י ובדפוסים הישנים בסוכה י"ט רע"ב וכן בפירש"י אבל מתוך פי' נראה ברור שהוא גרס כרבינו ברי"ש ובזבחי' פירוש רש"י אליבא שתי הגירסאות ובזה מיושב צ"ע שהניח הגרי"ב בגליון דש"ס זבחי' שם. [3]) כל זה הביא האו"ז הנ"ל רק הוא הוסיף להביא לראיה מקואות פ"ב מ"י מן מקוה שיש עד סוף המשנה ואח"כ הביא כמו בערוך מקואות פ"ט מ"ב מוכח מזה כי הערך הנוכחי בשלמות יתירה היה לפניו. [4]) בנו"נ היוצרין וכ"ה באו"ז שם. [5]) וכ"ה בערך טפף.

[צ"ל שבכרמים] כלומר מבואות שבכרמים שפתוחות לארבע רוחות ויוצאין ובאין שמה לכל צד ופנה, ודע כי בדפ"ע הראשונים הובא ערך טטפראות אחר ע' טפף ובטעות נפרד ממנו וצריך לסדרו עם ע' טפף וכ"ה בכ"י ערוך עיי"ע טפף, ולכן הסכילו עשה בדפוס אמש' ופראג להעתיק ערך טטפראות ממקום מושבו היינו מע' טפף ולהעריכו בע' מיוחד באופן שראש הערך מקוטע ורמ"ל הוסיף חטא על פשע בהגהותיו ותקוניו בפנים הערך, וכן לא יעשה!

טֹטֶפֶת (Amulet, Stirnband עיין בפנים) בפ' במה אשה (שבת פ"ו, מ"א) ולא בטטפת ולא בסרביטין [1]) פי' טטפת וסרביטין כך שמן בל' הקדש [2]). ואפזייני [3]) הן [4]) הוא טוטפת ואמאי קרי ליה טוטפת שמונחת במקום תפלין וכבר פי' ר' אבהו (שבת נ"ז:) טוטפת המגעת מאזן לאזן ולעולם [5]) במקום טוטפת. סרביטין המגיעין עד לחיים וסרביטין הן כמין שלשלאות של זהב וקבועין בטוטפת ותלויין מצדעיה ועד לחייה ובסופם רמונים של זהב פ"א (ﬞ) בע' אביזייני [6]). פארך חבוש עליך (יחזקאל כ"ד, י"ז) תרג' טוטפתך. *[אחי"ה תמצית ערך הנוכחי כבר פי' רבינו בע' אב א' וא"כ קצ"ע למה הכפיל רבינו באורו בע' הנוכחי ועוד יותר קשה הסיום פ"א בע' אביזייגי לכן נ"ל ברור כי צ"ל ס"א בע' אביזייני וכונתו על מה שפי' כאן כי אפזייני הן הוא טוטפת סיים כי ס"א הוא אבזייני וכ"ה אמת ומה שמפלפל בעל למוד ערוך לשבת רק חדודא בעלמא הוא דאדרבא גם תיבת ולעולם במקום טוטפת נ"ל להגיה ככה: ולמעלה כדאי' בע' אב א' ע"ש בדבור והיא נקראת טוטפת מפני שנתנת למעלה מן המצח, אבל היותר נ"ל כגי' כ"י ה"ב שלי' שם תיב' לעולם וכן לי' התיבות פ"א בע' אביזייני. ובעל הגיון שלמה חזר ממה שכתב בלמוד ערוך הנ"ל —. ומה ששנה רבינו פירושו פעמים נ"ל כונתו לרוחב ביאור סרביטין שהאריך בו כאן ולא בע' אב וכן רומז בע' סנבוטין על פי' של ערך הנוכחי. — ובענין גזרת המלה טטפת של מקרא כבר הארכתי בחבורי על העתקה הפרסית לריב"י טאוום צד קכ"ט והלאה כי עיקרה מל"ע طف ענין קשר ועפ"י זה העתיקו ע' זקני' וואולגאטא וכנראה אחריו נמשך גם הירו' דשבת פ"ו ד"ז ע"ד וז"ל ולא בטוטפת ר' בון בר חייה קובטירה דבר שהוא נותן במקום הטוטפת והביאו רבינו בע' קבטרא ולא פירשו ונ"ל ברור שהוא ל"פ كبتيرة מצנפת הראש Kopfbund שהולך וסובב הראש כמו עגול לקישור שערי הראש והח' לעווי ובעל השגתו ה' פליישער נדחקו עד מאוד. ובהיות מצנפת כמו פאר (עיין שמות ל"ט כ"ח) ופאר תפארת הראש הוא (עיין יחזקאל מ"ד, י"ח) לכן תרג' פארך (יחזקאל כ"ד, י"ז) ע"י טוטפת וכונתו על תפילין עפ"י כתובות ו': מ"ק ט"ו. ועוד עיין ערך תפל ג'. והקבוץ טוטפן בהוראת תפילין אי' ג"כ בתרג' ליחזקאל כ"ד, כ"ג ולאסתר ח', ט"ו וכן העתיקו טוטפת של מקרא התרגומים תפלין וכ"ה בהעתקה פרסי' לטאווס [7]). וכל זה אליבא דהלכתא כי טוטפת הוא תפילין. והחכם לעווי בעמת"ל ע' טוטפת החליט כי בל תמצא בלשון עברי החדשה (היינו לשון חכז"ל) טוטפת בהוראת תפילין ונעלם מעיניו תלמוד ערוך ביומא ל"ג: והבאתיו בע' דרעא ע"ש ובמ"ק כ"ו. קם ר' אבא לאפנויי [8]) שקליה לטוטפתיה אחתיה אבי סדיא אתאי בת נעימתא בעי למיבלעיה הרי שטוטפת הוא תפילין וכה"ג בפירוש בירו' מ"ק פ"ג דפ"ג סע"ב באותו ספור: אתת נעמיתא וחטפת תפילוי דרב הונא בר חייה ועיין טור יו"ד סי' ש"מ ובית יוסף שם שהביא בבלי וירו' ועיין באו"ז הלכ' אבילות ס' סי' ת"ח שפי' גמר' דמ"ק בדברי עצמו כזה"ל אבל בפתאום אם באה בת היענה ובלעה תפילין וכו'. — ועוד ראיתי להעיר על גזרת טוטפת שהוא לדעת גיזיניאוס מל"ע طاف פי' הלך בעגול וחזר חלילה ולפ"ז לפע"ד טטפת מבנין שני تطويف rings umgeben שמר מכל צד ובעצם ראשונה היתה הוראת המלה לפי זה ענין שמירה וקמיע Amulet לכן פי' רב יוסף בשבת נ"ז: טוטפת ע"י חומרתא דקטיפתא כלומ' קשר שתולה האשה בצוארה לקטף את העין שלא תשלט בה עיי"ע חמר ט' בפ"א: והשתא דאתינו להכא ארהיב בנפשי עוז לומר כי גזרת תפילה, והקבוץ תפילים תפילין איננו מלי' פלל כדעת התוספ' למנחו' ל"ד: ד"ה לטוטפת וע"ש שאר גזרות הדחוקים כי אם מוצאה מלשון יונית διαφυλάττω פי' נצר ושמר וכן העתיקו ע' זקנים יצרנהו (דברים ל"ב, י') ושרש שמר (דברי'

[1]) ובע' סנבוטין גרס בנו"ן ע"ש. [2]) עיין במבוא IX. [3]) כ"ה לנכון בדפ"א וכ"ה בכ"י ו"ו בי ול"ה, ובכ"י ו"ו א' ואפדני ועיי"ע אב א' וע' אפדייני וע' אפזייני ומ"ש, ובכ"י ה"ב במ"ס ואפזייטהן וצ"ל ואפזייני וסוף התיבה הוא מלה בפני עצמה נאפטיטהן בדפ"ר ונשתבש בדפ' פיזי ודפו"ו ואפטיטין צ"ל ואפזייני הן. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וכצ"ל בכ"י ה"ב, ובדפ"ע חסר [5]) עיין מ"ש למטה ובכ"י ה"ב לי' ולעולם. [6]) כלומר בע' אב א' וכל הפי' ההוא הועתק מפי' ר"ח (נדפס בש"ס ווילנא). [7]) היהיר טוטפתא הוא העתקת אצעדה (ש"ב א', י'): [8]) כ"ה בגי' כ"י מ' ובכ"י בי ובע"י וכן הגיה הגרי"ב.

ז׳, י״ב, ירמיה ג׳, ה׳. משלי ו׳, כ״ד; איוב ב׳, ו׳) וממנו נבנה השם φυλακτήρια (בברית חדשה מתיאוס כ״ג, ה׳, אבל בן מתתיהו בקדמוניות ד׳, ח׳ י״ג עוד לא ידע מלה זו ע״ש היטב) להוראת תפלין כלומר שמירה היינו מהנזיקין וכדומה וכן אי׳ בתרג׳ שה״ש ח׳, ג׳ אנא קטרא תפילין וכו׳ ד ל י ת ר ש ו ל מ ז י ק א ל ח ב ל א ב י. וגדולה מזו מצאתי בשקלים פ״ג מ״ב (הובא בע׳ תפל ג׳) אין התורם נכנס (לעזרה) .. לא בתפילין ולא בקמיע ועיין פי׳ רע״ב הרי תפילין כמו קמיע וכן אי׳ הפעל קמע אצל תפילין בכורות ל׳ סע״ב היתה קומעת לו תפילין על ידו עיי״ע קמע ומו״ע שם. יצא לנו מכל זה כי הוראת טוטפת קשור או של מצח כגון מצנפת ותכשיט ראש האשה או תפילין פאר הישראלי או קשור של קמיע והושוה לעצם הוראת תפלין היינו שמור, ובזה נבין פלוגתא דרב יוסף ורב יהודה משמיה דאביי בשבת נ״ז: על בוריו כי רב יוסף דרש הוראת טוטפת בפתרון קשור קמיע ואביי הבינו בפתרון קשור תכשיט מצח ע״ש וזה כפתור ופרח הוא. — ובענין דרוש דר״ע טט — פת עיי״ע טט] —

☞ **טְטְרַאמוּלִין** (מל״י האמצעי׳ τετραμοῦλα Gespann von ארבע פרדות (vier Maulthieren) מדרש שמ״ר פ׳ לך רד (פמ״ב) ואני חוזר בטטראמולין שלי פי׳ מרכבה ומלה זו מורכבת טטרא בל״י ארבע, מולין בל״ר פרדות. *[אחי״ה וכן פי׳ הרמב״ן בשמות ל״ב, א׳ בשם רבותינו למדו אותנו הענין הזה ע״ש וסיים טטראמולין ארבע פרדות טטרא בל״י ארבע .. מולין פרדות .. משל לארבע חיות הנושאות המרכבה וכן הביא בשם הרמב״ן פי׳ רבינו בחיי בסדר כי תשא צד ס״ו ע״ג דפ׳ ווארשא. וכנ״ה בתנחומא תשא סימן כ״א ואני יורד בסיני בטטרמילין שלי ובשמ״ר פ״ג אני יורד בטטראמולי שלי, ושמ״ר ס״פ מ״ג והם שוממין אחד מן טטראמולין שלי וזה עיקר הגי׳ והורכב משתי מלות יונית הנ״ל כי ל״ר mulus הועתק ג״כ לל״י אמצעי׳ μοῦλα, μοῦλος והמלה הזרה בתחלת הערך היא הקבוץ העברי] —

טְטְרַג (לפע״ד מל״י δέρω בלש׳ עָבַר δέδαρκα das Fell durchgerben, durchprügeln) בס״ג דפרק כיצד מעברין (עירובין ס״א.) טטרוגי מטטרגי להו בני גדר [1] לבני חמתן. פי׳ מכין [2] היו בני גדר לבני חמתן. *[אחי״ה וכן פירש״י מכין והורגין ובדפוס שונצ׳ יותר טוב מכין ו ח ו ב ט י ן היו וכו׳. וכנ״ה בעירובין שם כי אתו בני גדר לחמתן נמי טטרוגי טטרגי להו [3] ושם: השתא נמי מטטרגי בני חמתן וכו׳, ובכ״י מ׳ ונטטרגינהו בני חמתן ובדפ׳ שונצ׳ אי׳ בתמורתו: ק י י מ ו ע ל י י ה ו ו מ ח י ל ה ו ולפי זה אולי י״ל כדעת החו׳ לעווי מל״ע طرق überfallen, schlagen עיי״ע טרק ג׳. ובע׳ רקע האחרון פי׳ רבינו התריגו לפיתמין (עירובין נ״ג:) הכו הפחמין שברו אותם מלש׳ טטרוגי מטטרגי להו ע״כ] —

טְטְרַגוֹן (א׳) מל״ם טַטְרְגוֹנוֹן מל״י τετράγωνον vierwinklig (ב׳) מל״י τετράκις = τετραχῶς vierfach) כבר פירשנו בע׳ דגון. *[אחי״ה ושם הביא רבינו דוגמאות מנזיר ח׳: וב״ב קס״ד: וכנ״ה בהוראת מארבע זויות ירושלמי שקלים רפ״ו דמ״ט ע״ד וירו׳ סוט׳ פ״ח דכ״ב רע״ד מזה ומזה הם כתובים (שמות ל״ב, ט״ו) טטרגוגה כלומר מד׳ צדדים עיי״ע כתב ובשהש״ר פ׳ ידיו בט״ס טטרוגא ועיי״ע טטרונא ושם פ׳ כמגדל באנוי לתלפיות (שה״ש ד׳ ד׳) טטרגונון. ובהוראה שנית טטרגון מל״י הנ״ל והברת גון היא כהברה פרסית كان, كانه ד״מ چهاركان = טטרגון ארבע פעמים וגם מספר מרובע עיי״ע דגון וש״נ. וכנ״ה שו״ט מזמור ע״ח פ׳ ישלח בם: את היד הגדולה (שמות י״ד, ל״א) היד חמש אצבעות ר״א אומר טטרגון היה על כל אחת ואחת הרי ארבעים מכות במצרים ועל הים לקו מאתים מכות] —

☞ **טְטַרְטוֹן** (בל׳ יונית τέταρτον רביעית וכן ἡ τετάρτη Quart) ירו׳ דפסחים פ׳ ערבי פסחים (פ״י דל״ז ע״ג) כמה הוא שיעורן של כוסות רב מנא אמר טטרטון פי׳ בל״י רביעית. *[אחי״ה בנו״ג מיטרטון ורביע ובירו׳ שקלים רפ״ג דמ״ז סע״ב הגי׳ רבי אבין אמ׳ טטרטין ורביע ובירו׳ שבת רפ״ח די״א ר׳ אבון אמר (מיטרטין) [צ״ל מיטרטון] ורביע, כלומר חמשה חלקים מששה עשר (5/16) של לוג] —

☞ **טטרונא** (?) (לדעת ר״ב מנוקב מל׳ יונית τετραίνω durchbohren אבל עיין בסוף הערך) מדרש שה״ש ידיו גלילי זהב: משני עבריהם מזה ומזה (שמות ל״ב, ט״ו) טטרונא, פי׳ בל״י (מטקב) [צ״ל מנוקב] משני צדיו. *[אחי״ה כונתו על ל״י הנ״ל כדעת החו׳ אייזלער בט״ר ח״א, נ״ג, אבל בע׳ טטרגון כבר ציינתי הגי׳ המוטעת

---

1) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו והי״ב ול״ד ועיי״ע גַּדָּה, גדור בח״ב רמ״ט. ובדפ״ע בט״ס גרד. 2) בכ״י ו״ו בט״ס מכוונין. 3) כ״ת בכ״י מ׳ בד״ס צד קכ״ב:

טטרוגא כ"ה לפנינו ור"ב שנה הגי' מפני שחשב גזרת המלה מל"י הנ"ל ולא היא כי אם טטרגון ע"ש וכמ"כ לשהש"ר הנ"ל] —

טטרם (= טִיטְרוּם לפ"ד מל"י διάτρητος, διατόρος פי' מנוקב durchbohrt) בפ"ב בכלי' (מ"ו) (טוטרם) [וצ"ל טיטרום] [1]) ר' אליעזר ב"ר[2]) צדוק מטהר ור' יוסי מטמא מפני שהוא כמוציא פרוטות. פי' „הוא כלי של מתכות מנוקב מלמטה ב כ'[3]) נקבים כמלא נקב מחט ומלמעלה נקב אחד כמלא כוש ואם הוא מלא מים ומשים אצבעו על הנקב של מעלה כדי שלא ישלוט בו הרוח עומד המים ואינו יורד [4]) וכשמסיר אצבעו שולט בו הרוח ויורד המים. כמוציא פרוטות טיפה אחר טיפה". ובענין פי' זה פי' א ר ק [5]) בע' דיופי וארפכס במקומו [6]) *[אחי"ה ודע כי פי' רבינו הועתק ברוב מנינו וברוב בנינו מפי' סד"ט לרה"ג שהעתקנו בע' דיופי ע"ש וכאן אוסיף תחלת פירושו (צד ד) וז"ל טיטרום ל"י פי' הוא דיופי שאמר (עירובין ק"ד.) מעלין בדיופי בשבת ופי' בל' פרס פישבראין אלא של שדיופי של מתכת וכו' ותחת פישבראין נ"ל שצ"ל פינשאן או פינגאן עיי"ע אדק ששם העתקנו פי' הרשב"א והוא הזכירו בשם רה"ג רק שם בט"ס פנאגן וצ"ל פנגאן. ובענין ל"י הרשומה עיין ג"כ ע' דייטרוט ומ"ש. וכפי' פרוטות הלך רבינו בשטתו בע' פרט ד' וכן פי' רע"ב רק נתן טעם אחר לדעת ר' יוסי ועיי' תוי"ט שם. ובגוף הענין פי' גם הרמב"ם טיטרום כפי' רבינו ומכנהו מזה מים Wasserspritze עיי"ע אדק וכל הפי' ההוא הועתק מפי' ר"ה לעירו' (נדפס מכ"י בש"ס ווילנא)] —

☞ טטרפליות (עיי"ע טטפראות) *[אחי"ה עיי"ע הנ"ל אצלינו לעיל וע' טפף אצל רבינו] —

* טיאונוס ירו' גיטי' פ"ד דמ"ה ע"ד עיי"ע אנדכתרי ובדרכה של תורה לפיניליש 75 הגיה במקום הרנירק טיאונוס של ירו' כזה: אנדוקטא וקינס vindicta, census והוא הנכון ועיי' מ"ע לברילל ח"ה 119.

* טַיְידוֹן (לפע"ד מל"י ἀοιδός משורר Sänger) במדרש (הובא מרוו"ה לפיוט שחרית דיו"כ המתחיל כי אדוקי) אי טיידון אי פייטון. כלומי ר' אלעזר בן דמא נקרא מליץ (ποιητής) ומשורר ובפסקי התוספ' הובא בתוי"ט למדות פ"א מ"ג הקבוץ: הני טייד ופיוטי רגילי בהו קמא ריש גלותא ועיי' תוי"ט שם. ולפע"ד הוא מל"י הרשומ' וט' אולי משובש מא' או בא להקל על המבטא.

☞ טַיְזָן פי' تاز בל"פ ענו ein Demüthiger עיי"ע גרדן) מסכ' ע"ז פ' אין מעמידין (כ"ו.) גרדנא דלא טייזן שתא בציר משניה פירש"י עניו עיי"ע גרדן. *[אחי"ה צ"ל גרדון ושם שתי גירסאות הראשונה הובאה בתוספ' ועתה מצאתיה גם בכ"י ר"ח לע"ז (בקובץ כ"י אנג' דף ט"ז.) וז"ל אמר רב פפא [7]) היינו דאמרי אינשי גרדנא דלייט מזליה שיתא בצירה ליה מן שניה ע"כ. ובגי' שניה דלא טייזן ובכ"י ש"ס טייזאן והוא מל"פ تاريان נמהר להשיב übereilt או כגי' אגה"ת טייזא והוא ל"פ تاز עניו] —

טייט (נבנה מין טיט mit Thon bestreichen או כמו דייט מל' דיו mit Tusch überziehen) דמטייט ליהו (ג"ב קס"ג.) ס"א דמדיית ליה וכבר פירשנו בע' דְיוֹ.

טיטויא (טיוטא) (לדעת רבינו מסתר Geheimes, Verborgenes ולפע"ד הוא ל"י פי' תרנגולת עיי' מ"ש בפנים) בויק"ר קדושים תהיו (פכ"ה) מי שת בטוחות חכמה (איוב ל"ח, ל"ו) בטיוטא. ולהם סתרים ינעם (משלי ט', י"ז) תרג' ולחמא דטיוטא בסימא. *[אחי"ה בכ"י ו"ו ול"ד בפנים ובתחילת הע' טיוטא וכ"ה בפעם ראשונה בפנים בדפ"ר אבל בדבור המתחיל טיטויא וכ"ה בפעם שנית וכ"ה בד"ה בכ"י ה"ב ובשדפ"ע תמיד טיטויא ובנו"ג בויק"ר בטויא ובתרג' דפ' רגיא כגי' רבינו אבל בשד"פ תרג' טיטורא ובכ"י תרגום טימורא ונ"ל שהוא עיקר כי טמר בל"ס כמו טמן בל"מ ענין שמירה והסתירה ונ"ל לגי' רבינו טיטויא או טיוטא מל"ר בהיפך האותיות das Verbotene, vetitum וטעם לחם סתרים ינעם בעצם תומו כמשל רומי nitimur in vetitum נשענים אנחנו על האסור. ואם גי' ויק"ר עיקר אז גזרת המלה מל"ע עיי"ע טויא אבל פתרונה: מכוסה ונקמט וכהשאילה נסתר נופל על לשון התרג' הנזכר בע' הנוכחי ולא על ויק"ר הנ"ל ואף אם נסיתי חילי לבאר עפ"י גזרה זו גם בויק"ר בכ"ז נ"ל עיקר בויק"ר גי' רבינו טיטויא והוא לפ"ע מל"י τιθή, τιθάς, Haushenne פי' תרנגולת

[1]) וכ"ה בכ"מ בכלים בפי' רה"ג רמב"ם ור"ש אבל נ"א במשניות סיטרות וכן העתיק רע"ב. [2]) בנו"ג ר' אליעזר בר. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר וכ"ה בפי' רה"ג בעשרים ובפי' הר"ש בשם הערוך הרבה. ובדפ"ע אחרים נשמט בטעות [4]) כ"ה בדפ"ר ובדפ' פיזי ואינן יורדין ובשדפ"ע עומדין.. ואינן יורדין. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ות"ב וכ"ה בע' ארפכס (ת"א ש"א) ועיי"ע ארק (שם ל"ו) ובדפ"ע ובכ"י ו"ו בי בטעות אדק. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' ובי ה"ב ל"ד וב"ר ובדפ"ר אבל בשדפ"ע לי' בטעות ובכ"י ב"ר אי' הוספת מבורך הסופר בזה"ל: ואני מבורך אמרתי וכו' עיי"ע אינוס בח"א קנ"ב. ושם העתקתי. [7]) לי' לפנינו אבל אי' באה"ת וכ"י ש"ס בד"ס לע"ז צד ל"ב. ולא העיר על פי' ר"ח.

ודרש בטוחות מל"ע تيك בקבוץ تيوك וכן בלש' הונגרי tik, tyuk תרנגולת ומעתה מה מאוד נכון כי דרש שכוי (באיוב שם) ג"כ במובן תרנגולתא (וכ"ה כידוע בברכת הנותן לשכוי בינה) -ועל זה הביא תיכף המאמר הדא תרנגולתא כד אפרוחיה דקיקין היא מכנשא להון ויהבת להון תחות אגפיא וא"כ על טבע זה שהתרנגלת מאספת אפרוחי' הקטנים תחת כנפיה ומחממת אותם דרש מי שת בטוחות חכמה וזה ברור ובהיר הוא — וקרוב לגי' רבינו אי' באסת"ר פ' בימים הן דמלכא שארי טיטיון אבל עיקר הגי' עיי"ע טמיקון] —

* טִיטוּס (מלך רומי הידוע Titus) גיטי' נ"ו: עיי"ע אספסיאנוס, גרגתני, נגר ד', ובסוט' מ"ט. בפולמוס של טיטוס צ"ל קיטוס Quietus כהוכחת הח' גרעטץ קורות היהודים ח"ד ב' הערה י"ד צד ת"מ והלאה. — תרג' איכ' א', ט' טיטוס ואספסינוס.

* טִיטָס (שם פרטי Τίτος, Titus) ירו' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ג, ירו' שביעי' פ"ה דל"ו, ירו' ביכורי' ספ"ג דס"ה ע"ד, ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה ע"ד ר' יודה בר (בן) טיטס, ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ג ר' חייה בר טיטס.

* טייא עיי"ע טייע.

* טֶיְכוּס (פי' בל"י τεῖχος חומה Mauer) עיי"ע טכסא כי רבינו גרס בלא יו"ד אבל עיקרו ביו"ד.

טַיֵּיל (בל"ס ההליכה לשעשוע lustwandeln, sich ergehen) בפ' כירה בגמ' אנשי טבריה (שבת מ' ע"א ורע"ב) אבטאות[1] של כרכים מטייל בהן כדרכו[2] ואינו חושש[3]. פי' מהלך. בס"ג דפ' הישן (סוכה כ"ח:) ומטייל בסוכה. ובר"ג דפרק סדר תעניות האלו (תעני' כ' סע"א וש"ג) ומטייל על שפת הים [וכו'][4] והיה מטייל אחריו (שם רע"ב). ובגמ' דשלשה מלכים בחלק (סנהדרין ק"ב.) ואני ואתה נטייל בגן עדן. וחוג שמים יתהלך (איוב כ"ב, י"ד) תרג' ותקוף רומא דשמיא יטייל. *[אחי"ה והרבה בתרג' אבל רק בתרג' ירו' עיי' הדוגמאות בעמת"ר ללעווי ע' טייל. וכנ"ה בירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג היה מטייל עמו ושם פ"ג ד"ו. הוו מטיילין באילין פלטיותא דצפורי, ירו' נזיר פ"ז דנ"ו רע"א הוון מטיילין בפלטייא דקיסרין, ירו' שקלי' ספ"ה דמ"ט: הוון מטיילין באילין כנישתָא דלוד. יבמו' קי"ד רע"א וליטיילו התם. פסיקת' רבתי פכ"ג יצא לטייל בתוך כרמו. ויק"ר פ' כ"ז טייל אחרינו.. התחיל מטייל אחריהם. ב"ב צ"א: מטיילין ט"ס עיי"ע טלי ב' וצ"ל מטללי אבל בכתובות ס"א: ס"ב. הטיילין הוא התואר מפעל טייל כלו' הבטלנים שהולכים לשעשוע והתוספות כתובות ס"ב. ד"ה טיילין פירשו מלשון טולא וכן ציין לו רבינו ע' בפני עצמו בע' הבא אח"ז ופי' שלן בְּצֵל וכן בב"ר פע"ו הטיילים בכל יום הפועלים שתים בשבת והובא ברש"י וישלח ל"ב ט"ו ע"ש היטב ובירו' כתובות פ"ה ד"ל: ושם הסיום אילין ת"ח לא מסתברא מיעבדינון בטילין ע"כ הרי שהטיילים מיעבדינון בטילין. והיחיד כתובו' ס"ב סע"א הטייל ופועל ובתרג' איוב כ"ט. ט"ו עיי"ע תייר והקבוץ ארמי ירו' נדרים פ"ג דל"ח. באילין טַלְיָיתָא וכו' כלומ' באנשים הפנויים מהמלאכה] —

טייל (לפע"ד מע' הקודם אבל לדעת רבינו מל' צֵל כלומ' הלן בצל der im Schatten, seines Zeltes, ruht) בפ' אעפ"י (כתובו' ס"א: במשני) הטיילין בכל יום. (ושם בגמ' כ"ב.) מאי טיילין אמר רבה[5] בני פירקי כלומר תלמידי חכמים שבכל יום הולכין ללמוד תורה וחוזרין ולנין בביתם עונה שלהם בכל יום הואיל ושכיחי בביתם א"ל אביי וכו' עד שמנדדות שינה מעיניהן כלומר לעשות מלאכה ולזון בעליהן ואת אמרת שמתעסקין באלו הדברים בכל יום אלא אמר אביי וכו' עד וגני בטולא דאפדניה ועל כן נקרא טייל שלן בצל אפדנו. (שם סוף העמוד) איכפל תנא לאשמועינן טייל ופועל. פי' איכפל בי"ה דאמרי המדיר את אשתו שבת אחת לאשמועינן טייל ופועל שאין בכל החשובין במשנה שחייבין בעונה בכל שבת ושבת אלא הטייל בכל יום והפועל פעם אחת בשבת או שנים אם עושים בעירם. אבל האחרים שאינן חייבין בעונה בכל שבת אמאי יוציא אפי' לאהדורה אינו חייב לה פרקינן לה ממתניתין דקתני המדיר אכולהו ואקשינן והא ספנין לששה חדשים קתני[6]. *[אחי"ה עיי"ע הקודם לזה במ"ש כי התוספ' הלכו בשיטת רבינו בפי' המלה וכן מוכח משט"מ לכתובו' שהביאו לשון התוספות קצת באריכות יותר, ושם הובא גם פירש"י לפי מהדורא קמא וקרוב הוא לפי' הערוך בענין בני פירקי, ועוד הובא' שם בד"ה איכפל שיטת תלמידי ר' יונה ופי' הנ"ל קרוב לפי' רבינו דכאן] —

* טִילָא עיי"ע טלא.

---

[1]) כ"ה בדפ"ע וכ"ה בע' אבט (בח"א, ו') וכ"ה בכ"י ו"ו ב', ובכ"י ו"ו א' אבטיאות ובכ"י הי"ב אמבטאות וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אמבטיאות ובדפ' שונצי' אכבטיות ועיי"ע אמבטי (ח"א קי"ב:). ומ"ש ברילל במ"ע שלו ח"ה 117 אין נ"ל. [2]) לי' בנוסח' אבל מפירש"י לשבת שם ד"ה אמבטיאות מוכח כגי' רבינו. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו. [4]) השלמתי כי כונת רבינו על המשך הספור שם בדף כ' רע"ב. [5]) בדפ"ר רבי בקו על הבית ובנו"ג רבא. [6]) בנו"ג קאמר.

* טִילוּי (פי' בל"ע طولى מעמד גדולים vornehme Stellung) בקהל' רב' ר"פ והסר: א"ר לוי כל טילוי סירוי וכל סירוי טפשן פי' לפע"ד כל מעמד גדולים מביא לידי זעף וזה מדת טפש הוא וכמ"כ פי' קצת בע"א ע"ש.

* טִימִי, טימיתא, טימס, טיטיקון, טין, טינא, טינה עיי' בערכים טס, טן.

☞ טיינון (לדעת ר"ב מל"י ὑακινθίνον hyacinthfarbig, dunkelroth ולפע"ד מל"י ἴανθον, ἰάνθινον violetfarbig ועוד עיי' בפנים) ירו' דשבת פ' במה מדליקין (פ"ב ד"ד ע"ד) ועורות תחשים (שמות כ"ה, ה') ר' יודא אומר טיינון, כבר פירשתי בע' איירינון שצבע של תכלת נקרא בל"י יקינטינון ואם לא נפל טעות בנוסחאות אחזו חכמים לשון קצר ואמרו טינון והעורות אילו אולי היה גוונם כגוון תכלת. *[אחי"ה וראיה לפי' ר"ב מצאתי בהעתקת ע' זקנים שהעתיקו תחש (יחזק' ט"ז, י') ועוד תכלת (שמות ט"ו, ד'; ט"ז, א' ירמי' י', ט') על ידי ὑάκινθος ואת אשר נ"ל אמרתי בתחלת הערך ועיי' עוד ע' אלטינון וע' איירינון וע' גלא קסינון (ח"ב רפ"ט) ועוד עיי"ע יקינטין ובמו"ע] —

* טִינַר עיי"ע טנר. טיים, טייסן עיי"ע טס.

טַייע (פי' בל"ס טייא ערבי der Araber ומחצבו מל"ע الطايى ובא משם העצמי طى ראש אב של שבט ערבי מפורסם, וגם י"ל שהוא ל"פ تازى, تاجيك עיי' וואולירס ח"א, ת"י) סנדל טייעא בר"ג דפ' מצות חליצה (יבמות ק"ב.) ובר"ג דפ' אלו קשרים (שבת קי"ב.) סנדל אסנדל לא קשיא הא דקתני חייב בדטייעי דקטרי אושכפי פטור אבל אסור בדחומרתא כבר פי' בע' חמר [י"], בס"ג דפ' תמיד (פסחים ס"ה:) אמר רב עיליש טייעות. פי' כדרך שהערביים מפשילין כלים לאחוריהם. בר"ג בפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד רע"א) ועל טייעא תותי בירכיה[1]) כי רכיב גמלא וזקיפא רומחיה ולא נגע ביה. ובס"פ השולח גט בגמ' אין לוקחין ספרים (גיטין מ"ה:) ההיא טַיְיעְתָּא[2]) דאתיא חייתא דתפילי פי' ערביתא. בפ' השוחט אחד בעוף בגמ' השוחט לנכרי (חולין ל"ט סע"ב) הנהו טייעי דאתו לצווקניא[3]) יהבו דיכרי לטבחי ישראל פי' גוים שהביאו אילים למקום פלוני. *[אחי"ה וכנ"ה בברכות נ"ו סע"ב טייעא בעלמא. שם ו': לפי גי' רש"י וכ"י ש"ס (עיי' ד"ס למקומו) ההוא טעייא וכ"ה בשבת פ"ב. וע"ז כ"ח. וב"ב ע"ג סע"ב. ברכו' שם לפי גי' הספרים אידמי ליה כטעייא. ע"ז ל"ג. בר עדי טייעא ובמנחו' ס"ט: כדעדי טייעא. ב"ק נ"ה. גמלא טייעא. והקבוץ טַיָּעֵי ובשם מופשט טַיָּעוּת פסחים הנ"ל כלומר כדרך ואופן ערבי, וממנו בהבלעת עי"ן: בטיית פי' בל"ע והרבה בפי' סדט"ה לרה"ג והדוגמאות מהערוך הבאתי במבוא ח"א צד VII] —

* טייפה, טיופה (שם אמורא דא"י) ירו' דמאי פ"ג דכ"ג ע"ג ר' טייפה סמוקה בשם ר' אבהו, ובירו' יבמו' רפ"ח ד"ח ע"ג אי' ר' טיופה סמוקא.

* טִיפוּנָא (מפעל טפי ענין העודף וייתור Ueberschuss) תמור' ל' סע"א כגון דטפי דמי כלב וכו' והאי טיפונא דכלב שדי בכולהו.

טַיָּיר (פי' טַיָּרָא בל"ס עוף וכן בל"ע طير, طائر ועוד طير Vogel ידיעת עתידות ע"י צפצוף או פריחת העוף Augurium durch Vogelflug) בפסיקתא דפרה (דף ל"ג: ועיי' פירש"י למ"א ה', י' ולדה"י ב', ט' ד') מה היתה חכמתן של בני קדם (מ"א ה', י') שהיו יודעין במזל וערומים בטייר מאי בטייר אסטרולוגין היו[4]). בויק"ר אמור אל הכהנים פ' סביב רשעים יתהלכון (ר"פ ל"ב) כי עוף השמים יוליך את הקול (קהלת י', כ') אמר ר' אליעזר[5]) זה העורב בחכמת טיירין[6]) פי' בלי ישמעאל קורין לעוף טייר[7]) והוא יוליך את הקול כמעשה דרב עיליש בפ' השולח גט בגמ' אין פודין (גיטין מ"ה.) אתא יונה קא קריא א"ל מאי קאמר א"ל עיליש ברח עיליש ברח. (א"ב תר"י [א] נחש ינחש בו

---

[1]) כ"ה בנוסח' ובכ"י ו"ו אבל בדפ"ע ובכ"י ל"ר וה"ב בורכית. [2]) בדפ"ר טייתא. [3]) בכ"י ו"ו לינוקניא ובכ"י ב"ר ללקוניא. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר ופיז' וויניצי' ובאסילי' אבל מדפי' אמש' והלאה נשמט ובפסיקי' חסר כל המאמר מן מאי בטייר וכו' ור"ש באבער בהערה ס"ב בחנם נתן יתרון לגי' זו על גי' הערוך כי הוראת טייר בל"ע גם פי' ידיעת פריחת העופות וזה ענין אסטרולוגיא והוא כמו אוגוריאום בל"ר לכן הפריד רבינו בדפוסים הישנים זה הערך לשני ערכים כי בע' טייר א' כונתו על אסטרולוגיא ובטייר ב' על הוראת עוף אבל בהיות להמלה שתי הוראות הטיב הדביקו בדפי' אמש' את שני הערכים ועפ"י גי' רבינו נרשם בילק' מלכי' רמז קע"ז על בטייר „פי' חכמת אסטרולוגיא" והפי' הזה איננו משגה הוא כדעת ר"ש באבער שם, אבל בזה הצדק אתו כי בקהלת רב' פ' כל זה ינסיתי התיבות „וקוסמין בעופות" הן הוספה חיצונית לפרש המלות: „ובקיאין בטייר" וכן בפסיקת' רבתי פי"ד סי' ט' במקום בטייר הובא בפנים: וחכמים בכל דיעה (באיסטרוגילא) [צ"ל באיסטרוליגא] ובמדב"ר פי"ט חסרה מלת במזל אחר יודעין ומובא על נכון בשו"ט מזמור ז'. [5]) בנו"ג ובקהל"ר בסמוך א"ר ירמיה בן אלעזר. [6]) בנו"ג בלי נכון וחכמת טייארין ובקהל"ר פ' גם במדעך: זה הוא העורב חכמת טיאריז צ"ל בחכמת טיארין וגי' רבינו בחיי בפ' חוקת בשם תנחומא בחכמת הטיאר והרכיב שני מדרשים ר"ל התנחומ' ויק"ר פל"ב. [7]) עיי' רד"ק למ"א ה' י'.

(בראשית מ"ו, ה') מטיירא מטייר ביה. *[אחי"ה וכן התר"י א' לפסוק ט"ו מטיירא יטייר, ותרג' ירו' א' גחשתי (שם ל', כ"ז) אטירית קוסמין ובתר"י ב' אטיירית והוא בנין אפעל. וכן העתיקו ע' זקנים נִחֵשׁ ע"י ὀρνιθοσκοπεῖν ועונן ע"י οἰωνίζεσθαι כלומ' מנחש מצפצוף או מפריחת העופות וזהו הוה ידע בלישנא דציפורי בנימין הנ"ל. ועיי' הערת רמ"ל בע' הנוכחי] —

* טירה, טיריון, טירם, טירון עיי' בע' טר.

* טירכי (מלשון פרסית تیره Würde, Werthbe- stimmung או משובש תחת טירני = θρόνος ,Thron) באסת"ר פ' בימים ההם: וכאן הוא אומר (ד"ה ב', ט', י"ז) כסא שן גדול ר' הושעיא רבה אומר שהיה עשוי כטירכי מרכבתו של מי שאמר והיה העולם הקב"ה. נ"ל לגזרו מל"פ הנ"ל פי' כסא של שלמה היה עשוי במעלת הכבוד וערך מרכבתו של הקב"ה או יותר טוב לגרוס טירני והוא כמו תרגום עיי"ע כלומר כסא והענין מעיד על זה ועיי' ג"כ חיד' הרש"ש באסת"ר שם. והח' אייזלער (בט"ר: ח"ב, מ"ה) פי' מל"י τροχός פי' אופן. ושם הובא דעת לונזאנו במעריך שהגיה כטיכני עיי"ע טכני ואין נ"ל.

* טי"ת (אות תשיעי Teth) מעשר שני פ"ד מי"א טי"ת טבל כ"ה בירו' ובבבלי אי' ט' ובירו' בגמ' שם דנ"ה: טי"ת טובו צ"ל טבל או אולי הוא נכון כמאמר הבבלי ב"ק נ"ה. הרואה טי"ת בחלומו סימן יפה לו מ"ט אילימא משום דכתיב טוב וכו' ע"ש כל הענין. טית"א ב"ר פי"ד ופ"כ לגי' רבינו עיי"ע איטא וע' זיטא. והקבוץ שבת ק"ג: טית"ין פיפ"ין טית"ין.

טַכְטַךְ (מל"פ تخته، تختك Thronsessel) בס"ג דפ' המדיר את אשתו (כתובות ע"ז:) ר' שמעון בן יוחי[1]) דהוה יתיב אתלסרי טכטכי פיזא. פי' ספלים של פז. (א"ב בנוסח' כתוב תכטכי). *[אחי"ה וכ"ה בכ"כ אבל בנו"ג דהוה יתיב על תלת עשר תכטקי. ובכ"י ו"ו משובש טכטרכי ובכ"י ה"ב טכטיבי וצ"ל טכטיכי כגי' כ"י ו"ו ב'. ובכ"י ל"ד וה"ב טכסכי וצ"ל טכטכי ובכ"י ב"ר מסיים כזה"ל וכן בל' ישמעאל קורין לתיבה הנאה טכת וזה אמת כי تخت בל"ע כסא טוב ויפה ונ"ל שהוספה זו שייכת למבורך הסופר עיי"ע אונוס. ורש"י פ' בכתובו' תכטקי: פלשטי"ל וצ"ל כמו שהבאתי בע' אסלה (ח"א, קפ"ג) ע"ש והוא מין כסא וכן לועז רש"י לנדה ס"ח רע"א טשטקי: פלדושטול לישב עליהן ע"כ נ"ל ברור שגרס טכטקי] —

טֶכְנֵי (מל"י τέχνη וממנו בל"ס טוּכְנָא תחבולה וערמה Kunst, Kunstgriff, List) בילמדנו בריש שלח לך אנשים (בתנח' ל"י) מפני שנכנסו עליו בטיכני[2]) פי' ל"י ערמנות[3]).

טִכְסָא (מל"י טֵיכוּס = τεῖχος חומה Wand, Mauer) בב"ר פס"ד (ס"ג) ויצא הראשון: (נסאתון) [צ"ל נסבתון][4]) ואוקימון על טכסא דמדינתא. (א"ב מטכסא כתוב בנוסחאות ופי' מלה בל"י[5]) תוך ובין האמצע. אבל פי' טכסא בל"י קיר וחיל וחומת עיר. איכה רבתי פ' היו צריה: פליג ארבע טכסייא לארבע דוכסייא). *[אחי"ה וגי' היותר טובה ביו"ד טיכסא וכ"ה בילק' הנ"ל והוא כמו טיכוס בפסיקת' רבתי פ' פרה: אלא שהחול עומד לפניו כטיכוס וכחומה ואינו מניח לעלות על העולם כך היתה חכמתו של שלמה מקפת אותו כטיכוס וכחומה וכחול שמקיף את הים ונ"ל כי מלות כחומה וכחול באו מגליון להורות על ל"י של פנים. וציון מאיכ"ר הביא רבינו בע' טקס ב' ע"ש. לונזאנו ע' טכסא הגיה בב"ר הנ"ל מיכסא ופי' במקום המוכס] —

טכס (= טַכְסִים בל"ס והוא מל"י τάξις סדר ואופן והושאל לתקנה Ordnung, Anordnung, Einrichtung) בפ' במה מדליקין בגמ' לא יקוב[6]) (שבת ל"א.) כלום מעמידין לפני המלך אלא מי שיודע טכסיסי מלוכה לך למוד טכסיסי מלוכה[7]) פי' אנשים בקיאים בעבודת המלך[8]). בסוף פסיקתא דויהי בחצי הלילה (צד ס"ו:) בטכסים מלכים בא עליהם בתחלה סכר אמת המים שלהם וכו'. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ה"ב ול"ד ובדפ"ע נשמט ובפסיק' אי' סגר ובכ"י ו"ו שכר וכ"ה בפסיקת' רבתי פ' ויהי בחצי הלילה צד מ"ג: דפ' לבוב. ויתר מאמרי הפסיקתא הזו הביא רבינו בע' בלסטר, דרלמוס, כבש, פלק, קל ה', קרקר א'. וכן הובא הפסיקתא. בשאילתות דרב אחאי גאון

---

[1]) בנו"ג יוחאי. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו רק שם בט"ס בטיגני. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר ואמש' אבל שם עוד הוספה „ותחבולה ומרמה" ותיבות אלה הוסיף ר"ב לביאור ערמנות דרבינו כי איננה ל"ם לכן הוסיף לבארה ע"י שמות נרדפים, ובד' פיזו וויניצי' ובאסיל בט"ס ערמונות. [4]) וכה"ג בילק' תולדות רמז ק"י נסביתון ובפי' המיוחס לרש"י לב"ר הנ"ל נסבתון ובנו"ג נסבוהון ובמ"כ נסביתון. [5]) μεταξύ. [6]) לפנינו הוא בגמ' המצבה. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב רק בכ"י ה"ב כמו. בנו"ג מלכות וגי' לפני המלך אי' ג"כ בספר המוסר הובא בד"ס לשבת צד ל': ושם גי' הכ"י ש"ס לפני מלך ובנו"ג כלום מעמידין מלך וכדפ"ע אי' בקצרה רק: טכסיסי מלכות. [8]) ועיי' אבות דר"נ ספט"ו.

ס"פ צו רסי' פ' ושם כגי' הכ"י ערוך סכר. ובתנחומ' בא הגי' בטקסין של מלכים אבל בילק' וארא רמז קפ"ב בשם תנחו' כגי' רבינו — וכנ"ה בשמ"ר ספ"ח בטכסים הזה הבא עליו את המכות. ושם ר"פ כ"ח בטכסים של מלכים נהג הקב"ה עם ישראל. שו"ט מזמור צ' אחד עשר מזמורים שאמר משה בטכסים של נבואה אמרן. מד' תדשא פי"ז (ביה"ם ליעללינעק ח"ה, קפ"א) עתיד אני ליתן טכם של נגעים. ושם פי"ב ג' טכסים הן הקרבנות. מדר' א"ב דר"ע (ביה"ם שם ח"ג, כ"ה) כל אחד (משמות המפורשים) בטכסי אש. ושם (צד ל"ו) וכלם חקוקים בטכסי שלהבת על כסא הכבוד. — וממנו הפעל שהש"ר פ' הנה מטתו: עד שלא חטאו ישראל רואין טוכסות זו את זו ולא היו מתיראין וכו' ועיי' מ"כ שם. ובפועל שהש"ר פ' יפה: את צב (במדבר ז', ג') מְטוּכָּסוֹת ובמדב"ר פי"ב הגי' מטוקסות ובספרי נשא פ' מ"ה אי' מטוקסין שלא היו מחוסרין כלום וא"כ דרש צב מלשון צבא כפי' הרשב"ם וכהעתקת השומרוני עיי' מ"ש בספרי על העתקה פרסית לריב"י טאווס צד קמ"ה ושם הבאתי העתקת התר"י א' ופשיט' ופי' עגלות צב מסודרין למערכה וכ"ה בפסיקת' ויהי ביום כלות ה'. הובא בע' ציון ע"ש ומ"ש. והושאל בשו"ט מזמור צ' מקום מטוּכָּס פי' מקום סדרים היינו מקום מישור וממנו ע' הבא אח"ז] —

טכסטסים (= טַכְסִים מענין הקודם τάξις An- (ordnung, Vorrichtung בויק"ר ויהי ביום השמיני פ' אל תרא יין כי יתאדם (ר"פ י"ב) ונעביד ליה טכסטסים עבדינן ליה תקנה. פי' טכסטסים היינו תקנה (א"ב פי' טכסים בל"י סדר וגם צבא או אנשים נועדים ללוות שר או מלך). *[אחי"ה בכ"י ב"ר בתחלת הערך אי' טכס ובכ"י ל"ד טכסטים אבל באמצע הערך כגי' הדפוסים ונ"ל כי מכפלות אותיות ראשונות נשתבש מן טכסים ובויק"ר אי' דקבזה"ל: עבדון ביניהון תקנה] —

* טכסיוטינום (לפ"ד מל"י cohortales, ταξιώτης (Leibwache מכילתא יתרו ס"פ ב' (דס"א בהוצ' פריעדמאן) בשעה שבקש משה להעמיד טכסיוטינו' על ישראל שנאמר (במדבר ב', ב') איש על דגלו באותות לבית אבותם. ובלי ספק נשתבשה וצ"ל כמו שהגהתי וכן הגיה הח' לעווי ולא כמו"ל את המכילתא ול"נ כי מזה הענין טקסיוטי בירו' עירובין ספ"ג דכ"א: הובא בע' פרהגבן ע"ש ולא כדעת מוספי בע' טקסיוטי ע"ש ומ"ש.

טכסת ט"ם עיי"ע סטכת.

טל (= נָטַל מל"ט ענין השלכה werfen ועיקרו של ע' טל ה' הוא בע' נטל ע"ש) בפ' במה אשה בגמ' לא יצא האיש[1]) (שבת ס"ג סע"א) גדול המלוה יותר מן העושה צדקה[2]) ומטיל לכים[3]) יותר מכולם. פ"ג בברכות (י"ז:) מי שמתו מוטל לפניו[4]) אעפ"י שאינו לפניו ממש אלא הלך לצורך המת או החזיר את פניו או היה בבית אחר כמוטל לפניו דמי[5]).

טל (= טלא, טלה מל"ם ענין מנוקד בצבעים שונים gefleckt או תפור בחתיכות בלואות וכן אצל רז"ל ענין נתינת חתיכה ע"ג חתיכה במקום שנבלה נקרע או מנוקב flicken; טוּלָה Fleck) בס"ג דפ"ק דסוכה בגמ' המקצע מכולם טפח[6]) טמא[7]) (סוכ' י"ז:) וראוי לטלאי[8]) ע"ג חמור. בפ' הקומץ רבה בגמ' שתי פרשיות (מנח' ל"ג רע"ב) הניחה בפצים או שטלא[9]) עליה מלבן. ובגמ' דד' פרשיות (שם ל"ד:) שאם אין לו תפילין של יד[10]) ויש לו ב' תפילין של ראש שטולא[11]) עור על אחת מהן ומניחה. בר"ג דפ' התכלת (מנחו' מ"ב:) ובפ' השולח גט בגמ' אין לוקחין ספרים (גיטין מ"ה:) ציפן זהב[12]) או שטלא עליהן עור בהמה טמאה פסולות[13]) פי' מלשון בלות ומטולאות (יהושע ט', ה'). במעילה בס"ג דפ' קדשי מזבח[14]) (מעילי י"ח.) לאחיזה[15]) כל שהוא מאי לאחיזה אמר ר"ל בשם ר' ינאי[16]) שכן עומד (וטולא) [צ"ל לטולא]. פי' „ראוי [הוא] אותו משהו בגד לאורגים שכשהוא מחליק את המטוה של אריגה בסובין או בכלום דבר[17]) כדי לחזקו כורך משהו בגד על האצבע ומחליק את הטווי ואותו סמרטוט (יטל) [צ"ל שעל[18])] אצבעו משמר אצבעו שאינו מחתכו החוט ואותו שכורך באצבעו נקרא טולא[19]), וראוי נמי לקוצצי תאנים

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בכים. [4]) חסר בטעות בדפ' פראג. [5]) עיי' שקלא וטריא בגמ' שם ודף י"ח. ובריא"ץ גיאת הלכ' אבל ל"ג ובתורת האדם להרמב"ן כ"ב ע"ג והלאה. [6]) בנו"ג טפח על טפח. [7]) כ"ה לנכון בכל כ"י, ובדפ"ע לי' ולכן לא הערה את מקורו ר"ש ארקוואלטי וגם הח' לעווי טעה לציין סוכ' כ'. [8]) וכ"ה לנכון בכ"י ב' מינכען עיי' ד"ס סוכ' כ"ה. וכ"ה בתוספ' שם ד"ה כרתן ובנו"ג ליטלו. [9]) בנו"ג שטלה. [10]) כ"ה בכ"י ל"ד ובכ"י ו"ו א' וב' שעל יד ובדפ"ע לי'. [11]) בנו"ג שטולה. [12]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב. [13]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב ובדפ"ע נתקצר ע"י וכו' ובנו"ג שטלה. [14]) בכ"י ו"ו בט"ס קדשי קדשים. [15]) בכ"י ו"ו לאחוזה. [16]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו. [17]) בכ"י ה"ב בכל דבר אבל בפי' רגמ"ה בכלום דבר. [18]) וכ"ה ברגמ"ה. [19]) כ"ה לנכון בדפ"ר ופיזו וכ"ה ברגמ"ה, אבל מדפי ווינ' והלאה טוליא.

אותם שמבקעים[1]) את התאנים ומולחין אותן כורכין משהו על אצבען שלא יגע[2]) בשומן התאנים"[3]). בפי' העור והרוטב בגמ' וכולן שיעבדן (חולין קכ"ב סע"ב) אזן חמור שטלאה בקופתו טהורה, פי' שהיתה קופתו נקובה ותפרה כנגד הנקב[4]). ובסנדל פי' כ"ו[5]) בכלים (מ"ב) טלא[6]) עליו המטלת, פי' תפר עליו בגד אחד מן מטולאות. ובִפ' כ"ז (מ"ו) מטלת שטלאה[7]) על השפה, פי' חתיכת בגד שתפרה על השפה סביב הצואר. ובפ' כ"ח (שם מ"ו) מטלת[8]) שטלאה[9]) על הקופה. *[אחי"ה וכנ"ה בכלים כ"ח מ"ז וכן המולה על השק. ושם פכ"ד מ"ז עיי"ע בר ה' בח"ב, קס"ז וש"נ. ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ד טולין במטלת, ירו' מ"ק ספ"א דפ"א. אין טולין אותו במטלית. ירו' שבת פ"ו ד"ח. טלה עליו מטלית וירו' שם פ"ב ד"ד סע"ד איזה פעמים: לטלותה. ובפועל ברכו' מ"ג: המטולָאִים. והשם טולא עיין ציון ממעילי לעיל בערך ובירו' שבת רפ"ו ד"ז ע"ד אי' טליה דמרגליתא. והקבוץ ברכות מ"ג סע"ב טלאֵי ע"ג טלאי. וממנו השם מטלית עיי"ע מטליות — ועיד עיי"ע טלאי] —

טֵל (= טול פי' בל"מ צֵל בל"ע ظل בל"ס טֵלָלָא Schatten והפעל טְלַל כמו בל"מ צלל beschatten) בערבי פסחי' בגמ' לא יפחתו לו (פסחים קי"א: ה' טולי קש י[10]) הוו טולא דדיקלא יחידאה וכו'[11]). בצל קורתי (בראשית י"ט, ח') תרג' בטלל שירותי. *[אחי"ה וכנ"ה בגיטין י"ז. אי בטולך אי בטולא דבר עשו עיי"ע חבר ב', יומ' ע"ד: קום תיב בטולא. ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: (ובטל) [צ"ל ובטול] תינתא. וכן בתרג' שופטים ט', ל"ו; ישעי' ל"ח, ח'; צפני' ב', ב'; תהלים ק"ב, י"ב ועוד עלתם. תר"י א' לויק' כ"ג, מ"ב והקבוץ טולֵי תרג' לירמ' ו', ד'; איוב ג', ד' טולי מותא ובתיבה אחת טולימותא בתרג' ישעי' ט', א' פי' צַלְמָוֶת = צֵל מות. ונרדף טול עם טלל תרג' קהלת ו', י"ב; ח', י"ג ועוד עיי"ע טלל ב', ועוד ע' טונָא אחר ע' טן (= טָנִי)] —

טַל (מל"מ וכן בל"ע طل Thau) עודיהו הטל עליהן ושמח (ב"מ כ"ב סע"א) (א"ב משנת מכשירין פי' שק שהוא מלא (פ"ג מ"ה) המלקט עשבים כשהטל עליהם . . ואם נתכוון לכך הרי זה בכי יותן פי' שאי אפשר שלא לשמוח). *[אחי"ה נעלם מר"ב שגמרא ערוכה הי"א בב"מ הנ"ל ומקורו בתוספת' מכשירין רפ"ג ושם הני' עודהו טל וגשמים עליהן וכו' יעל תוספת' זו כיון רש"י בב"מ שם. ורמ"ל טעה להעתיק התיבה הידועה לכל בר בי רב עיי' לוח טעיותיו במבוא לח"א צד LVI. — וכנ"ה בהשאילה בחגיגה י"ב: ועיי' שבת פ"ח: טל שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים וכו' וכבר הארכתי על מושג ההגדה הזו במאמרי על תחיית המתים במ"ע מארג'. געזעלש. חכ"א, תקפ"ג ע"ש. והקבוץ הגיג' שם: טללים רעים. ירו' תעני' רפ"א דפ"ג ע"ד אין המתים חיים אלא בטללים. ושם פ"ב דס"ה ע"ג טללי ברכה. ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: טללים ורוחות. ירו' סוט' פ"ט דכ"ד: ותוספ' פט"ו נתארו הטללים (טלִלים). שמ"ר ר"פ מ"ו מוריד גשמים ומפריח טללים. ויק"ר פכ"ח טללים קשים. ובתרג' ירו' א' לבראש' כ"ז, כ"ח טלין דנחתין מן שמיא. ולדברים ל"ג, כ"ח טלין דברכתא; לתהלים ס"ח, י' טלין דתחיותא — והפעל עיי"ע טלל ג'] —

טל (= נטל עיי"ע טל א' erheben) שא נא עיניך תרג' ירו' טול כען עינך. *[אחי"ה לא מצאתי בתרג' שלפנינו כי תרג' שא נא עיניך (בראשי' י"ג, י"ד; ל"א, י"ב; יחזק' ח', ה'; זכרי' ה', ה') הוא: זקוף כען עינך. ואולי בעבור כן הביאו רבינו להורות על שנוי הנוסח והוא לשון הגבהה עיי' תש' מהר"ם מינץ סי' מ"ו וע"ש למה לא הביא הערוך מתרג' וישא יעקב רגליו] —

טל (= טִלְטֵל מל"מ וכן בל"ע طلطل ענין נדנוד והסעה fortbewegen והשם טִלְטוּל) בס"ג דפ"ב דכתובו' (כ"ח.) טלטולא דגברא קשי מן דאתתא הנה ה' מטלטלך טלטלה גבר (ישעיה כ"ב, י"ז). *[אחי"ה בנו"ג טילטולי דגברא אבל בסנהדר' כ"ו

[1]) וכ"ה ברגמ"ה ולכן גי' כ"י ו"ו שמקבצין טעות היא. [2]) בפי' רגמ"ה יתלכלך בתוספ' שהובא בסמוך גירס' ידבק. [3]) ע"כ הועתק מלה במלה מפי' רגמ"ה כ"י למעילה (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ר"ע ע"א) והובא בשם הערוך בתוספות סוכי י"ז: ד"ה כדתנן רק שם הגי' גוולא וכ"ה במעילי לפנינו בגמ' רש"י ותוספ' לנוולה אבל עיק' הגי' כפי' רגמ"ה אשר אחריו נגרר רבינו וגם בענין הפי' נגרר אחריו רש"י אכן בפי' גוולה פי' בע"א ע"ש. ובכ"י ה"ב ופאריז אי' אחר תיבת פי' עוד התיבה „ר' האיי" אבל יש למחקה כי פי' רגמ"ה הוא ואיזה סופר הגיה ככה במקום התיבה ראוי וטעות היא כי כ"ה ג"כ בפי' רגמ"ה. [4]) ויפה פירש"י לשון טלאי. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ה, ובדפ"ע במ"ם פ' מ'. [6]) בנו"ג טילה. [7]) בנו"ג שטלייה. [8]) בנו"ג בשני מקומות מטלית. [9]) בנו"ג שטלייה וכן במ"ז ע"ש. [10]) לי' בנוסחי ולי' בכ"י ש"ס. [11]) ועיי' עוד ע' כנר א', ארב ד'.

סע"א אי' כגי' רבינו ושם ושם הובא בש"ם הפסוק קודם המימרא. ובויק"ר פ"ה נדרש הפסוק הנ"ל טלטול אחר טלטול. וכנ"ה בשבת מ"ג: טלטול מן הצד (איזה פעמים). והפעל שם: מטלטלו, שם קמ"ב: מטלטלה, שם ל': טלטלה, שם מ"ו. טילטל שרגא. מטלטלין גר. פסחי' ס"ט. טלטולי בעלמא הוא. ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד ויטלטלינה מן ארעא וכו'. בהתפעל ובנתפעל שבת ל"ה. מעיין המיטלטל. ב"ק ס"ד: דבר המיטלטל, ספרא שמיני פרק ז' פרש' ו' מיטלטל במלואו . . מיטלטלים במלואם. ב"ר ר"פ ל"ט כיון שהיתה (הצלוחית) מיטלטלת היה ריחו נודף כך אמר הקב"ה לא"א טלטל עצמך ממקום למקום וכו'. ב"ב ק"נ סע"א מִטַּלְטְלָא (bewegliches Gut) וקבוץ מטלטלין (ב"ב שם קידושי' כ"ו: כ"ז.), ומשפט קריאתו המ"ם בחירק והט' דגושה לתשלום חסרון התי"ו שצ"ל מתטלטלין. וכן צריך להדגיש הט' במלת שנִטלטל בכל העולם כולו בילק' משלי' רמז תתקס"ד ובתרג' נכתב באתפעל פעמים ביו"ד דמיטלטלא (תרי' א' לויקרא כ"ה, י"ד) איטלטלו (תרג' תהלי' ס"ח, י"ג) ופעמים בלי יו"ד נכסין ומטלטלין (תר"י א' בראשית כ"ה ו') ועוד במלואו: איתטלטלו תרג' איכ' ד', י"ד — ובענין גי' המשובשת הטלטול בתוספת' נגעים פ"ב עיי' מ"ש בע' דל ד'] —

*** טְלֵה** (מל"מ 1 Lamm, 2 Sternbild Widder) חגיג' ט': בקרו טלה, ירו' ברכו' פ"ד ד"ז ע"ד טליים מבוקרים. ועוד מזל טלה עיי' ברכות נ"ח סע"ב וילק' פקודי רמז תי"ח.

טלאי (שם מקום כמו שהוכחתי בע' דנאי ע"ש) בר"ג דפ' י' יוחסין (קידושין ע':) טלאי דנאי בלאי זגגי[1]) כולם לפסול. פי' מקומות הן, וי"א על שם מלאכתן נקראו. *[אחי"ה נסיתי חילי לפרשו בע' דנאי עפ"י פי' ראשון ואם על שם מלאכתן נקראו אז נ"ל לגרום זגגי כגי' כ"י הנ"ל ואז הסדר היפה הוא טלאי בלאי דנאי זגגי והעתקתם עיי' Flicker, Fetzenklauber, Fassbinder, Glaser ע' טל ב', בל ג', דן ב', זג ט'] —

טלא, טִילְיָא (מין יין חריף ובל"ע طلاء Wein, eingekochter Mostsaft) בפ' אין מעמידין בגמ' דמתרפאין (ע"ז כ"ח סע"א) מאי אסותיה כרפסא בטיליא[2]) ובגמ' והחומץ (שם ל' סע"א) חד טילא[3]) חריפא דמצָרי זיקא. וברפואות דמי שאחזו (גיטין ע'.) מאן דשתי טילא[4]) חיורא אוחזתו ויתק אמר רב חסדא (ט') [נ"ל ס'][5]) מיני חמרא הוו מעליא דכולהו סומקא ריתחנא[6]) גריעא דכולהו טילא חיורא.

טלי (לדעת רבינו א') כמו טלית; ב') קערה וזה העיקר מל"פ تال וכן בלי' הונגרי Teller, tál Schüssel) בפ' מציאת האשה בגמ' המשיא את בתו (כתובות ס"ז סע"ב וס"ח רע"א) במה אתה סועד בטלי כסף או בטלי זהב. ובהשוכר את האומנים בגמ' השוכר את החמור (ב"מ ע"ח:) ההוא דא"ל אבזקת במילתא דמלכא א"ל במאי בטלי כסף או בטלי זהב. פי' טלי כסף בגדי פשתן כלומר טליתות לבנות ככסף שאין דרכן להרקב וקטלוה מפני שכפשיעה אירע לו ואיכא[7]) דאמר בטליתות של צמר דהן אדומות כזהב ודרכן להרקב ולא פשע ושבקוה. פ"א אחד שהתנה עם חברו אני אקלל[8]) משי של מלך ותן לי כך וכך ועשה כן שאלוהו עבדי המלך בכמה דמים אמרת זה הדבר אמר להן בטלי כסף שהן קערות כסף אמר הואיל ובדבר מועט זילזל משי של מלך חייב מיתה וקטלוה איכא דאמר בטלי דהב בקערות של זהב שהן דבר יקר ושבקוה. (א"ב פי' בל"י כלי עגול כמו קערה). *[אחי"ה עיין שט"מ לב"מ שהובאו שם איזה פירושים וכולם לפי מטבע של פי' ראשון דרבינו ובזו השמה הלך ג"כ רש"י לב"מ ולכתובות ע"ש ובתוספות שם. ובעל כ"כ יאמין „לאמת שאין בו ספק שהמלה ממשפחת יון" וע"ש כי האריך וכונתו על ל"י τύλη Unter-bett מצע וסדין ואחריו נגררו רמ"ל ולעווי. אבל אצלי אין שום ספק כי עיקר הפי' טל והקבוץ טלי מל"פ הנ"ל כלומר קערה כפ"א דרבינו וכבר בא פירוש כל הענין בע' אבזקת (ח"א, ה')[9]) ושם הגהתי לנכון בטולתא במקום במילתא או במולתא כגי' התוספ' ב"מ ע"ח: ד"ה במילתא ופי' טולתא בל"ם כלי תבשיל ועל זה עולה יפה לשון בטלי כסף או בטלי דהב כלומר באיזה כלי תבשיל נפלה תולעת בקערת כסף או של זהב עיי' היטב ע' אבזקת. ובענין פי' ר"ב לא ירדתי לסוף דעתו ומלה פר' הנ"ל יפה פי' פערלעס בעט"ש מ"ז] —

---

1) כ"ה בדפ' וויניצ' ונראה שכצ"ל גם בכ"י ו"ו א' וב' וגני ובכ"י ה"ב זגגי וגי' רש"י עיי"ע דנאי וש"נ גי' הש"ם ובדפ"ר ופיזי זגגי ובכ"י ו"ו אי אי' במקום דנאי: רבאי. 2) בנו"ג בטילא אבל ברש"י בטילייא ובאה"ת בסיליא וצ"ל בטיליא. 3) כ"ה לנכון בדפ"ר וכ"ה בנוסחי' אבל מדפ' פיזי והלאה טולא וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח כ"י לע"ז (בקובץ כ"י אנג' דף י"ח:) 4) בנו"ג טיליא. 5) ובנו"ג שיתין. 6) בנו"ג ריתחנא עיי' פירש"י, ובכ"י ו"ו אי רידתנא. 7) בדפ"ר איכא ובדפ' וויניצ' בפ"ם דאיכא וצ"ל ואיכא. 8) בדפ' אמש' ופראג בט"ם אקלקל. 9) ושם צ"ל עיי"ע טלי א' במקום טל א'.

טלי (פי' טלא, טליא בל"ס ילד ונער וכן בל"ע طلا der, das Junge וכן בל"פ تل מי שאין לו חתימת זקן unbebartet) כפ' מי שמת בר"ג (ב"ב קמ"ב:) אית חולק לטליא במקום בניא, פי' טליא תינוק גדול כדאמרינן (שם צ"א:) מטללי[1] טליא וטליתא בשוקא כבר י"ו וי"ז ולא חטאן. רע מנעוריו (בראשית ח', כ"א) תר"י [אי] ביש מן טליותיה, והנער איננו (אתי) [אתנו] (בראשית מ"ד, כ"ט), ותחיינה את הילדים (שמו' א', י"ח), אבינה בבנים (משלי ז', ז') תר' אסתכלית בטלאי. *[אחי"ה והרבה בתרגום עיין הדוגמאות במתורגמן ובעמת"ר ללעווי. וכנ"ה בדרז"ל ירו' יבמות פי"ב די"ב ע"ד הוא טלייא והיא סבתה . . היא טלייתא והוא סב. באיכ"ר פ' על אלה: מן בגין דאית לי (טלאי) [צ"ל טליא] דדמי להאי טליותא, ושם: בכייה האי טליותא אמר לה טליא וכו'. והקבוץ סוט' ל"ג. ירו' סוט' פ"ט דכ"ד: נצחו טלייא וכו' עיי"ע נצח. ירו' תרומו' פ"ח דמ"ו: טלייא דר' יודה, ירו' ב"מ ספ"א דס"א. טליין דקיקין. ירו' מגילה פ"ג דמ"ז. לא הוה מפני טלייא. לנקבה טלייתא או טליותא עיי' לעיל ועוד בשם מופשט ויק"ר ר"פ י"ח נדרש בימי בחרותיך (קהלת י"ב, א') בימי טליותך. ילק' קהלת רמז תתקע"א ד"ה טובים דהוא מזדווג לבר נש מטלייתא עד סיביתא וכו' ולנקבה ביבמות קי"ד. דבר טלי וטליא ולימיילו התם. פסיקת' דר"כ קל"ט. סיב לך בעל דאת טליא, אסת"ר ב', י"ח דכד אנא טליא מת אבא ואמא. והקבוץ: ב"ר פ"ע לא אתית אלא בגין תרתין טַלְיָיתא. ומהשם נבנה הפעל עיי"ע הבא אח"ז טַלְיָיתא עיי"ע מְיֵיל — ירו' שבת רפ"ו ד"ז ע"ד עיי"ע טל ב'] —

* טלית עיי"ע טלת.

טלל (מהשם טליא כלומר עשה שחוק נערים scherzen, spielen וכן בל"י מהשם παῖς הפעל παίζω הציון דיבמו' בע' הקודם ועוד עיי' המשביר) בסוף הלכה כפ"ק דהדר עם הנכרי (עירובין ס"ח:) כחוכא וטלולא[2]. בר"ג דפ' החליל בגמ' חסידים (סוכה נ"ג.) לוי מטלל[3] קמי ר' בתמניא סכיני. מטללי[4] טליא וטליתא (ב"ב צ"א:). הטבעות ונזמי האף (ישעי' ג', כ"א) תרג' עזקתא וטלוליא. *[אחי"ה לפע"ד התרגום לא מן השם הזה הוא כי אם מע' הבא אח"ז ע"ש. ובנו"ג טילטוליא וצ"ל כגי' הערוך אבל לפי פירושי בערך הבא] —

☞ טְלַל (בל"ס טְלָלָא כמו טוּלָא בל"ע ظلالة פי' בל"מ צֵל, צללים Schatten, Schutz, Obdach) מסכ' ברכות פ' מי שמתו (י"ט רע"א) ונפל קניא מטללא פירש"י גג. ופי' נכון סכוך, תרג' יצפנני בסכה (תהלים כ"ז, ה') יטשני[5] בטלליה. תרג' חג הסכות (ויקרא כ"ג, ל"ד) חגא דמטליא. *[אחי"ה וראיה לפי' ר"ב מסוכ' ל"א. האי כשורה דמטללתא דגזלה ומטלל עלה כ"ה בכ"י מ' וב' ובבה"ג ובפסקי רי"ד, ומלת דגזלה גם בדפוסים ישנים עיי' ד"ס לסוכ' צד מ"ו: ובנו"ג דגזולה ושאר חסר ובע' מרש אי' רק האי כשורה דמטללתא. כלומר קורת הסוכה וכן תרג' ירו' א' לבראשי' י"ט, ח' צל קורתי: טלל כשורה ותרג' בסך (תהלים מ"ב, ה') תחות[6] טללא, והושאל: טלל שכינה (עיין תר"י א' לדברי' כ"ג, ט"ז; תרג' לתהלי' י"ז, ח'[7]), תרג' רות ב', י"ג. אבל בב"ק ס"ו: (ועיי"ע מרש) מעיקרא כשורא והשתא טללא פירש"י ג"כ גג אולם בסוכ' כ"ח: פירש"י מטללתא: סוכה ולפע"ד מזה הענין טלוליא תרג' של נזמי האף שהביא רבינו בע' הקודם ופי' מל"ע ظلالة Sonnenschirm כלי תכשיט המגין והסוכך נגד קרני השמש —

* טָלַל (מהשם טל ובל"ע طل befeuchten, benetzen) ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. שאי אפשר שלא היה שם שיפא אחת טלולה וכו', ירו' יומ' פ"ה דמ"ב ע"ג שנה . . טלולה (עיי' יומ' בבלי נ"ג: תעני' כ"ד סע"ב) וכן בויק"ר פ"ב.

טלם (= טוּלְמָא בל"ע طلمة, בל"ס טוּלְמְתָא Laib Brod) ועשרת לחם (ש"א י"ז, י"ח[8]) תר' [עשר] טולמין דלחם. *[אחי"ה וכן בנו"ג טולמין כבדפ"ר דערוך אבל בשדפ"ע כט"ם טילמין וצ"ל בוי"ו כמו בל"ס וכ"ה בכ"מ בתרג' עיי' לאיוב ל"א, י"ז; לד"ה א' ט"ז, ג'; לאסתר ג', ב', ד'; ה', ט' ובמגיל' ט"ו: עבדא דמזדבן בטולמי ובילק' אסתר רמז תתרנ"ו בשם מדרש: זבין נפשיה למרדכי בטולמא דנהמא. גיטין ז'. עיי"ע זיף א'. ועוד במשקל ערבי בלא וי"ו בירו' סנהדרין ספ"ב ד"כ סע"ג שלח ואייתי לך מנחם טלמא, והתואר על שם מלאכתו קהל"ר פ' ברבות מנחם טלמיא Brotbäcker] —

1 טְלַם (או מל"ע طلم מגבל ומכה העיסה die Teigmasse schlagen והושאל להכאה

---

[1]) בנו"ג מטיילין. [2]) עיי"ע חך ב'. [3]) ובע"י הראשון מטליל ובנו"ג מטייל. [4]) בנו"ג כדאי' בע' טלי ב' הערה 1
[5]) בנו"ג יטשינני. [6]) לפי גי' כ"י. [7]) לפי גי' כ"י. [8]) ובמקרא כתוב ועשרה וכן במ"א י"ד, ג' עשרה וכ"ה לנכון בע' זיף א'.

בעלמא או מל"ע ظلم וכן בל"ס טלם ענין עשק ורצוץ (schlecht, unrecht behandeln, bedrücken בויק"ר ויהי ביום השמיני פ' אל תרא יין (פי"ב) הלמוני בל ידעתי (משלי כ"ג, ל"ה) טלמין ליה ולא ידע. פי' מכין אותו. — (א"ב פי' בלשון יוני פועל עקירת שער ראש והעוקץ והעושק את האדם). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י τίλμα das Zerzupfte, מפעל τίλλω zupfen- rupfen והנכון כמו שכתבתי בתחלת הערך ומזה הענין גם ע' הבא אח"ז] —

2 טְלַם (מהוראה שנית של ערך הקודם התואר טָלוּמָא וכן בל"ס פי' העושק והמרוצה Bedrücker, Erpresser בל"ע ظالم; והשם טְלוּמָא בל"ס טְלוּמְיָא בל"ע ظلام (Bedrückung, Erpressung אדם בליעל איש און (משלי ו', י"ב) תרג' בר נשא טלומא גבר עוילא. איש בליעל כרה רעה (שם ט"ז, כ"ז) תרג' גברא טלומא. שונא[1]) בצע יאריך ימים (שם כ"ח, ט"ז) [תרג'] דאסני טלומיא[2]) ניגדון יומוי[3]), חרדת אדם יתן מוקש (שם כ"ט, כ"ה) תרג' טלומיא דבר נשא עבדא ליה תיקולתא. — (א"ב פי' בל"י עזות פנים ועושק). *[אחי"ה כונתו על ל"י τολμάω העז והחציף פניו ועפ"י זה פירשתי טולמסין שהוא השם היוני נבנה מפעל יוני ועיקר מקומו כאן ולא בע' דלת כמו שהביאו רבינו בלי נכון בע' דטולמים כי הדל"ת שמושית היא ונמשכת אחר תיבת על ופי' עַל דְ.. כלומ' על אשר, יען, מפני, אבל טלם כתרג' דלעיל וזולתו אצל החי' לעווי מענין ל"ע וסוי' הנ"ל הוא] —

* טְלִימוֹן (שם מערה) ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג עד מערת טלימון אולי סמוך היה למקום טלם של כתוב (יהושע ט"ו, כ"ד) ונקרא עד היום Toulam עיי' הח' שווארץ ד' הייל' לאנד 71.

* טולמיסין עיי"ע טלם ב' וע' דטולמים (ח"ג, ל"ז:) וכאן עיקר מקומו.

☞ טִלָּנֵי (מל"ס טֶלָנָיָא מהשם טוּל, טלל (Schattendämonen תרגום מפחד בלילות (שהש"ר ג', ח') מן מזיקיא וטלני דאזלין בליליא פי' טלני שדים של צל; צפרירי (תרג' שם ד', ו') שדים של בקר; טיהרי (שם) שדים של צהרים. *[אחי"ה עיי' ספרי על המלאכים והשדים צד ס"א והלאה ושם הארכתי. וכנ"ה בתרג' קהלת ב', ה' ט ל נ י ומזיקי ואולי כצ"ל בתר"י א' לבמדב' ו', כ"ד תחת הני': מזיקי וטלוי. — וכן נקראו בל"י שדי האויר τελώνια עיי' פערלעס עט"ש ס"ד] —

* טַלָּנִיתָא (מל"פ פי' לינה בצל das Ruhen im (Schatten תר"י א' לבראשית מ"ט, א' טלניתא דעדן.

* טלנם ט"ס וצ"ל פלנס מל"י πλάνης Planet עיי"ע פלנים במו"ע.

טלסר (שם מקום?) תרג' ירו' [א'] ואת רסן (בראשית י', י"ב). *[אחי"ה בתר"י א' לפנינו תלסר ובתר"י ב' תלאסר ועיקר הני' בתי"ו וכן הביאו רבינו בשם ב"ר (פל"ז) בערך תלסר ע"ש][4]) —

1 טְלַע (בל"ע طلع בל"מ צָלַע einseitig gehen, (hinken בפרק החולץ בגמ' מצוה בגדול (יבמות ל"ט:) ואם לא איטלע לך ריגלא דימינא ואטלע ליה[5]) ריגלא דימינא וכו'. *[אחי"ה ועיי' באריכות בנודע ביהודה ח"א אבן העזר סימן צ"ד. וכנ"ה במגילה כ"ב סע"ב תענית כ"ה סע"א וסוכ' נ"ג. לוי אחוי קידה קמיה דר' ואיטְּלַע. ותרגום אונק' והוא צלע (בראשית ל"ב, ל"ב) והוא מטלע ובתר"י א' מטלח והוא בחלוף אהח"ע.

2 טְלַע (מל"ע طلع פי' שלף חלץ (aus- abziehen שלף איש נעלו (רות ד', ז') תרג' ט ל ע ג ב ר[6]) ית נרתק יד ימיניה ואושיט ביה קנין לחבריה. ויאמר הגואל לבועז קנה לך (שם פסוק ח') תרג' ואמר פריקא לבועז אושיט ית ידך לקניינא וקנה לך וטלע בועז ית נרתק יד ימיניה וקנא מניה. *[אחי"ה וכן תר"י א' לדברי' כ"ט, ד' בלתה: איטלעו, חלצו שד (איכה ד', ג') תרג' טַלְעָן תדיהן — וכדפ"ע בטעות נכלל הערך הנוכחי בע' הקודם ושניהם נגזרו מל"ע רק הראשון בט' נקודה והשני בלי נקידת הטי"ת] —

טֶלֶף (בל"ע ظلف פרסה (Huf, Klaue בפ' העור והרוטב (חולי' קי"ז:) הקרנים והטלפים מצטרפין. ובפ' פ' בפרה (מ"ב) פרה שקרניה וטלפיה שחורים יגוד. ובפ' בא סימן (נדה נ"א:) כל שיש לו קרנים יש לו טלפים. ובאלו טרפות בגמ' סימני חיה (חולי' נ"ט:) ת"ר אלו הן סימני חיה כל שיש לה קרנים וטלפים. ובפ' מומין אלו בגמ' והצומח[7]) (בכורו' מ"ה, ס"ו) נטלו קרנים וטלפים[8]) וזכרותן עמהן פסולין, בסוף הגדה דפ' המוכר את הספינה (כ"ב ע"ה:) ובפ"ק דקידושין בגמ' עבד כנעני כיצד במסירה

1) במקרי' אי' שנאי. 2) בנו"ג טולמיא. 3) בכ"י ו"ו א' ברגוז יומין ונראה שט"ס הוא. 4) ולדעת ר"פ סמאלענסקין הוא ט"ס וצ"ל א ל ס ר כמו אריוך מלך א ל ס ר והארץ הזאת היא קרובה אל שנער, ואת תלשר נצחו מלכי אשור ימים רבים אחרי כן. 5) בנו"ג לה. 6) בנוסחי' לי' ובדפ' וויניצי' אי' רק טלע. 7) בנו"ג הצימח. 8) בנו"ג בט"ס טלפין. ובדפ"ר הסר מן וטלפים עד וטלפים ואי' ג"כ בט"ס טלפיים.

(קידושין כ״ב:) אחזה בטלפה בשערה ובאיכוף שעליה, *[אחי״ה וכנ״ה בשמ״ר ר״פ י״ת לא תשאר פרסה (שמות י׳, כ״ו) מהו פרסה אפי׳ בהמה כולה של מצרי ויש בה טלף אחד לישראל אינו מניח אותה, והקבוץ נדרי׳ ס״ו: בשילי לי תרי טלפי וכו׳ עיי״ש בפי׳ למיוחס לרש״י. רות רב׳ פ׳ ליני: טלפי סוס וגם בל״נ מדר׳ שו״ט מזמור י״ח טלפות סוסיהן, ובהשאילה ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח ע״ד אין צפורה (בדפ׳ קראט׳ צפורך) מדינית ואין טלפיה סרוקות וכו׳] —

טְלַף (פי׳ בל״ע ظلف (die Hufe auseinanderreissen ושוסעת שסע פרסות (ויקרא י״א, ג׳) תרגומו וממילפן טילפין פרסתא. כל מפרסת פרסה [ושסעת שסע] תרג׳ ירו׳ [א׳] [כל דסדיקא פרסתא] דמטילפא טילפין. *[אחי״ה השלמתי עפ״י ציון הראשון וכונת רבינו על אותו פסוק עצמו להורות כי גם אונקלס גם תר״י העתיקו שוסעת שסע ע״י פעל טלף וכ״ה בפשיטא הסורית לדברים י״ד ז׳ צלפן צלפן, ודע כי בנו״ג באונקלס וממילפן טילפין כגי׳ רבינו אבל בכ״י אונק׳ וקצת דפוסים אי׳ מטילפא טילפין ואולי איזה בעל מגיה הגיה כן בגליון כי באיזה כ״י ודפוסים אי׳ מטילפא טילפין ובא אח״כ בפנים בערוך ושבשו תחת בכ״י: בת״י דאל״כ היה לרבינו לכתוב בתרג׳ שלנו ובתרג׳ ירו׳ ולמה הפרידן ועוד כי בתר״י אי׳ ומטילפין טילפין, על כל פנים היטב היו מפרידין בכ״י ו״ו ודפ״ר וויניצ׳ ערך הנוכחי מע׳ הקודם ולא כגי׳ כ״י ל״ד ואמש׳ ופראג שהדביקו שני ערכים ללא נכון כי בע׳ הקודם כונת רבינו על השם טֶלֶף טלפא פי׳ פרסה ובע׳ הנוכחי על הפעל טְלַף שהוא תרגום של שסע] —

טְלַפַּח (א) בל״ס טְלָפְחָא עדשה Linse ב) מין ריחים גדולה עשויה כצורת עדשה lenti-cula, linsenförmiger Mühlstein) בפ׳ המוכר את הבית מכר את הים (ב״ב ס״ז:) גמרא (שם) ים: טלפחא פי׳ מביאין טיט ומערבין בו תבן ונעורת של פשתן ועושין כמין ריחים גדולה ונותנין על הזתים בבית הבד כדי שיוכתשו ויצא שמנן ונקראת טלפחא מפני שתחילת בריאתה[1]) כעדשה ועדשה בל׳ ארמית טלפחא, ומניחין אותן על הזגין ואותו יין שיוצא מהן נקרא תמד והן העיגולין דקאמר עיגולי הגת והן העדשין דקאמרינן (ע״ז ע״ה. נדה ס״ה.) הדפין והלולבין והעדשין מדיחן[2]) — בס״פ אין מעמידין בגמ׳ והשלקות (ע״ז ל״ח:) בטלפחי וחלא[3]) כולי עלמא לא פליגי דאסור. (א״ב הרומיים קוראים בלשונם למין נסר או כלי עגול ובפרט אם הוא של שמן עדשה. תרג׳ ונזיד עדשים (בראשית כ״ה, ל״ד) ותבשיל דטלופחין). *[אחי״ה ועיי׳ עוד תרג׳ עדשים: טלופחין לש״ב י״ז, כ״ח; כ״ג י״א ועוד עיי׳ תר״י א׳ לדברי׳ י״ד, י״ט. וכנ״ה ביומ׳ פ״ג: חזו טלפחי אשפמיה. שם ס״ג. עבדא ליה טלופחי[4]), גיטין ע׳. עיי״ע כן ג׳. ירו׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו. אייכלון טלופחין, ירו׳ ע״ז פ״א דל״ט ע״ג מאן דזרע טלופחין ההוא יומא לא מצלחין. ירו׳ נדרים ספ״ה ד״מ. עיי״ע אשש ב׳. אסת״ר פ׳ בהראתו עיי״ע גראפא. נדרי׳ ס״ו: תרי טלופחי עיי׳ אית דגרסי בפי׳ המיוחס לרש״י שם וע״ש הרא״ש. — ובהוראה שנית נקרא כן ים של משנה דב״ב עיי׳ פי׳ רבינו לעיל והועתק מפי׳ רה״ג לטהרות פ״י מ״ח ומפי׳ רה״ג לזבים פ״ד מ״ב ועיי׳ הר״ש לטהרו׳ הנ״ל. ועיי׳ תוספו׳ לב״ב הנ״ל ולנדה הנ״ל ושם הובא פי׳ הערוך והעלו כי הוא העגולין ועיין פי׳ רה״ג הנ״ל והרמב״ם לב״ב פי׳ הוא האבן שטוחנין בתוכו הזיתים ע״כ וכעין זה עיי׳ בע׳ ים א׳ ביש אומרים השני. ולפ״ג נ״ל בענין גזרת טלפח שהיא طلفح עושה היטב הדק כלומ׳ טוחן ודוכה ומזה הענין גם פירשב״ם לב״ב ע״ש והבלע״ז מיי״ט הוא ל״צ mai וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב וז״ל ים טלפחא לועזין מייש שעוצרין בהו ע״כ וכצ״ל בפי׳ הרשב״ם והוא פי׳ עריבה וגת ועיי׳ מ״ל לרמ״ל לטהרות הנ״ל. ולפי׳ הרגמ״ה יפה עולה פי׳ שהובא בשט״מ במקומו עיי״ע ים ומ״ש. וכונת ר״ב על ל״ר הרשומ׳ בתחלת הערך] —

* **טלפירא** ט״ם עיי״ע פלטר א׳.

טלק (= טליקה מל״י θύλακος שק וכים Sack, Beutel, Ranzen) בפרק כל גט (גיטי׳ כ״ח.) ובפ׳ שנים אוחזין [בגמ׳] או בגלוסקמא (ב״מ כ׳ רע״ב) מאי גלוסקמא אמר (רבא) [צ״ל רבה][5]) בר שמואל טליקא דסבי[6]) ככר פי׳ בע׳ גלסקם. (א״ב פי׳ בל״י תיבה וארגז וכים. גלוסקומא מלה יונית היא). *[אחי״ה כונת ר״ב במה שסיים גלוסקומא וכו׳ להוציא גי׳ שלנו דאי׳ דלוסקמא בדלת וכגי׳ יש ספרים שהובא בע׳ גלסקמא ע״ש ומ״ש וש״נ הלעז ברש״י] —

טְלַק (בל״ס כמו שלך בל״מ werfen וכן בל״ע طلق שלח (wegschicken, entlassen בב״ר

1) ר״ל צורתה. 2) עיי׳ בענין הגי׳ בהפשב״ע ע׳ טלפת. 3) וכ״ה בכ״י ש״ס וברש״י ורא״ש ובנו״ג דחלא. 4) ובילק׳ קהלת סוף רמז תתקע״ו הגי׳ טפלוחאי. 5) וכ״ה בע׳ גלסקם בח״ב שי׳ ע״ש. 6) בכ״י ר״ו דסאבי.

פ' וישלח יעקב פ' ע"ו (ע"ה) חלש[1]) פורפורא וטלקיה קומוי[2]). ותשלך את הילד (בראשית כ"א, ט"ו) תרג' וטלקת ית טליא[3]). ונשליכהו באחד הבורות (שם ל"ז, כ') תר"י ונטלק[4]). השליך משמים ארץ תפארת (איכ' ב', א') תרג' טליק[5]) מן שמיא לארעא. בפסיקתא דויהי בשלח (דף פ"ט:) צריכין אנו למידכייה טבריא והוא נסיב תורמוסין ומקצץ ומטלק בשוקא וכל מאן דהוה תמן מיית הוה טייף וסליק. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב פאריז ובנ"ר רק בכ"י ו"ו וה"ב חסרה מלת טבריה ובכ"י ל"ד כט"ס תבריה ושם בט"ס למידבייה וצ"ל בכ"ף ובפסיק' אי' למזכייה ושם אי' ומקליק בשוקא ועיי"ע קלק וכ"ה בירו' שביעית פ"ט דל"ח ע"ד ושם אי' וסלק ליה מן לעיל ובב"ר פע"ט בשנוי לשון ובאריכות קצת ע"ש היטב ויותר קרוב ללשון הפסיקתא אי' בקהלת רבה פ' חפר גומץ ועוד עיי' הספור בשבת ל"ד רע"א ופי' רש"י שם עם מה שהעיר עליו ר"ש באבער בפסיקתא הנ"ל אות קע"א. וברפ"ע נתקצר כל הציון מפסיקתא ע"י וכו'. — וכנ"ה בירו' כלאי' פ"ט דל"ב: וירו' כתובו' פי"ב דל"ה. טליק גרמיה ומית. ירו' שבת פ"ו ד"ח. וירו' יבמו' רפי"ב די"ב ע"ד (טלקא) טלקיה לחנותא עיי"ע חליטר. ירו' סנהד' ספ"ז דכ"ה ע"ד לי נא יכלה דאינון מטלקין בימא. אתפעל: ירו' סוט' פ"ה ד"כ: איטליק עילוי חד טריקלין מ' על מ' דימליניה חיטין. וכן בתרג' ירו' ב' לשמות כ"א, י"ח וִיִמְּלַק צ"ל בנקודת הט' וִיטְּלַק, ועיי' תרג' איוב ג', ד'; לתהלים כ"ב, י"א לפי גי' כ"י אִיטַּלָּקִית. ובפועל באיכ"ר פסוק רבתי ד"ה חד מאתינם ג': מדוכא מטלקא עיי' מ"כ שם] —

* טולר ילק' יהושע רמז ל"א ט"ס וצ"ל פולר עיי' מו"ע ע' פלר.

טלר (כל"ס טַלָּרָא מל"ר talaria Schuhe, Fuss-bekleidung) ובנעלו אשר ברגלו (מ"א ב' ה') תרג' ובטלריתא דבריגלוהי. — (א"ב פי' בל"ר מין מנעול).

טלש (= טוּלְשָׁא מין פרי הנקרא עוזרד Speier-ling אולי מל"פ تلخه sauer על שם גודל חמוצו) בפ' כיצד מברכין בגמ' ונובלות (ברכות מ' סע"ב) עזררין טולשי. *[אחי"ה עיי"ע עזרד בפי' י"א ורש"י לברכו' לועז קולמש"י אולי צ"ל קולמר"י ובכ"כ הובא גי' רש"י קורמ"ש בל"צ cormiere Speierling, אבל בפי' הראשון בע' עזרד פי' רבינו טולשי ע"י פירות אִילָן ע"כ ועל זה הביא י"א אלוערוד וצ"ל כגי' כ"י ו"ו א' וב' אלזעורור והוא ל"ע زعرور Mispel וא"כ טולשי לפ"ע הוא ל"פ تلك, تيليك Mispel והוא אחד עם ל"ע הנ"ל עיי' וואולירס ח"א. תנ"ח ובפפלנ"צ ללעף 288 אינו מבואר יפה] —

טַלְת (= טלית נ"ל מל"ע طيلسان מל"פ تالش, تالشان מעיל Mantel, Oberkleid ופי' רבינו עיי' בפנים) בפ' המצניע בגמ' המוציא ככר (שבת צ"ג.) אף אנן נמי תנינא בפ"ד בזבין (מ"ז) היה יושב ע"ג המטה וארבע טְלִיּוֹת תחת רגלי המטה וכו'. בר"ג דפ' ר"א אומר תולין (שבת קל"ח.) תני רמי בר יחזקאל טלית כפולה לא יעשה וכו' פי' אדם שכפל טלית וקשרה בין שני כתלים (והרכין) [וצ"ל והדביק] קצת הטלית בארץ ונכנס לישן תחתיה בגגה כאצבע ושופעת ויורדת ב' אמות בארץ[6]) כמלא קומת אדם ברחב אהל ארעי הוא ומפני שאין בגגה טפח ולא בפחות מג' לפיכך פטור אבל אסור ואם היו עליה חוטין מאתמול ונטה אותן היום מותר[7]). בר"ג דפ' במה אשה (שבת נ"ח רע"א) היוצא בטלית מקופלת ומונחת לו על כתיפו בשבת חייב חטאת[8]) פי' כעין סוחרי כסות[9]). פי' רב מצליח ז"ל טלית הוא רדיד ולמה נקרא שמו טלית שהוא למעלה מכל הבגדים כמו שאמר התרגום וישאו אותו בניו (בראשית נ', י"ג) ונטלו יתיה בנוהי[10]). ועוד טלל שהוא סיכוך למעלה. טלית לשון יחיד טליות לשון רבים. בפ' כירה בגמ' מעשה שעשו (שבת ל"ט סע"ב) הלכה כדברי המכריע חוץ מקולי מטליות[11]) ששנינו בפרק במה מדליקין בגמ' פתילת הבגד (שם כ"ט.) רב המנונא אמר הכא בפחות מג' על ג' עסקינן. דתנן בכלים פ' כ"ח (מ"ב) פחות מג' על ג' שהתקינו לפקוק בו את המרחץ. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וב"ר אבל בדפ"ע נתקצר ע"י וכו' — וכנ"ה

---

[1]) בנו"ג שלח אבל עיי"ע חלש ובדא"מ חלץ. [2]) בנו"ג קודמוהי. [3]) בנו"ג ריבא. [4]) בתר"י א' אי' ונרמיניה. [5]) בנו"ג טלק.
[6]) כ"ה בכ"י ה"ב וזה נכון מאוד כי רבינו הלך בשיטת הרי"ף ולהרי"ף צריך לפרש לסברת הר"ן סביב להרי"ף כי כילה השבת שם היינו באין בגגו טפח ולכן יפה עולה גי' הכ"י כשיש בגגה רק כאצבע אבל בדפ"ע אי' ללא נכון באמצע ושופעת ויורדת למטה בארץ אבל אח"ז מצאתי כגי' ופי' זה ממש בפי' ר"ח (שנדפס בש"ס ווילנא). [7]) עיי' הרי"ף שאחריו נגרר רבינו בשנוי לשון קצת. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב, ובדפ"ע חסר. [9]) ועיי"ע קפל אי' ושם מבואר קצת באריכות. [10]) ולפי זה נגזר מן נטל ואין נ"ל. [11]) וכ"ה בעי' מטליות אשר שם רמז רבינו על ע' טל [ב'] וע' הגוכחי אבל בנו"ג בשבת הנ"ל ובדף כ"ט. מטלניות.

בברכות כ"ד סע"ב היתה טליתו חגורה לו על מתניו מותר לקרות ק"ש. בקידושין י"ח רע"ב שדורש שם בבגדו (שמות כ"א, ח׳) מלשון בֶּגֶד: כיון שפירש טליתו עליה וכו׳ ב"מ ב׳. שנים אוחזין בטלית וכו׳, ב"ב נ"ז: טלית של ת"ח וכו׳ ובהשאילה ב"ב צ"ח. כל המתגאה בטלית של ת"ח וכו׳ עיי"ע בת קברייא (ח"ב רי"ב) ירו׳ ביכורי׳ פ"ג דס"ה ע"ד והטלית שעליו כמרדעת של חמור, ירו׳ נדרים פ"ג דל"ח. עתיד עשו הרשע לעטוף טליתו ולישב עם הצדיקים בגן עדן וכו׳. שמ"ר פכ"ז נטל טלית. במד"ר ספ"ח ושמלה (דברים י׳, י"ח) זה טלית. קהל"ר פ׳ כי החיים: הוה טליתיה דר׳ יונתן מהלכא על ארוניה. ושם: כני טלי טליתך. והקבוץ טליות שבת וזבין הנ"ל בתחילת הערך, ירו׳ סנהד׳ פ"י דכ"ז ע"ד (טלויות) [צ"ל טלייות] שכולן תכלת וכו׳ ועוד הקבוץ במד"ר ר"פ י"ח טליתות תכלת. והנה אם כדעת רבינו בשם ר"מ כי גזרת המלה מפעל טלל אז צריך לנקד טַלִּית אבל לפע"ד העיקר מל"ע הנ"ל ונגזר מל"פ הנ"ל ובמשקל פרסי בתי"ו אי׳ פעם אחת בספגי ראה פ׳ פ"א הואיל והם יוצאים בתולסין אף אני אצא בתולסין אבל גי׳ הילק׳ בקולסין עיי"ע קלס ח׳] —

טם (= טַמָּא לדעת רבינו אֵבֶל Trauer ולדעתי טמי בלש׳ שומרוני עצם וא"כ בֵּי טַמַיָּא פי׳ בית עצמות (Beinhaus, Leichenhaus אגרא דבי טמא שתיקותא (ברכות ו׳:) פירושו אבל ויוצא באטב"ח ובאלב"ם. *[אחי"ה בדפ"ר ופיז׳ רק ויוצא מאטב"ח ויותר טוב גי׳ דפ׳ ווניצי׳ והלאה באטב"ח ובאלב"ם כלומ׳ ט׳ של טמא הוא לעומת א׳ באטב"ח ומי"ם לעומת ב׳ ואל"ף לעומת ל׳ באלב"ם וא"כ טמא = אבל, ודחק נראה לעינים הוא וגם רש"י לסנהד׳ ק"ג, ד"ה בי טמיא פי׳ בית האבל אולם באורו נשען על גי׳ י"א בי טעמא שמטעימים אותו בדברים לנחמו וכו׳ וזה כפי׳ רה"ג שהבאתי בע׳ אגר ע"ש ושם הארכתי בין בפי׳ בין בגי׳ טעמא שאי׳ בכ"י ערוך וא"כ בי טמא צריך לדגוש המי"ם לתשלום העין המובלעת והוא כמו בי טעמא אבל זה הפי׳ איננו עולה לכונת רב פפא׳ אגרא דבי ט׳ שתיקותא שאם מטעימים אותו בדברים לנחמו מה יתרון ושכר יש בבי טמא וגם ר׳ יוחנן אמר במ"ק כ"ח סע"ב אין מנחמין רשאין לומר דבר עד שיפתח אבל ועיי׳ בתש׳ גאונים קדמוני׳ סי׳ ע"ד וגי׳ שם. לכן גמרתי אומר שעיק׳ הגי׳ כגי׳ של ספרים בברכו׳ וסנה׳ שם ושם ובילק׳ מ"א רמז ר"ז בֵּי טַמַיָּא והוא הקבוץ מן טמי שפי׳ בל׳ שומרוני עצם ותרג׳ שומרוני ועצמותיהם יגרם (במד׳ כ"ד, ח׳) וטמיהון ישעק. וממנו אובא טמיא עיי"ע (ח"א, ג׳) ועוד עיי"ע טמיא ופי׳ דרה"ג שהבאתי. וקצת תימה שרש"י לברכו׳ שם לא ביארו ועיי דעת רמ"ל ע׳ טם — ואם גי׳ בי טעמא עיקרית אז הוא בהפך האותיות = בי עטמא כלומר בית העצמות עיי"ע אגר] —

טָם (= טְמַם = טום פי׳ בל"ס טַמֵּם = טִמְטֵם סתם verstopfen ועוד ענין דיבוק וחיבור fest-zusammenfügen) בטפחו וסלק אבנו[1]) מהו בפ׳ שור שנגח את הפרה (ב"ק נ"א:) פי׳ טמם אותו טפח בצרורות או באבנים. בר"ג דמשקין (מ"ק ד׳ סע"ב) שרא למיכרא נהרא טמימא, פי׳ לפנות מקור המעיין שנסתם[2]). בפ׳ בני העיר בגמרא וחכ"א מוכרין אותו (לשם חצר) [צ"ל ממכר עולם] (מגילה כ"ז סע"ב) א"ל יהא רעוא דתיטום[3]) בשיראי. בפ׳ הבא על יבמתו בגמ׳ לא יבטל (יבמות ס"ג.) טום ולא תשפיץ [שפיץ ולא תבני] פי׳ סתום חורי הקיר ולא תבנה בהן ואם הם נקבים וחורים הרבה שפץ ולא תהרוס כל הקיר. — טומטום ואנדרוגינוס בריש חגיגה (פ"א מ"א), טומטום שאין לו לא צורת זכר ולא צורת נקבה כמו אטום ואמרינן (יבמות ע"א: פ"א. ב"ב קכ"ו סע"ב, בכורי׳ מ"ב: ילק׳ כי תבא סוף רמז תתקכ"ה.) טומטום שנקרע ונמצא זכר[4]). ופי׳ אנדרוגינוס בע׳ אנתרופי[5]). ובפ"ג בחלה (מ"א) עד שתתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים. פי׳ דרך החטים ללוש ולגלגל יפה אבל השעורים כשילוש אותן[6]) עיסתן מתפרדת[7]) ואינו יכול לגלגלן[8]) יפה על כן מטמטמו ביד ועוזבו. — (א"ב תרג׳ ויסגור החלב (שופטים ג׳, כ"ב) וטימטם שומנא. ולזה שקוראים טומטום קוראים

---

[1]) כנו"ג טם טפח וסילק אבניו. [2]) וכ"ה במיוחס לרש"י מ"ק שם. [3]) בעיי הראשון בט"ס דטיטום. [4]) כונת רבינו כי טומטום בהיותו כאטום שאין ניכר בו לא זכרות ולא נקבות ורק אחר קריעה נמצא שהיה זכר כלומר גיד שלו וביציו טמונין בגוף ועיי׳ פירשב"ם לב"ב שם. אבל בפ"ד בביכורים מ"ה אי׳ אבל טומטום אינו כן פעמים שהוא איש פעמים שהוא אשה וזה סותר קצת דברי רבינו אולם ידוע הוא כי בגמ׳ בדי׳ ווניצי׳ לי׳ כל פרק ד׳ בביכורי׳ ועיי׳ גליון בש"ס בהגהת הרי"ב וגם לרבינו לא היה מונח פרק ד׳ ביכורי׳ עיי׳ מ"ש בע׳ טען א׳ אכן בכ"י ש"ם מינכען וכן במשניו׳ נאפ׳ וריוווא אי׳. [5]) ועיי׳ עוד ע׳ אנדרוגינוס והערת רמ"ל בע׳ טמם. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו, וכ"ה בר"ש בחלה שם בשם הערוך אבל בדפ"ע בט"ס אותו. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובר"ש, ובדפ"ע בט"ט עיסתו מתפרד. [8]) שם ושם, ובדפ"ע בט"ס לגלגלו.

לו בל"י אטמיטום פי' מי שאינו כחותך). *[אחי"ה ואיני רואה דבריו כי ἄτμητος היפך ממה דאי' במקומו' הנ"ל טומטום שנקרע וכו' ואדרבה היה לר"ב לגזור אומר כי היא היא ל"י τμητός zerschneidbar כלומר כי רק ע"י חיתוך וקריעה נראה המין אם זכר אם נקבה אבל דעתי נוטה לפי' רבינו כי טומטום משרש טום = אטם או בל"ס טַמֵם, טַמְטֵם פי' סתם כלומ' המין טמון וסתום הוא ואינו נכר היטב אם זכר אם נקבה הוא שגיד וביציו טמונין בגוף ונשאר כהויתו ובריאתו זו, ובחגיג' ד', פי' אביי טומטום כשביציו מבחוץ ופירש"י אלא שהגיד טמון ע"כ וצ"ע כי אדרבה יותר רגיל שיטמנו הביצים ממה שיטמן הגיד. ועוד נ"ל כי גזרת טומטום מל"ס טַמְטְמָיוּתא ענין דביקה וחבור כלומ' הזכרות או הנקבות איננה ניכרת בהיות חלקי הגיד מדובקים ומהודקים בגוף. וזה הענין תטמטם בשעורים כלומר שידבקו חלקם קצתם בקצתם עד שיהיו גוף אחד וכן פי' הרמב"ם ברפ"ג דחלה וזו כונת רבינו במלת ועזבו בסיום הערך כלומ' מהדקו ומדבקו מלשון מקר' (נחמי' ג', ח') ויעזבו ירושלם וגו' עיי' בט"ר להח' אייזלער ח"ב, מ"ו ותוי"ט בחלה שם ד"ה ותטמטם בחנם רוצה להגיה תחת ועוזבו: ומערבו. והנכון כמו שכתבתי עוזבו פי' מדבקו ומקשרו וכ"ע בל"ע عصب festfügen ויפה פי' הרא"ש (הובא בתוי"ט שם) לפי שאין עיסת השעורים נדבקת יפה לפיכך נקראת לישתה טומטום ע"כ. ומלת תִּטַמְטֵם הוא התפעל, והפיעל בחלה שם: טימטמה בשעורים וממנו השם המופשט ירו' חלה רפ"ג דנ"ט. ושאר כל הדברים את מהלך בהן אחר הַטִּימְטוּם, ושם: אחר מי את מהלך אחר הגלגול או אחר הטימטום — ולכן מן הראוי לצרף מ"ש רבינו בענין טומטום עם הערך הנוכחי ולא כגי' כ"י ל"ד שמיחד למלת ולענין טומטום ערך בפני עצמו. ומה שענין טִימְטֵם פי' סתם אי' עוד בהתפעל בפסחים מ"ב. כותח הבבלי מטמטם את הלב ובהשאילה ביומ' ל"ט רע"א לפי גי' כ"י מ' ועי' הראשון וילק' שמיני רמז תקמ"ה ונטמטם בם (ויקרא י"א, מ"ג) א"ת ונטמאתם אלא ונטמתם וכצ"ל בנקודות וְנִטַּמְתֶּם ובנו"נ בטעות ונטמתם. ובכ"י א"פ עבירה מטמטמת לבו של אדם שנאמ' ולא תטמאו בהם הובא בד"ס יומ' נ"ד: הגירסא א"ת ונטמתם אלא ונַטְמְתם ולא נהירא. ובאתפעל ערובי' ע"ט. בשלמא חריץ למיטיימיה קאי אלא בית למיטיימיה קאי? ובכ"י א"פ אבל בית לאו למיטיימיה קאי. ובאתפלפל בתרג' דפ' רגיא לתהלי' קי"ט. ע' איטמטם, לישעי' ל"ב ג', ולא יטמטמון והתי"ו מובלעת במקום יתטמטמון. — ומזה הענין לדעת רד"ק שרש טמה: נטמינו בעיניכם (איוב י"ח, ג') ענין סתימת הלב ואין דעת .. וקראו ג"כ טומטום למי שהוא סתום שלא נראה לו זכרות ועוד הביא לנכון ציון משבת ע"ג: פ"א. טממה בבית אבל גזרת טמיון עיי"ע בלי נכון הוא. טמטום בשו"ט ריש מזמור א' והובא בילקוט תהלי' ט"ו רמז תתקנ"ג ט"ס הוא וצ"ל אבטומטום כגי' ר"ב עיי' בהשמטות ותיקונים בסוף אות בי"ת צד שפ"ט].

טם (= טִימֵי בל"ס הועתק מל"י τιμή ערך, מחיר ושווי' (Schätzung, Werth, Preis בב"ר פ"ב שניהם באוני אחת ובטימי אחת [1]. ובפ' י"א ויברך אלקים: הדין מסיק ליה בטימי. פי' בדמים. — (א"ב תרג' אין שוה להניחם (אסתר ג', ח') לית טימי מנהון פי' בל"י מחיר ושווי). *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' אסתר ה', י"ג; לבמדבר כ', י"ט; כ"ד, י"ד. כ"ה, והקבו' לבראש' כ"ג, ט"ו; לאסת' ז', ד' ועוד בדרז"ל ירו' ברכו' רפ"ט די"ב ע"ד ושו"ט מזמור י"ט לך דומיה תהלה (תהלים ס"ה, ב') סמא דכולא משתוקא למרגלית דלית לה טימי כל מה שמשבח בה פגמה (בשו"ט דכל מה דאת משבחת לה את פגים ועיי' תוספ' ברכות י"ב. ד"ה אמת ושם מפורש), ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ד ב"ר ספל"ה מילה דלית לה טימי. ויק"ר ס"פ כ"ח פסיקת' דר"כ דף ע': ופסיקת' רבתי ס"פ י"ח אסת"ר פ' מהר וילק' אסתר רמז תתרנ"ח וכמה הות טימי דידיה וכו', קהל"ר פ' שמח אייתי טימי מה דאכלת כלומ' תן שווי של אכילתך כלומ' שלם בעד אכילתך ובפסיקת' דר"כ פ' שובה (דף קס"ד:) אי' תמורתו: פשר פריטך. ועוד במשקל ארמי טימיתא והוא כמו טימי ירו' פיאה ספ"ח דכ"א: הילך טימיתיה, ירו' שקלי' ספ"ה דמ"ט: הא לך טימיתה. ירו' תענית פ"א דס"ד: ויבית לה טימיתיה, ירו' סנהד' פ"י דכ"ח: והוא (אחאב) מפריש טימיתיה לע"ז. ויק"ר ר"פ י"ב, אסת"ר פ' וישלח ריש פרש' ה' ושתי חמרא בטימיתיה (בילק' משלי כ"ג רמז תתקי"ם ד"ה למי אי' בט"ס בטימותיה). איכ"ר פ' רבתי: סב לי טימיתהון .. נסב טימיתהון. רות רב' פ' קטן וגדול: מה דהוא עביד טימיתיה תיסב. ועוד טימס כמו טימי באיכ"ר פ' בלע שלש עיירות היו טימס שלהם עולה לירושלים [בעגלה] עיי' במ"כ שפירשו מל"ש טימי אוצר ודמים אולם עיין ערך טימס. — וממנו נאצל אטימיטון (ח"א, ס"ג)

[1]) עיי"ע־אָן 1 ח"א, קל"ד.

טימיקון עיי"ע. ונרדף עם דמים. דמין עיין ערך דם ב'] —

טָמֵא (ידוע מל"מ הפך מן טהור וקדוש וענינו תעוב מפני זהומה או מפני אסור תורה או רבנן (unrein, levitisch unrein בספרא בפ' זבה (תו"כ מצורע פרק זבים פרשה ה' סוף פרק ח' דף ע"ט רע"ב בהוצ' הח' ווייס) תניא כטומאת נדתה (ויקרא ט"ו, כ"ו) ולא כימי נדתה והלא דין הוא שיהא טמא[1]) ומה [אם] במקום שלא עשה טומאת המטמא[2]) וכו' פי' מדקאמר כטומאת נדתה ילפינן דמשכב זבה טמא טומאת ערב כטומאת נדה שהרי נדה דאוריתא שאפי' רואה יום ז' טובלת ליל ח' וטהורה וכן נמי כל מי שנוגעת בו טמא טומאת ערב ואיתקש משכב זבה למשכב נדה שיהא טמא טומאת ערב ולא הוקש לימי טומאת' שהן ז' ימים שיהא טמא טומאת ז' ומה במקום שהקל ולא עשה תחתונו של בועלה כתחתון שהתחתון שלה מטמא אדם וכלים ותחתון של בועל נדה אוכלין ומשקין מטמא, אדם ובגדים לא מטמא החמיר כימי טומאתו וכתיב ביה (שם פסוק כ"ד) ותהי נדתה עליו וטמא שבעת ימים ועשה ימי בועלה שהוא המיטמא כמותה ואפי' בא עליה ביום ז' שלא יטמא ז' ימים, כאן במשכבה שעשאו כמותה שמטמא אדם ובגדים והחמיר בו אינו דין שנחמיר גם בימי טומאתו ולדונו כדינה שיהא משכבה טמא טומאת ז' ת"ל כטומאת נדתה ולא כימי נדתה טומאת ערב הוא מיטמא ואינו מיטמא כימי נדת טומאתה טומאת שבעה[3]). טומאת גוויות, טומאת הקדשות בספרא וזה לכם הטמא (תו"כ שמיני פ' שרצים פרק ו' ריש פרש' ה') טומאת הגוית הן השרץ והנבלה והמת וזב וזבה ונדה וכיוצא בהן, וטומאת הקדשות[4]) השורף את הפרה ואת הפרים והמשלח את חשעיר ומפורש בתוספתא דמס' שבועות (ספ"א) בכל דבר טמא לרבות כל הטמאין שבתורה.. ר' נתן אומר טומאת גוויות ולא טומאת הקדושות[5]) יצא השורף את הפרה וכו'[6]), וטומאת הגוויות בגמ' דיוה"כ (יומי פ':) [הנח לטומאת גויות[7]) דלאו דאורייתא היא וכו'][8]) לענין אוכל אוכלין טמאין ושותה משקין טמאין שהוא פוסל את התרומה ומי"ח דברים שגזרו בו ביום הוא (שבת י"ג סע"ב וע"ב בפירש"י) דתנן (זבים פ"ה מי"ב) ואלו פוסלין התרומה האוכל אוכל ראשון ואוכל שני וכו'[9]). בסוף ספרא[10]) (תו"כ בחוקותי פרק ט' ריש פרש' ד' ועיי' מנחו' ק"א. בכורו' ל"ו: תמורי' ל"ב סע"ב) ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו[11]) ממנה וגו' (ויקרא כ"ז, י"א) יכול בבהמה טמאה הכתוב מדבר כשהוא אומר למטה (שם פסוק כ"ז) ואם[12]) בבהמה הטמאה ופדה בערכך הרי בהמה טמאה אמורה הא אינו מדבר אלא בבהמת מוקדשין וכו'[13]). טומאת שרץ מרובה בפ' במה אשה (שבת ס"ד.) פי' מרובה שהיא בשמונה שרצים והיא קלה שהיא טומאת ערב, טומאת מת מועטת שאינה אלא במת בלבד והיא חמורה שהיא כטומאת שבעה[14]). בריש מכילתא (בא פרשה ב')[15]) הואיל וטומאה מעכבת[16]) ואביב מעכב מה טומאה אין פחות משלשים יום אף אביב אין פחות מלי' יום. פי' רבינו ניסים ז"ל מה טומאה נדחה מי"ד בניסן לי"ד באייר שהן ל' יום אף אביב נמי שאם לא ימצא מעכב הפסח ומעברין בשבילו ל' יום[17]). ובריש כלים (פ"א מ"א) טמא מת אב הטומאה, מכלל דמת עצמו אבי אבות[18]). בהלוקח בהמה פ"ג בבכורות בגמ' ר"א בן יעקב (בכורות כ"ג רע"ב) נוטא בר פדא אמר טומאה חמורה עד לגר טומאה קלה עד לכלב.. מ"ט אמר קרא[19]) לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה (דברים י"ד כ"א)[20]) ובע"ז בפ' השוכר בגמ' יין נסך (ס"ז סע"ב) ור"ש מאי טעמא דתניא לא תאכלו כל נבלה וגו' (שם) נבילה הראויה וכו'[21]). בס"ג ואלו

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב ולי' בתו"כ ומפי' של רבינו הוא. [2]) בתו"כ המיטמא וכצ"ל בערוך כדמוכח מפי' בסמוך. [3]) ובגוף הענין רק בתכלית הקיצור באר כן גם הראב"ד ע"ש. [4]) בדפ"ר הקדישות ובת"כ הקדושות וכ"ה בסמוך בציון תתוספת' בדפ"ר וכ"ה בכ"י תוספתי' שבועות פ"א. [5]) עיי' הערה הקודמת ובנו"ג בתוספ' בשבוש. [6]) וקרבן אהרן הביא זה הפי' בשם ר' ניסים עיי' בהפשב ע' טמא. [7]) כ"ה לנכון בכ"י מינכען וכ"ה בע' גויה, ובנו"ג גוייה. [8]) השלמתי עפ"י ע' גויה וכצ"ל בע' נוכחי. [9]) כונתו על פי' ר' ניסים שהביא בע' גויה בענין טומאת גויות לאו דאורייתא. [10]) בכ"י ו"ו סיפ' ובדפ"ר ופיז' וויניצי' סיפרי וצ"ל כמו שהגהתי. [11]) בדפ"ע בטעות יקריב. [12]) בדפ"ע וכן בתו"כ, במנחות ותמורי' הנ"ל הובא אם אבל בפסוק אי' ואם וכ"ה בבכורו' שם. [13]) בתו"כ אי' בפסולי המוקדשין שיפדו ובש"ס הנ"ל בבעלי מומין שנפדו. [14]) בנו"ג אם הרבה בטומאת ערב אבל בכ"י א"פ אם רבה בטומאת שרץ וכ"ה שרץ בדפוס הישנים ומהרש"ל הגיה כלפנינו עיי' ד"ס שבת צד ס"ח: ופי' רבינו קרוב לפירש"י ולא כפי' רה"ג הובא בחי' הרשב"א ע"ש היטב. [15]) נראה מזה שלא היו לפניו ב' פרשיות ראשונות ומי"א ציונים שהובאו בערוך ממכילתא, עיי' מפתח לספר ערוך השלם, זה ראשון לציון. [16]) וכ"ה במכילי' אבל בילקו' אי' מתעברת ועיי' מאיר עין הגה ג'. [17]) וכן מוכח מסנהדי' י"ב: ותוספתי סנהדי' פ"ג וירו' פסחי' רפ"ט דל"ו סע"ג וירו' נדרי' פ"ו דל"ט סע"ד ועיי' פני משה לפסחי' הנ"ל. [18]) ועיי' רש"י לחולי' ג' רע"א ד"ה חרב ועוד עיי"ע אב. [19]) בבכורו' אי' דכתיב ובע"ז ס"ז סע"ב דתניא. [20]) מן מ"ש לי' בדפ"ע כי אם בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב. [21]) בנו"ג כל הראויה לגר קרויה נבילה.

הן הנשרפין (סנהד׳ פ״ג רע״א) ואלו שהן במיתה[1] האוכל את הטבל וכהן טמא שאכל תרומה טהורה וכו׳ ומפורש שם (בסוף העמוד)[2] אמר שמואל משום ר׳ אליעזר בן יעקב[3] מנין לכהן טמא שאכל תרומה טמאה שאינו במיתה שנא׳ (ויקרא כ״ב, ט׳) ומתו בו כי יחללוהו פרט (לו) [צ״ל לזו] שמחוללת ועומדת[4]. בסוף נדרים (צ׳:) האומרת טמאה אני לך פי׳ כגון אשת כהן שאומרת נאנסתי ולך אני אסורה ולכל ישראל מותרת תן לי כתובתי[5]. בפ׳ י״ג בזבחים (ק״ו.) טמא[6] שאכל בין קדש טמא בין קדש טהור חייב ר׳ יוסי הגלילי אומר טמא שאכל טהור חייב וטמא שאכל טמא פטור וכו׳. בבכורות בפרק כל פסולי בגמ׳ בי״ש (בכורות ל״ג.) בי״ה אומרים בכור מאכילין אותו לנדות מ״ט דאמר קרא (דברים י״ב, ט״ו) הטמא והטהור יאכלנו. *[אחי״ה רבינו הביא תורף הסוגיא ע״ש לישנא דגמ׳. גזרת טמא בל״ם טְמָא או מל״ע ظما, اظمى סאנסק׳ tam בצענד temanh חושך וכיעור או נרדף עם טמע וכן בל״ם ובל״ע طمغ מאותו ענין עיי׳ אוצ״מ לפירשט זה השרש. והשם טוּמְאָה והתואר טָמֵא והרב׳ בש״ס לדוגמא עיי׳ הפִעֵל באלה המקומות: ברכות ס״ג: שבת פ״ב. ק״ד. עירובין מ״ו: פסחים פ״ח: יומ׳ ל״ט. ידים ג׳, ה׳ תוספת׳ ידים פ״ב. מגילה ז׳. כלים ט״ו, ו׳ תוספת׳ כלים ב״מ פ״ה (מטמא את הידים ועיי׳ המפרשים) יבמו׳ ס״א. סוט׳ כ׳. סנהד׳ פ״א. עדיות ח׳, ז׳, נדה ע׳: טהרו׳ ו׳, ב׳, מכשירי׳ ו׳, ב׳, שמחו׳ פ״ד. ובירו׳ לפעמים א׳ מובלעת עיי׳ ירו׳ דמאי פ״ה דכ״ד ע״ד טימו, ירו׳ יומ׳ פ״א דל״ח ע״ד טימתו, ירו׳ חגיג׳ פ״ג דע״ח ע״ד טימהו. פַּעֵל טַמִּי עיין פסחי׳ ס״ז: טמויי מטמֵי, שם ע״ט. מטמיא ליה, חולי׳ ג׳ רע״א לטמייה . . וטמיתיה. אתפעל אִיטַּמָּא, אִיטַּמִּי חולי׳ ב׳: ג׳ רע״א; התפעל עוקצין פ״א מ״ג והלאה: מִיטַּמֵּא, מיטמאים. תו״כ הובא בריש הערך טומאת המיטמא. פסחי׳ י״ד. מיטמא, יומ׳ ל״ח: בא ליטמא פותחין לו (כ״ה בכ״י ש״ס ועיי׳ תוס׳ שבת ק״ד ד״ה אית דגרסי ועיי׳ בריטב״א). והתואר טָמֵא, נקבה טְמֵאָה עיי׳ שבת ל״ג: יומ׳ נ״ו: סוכ׳ כ״ה. קידוש׳ מ׳. סוט׳ ט׳: י״ב: ושם ע׳: מ״ק ח׳. בכורו׳ ה׳: כלי׳ י״ב, ב׳ ב״ק צ״ב: ב״מ ס״א: פ״ו. סנהד׳ נ״ט: חולין קכ״ג. נדה ט׳. ל״א: מעילה י״ז. והשם טומאה ברכות ט״ו. כ״ב. כ״ח: שבת י״ז. ל״ג: עירובי׳ י״ג: יומ׳ י״ח: סוכ׳ כ״ו: מ״ק ח׳. כתובו׳ מ״ו. סנהד׳ פ״א: צ״ד: זבחים קי״ג. חולי׳ ל״ז: נדה ל״ד. ס״א. אב הטומאה . . ולד הטומאה פסחי׳ פ״א מ״ו, ידים פ״ג, מ״א; טומאת ידים פסחי׳ י״ט. טומאת התהום שם פ׳: רוח הטומאה חגיגה ג׳ סע״ב, נדה י״ז. סנהד׳ ס״ה: שם טומאה סנהד׳ צ״א סע״א. טומאת מקדש, טומאת הקדש, טומאת הגוף, טומאת הבשר. טומאת ע״ז עיי׳ ירו׳ שבועו׳ פ״א דל״ג. טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת אהלות פי״ב, מ״ו, טומאת המת דחויה היא בצבור יומ׳ ו׳: ע״ש. מוסיף לו טומאה על טומאתו פסחי׳ י״ד.] —

* טמוביריא (שם מקום) ע״ז ל״ט. אביי איקלע לטמוביריא כה״ג בכ״י ש״ס ובבה״ג ובנו״ג רב אשי איקלע לטמדוריא ונ״ל שגי׳ כ״י עיקר והוא שם מקום מפואר Tumera בהדיאביני עיי׳ מאננערט ח״ה של״ב והלאה ועוד עיי׳ גיאגר׳ לנייבויער שצ״ב.

* טֵמָא שם שד כבר פי׳ בע׳ אַסטמטיתיה ח״א, קע״א: וע׳ בר טינה (ח״ב קע״ו).

* טמדוריא עיי״ע טמוביריא וע׳ ארב בח״א רס״ז וש״נ השנויים ועיי״ע תמדור וע׳ תרמוד.

* טֵימִי (שם אליל יוני הנקרא Themis) ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ד ר׳ חייה בר בא הוה ליה קווקין והוות טימי דרומי ציירה בגווה פי׳ צורת אליל הנזכר ויען שאליל נקבה. זה הידוע אצל היונים בשם אליל הצדק והמשפט היה נעבד ביון לכן מתארו ע״י טימי דרומי ודוגמתו עיי״ע גְּפָא (ח״ב, של״ז:).

* טֵימִי (שם פרטי) קהל״ר פ׳ ראה חיים: ר׳ יהושע בריה דר׳ טימי.

* טימי עיי״ע הבא אח״ז ופי׳ עצמות.

טְמַיָא (מלש׳ שומרוני טמי פי׳ עצם וא״כ טמיא = עצמות Gebeine עיי״ע טם א׳) בהחורש פי״ז באהילות (מ״ג) החורש מלא טמיא. (פסק׳)[7] [צ״ל פסיקתא] דדברי ירמיהו (פסיקת׳ דר״כ קי״ב סע״א)

---

[1]) בנו״ג ואלו שבמיתה ובכ״י ש״ס ואלו הן שבמיתה. [2]) בדפ״ר אי׳ ואותה בתוספת תרומ׳ פ׳ סאה מפורשין שם, ונראה שהגהת איזה כותב היא להורות שבתוס׳ תרומ׳ פ״ו מדובר קרוב לענין זה. [3]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובכ״י ק׳ אמר שמואל משום ר׳ אליעזר, בילק׳ אמור רמז תרל״ח משם ר׳ אליעזר ובחולי׳ קי״ג: משום ר׳ אלעזר ובדפ׳ שונצ׳ אלעזר. [4]) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד והי״ב ובכולם צ״ל לזו וכ״ה לנכון בכ״י ב״ר. [5]) כ״ה בכ״י ו״ו, ל״ד וב״ר ובדפ״ע נתקצר ע״י וכו׳ ופי׳ זה אליבא דמסקנא בנדרי׳ שם ועיי׳ פירש״י ליבמות קי״ב. ד״ה האומרת טמאה אני. [6]) וכ״ה בחולי׳ ק״א. אבל בזבחי׳ הטמא. [7]) כ״ה בדפ״ר ובשדפ״ע בפיסקא.

חמון[1]) מה עביד ליה[2]) פלוני שחיק טמיא. פי׳ גאון שחיק עצמות. *[אחיי״ה כה״ג לגכון בכ״י ה״ב ופאריז ובדפ״ר ופיז׳ חסרה מלת פי׳ ובשדפ״ע חסרה מלת גאון וכונתו על רה״ג ואלה דבריו בפי׳ סד״ט לאהלו׳ הנ״ל צד כ״ה: מלטמיא פי׳ כנון פיסא בית מלא עצמות פי׳ (טמיה) [טמיא] עצמות כדאמרינן אדריאנוס שחיק טמיא והוא שחיק עצמות ע״כ. והנה בהשקפה ראשונה רציתי לבאר כנון פיסא מל״ע كنان فيض פי׳ בית מות Todtenhaus ועל זה הביא הפי׳ בית מלא עצמות שוב ראיתי כי בע׳ מלטמיא א׳ כתב רבינו בזה״ל בפ׳ (יו) [י״ז] באהילות פירוש פרפיסא של עצמות וכו׳ אבל הדבר צריך עוד למוד כי אי אפשר לבארו ע״י פרפס שהביאו רבינו בע׳ פרפס שהוא כדעת ר״ב מל״י παροψίς קערה ואין הענין סובלתו באהילות על כל פנים מוכח כי רבינו לדעת רה״ג כיון וכן הביא את פירוש רה״ג רש״י לברכות נ״ט רע״א ד״ה אובא טמיא[3]) ולשבת קנ״ב: ד״ה אובא טמיא ובכ״י רש״י לשבת (ד״ס שם קפ״ז.) הוסיף עוד: והרבה יש בב״ר שחיק עצמות שחיק טמיא ע״כ ועיי׳ עוד ע׳ אגר א׳ (ח״א, כ״ו) ועיי׳ עוד מ״ש בהערה ח׳ לע׳ אובא טמיא (ח״א, ג׳) ועיי׳ עוד רש״י לבראשית מ״א, ח׳[4]) שפי׳ חרטמי הנחרים בטימי מתים ששואלין בעצמות טימי הן עצמות בלא״ר ובמשנה בית שהוא מלא טימיא מלא עצמות (ועיי׳ מיוחס לרש״י לדניאל א׳, כ׳). וכן הבין הרמב״ם לאהלות וז״ל מלטמיא מורכב מלא טמיא והכונה חפירה מלאה עצמות וכו׳ ע״ש. והר״ש הביא שם תוספת׳ החורש מלטמי הרי זה עושה בית הפרס. ובנו״נ בתוספת׳ אהלות רפי״ז בשתי תיבות מלא הטמיא ובסוף הרי״ף אי׳ בתוספ׳ מלא הטמא ובכ״י אירפ׳ מלוא טימיא וכולם צ״ל כגי׳ רבינו. עפ״י פי׳ רה״ג מלטמיא ולפע״ד עיקר הגי׳ מלטימיא כגי׳ המשניות והוא מל״י λατόμιον, λατομεῖον, λατομία קבר חצוב בצור ein in Fels gehauenes Grab ויפה העיר הח׳ לעווי כי מ׳ היא שמושית וראיה לדבר בהמשנה מצבירת העצמות משדה שאבד הקבר. אבל המפרשים חשבוהו למ׳ שרשית ועוד נ״ל כי מתחילה היה כתוב רק החורש מלטימיא (ויותר טוב מלטומיא כמלה יונית) משדה שאבד הקבר בתוכה וכו׳ ויען שמלה בודדת היא לכן השכיל איזה מגיה לבארה ע״י: מצבירת העצמות ואח״כ הובא מגליון לפנים הפירוש עם המפורש וגם בעל הגליון גזר אומר מלטימיא שהוא הרכבת מלא טמיא ובפרט שכן כתוב בתוספת׳ אהלות. — וכנ״ה טמיא או טימיא בהוראת עצמות בב״ר ר״פ ע״ח אנדריינוס שחיק טמיא ועל זה כיון רה״ג ורבינו בע׳ מלטמיא א׳ ורש״י למקומו הנ״ל וכ״ה בויק״ר פכ״ה אדרינוס שחיק טמיא והוא במליצה קללה למתים רשעים על דרך פזר עצמות חונך עיי״ע טם א׳. ועיי״ע דכר ג׳ ציון מויק״ר ס״פ ל״ב ותמורתו אי׳ בקהל״ר פ׳ גם מגבו׳ ובאיכ״ר פ׳ חסדי אדריאנוס שחיק עצמות ועיי׳ עוד בירו׳ מגיל׳ ספ״ג דע״ד רע״ג ב״ר רפס״ט אסת״ר פ׳ אשר הגלה, מדר׳ שמואל פ׳ א׳ והובא במסכ׳ סופרי׳ פי״ד הל״ז שחיק שמוי ובמ״כ לב״ר פס״ט גרס שמיה וצ״ל טמיה. ירו׳ סנהד׳ פ״ז דכ״ה. שחיק טימייא דפלן וכו׳ וכן ביו״ד אחר מי״ת בתנחומ׳ ר״פ מקץ: לחרטמים (דניאל ב׳, ב׳) חסר כתיב אלו ששואלין בטימי מתים ועל זה הציון כיון רש״י לבראשי׳ הנ״ל — ומזה הענין בי טמיא דברכו׳ ו׳: עיי״ע טם א׳ והפשב״ע שם] —

* טמיא (שם מקום) ב״ב קנ״ג. שדריה . . לשום טמיא.

* טומיות צ״ל טורמיות עיי׳ ערכו.

טַמְיוֹן (בל״י אוצר ταμεῖον Schatz, Vorraths-kammer) בס״ג דפ׳ הישן (סוכ׳ כ״ט רע״ב) בשביל ד׳ דברים נכסי בעלי בתים יורדין[5]) לטימיון[6]). ובב״ר פ׳ ב׳ (ר״פ) זה ניזון מטמיון ואני ביגיעתי[7]) ובפ׳ ויהי בימי אמרפל (ב״ר פמ״ב) ובויק״ר בריש ויהי ביום השמיני (פי״א) שלח המלך[8]) גבאי טמיון[9]) לגבותה, ובפ׳ נ״ב (ב״ר רנ״א) ובילמדנו לב׳ מדינות שמרדו במלך אמר המלך תשרף אחת משלה ואחת תשרף מטמיון דלהלן ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית (ישעיה ל״ד ט׳)[10]) ובפרק ס״ב (ס״א) ולבני הפלגשים: לא הגיעו למאה שנה עד שנמצאת ארץ מצרים לטמיון[11]). ובילמדנו וכי ימוך אחיך (בתנח׳ ליתא ואי׳ בילק׳ משלי רמז תתק״ב בשם ילמדנו) ורשע לא יבין דרכו (משלי כ״ט, ז׳) זה עשו הרשע שהיה מכנים ממונו של אדם לטימיון והורגו[12]).

---

[1]) בנו״ג חמי אבל שם תיכף אי׳ חמון וכן היתי׳ גי׳ רבינו גם בפעם ראשונה. [2]) בנו״ג לי. [3]) ושם מסכת כלים צ״ל אהלות. [4]) עיי׳ בסוף הערך. [5]) וכ״ה בע״י ובמסכ׳ ד״א פ״ב וכ״ה בכ״י מ׳ ובכ״י ב׳ ובכ״י ילק׳ אצל ד״ס לסוכ׳ צד מ״ז: ובירד״ק שרש סמה ובנו״ג יוצאין. [6]) בכ״י ובנו״ג לטמיון וזה יותר טוב. [7]) בנו״ג ואני אם איני יגע איני אוכל. [8]) כ״ה בויק״ר ובקהל״ר פ׳ לך אכול ובב״ר אי׳ השר. [9]) כ״ה בויק״ר ובילק׳ ריש אסתר ובשני מקומות דב״ר וקהל״ר אי׳ טימיון. וברות רבה פ׳ ושם האיש: בט״ס שלח טימיאון לגובתה וצ״ל שלח גבאי טמיון לגבותה. [10]) בכ״י וי״ו ול״ד אי׳ רק ר״ת ונהפכו נח׳ לז׳ וע׳ לג׳ ובדפ״ר נתקצר ע״י וכו׳ מן אמר המלך בב״ר ובילק׳ וירא סוף רמ״ז פ״ד אי׳ כך להלן. [11]) בנו״ג לטימיון. [12]) בילק׳ שם לטמיון וע״ש סיום המאמר.

ובויק״ר ואשה כי יזוב זוב דמה (פי״ט) שהיה הורג בעליהן ומכנים ממונו לטימיון[1]. ובפרשת קחו מוסרי ואל כסף (ויק״ר פ״ל) שלח המלך גבאי טמיון לגבותה[2] פי׳ גבאי ממונה על אוצר של מלך. — (א״ב פי׳ בל״י אוצר הן של מלכים הן של מזון). *[אחי״ה והדין עם ר״ב אבל בכ״ז אצל רז״ל ענין המלה אוצר המלך או המדינה Staatsschatz עיין מלבד המקומות הנ״ל בירו׳ נדרי׳ ספ״ט דמ״א ע״ג נפקת (קלווסים) [קלווסים][3] מן מלכותא דייעול הוא ומדליה לטימיון. שמ״ר פל״א יש אדם שהוא עשיר וכו׳ וכל הממון שלו נכנס לטמיון, ובילק׳ משלי רמז תתקס״א הגי׳ המלכות מתגרה בו ונוטלת ממונו. ילקוט ראה ריש רמז תתצ״ה בשם אלה הדברי׳ זוטא משל לגנבים שחפרו ביתו של מלך וכו׳ א״ל הכל של טמיון הם. וגי׳ בלא יו״ד אחר ט״ת העיקר כדרך ל״י הנ״ל ורד״ק במקום הנ״ל טעה לגזרו משרש טמה — ומן טמיון נאצל טמיקא ע״ש] —

* טָמַם (פי׳ סתם verstopfen ונרדף עם טום) עיי׳ דוגמאות כע׳ טם א׳ ויש להוסיף גיטין ס״ח, טמינהו, ב״ק נ׳. טָאֵים ליה. אתפעל מגיל׳ כ״ז סע״ב עד דאיטום בשיראי.

טָמַן (מל״מ עניני הסתרה וצפינה verbergen) בר״ג דפ׳ איזהו נשך (ב״מ ס״א:) ובס״ג דפ׳ המוכר את הספינה (בבא בתרא פ״ט:) במשקל שלא יטמין משקלותיו במלח. תנא (תוספתא ב״ב פ״ה) מפני שהן חסרין כלומר כח המלח יונק ומכחיש כח השקל ומוכר לאחרים. *[אחי״ה וכנ״ה בהפעיל ויק״ר פי״ז הטמינו ממונן, דברים רבה פ״ד והטמין עצמו מפניהם. ובהפעל במגיל׳ י״ז. היה יעקב בבית עבר מוטמן, ובסדר עולם רבה פ״ב מוטמן בארץ ישראל ובילק׳ כ״י עקב הסר׳ מלת ישראל עיי׳ ד״ס למגיל׳ צד מ״ז. ושם ני׳ כ״י ש״ם נטמן. ובקל כלאים פ״א מ״ט הטומן לפת וכו׳: שבת פ״ב מ״ז טומנין את החמין ושם פ״ד מ״א והלאה במה טומנין ובמה אין טומנין. ב״ק ה׳: ס״א: ועיי׳ ס׳: נזקי טָמוּן באש. תרג׳ אסתר ה׳, י״ד נטמון יתיה, תרג׳ כ״י לאיוב י״ד, י״ג תטמנני. בפיעל ילקוט ראה ריש רמז תתצ״ב משל לאגרונימוס שיצא לשער את המדות וראה אותו אחד והיה מטמן מלפניו א״ל מה לך מטמן עשה מדותיך ביושר ואל תתירא. ומקורו הוא בפסיקת׳ דר״כ צד צ״ז סע״א וגם שם התחיל מטמן לפניו וכו׳ אבל בתנחומ׳ ראה רסי׳ י״א יותר טוב התחיל מטמין מלפניו א״ל מה לך מטמין מלפני וכו׳ וכ״ה לנכון בילק׳ תהלי׳ סרמ״ז תשכ״ח בשם הפסיקתא והטמין עצמו (לפניו) [מלפניו] א״ל מה את מטמין עצמך (לפני) [מלפני] וכו׳ ויק״ר ספי״ז הטמינו ממונם וכו׳ — המטמין בחול עיי״ע טן א׳ ומ״ש. — ובירו׳ דמאי ספ״ב דכ״ג, טמֹן . . מטמן ט״ם — ושם מופשט ירו׳ שבת ספ״ד ד״ז. מכירה לטמינה אסור מטמינה לכירה אסור מטמינה לטמינה צריכה. ועוד עיי״ע הטמנה וע׳ מטמון, מטמונת] —

טֹמָס (= טומוס מל״י τόμος וכן בל״ר tomus ונעתק לל״ם טומסא Theil, Pack von Schriftstücken חלק וקבוצת קונטריסין) בר״ג דכל כתבי הקדש (שבת קט״ו:) נטל טומוס של ברכות. ובפסיקת׳ דזכור (צד כ״ז.) נטל טימוסיהן של שבטים שהיה שמם חקוק עליהן[4]) ובריש ויק״ר פ׳ והוא ישקיט (פ״ה) אע״פ שנתן אחר יותר ממך לך כתבנו בריש טומוס[5]). פי׳ קלף שעושין מן קליפה של עץ ובלעז נקרא טומו[6]). — (א״ב פי׳ בל״י ורומיי ספר כלה או קצתו). *[אחי״ה וערך מילין כ״י אשר ת״י מקובץ כ״י האלבערשטאם כתב וז״ל: והאמת כי המלה שרשה מל״י ועיקר הנחתה לפי הוראתה העצמית הוא ענין כריתה וחלק ומן ההוראה הזאת העצמית הושאלה זאת המלה להורות על הקלעים על שם שכורתין אותן מעורות הבהמה וכן קבוצת ספרים או מכתבים בסיום חלק מחבור המשניות שלם אשר חבר רבינו הקדוש זצ״ל וכו׳. קצרתי דבריו כי האריך ללא צורך בכל זאת לא העיר כי הוראת המלה לא רק חלק ואגודה כי אם גם פירושה תוכן ענינים ורשימה Liste, Register ומזה הענין האחרון הוא מאמר מפסיקת׳ הנ״ל וכן ציון מויק״ר לגי׳ רבינו וציון מירו׳ הוריו׳ הנ״ל וכנ״ה בב״ר ר״פ כ״ה אינו נכתב בתוך טימוסן של צדיקים אלא בתוך טימוסן של רשעים, ובירו׳ סנהדרין פ״י דכ״ח רע״א אף שמותיהם פרחו מתוך טמסותיהן, ויותר טוב טומסותיהן. ועוד אי׳ בהוראה ראשונה בירוש׳ ב״ק רפ״ח ד״ו. הכהו על ראשו . . בטומוס שבידו, בתוספ׳ ב״ק ספ״ט לפי גי׳ כ״י אירפורט היכה . .

---

[1]) בנו״ג לטמיון. [2]) בנו״ג והלך המלך לגבותה. [3]) מל״י κλῆσις געריכטליכע פארלאדונג או κέλευσις בעפעהל.
[4]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו וכ״ה בע׳ ארך (ח״א, רפ״ז) ויותר נכון טומוסיהון כגי׳ התנחו׳ כי תצא אבל גם בילק׳ סוף תצא אי׳ טימוסים. של שבטים ובפסיקת׳ רבתי פי״ב תמורתו סיפור ייחוס שמותם, אבל כל המאמר הוגה שם שלא כענין עיי׳ מ״ש ר״ש באבער בפסיקת׳ דר״כ שם אות קי״ב. [5]) בנו״ג אע״פ שנתנו אחרים יותר ממך לך כתבנו בראש ע״כ אבל בירו׳ הוריות פ״ג דמ״ח. אי׳ כגי׳ רבינו אותך כתבנו (ראש) [צ״ל בראש] טומוס. [6]) tomo.

בטומוס של שטרות שבידיו וכ״ה בילק׳ סוף אמור בשם תו״כ בטומוס שטרו שבידו. וראב״ד לספרא אמור פרק כ׳ גרס טומוס ניירות ופי׳ כמו אגודה של שטרות ובנו״נ בט״ס בטימססירות שבידיו וכבר הגיה לנכון הרב וויס בפי׳ מסרת התלמוד ע״ש. ובענין טומוס של ברכות בשבת הנ״ל ובתוספ׳ שבת פט״ו[1]) עיי׳ מ״ש שי״ר בכ״ח ח״ה, מ״ז והח׳ גרעטץ השכיל להגיה טומוס של הלכות וכמה הלכתא גברותא יוצאין מזו השערה עיי׳ מ״ע שלו חכ״ב ל״ה והלאה והראיה מתמורה י״ד:

* טימס, טימוס (לפע״ד כמו דימוס פי׳ מס הכללי והמדיני öffentliche Staatssteuer עיי״ע דמוס) איכ״ר פ׳ בלע שלש עיירות היה טימס שלהם עולה לירושלם בעגלה כה״ג במ״כ ע״ש ובירו׳ תענית פ״ד דס״ט. משובש קטימוס וצ״ל: הטימוס כלומר מס שלהם הפורעים משלש עיירות היו הולכים בעגלה כל כך הרבה היה זה נ״ל עיקר ואחרים פירשוה מל״י τιμή עיי״ע טם ג׳.

טָמַע (נרדף עם דמע וטבע ופי׳ שקע versinken והושאל בנפעל: נתערב sich vermischen) בב״ר פ׳ ו׳ יהי מאורות עד (כדו) [כדון] לית לה אלא י״ג[2]) מטמועין[3]). ובפ׳ ס״ד (ס״ג) בריש ואלה תולדות יצחק: עם מטמועי שמשא[4]). ובתר״י [א׳] כי בא השמש (בראשית כ״ח, י״א) טמעת[5]) שמשא[6]) ותרג׳ ויחפרוהו ממטמונים (איוב ג׳, כ״א) וחפסין ליה מן טומעיא. — (א״ב תרג׳ טבעו בארץ פתחיה (איכה ב׳, ט׳) טמעו בארעא תרעהא. ומזה הלשון תינוק הנטמע בין הגוים). *[אחי״ה ועיי׳ מ״ש בע׳ דמע וש״נ הנפעל נטמע פי׳ מעורב וכן אלמנת עיסה כל שנטמע בה ספק חלל (כתובות י״ד:) עיי״ע אלמנה (ח״א, ק׳). ובהשאילה טמיע מזליה קהל״ר פ׳ את הכל, פ׳ שמה, אסת״ר פ׳ ויבז פי׳ שקוע מזלו כלומר ביש גדיה unglücklich. והונח עוד לשקיעת החמה עיין עוד בתרגום אונק׳ לבראשי׳ ט״ו, י״ז; לשמות י״ז, כ״ב; כ״ב, כ״ה; לויק׳ כ״ב, ז׳ והשם טְמוּעָא תרג׳ לתהלי׳ ק״ד, י״ט. ועיי׳ עוד ע׳ מטמע (מטמוע)] —

* טימוק ירו׳ דמאי רפ״ב דכ״כ סע״ב טימוק הוא ט״ס וצ״ל סימוק וכה״ג בר״ש ריש פ״ב דדמאי.

* טמיקא (נתקצר מן טַמִיטִיקָא מל״י ταμιευτική zum Haushalt, kön. Schatz gehörig) ברי״ש אסת״ר אתם טמיקא אתם הלוקח לו עבד מן הטמיקא שוב אינו מתחייב בנפשו וכו׳ על דפשט ידיה בטמיקא כן הוה ליה כלומר שיותן בית המן לאסתר מפני שפשט ידו באוצר המלך וישראל אוצרו של הקב״ה הוא ופי׳ מ״כ לא נהירא. והטי״ת נשמטה באמצע ודוגמתו עיי׳ בע׳ הבא.

טְמִיקוֹן (נתקצר מן טְמֵיטִיקוֹן מל״י τιμητικόν ehrend, ehrenvoll) (כפיסקא)[7]) [בפסיקתא][8]) ויהי ביום כלות (פסיקתא דר״כ ז׳) שש עגלות צב (במדבר ז׳, ב׳, ג׳) כנגד ו׳[9]) רקיעים ולא ז׳ הן[10]) א״ר אבין[11]) הן דמלכא שרי טמיקון. פי׳ מכובד. פ״א כסא של מלך. *[אחי״ה ופי׳ ראשון עיקר והוא מל״י הנ״ל ובאסת״ר הנ״ל בט״ס עיי״ע טיטויא (טיוטא) ובפסיק׳ ובילק׳ הנ״ל אי׳ טימיקין ובמד״ר הנ״ל טומיקון וכולם צ״ל טמיקון. ולפי פ״א נ״ל שכיון רבינו על מלת טכטקי שהוא בל״פ כסא עיי״ע טכטך ולא נהירא. ור״מ לונזאנו במעריך פי׳ טמיקא מל׳ טורקי! וכן בכ״כ וטעות הוא] —

טְמַר (בל״ס כמו שמר בל״מ ובל״ע طمر ופי׳ טמן verbergen, verstecken) תרג׳ ויטמן אותם (בראשית ל״ה, ד׳) וטמר יתהון. *[אחי״ה והרבה בתרג׳ להעתקת טמן, כסה, הסתיר, נחבא עיין המתורגמן ובערך טמר ב׳ הביא תרג׳ כנצר נתעב (ישעי׳ י״ד, י״ט) כי חט טמיר ואמר איני יודע מהו ואולי הוא מענין הראשון ע״כ, ול״נ כי ודאי הוא מענין הראשון והבין נצר משרש יצר בנפעל נוצר was gebildet ist כלומר נפל במעי אם וכן בל״ס יַחְטָא Fehlgeburt וא״כ צ״ל כמלה אחת כיחט טְמַיר והעתקתו wie eine verscharrte Fehlgeburt[12]). והשם טְמוֹר, טוּמְרָא, טימורא הדוגמאות בעמת״ר ללעווי וכן אצל רז״ל ב״ק נ״ז סע״א כיון דמיטמר, חולין ד׳ סע״ב טמורי הוי מיטמרי, גיטין

---

[1]) ובירו׳ שבת פט״ז דט״ו ע״ג הגי׳ תכריך של ברכות. [2]) כ״ה בדפ״ר ובשדפ״ע י״ו וצ״ל י״ד וכן בנו״ג ארבע עשרה. [3]) וכן בירו׳ ר״ה ספ״ב דנ״ח: כד יטמע בלילי מועדא ארבעה עשר מטמועין אית ביה וכו׳. [4]) בנו״ג בשבוש: מטעמי יומא דערובתא אבל כגי׳ רבינו אי׳ בירו׳ תרומ׳ ספ״ז דמ״ו: בערובתא עם מטמעי שמשא. [5]) בנו״ג ארום טמע [6]) מדפ״ר והלאה עד דפ׳ אמ׳ אי׳ כאן ובתר״י ויצא יעקב וצריך למחוק כי איזה כותב הגיה ככה בגליון כי בא השמש הוא בתחילת ויצא יעקב ונעקר ממקומו ובא לגליון: [7]) כ״ה לנכון בכ״י ל״ד וה״ב, ובדפ״ע בט״ס בפרי׳ ועוד בפרש׳ וצ״ל כמו בע׳ קמר ב׳ בפסיקתא. [8]) וכ״ה לנכון בפסיק׳ בכ״י ה״ב. [9]) כ״ה לנכון בדפא״מ אבל בדפ״ר והלאה בט״ס ז׳. [10]) עיי׳ חגיג׳ י״ב: [11]) וכ״ה בשהש״ר פ׳ יפה את ובמדב״ר פי״ב, ובאסת״ר פ׳ ויהי בימים אי׳ ר׳ אבון אבל בפסיק׳ לוי ואי׳ בילק׳ נשא ריש רמז תשי״ב בשם הפסיקתא. [12]) ור״ש סמאלענסקין כתב לי וז״ל נצור וטמון נרדפים הם וא״כ כנצר נתעב הוא כמו טמון נתעב וכי חט טמיר פי׳ כנפל טמון (איוב ג׳ י״ו).

נ"ו: אפי' מילי דמטמרן איגליא להון, ירו' שביעי' פ"ח דל"ח: עביד טמיה, ירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד עבדת טמיר ירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד אי' טמירא] —

* טוּמְרִיאַ (מל"י τιμωρία Hülfe, Beistand או מל"פ تيمار das Sorgen, Bekümmern) מסכ' עבדים פ"ב (בהוצאת קירכהיים כ"ז) אין קונין שני עבדים כאחד שאין עושין טומריא בשני עבדים ופי' שאין אדם עושה ישועה ועזרה לשני עבדיו בשעת צרתם או שיעורו אין דוֹאגין לשניהם ביחד. וזה נ"ל יותר מדעות החכמים שהביאן הח' קירכהיים ורחוקין הן מן האמת.

טְמַשׁ (בל"ס פי' טבל tauchen, eintauchen) בפ"ק דסוכ' בגמרא פרס עליה (סוכה י':) מנימין עבדיה דרב אשי איטמישא ליה כותנתיה במיא. בגמרא דפרק המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד.) ובחלק בגמ' עדת קרח (סנהדרין ק"י סע"א) אייתו גבבא דעמרא וטמשיה במיא [1]. וטבלת פתך בחומץ (רות ב', י"ד) תרג' וטמישי סעדיך בתבשילא דאיתבשל בחלא. *[אחי"ה לא ידעתי למה הביא ממרחק ראיתו כי גם בתר"י לשמות י"ב, כ"ב; ויק' ד', ו' י"ד, נ"א; לבמד' י"ט, י"ח אי' כן ועיי' עוד תרג' לתהלים ו', ז'; ס"ח, כ"ד; פ', ו'. וכנ"ה בדרז"ל גיטין ס"ט. וליטמיש בחלא, ושם: וניטמיש בטינא. ע"ז י"ח רע"ב טמש בהא ומתק בהא. קהל"ר פ' טובה חכמה: טמש הא. והשם בל"ס טמשא das Eintauchen, die Tinktur וכן באסת"ר פ' בהראותו עיי"ע גראפא (ח"ב, שע"ו).

* טְמָשָׁא (לפע"ד תואר הפועל מל"ע ضمس עושה בחשאי וטמון still, verborgen handeln) עיי"ע נעגע (ח"ב של"ב) וש"נ הציון מאיכ"ר ושם מפורש.

טַן (טָנַן = טון מל"ע طان פי' לחלח בטיט mit Schlamm befeuchten) במכשירין פ"ג (מ"ד ומ"ה) נתן בו חטים וטנגו. המטנן במים הנגוב (שם מ"ה). בפ"ק דמשקין בגמ' ר"א אומר (מ"ק ו':) אמר רב הונא אם היתה שדה מטוננת מותר. פי' לחה. *[אחי"ה וכ"ה במיוחס לרש"י למ"ק. וכן פי' הר"ש למכשירין וטנגו: נתלחלחו מל' אם היתה מטוננת וכו' ולא הביא את הערוך, והרמב"ם פי' טננו מטפיח אבל המטנגן בחול או כגי' שלו ושל אית דגרסי בר"ש הממטין פירש על ידי „לשון בלי המפורסמת אצלינו" וכיון על ל"ע بلى an- abreiben ורה"ג במכשירין (צד ל"ז) כתב וז"ל וטננו פי' מראו כטיית ע"כ ונ"ל להגיה מרתו והוא ל"ע مرث, مرد לחלח, befeuchten וגזרת טנן מלש' טִינא ועניני טיט, כמו טחא, טחי משם טיחה והראיה בתוספת' דמכשירין רפ"ב: להטיח בו את חטיו ושם בסמוך וטננו. אבל בר"ש למכשירין פ"ג מ"א גרס בשם התוספ' להטין בו את חטיו וכן מוכח מתוספת' שביעי' פ"ה להטין בהם ובירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: כמה פעמי': לחטן וצ"ל להטן כמו במכשירין פ"ג מ"ה להטן בהם חיטים כה"ג במשניות אבל בגמ' הגי' במשנ' להטיל מלש' טל עיי"ע טל ד' — והשם טינא עיי"ע הבא אח"ז. ועוד מזה שם מופשט טִינָה לחלוחית (Feuchtes, Feuchtigkeit) ירו' קידושי' ספ"ג דס"ה רע"א וישב ממזר באשדוד (זכריה ט', ו') מוליכין טינה אצל טינה וסריות אצל סריות והוא משל מוליכין דבר מלוחלח למלוחלה ומוסרח לכמותו. דברים רבה רפ"ה והובא בילק' משלי רמז תתקל"ח הנמלה הזו שלשה בתים יש לה ואינה כונסת בעליון מפני הדלף ולא בתחתון מפני הטינה אלא באמצעי] —

טִןֹ (= טִינָא בל"ס כמו טיט וכן בל"ע طِين Thon, Lehm, Schlamm) בר"ג דפ' אמר להם הממונה (יומא כ"ט רע"א) מיגמר מעתיקא [2] קשי מחדתא [3] וסימניך טינא בר טינא. בר"ג דהבית והעליה (ב"מ קט"ז:) אי נמי בטינא דמעבד. רפש וטיט (ישעיה נ"ז, כ') תרגומו סין וטין. יגאלהו חשך וצלמות (איוב ג', ה') תר' יטנוניה. *[אחי"ה בנו"ג יטננון יתיה חשוכא וטולי מותא ובדפוס רגיא יטנפון. וכן הפעל במכשירין פרק ג' מ"ד מטינן בחול עיי"ע הקודם לזה. והשם טין, טינא הרבה בתרג' ד"מ לשמות א', י"ד, תרג' ירו' א' לשמות כ"ה, י'; תרג' מיכ' ז', י', יחזק' י"ג, י'. י"א; לתהלי' ס"ט, ט"ו והקבוץ טִיניא תר"י ב' לבראשי' מ', י"ח. וכן בדרז"ל סוכי' י"ח סע"א ע"ז ל"ט. דלא מרבה טינא דג טמא. יומא ע"ח. ע"ג טינא עיי"ע גרגרת ג' גי' רבינו. ויומ' שם טינא מטפחת עיי"ע טפח ב'. ב"ב ג' סע"א עיי"ע רכס ב'. שבת ס"ז. עיי"ע בר טינא (ח"ב, קע"ו:) ירו' כלאים פ"ב דכ"ז ע"ד וירו' חלה פ"א דנ"ז ע"ג מקום הטינא. ירו' שביעי' פ"ב דל"ג ע"ד עושה לה טינא. ובענין מיני טינים שונים ושמותם בל"ע עיי' בפי"מ להרמב"ם כלים פ"ב מ"א] —

טִןֹ (= טִינָא נ"ל מל"ע طنء תכונת הנפש לאהבת נשים sinnliche Lust, Hang zur Wohllust) בגמ' דפ' אין דורשין בעריות (חגיג' ט"ו סע"ב) טינא היתה בלבם. בס"ג דפ' בן סורר ומורה (סנהדי' ע"ה רע"א) מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת

[1]) בנו"ג שקל.. אמשייה, ובב"ב - ואמשינה. [2]) בנו"ג בעתיקתא. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וב"ר, וכדפ"ע נשמט.

והעלת לבבו טינא[1]. — (א"ב פי' קנאה ושייך לממה). *[אחי"ה ר"ל לע' טן ו' אבל אין הצדק אתו ורבינו היטב הבדיל את שני הערכים ורמ"ל הסכיל עשו לחברם יחד בערך אחד כי טינא דערך הנוכחי הוא מל"ע הנ"ל וטננא דע' טן ו' הוא מל"ס ע"ש. ורש"י לסנהד' פי' יפה והעלה לבו טינא נימק מרוב אהבה וכו'] —

טֻן (= טוּנָא כמו טוּעֲנָא וע' נבלעת (Last, Bürde כפ' הרואה בגמ' בכל לבבך (ברכות ס"א סע"א) אחורי אשה ולא אחורי ביה"כ בשעה שהצבור מתפללין בו ולא אמרן אלא דליכא דרכא אחרינא ולא דרי ט ו נ א[2]). בפ' השוכר את האומנין בגמ' או שנעשית אנגריא (ב"מ ע"ט:) לא צריכה דאפרקיה לטוניה בגויה[3]). בס"ג דפ' המוכר פירות לחבירו (ב"ב ק'.) הבו ליה כי היכי דדרי טונא דשבשתא. פי' כשיעור שיהא אדם נושא חבילה של זמורות על כתיפו והולך באותו השביל וחוזר עם אותה החבילה[4]). — (א"ב תרג' ואכפי עליך לא יכבד (איוב ל"ג, ז') וטוני עלך לא יתיקר[5]) פי' כמו טוענא. תרג' רובץ תחת משאו (שמות כ"ג, ה') תביע תחות טועניה). *[אחי"ה בנו"ג תחות טוניה. וכן בתרג' לבראשי' מ"ה, כ'. י"א. כ"ח; מ"ג, כ' והקבוץ טוּנָנָא תרג' שם מ"ג, י"ז. כ'. כ"א; טוּנֵיכוֹן (שם סוף כ"ב). וכנ"ה בדרז"ל שבת ק"מ: טונא כי טונא. ושם צ"ב. גמירי כל טונא דמידלי במוטות וכו' ובסוט' ל"ד סע"א הגי' דטעונא וכן הובא בע' כף ה' ע"ש. ועי"ע טען ב' ובהשאילה מטונך דע' הבא ג"כ מזה הענין כדעת רש"י לר"ה ד'. ותוספ' לזבחי' ל"ב: ד"ה א"ל] —

טן (= טְעוּנָא וע' מובלעת ופי' טענה Einwand ועוד עיין בסוף הערך) בר"ג הזרוע והלחיים (חולי' קל"ב רע"א) ר'[6]) מטונך אהרן ובניו כתובים בפרשה. פי' מן הראיה שתביא משם תשובה עליך אהרן ובניו כתובין בפרשה. — (א"ב כמו מטענך ואות ע' מובלעת). *[אחי"ה ואף כי דרך חז"ל להבליע אותיות אהח"ע עי"ע הקודם וע' שותא פי' כמו שועתא בכ"ז נראה כדעת רש"י והתוספ' למקומות שהבאתי בסוף ע' הקודם לזה שפי' מלשון טונא דע' הקודם וכן פי' הריטב"א בחי' לר"ה וז"ל רבי מטונך כלומ' ממשא שבאת להטיל עלינו נטיל עליך וכו'. ועוד נ"ל לבארו בלי הבלעת העין שהוא מל"ע טֹן פי' סברה מחשבה והשערה Meinung, Vermuthung וזה קרוב לפי' הערוך] —

טן (= טְנַן פי' בל"ס טַן, טְנַן קַנֵּא sich ereifern. והשם טְנָנָא (Eifer, Eifersucht, Neid אל תקנא באיש חמס (משלי ג', ל"א) תרג' לא תטן[7]) בגברא חטופא. כי קנאה חמת גבר (שם ו', ל"ד) תרג' מטול דטננא חמתיה דגברא. אל יקנא לבך בחטאים (שם כ"ג, י"ז) תרג' לא ייטן[8]) לבך בחטאי. בתרג' אם מצאתי חן בעיני המלך (תרג' שני אסתר ה', ח') ותוב (אידמי) [צ"ל אירמי] טננא[9]) בין אחשורש להמן[10]). כי אין הצר שוה בנזק המלך תרג' (תרג' שני אסתר ז', ד') ארום לית בעיל דבבא[11]) שוי בטננא דמלכא. *[אחי"ה ועיי' עוד העתקת קנאה בתרג' תהלים, ס"ט, י'; קי"ט, קל"ט; איוב ה', ב' ובמשקל ארמי טְנָנוּתָא בתרג' תהלים ע"ט ה' — ור"ב בע' טן ג' חשב להשוות טינא עם טננא וכן דעת הח' לעווי ובלי דקדוק הוא] —

טן (= טָנִי לדעת רבינו כמו טנא ein korbähnliches Metallgefäss ולפע"ד מל"ע של פנים כלי לשמור בו דבר מה) בכל המיטמאין פ"ג בעדיות (מ"ט) ובטבעת פי"ב בכלי' (מ"ו) ד' דברים ר"ג מטמא וחכמים מטהרין כסוי טני של מתכת וכו'. ובס"ג דסוטא (מ"ח:) ומניחין השמיר בטני[12]) של אבר מלאה בסובין של שעורין. ובפ"ג בתמיד (מ"ו ד"ל סע"ב) מ י ש ז כ ה ב ד י ש ו ן מ ז ב ח ה פ נ י מ י נ כ נ ס ונטל הטני[13]). הטני דומה לתרקב גדול של זהב מחזיק קביים וחצי (משני שם בדף ל' רע"ב) פי' מן ושמת בטנא (דברים כ"ו, ב'). *[אחי"ה וכגי' רבינו לתרקב ג ד ו ל וכו' אי' במשנ' שבמשניות אבל בתוי"ט בתמיד שם נתן יתר שאת לגי' משנה דגמרא שלי' מלת גדול מטעם האמור שם ועיי' עוד מ"ש בתמיד פ"ה מ"ד וכן לי' בפי"מ להרמב"ם ובחבורו במקום המצויין בתוי"ט ומוסיף אני וכן ליתא בפי' סר"ט להר"ג צד ח' אבל אי' בפי"מ להר"ש בכלי' שם וכן הובא בפי"מ להראב"ד לעדיות הנ"ל ובר"ש ובראב"ד אי' לנכון מחזיק

---

1) בנו"ג והצלה לבו ובריי"ף והעלה על לבו טינא. 2) וכ"ה בכ"י ש"ס ובמנוה"מ סי' כ' ובנו"ג מידי עיי"ע דר ג' ומ"ש ובדפ"ע נשמט כל המאמר מן אחורי אשה וכו' ואי' בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב ובנו"ג עוד ולא אחורי ע"ז אבל בכ"י ש"ס ובריי"ף לי' כמו שלי' בערוך. 3) בנו"ג אלא מאי פרקה דפרקה למועניה בגויה. 4) נעתק מפי' רגמ"ה כ"י לב"ב וז"ל: כלומ' למהלך בשביל של כרמים תני לי' כשיעור שיכול אדם לילך בו עם משוא של זמורות ויכול לחזור בשביל של כרמים בהרויחה דקנהו בהליכתו. 5) בנו"ג ייקר. 6) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ר, ובדפ' פיזי במ"ס ד' ומדפ' וויניצי' בטעות א ו מ ר ר' וצ"ל א מ ר ל י ה: ר'. 7) בנו"ג תיטן. 8) בנו"ג ניטן. 9) בנו"ג בלי נכון: טנאנא. 10) ועיי' כגילי' פ"ו סע"ב. 11) בנו"ג דבביה דמלכא. 12) וגי' שלנו הביא ר"ב בע' איטני ע"ש (ח"א, ס"ג:) 13) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב, ובדפ"ע רק ונוטל (ובדפ"ר ונטל) את הטני.

קביים וחצי כבמשנה דגמ' בתמיד ולא קבים כבמשניות ובפי' רה"ג הנ"ל אי תרקב שהן ג' קבין שהן חצי סאה ושיעור חצי סאה אי' גם בפי"מ להרמב"ם בכלי' ובתמיד אולם הסיום בפי' רה"ג שהחנוני וכו' יש למחוק כי בא מפי' והפרכין שאי' שם תיכף בסמוך ועוד עיי"ע פרכין. וכנ"ה כסוי טני בכלים פט"ז מ"ז ובתוספת' כלי' ב"מ פ"ד. ובירו' סוט' פ"ט דכ"ד: ונותנין אותו לתוך טני של אבר וכו' וזה כגי' רבינו. והנה בע' איטני נסיתי את חילי לבאר המלה ע"ש אבל אולי יותר טוב לגזרה מל"ע صيان, مصوان, مصان פירוש כלי לשמור בו דבר מה ונרדף עם صونة כלי לשמור בו תמרוקים וזהו טני של רופאים בכלי' פי"ב מ"ג. וע"ש פי"מ להרמב"ם והקבוץ أصونة וזהו לפע"ד איטני בסוט' הנ"ל לפי גי' של ספרים. ופי' רבינו מלש"מ טנא אי' גם בר"ש וברע"ב לכלי' בשם עצמם] —

* טוּנָא (בחילוף למנ"ר פי' כמו טוּלָא (Schatten בברכות נ"ו רע"ב חזאי דדריכנא בטונא דאסא.. חזאי טונא מעילאי והוא מתתאי ועיי' שנויי הנוסח' בד"ס שם. ופי' רש"י טונא: טולא ועיי"ע טל ב'.

* טִינָא (מל"ר (Holzwurm, übh. Wurm, tinea ב"ב ע"ג: עיי"ע אָם בח"א קס"ד ומ"ש בענין גי' רבינו ופי' רגמ"ה ולפע"ד הוא בל"ר תולעת.

* טַנְבּוּרָא (Zither, „Tambur) סוט' מ"ט: עביד ליה לבריה טנבורא. פי' בע' ארום (ח"א, רצ"ז:) וגי' רבינו ע"ש ובע' רבובה.

טַנְדּוּר (zwei Personen, selbander ועוד עיי' בפנים ומ"ש) בס"ג דפ' הגוזל (ב"ק קי"א רע"א) ובס"ג דפ' האשה שהלכה (יבמות קי"ח סע"ב) ובסוף פ' המדיר (כתובות ע"ה.) (ובסוף) [צ"ל ובריש] פ' האיש מקדש (קידושין מ"א.) טב למיתב טנדו מלמיתב ארמלו. פי' ר"ח טוב לאשה לישב באישות ואפי' בעלה כעור ופעוט מלמיתב ארמלו. פ"א טן גוף דו ב'. בדי שאול תרדנה (איוב י"ז, ט"ז) תרג' טנדו[1]) לבי קבורתא תחתן[2]). *[אחי"ה כפ"א איתא בפירש"י בכ"מ הנ"ל וקידושין ז'. ובכ"מ בנו"ג בשתי תיבות טן דו וזה עולה יפה לפי פ"א כי טן בל"פ تن ועוד طن בל"ע גוף ונפש Körper, Person ודו = دو בל"פ שנים וכן בל"י עיי"ע דו. ובענין פי' ראשון נ"ל שכיון ר"ח על ל"פ טן = ژن כעור ומנוול או ژنده איום ומשונה בין הבריות וגם י"ל כי נגזר מל"פ تنديدن verabscheuen כלומר אפילו אם קצה נפשה בבעלה יותר טוב לשבת עמו משבת באלמנות — אבל כל זה אינו שוה לי בהבנת התרג' כי דעת הכ"כ ולעווי כי בדי הורכב מן ב' שמושית ומן דו בל"י שנים קשה להלמה ויותר נ"ל כי התרג' הבין בדי מל"ע بذى נבזה ונמאס ולכן העתיקו ע"י טנדו וכפי' הראשון שאמרנו מל"פ הנ"ל ועוד י"ל כי כיון על ל"ע بديهة מהר ופתע פתאום וכן تند בל"פ מהר ובזריזות. ועוד ראיתי להעיר כי אולי גי' הכ"י טנתי עיקר והוא בל"י θάνατος מות ובתואר הפעל θανατώδης, tödtlich ושיעורו במיתת התקוה תרד שאולה וכפל הענין לחיזוק הדבר וכן פי' הרד"ק בדי שאול וז"ל בשרש בד: דֵי מלה נוספת וטעמו בשאול תרדנה.. ואעפ"י שאמרו [אולי צ"ל שאמרתי] כי די מלה נוספת קצת מלת ענין יש בה כי יורה להגדלת הדבר ולהתמדתו וכו' ע"כ. והבוחר יבחר] —

טֶנְדֵּם (בל"י אמצעית τένδας = τένδα, τέντα וכן בלאי"ט tenta אוהל וכילת החופה (Zelt, Trauhimmel, Baldachin בבריתא דר' אליעזר בפ' מ"א[3]) משה היו רגליו עומדות בהר וכולו בשמים[4]) כטנדס[5]) שהיא פרוסה ובני אדם עומדין[6]) בתוכה ורגליהן עומדין בחוץ[7]). פי' טנדס אוהל ובלע"ז טינדא. *[אחי"ה וכנ"ה בקבוץ בתר"י א' לויקרא כ"ה, ל"א הי כטינדיסין דפריסן. ובענין המלה ראה אוצ"מ למיירסי' 552] —

* טנז (קיצור מן טווי ונוז (gesponnen u. gewebt ירו' כלאים ספ"ט דל"ב ע"ד ניתני טנז ולא ניתני שע ועיי"ע טו א'.

* טנכי ירו' כלאי' ספ"ט דל"ב רע"ג ט"ס וצ"ל מנכי וכה"ג בדפ' זיטאמיר ושייך לערך נכי עיי"ע נך א'.

* טנן א) עיי"ע טן ו'; ב) תוספת' כלי' ב"מ פ"ו הטננין ט"ס עיי"ע קנון.

טֻנִם (מין דג גדול Thunfisch עיי"ע אטונס ח"א, ס"ד: וכ"ה בל"ע تن) בס"ג דפ"ק דחולין

---

1) בכ"י ר"ו טנתי. 2) כ"ה בכ"י וי"ו ל"ד ה"ב וב"ר וכ"ה בתרג' וברפ"ע בט"ס מחתן. 3) כבר הערתי בסוף ח"ב שפ"ח כי לא רבינו נתן הביא פעם ראשונה זכרון פדר"א כמו שכתבתי במבוא צד VI כי כבר בא זכרונו בתשובי' הגאונים בספר חמדה גנוזה סי' צ"ג ששם השיב ר' נטרונאי גאון בענין המנהג שמביטין לכפות ידים במו"ש בהבדלה והביא לראיה פרק דר"א (פ"כ) וכ"ה בסדור רע"ג דף ל"ב רע"א וגם שם נרמז פרקי דר' אליעזר בן הורקנוס. 4) בנו"ג בתוך השמים. 5) בנו"ג בט"ס כטנדם. 6) בנו"ג יושבין. 7) בנו"ג בארץ.

(כ"ח סע"א) להטיח בטונס פי' „שטוחין אותו להיות אדום". — א"ב בנוסח' כתוב באטונס ופירש"י דג ושפין בעורו כלי עץ להחליקן כדאמרינן (סנהד' כ׳:) משישופם בעור הדג. *[אחי"ה וכבר העיר בהפשב"ע שגם בנו"ג בטונס. וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנג' דף רצ"ד.) ומשם העתיק רבינו פי' הנ"ל מלה במלה. וגי' אטונס אי' בחולי' ס"ו: וכ"ה בע' אקונס (ח"א, רג"ח) גם בציון מע"ז ל"ט. וכ"ה בפי' ר"ח לע"ז (בקובץ כ"י אנגייל' דף כ"ד:) וכ"ה בד' יושטיניאן ובכ"י ש"ס אבל גי' טונס תתכן יותר לגזרת המלה. ובתוספתא כלים ב"מ ספ"ב אי' בט"ס ליטול בטינום וצ"ל ליטות בטונים. ולדעת הפי' המיוחס לרש"י לנדרי' נ"ו: ד"ה משישופם נעשים עצי המטה ע"י שפשוף עור הדג צהובין וחלקין אבל בסנהד' הנ"ל פירש"י כדי להחליק . . ליפותם ועוד עיי' תוספו' חולי' כ"ה. ד"ה להטיח] —

טַנְם (= טַנִים. Tanis) כהן און (בראשית מ"א, מ"ה. נ') תר"י [א'] רבא דטנם: צוען מצרים (במדי' י"ג, י"ג. כ"ב) טנם דמצרים. — (א"ב וכן נקרא בל"י ורומי"). *[אחי"ה וכן העתיקו הע' זקנים Τάνις ורס"ג העתיק صان והיא עיר ואם במצרים התחתונה ותר"י א' העתיק פתם (שמות א', י"א) ג"כ טנים ובמלא יו"ד אי' בכ"מ עיי' לישעי' י"ט, י"א. י"ג; ל', ד'; ליחזק' ל', י"ד; לתהלים ע"ח, י"ב. מ"ג ובתר"י לבמדב' הנ"ל הגי' טָאנֵים]. —

☞ טוּנָס (מל"ע طنّ קנה Schilf, Rohr) תר"י [א'] ותקח לו תיבת גמא (שמות ב', ג') ונסיבת ליה תיבותא דטונס. *[אחי"ה וה' לעווי פי' מל"י δόναξ פי' קנה וכבר קדמו בזה בעל כ"כ. אבל מה שפי' לעווי מזה הענין אטנס דאסת"ר טעות הוא עיי' מ"ש בע' אטנס (ח"א, ס"ד)] —

* טוּנְס (Tunis ?) ספרי האזינו פ' ש"כ אלו הבאים מברבריא ומטונס וממורטניא וכו' בילק' לי' וגי' רבינו עיי"ע ברבר ומ"ש בח"ב, קפ"ד.

* טוּנוּס (ט"ס וצ"ל טוּרְנוּס) ירו' ברכו' פ"ט די"ד סע"ב ר' עקיבה הוה קיים מיתדין קומי טונוס טרופוס ובירו' סוט' פ"ה ד"כ ע"ג טונוסטרופוס וצ"ל כגי' המהרש"ם טורנוס רופוס עיי' ערכו. והוא היה פקיד רומי היותר אכזר Turnus Rufus כידוע ליודעי העתים — ובע' טורנוס רופוס ארמוז כי אולי טונוס אינו ט"ס ע"ש.

טָנַף (פי' מל"מ ובל"ס פי' געל ולכלוך besudeln, beschmutzen) והשם טינוף טינופת. בל"ס טָנפוּתָא Schmutz והושאל לפסולת (Abfälle) בפ' המוכר פירות לחברו הרי זה מקבל עליו רובע טנופת לסאה (ב"ב צ"ג סע"ב במשנ') פי' רובע הקב שהוא חלק אחד מכ"ד לסאה. טנופת הוא עפרורית[1] בפ"ג בבכורות (ס"א דף י"ט: והלאה) סימן הולד[2] בבהמה דקה טינוף פי' דם ומים ומיאוס[3]. בר"ג דב"ק (ג'. וכ"ה שם כ"ג רע"ב) טינפה פירות להנאתה פי' לולי שעשתה צרכיה היתה מצטערת לפיכך חייב [מפני] שנהנית. *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (נדפס בש"ס ווילנא) ובשט"מ אי בזה"ל כי אלולי שעשתה צרכיה על הפירות היתה מצטערת נמצאת שנהנית לפיכך חייב מפני שנהנית ע"כ. ופי' תוספ' שאנץ עי"ש בשט"מ. — וכנ"ה בפָעֵל שבת נ"ז. כיון דטניפן אבל רגיל ביותר בפִיעֵל שבת י"א סע"ב שלא יטנפו כליו ובפַעֵל ד"מ בבכורו' כ'. כ"א. טינפה, מטנפת. פסיקת' דר"כ פ' פרה (מ'.) במד"ר פי"ט פסיקת' רבתי פי"ד תנחומא חקת סוף ס' ח' (ועיין תוספ' מ"ק כ"ח. ד"ה מה פרה) שפחה שטינף בפלטין (פלטין) של מלך וכו'. ירו' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד, איכ"ר פ' חשב מקום מטונף. ויק"ר פכ"ז מלוכלך ומטונף. שהש"ר פ' קול דודי וכל מצרים מטונפת מע"ז שלנו והקבוץ ירו' ברכו' פ"ב ד"ד: מבואות המטונפות. נתפעל ירו' ברכו' פ"א ד"ג ע"ג לפי גי' המהרש"ם ראה כפים הללו שלא ניטנפו בבנין ביהמ"ק כלום. ירו' יומ' פ"ח דמ"ד ע"ד ניטנפו רגליו. פַעֵל תר"י א' לבמדבר ל"ה, ל"ג ולא תטנפון ית ארעא. לאיוב ג', ה' לגי' הרמב"ן יטנפון יתיה (בנו"ג יטנגון). אתפעל תרג' לתהלי' נ"ג, ד' איטנפו. שם ק"ו, ל"ט ואיטנפת לגי' כ"י אצל לעווי ועוד ע"ש. והשם טִינּוּף, טִינוּפָא, טִנּוֹפֶת, טִינוֹפֶת, שבת י"א: קכ"ה רע"א. בכורות י"ט: כ'. נדה כ"ה. נ"ז. שמ"ר פ"ה נרפים לשון טינוף הוא ונ"ל שדרש נרפים מל"ר turpis דבר מכוער והוא לשון נופל על הלשון. שהש"ר פ' פשטתי: טינוף של ע"ז. ב"ר פ"נ ופ"ס, ויק"ר ספי"ז טינופת ע"ז. שמות רבי פט"ו במקום ע"ז ובמקום טנופת, ברכות י'. מגילה ג'. מקום הטנופת פי' מקום הערוה והראיה כי בשבת ס"ד רע"ב הגי' במקום התורפה (turpis) ובילק' מטות רמז תשפ"ו גרס תמורתו: מקום הטינוף (ושם: באותו מקום) — והושאל טינופת לפסולת ועפרורית הפירות ב"ב צ"ג סע"ב בגמ' במימרא דרב קטינא, ועיי' לעיל

---

[1]) עיין מ"ש בסוף הערך. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב. [3]) ובפי' כ"י רגמ"ה לבכורות (בקובץ כ"י אנג' דף פ"ד.) מבואר טינוף אם הפילה דם מרחכה אותו דם. הוה ולד אלא שהפילה ולההוא דם קרי טינוף.

בערוך ותוספת׳ ב״ב רפ״ו רובע המינופת פיגום, והקבוץ במד״ר רפ״ד והיו (נרגנות) כולם טינופות ומלאות זונים וכו׳ עד אמר הקב״ה למשה העובדי כוכבים טינופות הן. ובתנחומא במדבר סי׳ י״ט ובילקוט במדבר רמז תרצ״ב בשם תנחומא הגי׳ טנופות וצ״ל טינופות וכן בירו׳ תרומ׳ ספ״ה דמ״ג ע״ד אין אתה מוציא זונין טנופת שבה. וירו׳ תרומ׳ שם וירו׳ ערל׳ פ״א דס״א: וירו׳ נזיר פ״ו דנ״ה ע״ג טינופת (טנופת) של תרומה . . טנופת של חולין] —.

* טינץ ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ח ע״ג בכיר ולקיש באדר טינץ צ״ל מינץ עיי״ע אדר בח״א, ל״ז.

טְנָר (= טִינָר, טִינָרָא, מל״ס בהיפך האותיות טַרְנָא וכן בל״ע ظر הקבוץ ظران צור scharfer Stein, Kies והושאל לצמחים קשים כצור (steinartige Verhärtung בר״ג דפרק מי שאחזו (גיטין ס״ח.) כרא ליה בירא ומלייה מיא ומכסיה אטינרא[1]). בפרק אלו טרפות בגמ׳ הריאה (חולי׳ מ״ח רע״ב) חזנהו[2]) דהוו קיימי טינרי, פי׳ בהלכות גדולות (הלכות טרפות דף קכ״ח ע״ד) [נ״ל להשלים: צמחי] צמחים קטנות, כנדי גדולים, טינרי רברבן מן כנדי וכולהו צמחים בועי אינין וכנדי בדלי״ת גרסינן[3]) וכנדי בועי נפיחתא רכות דהוויין בריאה, טינרי (ביעי) [צ״ל בועי] עקישתא [צ״ל אקושתא][4]) דדמיין לטינרא דכתיב (דברי׳ ח׳, ט״ו) מצור החלמיש ומתרג׳ מטינרא תקיפא, אלא מיהו לאו אבנא דהויא בריאה. *[אחי״ה איזורו מוכיח על הערך כי כל הפירוש שהביא רבינו בלישנא דהלכות גדולות הביא אבל לפנינו בה״ג הנ״ל אך אפס קצהו תראה — וכנ״ה בתרג׳ תמיד להעתקת צור וסלע עיין תרגום אונקלם לשמות ד׳, כ״ה; י״ז, ו׳ ותר״י א׳ שם, ולבמדבר כ״ד, כ״א, ותרג׳ לשופטים ו׳, כ״א, לתהלים ע״ח, ט״ו (בקצת דפוסי׳ אי׳ טורין); לישעי׳ ב׳, כ״א; לאיוב ל״ט, כ״ח, ובכ״י תרג׳ לאיוב כ״ז, ט״ז ובנו״ג טינא! וכן במדרש ב״ר פל״א גלבין דטינרי עיי״ע גלבא ח״ב, ר״צ; שמ״ר פכ״ג והיה נותן ב׳ טינרין בידו. והושאל לצמחים קשים בריאה וז״ל רגמ״ה כ״י לחולי׳ (בקובץ כ״י אנג׳ דף ש״ח.) כנדי כנדי כלומ׳ חזנהו לריאה דקיימי צמחין כבדין על הריאה. טינרי טינרי כלומ׳ כצורים קשים הבועי על הריאה ע״כ ובזו השיטה הלך רש״י בפירושו ע״ש] —

טס (כל״ר האמצ׳ tassa והושאל מל״פ طاس (Schale, Tasse, übg. Platte, Teller בפ׳ במה אשה בגמ׳ בירית[5]) (שבת ס״ג:)[6]). הציץ היה כמין טס של זהב. ובפ״ק דסוכה בגמ׳ אינה גבוה (סוכה ה.) ציץ דומה כמין טס של זהב[7]). בסוף פ׳ המצניע בגמ׳ וכן כזית מן המת (שבת צ״ד רע״ב) לעשות לו טס. בהסייף והסכין פי״ג בכלים (מ״ו) השן שבטס שבו פותחת המפתח טמאה בפני עצמה[8]). ובפ׳ י״א (מ״ג) והסובב של גלגל ומן הטסים. ובפ׳ י״ד[9]) (מ״ה) הסובב של גלגל הטסים[10]) והציפויים. פי׳ „טסין הן רדידים ופחים כדכתיב (שמות ל״ט, ג׳) וירקעו את פחי הזהב תרג׳ ורדידו טסי דדהבא״. — (א״ב פי׳ בל״י רקיע פח). *[אחי״ה כוון לל״י τάσις וכן בל״ס טסא אבל נעתק מל״פ הנ״ל בהוראה הנזכרת ופי׳ רבינו הועתק מפי׳ סד״ט לרה״ג צד ז׳ ועיין צד ט׳ סע״א. — וכנ״ה בתרג׳ אונק׳ ותר״י א׳ לבמד׳ י״ז, ג׳, ולמשלי כ״ה, ח׳. ובדרז״ל שבת ק״ג. טסי משכן. ירו׳ גיטין פ״ב דמ״ד: שהש״ר פ׳ גן נעול וילק׳ תצוה רמז שפ״ב טס של זהב. ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ד: טס של מתכת. ירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ב סע״ג תרקיע (איוב ל״ז, י״ח) מלמד שהן עשויין כטס. ירו׳ שבת פי״ג די״ד סע״א וירו׳ ביצ׳ רפ״ג דס״ב. כההיא (בהוא) דטסים כלומר דוקא בההיא דטסים מותר ליקח מסוכרא דנהרא שעשויין כשני טסים שהוא צר וא״א להשמט. קרבן העדה] —

טָס (= טוס בל״ס טוס, טָס מל״מ טוש וכן בל״ע طاس ענין פריחה ועופפות (fliegen, schweben כל צפור כל כָּנָף (בראשית ז׳, ט״ו) תרג׳ ירו׳ כל דטיים. וירד העיט (שם ט״ו, י״א) תרג׳ ירו׳ [וכד נחת] טְיָיסָא. אשר תעוף בשמים (דברים ד׳, י״ז) תר״י דטייס. *[אחי״ה כדפ׳ אמש׳ דטייסא, ובנו״ג דפרח. וכן הרבה פעמים בתרג׳ עיי׳ הדוגמאות במתורגמן ואצל לעווי. וכנ״ה בקהל״ר פ׳ לך אכול מעף ביעף (דניאל ט׳, כ״א) טיים וחזר וטיים כלומ׳ בשתי עפיפות עיי׳ ברכות ד׳ סע״ב. שו״ט מזמור צ׳ גז חיש (תהלים צ׳, י׳) גזין חשין טסין, ירו׳ תענית פ״ד דס״ט: לא נראה עוף טס בא״י, דברי׳ רב׳ פ״ו יש מזיק . . טס כעוף. ירו׳ יבמו׳ ר״פ ט״ז דט״ו ע״ג ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב: ויק״ר פי״ח ילק׳ איוב רמז תתק״ז כל תלתא יומין נפשא טייסא על גופה סברה דהיא חזרה לגווה ועיי׳ ב״ר פ״ק

[1]) בנו״ג בטינרא והוא הנכון. [2]) בנו״ג חזי הנך. [3]) וכ״ה בעי׳ כנדי ומל״פ מסתעיא בדלת ובנו״ג בה״ג בריש. [4]) עיי״ע אקושא ח״א, רס״א: [5]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ל״ד ה״ב ובדפ״ר. [6]) ובדפ״ע בלי דקדוק ס׳. ושם הוזכר ג״כ טס של זהב. [7]) כ״ה לנכון בכ״י ל״ד ובדפ״ע חסר. [8]) בנו״ג שכפותחת ושבמפתח. [9]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ול״ד, ובדפ״ע בט״ס י״ב אבל עיי״ע סב ג׳. [10]) בתוספ׳ כלי׳ ב״ב פ״ה בט״ס הסטין.

ושם הגי׳ תייבא על קברה. וכל הדמיון הושאל להם מדמיוני הפרסיים והרחבתי בזה הענין במאמרי במ״ע מ״ג חכ״א 564 והלאה. ובהפעיל ב״ר ס״פ נ״ט רות רב׳ פ׳ ובועז הטיסו הקב״ה והביאו וכו׳. שהש״ר פ׳ לסוסתי מהיכן הטיסן הקב״ה.. והטיסן על הים. ומזה הענין התואר בירו׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו: משום דהוה טייסן לא ידעין ופי׳ מהרש״ס עף כלומר פוחז ונמהר שלא המתין לדעת מה דעתם עכ״ל ועוד נ״ל שהוא ל״ע طايش קל הדעת ונמהר leichtsinnig, flatterhaft ובירו׳ נזיר פ״ז דנ״ו. הגי׳ במ״ם סייסן —]

* טסבלאות (= סטבלאות) ספרי נשא ס״פ מ״ב ארבעת אלפים טסבלאות וצ״ל כמו שהגהתי ובערוך ע׳ אצטבלא (ח״א רנ״ב) גרס בסנה׳ כ״א: אצטבלאות וכ״ה ברש״י וכמד״ר פי״א אסטבלאות וכצ״ל כאן.

☞ טַסְבְּרָ[א] (מל״י θησαυρός אוצר, Schatz, Vorrath) תרג׳ וסגולת מלכים (קהלת ב׳, ח׳) וטסברי מלכין פי׳ בל״י ורו׳ סגולה ואוצר ועיי״ע תסוור. *[אחי״ה וזה האחרון העיקר ע״ש אבל בבי״ת אי ג״כ תרג׳ אסתר ח׳, א׳ ית כל טסברוי. ותרג׳ לתהלים ס״ח, י״ד וטיסברייהא. ועיי״ע הבא אח״ז] —

☞ טסורא (לדעת ר״ב = θησαυριστής the-saurarius, Schatzmeister) כתובות דירושׁ׳ פ׳ אלמנה נזונת (פי״א דל״ד:) אזלת ונסיבת לטסורא דקרתא פירוש בל״י ורו׳ פקיד על האוצרות. *[אחי״ה והנכון כגי׳ רבינו מויק״ר פל״ד ואתנסיבת לסנטירא דקרתא עיי״ע סנטר א׳] —

טסן (= טִיסָנֵי בהשמטת הפ׳ תחת פְּטִיסָנֵי מל״י ורו׳ ptisana ,πτισάνη ,enthülste Gerste, Gerstengraupe) חלקא טרגוס[1]) וטיסני (ס״ק י״ג: מכשירין פ״ו מ״ב) כבר פירשנו בע׳ זרד [זריד]. (א״ב פי׳ פטיסני בלשון יונית ורומית שם כללי לדגן בלא קליפה ובפרט שעורה עיי״ע חליקא) *[אחי״ה וכנ״ה בצירוף חילקא בנדרי׳ נ״ה: וירו׳ שבת וירו׳ נדרים וירו׳ סוט׳ הובאו בע׳ חלק א׳] —

1 טסקא (מל״ר האמצ׳ tasca, taxa, tassa פי׳ שק קטן Beutel, Sack ובל׳ הונגרי táska וכן בלאי״ט tasca וממנו בלא״ש Tasche) בפ״ק דמגיל׳ [בגמ׳] קראו את המגילה[2]) (ז׳ רע״ב) מלא טסקא קשבא[3]) מלא טסקא זנגבילא. בר״ג דפ׳ הזורק גט (ע״ח.) כל דבר שהוא בקלתא[4]) לאתויי מאי לאתויי טסקא דאכלה בה תמרי פי׳ כלי כעין קלתה ובלע״ז טסק״א. *[אחי״ה וכן לועז רש״י לגיטין טשק״א ונ״ל שפי׳ כן עפ״י הערוך בהיות המלה לאי״ט. ובמגילה פי׳ טסקא שק והתוספ׳ ע״ז י״ד: ד״ה חצב פי׳ טסקא הוא ס ל שמשימין בו תמרים. ובאמת בכ״י א״פ באה״ת בע״י הראשון ובמנו״ה אצל ד״ס למגילה צד י״ג. הגי׳ צ נ א דקשבא .. צ נ א דקימחא דאבשונא תחת הגי׳ שלנו טסקא. אולם לא תתכן לפי הוראת המלה בתחילת הערך אבל אחר חיפוש מצאתי שכונת התוספות על ל״ר האמצ׳ desco סל desquet סל קטן] —

2 טַסְקָא (בל״ע طسق בל״ר אמצ׳ tasca, taschia, tascia, Grundsteuer וכן בל״ס טסקא אולי בחלוף האותיות מקסא מל״י τάξις וכן בל״ע במיית طقس) בס״פ איזהו נשך בגמ׳ אין פוסקין (ב״מ ע״ג:) ארעא לטסקא משעבדא. ובפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ במה דברים אמורים במחזיק[5]) (ב״ב נ״ד:) באגי מימטרי הווי[6]) דאנהו גופייהו לא יהבי טסקא. ובפ׳ המקבל בגמ׳ המקבל שדה מחברו לשנים מועטות (ב״מ ק״י.) (הא) [צ״ל התם] תקינו [ליה] רבנן[7]) [דמרי ארעא יהיב] טסקא וכרי כריא. בר״ג דפ׳ השותפין שנדרו (נדרים מ״ו סע״ב) דמקבל בטסקא. פי׳ מס שנותנין מן הקרקע. *[אחי״ה וכן פי׳ בצדק רגמ״ה בכ״י לב״ב טסקא: „מס השדה" וכן ענין המלה ככתוב בתחילת הערך והראיה מגיטין נ״ח: גידול בר רעילאי קביל ארעא בטסקא מבני באנא. וכן מוכח מציוני הנ״ל וכן מב״ב נ״ה. זבין ארעא לטסקא ועיי״ע זהרא ועוד עיי״ע כרג] —

* 3 טַסְקָא (או כמו דסקא עיי״ע amtliche Urkunde או מל״ם טַסָא פי׳ דף (Schreib-) Tafel או יותר טוב מל״פ طاشه kleine Platte עיי״ע טס א׳ ועיי׳ מלה רומי׳ אמצ׳ desca דף של עץ וכן בל׳ הונג׳ (Tafel, Brett, deszka) קידוש׳ ע׳: טסקא דהזמנותא והוא כמו פיתקא דהזמנא (שם ע׳.) וגי׳ רבינו בע׳ דסק דסקא דזמינותא ועיי׳ מ״ש בע׳ דסק.

טע (= טְעָא, טְעֵי מל״ם טָעָה בהפעיל ונרדף עם ל״מ תעה וכן בל״ס טעא irren, irregehen וממנו בל״ע طغى יוצא חוץ לגדר) בר״פ הכותב לאשתו בגמ׳ הניח פירות (כתובות פ״ד: ושי״נ) מר סבר טעה בדבר משנה חוזר ומר סבר

---

1) כ״ה בדפ״ר ועיי״ע זריד ומ״ש. 2) בכ״י ו״ו ול״ד. 3) כ״ה בדפ״ר ואמ״ש ובדפי׳ וויניצי׳ קסבא. 4) בנו״ב כקלתא.
5) כ״ה בכ״י ו״ו וה״ב ודפ״ר. 6) כ״ה בכ״י ו״ו וה״ב. 7) כ״ה בכ״י ו״ו וגם שם נתקצר ויותר בדפ״ע ואנחנו השלמנו.

[טעה בדבר משנה] אינו חוזר[1]. טעה ולא הזכיר של שבת אומר ברוך שנתן מנוחה לעמו ישראל לאות ולברית[2] ברוך מקדש השבת . . טעה ולא הזכיר של יו"ט אומר ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל לשמחה ולששון[3] טעה ולא הזכיר של ד"ח אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון[4] בפ' ג' שאכלו בגמ' נשים (ברכות מ"ט סע"א). ובפ' דם הנדה (נדה נ"ו: במשנה) מפני שהן גרים טעין[5]). (א"ב תרג' והנה תעה בשדה (בראשית ל"ז, ט"ו) והא טעי בחקלא. והוא ל"מ הטעו את עמי (יחזקאל י"ג, י') וענין אחר קרוב לזה תרג' ואל תטוש תורת אמך (משלי ו', כ') ולא תטעי[6] נימוסא דאמך. ואת ברית אלהיה שכחה (שם ב', י"ז) וקיימא דאלהה (שכחת) [צ"ל טָעַת]. וענין אחר קרוב לזה תרג' אשר הם זונים אחריהם (ויק' י"ז, ז') דאנון טען בתריהון. והזנו את בניך (שמות ל"ד, ט"ז) ויטעון ית בנך). *[אחי"ה בנימוקים לרי אליהו על ס"ש לרד"ק כתוב בשרש טעה וז"ל יש הפרש בין טעה ותעה כי לשון טעה הוא נופל על טעות הלב והשכל ולשון תעה אינו נופל רק על מי שתועה בדרך ע"כ ורואה אני את דבריו כי אף אם מצאנו הוה קא טעי באורחא (גיטין ס"ח רע"ב) ובתר"י א' לדברים כ"ח, ו' ארחן טַעְיָין ועוד עיי' תרג' לבראשית כ"א, י"ד; ולתהלי' ק"ז, ד' בכ"ז לרוב פעמים מונח רק על טעות הלב והשכל ד"מ הפעל ברכות ט"ו. קרא וטעה יחזור למקום שטעה. שם ל"ג סע"א טעה בזו ובזו. ל"ד. טעה, שטעה. שבת נ"ה: אינו אלא טועה. ב"ב ט"ו: טועה. סנה' י"ד. עירובין ס"ה: לטעו. יומא ע"ה: עקיבא טעית וכו'. מגילה י"א: מנה וטעה. מכות י"ב. טעה, טועה, מיטעא טעה. יבמות קכ"א. מיטעא טעינא. סוט' י"ב: וטעו. סנהדרין ל"ג. טעה בדבר משנ' . . טעה בשיקול הדעת. נ"ב: טעה בתרתי. ק"ב. ראה וטעה. נדה ס"ח: טעיתי שלא שאלתי. חגיגה ט"ו סע"ב ספרי טועין. יבמות ק"ו. בי"ד טועין. ב"מ ס"ג סע"ב בכדי שהדעת טועה. ירו' דמאי פ"ה דכ"ד ע"ג מקום שהדעת טועה. ויק"ר פי"ג אני טעיתי את ההלכה וכו'. ב"ר ר"פ פ"ז עיי"ע בייכה. ובהפעיל ב"מ פ"ו מ"א הטעו זה את זה. מ"ק י"א רע"ב הטעוהו פועלים. הוריות י'. כוכב א' מטעה הספנין. ב"ר ס"פ י"ט השיאני (בראשית ג', י"ג) . . הטעני. בינוני פעול ר"ה כ"ה. אפילו מוטעין. יבמות ק"ו. גם מוּטְעֶה. ושם חליצה מוטעת. ילק' שופטי' סוף רמז תתקי"א לא אנוס ולא שוגג ולא מוטעת. באפעל: ב"מ ע"ו. אַטְעוּ. ואטעינהו. חולין צ"ר: אינהו דקא מטעו נפשייהו. ב"ב קע"ג: קא מטעית לי. סנהד' פ"ט. רוח גבות אטעיתיה. והשם: טעות ברכו' ל"ד. דרכי טעות ונשתנה מן הצינזור וצ"ל דרכי מינות וכ"ה בדפ' הישנים. כתובו' י"א: מקח טעות. גיטי' י"ד. קנין בטעות. ב"מ י"ד. ט"ו: אחריות טעות סופר הוא[7]). גדה ס"ח. דברים שאמרתי לפניכם טעות הן בידי. שבת ס"ג: וש"נ טעות הם בידי. ירו' כתובו' פ"ט דל"ג. טעות משנה שיקול הדעת . . טעות משנה דבר תורה היא טעות משנה היא טעות זקנים. והקבוץ טעיות מכו' י"ב. מנחו' כ"ט סע"ב. ירו' שבת ר"פ ט"ז דט"ו: וירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ג ובל"ס טַעוּתָא ועוד טָעוּ והרבה בתרג' — והושאל לעבודה זרה וכן בל"ע طاغوت Götze ירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד (אין) [אוי] לכם ולטעותכם. ב"ר פצ"ט אין סותה אלא טעות ודרש סותה (בראשית מ"ט, י"א) משרש הסית. ובב"ר פצ"ח אי' שהוא מחוור להן טעיותיהן. ירו' ברכות פ"ט די"ג: עיי"ע טוים ומ"ש. וכן בתרג' טַעֲוָן, טעוון, טעוותא כולם פי' אלילים עיי' תרגום ירו' ב' לבראשית מ"ט, א'; תרג' לישעיה א', ח'; י"ט ג'; ושם ב', י"ח, כ'; כ"א, ט'. תרג' אונקלס אלהים אחרים (דברי' כ"ח, ל"ו) פלחי טַעֲוָתָא וכ"ה בתרג' כ"י לאיוב ד', ח' ופלחי טעוותא עיי' עמת"ר ללעווי א. שי"ב ושם הרבה דוגמאות אחרות] —

טעם (אין לו פתרון אם לא מערך הבא) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ט.) טעם דלי במי כסף טעם דלי במי פיגם. (א"ב לחש הוא). *[אחי"ה הוספנו שתי תיבות האחרונות בצירוף שם אומרן כי נפקדו מדס"ר והלאה עד דפ' אמש' ובלי ספק ר"ב כתבן ונצמדו בלי היכר עם דברי רבינו. וכאלה רבות] —

טַעַם (מל"מ 1. Geschmack, 2. Sinn, Grund והפעל טעם וכן בל"ס טעם, ובל"ע طعم kosten ועוד עיין בפנים) בס"ג דפסחים (קי"ט רע"א) מאי ולמכסה עתיק (ישעיה כ"ג, י"ח) זה המכסה דברים שגילה עתיק יומיא ומאי נינהו סתרי תורה איכ' דאמרי טעמי תורה. *[אחי"ה כ"ה לנכון בדפ"ר

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י וי"ו ל"ד ה"ב ב"ר, ובדפ"ע נשמט מן טעה עד טעה. [2]) בנו"ג שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה וכו' ובב"נ ובריי"ף שבת מנוחה ועוד יותר שנויים עיי' בד"ס ברכו' צד קל"א. [3]) כ"ה בכ"י ל"ד ובכ"י ה"ב לששון ולשמחה וכ"ה בכ"י ש"ס בריי"ף וברמב"ם ובטור עיי' ד"ס שם, ובדפ"ע נתקצר ע"י וכו' וכן נתקצר בסמוך. [4]) כ"ה בכ"י ל"ד וה"ב. [5]) ובמשניות ובש"ס וטועין. [6]) בנו"ג תיטעי. [7]) והורגל בר"ת ט"ס.

וכ"ה בכ"י ש"ס אצל ד"ס לפסחים צד ק"צ. ולא העיר על גי' רבינו. ובדפוסים אחרים שגילם עתיק יומין ובנו"נ בהרחבת לשון ע"ש — הוראת הפעל טעם בהנחתו הראשונה היא בחינה גשמית כהבחנת המר והמתוק וזולתו אבל לא ע"י אכילה גסה כי אם בקצה הלשון ברכות י"ד. השרוי בתענית טהו שיטעום אכילה ושתיה . . א"ל טועם ואין בכך כלום, ושם מטעמת אֵינה טעונה ברכה וכו' טעמי עד שיעור רביעתא. ועיי' פי' בע' רבע א'. ברכו' ל"ה רע"א אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך, שם מ"ד. לא טעם זיונא, שבת י' קרוב לסע"א לא טעים מידי בצפרא וכו', ושם י"א. ליטעום מר מידי, הוריות י"א סע"א אטעום טעם דאיסורא עיי"ע מטמטם, ירו' עירובין פ"ג ד"כ ע"ד לא טעמית מידי בההוא יומא, ירו' נדרי' רפ"ו דל"ט ע"ג לא טעמית מזון בהדא יומא, ושם רפ"ח ד"ט ע"ד לא טעמית כלום רומשית, חולי' צ"ז. קי"א: ליטעמיה קפילא ארמאה, ושם האי אפשר למטעמיה וכו'. מכילת' יתרו פ"א וילק' יתרו רמז רס"ח אנו טועמין בו (במן) טעם הַפת טעם בשר טעם דגים . . טעם כל המטעמים שבעולם וכו' ע"ש היטב — והושאל לבחינה רוחנית או מוסרית, יומ' כ"ב: לא טעם טעם חטא, פסחים פ"ז. בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא ובסנה' י"ט: טעמו טעם ביאה, מגילה י"ג סע"א בקש לטעום טַעם בתולה טְעַם טעם בעולה טָעַם, ב"ר פכ"א כאליהו מה זה לא טעם טעם מיתה אף זה (אדם) לא היה ראוי לטעום טעם מות (בילק' בראשית רמז ל"ד טעם מיתה) יומ' ע"ח: האי מאן דבעי למיטעם טעמא דמיתותא וכו', סוכ' נ"ג סע"א לא טעמנו טעם שינה, ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: לא היו טועמין טעם שינה כל עיקר. ובהפעיל גדה דף ס"ו רע"ב עד שתטעימי תבשילך, פסיקתא דר"כ ע'. מַטְעִים לי עיין ערך מגס ג'. שיר השירים רבה פ' מה יפו ומטעמני, ובאתפעל ויק"ר פכ"ח מִטַּעֲמִין — והושאל לענין ידיעה והבנה בשבת קמ"ט רע"ב וב"מ ע"ה סע"א כְדי להטעימן טעם רבית וע"ש פירש"י. סוט' כ"א: המטעים דבריו לדיין וכו' וילק' קדושים תרי"ב עיי"ע טען ב' בהערה. והשם טַעַם ובלא"ר וסורי טַעֲמָא בהוראה ראשונה חולי' צ"ח. אם יש בהן בנותן טעם, ושם סוף ע"ב טעם כעיקר ועיי' תוספ' ד"ה רבא, ק"ח רע"א אם יש בה בנותן טעם באותה חתיכה . . אם יש בה בנותן טעם באותה קדירה וכו' ושם בגמ' טעמו ולא ממשו בעלמא דאורייתא ועיי' תשוב' רדב"ז סי' רצ"ו. חולין קי"א: טעים ליה טעמא דשייפא אמר יהיב טעמא כולי האי, ושם: נותן טעם בר נותן טַעם [1] — טעם חטא טעם שינה וזולתו עיי' מ"ש בציונים הנ"ל. ובהוראת בחינה רוחנית ושכלית כדרך ל"מ (ש"א כ"א, י"ד; כ"ה ל"ג; תהלים קי"ט, ס"ו; משלי י"א כ"ב) ענין הבנה וראייה בעיון הלב אי' לרוב פעמים בדרז"ל מזה הענין ציון מפסחים שהביא רבינו טעמי התורה והם העיונים והמושגים המדעיים שבתורה. וכן נאמר סנהד' ל"ד. מקרא אחד יוצא לכמה טעמים ושם כ"א: מפני מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי ב' מקראות נתגלה טעמן נכשל בהן גדול העולם. עירובין י"ג: שהיה אומר (סומכוס) על כל דבר ודבר של טומאה מ"ח טעמי טומאה ועל כל דבר ודבר של טהרה מ"ח טעמי טהרה, ושם: מטהר את השרץ במאה וחמשים טעמים. ע"ז י"ח. דברים של טעם, יומ' פ"ו: ומה טעם ובא לציון גואל (ישעי' נ"ט, כ') משום ולשבי פשע ביעקב, שבת ל': אשכחינן טעמא, ושם פ"ג סע"ב לא נתגלה טעמה וכו', חולין ו' רע"א שיודע להחזיר בו טעם וכו' עיי"ע בעל נפש. ושם ק"א: לידע מאיזה טעם נאסר להם. ירו' תעני' פ"ד דס"ח. השיבו טעם ברבים, דריש טעמא דקרא . . לא דריש טעמא דקרא קידושין ס"ח: וש"נ, נדה כ"ד: לימא בה טעמא. ב"ב קמ"ב: בטעמא תליא מילתא, ושם קע"ג: דלא יהבי טעמא למילתייהו, גיטי' י"ד. וש"נ הלכתא בלא טעמא, כתוב' פ"ד. כטעמיה וכהלכתיה, שבת כ"ג: נזיר י"ז: סוט' ח'. מנחות מ"ב: מה טעם קאמר עיין יד מלאכי סי' תמ"ג, תנ"ב. ואזדו לטעמייהו, ואזדא ר"פ לטעמיה עיי' יד מלאכי סי' רמ"ב — רמ"ה ועיי' מסורה יפה שנתתי מכל אזדא פלוני לטעמיה בע' אזד (ח"א, נ"א.) ברכו' מ"ג. ב"ב ק"ו. ועוד הרבֵה ולטעמיך עיי' פירשב"ם לב"ב שם ופחד יצחק ע' ולטעמיך. טעמך דהך תנא, טעמא דבי"ש עיי' יד מלאכי סי' רצ"א — רצ"ג. שבת ע"ז: ק"ד. גיטין נ"ח: מגיל' ג'. מאי טעמא, שבועות פ"ד מ"ג מה טעם, ב"מ ל"ב סע"א מאי טעמייהו דרבנן, יבמו' ה' סע"ב ו': טעמא דכתב רחמנא . . ועיי' תוספ' שם. טעמא משום דתנא ביה קרא וזה מפירושו דבעל הגמרא עיי' השיטות בזה בפחד יצחק ע' טעמא — והקבוץ טעמים (יומא ע"ה סע"א) ועיי' ציוני' הנ"ל — ועוד נקראו נגינות שנותנים טוב טעם ודעת בפירוש המקרא: טְעָמִים עיי' מגיל' ג'. ויבינו במקרא (נחמי' ח', ח') אילו פיסקי (ילק' נחמי' רמז אלף ע"א פסוקי) טעמים ופירש"י

[1] ובר"ת נ"ט בר נ"ט.

הנגינות קרויין טעמים ע"כ ועיי' פירש"י לדברי' י"א, ל'; ליהוש' ז' ט"ו ועיי"ע פסק, ובב"ר ס"פ ל"ו נדרש: ושום שכל (נחמי' שם) אלו הטעמים, וכ"ה בילק' נח רמז ס"א — בי טעמא עיי"ע טם א', טמיא ומ"ש] —

* טְעִימָא (מערך הקודם ענין בחינה ונסיון das Prüfen, der Versuch) מנחו' מ' סע"א גזירא משום טעימא, שם מ"ב: טעימא פסולה ועיי' פירש"י.

1 טָעַן (מל"מ בעצם ראשונה הוראתו ענין נשיאה ועמיסה tragen, beladen, belasten והושאל לדבר שמוטל על אדם או דבר כלומר צריך es ist nothwendig, bedarf) בביכורי' פ"ב (מ"א) ובס"ג דפ' אין דורשין (חגיג' י"ח:) ובפ' הזהב בגמ' עד מתי מותרין (ב"מ נ"ב סע"א ונ"ג רע"א) התרומה והביכורים חייבין עליהן מיתה וחומש ואסורין לזרים והן נכסי כהן ועולין באחד ומאה וטעונין רחיצת ידים[1]) והערב השמש הרי אלו בתרומה וביכורים מה שאין כן במעשר. ירושי' (בכורים רפ"ב דס"ד ע"ג) כתיב (במדבי' י"ח, ח') ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי בשתי תרומות הכתוב מדבר[2]) התרומה והבכורים תרומה דכתיב (ויקי' כ"ב, ט') ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחללהו, והבכורים דכתיב (דברים י"ב, ו') והבאתם שמה עולתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם אלו הבכורים דכתיב (שם כ"ו, ד') ולקח הכהן הטנא מידך וגו' פי' מניין שזה שנא' בו ומתו בו כי יחללהו בתרומה הכתוב מדבר דכתיב למעלה (ויקרי' כ"ב, ז') ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים ואמרינן (יבמות ע"ד: וש"נ) טבל ועלה אוכל במעשר כדמפרש בע' טבל [א']. ותניא בתוספ' תרומו' (פ"ו) ובירוש' בביכורי' (בפ"ב דס"ד רע"ב) אוכלי תרומה בזרים[3]) טהור שאכל את הטהור וטהור שאכל את הטמא וטמא שאכל את הטמא וטמא שאכל את הטהור כולן במיתה[4]), אוכלי תרומה בכהנים טהור שאכל את הטהור כמצותו טהור שאכל את הטמא בעשה טמא שאכל טהור במיתה וטמא שאכל את הטמא בלא תעשה מי חמית מימר טהור שאכל טמא בעשה אמר (רבא) [צ"ל ר' בא] בר ממל[5]) ואחר יאכל מן הקדשים (ויקי' שם) מן הטהורים ולא מן הטמאים וכל לא תעשה שהוא בא מכח עשה עשה הוא. וחומש[6]) האוכלו[7]) בשוגג משלם קרן וחומש דכתיב (ויקי' כ"ב, י"ד) ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו עליו, וגרסינן בתורת כהנים (פ' אמור פרק ו' פרשי ו') נאמר כאן קודש ונאמר להלן קודש מה להלן קדשי הגבול אף כאן קדשי הגבול[8]). ואסורין, לזרים (ביכורים וחגיגה הנ"ל) ירושי' (ביכורי' רפ"ב שם) פתר לה פחות מכשיעור[9]); פ"א ואסורין לזרים אפילו ע"י פדייה, ועולים באחד ומאה כדפרשינן בע' דמע. וטעונין רחיצת ידים כדמפרש בגמ' (חגיגי' י"ח:) אפי' בנגיעה אבל מעשר באכילה אין בנגיעה לא, ומפורש בפ"ק דשבת (י"ד.) והידים. פ"א הפירות של תרומה וביכורים כשבא לאוכלן טעונין רחיצת ידים מה שאין כן במעשר וחולין דאמר ר' יוחנן[10]) הנוטל ידיו לפירות אינו אלא[11]) מגסי הרוח, כמפורש בזו ההלכה דאין דורשין (חגיגי' שם), פ"א וטעונין רחיצת ידים עד פרק שני מה שאין כן במעשר וחולין שאין טעונין רחיצת ידים אלא עד הפרק הראשון שהוא בסוף האצבעות כמפורש בחולי' פ' כל הבשר (חולי' ק"ו סע"א[12]), והערב שמש כדפרישי' בע' טבל. והן נכסי כהן ר' אבא בר חייא בשם ר' יוחנן לך (נתתיו) [צ"ל נתתים][13]) ותנן בסוף[14]) ביכורים (פ"ג מי"ב) ולמה אמרו הביכורים נכסי[15]) כהן שהוא קונה מהן עבדים וקרקעות ובהמה טמאה ובעל חוב נוטלן בחובו והאשה בכתובתה וספר[16]) תורה. ובפ"ק דחלה (מ"ט) החלה והתרומה חייבין עליהן וכו' עד וטעונין רחיצת ידים. בפ' ה' במנחות (מ"ה דף ס'.)

---

1) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב וכ"ה בכ"מ הנ"ל וביבמו' ע"ג. אבל בדפ"ע בטעות מחמת שיגרא דלישנא: רחיצת ידים ורגלים אבל למטה בערך בפי' לזה המאמר לי' בנכון מלת רגלים. 2) לי' בירו'. 3) וכ"ה בתוספ' הנ"ל אבל בירו' הגי' בזדון ובדפ"ר בערוך: בידים. 4) בירו' בעון מיתה, ושם קצת בסדר אחר. 5) וכ"ה בירו': אמר ר' בא בר ממל והובא איזה פעמי' בירו' עיי' מבוא הירו' למהרז"פ ס"ז. ובד' וויניצי' מימל. 6) כוכב והולך לציון הראשון מבכורים ומחגיגה בריש הערך. 7) בדפ"ר ותאוכלן. 8) אבל עיי' בתוספות יבמות ע"ג: ד"ה אסור. 9) עיי' מ"ש הרמב"ן על זה הובא בשט"מ לב"מ נ"ג. ועוד עיי' היטב תוי"ט לחלה פ"א מ"ט ד"ה ואסורין ושם הובא פי' הערוך. 10) בחגיגי' שם ובחולי' ק"ו. הגי' רב נחמן. 11) כ"ה בחולי' ובכ"י ש"ס לחגיגי' ובדפוסים הרי זה. 12) ושם לי' מעשר אלא חולין ותרומה, ובענין פי' עד לפרק אי' כן גם בפי' רגמ"ה כ"י לחולי' (בקובץ כ"י אנגי' דף שכ"ב:) עד לפרק: עד פרק העליון של אצבעות ע"כ ועיי' ברש"י. 13) וכן נתתיו בירו' ביכורי' רפ"ב שם ושם הגי' ר' בא ר' חייה בשם ר' יוחנן ועל זה הירו' כיון רבינו. 14) מזה ראיה שגם לפני רבינו לא היה מינה פ' ד' דביכורים עיי' מ"ש בע' טם א' הערה 4 ובאמת לא הובא פ"ד בכל הערוך. 15) וכ"ה בירו' ביכורי' ובחולי' קל"א. ובר"ש לביכורי' שם וכ"ה בכ"י ש"ס וכ"ה בשט"מ לב"מ נ"ג. אבל בנו"נ כנכסי. 16) וכ"ה בירו' ובר"ש ובהרא"ש ובחולי' שם ובכ"י ש"ס ובנו"נ כספר ועיי' תוי"ט לביכורי' שם.

יש טעונות הגשה ואין טעינות תנופה תנופה ולא הגשה הגשה ותנופה לא תנופה ולא הגשה[1] ואלו טעונין הגשה וכו' בסוף תעניות (כ"ו: במשנה והובא שם ל"א.) כל הכלים טעונין טבילה גמרי (ל"א.) אמר ר' ז ר י ק ה אמר ר' אלעזר[2]) אפי' מקופלין ומונחין בקופסא. פי' כל הכלים המשאילות זו לזו טעונין טבילה שמא דנדה היו. (א"ב ענין צורך). *[אחי"ה בכל כ"י והדפוסים הישנים עד אמש' כאן סוף הערך ובציון דמ"ק מתחיל ערך בפני עצמו לכן העתקתי הוספת ר"ב שבאה בסוף ערך שאחר זה לערך הנוכחי שכאן מקומו ובאמת בכל ציונים הנ"ל טעון שהוא בינוני פעול מן טען ענינו עמוס ומוטל עליו לעשות היינו צריך וכנ"ה ברכות כ"א. ומה מזון שאין טעון לפניו טעון לאחריו תורה שטעונה לפניה אינו דין שטעונה לאחריה וכו' ע"ש בפירש"י, שם ל"ה. טעון ברכה (כמה פעמים), והקבוץ שם מ"א: טעונים ברכה . . אין טעונים ברכה. זבחי' פ"ה מ"א, מ"ב ודמן טעון הזיה, ושם מ"ג זדמן טעון ארבע מתנות על ארבע קרנות ושם מ"ד מ"ה מ"ו ומ"ז ודמן טעון ב' מתנות, מ"ח ודמן טעון מתנה אחת, ושם מ"ד וטעונה הפשט ונתוח. ביכורי' פ"ב מ"ב מעונים הבאת מקום וטעונים וידוי. ירו' דמאי ספ"ז דכ"ו סע"ג טעון טבילה, ירו' שבת ספ"ב רע"ג ד"ה טעון הערב שמש] —

2 טָעַן (בהוראה ראשונה של ע' הקודם פי' נשא (entlasten והפכו פרק tragen, aufbürden בספ"ק דמשקין (מ"ק י"א סע"א) אמר לי אדא צריא[3]) כוורא תחלי וחלבא ליטעון גופה ולא ליטעון פוריא. פי' לאחר אכילתו מהלך קודם שישן ולא ישן לאלתר. *[אחי"ה וכ"ה במיוחס לרש"י למ"ק רק שם בטוב טעם ודעת נוספת עוד המלה לאחר אכילתו מהלך ה ר ב ה ומטעם שכתב הפלשב"ע כי לפי משמעות ב"מ קי"ג: צריך להלוך אחר כל אכילה ארבעה גרמידי אבל אחר אכילת כוורא וכו' לא סגי בהליכה מועטת כזו ופי' ליטעון היינו סבל ונשא אותן ועיי' פי' יפה על זה המאמר בע' כוור יוקרוב לזה נאמר בהשאילה בילק' ויצא רמז קכ"ג כיון שנתבשר בשורה טובה (טעון) [טעין] ליביה ית רגלוהי הדא אמר כרסא טעין רגליא, ובזו ההוראה נשא סבל עמס הכביד וכדומה רגיל הרבה בתרג' ד"מ תר"י א' לבמד' י"א, י"ז; תר"י ב' שם י"ג, כ"ג; תרג' ליחזק' י"ז, ח'; ליואל ב', כ"ב; למשלי ט', י"ב; י"ח, י"ד; לאיכ' ה', ה' ועוד כמו בל"מ טענו את בעירכם (בראשית מ"ה, י"ז) ועיי' שם אונקל' ותר"י א' לבראש' מ"ד, י"ג וטענו גבר על חמריה וכן בדרז"ל ב"מ ל"ב. במשנה: פרק וטען . . מצוה מן התורה לפרוק אבל לא לטעון ר"ש אומר אף לטעון, ושם בגמ' מצוה מן התורה לפרוק בחנם ולא לטעון בחנם ועיי' בסמוך השם. ושם מ' רע"ב כיון דטעון טעין. ב"ב ס'. כדי שתהא עגלה מהלכת וטעונה אבנים. ירו' ב"ק פ"ג ד"ג ע"ד היה אחד ריקן ואחד טעון . . אחת ריקנית ואחת טעונה. ב"ר פ"ע מה את סבור ממון אתית טְעִין לא אתית טְעִין אלא מילין, שם פצ"ו מישל הדיוט אומר מית בריה דרחמך טעון, מית רחמך פרוק, ויק"ר פי"ג את טעון מלחית לית את טעון מלחית, מדר' שו"ט מזמור י"ח בשעה שהעננים טוענין את המים וכו' ובילק' שמואל ב' רמז ק"ס בשעה שהן (טוענים) [צ"ל טעונים] מן המים וכו'. שו"ט שם ד"ה מנוגה: אלו טוענין חרבות ואלו טוענין קשתות ואלו טוענין רמחים. בהפעיל: שבת ה' סע"א הטעינו חברו . . הטעינו שמים. ירו' פיאה פ"א דט"ז רע"א לא תלך רכיל בעמך (ויקרא י"ט, ט"ז) . . שלא תהא כרוכל הזה מטעין דבריו של זה לזה ודבריו של זה לזה[4]). ספרי הברכה פ' שמ"ג ויק"ר ר"פ י"ג והטעינו (והטעין) לחמורו. באפעל ירו' חגיגה פ"ב דע"ז: אטעונינון. ו ה ש ם ב"מ ל"א. ול"ב. (הרבה פעמים) טעינה . . פריקה, במד"ר פ"ו טעינת הארון. ועוד השם טעונא כדרך ל"ס טַעֲנָא ב"מ ל"ב סע"א התם כתיב (דברים כ"ב, ד') נופלים בדרך דרמי אינהו וטעונייהו באורחא משמע ור"ש . . אינהו וטעונייהו עלייהו. ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד אילין טעונייא. פתיחתא דאיכ"ר ד"ה משא גיא: היכי טעניתו מבלי טעוני דחלא — והיחיד סנה' צ"ו רע"ב טעין תלת מאה כודנייתא וכו' ופירש"י משאוי שלש מאות פרדות ע"כ ובפסחי' קי"ט. אי' כן בפירוש, סוט' ל"ד. גמירי דטעונא וכו' וכה"ג בע' כף ה' אבל בשבת ק"מ: בהבלעת העי"ן עיי' מ"ש בע' טן ד' וטן ה'. ב"מ צ"ז. למיסר טעונה. ועוד עיי' תרג' אונקל' לבראשית מ"ב כ"ז, כ"ח; מ"ד, א', ח'; לשמות כ"ג, ה'; תרג' למ"ב ה', י"ז; למשלי י"ט, י"ט; לדה"י ב' ל"ד, י"ג. ומזה הענין תרג' ליהושע שהובא בע' הבא — ועוד בלחש בשבת ס"ו סע"ב טעונך עלי וטעונאי עלך ובכ"י מ' טעוני עלך וטעונך עלי ועוד עיי' בד"ס שם צד ע"א: ופירושי משאי עליך ומשאך עלי ועיי' פירש"י] —

[1]) וכן הסדר במשניות אבל במשני דש"ס קצת בע"א. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובע"י ובפסקי רי"ד ובנו"ג רק אמר ר' אלעזר. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד ובדפא"מ, ובדפוסים הראשונים ציירא. [4]) ובילק' קדושים רמז תרי"ב בשם תו"כ הגי' כרוכל שמטעים דבריו והולך וא"כ ענינו מע' טעם בהפעיל ע"ש.

טען (= טְעוּנָא מע׳ הקודם פי׳ משא, כריכה כאשר יוכלון שאת (Gebund, Bündel ותטמנם בפשתי העץ (יהושע ב׳, ו׳) תרג׳ ואתמרטנון בטעוני כיתנא. *[אחי״ה רק בעה״ק שנ״ב ובדפא״מ נפרד זה הערך אבל בדפוסי׳ הראשוני׳ קצת שלא בדיוק נכלל עם ע׳ הקודם כי אף אם הוא מאותה הגזרה בכ״ז איננו מאותו השם ומושג] —

טָעַן (לפע״ד מל״ע طعن התגרה במלחמה או בדברים שיורדים כמדקרת חרב והושאל אצל רז״ל לוויכוח ועריכת דברים בין התובע והנתבע in Streit, Wortgefecht sich einlassen, anklagen, einwenden בסוף הגדה דפרק הניזקין (גיטין נ״ח:) טוענין ליורש וטוענין ללוקח. פי׳ טוענין בי״ד בעבור לוקח שני אומר לבעלים מכרתם ללוקח ראשון לפיכך אין לך על לוקח שני כלל ומפורש בלא יחפור (ב״ב כ״ג.) אמר רב פפא [1] זאת אומרת טוענין ליורש וטוענין ללוקח. — (א״ב פי׳ טענה בלי׳ חכמים כמו טעם בל״מ). *[אחי״ה והנכון כמ״ש, ור״פ סמאלענסקין פי׳ מע׳ הקודם בהוראת בעלאסטען, בעשווערדע פיהרען. — וכנ״ה בגיטי׳ שם אי דקא טעין . . אי דלא קא טעין, כתובו׳ ק״ה: אי בעי טעין הכי ואי בעי טעין הכי ושם ע״א: במומין שבגלוי אינו יכול לטעון, ושם ק״ח: שבועו׳ ל״ח: הטוען את חבירו כדי שמן וכו׳, ב״מ ה׳. וש״נ טענו חיטין והודה לו בשעורין וכו׳, ב״ק נ״ז סע״א טוען טענת גנב . . טוען טענת (ליסטים) [ליסטים] מזויין עיי״ע לסטים ועוד עיי׳ ירו׳ שבועו׳ פ״ד דל״ח ע״ד ב״ב כ״ח: איהו לא טעין אנן ליטעון ליה. ירו׳ גיטין פ״ה דמ״ז. טענך מנה והודית לו, ירו׳ כתובו׳ רפ״ב דכ״ו. טענו מנה וכפר בו. טענינן ליתמי עיי׳ בפח׳ יצ׳ זה הערך. ובנפעל ירו׳ ב״ק רפ״י ד״ז: נטענין להן בבי״ד. — יבמו׳ כ״ד: הנטען על השפחה . . הנטען על אשת איש כלומר טוענין עליו דברי לעז פי׳ חושדין אותו עיי׳ פירש״י ועיי׳ כ״ה: כ״ו. ירו׳ יבמו׳ פ״ב ד״ד סע״א נטען בעדים . . נטען שלא בעדים. והשם שבועו׳ ל״ח: וש״נ הטענה שתי כסף וכו׳, כתובו׳ ל״ו רע״ב דקא טעין טענת דמים . . דקטעין טענת פתח פתוח, ב״ב כ״ח: מ״א. כל חזקה שאין עמה טענה וכו׳, כתובות י״ח. טענת עצמו . . טענת אחרים, מקצת הטענה ע״ש היטב וש״נ, ושם ל״ו. טענת בתולים, קידושין כ״ח. האי טענתא מעלייתא היא. ירו׳ כתובו׳ רפ״ב דכ״ו סע״א הואיל והודה מן הטענה ישבע . . הודייה מן הטענה חייב. ירו׳ ברכות פ״א ד״ג ע״ג מפני מה אין קוראין אותן (עשרת הדברות) מפני טענת המינין עיי׳ בבלי ברכו׳ י״ב. במד״ר פ״י, אבות דר״נ פ״ב מפני טענת (üble Nachrede) הבריות. והקבוץ ירו׳ סנהדר׳ פ״ג דכ״א: צריך הדיין לשנות טענותיהן. כתובו׳ י״ח. כולהי טעְנָתָא טענת אחרים והודאת עצמו נינהו, ב״מ כ׳. שטרי טענתא עיי״ע בר ב׳ (ח״ב קס״ד:). ב״ק מ״ה. בר טענתא. ב״ב קמ״ט. קא מגמרי טענתא לאינשי. שבועות ל׳: והא מסתתמן תענתיה. — ואולי מזו הגזרה תיבת טוען בי״ג מדות של ר״י בריש ספרא: כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ליטעון טוען (כפי׳ הראב״ד טְעון) אחר שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר כל דבר . . ליטעון טוען אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר ופי׳ ליטעון טוען להוכיח בוויכוח כלומ׳ להורות בהוכחה גמורה] —

טָעַן (לפע״ד [2]) מל״ע طعن נֶחלה במכה נחלה מאוד (schwer erkranken [ויגף ה׳ את הילד אשר ילדה] אשת אוריה לדוד ויאנש (ש״ב י״ב, ט״ו) תרג׳ ואיטָּעַן. *[אחי״ה והוא בענין אתפעל ותי״ו מובלעת לכן נדגש הטי״ת במקום ואיתטען ויפה העתיק כן להורות כי מלת ויאנש הוא ענין מכה אנושה (עיי׳ ירמי׳ ט״ו, י״ח). כלומ׳ מכה כבדה ומסוכנת ועל זה מורה הפעל. ויגף מלשון מגפה וכן פתרון طعن בל״ע ונגזר מהשם طاعون מגפה. והפעל הונח על מדרגה ראשונה של חולי כבד והראיה ממסכ׳ שמחות פ״ח כשהיה ר״ש בנו של ר״ע חולה לא ביטל בית מדרשו אלא פקדו ביד שלוחו בה הראשון ואמר לו נטען . . בא השני וא״ל הכביד . . בא השלישי וא״ל גוסס . . בא הרביעי וא״ל השלים (כלומ׳ מת)] —

טָעַן (מל״מ וכן בל״ע طعن פי׳ דקר (durchbohren ומדוקרים בחוצותיה (ירמיה נ״א, י׳) תרגום ומטענין בשוקהא. (א״ב ל״מ זה מטועני חרב (ישעי׳ י״ד, י״ט) *[אחי״ה וכן העתיק מדקרים (ירמי׳ ל״ז, י׳) חלל (יחזק׳ כ״ח, ח׳). ותרגום ויפלו לפני יונתן (ש״א י״ד, י״ג) ונפלו מטענין קדם יונתן. ומזה הענין פי׳ רד״ק שרש טען גם טענו את בעירכם (בראשית מ״ה, י״ז) ענין דקירה שדוקרין הבהמות בדרבן וכו׳. — ובדפ״ע נצמד זה הערך עם ע׳ הקודם לזה בלי דיוק] —

☞ טְעַק (אולי מל״ע دعك אנוש ודק וגרוע schwach, gering אבל עיי׳ עוד בפנים)

---

[1]) בנו״ג א״ר פפא ואיתימא רב זביד. [2]) לפי דעת ר״פ סמאלענסקין טען וסבל שמות נרדפים הם וטען הוא כמו לסבול יסורים.

תרגום לא יצר צעדך (משלי ד׳, י״ב) לא תטעק אורחך. *[אחי״ה בעל כ״כ פי׳ תטעק כמו תדעק ודעק כמו דעדק והאמת כי ספר מֻטעה מצא בעל מו״ע כי תתעוק הוא וכן כתוב בספרים והוא מל׳ מעיק תחתיכם ע״כ אולם גם על המתורגמן היה תהיה תלונתו כי גם הוא הביא גי׳ זו ושת נוספות תרגום לתהלי׳ ל״א, י׳ אטעק ותרג׳ למשלי כ״ה, י׳ מתטעיק ובנו״ג מתתעיק וכן בתרגום שלפני במשלי ד׳, י״ב לא תתעוק וא״כ אולי כמו דעק מל״ע הרשומה ויותר טוב שהוא מל׳ עיק בל״ס עָק מל״מ עיק נרדף עם צוק והרבה בתרג׳ ובאתפעל איתעק וא״כ עיקר הגי׳ לא תיתעק אורחך. והמתורגמן הביא ס״א תשניק ובאמת כה״ג בערוך ע׳ שנק והוא מל״ס וע׳ שׁ״ק ענג צוזאממענציעהען וזו העיקר] —

1 טָףּ (מן ל״ס טף = טוּף נרדף עם נטף עיי״ע נטף ב׳ שכתב שאין הגו״ן עיקר והאמת שהוא עיקר ופי׳ נזל בנחת triefen, träufeln והשם טִיף, טִיפָּה Tropfen עיי׳ בפנים) בפ׳ במה אשה בגמ׳ הבנות יוצאות בחוטין (שבת ס״ה רע״ב)[1] דאמר רב מטרא במערבא סהדא רבא פרת סבר שמא ירבו נוטפין[2] על הזוחלין והוו להו מי גשמים. פי׳[3] „משום הכי אבוה דשמואל עביד לבנתיה מקוה ביומי ניסן ולא היה מניחן לטבול בפרת מפני שרוב מימיו בניסן מי מטר הן כדרב דאמר מטרא במערבא סהדא רבא פרת כלומ׳ כיון שתראה שרבו מי פרת עדות שהוגשמה ארץ המערב וסבר אבוה דשמואל שמא ירבו מי גשמים דהן נוטפין מן הגגות[4] ונעשו שאובין על מי פרת שהן זוחלין כדתנן במקואות פ״ה (מ״ה) הזוחלין כמעיין והנוטפין כמקוה העיד ר׳ צדוק על זוחלין שרבו על הנוטפין שכשרין״. פי׳ זוחלין נובעין נוטפין מי גשמים. אחזיק לנטפי אחזיק לשפכי (ב״ב ו׳ סע״א) פי׳ בע׳ שפך. בפ׳ במה מדליקין בגמ׳ המכבה את הנר (שבת ל׳:) אמר רב[5] כל תלמיד[6] היושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מור[7] תכוינה [שנאמר (שה״ש ה׳ י״ג) שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר] א״ת שושנים אלא ששונים [א״ת מור עובר אלא מור עבר][8] כלומ׳ התלמידים שיושבין ללמוד צריכין להטיף ולהזיל אמרתו של רב באימה ובמרירות[9] ואם יעבור שלא יעשה כן יכוה ויבער[10]. בס״פ כל שעה בגמ׳ אין שורין (פסחים ל״ט סע״ב) קמח שנפל לתוכו דלף אפי׳ כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ[11] אמר רב פפא והוא דעביד טיף טיף דלהדי טיף טיף[12]. פי׳ שאין ריוח בין דלף לדלף וכל זמן שמטפטף אינו מחמיץ[13] ובפ׳ ערבי פסחי׳ בגמ׳ לא יפחתו (שם קי״א סע״ב) אמר רב יוסף ג׳ מילי[14] יהבן ארבונא לנהורא[15] מאן דשתי טיף טיף ומאן דסריק רישיה יביש ודסיים מסאניה אדמותנא כרעיה[16]. בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ והחומץ (ע״ז ל׳:) אמר רב חייא בר אשי אמר שמואל מי טיף[17] אין בו משום גילוי אמר רב פפא[18] והוא דעביד טיף טיף דלהדי טיף טיף[19]. בפ׳ אעפ״י בגמ׳ מיניקה (כתובות ס׳ סע״ב) דאכלה מוניני הוו

---

[1]) בנו״ג הבנות קטנות אבל בכ״י מ׳ וא״פ לי׳ וכן לי׳ בירו׳ בריו״ף ובראו״ש ועוד עיי׳ ד״ס שם ולא העיר על הערוך [2]) וכ״ה בכ״י ש״ס וברש״י ובתוספ׳ וכ״ה בבכורות נ״ה: ובנו״ג בשבת: שלא ירבו הנוטפין. [3]) הועתק כל הפי׳ מפי׳ ר״ח שנדפס בש״ס ווילנא (שבת הנ״ל), וסוף דברי ר״ח הובאו בע׳ כף ב׳ ע״ש. ופי׳ הנוכחי עולה עם פי׳ ראשון ברש״י ועיי׳ עוד בחי׳ הרמב״ן שהאריך בפי׳ ר״ח ועוד עיי׳ בחי׳ הרשב״א בסוגיא, ולמוד ערוך שבת צד נ״ד אות ק״ח ובאורים בסוף הגיון שלמה. [4]) בפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) אי׳ שמא ירבו נוטפין שהן מי גשמים הנוטפין מן הגגות. [5]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו. [6]) וכ״ה בכ״י ש״ס לפסחים קי״ז. ובמנוה״מ סי׳ ס״ז ובנו״ג כל ת״ח. [7]) בנו״ג מר אבל במלא גרס רבינו גם בע׳ כו א׳ ובע׳ מר ו׳ וכ״ה במקרא. [8]) כצ״ל וכ״ה בפסחים ובכ״י א״פ לשבת עיי׳ ד״ס שם צד כ״ט ובדפוס בשבת נהפך הסדר וכ״ה בכ״י לפסחים ובמנו״ה. [9]) וכן בפירש״י לשבת „במרירות מחמת אימה״ ולפי זה תצדק יותר גי׳ מר חסר וכן הוא בפירוש ר״ח (נדפס בש״ס ו״ו). [10]) ולפי זה פי׳ רבינו עֵבַר כמו בָּעֵר ונ״ל כי מור לשון נופל על לשון רומי sittliches Betragen, mores כלומ׳ באימה במורא וכבוד ושיעורו כל תלמיד שאינו מטיף אמרתו של רב בכבוד ובמרירות (= mores) עבר = בוער פי׳ יכוה, או י״ל כי מור נופל על ל״ר moriri פי׳ מות ושיעורו מור עבר: ימות אם עבר. [11]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד. [12]) וכ״ה בכ״י מ׳ וב׳ וא״פ ובראו״ש ובפי׳ ר״ח ובשאר מקומות שהביא בעל ד״ס לפסחי׳ צד נ״ו. אות ה׳ ובנו״ג טיף להדי טיף. [13]) וכ״ה בריצ״ג הלכות פסחים עמוד צ״ה. וז״ל כיון שמנטף ובא טיפה אחר טיפה דומה כמו שמתעסקין בו ואינו מחמיץ. [14]) בנו״ג הני תלת מילי וכ״ה בע׳ ארב (ח״א רס״ו:). [15]) וכ״ה בע׳ ארב וע״ש שנוי הנוסחאות. [16]) בנו״ג מן דסריק רישיה יבש ומן דשתי טיף טיף ומן דסיים מסני ארמייתניה כרעא וברש״י אדמתא כרעאה וברשב״ם אדמותנא כרעיה ופי׳ בעוד שרגליו לחים במי הרחיצה ע״כ ובאמת בכ״י ב׳ הגי׳ כדרטיבא כרעיה וכן בפי׳ ר״ח כי רטיבתא כרעיה וגי׳ מאן . . ומאן אי׳ ג״כ בכ״י ובפי׳ ר״ח אבל בכ״מ שלא כסדר הערוך. [17]) בנו״ג מי טיף טיף. [18]) וכ״ה בפסחי׳ הנ״ל וכן הוא בכתב יד ש״ס לע״ז ובריו״ף ובראו״ש ובנו״ג אמר רב אשי. [19]) וכן הוא בכתב יד ש״ס ובריו״ף ובראו״ש וברש״י בדפוסי הישנים וכן הגיה המהרש״א וגירסת להדי איתא בנוסח׳ וכן בפירוש כתב יד לר״ח לע״ז (בקובץ כ״י אנגי דף י״ח:) ובכתב יד ש״ס בהדי.

לה בני מטיפי עינא. פי' נוטפי עינים[1]). בר"ג דפ' מומין אלו (בכורות מ"ג סע"ב) חוטמו נוטף מנין ת"ל או חרום (ויקרא כ"א, י"ח)[2]) בפרק ח' במקואות (מ"ג) המטיל טיפים עבות מתוך האמה טמא. פי' המשתין טיפות גדולות. בפ' המפלת בגמ' אם היה מרוקם (נדה כ"ה סע"א) ושתי עיניו כשתי טיפי של זבוב[3]) ושתי חוטמיו כשתי טיפי של זבוב. — (א"ב תרג' כמר מדלי (ישעי' מ', ט"ו) כטפא מדול). *[אחי"ה בציון מקואות מתחיל בדפ"ע ערך בפני עצמו רק בדפ' אמ"ש נסדר מיד אחר ע' טף א' ובדפוסים הישנים ובכ"י ערוך הוא ע' טף ג' ואת אשר נ"ל כי מהנחוץ לחברם בע' אחד בהיותם מענין אחד והפעל טוף בל"ס טָף כמו בל"מ צוף נרדף עם נטף וכ"ה בלשון ערבי نطف, ندف, نصب כולם ענין נזילה בנחת — וכנ"ה בתר"י א' לבראשית כ"ח, י' טפת בירא ועוד שם ל"א, כ"ב ובקהל"ר פ' ויתרון: טפת בארה של מרים, כתובו' קי"א סע"ב חלבא טייף מינייהו. ב"ר פל"ב דלא טף במבוי דמבולא. פסיקת' דויהי בשלח (פ"ט:) הוה טייף וכו' עיי"ע טלק ב', ירו' תענית ספ"ג דס"ז. הוה עלמא טייף. ובאפעל שם פ"ד דס"ח ע"ד מטיפי אצבע כלומר קטועי אצבע ונבדקו ע"י כך אם אבירי לב הם בקצצם אצבעותם עד שיטיפו מהם דם. וכן בהפעיל בכתוב' ס': לגי' רבינו בני מטיפי עינא, פי' שדולפין עיניהם ועיי"ע דלף. בפַעֵל גיטי' ס"ט רע"ב וניטייפיה. בנין פלפל: טִפְטֵף (tröpfeln) מ"ק ד' סע"א ועדיין היא מטפטפת. שבת מ"ד. שמן המטפטף, סנהד' ל"ז: שבועו' ל"ד. ודמו מטפטף, סנהד' ק"ד: של יין מטפטף ושוקע ושל שמן מטפטף וצף ועיי"ע תסס. ירו' סנהד' פ"ד דכ"ב סע"ב והסייף מטפטפת דם. ירו' תרומו' פ"ח דמ"ו. היו הגשמין מטפטפין ויורדין. שו"ט ריש מזמור ע"ח כיון שהכה משה את הסלע טיפטפה דם. ובילק' תהלים רמז תתי"ט טפטפה הסלע דם. — והשם טִיף עיי' הציונים הנ"ל ופי' עה"ק שנ"ב מאן רשתי טיף טיף פי' שאינו שותה בבת אחת אלא מטפטף ונותן קול בשתייתו ע"כ, ולא ידעתי אם רבינו הוציא מלין הללו או בעל מחבר של עה"ק וגם בל"ע נאמר מהשמעת קול המים המטפטפים طبطب —. ובקבוץ טִפִּין במקואות הנ"ל ב"מ ע"ה. כמה טיפין, נדה מ"א: כשתי טיפי מרגליות עיי' פירש"י. אבל פי' רה"ג בסד"ט ל"ד: תיכין בטיית ע"כ והוא ל"ע ثفل פסולת המים הנשארת בשולי הכלי. וגם נאמר על המטר בתוספ' מכשירין ספ"א טיפין חתוכות, שהש"ר פסוק כי טובים ומה מים יורדין טיפין טיפין ונעשות נחלים נחלים וכו'. אבל טיפין בנדה נ"ל שהוא כמו אטיפי עיי' ערכו כח"א, ס"א. אולם בירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ד אי' גוויתו כטיפה של זבוב ואולי מל"י τύπος פי' דמות וצורה — ובנקבה טִפָּה, טיפה, טיפא, טיפתא שבת ק"ח סע"ב נדרי' כ"א סע"א טיפת צונן, ב"מ ע"ה. טיפת יין . . טיפת שמן. ב"ק צ"ח. טיפתא דדמא וכן בל"ס טופתא (Tropfen) נדה מ"ז: טפת דם כחרדל, ושם כ': טיפתא קטייתא, ערכין ז'. עיילא טיפא דמלאך המות וכו' ע"ז כ' רע"ב וטיפה של מרה תלוייה בו וכו', תענית ו': כל טפה וטפה שהורדת לנו, ושם כ"ה. לגי' הכ"י מ' אין לך כל שיורד מן השמים וכו' ועיי"ע חתן וש"נ הירוש'. ויש להוסיף ירו' ברכו' פ"ט די"ד. על כל טיפה וטיפה שאת מוריד לנו וכו' ועוד עיי' ב"ר פכ"ח ויק"ר פ"ז תנחומ' נח סי' ז' קהל"ר ס"פ וראיתי: כל טיפה וטיפה שהקב"ה מוריד עליהם (על דור המבול). שבת קמ"ד: טיפה המלוכלכת על פי הדד. נדה מ"ט סע"ב טפה כשרה . . טִפָּה פסולה ושם ט"ז: נוטל טפה ומעמיד לפני הקב"ה . . טפה זו מה תהא עלה, אבות פ"ג מ"א מטפה סרוחה, ב"ר פמ"ו ופ' צ"ט מטפה קדושה; פצ"ח ופצ"ט טפת קרי שמ"ר פי"ח כל טפה וטפה במד"ר פי"ז מטפה לטפה נתמלאה ההין. והקבוץ הוריות י'. שיורדין יודעין לשער כמה טיפות יש בים וכו', ירו' חגיג' פ"ב דע"ח רע"א (בני) [צ"ל ביני][4]) טיפייא הוינא מהלך כלומ' בין טיפות הגשמים הייתי מהלך ולא נגעו בי הגשמים. — ומן הפעל טָף, טוף נאצל השם טַוְפָא פי' פלג מים Strom וכן בל"ס טוֹפֵא פי' טפות מים והרבה בתרג' טופי מיא (דמיא) תרג' למשלי ה', ט"ז, לאיוב ל"ט, כ"ח ולתהלים קי"ט, קל"ו (לגי' כ"י אצל לעווי ועוד שם דוגמאות), ובנו"ג טייפי וכן לאיוב כ', י"ז — ועוד עיי' ע' טפי וערך טוּפָנָא] —

2 טָף (= טוף כמו צפה בל"מ ובל"ע صفى hell, klar sein) בס"ג דפ' החובל בחברו (ב"ק צ"ב:) ובהגדה דפ"ק דמגיל' (י"ד:) שפיל ואזיל בר אווזא ועיניה מיטייפי[5]) כלומ' מעיינת לפניה אם רואה מאכל אוכלת אגב חדא תרתי הולכת ואוכלת. *[אחי"ה ורש"י למגיל' פי' צופין למרחוק ובכ"י

[1]) בעי' מץ הביא רבינו הגי' בני מציצי עיינא פי' קטני עינים ע"כ וכה"ג לפנינו אבל בשט"מ לכתובי' הובאה גי' אית ספרים נטיפי עינא והוא קרוב לגי' רבינו ומפורש שם שבולטין עיניהם חוץ לגולגלותן ע"כ. [2]) ורש"י פי' ארוך ותלוי מלמטה משפתו ע"כ אולי לפי זה מל"ע نطب פי' בולט ויוצא לחוץ hervorragen. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ע נתקצר. [4]) כמו בעי' אטיפי ע"ש. [5]) כ"ה במגילי' אבל בכ"י ה"ש אצל ד"ס מגילה צד ל"ו מטויפי וכ"ה בב"ק.

רש"י בולטים וצופים למרחוק ועוד עיין פירש"י לב"ק ובשני מקומות כתב ודוגמתו בכתובות (ס'.) נטוף עיניך וכן רומז בכתובות על מטייפי דב"ק ובשט"מ לב"ק ראיתי פי' בשם גאון וז"ל: ועיניה מטייפי ועיניו רואות מכאן ומכאן אם יש אוכלין ואף כן האדם הזה שנוהג עמו כסומא בארובה ולבו ועיניו צופין ומבינים לדבר ע"כ ובשט"מ לכתוב' ס'. פי' בל"א נטוף עיניך כמו פירש"י ורומז ג"כ על ב"ק הנ"ל אבל בפי' ראשון מבואר כמו בני נטפי עינא (כתובות ס' סע"ב) עיין ע' הקודם לזה] —

3 טָף (= טוּף כמו צוּף בל"מ בהפעיל הֵצִיף (מ"ב ו', ו') schwimmen lassen וכן בל"ע طفى schwimmen) בפ' ב' באבות (מ"ו) ובפ' החליל בגמ' מבלאי מכנסי[1]) (סוכי נ"ג.) על דאטפת אטיפוך וסוף מטיפייך יטיפון[2]). פירוש על שהצפת גולגולת של אדם אחד בנהר הציפו[3]) אותך וסוף שהציפך יציפוהו אותו אחרים. — (א"ב תרג' אשר הציף (דברים י"א, ד') די אטיף). *[אחי"ה בנו"ג באבות על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון ובסוכה ומטופיך יטופון אבל בכ"י ש"ס דעטפת עטפון ודעטפוך יעטפון וכה"ג במגן אבות לרשב"ץ בציון לסוכה וכ"ה בע' עטף ב' — ותרגום ותגרע אליך חכמה (איוב ט"ו, ח') (ואטפת) [בקצת הנוסח': ואַטְפֵי] לִותך חכמתא ונ"ל שהבין תגרע מל"ע جرف וכן גרע בל"מ (איוב ל"ו, כ"ז) פי' נגר ונזל. ובפעל עומד בתר"י א' לשמות כ"ו כ"ח והוה טָפֵי על אנפי מיא פי' שחה עַל פני מים] —

טף (= טפי = טְפָא ענין יתרון תוספת ורבוי ונ"ל מל"ע طف הפריז על המדה וממנו طففة מה שעולה על המדה ונרדף עם طفح anfüllen bis zum Ueberfliessen והתואר טפי (viel, sehr, mehr לקנסיה טפי חד (גיטין מ"ד סע"א) כבר פי' בע' חד [א']. בתמורה בס"ג דפ' ולד חטאת (תמור' כ"ד סע"א) כל פסולי המוקדשין נמכרין באיטלים ונשחטין באיטלים ונשקלין בליטרא[4]) אלמא כיון דשרית ליה (דמרגיל)[5]) טפי ופריק הכי נמי כיון דשרית ליה דמרגיל טפי ופריק. ס"א מוסיף ופריק. *[אחי"ה כגי' ראשונ' מוכח מפירש"י ע"ש וכס"א אי' בפי' רגמ"ה כ"י לתמורה (בקובץ כ"י אנג' דף רל"ז:) וז"ל . . מ"ט ופריק אותו ביוקר הכי נמי כיון דשרית ליה דמרגיל מוסיף [ופריק] ופודן ביוקר ע"כ. ובנו"ג אלמא כיון דשרית ליה טָפֵי וזבין. — וכנ"ה בפעל: שבת י"ט סע"א דאי טפי אפסדיה . . ואי בציר אפסדיה ועיי"ע קצר ו' וגי' רבינו כגי' כ"י ש"ס ע"ש. תעני' כ"ד. אי טפו לה או בצרו לה. עירובין ה': דמטפי ביה או דמבציר ביה. ב"ב צ"ג: קל"ח: לטפויי מילתא קא אתי. מגילה כ"ב: כל דטפי ליה מילתא מחבריה טפי ליה גברא יתירה וכו'. ב"ב ק"ז: מיסתאי דקא מטפינא כולי האי אחבראי (ב' פעמים) פי' דדיו מה שמוסיף על חברו כן פירשב"ם וכ"ה בכ"י רגמ"ה לב"ב. ע"ז ט' סע"א וניטפי עליהו, ושם רע"ב ניטפי חד שתא, ושם סוף העמוד טפיא תלת שני. ב"מ פ"ג סע"א דטפא להו . . דטפאי לכו . . דטפת לן, כולן ענין תוספת ורבוי הוא. והתואר הפעל טְפֵי הסכו בציר, פורתא עיין שבת י"ט סע"א, פ"ב. פסחים י"ב. ושם: כ"ה: ר"ה כ"ו סע"ב, עירובין י"ג: יומ' י"ד. ל"ה, ב"ק ז': ב"מ ס"ט. ע"ב: ב"ב ק"ז: קמ"ד רע"ב. גיטין ס"ט רע"א, נדרי' כ': סנה' ל"ח: וממנו נאצלו השמות טיפונא עיי"ע ועוד ע' טפויים, טופינא ועוד עיין טפתא, וע' טוֹפה] —

טף (= טְפָא, טְפִי מל"ע طفى פי' כבה erlöschen, verlöschen) דעכו כפשתה כבו (ישעיה מ"ג, י"ז) תרג' דעיכו כבוצנייא עמו טפו. *[אחי"ה בדפ"ר טפי וצ"ל טפו ובשדפ"ע וטפו בנו"ג כבוצא (עַמְי) [צ"ל עָמוּ] טפו או צ"ל עָמֵי וכן בתרגום ופשתה כהה לא יכבנה (שם מ"ב, ג') דכבוצין עָמֵי לא יטפון וכה"ג בדפ' ווינצי', והרבה בתרג' עיין תר"י א' לבראשית כ"ד, ס"ז; כ"ח, כ"ה. תרג' לש"ב כ"א, י"ז; לעמוס ט', א'; לאיוב י"ח, ה', ו' וכן בדרז"ל ויק"ר פ"ט אשכחת בוצינא טפי. בירו' סוט' פ"א דט"ז ע"ד מיטפי. ירוש' שבת פ"א ד"ג סע"ב אילין בעיי דיטפי בוצינא ואילין לא בעיי דיטפי בוצינא, ירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ד ואי סכנה הוית אפי' ר' אימי יטפי (את הדליקה), ושם ההוא כותאה בעי מיטפייה ולא שבקיה ר' יונה ובירוש' יומא פ"ח דמ"ה: איתא ההוא נפתייא בעי מטפתה, ירושלמי סנהדרין פ"י דכ"ט. בעא מטפא עלמא. אתפעל: ירושלמי שבת פ"ו ד"ח סע"ג איטפי בוצינה . . לא יתטפי ולא מיטפי בוצינהון דישראל. ירו' חגיגה פ"ב דע"ז רע"ג וְאִיטַּפְיַית וכן בתרג' לתהלים י"ח, כ"ט דמיטפיא בגלותא. אפעל: ירו'

[1]) כ"ה בכ"י וי"ו. [2]) כ"ה לנכון בדפ"ר וכן מוכח מפירושו בסמוך ומדפ' פיזי' והלאה יטופון. [3]) בכ"י וי"ו הטיפו אבל כאן יותר נכון גי' הדפוס. [4]) חסר בדפ"ר ופיזי' עד דמרגיל טפי אבל כ"ה לנכון בכ"י וי"ו ול"ד, ובד פ' וויניצי' מן ונמכרין וכו' וכן הסדר בבכורות ל"א סע"א במשני אבל בתמורי' נשחטין . . ונמכרין . . ושם ושם באיטליז ובכ"י רגמ"ה לבכורו' ותמורה איטלין ופעם אחת באיטליז ועיי"ע בח"א, ס"א וש"נ. [5]) יש למחוק וכן ל"י בכ"י וי"ו והוכפל בט"ס ממה שאי' בסמוך.

תרומ' ס"פ י"א דמ"ח: הוי מַטְפֵי לה. תנחומ' ויגש סי' ה' נורא דתמר כלתך אנא מטפי ובתרג' ד"ה ב' כ"ט, ז' (ואטיפו) [צ"ל ואטפו] ית בוציניא] —

* טִיף (לפע"ד מל"י τιβήν Dreifuss) בתוספתא כלים ב"ק פ"ה כירה שנותנה ע"ג הטיף של אבן אינו טמא אלא צורך וכמה הוא צורך רשב"ג אומר . . צורך ג' אצבעות ר' נתן אומ' אם ניטלת כירה והטיף עולה עמה חיבור ואם לאו אינו חיבור . . . אם מטה את הטיף וכירה עומדת הרי זה חיבור וכו' וכתב ר"ש בכלי' פ"ו מ"ד וז"ל לא נתברר אותו טיף מה היא ולפי הענין נראה שהיא אבן דקה וקלושה והיא רחבה חוץ לתנור והכירה מונחת עליה וכו'. ונ"ל שהוא ל"י הנ"ל ונרדף עם τρίπους בעל שלש רגלים אשר משימין עליו יורות ודודים ונקרא בל' חכמים חצובה עיי"ע חצב א' ואולי הה"א במלת הטיף היא שרשית ותהיה אז הטיף ממש כמו חצובה — ועוד נ"ל שאולי טיף הוא מל"י τῦφος וכן בל"פ تف פירוש אש וקיטור וככה נקרא הכן והבסים של כירה על שם האש הענן והקיטור העולה משם. והיותר טוב לפע"ד לגזרו מל"ע اثافى. اثاف בעל ג' רגלים והאבנים אשר משימין עליהן היורות וכדומה.

* טופא (ט"ס) בקהל"ר פסק' ברכות הטובה: הביא לפניו ב' קשואין אחת שלמה ואחת שבורה וכו', לית טופא דהדא דהיא מתעביד כהדא וכו', ובמ"כ נדחק לפרשו מלשון טפי כלומר וכי אין השבורה גדולה כמו השלימה אבל בפי' מהרז"ו יפה הגיה סופא ופי' הלא סוף השלמה להשבר בעת אכילה ולמה היא יקרה מן השבורה והשיב שמ־אה השלמה גם הוא משביע העין, וככר הגיה לנכון במעריך לר"מ די לונזאנו.

* טפו (ט"ס) ירו' ברכו' פ"א ד"ב סע"ג לא סוף דבר טפו וצ"ל נופו וכ"ה לנכון בגירסת המהרש"ם עיי"ע כורה.

טְפַז (לפע"ד נרדף עם קפז בל"ע قفز רקד hüpfen, springen ובל"ס תָּוַז) עת רקוד (קהלת ג', ד') תרג' עידן בחיר לטפזא בחלילא[1]), ויתר ממקומו (איוב ל"ז, א') תרג' ויטפז מן אתריה, לישנא אחרינא וישוור מן אתריה. *[אחי"ה כל' ראשון אי' ג"כ במתורגמן וכל"א אי' לפנינו ושור מן אתריה ושתיהם יחד באונקלם לשמות ל"ב, י"ט מטפז ומשוור קדם עמא. ותרגום כ"י לתהלים (כ"ט, ו') וירקידם: וטפזינון ובנו"ג ושוורינון. ובמלת טפז הועתק רקד, רצד, דלג וקפץ עיין במתורגמן, ונרדף עם טפס ה' עיי"ע. ומזה נאצל ע' הבא אח"ז] —

☞ טַפְזָ[א] (Springhase) לדעת ר"ב מע' הקודם ועיין בפנים) תרגום ואת השפן (ויקרא י"א, ה'; דברים י"ד, ז') וית טפזא אולי נקרא כן כי הוא מנתר ממקום למקום. *[אחי"ה וקצת ראי' לדעת ר"ב כי גירסת תר"י א' טווזא והוא כמו תְּוַז בל"ס פירוש קפץ ודלג עיי"ע הקודם אבל גם כתיבת טפזא מעידה על מושג רקידה וקפיצה וזו מטבע החיה הנקראה בל"ע يربوع[2]) וחוקר הטבע המפורסם לינגע קראה Dipus jaculus ונעתק מל"י δίπους בעל שתי רגלים (עיין הירודאט ד', קצ"ב, אריסטו תולדות החיות ו', ל"ז; איליאן תולדות החיות ט"ו, כ"ו) כי שתי רגליו הראשונות קצרות ביותר ואדוקות בצוארה עד שנראה כאלו חסרות עיין וויענער ח"ב, תק"ו, באכארט היעראזאיקאן ח"ב, תכ"ח. אחרי כל זאת נ"ל קרוב לאמת כי טפזא מלבד הוראת קפיצה ודילוג נופל על ל"י δίπους ולעדות סופר ערבי (הובא אצל באכארט שם תכ"ד) החיה הנ"ל בנתה ביתה במקום סלעים וזה מה שהעתיק התרגום לתהלים ק"ד, י"ח סלעים מחסה לשפנים: כיפי רוחצן לטפזיא וכן בב"ר פי"ב הדין טפזא מגין תחות שקפא עיי"ע שקף א'. ועוד עיי"ע גם ה' וע' חגס] —

* טפה במסכ' סופרים עיי"ע טפח ד' ומ"ש.

טפח (פי' בל"י τὸ πάχος בעוביו in der Dicke) כפ' הוציאו לו בגמ' נטל את הדם (יומ' נ"ה רע"א) תנא[3]) כשהוא מזה אינו מזה על הכפרת אלא כנגד טיפחה של כפרת. פי' "הוא עוביה והוא מצחה כדאמרינן (שבת צ"ב. עירובין ד': סוכ' ד': סנהד' ז'. נדה כ"ו:) כפרת טפח"[4]) (א"ב כנגד עביה כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה ובכ"י מ' כנגד עובי הכפרת אבל בכ"י ב' וכ"י א"פ אי' כגי' רבינו וכן מוכח מארחות חיים בסדר העבודה הובא בד"ס ליומ' צד ע"ו: לפע"ד הוא מל"י הנ"ל אבל רבינו פי' מן טפח כל"מ ועביו טפח (ד"ה ב', ד', ה') — ומדת טפח הוא כשהיד פתוחה ואצבעותיה דבוקות זו לזו Handbreite טפח שוחק סוכ' ז'. הפכו טפח עצב עיי"ע סחק ועצב א'. בכורו' ל"ט: אצבע שאמרו אחד מארבע בטפח של כל אדם ופי' רגמ"ה כ"י לבכורו' (בקובץ כ"י אנג' דף ק"ד.) לענין אצבע דיתירה על של משה דהוי ד' בטפח

[1]) בנו"ג בהילולא. [2]) ומה שהעתיק רס"ג ע"י وبر איננו מזה השם כדעת החי' לעוויזאהן זאאלאגיא ק"י כי אם פירושו היה שנקראה Klippdachs עיין תיסוירוס לגעזעניאוס ע' שפן. [3]) בדפי' וויניצי' עוד: הדם תנא וטעות דפוס הוא. [4]) הועתק מפי' ר"ח ליומ' ר"ח ליומ' (נדפס בש"ס ווילנא).

של כל אדם ע"כ. מנחות מ"א: טפח דאורייתא ד' בגודל שית בקטנה חמש בתילתא. אמות הבנין ששה טפחים עיי"ע אמה (ח"א, קט"ו). כלי' פ"ח מ"ו, מ"ז, אהלו' פ"ג מ"ו מ"ז ופרק י' ופי"א ופי"ג מ"ב — מ"ד פותח טפח ע"ש רע"ב ותוי"ט. אהלות פ"ג מ"ז טפח על טפח על רום טפח מרובע. שם י"ג מ"ה אלו ממעטין את הטפח. ברכות כ"ד סע"א טפח באשה ערוה, נדרי' כ' רע"ב מגלה טפח ומכסה טפח ובברכות כ"ג: מגלה לאחריו טפח ולפניו טפחיים וע"ש כל הענין. וממנו הפעל תנא דבי אליהו רבא פל"א ויסדן וטפחן וגמדן וכו' ובל"מ וימיני טפחה שמים (ישעי' מ"ח, י"ג)] —

1 טְפַח (בל"ס מלחלח feucht werden, an- be- feuchten) בפ' יוה"כ בגמ' ובתשמיש המטה (יומא ע"ח.) תני יהודה גרוגרות [1]) אסור לישב ע"ג טינא ביוה"כ אמר ריב"ל ובטינה המטפחת אמר אביי ובטופה על מנת להטפיח. ובס"ג דפרק מי שמתו (ברכות כ"ה. הרבה פעמים) כל זמן שמטפיחין. ובפ"א דשבת בס"ג די"ח דבר (שבת י"ז סע"א) ובשעת בצירה [2]) עדיין משקה טופח עליהן. ובתנור פ"ח בכלים (מ"ג) ומשקה טופח שבשולי חבית טהורה [3]). בע"ז בס"ג דפ' ר"י (ע"ז ס' רע"ב) ההוא נוי [4]) דאשתכח במעצרתא [5]) א"ר אשי [6]) אי איכא טופח להטפיח [7]) בעי הדחה ובעי ניגוב. פי' "משקין שנשפכו [8]) לארץ או ע"ג כלי ולא נבלעו יפה יפה אם יש בהן ממש שאם יניח [9]) ידו עליהן נדבקין בידו ונעשית לחה שיעור כשיניח ידו על הבגד או על הכלי אם לא יודע מקום ידו [10]) זהו משקה טופח ואם יודע מקום הנחת ירו זהו טופח על מנת להטפיח" [11]). ובפ"ד דעדיות (מ"ו) ר' יהודה אומר משום בי"ה טופח ומטפיח [12]). בהדר פ"ח בטהרות (מ"ח) עריבה שהיא קטפרס והבצק מלמעלן [13]) ומשקה טופח מלמטן. בר"ג דפ' המביא גט שני (ט"ז.) ובע"ז בפרק השוכר בגמ' נטל (ע"ב.) והתנן בפ"ח [14]) בטהרות (מ"ח) הנצוק והקטפרס ומשקה טופח. בגדיש [15]) פ"ה בפיאה (מ"ג) אין מגלגלין בטופח [16]) דברי ר"מ וחכמים מתירין [17]) מפני שאפשר [18]). פי' ר' דניאל ז"ל שלא ירבץ שדהו כל כך שתהא טופח על מנת להטפיח מפני שמזיק (לעניי ירושלים) [19]) [לעניים. ירושלמי] (ירו' פ"ה ריש הל"ג די"ט רע"א) המרבץ שדהו עד שלא ירד העני לתוכה אם היזקו מרובה על של עני מותר ואם היזקו של עני מרובה על שלו אסור ר' יהודה אומר בין כך ובין כך מניחו על הגדר והעני בא ונוטל את שלו. *[אחי"ה וכן פי' הר"ש בהשענו על הירושלמי מבלי שהזכיר פי' הערוך והרמב"ם פי' טופח מין ממיני גרגרין ועיי"ע טפח ה' אבל בחיבורו פי' כהירוש' ורע"ב הרכיב שני פירושים עיין תוי"ט. ובערך טפח ה' הארכתי ולפי פירוש רבינו גי' כ"י הנ"ל טופח עיקר ולא כבדפוסים טפיח או כבירו' טופיח. ופי' טפח בל"ס כאמור בתחילת הערך וכן בל"ע طفح ממלא כלי במים וממנו בל"ס פי' מלחלח. וכנ"ה בירו' שבת פ"ב ד"ה רע"א משקה טופח חיבור, ובהפעיל להטפיח עיין ש"ע או"ח סי' תרי"ג ס"ט. ע"ז ס': היה מטפיח על פי חבית המרותחת. ירו' ברכות פ"ג ד"ו ע"ד מים כל זמן שהן מטפיחין וכו'. והתואר ב"ר ס"פ ל"ג חרבו המים.. נעשית כמין טפיח וכתב במיוחס לרש"י כמו ועדיין משקה טופח עליהם (שבת י"ז.) כלומר שהיה כאלו הארץ שרויה במים עדיין ע"כ והראיה גי' הילקוט נה רמז נ"ט נעשית כמקפה] —

2 טְפַח (לפע"ד מל"ע صفح מאסף בידו mit der Hand auflesen) בסוף תרומות (י"א מ"ז) וכן חבית של שמן שנשפכה [20]) אין מחייבין אותו [21]) להיות יושב ומטפח. בפ' חבית שנשברה (שבת קמ"ג רע"ב במשנה) תנא לא יספג ביין [22]) ולא יטפח בשמן. פירוש טובל ידו בשמן הנשפך עליו ומאסף השמן. *[אחי"ה ופי' זה יפה עולה עם ל"ע ובזו המסילה עלו הרמב"ם והר"ש ורע"ב רק גזרו אומר שהוא מל' טֶפַח כלומר פיסת יד וז"ל הרמב"ם בפי"מ לתרומ' מטפח נגזר מן טפח ענינו שלא נחייב אותו לדקדק

1) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובדפ"ר ופיז' וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילני' ושם הוגה כבנוסי') בכ"י ה"ב אי' גרוגרת ועיין בשנוי נוסחי' בעי' גְּרוֹגֶרֶת (ח"ב, שנ"ב:) ושם כגי' דכאן אבל בע' הנוכחי בדפ' ווינציא' והלאה ב ר גרוגרת. 2) כ"י ל"ה, ובכ"י ו"ו בט"ס בצורת. 3) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד, ובדפ"ע חסר. 4) בנו"ג נכרי. 5) בנו"ג דהוה קאי במעצרתי. 6) ע"כ אי' בכ"י ו"ו, ל"ד וה"ב. 7) בכ"י ש"ס ובתוספי' ובריטב"א על מנת להטפית. 8) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב וכ"ה בפי' סד"ט לרה"ג, ובדפ"ע ששפכן. 9) ברה"ג מנית. 10) כ"ה בכ"י ו"ו ובפי' רה"ג, ובדפ"ע: הנחת מקום ידו וצ"ל איפכא כבסמוך. 11) הועתק מלה במלה מפי' רה"ג לכלים צד ה'. בכ"י ו"ו ול"ד אי' זה הפי' קודם ציון דיומא וכל הערך קצת בלי סדרים. 12) וכ"ה במשניות ובפי' רמב"ם אבל במשני' דש"ס ומטפח. 13) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד ובדפ"ע חסר ועוד בטעות פ"ה וכן בסמוך. 14) בדפ"ר בטעות פ"ה. 15) מדפי' באסי ל והלאה בטעות בגמ'. 16) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד אבל בכ"י ה"ב ובדפ"ע בטפיח ובירו' בטופית. 17) בכ"י ו"ו וה"ב אי' מה וצ"ל מת' ר"ת מן מתירין. 18) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד ה"ב, ובדפ"ע נשמט. 19) כ"ה בדפוסי' חוץ מדפ"ר שאי' לעני ירושלים וצ"ל כמו שהגהתי. 20) כ"ה בכ"י ל"ד ובנוסחי' ובכ"י ו"ו אי' ובי נשברה. 21) כ"ה בכ"י הנ"ל, ובדפ"ע נשמט. 22) כ"ה בכ"י ו"ו, ול"ד.

בלקיטת השמן וכו' והר"ש כתב מטפח בפיסת ידו מאסף השמן בדופני החבית, ורע"ב פי' מטפח: מאסף את השמן בטפח שלו כלומר וכו' וכולם הקדימן רש"י לשבת בזה"ל ויטפח מכנים בו טפחו[1]) כפו וכו'. וכפי' ר"ח בשבת לא יטפח: כ"ד ועוד עיי"ע ו:בא אח"ז] —

3 טְפַח (מל"ע הנ"ל صفح פי' הכה בכף schlagen, in die Hände schlagen ועוד הוראה להמלה הערבית חוקר ודורש וממשמש betasten, durchwühlen) בפ' כסוי הדם בגמ' חרש שוטה [וקטן] (חולין פ"ו סע"א) דתנן בהרוטב פ"ג בטהרות (מ"ח) תינוק שנמצא בצד העיסה ובצק בידו ר"מ מטהר וחכמים מטמאין מפני שדרכו של תינוק לטפח פי' דרכו של תינוק להכות בידו על העיסה. בפ' כיצד הרגל בגמ' הכלב (ב"ק כ"ג.) דלא טפח באפיה כלומ' שלא הכה בידו על פניו למונעו שלא ילך לחצר אחרת. ובפ' המניח את הכד בגמ' המבקע (שם ל"ב:) טפח ליה רבא[2]) בסנדליה. בפ' המפקיד מעות (ב"מ מ"ב.) והאידנא דשכיחי טפוחאי אין להם שמירה אלא בטפח הסמוך לקרקע. פי' "שנוקשין בטפח שלהן ומרגישין אם יש בכותל כספים או זולתם"[3]). בס"ג דפ' אלו מגלחין (מ"ק כ"ז:) טיפוח ביד קילוס ברגל. ותנן במשילין (ביצה ל"ו:) אין מטפחין ואין מספקין פירוש בע' ספק[4]). טפח בכף ידוי תרג' ירוש'[5]) ויספק את כפיו (במדבר כ"ד, י'). טפח בריגליה בת"ג' ירוש' דאדני שאל (בראשית מ"ה, י"ט[6]). ספקתי על ירך (ירמי' ל"א, י"ט) תרג' טפחנא על ירכנא. ואחריב בכף פעמי (מ"ב י"ט, כ"ד) תרג' וטפחית בפרסת רגלי[7]) עמא. את הולם פעם (ישעי' מ"א, ז') תרג' עד דמטפח בקורנסא. הכה בכפך ורקע ברגלך (יחזקאל ו', י"א) [תרג' טפח בידך ורפוס ברגלך]. *[אחי"ה ועוד עיין תרג' ליחזקאל כ"א, ט"ז; כ"ה, ו'; ל"א, ט"ו; ליונה ד', ח' (תרג' ותך); לתהלים קמ"א, ה'. וכן בדרז"ל בקל ירושל' סנהדרין רפ"ב די"ט ע"ד וירו' הוריות רפ"ג דמ"ז. שרא טפח בחדא ידיה א"ל ובחדא (ובחדא ידא) טפחין א"ל לאו. שמואל רבתי פ"ז טפח בחדא ידיה ולא אזיל קלא טפח בתרתיהון ואזיל קליהון. איכ"ר פי' רבתי הוה (טפת) [צ"ל טפח] ליה על רישא בסנדלא. סוט' י"ג רע"א וטפחה על ראשה, קידושין ל"א סע"א טפחה לו על ראשו. ילקוט יחזק' סוף רמז שע"ו וטפחו לו לאותו רשע על פניו וכצ"ל בסנהדרין צ"ב: וכ"ה בכ"י א"פ ובדפוסי' הראשונים ובע"י. מנחו' מ"ד. וטפחו לו על פניו. ב"ר פמ"ה טפחתה בקורדקיים על פניה ועיי"ע סקרדק ומ"ש. בפיעל מ"ק כ"ח: מענות אבל לא מטפחות, ירושל' כלאים פ"ח דל"א ע"ג טיפח כנגד עינו וסמייה, ב"ר ס"פ ב"ב התחיל אדה"ר מטפח על פניו, שהש"ר פי יונתי התחילה צווחת ומטפחת באגפיה ותנחו' קדושין עיי"ע טר ב'. והשם טיפוח בל"ס טְפָחָא ומפורש בירו' ביצ' פ"ה דס"ג. (הובא בערך ספק א') טיפוח לרצונו והתואר טָפוֹחָא וקבוץ ב"מ מ"ב. עיין לעיל בערך אבל מה שהביא רבינו מטהרות ג' ח' דרך התינוקות לטפח נ"ל לפרש ענין חקר בדק וממשמש כהוראת ל"ע הנ"ל בראש הערך ופי' התינוק נוגע וממשמש בעיסה כגירסת הירו' עיין הגרי"ב לקידושין פ'. ותוספות שם ד"ה שדרכו, והקבוץ שם תינוקות מטפחין. ועה"ק שנ"ב פירוש טעטשלן בלא"ש [tätscheln = tändeln] —

* טְפַח (מל"ע طفح עולה על המדה ועובר על גדותיו überlaufen, überfliessen ועוד בל"פ تافك טירוף דעת) בצירוף עם רוח ירו' יבמו' ס"פ י"ב וטפח רוחי עלי ובב"ר ר"פ פ"א בט"ס טפת וצ"ל טפח ולא כדעת המפרשים שם (ועוד עיי"ע נבל ד') והראיה ג' הילקוט משלי רמז תתקס"ד: טפחה רוחי עלי כלומר רוחי יצא חוץ לגדר פי' גשפך ונטרף דעתי וכן בירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ד טיפח רוחיה עליה. ובלי שאילה לפע"ד מזה הענין במס' סופרי' פ"ה הל"ז הדיו שנטפה ע"ג הכתב מותר למוחקו וכו' והוא כמו שנטפח פי' נשפך. — טפח בב"מ נ"ט: ט"ס וצ"ל תפח עיי"ע תפח א' ובהיפך גרס רבינו בע' אטפח (ח"א, ס"ד) בטית ע"ש והנכון בע' תפח ג'.

טפח (= טופח Platterbse ולר"ב מל"יורו' τίφη, τύφα tiphe, typha מין ממיני דגן גרועים אצל היונים eine Getreideart ונרדף עם ὄλυρα Einkorn, Emmerkorn) בפ"ק דטבול יום (מ"ב) ר' יהודה אומר של טופח טמאין בטבול יום[8]) פי' ממיני קיטנית[9]) הוא כדאמרינן בריש כלאים (פ"א מ"א) הפול הספיר[10]) הפורקדן והטופח. ותניא [בתוספתא]

---

1) כ"ה בכ"י רש"י הובא בד"ס. 2) בדפ"ר במ"ד: ובא. 3) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילי) ובשט"מ הובא וז"ל: פי' טפוחאי שנוקשין בטפיהיהן ומכירין אם יש כספים או זולתם. 4) ובע' ספק א' הביא גם ביצי' ל'. ושם אי' כגי' רבינו אבל בדף ל"ו: לא מטפחין וכו' ובשבת קמ"ה רע"ב לא מספקין ולא מטפחין ובכ"י מ' אין מספקין ואין מטפחין וכן הסדר בכ"י מ' לביצ' ל' וכ"ה ברי"ף ובהרא"ש ובת' גאונים קדמונים סי' צ"ב ועיין ד"ס לביצ' צד מ': ולצד מ"ט: 5) כצ"ל וכ"ה באמת בעה"ק שנ"ב ובתר"י א' בפוליגלוטא דלונדון. 6) בנו"ג רפס במסאניה. 7) בנו"ג ריגלי. 8) כ"ה בכ"י וי"ו ל"ד וה"ב. 9) ברא"מ בט"ר קטנים. 10) כ"ה בכ"י וי"ו.

בסוף מכשירין (פ"ג [1]) בראשונה היה גרים של פול ושל טופח [2]) ושל צפורי טמא מפני ששורין אותו במים בשעה שגורסין אותו [הפירות] [3]). בפ"ו בפיאה (מ"ז) אפי' היא של טופח רואין אותו כאלו הוא ענוה של שעורים [4]) לשון ישמעאל (שמם) [צ"ל שמה] גולבאן [5]) והן דקים. — (א"ב פי' טופה בל"י מין דגן אשר בגבעוליו אין קשרים כמו גמא וגרעיניו קטנים). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י ורו' הנ"ל ודעת רבינו שהוא ל"ע جلبان פי' מין פול Erbsen וע"י מלה זו פי' רס"ג כסמת לשמות ט', ל"ב אבל כיון לל"ע וסורי' جلب, كلبا eine speltähnliche Getreideart (עיין לעף ספלב"צ 105) וכונת רבינו בעל הערו' לجلبان וכן דעת ר' יונה הובא בפי' ישעיהו לגיזיניאום פכ"ח, כ"ה צד 848 שהוא מין קטניות אבל בכ"ז קצת אינו מיושב לפי מה שכתב בערך פול בשם הירו' (ריש כלאים) שמשם נראה כי פורקדן הוא (גילבונא) [צ"ל גולבאן] וטופח לועז שם רבינו ע"י נרבולו וצ"ל ערבולו בלאי"ט Platt-ervolo erbse וא"כ גם בע' הגוכחי כצ"ל ורציתי להשלים כזה: פיר' טופח בלעז (נרבולו) [ערבולו] ופורקדן בל' ישמעאל שמם גלבאן אבל מה אעשה כי גם בפי' רע"ב לפיאה הנ"ל כתב בזה"ל: טופח מן קטנית דק שקורין לו בערבי גילבאן וכן כתב לכלאים שם בשם ואני שמעתי ובטבול יום פי' רק מין קטנית ובכ"מ הביא פי"מ להרמב"ם שהוא מין זרע שקורין לו קורטמא"ן ודומה לשעורים והנכון כי כונת הרמב"ם על ל"ע قرطمان (هرطمان) שעינו כמו جلبان (= פלאטטערבזע) שהוא מין קטניות אבל מה שפרש הירו' כלאי' רפ"א דכ"ז רע"א (לפי גי' רבינו בע' פול ור"ש בריש כלאי') טופח ע"י מילותא קשה להלמו ועיי"ע מילותא ומ"ש. על כל פנים הוברר כי קורטמא"ן הוא מין קטניות וקצת קשה כי הרמב"ם פי' אין מגלגלין בטופח (פיאה פ"ה, מ"ג) ג"כ ע"י קורטומ"ן אבל עיי"ע טפח ב' ומזה הענין פי' הרמב"ם אוכלין על הטפיחין שביעית ט', ד' ועיי"ע הבא אח"ז, ועוד ראיתי להעיר כי לפי מ"ש בשם ר"ב כי טופח הוא ל"י ורו' מן דגן גרוע דומה לאורז (עיין פליניאוס י"ח, י"ט; ב', ד') עולה יפה הלשון בתוספתא טבול יום פ"א: האורז וגרים של טפיח בזמן שהן קלופין] —

טְפִיחַ (= טפח א') מל"פ تفاغ כוס גדול grosser Pokal או מלשון ערבי طفحاء קערה מלאה מים Wassergefäss ב') מלשון פרסי تابه, تابا כלי טיגון Kochpfanne ג') כמין כלי הנ"ל עשוי לקן העופות (gefässartiges Vogelnest בר"ג דפרק אין צדין (ביצ' כ"ד.) ובר"ג דפ' שילוח הקן (חולין קל"ט:) וציפורים שקננו בטפיחים ובבורות. בהפינם בפ"ט בשביעית (מ"ד) אוכלים על הטפיחים ועל הדפרא [6]) פירש אחי ר' דניאל ז"ל על מה שמשימין העופות בטפיחין שהן כלי חרס הבנויין בכותלים לקנן בהן העופות וי"מ אוכלין על הטפיחים על מה שבין העשבים [7]) — בפ' כל הכלים (שבת קכ"ה רע"ב) מורה שהיא קשורה בטפיח. ובס"ג דשבת קנ"ז.) ופקקו את המאור בטפיח, בר"ג דפ' אמר להן הממונה (ל'.) והטפיח מחזר על האורחין [8]) — בס"ג דפ' מומין אלו (בכורות מ"ה:) שחור לא ישא שחורה שמא יצא מהם טפיח [9]) פי' כמין דלי [10]) שחור. [בסוף הלכ' קמא דפ' המוכר את הבית] (ב"ב ס"ג.) לטפיח אין פחות מי"ו יפי' אל תתנו לו אלא כדי שישאב וישתה לצמאון שלו ואין פחות מי"ה, ועוד (אמרו) [11]) [אמרנו] שמא יצא מהן טפיח וזהו פי' פתיא אוכמא (ברכות נ'. פסחים פ"ח. מגילה י"ד: ע"ז פ"ז:) ודומה לקרויה והוא נטל בלי חכמים והוא דלי" [12]). ועוד פי' לטפיח אין פחות מי"ו בע' בור [13]).

---

[1]) בדפ"ר וכ"י אי' בסו' מכשירין ומלת בסו' הוא שבוש מן בתוס' כלומר בתוספתא. [2]) בנו"ג טופית. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב, ובפי' רה"ג לסד"ט צד מ"א והלאה אשר ממנו הועתק כל הערך אי' שגוססין. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ע נתקצר ע"י וכו'. [5]) וכ"ה בפי' רה"ג ובדפ"ע ובכ"י ערוך חוץ מכ"י ו"ו ושם גלבאן ועוד עיין בע' פול. [6]) כ"ה בכ"י ל"ד ועיי"ע דיופרא וש"נ ובכ"י ו"ו בכאן במ"ס הרפררא. [7]) וכ"ה בר"ש בשם הערוך. וכפי' י"מ אי' בפי"מ להרמב"ם ע"ש היטב ובע' הקודם לזה ולפי זה נ"ל לומר כי טפיחין הוא הקבוץ מן טפית היינו ספית ובאמת בתוספת' שביעית פ"ח הגי' אין אוכלין על הספיחין שבעכו ובכ"י אירפורט הגי' הרחיפין ונ"ל שצ"ל הדהיפין והוא כמו הטפיחין וכ"ה בירו' שביעית פ"ט דל"ט: אין אוכלין על הטפחין שבעכו וגי' הטפחין אי' גם במשנה דירו' וכ"ה במשניות נאפי ובד"ו ר"פ. [8]) וכה"ג בכ"י ב' מינכען וטפית מחזיר על האורחין ובכ"י א' ובה"ג אי' והטפית חוזר ובנו"ג ומחזיר הטפית על וכו' וכתב רש"י ה"ג לה בתוספתא דברכו' וצ"ל ומחזיר הטפית על כל האורחין ה"ג לה וכו' וכן הביא האו"ז הל' נט"י סי' ע"ה דברי רש"י וכה"ג בתוספת' ברכו' פ"ד (וטפית) [צ"ל והטפיח] מחזר על כל האורחין ותיבת כל איתא בכ"י ו"ו ובכ"י אירפ' אי' הטפית ומחזיר מפה על האורחין ואין לו הבנה וצ"ל ומחזיר הטפית מפה על האורחין, ונ"ל ברור כי התערבו שתי נוסחאות הטפית ומפה והראיה כי בכ"י ל"ד ליומ' ל' אי' ומחזיר מפה לפני האורחין וכ"ה בפי' ר"א ושם על האורחין עיין קצת בד"ס מזה ליומ' הנ"ל צד ל"ט. [9]) וכה"ג ברש"י ובנו"ג טפות. [10]) בכ"י ובדפ"ע חוץ מדפ' פיז' ושם בט"ס כלי. [11]) כצ"ל כפי' רה"ג. [12]) הועתק מפי' רה"ג לסד"ט ד'. וקרוב לזה הפי' נמצא ג"כ בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב וז"ל לטפית כג"ן כלי חרס כמו כריא דפתיא שדולין בו מים לשתות לצורך שתייה וכו' ועוד עיי"ע פתיא א' וע' קרויה.
[13]) בר ז' בח"ב ק"ע והלאה.

* טִפְטֵף (לפע"ד מל"ס تَفّ פי' אור וזריחה Luft, Glanz והוכפל לחזק הענין) ירו' ברכו' פ"א ד"ג רע"ב כדי שתהא החמה מטפטפת על ראשי ההרים. לפע"ד פי' זורחת כאמור בראש הע' וכפי' אהבת ציון איתא מלשון טיף טיף כלומר שמבצבצת על ההרים.

טפי (או כמו טפיח של מעלה או כמו תפי בל"פ تابا כלי דומה לכלי טיגון עיי"ע טפיח) בפ"ב בכליי (מ"ג) וטפי שהתקינו לענבים [1]. ובפ"ג (מ"ב) הפך והטפין [2] שיעורן בשמן. בהבתים פי"ב בנגעים (מ"ח) על מה חסה תורה על כלי (חרס) [חרסו] על פכיו [3] ועל טפיו. בהמקדש בפ"ו בפרה (מ"ג) המקדש בשוקת והטפי בתוכה אעפ"י שפיו צר כל שהוא המים שבתוכה מקודשין פי' "טפי דומה לפך אלא שהפך פיו רחב וטפי פיו צר שיצא ממנו השמן טיפה אחר טיפה כדתנן (פרה הנ"ל) והטפי בתוכה אעפ"י שפיו צר כל שהוא". ויש שאומרין טפי וטפיח אחד הוא. *[אחי"ה הועתק מפירוש סד"ט לרה"ג לכלים פרק ג' צד ה' ובהרחבת לשון קצת נשנה בפירוש רה"ג לנגעים שם צד כ"ז ושם הגי' ועל תפיו (עיי"ע בי תפי ח"ב, נ"ד וכ"ה בע' תפי א' ושם אבאר אי"ה המלות הלועזות בפי' רה"ג לזו המשנה. ואחר פי' רבינו נגרר גם רע"ב במקומות הנ"ל. ובענין יש שאומרין כונת רבינו ג"כ על רה"ג כי כן גרס בכליי פ"ב. מ"ג ועיין למטה בהערה 1] —

טפיט (כל"ם טַפְטָא, טַפִיטָא מל"י ταπής, ητος בל"ר tapes ואולי מל"י הועתק גם ל"פ تبستة Decke, Teppich) בהכדור פכ"ג בכלים (מ"ב) טפיטן של סוס. בב"ר פל"ד (ל"ג) ויזכר אלהים את נח חזא תמן עמודיא מיכסיין בטפיטין [4]. ובריש מגילת איכה (פ' על אלה) הציע טפיטיות [5] מפתח בתיהן ועד קברי בית דוד [6]. בפסיקתא ולקחתם לכם (פסיקתא דר"כ צד קפ"ב:) ו ה ד י ן ט י פ ו ט א ד י ד י מ ס ה י ד ע ל ו י י [7]. פי' בלעז הוא טפיטו [8] יושבין עליו בני אדם ועושין אותן לסוס ברדילא [9]. — (א"ב פירושו בל"י ורו' מכסה מרוקם ויש לו גוונים שונים עשוי לכסות הכתלים או למכסה סוסים). *[אחי"ה. וכנ"ה בויק"ר פ"ל הדין טפיטא דתחותי והוא מן דידך והובא בילק' אמור רמז תרנ"א טפיטא הדין דהוה מן דידך.. יהב ליה טפיטא דנסב מיניה ונ"ב פי' מכסה בלעז טפיטו ע"כ. והקבוץ בלי' זכר ונקבה עיין ציונים הנ"ל, וכן באיכ"ר פתיחתא כ"ה הציעו לו טפטיות מפתח בתיהם עד קברי בני דוד.. בשעה שהצעתם טפטיות וכו'. ובילק' סוף דה"י רמז אלף פ"ה טפיטיאות ועיי"ע יחף. וז"ל רה"ג לסד"ט צד י"ז טפיטן של סוס: א"ד וטויטוואן כך פירשו שבעים זקנים חטובות אטון מצרים (משלי ז', ט"ז) ופי' בטיית זילוי ואית דאמרי זראבי ויכון מנחולל רבה ע"כ ובאותיות ערביות زيلو וי"א زرابى ويكون مخمل ربه פירוש טפיטין בטיית מכסאות דקי צמר וי"א מכסאות עבים אשר חוטיו אינם מדובקים. ודע עוד כי בהעתקת ע' זקנים הועתק חטובות אטון ע"י ἀμφίταπος וכן העתיק סומכום (Symmachos) מרבדים (משלי ל"א, כ"ב) ונמצאה המלה היונית עוד הפעם בע' זקנים לשמואל ב' י"ז, כ"ח. ובענין רמיזה על ע' זקנים עיין מ"ש במבוא צד XI] —

* טְפוּיִים (מלשון טפי עיי"ע טף ד' פי' ביצי כינים Nüsse) שבת ק"ז: הטפויים וביצי כינים עיי"ע אנבא ח"א, קל"ו וש"נ שנוי הנוסח.

* טוּפְיְינָא (ג"כ מל' טפי Ueberschuss) ב"מ ס"ג סע"ב ואשכח ביה טופיינא אי בכדי שהדעת טועה מיחייב לאהדורי ליה וכו' עיי"ע חמש ומזה הענין טיפונא עיי"ע קודם ע' טייר.

* טוּפָנָא (מל"ע طوفان ובל"ס טוּפָנָא Sintfluth Ueberschwemmung,) סנהדרין צ"ו. אלהא רבא דשיזבין לנח מטופנא ותרגום מבול (בראשי ו', י"ז; ז', ח' והלאה) טופנא וכן בתרג' ישעי' נ"ד, ט'; תהלים כ"ט, י'. ובתר"י טובענא עיי"ע.

1 טָפַל (מל"מ ונרדף עם תפל ענינו הדבק וחַבֵּר ומח בסיד לפעולת חיזוק ודבוק anheften, bestreichen, ankleben) בשיעור פ"ג בכלים (מ"ח) הטופל כלי חרס הבריא ר"מ ור"ש מטמאין וחכ"א הטופל את הבריא טהור וכו'. וששאלתם הטופל כלי חרס והידוק [10] קרויה דפליגי רבנן בין בריא

---

[1]) כפי' סד"ט לרה"ג הובא בעי' טפית הגי' ו ט פ י ח שהתקינו וכל הפי' הנ"ל אולי מזה הערך נעתק לערך טפיח או שני ערכים שייכים אהדדי. [2]) הוא הקבוץ ובנו"ג הטפי. [3]) בנו"ג פכו וכ"ה בעי' תפי א'. [4]) בנו"ג מכוסים בטפיסין וצ"ל כגי' רבינו וכ"ה בויק"ר פכ"ז ראה שם עמודים של שיש מכוסים בטפיטיאות ובילקוי תהלים ריש רמז תשכ"ז בשם ויק"ר מכסין בטפיטין ובעי' קטה גרס רבינו בשם ויק"ר הנ"ל מכסין בטפיטא. [5]) בנו"ג בט"ס הוציאו לה וצ"ל הציעו לה ועיין בסוף הערך. [6]) בנו"ג מפתח ביתה עד פתח בית המקדש. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' וה"ב, ובדפ"ע רק טפיטא דידי וכגי' כ"י הנ"ל מוכח מעי' דיופוטא ולפי ס"א דהובא שם ובויק"ר פ"ל והדין טפיטא דהוא מן דידי מסהיד עלוי. [8]) Teppich, tappeto. [9]) לאי"ט Sattelkissen, bardella. [10]) עיין הגי' ופי' בעי' הדק ועי' חרק.

לרעוע לענין טומאה וטהרה כיצד היה הבריא טהור והרעוע טמא ובכל מקום הבריא טמא והרעוע טהור הוו יודעין שעל הטפילה נאמר דבר זה ולא על הכלי עצמו כי הכלי רעוע צריך לו טפילתו וטפילתו בעמידתו לפיכך חיבור הוא לו וממקצתו חשובה ולפיכך הנוגעין בטפלה של כלים רעועים הרי הן טמאין אבל הכלים הבריאים אינן צריכים לפיכך הנוגעין בטפילתן לא נטמאו וכן שנו אחריה (כליי שם מ"ו) יבלית שטופלין בה פיטסין [1] הנוגע בה טמא מגופת חבית אינה חיבור הנוגע בטיפולו [2] של תנור טמא. ולענין כלים בריאים שטפלן ר"מ ור"ש מטמאין הרי שינוי מבואר. [ותניא בתוספתא] (כלים רפ"ג) מודין חכמים לר"מ ור"ש במיחם שטפלו עד מקום שהאור שולט בו [3]. בפ' העור והרוטב בגמ' המפשיט (חולין קכ"ג סע"ב) ובפ"ה בכליי (מ"ז) וגורר את הטפילה [4]. פי' תנור זה מן חרס הוא וכעין תנורי פסחים הוא ואומן עשאו עגול ומפולש ומסיקו בכבשן בכלי חרס אחרים ובעל הבית משים אבנים בקרקע והתנור עליהן וטופל טיט סביביו כדי שיתחזק עכשו כשנטמא ורוצה לטהרו חולק תנור עצמו לג' וגורר את הטפילה אשר סביבו ומסיר האבנים שתחתיו עד שיעמוד התנור בארץ ממעטו מבפנים ד' טפחים [5]. פירוש מעמידו על פחות מד' טפחים. צריך להסיעו (כלים שם) פי' להסירו ממקומו. בנות ישראל שהגיעו לפרקן ולא הגיעו [6] בנות עניים טופלות אותן בסיד בפ' המוציא יין בגמ' חרסית (שבת פ' רע"ב) ובר"ג דפ' ואלו עוברין בפסח (פסחי' מ"ג רע"א) ובפ"ק דמשקין בגמ' ר' יהודה אומ' אשה לא תסוד (מ"ק ט' סע"ב). פי' בנות ישראל שהגיעו לפרקן ולא הגיעו שכבר צמח שער שלהן ולא הגיעו לי"ג שנים [7] ואין דין שיהא להן שיער והן קטנות ובושות העניות סדין אותן בסיד להשיר השיער. פ"א „שהגיעו לשנים שהאשה בוגרת ולא בגרה ולא גדלה בשר עניים טחים בשר בנותיהם בסיד ומה צוזדך לכך כדי שיסתתמו נקבים קטנים וגומות שער שבעור ויכנס הבל לפנים ויחם קרבה ותבגור ותגדל בשר, ובנות עשירים טופלין אותן בסולת ובנות מלכים בשמן המור וריחו טוב וממיני שרף הוא והוא מר דרור [8]) ומי שטופל כל בשרה פעם אחת כל הבל שלה נכנס לפנים והיא מתחממת ומתה כדרך שאירע את בת הגוי" (עיין שבת ומ"ק שם ושם) טפלה אבר אבר בפרק המוציא יין (שבת שם) ובגמרא דפרק משקין (מ"ק שם) כבר פירשנו בערך אנדיפי [9]). אין טופלין אותו בחרסית כס"ג דפרק המביא כדי יין (ביצה ל"ד). — (א"ב תרגום במלט (מלבן) [במלבן] (ירמיה מ"ג, ט') בטפיל בנינא). *[אחי"ה ועוד עיין תר"י א' לויק' י"ג ו'. ז' והלאה ונרדף עם תפל ותרג' ירו' א' תפל (דברים א', א') וטפלתון עלוי מילי שקרא. וכנ"ה פסחי' ע"ד: ורבינו הביאו בע' הבא. כלי' פ"ג מ"ד וטפלה בגללים . . וטפלן בגללים עיי"ע גלל ג', ושם מ"ו שטופלין בה, שם מ"ז שטפלו, ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד שחוק וטפול. והשם טַפְלָא Tinktur מ"ק ט' סע"ב שבת פ': וכן טיפול פסחים מ"ב סע"ב טיפולן של בנות עשירים והקבוץ שם ובירו' פסחי' רפ"ג דכ"ט ע"ד טִיפּוּלֵי נשים, ובכלים ענין טפילה כגי' רבינו או טְפֵלָה (כלים ה', ז'. ח'. י"א; תוספתי כליי ב"ק ספ"ד) פי' חבור ודבוק והפכו מוסף] —

2 טָפַל (מע' הקודם ענין חבור ודבוק zugesellen, an- zufügen בנפעל: נתחבר ומתעסק sich anschliessen, sich befassen) בפ"ק דחגיגה בגמ' בי"ש אומרי' הראייה (חגיגה ח' רע"א) אמר עולא בטופל. אמר חזקיה טופלין בהמה לבהמה [10]). פי' „טופלין בהמה של חגיג' עם בהמות אחרות של מעשר שני או של נדרים ונדבות . . טופלין מעות למעות (מאמר דר' יוחנן שם) מוסיפין על מעות של חגיגה מעות של נדרים או ממעות מעשר שני ומביא בהמה שמינה או פר גדול" [11]). בפ' ראשון דיו"ט בגמ' בי"ש אומרים אין מוליכין חלה (ביצ' י"ב: איכא בינייהו טפילה [12]). פירוש ר' יהודה מתיר טפילה להוליך אותם של אמש עם אותם של

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ה בפי' סד"ט לרה"ג ועיי"ע פטס ובדפ' ר ואמ"ש פטסין ובדפו"ו פרסין ובע' יבל ובע' פרס הביא שתי הגירסאות. [2]) בנו"ג בטפולו. [3]) השלמתי שתי התיבות הנ"ל כי כונתו על התוספתא שם והובא בר"ש בפ"ג דכלים מ"ה ושם מבואר ג"כ כמו שטת רבינו מבלי שהזכירו, ונ"ב בכ"י פאריז פי' אלטרה וז"ל אי הנוגע בטפילה של כלי הרעוע טמא למא אן אל כלי (פי' למה הכלי) אל רעוע צריך לטפילתו וטפילותו מעמידתן פלדלך (פי' יען כן) הנוגע בה טמא ואמא (פי' אולם) הנוגע בטפילה של כלי הבריא טהור לאן (פי' בודאי) אל טפלה חוצץ לבין גוף הכלי לפי שאין הכלי לבריא צריך לטפילתו ואין הטפילה שלו כגופו. [4]) וכה"ג בחולי' ובר"ש ורע"ב לכליי ובמשני' שם איי הטפלה וכ"ה בעי' גר ג' (ח"ב, שמ"ג) ושם ג"כ וגורר ובכ"י ו"ו כאן וגורד וצ"ל כגי' כ"י ה"ב וגורר ובדפ"ע בט"ס וגודר ובסמוך וגורד. [5]) עיין הלשון בחולי' ובכליי שם ושם. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ר וה"ב וכ"ה בע' פרק א', ובדפ"ע בכאן נשמט ובנו"ג ולא הגיעו לשנים אבל בכ"י ש"ס לי' ועיין ד"ס. [7]) וכ"פ ברש"י לשבת הנ"ל ור"ת כתוספ' נדה מ"ט. ד"ה ואיבעית ופ"א הועתק מפי' ר"ת (בדפוס ש"ס ווילנ') ע"ש. [8]) ועיי"ע מר ג' ומ"ש. [9]) ח"א, קמ"א : [10]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב וכ"ה בילק' ראה רמז תתקי"ה וכ"ה בש"ס בדפ"ו וקושט' וקראקא וכ"י מ' ובכ"י ב' וברש"י כ"י ובנו"ג חזקיה אמר ואינו נכון דפלוגתא בפני עצמה היא עיין ד"ס חגיג' צד י"א: ובדפ"ע חסר בטעות אמר חזקיה. [11]) הועתק מפי' ר"ח לחגיג' (בש"ס ווילנא) ע"ש. [12]) בנו"ג טפלה וכן העתיק ר"ח בביצ'.

היום[1]) בפסחי' בס"ג דפ' האשה (צ"א:) אי הכי אפי' בטפילה נמי[2]). בר"ג דפ' כיצד צולין (שם ע"ד רע"ב) רבין סבא טפל ליה בר גוזלא לרב וא"ל א י מ ע ל י ט פ ל י ה ב ל י ו א י כ ו ל[3]) פי' הדביק הגוזל בין שתי בציקות. בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בבהמה (חולי' צ"א.) דאמר מר כפ' אין מעמידין בגמ' לא יתיחד (ע"ז כ"ה:) ישראל שנטפל לו גוי בדרך טופלו לימינו[4]) ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר בסייף טופלו לימינו במקל טופלו לשמאלו. פירוש אם יש סייף לגוי טופלו לימינו לפי שהסייף חגור בשמאלו של גוי ואם יראה ישראל שהגוי רוצה לשלוף חרבו הרי ימינו של ישראל אצל החרב ואוחז בה ישראל. במקל טופלו לשמאלו אם יש מקל ביד גוי טופלו לשמאלו שאם ירצה להכותו במקל שיאחז ביד ימינו שהוא בצידו. *[אחי"ה וכן בפירש"י לע"ז ושם פי' טופלו "מחברו". וכן תרג' טפלו עלי (תהלים קי"ט ס"ט) חברו, ובעירובין ס"ד רע"ב פירוש רש"י ניטפל לו: נתקרב ומזה הענין מנחות ס"ה סע"א ניטפל להם ריב"ז, סנה' ט'. הניטפל לעוברי עבירה . . הניטפל לעושי מצוה, ירו' ב"ק ספ"י ד"ז ע"ג שלא יהו בעלי בתים נטפלין לגנבים, ירו' כתובו' רפי"ב דל"ד ע"ד מי שניטפל בי בחיי יטפל בי במותי וכ"ה בירו' כלאי' פ"ט דל"ב סע"א ורע"ב וב"ר פצ"ו פי' יקרב אצלי ויתעסק עמי וכ"ה בל"ע طفل. ובירו' דמאי ספ"ב דכ"ג. וירו' פיאה פ"ד די"ח: וירו' כתובו' רפ"ו ד"ל ע"ג אם היו טפולין לאביהן . . בשאין טפולין לאביהן פי' שהן סמוכין על שולחנו ונגררין אחריו. ויק"ר פ"ו ונטפלו. אתפעל סנה' כ"ו. אִיטְּפֵיל בהדייהו, כתובו' כ"ג סע"א פוק איטפל בקרובותיך ובירו' כתובו' פ"ב דכ"ו. איטפל בקריבתך, ירוש' כלאים ספ"ט דל"ב ע"ג אזל ואיטפל בון, ירושל' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד הוון מיטפלין ביה. פ י ע ל ב"ק י': ט"ו, נ"ג: הבעלים מְטַפְּלִין בנבילה ופירש"י נוטל הנבילה אבל בב"מ כ"ח: לועז מטפל בהן: אנשמיטר"א פירוש בל"צ s'entremettre = זיך בעפאססען וזה הנכון. שמ"ר פ"ג אני מטפל עמך ואקברך. והשם טפילה, טיפול ירו' כתובו' פ"ח דל"ב: עושין כדי טפילתן. ב"מ כ"ח סע"ב כל דבר שטיפולו מרובה משכרו, שם ס"ט. (ועיי"ע הבא אח"ז) אינו דומה טיפולה של שנה זו לטיפולה של שנה אחרת, ירו' ב"מ פ"ה ד"י: לא דומה טיפול שנה אחת לשתי שנים, תוספת' נדה פ"ב חייבת אשה בטיפול בנה כל כ"ד חודש. והתואר טָפֵל, לנקבה טְפֵלָה (Nebensächliches) כלומר מה שהוא דבוק ומחובר לדבר אחר והפכו עיקר ברכות י"ב סע"ב וי"ג רע"א שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל . . ישראל עיקר ויעקב טפל, בירו' ברכו' ספ"א ד"ד. יציאת מצרים טפלה, ברכו' פ"ו מ"ז (דמ"ד.) כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה. פסחי' צ"א סע"א בראשון שוחטין עליה בפני עצמה ובשני עושין אותה טפילה לאחרים וכ"ה בעמוד ב' ושם אי הכי אפי' טפילה נמי לא אהני ליה במכסת נפשות לטפילה עיין ריש המאמר לעיל בערך. ירושלמי פסחים ספ"י דל"ז ע"ד הפסח עיקר והזבח טפילה, ב"ר פל"ט ולוט טפל לו, שם ר"פ ס"ח וילק' חבקוק רמז תקס"ג וילק' תהלים רמז תתמ"א הסוס טפילה לרוכב ואין הרוכב טפילה לסוס. שמ"ר פמ"ה אתרי טפלה לי ואין אני טפל לאתרי, ובתנחומ' כי תשא סי' כ"ז מקומי טפילה לי ואין אני טפל למקומי וילק' כי תשא רמז שצ"ה בשם תנחומ' מקומי טפל לי ואיני טפל למקומי, ילק' תהלים הנ"ל אין אנו יודעים אם הקב"ה טפל לעולמו ואם עולמו טפלה לו בא משה ופי' וכו', ובמדרש שו"ט מזמור צ' הגי' תפל. והקבוץ ירושלמי מגיל' פ"א דע"א ע"ד מוחק את טפילותיהם] —

3 טָפַל (השם טִיפּוּל das Sich- Befassen פירוש התעסקות וטרח מענין הקודם) בפ' איזהו נשך בגמ' אין מושיבין (ב"מ ס"ט.) מפני שטיפולה מרובה. פי' טורחה מרובה[5]) מפני ששיניה דקות (ב"מ שם) ואינה יכולה ללעוס וצריך להלעיטה.

טָפֵל (מל"ע طفل, طفيل טַף (junges Kind בפ' יש נוחלין בגמרא בנות צלפחד (ב"ב קי"ז.) להוציא את הטפלים בפ"א דקידושין בגמרא כל מצות עשה (ל"ד:) ואנא אמינא טפלים. בפ"א דחולין (י"ח.) דתלי ביה טופלי[6]) פי' יש לו טף ותלויים עליו לזונם ועיינו במילתיה[7]) לאהדורי בלחוד אבל לשמותיה לאכרוזי אבישריה אעפ"י

[1]) וכ"ה בפירש"י. [2]) בנו"ג טפילה ובכ"י מ' וא"פ מטפילה. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו אי ובי ל"ד ה"ב וכ"ה לפנינו רק שם בטעות אי מעלי טפליה וצ"ל טפלי ובפי' ר"ח טפלאיה וצ"ל טפלאי או טפלי וכ"ה בכ"י מ' וברש"י וגי' ואיכול כ"ה לנכון בכ"י מ' ובכ"י ב', ובכ"י א"פ דאיכול ובנו"ג ואכיל ועיין ד"ס לפסחי' צד קי"א. ושם מוכח כי גי' הכ"י רב ייבא במקום רבין סבא היא העיקרית. [4]) בע"ז הגי' שנזדמן אבל בכ"י ש"ס בע"י ברי"ף ברא"ש ובמנוה"מ סי' שי"ח כהגי' בחולין שנטפל וכ"ה בכ"י פי' ר"ח לע"ז (בקובץ כ"י אנגי' דף ט"ו). [5]) וכן פי' הרמ"ך הובא בשט"מ לב"מ שם. [6]) בנו"ג טפלי וכן עיקר. [7]) מוכח מזה שגירסתו כגי' רגמ"ה בכ"י להולי' (בקובץ כ"י אנגיליקא דף ר"ץ ע"ב) וז"ל הכי גרסינן אמר להו ליעיינו ר ב נ ן במילתיה וכו' ע"כ ובנו"ג ליעיינו ר ב ה במלתיה.

דנמצאת סכינו יפה עבדינן ביה [1]. — (א״ב תרג׳ לחם לפי הטף (בראשית מ״ז, י״ב) לחמא לפום טפלא. *[אחי״ה וכן בתרג׳ שם ל״ד, כ״ט; לבמד׳ י״ד, ג׳. ל״א; ל״א, ח׳, י״ז. ותרגום ירו׳ א׳ וחמשים (שמות י״ג, י״ח) כל חד עם חמשא טפלין. וכג״ה בב״ב קי״ח. משום טפלים דהוו נפישי להו. ושם סע״ב אי טפלים קא חשיב וכו׳, תוספת׳ סוט׳ פ״ז טפלין למה הן באין (בחגיגה ג׳ סע״א אי׳ טף למה באין וכ״ה בתוספ׳ סוט׳ כ״י אירפורט). ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב סע״ג טפילה לטפילה פי׳ בן הבן — והפעל ממנו תעני׳ ט״ז סע״א מְטוּפָּל ואין לו פירש״י יש לו טפלים ואין לו במה להתפרנס. ושם רע״ב היינו מטופל ואין לו היינו ביתו ריקם. אבל בדפ׳ הישנים וברוב הראשונים ובכ״י ש״ס אצל ד״ס לתגיג׳ צד מ״ד הגי׳ מטפל ולפ״ז פירש מטפל עצמו במלאכה אבל אין לו] —

* טָפַל (לפע״ד כמו טפר בל״ע طفر פי׳ רקד וקפץ umherspringen) קידושי׳ פ׳ סע״א ושרצים וצפרדעים מטפלין שם כה״ג ברש״י ובנו״ג מיטפלין פי׳ מקפצים ורוקדים ורש״י פי׳ בע״א.

* טפלוחא גי׳ הילק׳ במקום טלפת עיי״ע והערה 4.

טפס (= טוֹפֶס, טופוס, טְפוּס, טיפוס כולם מל״י τύπος וכן בל״ר typus פי׳ צורה, תמונה ודוגמא (Figur, Form, Formel בפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ האומנין . . והארימין [2] (ב״ב מ״ד:) והוא דכתב ליה דלא כאסמכתא [3] ודלא כטופסי דשטרי. בפ׳ כל גט (גיטי׳ כ״ו. במשנ׳) הכותב טופסי גיטין צריך שיניח מקום האיש ומקום האשה ומקום הזמן וכו׳. זהו תורף והשאר טופס [4]. בגמ׳ דפ׳ שנים אוחזין בטלית (ב״מ ז׳:) אחד אדוק בטופס ואחד אדוק בתורף זה נוטל תורף וזה נוטל טופס [5]. משכחת לה בשטרי ארץ אדום שכותבין הזמן בריש השטר ככתובות [6] וגיטין שלנו שנמצא האחד טופס בראש השטר שיש בו מקום האיש ומקום האשה ומקום הזמן. — ויצר אותו בחרט (שמות ל״ב, ד׳) תר״י [א׳] ורמא יתיה בטפסא [7]. פי׳ כלי שיש לפני הזגגין ובו ב׳ וג׳ דפוסין ומצויירין בתוכן, יש ציור בולט ויש ציור משוקע וכשנופח הזגג בזכוכית משקעו באיזה כלי שירצה ויעשה צורתו כמו זה הזגג שנעשה מלאכתו בזריזות כן נעשה העגל בזריזות [8] פי״א במנחות שתי הלחם וכו׳ (מ״א דף צ״ד. במשנה) ובטופס [9] היה עושה אותן. גמרא (שם) ת״ר ושמת אותם (ויקרא כ״ד, ו׳) בדפוס [10] ג׳ דפסין [11] הן נותנה כדפוס ועדין היא בצק וכמין דפוס היה בתנור וכשהוא רודה נותנה לדפוס כדי שלא תתקלקל. ובפ׳ י״ו בכלים (מ״ז) וטופס [12] של תפילה. פי׳ טופס פורמ״ה בלע״ז [13]. ובו יעשו ד׳ בתים. דפוס וטפוס אחד הן. *[אחי״ה קודם ציון ויצר וכו׳ כתב ר״ב וז״ל פי׳ בל״י ורומית ספר או צורה אשר מהם מעתיקים אחרים או דמות ותמונת דבר א״כ ערך ראשון ורביעי לא יפרדו ע״כ ופקודתו שמרתי ולא הפרדתי בין הדבקים כמו שאי׳ בדפ״ע. ומ״ש רבינו דפוס וטפוס אחד הן איתא גם בפי״מ להרמב״ם וכר״ש לכלי׳ הנ״ל וכ״ה כרע״ב שם והוא הביא גם הלעז כמו בערוך מבלי שהזכירו. ורח״ג בכלי׳ שם הביא: קאלב בטיית והוא נכון כי בל״ע قالب פי׳ חרט ודמות ונותן בו האומן הזהב והכסף וזולתו ויוצא ממנו הכלי הנרצה בדמותו בצלמו ונקרא בלא״ש Model ולכן הטיב לתרגום בחרט: בטפסא. וזהו פי׳ טופס (או טפוס) של תפילה עיין פי״מ להרמב״ם. וכן טופס שטר פי׳ שטר העשוי להעתיק ממנו שטרות אחרות כפירשב״ם לב״ב מ״ד: וכפי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב. ומזה הענין טופס ברכות ירו׳ ברכות פ״א ד״ג ע״ד. ויק״ר ס״פ ל״ד. טופוס ברכות ירו׳ שבת ס״פ ט״ו דט״ו ע״ד. טפוס טופס וטיפוס אחד הוא עם דפוס ד״מ ירו׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ט. גדל בטפוס. ירו׳ שבת פ״ד ד״ח: כומז (במד׳ ל״א, נ׳) יש אומרים זה טפוס של רחם וי״א זה טפוס של דדים ועיין בבלי שבת ס״ד סע״א וע׳ כמז. דמאי פ״ה מ״ד לפי גירסת ירו׳ כל טופוס וטופוס ובמשנ׳ דבבלי טפוס וטפוס וגי׳ רבינו עיין בע׳ דפוס. ירו׳ ב״ב פ״י די״ז ע״ג טופס שטרות והקבוץ ב״ב מ״ד: טופסי דשטרי עיין לעיל בערך. גיטין כ״ו. ירו׳ גיטין רפ״ב דמ״ד. טופסי גיטין. ירו׳ דמאי פ״ה דכ״ד ע״ד טפסין וצ״ל טפוסין או

---

[1]) ובגוף הדבר פי׳ כן רש״י והביא גם התרגי׳ כר״ב. [2]) כ״ה בכ״י וי״ו א׳ ובי׳ ל״ד ת״ב. [3]) כ״ה בכ״י הנ״ל, ובדפ״ע נשמט. [4]) והובא פי׳ זה בשם רבינו באו״ז שו״ת סי׳ תשמ״ה וסיים: וכ״כ ה״ר משה בן מיימון. [5]) וכן הסדר בשט״מ בשם הריצב״ש אבל לפנינו נהפך הסדר. [6]) כ״ה לנכון בשט״מ סוף הסוגי׳ בשם הערוך וכפי׳ האחרון שהביא בעל שט״מ. אבל בדפ״ע בט״ס בכתובות. [7]) וכה״ג במתורגמן אבל בנו״ג בטופרא וט״ס וצ״ל בטופסא. [8]) וכ״ה בפירש״י בפי׳ שני וכרעת ראב״ע. [9]) במשנה שבמשניות ובטפוס ובמשנ׳ דגמ׳ בכ״מ בדפוס וכ״ה כפי׳ תמ״ה כ״י למנחו׳ ובתוספ׳ מנחו׳ ד״ת ובדפוס כתבו ואית דגרסי טפוס ועיין מ״ש הגרי״ב בהפשב״ע לדעת רבינו. [10]) לכאורה הדעת נוטה שלפי גי׳ רבינו יותר נכון גי׳ בטפוס כפי׳ הגרי״ב שם ובאמת כ״ה כספרא אמור פרשי׳ י״ג ר״פ י״ח ע״ש היטב אבל י״ל כי רבינו תביא ג״כ גי׳ הספרים כדרכו בכ״מ וזה מ״ש בסיום הערך דפוס וטפוס אחד הן. [11]) בנו״ג יותר טוב דפוסין. [12]) בנו״ג וטפוס וכ״ה בפי״מ להר״ג. [13]) לי״ר ואי״ט forma = Form.

טופסין ועיי"ע דפוס. והיותר נכון במשקל יוני: שהש"ר פ' יפה את: טיפוסים של פעור, והיחיד בירו' סנה' פ"י דכ"ח ע"ד טפוס של פעור. וכמשקל ארמי וסורי טופסא דפעור (תר"י א' לבמד' כ"ה א') ועיין עוד גיטין פ"ה. או טפסא כבתרגום ירו' לפי נ' רבינו דלעיל. וראיתי בערך טלין כ"י באוצר כ"י של הח' האלבערשטאמם שכתב המחבר ע' טפס וז"ל בסוף הערך: ומדקרוק הכתיבה בל"י נ"ל שכתיבת המלה ישרה באות טי"ת ע"כ וזהו נכון] —

טְפַס (פי' בל"ם סר למשמעתו willfahren, gehorchen) אך בזאת נאות לכם (בראשית ל"ד, ט"ו) תרגומו ברם בדא ניטפס לכון. בני אם יפתוך חטאים אל תאבה (משלי א', י') תרג' לא תטפים. *[אחי"ה ובנו"ג בט"ם אין נישרו לך חטאי לא תטפים וצ"ל אין נ י ש ד ל ו ך וכ"ה בכ"י תרג' ובע' שדל. ו ב א י ת פ ע ל איטפס עיין תרג' למ"ב י"ב, ט' ואיטפסו כהניא; לישעי' י"ג, י"ג לא מיטפסין כ"ה בדפ' ריניא ובנו"ג מטקסין] —

טְפָס (= טְפָסָא בל"ע ופ' طفس בגד מגואל ומתועב (schmutziges, beschmutztes Kleidungsstück בלויי סחבות [1]) (ירמי' ל"ח, י"ב ועיין י"א) תרג' בלאי טפסן.

* טפס (= טְפְסָא בלא"ר וסורי טופסא, טופוס) מה שהביא רבינו בזה הערך שייך לערך טפס א' ושם נסדר אצלינו.

טְפַס (נרדף עם טפז פי' דלג וקפץ או מל"ם טפס ברח ע"י קפיצה וכן בל"ע طفش fliehen, davonspringen) בפרק עושין בגמ' מותר להקריב (עירובין כ"א רע"א) מטפס ועולה מטפס ויורד. ובפ' המוציא תפילין בגמ' שרשיו (שם ק'.) מטפס ועולה מטפס ויורד. בפ' השותפין בגמ' אין חולקין (ב"ב י"א:) בעא מיניה ר' יוחנן מר' ינאי לול של תרנגולין יש לו ארבע אמות או לא א"ל מידי הוה טעמא אלא לפרק משאו מטפס ועולה מטפס ויורד [2]). פירוש כגון מקפץ ומנתר. וי"א מסתרך מלשון (משלי ל', כ"ח) שממית בידים תתפש. — (א"ב אולי כמו תפש בל' עברי או כמו טפז בל' ארמי). *[אחי"ה כשני הפירושים הללו פי' רבינו בעצמו כי לפי' ראשון לערוך גוזר רבינו אומר מל' טפז היינו מקפץ ומנתר ולפי פי' שני נגזר מל"מ וכונת רבינו בפי' י"א הוא על רגמ"ה כי כן בארו בפי' לב"ב כ"י. ובזו השטה הלך רש"י וז"ל בעירובין כ"א. מטפס א ו ח ז ב י ד י ו ו ר ג ל י ו ב כ ת ל י ם וכו' מטפס קרפיר בלע"ז ובכ"י רש"י הלעז יותר טוב גרפיר (ד"ס לעירו' צד ל"ו) והוא ל"צ grimper = קלעטטערן וכן פי' רש"י למשלי (שם) תתפש בידה היא אוחזת ומתדבקת בכותלים. ומזה הענין בתוספתא טהרות פ"ז אעפ"י שנדורין מכאן ומכאן ורבים מטפסין ועולין בהן וכו' כלומר אוחזים בידים וברגלים להעלות וגם הערוך הקצר שנ"א לועז קלעטרן בלא"ש ונראה שנגרר אחר פירש"י. אבל בפירש"י לעירובין ק'. הלעז: דנפייר ונ"ל שצ"ל רנפייר = ramper = kriechen וזאת דעת התרג' למשלי דמסככא בידהא וצ"ל ד מ ס ב כ א כהעתקת הפשיטא ופי' בל"ם הלך לאט, זחל = קריעכען ויש להביא ראיה לזה הפי' מג' הירוש' עירובין רפ"ט דכ"ה ע"ג דאי' שם: מטרפס ועולה מטרפס ויורד ובירו' עירובין פ"ה דכ"ב ע"ד במ"ס מיתרפס . . מתרפס וצ"ל מטרפס. ובר"ש באמצע ג"כ בירו' קידושין פ"ב דס"ב ע"ג יכולה היא מימר בעייא הוונא מטרפסא אזלא מטרפסא אתייא וגזרתו לפע"ד מל"י ἑρπύζω = בל"ר serpo, psi = kriechen. ובכ"י רש"י לעי' ק' ליתא הלעז (ד"ס צד קצ"ה:)] —

* טפסא צ"ל ספטא עיי"ע מהרק וע' ספט.

* טפיסין צ"ל טפיטין עיי"ע טפיט.

* טופיסטום פסיקתא רבתי פרק כ"א עד מקום שאין טופיסטום יכול לחשוב וצ"ל סופיסטום וכ"ה בדפ' פראג ועיי"ע ספסטה במו"ע.

* טִפְסַר (בל"מ ולפי הענין ראש וקצין ולדעת קצת מל"פ تاوسر שר צבא Oberbefehlshaber או מלשון פרסי تابسر קצין עיין גיזיניאום תיזוירום) בב"ר פ"צ נבוכדנצר טפסר טפש בחכמה ושר בשנים ולפי זה הורכב מן טִפֵּשׁ ומן שׂר וכתר"י א' לדברי' כ"ח, י"ב דלא מסרינון בידא דטפסרא ולפי הענין שליח וכ"ה בתענית ב' סע"א.

טְפַף (מל"ע طف ושם מופשט طفاف מדה שאין בה תוספת ולא גרעון רק קו המדה ביושר das volle Mass bis zum Gefässrand) בר"ג דפ' הוציאו לו (יומי מ"ח נע"א) מ ל א ח פ נ י ו (ויקרא ט"ז, י"ב) שאמרו לא מחוקות ולא גדושות [3])

---

[1]) במקרא כתוב בלואי הסחבות ובפסוק הקודם בלוי הסחבות. [2]) וכה"ג ברש"י ובפירוש רגמ"ה כ"י לב"ב ובנו"ג מטפים ובדפ"ר ופיז' נשמט מן מטפס וכו' שני עד מטפס שלישי דב"ב ולנכון אי' בדפ' וויניצי' ואמ' וכן בכל כ"י. [3]) כ"ה בכ"י וי"ו ל"ד וה"ב, ובדפ"ע נשמט.

אלא טפופות. וכפ״ק דמנחות בגמ׳ אחת [1]) מנחת חוטא (מנחו׳ ז׳ רע״א) כגון שהחזירו לביסא [2]) טפופה. ובהגדה דמוכר את הספינה (ב״ב ע״ה:) אמר ריש לקיש עתיד הקב״ה להוסיף על ירושלים אלף טפף גינאות וכו׳ פי׳ אלף גנות טפופות שבנויות בבנין [3]) משוה שאין תוספת ולא גרעון זה מזה כי כן לשון טפופה הלוך וטפוף תִלַכְנָה [4]) (ישעי׳ ג׳, ט״ז) ובדברי רבותינו המדה שאינה גדושה ולא מחוקה נקראת טפופה כמו קו המדה ביושר שאיננה נכנס ולא יוצא. אלף קפל עמודים הן חזקים עשויין למגדלים ולבנין גבוה שכן באגדת ויקרא (פכ״א, פכ״ח) [5]) קפלאות של ברזל, ואגדת חזית (פ׳ שוקיו) בר קפרא אמר מה עמודים הללו קפלאות מלמעלה ובסיסאות מלמטה [6]) והן באמצע כך פרשיות של תורה נדרשות לפניהן ולאחריהן. טטפראות [7]) לשון יוני הוא ומצינו בכלאים ירוש׳ (פ״ד דכ״ט:) אמר רבי אבא בר ממל טטפראות שבכרם [8]) אסור לטלטל תחתיהן מפני שהן סוף התקרה ונראה שהן זיזין שהן עשויין כסנפירין וכנפים לקורות אחד מפה ואחד מפה. ועוד לשון טט שנים כפתרון טט בגדפי (ועיי״ע טט וש״נ). פראות סנפירין וכנפים בלש׳ פרסי [9]). ויש מקום שקורין לעירות שילות ואת העיר שילה [10]) וכן אני אומר ושני שילי טטפראות. אלף ליצוי ברניות, ליצוי לשון מליצה (כמו באר הטב) [נ״ל שצ״ל ב ר נ י ו ת כמו (דברים כ״ז, ח׳) באר היטב] וכן תירוץ הדברים נימוף [11]) אלף מגדלים יקפל [12]) אלף שילי טטפראות אלף ושנים בירניות ליצוי ומְליצה אלף עתיד הקב״ה להוסיף על ירושלים במהרה בימינו [13]). בהגדה דתילים ספרו מגדליה (שו״ט מזמור מ״ח) כמה גונניות עתידין להיות בירושלם אלף קפ״ד גונגיות וכמה מגדלין עתידין להיות בירושלם אלף תפ״ח מגדלים וכמה טטראפילות [14]) עתידין להיות בירושלם אלף רצ״ו וכמה (נימסאות) [צ״ל בימסאות] [15]) עתידין להיות בירושלם אלפים ותע״ו והיאך המים עולים על תתק״ץ ד י כ ו א ו ת. *[אחי״ה כה״ג בדפ״ר ופיז׳ ווניצי׳ ונ״ל שהוא ל״י δοχή = δοχεῖον בית קבול מים עיי״ע דכן ב׳ או מל״י διάχυσις das Ergiessen ובדפ׳ באסיל ואמ׳ בט״ם דיבואות ובכ״י ל״ד ריטאות. ובילק׳ תהלים הגי׳ על תתקצ״ב בירניות וצ״ל כמו בשו״ט בריכות או בירניות מל״י κρήνη פי׳ מעין וכמה וכמה שנויים ישנן בב״ב בשו״ט ובילק׳ במקומות הנ״ל מגי׳ רבינו והובאו ממני בע׳ גוננא ובע׳ טטפראות ושם פירשתי המלות הזרות באופן מדוייק ע״ש היטב] —

* טְפִיפָה (לפע״ד מל״ע طفطفة בשר רך ברחם) בכורות כ״ב. משיראו טפיפיות מאי טפיפיות . . כפרידה שכורעת להטיל מימיה ונראית פיקה מתוך פיקה ופירש״י ונראין קמטין ברחם וע״ש היטב ולפע״ד הוא מל״ע הנ״ל הבשר הרך שברחם. ורבינו גורס קפיפיות עיי״ע ולא פירשו וכגי׳ אי׳ בתוספת׳ אהלות פס״ח משעשו קפיפים ובכ״י תוספ׳ קפיפים, וכדפ״ע הראשונים קפיפיום (קפיפיום).

טַפְקָא (מל״פ تابه ובל״ע طابق רעפים גדולים הנשרפין grosser Ziegelstein) בס״ג דפ׳ כל הכלים (שבת קכ״ח.) בעושין מעשה טפקא. פי׳ מעשה מאכל שעושים על רעפים לבנים. *[אחי״ה וכן פי׳ רש״י מעשה טפקא רעפים שקורין טובל״ש וכו׳ והוא ל״צ tuiles ציעגעל והוא הנקרא לדעת המאירי בחיד׳ לשבת בוכיא ועיי״ע בביא בח״ב צד ו׳. ומשקל טפקא הוא על משקל ערבי וסורי — וגם משקל פרסי נמצא עיי״ע תפי כ׳. וכנ״ה בח״ג סוף הל׳ דם צד קל״ד ע״א וטווי על טפקא . . אי לאו דהואי טפקא נחלת לא מיבשל הלכך טפקא כי גומרא דמי] —

[1]) בנו״ג אחד. [2]) בכ״י ל״ד לביצא ועיי״ע בס = ביסא בח״ב, צד ק״ל ומ״ש. [3]) כ״ה בכ״י ו״ו ובנו״ג בדפוסי ערוך בנין [4]) כ״י ו״ו. [5]) ועיי״ע קפל ה׳, וב׳ וש״נ הגי׳. [6]) בנו״ג לעמוד זה שיש לו בסיס מלמטן וקיפלורוסים (וצ״ל וקיפלידים κεφαλίδιον אבן הראשה) מלמעלן ובתנחו׳ בהר סי׳ א׳ והובא בילק׳ שה״ש רמז תתק״ץ אי׳ כ ו ת ר ת מלמעלן ובסיס מלמטן וכו׳ ועיי״ע קפל ב׳. [7]) רבינו הוסיף לפרש מאמר דב״ב ובדפ״ע בטעות מתחיל כאן ע׳ מיוחד והאמת ששייך לע׳ הנוכחי וכ״ה לנכון בכל כ״י ערוך ועיי״ע גוננא בח״ב צד שכ״א ובע׳ טטפראות ומ״ש וכן מוכח מע׳ לצוי. קפל ב׳ שלי ב׳. ור״ב מוספיא ואחריו רמ״ל השמיטו כל הוספה זו ועקרוה ממקומה הראוייה לה והעתיקוה בערך בפני עצמו חוץ ממקומה. [8]) בנו״ג בענין אחר עיין מ״ש בע׳ טטפראות. [9]) = پر כנפים. [10]) כונתו על ל״פ شهر = شار עיר ולי׳ ור׳ מתחלפות. [11]) כ״ה בכ״י ו״ו, ובדפ״ע כי טפף. [12]) בדפ״ר קפל. [13]) פי׳ דבריו קשים כסלע לפע״ד כזה נימוף פי׳ נבנו בבנין שוה בלי תוספת וגרעון אלף מִגדלים וְשֵׁנֵי שילי טטפראות פי׳ יקפל כלומר יכפול אלף שילי טטפראות וכו׳ והכל עפ״י משל ומליצה ועל זה הביא הגדת תהלים. [14]) בנו״ג טטפראות. [15]) והראיה מילק׳ תהלים רמז תשנ״ו שגורס כמה בימוי — והוא כימיאות ועיי״ע בימה וע׳ במס. בימוס בח״ב צד ק״ז וק״ח ובש״ט שם הגי׳ כמה בריכות ואז דעתי להגיה במקום נימסאות: נימפאות והוא הקבוץ מן נימפי νυμφαῖον פי׳ ברכות עיי״ע נמפיון. ועל זה עולה יפה ההמשך והיאך המים וכו׳.

טפר (= I טִפְרָא, טופרא בל"ס וכן בל"ע ظفر כמו בל"מ צִפֹּרֶן Nagel) אבשרא ואטופרא (חולין י"ז:). צפרן תרג' טופרא. *[אחי"ה בדפ' אמ' יש כאן הוספת ר"ב והשמטתיה כי לדעתי שייכת לע' הבא אח"ז. וכנ"ה שבת ק"מ. עד טופרא דכרעאי, עיי"ע בין ב' (ח"ב, ג"ה) חש ב'. מ"ק י"ח רע"א חזנהו לטופריה דהוון נפישין. ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: איתעבדו טופרוי סומקין והקבוץ טפרין דניאל ד', ל'; ז', י"ט. תרג' לדברי' כ"א, י"ב; תרג' שופטי' ה' כ"ב — ותרג' כצפרן (ירמי' י"ז, א') כטפר. תר"י א' לבראשית ג', ז' מן לבוש טופרא דאתבריו ביה עפ"י הגדת ב"ר פ"כ ע"ש. ומה שענינו מין ממיני סממנין עיין בע' הבא אח"ז] —

טפר (= II טִפְרָא, טופרא בל"ס ובל"ע ظفار מין סממנין והוא שחלת Seenagel, Räucherklaue ὄνυξ) בִויק"ר וכי תמכרו ממכר פרשת מות וחיים (ס"פ ל"ג) כשהייתם בארצכם לא הייתם נוטלין שלחין טופרין של ע"ז שלנו וחוקקין אותו (בשיש) [בששר] הה"ד (יחזק' כ"ג, י"ד) צלמי כשדים חקקים בששר. — (א"ב תרגום נטף ושחלת (שמות ל', ל"ד) נטפתא וטופרא והוא מין בשם הנקרא צפרן בפטום הקטרת (כריתות ו'.)). *[אחי"ה ועיי"ע צפורן א' ושם הביאו רבינו. ובלי ספק גם בויק"ר בבשם זה עוסק לכן היה רבינו מיחד לו ערך בפני עצמו בפרט לפי גי' רבינו בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד וה"ב וב"ר. אבל בדפ"ע נתקצר בטעות והראיה כי טופרין הוא כמו צפורן פי' מין בשם ממה שנזכר אצל שלחין והוא בל"ע سليخة פי' קציעה של מקרא Cassia והיו חוקקים פי' מציירים בששר שהוא שם כלל הסממנים וכן העתיק התרג' ועיין רד"ק ליחזק' שם. ואחרי הדברים והאמת האלה תדין על נוסח הספרים בויק"ר שהוא משובש לגמרי וז"ל: כשהייתם בארצכם הייתם שולחים אצלנו ולוקחין טופרין ושער ועצמות של עבודת ככבים חוקקים אותן לקיים מה שכתוב צלמי וכו' וצ"ל כגירסת רבינו הייתם נוטלין (או לוקחין) שלחין טופרין של ע"ז וכו' ואיזה סופר טעה לחשוב כי טופרין הוא צפרן מענין ע' הקודם לכן בא לפרשו בגליון ע"י שער ועצמות ואח"כ בא מגליון פנימה. וקצת מזה עיין בכ"כ. וה' לעווי לא דק בציון זה היטב. וכן הפך רמ"ל ענין ופי' של שני ערכים ע"ש] —

* **טָפְרִי** (שם מקום) ב"ר ס"פ ל"ז באכה ספרה (בראשית י', ל') טפרי.

טָפֵשׁ (מל"ט ענין שומן schleimig, fett sein והושאל לשמנונית הלב אשר על ידה נתעצל ואינו מרגיש לכן נקרא שוטה טִפֵּשׁ Thor וכן משפט המלה בל"י παχύς ובל"ר pinguis שפי' שמן ושוטה) השמן לב העם הזה (ישעי' ו', י') תרג' טפיש לביה. — (א"ב לשון פסוק זה (תהלים קי"ט, ע') טפש כחלב לבם). *[אחי"ה ותרגומו איטפש היך תרב יצרא דלבהון ולכן נקרא שוטה טִפֵּשׁ והוא כמו כסיל על שם ויעש פימה עלי כפל ולבו השמן ולא מרגיש והרבה בתרג' עיין במתורגמן. וכן בדרז"ל נדה ט"ז: חכם או טפש, תמורה ט"ז. מי שעשאו חכם לזה עושה אותו טיפש, טיפש לזה עושה אותו חכם, ירו' פסחים ספ"י דל"ז ע"ד בן חכם בן רשע בן טיפש בן שאינו יודע לשאול (ובהגדה דפסח תמורתו: תם) שהש"ר בתחלתה: מלך חכם טפש וחכם.. טפש חכם וטפש. קהל"ר פ' לב חכם: טפשא סבר דכל עמא טפשין כוותיה והוא לא ידע דהוא טפשא וכל עמא חכימין, איכ"ר פ' רבתי הדין טפשא דליבא וכו' דב"ר פ"ח לככר שהיה תלוי באויר טיפש אומר מי יוכל להביאו ופקח אומר וכו' ע"ש, והקבוץ שבת קנ"ג. פקחין שבהן .. טיפשין שבהן .. פסחים צ"ט. יפה שתיקה לחכמים קו"ח לטפשים. ברכות י"ז: עיי"ע גאובאי (ח"ב, רי"ח), כתוב' ע"ה. עיי"ע בבלי (שם ח') וע' אשל (ח"א שט"ו), יומ' נ"ז. עד השתא קרו לן טפישאי והשתא טפשאי דטפשאי, סנה' מ"ו: אימסר עלמא בידא דטפשאי, מכות כ"ב: כמה טפשאי שאר אינשי וכו', ושם מופשט טפשות שבת קנ"ב. ע"ה כל זמן שמזקינין טפשות ניתוספת בהן וכו' (ועיין סוף קנים) נדרי' כ"ב רע"ב כל הכועס.. משכח תלמודו ומוסיף טיפשות, אסת"ר פ' בשנת שלש: י' חלקים של טיפשות בעולם וכו' קהל"ר פ' ופניתי: וסכלות זו הטפשות ותרג' ערלת לבבכם (דברי' י', ט"ז) טפשות לבכון, תרג' בשנעון (שם כ"ח, כ"ח) בטפשותא, ועוד בתרג' ש"א כ"ה, כ"ה; לקהלת ד' ט"ז. ובאפעל תרגום והעוינו (מ"א ח', מ"ז) וְאַטְפַּשְׁנָא. בפועל ספרי האזינו פ' ש"ט וילק' האזינו רמז תתקמ"ב מנוולים ומטופָשים, בהתפעל ברכות ס"ג: מִיטַפְּשִׁית ועיי"ע בַּר ב'.]

טַפְתָּא (מל"ע הרשומ' בע' ארכבתא בח"א, רפ"ח ופי' טור עליון מראשון שלמטה וא"כ טפתא הוא טור של טיט שני zweitaufgeführte Lehmschichte) וארכבתא וקני דחירזא [1] ככר

[1] בכ"י ל"ד דחיזרא וכ"ה לפנינו ועיין מ"ש בע' ארכבתא וע' חזר ב'.

פירשנו בע' ארכבתא. *[אחי"ה רמ"ל והח' לעווי נבוכים הם בגי' רבינו אבל הנכון כבר כתבתי בע' ארכבתא כי טופסא וטפוסות של גי' דפוסי הערוך משובשות הן והנכון כגי' כ"י] —

טְצָדְקִי (אולי מל"פ کنکنکی דבר סתר ומרמה וגניבה Heimlichkeit, Diebslist וגם נוכל להאצילו מל' בקטרית duz מְרַמָּה וממנו השם daozhâo ועוד diwzha מרמה ותחבולה List, Be- trug diwzhat haca; פי' דרך תחבולה betrügeri- scherweise וזה טצדקי ועוד עיין סוף הערך) בר"ג דפ' הכונס צאן (ב"ק נ"ו סע"א) דכיון דשבקתה כחמה[2]) כל טְצדקי דאית לה [למיעבד] עבדה[3]) פי' ערמה. *[אחי"ה וזה הפי' שייך לרגמ"ה במנחות מ"א. טצדקי למיפטר נפשך מציצית ופי' רגמ"ה כ"י (בקובץ כ"י אנגי' בי' ע"ב) כלומר הערמה קא עבדת לפטור נפשך וכו' ע"כ, וכן פירש"י תבקש תחבולות והביא גם מאמר מב"ק בגי' טצדקי אבל בגו"נ בב"ק טצדקא וכ"ה בשט"מ לב"ק. ולפי גזרת המלה בתחילת הערך תתכן הכתיבה גם ביו"ד גם באל"ף בסוף. והיותר נכון כי עיקר הגי' ברי"ש טְצַרְקִי ואז היא ממש ל"פ چارۀ, چارك פי' מרמה ותחבולה כי אותות טצ מקביליות אל אות چ בל"פ עיי"ע כנגי וע' הבא והוספות הח' פליישער בעמת"ל ללעווי ב' ר"י] —

טְצָהַר (פי' בל"פ چهار ארבעה vier) בפ' המגרש את אשתו בגמ' גופו של גט (גיטין פ"ו רע"א) עבדא דנן מוצדק לעבדו פי' עבד זה פסוק[4]) לעבדות, ופטיר ועטיר פטור מן חרורי שאין בו צד חירות ומן עלולי שאין בו עילא ומן עררי מלכא[5]) ומלכתא שאין עליו מנהג המלך כבן חורין, ורשום אינש לא אית עלוהי שאין אדם יכול לערער עליו ולומר שלי הוא. ומנוקה מכל מום כמשמעו ומן שחין דנפק עד טצהר דעתיק שחין ישן שהיה בו קודם היום ומן היום עד (ג') [צ"ל ד'] שנים מקבל עלי אחריות. טצהר לשון (ג') [צ"ל ד'] שנים[6]). ויש ששונין ומן ערורי[7]) מלכא. פי' ולא ערעור של שום אדם לא של מלך ולא של מלכה. *[אחי"ה כל הפי' הועתק מתש' הגאונים הנקרא שערי צדק ד' שאלוניקי ח"ה שער ז' סי' ל' ושם לנכון פי' טצהר מן היום עד ד' שנים ולכן כצ"ל גם בערוך במקום ג' ועיין תולדות ר"נ להג' שי"ר צד כ"ג הערה ו' וכן האמת כי טצהר בל"פ פי' ארבעה ובדפ"ע צ"ל כזה: לשון פרסי הוא דמשמע וכו' כדמוכח מפירש"י אולם שם כתב ב' שנים ורמ"ל העתיק zweijährig ולכל הפחות היה לו לתרגם על פי פי' רבינו לפי גירסת הספרים dreijährig והיותר נכון לפי גזרת המלה: vier-jährig] —

* טְצַרְקִי כן נ"ל עיקר הגי' במקום טצדקי ע"ש.

* טקלין ט"ס במקום פרסטוקלין עיין ערכו.

טקס (בל"ס טַכְסָא. טוכסא מל"י τάξις עיי"ע טכסא Ordnung, Einrichtung) ומדדו את תכנית (יחזק' מ"ג, י') ותכונתו (שם פס' י"ג) תרג' וטיקוסיה. — (א"ב פי' טקסים בל"י סדר ותכונה). *[אחי"ה ועוד עיין התרגום למ"ב ט"ז, י'. י"ח; לירמיה א', י"ג; לשה"ש ב', ד'. ותרג' דגל (במדי ב', ג'. י' ועוד זולתו) טיקס ור"ב הביאו בע' מיוחד והקבוץ טיקסיהון תרג' שם ב', י"ז. ל"א. ל"ד, וכן במדרש שהש"ר פ' הביאני ראו עיני טקסים של מעלה ואהבתי אותם. תנחום' בהעלותך סי' י"ד נתכנסו ישראל על אהרן בטקסים גדולים, שם וארא סס' מ' בטקסין הזה הביא עליו את המכות. וכן במד"ר פט"ו. ואחד הוא עם טכסים עיי"ע טכס, ועם טקסים. שהש"ר טקסים מלכים עיי"ע הנ"ל ושם נסמן הפעל ממנו והרבה בתרגומים וכן בל"ס] —

☞ טקס (לפע"ר מערך הקודם) תרגום דגל מחנה (במדי ב', ג'. י') טיקס משרית. *[אחי"ה ולא ידעתי למה הפריד בין הדבקים כי שייך לע' הקודם וכן העתיקו הע"ן הזקנים τάγμα פי' סדר ותכונה] —

טקס (= טֵקְסָא כמו טַכְסָא עיי"ע מל"י τεῖχος כותל Wand, Mauer) במגלת איכה היו צריה לראש: מאן דכבשה פליג ארבע טיקסיא לארבע דוכסיא. פי' כותלים של בית המקדש להרום[8]) (מלשון וסרי נהרא)[9]). ס"א (ל)ארבע טוריא[10]). ס"א (ל)ארבע שוריא. פי' חומות. — (א"ב כתוב בנוסחאות טכסיא וכבר פי' בע' טכס שפירושו כותלים). *[אחי"ה זה נכון אבל יש לתפשו במה ששנה לנו נוסח הערוך כי לא בלבד כי השמיט תיבות: מלשון וסרי נהרא, יען שאין להן שחר בע' זה, הוסיף עוד בלי סימן ההיכר בסוף הערוך לדברי רבינו: מלשון ושוריא שכלילו (והוא פסוק בעזרי ד', י"ב) ולא ידעתי מה

---

1) בכ"י ו"ו. 2) כ"ה בכ"י ו"ו. 3) כ"ה בכ"י ו"ו. 4) כ"ה לנכון ברפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס פסול. 5) בע' ער ט' הגי' ערורי. 6) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ע: לשון הוא דמשמע ג' שנים. 7) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ה בע' ער ט' ובדפ"ע אי' ערורית. 8) רק בדפ"ר. 9) יש למחוק ועיין בסוף הע' ומ"ש. 10) רק בדפ"ר.

הוסיף לנו בלשון יתירה זו ובלי ספק הגיה ככה במקום תיבות מלשון וסרי נהרא, אבל לפע"ד תיבות הללו שייכות לע' טר ג' ואולי איזה כותב דלא גמיר וסבר הגיה ככה אצל תיבות ס"א (ל)ארבע טוריא כדאי' בדפ"ר וחשב כי טוריא הוא כמו סוריא מלשון וסרי נהרא כלומר היה מחלק ארבעה כותלים לארבעה בני אדם שאינם הגונים ונדחק לזה בראותו הכותב ס"א ל ארבע טוריא והבין כי סובב על אנשים אבל האמת ל טעות הוא וכונת רבינו כי במקום טיקסיא יש גי' טוריא וגי' שוריא. והיותר נכון כי הוספת התיבות הנ"ל יש למחוק ולהעתיקה במקום הראוי לה והיינו בסוף ע' טר ג' ע"ש. ורמ"ל לא ידע מזה מאומה וגם הגרי"ב לא הרגיש כלל. — וכנ"ה בכתיבת קו"ף בירושלמי ע"ז פ"א דל"ט ע"ג הדא טקסים דקיסרין . . הדא טקסים דדוקים] —

☞ טקסיוטי (לדעת ר"ב מל"י τοξευτής רובה קשת Bogenschütze ולפ"ד מל"י (Gerichtsboten, ταξεῶται עירובין דירו' פ' בכל מערבין (פ"ג דכ"א:) מאן דאמר במזרח באילין טוקסיוטי מאן דאמר במערב רומאי פירוש בל"י רומי קשת והפרסים עם אנשי מלחמה שבמזרח היו רובי קשת אבל הרומיים בחנית ובחרב היו לוחמים. *[אחי"ה בנו"ג טקסיווט ויותר טוב גירסת ר"ב וכן גרם רבינו בע' פרהגבן והביא זה הירו' בלי פירוש, ולפע"ד נראה כי המלה אחת היא עם טכסיוטינוס (עיי"ע) שהובא במכילתא יתרו ופי' עבדי המלך העומדים לחרוץ משפט. ודין ושיעור המאמר בירו' מ"ד עירובי במזרח דעתו לילך לְמזרח להקביל פני עבדי המלך כדי לפייסם או לצְעוק ולתבוע מלפניהם משפט ודין לכן רוצה לקנות שביתה במקום שבאו אבל באילין רומאי פי' באלו רומיים (או אולי צ"ל רְמָאֵי) שבאים לגזול ולבקש עלילות וחומסין וטורפין וצריכין לברוח מפניהם רוצה לקנות שביתה בצד אחר להרחיק מהם. ובבבלי עירובין ל"ו: חולק על ירו' דאי' שם הא בפרהגבנא הא במרי דמתא ופירש"י פרהגבנא גבאי המס ובורח מפניהם. מרי דמתא צריך הוא לפיים או לצעוק ע"כ ועיין תוספתא עירובין פ"ב. ד"ה אין. וא"כ טקסיוטי הוא לעומת פרהגבנא דבבלי רק בהיפך השטה, ודו"ק] —

טר (ציווי מן נְטַר פי' שמר ובערך נון מקומו) יש לי כיתות שאני נותן לך בגמרא דפ' הבונה (שבת ק"ד סע"א) תרג' שמור את חדש האביב (דברים ט"ז, א') טר ית ירחא דאביבא, כלומר המתן לי. *[אחי"ה וכן פירש"י לשבת שם. ובע' נטר אוסיף להביא דוגמאות בעה"י. ועוד עיין ערך טיריון ומ"ש] —

טר (= טְרִי מל"ס וערבי طر נדנד והשליך be-wegen, werfen והושאל בדרז"ל על משא ומתן וויכוח hin- und herwerfen, handeln, ab-handeln) בפ' ח' שרצים בגמרא אין עושין הילמי (שבת ק"ח:) א"ל מהו למיטרא [1] מהני מיא בשבתא א"ל שפיר דמי, מהו למימץ ומיפתח. פי' ליתן בפניו. בס"ג דמסכת תמיד (ל"ב:) שקל מהנהו מיא טרא באפיה. — ובפ' איזהו נשך בגמ' כיצד לקח (ב"מ ס"ד רע"א) ואי איניש דאתא מעלמא דלא שקיל וטרי בהדיה. פירוש אדם שלא נשא ונתן מעולם עמו. כולם אחוזי חרב (שה"ש ג', ח'.) תרג' וכהנאי וליואי וכל שבטיא דישראל כולהון אחידן בפיתגמי אוריתא (דמתילן) [צ"ל דמתילין] לחרבא ושקלן וטרן בהון כגוברין [2] מאלפי קרבא. בס"ג דפרק אלו הן הגולין (מכות י"א רע"ב) ובפ"ק דסוט' בגמ' ואומר לה דברים שאינן כדיי (סוט' ז':) [ואל עמו תביאנו] (דברים ל"ג, ז') לא הוה ידע למישקל ומיטרא [3] בהדי רבנן, ידיו רב לו (שם) כלומר יש לו כח לישא ולתן. *[אחי"ה בההנחה הראשונה מורה השרש טרי ענין ההשלכה והנדנוד ועיי"ע טר ה' וא"כ בצירוף מלת מיא פי' מנדנד ומשליך המים נגד אפיו היינו רחץ וכן פי' רגמ"ה כ"י לתמיד (בקובץ כ"י אנגייליק' דף רע"ת:) וז"ל טרא באפי: רחץ פניו בהן ע"כ, וכן בפי' המפרש לתמיד וזה מה שגרסו בספרי' בשבת ק"ח: למימשי היינו לרחוץ. ועוד פי' טרי = טרא: הכה וכ"ה בל"ס כי ע"י שמנענע ומנדנד דבר מה נגע בו בכף והכהו ומזה הענין בויק"ר פכ"ה כל מאן דעייל ונפיק יהא טרו על אפיה פי' היוצא והנכנס ישליך התאנים או יכה בתאנים אל אפיו וכ"ה בקהל"ר פ' סבותי: יהא טריה על אפיה, ובתנחומ' קדשים סי' ח' תמורתו וטפחו אותן על פניו פי' הכו והשליכו עיי"ע טפח וגי' רבינו לפי גי' כ"י עיין בע' טש ב' ומ"ש וכן בתענית כ"ד סע"א שקלוה (לרב נחמן) [צ"ל לנחמן] מן גודא לארעא כ"א בכ"י ב' ובאה"ת ובילק' ובמנו"ה הובא בד"ס לתענית צד ע"ב: ובנו"ג חבוטו. ויתר הדוגמאות עיי"ע טד ה' אמנם שייכים לכאן. והושאל הוראת נדנוד

[1]) וכן מוכח מכ"י א"פ שאי' שם למישרא וצ"ל כגי' רבינו עיין ד"ס לשבת צד קי"ט: ורש"י הגיה למימשי. [2]) בנו"ג כגברין. [3]) בנו"ג ומיטרת וכ"ה בילק' מקץ רמז קמ"ט אבל בשאלתות מקץ ובאה"ת ובילק' דפ' שאלוניקי כגי' רבינו ובכ"י ש"ס ומיטרי עיין ד"ס למכות י'. וקצת חידוש שלא העיר כי כ"ה גם בב"ק צ"ב סע"א.

ונענוע אל עשיה בפועל וויכוח ועסק עם דבר היינו משא ומתן ומזה הענין גם בל"ר agitare, exagitare, in Bewegung setzen, disputiren מזה הענין חגיגה י"א: תלתא חד שקיל וטרי בהדי רביה והנך תרי שקלי וטרי בהדי הדדי וכו' ופירש"י נושא ונותן וכן פי' מטרח בסוט' ובמכו' הנ"ל ונראה שגם גירסתו היתה מיטרא. וכ"ה בתרג' רות ד', ז' בזמן דשקלן וטרן, לד"ה א' ד', י' במשקל וממטרא — ועוד עיי"ע טָרוּן] —

טר (= טור בלא"ר בל"ס ובל"ע طور פי' צור, הר (felsige Anhöhe, Berg בפ' שואל בגמ' אין מעצמין (שבת קנ"ב רע"א) טוּר תלג. פי' „ההר כסהו שלג דימה ראשו של אדם להר כלומר כסה ראשו השיבה, סוחרנוהי [1]) גלידין: סביבותיו שהן הלחיים נעשו גלידין והוא הקרח שנקרא גליד כלומר הלבין הזקן כקרח. כלכוהי לא נבחין: הגרון והלשון אין מרימין קול. טחנוהי לא טחנין [2]) ככי שהן השינים אינן טוחנין המאכל" [3]). בפ"א בגיטין בגמ' ר' יהודה אומר מרקם (גיטין ח'.) כל ששופע ויורד מטורי (יסמנים) [סמנים] ולפנים ארץ ישראל, מטורי (יסמנים) [סמנים] [4]). מהר ההר תתאו לבוא חמת (במדבר ל"ד, ח') תר"י [א'] מטורי (יסמנים) [סמנים] [5]). הר חרמון (דברים ג', ח') תר"י [א'] טור תלגא. הר (שריון) [שיאן] (שם ד', מ"ח) תר"י [ב'] טורא (דנסרי) [דמסרי] פירוי [מ ל ש ו ן ו ס ר י נ ה ר א]. ועבר צנה (במדבר ל"ד, ד') תר"י [ב'] טור פרזלא. *[אחי"ה וכן בתר"י א' שם טוור פרזלא. ודע כי בתר"י א' לדברי' ג', ט' אי' צידונאי הוון קרן לחרמון טוורא דמסרי פירוי ואימוראי קרן ליה טוור תלגא. ובתר"י א' לדברי' ד', מ"ח ועד טוורא דסיאון הוא טוור תלגא ובתר"י ב' ׃ ועד טורא דמסרי פרוי הוא טור תלגא. וכן תרג' שניר (שה"ש ד', ח') טור תלגא ותרג' שניר (תהלים כ"ט, ו') טור מסרי פרוי. פי' טור שמסריח פירותיו (ועיין פי' רשב"ם לב"ב קכ"ב רע"ב ד"ה ולבסוף) ועל זה הביא רבינו ראיה מתרגום ובאש היאור (שמות ז', י"ח) ויבאש היאור (שם כ"א) „ו ס ר י נ ה ר א" להורות מהו מ ס ר י פרוי אבל בדפ"ע חסר כל זה ונעתק ממקומו הראוי בע' זה לע' טקס אחרון. וזה כפתור ופרח. ועוד בתרג' רגילה המלה מאוד (שמצאה קן לה בדניאל ב', ל"ח, מ"ה) עיין הדוגמאות במתורגמן. ובתד"י א' הוכפל הו"ו כמו לבראשית כ"ב, ב' חד מן טווריא וכוגתו על הר המוריה שהעתיקו (שם כ"ג, ב') „טוור פולחנא" לשון יראה ששם עבודת הקרבנות ועובדים את ה' עיין ב"ר פנ"ה. והכותיים (השמרונים) יקראו להר גריזים טורא בריכא עיין ב"ר פל"ב, פס"א, שהש"ר פ' כמגדל, ועוד: הדין טורא קדיש (דב"ר פ"ג) אבל ר' ישמעאל בי ר' יוסי אמר לכותייא: לית אתון סגדין לאהין טורא אלא לצלמייא דתחותוי (ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד) — טור מלכא גיטין נ"ה: (ילקוט דברים רמז תת"א: הר המלך) טור שמעון ירו' תענית פ"ד דס"ט. ואיכ"ר פ' בלע, וכבר הראיתי לדעת כי הוא ביתר עיין ערכו בח"ב פ"ט וש"נ. בר נש דטור עיי"ע אדוני השדה בח"א, ל"ה. והקבוץ ב"ר ס"פ ל"ז טוּרֵי מדינחא, ושם פל"ב טוריא רמיא, ובתר"י א' לדברי' כ"א, כ' טווריא רמיא] —

טר (= טרים, טֵירָם בל"י αἱ θέρμαι, τὰ θερμὰ ובל"ר Warmbäder, thermae מרחץ של מים חמים) ירוש' בפ' כירה (פ"ג ד"ו.) ר' אחא בר יצחק על למסחא עם ר' אבא בר ממל בטרים בטרים [6]) פי' מרחץ בל"י לוטרו. — (א"ב פי' טרם בל"י ורו' מים חמין כמי טבריא נובעים עיי"ע תרמוסר). *[אחי"ה והדין עם ר"ב ועיקר מקומו בע' טרם ושם היה סדרו רמ"ל אבל בדפוסים ראשונים ובכל כ"י הוא בע' טר ד' וזה היתה דעת רבינו לכן פי' ע"י ל"י λουτρόν פי' מרחץ בחשבו כי אות ל' נשמט' מראש המלה ואותיות ים בסוף התיבה הן סימן לרבים!] —

טר (= טְרִי, טרא מל"ס וערבי הרשומה בע' טר ב' ופי' הרעיד ונדנד והכה erschüttern, bewegen, zerschlagen) בפ' אלו טרפות בגמ' נשברה (חולין מ"ה סע"ב) לוי הוי קאי בי מסותא חזייה לההוא גברא דטרייה לרישיה, פי' נפל במרחץ [7]) והכה ראשו בכותל או בקרקע ונתנדנד מוחו כההיא דגרסינן בפרק לא יחפור ברג (ב"ב י"ח.) הא קמ"ל דטְרָיָא [8]), ובגמ' מרחיקין את הרחים (שם כ':) מ"ט אילימא משום טריא [9]) והוא הגדנוד אי הכי הא דתניא ושל חמור ג' מן האיצטרובל וכו' התם משום טריא איכא אלא משום קלא מיהא שמעינן שהטריא היא הגדנוד. *[אחי"ה כה"ג בכ"י ו"ו וע"י זה זכינו להבינו כי רבינו הלך בשטת

---

[1]) וכ"ה בדפי' ישנים עד בנבנשתי ובכ"י א"פ ואה"ת ובנו"ג סחרוני. ובפי' ר"ח: סחרנוהי [2]) וכ"ה בכ"י מ' ובנו"ג טוחנין. [3]) הועתק מפי ר"ח (נדפס בש"ס ווילי). [4]) כצ"ל כדמוכח בע' סמנים ע"ש וע' אומנוס ח"א, קכ"ג ובלי ספק יו"ד מן מטורי נכפל ונעתק למלת סמנים ונשתבש ע"י זה יסמנים וגי' התרג' הבאתי בע' אומנוס. [5]) עיין הערה הקודמת. [6]) בנו"ג בטרים בר יםסם! [7]) כ"ה נכון בעה"ק שנ"ב ובדפ"ע בט"ס למרחץ. [8]) בנו"ג דטירייא ובפי' רגמ"ה כ"י לב"ב: טירא, וכגי' רבינו העיקר. [9]) וכה"ג בכ"י ו"ו ולפנינו אי' טיריא וכ"ה בפי' רגמ"ה שם ובשט"מ לב"ב כ':

התוספ' ב"ב י"ח. ד"ה דטירייא ששם סיימו כי טירייא וקלא חד טעמא הוא ע"כ וזה מה שגרס רבינו התם משום טריא איכא אלא וכו' כלומר טעם טריא רק משום קלא וכן מבואר בשט"מ ב"ב כ': אלא ודאי ל"ג אלא וה"פ התם משום קלא כלומר דמשום קלא איכא טיריא ע"כ. ולפי מה שכתבתי זו כונת רבינו אף אם גרס אלא. אבל בדפ"ע אי' כמו בנוסחאותינו: התם מאי טיריא איכ' אלא משום קלא. וזה בלי נכון הוא ובשט"מ שם הביא בשם הר"י ן מיגש פי' טיריא (ויותר טוב לגי' רבינו טריא על משקל ל"ס) נדגוד הכותל וכו'. וכן פירוש רגמ"ה כ"י ב"ב משום טירא שמזעזע הכותל וכו' וכן לדף י"ח. פי' טירא קשה לכותל: אותו זיעזוע שמזעזעין הקרקע בשעה שמתקינין שם הריחים ע"כ וכן לועז רש"י לב"ב י"ח טירייא: איטוני"ר = étonner ערשיטטערן ועיין הלע"ז ברש"י חולין צ'. ד"ה בשמים: אשטוננר וכצ"ל בלע"ז בחולין מ"ה: ד"ה טרייה] —

טר (= טִירָא מל"ם טירה פירוש משכן הרועים בחצריהם Gehöft מל"ע ﻁﻮﺍﺭ (Wohnung בס"ג דערכין (עירכין ל"ג סע"ב) ובפ' אלו הן הגולין בגמ' להיכן גולין (מכות י') ערים הללו אין עושין לא טירים אותם קטנים ולא גדולים[1] אלא עיירות בינוניות. פי' כרכים קטנים וחזקים, תרג' בחצריהם ובטירותם (בראשית כ"ה, ט"ז) בפצחיהון ובכרכיהון. (א"כ בל"ר מגדל ועופל). *[אחי"ה ר"ב כיון על Schloss, Burg, turris כי נגרר אחר גי' הדפוסים טורין וכן פירוש בעל כ"כ אבל ממה שהביא רבינו ראיה מפסוק הנ"ל הוברר כי גירסתו היתה כגי' כ"י הנ"ל ביו"ד ומל"ם ובטירותם ויען תרגומו ובכרכיהון לכן פי' לנכון את המלות לא טירים אותם קטנים ולא גדולים (לפי' גי' כ"י) ע"י כרכים קטנים וחזקים, וא"כ לכאורה נראה כי רבינו בשתי הפעמים גרס טירים או אולי צריך להשלים: ולא [כרכים] גדולים ואז שבה מלת חזקים על מלת כרכים שהם טירים חזקים. ודע כי בפי' רגמ"ה כ"י לערכין (בקובץ כ"י אנגייליקא דף קס"א:) ג"כ הגי' אין עושין לא טירין ולא כרכין וכה"ג טירין קטנים ולא כרכין גדולים במכות שם והובא בילק' ואתחנן רמז תתכ"ט (וילק' שופטים רמז תתקכ"א ושם טירים וכו') אבל בגו"ג בערכין לא כפרים קטנים וכו', ובירו' מכו' פ"ב דל"א ע"ד הגי' לא כרכים גדולים ולא עיירות קטנות וצ"ל ולא טירים קטנים וכ"ה בפירוש בתוספתא מכות כ"י פ"ב (בהוצ' צוק"מ 441) וכן בספרי שופטים פ' ק"פ צ"ל טירים במקום עירים עיין בהוצ' פריעדמאן צד ק"ח, ובספרי מסעי פ' קנ"ט מוכחת הגי' כפרים כמו בערכין —. ובהשאילה נקרא בנין סביב הבירה: טירה שהיא כעין חצר שלה עיין המפרשי' לכלי' פ"ה מ"ג ורבינו הביאו בע' מיוחד בע' טרת ולא ידעתי למה — ומה שענינו טירה היכל או טוריה מגדל עיי"ע טוריה] —

טרא (מין ירק מר עיי"ע ירואר וע' עסום) בפ' כל שעה בגמ' ואלו ירקות (פסחי' ל"ט.) ר"מ אמר אף עסווס וטורא ומר ירואר א"ל ר' יוסי עסווס וטורא חד הוא ומר זה הוא ירואר. *[אחי"ה וכתב המרש"ל כה"ג ברוב הספרים וכן הביאו בערוך בע' טור' אכן בס"א מצאתי וז"ל עסווס וטורא חד הוא ומר הוא וזהו מר ירואר ע"כ וכ"ה בכ"י ה"ב ושם וזהו ירואר. ויתר החילופים אביא בע' ירואר ובע' עסום ע"ש] —

* טוּרְיָה (נ"ל מל"ר turris ומל"י τύῤῥις מגדל) בב"ר פפ"ג דרש מטרד (בראשית ל"ו, ל"ט) שהיו מעמידין טוּרִיוֹת לעובדי כוכבים פי' מגדלות ובפי' המיוחס לרש"י גרס טיראות ופירש פלטרין ע"כ והוא מל"ם טִירָה.

* טְרִיבָה (מל"ע ﺿﺮﺏ כמו מל"ם צָרֶבֶת Entzündung, Brandwunde) תר"י א' לשמות ב', ה' צולקא דשיחנא וטריב וכו' אתסיית מן שיחנא ומן טריבה. והוא עפ"י ההגדה בילקוט שמות רמז קס"ו ותרד בת פרעה לרחוץ מפני חום והשרב. ובשמ"ר פ"א בת פרעה מצורעת היתה לפיכך ירדה לרחוץ כיון שנגעה בתיבה נתרפאת. ועיין פדר"א פמ"ח.

* טִירְבּוּם (נ"ל שצ"ל טְרִיבּוּם פי' בל"ר tribus ריקים ופוחזים של עמי הארץ (Pöbel פסיקת' רבתי פ' כי תשא (רפ"י) מלכותו של עשו גובה את הארנון ועד שלא יגבה את הארנון הרי הגלגוליות באה עליהם ועד שזאת ניגבת באים עליהם טירבום, ורימ"ז בט"ר ח"א קס"ח רוצה להגיה טריבוט והח' לעווי (בעמת"ל ח"ב, קפ"ד) החליט לגרוס ככה כאלו היה כתוב כן ומפרשו (בלי זכרון רימ"ז) ע"י tributum אבל כבר שדא ביה גרגא נגד פי' זה הח' מהר"ם גידעמאנן (בפי' מלות זרות להוצ' פסיק' רבתי של ה' פריעדמאנן) ע"ש דעתו ולפע"ד נ"ל שהוא ל"ר הנ"ל מהוראה הנ"ל וענינו תיכף ומיד שנגבו מסים שונים מטעם המלך באים עליהם

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו, ובדפ"ע אי' לא טורין גדולין ולא כרכים קטנים.

בני בליעל מעמי הארץ לטרוף ולחמוס. ומעתה יפה עולה ההמשך אבל הקב"ה אינו כן אלא אורח ישרים סלולה (משלי ט"ו, י"ט' ויי' בתנחומ' באין לעסק טרופ׳ין וצ"ל טרונון עיי"ע טרן ב' וילמדנו שם. ושם פי' עוד בע"א ע"ש — מן טריבום נבנה טְרִיבּוּנוּס Vorgesetzter eines Tribus וכן בל"ס טריבונא מל"ר Tribunus והוזכרה המלה עפ"י התקון הזה ברות ר' עיי"ע גליור בח"ב. רצ"ו: ע"ש ובע' טריבוגוס במו"ע.

(טרבן) [טְרִבְל] (= טְרִבּוּל מל"ר ויוני τὰ τρίβολα = tribulum וכן בלשון ערבי طربل מורג Dreschmaschine) בסוף פרה (פי"ב מ"ט) הסלים שבקנתל וממה של (טרבן [1]) [טרבל] כס"ג דזבחים (קט"ז:) ובר"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ד:) ובהקומץ רבה בגמ' דסמוך נתערב קמצה [2]) (מנחות כ"ב.) מאי מוריגים (ש"ב כ"ד, כ"ב) אמר עולא מטה של טרבל. פי' כמין עז [3]) של ברזל שדשין בו התבואה כמפורש (במקומות הנ"ל) מאי מטה של טרבל אמר ר' יהודה [4]) עיזא דקורקסא דדישא דישתא [5]). — (א"ב פי' טריבל בל"י ורו' כמין עגלה עשויה לדוש את התבואה). *[אחי"ה בפרה טרבל וכן הוא במנחות, ובזבחים ובכתב יד לע"ז טורבל וכ"ה בתש' הגאוני' הנ"ל בהערה וכ"ה בכ"י ר"ח לע"ז (בקובץ כ"י אנגיילי' דף י"ד:) ובדפוסי' בע"ז טורביל ובכולם צ"ל טרבול = טריבול כמשקל ל"י ורו' או טרביל כמשקל ל"ע הנ"ל ובגוף הענין מפורש ככה בפי' רה"ג לפרה צד ל"א ובתש' הג' הנ"ל ושם אי' בזה"ל מיטה של טורבל וכו' עושין גלגל של עץ כמו גלגל ריחים והוא מצופה ברזל וקושרין אותו בחמורין ודשין בו חיטין בגירן והן הן מוריגים ע"כ ור"ש העתיק דברי הערוך בלי זכרונו, וגם רע"ב פי' כדברי הערוך כמין עז של ברזל ורש"י לזבחי' כמין עז של עץ וכו'] —

* טֶרְבְּנְתְּ (Terbenth) ירו' מגיל' פ"ד דע"ה: ר"ש ספרא דטרבנת פי' שם עיר.

☞ טְרִיבּוּנוּס (Tribunus) מדרש אסתר פ' אחר הדברים האלה גדל המלך עשה אותו טריבונוס. פירוש בלשון רומ' שר אלף.

*[אחי"ה עיין מ"ש בע' טירבום ורמזתי על ע' גליור ושם הגי' שלפנינו במדרש] —

* טרגיה (לס"ד מל"י τραχεῖα פי' קשה כלומר עבודה קשה Frohn, harte Arbeit) בילק' סוף שמות רמז קע"ו שבטו של לוי פנוי לטרגיה במצרים כלו' פנוי מעבודת פרך ובתנחומ' וארא סי' ו' ובשמ"ר פ"ה אי' בפי' פנוי היה מעבודת פרך וכן הובא ברמב"ן לשמות ה' ד'.

* טַרְגּוֹל (כמו טְרִיגוֹל פירוש כמו טריגון מל"י τρίγωνον, Dreieck) ירו' ב"ב רפ"ה דט"ו. אם היה עשוי כמין טרגול. פי' משולש כמו טריגון ול' ונו"ן מתחלפות ודוגמתו ראה בערך (טרבן) [טרבל].

(טרגים) [טרגים] (מל"י τράγος Weizengraupe) ומיסני כבר פירשנו בע' (זרד) [זריד]. — (א"ב פי' בל"י ורומ' מין חטה חלוטה כאשר פירשתי בע' חליקא וגי' מלה זו טרגים).

טְרַגִימָא (מל"י τράγημα Nachtisch, Naschwerk, wie Früchte u. s. w.) אם השלים במיני טרגימא יצא (יומ' ע"ס: וש"נ) ס"א תרגימא ופי' בע' ת' [6]). — (א"ב פי' בל"י מגדים ומיני פירות מובאים בקינוח סעודה).

טרגון (= טְרִיגוֹן מל"י הרשומ' בע' דגון, וכ"ה בל"ס ועוד עיי"ע טטרגון. ופי' המלה בעל שלש פנות ועוד שלש פעמים 1. dreiwinklig, 2. dreifach) בכל הבתים בפ' י"ב בנגעים (מ"א) ובר"ג דנט פשוט (ב"ב קס"ד:). ובס"ג דפ"ק דנזיר (ח' י:) בית עגול דגון טריגון טטרגון פינטיגון וכו'. פי' בית שיש לו ב' כתלים שמו דיגון ג' כתלים שמו טריגון ה' כתלים שמו פנטיגון [7]), ד' כמנהג הבתים שמו טטרגון [8]). — (א"ב בעל שלש זוויות בל"י עיי"ע דיגון) [9]).

* טְרַגִינוּס (טרכינוס, טרקווינוס) (כולן משבשות במקום טריון, טריגוס röm. Kaiser Trajanus) מסכת שמחות ספ"ח וכשהרג טרגיאנוס פפוס ואת לוליאנוס אחיו וכו' ובקהל"ר פ' אמרתי אני הגירסת טרכינוס וכן בירושלמי סוכה פ"ה

---

[1]) כ"ה גם בילק' ש"א רמז קכ"ב אבל יותר טוב בלמ"ד בסוף וכ"ה בכ"ים ודוגמתו עיי"ע טרגול. [2]) כ"ה לנכון בדפ"ר, ובשדפ"ע קמיצה ט"ס. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר ועה"ק שנ"ב אבל כדפ' פיז' והלאה בט"ס עץ. [4]) וכ"ה במנחו' ובילק' ש"א הנ"ל ובתש' הגאונים דפ' בערלין עמוד מ"א: ובכ"י ש"ס לע"ז וכ"ה בפי' רה"ג לפרה ובר"ש שם, ובזבחים אי' אמר אביי. [5]) וכ"ה בזבחי' ושם דדישן דישאי וכ"ה במנחו' ושם דשתאי, ובתש' הג' שם דשתא ובכ"י לע"ז דשיתא ובר"ש לפרה דישתא ועיי"ע דש. [6]) ר"ל בע' תרגימא ובתי"ז אי' בש"ס בכ"ים כמו שתראה בע' תרגימא. [7]) כ"ה בכ"י וי"ו ל"ד ובי"ר, ובדפ"ר ופיז' פרטיגון ובד' וויניצי' והלאה פינדיגון וט"ס הוא. [8]) כ"ה לנכון בדפ"ר ואמ', ובדפ' וויני' טטריגון. [9]) ועיין מ"ש בע' תנ"ל גם בענין הוראה שנית.

דנ"ה: בימי טרגינוס הרשע נולד לו בן בתשעה באב וכו' ובאותו ספור באיכ"ר פסוק על אלה הגי' טרכינוס וכה"ג באסת"ר בריש הפרש' וכן באיכ"ר פ' קלים היו. ושם פ' בלה: ראש זה אספסיאנוס ותלאה זה טרכינוס ועוד עיי"ע אספסיאנוס בח"א, ק"צ. ובראש אסת"ר לא מאסתים בימי אספסיאנוס ולא געלתים בימי טרקווינוס. ובכולם צ"ל טרינוס, טריינוס ואולי בכונה שינו הגי' משום איבה. וכצ"ל טריינוס במקום אדרינוס בגיטין נ"ז: הקול זו אדרינוס וכו' ובהיפך במקום אדריאנוס נשתנה הגי' אספסיאנוס בפסיקת' רב' פ"ל ע"ש.

טרד (מל"ע طرد וכן בל"ס פי' גרש וקרוב למושג דחף drängen, stossen, verstossen וממנו הושאל לבלבול הדעת והיינו לדחיפה ודחיקה ועצירה) בפ' ר"א אומר תולין בגמ' נותנין מים (שבת קל"ט:) טורד אדם חבית ביינה ושמריה [1] פי' מערבה [2] ומבלבלה. בפ' גם פשוט בגמ' מי שנמחק (ב"ב קס"ח:) הוו קא טרדי ליה פי' מפצירין [3] אותו ומבלבלין אותו. בפ' מומין אלו בגמ' זגדום (בכורות מ"ד.) דומעות דולפות וטורדות. פי' "דולפות יותר מדומעות, טורדות יותר מדולפות [ואם כן] טורדות שאינו יכול לעצם עיניו אלא בטורח [גדול]" [4]. פ"א פותח וסוגר עיניו ואינו דומם אלא בטרדה [5]. וישלחהו ה' אלהים מגן עדן (בראשית ג', כ"ז) תר"י [ב'] טרד יתיה. גרש יגרש אתכם (שמות י"א, א') תר"י [א'] מיטרד יטרד. גרש האמה (בראשית כ"א, י') תר"י [א'] טרוד. והדלת סגר אחריו (שם י"ט, ו') תר"י טרד בתריה [6]. בויק"ר בצו זובח תודה יכבדנני (פ"ט) (טרדיה) [ט ר ד ה] מ ן ב י ת י ה [7]. ובזאת תהיה בס"פ וזכור את בראך (שם פי"ח) והקב"ה גוזר טרודין [8] הה"ד (במדבר ה', ב') וישלחו מן המחנה. כי עצר עצר (בראשית כ', י"ח) תר"י [ב'] מיטרד טריד. *[אחי"ה הוראת המלה בעצם הראשון גרש ו ד ח ף כמו בל"ר trudo. וכנ"ה כבר בדנאל ד' כ"ב, כ"ט, ל', וכן בדרז"ל: קידוש' ל"א סע"א יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם וכו' עיי"ע פסיון. מדרש שו"ט מזמור ל"א טרד אותם מן העולם, בב"ר פרשה ס"ג דרש מהטבאל בת מטרד (בראשית ל"ו, ל"ט) שהיו מטיבין אותה לבעלה ואח"כ טורדין אותה מבעלה, איכ"ר פ' שמעו טרדה חוץ לפלטין. ו ב א ת פ ע ל אִתְטְרִיד תרגום משלי כ"ה, ה' ובהבלעת התי"ו אִיטְּרַד עיין לעיל הדוגמאות וכן בתר"י א' לבראשית כ"ח, י"ב איטרדו וממנו הושאלי הוראת עצירה וסגירה כלומר מגורש מבית ד"מ ירו' כתובות פ"ז דל"א ע"ג תרעה טריד סוטה, איכ"ר פ' רבתי טרד תרעא באפיהון, ושם פ' צדיק: אמרון טרודו תרעין מן דהוון טרדין לתרעיה וכו'. א ת פ ע ל בהבלעת התי"ו תר"י א' לבראשית מ"ט, א' מן ד' אפתח ליה תרעא איטרד מיניה. ועוד הושאל לענין התעסקות sich beschäftigen כלומר נדחק ונדחף ד"מ ברכות ט"ז רע"ב הכא טריד והכא לא טריד, עירובין ס"ח, טרידנא בגירסאי, גיטין ו', בגירסייהו טרידי, ברכות ל"ה: כי היכי דלא תטרדו במזונייכו, יומ' ל"ה: עני הייתי וטרוד במזונותי . . עשיר הייתי טרוד הייתי בנכסי. בב"ר פס"ג דרש מטרד (בראשית ל"ו, ל"ט) טרודים היו במזונותיהם. והתואר כמו בל"ס טָרוֹדָא (der Belästigende) סנהד' כ"ו, טרודא הוא דִין והשם טִירְדָא ברכות ט"ז רע"ב סוכ' כ"ה. — ועוד הושאל לענין בלבול הדעת כלומ' נדחק ונדחף בדעתו. סנהדרין כ"ו: דרך טורדתו וכ"ה בעירו' ס"ד רע"ב אבל בתענית י"ז: דרך מטרידתו ובכ"י ש"ס מטרחתו וכ"ה בכ"י עירובין וסנה' אצל ד"ס תענית צד מ"ח: נ פ ע ל במד"ר פ"כ עד אותה שעה היה שפוי ומן אותה שעה נטרד. ומזה הענין טורד בשבת קל"ט: כלומר מבלבל ומערב ומנער. ודע עוד כי طرد פי' בל"ע ובל"ט, זלף וזחל fliessen ולפע"ד מזה הענין דולפות בבכורות מ"ד, וכן בנדה כ"ה סע"א ורע"ב שהמים עזין וטורדין אותו פי' ממחין, ואולי בשבת הנ"ל צ"ל טורק במקום טורד והוא מל"ע הרשומה בע' טרק וענינו מ ע ר ב וכן סגר וא"כ טרד וטרק מקרובי ענינים הם] —

טרז (= טריזא לפע"ד הוא מל"פ تریز או تراشه מין ממיני הקישות (eine Art Kürbiss בפ' ח' שרצים בגמ' אין עושין הילמי (שבת ק"ט.) כל

---

[1]) והיא כגי' כ"י מ' רק שם ונותן לתוך המשמרת עם יינה ושמריה ובנו"ג חבית של יין יינה ושמריה ונותן לתוך המשמרת ותיבות של יין ליי' ג"כ ברי"ף ובראו"ש ובאו"ז סי' נ"ט עיין ד"ס לשבת צד קס"ד. [2]) וכן פירש"י והובא באו"ז שם. [3]) וכן בפירשב"ם. [4]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לבכורו' (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ק"ח.) ועפ"ז הגהתי ובפי' רגמ"ה אי' טורדות שדולפות בלא הפסק וזה מ"ש רבינו טורדות יותר מדולפות ועיין פירש"י. [5]) בדפ"ר בטירדה. [6]) וכ"ה במתורגמן ובנו"ג אחד בתרוי. [7]) לפנינו לי' ונ"ל שהיתה גי' רבינו בס"פ ט' בזה"ל ושמעה קליא דרושא טרדה מן ביתיה אמר לה כן וכן לא אעיילת להכא וכו' והובא אותו הסיפור בענין גדול השלום במד"ר פ"ט וירו' סוטי' פ"א דט"ז ע"ד ובילק' נשא רמז תשי"א ובהעתקתה ללשון עבר בד"ר פ"ה אבל בכולם לי' הוספת רבינו הנ"ל. ור"ב והגרי"ב לא הרגישו בזה מאומה. [8]) בס"פ י"ח אי' טירודא ובב"ר רפ"ב גזר טירודין אבל במד"ר פ"ז מטלון של טירודין עיי"ע מטלון.

מיני [1]) קישות שרו לבר מטריזא [2]). פי' מיני הקישות המונחין לזרע ולענין אכילה נאמר שאסור משום מוקצה [3]).

טְרַז (מל"ע طرز mit eingewirkten Borten, eingewirkten, oder gestickten Figuren verzieren) בפרק הזורק בהלכות דעגלות (שבת צ"ח:) דשפי להו עד דטריז [4]). פי' הגאון טירוז לשון פרסי הוא והוא חתיכה מחלוק של אדם שנתפר תחת בית ידו ובשיפולי החלוק הוא רחב והוא נשפע ומתקצר והולך למעלה ונקרא בל"פ טִירוּז [5]) ובלעז גאִירָא [6]) וכן קרשי המקצעות של משכן משפע רחבן לכלות עד כ א צ ב ע. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ה"ב וכ"ר וכן מוכח מגמ' ומחי' הרשב"א וז"ל דשפי ליה בטריז כך גרים רה"ג ז"ל ופי' דטריז בל"פ חתיכות בגד שתופרין בשפת החלוק כמין כים לשום מעות שקורין אלגי"ב והוא רחב מלמטה והולך ומתקצר עד כ א צ ב ע מלמעלה ע"כ וזה קצת יותר מדויק כי טיראז طراز בל"פ שפת החלוק מרוקמת או תפורה בציורים ובשפת החלוק משימין דבר לשמור ונקרא אותו הבגד בל"ע אלגי"ב = الجيب פי' שפת החלוק ומזה הענין הלעז בערוך כי גאירא או גירא הוא לא"ט giro Kleideinfassung ובפי' ר"ח פירוש בלשון ערבי בניקא והוא بنيقة וא"כ כונת דשפי להו עד דטריז (או לפי גי' עה"ק שנ"ב: כי טירזא) והולך וממעט עד כאצבע מלמעלה כדוגמת בגד מרוקם אשר שפת חלוקו הולך ומתקצר. וגי' שלנו כי טורין וכ"ה בילק' תרומו' רמז ש"ע ובכ"י א"פ כי טורי וברש"י כי טורים ופירושו דוחק אבל התיבות מ ב' צ ד ד י ם חסרו בדפוסי' ראשונים — ומזה הענין גם ערך הבא אח"ז ע"ש] —

טִרְזַיָא (מע' הקודם בל"ע ופ' طراز בגד חשוב מרוקם kostbares, gesticktes Kleid; רֵיש טִרְזַיָא ממונה על אותם הבגדים (Garderobiër) בחלומות דהרואה (ברכות נ"ו סע"א) יתיב אפתחא דריש טרזיא דמלכא פי' שומר [7]) המעילים. — (א"ב פי' בל"י מין מלבוש לפרסיים אשר בל"פ כך שמו). *[אחי"ה אולי כונת ר"ב על ל"י τιήρης, τιάρης Tiara, pers. Turban כמו שהעיר על נכון הח' אייזלער בספרו בט"ר ח"ב, מ"ה, וגם הוא העיר כי כונת רש"י במה שפי' "שומר אוצר המלך" על ל"ר thesauriensis ע"ש ויפה העיר לזה גם הח' פערלעס עט"ש קכ"ד והביא גם גי' כ"י בב"נ ושם אי' יתיב אפתחא ד ר י ש ת ר ע א דמלכא הוא ההוא גברא דהוה מ פ ק י ד ע י ל ו י ה ג י ז א ד מ ל כ א וכו' וא"כ גם בעל ההגה הזו פי' ריש טרזיא כפירש"י שומר אוצר המלך (ורש"י לא גרס ריש). ובכ"י מ' הגי' אתא ההוא גברא דהוה מ י פ ק ד ע י ל ו י ה ש י ר א י ד מ ל כ א וזו ההגה עולה יפה עם פי' רבינו שומר המעילים ומל"פ וע' הנ"ל ועיקר הגי' כגי' רבינו טרזיא או כגי' כ"י ב"נ ריש תרזיא ולא כגי' כ"י פ' תרייא ולא כגי' שלנו ריש טורזינא. וכנ"ה שם ריש (טורזינא) [טירזיא] חזא חלמא א"ל וכו' ואתיוה לריש (טורזיא) [טירזיא] קא קטלי ליה וכו' א"ל אמטו זוזא דידך חרבו ש י ר א י דמלכא ע"כ ופירש"י מעילים של מלך ע"כ וזה הסיום ראיה לפירוש הערוך] —

טְרְזִין, טוּרְזִינָא (לדעת רבינו שומר כלי זין Waffenhüter ולפע"ד מהרכבת שתי מלות פרסיות تور חופש ועוד زين גזלן וא"כ טורזין חופש הגזלנים Häscher או ترخون צורר הגנבים והגזלנים) בפ' חלון בגמ' כיצד משתתפין (עירובין ס' סע"א) ההוא טורזינא דהוה בשיבבותיה דר' יהודה. פי' שומר כלי זין. ובפ' השותפין בגמ' כמה יהא בעיר (ב"ב ח':) לפרשא לשורא ולטורזינא פי' "לשורא לחזק החומה. לפרשא שקונין סוסים לפרשין כדי שיצאו הוץ לעיר לעיין אם יבואו גייסות. לטורזינא [8]) לצורך קנין כלי זין שנושאין אותן שומרי חומות העיר". *[אחי"ה פירוש האחרון הועתק מלה במלה מפי' רגמ"ה כ"י לב"ב. ואולי כיון לפי זה על מלה פרסית ترى חומה ועל מלת זיין פי' נושאי כלי זין בשמירת החומה. ורש"י לב"ב פי' כמו הפי' הראשון דערוך שומר כלי זיין ובעירו' הוסיף רש"י לפרש הוא ממונה על כלי זיין העשויין לשמירת העיר ל ה ל ח ם ע ל ה ר צ י ם ע"כ וזה עולה עם גזרת המלה הערבית הרשומה בתחלת הערך ועוד פי' בל"פ ترسانيان מפחיד ומבהל הצרים. ובדפוס שונצ' ברש"י ובגמ' לעירו'

---

[1]) בכ"י ה"ב ובעה"ק שנ"ב מעי ונ"ל שהוא ט"ס אכן גם ר"ח פי' שריקא טויא דאי' בסמוך בשבת שם ע"י מעי אבטיח וכ"ה בחי' הרשב"א בשם ר"ח ובע' שרק ג' בסתם, אבל בחי' הרמב"ן אי' בשם ר"ח מ י אבטיחין ובש"ס ווילי מי של מיעי אבטיחים — ועיי"ע מלפפון. [2]) וכה"ג בילק' כ"י פ' בשלח; כל מיני קישות שרן לבר מן טריזה ובנו"ג כשות . . מטרוזא ובכ"י א"פ כישות עיין ד"ס לשבת צד ק"כ וגי' רבינו נוחה יותר כי המלה הפי' הנ"ל מעידה כי טריזא היא מין קישות והיינו דלעת ועוד עיי"ע הטריות בח"ג קצ"ט וע' כִּשׁוּת. [3]) ורש"י פי' משום רפואה. [4]) בחי' הרשב"א לשבת בשם ר ה"ג ושם בטריז. [5]) בכ"י ב"ר טיריז וכ"ה בדפ"ר בע' כש האחרון. [6]) כ"ה בכ"י ב"ה, ובכ"י ו"ו א' וב' וה"ב גאידא ובדפ"ע גידא וגיידא. [7]) בכ"י ו"ו בט"ס שולי ובפי' ר"ח (בש"ס ווילי) גיירא. [8]) בדפ"ר לטור זיינא.

טורזיינא (בב׳ יודין) וכ״ה ברא״ש. וכתב האו״ז הלכות עירובין סי׳ קס״ח טורזינא כלומר נטר זיינא שא כליך תרגומו זיינך ע״כ ובגוף הענין פי׳ כן בעל כ״כ בדברי הערוך זה הפי׳ ועוד פי׳ אחר עיין בעט״ש לפערלעס קכ״ה] —

טרח (= תרה עיי״ש ומ״ש) בפ׳ מרובה בגמ׳ אין מגדלין (כ״ק פ׳:) מאן נטרח נטרח שמואל ונטרח רב או רב אסי. ס״א מאן נתרה ופירוש בערך ת׳ [1].

טָרַח (מל״מ ענינו הכביד וכן בל״ע طرح טען משא טָרַח: belästigen, Last auflegen משא כבד ויגיעת נפש Mühe, Last, Belästigung) באלו טרפות בגמ׳ המסס (חולין נ״א.) טרח טריח לההוא גברא ס״א טרא טריה לההוא גברא ענין טרחא הוא. *[אחי״ה בנו״ג טרייה וכן בפי׳ רגמ״ה כ״י לחולין (בקובץ כ״י אנג׳ דף ש״י ע״א) טרוי טריוה לההוא גברא כלומר הטרחת פסיעותי בחנם ע״כ ובל״א גרס כן גם בפירש״י ופי׳ מלי טרייה לרישיה (חולין מ״ה: עיי״ע טר ה׳). ובפירוש ראשון גרס רש״י (בדפוסים חדשים) טרח טריח ופי׳ כבערוך, ועיין בהפשב״ע זה הערך. ודע כי בדפ״ע לי׳ ס״א כי אם בכ״י ו״ו א׳ ובי׳ ול״ד. ובכ״י ה״ב מטרה טריה לההוא גברא. וכנ״ה בברכות ז׳ סע״ב טריחא לי מילתא וכצ״ל בשבועות מ״ה סע״א טריחא ליה מלתא וכ״ה בפי׳ ר״ח כ״י לשבועות (בקובץ כ״י אנג׳ דף ס״ו.) ובנו״ג טירחא וכו׳. נדרים כ״ה. מילתא דלא טריחא. ברכות נ״ח רע״א כמה טרחות טרח בעה״ב וכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי וכו׳, תענית כ״ב. טרחינן ועבדינן להו שלמא, שם כ״ד סע״א טרחנא ומייתינא (כ״ה בכ״י מ׳) חמרא וכו׳, שם: מי איכא דמיטרח קמי שמיא כולי האי, יבמות ק״ז. כתובות י׳. אין אדם טורח בסעודה ומפסידה. כתובות ב׳. שיה׳ טורח בסעודה וכו׳, ושם ג׳ ס״ע דטריח ליה, ב״ק י״א. כי טרח בדנפשיה טרח, ב״מ פ״ג. וטרחינן כולה יומא, ב״ב ז׳ רע״א לא טרחנא, חולין ז׳: קא טרחנא, ע״ז ג׳ סע״א מי שטרח בע״ש יאכל בשבת מי שלא טרח בע״ש וכו׳, סוט׳ מ״ב סע״א ליטרח בנפשיה, מגילה כ״ב: לא בעי למטרח ציבוריא, חולין פ״ג. אורח ארעא למטרח בי חתנא וכו׳, שם צ״ד: טריח . . טרחינן, ערכין ט״ז. טרח קמאי, פסחים י״ח: וש״נ מילתא דאתיא בקו״ח טרח וכתב ליה קרא. — שבת פ״ב לא ליטרח צ״ל ליטחר עיי״ע טחר. ירו׳ מ״ק רפ״א ד״פ. דבר שהוא טורח. בהפעיל ואפעל תענית כ״ד רע״א בני אתה הטרחת את קונך וכו׳, שבת קמ״ה. סע״ב סנהדרין ח׳ רע״ב מטריחין אותי וכו׳, יומ׳ ע״ה: אני מטריח אותם, כתובות ק״א. למה הטריח וכו׳, ב״מ פ״ו: שלא יטריח, תרג׳ איוב ל״ז, י״א מַטְרַח עיי״ע בהר בח״ב דכ״ד והלאה. ירו׳ פסחים ספ״י דל״ז ע״ד מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה. ויק״ר אטרח עליה, ושם פכ״ז לא הטרחתי עליכם וכו׳ — והשם טוֹרַח, טִירְחָא (טוּרְחָא) טַרְחוּת, טוּרְחָנָא ד״מ שבת קנ״ג. כלום יש סְעוּדה בלא טורח, עירובין מ״ג: מ״ק ח׳: ירו׳ מ״ק פ״א ד״פ ע״ד, ירו׳ תרומ׳ פ״א ד״מ ע״ד מפני הטורח. סנהד׳ ק״א רע״ב מכל טורח שטרח בו וכו׳. שמ״ר פכ״ז כל טורח הציבור עליו. ב״מ מ׳ רע״ב איכא טרְחיה ובע׳ ברזא א׳ (בח״ב, קפ״ח) הגי׳ טירחא. מ״ק י״ג סע״א משום טירחא, תמור׳ כ״ד סע״א קא טרח טירחא. עירובין נ״ד: משום טִרחא דאהרון. שבת י׳. טרחותא עיי״ע כרה ומ״ש, ירו׳ ברכות פ״ב ד״ה. טרחותם מרובה. ב״ר פצ״ד אבא לא היה עליו אלא טרחות נפש אחת בלבד אבל אני יש עלי טרחות של ע׳ נפש. ויק״ר פ״א משה עסוק בטרחות של ישראל, שהש״ר פ׳ שימני: הגשמים הללו סימן טרחות הן לעולם. במד״ר פ״ט הואיל ואין לו עלינו טרחות אלא ב׳ טיפות של גשמים וכו׳. שהש״ר פ׳ כי הנה פסיקת׳ החודש (ר״נ.) ופסיקת׳ ר׳ פט״ו עיקר טרחותא מטרא. פסיקתא ביום השמיני (רקצ״ג.) טרחות הדרכים. פסיקתא שקלים (ר״כ:) ובפסיק׳ רבתי פפט״ו אין הקב״ה בא בטרחות על ישראל. ובשמ״ר ר״פ ל״ד אי׳ בטרחות עם בריותיו ועיי״ע טרן א׳. ירו׳ כתובות ס״פ י״ג דל״ו: טרחותהון דתריי, ירו׳ מ״ק פ״א ד״פ ע״ד עלת כלתא נפקת טרחותא. ילקוט וישב רמז סוף קמ״ב כל טרחותו של בית היתה מושלכת עליו (ובכ״ר פפ״ד חסר). קהל״ר פ׳ ופניתי וסכלות זו הטרחות. (ועיי״ע טפש) וכן תרג׳ עמל הכסילים תיגענו (קהלת י׳, ט״ו) טרחות שטיא דטרח בשטותא ועם הכנוי בתרג׳ שם ב׳, י״א; ט׳, ט׳ וכן בתרג׳ ירו׳ לבמד׳ י״א י״ב טרחנהון. וממנו התואר טוֹרְחָן טַרְחָן רק בקבוץ ספרי דברים פ׳ י״ב: טרחכם (דברים א׳, י״ב) מלמד שהיו טורחנים ויותר נכון גי׳ הילק׳ דברים סוף רמז תת״א טרחנין וכ״ה בשמ״ר ע״ז בני סרבנים הן, טרחנין הן, ויק״ר רפ״י בני טרחנין סרבנים הן] —

* טרט רבינו הביאו בע׳ טרטות ע״ש.

[1] בנו״ג נתרח ורבינו גורס בה״א עיי״ע תרה. אולם בכ״י ו״ו א׳ ובי׳ ל״ד וה״ב אי׳ ס״א נתרח.

* טְרַטֵט (אולי נכון מל"ע طرط מי שיש לו מעט שערות wenig haarig) תוספ' כלי' ב"מ רפ"ו וקטבליא משירטט כ"ה בכ"י אירפורט ובנו"ג משירטט ואולי גי' כ"י נכון ומל"ע הנ"ל ועיי"ע טרטף.

* טרטא (?) (שם הפרטי) ויק"ר פ"ז יוסי בן טרטא וט"ס הוא וכן בן טרטס דקצת נוסחאות ובן פרטס ט"ס ועיקר הגי' כגי' הילק' תהלים רמז תשס"ו: בן פטרס וכנ"ה איזה פעמים בירו' עיי"ע פיטרס וע' יוסי.

* טרטיאות (ט"ס א') תחת טיאטריאות עיי"ע טאטרון. ב') תחת סטרטיאות או סרטיאות) בע"ז מ"ב. וחיפה בהן דרכים וטרטיאות אבל בכ"י ש"ס לנכון וסרטיאות והוא בל"ע דרכים עיי"ע אסטרט (ח"א, קע"ד) וע' אסרט (שם ר"ג) ובדף נ'. בע"ז הגי' וסטראות אבל בפי' כ"י לר"ח לע"ז שם (בקובץ כ"י אנג' דף ל"ב.) לנכון וסרטיות וכ"ה בכ"י ש"ס וסרטיאות אצל ד"ס לע"ז צד נ"ה.

* טָרְטְיוֹט (לפע"ד מל"ר tortum = tortus חבל, מיתר מהפעל torqueo, drehen וממנו tortus (funis) (Seil, Strick שמ"ר פל"ו . . כך ישראל . . כופתין אותם בקולרין ומקיפין אותן טרטיוטין כלומר חובשין אותם בברזל של צואר collaria (Halseisen) וסובבים אותם בחבלים וכ"ה באמת תיכף קודם לזה בשמ"ר ומקיפין אותם בחבלים. ועיין בתנחומ' צו סי' ו' בשינוים.

טְרַטֵימָר (מלשי' יוני' τριτημόριον ein Drittheil [eines Gewichtes]) בשר, בפ' בן סורר ומורה (סנהד' פ"ח, מ"ב) מפרש בגמ' (שם ע'.) חצי מנה. — (א"ב פי' בל"י חלק שלישי של מנה וחכמי הגמרא אמרו שהוא חצי מנה כי אולי שני מנים יונים היו שלשה של א"י). *[אחי"ה והח' צוקערמאן במאמרו על המטבעות צד ח' הביא לדברי ר"ב ראיה ממנה פשוטה ששוה ק' דינרין אבל מנה אלכסנדרית שוה ק"נ דינרין וא"כ מנה פשוטה היא בערך ב' לג' מול מנה אלכסנדרית ולכן היטב אמר הש"ס כי טרטימר הוא חצי מנה (והוא י' וחצי Loth לפי חשבונינו) אף אם לפי משפט לשון המלה היונית היא אחת משלישית של מנה. ובירו' סנהד' רפ"ח דכ"ו. איתא טרטימר חצי ליטרא הוא אינו חייב עד שיאכלנו מהובהב. עיי"ע כב (= כְּבַב) וגי' טרטימר אי' ג"כ לנכון במשניות ובכ"י פ' ובילק' כ"י פ' תצא אצל ד"ס לסנהד' צד ק'. אבל בש"ס בבלי איתא תרטימר ובירו' במשנה תרטימר ועיין תוי"ט לסנהד'. ובעל הפשב"ע ע' זה נרחק] —

טרטן (= טרטין לדעת רבינו כובעים או בגד של ראש לנשים Hüte oder Ausgehtuch der Frauen ועיין מ"ש) פכ"ט בכלים (מ"א) נומי הסדין והסודרין [1]) והטרטן. פי' כמין כובעין" וי"א הוא הבגד שמשליכות הנשים על ראשיהן בעת יציאתן לחוץ. — (א"ב פי' בל"י מין בגד). *[אחי"ה לדעת הח' אייזלער הוא מל"י τιάρας, τιήρης בגד של ראש אצל הפרסיים ולפי דעת החכם פליישער (בהוספות לעמת"ל ללעווי) מל"ע طرطور hohe Mütze וזה עולה עם פי' ראשון שהועתק מפי' רה"ג לכלים והובא בשמו ובשם הערוך בר"ש לכלים. ורמב"ם פי' טרטין הוא פליון [Mütze, pileum] של ראש המטפחת אשר ישימון הנשים על ראשן ע"כ וגי' טרטין הוא ג"כ בפי' רה"ג ובנו"ג טרטון וכ"ה בתוספתא כלי' ב"ב פ"ז הטרטון והפליון של ראש אולי בוי"ו העיקר כי בל"פ سرتان או سرتون הם חוטין שמשימין על הראש ותהיה אז העתקתה Kopfgewebe וזה הפי' מסכים עם פי' שני בערוך ובעה"ק שנ"ב סיים רנטוך בלא"ש וכונתו Renntuch והיינו Ausgehtuch והבוחר יבחר] —

טרטן (= טוּרְטַנֵי כמו טְרוּטַנֵי בל"י ורו' קו מאזנים trutina, τρυτάνη, Wagschale, Wage) בפ' המוציא יין בגמ' צרור אבן [2]) (שבת פ"א.) וכי (טרטני) [טורטני] [3]) יכנים. בס"ג דב"ק (קי"ם רע"א) ת"ר שומרי פירות לוקחין מהן בזמן שהן יושבין ומוכרין והסלין לפניהם [4]) והטורטני לפניהם. ובס"ג דפ' המוכר את הספינה (כ"ב פ"ט סע"א) ושל טורטני תלוייה באויר ג' טפחים [5]). בר"ג דפ' כל היד (נדה י"ד רע"א) החמרין מהן רשעין ומהן צדיקין הא דמיכף אותן שמשימין אוכף ויושבין על גביו צדיקין שהאוכף קשה ואינו מחמם, דמטרטן שרוכב כדרך זכר ירך אחד מכאן וירך אחד. מכאן רשע שבא לידי חימום, אבל אם יושב כדרך אשה שני שוקיו לצד אחד אינו בא לידי חימום [6]). מטרטן [7]) כמו (שבת הנ"ל) [וכי] טורטני יכנים, שמשקל אחד מכאן ומשקל אחד מכאן. בר"ג דפ' שתי מדות (מנחו' פ"ז:) חביתי כה"ג במה (מחלקה)

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו. [2]) וכ"ה במשניות נאפ' ופיז' ובירושי' ואצל הראשונים המצויינים בד"ס שבת צד פ"ו: ובנו"ג צרור או אבן. [3]) וכ"ה בכ"י ו"ו וה"ב וכ"ה בסמוך בערך זה. [4]) כ"ה בכ"י ל"ד וב"ר. [5]) כ"ה בכ"י ל"ד וב"ר, ובדפ"ע חסר ובנו"ג ג' אצבעות. [6]) רבינו הכנים פירושו בציון המאמר וכן פירש"י לנדה. [7]) בנו"ג מטרטין.

[מחלקן][1]) לחלות ביד או בכלי פשיטא דביד דאי בכלי [וכי][2]) טורטני יכנים ויכנים כיון דבקללה כתיב (ואכלתם) [צ"ל ו ה ש י ב ו] לחמכם במשקל (ויקרא כ"ו, כ"ו)[3]) לאו אורח ארעא. בס' אלו נאמרין בגמ' ואלו נאמרין ב ל ש ו ן ה ק ו ד ש[4]) (סוט' ל"ד סע"א) אמר ר' יצחק טורטני וטורטני דטורטני. פי' טורטני בל"י קנה של מאזנים וכיצד נשאוהו הביאו שנים עמודים ש ל ע צ י ם[5]) וסירגום בחבלים ונתנו האשכול ע"ג החבלים ונתנו מוטות בקצת העמודים המסורגים בחבלים [נתן][6]) מוט אחד מן הקצה מזה הראש וכיוצא בו בראש הקצה האחר (נמצא) [נמצאו][7]) שני מוטות בראשי העמודים המסורגים בחבלים והאשכול נתון ע"ג החבלים ועל כל מוט מאלו המוטות ב' מוטות פחותים מהם מוט בראש זה ומוט בראש זה נמצאו ארבע מוטות בראש שני מוטות הנתונים (בראש) [בראשי] העמודים וכל מוט [ומוט] מאלו ד' מוטות היו סובלין אותו[8]) ב' אנשים נמצאו ח' סובלים האשכול וזה פי' טורטני וטורטני דטורטני כלומ' מוטות ומוטות על המוטות'[9]). — (א"ב פי' בל"י ורו' פלס. וידוע כי בהתרחק המשקל מן המוט יכריע כמה פעמים כמות משקלו ויש מעשה ערמגות לסבול ולהניע אדם אחד משא אנשים רבים בדרך פלס וזה אמרם טרטני וטרטני דטרטני להורות כובד האשכול). *[אחי"ה ועיין עוד פרש"י לסוט' הנ"ל ובירוש' סוט' פ"ז דכ"א ע"ד נשתבשה הגי' טורטורין וטורטורי טרוטרין וקצת כע"א בתוספ' סוט' הנ"ל וש"נ הירו'. ובכ"מ אי' לפנינו טורטני וכ"ה בירושל' שקלים ספ"ו ד"נ: כמין טורטני ובתוס' כלים ב"מ רפ"ב קנה לטורטני. ושם: טורטיני שיש בה בית קיבול וכ"ה בפי' רגמ"ה לכ"ב ולמנחו' כ"י הנ"ל ושם ושם מבואר ע"י משקל אבל עיקר כתיבת המלה הוא בת"כ קדושי' בפרק ח' פרש' ט' במשקל (ויקרא י"ט, ל"ה) זו ט ר י ט נ י (ובילק' קדושים רמז תרי"ז הגי' טורטני), ובכ"י ב"ר סיים: ובל' ישמעאל קרצטון ובלי ספק שייך למבוך הסופר ולי' בשאר כ"י ובשט"מ לב"ב פ"ט: מצאתי בל"ע אלרנא"ץ ובכ"כ ע' טרטן אי' בל"ע כרסיית' ולפע"ד כולם בשבוש וצ"ל קיסטום והוא בל"ע ופ' قسطاس, قصطاس פי' מאזנים ומלה הרשומה בשט"מ אולי נשתבשה מן ל"ע طرازدان ובל"פ ترازودان ג"כ קנה מאזנים. ומהשם נבנה הפעל טִרְטֵן לפי גי' רבינו או טַרְטֵין לפי גי' הש"ס (נדה י"ד.) פי' מל"י τρυτανεύω והביא רבינו המלה בע' אברוורי ובע' חבר] —

* טרטין (לפע"ד מל"ע تُرْطُمَّة איש בזוי ונמאס (gemeiner, verächtlicher Mensch ספרי בהעלתך פ' פ"ו אם כך היו בני הדיינים עושים ק"ו לשאר הטרטין פי' אם כך היו עושים בני חשובים שאוחזים נשים מן השוק ומענים אותן (עיין בראשית ו', ב') ק"ו אנשים פחותי הערך ובזויי העם ובילק' הגי' לשאר בני אדם.

* טְרִיטָא בל"י τρίτη שליש Drittheil עיי"ע אזיא בח"א מ"ט וש"נ החלופים, ועיין עוד ע' הבא אח"ז.

☞ טְרִיטוֹן (מע' הקודם בל"י τρίτον שליש) ירו' דפסחי' בס' ואלו עוברין (פ"ג ד"ל.) [ר' אבון] הורי לטחוגיא מיתן טרטון [צ"ל טריטון] דמוי בגין מודיה פי' בל"י שליש.

* טרטים (?) בקהל"ר פ' טובה חכמה ואתי מן טרטים כ"ה בדפוס אמש' ובמ"כ גרס טרסים וצ"ל טרסים ועיי"ע טרסי וע' טרסים.

* טרטיסאות (?) בשו"ט מזמור י"ח פ' ותגעש משובש מן טיאטריאות עיין ערך טאטרון.

* טרטף (?) בתוספת' כלי' ב"מ רפ"ו איסקורטיא מ ש י ש ט ר ט ף וקיטבליא משיטרטט כ"ה בכ"י אירפ' (בהוצ' צוק"מ צד 584) וג"ל שעיק' הגי' כגי' דפ' זאלקיעוו: מ ש י ש ו ט ף ואז גי' משיטרטט בלי ספק ג"כ משובשת וצ"ל משימורט והוא מל"מ ולע' וס' ועניגו העדרת שער, ועיין עוד ע' טרטט, ועוד עיי"ע שטף ומ"ש.

☞ טַרְטְקַל (מל"ם טְרַטְקָלָא ענין כלי מעשה רשת ועבות Flechtwerk, Netz-work ועיין בסוף הע') תרג' פחם לגחלים (משלי כ"ו, כ"א) טרטקל לגומרי. *[אחי"ה וכן מעתיקה הפשיט' וגם ע"י מלה זו העתיקה מרחשת (ויק' ב', ז' ז', ט') ולדעת מיכאעלים מל"ר craticula ולדעת לעווי נשתבש מל"י ורו' χάρταλλος,

---

[1]) וכ"ה בנוסחי' ובפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (בקובץ כ"י אנגי' דף ל"ג.). [2]) וכה"ג בפי' רגמ"ה הנ"ל וכ"ה ברש"י למנחות ונדה הנ"ל. [3]) וכן הובא המקרא לנכון בפירגמ"ה ובפירש"י. ואולי צ"ל ואכלו לחם במשקל (יחזק' ד', ט"ז) ובדפ"ר בטעות ונתתי לחם במשקל. [4]) כ"ה לנכון בכ"ה ו"ו ובדפ"ר, ובדפ' וויניצי' בטעות א"ר ובדפ' אמ' אמר רבי בלי הקודש. [5]) בפי' ר"ח הובא בתוספ' לסוט' ד"ה טורטני חסרו שתי מלות ושם רק ש נ י עמודים. [6]) כ"ה בפי' ר"ח. [7]) וכ"ה בפי' ר"ח. [8]) בפי' ר"ח טעונים אותן. [9]) כל הפי' הזה הובא בתוספ' הנ"ל בשם ר"ח ז"ל וכבר רמזתי על זה במבוא לחלק א' צד XIII וציור לפי' הנ"ל עיין בחכמת שלמה לסוטה שם.

κάρταλος cratallus פי' סל והוא טרסקל עיי"ע פי' סל. והנכון כי הוא מל"ר Netzartiges, reticulum עיין עט"ש לפערלעס נ'] —

טרטות (= טרוטות א') מל"ע ثَرْط זבל ולפלוף וצואה שבעין = ظرياطة Eiter, Augenschmutz = triefäugig ב') מל"ע طريدة ארוך או מל"ר teres, etis עגול נוטה קצת לארוך länglich-rund) בפ' במה מדליקין בגמ' מכבה (שבת ל"א רע"א) מפני מה עיניהם של תרמודיים [1]) טרוטות [2]) א"ל בני שאלה גדולה שאלת [3]) מפני שדרין בין החולות. בגמ' דפ' ר' אליעזר בנדרים (ס"ו:) שמא עיניה יפות [4]) טרוטות הן. בחלק בגמ' גחזי (סנהד' ק"ז:) [5]) ובפ' עגלה ערופה בגמ' זקני אותה העיר (סוט' מ"ז.) עיניה טרוטות [6]). ובפ' מומין אלו בגמ' זגדום (בכורות מ"ד ע"א) טרוטות דמרמצן עיניה [7]). פי' שעפעפיו סגורות [8]) ואינן פתוחות אלא מעט — במכילתא וישבו ויחנו לפני פי החירות (שמות י"ד, ב') מה חירות הללו לא היו משופעות אלא גדודיות [9]) לא טרוטות [10]) אלא מוקפות ולא היו עגולות אלא מרובעות. בפ' ב' במדות [11]) (מ"ח) לא היו טרוטות אלא מוקפות כחצי גורן עגולה. ס"א תרוטות בעי' ת'. — (א"ב פי' בל"ר עגולים ובפרט אם נוטים קצת לאורך). *[אחי"ה ודע כי שתי הוראות נכללו במובן זו המלה כי בצירוף עין ענינה לפלוף וצואה שבעין מל"ע הנ"ל ועוד הפעם אי' בתענית כ"ד. כל זמן שעיניה יפות אין כל הגוף צריך בדיקה עיניה טרוטות כל הגוף צריך בדיקה ובכ"י מ' וב' וברש"י ובע"י הגי' אין עיניה יפות (ד"ס צד ע"ב). וכתיבת המלה או בט"ת או בתי"ו (וכ"ה בתוספ' בכורות פ"ה עיניו טרוטות ובכ"י אירפ' תרוטות) תתכן לפי גזרתה מל"ע הרשומ' תחת סוג הוראת א'. ולכן דרש בשבת שם תרמודיים מפעל ערבי نمش כלומר מי שיש לפלוף בעינו ומזה عين نمشة לפלוף העין וא"כ שאל היטב מפני מה עיניהם של תרמודיים טרוטות. ומזה הענין דמרמצן עיניה ג"כ מפעל نمش כלומר עיניה מלפלפות והוא ממש הוראת טרוטות ותיבות דמרמצן עיניה ליתנהו לפנינו ונראה שמגליון באו לפנים להורות מהו טרוטות ובע' צרן לי' בערוך. אבל רבינו הבין מלת מרמצן מל"ע نمس שפי' סגר ומכסה לכן באר סגורות ואינן פתוחות ולא נלפע"ד. ורגמ"ה לבכורות כ"י הנ"ל פי' טרוטות: עגולות וכן פירש"י בחד לשון לבכורות ולסנהד' ולסוט' הנ"ל וכן פירש הר"ן לנדרים. וזה הפירוש עולה יפה רק בהוראתה השניה במכילת' ובמדות ומגזרתה תחת אות ב' ורע"ב פי' למדות ארוכות ובעלי זויות. והנכון ארוכות נוטין לעגולות. והתוספו' לבכורות מ"ד ד"ה עיניו הוסיפו לפירש"י עוד: כמו כי תרוטה בסנהד' ק"ז. וצ"ל בסנהדרין מ"ב. וגרסו כמו בב"ק צ"ז סע"ב אפי' כי נפיא . . אפי' כי תרטיא וכו' אבל אין זה נכון כי הוא שייך לערך תרט ב' ע"ש וכבר עמד על זה בעל כ"כ ע"ש] —

* טַרְטַר (מל"ע طرطر פי דבר ומכריז reden, anzurufen) שו"ט מזמור צ"ג פ' אף תכון: קולו של הקב"ה היה מטרטר לפניהם שנא' (תהלים כ"ט, ג') קול ה' על המים וכו' פי' היה קורא ומכריז לפניהם. ואולי האציל בעל המאמר את המלה מהשם מיטטרון כי בב"ר פ"ה אי' נעשה קולו של הקב"ה ממטרון על המים ובע' מטטר ארחיב דבורי בעה"י.

* טורטורין מ"ס עיי"ע טרטן ב'.

* טְרִי נתקצר מן טריתא עיי"ע טרית.

* טְרִי = טרא עיי"ע טר ב' וטר ה'.

* טַרְיי (שם הפרטי) שהש"ר פ' הנך יפה רעיתי ופ' הנך יפה: דבי טריי.

טַרְיָא (לדעת רבינו מין פרי אולי מל"פ تمر פי' פרי תמרים ובל"ע صرى פירוש מי תמרים שאינם מבושלים ואדומים הם ועוד עיין בפנים) בס"ג דפ' הבונה (שבת ק"ד:), ובפ"ב דגיטין בגמ' בכל כותבין (י"ט.) במי טריא ואפצא [12]). פי' פרי ששמו כך. *[אחי"ה וז"ל רש"י בשבת: י"א מן פרי וי"א מי גשמים ע"כ ובפי' לגיטי' כתב וז"ל במי טריא מי גשמים לש' מורי מי טריא מים ששורה בו פרי שהוא כעין עפצים ע"כ. ואולי לפי' פי' זה כיון על מלה ערבית ثرى פי' לח

[1]) באה"ת טדומדיין וצ"ל טדומריין והוא אנשי עיר תַּדְמֹר של מקרא במדבר סורי וטעם השנוי לתרמד עיין בסוף הערוך. [2]) בנו"ג תרוטות. [3]) כ"ה בכ"י וי"ו ל"ד ה"ב ב"ר. [4]) בנו"ג נאות. [5]) כל הענין הובא בד"ס לסנהד' צד ק"ע אבל נשמט כן הצענזור בדפ' באסיליא ובד' החדשים ושם א' כמה יפה אכסניא זו א"ל (ישו, כ"ה בכ"י) רבי עיניה טרוטות וכו'. [6]) גם בסוט' נשמט הענין בדפ' החד' והובא בקונטרס למלאות חסרונות הש"ס. [7]) בנו"ג תרוטות ושתי המלות דמרמצן עיניה חסרות וכן לי' בע' צרן ובפי' רגמ"ה כ"י לבכורות (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ק"ז סע"ב). [8]) בדפ' אמ' ופראג בטעות חגורות. [9]) בכ"י וי"ו גדוריות [10]) כ"ה בכ"י וי"ו וכ"ה בילק' ובנו"ג תרוטות וכ"ה בשאר כ"י ערוך. [11]) כ"ה בכל כ"י ערוך ובדפ"ע נשמט בטעות. [12]) כ"ה בכ"י וי"ו וה"ב.

ולחלוחית וכן ענין تس בל"פ ובל"מ טריה. אבל אפצא מעיד כי טריא מן פרי הוא ואולי תמרים אשר במימיו השתמשו מקדם לכתיבה. ועוד פי' تيس בל"פ נץ של נרקים Narziss וגם במיץ שלו היו כותבים. ועוד הוראת تير שחור ופסולת היין היינו שמרים Weinhefe והיו כותבים בו בימי קדם לפי עדות פליניאום ל"ה, כ"ה ע"ש היטב] —

* טִרְיָיא, טִרְיָיה, טוּרְיָא (שם מקום אולי אחד הוא עם שם העיר Tireh בין עכו ולשפרעם או Turia בדרומו של הר הכרמל, עיין נייבויער גיאגראפיא ר"ז) ירו' ב"ק ספ"י ד"ז ע"ג אבא הושעיא איש טרייא ובב"ר פנ"ח ובילק' שה"ש רמז תתקצ"ז ובקהל"ר פ' וזרח, ילק' יהושע רמז כ"ו איתא איש טריא ובויק"ר רפ"ל איש טיריא ובשהש"ר פ' מים רבים ר' אושעיא איש טרייה ובפסיקת' דר"כ ר"פ כ"ח: איש טירייא. ילק' ריש חיי שרה רמז ק"ב איש טרייא, ובמד' שמואל ס"פ ח' איש טרייה, ובירושלמי ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג איש טורייא. — וכנ"ה תוספת' ס"פ י"א ישעיה איש טיראה ובכ"י אירפ' טיריאה.

☞ טְרִיָה (פי' בל"י τρία שלש drei) בב"ר פ' אקרא לאלהים עליון (פצ"ח) . . מהו טריה (שופטים ט"ו, ט"ו) בר תלתא יומין כן פי' בל"י ורו' שלשה [1].

☞ טְרִייַאקוּנְטַא (בל"י τριάκοντα שלושים = (dreissig (סנהדרין) [צ"ל בבא בתרא] דירו' פ' גט פשוט (פ"י דיי"ז ע"ג) ומר עם טרייאקונטא פי' בל"י שלושים. *[אחי"ה כך היא הצעת המאמר עם התקונים הנחוצים: שטר נפק ר' חונה לר' שמי אוגרוי [וצ"ל אוגדוי] מחיק קונטא לא מחיק א"ר חונה לר' שמי פוק חמי עד ההן אהן קונטא משמש נפק ומר עם טרייא קונטא [צ"ל טרייאקונטא] מי נפק אמר הדא מיבעי מיתגרא תלת [צ"ל תלתין] אפסדת עשר [צ"ל עשרין]. וזה פתרונו ר' חונה הוציא שטר לר' שמי אשר בו היתה נמחקת כלומר נגרדה תיבת אוגדוי ὀγδοή שענינו בצירוף קונטא = ὀγδοήκοντα שמונים. ויען שנשאר רק סוף התיבה קונטא = κοντα לכן צוה לר' שמי לעיין מאיזה מספר משתמשין בל' יון בהרכבת קונטא והשיב שמחשבין עם טרייאקונטא שמתחילין להרכיבו עם מספר שלושים. ביציאתו אמר ר' חונה המזייף כיון להרויח שלושים והפסיד עשרים. כי קרוב הדבר שבתחילה היה כתוב בשטר פנטיקונטא πεντήκοντα כלומר חמשים וזייפו לאוגדויקונטא ὀγδοήκοντα שמונים ומחק תחלת התיבה ונשאר רק קונטא לכן פסק ר' חונה לפי הכלל כל מה שאת יכול לתלות במחק תלה (ירו' ב"ב שם) כי ערך ושויו של שטר יהיה רק שלושים סלעים כלומר מספר היותר קטן בהרכבת התיבות עם קונטא והיינו טרייאקונטא וא"כ המזייף שרוצה להרויח שלושים (כי זייף פנטיקונטא לאוגדויקונטא) הפסיד עשרים כי אף סך הקצוב בראשונה לא יוכל לגבות וגובה תחת פנטיקונטא רק טרייאקונטא. ועיין מה שהביא ה' לעווי בע' אוגדוייקונטא בשם בע"מ דרכה של תורה] —

☞ טַרְיוֹן (לדעת ר"ב תכלת? ולפע"ד מל"פ ثريا פנינים יקרים ומבריקים leuchtende Edelsteine) מדרש ב"ר פ' ויבא יעקב שלם (פע"ט) במאה קשיטה (בראש' ל"ג, י"ט) א"ר סימון קו"ף קמליא, סמ"ך סלעים טי"ת טריון, פי' בל"י ורו' גוון תכלת. *[אחי"ה אולי כונת ר"ב על ל"י ורו' αἰθέριον, aetherium פי' גוון שמים והיינו גוון תכלת אבל אין נ"ל כי מה ענין תכלת מבלי שיתבאר איזה חפץ עיין המשביר לכן הגיה טרגון ומפרשו ע"י τράγος, Bock. ולפע"ד הוא מל"פ הנ"ל שפירושו אבן טובה ומבריקה ונעתק מל"ע שעצם הוראתה כוכב כימה והושאל בל"פ לאבנים יקרות ופנינים טובים ומזהירים. ובילקוט וישב רמז קל"ג הגי' טטרו אולי הוא τετρᾶς מין מטבע ובמעריך כתב ר"מ לונזאנו הגי' טירון ופי' כרים ואלים] —

טְרַיְיָנָא מל"פ تريان נעתק לל"ע طريان וכן לל"ם טְרַיָּנָא סל נארג ein geflochtener) Korb) בפ' האשה בפסחים (פ"ח רע"א) עולא איקלע לפומבדיתא קריבו ליה טיריינא דתמרי. פי' היא צנה היא כלכלה. *[אחי"ה ובתעני' ט': הגי' באמת: צנא דתמרי. ובע' טרסקל הביא רבינו שהוא לא"ר טיריינא ויש לו מכסה עור. אם נבטא את המלה במשקל ארמי אז עיקר הכתיבה טְרַיְנָא וכ"ה בע' טרסקל בכ"י ל"ד אבל הכתיבה בשני יודי"ן מורה למשקל ערבי ופרסי ויו"ד אחד לאריכת ההברה עומד וקצת תימה על הג' שי"ר בתולדות ר"נ בעל הערוך שכתב בצד כ"ב אות ה' כי ערך טיריינא לא נמצא כלל בשום מקום!] —

טְרַיְיָנָא (של טריינוס trajanisch) [דינר] הדריינא טריינא [2] שיפא (ע"ז ג"ב:)כבר פי' בע' הדריינא[3])

[1]) וא"כ דרש המלה העברית מל"י הנ"ל ועיין מ"ש בע' בְּמֵן (ח"ב, מ"ב). [2]) כ"ה בכל כ"י ערוך בשני יודי"ן וכ"ה בע' הדריינא, ובדפ"ע בכאן ביו"ד אחד. [3]) עיי"ע הבא אח"ז.

* טְרַיָינוּס, טִירְיוֹן (Trajanus) הוא המלך הרומי האכזר הרודה על בני ישראל בפרך.
ירו' תענית פ"ב דס"ו, בתרין עשר ביה (של אדר) יום טיריון יום שנהרג לוליינוס ופפוס. מגילה תענית פי"ב יום טוריינוס. תענית י"ח: יום טריינוס ושם גם טוריינוס. ובירו' מגילה פ"א ד"ע ע"ג יום טיריון ושם גם: טירון. ועוד נמצא השבוש טְרַגִינוּס עיין ערכו.

טרכן (= טַרְכְּנוּתָא או מל"ע طرح ענין הרחקה והשלכה או מל"י ταραχή, τάρχη מהומה ובלבול (Verwirrung, Unordnung ופה חלק יעשה מדחה (משלי כ"ו, כ"ח) תרג' ופומא דפליג [1]) יעביד טרכנותא. — (א"ב פירוש בל"י מהומה ובלבול). *[אחי"ה להעתקת מ ד ח ה ע"י טרכנותא (או כס"א במתורגמן טרכונתא) היטב עולה הפי' מל"ע הרשומה כי פתרון המלה הערבית הנ"ל ג"כ דחיה הרחקה והשלכה הוא. אבל מל"י הנ"ל הועתק גם לל"ס כי גם בפשיטא לזה המאמר איתא ופומא ט ר כ נ א עבד שגושיא. וכן תרגום מרדף (משלי י"ט, ז') דטרכן לפי גי' המתורגמן, ובנו"נ דטריך. ועוד עיי"ע טרכסיו] —

☞ טְרָכוֹנָא (Τραχωνίτης מחוז בלבנון ונאצל מן τραχών וכן בל"ע ترز (rauh
תרג' כל חבל ארגב (דברים ג', ד'. י"ג, י"ד) כל בית פלך טרכונא. פי' שם מחוז בל"י. *[אחי"ה וכן בתר"י ב' לבמד' ל"ה, ט"ו טרכון זמרא. וכן ובירו' שביעית פ"ו דל"ו ע"ג טרכונא דמתחם לבוצרה. ספרי עקב פ' נ"א וטרכונא דגימרא דבתחום ביצרא ובתוספתא כ"י אירפורט שביעית פ"ד (בהוצאת צוקערמאנ' 66) טרכונא דבתחום בצרה. ובילקוט עקב נשתבש טרגונא] —

* טָרְכּוֹנָא (מל"פ در خانه חצר וארמון המלך (Hof, königl. Palast באסתר שני א', ג' בגו טרכוניה בבית מלכותיה. ושם פ' ביום: מותבת בגו טרכונא דמלכותא דילי. פי' טרכונא בל"פ ארמון בית המלך וט' במקום ד' (פערלעס עט"ש מ"ג) ועיין ג"כ מה שפירש"י למ"ב ט"ו, כ"ה. ועוד לדברים ג', ד'.

* טרכינוס, טרכיני נשתבש מן טרגינוס, טרגיני ע"ש.

טַרְכְּסִיד (כנראה הורכב מן ל"י τραχύ חזק כסלע stark, hart felsig ומן סיד ועוד נ"ל שהורכב מן טרכי בל"ע صاروج ובל"פ ساروج Kalk ומן סיד) בפ' המוציא יין בגמ' חול גס (שבת פ':) ובס"ג דחזקת הבתים (ב"ב ס':) מפני שהוא טרכסיד. פירוש מין אחד ממין סיד ומעולה ממנו וטחין אותו למעלה מן הסיד ובלשון ערבי א ס פ י ד א נ. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ב"ר (ובפירוש ר"ח שבת בט"ס אספיראט) והוא ל"ע ופרסי اسفیداج מין סיד מעולה ממיני הגיפס ועיין עוד על זו המלה בע' אספדיכא (ח"א, ק"ו) וא"כ נוכל להעתיק טרכסיד ע"י Gypsart. ובכ"י ו"ו א' וב' וה"ב אי' ספידן ובדפ"ע ספידן אלפדאג. ואין לו פתרון והנכון כבכ"י ב"ר — וכנ"ה בתוספ' סוט' פט"ו עירב בו חול הרי זה טרכסיד ובכ"י ו"ו טרכי סיד ובכ"י אירפ' טרכיו סיד וזה מראה אמתת הגזרה מל"ע ופ' הרשומה בתחלת הערך וא"כ טרכי אחד הוא עם סיד והוכפל כדי לחזק הענין] —

* טַרְכְּסִיו (אולי צ"ל טַרְכְּסִין מל"י τάραξις מהומה ובלבול (Unruhe, Verwirrung שמחו' רפ"ח לא היו בו לשון בוטחות אלא טרכסיו וצ"ל טרכסין פי' לא היה בשעת פולמוס שערבב את העולם בטח ושאנן כי אם מהומה ובלבול והוא כמו טרכנותא עיי"ע טרכן. וה' לעווי הגיה תחת טרכסיו: טרכסיד ואין לו מובן.

טְרָכְסִימוֹן (מל"י τρώξιμον מה שנאכל חי ובפרט נקרא כן ירק עולשין Endivie. ועוד לפע"ד טרכסמון = טרקסמון מלש' יוני האמצ' τρέξιμον, τρέξημα (Meurs. 574) Laufbahn, Fahrweg) בר"ג דפרק כיצד מברכין (ברכות ל"ה:) ובס"ג הזורק גט לאשתו (גיטין דף פ"א.) דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהם דרך טרכסמון כדי לחייבן במעשר והיו פירותיהן מתברכין. פי' דרך שערי גנות ופרדסים ודרך הרבים שבכך מתחייבין במעשרות ולא היו מערימין עליהן — ובריש ויק"ר (פ"ג) פ' טוב מלא כף נחת: הושיט לו אגודה של טרקסימא, דאלמא טרקסימא [2]) ירק הוא, וטרכסימון דרך (פירות) [צ"ל ירק] [3]) גזה מעשר הוא מעשר שני שנא' בו (דברים כ"ו, י"ג) בערתי הקדש מן הבית, וגם מעשר ע נ י [4]) כמו כן אבל מעשר ראשון חייב בגורן. ירו' בריש כלאים (פ"א דכ"ז.) עולשין טרוקסימון [5]). בחלומות דמגילת איכה (פ' רבתי) חד קנה ובדישיה [6]) חד מיסרא [7]) דטרוכסימון [8]). — (א"ב בל"י שם

---

[1]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה לפנינו בתרג' אבל מדפ' פיז' והלאה דפלים. [2]) בדפ"ר שתי פעמים: טרסקימא. [3]) עיין מ"ש למטה. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר וכ"ה בעי' דגן ע"ש. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בירו', ובכ"י ו"ו טרקסימון וכ"ה בדפ"ע בעי' עלש אבל בעי' הנוכחי בדפ"ע בט"ס טרוסקימון, ובכ"י ל"ד טרוכסימון. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וב"ר. [7]) בכ"י ל"ד גיסרא, ובכ"י ו"ו מצרא. [8]) בנו"נ טעין קניא וביה מיסרא ד ח ס י ן.

כללי לדבר מוכן לאכילה ובפרט נאמר כן על ירק עולשין והנדבי׳. *[אחי״ה דברי ר״ב כנים בענין ציונים האחרונים אשר בהם טרקסימא או טרוכסימון מין ירק הנ״ל הוא וכן נזכר אצל סופרים יוניים (τρόξιμα) [τρώξιμα] יחד עם σερῆς היינו הנדבי (עיין רימ״ז בט״ר ח״ב קפ״ד) אבל בציונים הראשונים דרך טרכסמון או טרקסימון אי אפשר לפרש כבערוך וגם דעת רימ״ז כי τρόξιμον גן ירקים הוא בלי הוכחה היא. אבל האמת כי רבינו חבר יחד ענינים שונים לערך אחד כי בברכות ובגיטין פירוש טרקסימון (ובכ״י מ׳ בשני מקומות טרסקמון וככ״י ב׳ טריבסמון וצ״ל טרקסימון או טריכסמון) דרך כבושה מקום שעגלות ילכו שם׳ וענינו דורות הראשונים הביאו פירותיהם בדרך המלך בגלוי ולעין רואים. ויפה פירש״י לגיטין דרך הכבושה אבל גזרתו מן טרקסין (יומא נ״א:) עיי״ע לא נכונה. ובתוספו׳ שם ד״ה טרקסמון הביאו פי׳ הערוך בנוסח׳ אחרת ועיין עוד חי׳ המהרש״א לגיטין שפירש דברי התוספ׳ אליבא דרבינו אבל סיים ופירושו שם מגומגם ע״כ ובתוספ׳ הרא״ש (בספר ברכה משלשת כ״ב) כתוב וז״ל: ובערוך פי׳ טרקסמון כלומר דרך ירק (וכצ״ל בערוך במקום פירות שהסגרתי) שכן אין מקפידין להכניסו דרך הבית לפי שאינו חייב במעשר. ע״כ וסיים: ולא נהירא דירק נמי חייב במעשר דרבנן ע״כ ועוד ביתר ביאור עיין תוספות ר״י החסיד (שם כ״ב) ועוד בע׳ דנן ומ״ש, ובהפשב״ע בהוספות לח״ב אחרי שהביא את התוספ׳ ומהרש״א כתב וז״ל ובערוך שלפני לא מצאתי מלת טרקסמון לפי שעה עכ״ל וזה חידוש כי באמת אי׳ בע׳ הנוכחי ובע׳ עלש ועיין שריד שבערכין ואין שום חילוק בין כתיבה בקו״ף או בכ״ף — וכן בענין הוראת מין ירק הנ״ל אי׳ ג״כ איזה פעמים בירו׳ בלי חילוק הכתיבה ד״מ: ירו׳ שבת פ״ז ד״י. גרגר (טריקסימון) [טרוקסימון] וכו׳ ירו׳ פסחי׳ פ״ב דכ״ט רע״ג בעולשין טרוקסימון (וכ״ה בירו׳ כלאים הנ״ל בערוך), אבל בירו׳ פסחים ספ״ד דל״א סע״ב ורע״ג הגי׳ טרוכסימון וכן בתוספת׳ מכשירין פ״ג ירק הנמכר עם טרכסימון לפני חנוני. והקבוץ תוספת׳ תרומות רפ״ד הקשואין והדילועין הטרכסמין ובכ״י אירפ׳ הטרקסמן וצ״ל הטרוקסימין. — והדין נותן שהוצרכנו לחלוק את הערך לשני ערכים לולי דעת רבינו כי אין חילוק ביניהם, ובאמת בכל כ״י ערוך בע׳ אחד נכלל. ואני התויתי קו הישר להפריד בין הדבקים. ודו״ק]—

* טריכסון עיי״ע טרקסין.

* טְרַכוּשׁ, טְרַכֵּשׁ (לפע״ד ט״ס וצ״ל תְּרַבוּשׁ = תְּרַבּוּם מל״י τραπέζα שלחן וכן משטח של עץ (Tafel, Tisch, Fläche, Platte בתוספתא כלים ב״ב ספ״א טרכוש שעשה לו עץ כמין שרתוע להיות אוכל עליו טהור עשה לו עץ רחב וכו׳ ובכ״י אירפ׳ טרקוש אבל בתוספ׳ כלי׳ ב״ב רפ״ג גם בכ״י אירפ׳ טרכש חלק וטבלה חלוקה שנפלו משקין . . שלחן שנפלו משקין וכו׳ מזה תראה כי ההמשך אינו סובל אלא כלי כמין שלחן וכן בתוספ׳ כלים ב״ב ספ״א נזכרה המלה עם הספסלין. ולדעתי אחת היא המלה עם תרבוס שהובא בכלים כ״ד מ״ה ג׳ תרבוסין הן וכו׳ ע״ש ופי׳ הר״ש מיני ארגזים והן של עץ וי״א של עור וזה הפי׳ נעתק מלה במלה מערוך ע׳ תרכוס אך הוא גורס בטעות בכ״ף ועיקר הגי׳ בבית וכן הוא בפירוש רה״ג לכלים שם ופירשו על ידי דורג בלשון ישמעאל והוא درج פירוש ארגז. וכן היה נבוך הרמב״ם בגי׳ כי בפי״מ היטב גרס בבי״ת ובחיבורו הלכות כלי׳ פכ״ז הל״ה גרס ג׳ תרכוסין וכו׳ ועיקר הגי׳ בבית וכן טרכוש, טרכש צ״ל טרבוש והוא = תרבוס מל״י הנ״ל פירוש שלחן ומשטח של עץ וכתיבה היותר נכונה תמצא בע׳ טרפיז. וה׳ לעווי טעה בגי׳ ופי׳ המלה וכבר השיג עליו ה׳ פליישער אבל גם הוא לא מצא ידו בפירושה.

* טרלוסה (שם מקום) ירו׳ תענית פ״ד דס״ח סע״ג ורע״ד איכן שרפה (אפוסטומוס את התורה) . . במעברתא דלוד ורבנן אמרי במעברתא דטרלוסה, ונראה שהיתה קרובה ללוד.

* טֵרִים = טֵירָם מל״י τὰ θερμά Warmbäder וכ״ה בל״ס טִירְמָא פי׳ מרחץ של מים חמין ורבינו הביא המלה שלא במקומה בע׳ טר ד׳ ע״ש.

טְרִימָא (מל״י τρίμμα eine aus geriebenen Früchten bereitete Speise (oder Trank) בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ דסמוך שעל הפת (ברכות ל״ח.) טרימא מה היא פירוש טרימא דקורטמי מבשלין הכרכום במים [1]) דשושימי מבשלין השומשמין במים ואוכלין אותו, דפורצני שורין הזגין של ענבים במים ויש בו טעם יין ושותין אותו. בפ״ב בתוספת׳ דמעשר שני (רפ״ב) אבל שוחקן ועושה אותן טרימא של תמרים [2]) לוקחין נופן של תמרים כמות שהן וטורפין [3]) אותן ומוציאין גרעיניהן ולשין בהן שומשמין וכיוצא בהן והן

[1]) ממה שלא פי׳ רבינו גם דתמרי ש״מ שלא גרס או דתמרי כדאי׳ לנכון בכ״י מ׳. [2]) לי׳ לפנינו בדפ׳ ולא בכ״י אירפ׳. [3]) כ״ה בכ״י ה״ב וכ״ה באו״ז הל׳ סעורה סי׳ קס״ו בשם הערוך ובדפ״ע שאין טורפין.

חלישתא [1]. — (א"ב פי' בל"י דבר מעורב וטרוף יחד הן לאכול הן לשתות ונקרא בשם זה מין רקיק). *[אחי"ה כיון לאמת. אבל היה לר"ב להעיר כי דרך טרימא להיעשות מתבלין ועומדת לאכילה או לשתיה כהוראת המלה היוני' הנ"ל וראיה לזה מתוספתא מ"ש הנ"ל וז"ל אבל שוחקן ועושה אותן טרימא בתבלין מותר מפני שמלאכתן וכו'. ורש"י פי' טרימא כל דבר הכתוש קצת ואינו מרוסק ע"כ ובשט"מ (כס' ברכה משולשת י"ח:) הוסיף עוד: מלשון מכה טריה!] —

טַרְמִיטָא (מל"י τεραμότης מן τεράμων weich, zart gekocht מגולגלת ומבושלת רכה) בפ' הנודר מן המבושל (נדרים פ"ו, מ"א) ומותר בביצה טרומיטא. פי' בגמ'. — (א"ב פי' בל"י ביצה מגולגולת וצלויה והיא רכה). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י הנ"ל ולזה עולה יפה גי' המשניות טרמיטא וכ"ה בשט"מ בגמ' נדרים נ': ושם הגי' טורמיטא וצ"ל טירמוטא אולם לגי' רבינו מסכים הירו' נדרים רפ"ו דל"ט ע"ג ושם מפורש טרומיטא רופיטון והוא ל"י ῥοφητόν כלומר צלוייה רכה כ"כ שיוכל לגומעה leicht schlürfbar וא"כ יפה עולה עם גזרת הנ"ל בתחלת הערך, ורמ"ל והח' לעווי פי' ע"י τρομητόν פי' רעודה zitterndes ואין נ"ל. ופי' בגמ' (נ':) עיין באריכות שם לכן לא הביאו רבינו ואולי כיון על גמ' דירוש' ותיבה זו נשמטת, ובגוף הענין פי' הרמב"ם כמו בירו' עיין בפי' תוי"ט לנדרים שם. והתוספות לנדרים פירשו וז"ל טרומיטא אין בו משמעות ע"כ אבל לפי מ"ש יש ויש בו משמעות] —

* טְרִימוּטָה (מל"י τρομητός ענין רעדה ותנועת קול תרועה zitterender Ton der Drommete) ירו' ר"ה ספ"ד דנ"ט סע"ג אי זו היא הרעה . . אהן טרימוטה וחורנה אמר תלת דקיקן. ובבבלי ר"ה ל"ג: אי' בתמורתו . . גנוחי גנח . . ילולי יליל עיי"ע גנח ועיין פירש"י ד"ה ילולי ותמצא שפי' כן כמו מ"ד דירו' תלת דקיקן] —

טוּרְמִיוֹת (והוא הקבוץ מן טורמה מל"ר turma וכן בל"י אמצ' τοῦρμα Soldatentrupp, Schwadron) ירו' דסוט' פ' משוח מלחמה (רפ"ח דכ"ב:) [עביו עברו] (תהלים י"ח, י"ג) כנגד טורמיות שלהן. פירוש בלש' רומי כת של פרשים). *[אחי"ה בנו"נ כנגד טומיות שלהם אבל בילק' בשלח רמז רל"ב בשם המכילת': כנגד טרמיות שלהן ובמכילת' בשלח פרש' ב' לפנינו הגי' קצת בלא דיוק כנגד תורמיות שלהם. וכן שם (ב' פעמים) תורמיות תורמיות של מלאכי השרת וכו' ויותר נכון בילקוט ש"ב רמז ק"ס טורמיאות של מ"ה. ושם כנגד טורמיות שלהן, ובילק' בשלח סוף רמז ר"ל הקבוץ: מלמד שעשו כולן טורמיות טורמיות כאיש אחד מכאן למדה מלכות להיות מתנהגת טורמיות. וג"כ חבורות חבורות] —

טְרְמֶנְטָן (יחיד מל"ר tormentum או אולי קבוץ ממנו tormenta כלי מלחמה ואבני בלסטראות Wurfgeschoss, grobes Geschütz) ירו' דסוט' בפ' משוח מלחמה [2] (רפ"ח דכ"ב:) וגחלי (תהלים י"ח, י"ג) כנגד טרמנטן שלהם. פי' בל"ר כלי מלחמה לירות אבנים חצים ואש. *[אחי"ה ובמכילתא בשלח ספ"ב ד"ה התיצבו משובש טרמנסנה וצ"ל טרמנטנה ובשו"ט מזמור י"ח ד"ה ותגעש גרס סמנטרא ובילקוט ש"ב סוף רמז ק"ס תרמצה ובילקוט בשלח סוף רמז רל"ב טרמנה ובכולם צ"ל כגי' הירושלמי הנ"ל ומענין הנ"ל] —

1 טְרֵמִים [3] (לפע"ד מל"ר tremissis מין מטבע רומי עיי"ע הבא והושאל למי שאינו יודע כי אם אחד משלושה ein Drittelwisser ועוד פי' אחר עיין בפנים) לא מחמיסין ולא מטרמיסין (סנה' י"ד. כתובות י"ז.) כבר פי' בע' חמס. *[אחי"ה היינו בערך חמס ב' וע"ש היטב פירוש וגי' ולפי פי' זה עולה יפה חמיסין מל"י ἥμισυς ומל"ר semis פי' מי שיודע רק חצי דבר Halbwisser וכן דעת הח' לעווי ומה שהביא עוד כי טרמיסין בחלוף הר' והל' כמו טלמיסין היינו בל"י τολμητής פי' חצף Verwegener כבר הקדימו בעל כ"כ והביא ראיה משו"ט מזמור י"ג פ' פן יאמר: אמר הקב"ה לדוד באי זה טרמוסיא אתה אומר דברים הללו ובילק' תהלים רמז תר"ס הגי' באיזה תלמידא והיא מלה יוני' הנ"ל כלומר במה החצפת פניך לאמר ככה וא"ל שאני בוטח בחסדך כלומר לא מעזות כי אם מתוך בטחון בחסדך אמרתי וא"כ טרמוסיא הוא ל"י τόλμησις = תלמידא של ילק' או צ"ל תלמירא והוא τολμηρία ג"כ חציפות ועזות —

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ה בע' תלשתא וכן הביא האו"ז הנ"ל בשם הערוך, ובנו"ג חשילתא ועיין עוד ע' חשל א'. [2]) בוא וראה עד היכן הגיעה מהירותו של רמ"ל כי בראותו בדפ' אמ' טעות דפ' מלאי הדפים גם הוא ככה. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובדפ"ע בלא יו"ד.

אבל טרימוסיא בב"ר פפ"ח צ"ל טירוניא עיין ערך טרן ב'] —

2 טְרֵימִים (מל"ר tremissis מטבע ein Drittel = drei Viertel eines As) מדר' איכ' פסק' רבתי בגוים א"ל לאומנא סב לך טרימיסא הדין. פי' מין מטבע רומיי שוה שלשה חלקים של איסר. *[אחי"ה במדרש שם ד"ה חד מאתינס (ח') אמר בזה"ל ירושלמי לאתינס וא"כ נעתק מל"ר גם לל"י והוא τριμήσιον ובל"ס טרמיסין ושויו כאמור בתחלת הערך. ודע כי בל"י אמצעית מטבע אחד נקרא גם τορνέσιον אולם זה מל"צ tournois הוא פירוש מין כסף אחד עיין מיירסיאום 569] —

* טרמוסיא, טרימוסיא עיי"ע טְרֵמִים א'.

טרן (= טְרוּנְיָא = טִירוּנְיָא מל"י τυραννία = τυ-ραννίς, Herrschaft, Herrschermacht, Tyrannei) בר"ג דע"ז (ג' סע"א) לפי שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו. בפסיקתא דהחדש (פסיקתא דר"כ צד נ"ב: ובפסיקתא רבתי פט"ו) א"ר ברכיה גאלת בזרוע עמך (תהלים ע"ז ט"ז) בטרוניא. פירוש בכח ובעלילה. — (א"ב פי' טירנין [1]) בל"י ורומי [2]) שרים ומושלים. טירניא: ממשלה וכי יען אשר בעול ובעושק היו מולכים המלכים קראו לממשלת המעשקת את אנשיה טירניא. וערך קמא ובתרא ענין אחד להם). *[אחי"ה וכנ"ה בויק"ר רפכ"ג בטרוניא ופי' מ"כ בעלילה וכן פי' בעלילה בחוזק יד לשהש"ר פ' כשושנה וכן נ"ב בילק' ואתחנן, רמז תתכ"ח וש"נ מאמר דפסיקתא וכנ"ה בירו' יבמו' פ"ח ד"ט ע"ד עיקר טירוניא שלהם ועמך כמריבי כהן (הושע ד', ד') וזו היא עיקר הכתיבה ביו"ד אחר ט' וכ"ה בירו' קידושין פ"ד דס"ה ע"ד אבל בירו' מעשר שני ספ"ה דנ"ו ע"ד אי' בלא יו"ד אלו שהז באין בטרוניא לפני הקב"ה. וכן בי' האזינו רמז תתקמ"ה (בשם מגילת אסתר) היה עולה אצל אביו בטרוניא ונ"ב בעלילה. בכ"מ הנ"ל יותר טוב לבאר בעריצות בעז ותעצומות, מל"י הנ"ל וכן בל"ס טורונותא. ולדעתי בכונה נכתבת המלה בזו ההוראה בלי יו"ד אחר ט' (אף כי זו היא הגי' המעולה) כדי להבחינו מענין הוראת המלה בע' הבא אח"ז ע"ש] —

טרן (= טִירוּנְיָא לפע"ד מל"י האמצעי' τιρο-νικόν = τίρωνα מס לצרכי אנשי מלחמה הנכנסים ראשונה לצבא Verpflegungssteuer für Rekruten עיין מיירסיאום 567 ואצל רז"ל הושאל למס בכלל) בב"ר פמ"ב ותדעל מלך גוים (בראש' י"ד, א') ובפר' ע"א (פ"ע) ונאספו שמה כל העדרים (שם כ"ט, ג') ובפ' פ"ט (פפ"ח) ובסל העליון (שם מ' י"ז) והמלכות הרשעה[3]) שכותבת טירוניא מכל האומות[4]). בילמדנו ריש כי תשא (וכן הוא בתנחומא שם) מלכות עשו גובה הארנון מישראל עד שלא תגבה הרי גולגלת באה ועד שהיא נגבית[5]) באין לעסק טירונין ענין מס הוא. — (א"ב מדרש שמות רבה פ' ויאמר אנכי אלהי אביך (רפ"ג) בשעה שנגלה הקב"ה למשה טירון היה משה לנבואה. פי' בל"ר שם כללי לאנשים אשר לא נסו במלאכת מה כפרט בחורים אשר לא חונכו במלחמה אשר היו לוקחים אותם מדי שנה בשנה ללמדם מלחמה ונאמר ענין זה אצל הרומיים כתיבת טירנין). *[אחי"ה בענין טירון היה משה לנבואה (וכ"ה גם בשמ"ר פמ"ה) וגם בענין כתיבת טירנין וצ"ל טירונין מל"ר Rekruten, tirones נכונים דברי ר"ב אולם צריך להשלים כי גם מס לצורך אנשי חיל שלוקחו לחינוך מלחמה נקרא tyronia ובל"י אמצי' τίρωνα כאמור בתחלת הע'. ומזה המס ידובר במדרשים הנ"ל ומזה הענין באין לעסק טירונין ובכ"י ו"ו באה לעסק טרינין ובכ"י ה"ב באין לעסוק וכו' ובכ"י ל"ד לעשק וכו'. ופי' עד שלא נגבו עניני מס הארנון וגולגלת כבר באין להתעסק עם גבית מס של אנשי מלחמה בלתי מלומדים וא"כ נוכל להעתיק טירונין והיחיד טירונא כגי' כ"י ו"ו עיין למטה בהערה 4 ע"י Rekrutensteuer ויפה כיון הח' מהר"ם גידעמאן בפי' מלות זרות לפסיקתא רבתי (ווינא תר"ם) לבאר דברי הפסיקתא רבתי פט"ו "המלכות היא מכתבת טירוניא מכל אומה ואומה" ע"י ל"ר אמצ' tyronia אך תרגומו רעקרו-טען - אויסהעבונג קצת בלי דיוק וצ"ל רעקרוטען-שטייער ועיין מיירסיאום במקום הנ"ל ולפע"ד כן צ"ל גם בפסיק' רבתי פ' כי תשא במקום באים עליהם טירבום וצ"ל טירנוס כדאיתא בדפ' ראשון דפוס פראג והוא. tyrones ונוכל להעתיקו: עם קאממען איבער זיע דיא רעקרוטען! כלומר באים

---

[1]) τυράννοι. [2]) tyrannus. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובנו"ג מלכות הרביעית, ובב"ר פמ"ב מלכות אדום ובפ"ע מלכות רומי. [4]) בכ"י ו"ו טריונא וצ"ל ט י ר ו נ א כפי פ"ח לפנינו הגי' טרימוסיאה וצ"ל כגי' רבינו טירוניא וקרוב לזה אי' בילקוט סוף וישב רמז קמ"ז שהיא מכתבת טירני ונ"ב מס. [5]) כ"ה בכל כ"י ערוך ובדפי' חסר וכן אי' בתנח' ובקצת שנויים בפסיקת' רבתי פ' כי תשא.

לגבות מס של אנשי מלחמה הלומדים אותה מדי שנה בשנה. ובע' טירכום פי' בע"א ע"ש וזה העיקר ועוד בערך הנ"ל הבאתי ג"י התנחומא המשובשת. ובשהש"ר פסוק קול דודי המלכות הזאת מכתבת טירוניא מכל העולם מכל אומה ואומה הוברר כי הרומיים גבו המס הזה מכל אומה של מלכות רומית כי כל כחם וגבורתם היתה בלמוד מלחמה ועל חרבם חיו. ובמ"כ טעה לפרש טירוניא "גזר דין של עלילה" ונגרר אחר ע' טרן א' וכן לא הבין טירון בשמ"ר ורבינו הטיב לדייק לכתוב בע' טרן ב' ביו"ד אחר טי"ת כדי להבדילו מערך הקודם לזה] —

טרן (= טוּרָנָא וכן בל"ס מל"י τύραννος פי' בעיקר הנחתה בהוראתה העצמית שר ומושל ואדון (Herr, Gebieter, Fürst סרני פלשתים (שופטים ג', ג') תרג' טורני פלישתאי [1]). ירו' עירובין בר"פ כיצד מעברין (רפ"ה דכ"ב:) והלא אליהו (טירונים) [2] [טירונוס] של נביאים [3]) היה. בריש מגילת איכה (פתיחתא ד"ה וזכור) לשום כרים על שערים (יחזק' כ"א, כ"ז): טירונין ענין שרים הן. *[אחי"ה כבר הקדים לך ר"ב בערך טרן א' כי זה הערך שייך לע' טרן א' כי מזה נסתעף שם מופשט טרוניא. שוב ראיתי בספר ערכי מלין כ"י בקובץ כ"י האלבערשטאם וז"ל: טרוניא, טירונוס: הערוך עשה מן המלה הזאת ג' שרשים ומן הידוע כי המלה עקרה ל"י וכל המלות הנגזרות ממנה ענין אחד להם והלאטינים לקחום מל"י והיתה להם למנהג בלשונם וענינם ענין הכח והממשלה והיתה ענינם בראשונה הממשלה הישרה ההחלטית אשר למלך ישר מושל בעמו ומן הענין הזה נראה שהוא מה שאמ' בירו' בפ' כיצד מעברין אליהו טירונים של נביאים וג"ל טירונס כי הוא אשר אליו הממשלה בנביאים ומרוחו היה נאצל על העולים במדרגת הנבואה. מהמשך העתים רדו המלכים בעם בעבודה קשה כבדה יד המסים ועול הארנוניות על בני המלוכה ומעשים אשר לא יעשו חמס ושוד בעיר שבה המלה להורות הממשלה הקשה והמלך מושל מקשיב על דבר שקר. ומזה הענין הוראת יתר המלות אשר הביא שם בערוך עכ"ל הזך. רק ענין הוראת ע' טרן ב' אין מן השם הזה ובזה אין דברי בע"ט הנ"ל צודקים והנכון כמ"ש לעיל. חוץ היחיד הנ"ל בענין טירנוס (כמו שהגהתי וכן דעת בע"ם כ"י הנ"ל) לא נמצא עוד מלה זו מלבד בצרוף עם רופוס עיי"ע טורנוס רופוס — אבל בקבוץ הוא הרבה פעמים גם בתרגום ד"מ לשופט' ט"ז, ה', ל'; לש"א ו', ט"ז, י"ח; לישעיה י', י"ז; ל"ה, ז'; ליחזק' כ"ג ו', י"ב; ל"ט, י"ח] —

* טֵירִיוֹן (אולי מל"י Schauspiel, θεωρία ובפרט מקום נכון לראייה ולהבטה ביום חגיהם שמקריבין קרבנות לאלילים) בספרי מטות פ' קנ"ז ואת כל טירותם מקום שהיו בטיריון ד"א [טירותם] מקום שהיו נוטרים [עבודה זרה] שלהם ובילקוט מטות רמז תשפ"ה כ"ה הסדר והלשון: ואת כל טירותם (במדבר ל"א, י') שהיו נוטרין בית אלילים שלהן ד"א ואת כל טירותם מקום שהיו בטיריון ולפע"ד היא המלה היונית הנ"ל והוראתה כאמור מקום מיוחד לראות צחוק ולחוג חגיהם עיין אוצ"ש יוני של פאססוי I., 1062 ואולי כי ד"א שהיו נוטרים וכו' בא מגליון להורות מה הוא בטיריון. ודרש מל' טר = נטר פי' שמר עיי"ע טר א'. ועיין עוד התרג' ופי' רש"י לזה הפסוק.

* טָרוֹן (או מע' טר ב' ענין משא ומתן או כמו דרון = בל"י δῶρον מתנה Gabe) באיכ"ר פ' איכה יעיב: הא לכון טרון באפיכון (ב' פעמים) וכ"ה איזה פעמים באיכ"ר פ' זנח. ופירושו הא לכם מתנתכם או דבר שעומד במשא מתן ובשקלא וטרי אצלכם ומזה הענין האחרון בפתיחתא י' דאיכ"ר ד"ה ולא אותי: קאים טרון כל יומא ולא לעי, וצלויי קומוי את לעי, קאים טרון כל יומא ולא לעי, ואמר ליה חבריה אתי וצלי והוא אמר לית אנא יכיל עיין בפי' מ"כ.

* טוּרְנוּם רוּפוּם (והוא פקיד רומי האכזר ולכן תארו שמו Rufus ע"י טורנום tyrannus τύραννος) נדרי' נ' רע"ב אשתו של טורנום רופוס וכ"ה באה"ת לע"ז כ' סע"א ובנו"נ בע"ז במלה אחת טורנוסרופוס וכן בסנהדרין ס"ה: שאל טורנוסרופוס את ר"ע אבל בכ"י מ' וק' טורנום רופוס הרשע ותיבה אחרונה מיותרת כי טורנום ענינו רשע וכן בשתי מלות באה"ת ובע"י הראשון ובילק' כ"י קרושים אצל ד"ס סנה' צד צ"ג ובקהל"ר פ' אמרתי אני: טורנוסרופוס הרשע דן את ר"ע וכו' וכן בתענית כ"ט. טורנוסרופוס הרשע ובכ"י מ' טורנוסנורופוס וצ"ל טורנוסרופוס עיי"ע חרש. ובפסיקתא רבתי פכ"ג טורנוסרפוס ועוד שם טורנוסרופוס וכן טוגוס טרופוס בירו' ברכות פ"ט די"ד: וצ"ל כגי' המהרש"ם טונוס רופוס עיי"ע טונוס וש"נ ירו' סוט'. ואולו רז"ל היטב ידעו כי

---

[1]) בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב טירוני. [2]) כ"ה בדפ"ר פיזי וויניצי ונשתנה בדפ' באזיל והלאה טירונין וכ"ה בירו' וצ"ל כמו שהגהתי. [3]) בירו' לנביאים.

עיקר שמו היה טונוס Tinius ובכונה הגיהו טורנוס לשון עריצות ובלי כנוי זה אי' בירו' תענית פ"ד רפ"ט: חרש רופוס שחיק עצמות את ההיכל, וכנוי שחיק עצמות (עיי"ע שחק) בא בתמורת טורנוס.

טַרְסִי (לפע"ד א') מל"פ تراز חוטים עבים של צמר לאריגה וא"כ טרסי פי' אורג חוטי צמר העבים Weber או מל"ע ופר' طراز, Goldsticker ב') טרסי מהפעל טרם עיי"ע פי' חפש Goldweber וא"כ טרסי החופש ובוקע האדמה להעלות ברזל ונחושת (Bergwerkarbeiter בס"ג דפ' כירה (שבת מ"ז.) המחזר מטה של טרסיים בשבת. בר"ג דפ' החליל (סוכ' נ"א:) וטרסיים בפני עצמן. בר"ג דפ' בני העיר (מגילה כ"ו.) בבית הכנסת של טרסיים [1] שהיתה בירושלם [2]. בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולין נ"ז:) מטלית של טרסיים. פי' מוציאי הנחושת מעיקרו יש להן מטלית של עור בפניהם בשביל הנחושת שלא ישחרו בגדיהם והוא בכל עת חם ופורשה על התרנגולת וחייתה מן המטלית וגדלה כנפים" [3]. בפ' כה"ג ונזיר בגמ' השדרה (נזיר נ"ב.) מעשה שהביאו קופה מלאה עצמות מכפר טביא [4]) לבית הכנסת של טרסיים. ומסתבר הפירוש שכתבנו מפני שמצרפי נחשת מזוהמין כבורסי [5]) ועל כן היה להם בית הכנסת לבדם. בפ"ק בע"ז בגמ' אין בונין [6]) (ע"ז י"ז:) רבן של טרסיים [7]) אני אייתו ליה תרין קיבורי הי דשיתא הי דערבתא. עכשיו משמע (הטורסי) [הטרסי] [8]) הוא גרדי וקשיא לן אותו דפרק החליל (סוכה הנ"ל). *[אחי"ה וכן הקשו בתוספו' בחולין שם בשם עצמם אבל בשטת הערוך עיין כהפש"ב והוא עמל ליישב הקושיא למה לא הקשה רבינו נ"כ ממגלה בגתן ותרש וכו' כקושית התוספ' ע"ש. ודע כי בשבת, חולין ובמגילה הנ"ל (וכן בירו' שקלים ספ"ב דמ"ז. בית הכנסת של טרסיים) בלי ספק מלת טרסיים פי' צורפי נחשת כפירש"י בכ"מ או יותר טוב כפי' הערוך (והוא כפי' רגמ"ה הנ"ל) מוציאי הנחושת מעיקרו מפעל טרם עיי"ע פי' חפש ובוקע האדמה ומוציא ממנה מתכות אבל בע"ז הוראת טרסיים: אורגים וכן גרס ר"ח בפי' לע"ז כ"י רבן של אורגים (בקובץ כ"י אנג' דף י"ב) ולפע"ד מזה הענין גם בסוכה הנ"ל וטרסיים בפני עצמן וגרדיים בפני עצמן כי טרסיים הם אורגים בחוטים זהבים כהוראת طراز בל"פ וגרדיים הם אורגים בשאר חוטים לכן מחלקם הסיפור בסוכ' אבל בע"ז הזכירם יחד כי יש להם שייכות במלאכתם ולפ"ז קושית רבינו מיושבת יפה. ומענין אורג אי' גם בירו' תרומו' פ"א ד"מ: וירו' גיטין רפ"ז דמ"ח ע"ג אתא עובדי קומי ר' יוסי בחד טרסיי וכו' וְהקבוץ ירושלמי כלאים ספ"ט דל"ב ע"ד אילין טרסייה] —

טַרְסִי (פי' מעיר טרסוס (Tarsus בהגדה דפ"ק דמגילה (ז. י"ג:) בגתן ותרש [9]) ב' טרסיים היו והיו מספרין בלשון טורסי אניות תרשיש (תהלים מ"ח, ח') תרג' אילפתא דטרסוס. *[אחי"ה כציון הראשון כה"ג בדף י"ג: וכ"ה בדף ז'. לפי גי' כ"י מ' ול' וא"פ ובדפ' הראשונים אצל ד"ס למגיל' צד י"ב: ובנו"ג בדף ז'. טרשיים ובכ"י מ' וב' לדף י"ג: תרסיים וכו' בל' תרסי, ובכ"י א"פ ולד' זפ' בל' טרסים ועוד הגי' בשבוש סריסי'.. סורסי עיין ד"ס שם צד ל"א: והלאה. ונראה שדרשו כן מהשם ותרש וזה מה שכתוב בכ"י ב': ועוד בכ"י אחרים כתי"ו תרסיים ועיקר הגי' בטי"ת ועיר Ταρσός היתה עיר ואם במחוז Cilicien והנולד בה נקרא Ταρσεύς וזהו טרסיים או טרסאי כתרגום אסתר ב', כ"א. ובענין אניות תרשיש וכו' דע כי בכ"י ג"ז ול"ד וב"ר נכלל בזה הערך ובכ"י ה"ב וכן בדפ"ע עשו לו ללא נכון ערך בפני עצמו. ובכ"י ה"ב הגי' לנכון דטרסוס וכ"ה בכ"י תרג' אבל בדפ"ע טורסוס וכ"ה בתרג' תהלים ע"ב, י' ולדה"י, י"ט ל"ו. ל"ז ועוד עיי"ע טרסים ומ"ש] —

טְרַם (לפע"ד מל"ר האמצ' trassare פי' חפש ובדק durchforschen, durchwühlen וממנו השם trassa חפירה וחפוש באדמה) בסוף ויק"ר (פל"ז) אם את אכיל מן אתרוגין דיהודאי את מיתפי טרסין בשוקא ולא אשכחו. ס"א פשפשון בשוקא. *[אחי"ה בס"א אי לפנינו וגם שם יתר שנויים וגי' הישנה בלי ספק הוא טרסין ומל"ר האמצ' הנ"ל וממנו גם בל"צ tracer והשם בל"ר אמצ' tracea, trassa חפוש ובדיקה וגם חפירה באדמה וממנו נאצל לפע"ד בית הכנסת של טְרַסִיים פי' חוסרי ומחפשי האדמה להוציא ממנו מתכת. וזו הגזרה לא נופלת מהגזרה אשר בה נסה חילו הח'

---

1) כ"ת בכ"י מ' ובאו"ז הי' בית ה"ב סי' שפ"ה ובנו"ג טורסיים. 2) וכ"ת בכ"י ו"ו ול"ד. 3) הועתק מלה במלה מפירוש רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנג' דף שי"ד). 4) לי' לפנינו. 5) בתוספ' חולין הנ"ל ד"ת מטלית בשם הערוך: כבורסקי וגי' רבינו עיקר עיי"ע ברסי ומ"ש. 6) בכ"י ו"ו ול"ד וה"ב. 7) וכ"ת בדפ' פיז' בגמ' ורש"י ותוס' וכ"ה בתוספ' חולין הנ"ל ושם: חכם של טרסיים, ובאה"ת לע"ז טורסיים ובנו"ג תרסיים. 8) וכן מוכח מהעתקת התוספות חולין הנ"ל בשם הערוך. 9) כ"ה בכ"י ערוך.

לעף בספרו בט"ר צור יידישען אלטערטהומסקונדע ח"א, ס"ג ע"ש] —

* טרם הוא ס"א שהובא בע' טרש א'.

* טרים (?) בתוספתא עירובין ספ"ח טריסין שבחנויות ט"ם הוא וצ"ל סרינין כגי' כ"י אירפורט ופי' מעשה שׂכבה Flechtwerk עיי"ע סרג א'.

טריסית (מטבע רומי tressis; Münze = 3 As) בפרק שבועת הדיינין (שבועות מי רע"א) דינר זהב לי בידך אין לך בידי אלא דינר[1] כסף וטריסית ופונדיון ופרוטה (שכל) [שהכל] מין מטבע אחד וכו', בר"ג דפ' הזהב (ב"מ מ"ו.) [ואני אעלה לך] יפה דינר וטריסית פי' ר"ח ז"ל ואני אעלה לך יפה דינר וטריסית דינר זה זולתי טריסית הוא דתנינן בתוספתא (ב"מ רפ"ח) אוכל פועל קישות אפי' בדינר, כותבת אפי' בטריסית (ורבינו גרשם ז"ל פי' וטריסית מעה קטנה היא) [2] ואם אין מטבע נעשה חליפין הוה ליה הלואה ואסור [ליטול ממנו טריסית בדינר יפה ששוה יתר מן הדינר שנתן לו] [3]. משנה (שביעית) [שבועות] (פ"ו, מ"ג) משמע דטריסית פחות מדינר [ורבינו גרשם ז"ל פי' וטריסית מעה קטנה היא]. — (א"ב פי' טריסית מטבע רומיי וישוויו שלשה איסרין). *[אחי"ה בדפוסי ערוך טעות נראה לעינים הוא כי משט"מ מוכח בברור כי כל הפי' הועתק מפי' ר"ח לכן תיבות ורבינו גרשם וכו' שייכין לסוף הערוך והענין כן הוא: מתחלה הביא רבינו פי' ר"ח אבל העיקר חסר והשלמתי מתוך פי' ר"ח בשט"מ כי טריסית שוה יתר מן הדינר ועל זה כתב רבינו מסברת עצמו כי ממשנ' דשבועות (כצ"ל) והוא ציון הראשון בערך זה משמע כי טריסית פחות מדינר ובסוף הביא פי' רגמ"ה כי טריסית רק מעה קטנה ובזה הכל עולה יפה, וזולת תקונים הנ"ל כל הערך אין לו מובן, וכפי' רגמ"ה אי' ברש"י שבועות הנ"ל. ועוד נ"ל כי אולי משנה דשביעית דערך זה צ"ל תוספתא דשביעית או אף אם נגרוס משנה יש ליישב לפי שטת רבינו שמכנה התוספתא גם ע"י מתניתא עיין מ"ש בע' אפתק (בח"א, רמ"ז) ובע' בא (ח"ב, ב') וא"כ אולי כונת רבינו בציון הנ"ל על תוספתא דשביעית פ"ו דאי' שם חבית זו אני מכרה בדינר כלכלה זו אני מכרה בטריסית ע"כ ובודאי חבית שהוא גדול מכלכלה וא"כ דינר נ"כ יתר מטריסית. וגי' טריסית אי' בכ"י אירפ' וכ"ה בתוספתא מעשר שני פ"ד איזה פעמים טריסית ובדפוסים אי' טורסי'. וכן שם בתוספתא טְריסית טבירית . . ציפורית. ספרי סוף כי תצא סי' רצ"ה ובילק' סוף כי תצא . . דינר וטריסית] —

* טַרְסִין גי' הילק' במקום טרשין עיי"ע טרש ב'.

* טַרְסִים (עיי"ע טרסי Tarsos) בקהל"ר פ' טובה חכמה: ר' יוסי בר יאסין הוה אתי באלפא ואתי מן טרסים כ"ה בדפ' חדשים עפ"י גי' מ"כ עיי"ע טרטים וצ"ל טרסים והוא טרסוס שדברנו בו בע' טרסי ע"ש ובירו' ברכות פ"ג ד"ו סע"ג חסר' זו המלה בסיפור אותו מעשה הוי אתי באילפא ע"ש ובאמת Ταρσός היה מונח על נהר Kydnos. והיתה עיר מפורסמת ובה כסאות למשפט ולחכמות כדמוכח משטראבו י"ד, ד', י"ב, י"ג וגם יהודים הרבה ישבו בה ומעתה נבין כי שם דרש ר' נחום עיין פסיקת' רבתי' ס"פ החודש: ר' ברכיה בשם ר' אבהו דרש נחום בר' סימאי בטריסים אבל בכ"י א"פ (הובא בגיאגראפיא להח' נייבוער 315) הגי' לנכון בטרסוס ובילק' בא רמז קצ"א משובש וחסר ע"ש הגי' — וגי' טרסים אי' לפנינו בתרג' תהלים מ"ח, ח'. ולפי עדות בן מתתיה א' ו', א' שתיהם שוין, Θαρσὸς δε Θαρσσεῖς והרבה לספר מחשיבותה ע"ש.

* טרסיאות (מהופך צ"ל סרטיאות מל"ע صراط פי' דרך) ספרי שופטים פ' קס"א להרחיב לו טרסיאות ובילק' לנכון גרס סרטיאות והוא במשקל ערבי עיי"ע אסרט בח"א קע"ד.

☜ טוריסקי (צ"ל טִירְיַיסְקִי = תירייסקי לפע"ד איד של פרסיים הנקרא تيركان פי' חג של טיר והורכבה המלה מן تير (תִיר) ומן ياساق, يساق חוק ותקנה) מסכ' ע"ז פ' לפני אידהן (ע"ז י"א:) ודפרסאי מאי מוטרדי וטוריסקי מוהרנקי (?) ומוהדין (?) פי' שמות ימי איד של פרסיים. *[אחי"ה בנו"ג מוהרין, ובע' מסרדי גי' רבינו מסרדי וטורייסקי מוהרקני ומירון כ"ה בכ"י ב"ר ובדפ"ר, ובכ"י ל"ד ומיריון ובכ"י ו"ו ומידון, ובכ"י ש"ם לע"ז הגירסא מוטירדי וטירייסקי מוהרסנקי ומוהרן, ובכ"י פי' ר"ח לע"ז (בקובץ כ"י אנג') הגי' מוסרדי ומהרקני תיריסקי מוהרוז, ואחר יגיעה רבה נ"ל ברור כי עיקר הגיר'

---

[1]) בכ"י ערוך, ובדפ' חסר. [2]) עיין סוף הערך. [3]) השלמתי עפ"י דברי ר"ח הובאו בשט"מ לב"מ שם ומשם העתיק רבינו פירושו וכן מצאתי אח"כ בפיי ר"ח שנדפס בב"מ בש"ס ווילנא.

מוטירדי וטירייסקי מיהרקני מוהרוז והיינו שני שמות הראשונים כגי׳ כ״י ש״ס ושנים האחרונים כגי׳ פי׳ ר״ח כ״י וזה פירושו א׳) מוטירדי הוא לפע״ד Maidhyâirya ובלשון הוצואריש métyâria והוא אחד החגים הגדולים של שנה עיין שפיעגעל העתקת אפיסטא ח״ב, ד׳ וקדמוניות איראן ח״ב, י״ב ויוסטי 219. ב׳) טירייסקי הוא חג של ניסוך המים שנקרא ابريزگان או تيرگان כלומר חג של טיר (או יותר טוב תיר היינו חדש רביעי ביום שלשה עשר בו) ומזה הענין גם טירייסקי (או יותר טוב כגי׳ ר״ח בתי״ו תירייסקי וכ״ה בירוש׳ ע״ז פ״א דל״ט ע״ג) כלומר חוק ותקון של תִּיר כאמור בריש הערך. ג׳) מיהרקני הוא مهرگان המעולה שבחגי הפרסיים ביום ששה עשר לחדש מיהר עיין וואולירס 1239. ד׳) מוהרוז הוא בלי כל ספק نوروز נוהרוז פי׳ ראש השנה לפרסיים. הרחבתי דבורי כי רבים וכן שלמים לא מצאו ידיהם ורגליהם בביאור תיבות קשות האלה וגם אני חזרתי קצת ממה שכתבתי זה עשר שנים במאמר מיוחד מזה הענין עיין באריכות דברי במ״ע ישרון לה׳ קאבאק ח״ח, מ״ט והלאה. ובענין גי׳ הירו׳ ש״נ ועוד אסדר כל אחד במקומו] —

טרסקל (א׳) מל״י τρισκελής וממנו בל״ר האמצ׳ dreifüssiger Sessel, trisceles, trisiles Tisch פי׳ כסא או שלחן של בעל שלש רגלים ב׳) כמו קרטל. קרסטל עיין ערכם מל״י καρταλος, κάρταλλος ורומי׳ cartallus פי׳ סל עיי״ע טרטקל) בהשלחן פכ״ב בכלים (מ״י) טרסקל שחיפויו של עור (טמא טמא מת פי׳) [צ״ל טמאה מדרס וטמא מת, פרשה] העור טמא מדרס והטרסקל טהור מכלום — ובר״ג דשבת (ה׳.) בטרסקל שבידו. פי׳ כלי שעושין אותו מערבה קלופה ואוכלין עליו לחם ורחבו אמה אחת ויש שרחב ב׳ אמות [1]. ובלשון קדש [2] טסקא [3] ובל׳ ארמי טיריינא [4] ויש לו מכסה עור. — (א״ב פי׳ בל״י שלחן של שלש רגלים. ורש״י לא חש לפי׳ המלה במסכת שבת בפ׳ ר״א דתולין (קל״ח רע״א) אבל מטה וכסא טרסקל ואסלא פי׳ שהוא מן כסא וכשהאדם נוטה יושב על ארבע רגלים). *[אחי״ה כבר נתפלא רמ״ל על פירש״י זה ממה דאי׳ בבמדבר רבה פי״ב למה היה העולם דומה באותה שעה לטרסקל של שתי רגלים שאינו יכול לעמוד והוא רותת כיון שעשה לו רגל שלישי נתבסס וכו׳ הרי שטרסקל בעל שלש רגלים אבל מבמד״ר לא קשה כי עדיין לא נתחבר בזמן רש״י אמנם זה המאמר עיקר מקומו בתנחומ׳ פ׳ נשא סי׳ י״ט ובכ״מ לא קשה לפי׳ רש״י כי מתנחו׳ שם שהוא קטוע ליכא למשמע מניה כי טרסקל בעל ג׳ רגלים ע״ש ובתנחומ׳ תרומ׳ סי׳ ט׳ הגי׳ תרוגום של שתי רגלים וכ״ה בב״ר פס״ח — והנה מלות טרסקל שהוא כמו „כסא של שלש רגלים" (ברכות ל״ב.) לא מתפרש בערוך כי הביא רק הציון מכלי׳ הנ״ל אבל בע׳ אסל (ח״א, קפ״ג) מבארו בזה״ל: טרסקל „היא קערה פשוטה כגון שלחן קטן" ועל פי זה הפירוש סיים ערוך הקצר טללער בל״א Teller אבל קשה לפרש כן ציון דשבת קל״ח. בריש ע׳ אסל והראיה משבת ה׳. והניח בראשו טרסקל וכו׳ לא מזו ההוראה היא כי אם מהוראה שנית של ע׳ הנוכחי פירוש סל. ולכן נ״ל הדור כי ע׳ הנוכחי קטוע הוא ונשמט אחר ציון הראשון הפי׳ ואי׳ בפי׳ רה״ג לסדר״ט צד י״ז וז״ל: פי׳ בשאילות שלחן של עצי כוורן (והוא בל״ע حوران Weissholz) או של מתכת שרגילין בני אדם שמניחין תחתיהן כן ונוטין אותה על תכן (?) ואוכלין לחם עליהם ע״כ ונ״ל להגיה על אבן ועיין רש״י לכלים ורגלים לדבר שכן היה כתוב בערך זה וכל פי׳ הר״ש שייך לרבינו ונשמט מדפוס — ובענין הוראה שנית טנא וסל אי׳ עוד המלה שבת נ״ג. טרסקל לבהמה ורבינו גרס לנכון קרסטל עיי״ע. ויק״ר ר״פ י״ט משל לטרסקל נקוב וכו׳ ופי׳ מ״כ סל ע״כ אבל רבינו גורס טסקל ע״ש. והקבוץ שבת נ״ג סע״א הסייחין בטרסקלין שבפיהם וכן הוא בערך קלסטר א׳ לגירסת אית דאמרי. ב״מ צ׳ רע״א ותולין לה בטרסקלין שבפיה ורבינו גורס קרסטל ע״ש] —

טְרַף (מל״ם טְרַף פירוש מערב ומבלבל trüben, mischen והושאל בצרוף דעת verwirren וגם פירושו בל״ם דפק והכה עיי״ע הבא) בפ׳ אין עומדין (ברכות ל״ד. במשנה) לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף. פי׳ לשון בלבול וקלקול [5]. בפ״ט בכלאים (מ״א) צמר גמלים וצמר רחלים [6] שטרפן זה בזה. בפ׳ סדר תעניות האלו (י״ט.) ועל הספינה הנטרפת [7] בים. בפ״ב בנדה (י״ג:) (כל מי שנטרפה) [צ״ל ושנטרפה] דעתו. בפ׳ המוציא יין (שבת פ׳:) ובפ״ה [8] בכלים (מ״ב) ביצה קלה שבבצים טרופה ונתונה באילפס. בפ״ב דעדיות

---

[1]) הובא בר״ש בשם הערוך אבל בתוספה ע״ש ואולי הר״ש בשם עצמו הוסיף כן אבל ראה מ״ש למטה בערך זה. [2]) עיין מבוא צד IX. [3]) עיי״ע טסקא א׳. [4]) בכ״י ל״ד טרינא ועיי״ע טריינא. [5]) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד וה״ב. [6]) בכ״י ו״ו ול״ד וארנבים. [7]) בנו״ג המיטרפת וברש״י המוטרפת וצ״ל המטורפת. תוספתי שבת פי״ג (י״ד) ניטרפה ספינה עיי״ע טרף ז׳. [8]) כ״ת בכ״י ערוך.

(מ"ד) על ביצה טרופה שהיא נתונה ע"ג ירק. בפ' חביות (שבת קמ"ז סע"א במשנה) מי שנפרקה ידו או רגלו לא י ט ר פ ם [1]. טרף בקלפי (יומי ל"ט.) [2]. פי' ע ר ב ב ם [3]. ובפ' לולב הגזול (סוכי ל"ז: במשני) כל העם מטרפין בלולביהן [4] ו ה ן ל א נ ע נ ו א ל א ב א נ א [5]. בפרק אלו טרפות בגמ' דסימני העוף [6] (חולין ס"ד רע"א) אין מוכרין ביצה טריפה לגוי [7] אלא א"כ טרופה [8] בקערה. ובפ' ר"א אומר א ם ל א ה ב י א [9] (שבת קל"ג סע"א במשנה) אם לא טרף יין ושמן. — (א"ב תרג' ותפעם רוחו (בראשית מ"א, ח') ומטרפא רוחיה). *[אחי"ה בתר"י א' אי' מטָרְפא והוא בינוני פעול מבנין פִעֵל ובתרג' אונק' מִיטַרפא והוא בנין א ת פ ע ל ותי"ו נבלעו. וכ"ה בתרג' לש"ב כ', י"ב, לישעיה י"ג, ט"ז; לירמי' ה', כ"ב; י"ג, ט"ז; לזכריה י', י"א ועוד זולתו וכ"ה בויק"ר רפי"ב אילפא דמיטרפא בי"ע אלפא (ח"א, ק"ד) וכ"ה בקהל"ר פ' שלח. וטעם המלה הזו נשלך אנה ואנה hin und her-werfen, schleudern ומה שענינו מערב אי' עוד כלאים פ"ט מ"א הפשתן והקנבס שטרפן זה בזה, ירושלמי כתובות ספ"ו דל"א. צמר הבכור שטרפו. תוספ' שבת פי"ב (י"ג) טרפה . . לא טרפה . . אין טורפין, שם ר"פ ט"ז (י"ז) טורף אדם חבית. והושאל לבלבול הדעת ועמידה בצער ומצוק ולרוב פעמים ב נ פ ע ל: סנהד' פ"ט: שלא תטרף דעתו עליו ובירו' סנהד' ספ"ה דכ"ג. שמא תיטרף דעתו, סנה' ס"ח רע"א דעתו ודעת אמו נטרפה, בירו' שבת פ"ב ד"ה סע"ב אוי לי שנטרפה דעתו של אבא א"ל דעתך היא שנטרפה דעתי היא לא נטרפה, ברכות כ"ט: שמא נטרפה לו שעה, כ"ה בכ"י מ' ובנו"ג מיטרפא, סנהד' י"א. וילק' בשלח רמז רס"א נטרפה השעה, ירו' דמאי פ"ה דכ"ד ע"ד לא הספיק לבא עד שנטרפה השעה וכ"ה בירו' עירו' פ"ה דכ"ב רע"ג ועיין תוספ' יבמו' פ"א. במד"ר פ"י נטרפה לבו וכ פ ו ע ל שם: שתה ג' כוסות יצאו ג' חלקים מדעתו ולבו מְטוֹרָף, וכן בברכות פ"ה מ"ה דל"ד: יודע אני שמטורף כ"ה בכ"י מ' וכאן הוא מקומו. ובנו"ג וכ"ה בע' טרף ג' יודע אני שהוא מטורף ע"ש פירש"י, יבמות מ"ז סע"א סחופים ומטורפים ובירו' תענית פ"א דס"ד סע"ב למה איטרפון רבנן להכא יומא דין כלומר למה ציערו ומטריחין עצמן וכ"ה בל"ס ועוד השם בסוף הערך, והשם ברכות ל"ד. עיין לעיל בערוך וכן בד"ר רפ"ז מפני הטירוף. ילק' סוף יהושע רמז ל"ז, ילק' ישעיה מ' רמז ש"ט מתוך הטירוף ומתוך הדוחק, ילק' בשלח סוף רמז רל"ד מתוך שיעבוד ומתוך טירוף דעת, שהש"ר פרק היושבת קורין ק"ש בטירוף הדעת (והפכו מכוונין דעתם, (שם) בכיוון הדעת, (שם). תנחום' מקץ רסי"ב נטרף טירוף אחד . . נטרף שני טירופין, ובכנוי: ספרי סוף כי תצא פ' רצ"ו בדרך: בשעת טרופיכם ובילק' סוף כי תצא טירופכם. ו מ ה פ ע ל נבנה עוד השם טריפתא וכן בל"ס בפסיקתא דר"כ צ"ג. כל הרא טריפתא להן (דהן?) לך לא טב לך ופי' לפע"ד כל צערך ויגיעתך אין מועיל לך] —

טָרַף (מל"ס טְרַף הכה ורצץ ודפק anstossen, klopfen, zerschlagen) בפ' אלו טרפות (חולי' נ"ו. במשנה) דרסה או טרפה בכותל. פי' הכה אותה. בס"ג דחולין (קמ"א סע"ב) זיל טרוף אקן דליתגבהו וקנינהו. טורפין לו תפלתו בפניו שנאמר טורף נפשו באפו (איוב י"ח, ד') פי' קיימא לן בתפילת ערבית ומפני המזיקין [10]. ד"א "מפני שגרם לשכינה להסתלק לפיכך טורפין לו תפילתו לזה שיצא והניח לחברו שהשכינה שרוייה אפי' בשנים שנאמר (מלאכי ג', ט"ז) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וכשיצא גרם לשכינה להסתלק ועל זה [אמר] טורפין לו תפלתו שנאמר (איוב שם) הלמענך תעזב ארץ ויעתק צור ממקומו כלומר אתה גרמת להסתלק שכינה" שלא יכתב זכותו כדמפרש לקמן [11]. פ"א הלמענך תעזב ארץ בתמיה כלומר לא יעזבנו הקב"ה אלא שכינתו שורה עמו [12]) זה בר"ג דברכות (ה'

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד, ובדפ"ע ימרפנה וגי' או רגלו אי' ג"כ בכ"י ש"ס ובמשניות נאפ' ופיז' ובירו' ובריי"ף ובראיש ובנו"ג ורגליו. [2]) וכן חסר המראה מקום בע' קלפי. [3]) כ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ורש"י פי' בדרך רחוק ע"ש, וכאפעל בתרג' ירו' א' לויק' ט"ז, ח' וימריף בקלפי. [4]) וכ"ה בירו' ובמשני' נאפ' (ובפיז' את לולביהן) וכ"ה בריי"ף ובראיש ויתר מקומות בד"ס סוכ' צד נ"ט ובנו"ג היו מנענעין את לולביהן. [5]) כ"ה בכל כ"י ערוך ובדפ"ע נשמט. [6]) וכ"ה לנכון בע' הלמן, חד ב', כד, רקם ובדפ"ע נהפך הסדר ובכ"י ערוך בכאן נשמט ואי' רק מלת בגמ'. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו והי"ב וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לחולי', ובנו"ג לנכרי. [8]) וכ"ה בפי' רגמ"ה ובדפ"ע טורפה. [9]) כ"ה בכ"י ו"ו ושם גם בטעות הביא יין. [10]) מתוך פי' ר"ן סביב לריי"ף מוכח כי זה הפי' שייך לר"ח ואלה דבריו למ"ש הריי"ף הא פירשוה רבנן ואוקמוה בתפלת ערבית: כתב ר"ח שבימיהם היו הבתי כנסיות חוץ לעירם ומתוך כך אם מניחו יחידי שמא מסתכן מהמזיקים וכו' ע"ש. ובתוספ' ברכו' ו'. ד"ה המתפלל ובתוספ' הרא"ש (ברכות משולשת צד ה':) הובאו דברים אלה קצת בפיגנון אחר בשם ר"ת וצ"ל ר"ח. [11]) הועתק מפי' ר"ח הובא בתשו' הגאונים דפו' ליק סי' קי"ג ושם הכיום: ולזה הפי' אפי' בתפלת שחרית וערבית ע"כ ואין אצלי ספק שבצ"ל גם בערוך בפרט לפי מ"ש כי גם הפי' הראשון שייך לר"ח ואוקמיה רק בתפילת ערבית לכן הוסיף ר"ח כאן ולזה הפי' כלומר לפי' השני גם אפי' בתפלת ש' וע' ותיבות שלא יכתב וכו' היא הוספת רבינו עיין הגיון שלמה מ"ח וש"נ למוד הערך. [12]) וכן פירש"י.

סע"ב). *[אחי"ה ועוד מענין דפיקה והכאה ברכות כ"ח. טרף אבבא. שם נ"ז סע"ב טריף להו ידא על גבייהו, ובע' אשר ג': אגבייהו. סנהדרין ס"ז: עיי"ע טבלא א'. ושם צ"ז. טרפא אדשא. ובפסיקתא רב' פי"א מגרשה אני טורפה אני תלך לבית אביה, ותרג' תרטש (מ"ב ח', י"ח), ירטשו (הושע י"ד, א') תטרף. יטרפון ותרגום מתופפות (נחום ב', ח') מטרפָן ועוד רבים זולתו ומזה הענין בשר טרוף שהביא רבינו בע' הבא. והשם ברכות נ"ט רע"א מתחזיא כְּטַרְפָּא דטריף כלומר מוכה בהכאות עיין פי' רש"י נרבינו הביאו בע' טרף ה' ע"ש] —

טְרַף (מל"מ ומע' הקודם ענין הכאה בכריתה zerstückeln, zerreissen) בפ' אין עומדין (ברכו' ל"ד:) ואם לאו יודע אני שהוא מטורף[1]. פירוש מלשון י"ח טרפות (חולין מ"ב:)[2]. בר"ג דפ' כירה (שבת ל"ח.) פולין ובשר טרוף[3] אסור. פי' שמחתכין אותו חתיכות קטנות ומרסקין[4] אותו עד שנטרף במקפה או בטיסני שכל זמן שמצטמק יוצא שמנו ומתערב עם הבישול. בפ' איזהו מקומן (זבחי' נ"ג:) וקרן דרומית מזרחית לא היה לה יסוד מ"ט א"ר אלעזר לפי שלא היתה בחלקו של טורף. *[אחי"ה ופירש"י טורף בנימין דכתיב ביה (בראשית מ"ט, כ"ז) זאב יטרף ע"כ רבינו הביאו להוראת זה השרש מענין כריתה וכתיתה וריסוק. ומזה הענין טרית טרופה עיי"ע טרית. — ודע כי ענין טרוף הוא הלקיחה בחטיפה וכן בל"ע طارفة עיי"ע הבא וקראו רז"ל (חולין מ"ב.) לנקיבת הריאה וכיוצא בה טריפה אעפ"י שאינה נטרפת ביד חיה ואעפ"י שאין ניכר בה כריתה עיין רד"ק שרש טרף. וכתב הרמב"ם הלכ' שחיט' פ"ח הל"א טרפה האמורה בתורה היא הנוטה למות ולא נאמר טריפה אלא שדיבר הכתוב בהווה וכו' ע"ש כל הענין. חולין מ"ב. זה הכלל כל שאין כמוה חיה טרפה וע"ש היטיב כל הענין ובסוף שמיני בתו"כ נדרש ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל (ויקרא י"א, מ"ז) בין טריפה כשרה לטריפה פסולה ופי' הראב"ד פי' טרפה כשרה מוכה היא בגופה אלא שהיא כשרה כגון נקובת הגרגרת וכו' ע"ש. חולין מ"ח: אין אומרין בטרפות זו דומה לזו. ושם נ"ז: הלכה טרפה יולדת ומשכחת. שם מ"ב סע"א תנא דבי ר"י.. אלו שמונה עשרה טרפות שנאמרו למשה מסיני וכו' ושם מ"ג רע"א אמר עולא ח' מיני טרפות נאמרו לו למשה מסיני עיין הרמב"ם הלכ' שחיטה פ"ה ה"ב וה"ג ובפ"י הל"ט מנה שבעים טרפות שאפשר שימצאו בבהמה וחיה ע"ש פרטיותן. ובלא"ר טריפְתָּא חולין צ"ד: והקבוץ טריפָתָא שם צ"ה: ובתרג' ירו' א' לויקר' י"א, א' ולבמד' י"ט, ג' טְרֵיפָן — והושאל לאיש שחייו אינם חיים: טריפה עיין סנה' ע"ח. וילק' סוף בהר ההורג את הטריפה פטור וטריפה שהרג וכו' ועיין עוד דוגמאות שם. מכות ז'. זבחי' קט"ז. ע"ז ו' רע"א. והפעל ממנו בקל חולין י' רע"ב, מ"ג: מ"ח, מ"ט. והלאה. אתפאל איטריף חולין מ"ח סע"א נ"ז: והלאה. נפעל נטרפה נ"ח. הפעיל הטריף בשהש"ר פ' יפה ובמד"ר ספי"ב ולא הטריפו ולא נשברו. והתואר קבוץ טרופאי חולין מ"ח: נ"ה רע"ב פי' מורי הוראות על הטרפות] —

טְרַף (פי' חטף בפרט השדה מלקוחות ושטר על זה נקרא טִירְפָּא Entreissungsurkunde) בפ"ק דב"ק בגמ' לשלם תשלומי נזק (ב"ק ט' רע"א) ובפ"ק דב"מ בגמ' מצא שטרי חוב (ב"מ י"ד רע"ב) אחוי לי טירפך ואשלם לך. פי' ואפי' באחריות נמי כיון שהחזיק בה אינו יכול לחזור בו דאמר ליה עדיין בעל חוב לא טרפה ממך אחוי לי טרפך שעשו לך ב"ד שמחמת חובו טרפה ממך ואשלם לך. *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) לב"מ שם. וקרוב לזה הפירוש הובא בשט"מ לב"ק ט'. בשם גאון וז"ל בד"ה משהחזיק: והיכא דזבנה ניהליה באחריות נמי אי אחזיק בה בתר דשמעינהו לערעורי או מקמי הכי מצי מוכר אמר ליה אחוי לי טירפך ואשלם לך וכו' ע"ש. ובכתובות צ"ג רע"א פירש"י אחוי טירפך בזה"ל שטר טירפא מב"ד שכתבו לך שיצאה השדה מידך בדין ותחזור עלי לטרוף ע"כ. וכנ"ה בכתוב' צ"ד סע"ב וצ"ה רע"א וניכתוב לי מר טירפא מאייר ואילך. ושם צ"ה רע"ב וכתבו ליה טירפא, ב"ב קס"ט. כל טירפא דלא כתיב ביה קרעניה לשטרא דמלוה לאו טירפא הוא וכל אדרכתא דלא כתיב ביה קרעניה לטירפא לאו אדרכתא הוא. וממנו הפעל ב"ב קל"א. קס"ח: קס"ט, ב"ק ט'. קט"ז רע"ב, ב"מ י"ד, ט"ו, י"ח, י"ט: והלאה, כתובות צ"ה, ושם: וממנו השם המופשט בב"ר פט"ו טירופי מתוכה] —

טְרַף (פי' לדעת רבינו שִׁוָּה פנים ebnen, glätten ועוד עיין פירושים אחרים בהוספותי) בס"פ ג'[5]) בשבועות (כ"ט:) ובפ' ד' נדרים בגמ' אם לא ראיתי נחש כקורת בית הבד[6]) (נדרים כ"ה סע"א) אמר שמואל בטרוף פי' רב שרירא גאון פי' טרוף משווה וכך אמר ראיתי נחש גדול כקורת בית הבד אינן דברי הבאי אבל ראיתי נחש טרוף כקורת

---

[1]) עיין מ"ש בע' טרף א'. [2]) כנראה פירש"י כן בלשון ראשון. [3]) ובתוספ' שבת ב' (ג') פול ובירו' תרומ' פ"ב דמ"א ע"ג אפונין ובשר טרוף. [4]) כ"ה לנכון בכ"י וי"ו ל"ד ב"ר ובדפ"ר ומרסיקין, ובדפ"ע בט"ד ומסרקין. [5]) כ"ת לנכון בכ"י, ובדפ"ע בט"ד פ"ב. [6]) בכ"י ערוך.

בית הבד דברי הבאי שאין נמצא טרוף כקורת בית הבד. וטרוף זה שפניו משווין דוגמת הכתוב (ישעיה כ"ח, כ"ה) הלא אם שוה פניה, כי משווין פני קורת בית הבד כדי שתרכס על מה שתחתיה ואין מניחין פניה עגולות ומשופעות וכן הוקשו כל הנחשים מיטרף טריפי כי כריסן כולן משוות ועל גחונן ילכו נמצאו בשווי בטן כקורת בית הבד ואיך יהא זה דברי הבאי, ופרקו גבו טרוף קאמר ובודאי לא נמצא נחש שגבו טרוף ומשווה ומרובע אלא גבות גבינים ומשופעים לפיכך האומר ראיתי נחש שגבו טרוף כקורת בית הבד הרי אלו דברי הבאי שאין נמצא זה. ולפי דרכנו למדנו שהמוכר קורת בית הבד לחברו הרי זה נותן לו גופה טרופה שמשוין ומרובעין פניה וזהו שאמר אגב אורחיה קמ"ל למקח וממכר לומר המוכר קורת בית הבד לחברו אם גבו טרוף אין ואי לא לא. ובפ"ב במכשירין (מ"ד) הטורף את גגו. פי' הטח את גגו טיט או סיד והשווהו. בפ' מומין אלו (בכורות מ"ה.) פרסותיו רחבות כמו של[1]) אווז אמר רב[2]) לא תימא דטריפא ולא סדיקה אלא כיון דטריפא[3]) אע"ג דסדיקא. פי' רחבה ומשווה[4]). בפ' הרואה בגמ' על הזיקין (ברכות נ"ח סע"ב ונ"ט רע"א) מתחזיא כדטריפא מיטרף. פי' כמו שמכה בפטיש על[5]) ברזל להרחיבו ולהשוותו. *[אחי"ה בנו"נ כטרפא דטריף ובל"א ברש"י כדטרפא מטרף וזה קרוב לגי' רבינו ובב"נ ובכ"י פ' דמיטרפא מיטרף ובע"י הראשון כמיטרף טריף (ד"ס למקומו), פירש"י בל' ראשון הובא בסוף ע' טרף ב' ע"ש ובל"א פי' בע"א ע"ש, ותיבות כמכה בקורנס בפי' ראשון קרובין לפי' רבינו דכאן כמו שמכה בפטיש על ברזל להרחיבו ולהשוותו. ומסוף תיבות הללו מוכח כי רבינו גזר המלה עפ"י פי' רש"ג דלעיל מלשון טרף ב' ענין הכאה, כל כך הכה עד שהרחיב והשוה. ונראה שכן פי' רגמ"ה כ"י לבכורות (בקובץ כ"י אנג' דף ק"ח סע"ב) שפירוש דטרפה בזה"ל שדקה הרבה ע"כ כלומר מוכה ומרודד עד שהיא דקה וקלושה, ויותר נראה שפירשו מל"ע تَرِف דק וקלוש schwach, dünn, zart וברש"י לבכורות הלעז קלושטנב"א וצ"ל כגי' כ"כ קלושה טנב"א פי' בל"צ tenue כלומר דק וקלוש[6]) אמנם בפי' רש"ג במ"ש טרוף: משווה ומרובע וכ"ה בשמו מטעם הערוך בריטב"א לנדר' (ועיין ג"כ בשט"מ לנדרי) נ"ל שנגזר אמר מל"ע طرف פי' צד ושטח העליון ונוכל להעתיק טרוף eckig, kautig, glattseitig ורש"ג הלך בזה הפי' בעקבות דירו' נדרים רפ"ג דל"ז ע"ד שמואל אמר במרובע (ועוד עיין ירו' שבועות פ"ג דל"ד ע"ד וירו' סוף מעשרות פ"ה דנ"ב.) וא"כ במקום טרוף אי' בירו' במרובע אין זה כי אם מל"ע הנ"ל וכן פי' הרא"ש לנדרי' טרוף: רחב ואינו עגול. וזה הירו' הביאו ג"כ הריטב"א לנדרים ונמוקי יוסף לשבוע' (ושט"מ לנדרי') לבאר על ידו כי טרוף ומרובע אחד הוא ובזה פי' הריטב"א לנדרים וראשה טרוף (בתוספתא נגעי' רפ"ח) פי' מרובע. ובירו' סוט' פ"ב די"ח רע"א הגי' טרף. ומיוחס לרש"י לנדרים שם פי' טרוף: נחש מנומר ולפע"ד הוא מל"ע طريف פי' מנומר gestreift וכן נקרא מין נחש. ובשבועות פירש"י ד"ה בטרוף בזה"ל הא דקאמר כקורת בית הבד שיש בו חריצים כך ראיתי נחש מנומר ע"כ וגם לזה הפי' יש לו פתרון לפע"ד מל"פ ژرف = جرف פי' ענין שקערורה ועמקות וכן העתיק ריב"י טאווס שקערורת (ויקרא י"ד, ל"ז) جرفدان וזהו חריצים או מל"י האמצ' τράφος, τάφρος; δρίφος פירוש חריצים (מיירסיאום 573) וא"כ בשבועות פירש"י כשני טעמי המלה (ועיין פירושו ברבינו נסים לשבועות) וכלשון האחרון פי' הר"ן לנדרים בטרוף: עשוי בקעים ע"כ — ובענין הטורף את גגו (וכ"ה בתוספת' ספ"א דמכשירין) פי' הריטב"א לנדרים כמו רבינו „הטח פניו להשוותו" וכ"ה ברע"ב למכשירין לפי אית דגרסי, אבל הר"ש אע"ג דגרס הטורף פירוש בכ"ז לפי גי' נ"א המטהר ע"ש. וכ"כ פי' ענין הדביק עפ"י פירש"י לברכות נ"ט: ד"ה כטרפא, ואין נ"ל] —

טָרָף (מל"מ פ' עלה Blatt) בפ' מפנין בגמ' מחללין (שבת קכ"ט.) רבא מהדר אחמרא בר תלתא טרפי כלומר בן ג' שנים שעשה הכרם ג' עלין, ובפ' חבית בגמ' ואם היתה נקובה (שם קמ"ו:) האי טרפא דאסא אסיר, פי' לשום[7]) עלה של הדס בנקב של יין במקום השפופרת אסור משום מרזב שעשוי העלה כמרזב. והנה עלה זית (בראשית ח', י"א) תרג' והא טרף זיתא. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' לישעי' ל"ד, ד'; לירמי' ח', י"ג ועוד זולתו. ובדרז"ל ב"ב י"ח: י"ט. בטרפא. גיטין ס"ט: עיי"ע אדר א'. ברכו' נ"ה: פסחי' ק"י סע"א עיי"ע זקף. ירו' סוט' פ"ב די"ח ובראשה טָרָף, והקבוץ: פסיקת' דר"כ צד קמ"ג: טַרְפִין, נדה כ'. תלתי טרפִן, סוכ' ל"ז: (לפי גי' כ"י מ') דנתרי טרפי (עיין ד"ס סוכ' צד נ"ח:) וכ"ה בסוכ' י"ג רע"א דנתרי טרפייהו ובע' שווך הביא

---

[1]) בנו"ג כשל. [2]) בנו"ג רב פפא. [3]) בנו"ג דטרפה. [4]) בכ"מ להלכות ביאת המקדש פ"ה הלי"ג הביא בשם הערוך רחבה ומשונה ע"כ ונראה שצ"ל ומשוה. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע ש ל. [6]) ורמב"ם בהלכות ביאת המקדש פ"ח הלי"ג באר טרפא דבכורות ע"י קלוטות ע"ש. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד וב"ר ובדפ"ר אבל בשרפ"ע בט"ס לשון והפי' עצמו הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא).

רבינו ס"א עלייהו ובענין ג' שווּפייהו ארחיב בע' הנ"ל רבורי אם יהיה חלקי בחיים. עוקצי' פ"ב מ"א עיי"ע זת, כבש ב'] —

☞ טְרַף (לדעת ר"ב מל"י τρέφω grossziehen, ernähren ולפע"ד מל"ע طرف טרד, דחק, ורחק והשליך weg- hinwerfen) מדרש איכ' פ' האמונים עלי תולע טריפין בקיקלא פי' בל"י אמונים ונגדלים בבגדי תולעת. *[אחי"ה והאמת כי שב אסיפא דקרא חבקו אשפתות ועליו אמר טריפין פי' מושלכים באשפה עיין במ"כ. וכנ"ה באיכ"ר פ' היו צריה: טרף גרמיה ומית, ושם פ' על צוארנו: טריף ליה קומיהון, פ' בני ציון טרוף קולתך קומיי, ושם: טרף הוא נפשיה מן רישא דאיגרא, ירו' סנהד' פ"י דכ"ט, הא טריפין לך פי' הנה מושלכין לך, סנהד' צ"ה, אתאי יונה איטריף קמיה, ירו' סנהד' רפ"א די"ח סע"א אתא ר' בא בעי מיטרוף על ר' אמי פי' רצה להשליך עצמו על ר' אמי. ואולי מזה ג"כ טורפין לו תפלתו בפניו (ברכות ה' סע"ב ועיי"ע טרף ב') כלומר משליכין וזורקין תפילתו בפניו כדבר נתעב. וכן אולי שייך לכאן טורפה אני של פסיקת' רב' פי"א הובא בע' טרף ב' וכן פירוש במ"כ לריש דב"ר פ"א טרפה והוציאה מביתו ופי' מ"כ לש' הכאה וטירוד ובמעריך ללונזאנו פי' והשליכה וזהו נכון. וכן מזה: ניטרפה ספינה עיי"ע טרף א'. — בירו' שביעי' ספ"א דל"ג ע"ג א"ר יודן כד טריפן אולי צ"ל בר טרפן כפי' רא"פ ובאמת כה"ג בר"ש לשביעית מ"ח ע"ש ובהגהת הש"ס. ועיין ירו' ביכורי' פ"א דס"ד ע"ג ר' תנחום בר טריפון והוא שם העצמי Τρύφων עיין Saggio להח' M. Lattes — ולולי יראתי הייתי מחזיק הגי' כד טריפן והוא מל"י הרשום' ופי' כשנגדל לעוביו להיות כאילן] —

* טְרַף (מל"ע طريف חדש ולח neu, frisch) ב"ר ס"פ ס"ט למה נקרא שמו לוז כל מי שנכנס בה הטריף מצות ומעשים טובים כלוז כלומ' הפריח וכ"ה באמת בילק' שופטים רמז ל"ח אבל בילק' ויצא רמז ק"כ אי' הטריף והשם עם הפעל בילק' שם ר' רמז קי"ט מה טריפה הטריף שם וכו' והוא מל"ע طريفة פי' הנאה ודבר טוב ובשהש"ר פ' קורות אי' מה הרטבה הרטיב, וכה"ג הרטיב בב"ר ס"פ פ"א.

* טרפא עיי"ע בי טרפא בח"ב מ"ט וע' בקעתא שם קס"ב.

* טַרְפִּידָא עיי"ע ערפד וע' חרפתא ועיי"ע טרפירא.

טְרַפֵּיז (פי' בל"י τράπεζα שלחן Tisch ובל' קלילה τραπέζιον שלחן קטן ובקבוץ שולחנות של פורטי מעות Geldwechslertisch) בב"ר פי"א ויברך אלהים א"ר חייא בר אבא פעם אחת זמנני אדם בלודקיא והביא לפני טרפיזין[1] טעון בי"ו מוטות. ובפ' ס"ה[2] (ס"פ ס"ד) הושיבו לוליאנום ופפוס טרפיזין מעכו ועד אנטוכיא והיו מספקין לעולי רגל[3]. פי' כך קורין לשלחן טרפיזין בל"י[4].

טרפחת (והוא שלפוחית בחילוף הרי"ש והלמ"ד פי' רחם Gebärmutter עיי"ע שלפוחית) תנא היא אום היא טרפחת היא שלפוחית ככר פי' בע' אם[5].

☞ טַרְפְּסִיטִים (מל"י τραπεζίτης וממנו בל"ם טַרְפֵּזִיטָא שולחני ומחליף מעות Geldwechsler) מדרש במד"ר פ' פקוד כל בכור זכר (פ"ד) לטרפסיטים של מדינה. פירוש בלש' יוני שלחני. *[אחי"ה והוא צורפא בילק' ישעי' רמז רנ"ח. ובשט"מ לב"מ מ"ו: הביא גי' במד"ר פ"ד טרפזיט וכירו' ב"מ רפ"ד ד"ט ע"ג אזל סמכיה גבי טרפוניטים צ"ל טרפוזיטים] —

* טְרִיפוֹלָאֵי (Tripolitaner) החוי (בראשית י', י"ז) תר"י ב' טריפולאי.

* טרפון שם תנא הידוע והמפורסם ובעל פלוגתא דר"ע עיין בד"מ למהרז"ף צד ק"א והלאה. ועיין סוף ע' טרף ז'.

טְרָפַעִיק (בל"י חדשה τροπαϊκά מטבע קטנה ונקראה אצל הרומיים Victoriatus) בפ' אמר להם הממונה בגמ' בשחר היה לובש[6] (יומי ל"ה:) אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה משתכר בטרפעיקא[7] ובפ' השולח גט בגמ' אין לוקחין (גיטין מ"ה:) מתעלין[8] בדמיהן עד כדי טרפעיקין מאי טרפעיקין אמר רב ששת אסתירא. ובפ' אעפ"י (כתובות ס"ד.) מאי טרפעיקין אמר רב ששת אסתירא וכמה אסתירא פלגי דזוזא תניא נמי הכי ר' יהודה אומר ג' טרפעיקין שהן ט' מעין מעה וחצי לכל יום. *[אחי"ה וכנ"ה בכתובות ס"ג סע"א במשנה טרפעיקין. ובתוספתא כתוב' ספ"ה ר' יהודה אומר שבעה טרפקעים ובכ"י אירפורט חסר. והיחיד בספרי כי תצא פ' רצ"ד ולא דינר פחות מטרפעיקא. ובענין שוויו עיין על

---

[1]) וכה"ג בשט"מ לב"מ מ"ו: ופי' בשם הערוך: שלחן ובנ"ג דיוסקוס ועיי"ע דסקס ובשבת קי"ט. שלחן של זהב ובפסיקת' רבתי פכ"ג תמחוי של כסף. [2]) כ"ה לנכון בכל כ"י, ובדפ"ע בט"ס ס"ח. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ובי' וה"ב ובנו"ג לעולי גולה וכ"ה בכ"י ל"ד וב"ר ובדפ"ע חסר. [4]) וכן העתיקו ע' זקנים שלחן (שמות כ"ה, כ"ג; ל', כ"ו וזולתו). ועוד עיין ערך טרפסיטים שנאצל ממנו. [5]) אם ה' בח"א, קי"א. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו. [7]) בנו"ג טרעפיק עיין שינויים בד"ס ליומי. [8]) בנו"ג מעלין.

המשקלות להח' צוקערמאן צד ל' ושם בטעות תרפעיק בתי"ו] —

טרפירא (Fledermaus ?) תרג' ירו' [א'] ואת העטלף (ויקרא י"א, י"ט) וית טרפרא. אבל תרג' [ירו' א'] והעטלף (דברים י"ד, י"ח) וערפרא ובנוסח"א חרפתא. *[אחי"ה ובנו"ג טרפידא. ערפדא ועיין ערכם וערך חרפתא. ולדעת ר"פ סמאלענסקין נשתבשו כלם ממלת חפרפרת] —

טַרְפַּשׂ (אולי מל"פ ذرواه = ذرواه חצר Hof והוא חצר הכבד Hof, Lebernetz עיין פערלעס עמ"ש מ"ג אבל לפע"ד מל"ע طربوش rothe Mütze והוא הנקרא Rothfleisch) באלו טרפות בגמ' נקבה הקבה (חולין מ"ט סע"ב) חימי דכרכשא ואמרי לה טרפשא דלבא. ובגמ' ניטל הכבד ולא נשתייר ממנו (שם מ"ו סע"א) נדלדל הכבד ומעורה בטרפשין מהו. פי' הוא טרפשא דכבדא (וכגון) [אולי צ"ל כמו כן] טרפשא דליבא. רטפש בשרו (איוב ל"ג, כ"ה) תרג' איתקליש בשריה, פי' כמו טרפשא ומלה הפוכה היא כלומר דק. — (א"ב פי' קרום ודוק ויש קרום חצון ללב ולכבד נקרא ג"כ חצר הכבד והוא הנקרא יותרת הכבד). *[אחי"ה עפ"י פי' ר"ב העתקתי כפי' הה' פערלעס שהוא ל"פ הנ"ל ואת אשר נ"ל כי טרפשא הוא ל"ע הנ"ל ופירושו כובע אדום וזהו מה שאמר רב נחמן בחולין מ"ט: חלב העשוי ככובע ועל זה אמר: וא"ל טרפשא דליבא ופירש"י לנכון שומן הלב עשוי ככובע וכו' ובדף מ"ו. ד"ה במקום לועז אוברש בלעז והן טרפשין ע"כ ובשמות כ"ט, י"ג פירוש ואת היותרת היא טרפשא דכבדא שקורין איברי"ש ע"כ והוא בל' אספמיא hebras ובל"צ fibres = Rothfleisch וכן בעה"ק שנ"ב ע' טרפש סיים רוטפלא"ש בלא"ש. ועוד עיי"ע חצר כבד (ח"ג, תע"ו)] —

טָרָפִּיתָא (Geier, Raubvogel מפעל טרף) תרג' ואת הראה ואת האיה (ויק' י"א, י"ד) ודיתא וטרפיתא.

1 טְרַק (מל"ע طرق עָרַב vermischen) בפ' ח' שרצים בגמ' אבוב רואה [1] (שבת ק"י.) ליתי אגנא דתחלי וחמרא ריתנא [2] וליתיב התם ולטרוקינהו בהדי הדדי. ובפ' הגוזל ומאכיל בגמ' זה בא בחבית (ב"ק קט"ו:) לא שנו אלא שלא טרקו אבל טרקו אסור. פירוש (עברו) [צ"ל ערבו] [3].

2 טְרַק (או מענין טרק ד' ענין הכאה או מל"ע ضرس נשך beissen) בפ' ח' שרצים בגמ' אבוב רואה [4] (שבת ק"ט סע"ב) האי מאן דטרקיה חויא ליתי עוברא דחמרא חיורתי. דלמא חויא דרבנן טרקיא (שם ק"י רע"א). ובגמ' דמתרפאין בפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ז:) והא [5] איהו נמי חויא טרקיה. בס"ג דשבת (קנ"ו:) ההוא יומא דעיילא לְגנא [6] טריק לה חויא ומתה. בפ' נערה שנתפתתה בגמ' האב אינו חייב (כתובות נ'.) בר שית דטרק ליה עקרבא . . בר שיתא דטרק לה זיבוריתא [7]. בס"ג דפ' אין בין המודר (נדרים מ"א סע"א) שמואל חזייה לההוא עקרבא דיתבא על אקרוקתא [8] ועברא נהרא טרקא גברא ומתקרי עליה למשפטיך עמדו היום (תהלים קי"ט, צ"א) פי' לשון נשיכה. — (א"ב תרג' אם ישוך הנחש (קהלת י', י"א) כד מתגרן חיוון קלן לטרקא ולנזקא). *[אחי"ה וכן עיין בתרג' לאיוב כ"ו, י"ג ותר"י א' לדברים ז', כ' — וכנ"ה בשבת ק"י. עיי"ע בר קשא] —

3 טְרַק (מענין ע' טרק ד' פ' הכה והושאל להכאת הדלת כלומר נעל וסגר die Thüre zu-schlagen d. h. verschliessen) בר"נ דפ' תפלת השחר (ברכות כ"ח.) טרוקו גלי [9]. ובר"נ הגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ב סע"א) (בר חמה) [בר חמוה] דר' ירמיה טרק גלי באפיה דר' ירמיה [10]. באגדה דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ו.) עייליה לאינדרונא [11] וטרק לבבא באפיה [12]. בפרק המוציא תפילין בגמ' נגר (עירובין ק"ב.) אמר דין לו נטרוק. בע"ז בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין נת (ע"ז נ"ח רע"א) טרוק גלי דלא ניתי אינש ונימטרד [13]. גדר בעדי ולא אצא (קהלת ג', ז') תרג' סגר בתראי בגין דלא איפוק מן טריקא. פי' ענין סגירה. *[אחי"ה ותרג' ובית חבר (משלי כ"א, ט'; כ"ה, כ"ד) וביתא טרקא ובכ"י מְטַרְקָא והבין חבר מענין הידוק ודיבוק. ותרג' וסגר (תהלים ל"ה, ג') וטרוקיתקא וצ"ל כדעת הח' לעווי בשלש מלות וטרוק ית תיקא. והשם טְרִיקָא לפע"ד מל"ע طرقة

---

[1]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בתיבה אחת. [2]) בדפ"ע ריתתנא. [3]) וכן פירש"י לב"ק וכ"ה בל"ע ונרדף עם טרף א'.
[4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בתיבה אחת עיי"ע הקודם. [5]) לי' לפנינו. [6]) בנו"ג לבי גננא. [7]) בנו"ג זיבורא. ועוד קצר רבינו את המאמר. [8]) ועיין מ"ש בע' אקרוקתא בח"א. רס"א בשם כ"י וי"ו וש"נ הגי' ושם בציון צ"ל נדרים מ"א. [9]) עיי"ע גל ב'.
[10]) כ"ה בכ"י וי"ו ול"ד וכ"ה בע' גל ב' וגם שם הגי' גלי ובנו"ג גלא. ובדפ"ע כאן קטוע. [11]) כ"ה בכ"י וי"ו והוא הנכון עיי"ע אדרון בח"א, מ' ובע' אנדרונא שם קמ"ג. [12]) בנו"ג באנפיה. [13]) כ"ה בכ"י וי"ו ול"ד וקצת בע"א בע' גל ב' בח"ב רע"ז והוא כמו בכ"י ש"ס ע"ש, ובכ"י ב"ר בכאן אי' כי היכא דלא ליתו עבדי רבן גמליאל! וגי' שלנו עיין בע' גל ב' ובדפ"ע בכאן קטוע.

פי' פח ולכד כלומר ענין סגירה. — וכג"ה בסנה' ק"ג סע"א ועיין מ"ש בע' גל/ב' וש"נ. ובירושל' תעני' פ"ב דס"ה: עיי"ע דו] —

4 טְרַק (מל"ע طرق schlagen) בס"ג דסדר תעניות האלו (תענית כ"ה.) טרק ליה באסקוטלא. פי' הכהו מלאך באצבעו במצחו ואמר לו אגרו[1] בך[2] גיראי. כלומר היכוך החצים שלי[3]. פ"א בע' גר. *[אחי"ה עיי"ע גר א' בח"ב שמ"ב וש"נ השינויים ועוד עיי"ע אסקוטלא וע' אפותא בח"א. קצ"ו ובתקונים צד שמ"ד. וצד רמ"ו. וגי' רבינו כגי' כ"י מינכען ב' עיין במקומות הנ"ל וכנו"נ מחיין והוא פירושו. ומהוראת ערך זה נאצל ע' טרק נ', וגם זה נרדף עם טרף ב' ע"ש] —

טרקארין (לפי' ר"ב הורכב מן τρί ומן κάρυον אגוז וטעות הוא ולפע"ד מל"י τρίχωρον כלי משלש מחיצות Gefäss mit 3 Abtheilungen) מדר' שמ"ר פ' הנגי ממטיר לכם לחם מן השמים (ר"פ כ"ה) בשר ודם עושה לו טרקארין פי' בל"י רפואה של שלשה דברים נעשית מאגוזים נגד סם המות. אך קשה שהמדרש אומר ונותן כל מיני משקין ואין ברפואה זו משקה. *[אחי"ה ר"ב לא כיון לאמת והנכון כמ"ש מל"י שהוא כלי מג' מחיצות ואחד הוא עם טרקלין שהביא רבינו מילמדנו לגי' כ"י ו"ו וגם זה מל"י τρίχηλον, τρίχαλον פי' כלי נחלק לשלש או לפי גי' הדפוסים טרקלרין מל"ר ויוני אמ' tricellarium, τρικελλάριον, dreifächerig, dreifache Abtheilung ורמ"ל העתיקו ע"י theriaca וכונתו על ל"י θηριακόν רפואה נגד נשיכת חיות רעות והועתק גם לל"ע ترياق ולל"פ ترياك Gegengift וכבר קדמהו בזה הפירוש בעל מ"כ אבל הנכון כמ"ש] —

* טרקווינום עיי"ע טרגינום.

טְרוּקְטָא (מל"י τὰ τρωκτά Nachtisch) חלה דירו' פ' חמשה דברים (פ"א רנ"ז ע"ד) הסופגנין טרוקטא פי' בל"י שם כללי לדברים הנאכלים ובפרט בקינוח סעודה. *[אחי"ה בנו"נ טריקטא (ה' פעמים) וכן הוא בערך דביש וצ"ל טרוקטא ובירו' פסחים פ"ג ד"ל. הגי' טרקטה ועוד עיי"ע טרקנין ומ"ש] —

* טְרוּקְטֵי (אולי עיקר הגי' דורקטי עיי"ע דרקט ומגזרה הנ"ל או מל"י ἡ τετρυγηκ τρυγητ מפעל τρύγω trocknen, א"כ טרוקטי ausgedörrt) ירוש' כתובות פ"א דכ"ה. ושאין בה יין טרוקטי, ושם ממשפח' טרוקטי פי' יבש או מל"פ הרשומה בע' דרקט פירוש עץ יבש. וכפי' רה"ג לנדה ט', י"א דורקטי א"ד טרוקטי ע"ש פירושו טרוקטי בתה וכו'. ובאגדת שמואל פ"ב פ' ותדר ושאין בו יין זו טורקטי וצ"ל טרוקטי. ובילק' נשא רמז תש"י בשם ספרי זוטא לפי שיין בעונש אין טרוקטי בעונש ומנין אתה אומר טרוקטי באזהרה ת"ל וכו'.

טְרַקִי (ארץ קרובה לים שחור Θράκη Thracien) בר"ג דיומא (י' רע"א) ותירם (בראשית י', ב') זו טרקי. *[אחי"ה וכה"ג בכ"י א"פ ובאה"ת, ובכ"י א' זו טרוקי ובכ"י ב' זו טראקי וכ"ה בילק' כ"י אצל ד"ס יומ' צד י': ובנו"נ זו בית תרייקי, וגי' בתי"ו העיקר עיי"ע תרק ב'] —

טְרַקִיָא (לפי' ר"ב מל"ר Thracia ויוני' θράκια מין אבן טובה Edelstein ונראה שבאה גזרתו מערך הקודם ולפע"ד הוא Türkis) תרג' לשם שבו ואחלמה (שמות כ"ח, י"ט; ל"ט, י"ב) קנכרי טרקיא ועין עגלא. פי' בל"י ורו' הבאה מארץ טרקי. *[אחי"ה ובתר"י א' לשמות ל"ט, י"ב ולבמד' ב', י"ח הקבוץ טרקין ולשמות כ"ח, י"ט בט"ס ערקין וצ"ל טרקין ורבינו בע' בלם כח"ב ק"א גורס לנכון תרקיא ומב"ר פי"ב תרקייא או תרקיא עיי"ע תרק ב' ואולי מל"ר האמצ' (עיין דוקאנגע turcoisius, turchesius, turhina, turkesius) פי' אבן טובה הבאה מִתּוּרְקִיָא ונקראה בל"צ turquoise ובלא"ש Türkis ועוד עיין הערת רמ"ל ובענין אבן טובה הבאה מִטְּרַקִיָא Thrazien דבר פליניאוס ל"ז, מ"ח ע"ש] —

טְרַקְלִין (= טְרִיקְלִין מל"י ורו' τρίκλινον, triclinium חדר גדול ובפרט מסיבה Speisezimmer in drei Lagern) כפ' הדר עם הנכרי (עירובין ע"ב.) ה' חבורות ששבתו בטרקלין[4]. וכפ' השותפין (ב"ב י"א.) ולא את הטרקלין[5]. וכפ' בן זומא (אבות ד', ט"ז) התקן עצמך לפרוזדור כדי שתכנס לטריקלין[6]. ופר' ראשון במדות (מ"ו) ארבע לשכות היו בבית המוקד[7] הקיטונות[8] פתוחות

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' וב' ועיי"ע גר א' בח"ב, שמ"ב (בהערה אות 3). [2]) ובכ"י ל"ד בתיבה אחת אגרונך וצ"ל אגרו בך ובדפ"ע אגרן בך וכ"ה בכ"י ה"ב. [3]) בכ"י ל"ד הוכך בחצים שלי וא"כ פי' לפי גי' איגרו בך והוא אתפעל ות' נבלעת כמו איתגרו בך. [4]) בירו' לנכון בטריקלין וכ"ה בסמוך בדפ"ר בערוך. [5]) בירו' הטריקלין. [6]) כ"ה לנכון בדפ"ר. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו, ובע' קטן ה' אבל בדפ"ע בכאן נשמט. [8]) כמשניות במדות בקיטונות ובש"ס בקיטונות, וביומי ט"ו סע"ב. בקטוניות ובכ"י א"פ היו שם פתוחות לבית המוקד, ותיבה הקיטונות = κοιτών חסרת בטעות בע' קטן ה' ע"ש.

לטריקלין [1]). וזה ביומא בפ"ק בגמ' ומקטיר (יומ' מ"ו סע"ב). ובפ' המוכר פירות לחבירו (ב"ב צ"ח: כמשנה) טריקלין [2]) י' על י' רומו כחצי ארכו וכחצי רחבו. "פי' חצי ארכו ה' וחצי רחבו ה' צריך להיות רומו עשרה ראיה לדבר כבנין ההיכל פי' בנין ההיכל ארכו (מ') [צ"ל ס'] ורחבו עשרים שנאמר (מ"א ו', ב') והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו, כ' מהן קדש הקדשים וההיכל שנאמר (שם פסוק י"ז) וארבעים (אמה) [באמה] היה הבית הוא ההיכל לפני. נמצא ההיכל ארכו מ' ורחבו כ' הכל ס', חצים ל' וכך רומו דכתיב (שם פס' ב') ושלשים אמה קומתו" [3]). כתוב אחד אומר (שם פ' ב') שלשים אמה קומתו וכתוב אחר אומר (שם פ' כ') ולפני הדביר עשרים אמה ארך [ועשרים אמה רחב] ועשרים אמה קומתו אמר להו כי קא חשיב משפת כרובים ולמעלה (ב"ב צ"ח סע"ב) שהכרובים קומתן י' שנאמר (שם פ' כ"ג) ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן עשר אמות קומתו קמ"ל האי קרא דהני י' אמות שהכרובים עומדין בהן כמו הכתוב של מעלה (פ' כ') מה העשרים כולן חלל ואין בהן דבר כך גם העשרה (פ' כ"ג), והכרובין בנס היו עומדין וכן הארון בנס היה עומד (ב"ב צ"ט.) שמקומו אינו מן המדה [4]). גמר' (ב"ב צ"ח:) מאי טרקלין [קובתא] בי וְרדי. פי' רבינו גרשם קובתא בי ורדי כעין שפורסין אהלים ועגול הוא מלמעלה כקובה ומוקף הוא מכל דפניו ופורסין שושנים לשם כדי שיהא ריחם נודף ושוכבים בתוכו שרים [5]). בויק"ר זאת תהיה (פט"ז) ר' ינאי הוה יתיב ודריש בטרקלוניא [6]). — (א"ב פירוש בלשון יונ' ורומי' חדר גדול ובפרט המוכן למסבה). *[אחי"ה ומשקל טרקלוניא הוא ל"ס וצ"ל טרקלינא וכ"ה לנכון בכ"י תרג' לאסתר שני ז', ח' אצל ה' לעווי והקבוץ בתר"י א' לבמדבר ל"א, נ'. ודע כי בלא יו"ד אחר רי"ש אי' במשניות ובמשנ' דש"ס בבלי וכ"ה בתוספ' תרומ' פ"ז, תוספ' עירו' ז' (ה') תוספ' יו"ט פ"ב, אבל בירו' ביו"ד וכ"ה איזה פעמים בערוך בדפוסים ראשונים וכ"ה בירו' פ"ג ד"ו ע"ד טריקלין עשר על עשר וכו', ירו' ר"ה רפ"ב דנ"ט: מטריקלין לקיטון, ירו' כתובו' פ"ד דכ"ח ע"ד וירו' סנהד' ס"פ י"א ד"ל ע"ג טריקלין וקיטון חופה וקיטון נכנסה לטריקלין, ירו' חגיגה רפ"ב דע"ז. הטריקלין מוצע לכם. ירו' סוט' פ"ה ד"כ: עיי"ע טלק ב', ספרי ואתחנן פ' כ"ט נכנס לטרקלין שלו וכו' ע"ש והקבוץ חגיג' י"ד: טרקלין גדולים צ"ל טרקלינין ובכ"י מ' טרקלים. תוספ' כלים ב"מ רפ"ה (הרחוינית) [לפע"ד הדחויניות עיי"ע דחון] שבטרקלינין בעלי בתים האוכלים עליהם כלומר שולחנות של חדרים גדולים ושל מסיבה — וראיתי בערך מלין כ"י באוצר כ"י האלבערשטאם נ"י וכתב בעל מחבר ע' טרקלין וז"ל: "הנה זאת המלה גם היא כמדומה בעיני שהיא ל"י ושבה במנהג אצל הלטינים ומורה על המקום שהיו מסובין בו בני האדם למשתה, והמלה מורכבת מן טְרִים שפי' שלש ומן קְלִיטֵי שפי' מטה והיו נהוגין במשתאות הגדולות שהיו מסדרין ג' מטות זו אצל זו להסב בהן המסובין וג' שלחנות למטהם וסדור המטות נקרא טרקלין וכן המקום שהיו מסובין בו נקרא כן", ובמעריך פי' מהר"ם די לונזאנו טרקלין הוא הבית הגדול סאלא בלע"ז ע"כ. ובעה"ק שנ"ב פי' נ"כ זאל בלא"ש = Saal] —

טרקליל (לפי ענינו טס Platte, Blech) מצחת נחשת על רגליו (ש"א י"ז, ו') תרג' וטרקלילין דנחש. — בסוף תוספתא דשבת (פי"ז) טרקלילין שהשיקן בערב שבת. בפ"ב בתוספתא יו"ט (פ"ב דביצ') טרקלילין שהשיקן מערב יו"ט. *[אחי"ה כ"ה רק בדפ"ר ובנו"נ בתוספ' דביצ' הנ"ל טרקלין שהסיקה מערב יו"ט וכ"ה בכ"י אירפורט ועוד לפי כ"י הנ"ל גם בתוספת' שבת הנ"ל טריקלין שהסיקה וכו' וגם רד"ק גורס בתרג' שמואל וטרקלין דנחש ופ' טס של נחשת ע"כ. ובתרג' אסתר ה', ט' בהוספת אס: דמכתבא באסטרקליליה, והמתורגמן הביא רק טרקלל ופי' פרונטל בלעז ע"כ והוא בל"צ frontail, frontale שטירנבינדע ועיין רד"ק לשמואל שם ובע' מצח בשרשים. ואולי לפי זה טרקליל הוא מל"ר אמצעית troscellus, trosellus פי' כריכה Winde, Bündel] —

טְרֵקְלִין (פי' לפע"ד כלי נחלק לשלשה חלקים עיי"ע טרקארין) בילמדנו קח את המטה (בתנחומ' חקת לי") אמר ר' סימון טרקלין אם יהיה ביד אדם אינו יכול לערב אלו באלו ומשקין וכו' פי' כלי הוא. *[אחי"ה כה"ג בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וב"ר ובדפ"ע קטוע וגם שם הגי' טרקלר בראש הערך ובאמצע טרקלרין. ובמעריך כתוב:

[1]) כ"ה בדפ"ר פיז' ובאסיל ואמש' אבל בדפ' ווינ' בלא וי"ו. [2]) כ"ה בדפ"ע ובירו', אבל בבבלי ובמשניו' בלא וי"ו אחר רי"ש. [3]) ע"כ פי' רגמ"ה כ"י לב"ב ורבינו זכרהו רק בסיום מאמרו וכונתו גם לריש המאמר. [4]) בגוף הדבר פי' כן גם רגמ"ה רק ברוחב ביאור וכן הרחיב דבורו רבינו בע' עשר. ואחריו נגרר גם הרשב"ם ע"ש ועוד עיין תוספ' סוכ' ה': ד"ה בשליש ותוספ' יומ' נ"ב. ד"ה ועשרים. [5]) וכ"ה באמת מלה במלה בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב. [6]) בנו"נ ופ"ם בתורקליניה וצ"ל בטרקליניה

בספר כ"י גרסינן טריקולין פי' שלשה סכים ע"כ כונתו על τρίχειλον ובע' טרקארין נסיתי את חילי לפרש עפ"י שתי גירסאות ע"ש] —

טרקנין (= טְרוּקְנִין או טְרְקוּנִין או מל"י τρωγάλια כל דבר שנאכל בקנוח סעודה ואות ר' ול' מתחלפות ואחד הוא עם τρωκτά ועוד עיין בסנים. או אולי צ"ל טְרוּקְטִן = טרוּקְטִין מאותה הוראה) בס' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכות ל"ז:) אמר ר' יוחנן טרקונין חייבת בחלה מאי טרקונין אמר רב יוסף[1]) כוכא[2]) דארעא פירוש הוא גובלא שאופין על הארץ ולא בתנור. *[אחי"ה זה הפי' הובא באו"ז הלכ' חלה הנ"ל בשם ר"ח ובחי' הרשב"א לברכות בשם רח"ג ז"ל ע"ש. מציון רבינו מוכח כי לא גרס וכי אתא רבין א"ר יוחנן טרוקנין פטורין מן החלה וכן לי' בכ"י ש"ס ובר"ש ובפסקי רי"ד אבל באו"ז הל' ברכת המוציא סי' קמ"ח הביא שתי נוסחאות ובתוספ' ר"י החסיד (בברכה המשולשת צד כ"ח) פי' בגלוי שלא גרסינן זו ההוספה והביא ראיה מירו' ר' יוחנן אמר טרוקנין חייבין בחלה ע"ש ועיין בר"ש ובהסישב"ע וכן הביא ראיה באו"ז הל' חלה הנ"ל בשם רבו רבינו יהודה ב"ר יצחק שירליאון[3]). ודע כי בירו' הנזכר פה ר"ל בירו' חלה פ"א דנ"ז ע"ד לפנינו הגי' ר' יוחנן אמר טריקטא חייבת בחלה עיי"ע טרוקטא לכן דעתי נוטה כי או טרוקנין צ"ל טרוקטא (כי ט' נשתבש לאותיות נ') או (טריקטא) [טרוקטא] דירו' (וכ"ה בע' דבש) אולי יש להגיה למלת טרוקניא = טרוקנין ולשתי מלות יש להן פתרון או מל"י הרשומה τρωγάλια: τρωκτά פי' כל שנאכל בקינוח סעודה ותהיה אז טרוקניא כמו טרוקליא (ל' ור' מתחלפות) או אולי טרוקנין העיקר ומל"ס تركان והוא הקבוץ מן ترك פי' כל שנאכל בקנוח סעודה והוא מין לביבות נעשה מן גביל עיסה וסוק"ר וזרעונים עיין Vullers ח"א 487 ועל זה יסה עולה השקלא וטריא אם חייבת בחלה או לא משא"כ אם נגזר אמר מל"י הנ"ל שמורה רק אכילת פירות בקינוח סעודה ולא לביבות וכדומה. ועוד יפה עולה להוראת מלה פרסית הנ"ל שפירשה רב יוסף על ידי כוכא דארעא פי' ענין לביבות עיי"ע כבא וע' כעך מל"ס הרשומה שם. ועוד בחר רב יוסף לישון ערומים כי טרוקנין, ביחיד טרק, פירושו בל"ס גם חסירה וגומא ור"ל שלביבות אלו נעשו בגומא בארץ ולא בתנור ודו"ק. ונראית מכל זה כי נוכל לחזק גירי הרא"ח בפי' הרי"ף והא טריקתא דארעא עיין היטב ד"ס לברכות צד ק"ג אות ח' והוא אחד עם כוכא דארעא כי. טריקתא הוא משקל ארמי של טרק הנ"ל והוא אחד עם כוכא וזו ג"כ ל"ס کاک לביבות] —

* טורקום (?) בספרי בהעלתך ס' פ"ט לשר השטן זהו לשון טורקום וצריך להיות לשון נוטריקון כגי' הילק' בהעלתך רמז תשל"ה ועיין רש"י לבמדבר י"א ח'.

טרקסין (לסע"ד מן טרק בל"י θύρασι חוץ draussen ומן סין = (drinnen ἔσω, ἔσωθεν בפ"ד במדות (מ"ג) ובפ' הוציאו לו בגמ' היה מהלך בהיכל (יומא נ"ב.) אמה טרקסין וכ' אמה בית קדש הקדשים. ובר"נ דפרק השותפין (ב"ב ג' סע"א) במקדש שני מ"ט לא עביד אמה טרקסין. פי' טרקסין לשון יוני פנים וחוץ כלומר מספקא להו אי כלפנים אי כלחוץ וכך מפורש בירושלמי. *[אחי"ה כונתו על ירו' כלאים פ"ח דל"א סע"ג וז"ל מהו ואמה טריקסין ר' יונה בוצרייה אמר טריכסון מה בפנים מבחוץ ובירו' יומא פ"ה דמ"ב סע"ב הגי' מהו אמה טרקסין ר' יונה בוצריה אמר טירקסון מה בפנים מבחוץ וכ' ע"כ וצ"ל מה בחוץ ועל זה הירו' כיון פירש"י ליומא נ"ב. בפירוש טרקסין וז"ל לשון פנים וחוץ הוא כך ראיתי בהש"ס ירושלמי וכו' ע"כ. והתוספ' ב"ב ג'. ד"ה טרקסין אחרי שהביאו פי' ר"ת דטרק הוי כמו טרוקו גלי וסין הוי סיני (!) כתבו בזה"ל וי"מ טרקסין פנים וחוץ וכו' וכבר עמד על זה הלשון: י"מ בעל הפישב"ע ע' טרקסין ולסע"ד י"מ הוא ר"ת מן: ירושלמי מפרש ובזה הכל מיושב וכן לשון התוספ' ביומא הנ"ל מגומגמת ושם הביאו פי' ר"ת בשם י"מ ופירש"י פנים וצ"ל פנים וחוץ וכיונו על רש"י יומא נ"ב. עיין שם. וראיתי בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב שפי' טרקסין בזה"ל: הכותל שהיה מפסיק בין ההיכל לקדש הקדשים קרי ליה אמה טרקסין ע"כ ואולי כונתו על ל"י διάκρισις בהפך האותיות פי' הפסקה Urterschei-dung וכן בפי' רע"ב למדות כתוב כן כפי' רגמ"ה ע"ש רק הוא מוסיף עוד. טרק בלא"ר סגור כמו טרוקו גלי פין סיני וזה כדעת ר"ת הנ"ל והתוי"ט לא הרגיש בזה. וכישני פי' רע"ב ראיתי בחידושי הריטב"א ליומא רק שם קצת יותר מדויק בזה"ל

[1]) וכ"ה בכ"י מ' ופ' ובב"נ ובאו"ז הלכת ברכת המוציא ר' פי' קמ"ח ובהלכ' חלה פי' רט"ו ובנו"נ אמר אביי. [2]) כ"ה בדפ"ר פיזי וויניצי וכ"ה בע' כבא וכ"ה נכון ועיין גם בחי' הריטב"א פעם אחת כוכא אבל בערוך נדפ' באסיל והלאה אי' כגי' הספרי' כובא בבית וכ"ה באו"ז בישני מקומות. [3]) והוא אחד עם ר' יהודה החסיד עיין למוד ערוך לברכות צד י"ח ועוד עיין הלכות ערלה פפי' שב"ו וספר חסידים פי' תשנ"ז, תשס"ו.

כי טרק בל"י חוץ וסין הוא פנים ע"כ ולפע"ד היא הרכבה משתי מלות יוניות הרשומות וא"כ בירו' צ"ל יותר טוב טירסקון (זו עיקר הגי') מה בחוץ מה בפנים וכן בערוך בל"י חוץ ופנים. ורימ"ז בט"ר ח"א, קל"ד ולעווי נדחקו בפי' המלה הזאת] —

* טְרָקְסָאוֹת (נ"ל מל"י τρώξ פי' חלל וחור מערה trassa 'או מל"ר אמצ Loch, Höhle חפירה ובור) תוספת' אהלות פ"ה כלי' שבטרקסאות מכאן ומכאן טהורין היה עומד בתוך הפתח וכו' כה"ג בר"ש אהלות פ"ד מ"א ופי' לנכון טרקסאות חללים קטנים שבעובי הדפנות שאין בהם פותח טפח ע"כ ובנו"ג וכן בכ"י אירפורט שברסטקאות.

* טְרֶקְסִימוֹן (מל"י τρέξιμον, — Laufbahn, Fahrweg) עיי"ע טרכסימון ומ"ש.

טְרַשׁ (מלש' ערבי طرس מחה רשימת איזה דבר verwischen die Spur) בפ' הגוזל עצים בגמרא גזל מטבע (ב"ק צ"ח.) והני מילי דמחייה בקורנסא וטרשיה. פ"א וטרסיה. פירוש מחה בליטת הירכות של אותיות המצויירות במטבע. *[אחי"ה ורש"י פירוש עשאה כאבן חלקה לשון טרשים ע"כ והבין מע' הבא אח"ז ורמ"ל העתיק גלאטט מאכען וזהו לפי פירש"י והיה לו להעתיק עפ"י פירוש הערוך] —

טְרַשׁ (מל"ע ופ' ترس צרור קשה harte Scholle וממנו הפעל הקשה כצרור ועוד הפעל מל"ע ترس הקשה verhärten) בפ' אלו טרפות בגמרא הריאה (חולין מ"ו: מ"ז:) בחמימי לא דמטרשי פי' מחזיקין [1]. בס"ג דכתובות (קי"ב.) ובפ' אלו נאמרין בכל לשון בגמ' ואלו נאמרין בלשון הקדש (סוטה ל"ד סע"ב) אין לך טרשין [2] בכל א"י יותר מחברון. ובר"ג דפ' האומר לחברו (ב"ב ק"ג.) [3] א"ר יצחק טרשין [4] שאמרו בית ד' קבין כלומר סלעים דתנן (שם צ"ב: במש') גבוהים (ג') [צ"ל י'] טפחים [5] בית ד' קבין [6]. בר"ג דפ' יש בערכין (י"ד רע"ב) אמר רב פפא הקדיש טרשין פודן בשויהן פי' בל' ישמעאל [7] קורין לאבנים חדים וקשים שסביבות הים [8] טרוש. — (א"ב פי' בל"י חורב ויובש). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י ξηρός חרב ויבש והשם ξηρότης Dürre ויותר טובה גזרת רבינו מל"ע (והפ') הנ"ל ופי' רגבים וצרורות קשין ויבשין ורגמ"ה לערכין (בקובץ כ"י אנגיילי דף קל"ו רע"ב) פי' טרשים: שדה סלעים שאינה ראויה לזרע ע"כ וכמו שפי' רבינו וגם רגמ"ה לב"ב הנ"ל שהזכיר יחד במימרא דרב יצחק סלעים וטרשים וכ"ה בירו' כלאי' ספ"א דכ"ז: זורע . . ע"ג סלעים ע"ג טרשים, וכנ"ה בירו' ב"ב פ"ד די"ד ע"ג והטרשים המוקצין ממנה. בב"ר פכ"ג ההרים נעשו טרשים. בויק"ר פל"ו מה הגפן הזה אין נוטעין אותה במקום טרשין גדולין ותוספ' שביעי' רפ"ג ותוספ' ב"ק ספ"ב יוציא לים או לנהר או למקום הטרשים וזו ראיה לגי' כ"י עיין הערה 8 — במגילי ז'. טרשיים צ"ל טרסיים עיי"ע טרסי, ובילק' בחקותי קל"ם רמז תרע"ז מערכין הנ"ל טרסין וצ"ל טרשין, ונ"ב פי' רבינו אולם בלי הוספה של כ"י הנ"ל] —

טְרַשׁ (מל"ע طرش חרש taub sein) בילמדנו בסוף אם בחקתי ובפרשה וישב ממנו שבי אמר ר' לוי מהולתך טרשא אקיש עלה א"ל הקב"ה ליעקב שכחת גדרך. פי' בל' ערבי קורין לחרש (טרוש) [אטרוש] [9], מהולתך טרשא כלומר הנפה נתחרשה ואין יורד הקמח. אקיש עלה הכה עליה בכח בטבעות של ברזל שכך מנהג הערביים כשמסלתין הסלת יש להן באצבעות צרדות [10] טבעות ומכין הנפה בהן מכאן ומכאן ויורד הקמח. *[אחי"ה כל הפירוש הזה נ"ב בילק' וישלח רמז קל"ה ושם חסר' מלת צרדות ודע כי פי' באצבעות צרדות: באצבעות האמצעיות עיי"ע צרדה א' ובכ"י ב"ר הגי' באצבעות כצנרות וצ"ל כנצרות והוא ל"ע خنصر פי' אצבע אמצעית והיא אחת עם צרדה וכנראה זו הגהת מבורך הסופר היא לכן לא נתנוה בפנים ובכ"י ל"ד הגי' צורות טבעות. ודע כי הציון הנ"ל ליתא בתנחו' במקומות הנ"ל כי אם בסדר וישלח סי' ח' וז"ל א"ר איבו מהולתך טרשא אקיש עלה א"ל הקב"ה לא הגיעוך הצרות האלו אלא על שאחרת את נדרך וכו' ובב"ר פפ"א הובא זה המשל בשם ר' לוי כדאי'

1) ולזה כיון ג"כ רש"י בפי' מקשין אותה כאבן וכ"ה בפי' ר' נסים לחולין וכן פי' רגמ"ה כ"י לחולין בקובץ כ"י אנגי' דף ש"ז. ח"ל דמטרשי לשון קשה ע"כ. ובענין גי' רבינו עיי"ע כווץ. 2) בנו"ג טרשים. 3) ברפ' באסיל אמש' ופראג בטעות בקדושין כ"ט! 4) וכ"ה בפירשב"ם ובנו"ג טרשים. 5) ובדפ"ר ו טפחים ואות ג' חסר וצ"ל י' טפחים. 6) ובזו השטה הלך הר"ן הובא בשט"מ לב"ב ק"ב: דמ"ש טרשין שאמרו בין ברישא בין בסיפא דמקבל דוקא בית ד' קבין ע"כ וכ"ה דעת הראב"ד שם בשט"מ לדף ק"ג. ע"ש וסיים בזה"ל אנחנו צריכין לידע כי לשון טרשים אינו אלא סלעים אבל נקעים לא נכנסו בכל טרשים ע"כ, וזה לא כפירשב"ם ב"ב ק"ג. ד"ה טרשין ע"ש ורבינו פי' עפ"י פי' רגמ"ה כ"י לב"ב וז"ל א"ר יצחק סלעים וטרשים שאמרו דפחות מיכן דנמדדין כשהן בת ד' קבין וכו'. 7) חסר בדפ"ר. 8) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ה"ב, ל"ד עיין סוף הע' בפנים. 9) עיין סוף הערך. 10) כ"ה לנכון בכ"י פאריז וכדפ' ווניצי' אבל בשדפ"ע בט"ס צנורות ועוד עיין בהוספותי לסוף הערך.

בערוך רק שם הגי' מהולתך ח ר ש ה. ובמ"כ כתב וז"ל בכל הספרים גרס טרשא ע"כ וכן הובא בילק' הנ"ל בשם ב"ר (סמ"א) [ספ"א] וכ"ה בע' הל ב' מב"ר הנ"ל ובכ"ר בנוסח' חרשה הוא פירושו של טרשה כי בל"ע اطروش פי' חרש ועל זו המלה כיון רבינו וצ"ל במקום טרוש: אטרוש וכן יוצא מפורש משטמ"מ לב"מ ס"ה. בד"ה גמ' א"ר נחמן שהביא זו הגי' בשם רבינו ועל ידו פי' טרשא דערך הבא אח"ז] —

טרש (= טְרָשָׁא לפע"ד ענינו מכירה לארִיכַת יָמִים מל"ם تراخى, das Sich- Hinziehen, Länge der Zeit) בפ' איזהו נשך בגמ' ואם לגורן (ב"מ ס"ה.) א"ר ספא טרשא דידי ודאי שרי. פי' „נותן לו הפירות במרחשון ומתנה לפורעו הדמים באייר כשער אייר שהוא ביוקר" וכבר פי' בע' חכר. *[אחי"ה כ"ה לנכון בדפ' ווינ' אבל בדפ' אחרי' ובכ"י ל"ד וב"ר במ"ם חבר ובדפ' אמ' ופר' הבר וגי' מוטעת זו הית' גם לפני הגרי"ב עיין סוף ח"ב של הפשב"ע. אבל רבינו כיון לגי' דפ' ווניצ' על חכר [ב'] ושם פי' רבינו טרשי דפוסנאי (או לפי גי' שלנו ספונאי) ב"מ ס"ה. ע"ש. והפי' דערך הנוכחי הועתק מפי' ר"ח הובא בשטמ"מ לב"מ ס"ה. ד"ה אמר רב נחמן. ועוד שם הובא בשם ר"י אל ברגלוני פי' לשון טרשא מילמדנו שהביא הערוך בע' הקודם ואחרי שהביא דבריו סיים בזה"ל וכאן נמי פירוש טרשא רבית חרש שאינו נשמע מפני שלא פסק ואמר לגורן בכך וכך אלא אמר באותו השער ואמר שמא לא ייקר השער וכו' ע"ש וראב"ד שם פי' מענין טרשים פי' סלעים וזהדחק שנראה לעינים הוא. ולפע"ד פי' מל"ם הנ"ל כלומר מכירה למשיכת העת ולהמתנה וכפירש"י. ולדעת ר"ם סמאלענסקין הוא מע' הקודם מן חזק וקשה כלומ' רבית אסורה אבל למכור במחיר חזק וקיים מותר — וכנ"ה בב"מ שם א"ר נחמן טרשא שרי. ושם א"ר חמא טרשא דידי ודאי שרי. ירו' ב"מ פ"ה ד"י סע"ג אין זו רביתא אלא הטרשא והובא במו"ע ע' קסוסטבן ע"ש. והקבוץ טרשי ב"מ ס"ה. עיי"ע חכר ב'] —

טרת (והוא נסמך מן טִירָה מל"ם עיי"ע טר ו' פי' בנין מוקף סביב התנור בעין חצר Ofen-anbau — Ansatz) בפ"ח בכלי' (מ"ג) טירת התנור בזמן שהוא גבוה ד' טפחים מטמאה. פי' כמין חצר לפני התנור ושמה טירה מלשון בחצריהם ובטירותם (בראשית כ"ה, ט"ז). ויצא חצר אדר (במדבר ל"ד, ד') תר"י טירת אדריא. *[אחי"ה בתר"י א' לפנינו טירית אדריא ובתר"י ב' דירת אדריא ובאמת טירה נרדף עם דירה עיי"ע טר ו'. וכל הערך הנוכחי שייך לע' טר ו', וכפי' רבינו אי' בפי' רה"ג לסדר טהרו' צד ה' ע"ש ובפי"מ לרמב"ם ור"ש. והאחרון הביא גם תוספתא וכיון לתוספת' כלי' ב"ק רפ"ד וז"ל שם חיברן זו לזו ולא חיברן לתנור הרי הן כטירה חסר בארץ ועשה להן טירה טהורה וטירת כירה טהורה ע"כ] —

טרת (= I טְרִיתָא מל"ר panis tortus והועתק לל"י אמצ' Torto = τόρτα, τοῦρτα) בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכות ל"ז:) אמר אביי טריתא פטורה[1]) מן החלה, מאי טריתא איכא דאמרי מרתח גביל והוא קמח שנותנין אותו לתוך מים רותחין לאו עיסה היא ואין חייב בחלה, א"ד לחמא (דהנדוקא) [דהנדיקא][2]) י"מ גלוטוני[3]) ולא סבירא לן, א"ד לחם העשוי לכותה אם עשאו כעכין[4]) כמין חלות חייבין בחלה שכן קורין בל' ערבי לחלה גדולה כעך, כלימודין פי' כגון עמודין ארוכין כדגרסינן בתנור (פ"ח דכלים מ"ט) עשה לו לימודים להעמידו[5]) גלי דעתיה כיון דעשאו כלימודים לשוחקו בעי ליה ולאו לאכילה מיכוין הלכך פטור מן החלה[6]). וי"מ כעכין עגולות כחלות חייבין שהן כשאר פת. כלימודין דלא קפיד אי הוי עגול או ארוך. כאדם הלמד עכשיו מלאכה פטור. *[אחי"ה וכי"מ הובא גם בשיטה מקובצת לברכות (כפסי' ברכ' משולשת צד י"ח:) בזה"ל וי"מ עשאה כמתלמד שאינו קפיד בלישתה ובקיטופה ע"כ ולפע"ד תיבות „שלא הקפיד על עריסתם" בפירש"י ברכות ל"ח רע"א בד"ה כלמודין ג"כ לזו מכוונות רק צ"ל על עריכתם. ובענין הוראת המלה נ"ל לתת יתרון לדעת י"מ כעכין

---

[1]) בנו"ג פטור וצ"ל פטורה וזו היא גי' הרשב"א ובכ"י מ' אי' חייבת. [2]) וכ"ה באו"ז חלי חלת סי' רט"ו וכן מוכח מעי' הנדיקי ובנו"ג נהמא דהנדקא. [3]) ובכ"י ה"ב, ו"ו גלוטני אולי היא מלאי"ט galetta וכ"ה בל"צ galetto שיפצפצוויעבאק, על זה העירני החי' סמאלענסקין. [4]) כ"ה לנכון גם בכ"י פ' וכ"ה בע' כעך ובאו"ז הנ"ל וכ"ה בפסחים מ"ח: וברוב הראשונים ובנו"ג כעבין. [5]) לי' באו"ז הנ"ל. [6]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח הובא באו"ז הנ"ל ע"ש ורבינו הוסיף באמצע פירושי התיבות: י"מ גלוטוני וכו' ועוד התיבות: שכן קורין בל"ע וכו' אמנם בדפ"ר לי' זו ההוספה אולם השמיט מאמר דאיי שם באו"ז וז"ל „ונראין דברים שאין גילושין כדרך עיסה" ואולי לזה כיון במלה איטלקי' כי galotta יעשת במים רותחין מבצק שלא החמיץ ואין גילושין כעיסה ועל מה שאמר ר"ח נראין דברים אמר רבינו ולא סבירא לן וחולק לו כבוד' ומכנהו בשם י"מ. ועוד באו"ז שם בשם ר"ח אחר מלת כעכין, תיבות: „שנושכות זו בזו" עיין פסחים מ"ח: ופי' בע' כעך ושם נגרר רבינו אחר פי' ר"ח ע"ש ובענין פי' מרתח גביל פי' כן רה"ג. הובא בחי' הרשב"א, וגי' מרתח גביל כ"ת בכ"י ובריי"ף ובראי"ש ובשאר ראשונים ולפנינו בהיפך גביל מרתח עיין ד"ס לברכות צד ק"ג:

עגולות כחלות כי טריתא נגזר מל"ר tortus שפי' חררה עגולה. ובענין כעכין שהוא ל"ע עיי"ע כעך וע' טרקנין. ובעה"ק שנ"ב לוע"ז: לעבקוכי"ן בלא"ש. והוא Lebkuchen = Honigkuchen. ועוד נ"ל לפי א"ד לחם העשוי לכותח לגזר מלת טריתא מל"פ ثريت, ثريد שפי' כמו ثريد בל"ע לחם העשוי לכותח ונוכל להעתיקה ע"י Tunkbrod] —

טְרִית (= II טְרִיתָא לפי דעת רבינו ור"ב מל"י ורו' τρίτων, triton ממיני טונין eine Art Thunnfisch ולפע"ד הוא מל"י τάριχα והועתק לל"ר האמצ' tarichum וללשון ערבי ופ' طريخ (Salzfisch, Sardelle בפ"ו בנדרים (נ"א:) מותר בטרית טרופה ובציר. ובפ' אין מעמידין (ע"ז ל"ט:) ואלו מותרין באכילה וכו' עד וטרית שאינה טרופה וציר שיש [1]) בה דגה. פי' חתיכי דג גדול הוא ונקרא בלע"ז טונין. בר"ג דמגילה (ו'.) תני רב יוסף ספוני (דברים ל"ג, י"ט) זו חלזון, טמוני (שם) זו טרית, חול (שם) זו זכוכית לבנה. ובס"ג דפ' כיצד מברכין (ברכות מ"ד.) עיר אחת היתה בא"י [2]) והיו מוציאין ממנה ששים רִבוא ספלי טרית פירשתי בערך ספל. — (א"ב פירוש בל"ר מין דג גדול ממיני אטונס). *[אחי"ה ולזה הסכים גם בעל כ"כ ואמר שהוא כמשמעו בל"ר טריתון והביא פליניאוס סל"ב ס"א. ובציון זה מפליניאוס (ל"ב, י"א, נ"ג) החל חקירתו בנידן דידן הח' לעוויזאהן (זאאלאגיא 255) וגם הוא העלה כי טרית היא Triton ממיני טונין וכן לועז רש"י טונינא בפי' טרית לברכו' למגילה ובפי' על דברים ל"ג, י"ט והוא בל"צ thonine אבל בפי' לע"ז ל"ה: פירש"י טרית: מין דגים קטנים מלוחים ולפע"ד זה הוא עיקר ובכל הציונים הנ"ל נוכל לפרש כן ונגזרה המלה מל"י ער' ופ' הנ"ל שפתרונה מין דגים קטנים מלוחים ובל"פ גם הוראתה דג הנקרא Sardelle וגם הח' לעוויזאהן פירוש לפי מסקנא שהוא Sardellenart והוא אחד עם τριχίς· θρίσσα ומעתה זכינו להבין הדרוש (מגילה ו'. ספרי זאת הברכה פי' שנ"ד ובמד"ר פי"ג) טמוני זו טרית כי דרך הדגים הקטנים המלוחים האלה להטמינם ולכבשם במלח וציר ולכן מספר ס' רִבוא ספלי טרית אין מהנחוץ שיהיה בדרך גוזמא כי דגים קטנים אלה צדים בלי ספורות כנודע מצידת דגים של המליח (Salzfisch, Hering) וראיה לפירושי כי גם רבינו פי' בע' ספל הא דברכות הנ"ל ספלי טרית פי' ספלים מלאים טרית והוא המליח וכו' ע"ש והוא לפי שטת ר"ח שהובא באו"ז הלכ' סעוד' סי' קס"א ע"ש היטב. וגם נבין מעתה פי' הנודר דג דגים שאני טועם . . מותר בטרית טרופה ובציר כי הנודר מן הדג או דגים סתם שלמין משמע שבורין לשברי שברים לא משמע וכן מפורש בשטמ"ק לנדרים ע"ש וגם יפה מפורש שם טרית „מין דג קטן". וגם יפה עולה: הנודר מן הצחנה אסור בטרית טרופה (נדרי' שם) כי צחנא הוא בל"ע صحناء תבשיל מדגים קטנים שבורים לעורר האכילה ולכן הנודר מן הצחנה אסור בטרית טרופה ישגם זה מאותה ההכנה של דגים קטנים שבורים. ועיי"ע צחן ב' שפי' רבינו ע"י דגים קטנים כבושים ע"ש. ובירו' נדרים פ"ו דל"ט רע"ד שניהם ענין אחד הם וז"ל לית אורחא דבר נשא מימר לחבריה זבון (ליטרי) [צ"ל לי טרי [3])] והוא זבין ליה צחנא. תמן קריין ליטריתא [צ"ל לטריתא] צחנה. ובשטמ"ק לנדרים גרס לנכון בשם הירו' זבון לי טרית והוא זבין ליה צחנא וכו'. — ובפי"מ להרמב"ם לע"ז פ"ב פי' טרית: מין ממיני הדגה והוא דג טהור שכותשין אותו עד שהוא שב כמו עיסה וכו' ע"ש] —

* טורתוק ט"ס עיי"ע ברנט ומ"ש בח"ב קצ"ו.

1 טָשׁ (= טוּשׁ מל"ם טְשָׁא הצפין והסתיר sich verstecken, verbergen) בפ' במה מדליקין בגמ' על ג' עבירות (שבת ל"ג:) אזלו וטשו במערתא. בפ' ערבי פסחים בגמ' דסמוך מזגו לו כוס ראשון (פסחים קי"ד רע"א) דאכיל אליתא טשי בעיליתא [4]). ובע"ז בפ' השוכר בגמ' המניח נכרי (ע"ז ע'.) ההוא אריא דנהים בי מעצרתא שמע גוי [5]) טשא בי דני [6]) אמר רבא חמרא שרי מימר אמר כי היכי דטשינא אנא הכי טשי [7]) ישראל אחורי וקא חזי לי. נצפנה לנקי חנם (משלי א', י"א) תרג' נטשי [8]) לזכאי במגן. ומצותי תצפן אתך (שם ב', א'), וצפונך תמלא בטנם (תהלים י"ז, י"ד), יצפן לישרים [תושיה] (משלי ב', ז'). *[אחי"ה ציון האחרון רק בדפ"ר אבל שם לי' ציון דתהלים ובדפ' פיז' ובדפ' אחרונים הרבה קטוע כל הערך בפרט בציון דע"ז הנ"ל. ודע כי כל לשון צפן דספרי אמ"ת מתורגם בלשון טוש עיין במתורגמן ודוגמאות אצל לעווי. והשם טִישָׁא, טַשְׁיוּתָא ובלשון סורי טושיא פירוש סתר עיין תרגום לתהלים י"ז, י"ד, משלי כ"א, י"ד; איוב כ', כ"ו — וכנ"ה בדרז"ל

[1]) בכ"י ו"ו שאין אבל זו היא ממשנה ע"ז ל"ה: ע"ש. [2]) בנו"ג בהר המלך. [3]) טרי קטוע מן: טרית. [4]) עיין פירושו בערך קקל א'. [5]) בנו"ג כמעצרתא . . נכרי. [6]) בנו"ג ובכ"י ביני דני. [7]) בנו"ג איטשא נמי ובכ"י אטשי. [8]) בנו"ג ניטשי.

תענית כ"ד. טשו מיניה, ושם כ"ט אזל טשא מינייהו] —

2 טָשׁ (= טוּשׁ מל"ם טוּשׁ, טש פי' טח, מלוכלך בטיט (bestreichen, bekleben, beschmutzen ושמן לא תסוך (דברים כ"ח, מ') תר"י [א'] [ומשח] לא תטושון [1]). אחרי הטוח את הבית (ויקרא י"ד, מ"ח) תר"י [א'] [בתר] דאיתטוש [2]) ית ביתא. וכן פי' ר"ח ז"ל בויקרא רבא פ' קדושים תהיו בראש פ' כל (דגאים) [צ"ל דקאים] ועבר טאיש להון באפיה. *[אחי"ה ודע כי בדפ"ר פיז' באסיל ואמש' ופר' אי' רק בויק"ר קדושים תהיו טאיש וכו' ובדפ' פר' טיש. ובדפ' וויניצ' אי' בויק"ר פרשה קדושים תהיו פרי עץ חיים יהא וצ"ל פ' פרי עץ חיים היא וכ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד, ושם: כל דעבר וגאים ועבר יהא טייש ליה באפיה אבל בכ"י ה"ב איתא וז"ל „וכן פי' ר"ח ז"ל בויק"ר פ' קדושים תהיו בראש (פרקא) [צ"ל פרשה] כל דגאים ועבר טאיש להון באפיה ולפי דעתי זה פירש נכון ואין זה דרך פי' מרב חננאל זצ"ל" ע"כ ואחר נוסח' זו נגררתי רק השמטתי הסיום ולפי דעתי וכו' כי בל"ס הוספת איזה כותב היא וסגנון הלשון ולִפי דעתי וכו' מוכיח כי אין זה מלשון רבינו נתן ובעל מגיה שקשה לו כי ר"ח לא פי' המדרשים לכן הגיה לו (אולי בגליון) כִי אף אם פי' נכון הוא בכ"ז אין זה דרך פי' ר"ח. ואח"כ הובא מגליון פנימה בכ"י ע' ה"ב. ודע כי מקור המדרש הוא בלי ספק בויק"ר פכ"ה ובנו"ג שם לפנינו בזה"ל: וכל מאן דעייל ונפק יהא טרו על אפיה והבאתיו בע' טר ב' וש"נ השנויים, לכן דעתי נאמנה כי במקום גאים של כ"י צ"ל קאים ופי' כל דקאים ועבר כמו כל מאן דעייל ונפק ופי' טאיש להון באפיה יטיחו וילכלכו בהם (כלומר בתאנים הללו) את אפיו — וכנ"ה בתוספ' ב"ק ספ"ט הרק וטש בפניו כנגד חברו ולגי' כ"י אירפורט (הוצ' צוק"מ 366) שרק וטש בפני חבירו. ביצה ל"ד. אין טשין אותן במטלת, ובפסחים ל' רע"ב וב"מ צ"ב. אין טשין את התנור באליה ואם טש וכו' ופי' רש"י טחין וגי' רבינו עיין בע' שט ב' וש"נ. ב"ר ס"פ ל"ד עיי"ע אדמדמני ובכפלות בבנין פלפל טשטש עיין הערך אחר זה] —

(טִשְׁטוּשׁ) [טִשְׁטֵשׁ] (מערך הקודם מל"ם הנ"ל פי' מִלכלך (besudeln בס"ג דפ' המוציא יין (שבת פ"א סע"א) ירדו עליהן [3]) גשמים ונטשטשו [4]) מהו פי' הגאון" שאם נראו לו אבנים מקורזלות דבוקות עם הקרקע בירידת גשמים ונטשטש העפר מעליהן ונמחק מהו לטלטלן — וזהו טשטוש דתניא התם (תענית כ"ב סע"ב) נטשטשו ואין עושין [5]) פירות, מי חיישנין שמא יהא כסותר או כטוחן וא"ל אם היה רישומן של אבנים ניכר מותר לו לימלן ולקנח בהן" [6]). פ"א נטשטשו שאינו ניכר שנתקנח בו כבר [7]). בפ' סדר תענית בגמ' על כל צרה (תענית כ"ב:) שכל זמן [8]) שאין הגשמים יורדין ואינגן מרובין [9]) מטשטשין את הארץ ואינה מוציאה פירות. ובס"ג דפ' השותפין (ב"ב ט"ז סע"א) שאלמלא ב' טיפין יוצאין מדפוס אחד מטשטשות את הארץ ואינה מוציאה פירות [10]). מטיט היון (תהלים מ', ג') תרג' מכסן [11]) טשטושא. יהמו יחמרו מימיו (שם מ"ו, ד') תרג' משתגשין ומטשטשין [מוהי]. פ' הקורא את המגילה למפרע בגמ' קראה סירוגין (מגילה י"ח:) היו בה אותיות מטושטשות או מקורעות אם רשומן ניכר כשרה. בפ' גט פשוט בגמ' משנמחק (ב"ב קס"ח סע"ב) נמחק או נטשטש אם רישומו ניכר כשר. *[אחי"ה בנו"ג ניטשטש והוא בנין נתפעל ואות ת' נבלעת וצריך לנקד נִטַּשְׁטֵשׁ בדגוש בטית ראשון וכנ"ה בתוספ' כלים ב"מ ספ"ד מראה . . שנטשטשה, שהש"ר פסוק אם חומה: מה צורה זו אעפ"י שמִטַּשְׁטֶשֶׁת מקומה ניכר וכו'. ובפועל פסחים ס"ה: היו בגדיו מְטוּשְׁטָשִׁין, זבחי' י"ח: מטושטשים או מקורעים. והפעל נגזר מע' הקודם והוא בנין

1) וכה"ג במתורגמן, ובנו"ג תשוטון. 2) בנו"ג דאתטש. 3) כ"ה גי' הגאונים עיין חידי' המאירי וכה"ג ברי"ף, וברש"י הגי' עליה. 4) וכ"ה בכ"י מ' וא"פ ובפי' ר"ח וכד' שונצ' וקראקא ושם ניטשטשו ובנו"ג בטעות ונשטשטשו. 5) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ' וויניציא ובשדפ"ע קטוע וגי' עושין כ"ה בכ"י מ' וב' ובע"י ובילק' בחקותי רמז תרע"א ובנו"ג ואינה מוציאה וכן בנו"ג מטשטשין את הארץ וכ"ה בכל המקומות הנ"ל .ועיין ד"ס תענית צד ס"ו: ועוד עיין למטה בהערה ובעל ד"ס לא העיר על זה מאומה: 6) הועתק מפי' ר"ח (נדפס בש"ס ווילי) ושם אי' כך שמעתי פירושו, וכזה הפי' אי' ג"כ ברי"ף ע"ש היטב ובחי' המאירי ובלמוד ערוך שבת צד ע"ו. ובש"ס ווילי במקום הנ"ל הוגה ללא נכון שמא יהא ככוסח תחת כסות שאי' בכ"י וצ"ל כבערוך כסותר. 7) וכפי' זה איתא בפירש"י ועיין בחי' המאירי. 8) בכ"י ו"ו ול"ד וב"ר, וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג הזמן וכ"ה בכ"י ה"ב. 9) כ"ה בכל כ"י ערוך ובדפ' וויניצ' בטעות שאין הגשמים מרובין ובדפ"ר חסר וכן קטוע בדפ' האחרונים ובנו"ג שכל זמן שהגשמים מרובין ואולי אודות שינוי הגי' הזו הכפיל רבינו להביא שתי פעמים הציון מתענית ותדע כי בפעם ראשונה הביא גי' נטשטשו ואין עושין פירות ובפעם שנית אי' כגי' הספרים עיין הערה 4. 10) זה הציון חסר בדפ"ר ופיז' ובדפ' אחרונים ואי' לנכון בכ"י ערוך ובדפ' וויניציא. 11) וכ"ה בכ"י תרג' עיי"ע כַּסַּן אבל בנו"ג בט"ס מסכ' וכן בדפ' אמ' ופ' בטעות מסין ובדפ"ר חסר.

פלפל לכן צ״ל בהתחלת הערך טִשְׁטֵשׁ במקום טשטוש ובכ״י ל״ד כל הערך נתחבר עם ע׳ הקודם וזהו נכון] —

טַשְׁטַק (מלי׳ בקטרי׳ tasta בהוצואריש תָאשְׁת בלשון פרסי החד׳ طشت, طاش ועוד تشت, تشتة קערה עמוקה, אגן tiefe Schüssel, Becken) בפ׳ תינוקת בגמ׳ דסמוך נדה שבדקה (נדה ס״ח רע״א) אטו עבדי חסרת (טשטקי חסרת דודי הסרת) [צ״ל דודי חסרת · טשטקי חסרת] כלומר והלא יש ליך עבדים הרבה וקדירות הרבה ויורות הרבה שיכולין להביא מים עכשיו בלילה ולחמם לך חמים ותחוף. — (א״ב פירוש בל״ר שם כללי לכלי חרש). *[אחי״ה וכ״ה בכ״כ וכונתם על ל״ר testaceus מהשם testa חרש וכ״ה באור אסתר להאחים באנדי, והנכון כדעת פערלעס עט״ש מ״ז עפ״י עדות פראפ׳ שפיעגעל וש״נ שהוא ל״פ וערבי׳ הנ״ל ולדעתי נבנה השם ממשקל تشتة כי ה׳ בסוף התיבה עולה עם ק׳ בעברית ומלה נושנת היתה طشتك כדעת פליישער ולזה עולה יפה טשטק ורבינו פי׳ ע״י יורות והנכון קערות עמוקות או אגנות כי כן משפט המלה הפ׳ וממנו הועתק ל״ר האמצ׳ tastia, tasta וגם בלא״ש Tasse אבל עיי״ע יורה ומ״ש. ודע כי סדר המלות עבדי . . דודי . . טשטקי וכן מוכח מע׳ דד ה׳ ע״ש ובהפשב״ע וכן מוכח מפירש״י ע״ש וכ״ה בתוספ׳ ס״ו: ד״ה אם סמוך. ובע׳ טכטך פירשתי כי גי׳ רש״י היתה במקום טשטקי: טכטקי וכן הביאו התוספ׳ הנ״ל טשטקי הוא טשטקי דפיזא והוא כסא לישב עליו בבית המרחץ ע״כ אבל לפי גי׳ רבינו בע׳ טכטך הגי׳ בכתוב׳ ע״ז: טכטכי פיזא. ועוד הביאו התוספ׳ שם פי׳ רבינו סעדי׳ טשטקי מסרקים היינו לחוף הראש ע״כ ונ״ל שכיון רס״ג על ל״פ تَرْنَه פירושו מסרק Kamm] —

* טַשְׁיוּתָא, טִישָׁא עיי״ע טש א׳.

נִשלם כסדר סדר התשיעי. תִּפארת נִיצוח למלכי ושועי. ומעפר מקימי. ומתיר אסורי. יגבירי לערך ערך עשירי.

*[אחי״ה ר״ת נתן וההרוזים האלה הם בכ״י ו״ו א׳ וכ״ה בכ״י ל״ד ושם בט״ס ישועי . . ומתוך אסורי וצ״ל ומתיר אסורי וכ״ה בכ״י בריטיש מוזיאום בלונדון ושם אי׳ נשלם ערך סדר תשיעי תפארת וכו׳, ובכ״י ו״ו ב׳ חסרו ההרוזים ובכ״י ב״ר אי׳ רק נשלם ערך ספר טית אתחיל ערך יו״ד ובכ״י ה״ב אי׳ בזה״ל: נִשלם ספר ערך תשיעי, תְּהלה לאל רועי ואחל ספר ערך עשירי בעזרת עוזרי ע״כ ואם נגרם במקום ואחל: נחל אז הרוחנו ג״כ ר״ת נתן.

אות היוד

* י׳ היא אות העשירית באלפא ביתא ותבא א׳) במקום ו׳ ד״מ ידע = ודע, ילד = ולד, יתר = ותר ובהפעיל ואפעל תבא במקום ו׳. ב׳) במקום א׳ ד״מ הַיְמִין = הֶאֱמִין, יִלְפָּא = אִילְפָא, כייב = כאב, שייב = שאב, ודוגמאות הרבה בירו׳ למשל יניי, יינון ודיין במקום ינאי, אינון, ודאין עיין מבוא הירושלמי למהרז״פ ח׳: ג׳) במקום ה׳ ד״מ יֵיא = יְהֵא, יִי = הָי, יַב יֵיב = יְהֵב, יְהֵיב. ד׳) באה בכתיבה מלאה להורות על חיריק ד״מ הילוך, יישוב וגם להורות על תשלום הדגש הנעדר ד״מ מייראׄ, נתייראׄ. ה׳) לא תחסר במקור ד״מ לֵירֵד, לֵישֵׁב במקום לָרֶדֶת, לָשֶׁבֶת. אבל מן יצא המקור לָצֵאת. ו׳) היא לפעמים מיותרת בראש המלה ד״מ יְטוּר, יְקוּמָא.

* 1 יֵא, יֵיא (= אֵי הֵי מלת השאלה לדעת מקום המבוקש ?wo) רק בקשור לי׳ ברכות נ״ח. כגני ליא ובע׳ כגני פי׳ רבינו עפ״י פי׳ ר״ח ליא כלומר לְאֵי מקום ע״ש ובנו״ג לייא וכ״ה בפסחים ה׳: כלפי לייא כלומר להיכן נוטה ומלת כלפי כְּלְאַפֵּי וא׳ נבלעת ובע׳ כלפי פי׳ רבינו בגי׳ אחרת ופי׳ בע״א ע״ש וש״נ כל כלפי לְיֵיא. ולדעת רשד״ל (דקדוק ל׳ כשדים צד ע״ו בהעתקת קרוגער) צריך לנקד כלפי לַיָּיא וה׳ נבלעת תחת לְהַיָּיא ופי׳ כנגד מי, כנגד היכן.

* 2 יֵא, יֵיא (= יְהֵא עיי״ע י׳ פי׳ יהיה !es sei עיין עמת״ל ללעווי) רק בירו׳ עיין ירו׳ תענית פ״ד דס״ח ע״ג ייא שלמה על ידא וכו׳ פי׳ יהיה שלום על יד וכו׳, ירו׳ סוכ׳ פ״א דנ״א ע״ד די ייא קרירה עליל, ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״א ע״ד ייא ההוא גוברא מְחָרָם, ירושל׳ פ״י דכ״ט. ייא סופיה מתחנקא, ובמד״ר פ״ד יהא סופא מתחנקא, ובקשור עם תיבה אחרת ירו׳ ברכות פ״א ד״ג רע״א או ייבה כיי דר׳ זעירא כ״ה בגי׳ מהרש״ם אך שם מנוקד בטעות וצ״ל כנקודת הח׳ לעווי יֵיבָה כְּיֵי פי׳ כמו יְהֵא בְּהָא כְּהֵי ובד״ו ובאה״צ למהרז״פ הגי׳ יהא בה כיי דמר ר׳ זעירא, ומהרש״ם פי׳ מל׳ יהב וצ״ע. ירו׳ ב״ק רפ״ח ד״ו: כמה את בעי מיסב וייאבך אהן צערא פי׳ כמו יהא בך, ושם: ולא ייאבך אהן צערא. ירו׳ כלאים רפ״ג דכ״ח רע״ג כל הן דאנא משכח לה ויאנא מחק לה וצ״ל ו׳ יַאנָא (= יֵא נָא = יְהֵא אֲנָא) פי׳ כשאמצא ספר אחד אשר שם זֵרוּעֶיהָ (ישעיה ס״א, י״א) מלא כתיב אני אמחק את ו׳ וצ״ל חסר, ור״ש לכלאים פ״ג מ״ב הביא גי׳ הירו׳ כל הדן ראשכחן לה ו׳ אנא מחק ליה ובדפ׳ זיטאמיר בטעות דאנא משכח אנא מחק ליה, ובירו׳ קידושין פ״ד דס״ו רע״ב אין כיני את המי מפיים יאנא מוקים ליה אם כן הוא אתה תראה עצמך כאלו מפיים אותי שלא להלקותו אז יהא אנא מוקים כלומר אקימנו מן הספסל שלא להלקותו ובדפ׳ אמשט׳ וזיטאמיר ואנא.

* יאו (כה״ג בדפ״ע ונדפס בדפוסים ראשונים אחר ע׳ יי ובדפ׳ אמש׳ ופר׳ ללא נכון בראש אות יו״ד והנכון כגי׳ כ״י ערוך ייאו עיי״ע).

☞ יָאִי (מל״מ יָאָה ובלי תרג׳ יְאָא, יָאֵי פירוש נאה (würdig, schön, gut תרגום נאוה תהלה (תהלים ל״ג, א׳) יאי שבחתא. *[אחי״ה בכ״י תרג׳ יאיא והוא הנכון כי יָאיָא בלשון נקבה וכן בל״ס יָאִיתָא ובל״א יָאָה, יָאתָא עיין הדוגמאות בעמת״ר ללעווי. וכנ״ה בדרז״ל ב״ב קי״א. הוא יאה וכו׳ עיי״ע גל ו׳ (ח״ב רע״ח ובהערה שם), מנחות נ״ג. הוא יאי וכו׳ עיי״ע אוֹרְיָין (ח״א רפ״ג) והפשב״ע ע׳ יאי, תמיד ל״ב. יאי למידר. ולנקבה חגיגה מ׳ יָאָה עניותא וכו׳ עיי״ע ברז ב׳. ירושלמי חגיגה פ״ב דע״ז ע״ד יאייא בריוא, וכן תר״י א׳ וב׳ יפת תואר (בראשית כ״ט, י״ז). שהש״ר פ׳ כמגדל: מדברותיך יאיא. והשם לנקבה יָאיוּתא וכ״ה בל״ס פי׳ יופי וכן תרג׳ לוית (משלי א׳, ט׳; ד׳, ט׳). בפסיקת׳ דר״כ צד ק״ט. יָאוּתָךְ ובפסיק׳ רבתי פכ״א בטעות יונתי. ותואר הפעל יָאוּת ירו׳ פיאה פ״ב די״ז. ושם ספ״ב די״ז: ירו׳ דמאי רפ״א דכ״א ע״ג, ירו׳ שבת פ״א ד״ג ע״ג ירו׳

שביעי' פ"ו דל"ו ע"ד, ירו' קידושי' פ"ד דס"ו, ירו' שבועות פ"ה דל"ו; תרגום אונק' שמות י', כ"ט, לדברים י"ג, י"ד וזולתם] —

* יָאלָא עיי"ע יילי.

יַאנָא עיי"ע יַא, ייא ב'.

* יָאסִין, יָסִיאָן, יאסיין, יָאסִינִיאָה, יָאסְנִיָּה (שם פרטי) עירובין נ"ג; בדפוס שאלוניקי וקהל"ר פ' טובה חכמה ר' יוסי בר יאסין ובע"ז מ"ב, הגי' בר יסיאן ובמנחות ו'; כ"י (הובא אצל ד"ס לביצה צד ז') בן יאסיין וכה"ג בר יאסיין בכ"י מ' לביצה שם ובנו"ג יאסיניאה וגו' יאסיניא אי' ג"כ בכ"י א"פ לשבת ע"ה; ובכ"י מ' לשבת שם יאסניה (ובנו"ג בן קיסמא) עיין ד"ס לשבת צד פ' ושם בהערה ס' הרבה שנויים ד"מ ברי"ף כ"י אסינא ונ"ל שהוא אחד עם יוסי בר אשיאן דירו' סוכה פ"ד דנ"ד סע"ג ועוד עיי"ע יוסינה.

יְאוֹר (מל"מ פי' נהר וחריץ (Fluss, Kanal בר"ג דפ' המקבל (ב"מ ק"ג) אריסא עביד ביה [1]) יְאוֹרֵי פי' עושה חריצין בקרקע שהולכין המים על פני השדה. *[אחי"ה ובגוף הדבר פי' כן רש"י ע"ש וכן ר"ח הובא בשט"מ לב"מ בזה"ל בי יאורי כמו נברכת לקבץ בו המים ומשם יספקו לערוגות ע"כ] —

* יארוד עיי"ע ירוד ב'.

יֵאוּשׁ (מל"מ יאש בנפעל פירוש אבידת התקוה die Hoffnung aufgeben, verzweifeln והשם יֵאוּשׁ Desperation מל"ע يَيْس) שלא מדעת (ב"מ כ"א רע"ב) פי' בע' יע"ל קנ"ס. *[אחי"ה אם יאוש קונה בגניבה ובגזילה עיין ב"ק ס"ו, והלאה ועיין בתוספ' גיטין נ"ה, ד"ה מ"ט ועיין כל הסוגי' ב"ק ס"ח, והלאה, ירו' ב"מ רפ"ב ד"ח: ייאוש בעלים שאבוד ממנו ומכל אדם, ירו' סנהד' רפ"ו דכ"ג; יאוש של טעות, ובתרג' איוב ו', כ"ו מילי יאושא, והפעל ב"ק ס"ו, והלאה כיון דמיאש, ב"מ כ"ב; יאושי מיאש מיניהו, ושם כ"ב, איאושי מיאש, ושם כ"ג, מיאש ליה מיניה, בהתפעל ב"ק ס"ח, נתיאשו, שם ס"ח; נתיאשו הבעלים ותמיד בשני יו"ד! וכן שם קט"ו, ובב"מ ז', כ"ד, (מתייאשין) [צ"ל מתיאשין] אבל לנכון ביו"ד א' בב"מ כ"ב, אבות פ"א מ"ז אל תתיאש, אתפעל ב"ק ס"ח; דילמא לא אִיָּיאַשׁ, שם; רשמעינן דאִיָאוּשׁ, ות' נבלעת אבל מלא אי' בתרג' ירו' א' לדברים כ"ט, י"ח וְיִתְיָאֵשׁ בליביה] —

יָאַת (לפי פי' ר"ב מל"מ וממעלי פ"י ופי' ענין הנאה geniessen ויתכן לגזרו גם מנחי ע"ו מן אות ענין רצון והסכמה לכן הביאו רבינו בע' את) משנת ברכות פ' אלו דברים (פ"ח, מ"ו) אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו. ובמשנת שבת פרק כירה שהסיקוה (פ"ג מ"ו) אין נאותין ממנו לפי שאינו מן המוכן, פירוש ענין הנאה. *[אחי"ה בנו"ג ניאותין ביו"ד וזה לכאורה ראיה לפי' ר"ב ומל"מ כי לך יָאָתָה (ירמיה י', ז') ובעתיד נָאוֹת (בראשית ל"ה, ט"ו) בכ"ז דעתי נוטה לדעת המדקדקים שגזרוה מפעל אות ותהיה אז נאות, או ביו"ד כדאי' בדרז"ל ניאות, במשקל נָבוֹשׁ, יֵאוֹת כמו יֵבוֹשׁ, ורבינו באר הע' את (ח"א ש"ל) ג"כ לשון הנאה ועוד מענין אות פי' רושם ע"ש, וש"נ הציונים, ועתה באתי להוסיף ירו' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ג וירו' תענית פ"א דס"ד סע"ג ראה את עצמו ניאות בחלום (וכ"ה בירו' יומי פ"ח דמ"ד ע"ד ושם: תוך חלום), ירו' שבת פ"ג ד"ו; אין ניאותין ממנו, ושב רפ"ו ד"ז רע"ד וירו' ביצ' ספ"א דס"א, כל שניאותין בו ביום טוב וכו', ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג שיאותו לאורו עיי"ע את, ונמצא רק בנפעל וביו"ד ובל"מ בלי יו"ד] —

* יָאוּת עיי"ע יָאִי ושם גם השם יָאִיוּתָא, יָאוּתָא.

* יֵב, יֵיב (= יְהַב, יְהֵב וה' נבלעת כמו בל"ס ופי' נתן geben) רק בירו' שמדרכו לקרב ב' תיבות אל אחת וע"י זה נבלע הה"א עיין מבוא הירו' למהרז"ף ח'; אבל בשרש זה ראינו כי גם באותה המלה נבלעת הה"א עיי"ע יא, ייא, ירו' תענית פ"א דס"ד; יבית לה (= יהבית פי' נתתי), ירו' נדרים פי"א דמ"ב ע"ג דו יב ליה (= יהב ליה, נתן לו), ירו' תענית פ"ג דס"ו ע"ד, ירו' כתובו' ספ"ו דכ"ט; ושם פי"ב דל"ה, וירו' גיטין פ"ו דמ"ח, ירו' נזיר ספ"ה דנ"ד; יבון, ירו' גיטין פ"ה דמ"ז; וייבה, ירו' חגיגה פ"ב דע"ז ע"ד ייבונון, ירו' נזיר ספ"ה דנ"ד; ייבון ליה, ירו' ברכות פ"ט די"ד סע"א ושל ראש עד שלא ייבה לא ייבה מן דייבה (הוא) [הא] ייבה פי' המהרש"ם כשאין לו אלא תפלה של ראש נמי אין לברך בשעת הנחה אלא קודם דהא עד שלא נתנה לא נתנה ומשנתנה הא נתנה ואין מקום לברך בשעת הנחה ע"כ, ובאה"צ פי' בע"א, ירו' נדרים פי"א דמ"ב ע"ג דו יב לה מקמה טבא ובפסיקתא רבתי ר"פ כ"ב (יבולי) [צ"ל יבי לי] מקמת פלן נסתה ויהבה ליה והמו"ל (ה' פריעדמאן צד קי"א) הגיה בלא הכרח הבי לי אולם יבי לי

---

[1]) בנו"ג בי ובכ"י ש"ס (ד"ס במקומו) אי' בי יאורי דאריסא ובכ"י ה' בי אוריא ובגליון יאורי.

יותר טוב והוא הצווי וכן בירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ד ייב לי ואנא שתי. ועוד עיי"ע מקמתא ציון של ויק"ר פ"ה.

* יָבָא, יֵיבָא, יֵיבָה (נתקצר מן יְהֵא בָּהָא es sei hier, es findet statt) ירו' שבת פ"ג ד"ו: יבא כיי דמר וכו', ירו' עירובין פ"א די"ט, ירו' נדרים ספ"ז ד"ם ע"ג ייבא כיי דמר וכו' וכ"ה ירו' שבת פ"א ד"ד ע"ג וע"ד ושם פמ"ז דמ"ו סע"ג, ירו' תענית פ"א דס"ג רע"ד, ירו' עירובין פ"ו דכ"ג רע"ג (ושם כי דמר וצ"ל כיי דמר) וכ"ה בירו' ברכות פ"א ד"ג רע"א לגי' המהרש"ס ובנו"ג יהא בא כיי דמר עיי"ע יָא ב'. ירו' פסחים פ"א דכ"ז רע"ב, ירו' מעשרו' פ"ג ד"נ ע"ד וירו' ערלה פ"ג דס"ב סע"ד, ירו' מגילה פ"ב דע"ג; ירו' נזיר רפ"ח דנ"ז, יובא כהדא וכו', ירו' ב"ק פ"ד ד"ד: ייבא כפלוגתא וכו'.

יַבֵּב (מל"ם פי' הריע וקרא בקול יללה מל"ע וסו' أبب = يبب ängstlich (wild) schreien) והשם יַבָּבָא בל"ם יַבָּבְתָּא (das Lärmblasen) בפ' יו"ט של ר"ה (ל"ג:) שיעור תרועה שלש [1]) יבבות. — (א"ב תרג' הריעו והריעתם (יהושע ו', י') יביבו ותיבבון). *[אחי"ה וקרוב היה לר"ב להביא ראיה מתרג' לשמות ל"ב, י"ז, לבמדבר י', ז', ט', תר"י א' כ"ג, כ"א ועוד זולתו. וכן בירו' יבמות פמ"ז דמ"ו ע"ד שמע קול המקוננות מיבבתו בין המתים. וזו מהוראת מלה ערבי' הרשומ' אבל בל"ס גם ענין רנה ודיצת חדוה jubeln וכ"ה בתרגום באתפעל עיין לתהלים ס"ה, י"ד; ס"ט, י"ד; ק"ח, י'. — והשם יבבא. תרג' תרועה (במדבר כ"ט, א') יום יַבָּבָא (והובא בר"ה ל"ג:), ולפי גי' כ"י תרג' לאיוב ל"ג, כ"ו מתורגם בתרועה: ברעוא וביבבא עפ"י שתי הוראות המלה עיין עמת"ר ללעווי ושם ג"כ פי' התרג' לתהלים ק"נ, ה'] —

יבדה (לפי' רבינו יָבַד כמו אָבַד zu Grunde gehen) אבל עיין גם בפנים) בפסיקתא דויהי בשלח פרעה (פסיקי דר"כ צד פ"ט.) אמר צפור מבלעדי שמיא לא יבדה, פי' לא מתאבדה. *[אחי"ה בכ"י ל"ד בראש הערך יבדה ובאמצע: יברא, ובכ"י ב"ר במ"ס יברה ודע כי בקהל"ר פ' חופר גומץ ובאסת"ר פ' גם ושתי הגי' „לא יברח" ובתחלה עלה במחשבתי לומר שהוא מ"ס מן יבדה ובפרט כי גם בירוש' שביעית פ"ט דל"ח ע"ד אי' צפור מבלעדי שמיא לא יברא וכו' וכגי' רבינו. אבל אחרי רואי כ"י בשו"ט מזמור י"ז פ' ממתים הגי' לא אתיא אמרתי לחזק גי' לא יברח (וכ"ה בכ"י כרמולי בפסיקת' אצל הח' באבער בפסיק' שם אות קס"ב: לא יוכל לברוח) כי בל"ע بدا פי' יצא והלך וכן بدأ הלך פתאום וזה פתרון בדה וגי' לא יברח, לא אתיא היא עפ"י העתקת מלה ערבי'. וא"כ עיקר מקום הע' יתכן בערך בדה ושם הביאו כ"כ. ובנו"ג בפסיקת' לא מצדיא ותוספ' ע"ז מ"ז: ד"ה דימוס גרסו כן בירו' הנ"ל לא מיתצדא. ואולי גם זאת היא העתקת יבדה כי בל"ע باد ענינו כלה ונכרתה או מל"פ بند נאחז בחבל ונלכד בפח. ולפירוש רבינו יש להביא ראיה מתרגום משלי י"א, י' שתרג' ובאבד: וביובדנא וא"כ אבד כמו יבד] —

יַבְחוּשׁ (לפע"ד כמו בחוש מל"פ مگس ובי' ומ' מתחלפין פי' יתוש דק אדום dünne, rothe Mücke) בפ' המפלת (נדה כ"א. במשנה) המפלת כמין קליפה [2]) כמין שערה כמין עפר [3]) כמין יבחושין [4]) אדומים. פי' תולעים כדאמרינן בס"ג דפ' ואלו טרפות (חולין ס"ז סע"א) ואת נבלתם תשקצו (ויקרא י"א, י"א) [5]) לרבות יבחושין, וכדאי' בפרק כל הזבחים בגמ' דסמוך עָרֵל (כ"ב.) אלא למעוטי יבחושי אדומין אפילו בעינייהו נמי דהא תנן [6]) (מקואות פ"ו מ"ז, ידים פ"ב מ"ב) אמר רשב"ג כל שתחילת ברייתו מן המים מטבילין בו [7]). *[אחי"ה ודע כי אמיתת נוסח רבינו בענין ציון הפסוק ויקרא י"א, י"א הוברר מפירש"י על התורה כי על זה הפסוק ואת נבלתם תשקצו פירוש בזה"ל לרבות יבחושין שסיננן יבחושין מושיירונ"ש, והיא כדעת ר"א בערלינער (רש"י 200 moucherons) קליינע פליעגען, מיקקען ע"כ ובחולין פי' כמין יתושין דקין הנמצאות במרתפות של יין ע"כ וקצת בע"א בזבחים ע"ש ועפ"י שני פירושים הללו העתיק הח' לעווזאהן (זאאלאגיא 314, 334) את המלה ע"י Kellerfliegen, Wasserschlängelchen ודע כי مگس נגזר מלש' בקטרית makhshi ואולי יבחוש (וזה היחיד אי' בתוספתא ידים הפ"ב) נולד מכתיבת בחושי = מחושי והיא מלה בקטרי' הנ"ל וקרוב לזה בשאר לשונות אינדגרמניות עיין יוסטי צינדלעקסיקאן 222] —

* יָבַל (בהפעיל יוֹבִיל כדרך ל"מ ענינו הבאה führen) סנהד' צ"ה ע"א תרג' לישעי' י"',

1) זו נוסחתו של ר"ח עיין בחי' הרמב"ן ובריטב"א ובנו"ג כשלש. 2) בירו' בגמ' נדה פ"ג ד"נ רע"ג הגי' כמין חתיכה. 3) כ"ה בכ"י ו"ז. 4) בדפי' פיזי ובכ"י ו"ו בי' בחושיון. 5) בנו"ג וכל השרץ השרץ על הארץ (ויק' י"א, מ"א) ועוד עיין בסוף הערך. 6) בנו"ג תניא. 7) וכ"ה בזבחי' אבל במקואות וידים הגי' טהור.

ל"ב מוביל ומייתי בידיה פי' מוליך ומביא. ושם ס"ב: עירובין כ"ז רע"ב מובילנא מאניה בתריה וכו' עיין ערך סר ב' וערך מן ז'. גיטין ס"ז: אובילו. טהרות פ"ז מ"ה מובל. והרבה בתרגומים עיין במתורגמן ע' יבל א' אבל בע' מַיַּת היה טועה. ובעז' ה', י"ד; ו', ה' היבל. ובפַעֵל ירו' ע"ז פ"ג דמ"ג. מאן דמר אוביל גְיַיבֵּל, ירו' תענית פ"ג דס"ו ע"ד הוה מְיַיבֵּל לה לתמן (לאבן הטועים), ירו' סוטה ספ"ז דכ"ב. והא תמן מייבלין אורייתא גבי ריש גלותא. ושם: כד אינון תרתיי תו [1]) מְייבל חדא ומייתי חדא. ובירו' יומא רפ"ז דמ"ד רע"ב בטעות בתיבה אחת כד אינון תרתויתי מייבל חדא וכו' ובירו' מגילה פ"ד דע"ה סע"ב תרתייתי מיבל וצ"ל תרתיי תי מייבל וכו'. — יבולי עיי"ע יב. וממנו השם מובל ענין משאוי עיי"ע מבל ב'.

* יוּבָל (מל"מ פלג מים וכן בל"ע وابل ובלא"ר יַבְלָא (Strom, Fluss) ובפרט נקרא כן נהר מיוחד ויק"ר פכ"ב במד"ר פכ"א וילק' איוב רמז תתקכ"ו נהר יוצא מעדן ויובל שמו ומשם הוא שותה (בהמות). — בכורות נ"ה: ונהר הרביעי הוא פרת . . תניא ר"מ אומר יובל שמו שנאמר וכו'. תרגום פלגי מים (איכה ג', מ"ח) היך יבלין דמיא.

* יוֹבָל (מל"מ ונרדף עם איל וממנו קרן היובל Widderhorn ונקראה כן שנת השמיטה Jubeljahr לפי שתוקעין בקרן היובל) ר"ה כ"ו: כ"ז. ל'. ערכי' ג' סע"ב שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות וכו'. והקבוץ יובלות ר"ה ח': יובֵלֵי ערכין י"ב: ונקרא, שנת החמשים יובל לפי שתוקעין בו בשופר שהוא קרן של איל (מתורגמן). וכן בדרז"ל ר"ה כ"ו. מאי משמע דהאי יובלא לישנא דדכרא הוא דתניא א"ר עקיבא כשהלכתי לערביא היו קורין לדכרא יובלא. ובירו' ברכות פ"ט די"ג רע"ג א"ר לוי בערביא קורין לאימרא יובלא והיה במשוך בקרן היובל (יהושע ו', ה'). ודע כי בל"ע وابلة נקראו כן צעירי הצאן וזו לכאורה ראיה לדעת ר' לוי בירו' הנ"ל אבל בל' פעניקיא נקרא יֹבֵל איל וזו ראיה לדעת ר"ע בר"ה הנ"ל עיין פרעמדשפ' רעדענסארטען להחכם ברילל מ"ו ומ"ע דמ"ג הנסמן שם.

יַבָּל (= יַבָּלִית, יַבָּלָא מל"מ יְבֵל, יַבָּלָא, יְבָלָא דשא, ירק Gras וכן הוא גם בלשון ערבי ابل ובל"מ יְבוּל, בּוּל, בְּלִיל) בפ"ג בכלים (מ"ו) יבלית שטופלין בה את (הפרסים) [2]) [וצ"ל פרדים] [3]) ס"א פטסין [4]). פי' ע ש ב ששמו יבלא [בארמית] ובלש' קודש (חצובה) [צ"ל חצוב]. ברפואות דמי שאחזו (גיטין ס"ח סע"ב) וחילפי דימא ויבלא. ובר"ג דפ' כל הבשר (חולין ק"ה:) כרך ריפתא איבלא [5]). ותנן בפ"ב בשביעית (מ"ב) מפרקין ומייבלין פי' מסירין עשבים הרעים [6]) ועוד פי' בע' ז ב ל. *[אחי"ה ושם הביא את הירו' (שביעית פ"ב דל"ג ע"ד:) מעבירין את היבלת [7]) ולכאורה לזה כיון רבינו גם בע' הנוכחי כי לפי דעתו מייבלין הוא מענין יבלית, יבלא שפי' לעיל עשב וכן דעת רש"י בחולין ובגיטין הנ"ל. וכן הביא רה"ג לכלים הנ"ל ראיה לפי' יבלית מזה דשביעית ופירושו בענין יבלית הועתק ע"י רבינו בראש הערך ועפ"י פי' רה"ג השלמתי מלת ארמית וכן מוכח מע' חצב ג'. ובעה"ק שנ"ב אי' שמו יבל בל' י ש מ ע א ל ורה"ג הביא עוד לביאור המלה וז"ל „ובטיית חייל" והוא בל"ע خيل פי' עשב הנקרא בל"ר ruta ובלא"ש Raute ועוד נקרא בל"ע سذاب וזהו לפע"ד חצוב עיי"ע חצב ג'. ועוד ע' גרד א' (בח"ב, שנ"ו). ור"ש פי' בשם י"מ יבלית מין טיט. ויותר נראה פי' רבינו שהביא הוא בשמו וכן בפי"מ להרמב"ם מבואר ע"י „עשב לח" וזו הוראת מלה ערבית ابل feuchtes Gras. וכנ"ה בתוספת' כלים ב"ק רפ"ג הקנונין הגדולים שטפלן ביבלות ובאדמה, וצ"ל ביבלית ובר"ש הגי' ביבלי וא"כ יבלות הוא הקבוץ כמו בחולין ק"ה: עקרינהו ליבלי וכה"ג ברש"י ע"ז כ"ח, ד"ה גרדא כי ההוא דסוטה (י'.) גריוי דיבלי כ"ה בדפ' הישנים ועיי"ע רפק. ובענין הציון מע"ז הנ"ל עיי"ע גרד א' ושם לנכון פי' רבינו על ידי חצב (ע"ש מ"ש בח"ב שנ"ו)] —

יְבֶלֶת (= יְבוֹלֶת השם מתואר עברי יַבֶּלֶת מל"ע وبل fliessen, eitern וא"כ יְבֶלֶת eiterndes Geschwür, Blatter ולדעת רבינו (Warze) בסוף עירובין (ק"ג.) חותכין יבלת במקדש א ב ל ל א ב מ ד י נ ה [8]). ובפרק אלו דברים בפסח (ס"ח:) ה ר כ ב ו [9]) ו ה ב א ת ו מ ח ו ץ ל ת ח ו ם [10]) וחתיכת

---

[1]) צ"ל תי פי' תהי או תו כמו אתו מן אתא עיי"ע. [2]) כ"ה בדפ"ר פיזי וויניצי באסיל. [3]) וכ"ה בדפי' אמש' וכ"ה בע' פדס וכן הובא בפי' ר"ש לכלים. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וכ"ה בע' פדס בשם גאון וכיון לרה"ג כדמוכח מפי' רה"ג לכלים ועיין הר"ש לכלים ובע' טפל א'. ובדפ"ע בכאן פטסים. [5]) וכה"ג בפי' רגמ"ה כ"י לחולין ובנו"ג כרך ליפתא איבלי ובכ"י הנ"ל הגי' אכל נהמא. [6]) ועה"ק שנ"ב פי' בזה"ל שקורין יעטין ע"כ והוא בלא"ש gäten = jäten. [7]) בנו"ג היבולת ולפע"ד צ"ל היבלות ועיין בערך הבא. [8]) כ"ה בכ"י ערוך. [9]) וכ"ה במשנה דירו' וכ"ה בעירובין ק"ג. אבל בבבלי פסחים הנ"ל הרכבתו. [10]) כ"ה בכ"י ל"ד וב"ר, ובכ"י ו"ו ה"ב אי' עוד מ ב ח ו ץ ל מ ח נ ה ומחוץ לתחום, ובדפ"ע נשמט כלל.

יבלתו. פי׳ חרוץ או יבלת (ויקר׳ כ״ב, כ״ב) ובלעז קורין אותו וורוגא [1]) וי״א פורו. *[אחי״ה והוא בלאי״ט porro = verruca בלא״ש Warze ובל״צ verrue ובזה הלעז פי׳ רש״י בעירו׳ ובפסחים הנ״ל יבלתו ורוא״ה וכ״ה בפיי לויקר׳ הנ״ל ובר״ש לנגעי׳ פ״ו מ״ז לועז פורו״ט = poreau ולפרה פ״ב מ״ב ווריוא״ה והוא כשני מיני לע״ז הנ״ל ובדפ׳ שונצ׳ לעירו׳ פירש״י וירוגא והוא לאי״ט או רומי הנ״ל וכן הלעז ברד״ק שרש יבל. וגם גירסת רש״י יבולת וכ״ה בגמ׳ ובכ״י ש״ם (ד״ס עירו׳ צד ר״ג) וכ״ה בפי׳ רה״ג לנגעי׳ פ״ו מ״ז. ודע כי יבלת של מקרא הוא תואר השם ושל משנה הוא שם הדבר עיין פירש״י לעירו׳ ורד״ק שם ותוי״ט לעירו׳ פ״י מי״ג והוא הביא מלה אשכנזית וואר״ץ וכן העתיקו ע׳ זקנים יבלת (ויקרא הנ״ל) μυρμηκιῶντα פי׳ יַבְלָן כהעתקת התרגום כלומר מי שיש לו יתרת על בשרו ובפי׳ רה״ג לפרה הנ״ל גרס אצל יבלת גם יתירת. והקבוץ לנגעים שם היבלות עיי״ע דל ד׳ ובספרא נגעי׳ פ״ב היבולות וצ״ל הִיבלות ומזה הענין לפע״ד מעבירין את היבולת או לפי תקונינו בע׳ הקודם בקבוץ היבלות כלומר מסירין את היתרות העודפות מהצמחים] —

* יבלונא ירו׳ שביעית פ״ו דל״ו ע״ד צ״ל גבלונה והוא Gaulanitis עיי״ע גבלן בח״ב רכ״ו.

יַבֵּם (ענינו ידוע מל״ם פי׳ נשואי אשת אח המת בלא בנים (die Leviratsehe vollziehen בפ׳ החולץ בגמ׳ מצוה בגדול לייבם (יבמות ל״ט:) פי׳ ר״ח השתא קיימת לן כרבא (שם סוף העמוד) דאוקמה למתניתין לרבנן דאמרי על איזה דרך כונסה קיים מצות יבום ואעפ״י שאין הלכה כאבא שאול עדיף לעשות כמותו כדגרסינן בפרק ב״ש בגמרא ב׳ אחין (יבמות ק״ט.) לעולם ידבק אדם בג׳ דברים וחד מינייהו בחליצה כאבא שאול. *[אחי״ה בתוספ׳ יבמות ל״ט: סד״ה אמר רב הובא פי׳ ר״ח דפסק כאן דמצות יבום קודמת וחזר בו בפ׳ מצות חליצה ופ׳ דמצות חליצה קודמת ע״כ וא״כ רבינו אחר מסקנא של ר״ח בפ׳ דמצות חליצה נגרר והגרי״ב בהפשב״ע הניח זה בצ״ע ושם עוד טעות קיימא לן כרב וצ״ל כרבא. — והפעל יַבֵּם וכן בל״ם אי׳ עוד ביבמות ל׳ רע״א וסע״א ומ׳ סע״א והרבה בפיעל יבמות פ״ב מ״ו, מ״ז, מ״ח; פ״ד מ״ה, מ״ו וזולתם. התפעל יבמות פ״א מ״ב. מ״ג והלאה; פ״ב מ״א והלאה; והשם יִבּוּם יבמות פ״א מ״א; פ״ב מ״ה, כתובות ס״ד. בכורות י״ג. ובירו׳ גיטין ספ״ג דמ״ט רע״א ייבום. והקבוץ כתובות פ״ב. יִבּוּמִין. ושם טופשט יבמות נ״ב: קידשה לשם יְבָמוּת (ומהקבוץ יְבָמוֹת נקרא מסכת יְבָמוֹת) והעומד לקיים מצות יבום נקרא יבם והקבוץ יְבָמִין יבמות פ״ג מ״ט זיקת שני יבמין, ושם מ״ב. מצות יבמין, ב״ב קי״ט: פרשת יבמין. והיא נקראת יְבָמָה (מל״ט יְבֶמֶת) יבמות י״ג. נ״ג. והלאה צ״ב: ירו׳ יבמות רפ״א ד״ב: וירו׳ סוטה פ״ב די״ח: והקבוץ יְבָמוֹת יבמות נ״ג. והלאה. — וכן נקרא בעל אחות אשתו יָבָם זבחים ק״ב. ויק״ר פ״כ יבמה מלך. ולנקבה תרג׳ רות א׳ ט״ו הא תבת יבמתיך. והקבוץ ילק׳ מ״א רמז קע״ה בשם שו״ט יבמות היו כלומר נשואות לשני אחים] —

* יַבְנֶה (בל״ע يبنى בל״ס יַמְנִין בל״י Ἰάμνια, Ἰάμνεια עיר ומושב הסנהדרין בימי ריב״ז) כבר הוזכר בדה״י ב׳ כ״ו, ו׳ חומת יַבְנֶה ורבים אומרים כי היא יבנאל של יהושע ט״ו, י״א קרוב לעקרון. ועל תכונת העיר יבנה עיין וויענער רו״ו, גרעטץ במ״ע מהרז״ף ח״ב, ק״ח, נייבויער געאגרא-פיא ע״ג והלאה. יבנה היתה מושב הסנהדרין מימות ריב״ז עד רשב״ג. ר״ה ל״א סע״א ורע״ב גלתה סנהדרין . . מירושלים ליבנה ומיבנה לאושא ומאושא ליבנה ומיבנה לאושא וכו׳. גיטין נ״ו: אמר ליה (ריב״ז לטיטוס) תן לי יבנה וחכמיה וכו׳ עיי״ע ששל. קידושין מ״ט: חכמי יבנה. ירושלמי ברכות פ״א ד״ג: ירו׳ יבמות ספ״א ד״ג: ביבנה יצתה בת קול עיי״ע בת קול. ירו׳ נדרים פ״ו ד״מ. כן היינו נוהגין ביבנה. ירו׳ סוט׳ ספ״ז דכ״ב. ביבנה הותרה הרצועה יצתה ב״ק וכו׳. ברכות ס״ג: כתובות מ״ט. ב״ב קל״א: ירו׳ ברכות פ״ד ד״ז ע״ד כרם ביבנה עיי״ע כרם ב׳, תוספתא דמאי פ״א ותוספתא סוף מכשירין (לפי גי׳ כ״י אירפורט) אוצר של יבנה. מכילתא פי״ג בצל של שובך ביבנה. — ועוד נקרא יבנאל כפר ימא עיי״ע ימי א׳ ומ״ש.

* יַבְקָא (שם עיר) ירו׳ דשביעית פ״ו דל״ו ע״ג תחומי א״י . . חשבון ויבקא ובכ״י תוספת׳ שביעית פ״ד יוקפא ובילק׳ סוף עקב רמז תתע״ד יוסקא, ספרי סוף עקב משקא, ונראה עיקר גי׳ הירו׳ ונקרא על שם נהר יַבֹּק של מקרא, ובתרג׳ יוּבְקָא והיום נקרא زرقا עיין וויענער רו״ו ח״א 519.

יַבְרוּחַ (מל״ע يبروح בל״ס יַבְרוּחָא והועתק לל״י Αἰβρούχης אמצ׳ פי׳ דודאים Mandragora, Alraun) בחלק בגמ׳ אין תורה (סנהד׳ צ״ט:) וימצא דודאים (בראשית ל׳, י״ד) מאי דודאים אמר רב

[1]) כ״ה בכ״י ה״ב ובכ״י ל״ד מרוקא וצ״ל וורוקא ובכ״י ב״ר ברוקו ובדפ״ע ברוקא.

יברוחי [1]) יברוחי. ובב״ר (ר״פ ע״ב [2]) והוא לשון ישמעאל [3]). — (א״ב תרג׳ דודאים בשדה (בראשי׳ הנ״ל) יברוחין בחקלא). *[אחי״ה ולפסוק ט״ו ט״ז יַבְרוּחֵי דברי וכ״ה בפשיטא. והיחיד בירו׳ שבת פ״ו ד״ח רע״ב והדין דקרי על יברוחה אסור ובירו׳ עירובין ספ״י דכ״ו ע״ג על יברוחא. והרחבתי דבורי על מלה ערבית הנ״ל בספרי על העתקת ריב״י טאווס צד 323 עש״ה. ועוד עיי״ע סבים — ועה״ק שנ״ב סיים זה הערך בזה״ל אלרונ״ן בלא״ש] —

* יָבֵשׁ (מל״מ יָבֵשׁ וכ״ה יְבֵשׁ בל״ס ובל״ע يبس פי׳ חורב בלי ליח trocken sein) ביצה כ״ו: ירו׳ ביצה רפ״א ד״ס. מוקצה שיבש. גיטין ס״ט: כי היכי דיביש וכו׳, ירו׳ תעני׳ פ״ג דס״ו ע״ד יבשת ידיה. פיעל ב״ר פל״ג ליבש את העולם. פַּעֵל ב״מ ע״ד. יַבּוֹשֵׁי והשם יַבָּשָׁה פי׳ מל״מ כלומר ארץ הנגובה trockenes Land גיטין נ״ו: נעלה ליבשה ובל״ס יַבִּישְׁתָּא וכ״ה יבשתא בדניאל ב׳, י׳ ובתרגום לבראשית א׳, ט׳. י׳; לתהלים צ״ה, ט׳, תמיד ל״ב. ועוד השם בל״ס יַבִּישָׁא ובתרג׳ יוֹבֵשׁ, יוּבְשָׁא תרג׳ לדה״י ד׳, ה׳; לשופט׳ ו׳ ל״ז, מ׳. והתואר יָבֵשׁ ולנקבה יְבֵשָׁה (עוקצי׳ פ״א, מ״ב), יְבֵישָׁה (תוספ׳ תרומ׳ פ״ז, ט״ז) והקבוץ זכר יְבֵשִׁים (עוקצי׳ פ״א, מ״ג) ולנקבה יבשות (ט״י פ״ג מ״ו) עיין N. Saggio לה׳ Lattes 62, 63 — יוֹבְשָׁנִי בל״ע يابس תענית י׳. עיי״ע טבאי.

* יַגְדִּי (שם מקום ?) ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ד אלו עיירות שהן מותרות בתחום . . יגדי חטם . . ובתוספ׳ שביעית פ״ד הגי׳ יגרי טב.

יָגֵ״ל (ר״ת) דנין יג״ל מיג״ל (מנחו׳ נ״א.) עיין בע׳ תבטש. *[אחי״ה ושם פי׳ רבינו עפ״י פי׳ רגמ״ה כמו שאוכיח ובכ״י רגמ״ה אי׳ ג״כ הגי׳ יגל ובנו״ג יגי״ל] —

* יִגְנוֹן (שם הפרסי) עיין פרקי דר״א פמ״ח הובא מה׳ לאטטעס (שם).

* יָגַע (ידוע מל״מ פי׳ טרח sich bemühen) בקל: ברכות נ״ח רע״א כמה יגיעות יגע אדה״ר וכו׳, ירו׳ ברכות פ״ב ד״ה ע״ג, שהש״ר פ׳ דודי ירד וקהל״ר פ׳ מתוקה יגע זה לשתי (בשתים או בשלש, בשתי) שעות יותר ממה שלא יגעתם אתם כל היום כולו. מגילה ו׳ רע״ב יגעתי ולא מצאתי וכו׳ ע״ש, ב״ב נ״ט סע״ב יגעת ופתחת יגע ופתום. ירו׳ שביעי׳ פ״א דל״ג: וירו׳ סוכ׳ רפ״ד דנ״ד: כי לא דבר רק הוא מכם (דברים ל״ב. מ״ז) ואם רק הוא מכם למה שאין אתם יגיעין בו . . אימת היא חייכם בשעה שאתם יגיעין (יגיעים) בו. ירו׳ חגיגה פ״ב דע״ז: שהיה יָגֵיעַ בתורה כל ימיו וכו׳. קהל״ר פ׳ מתוקה: כל מי שהוא יגע בתורה בעוה״ז בעוה״ב אין מניחין אותו לישון וכו׳. ב״ר פל״ט בשעה שיגיעין הן נחין ע״ג סלע וכו׳. פיעל סוט׳ י״ד כדי ליַגעה. ירו׳ ביצה פ״ב דס״א ע״ג מתוך שאת מייגעו וכו׳, תו״כ ויקרא פרק ז׳ פ״ה היה מיגען כל היום, במד״ר פי״ד מה יש לו לאדם לעשות שהוא מייגע בשרו הרבה. בפועל: כתובות ח׳: אחינו הַמְיוּגָּעִים וכו׳. נתפעל והתפעל: גיטין ע׳. ונתייגע, שו״ט ריש מזמור ב׳ נתיגע הבן, פסיקת׳ שובה צד קס״ד והובא ביל׳ סוף קהלת. רמז תתקפ״ט שלא תתייגע (תתיגע) בחזירה ע״ש. פסיקת׳ רב׳ פי״ד נתייגעת במד״ר פ״כ ומתייגע. תניא דבי אליהו פ״ה ופי״ד מתייגעין בד׳ רוחות העולם. הפעיל: בירו׳ ברכות פ״ב ד״ה סע״א וירו׳ עירו׳ פ״ה דכ״ב ע״ד חגיעוך סוף וכו׳ פי׳ מהרז״ף במהי״ר י״ד: הורידו אותך לסוף הדבר והקילו עליך ע״כ. ולרוב פעמים אי׳ בציווי הגע עצמך (ירו׳ שקלים פ״ב דמ״ז. ירו׳ חגיגה פ״א דע״ו: ע״ו ע״ג, ירו׳ ב״ק רפ״י ד״י: ירו׳ סנהד׳ רפ״ב די״ט ע״ד) כלומ׳ הוי מטריח את עצמך להבין זאת. והשם כדרך ל״מ יָגָע, יְגִיַע, יְגִיעָה ב״ר ספ״י לא בעמל ולא ביגע, ושם פי״ב לא בעמל ולא ביגיעה וכ״ה בשו״ט ריש מזמור ס״ב. ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח. ליגיעה לא ניתנו, תענית ט״ז סע״א יגיעה בשדה, ויק״ר פי״ט שכר יגיעה, והקבוץ יגיעות ברכות נ״ח. ירו׳ ברכות פ״ט די״ג ע״ג. ברכות ח׳ סע״א ט״ו: נהנה מיגיע.

1 יָד (מל״מ Hand; עַל יַד פי׳ זה אחר זה auf der Hand, nach einander; מִיַּד von der Hand, sofort) בריש עדיות (פ״א מ״א) ובריש נדה (פ״א מ״א) מעת לעת ממעטת על יד מפקידה לפקידה ומפקידה לפקידה ממעטת על יד מעת לעת [4]) ומפורש בגמ׳ (נדה ד׳:) הא דתניא בריש תוספת נדה (פ״א) כיצד בדקה עצמה באחד בשבת ומצאה טהורה וישבה לה ב׳ ושלש [5]) ולא בדקה ובד׳ בדקה ומצאה טמאה אין אומרין תטמא [6]) מפקידה לפקידה אלא מעת לעת וממעטת [7]) ומפקידה לפקידה ממעטת על יד מעת לעת וכו׳ [8]). — (א״ב תרג׳ אל תהרגם

[1]) בדפ׳ ויען בנו״ג אמר רבי ברוחי וצ״ל רב יברוחי, ובב״ר ר״פ ע״ב ר׳ חייא בר אבא וכ״ה בפסיקי׳ זוטרתי (בהוצ׳ תה׳ באבער 152) ובילק׳ ויצא ריש רמז קכ״ט ר׳ חייא ב״ר. [2]) עיין הערה הקודמת, ובב״ר אי׳ יברוחין וכ״ה בפסיק׳ זוטי׳. [3]) כ״ה לשון נכון בדפ״ר. [4]) כ״ה בכל הכ״י, ובדפ״ע קטוע. [5]) בנו״ג שני ושלישי ובתוספ׳ יום השני ויום השלישי. [6]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ל״ד וה״ב ובדפא״מ, ובד׳ וויניציא הטמא. [7]) נראה שהוא מפי׳ רבינו, ובכ״י ו״ו ל״ד ה״ב הגי׳ אין אומרין תטמא מעת לעת אלא מפקידה לפקידה פשיטא וכו׳ ע״כ ונראה שהוא קטוע כי זה האחרון הוא פי׳ מבבא שנייה. [8]) לי׳ בכ״י מפני שנכלל בבבא ראשונה הקטועה כאמור בהערה הקודמת.

(תהלים נ״ט, י״ב) לא תקטלינון מיד פי׳ כמו מן יד תכף ולאלתר). *[אחי״ה וכה״ג במתורגמן, ובנו״נ מן יד ובכ״י תרג׳ לי׳, וכנ״ה מן יד בתרג׳ ירו׳ א׳ לבראשית א׳, ג׳; י״א, כ״ח; ל״ט, י׳; תרג׳ לשה״ש ב׳, י״ג. ובדרז״ל אי׳ מיד חולין י״ד. מיחל ושותה מיד. תענית כ״ב סע״ב מתריעין מיד (לפי גי׳ הכ״י ש״ס ורי״ף ורא״ש) ירו׳ פסחים פ״ו דל״ג. מיד כל מי שהיה פסחו טלה וכו׳ וילמדנו עקב עיי״ע הבא. שקלים פ״ח מ״ג שוחט בה מיד. ושם מ״ד ומכניסין אותה מיד. יבמות פ״ח מ״ג מותרות מיד ושם איזה פעמים. פי׳ מיד מהר במריצות תיכף ואולי מל״מ הנצל כצבי מיד (משלי ו׳, ה׳) כדעת התשבי וכ״כ. והפכו על יד והוזכרו יחד בב״ק פ׳. אין מחייבין אותו למכור מיד אלא מוכר על יד על יד ובתוספת׳ ב״ק פ״ח הגי׳ אין מחייבין וכו׳ כולן כאחד אלא וכו׳ ופי׳ על יד על יד זה אחר זה כלומר מעט מעט וכן פי׳ רה״ג לפרה פ״ז מ״ז על יד על יד מעט מעט ועל פיו פירש רבינו כן בע׳ האחרון ושם לנכון הגי׳ על יד על יד (ובמשניות רק פעם אחת) וכ״ה בשבת קנ״ו רע״א אמר רב חסדא על יד על יד ופי׳ רבינו בע׳ על א׳ „מעט מעט" וזה הפי׳ הביא מהרש״ל לשבת שם בשם הרי״ף והוא גרס יד על יד אבל ברי״ף כ״י (אצל ד״ס שבת צד קצ״א:) לנכון על יד על יד.

2 יָד (מערך הקודם א׳) אבר האדם שאוחזין בו Hand ב׳) מל״מ בקבוץ יָדוֹת פי׳ חלק ועוד בדרז״ל תפישת יד ובית יד של כלי, נצב בל״מ (Griff, Stiel כפ׳ ב׳ בנדה (פ״ב מ״א די״ג.) כל היד המרבה לבדוק בנשים משובחת באנשים תיקצץ. פי׳ לבדוק בכל שעה מפני הנידות ובאנשים תיקצץ שאם בדק האיש בכל עת באבר מביא שכבת זרע וזה הדבר אסור [1]). בריש עוקצים (פ״א, מ״א) ובר״נ [2]) דפ׳ העור והרוטב (חולין קי״ח.) כל שהוא יד ולא שומר מיטמא ומטמא (ומצטרף) [צ״ל ואינו מצטרף]. פי׳ ידות כגון קנה של שבולת ועוקץ פסיגת האשכול שהוא היוצא מן הגרגרים וכיוצא בהן שדרך בני אדם לתפשם בידם ולאכול מהן או לתלותן בהן או להפכן ממקום למקום וכיוצא בדברים הללו נקראו ידות כדרך שנקרא בית תפישת יד בכלים ידות הכלים (מקואות פ״י, מ״א) ומה שהוא עשוי להגן כגון העור בבשר וקלפי אגוזים וקלפי רימונים וכיוצא בהן נקרא שומר [3]). בס״ג דפ׳ הקומץ רבה (מנחות ל״ז.) רב אשי אמר ידכה (שמות י״ג, ט״ז) יד כהה יד שמאל מדכתיב בה׳ בלשון נקבה כלומר באותה יד שהיא חולשת כנקבה היינו שמאל [4]). בילמדנו (וכ״ה בתנחומי סוף בא) ידכה ה׳ יתירה הרי חמשה ארבע טטפות בראש וטוטפת אחת ביד [5]). בס״ג דפ״ק בשבת (י״ג:) ובס״ג דפ״א בפסחים (י״ט:) ובסוף זבין (פ״ה, מי״ב) אלו פוסלין את התרומה וכו׳ עד והספר והידים. ופירוש בגמ׳ דשבת [6]) (י״ג סע״ב וי״ד ע״א). ובילמדנו יפקד ה׳ [7]) אמר לו הקב״ה למשה וסמכת את ידך עליו (במדבר כ״ז, י״ח) יד אחת מה עשה משה סמך שתי ידיו עליו שנא׳ (שם כ״ג) ויסמך את ידיו עליו לקיים מה שנא׳ (משלי כ״ב, ט׳) טוב עין הוא יברך למה כי נתן לחמו לדל [8]) ובריש והיה עקב תשמעון [9]) מהו יד ליד לא ינקה רע (משלי י״א, כ״א) אמר הקב״ה לישראל לא תלמדו את התורה על מנת ליטול שכרה מיד לא תעשה את המצוה ותבקש שכרה מיד ליד ואם עשה כן נקרא רע שלא הניח לניניו כלום וכו׳. ובר״ג דסוט׳ (ד׳:) [מאי יד ליד לא ינקה] אמר רב כל הבא על אשת איש אפי׳ הקנהו (הקב״ה) [להקב״ה] [10]) שמים וארץ כאברהם אבינו דכתיב ביה (בראשי׳ י״ד, כ״ב) הרמתי ידי [11]) אמר ר׳ חייא בר אשי אמר רב מים הראשונים צריך להגביה ידיו למעלה . . שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים [מים] אחרונים צריך להשפיל ידו למטה. *[אחי״ה גם זה בסוט׳ שם ושם מפורש כן מעט של מים ראשונים ונראה שבספרי רבינו היה חסר הפי׳ שמא וכו׳ וכ״נ מחי׳ המאירי לסוט׳ ד׳: ע״ש היטב ויותר נראה כן מע׳ מי ע״ש קצת בלשון אחר ושם מבואר ג״כ טעם של מים

1) וכן בפירש״י. 2) כ״ה לנכון בדפ״ר ובדפ׳ אמש׳, ובדפ׳ וויניציא בר״ג. 3) אפס קצתו תראה בפי׳ רגמ״ה כ״י לחולין (בקבוץ כ״י אנגי דף שמ״ט.) וז״ל כל שהוא יד ולא שומר כגון ידות של שבלים ועוקצין של פרי וכו׳ שומר אעפ״י שאין יד כגון קליפה של אגוזים וקליפה של רימונים וכו׳ שומר שמגין על הפרי וכו׳ ע״ש. 4) רבינו פי׳ כן עפ״י גמ׳ שם וכן בתנחו׳ סוף בא ידכה ואין (ידך) [ידכה] אלא שמאל. ועיין רש״י בא (י״ג, ט׳) וכ״ה בפסיקתא זוטרתי (צד ל״ט: בהוצ׳ ה׳ באבער) ידכה יד כהה ואיזה זו זו שמאל. 5) פי׳ הרי בתים של ראש עם הבית האחד של יד הם כלם ה׳. 9) כ״ה לנכון בדפ״ר, ובדפ׳ פיזו׳ ובפ״ג דשבת ובדפ׳ וויניצי׳ בפרק ג׳ דשבת, ובדפ׳ באסיל אמש׳ ופר׳ אי׳ רק: ובפ״ג וחסרה מלת דשבת וכל זאת טעות נראה לעינים. 7) בתנחומא פנחס לי׳ אבל אי׳ בילקוט משלי רמז תתק״ס בשם ילמדנו 8) כ״ה בכ״י וי״ן לי״ד ה״ב וב״ר ובדפ׳ וויניציא. 9) בתנחו׳ לי׳ אבל אי׳ בקצת שנויים בילק׳ עקב רמז תתמ״ז בשם ילמדנו ובילק׳ משלי רמז תתקמ״ז בשם ויק״ר והוא בפ׳ ל״ו ע״ש. 10) כ״ה בסוטה ובילק׳ משלי רמז הנ״ל. 11) כ״ה בכ״י ובדפ׳ וויניציא אבל בשדפ״ע קטוע ע״י וכו׳.

אחרונים. — בזה הערך נכללו שתי הוראות והיכר הסימן: הקבוץ כי בענין הוראת תפישת יד ובית יד (וכן בל"ע يد (Griff, Handfass הקבוץ יָדוֹת כל"מ. ומזה הענין ביחיד הרבה בכלים פכ"ט מ"ד עד מ"ח וכחולין קי"ח. והלאה עש"ה. ושם הקבוץ לכל שבצרכיכם לרבות את הידות. נדרים ג'. ידות נדרים (והוא כמו יד לקרבן ירו' נדרים רפ"א דל"ו ע"ד). ירו' גיטין פ"ב דמ"ד: ידות האוכלין. יומ' ל"ז רע"ב ידות כלים ידות סכינין. ויק"ר רפי"א כל אותן ז' שנים מסיקין ידותיהן של חרבות וידותיהן של רמחים וידותיהן של סכינין. וגם בהוראת חלק מל"מ (בראשית מ"ז, כ"ד) עירובין פ"ח מ"ב. כלים י"ז, י"א שתי ידות לכבר עיי"ע ככר. סנהדרין י"ג. שתי ידות בחודש וכמה שתי ידות כ' יום. — שהש"ר פ' מה יפו ידות דרכים והוא מל"ע يد פי' שביל Pfad [1]). — ועוד יתר הוראות הושאלו מעיקר הנחה: יד כמשפט המלה בעברית פירוש א') כח וחיל וכ"ה בל"ע Macht, Kraft ד"מ קידושי' ג': קטנה דלית לה יד . דאית לה יד לקבל קידושין. עירובין פ"ז מ"ו מפני שידן כידו ועיין תוי"ט שם. ב"ב י"א. מקום שהיד שולטת עיי"ע סלד. שקלים פ"ד מ"ט ופ"ה מ"ד יד הקדש על העליונה. ירו' ב"ב פ"ט די"ז. יד השטרות לעליונה. ושם: יד בעל השטר לתחתונה (עיין תשו' הריב"ש סי' שמ"ח). ירו' חגיגה פ"א דס"ו ע"ג עני וידו רחבה.. עשיר וידו מעוטה וכו'. ומזו ההוראה לפע"ד בְּיָדַיִם (ב"ק קט"ז. כתובות צ"ה.) כלומר בחזקת היד וכבונה vorsetzlich. ב') ענין אות וסימן Zeichen מל"מ ונתתי את ידי במצרים (שמות ז', ד' עיין שם י', ב') או מל"מ מציב לו יד (ש"א ט"ו, י"ח) פי' ציון וסימן ההיכר ומזה לפע"ד גיטין פ"ה: וש"נ ידים שאין מוכיחות הויין ידים ורש"י פי' בית יד אחיזה וכו' אבל כבר אמרנו כי בענין הוראה זו הקבוץ ידות. והושאל יד לרגלי הבהמה הקודמות כמו בל"ס ופי' Vorderfuss בכורות מ"ה. במשנה ובגמ' שם: יתר בידיו וברגליו. ושם במשנה השולט בשתי ידיו. חולין נ"ח רע"ב חסר ויתר ביד אבל חסר ויתר ברגל וכו'. — נוטלין לידים (ברכות נ"א:) נטילת ידים (שם י"ט.) טהרת ידים (עדיות ה', ו') עיי"ע נטל ב'. וממנו נקראה מסכת יָדַיִם. ובקישור עם ב' או על פי' כמו בעברית בעזר או בכח איש או דבר מה ומזה הענין עברת בידך תלתא נהרין (עיי"ע בָּד בח"ב, ט"ו) פי' עברת בכחך ובעזר עצמך כלומר בעצמך ובכבודך שלשה נהרות. וכן על ידי, על ידי (בקצור ע"י) ובקצור אִיְדָּא בל"ס (אִידָא פי' יד) כלומר על יד durch וכ"ה בלשון ערבי على يد בעזר של פלוני ועוד עיין הערה 1 ע"ז ט"ו סע"א שרא לזבוני אִידָּא דספסירא פי' ע"י סרסור ועוד עיי"ע איידי א' (ח"א, ס"ו) — אַחַר יָד שבת קנ"ג: hinter der Hand כלומר שלא כדרך היד. — מִיָּד לְיָד (von Hand zu Hand) eigenhändig שמ"ר ס"פ מ"ב משל למלך שקדש מטרונה בב' מרגליות מיד ליד וכו' ב' מרגליות נתתי לה מידי לידה וכו' אותן שתי מרגליות שנתתי לה מיד ליד וכו'. ילמדנו ריש עקב עיין לעיל בערך].—

* יְדָד (שם מקום) ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב. ב' זוגות היו אחד מעמתן ואחד מידד.

יָדִיד (שם תואר לאהוב Liebling מל"מ ונגזר מל"ע ودّ אהב) אשר קידש ידיד מבטן (שבת קל"ז: ירו' ברכות פ"ט די"ד.) פי' רב שרירא זה יעקב אבינו דכתיב ביה (מלאכי א', ב') ואהב את יעקב והוא המקודש מן הבטן ועודנו במעי אמו שנא' (בראשית כ"ה, כ"ג) ורב יעבד צעיר כלומר שקדושת זרעו של אברהם אבינו בו תמצא וככר הוזכר להכניסו בבריתו של אברהם אבינו וכשבאנו לברך על קדושת השאר וחתימת צאצאיו באות ברית קודש לא נמצא זה לא באברהם ולא ביצחק אלא ביעקב. בר"ג דפ' כל המנחות באות (נ"ג.) יבא ידיד בן ידיד ויבנה ידיד לידיד בחלקו של ידיד ויתכפרו בו ידידים. *[אחי"ה ורש"י פי' יצחק קרוי ידיד על שם אשר אהבתו מבטן דקודם שנולד נתקדש למצוה זו וכו' והקימותי וכו' היינו מילה. ובאבודרהם הל' ברכת המלה (צד קל"ט) הוסיף לזה „אקים" (בראשית י"ז, כ"א) נוטריקון אשר קידש ידיד מבטן, ובב"י יו"ד הל' מילה סי' רס"ה הובא זאת בשם הגמיי"מ שכתב כן בשם ס"ה. ועיין ג"כ במאירי — ותוספו' בשבת ובמנחות נ"ג. ד"ה בן ידיד כתבו כי אברהם נקרא ידיד חוק בשארו שם זה יצחק וצאצאיו חתם וכו' זה יעקב. וראיתי באו"ז הל' מילה סי' ק"ז אחרי שהביא דעת רש"י הנ"ל וכתב בזה"ל ו י ש מ פ ר ש ידיד מבטן היינו יעקב שנולד מהול ע"כ וזאת כדעת רבינו אך בנתינת טעם אחר ותמיה לי שלא הביא לא הוא ולא אחד מזולתו מהראשונים את הערוך עם פי' רש"ג — ונוסח תפלת ברכת המלה מיוסד כידוע עפ"י נוסח גמ' דשבת הנ"ל וכ"ה בסדור רע"ג (צד נ"ב) וכתב רע"ג שם [וכיון] דהכי גרסינן בגמ' אין

1) ואולי מזה על יד על ידי פי' על יד הדרך = אויף דעם וועגע = דורך. והוא כמו בשביל וכן ברש"י ריש ויצא על ידי שבשביל וכו'.

לשנותה ואין להוסיף עליה עכ"ל, ובכ"ז ישנן נוסחאות אחרות אף אם בשנוי קצת והובאו בב"י יו"ד הנ"ל ע"ש ובאבודרהם שם ועיין ג"כ בה"ג. ובכ"י מ' וא"פ הגי' אל חי חלקנו צ ו ר נ ו וכ"ה ברוב הראשונים וכן נהוג. ובירושלמי ברכות הנ"ל ובאבודרהם איתא להציל ידידות ז ר ע ק ו ד ש שארנו ובסיום לפי גי' המהרש"ם למען בריתו א ש ר ש ם ב ב ש ר נ ו וכו' והוא לנכון כבבלי. וכונת המאמר צוה להציל וכו' מבואר ע"פ עירובין י"ט. ע"ש ובאבודרהם]

* ידידות (מל"מ Lieblichkeit) עיי"ע הקודם לזה.

* יְדִי בהפעיל הוֹדָה עיי"ע ד'.

* יָדַע (מל"מ ובל"א יְדַע ובל"ס יַדַע wissen) פתרון המלה ידוע ורגיל בבינוני פעול בקשור עם ב' ופירושו בְּיָדוּעַ (ברכות ס"ב רע"ב ר"ה כ': ביצי ל"ב: סוכה מ"ט: חולין נ"א רע"א ושם פ"ה מ"ג) כלומר נודע הדבר וְיִוָּדַע האמור בתמיד פ"א סמ"א. ו ב פ ע י ל יְדִיַע (דניאל ד', י"ד; כ"ב, ו'. י"א; עזרא ד', י"ב. י"ג), ה פ ע י ל הוֹדִיַע bekannt machen חולין פ"ה מ"ג ב"ר ר"פ כ"ב, הָפעל הוּדַע, וכן באפעל הוֹדַע (דניאל ב', ט"ו. י"ז והלאה) סנה' י"א: מהודעין אנחנא לכון וכו' וכן אוֹדַע שבת ל"ג: מאן לודעיה וכו' נדרים ס"ב. שרי ליה איניש לאודועי נפשיה באתרא דלא ידעי ליה. א ת פ ע ל הוריו' ב'. כי מִתְיְדַע להו. ו נ ת פ ע ל באגדת בראשית פע"ד נתודע שמו של הקב"ה בכל העולם, ושם פע"ז אין הקב"ה נתודע בעולמו אלא ע"י שהביא יסורין על הבריות והשם יְדִיעָה הוריו' שם השב מידיעתו, כריתו' פ"ד מ"א ידיעה בינתיים, ובל"ס יְדִיעְתָא הרבה בתרג' משלי בפרט לפי גי' כ"י עיין עמת"ר ללעווי, והקבוץ יְדִיעוֹת הטומאה (שבועות פ"ב מ"א).

* יַדּוּעַ (א') עצם של חיה אשר בו היו מכשפין ואולי הוא מל"ס יַדּוּעָא מכשף Zauberer) עיי"ע הבא. ב') שם פרטי ב"מ צ"ג: ידוע הבבלי אומר משום ר"מ וכ' וביוחסין השלם (67) ר' ידוע הבבלי תלמיד ר"מ.

יִדְּעוֹנִי (מל"מ Zauberer, Magier) בעל אוב וידעוני (סנהד' ס"ה: עפ"י ויקרא י"ט ל"א והלאה) כבר פי' בע' אוב. *[אחי"ה עיי"ע בח"א, ג' ועוד עיי"ע אדני השדה (שם ל"ה), וע' בידין (ח"ב, י"ט). בתוספת' סנהדרין פ"י ידעוני זה השם עצם של ידעוני בפיו ובתוספ' כ"י ארפ' הגי' זה שעצם של ידעוני בפיו וא"כ אחת היא עם סנהד' ס"ה: זה המניח עצם ידוע בפיו פי' עצם של מכשף כלומר שמשתמשין בו המכשפים ומלת ידוע הוא מל"ס עיי"ע הקודם וכן נקרא בל' סאנסק' בקטרי' ול"פ הישנה והחדשה מכשף yâtu, yâdû, jâdû עיין יוסטי צלק"ם 246] —

* יְדַעְיָה (שם פרטי) שם לאחד מראשי האבות לכהנים (דהי"א כ"ה, ז') ושם משפחתו בזמן בית שני עיין תענית כ"ז. ושם: ירושלמי תענית פ"ד דס"ח ע"ה, קהל"ר פ' טובה חכמה ופ' כל אשר. ובענין כ"ד חלקים של כהנים עיי"ע אנשי משמר.

יָדַפַּת (= יוֹדַפַּת עיר בגליל הנקרא Ἰωταπάτη, Jotapata) ישנה וגדוד וחדיד [1]) ואונו וירושלם מיהודה בס"ג דערכין (ל"ב. במשנה, ובגמ' שם:) פי' עיירות הן. — (א"ב עיר בצורה היתה בגליל ובכבושה נתפש יוסיפון יום ארבעים אחר עמדה במצור). *[אחי"ה והרבה לספר בן מתתיהו על מבצר Ἰωταπάτη עיין על המלחמות ס"ג, פ"ג סי' ז' וביום עשרים ואחד לחדש אייר באה במצור ונכבשה באחד בתמוז וא"כ עמדה במצור מ' יום כדעת ר"ב, ועיין הוכחת גרעטץ בקורות היהודים ח"ג ב' שע"ז וכל הספור במלחמות שם מסי' ג' עד סי' ל"ו — ועיקר הכתיבה בוי"ו אחר יו"ד וכ"ה יודפת בש"ס ובפי' רגמ"ה הנ"ל רק שם בט"ס יודעת וצ"ל יודפת. והתואר ממנו בזבחים ק"י: ר' מנחם יוֹדְפָאָה ופירש"י דמן יודפת ע"כ, ובמעילה י"ג: ב' פעמים מנחם יודאפה וצ"ל יודפאה ובפי' רגמ"ה למעילה (בקובץ כ"י אנג' דף רס"ה סע"א) בקצור: מנחם יודפ' צ"ל יודפאה — ובענין מנחם איש גופתא (גובתא) אריח עיי"ע גובת אריח ח"ב רנ"ד. ובירו' סוכה פ"ד דנ"ד ע"ג מנחם י ו ת פ י י ה. ואולי ידפת (יודפת) אחד הוא עם בקעת ישבת בתוספתא נדה ספ"ג] —

יְדָקִי (בל"ר judex שופט אבל צ"ל במלה אחת אַרְכִיוּדְקִי בל"ר archijudex מל"י ἀρχίδικος שופט העליון Oberrichter) בב"ר פ' נ"א (ג') ולוט יושב בשער סדום (בראשית י"ט, א') ישב כתיב אותו היום מינוהו ארכי יודיקי [2]) פי' ראש הדיינים לעז הוא. — (א"ב בנוסח' שלנו כתוב ארכי דיינים ואמת דבר בעל הערוך בל"ר ארכי יודיקי ראש הדיינים ובל"י אומרים ארכי דיקי). *[אחי"ה וזו העיקר עיי"ע ארכידיקי במו"ע (ח"א, רפ"ח) רק היותר

[1]) בכ"י ו"ו חדיר וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לערכין (בקובץ כ"י אנג' דף קנ"ט). [2]) כ"ה בעה"ק שנ"ב ובדפו' ארכי יודיקו וכ"ה בע' ישב ובדפ"ר ארקי יודקי וכ"ה בע' ישב ובדפא"מ ארקי יודקו ובע' ישב ארכי יודקו.

נכון להיות ארכידיקוס בל״י או ארכייודקס בל״ר, ובלע״ז כיון רבינו על לאי״ט giudice פי׳ שופט Richter ובנו״ג ארכי הדיינים וכ״ה בילק׳ וירא רמז פ״ד ובפסיק׳ זוטרתי צד מ״ד — ועוד עיין ערך יהודאיקי] —

יַדְקַרְתְּ (א׳) = יודקרת לדעת רבינו הורכב מן יו״ד ומן קרת (= קרתא) ולפע״ד מל״פ ادكار פי׳ היקש Vergleich, Analogie או מלשון פרסי يادكار זכרון Erinnerung ב׳) יַדְקַרְתְּ שם מקום ולפע״ד Idikara עיין בפנים) בפ״ק דקידושין בגמ׳ יתרה עליו אמה העבריה (קידושין ט״ז סע״א) אמר רב יוסף יודקרת קא חזינא הכא. פירוש דבר שהוא מחזיק מקום מועט כמו יו״ד שהיא קטנה נעשה לעיר גדולה כגון קרתא הכא נמי מברתא קטנה ריבה דברים שלא לצורך דלא אצטריך למיכתב ענק עבד עברי לעצמו. לאביי אצטריך דהא מני תוטאי הוא. פי גאון (דידקרת) [1] שם חכם הוא א״ל אביי [2]) הכי אמר רב ש ש ת [3]) הא מני תוטאי הוא — ובסדר תעניות האלו (כ״ג סע״ב וכ״ד רע״ב) איכא ר׳ יוסי דמן ידקרת. *[אחי״ה ודע כי רבינו היה מחבר שני ענינים שונים בערך זה אבל דקדק לנכון בכתיבת המלה כי בציון מקידושין גרס מלא יודקרת אמנם בתענית היתה לו הגי׳ חסר ידקרת ובכ״י ו״ו א׳ ול״ד אי׳ בתענית הגי׳ יוקרת וכ״ה בש״ס שלפנינו ובכ״י מ׳ אי׳ יוקדת וצ״ל יוקרת אבל בכ״י ב׳ כגי׳ רבינו ידקרת ובלי ספק כן היה גורס רבינו לכן הביא בערך הנוכחי (ובכ״י ת״ב ידקרט) וכבר הוכחתי בע׳ דרוקרת כי לפי גי׳ כ״י מ׳ לתענית כ״א: ולגי׳ כ״י לשבת צ״ד: ורי״ף ורא״ש שם במקום דרוקרת עיקר הגי׳ דיוקרת או (לפי גי׳ רש״י בב״א לתענית כ״א: ד״ה כפר עכו)׳ דיוקרא וזה Diakira אצל צאזימוס ג׳ ט״ו והוא אחד עם Idikara של פטלימיאוס (עיין מאננערט ח״ה ב׳, רל״ט, ר״מ) ועוד עיי״ע איהי דקירא (ח״א, ס״ו ומ״ש) ושם תראה כי מקום חמר וזפת היה ואוירו רע היה וכן מוכח מתענית כ״א: ומזה תבין כי בנו ובתו של ר׳ יוסי דמן ידקרת מתו בלא עתם ואולי הספור בתענית כ״ד. הוא רק משל להורות על גודל חסידות של ר׳ יוסי וגם ביוחסין השלם 153 אי׳ בזה״ל ר׳ יוסי דמן יודקרת [ויותר טוב כגי׳ רבינו ידקרת] חסיד גדול ע״כ ולפע״ד עיקר טעם מיתת בנו ובתו היתה מסיבת אויר הרע של עיר מושבו ואין להאריך. אבל בענין יודקרת (כצ״ל מלא) דקידושין יש לדעת כי אין לו שום שייכות לעיר הלז ורבינו עצמו לא היה מבארו על ידי ידקרת דתענית כי יודקרת, דקידושין פי׳ ע״י הרכבת יוד קרת וכ״ה בפירש״י לקידושין (ועיין פירש״י לתענית כ״א: ד״ה כפר עכו). ולפע״ד במ״ש רבינו „פי׳ גאון דידקרת שם חכם הוא״ אשר אין לו שחר (וכבר עמד ותקן הגרי״ב בהפשב״ע שם עיר אבל בזה קדמוהו כבר בעל סד״ה ע׳ יודקרת צד קי״ט רע״ד ע״ש היטב) טעות דפוס וט״ס בכ״י נזדמן לכותבים הנמהרים ואם נמחוק מלת דידקרת אז נסתלקו חבילות קושיות של הגרי״ב ופי׳ גאון תסוב רק על מה שסיים דהא מני תוטאי הוא ועל זה אמר רבינו פי׳ גאון שם חכם הוא והוצרך לזה כי שם תוטאי (או לפי גי׳ יוחסין השלם 145 טוטאי ועוד עיין סוף הערך הנוכחי) לא נמצא זולת זה [4]). ולראיה שתוטאי שם חכם הוא הביא רבינו סוף המאמר א״ל אביי וכו׳ הוא מני תוטאי הוא ובזה הכל עולה יפה מה שאין כן אם היה מפריד רבינו ענין שקלא וטריא .והצעת הסוגיא בפי׳ הגאון דידקרת שם חכם הוא חוץ מחקושיות שהקשה הגרי״ב בהפשב״ע ע״ש. ואחרי שהביא ופי׳ רבינו זה דקידושין הוסיף להביא ציון מתענית וכונתו כי עוד נמצאה מלה שוה למלת יודקרת אולם נחלקה בענינה כי זו האחרונה היא שם עיר. שוב ראיתי בחי׳ הריטב״א לקידושין וכתב בזה״ל גי׳ רש״י אמר רב יוסף יוד קרת וכו׳ אבל הראב״ד ז״ל גורס אמר רבה יוד קרת קא חזינא הכא והוא שם אדם קשה מאוד שלא היה חס אפי׳ על בניו ובני ביתו כדאיתא בתעניות ולדוגמא הביא לכאן לומר שאף זו קושיא קשה היא וזה יותר נכון ע״כ ופי׳ זר זהב בע״כ יש כאן ט״ס דהא גם רש״י גרס כן וכו׳ ונ״ל דה״ג אמר רבה יוסי יוקרת קא חזינא ועיין תענית כ״ד. ובמקום רב גרס רבה ובמקום יוסף גרס יוסי ע״כ ויפה הגיה בכונת הראב״ד ולפע״ד נגרר בזה הראב״ד אחר פי׳ ר״ח ז״ל הובא בחידושי קידושין להרא״ה (שנדפסו בקושטא שנת תקנ״ה) ובדף י׳. אי׳ וז״ל יודקרת פי׳ ר״ח ז״ל כעין מה שאמרו הויא דרב ושמואל קא חזינא הכא (תענית כ״ד:) כלומר הויא דר׳ יוסי מן יודקרת קא חזינא הכא ע״כ ובחידי׳ תלמיד דרשב״א עם תשובות דר׳ יעקב בירב הגי׳ הויא דר׳ יוסי דמן יוקרת קא חזינן הכי ע״כ והח׳ ברילל (מ״ע יאהרביכער ח״ב קמ״א) שהביא פי׳ דר״ח הזה הגיה במקום יודקרת: קוטרא עפ״י מאמרו דרב יוסף ביבמות ס״א. קטיר קא חזינא הכא ואין נ״ל כי פי׳ ר״ח מבואר יפה עפ״י פי׳ הראב״ד שהלך

---

[1]) נ״ל למחוק עיין מ״ש בפנים. [2]) בנו״ג אביי אמר. [3]) כ״ה לנכון בדפ״ר אבל בשדפ״ע יוסף. [4]) ולפי סד״ה ריש אות ת״ו במקום בר חוטא בשהש״ר ס״פ ראשו כתם פז צ״ל תוטא או תוטני.

בעקבותיו אבל מה שסיים הראב"ד וזה יותר נכון לסע"ד הקלושה קשה להלמו לבאר סוגיא דקידושין ע"י זו דתענית. אבל אחר עיון רב נ"ל ברור כי יודקרת בקידושין נתפרש יפה ע"י אדקר או יודקאר שפי' בל"פ היקש וזכרון דברים, ורב יוסף שאמר בסוטה מ"ט: בבבל לשון ארמי למה אלא אי לש"ק או לשון פרסי היטב ידע ל"פ והשתמש בה גם בקידושין ואמר על קושית הש"ס אלא ענק ע"ע לעצמו פשיטא אלא למאן א"ר יוסף ידקרת קא חזינא הכא כלומר אינו אלא היקש וזכרון דברים בעלמא וכונתו לעולם ענק עבד עברי לא הוצרך תנא דברייתא להורות שפשיטא שהוא לעבד עצמו ולא נקט ענק ע"ע לעצמו רק כהיקש עם ענק האמה העבריה לעצמה או י"ל לפי הוראת يادكار ולא נקט ענק ע"ע לעצמו רק לזכרון דברים בעלמא ולא היה צורך לו ובזה הכל עולה יפה והוא קב ונקי לסע"ד. ובספרי על מלאכים ושדים צד ק' פירשתי יודקרת בקידושין בע"א לישב פירש"י ,הארוך משנתו תנם" ע"ש אבל זה שפירשתי כאן נ"ל יותר קרוב לאמת — והגי' המשובשת בערך הנוכחי כבר היתה לפני בעל היוחסין (עיין יוחסין השלם 150 ושם גם: טוטאף] —

י"ה (ר"ת או קצור של שם יהוה) מלמעלה, קדש ל מ " ד [1]) מלמטה [2]) בפ' במה אשה בגמ' בירית טהורה (שבת ס"ג:) פי' כך היה נכתב (קדש לה') [צ"ל קֹדֶשׁ לְ יהוה] כדי שיהא השם ונקרא כראוי. *[אחי"ה בכ"י ה"ב אי' כך היה נכתב קדש ל' ה' וגם בערך דבור המתחיל הוא ה' וכ"ה בכ"י ב"ר ודפ"ר בע' קדש ב' ובע' הנוכחי בדפ"ר אי' יי' ובשאר דפ"ע בשני יודי"ן והנכון כגי' דפוס ויניצ' בע' קדש ב' היינו: יה, וכ"ה בכ"י ר"ו ל"ד וב"ר בכאן ולזה מורה סדר האותיות בערוך וכונת רבינו במ"ש כך היה נכתב וכו' הוא כפי' ר"ת בשבת שם ד"ה וכתוב ועיין בחי' המאירי ולזה כיון גם פירש"י בשם ,רבינו הלוי שונה קדש ל' מלמטה". כ"ה בדפוסים ראשונים ובדפוס בנבנישתי נשתבש כלפנינו (קדש לה') עיין ד"ס שבת ס"ח והביא שם גם גי' כ"י א"ס: ב' שיטין כו' קדש ל מ " ד. וכ"ה בסוכה הנ"ל וכ"ה בערך לפי גי' דלעיל וצריך לכתוב בערוך בב' שיטין כמו שכתבנו] —

* יָהּ (מל"ט Gott) סוכה מ"ה. לְיָהּ ולך מזבח ליה ולך מזבח. ובכ"י מ' ובמשניות נאמ' ופיז' ובע"י ליתא עיין ד"ס למקומו. ובגמ' שם: מפורש לְיָהּ אנחנו מורים ולך אנו מקלסין — דרוש בענין בְּיָהּ שמו מל"י בְּיָהּ עיי"ע בְּיָהּ בח"ב, מ"ה. ועוד עיי"ע הבא אח"ז.

☞ יָה [יָהּ] (לפי' ר"ב מל"י ἰώ, ἰοῦ ולסע"ד מל"ע يَاهْ يَاهْ מלת הקריאה לכאב וזולתו) ב"ר פר' ואל שדי יתן לכם רחמים (פצ"ב) [אשרי הגבר אשר תיסרנו ה' אין כתיב כאן (תהלים צ"ד, י"ב) אלא תיסרנו יה] כזה שהוא נדון לפני הדיין צועק ומצטער ואומר יה יה [די די כך אמר יעקב מי שעתיד לומר ליסורים די הוא יאמר ליסורי די שנא' (בראשית מ"ג, י"ד) ואל שדי [3])]. פי' בל"י ענין צעקה וצווחה [4]).

יְהַב (מל"ט וסורי ענין נתינה ואצל רז"ל טעינה das Aufgelegte, die Last) בפ' ראוהו בי"ד בגמ' כל השופרות (ר"ה כ"ו:) ובפ' הקורא את המגלה בגמ' קראה סירוגין (מגילה י"ח.) ובב"ר פ' פ' (ס"פ ע"ט) ויקן את חלקת השדה: שקל יהביך ושדי אנטלאי כלום' טוענך. *[אחי"ה כלו' משאך וכן נ"ב בילק' ישעיה רמז רפ"ו ילק' תהלים רמז תשע"ג וילק' משלי סוף רמז תתקל"ו. ונראה דלפי ציון הנ"ל גם בב"ר הנ"ל היה כתוב כבש"ס הנ"ל אבל בנו"נ בב"ר תלי הדין יהבא עלי שמעון מיניה יהבא משוי. והפעל ממנו כמו בל"ס = ובל"ע وهب חולין ס'. מיהב יהיב משקל לא שקיל. קידושין מ' רע"א יהבה מיהבה. ר"ה כ"ז. יהב דעתיה. ירו' שביעית פ"ז דל"ז ע"ג. שהש"ר פ' מי זאת: נסיב ויהיב (והוא כמו שקל וטרי = נשא ונתן), ירו' ברכות פ"ז ד"א: לא יהב מן דידיה כלום, ושם שלח ויהב וכו' ובצווי יְהַב את פלגא, ושם גם: הבו, הבון, ולרוב נבלע הה"א כמו בל"ס עיי"ע יַב. ובאתפעל אִתְיְהֵב, אִתְיְהִיב תרגום אונק' לשמות ה', ט"ז; לויק' כ"ד, כ'; לבמד' כ"א, ט"ז; לדברים תר"י א' א', א' ועוד זולתו, וכ"ה בקידושין ז'. ממונא דאיתיהיב למחילה. ויק"ר פי"ט תתיהיב ליך נפשיך היך כמה דיהבת לנפשי. — והשם יְהָבִית, יְהָבַת תרג' קהלת ה', י'; לתהלים י"א, ו' ועוד מוֹהֲבָא, מוֹהֲבִיתָא עיי"ע] —

* יְהוּד, יְהוּדָה (Judäa) נהוא חלק מא"י כידוע, ועוד בימי התנאים היתה נחלקת א"י לשלשה חלקים היינו יהודה וגליל ועבר הירדן עיין חקירה בענין זה בע"ם צד 208 וש"נ המראה מקום ובדניאל ב', כ"ה; עזרא ה', א', ח' אי' יהוד והוא כמו יהודה, ומהראשון נבנה התואר יְהוּדִי

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) וגי' מלמעלה . . מלמטה אי' ג"כ בסוכה ה' סע"א ובכ"י ש"ס לשבת, וילק' תצוה רמז שפ ב. [3]) ובשנויים בתנחומא מקץ ובפסיקתא זוטרתי ורש"י עה"ת שם. [4]) והשלמתי ציון ר"ב הקטוע.

der Jude, jüdisch וכתב בעל התשבי לא נמצא במקרא שקראו (את ישראל) יהודים רק מזמן גלות י' השבטים ונשאר מלכות בית יהודה מאז [1]) נקראו יהודים ולשונם לשון יהודית ולא קודם לכן, וגם שבט בנימין עמהם שנא' (אסתר ב') במרדכי איש יהודי והוא היה איש ימיני ע"כ. ובאסת"ר פ' איש יהודי מבואר יהודי: יחידי כלומר שהודה באחדות הבורא, וכן נגזר היהודי מ פ ע ל ודי. הודה במגילה י"ג. כל הכופר בעבודת אלילים נקרא יהודי. ושם: מאכל יהודי, יבמות ס"ב: כל יהודי שאין לו אשה וכו', שמ"ר ס"פ מ"ב או יהודי או צלוב, ולנקבה דת יהודית כתובות ע"ב סע"א ורע"ב ובמד"ר פ"ח. ועוד התואר יְהוּדָאִי תרגום אסתר ה', י"ג והלאה, ירו' שביעית פ"ד דל"ה רע"ב או (יהודיי) [יהודאי] יהודאי וכו', והקבוץ ירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג בריך אלהון דיהוּדָאֵי ובב"ר פס"ג יהודאין, ובתר"י א' וב' לבראשי' מ"ט, ח', ולנקבה איכ"ר פ' כל עמה: חזיין אפיך כיהודאִיתָא, ת"ש אסתר ד', א' אמתא יהודאיתא, ע"ז כ"ו. מולדא יהודייתא בת מולדא יהודייתא. והקבוץ יְהוּדָיָתָא אונק' לשמ' א', ט"ז, י"ט. ועיי"ע יוּדָאי.

* יְהוּדָה שמות כמה גדולי תנאים ואמוראים ד"מ יהודה בן טבאי, ר' יהודה בן בתירא, ר' יהודה בן אלעאי, ר' יהודה בן בבא, ר' יהודה בן נחמיה, ר' יהודה בן גדיש, ר' יהודה בן תימא והגדול אשר בשם זה יכונה הוא בעל מסדר המשנה: ר' יהודה הנשיא וכן בנו ר' יהודה נשיאה, ובירו' נקרא רבי יודן רבי יודה נשיאה, נשייא, ובנו של זה: ר' יודה (יודן) נשיאה (נשייא) ב' ועוד רבים נקראו בירו' ר' יודה, ר' יודן עיי"ע בד"מ ובמבוא הירו' למהרז"ף, ומשכנו ידינו מלציין מקומות המצאן פי' במקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך.

* יַהֲדוּת (שם מפשט מן יהודי das Judenthum) באסת"ר פ' החודש: לא שינו אלהיהם ודתותיהם והחזיקו ביהודתן וצ"ל ביהדותן והוא על משקל גֵּיוּת עיי"ע בח"ב רע"ד וע' גוי (שם רנ"ד).

* יְהוּדִינָיי (שם הכנוי לאחותו דר' יהודה הנשיא) ירו' נזיר רפ"ז דנ"ו רע"א כד דמכת יהודיניי אחתיה דר' יודן נשייא ובירו' ברכות פ"ג ד"ו סע"א אי' תמורתה כד דמכת נהוראי אחתיה דר' יהודה נשיאה. וזה עיקר שמה וכתב מהרז"ף באה"צ וז"ל וכינוה יהודיניי על שם אחיה ר' יהודה נשיאה והוא ר' יודה נשיאה ב' ע"כ. ודוגמתו בל"ר כי ילידי בית המלכות נקראו Augustales, Augusti-ani וְהוּא שם הכבוד עיי"ע אגוסטלא (ח"ב, כ"ה).

* יהודאיקי (= יוּדָאִיקִי מל"ר judicium מקום מושב הדין (Gerichtsort ירו' גיטין רפ"א דמ"ג רע"ב עד שיכתוב במקום יהודאיקי אם אין שם יהודאיקי בבית הכנסת, ופני משה פירש לנכון במקום מושב הדיינים והביא לדוגמא ארכי יודקי עיי"ע וע' יודקי אבל בקרבן העדה בלי נכון פי' מקום שבית דין יהודים. וההי"א ט"ס הוא.

* יְהוֹיָרִיב (שם פרטי לאחד מראשי האבות לכהנים דה"י א', כ"ד, ז') ועליו נאמר בירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד יהויריב יה הריב עם בניו וכו'.

* יְהוֹשֻׁעַ תנאים ואמוראים גדולים בא"י נקראו בשם זה ר"מ יהושע בן פרחיה, ר' יהושע בן חנניה, ר' יהושע בן בתירא. ר' יהושע בן מתיא, ר' יהושע בן קרחה, ר' יהושע בן קבוסאי (כפוסאי), ר' יהושע בן לוי, ר' יהושע אונייא, ר' יהושע דרומיא (עיי"ע דרום) ר' יהושע דסכנין ועוד אחרים נקובים בשם זה עיין ערכם בד"מ ובמבוא הירו' למהרז"ף. ועוד יהושע בן גמלא שתיקן שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר וכו' עיין ב"ב כ"א. ועיי"ע פלך ב'.

יהט (= יַחְטָא בל"ס Fehlgeburt) כנצר נתעב (ישעי' י"ד, י"ט) תרג' כיהט טמיר. *[אחי"ה בנו"ג כי חט וצ"ל כִּיְחַט ועיין מ"ש בע' טְמַר ובערוך הקצר שנ"ב יש כאן הוספה בזה"ל: וביצה שלא נגמרה נקרא יהטא] —

יהר (= יוּהֲרָא מל"פ וע' הרשומה בע' גִּיהַר בח"ב רנ"ב: פי' אבן טובה ופנינים (Edelstein, Perle אדמו עצם מפנינים (איכה ד', ז') תרג' סמקו חיזו יתיר מן יהורין. *[אחי"ה וכנ"ה בתר' שה"ש ז', ב' ואסתר א', ד'. ותר"י א' לבראשית ו', ט"ז היחיד תרגום צהר: יוהרא. ולפי משפט גזרת המלה עיקר כתיבתה עיין בערך גיהר, ובפסיקתא זוטרתי תצוה (בהוצאת הח' באבער צד צ"ה) ג"כ גיאאר] —

יָהַר (יהר מל"מ בתואר יָהִיר פי' גבה רוח stolz, hochfahrend; השם יוּהֲרָא Vor-Ueberhebung, nehmthuerei) בס"ג דפ' היה קורא (ברכות י"ז:) דרשב"ג חייש ליוהרא. בר"ג דפ' ר"א אומ' תולין (שבת קל"ט.) ובחלק בענין משיח (סנהדי' צ"ח.) אמר רב פפא אי בטלי יהירי בטלי אמגושי. פי' יהירי גסי הרוח, אמגושי מכשפין, סגיך (ישעיה א', כ"ה) כסף מעורב כן הוא בן תורה אם יש בו גסות הרוח, בדיליך (ישעיה שם) מכשף שהוא בדול מן היראה ומוסר עצמו לשרים, גזירפטי (סנה' שם)

[1]) לא כן דיבר התשבי כי במ"ב ט"ז, ו' יאמר וינשל את היהודים מאילות וזאת היתה בעת ממלכת אחז והושע בן אלה והגלות היתה בשנה הששית לחזקיהו וא"כ נקראו שבט יהודה ובנימין בשם יהודים הרבה לפני הגלות עכ"ל החי סמאלענסקין.

רשעים [1]). בסוף סוט' בגמ' משרבו הרוצחנין (סוט' מ"ז:) ובפ' המוכר פירות בגמ' המוכר יין (כ"ב צ"ח.) האי מאן דמייהר [2]) אפילו אאינשי ביתיה לא מיקבל שנא' (חבקוק ב', ה') גבר יהיר ולא ינוה ולא ינוה בנוה שלו. בפרק לולב הגזול בגמ' אמר ר"מ (סוכה ל"ז.) מעשה ביהירי ירושלם. ס"א יקירי ירושלם. *[אחי"ה כ"ה לנכון בדפ' וויניצי' וכ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב. וכ"ה בנוסח' ובתוספתא פ"ב ובמשנה דף ל"ו: באנשי. אבל בכ"י ש"ס לנכון ביקירי עיין ד"ס למקומו. וגי' ראשונה הובאה גם בע' יחיד ע"ש. ועוד אי' התואר בחולין קי"א רע"ב כמה יהיר האי מרבנן, והקבוץ תוספ' סוטה פי"ד היהירים, ולנקבה מגיל' י"ד: תרתי נשי יְהִירָן הויין וכו'. והשם יוהרא ברכות י"ז: מיחזי כיוהרא ועוד עיין פסחים נ"ה, סוכה כ"ו: משום יוהרא, ולנקבה מגיל' שם לא יאה יהירותא לנשי. והפעל מגיל' כ"ט. האי מאן דיהיר בעל מום הוא. ובהתפעל פסחים ס"ו: כל המתייהר, ב"ב י': כל המתיהר] —

* יואני קידושין ע"א: ירו' קידוש' פ"ד דס"ה ע"ד עיי"ע ואני.

* יוֹד (אות העשירי של אלפאביתא וכן בל"ס יוד ובל"י Jota, ἰῶτα) ירו' שביעית פ"א דל"ג: ירו' סוכה רפ"ד דנ"ה: מ"ם יו"ד מ"ם מים. ירו' חגיגה פ"ב דע"ז ע"ג העולם הבא נברא ביו"ד. סנהד' ק"ז סע"א יו"ד שנטלתי משרי עומד וצווח כמה שנים עד שבא יהושע וכו' ועוד עיין בירוש' סנהד' פ"ב ד"כ ע"ג ובב"ר ר"פ מ"ז, שמ"ר פ"ו, ויק"ר פי"ט, במד"ר פי"ח, שהש"ר פסקא ראשו כתם פז, תנחומא וארא סי' ה' ושם קרח סי' י"ב, ילקי' לך לך רמז פ"ב, אגדת בראשית פע"ה. והקבוץ יודי"ן שבת ק"ג: יודי"ם ספרי ואתחנן פ' ל"ו.

* יוֹד (שם אמורא וה"א נבלעת) תענית כ"ב סע"ב אמר רמי בר רב יוד ובכ"י ש"ס הגי' אמר רב יהודה אמר רב עיין ד"ס לשם. ויוחסין השלם 150 אי' וז"ל אמר רב אמי בר יוד אמר רב ופירש"י בפ"ג דתעניות אביו של רמי יוד שמו ע"כ.

* יוּדַאי (משקל סורי יוּדָיָא פי' יהודי der Jude ועיי"ע יהוד וע' בר יודאי בח"ב קע"ו) ירו' ברכות פ"ב ד"ה רע"א עובדא הוה בחד יודאי (כ"ה לפי גי' המהרש"ם ובנו"ג יהודאי ובאיכ"ר ס"פ על אלה אני בר נש) וכו' א"ל בר יודאי בר יודאי וכו' ע"ש ועיי"ע קנקן ב'. ירושלמי ע"ז פ"ב דמ"א. הוה יודאי אזל בערך מיספרה. והקבוץ ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד בר מן יוּדָאֵי. — ירו' סוכה פ"ד דנ"ד רע"ג לך יודייה ט"ס וצ"ל וודייה עיי"ע ודי (ח"ג, רנ"ד) בציון משמ"ר פ"ג.

* יוּדָן שמות התנאים והאמוראים בירו'. עיי"ע יהודה וש"נ רמז על המהרז"ף — אבא יודן ב"ר פ"י עיי"ע אבדן ומ"ש. בר יודנה ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. עיי"ע בר יודנה (ח"ב קע"ו).

* יוּדַן (מן יו = הוא ומן דן פי' הוא זה dieser da) תרג' שני אסתר ז', ה' מה יודן וכר מן יודן גברא.

* יוחאי, יוחי אביו של ר' שמעון וגם נזכר על שמו בן יוחי, בר יוחי ובפרט בברייתא ולרוב בדברי הגדה עיין ד"ס למהרז"ף קנ"ח בהערה ועיין פסחים קי"ב סע"א ועיין מ"ש בע' ארך ח"א צד רפ"ו ובע' חמץ.

* יוֹחְנָא, יוֹחְנִי עיי"ע אחר ע' יון.

* יוֹם עיי"ע ים.

יוֹן (= יוֹנָה מל"מ וכן בל"ס יוֹנָא Taube) בס"ג דפ' אלו דברים בברכות (נ"ג:) ובגמ' דפ' במה טומנין (שבת מ"ט.) מה יונה זו כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהן [3]). מאי שנא יונה שכנפיה מגינות עליה יותר משאר עופות פי' בב"ר בריש ויאמר ה' אל אברם (ב"ר פל"ט) ואומר מי יתן לי אבר כיונה (תהלים נ"ה, ז') למה כיונה ר' עזריה בשם ר' יודן בר סימון אומר לפי שכל העופות בשעה שיגעין הן נחין ע"ג סלע או על גב אילן ונתפשין אבל היונה בשעה שיגעה היא קופצת אחת מאגפיה ופורחת באחת והיא נצולת ואינה נתפסת [4]). בפ' שילוח הקן (חולין קל"ח: במשנה) וכן יונים רודסיות [5]) פטור מלשלח [6]). גמרי' (שם קל"ט:) מאן דתני הירודסיות על שם הירודוס [7]) פי' (הורודוס) [הירודוס] [8]) המלך הביא יונים מן המדבר וגידל אותם ביישוב [9]) ונקראו על שמו

[1]) ועיי"ע בדל בח"ב י"ז: והלאה ועי' גז ז' שם ר"ס: והלאה. [2]) בנו"ג בסוטה דמיהר ובב"ב דיהיר. [3]) כ"ה בשבת אבל בברכות בסיגנון אחר ע"ש. [4]) לפע"ד קופצת הוא מל"ע קפץ פי' אחז ותבק ופי' אוחזת וחובקת את אחת מאגפיה כלומר נשענת עליה לנות ובאחת פורחת לכן היטב גרס רבינו אחת ובנו"ג באחת ועיין פי' מ"כ בקצת דוחק ובתוספתא שבת מ"ט. ד"ה כנפיה גרס בשם מדרש (והוא ב"ר הנ"ל) פורחת באחת ו ג י נ ו ח ת באחת וזה קרוב לפירושנו וגי' דב"ר בש"ק הובאת בילקי' תהלים רמז תשע"א ע"ש. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וכ"ה בדפ"ר, וכן מוכח מערך. ורדס. אבל בשדפ"ע דרסיות ובנו"ג הרדסיאות. [6]) בנו"ג משילוח. [7]) כ"ה לנכון בדפ"ר וכן בכ"י ו"ו הירדסיות ובכ"י ל"ד הירדוסיאות, ובנו"ג הרדסיאות ע"ש הורדוס ובדפ"ע הורדוסיות ע"ש הורודוס. [8]) ובדפ"ר הרדוס. [9]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע בישוב.

הירדסיות [1]) ומאן דתני רודסיות [2]) על שם המקום שהביאם משם. *[אחי"ה כגי' „הורדסיות ע"ש הורדס המלך" מבואר בפי"מ להרמב"ם וברע"ב וכפירוש הש"ס וכונה על Herodes ולפי"א ולגי' אחרת נ"ל שהכונה על אי Rhodos בל"ע رودس וה' לעוויזאהן (זאאלאגיא 200) אחז גי' המוטעת שלפנינו בש"ם לבן פירש ע"י ארץ של Drusen. ובביצ' כ"ד. הגי' יוני הרדיסאות ופירש"י על שם מקומם וי"א ע"ש הורדוס והן הגדלים בבתים ע"כ ובכ"י מ' ובחי' המאירי הדרסיאות ועיין ד"ס למקומו. ובכ"י ב"ר מצאתי בערוך הוספה בזה"ל: ואני שמעתי מר' מצליח זצ"ל בורסיות ופירוש בורסיאות ופי' לירודסיות (?) שהן של בתים כי כך קורין בלי' ישראל (?) לבתים רודסיות שהן ממהרין כי כך קורין לחיל בלי' פרס:סיא (?). ומלא שבושים הוא ואיזורו מוכיח כי הוספת מבורך הסופר היא (עיי"ע אונוס). ור' מצליח אין זה ר' מצליח שהזכיר רבינו איזה פעמים עיין מבוא צד XV, XL. — וכ"ה בל' זכר כל"מ סנהדרין כ"ה. אם תקדמיה יונך ליון עיי"ע ארא (ח"א, רס"ד), ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד כמין יון אית להון ומנסכין ליה, ובחולין ו'. בל"נ: דמות יונה מצאו להם וכו'. ברכות נ"ג: וש"נ דמתילי כנסת ישראל ליונה. חגיגה ט"ו. כיונה הזאת (כ"ה בכ"י מ' ובכ"י ב' כיונה זו) שמרחפת על בניה ונוגעת ואינו נוגעת כ"ה בכ"י ש"ס ועיין ב"ר פ"ב תוספתא חגיגה פ"ב ירו' חגיגה פ"ב דע"ז רע"ב. והקבוץ יונים סנהד' כ"ה. יונין ב"ב ע"ח: והלאה, תוספתא ב"ב פ"ד, יוני ברכות נ"ו:] —

* יוֹנָה (שם פרטי) ראש המדברים בכ"מ בירו' עיי"ע במבוא הירו' למהרז"פ צ"ח — צ"ט ושם גם ר' יונה בוצרייה ועיי"ע בוצרה בח"ב קנ"ו:

יָוָן (מל"מ עיין פירשט באוצ"ה Griechenland והתואר יוני, יונית griechisch) בפ"ק דמגילה (ח': במשנה) אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית. גמרי' (שם ט':) אמר קרא [3]) (בראשית ט', כ"ז) יפת אלהים ליפת מיפיותו של יפת כלומר ממבחר בניו והיא כתיבת יון שהיא מובחרת יהיו באהלי שם שהם בני ישראל. *[אחי"ה בנו"ג יפיותו של יפת יהא באהלי שם ופירש"י הוא לשון יון לשונו יפה משל כל בני יפת ע"כ. וזה הדרוש סובב והולך על מה שאמר רשב"ג במשנה דמגילה שם אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית. ובירו' מגילה פ"א דע"א רע"ג קילסו ר' אליעזר ור' יהושע את תרג' עקילס הגר בפסוק (תהלים מ"ה, ב') יפיפית מבני אדם וכיוונו בזה על יפיותו של לש' יוונית ובחרו לשון הפסוק הנ"ל בעבור סוף הפסוק הוצק חן בשפתותיך. בענין לשון יוני, לשון יונית או רק יוונית וחכמת יונית עיין מאמרי רז"ל ב"ק פ"ב: פ"ג רע"א, סוט' מ"ט. ושם: מנחו' צ"ט: ירו' שבת פ"ו ד"ז ע"ד, ירו' סוט' ספ"ט דכ"ד ע"ג, ירו' ב"ב פ"י די"ז ע"ג. זמר יוני חגיגה ט"ו: עיי"ע זמר א'. לעז יוני מגילה י"ח. כתב יוני . . עד יוני גיטין ספ"ט ד"נ ע"ד ועיין בבלי גיטין פ"ז. ושם: ועי' גנדל (ח"ב ש"ז:). מקואות פ"ט, מ"ב עיי"ע גץ ב'. (ח"ב, שמ"א). והקבוץ מגילה י"א. לא מאסתים (ויקרא כ"ו, מ"ד) בימי יוונים, והכונה על זמן מלכות אנטיוכוס אפיפנוס. ועל מלכותו הרשעה דרשו בב"ר פמ"ד (ועיין תר"י א' לבראשית שם) גדולה (בראשית ט"ו, י"ב) זו יון, ועוד שם: חשכה (בראשית שם) זו יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיה ועיין ב"ר פ"ב, ויק"ר פי"ג. ועוד דרשו בויק"ר שם ועקרב (דברים ח', ט"ו) זה יון, ושם ספט"ו ובתנחו' תזריע סי' י"א בהרת זו יון עיין מ"ש בע' בהר (ח"ב, כ"ה:). ברה כחמה (שה"ש ו', י') במלכות יון, שמ"ר ר"פ ט"ו עיי"ע אליאם (ח"א, צ':) ומ"ש. יונתי (שה"ש ה', ב'). במלכות יון שכל ימי יון ההיכל קיים וכו' בריש אסת"ר. תרג' ש"א ב', ד' מלכות יון, והתואר בקבוץ יָוָנָאֵי = יְוָונָאֵי תרג' שם, ותר"י א' לדברים ל"ב, כ"ד] —

יוחני וממרא (שמות פרטים לשני מכשפים עיין בפנים ומ"ש) בפ' כל קרבנות הצבור בגמ' וכלן אין באין אלא מן המובחר (מנחות פ"ה רע"א) א"ל יוחני וממרא למשה תבן אתה מכנים לעפרים [4]) אמר להו אמרי אינשי למת [5]) ודקא ירקא שקול פי' רב שרירא כך היא השמועה ומשל הוא שהרבה אומרין אותו בני אדם ופירושו לעיר של ירק

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ועיין לעיל הערה 7. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב, ובכ"י דורסיות וכ"ה בדפ"ע חוץ מדפ"ר ושם רודסיות ובנו"ג הדרסיאות. [3]) וכ"ה בע"י ובכ"י ש"ס. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' וכ"ה בערך תבן לפי גי' כ"י ו"ו א' וב' ול"ד וב"ר וכ"ה ביוד אחת בפי' רגמ"ה כ"י למנחות (בקובץ כ"י אנג' דף ל"א:) וזה נ"ל עיקר והיא עיר עָפְרַיִן ברה"י ב' י"ג, י"ט בקרי וכצ"ל בתוספתי מנחות פ"ג. ד"ה עפריים ועיין תוי"ט ונראה שאחד הוא עם אֶפְרַיִם ש"ב י"ג, כ"ג Ἐφραΐμ., Ἐφρέμ באונגיליאום (יוחני י"א, נ"ד) ועוד עיין פירשט זה הערך. ובכ"י ה"ב בע' הנוכחי ובערך תבן עפרוים ובדפ"ע ובנוסחי בשני יודין עפריים ובמשניות הג"א חפריים והוא חֲפָרַיִם ביהושע י"ט, י"ט. [5]) כ"ה לנכון בדפ"ר פיז' וויניציא וכן מוכח מע' מת וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י למנחות הנ"ל והוא הסמיכות לְמָת ירקא ובדפ"ע האחרונים למתא ירקא וכ"ה בנוסחי במנחות ובשמ"ר פ"ט אבל אז צ"ל למתא דירקא וכ"ה באמת בילק' וארא רמז קפ"ב בשם מנחות.

שרוב ירק מצוי לתוכה תדיר לא תאמר עיר פלונית הרבה ירק יש בה היאך אוליך אליה ירק אלא הולך לשם שפעמים שחסר מה שבמקומם ואין אחרים גושאין אליהן ואתה תמכור ביותר וכן עיר שבארץ ישראל ששמה עפרים [1]) היה מרבה תבואה למאוד וכן שנינו לענין קרבנות הציבור וכולן אין באין אלא מן המובחר ואיזהו המובחר שלהן מכמס וזנוחה [2]) אלפא לסולת שנייה לה עפרים בבקעה. ופי' אלפא ראשונה מן גימטריא כמו ששנינו (שקלים ג', ב') אלפא ביטא גמא, וכן כשבא משה למצרים באותות שנתן לו הקב"ה אמרו לו יוחני וממרא ראשי החרטומים של פרעה זו היא מלאכתינו ואנו יכולין לעשות כן בלהטינו ואתה דומה כמי שמביא תבן לעפרים שהיא עיר תבואה וממנה שבר למקומות הרבה ואיך יביא אדם אליה תבן אמר להן אמרי אינשי למת ירקא ירקא שקול הוא שפירשנו והרי הבאתי אליכם האותות האלה פעמים שאין אתם יכולין לעשות כיוצא בהן וחוזרין בני אדם אל שלי מהתל היה בהן עד שבררו לו מן השמים והכריעוהו [3]) ניבלע מטה אהרן את מטותם (שמות ז', י"ב). *[אחי"ה ובגוף הענין פי' כן גם רגמ"ה בכ"י למנחות הנ"ל רק בדרך קצרה וכ"ה בפירש"י. והמשל הלז הובא גם בשמ"ר פ"ט ושם גם הסיום ויבלע וכו' ובילק' וארא הנ"ל. וחצי הראשון של משל אי' בב"ר ס"פ פ"ו וילק' וישב רמז קמ"ה — ודע כי בתנחומא כי תשא סי' י"א נאמר בפירוש שני חרטומי מצרים עמהם ושמותם יונוס ויומברוס וצ"ל כמו בתר"י לשמות א', ט"ו ינים וימברים רישי חרשיא ובתר"י א' לבמדבר כ"ב, כ"ב ותרין עולימוי ינים וימרים עמיה. ובלי ספק יוחני וממרא הם ינים וימרים (וימברים) וכן נקראו בפשיטא ܝܢܝܣ ܘܝܢܒܪܝܣ ונשתבשו אצל הערבים يانيس ويمبريس. עיין קאסטיל' אוצ"ה הסיריים ובאונגיליאום (2 Tim. 3. 8) נקראו Ἰάννης, Ἰαμβρῆς (Μαμβρῆς) ועיין באורים שונים ברו"ו לוויענער א' 534 ובילק' ראובני וארא (צד פ"א עמוד ג') פ' החרטומים אי' בזה"ל: כי המכשפים אפי' יונו"ס ויוחני וממרא (שהיה) [שהיו] ראשי המכשפים וכו' ע"ש נראה שנתערבו שתי גירסאות יונוס ויוחני. ובילק' ראובני שם: יוחני ממרא יונוס שרי כשדים היו מחרטומי מצרים ומומחים שבהם ע"כ. ובילק' בשלח רמז רל"ה בשם מ' אבכיר: שני מכשפים היו במצרים יוחני וממרא ועשו להם כנפים בכשפים ופרחו באויר וכו'. ובילק' שמות רמז קס"ח אי' ינוס וימסרים וצ"ל וימברים ובילק' סוף שמות ינוס וימברינוס. — ולפע"ד אולי יש להשוותם עם שמות שני שֵׁדֵי של פרסיים Jānaya, Vyâmbura. וישד Jānaya נקרא ג"כ Jahi וזה קרוב לשם יוחני והיה ממונה על זוהמת דרך נשים ומזה נ"ל יוחני של ערך אח"ז ע"ש] —

יוֹחָנִי (שם פרטי לאשה מכשפת בלידת נשים לפע"ד מל"פ של ערך הקודם לזה עיין סוף הערך) בר"ג דפ' היה נוטל את מנחתה (סוטה כ"ב סע"א) כי קאמרינן כגון יוחני בת רטיבי. פי' יוחני בדרך כשפנות היתה אוסרת הנשים המעוברות שלא תלדנה ובהגעת לידתן היו מצטערות והיא מראה עצמה צדקת והיו באות אצלה ואומרין לה אולי תבקשי רחמים על פלונית שתלד והיא מתרת הכשפנות ומיד יולדת עד שנתגלה שהיתה רעה ומכשפת והרגוה. *[אחי"ה וקצת בהרחבת הענין מפורש כן ברש"י. ועוד קצת בסיגנון אחר בחי' המאירי לסוטה רק שם הובא זה הפירוש על אלמנה שיבבית ומקור לכל זה נ"ל ברור הוא ספר מעשיות המיוחס לר' נסים ושם הובא כמו בחי' המאירי זה הסיפור ג"כ לביאור אלמנה שובבית וז"ל . . שאמרו שהיתה אלמנה שובבית וטובה בעיני בני אדם והיא היתה מכשפת שעשתה כשפים לכל אשה הרה שלא תלד וכשמרבין צירי היולדה היתה באה האלמנה הזאת ואומרת הנני אילך ואתפלל לבורא עליך ותלדי מיד והיתה הולכת לביתה ומסירה הכשפים והיתה יולדת מיד וכו' וכו' ע"ש כי האריך, ורבינו קצר בלשונו. ולפע"ד יוחני הוא שם פרטי שנכנה על Jahi, Jānaya של ערך הקודם ונגזרה מלה בקטרית מפעל jan, janh ופי' הכה ומצער ולפי זה נאה שמה על שם פעולתה לכן נ"ל להגיה יוחני בת רטיני מפעל רטן עיי"ע שתרג' וחובר חבר (דברים י"ח, י"א) ורטֵין רטן ומדרך המכשפים לצפצף ולדבר בקול נמוך. ובסוט' שם אי' מפורש כי זה מדרך מכשף: רטין מגושא וכו' כלומר לוחש המכשף את לחשיו וא"כ יוחני בת רטיני פי' אשה המצערת (ליולדות) בת מכשפה ונקראה כן על סוף מעשיה הגלויים. ומעתה נבין מאמר דר' טרפון בזבחים ס"ב רע"ב ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה יוחני אמרי ליה קטורה כתיב (בראשית כ"ה, א') וכו' והוא בדרך הלצה אמר לעוררם

---

[1]) עיין הערה 4. [2]) כ"ה לנכון בדפ"ע ובכ"י ל"ד וה"ב וכן מוכח מעי' מכמס וזנות וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י למנחות הנ"ל אבל בכ"י ו"ו אי מכנים ומנוחה וצ"ל וזנוחה כגי' כ"י ו"ו ב' ובמשניות מכמס ומזוניחה ובמשניות דש"ס מכנים וזטהא וצ"ל וזנוחא. [3]) מדפוס פיזי' והלאה נשמט ובכ"י ו"ו והכריעוהו ובכ"י ה"ב וכריעו וצ"ל כגי' כ"י ו"ו.

ולחידוד בעלמא והבין ר"ט קטורה מפעל ארמי קטר פי' קשר [1] ויען שהיתה יוחני בת רטיבי (רטיני) מפורסמת כי קושרת ואוסרת ע"י כשופיה לכן בדרך בדיחותא כנה ר"ט קטורה ע"י יוחני] —

יוחנא (= יוחני לפע"ד אולי מע' הקודם פירוש מכשף וכנוי למין ארבה eine Heuschrecken-art ועוד עיין בפנים) בס"פ אלו טרפות בגמרא וחגבים (חולין ס"ה סע"א) למינהו למינהו למינהו (למינה) [למינו] (ויקרא י"א, כ"ב [2]) ד' פעמים האלה להביא צפורת כרמים ויוחנא ירושלמית [3] והערצוביא והרזבונית [4] שהן חגבין טהורין. *[אחי"ה נ"ל כי כנוי יוחנא או יותר טוב יוחני, ועל זה מורה סדר האותיות; הועתק מערך הקודם ונקרא מין חגב זה מכשף ודוגמתו בחולין ס"ב סע"ב פרוא אמגושא עיי"ע כניא. וכן נקרא עוף אחד בל"פ مرغ جادو עוף מכשף. ולולי יראתי הייתי מגיה במקום יוחנא מחנא והוא מל"ע مكن. פי' מין חגב] —

* יוֹחְנָא (שם פרטי) חולין קל"ג, ע"ז ט"ו: מר יוחנא. וביוחסין השלם ק"נ הביא עוד מר יוחני, ואיזה פעמים אי' במשל שילו חטא (חטייא) ויוחנא משתלמא ב"ר ס"פ כ"ה, ר"פ מ' ר"פ ס"ד, רות ר' פ' ויהי בימי, מדר' שמואל פכ"ח, ילק' בראשית רמז מ"ג ועיין משל דומה לו בע' טב א', מבגאי א', שכם — בר יוחני עיי"ע בח"ב, קע"ו:

* יוֹחָנָן (שם פרטי) א') לינאי המלך ברכות כ"ט. הוא ינאי הוא יוחנן ועוד ע"ש. ושם. מעשר שני ה', ט"ו ר"ה י"ח: יומא ט'. פרה פ"ג מ"ה יוחנן כהן גדול. ועוד ב') לכמה תנאים ואמוראים ד"מ ר' יוחנן בן זכאי עיי"ע אביי. ר' יוחנן בן גודגדא. יוחנן בן בג בג. ר' יוחנן בן נורי. ר' יוחנן בן ברוקה. ר' יוחנן הסנדלר. ר' יוחנן בר נפחא ובירו' בן נפחא. ר' יוחנן ענתנייתא ר' יוחנן דקציון. ר' יוחנן בר מריא (מריה). ר' יוחנן בר שילא עיין ערכם בד"מ ובמבוא הירו' למהרז"פ ובמבוא המשנה לה' יעקב ברילל. יוחנן חקוקה עיי"ע חק ג' וש"נ. ר' יוחנן בן פזי פסיקתא רבתי פי"ד. ר' יוחנן בן תורתה שם. יוחנן סופר הלז סנהד' י"א: ירושלמי סנהד' פ"א די"ח ע"ד ועיין ירו' מעשר שני פ"ה דנ"ו ע"ג. יוחנן הנזוף שבת קט"ו. ועוד יתר שמות פרטיים שנקובים ככה עיין בסד"ה זה הע'. — ונמצא שם הפרטי במקרא ונתקצר מן יְהוֹחָנָן.

* יוֹכֶבֶד (אם משה רבינו ע"ה) ומאמרי רז"ל עליה עיין בסוטה י"א: י"ב. סנהד' י"ט: ב"ר פצ"ד; שמ"ר פ"א. פ"מ. פמ"ח; ויק"ר פ"א. פ"ב; במד"ר פ"ג. פי"ג; שהש"ר פ' הנך יפה רעיתי ופ' שני שדיך. קהל"ר פ' טובים השנים.

* יוכני עיי"ע בר יוכני בח"ב. קע"ו.

* יוֹלִימְנָא (שם פרטי) פסיקתא רבתי רפ"ז א"ר יולימנא בן עבדי בשם ר' יצחק.

* יוֹם, יוֹמָהְרָא, יוֹמָנָא עיי"ע ים.

* יוֹן, יוֹנָה, יָוָן עיי"ע לעיל ורבינו לא חש לסדר הערכים כי הקדימם לע' יוחני. וכ"ה בכל הכ"י.

* יוֹנָתָן (שם פרטי) א') לגדול שבתלמידיו של הלל והוא הנקרא יונתן בן עוזיאל והפליגו בשבחו עיין מגילה ג'. סוכה כ"ח. ב"ב קל"ד. ירו' נדרים ספ"ה דל"ט: ומיחסין לו תרגום של נביאים אבל מה שהמון עם קורא לתרגום על התורה בשם תרג' יונתן בן עוזיאל טעות היא וכבר עמד על זה ר"ב בע' אשן ב' (ח"א ש"כ) ע"ש כי הארכתי. ועוד עיין מפתח לזה החבור. ב') לתלמידו של ר' ישמעאל והוא בעל פלוגתא של חברו ר' יאשיה ובאו במקומות אין מספר במכילתא. וגם בספרי ועיין מ"ש מהרז"פ בד"מ קמ"ו ולא הוזכר ר' יונתן זה במשנה (ובענין הזכרתו באבות ד', ט' עיין מהרז"פ שם בהערה) ועוד בירו' כמה אמוראים נקובים בשם זה עיין סד"ה ועוד מבוא הירו' למהרז"פ צ"ט: והלאה. — יבמו' קכ"ב. יונתן שידא. גיטין ס"ו. לימדני יונתן עיין ספרי על המלאכים וכו' צד 61 ,51.

* יוֹסָה, יוֹסִי (קצור מן יוסף) כמה וכמה תנאים ואמוראים יכונו ככה בירו' ד"מ ר' יוסה בר אביי. ר' יוסה בי ר' זמינא. יוסה בריה דריב"ל. ר' יוסה בר יעקב. ר' יוסי (עם כמה שנויים) ולפעמים במקומו בפרט בבבלי יוסף עיין סד"ה בזה ועוד באריכות במה"י למהרז"פ ערכים המיוחדים. וגם בד"מ על הערכים יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן. יוסי בן גילאי. ר' יוסי הכהן. ר' יוסי הגלילי. ר' יוסי בן חלפתא. יוסף (יוסי) הבבלי. ר' יוסי בן יהודה ר' יוסי בן המשולם. ועוד כמה וכמה ר' יוסי בירו' עיין מבה"י צד ק' —

[1]) ועיין מזה הענין הדרוש בב"ר פס"א ושמה קטורה מן קטר וכו' עיין פסיקתא זוטרתי קטורה תרג' קשורה ועיין הערת החי' באבער שם צד נ"ח בהוצאת של מ' לקח טוב. [2]) ויותר טוב להקדים למינו לג' למינהו כסדר הפסוק, ובנו"ג למינהו ד' פעמים וכ"ה בספרא שמיני פרק ה'. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר ואמש', ובדפי וויניצי' בטעות דפוס יוחנא. ירו' (והנקודה טעות היא) אבל לנכון בע' ערצביא. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וכ"ה בע' רזבונית ובדפ"ע והזרבונית וט"ס הוא ובנו"ג והרזבנית ובספרא הארזבונית וזה העיקר עיי"ע בח"א רע"ז וש"נ יתר השינויים ובפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגי' דף שי"ז סע"ב) הגי' דרבניות. ובספרא הנ"ל אי' עוד והצדיא אבל זה הוא תרג' של תנשמת עיי"ע צדיא וצ"ע.

ק"ב. ועד שם ק"ג ר' יסא קוצירא. ב"ב פ"י הל"א. ולפע"ד הוא אחד עם ר' יוסי בר (בן) קצרתה דירו' שבת פ"ב ד"ה: וב"ר רפ"ד ועיי"ע שק ג'. ובסוטה מ"ט. ר' יוסי קטנתא. — יוסף דישבא עיי"ע טווס ומ"ש.

* יוֹסָה, (יוסי) (לפע"ד האליל העליון של יונים הנקרא בפי כל Ζεύς) בסהד' פ"ז מ"ה המגדף אינו חייב עד שיפרש השם אמר ר' יהושע בן קרחה בכל יום דנין את העדים בכינוי יכה יוסה את יוסה כה"ג בירו' ובכ"י ש"ס מ' ופי' ובספרא סוף אמור פרק י"ח ושאר המקומות המצויינים בד"ס לסנהד' צד פ' ובנו"ג יוסי ובע' כ קודם ע' ככא (וללא נכון בד' אמשי' ופראג בע' כן ד') הביא רבינו שתי נוסחאות יוסה ויוסי וכ"ה ביד רמ"ה וכפי' הגמרא סנהד' ס'. הובא ג"כ גי' יוסה את יוסה לפי גי' כ"י ש"ס. והנה רבים וכן שלמים היו יגעים למצוא פשר דבר ולא עלה בידם לבוא אל תכלית המבוקש. ראש המפרשים רש"י ז"ל בדף נ"ו. ד"ה בכל יום פי' להכי נקיט יוסי דד' אותיות איכא כשם בן ארבע אותיות דאינו חייב אלא על שם המיוחד דהיינו שם בן ד' אותיות ומשום דחשבונו של יוסי כחשבונו של אלהים להכי נקיט יכה זה את ז ה (בדפי' שונצי' וויניציא ובסילי' איתא את אלהים) דילפינן לקמן דאינו חייב עד שיברך שם בשם ע"כ ופי' זה כי יוסי עולה בגימט' אלהים הביא רע"ב בשם שמעתי והשיג עליו התוי"ט. וכ"ה בע' כ בדפוסים הישנים כפי פירוש ראשון ועוד הוסיף לפי פ"א ולפי גי' יוסי כי הוא בגימט' כ"ו וכן השם. אבל כבר חיוה דעתו היפה הח' לעווי במ"ע ישרון ח"ד צד ד' כי כל הפירושים הנ"ל דחוקים ולאו בחשבון וגימטריא תליא מילתא והוא פי' שהמגדף מקבל עליו אליל אחד מן האלילים באלוה וקורא לו בשמו של הקב"ה ואח"כ מברך באליל הזה כלומר בשם האלהות אשר נתן לו את שם הקב"ה ובזה נותן להאליל עוז וממשלה יתירה ממה שנותן לרבון העולמים ולכך נקט „יכה" שעושה לפי דעתו החזק לחלש וחלש לחזק ע"ש ופי' יוסי בל"י υἱός פי' בן ונקרא לפי דעתו אותו האיש ויוסי אחר הוא אביו יוסף וכונתו יכה יוסי (הבן של יוסף) את יוסי (והוא יוסף אביו בעל מרים) וכל זה כדי שלא להוציא דבר גנאי כלפי מעלה. ובמ"ע ליטעראטורבלאטט להח' ראהמער שנה ח' הרבו לחקור בזה הענין ע"ש והח' זידאן פי' (שם) על שם שני יוסף בן שמעון (ב"מ י"ח.) ולזה עולה כי בבבלי יקרא שם יוסף יוסי ועוד יוסה עיי"ע הקודם. אבל בכ"ז אין דעתי נוחה בזה הפי' כי בודאי כונה פנימית יש בזה הכנוי ויש בו דברים בגו לכן נ"ל כי יוסה הוא אליל העליון של יונים Ζεύς ובחר התנא לשון ערומים בהיות המלה בת ארבע אותיות כמו השם הוי"ה והעתיק בכונה אליל הנ"ל להורות כי כונת המגדף לאל עליון וגם במלת יוסה נכללו ג' אותיות של השם וכפי' הערוך בע' כ. ומלת יכה מובנה כל' הפסוק (ישעיה י"א, ד') הכה ארץ בשבט פיו כלומר היה מגדף וקלל יוסה (Ζεύς) את יוסה עם Ζεύς פי' הוא נושא ונשוא של גדופיו ושיעורו כמאמר הברייתא (סנהדרין נ"ו.) עד שיברך שם בשם וכדרב אחא בר יעקב (שם ס'.). ולאיכא דאמרי שם הכי פירושו אמר רב אחא בר יעקב ש"מ שם בן ארבע אותיות נמי שם הוא פשיטא מהו דתימא בעלמא הוא דנקט קמ"ל [1]) כלומר זה דנקט תנא דמתניתין יוסה כונתו ג"כ על שם ד' אותיות ולא תימא דמילתא בעלמא הוא דנקט כי נקט יוסה רק לכנוי של שם יהו"ה. וראיה לשעור מלת יוסה בהבנת Ζεύς מצאתי בסנהדרין פ"א: דאי' שם במשנה המקלל בקוסם ומפורש בגמ' שם תני רב יוסף יכה קוסם את קוסמו וכ"ה בדף פ"ב: תני רב יוסף יכה קוסם את קוסמו דמיחזי כמברך את השם ופירש"י יכה קוסם את קוסמו כלפי מעלה בקוסם יכה הקוסם זה את קוסמו וכו' ע"ש ודבריו צריכין ביאור. אבל בא וראה גי' כ"י ש"ס מ' ק', פ' בשני מקומות דאיתא שם (בד"ס צד קי"ב והלאה) יכה קוסם את ק ו ס ו ומלת קוסם הוא לשון שומרוני שהעתיק ונקב שם ה' (ויקרא כ"ה, ט"ז) ומקסם שם ה' ועוד בנקבו שם (שם) בקסומה השם ונגזר מל"ע قسم נשבע (ברמיה) בשם אל אחר ומלת קום נ"ל שהוא Ζεύς וא"כ פירושו יכה קוסם את קוסו מגדף בנקיבת השם בשם קום (Ζεύς) שלו ותלה קללת השם כביכול בשם אליל עליון לכנוי (ועוד עיי"ע קסם ב') וזה מה שפי' הרמב"ם בפי"מ לסנהדרין שם: שברך את השם בשם ע"ז ע"כ. ואולי השתמש בלשון קוסם קוסו להורות על Ζεύς Κάσιος (פי' אבן של Ζεύς = וכן אצל הרומיים Jupiter Casius פליניאום ה', י"ד) ומשתבעין בו כעדות סוידאס (הובא אצל נורק רעאלווערטערבוך 334) וז"ל:
Ἀθηναῖοι πρὸς τινι λίθῳ τοὺς ὅρκους ποιεῖσθαι ὡς Ἀριστοτέλης ὑποδήλει. ואולי בתי קוצין במדי' שו"ט מזמור י"ד הם בתי ע"ז הוקדשו לאליל Ζεύς Κάσιος ושם אליל זה נמצא ג"כ בכותבת

[1]) כ"ה לנכון בכ"י מ' ובאגרות הרמ"ה אצל ד"ס לסנהד' צד פ"ה.

נבטאית ונקרא שם קציו (עיין מ"ע דמ"ג ח"ים 689) והוא קרוב למלת קוסו של מעלה לפי גי' כ"י תנ"ל. ודי בזה ועיין עוד מ"ע יאהרביכער להחכם ברילל ח"א ק"מ.

* יוֹסִינָה (שם פרטי) ירו' מגילה פ"ד דע"ה: ר"ש בן יוסינה. ובירו' יבמות פי"ג ד"ג ע"ג ושהש"ר ס' באתי ר"ש בן יוסינא ובמדב"ר פי"ג ר"ש בן יוסיניה וְעיין ג"כ ע' יאסין.

* יוֹסְטָא, יוֹסְטִי (שם פרטי) מל"ר Justus עיין מ"מ במבוא הירו' למהרז"ף צד ק' ויש להוסיף ירו' ברכות פ"ח די"ב ע"ג וירו' מגילה ס"א ר"ע: ר' יוסטא בר (בי רב) שונם וכ"ה בויק' ס"ס ל"א. ובשמ"ר סכ"ג שהש"ר ס' אתי מלבנון אי' רק א' רב יוסטא אבל בירו' שביעית פ"ו דל"ו ע"ד גם בזה הענין א"ר יוסטא בר שונם. בירו' תרומו' פי"א דמ"ח. אי' ר' יוסטי בר שונים. ובירו' עירו' פ"ו דכ"ג ע"ג וירו' שקלי' פ"ב דמ"ו ע"ג ר' יוסטה בי ר' סימון. ב"ר פ"ו יוסטי חברא — בשהש"ר ס' לא ידעתי יוסטא חייטא. — ירו' נדרי' רפ"ד דל"ח ע"ג יוסטי ט"ם עיי"ע זוסטא — ועיין עוד ע' הבא אח"ז.

* יוֹסְטִינָה (שם פרטי) נגזר משם הפרטי של ע' הקודם והוא בל"ר Justinus ירו' כתובו' פ"ט דל"ב ע"ד ר' יוסטינה (ובדפ' קראט' במ"ד יוסטתה) הוה ליה עובדא, ושם: רבנין דר' יוסטינה ירו' ב"ב פ"ח דט"ז: ר' יוסטיני הוה ליה עובדא וכו'. ועוד לנקבה: נדה מ"ה. יוסטיני (Justinia) בתו של אסוירוס.

* יוֹסוֹס (שם פרטי) אסתר שני ג', א' בר איפלוטוס (Pilatus) בר דיוסף בר דיוסוס, ושם ה', אי בר אפליטוס בר דיוסוס ועפ"י זה יש להגיה סופרים פי"ג הל"ו ע"ש. ולדעת הח' לעווי בעמת"ר זה אותו האיש ועיין ג"כ פערלעס שפראכ- אונד זאגענקונדע מ"ז, י"ז.

* יוֹעֶזֶר א') מין צומח עיי"ע ערקא א' וע' סטנג. ב') שם פרטי ערלה ב', י"ב יועזר איש הבירה, יוסי בן יועזר עיי"ע יוסה א'.

* יוֹסֵף שם פרטי לכמה אמוראים עיין סד"ה ויוחסין השלם 154 ומבוא הירו' למהרז"ף ק"ג — יוסף (יוסי) רישבא עיי"ע מוום. שבת קי"ט. יוסף מוקיר שבי עיי"ע כלדאי וע' סיין — יוסף שירא (פסחי' קי'.) עיין ספרי על המלאכים וכו' צד 61.

* יוֹסתיניא (?) זבחי' קי"ב. ר' חייא מייוסתיניא צ"ל ווסתניא עיי"ע.

* יוֹפְטִי (שם נהר על יד פרת) עירו' ס"ד. ונקרא היום Jophata עיין ריטטער ערדקונדע י' 266.

* יוֹפִיאֵל (שם מלאך) תר"י א' לדברים ל"ד ו' מיטטרון ויופיאל ואוריאל ויפיפיה ועיין ספר רזיאל צד מ"ב: ובפיוטי' שהובאו אצל צונץ זינאג' פאעזיא 477 ונראה שאחד הוא עם יפיפיה וגם אצל הפרסיים שלשה המה דייני המות Todtenrichter (עיין ספרי על המלאכים והשרים צד ל"ב. ל"ח) שעושים שפטים על המת. וגם מה שנקראו בתר"י שם מלאכים הנ"ל: רבני דחכמתא נ"ל ברור שהוא מל"ע ܚܟܘܡܐ פי' משפט הדיינין.

יוֹרָה (מל"ם אירא פירוש קדירה Kochtopf יורת ערבייא הוא בל"ע اتّة = وتّة מקום דליקת אש בתנור או בחפירת הארץ ואז הוא = (يتّة) בסוף ע"ז (ע"ו סע"א) כיצד מגעילין אמר רב הונא יורה קטנה לתוך יורה גדולה איבעיא להו יורה גדולה מאי ת"ש דרב עוקבא זבן דורא מגויי[1]) עבד לה גדנפא[2]) דלישא ומליה[3]) מיא (וארתחה) [צ"ל וארתחיה][4]) אמר רבא וכו'. (בסיפ' פי') [וצ"ל בסיפרא ויקרי' פ"י] (סיפרא פרשי' ו' פרק י"א וכ"ה במנחות ס"ג.) מאפה תנור [ולא] יורות הערביים[5]). בתנור פ"ה[6]) בכלי' (פ"י) יורות של ערביים שהוא חופר בארץ וטח בטיט וכו' פי' הערביים חופרין בארץ ובונין שם קדירות ומניחין חלל תחת הקדירות ומדליקין שם האש ומבשלין תחת הארץ. *[אחי"ה ועל זה הפי' מוסב מ"ש רבינו בע' ככא א' ע"ש. ופי' יורות הערביים יתכן לפי פי' רבינו היטב לפי מ"ש בתחלת הערך בענין גזרת המלה אבל רש"י למנחות ס"ג ור"ש לכלים פ"ה מ"י הבינו מלת ערביים שהוא שם מקום ערביין וכה"ג בכלים שם. אבל פירוש הערוך נראה לי יותר כי בל"ע وتّة פי' מקום דליקת האש בתנור ואם הוא חפירה בארץ לשפיתת הקדירות נקרא בורה והוא מה ששנינו בכלים פ"ח מ"ט בור שיש בו בית שפיתה

[1]) כ"ה ג"כ בכ"י ש"ס אצל ד"ס צד ע"ה: ושם גרמז ג"כ על ע' דד והיה לו לרמוז גם על ע' הנוכחי. וגי' רב עוקבא אי' גם בע' גרף ב' (ח"ב רמ"ו) ושם נסמן גם השאילתות מטות ועיין גליון הש"ס וע' דד ה' ובנו"ג בי ר' עקביה. [2]) ועיי"ע גרף ב' ומ"ש בח"ב רמ"ז. ובנו"ג אהדר ליה גדנפה. [3]) וכ"ה בע' גרף וכצ"ל בכ"י ש"ס במקום עלוי, ובנו"ג אי' עוד אפומא ומליוה ולי' גם בשאילתות. [4]) וכ"ה בע' גרף וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג וארתחא וכ"ה ברפ"ר ואמש'. [5]) כ"ה בכ"י ל"ד וכ"ר, ובדפ"ע בשטם. [6]) כ"ה לנכון בכ"י, ובדפ"ע בט"ס דפ"ת.

ויפה פי' הרע"ב החופר בקרקע וטח בטיט ע"ש והוא עפ"י פי' הר"ש ועיין תוי"ט שם ולפי זה יפה הגי' בור ולא כנ"א כור וכ"ה בע' כר ג'. — ורה"ג לכלים ה', י' לא פי' מאומה רק לכלים שם מ"ה פי' יורה: דוד גדול שמו יורה ע"כ ולפי זה קצת ראיה לגי' רבינו בע' מששק שפי' דודי ע"י יורות אבל לפי תקוני שם בענין הסדר עבדי . . דודי מששקי אין זה ראיה. ובערך שלק פי' רבינו זה דכלים פ"ה מ"ה ע"ש. ורגמ"ה למנחות כ"י (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ט"ו.) פי' יורות ערביים: היינו אילפסות של אבן. — חולין ק"ח סע"א יורה של חלב, ושם: יורה רותחת . . יורה גדולה. יבמות קכ"א רע"ב יורה מלאה יין ושמן (רש"י מרותחת על האור), ב"ק צ"ט רע"א; ירו' ב"ק פ"ט ד"ו ע"ד הקדיחו (הקדיחה) יורה. ירו' שבת פ"א ד"ד. היורה עקורה . . היורה קבועה — ובהשאילה חגיגה ט"ו סע"ב כל עמר דנחית ליורה וכו' עיין ערך עמר א'] —

* יוּתָא, יַיְתָא (מל"י Ὑάδες Siebengestirn am Kopf des Stiers) ברכות נ"ח סע"ב מאי עש (איוב ט', ט') אמר רב יהודה יותא מאי יותא א"ל זנב טלה ואמרי לה רישא דעגלא בכ"י מ' הגי' אתא עיי"ע (ח"א של"ב) וגי' הספרים עדיפה ויותר טוב כגי' אה"ת ייתא וזו ראיה לדעת הח' שטערן (במ"ע ג"ג ח"ג 272) שהיא ל"י הנ"ל וכבר קדמהו בעל כ"כ. וגם העתקת הפשיט' עש (איוב שם) עַיִשׁ (שם ל"ח, ל"ב) ע"י עיותא מובנת מל"י הרשומה וכן העתיקה הפשיט' כסל (שם ט"ה כ"ז) וכסיל (עמוס ה', ח'). והם שבעה כוכבים בראש מזל שור, וזהו רישא דעגלא הנ"ל ובילקוט איוב רמז תתקי"ד הובא רק רישא דעגלא (בהשמטת התיבות מאי יותא) ונ"ב פי' ראש השור. אבל בע' עקם א' פי' רבינו .עש הוא זנב טלה" וזהו כפי' ראשון בברכות הנ"ל וכ"ה ברד"ק שרש עוש.

* יוּתְפָּיָא עיי"ע ירפת.

* יָזֵם (= זמי, זמא פי' עָנַשׁ מל"י ζημιόω bestrafen) בריש רות רבה פ' ויהי בימי: קנים להון יזמי להון איתי ארנונך איתי גולגלתך וכו' ועיין במ"כ. ובילק' משלי רמז תתקנ"ט בשם מדרש רות הגי' מומי להון ועיין במ"כ הנ"ל.

* יָזַן (א') = זון מל"מ מיוּזָנִים ירמ' ה', ח' (לפי הקרי) גיטין ס"ז. חנות מיוּזֶנֶת פירוש מלאה מזונות ופ"א עיי"ע חנות. — ב') = זְנִי, זְנָא לשון זנות באתפעל סנהד' ק"ו סע"א אִיְיַזַן לגברי נגרי עיי"ע סגן וע' זני ומ"ש.

* יָזַף (מל"ם פירוש לוה gelichen nehmen) שבת קי"ט. מאן דיזיף וכו' עירובין ס"ג. יזיף ופרע, ב"מ ס"ד. ע"ב; קידושין כ' סע"א. ובאפעל אוֹזִיף (leihen) בכורות ח': איכ"ר פ' בכה אוזפיתון עיי"ע זיף ומ"ש והשם יזיפתא מ"ק כ"ח: עיי"ע אוורי (ח"א, מ"ז).

* יַזַק (א') = נַּנְזַק עיי"ע בח"ב, שי"ט שם העיר המהוללה במדי) ירו' קידושין פ"ד דס"ה רע"ד בבל ליוחסין עד נהר יזק וכו' חד אמר עד נהר יזק וחד אמר עד נהר יואני ובבבלי קידושין ע"א: הגי' נהר עזק ועיין מ"ש בע' גנזק וכ"ה לנכון נהר גנזק בע' ואני ע"ש. ב') בית יזק עיי"ע בית יעזק (ח"ב, ע':) ועיי"ע עזק א'.

יָחִיד (מל"מ והושאל למובחר ולמיוחס בפרט בתלמוד ausgezeichneter, hervorragender Gelehrter) וכן בל"ע واحد פי' אחד ומיוחד שאין ערך לו unvergleichlicher ומזה הענין יחיד בל"מ ובדברי רז"ל מתואר בו האל יתברך עיין בפנים ושם גם יתר המושגים המסתעפים ממנו. והשם יִחוּד, יִיחוּד 1. die Einheit; 2 das Alleinsein. והפעל ממנו יחד 1 die Einheit Gottes beilegen; 2 die Einheit Gottes verkünden. ועוד פירוש יָחֵד כמו יָעַד (zueignen, bestimmen) ביומא בר"ג דפרק בראשונה (כ"ג.) ויחידים [1]) מוציאין שתים. „פירוש רבנן, כדתנן בתעניות (י'. במשנה) התחילו היחידים מתענין אוכלין ושותין משחשיכה ומותרין במלאכה [2]) ואמרינן [3]) (שם בגמ') מאן יחידין א"ר הונא רבנן. ומה שאמרו (יומא שם) כאן בבריא כאן בחולה חולים היינו רבנן דגרסינן בנדרים בר"נ דפ' הנודר מן המבושל (נדרים מ"ט סע"א ורע"ב) רבא אמר מאן חולים רבנן רבא לטעמיה דאמר כמאן מצלינן האידנא אקצירי ואמרעי כי האי תנא [4]) קצירי קצירי ממש מריעי רבנן". ויש ששוגים יהירים כדאמרינן (סוכ' ל"ז.) מעשה ביהירי ירושלים [5]). ופירוש אנשים בעלי גאות אינו טוב להן לעשות.

1) וכ"ה בפי' ר"ח וכה"ג ויחידין בכ"י ב' וא"פ ול' ובנו"ג והיחידין עיין ד"ס ליומא צד כ"ט: ובתוס' יומא פ"א והיחידים שבהם. 2) כ"ה לנכון בדפ"ר אבל בשדפ"ע קטיע ובדפ"ר הסרה מלת מתענין ונראה ברור כי רבינו לא גרס מתענין ג' תעניות כדאי' בנוסחאו' וכן ל' בירו' ובריי"ף ובראי"ש ובכ"י ובדפוסים הראשונים ושאר מקומות שהובאו בד"ס לתענית צד כ"ו ול' בפי' ר"ח והיה לבעל ד"ס לרמוז גם על הערוך. 3) כ"ה בדפ"ר ואמ', ובדפ' וויניצי' ואמרי. 4) וכ"ה בפי' ר"ח ובנו"ג כמאן כר' יוסי והגהה ככה עפ"י ר"ה ט"ז. 5) עיי"ע יהיר.

כמעשה שעושין אחרים שגנאי הוא להן[1]. בסיפרא בפ' כהן משיח (תו"כ דבורא דחובא פרק ג' ר"פ ג') לא ישוה קרבנו לכל מצות לקרבנו למצות יחידית פי' ע"ז שהיא כתובה בפני עצמה בפרשת שלח לך (ואם כל עדת ישראל ישגו) [צ"ל וכי תשגו ולא תעשו] (במדבר ט"ו, כ"ד). *[אחי"ה בערוך הוא קטוע וזה"ל בסיפרא. שם: הלא דין הוא מה אם היחיד שלא שוה קרבנו לכל מצות לקרבנו ליום הכפורים שוה קרבנו לכל מצות לקרבנו למצות יחידית וכו' ופי' הראב"ד מה יחיד שלא שוה קרבנו של שאר מצות לקרבנות של יוה"כ שהוא שעיר המשתלח ואפי' הכי שוה קרבנות של כל המצות לקרבנו של מצוה יחידית מפני שנאמרה פרשה בפני עצמה בפרשת שלח לך ע"כ וזאת היא ג"כ כונת רבינו. רק הפסוק מצויין בטעות וצ"ל כמו שהגהתי ועיין ספרי שלח פ' קי"א ורש"י על התורה לבמדבר שם — ורע כי יחיד מל"מ הוא כידוע תואר לאחד המיוחד der Einzige והושאל בתענית הנ"ל ליחידי הסגולה כלומר לרבנים ותלמידי חכמים ועיין ג"כ תענית י' רע"ב אל יאמר אדם תלמיד אני איני ראוי להיות יחיד אלא כל תלמידי חכמים יחידים איזהו יחיד ואיזהו תלמיד, יחיד כל שראוי למנותו פרנס על הצבור תלמיד וכו' (עיי"ע כל ד') וכ"ה בירו' תענית פ"א דס"ד: אילו הם היחידים אילו שהן מתמנין פרנסין על הציבור. ובירו' ברכות ספ"ב ד"ה רע"ד תניא רשב"ג אומר כל דבר שהוא של צער כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה, ת"ח עושה ותבוא לו ברכה וכל דבר שהוא של שבח לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה ת"ח עושה אלא א"כ מינו אותו פרנס על הצבור. וזה רשב"ג אומר הובא בשנוי קצת בתענית ל' רע"ב ע"ש וכד"ס שם ובמשנה ה' פ"ד דפסחים ובגמ' שם נ"ה. — ונ"ל כי טעם יחיד כמו אחד ומיוחד פי' המובחר והחשוב וכן פירש"י לבראשית כ"ו, י' אחד העם: מיוחד העם זה המלך ע"כ. וכן דרשו בב"ר ס"פ צ"ט כאחד (בראשית מ"ט, ט"ז) כמיוחד שבשבטים זהו יהודה, וכן דרשו במגיל' כ"ח, יומ' ל"ד רע"ב וע': האחד (במדבר כ"ח, ז') מיוחד שבעדרו. — ועוד התואר יחיד פי' איש פרטי והפכו רבים, מרובין וצבור תענית ט'. מטר בשביל יחיד פרנסה בשביל רבים. עירובין מ"ו. יחיד במקום רבים. עדיות פ"א מ"ה ומ"ו ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין וכו' שאם יראה בי"ד את דברי היחיד יסמוך עליו וכו' למה מזכירין דברי היחיד בין המרובים לבטלן וכו' ועיין ד"מ למהרז"ף צד 269 כלל ה'. יחיד ורבים הלכה כרבים עיין מ"מ בפחד יצחק, ר"ה י"ח. כאן ביחיד כאן בצבור, זבחים פ"ב. חטאת יחיד חטאת ציבור, מכילת' בא פרש' י"ד צרת ציבור צרת יחיד, מגיל' ל"א: הללו בלשון רבים אמורות . . הללו בלשון יחיד אמורות. ירו' כתובות פ"ז דל"א: מה שאמרת לי ביחיד או מה שאמרתי לך ביחיד. וכן בלא"ר יְחִידָאָה, יחידייא (וכ"ה בל"ס) פסחים ק"ה: לא יחידאה אנא עיי"ע חז ב'. ב"ק כ"ח רע"א בן בג בג יחידאה הוא וכו', מ"ק כ' סע"א יחידאה היא ובכ"י מ' מתניתא יחידאה ואז תהיה ל"נ, אבל עיין בחי' הריטב"א. ירו' תרומות רפ"ו דמ"ד. אתיא דיחידאה, דהכא כסתמא דתמן ויחידאה דתמן כסתמא דהכא, ובירו' נדרים רפ"ז ד"מ: איתא דיחידייא וכן ירו' שבת פ"ג ד"ו, לית אנן צריכין חששין ליחידייא וכן התואר יְחִידָאִי פסיקתא דר"כ צד י"ג תנחומ' כי תשא סי' ה' ילקוט מ"ב רמז רכ"ז בר יחידאי עיין N. Saggio להחכם לאטטעס 64. והקבוץ ב"ק פ"א סע"ב יחידָאֵי תר"י א' וב' לבראש' כ"ב, י', ירו' חגיגה פ"ב דע"ז: יחידָאִין, יחידָיִין. ולנקבה יְחִידָאָה סנהד' כ"ב סע"ב ובנדרים נ"א. יחידתא ועיי"ע לוליינית. ועוד לנקבה יְחִידָה במד"ר פי"ב בת יחידה; יְחִידִית ירו' כלאים פ"ב דכ"ח. גפן יחידית, ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. מצבה כל שהיא יחידית והקבוץ יְחִידִיּוֹת ירו' כלאים רפ"ה דכ"ט ע"ד וירו' סוט' פ"ט דכ"ג ע"ג — ועוד תואר יחיד להקב"ה שהוא היש האחד ואין שני (עיין קהל"ר לזה הפסוק) וכן דרשו כאחד (בראשית ג', כ"ב) כיחידו של עולם ב"ר פכ"א, פצ"ח ופצ"ט, וכן נדרש אחד (איוב י"ד, ד') יחידו של עולם במד"ר רפי"ט ובילקוט איוב רמז תתק"ו. וע"ש התרגום. וממנו השם: יחוד השם פסיקת' זוט' שמות ג', ט"ו ועוד ס"פ נצבים ועוד עיין תרג' שה"ש ח',

[1]) ועיין הגרי"ב בהפשב"ע שכתב כי סוגיי שלנו עולה יפה לשיטת רבינו והקשה על פירש"י שפי' בד"ה ויחידים בחולין שאין יושבין עם שאר בנ"א וכו' והקשה הגרי"ב דהא כבר תנא בהך ברייתא בחולה וכו' מ"ש דמתחלה קרו להו חולה והדר קרו להו יחידים ע"כ ולפע"ד יש לישב כי בלי כל ספק לא היה גרס רש"י בד"א בבריא אבל בחולה וכו' וכן לי' בכל כ"י והסופרים הכניסוהו מדעתם עיין ד"ס יומא צד כ"ט: אות ה' וא"כ הלך רש"י בעקבות הסוגיי לבאר מלת והיחידין שהוא בחולין שאין יושבין וכו' כי הברייתא הלז והתניא בניחותא או כגי' כ"י ש"ס תניא נמי הכי הוא סיוע למה שפי' רב חסדא כאן בבריא כאן בחולה. וכן הלך רבינו בשטת עצמו אחרי שפי' כי יחידים הם רבנן עפ"י תענית הנ"ל פי' ג"כ חולה ע"י רבנן והביא ראיה מנדרים הנ"ל. — וכעת מצאתי כי כל פי' רבינו עד ויש ששונים הועתק מפי' ר"ח ביומי (בש"ס ווילנא).

ט׳; לאיכה ג׳, כ״ח ואולי לכן נקראה נשמה יחידה (תהלים כ״ב, כ״א; ל״ה, י״ז) שהיא חלק אלוה ממעל נתונה מיחִידו של עולם אבל בב״ר ס״פ י״ד מבואר הטעם יחידה שכל האיברים משנים שנים והיא יחידה בגוף, ובמד״ר ר״פ י״ז מפורש את יחידך (בראשית כ״ב, ב׳) זה נפשך שהנשמה קרוייה יחידה. וברד״ק שרש יחד מבואר: לפי שהיא יחידה כנגד חלקי הגוף וכחותיו שהם רבים ואינם ממינה ע״כ. ובענין התבודדות אי׳ בתואר הפעול יחידי (einzeln einsam) (וכ״ה בל״ע واحدا) קידושין כ׳. יחידי נכנס יחידי יצא. אבות ג׳, ד׳ המהלך בדרך יחידי, שם ד׳, ה׳ אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד. ב״ר ס״פ צ״ט והנחש אינו מהלך בדרך אלא יחידי והוא כמו יחיד בב״ק ס׳: אל יכנס אדם יחיד בביהכ״נ, וממנו השם פסחים ל״ז. ביצ׳ כ״ב: שאלית את רבי בְּיִחוּד כלומר ביני לבינו. סנהד׳ פ״ז מ״י אמור מה שאמרת לי ביחוד. ונקרא עוד יִחוּד, יִיחוּד הסתר האשה (או פנויה) עם איש בבית אחד והיותן לבדם כתובות י״ג סע״א מלקין על הייחוד, ואין אוסרין על היחוד, ובקידושין פ״א. מלקין על יחוד ואין אוסרין על היחוד א״ר אשי לא אמרן אלא ביחוד פנוייה אבל ביחוד דאשת איש לא וכו׳, סנהד׳ כ״א סע״א ורע״ב באותה שעה גזרו על היחוד ועל הפנוייה יחוד דאורייתא הוא וכו׳ ע״ש. ירושלמי כתובות ר״פ י״א דל״ד. דברים של יחוד, מגילה י״ד. משום יחוד, ירו׳ סוט׳ פ״א דט״ז רע״ג וירו׳ גיטין פ״ז דמ״ח ע״ד אין זה ייחוד. ירו׳ ע״ז פ״ב ד״מ משום ייחוד, ב״ר ס״פ מ״ח מפני היחוד. — ועוד הוראת ביחוד (בייחוד) פי׳ בבירור genau, zuverlässig שקלים פ״ו מ״ב, יומא נ״ד. ידעו ביחוד (ובילק׳ במדבר רמז תרצ״ד בייחוד) ששם הארון נגנז ולפע״ד טעם הדבר כי מה שהוא בודד מופרש ומובדל מאחר הוא ניכר בבירור וזו ג״כ הוראת ברור, וזכינו על ידי זה להבין שֵׁם הַמְיוּחָד (שבועות ל״ו. סנה׳ נ״ו. ס׳.) פי׳ שם בן ארבע אותיות שהוא מובדל וּמְפוֹרָשׁ או מכינויי השם (עיין בסנהד׳ נ״ו. על שם המיוחד במיתה ועל הכינויין באזהרה) או מביטוי בני אדם ומזה הענין שם המפורש der abgesonderte Name ועיין רש״י לסנה׳ ס׳. ד״ה שם המפורש, ועוד נ״ל כי שם המיוחד הוא מפני שמיוחס לו ביחוד ובפרט Eigenname כדרך הפסוק זה שמי לעולם (שמות ג׳, ט״ו) [1]) ואז נוכל לבאר שם המפורש כמו שם המפורט כלומר שם פרטי. ומזה ביומא י״א. ביתך המיוחד לך כלומ׳ שהוא פרטי וקבוע לך לדור

שם, ושם רע״ב מה בית מיוחד לדירה יצאו אילו שאין מיוחדין לדירה, ושם סוף העמוד ובא אשר לו הבית מי שמיוחד לו יצאו אלו שאין מיוחדין לו. ב״מ פ״ג מ״ט ולא יחדו לה בעלים מקום . . יחדו לה הבעלים מקום ועיין בגמ׳ מ״א רע״א, ספרא ויקרא פרק י״ב מה אלו מיוחדין שהן אבות הטומאה, ושם רפ״כ מקדשי ה׳ המיוחדים לשם יצאו קדשים קלים וכו׳ עיין תוספות מעילי ט״ו. ד״ה מחוורתא. בכל המקומות האלה נ״ל שֹׁשֹׁרֹשׁ יחד נרדף עם יָעַד עיי״ע יעידה פירוש ענין הכנה והזמנה וקביעות bestimmen, וכן בסנהדרין נ״ז. נ״ח: ייחד שפחה לעבדו, במכו׳ י״ח. ליחודי (כרש״י ותוס׳ לייחודי) להו לאוי לכל חד וחד פי׳ ליעד ולקבוע והתוספ׳ פירשו: לגלויי. ומזה ביבמו׳ ס״ב רע״א אני שמיוחד לדבור בכל שעה ושעה וכו׳, ובויק״ר פי״ב וייחד אליו הדיבור בפני עצמו וכו׳ ובהתפעל: שם זכה ונתייחד אליו הדיבור, שמ״ר רפ״ז בתחלה היה ראוי הדבור להתיחד עליו בפני עצמו וכו׳ ובשביל זה נתייחד הדיבור עליו ועל אהרן — אבל יִחֵד שֵׁם בקצת מקומות פירושו קרא השי״ת שמו הפרטי עליו. ובקצת: קרא ישראל בשם המיוחד ונגזר מן יִחוּד הַשֵּׁם ד״מ ב״ר פס״ח אברהם יחד הקב״ה שמו עליו יצחק יחד הקב״ה שמו עליו . . . יודע אני שהקב״ה מיחד שמו עלי וכו׳. מכילת׳ משפטים פ״כ על ישראל יחד שמו ביותר (ובספרי ואתחנן ס״פ ל״א הגי׳ על ישראל הוחל שמו ביותר ובילק׳ עלינו לייחד שמו ביותר), מכילת׳ שם אלהים אני לכל באי העולם אעפי״כ לא ייחדתי שמי אלא על עמי ישראל וכ״ה בקצת שנויים בשמ״ר פכ״ט. שו״ט מזמור צ״א אם מייחד השם שמו עלי כשם שייחד שמו על אבותי וכו׳ — ב״ר פ״כ דרש תשוקתו (שה״ש ז׳, י״א) אפי׳ בשעה שאנו תשים אנו מקוים לישועתו של הקב״ה ומיחדים שמו בכל יום. שהש״ר פ׳ דודי לי: ואני מיחדת שמו בכל יום פעמים [2]). והפעל מן יחוד במובן הסתיר כתובות י״ב. תוספתא כתוב׳ פ״א, ירו׳ כתובו׳ פ״א דכ״ה. היו מייחדין את החתן ואת הכלה וכו׳, סנה׳ ל״ז. אמריתו נדה שרי לייחודי בהדי גברא וכו׳, ובהתפעל קידושין פ׳: לא יתייחד אדם עם שתי נשים אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים, ושם פ״ב. כל שעסקיו עם הנשים לא יתייחד עם הנשים. ע״ז פ״ב מ״א לא תתיחד אשה עמהן מפני שחשודין על העריות ולא יתיחד אדם עמהן וכו׳, ירו׳ סוט׳ פ״א דט״ו רע״ג וירו׳ גיטין

[1]) ודרוש על זה בקידושין ע׳. פסחים נ׳. שמ״ר פ״ג פסיקתא זוטרתי ורש״י על זה הפסוק ראיה לפי׳ הראשון ע״ש. [2]) על דרך ל״מ יַחֵד לבבי ליראה שמך (תהלים פ״ו, י״א) הערת החי׳ סמאלענסקין.

ס"ז דמ"ח ע"ד נתייחדה עמו בפני שנים צריכה חימינו גמ' שני, ירושלמי גימין שם נתייחדה עמו כדי בעילה . . לא נתייחדה עמו כדי בעילה ע"ש] —

* יְחֶזְקֵאל שם הפרטי א') לנביא יחזקאל בן בוזי הכהן עיין מאמרי רז"ל עליו ברכות ג"ז רע"ב, שבת י"ג; חגיגה י"ג. מנחו' מ"ח. מ"ק ה'. ס"ו. סוכה נ"ב. ב"ב י"ד; סנהד' ל"ט. מ"ד; צ"ב; מכות כ"ד. חולין ל"ז; ב"ר פ"ה, פי"ד, פי"ז, פמ"א, פס"ט; ויק"ר ס"ב, פי"א, פי"ה, פכ"ו, סכ"ח; במד"ר פ"א פ"ט; דב"ר פ"ז; שהש"ר פ' הביאני, רות רבה פ"א וס"ב, קהל"ר פ' ונתתי את לבי, אסת"ר פ"ו. ב') לאמורא והוא אביו של רב יהודה סתם ושל רמי עיין סנהד' פ"; קידושין ל"ב. וביוחסין השלם 155 כתב בטעות ורב יהודה בנו למד ממנו וצ"ל והוא ר"ל רב יחזקאל למד מבנו רב יהודה וכן מוכח בפי' מקידושין ל"ג; וע"ש רש"י ד"ה מקמי אבוך. וסד"ה ע' יחזקאל. אבל מצאתי בירו' תענית פ"א דס"ד רע"ב שהזכיר רב יהודה את אביו בברכת גשמים וז"ל: רב יהודה בר יחזקאל אמר הבין הוה יחזקאל אבא מברך על ירידת גשמים יתגדל יתקדש יתברך יתרומם שמך מלכינו וכו'. •ברכות י"א. תני רב יחזקאל עשה כדברי בי"ש עשה ע ש ה [1]) כדברי בי"ה עשה.

יחט (= יַחֲטָא פירוש מסית לחטא מאפעל יַחְטָא Sündenverleiter, An- Anfreizer) תרג' יגער ה' בך השטן (זכרי' ג', ב') יזיף ה' בך יחטא. *[אחי"ה התרגום הלך בעקבות האגדה ב"ב ט"ז. הוא שטן הוא יצר הרע ועיין ספרי על המלאכים והשדים צד ס"ז. והלאה. — יחטא מל"ם עיי"ע יחם] —

(יחר) [צ"ל יָחִי] (לפע"ד מל"ע وحى פי' מַהֵר (beschleunigen, eilen תרג' ימהר יחישה (ישעי' ה', י"ט) יוחי ויגלי. *[אחי"ה הוא בנין אפעל משרש י ח י כצ"ל ממו"ע ובדפ"א בטעות יחר וגם הקדימו זה הערך ללא נכון לע' שקודם לזה. והמלה ערבית היא ונמצאה רק באפעל ר"ם ומהר אברהם (בראשית י"ח, ו') תרג' אונק' ואוחא אברהם. ושם: מהרי: תרג' אוחָא וכ"ה בתר"י א' ובדפ' ליססאבאן אוחי ובכ"י אוחָאִי וזה הנכון, ומהרתם (שם מ"ה י"ג) תרג' אונק' ותוחון, מדוע מהרתן (שמות ב', י"ח) תרג' אונק' מא דין אוחיתין, וימהר פרעה (שם י', ט"ז) באונק' ובתר"י א' ואוחי פרעה. למהר לשלחם (שם י"ב, ל"ג) תרגום אונק' לאוחאה לשלחותהון ועוד הרבה דוגמאות כעמת"ר ללעווי [2]. ולא ידעתי למה הביא ר"ב מטרחק ראייתו] —

ייחול (שם מושטט מפעל עברי יחל פירושו ענין תקוה ותוחלת das Hoffen, Harren) בס"ג דפרק היה קורא בתורה (ברכות ט"ז סע"ב) ונמצא י י ח ו ל [3]) לבבינו. פי' תאות לבבינו. ולא נתבייש מאבותינו (שם [4]) פי' יותר מאבותינו [5]). מדין קשה (שם [6]) פי' שיכולין אנו לדון שלא בקושי. קרן אורה (שם י"ז רע"א [7]) כלומר שיהא לנו אורה.

* יִיחֵל (פיעל מן יָחֵל = חול פירוש ענין הנחה ruhen, haften) עיי"ע חל ז' פסיקתא רבתי ר"פ מ"ז (פ' אחרי מות) אם עומד בהם (באלו היסורים) ולא קורא תגר מייחל אני שמי עליו כשם שייחלתי על האבות (וילק' איוב רמז תתקי"ח בסיגנון אחר) ו ב ה פ ע ל בספרי ואתחנן בפסיקתא ל"א עלינו הוחל שמו ביותר . . על ישראל הוחל שמו ביותר ועיי"ע יחד וגי' אחרת שם.

* יָחַם (מל"מ יחם פי' ענין חמימות warm sein, werden) עיין תרג' אונק' לבראשית ל', מ"א ליחמותהן ו ב א ת פ ע ל אִתְיַחֲמָא שם פ' ל"ט ועיין יתר הדוגמאות במתורגמן, תנחומ' נשא סי' ז' היו מתיחמות, השם: יַחֲמָא תרג' חבקוק ב', ט"ז פירוש חמום היינו ארס וסם השורף.

* יַחְמוּרָא (בל"ס מין איל וכן בל"מ יחמור ובל"ע يحمور Art Dammhirsch) תרג' אונקל' לדברים י"ד, ה' ויחמורא, ובתר"י א' (שם) הקבוץ יחמורין ובמדר' כורסיא דעבד שלמה (נדפס במ"ע גרעטץ 21, 133) ועשרים יחמורים — בכורות ז': חלי דיחמורתא עיי"ע חלי.

* יַחְנוּן, יַחְנוּנָה (אולי מל"ם يقطين צמח שריחו נודף ויש לו ענפים הרבה) שבת נ"ד: על ואין הרחלים יוצאות חנונות אמר רב הונא עץ אחד יש בכרכי הים ויחנון שמו ומביאין קיסם ממנו ומניחין לה בחוטמה כדי שתתעטש

[1]) כ"ה בכ"י פי' ועיין ד"ס שם. [2]) אבל הציון מישעי' הנ"ל לי' שם. [3]) בכל כ"י עדך אי' בשני יוד"ין וכ"ה בכ"י ש"ס ובירו' ברכות פ"ד ה"ז עלד ובדפ"ע בי"וד אחת ובכ"י ש"ס ובב"ג ובמנהיגים ובירו' לי' הוספת הש"ס ליראה את שמך כמו שלי' בעדך אבל בירו' דפ' מאינק ובפי' המהרש"פ אי'. [4]) והיא בצלותיה ד ר ' ז י ר א ויותר טוב בכ"י פי' דר' חייא בר אבא וכ"ה בירו' ר' חייא בר ווא, תני' ולא נתבייש אי' ג"כ בכ"י כ' ובב"ג ולא נבוש ולא נכלם. [5]) ובכ"י פי' יותר טוב ל פ נ י אבותינו והכונה כמו דאי' בירו' מאבותינו ל ע ו ל ם ה ב א. [6]) והוא בצלותיה דרבי. [7]) בצלותיה דר' אלכסנדרי.

ויפלו דרני ראשה. גי' יחנון איתא בכ"י מ' וא"פ ובריי"ף ובפי"מ להרמב"ם וז"ל: וחנונות מגזרת צמח ששמו יחנון והוא עשב שמשימין אותו בנחירי הנקבות וכו'. ובנו"ג וחנון ומלת ממנו ליי' ובחי' המאי' אי' ממנו רק שם בטעות יחמן וצ"ל יחנון וכ"ה בירו' שבת ספ"ה ד"ז רע"ג: עיקר הוא ושמיה יחנונה. ואולי הוא צומח הנ"ל ובהיות ריחו נודף עד מאוד מתים התולעים שמשימין מן אותו צמח בנחירי הרחלות. ואין למלה זו שייכות עם ל"ע حناء עיין פפלנ"צ ללעף 213.

יַחֲנִיף (במד' ל"ה, ל"ג נדרש עפ"י האגדה) בוישלחו בסוף פרש' אלה מסעי (ספרי מסעי פ' קס"א [1]) כי הדם הוא יחניף את הארץ (במד' שם) ר' יאשיה היה אומר בו [2]) לשון נוטריקון כי הדם הוא יחון אף על הארץ [3]). ובתעניות ירוש' (פ"ג דס"ו ע"ד) בעון שפיכות דמים גשמים נעצרים שנא' יחניף יחון אף על הארץ. *[אחי"ה בירו' הגי' יחן והוא מל' חנה עיי"ע חן והמו"ל את הספרי הגיה כן מדעת עצמו ולא הביא את הירוש'. ואם הגי' את הארץ עיקר אז יחון לפע"ד מל"ע حان פי' השחית verderben כלומר אם נעצרים הגשמים עי"ז הארץ נשחתה. ועוד נ"ל כי כונת בעל המאמר על ל"פ خون פי' דם ושיעורו כי הדם הנשפך יחניף = חון אף פי' הוא דם אף על הארץ. ובע' כש ב' אוכיח כי בספרי בהעלותך צ"ט דרש ג"כ לשון מקרא כושית מל"פ] —

יחם (= יִחוּס, יִיחוּס פי' ענין ידיעת המשפחה מאבות מל"מ יַחַשׂ Genealogie, (edle) Abstammung וממנו הפעל עיין בפנים) ממשפחת אלימלך (רות ב', א') תרג' דמן ייחוס אלימלך. על האבן השנית כתולדותם (שמות כ"ח, י') תרג' ירו' יחוסיהון [4]). — (א"ב ל"מ זה ואמצא ספר היחש (נחמי' ז', ה')). *[אחי"ה בל"מ תמיד בשין ובדרז"ל ובתרג' בסמך, ר"מ השם יַחַס, יִחוּס, ייחוס (יִחוּסָא, יַחֲסוּתָא), יוּחָס. ב"מ ט"ו רע"א עבד דאין לו יחס. נכרי דיש לו יַחַס (עיי"ע חיים). ירו' גיטין פ"ח דמ"ד ע"ג יִחוּס כהונה, מגילה י"ב סע"ב אי ליחוסא קאתי ליחסיה וכו', קידושין ע"א: שתיקותא דבבל היינו ייחוסא, ושם מאי לאו ביחסותא וכו'. והקבוץ כ"ב קמ"ח סע"ב אף יחסין וכו', ירו' קידושין פ"ב דס"ב ע"ג אם הטעה לשבח יחסים אינה מקודשת. ירו' יבמות פ"ב ד"ד רע"א ר' יוחנן אמר גוים יש להם יחסים רשב"ל אמר גוים אין להן יחסין (עיין בבלי יבמות ס"ב. ולמטה בפעל) — ב"ר פל"ז הראשונים ע"י שהיו מכירין את ייחוסיהם היו מוציאין שמן לשם המאורע אבל אנו שאין אנו מכירין את ייחוסינו אנו מוציאין לשם אבותינו. שהש"ר פ' כולך יפה ובמד"ר פי"ג לפי שכל השבטים לא שמרו יחוסיהן (יחוסיהם) במצרים וראובן שמעון ולוי שמרו יחוסיהן (יחוסיהם) וכו' ובמד"ר שם לכך הוא מונה שם (יִחוּסם) [יחוסים]. סוף רות רבה מה אתם יש לכם (יוחסים) [צ"ל יחוסים] ורד"ל הגיה יחסים. ועוד הקבוץ יוּחָסִין ד"מ כתובות י"ג סע"א וש"נ מעלה עשו ביוחסין, קידושין פ"ד מ"א ועיין יבמות ל"ז. עשרה יוּחָסִין עלו מבבל. יבמות מ"ט: ירו' תענית פ"ד דס"ח. מגילת יוחסין, פסחים ס"ב סע"ב ספר יוחסין ובתרג' ירו' אי' גם היחיד ספר יחום (דה"ב י"ב, ט"ו) ספר ייחום (בראשית ה', א') ותר"י משפחתי (שם כ"ד. ל"ח. מ'. מ"א) לבית יחוסי. והקבוץ (שם ו', ט') יִחוּסִין ועיין לשמות ו', י"ד והלאה, לתהלים צ"ו, י"ז. ב"ר פ' פ"ב וילק' וישלח סוף רמז קל"ו בכורת יוחסין, ושם ושם שלשלת יוחסין, וכ"ה בשהש"ר פ' קמתי ובילק' דה"י רמז אלף ע"ו. ובפסחים ס"ב: נקרא ספר דברי הימים: ספר יוחסין עיין פירש"י ופי' ר"ח שם — והפעל שבת נ"ה סע"ב והכתוב מְיַחֲסוֹ, סנהד' פ"ב: בא הכתוב ויחסו, יבמות ס"ב סע"א יחסינהו בשמייהו וכו' יחסינהו בדוכתא אחריתי וכו'. מגילה י"ז רע"א כדי לייחס בהן וכו', זבחי' ק"א: וישמע פנחס הכהן וכו' ההוא ליחס זרעו אחריו ובכתובות י"ג סע"ב מי שזרעו מיוחס אחריו יצא זה שאין זרעו מיוחס אחריו. הוריות י"ג זה מיוחס וזה אינו מיוחס, קידושין ע"א: האי מיוחס טפי, שם ע' סע"ב משפחות מיוחסות, תעני' ל"א סע"א מיוחסות שבהן, ב"ר פפ"ב וילק' וישלח סוף רמז קל"ו וילקוט לדה"י רמז אלף ע"ו אין מיחסין ליוסף אלא לראובן. סוף רות רבה מה צורך היה לו לייחס פרץ וכו'. שהש"ר פ' כלך יפה ומה ראה הכתוב ליחסן וכו' מפני שייחסן אצל משה ואהרן. במד"ר קרוב לס"פ ב' עד שאתה מיחסנו יחס אלעזר בנך וכו'. ושם ר"פ כ"א מה ראה הקב"ה ליחס פנחס אחר מעשה זה וכו'. ובהתפעל: ב"ר וילק' וישלח הנ"ל ולא לראובן להתייחס עיין מ"כ שם, וילק' שם וילק' דה"י הנ"ל ולא להתייחס לבכורה. שהש"ר פ' כלך יפה: זכו להתייחס בצד משה ואהרן. ירו' יבמות פ"ב ד"ד רע"א זכה להתיחס. ירו' פיאה פ"ח דכ"א. ותוספ'

---

[1]) ורבינו מכנה ככה את הספרי עיי"ע ספר ב' וע' ארבע ומ"ש (בח"א, רס"ט). [2]) ליי' בספרי ובילק' סוף מסעי. [3]) וכ"ה בילק' בשם ספרי וכ"ה בכ"י ספרי ובנו"ג את הארץ. [4]) בנו"ג כילדותהון.

פיאה פ"ד והיתה מתייחסת. תר"י א' לבראשית כ"א, י"ב לא מתיחס בתרך ועיין עוד לבמד' א', י"ח ולדה"י א' ה' א' ולדה"י ב' ל"א, ט"ז והלאה ובל"ם הִתְיַחֵשׁ וכן הובא בב"ב קמ"ג רע"א. ובנתפעל: פסיקת' רבתי פ"ו לא נתייחס עמהם, פרקא דרבי אליעזר פ' כ"א, פ' כ"ב ופ' ל"ט נתייחסו, אגדת בראשית פכ"ב שנתייחסו עיין החכם לאטטעס במקום הנ"ל] —

יָחֵף (א') מל"מ פירושו ערום בלי כסוי רגלים barfuss וכן בל"ע حف, حاف והשם حفا Barfüssigkeit וכן בל"ס בלי יוד חַפְיַי, חַפְיָיא, ב') מל"ע הנ"ל ופי' יעף מרוב ההליכה übermü-dét) בפ' יוה"כ בגמ' ובנעילת הסנדל (יומא ע"ז סע"א) [ערום ויחף] (ישעי' כ', ב') יחף ממאי לאו מנעילת סנדל, מנעי רגלך מיחף (ירמי' ב', כ"ה) מנעי עצמך מחטא כדי שלא תבוא[1]) רגלך לידי יחוף (שם) — בס"פ ג' במכשירין (מ"ח) בשעת הדייש והיחף[2]) לעולם טמא. פי' אם היה שעת הקציר רוצה הוא לרחוץ את רגליו בשביל שיהו נקיים לדוש התבואה. *[אחי"ה נ"ל כי לפי זה גזר רבינו היחף דמכשירין מלשון הוף, הסף פירושו ענין נקיות ורחיצה על ידי חיכוך (עיי"ע חף ה'). ובפי"מ להרמב"ם מבואר בזה"ל בשעת היחף כשינעה הבהמה מן ההליכה והשיגה עיפות ויניעה וזה החולי מחולי הבהמות נקרא בערב אל חסא ופי' יחפות ע"כ. אבל בתוי"ט למכשירין הביא בשם הרע"ב (ולפנינו לי') אליבא דפירוש הרמב"ם נקרא בערב אל חכא ופי' יחפות ע"כ וזה האחרון נ"ל והוא בל"ע حكة, حكيك פי' חיכוך ברגלי הבהמה מרוב ההליכה. וא"כ גזרו הרמב"ם מלי חף, חפף והוא כמו חכך וכן בל"ע حفا יש לה שתי הוראות[3]) א') יָחֵף, ב') נתחכך מרוב ההליכה ועפ"י זה העתקתי. ורע"ב נגרר לדעת הרמב"ם ובפ"א העתיק פי' רבינו נתן בעל הערוך מבלי שהזכירו וזה נעלם מבעל תוי"ט ע"ש בד"ה בשעת. ורא"ש ור"ש גרסו האף ופירשו בענין חום וחימה ובאמת לפי מ"ש בהסברת פי' הרמב"ם תתכן יותר גי' האף אבל בהוראת ל"ע כי حاف ענינו חיכוך ברגלי הבהמה מרוב ההליכה. ואם קשה זו קשה למה לא אחז הרמב"ם גי' הַאַף אחרי שכונתו היתה לזו המלה הערבית לכן נ"ל כי מ"ש „ופי' יחפות" צ"ל ופי' חפות והוא ממש ל"ע حفاة, حفوة כלומר חיכוך מרוב ההליכה ובזה הכל עולה יפה, ודו"ק ומעתה נבין העתקת בצקה (דברים ח', ד') שתרג' אונק' ע"י ומסנך לא יחיפו ובתר"י א' וריגליכון לא הליכו מיחפין. וגזרתו מל"ע הנ"ל ועיין נתינת לגר לגאון מהר"ן אדלער נ"י וכיון לאמת, ועוד עיין מ"ש בסוף הערך. — וכנ"ה בהוראה ראשונה שבת קי"ד רע"א יחף במנעלים המטולאים. ויהלך אט (מ"א כ"א, כ"ז) תרג' והליך יחיף (וכ"ה ברש"י) והוא עפ"י מאמר ריב"ל בירו' סנהד' פ"י דכ"ח: מהו אט ריב"ל אמר שהיה מהלך יחף וכ"ה בפסיקת' דר"כ פ' שובה (צד ק"ס:) וכ"ה בשהש"ר פ' שחורה אני ובילק' מ"א רמז רכ"ב בשם הפסיקת' והובא באו"ז בתשוב' סי' קי"ב ולפע"ח פי' כן ריב"ל מפני שתמורתו אי' אצל דוד (ש"ב ט"ו ל') והוא הולך יחף וכן הוא בתרג' והוא אזיל יחיף וגם הפשיטא למלכים הנ"ל העתיקה אט: והלך חפי'. וזו ראיה עצומה כי העתקת הפשיטה נעשתה ע"י בר ישראל שהלך בעקבות האגדה, וגדולה מזו מצאתי בקדמוניות לבן מתתיהו (ח' י"ג, ח') שהבין ככה מלת אט שכתב מתשובת אחאב בזה"ל γυμνοῖς τοῖς ποσὶ διῆγεν אין זה כי גם הוא נגרר אחר הקבלה, ועוד התואר יָחוּפָה (בל"ס חַפְיָיא) איכ"ר פ' זכרה כד יחופה ברא מדכר שלותא דביתיה דאבוי' פירוש הבן כשהולך יחף בערום ובחוסר כל הוא זוכר השלוה בבית אביו עיין מ"כ. והקבוץ במב"ר פ"ה היו מהלכין יחיפים; בתרג' ישעי' כ', ד' יְחֵיפִין, ולנקבה יחידה רות רבה פ' ותלכנה; ועכשיו היא מהלכת יחיפה. והפעל איכ"ר בפתיחת' כ"ה ד"ה תנו לה' וכל כך למה כדי שלא יתיחפו רגליהם אעפ"כ נתיחפו רגליהם א"ל ירמיה מה אם בשעה שהצעתם טפטיות מפתח בתיכם עד קברי בני דוד נתיחפו רגליכם לכשיתנגפו רגליכם על הרי נשף עאכ"ו, וכ"ה בילק' סוף דה"י רמז אלף פ"ה. ובאיכ"ר פ' על אלה ד"ה מעשה במרים בת בייתוס (והוציאו) [צ"ל והציעו][4]) לה טפטיות וכו' שלא יתיחפו רגליה ואף על פי כן נתיחפו רגליה. ובשני המקומות האלה אולי שתי הוראות יש לפעל זה ר"ל נעשה יחף וגם נתחכך, ועיין מה שכתבתי לעיל] —

יְחוּר (לפע"ד מל"ע خور עצים דקים והם ענפים Reis, Zweig) בפ"ק בכלאים (מ"ח) אין נוטעין יחור של תאינה לתוך החצוב שתהא מקירו. פי' ייחור[5]) נצר כדכתיב (ישעי' י"א, א') ונצר משרשיו יפרה: *[אחי"ה ובע' חצב ג' פי' רבינו את

[1]) בנו"ג יבא. [2]) בנו"ג היחף והדיש ובנ"א האף וכה"ג בר"ש ובראי"ש. [3]) ועל זה העירני החכם סמאלענסקין: וכמעט אין ספק שגם בעברי השרש מן יחף הוא חף, חפף כמו יבול מן בול וכאלה וא"כ גם בעברית לו שתי הוראות באאר, ריין זיין, ועוד ענין חפיפה קראטצען. [4]) עיין ערך טפיט. [5]) וכ"ה בירושלמי בשני יודין וכ"ה בכי' ערוך.

המשנה הזאת בשני אופנים ע"ש וכ"ה באו"ז סי' רס"א ושם ג"כ הגי' שתהא וכ"ה בר"ש ובראו"ש ובנו"ג שיהא. — וכנ"ה בעוקצין פ"ג מ"ח עיי"ע פשח ועד ג'. וכ"ה בחולין קכ"ח רע"ב וקכ"ט רע"ב עיי"ע ער ג'. יבמו' קכ"ב: נתלה בייחור של תאינה עיי"ע פשח, וירו' יבמות פט"ו דט"ו ע"ד נתלה ביחור של זית. ירו' מעשרות פ"ב דמ"ט ע"ד כייחור שהוא נוטה לחצר. והקבוץ יחורים לתאנים ב"ר פל"א ופל"ו עיי"ע גרפית (ח"ב, שע"ו:), ירו' ב"ק רפ"ו ד"ה ע"ג בזמן שאכלה ייחורי תאנים. וכתב רה"ג בסד"ט לעוקצין הנ"ל יחור של תאינה שורש העולה מגזע מן התאינה שמו יחור ע"כ] —

* יְטָא, יְטִי (לפע"ד מל"ע وطى פי' הציג כף רגל על הארץ ועוד פי' בָא וא"כ אייטי-באפעל הביא (bringen ירו' ברכות פ"ב ד"ד רע"ב לית אפשר דלא יטי מילה פי' אי אפשר שלא יבא ענין מה מיציאת מצרים כה"ג בדפ' וויניציא וקראטאשין וזיטאמ' ופי' בעל פני משה אי אפשר שלא ינטה לאיזה דבר וכו' ופי' בעל ספר חרדים וז"ל: א"א שלא היה מטה הדבר ביום לבוא לידי הלכה שמזכיר בה יציאת מצרים וכן כתב מהרי"ף באה"צ א"א שאינו נוטה איזו מלה לענין יציאת מצרים ובס"א שלא יטיף וכו' אבל הנכון כמו שכתבתי מל"ע הנ"ל ובדפ' מאינץ הגי' לית אפשר דלא ייתי מלה, וזו ראיה לפירושי. וגם באפעל אייטי נמצא' תמורתו הגי' אייתי או אמטי ב"ר פט"ו ברת שבע דאיטיית וכו' כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב בע' בנות שוח וכ"ה בע' ברת שבע עיין מ"ש בה"ב קכ"ח הערה ג' ושם ר"ד הערה ב' ולפי מ"ש כאן יש לקיים גי' אייטיאת ובהיות המלה בודדת הגיהו אייתיאת או אמטיית. וראיה מע' כלב ג' כי שם גרס רבינו בדפ"ע ובכ"י בשם ב"ר פל"ח אַיְיטִי לי כולב ומייטי ליה מגרופי, ובנו"ג אייתי, ובילק' נח רמז ס"ב אמטי. קהל"ר פי מה יתרון העושה: כל אינש ואינש ייטי לי מה דירבע ופי' במ"כ ייטי יבא ויגיע כמו ייתי ע"כ ויותר טוב לגרום איימי.

* יָטַב מל"ט עיין ערך טב וש"נ ציוני הבנינים השונים.

* יָטְבָת עיי"ע ידפת ומ"ש.

יטור (לפע"ד מל"ע ظير והקבוץ اظآر עמוד Säule ובתרג' רק בקשור עם ענן, עתר Wolken-Rauchsäule) מַשאת העשן (שופטים כ', ל"ח) עמוד עשן (שם מ') תרג' יטור דתנן. ועתר ענן הקטרת (יחזק' ח', י"א) תרג' ויטור [ענן קטרתא]. ותמרות עשן (יואל ג', ג') תרג' ויטורין דתנן.

* יטסם ט"ם עיי"ע טר ד' בהערה,

* יטת עיי"ע ארך ב' בח"א, ל"ג:

יָי (בל"ס יָי מלת הקריאה על הכאב וכן בל"י ἰώ, וגם על התמיה ואזהרה וכן בל"ס יָא ובל"ע يا oh!) מה ברי ומה בר בטני [ומה בר נדרי] (משלי ל"א, ב') תרג' יי ברי ויי בר כרסי ויי בר נדרי, — (א"ב פירוש בלשון יוני' מלה מורה על הכאב ועצבון). *[אחי"ה ועוד עיי"ע יה[יה] במו"ע. וכ"ה בל"ס וכן העתיקה הפשיטה למשלי שם. ובנו"ג וַוי. וכנ"ה בתרגום משלי ד', ד' יי יקמט מליי לבך. וגם נאמר על האזהרה בתר"י א' לבמדבר כ"א, כ"ט ייא לכון סנאי צדיקיא — ועוד עיי"ע ילל ב' ומ"ש — וכן בהוספת א' בסוף ייא כמו יַא עיי"ע] —

* יִי שבת ס"ך, לאיי פי' רבינו בערך לאיי (אחר ע' לאט) מהרכבת לא יי מל"י υἱός בן ובל' קריאה υἱέ! ועיין מ"ש בערך לאיי ובערך כלפי.

* יְיָ (קצור מן שם המיוחד וגם מן יה) ובערך י"ה לפי גי' הכ"י ערוך אי' בדפוסים יי וכ"ה הרבה פעמים בתרגום חוץ מבספר תהלים שהוא כמו בעברי ורק שלשה מקומות יצאו מזה הכלל והביאם המתורגמן בע' יה וסיים והטעם ידוע לבעלי הקבלה ולא לִי.

* יִי (פי' כמו הִי = היא (sie רק בירו' בצרוף כ': כְּיִי פי' כמו הי = כמו היא עיין קצת דוגמאות בע' יַא, יַיא ב' ובערך יַבָא, יַיבָא, ועוד עיין ירו' עירו' פ"ג דכ"א. כְּיִי דמר ר' יעקב, ירו' נדרים פ"ג דל"ח, כיי דמר ר'. ירו' פיאה פ"ב דט"ז סע"ד כיי דתנינן תמן, ירו' כתובות פ"א דכ"ה, אתיא כיי דתנינן, ועיי"ע כיי וכן בצרוף ל' ירו' גיטין ספ"ט ד"נ ע"ד ואדיין את לְיִי פי' ועוד את צריך לזאת.

יַיאו (שם מקום) בר"ג דחולין (ו'.) ר' זירא ורב אסי איקלעו לפונדקא דייאו. פירוש שם מקום. *[אחי"ה בכל כ"י ערוך איתא בשני יודי"ן ולזה מורה סדר האותיות ור"ב ורמ"ל עזבו הסדר הנכון והדפיסו זה הערך בראש אות היו"ד בראותם כי נדפס בערוך רק ביו"ד א'. ובנו"ג לפונדקא דיאי וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקבוץ כ"י אנג' דף רפ"ב סע"א)] —

* יֵידָא פי' כמו אי דא = הידא ולרוב בלמד בראש עיי"ע לְיֵידָא.

* ייטורד ט"ס עיי"ע בלטוורא ח"ב, צ"ז ומ"ש.

ייכא (שייך לע' בייכא עיי"ע ומ"ש בח"ב, נ"ה.) כפ' מי שמת בגמ' השולח סבלונות (ב"ב

קס״ו.) תרגמ׳ רבא בייכא וסבכתא „פי׳ בקישוריה בכפה שעל ראשה דלא דבר חשוב הוא ובמתנה יהיב לה״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב רק שם בקישוריה ובמפה ונ״ל שצ״ל כגי׳ הערוך בכפה עיי״ע כי מפה (עיי״ע) אין משימין על הראש. וגם בפי׳ רגמ״ה הגי׳ בייכא וכ״ה בע׳ סבכה לפי גי׳ דפוסים ראשונים, ובדפ׳ אמש׳ שם בייבא וכ״ה בכ״י ו״ו בע׳ הנוכחי וכ״ה בנוסח׳ אבל צ״ל בכ״ף ועל זה עולה יפה גזרת המלה מל״פ הרשומה בע׳ בייכה. והראיה שאין הבי״ת שמושית כדעת רבינו כי אם שרשית ממה שגרס רשב״ם כגון בייבא וסיבכתא וממה שגרס רגמ״ה בכ״י הנ״ל והכא טעמא מאי בייכא וכו׳ הרי שמלת בייכא הוא השם בנפרד בלי שמוש. אבל רבינו הבין כי מלת תרגמה מושכת אחריה ב׳ שמושית של בייכא, וכ״ה הגי׳ לפנינו־תרגמא רבא וכו׳, ובפי׳ רגמ״ה רבה — וכדי להציל גי׳ ופי׳ רבינו אולי יש לומר כי כיון על מלה ערבי׳ وكاء חבל לקשור בו את הנאד וכדומה, וכן פי׳ הח׳ לעווי אבל מ״ש נראה לי יותר] —

* יֵיְלָא (שם הפרטי) לאמורא דירושלמי בדור השלישי עיין ירו׳ מ״ש פ״א דנ״ב סע״ב ורע״ג ועיי״ע אילא (ח״א, ס״ח) וש״נ שינויים ומ״מ במבה״י למהרז״ף.

יילי (לפי דעת רבינו מין עלוקה Blutegel ולדעת הח׳ לעוויזאהן Igel ולדעתי מַל״ס יְלָא מין אנקה Eidechsenart ועוד עיין בפנים) בר״ג דפ׳ השותפין (ב״ב ד׳ רע״א) אהדר ליה כלילא דיילי. ובפ׳ במה בהמה (שבת פ״ד:) כי היכי דלא לימצוה [1]) יילי. תרג׳ והאנקה והכח (ויק׳ י״א, ל׳) ויילא וכותא ובלע״ז סנגיסוקא [2]) ובלשון ישמעאל עלקה. — (א״ב פירוש בל״י מין תולעים מרבים רגלים ובעלי שער). *[אחי״ה כונת ר״ב על ל״י ἴουλος Vielfuss וכן דעת כ״כ ורימ״ז בט״ר ח״ב צ״ד אבל הח׳ לעוויזאהן בספרו זאאלאגיא צד 323 השיג עליו בראיות ברורות והוא שער בעצמו כי יילי של ב״ב הוא כמו ילא של אונקל׳ לויקרא הנ״ל Igel ובאמת כן הלעז ברש״י לויק׳ הנ״ל אנקה הריצו״ן hérisson איגעל וכ״ה ברש״י ב״ב ד׳. ד״ה אהדר וכן לועז (קופר) [צ״ל קופר] בשבת נ״ד: ולישעי׳ י״ד, כ״ג. אבל בשבת שם פי׳ רש״י יאלי כערוך וז״ל שלא ינקוה עלוקה שקורין שנשוא״ש והוא בל״צ sangsue בלוט — איגעל והתוספ׳ שם השיגו עליו ע״ש ועיין מרפא לשון לרמ״ל בשבת נ״ד: שהגין בעד רש״י והעלה כי (יאלי) [יילי] משתמש בתרי אפי כמו בלא״ש Igel, Egel. ונ״ל כי מלת Igel נגזרה מל״י ἐχῖνος ושתיהם מל״פ سيخول ואות ס׳ בראש נשמטה ויותר נקטעה המלה והיא בל׳ אנגלזקסיא ושם נקרא אנקה Il, El, Ile וזו קרוב למלה תלמודית יילא ואולי אחר הוא עם יְלָא של סוריים. ועוד נ״ל כי יַלָּא של תרג׳ (בכ״י תרג׳ ודפ׳ ליססאבאן) הוא מלשון יללא ענין צעקה וא״כ הוא ממש העתקת אנקה ורד״ק שרש אנק כתב „ואפשר שנקרא כן לפי שצועק תמיד״ אבל מה שסיים ופירש רבינו שלמה בברא בלע״ז ע״כ נראה שהיתה לרד״ק גי׳ אחרת ברש״י והמלה הנ״ל אולי ל״צ viverra = Viper נחש צפעוני ובזה עולה יפה שהרמב״ם בפי״מ לשבת פ״ה מ״ד הבין יאלי דשבת: נחשים. והנחשים אוהבים באמת החלב משא״כ בשרץ איגעל או ענעל כקושית התוספ׳ בשבת הנ״ל וה׳ לעוויזאהן רוצה לשמר את עצמו מתוקף קושית התוספות לכן הגיה בשבת יְאֵלֵי מפעל עברי יָאַל פי׳ החל ולדעתו נקראו כן ענל עול ימים, וזה הרחק נראה לעינים הוא ויותר טוב לומר כי הוא מלש׳ פרסי هولی עול של סוס היונק וכדומה — ורגמ״ה פי׳ בב״ב כ״י נ״כ: כלילא דילי כתר של מיני (האיקא) [צ״ל האנקה] שהן עלוקות ע״כ. ועוד עיי״ע עלוקה] —

יֵימִים (פרדים Maulthiere עיין בפנים) בר״ג דחולין (ז׳:) אמר ר׳ יהושע למה נקרא שמם יימים שאימתן מוטלת על הבריות. *[אחי״ה בפסוק (בראשית ל״ו, כ״ד) כתוב הַיֵּמִם ובקצת ספרים איתא הַיֵּמִים וכן הובא בפסחים נ״ד. ובב״ר ס״פ פ״ב ושם מפורש ע״י המיונס עיי״ע וכ״ה בירו׳ ברכות פ״ח די״ב: ושם אי׳ מצא את הימים וכ׳ מהו ימים וכו׳, בלא ה״א וכ״ה בחולין ז׳: למה נקרא שמן ימים אבל רבינו גורס בשני יודין ונ״ל עיקר וב׳ יודין משתמשין תחת אותיות הי עיי״ע יי ומי״ם האחרון במקום נו״ן עפ״י דתלנ״ט וא״כ יֵימִים פי׳ כמו הֵימִינ—וּס = הֵימִיוֹנוּס בל״י ἡμίονος, חצי חמור כלומר שאביו חמור ואמו סוסה ובלא״ש Maulthier ועפ״י זה נבין הקבלה כי הימים של מקרא הם פרדים כדעת הש״ס וב״ר הנ״ל ותר״י א׳ ורש״י רד״ק ורמב״ן אבל בחולין שם גזר אומר הימים כמו אֵימִים מלשון אימה ופחד וכן תרגום אנקל׳ גִּבָּרַיָּא ובנוסח השומ׳ אי׳ הָאֵימִים ומתורגם שם ית אֵימִים — וכן דרשו בב״ר פכ״ו אימים (בראש׳ י״ד, ה׳) שכל מי שראה אותן היתה אימתן נופלת עליו] —

---

1) בנר״ג למציוה יאלי. 2) sanguisuga.

* יֵימַר (שם פרטי) לאיזה אמוראים בבליים ד"מ רב יימר ומר זוטרא, רב יימר בר חשוי, רב יימר בר שלְמיה עיין יוחסין השלם 155 ר' יימר מרפתא (שבת קמ"ו:), רב יימר סבא, רב יימר בר שזבי, רב יימר בריה דרב הלל עיין סדר הדורות (דפ' ווארשא) קט"ז.

יַיִן (מל"ט פי' דם ענבים Wein ולדעת כ"כ לקחו היונים מזה את השם οἶνος) כפ' במה אשה בגמ' ולא בכובלת (שבת ס"ב סע"ב וס"ג רע"א) [במה סעדת היום] בפת עמילה [פי'] בבעולה או בפת שאינה עמילה בבתולה, ביין גרדלי או ביין חרדלי באשה יפה או באשה שאינה יפה [1]). במיסב רחב או במיסב קצר: באשה גדולה או באשה קטנה, בחבר טוב או בחבר רע באשה טובה או באשה רעה [2]). בר"ג דפרק הדר (עירובין ס"ה סע"א) אמר ר' חייא בר אשי אמר רב כל שדעתו מיושבת עליו [3]) ביינו יש בו מ ד ע ת [4]) של ע' זקנים יין ניתן בע' אותיות וסוד ניתן בע' אותיות נכנס יין יצא סוד, פי' מנין יין ע' ומנין סוד ע'. *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר"ח ובפירש"י — ובספרי נשא פרק כ"ג אמר ר' אלעזר הקפר יין זה מזוג שכר זה חי אתה אומר יין זה מזוג שכר זה חי או אינו יין זה חי ושכר זה מזוג ת"ל ונסכו יין וכו' ע"ש, סנהד' ע'. שתה יין חי אינו נעשה בן סורר ומורה אמר רבינא יין חי מזיג ולא מזיג, ושם וע"ז ל', יין תוסס עיי"ע תסס, ע"ז ס"ב, יין נסך, סנהדרין ק"ו. יין של נכרים ובחולין ד': יינן של נכרים, ושם סתם יינם, ויין נסך דתני אף סתם יינם במשמע אא"כ פי' ודלא כר"ת עיין הר"ן פ"ה דע"ז [5]) והרבה דרשות דרשו רז"ל בענין יין עיין ד"מ ברכות ל"ד: ל"ה, נ', נ"א, ס"ג, שבת ל': עירובין ס"ד: ס"ה, פסחים מ"ב, פ"ו: ק"ו: ק"ט, יומא ע"א סע"א ע"ו: עיי"ע ילל ומ"ש, מגילה י"ב, ט"ז: כתובות ס"א, ס"ז: ק"א: גיטין ע', סוטה ז', מ"ט, כ"ב י', י"ב: ס': צ': צ"ז, סנהדרין ע', ע': ע"א, צ"ט, ק"ו, ע"ז מ': מנחות פ"ז, חולין פ"ד, ועוד זולתם, ועוד עיין ערך ילל ב', והקבוץ יֵינוֹת בבא בתרא צ' סוף עמוד ב' וצ"א ר' ע"א, כתובות ס"ה ר' ע"א] —

* ייגוברים עיי"ע ינוברים במו"ע.

(ייגמילין) יֵינוּמֶלִין (מל"י οἰνόμελι והועתק לל"ע ופ' עיי"ע אנמלין בח"א, ק"נ Weinhonig) באין נותנין פרק אחרון בתרומות (פי"א מ"א) עושין את היין ייגומלין, ובפ' ר"א אומר תולין (שבת קל"ט: במשנה) ועושין ייגומלין בשבת, פי' יין תילי, ובגמ' (שם ק"מ.) מפרש יין דבש ופלפלין, — (א"ב פי' בל"י יין מזוג עם דבש והיה משקה ידוע אצל הרופאים ולפעמים מערבים בו מיני בשמים). *[אחי"ה וכפי' הבבלי איתא ג"כ בירו' בשני המקומות שהבאתי בע' אנמלין וש"נ גם הגי', ודע כי בכ"י ו"ו וג"נ בראש ובפנים הע' אי' יינומלין ובזה עולה ס"א בע' אנמלין, ובדפ"ע יינמילין, וגי' אנמלין או אונומלין הוא במשקל ל"ע ופ' הרשומה בח"א ק"נ וכה"ג בתרומות שם בכ"י מ' רק שם בט"ס אטמלין ונתחברו הנ' והוי"ו לט"ת וצ"ל אנומלין כמו בשבת הנ"ל אבל במשניות נאפולי וירו' ובר"ש אי' כגי' רבינו יינומילין (ד"ס לתרומות צד כ'.) ולא העיר על הערוך] —

* יִינוּן = יְנּוּן (כמו אִינוּן, הִינוּן פירוש אלה, הם diese, jene) ירו' פיאה פ"ז ד"כ: דצליין יינון, ושם פ"ח דכ"א. היידין (וינון) [יינון], ירו' ב"ק ספ"ח ד"ו ע"ג (וינון) [יינון] דמרון, ירו' ברכות פ"א ד"ג סע"ד וינון אמרין ובד' מאינץ ו א י נ ו ן, ירו' סנהדרין פ"י דכ"ח: וינון אמרין, ובירו' קידושין פ"ד דס"ו: וירו' נדרים ספ"א דל"ז, ושם פ"ג דל"ח, וירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד דינון והוא קטוע מן דִי ינון, יינון, ועיי"ע אהו ומ"ש בח"א, מ"א ובעְ' אינא שם קל"ה:

(יינוֹם) [יֵינוּם] לפע"ד צ"ל יֶנוּם = יַבְנוּם מל"י ἔβενος, בל"ע ابنوس וכן בל"פ آبنوس=آونوس Ebenholz הָבְנִים יחזק' כ"ז, ט"ו) בס"ג דפ' מפנין (שבת קכ"ט.) רב יהודה צלחו ליה פתורה (דיינום) [דיינום], פי' שלחן של עצי ברושים, — (א"ב דיונה כתוב). *[אחי"ה ובדפוסים הישנים עד קראקא דיונם וכ"ה ברש"י בדפ' שונצ' עיין ד"ס לשבת צד קמ"ט, וש"נ גי' כ"י ילקוט דיכנס, דיכנים ונ"ל להגיה דיבנים = דיבנוס ובכ"י

---

[1]) בנו"ג גורדלי . . חרדלי ופירש"י לבן . . שחור ועיין מ"ש בעי' גרדלי ח"ב שנ"ט ושם כתבתי קצת בלא דיוק כי בעי' יין לא פי' רבינו ובאמת פירשו לפי ענינו ואולי כיון במלת גרדלי על ל"ר אמצי gratialis פירוש יפה ומלאה חן anmuthsvoll ובמלת חרדלי על ל"ר crudelis רע ואכזר והשלמתי מתוך הגמ' במה ס ע ד ת היום כי רק בצירוף סעד השואל יין לתשמיש וכן ענין אכל עיי"ע (ח"א, ע"ה). [2]) ורש"י פי' ג"כ כל הענין קרוב לפי' הערוך חוץ מן גורדלי . . וחרדלי עיי"ע וההערה הקודמת ובענין פת עמילה וכו' נגרר רבינו אחר פי' ר"ח (שבת בדפ' ווילנא). [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובע"י ובילק' כ"י נח הובא בד"ס לעירו' צד קל"ג ולא העיר כי כ"ה גם בערוך. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובע"י ובדפ' שונצי ועיין ד"ס שם וכן העתיק פי' ר"ח בעירובין (בש"ס ווילנא). ובנו"ג א"ר חייא כל המתיישב ביינו יש בו דעת.
[5]) ועוד עיין בענין היתר סתם יינם בתש' באר עשק סי' נ"ז ובתש' הרמ"א סי' קכ"ד (בדפ"ר).

מ' פתורא דיינם ובכ"י ערוך ה"ב ו"ו ב' ובדפ"ע יינים אבל בכ"י ו"ו יינום ונ"ל שצ"ל יינום והוא יונום או יבנום כגי' כ"י ילק' לפי תקוני [1]) והוא עץ היקר שנקרא בל"מ הבנים מל"י וערבי הנ"ל ובל"פ נכתב גם בוי"ו אחר אלף ועיין רד"ק ע' הבן ויש מפרשין אותו העץ שקורין אבנוס (יבנים). ובפי' ליחזק' שם והבנים פירשו בו העץ הנקראת בערבי אבנוס ע"כ. וממנו התואר אבלינא עיי"ע בח"א. י"ב ובהערה ה' וש"נ המ"מ. ועתה באתי להוסיף כי מצאתי מקור הילמדנו שהביא רבינו בע' אבלינא בקונדרס אחרון דילמדנו נדפס בביה"מ ליעללינעק ח"ו 88 רק שם בט"ס אבליגא. ועוד עיי"ע יקטאות. ורש"י לשבת פירש מין ארז הוא ורבינו הלוי אמר בויי"ש ע"כ ורמ"ל במ"ל טעה בלע"ז ע"ש ולפע"ד ברור שכיון על ל"צ buis = בוקסבוים ומ"ש נ"ב בנמ' הב"ח עצי ברושים העתיק כן לפע"ד מהערוך ואין נ"ל] —

☞ יָיִם (= ייסי מל"י ἴασις, ἴησις מרפא zur Genesung!) ברכות דירוש' פרק כיצד מברכין (פ"ו ד"י ע"ד) אהן דעטיש גו (מוכלא) [מיכליה] [2]) אסיר למימר יים פי' בל"י יהיה לרפואה ובעל הערוך גרס זמי ע"ש. *[אח"יה כ"ה לנכון ובדפ"ע זם ועיין מ"ש. ובדפ' מאינץ הגי' ייסו וצ"ל ייסי ופי' מהרש"ס כפי' הערוך שהביא עם גירסתו זם כלומר יחי. ומל"י הנ"ל הועתק לל"ס אסיותא פי' מרפא] —

* יָיסִי ערקי (שם פרטי) ירו' כלאים פ"ח דל"א ע"ג עיי"ע אדני השדה ח"א, ל"ה:

* יַיְרְעִין (מין צומח אולי מל"ר אמצעי' jarrossia eine Art Wicke) ירו' שביעית רפ"ז דל"ז: היירעינין והבורית והאהל ובתוספתא שביעית רפ"ה והירענה וכו', וגם י"ל שהמלה נגזרה מל"ר האמצ' jafro, jarronus מין אלון ועיקרו עומד לנקות הזוהמא ויגיד עליו רעו הבורית והאהל.

* יָכַח (מל"מ) ועיי"ע וכח.

* יָכַל (כמו אכל essen ובאפעל אַיְכַל zu essen geben) המקור לוֹכַל במקום לאכול בירו' ברכות פ"א הל"א, ירו' שביעית פ"ח דל"ח, ירו' פסחים פ"א דכ"ז: ירו' חגיגה פ"ב דע"ח: ירו' יבמות פ"ז ד"ח רע"ב ובאפעל אַיְכַל (ודוגמתו אַיְסִירֵם הושע ז', י"ב מפעל יסר) ירו' קידושין פ"א דס"א: עיי"ע אכל (ח"א, ע"ה) ירו' ברכות פ"ג ד"ו. איכלון בשר, ירו' מעשרות פ"ב ד"נ. מייכלון דבילה. ירוש' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ד הוה יתיב אייכל, ירו' מגיל' פ"א דע"ב: מן אימר פיסחא לא אייכלתני ומן לויתן את מייכל לי' ושם פ"ג דע"ד. אי' אוכלתני. מייכיל לי. ירו' ב"ב ספ"ב די"ז ע"ג אייכליה תאנין.

* יָכֹל (מל"מ ובל"א יְכִיל, יְכַל וענינו ידוע: היות הכח ביד לעשות הפעולה können, vermögen) והוא פעל עוזר. ד"מ ירו' קידושין פ"ב דס"ב ע"ג יכולה היא מימר וכו'. ירו' מגילה רפ"א דס"ט ע"ד לית יכיל, ירו' חגיגה פ"ב דע"ז: לית אנא יכיל, ירו' מ"ק רפ"ב יכיל קיים. עירובין ס"ה. סוכה מ"ה: יכול אני לפטור וכו' עיי"ע פטר א', חגיגה ט"ו רע"א יכול אני לבעול וכו', ותמורתו בנדה פ"ד: יְכוֹלַנִי לבעול וכו', וכ"ה בתש' הגאונים דפ' ליק סי' כ"ה וכ"ה בכ"י ש"ס לחגיג' עיין ד"ס שם ויתר המקומות שם. וכה"ג יכולני ברש"י לעירובין הנ"ל וכ"ה בכ"י ש"ס שם ובכ"י ש"ס לסוכה שם. כתובות צ"ה סע"א מפני שיכול לומר. ושם וב"ק נ"ט: יכולה היא שתאמר, כתובו' ק"ג. אין היורשין יכולין לומר וכו', סנהדרין פ"ו סע"א מתוך שיכולין לומר וכו'. והרבה פעמים בקטוע רק יכול וענינו יכול אני. אתה. הוא לומר ד"מ שבת ס"ד רע"א יכול שאני מרבה את החבלים ואת המשיחות ת"ל וכו'. ושם יכול שאני וכו', ודין הוא וכו' ת"ל וכו'. יבמות ז' סע"א יכול לא יהא טעון מתן דמים וכו' .. ת"ל וכו'. סנהדרין פ"ה: שיכול הואיל וחייב במכה וכו' ת"ל וכו'. אבל מצינו גם בלא הוספת ת"ל ד"מ ב"ק ל"ד: יכול שור שוה ה' סלעים וכו'. ועיין רש"י משפטים כ"א, ל"ה ובפרשה כ"א וכ"ב הביא רש"י הרבה דברות בלשון יכול, שיכול ומקורן במכילתא. ובכולם פי' כמו הייתי אומר עיין רש"י שמות כ"א י"ב ומקורו במכילתא. ולפע"ד כן הענין בדבור כביכול ופי' כאלו יכול או יכולין לומר כן, וכן רגיל על לשוננו בלא"ש בדבר שנאמר רק בהשאילה ובמשל אז דרכנו לומר כזה wenn man so sagen kann, so zu sagen ובדרז"ל נאמרה מלת כביכול בדרך מליצה להורות כי יש דברים בגו ולהודיע כי הדבר נאמר רק בהשאילה ולא בעצמו ותומו של דבר ומשתמשין בו בדברים שאינם דרך כבוד כלפי מעלה רק בלשון בנוהג שבעולם ובלשון בני אדם נאמרו. ומלת כביכול לי' במשנה כי בסנהדרין פ"ו מ"ה שכינה מה הלשון אומרת כביכול וכו', כדאי'

1) וכן מצאתי עתה בפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) וז"ל העשוי מעצי יֵוָנִם והן יקרים פירש יאבנום ע"כ וצ"ל פי' בליע אבנוס. 2) וכ"ה בע' זומא.

במשניות לי' בגמ' וירו' ולי' בכל הדפוסים הישנים ולי' בילק' תצא ר' תתקי"ל ולי' בכ"י ש"ס וכפי' ר"ח כ"י לסנהדרין (בקובץ כ"י אנגייליקא ק"ב:) ושם לי' גם מלת שכינה וכן לי' בערך קל א' ובפי"מ להרמב"ם ובאמת אם כביכול לי' גם מלת שכינה מיותרת עיין תוי"ט לסנהדרין שם, ובכ"י ב' לחגיגה ט"ו: ובאה"ת (הובא בד"ס שם) הגי' במקום השכינה: בת קול. ותחלת שמוש של כביכול הוא במכילתא וכנראה בימי ר"ע (עיין מ"ש הח' ברילל בישורון רח"ז) ד"מ מכילתא בא מסכתא דפסחא ס"פ י"ד כל זמן שישראל משועבדין כביכול שכינה עמהם וכו', עד ור"ע אומר אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו כביכול אמרו ישראל לפני הקב"ה עצמך פדית וכו', וכ"ה בספרי בהעלתך פ' פ"ד ובירוש' סוכה פ"ד דנ"ד ע"ג. מכילת' ויהי בשלח פ"ו דרש פפום לססתי ברכבי פרעה . . כביכול נגלה הקב"ה על סוס זכר, ושם כביכול נגלה הקב"ה על סוס נקבה שנא' לסוסתי ברכבי פרעה א"ל ר"ע דייך פפוס וכו', ועיין ג"כ בשנויים בשהש"ר פ' לסוסתי וילקוט חבקוק ר' תקס"ה [1]. מכילת' מסכת דשירה ספ"ה . . כשאין עושין (ישראל) רצונו כביכול שינה לפניו, ירו' מ"ש ספ"ה דנ"ו ע"ד וירו' סוטה פ"ט דכ"ד. מה ת"ל ויקץ כישן ארוני (תהלים ע"ח, ס"ה) אלא כביכול כאילו יש לפניו שינה בשעה שישראל בצרה ואו"ה ברווחה, ובשו"ט מזמור ע"ח ד"ה בהוריו עד שלא יבא הקץ הקב"ה כישן עושה עצמו כביכול [2]. מכילת' שם רפ"ו בבת עינו כתיב (זכרי' ב', י"ב) כביכול כלפי מעלה אלא שכינה הכתוב וכ"ה בספרי בהעלתך פ' פ"ד וכ"ה בילקוט בשלח ריש רמ"ז ובילק' ש"א ריש רמז צ"ט, ובתנחום' בשלח רסי' ט"ז אי' עיני היה לו לומר אלא שכנהו הכתוב כלומר כביכול כלפי מעלן ע"כ ועיין עין יוסף ומאיר עיין לספרי בהעלתך שם. מכילת' שם פ"י ד"ה פעלת וכשבא לבנות ביהמ"ק (בילקוט וכשבנה ביה"מ) כביכול פעולה לפניו שנאמר וכו', וכ"ה שם ד"ה מקדש: וכשבא לבנות בהימ"ק כביכול בשתי ידיו שנא' מקדש ה' כוננו ידיך. מכילת' שם מסכ' עמלק ספ"ב ד"ה ויבן: וכל זמן שישראל בנם כביכול הנס לפניו שנא' ה' נסי וכו'. ספרי נשא פ' מ"ב גדול השלום שאפי' עובדי ע"ז ושלום ביניהם כביכול אין השטן נוגע בהם וכ"ה בבמד"ר פי"א ובשנוי קצת בב"ר פל"ח והובא בילק' הושע ריש רמז תקי"ב [3]. ספרי בהעלתך פ' צ"ד המקום מצטער על זקן אחד כנגד כל ישראל שנאמר קצפתי על עמי חללתי נחלתי כביכול מחוללים על הכל [4]. תנחומ' תולדות ססי' ח' כביכול אף מלכותו אינה מתבוססת ושם סדר בהעלותך סי' י"א עיי"ע בס"ם (ח"ב קל"ד) וש"נ, ושם בשלח ססי' י' כביכול לא היתה שמחה לפניו במרום על אבודן של רשעים. ירו' סנהדרין רפ"י דכ"ז סע"ג הקב"ה אין לפניו שכחה כביכול וכו', ושם דכ"ח סע"ב כביכול אין הקב"ה משרה שכינתו על ישראל. ב"ר פי"ב כתיב וייצר וכו' ומה ת"ל אשר יצר כביכול הקב"ה מתנאה בעולמו ואומר ראו בריה שבראתי וכו', ושם ר"פ ע"ה עתה אקום כל זמן שהיא מוכפשת באפר כביכול וכו' וכ"ה בשהש"ר פ' אתי מלבנון ע"ש, שמ"ר פכ"ג ירד הקב"ה בכבודו כביכול וכו', איכ"ר פתיחתא ט"ו ד"ה רבי חנינא והובא בילקוט יחזק' רמז שע"ד ויבא אל הגוים (יחזק' ל"ו, כ') וכו' אלא כביכול הוא עצמו, ושם סוף פתיחתא ד"ה על ההרים והובא בשם הפסיקתא בילקוט ירמיה רמז שכ"ז והוא אסור בזיקים (ירמיה מ', א') א"ר אחא כביכול הוא והוא אסור בזיקים, פסיקתא דר"כ פ' שקלים (צד ט"ו:) בשעה שאין להם זכות כביכול הנשא לרם פעם אחת בשנה, בפסקא זכור (צד כ"ט) והובא בילקוט סוף בשלח ותנחומא סוף כי תצא כל זמן שזרעו של עמלק קיים בעולם כביכול כאלו כנף מכסה את הפנים, פסיקתא דר"כ פ' איכה (צד קי"ב.) וכיון שגלו שבט יהודה ובנימין כביכול אמר הקב"ה אוי לי על שברי ושם צד קל"א: ובאיכ"ר פ' גדע ובילק' תהלים רמז תתפ"ה כביכול השיב אחור ימינו ובפסיקת' דר"כ צד קצ"ה: כביכול הקב"ה מסביר להם פנים וכו' — ועתה אפנה נא לדוגמאות בש"ס עם צירוף פירש"י. בב"ק ע"ט: למאמר ר' יוחנן: כביכול עשה עין של מטה כאילו אינו רואה ואוזן של מטה כאלו אינו שומעת לא פירש"י כלום, וכן בסוטה ל"ה. ערכי' ט"ז. ומנחות נ"ג: כביכול שאפי' בעל הבית וכו' [5] לא פירש"י המלה אבל רבינו נתן בע' בעל (ח"ב, קי"ט) פירוש כביכול „אילמלא שאי אפשר לומר דבר זה" וכונתו אילמלא היה כתוב

---

1) ובשו"ט מזמור ע"ח ובאדר"נ ר"פ כ"ז הסרה מלת כביכול. 2) ובסוטה מ"ח. ובילקוט תהלים ר' התתכ"ג ושם ר' התתק"מ לי' כביכול. 3) ושם נ"ב בט"ס ב"ר ל"ב וצ"ל ל"ח. ובילקו' תהלים תשי"א הגי' מלת כביכול. 4) אבל בילק' ישעי' רמז רצ"ג ורמז שכ"ז הגי' יכול מחוללין על הכל ת"ל יכו' וכן ליתא בשמו"ר פ"ה ויק"ר ספי"א ותנחומא שמות סי' כ"ט ושמיני סי' י"א. 5) ובירושלמי תענית פ"ד דס"ה ע"ד הגי' דיברו דברים כלפי למעלן . . כביכול לא יכול להון ועיין מ"ש בח"ב קכ"א.

אי אפשר לומר דבר זה. וזה הלשון מורגל בש"ס עיין עירובין כ"ב רע"א, ב"ב י' סע"א (הובא בילקוט משלי תתקנ"ט) אילמלא מקרא כתוב א"א לאומרו כביכול וכו' ורש"י לא פי' כביכול אולי לא היה בספריו וכן לי' בילק' דברים תתמ"ו אבל במגילה כ"א. (הובא בילק' ואתחנן ס' רמז תתל"א) אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול אף הקב"ה בעמידה (ילק' מעומד) פירש"י כביכול נאמר בהקב"ה כבאדם שיכול להאמר בו כן ע"כ. חגיגה י"ג סע"ב כביכול (וכ"ה בילק' דניאל רמז אלף ס"ה ובילק' איוב רמז תתקי"ג בשתי תיבות כב יכול) שנתמעטה פמליא של מעלה ופירש"י אף כלפי צבא שכינה הוזקקנו לומר כך כמו בבשר ודם שיכול לומר בו מיעוט ע"כ. וליומ' ג' רע"ב ומה ת"ל קח לך כביכול משלך אני רוצה יותר משלהם (וכ"ה בילק' תרומה ר' רמז שס"ז, ובספרי בהעלתך פ' ע"ב לי' כביכול) פירש"י ואני אומר לפי שדבר קשה הוא לומר שהקב"ה קץ בישראל אמר כביכול כלומר על כרחינו יאמר כן כ א י ל ו א פ ש ר ל ו מ ר כ ן וכן כל כביכול שבהש"ס ע"כ, וכ"ה לסנהדרין צ"ז סע"א (הובא בילקוט האזינו רמז תתקמ"ו ובילק' סוף עמוס) ואפס עצור ועזוב כביכול אין סומך ועוזר לישראל פירש"י כ א ל ו י כ ו ל י ן ל ו מ ר ד ב ר ז ה כ ל פ י מעלה ע"כ; והפי' לשני המקומות האחרונים נ"ל ברור וכן פירש השל"ה (תורה שבע"פ דף ת"ו.) עפ"י רש"י ליומא הנ"ל והוסיף בזה"ל נמצא לפירש"י צריך לקרות כביכול בחירק תחת הכ"ף ושוא תחת הבי"ת ואז פירושו כאילו יכול ואפשר לומר כן ע"כ. וזה נ"ל יותר מנקודת כְּבַיָּכוֹל כדעת בעל התשבי בערך כביכול ע"ש וכדעת התוי"ט למגילה פ"ד מ"א ולסנה' פ"ו מ"ח ושם הזכיר את התשבי. ונקודת כִּבְיָכוֹל תופס ג"כ לנכון הח' ברילל. (במקום הנ"ל צד ו') ומסבירו ע"י דבור ב נ ו ה ג ויבוא הבית לפני הבינוני כההרגל בלשון חז"ל והוראת הכ"ף היא ידועה ומוסכמת לשווי ודמיון ע"כ אבל לפי מ"ש בתחלת הערך יש בדבור יכול להבין ולהשלים אני, אתה, הוא אומר וכן בדבור כִּבְיָכוֹל ועניננו: כאלו אתה, יכול ל ו מ ר או כדעת רש"י הנ"ל כאלו י כ ו ל י ן ל ו מ ר ד ב ר ז ה ומוסכם עם הרגל לאש"כ הנ"ל. ועוד י"ל כי הבינוני בְּיָכוֹל משמש כאן תחת השם וראיה בלי כ"ף הדמיון מתענית ל': לא אמרתי אלא ביכול (רש"י שאפשר לו), ושם: ומודין חכמים לרבי יהודה ביכול —. ובענין קצור או ר"ת כביכול כ"ב יכול עיין של"ה הנ"ל קצור כללי הגמ' (בסוף ברכות) ויותר באריכות בספר הליכות עולם לר' יהושע בן ר' יוסף שער ב' פ"א הובא בישרון הנ"ל צד ד'[1]) ועוד ראיתי להעיר על פחד יצחק ע' כביכול שהביא את ר"ת כי באדם יאמר כן ולא לאלוה ע"כ ואלה דברי נביאות הם או אולי רק פטפוטי מילין, ואין לנו עסק בנסתרות של ר"ת ובפרט כי כביכול נאמר לא רק מהמקום כי אם גם איזה פעמים מישראל עיין סנהד' הנ"ל ועוד בתוספתא סוט' ספי"ד משרבו מקבלי צדקה מן ע"א כביכול שהתחילו עכו"ם להתמעט וישראל להתרומם איפכא. ונ"ל כי איפכא היא הוראת הגליון שצ"ל בהפוך ונקט להתמעט . . להתרומם רק בל' מעליא ועליו אמר כביכול. ובאמת בכ"י אירפורט הגי' בזה"ל „משרבו מקבלי צדקה מן הגוים התחילו הגוים להתרבות וישראל להתמעט".

* יוּכְלָא (בל"א יְכֹלֶת מל"מ Macht, Vermögen) רק בתרג' עיין תר"י א' לבראשית ד'. י"ג; לבמדבר י"ה, ט"ז (ואונקלס שם) ולדברים ז', י"ז, תרג' חבקוק א', ב'; לתהלים ע"ח, י"ט; לדה"י ב' י"ח, כ"א. ושם כ'. ו'. יכולתא בל"נ.

* יְכוֹלְנִי (לפע"ר Jecori ממונים על מצב ומעמד העיר) עיי"ע ברקוריאני ח"ב ר"א: ומ"ש. ונו"ן מיותר הוא.

* יְכָנְיָה (מלך ביהודה) עיין דרשות רז"ל עליו סנהדרין ל"ח. מ"ח סע"ב, מדות פ"ב מ"ו ב"ר פס"ג פפ"ח; ויק"ר פ"י ופי"ט; במד"ר פ"כ ופכ"ג; קהל"ר פ' וסבבו.

* יַכְרוּתָא ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד ט"ס וצ"ל זכרותא עיי"ע זכר ב' ומ"ש.

ילד (= יַלְדָּה מל"מ עלמה קטנה והושאל לנטיעה חדשה junge Pflanze) בפ' הנודר מן הירק בגמ' קונם פ י ר ו ת[2]) (נדרים נ"ז:) ילדה שסיבכה בזקינה ובה פירות אעפ"י שהוסיפה מאתים אסור. פי' ילדה נטיעה של ערלה שהיו בה פירות ערלה שסיבכה בזקינה שהרכיבה בתוך אילן זקן של היתר אעפ"י שהוסיפה שוב שהורכבה בזקינה מאתים ממה שהיתה בשעת הרכבה אע"ג דשאר ערלה בטלה במאתים אסור[3]). בר"ג דפ' משוח מלחמה (סוטי מ"ג:) ילדה שסיבכה בזקינה בטלה פי' בטלה מדין ערלה[4]) וכיון דבטלה לא הוי נטיעה ולא

[1]) ועיין גם צד ה' מ"ש החי' הנ"ל בענין הוקרי זמננו. [2]) כ"ה בכל כ"י. [3]) והטעם כי גידולי היתר לא מבטלי האיסור ועיין המפרשים לנדרים שם. [4]) ואולי בספרי רבינו לא היה המאמר בטלה י ל ד ה ב ז ק י נ ה ו א י ן ב ה ד י ן ע ר ל ה דאם לא כן מה בא לחדש רבינו בפירושו.

ישוב עליו מעורכי מלחמה. *[אחי"ה וכלא השאילה הוזכרו ילדה וזקינה ביבמות ק"א: מה לך אצל ילדה מה לך אצל זקנה ע"ש. בב"ק ס': לאדם שיש לו שתי נשים אחת ילדה ואחת זקינה ילדה מלקטת לו לבנות וזקינה מלקטת לו שחורות נמצא קרח מכאן ומכאן, והקבוץ שבת ל"ב סע"א נשים מתות יַלְדוּת וכצ"ל במקום יְלָדוֹת בע' בדק א' (ח"ב, כ"א) ובירו' שבת פ"ב ד"ה: אית תניי תני יַלְדוּת. ושם המפושט כמו בל"מ יַלְדוּת (Jugend) ב"ב קל"א. יַלְדוּת היתה בי וכו', סוט' פ"א מ"ד הרבה ילדות עושה. חולין כ"ד: בילדותי . , בעת זקנותי. שבת קנ"ב. דברים שעשה בילדותו משחירין פניו בזקנותו. עירובין כ"א. סוכ' נ"ג. יבמות ס"ב: קידושין פ"ב: ועוד זולתו ופי' ימי נעורים וכל"ס יַלִידוּתָא ב"מ מ"ד סע"א ר' שנית לנו בילדותיך וכו', ותחזור ותשנה לנו בזקנותיך וכו' בילדותיה מאי סבר ובזקנותיה מאי סבר וכ"ה בע"ז נ"ב: בענין נכרי מבטל ע"ז שלו ושל חבירו. ותרגום מוֹלֶדֶת (וכן מל"ע مولد Geburtsort) יַלָּדוּתָא אונק' לבראשית י"ב, א'; כ"ד, ד', ז'; מ"ג, ז' ומלת ארעא או אתר נסתר כמו במקרא שכתוב רק מולדת במקום א ר ץ מולדת (בראשית י"א, כ"ח) ותרג' בארע ילדותיה. — ולזכר ילד מל"מ, נדה ס' סע"ב למה"ד לילד וזקן שהיו מהלכין בדרך וכו' עיין פירושו בע' זקן א' יבמות ק"א: הוא ילד והיא זקנה — טוב ילד עיי"ע אבדוקום (ח"א, ה'). הקבוץ ילדים כתובות פי"ב מ"ג. והתואר וגם במקום השם יִלּוֹד ירו' יבמות פ"ז ד"ח: הילוד מאכיל ושאינו ילוד אינו מאכיל פי' כמו יָלִיד בל"מ והקבוץ נדרים ל': הִילוֹדִים. ועוד בינוני במקום השם בכורות פ"א מ"ב היולד ובכנויים ירושלמי כתובות פ"ז דל"א: יולדיו פי' כמו מולידיו וכ"ה בבבלי כתובות ע"ב. ולנקבה היוֹלֶדֶת כל"מ והקבוץ סוטה פ"א מ"ה הַיּוֹלְדוֹת. ובל"א באיכ"ר פ' רבתי: ירחי דביטנתא דְּיָלֵידְתָא. והפעל ויק"ר ספי"ד אשה יולדת בצער וכו', ידו' יבמות פ"ז ד"ח: אפי' יולדת הימנו בנים ובכנוים אבות פ"ב מ"ח אשרי יולדתו, ובקל הרבה פעמים במסכ' בכורות ע"ש, ובלשון ארמי וסורי יְלֵיד עיין מכו' י"ז: ב"ב צ"א. פיעל יַלֵּד, יִילֵּד שבת פי"ח מ"ג, ר"ה כ"ג: ע"ז כ"ו. ב"ר פמ"ח אתם מְיַלְּדִים עצמכם פי' תחזרו לנערות, זיך פעריינגען, עיין במ"כ. אתפעל אתְיְלֵיד שבת קל"ו סע"א ביצה ב': חולין ט'. י'. ושם: נדרים ל': ירושלמי ברכות פ"ב ד"ה, תרג' אונק' לבראשית ד', כ"ו; ו', א'; לשמות א', ז'. כ"ב ועוד זולתו. אפעל: אוֹלֵיד, אולודי עירו' ק"ד. אונקלס לבראשית ד', י"ח; ה', ג'; י"ז כ' וזולתו. נפעל נולד ומשמעותו בין מה שנולד כבר בין מה שעתיד להולד עיין היטב נדרים ל': ועוד ענינו דבר שמתחדש ונהיה (zur Welt gebracht werden, entstehen) ביצה פ"א, מ"א ושם בגמ' ב': והלאה. ר"ה כ': נדרים ס"ד, ס"ה. ובאבות פ"ב מ"ט הרואה את הנולד ובתמיד ל"ב. איזהו חכם הרואה את הנולד. המפרשים בארו צופה ומביט מה שעתיד להיות עיין רע"ב ומפרש לתמיד ומגן אבות לרשב"ץ. ואני אפתר אותו לעבר כי החכם יראה וישפט ממה שהיה ונתהווה על העתיד ויש להעתיקו das Gewordene, Entstandene — וממנו השם מוֹלָד פי' חידוש הלבנה ועוד פירוש מינקת עיי"ע] —

☞ יולין (מ"ם) חזרת יולין (פסחים ל"ט.) בעל הערוך גורם חוורלין ע"ש. *[אחי"ה כונתו על ע' חוורולין ע"ש ושם הארכתי] —

* יְלֵין (כמו אִילֵין פי' אֵלֶּה diese, jene) ירו' ברכו' פ"ב ד"ה: אי ילין רבנין כה"ג בדפ' מאינך (ובנו"ג איילין רבנן) ופי' המהרש"ם הי ילין רבנין ע"כ וכ"ה בירו' ב"ב פ"ח דט"ז: וילין דכתבין וכו'.

* יָלַךְ (מל"מ ונרדף עם הלך) באפעל הולך führen, tragen עיי"ע הלך וממנו השם הוֹלָכָה.

* 1 יָלַל (פי' ענין תור וחקר aus- erforschen ונרדף עם אלל עיי"ע אלל ב' (בח"א, צ"ו) מל"ס עלל או ל"ע ال) במקום אִילַלְתָּ בקהל"ר הובא בע' אלל ב' איתא בילקוט משלי סוף רמז תתקנ"ה אחר דברי תורה יללת(ה) ודורש לתור (קהלת א', י"ג) בתרי אפי מלשון תור ותוֹרָה וכן בקהל"ר פ' נאוו דרש בתוּרים (שה"ש א', י') בשעה שמיילין ההלכה אלו עם אלו ומ"כ פירוש מיללה והומה אבל נ"ל ברור כי הוא מענין הראשון כלומ' שתרים ומחקרים את ההלכה, וראיה כי בירו' תעני' פ"ד דס"ח רע"ד הביא על וישב מתור הארץ: כל קירייא דהוון עלין בה הוה טב קרתא מיית עד דהוון מיטפלין ביה הוון מייללין קרתא וכו'. ותר"י ב' לרגל (במדבר כ"א, ל"ב) למיללא, וירגלו (דברים א', כ"ד) וילילו, דרך האתרים (במדבר כ"א, א') תר"י ב': אורחא די עלו בה יָלִילַיָּא, וכן העתיקה הפשיט' באורחא דגשושא וכן בוואולגאטא per exploratorum viam פי' דרך הַתָּרִים והטעם מפני הה' הידיעה.

* 2 יְלֵל (מל"מ בהפעיל הֵילִיל פי' הרבה זעקת שבר jammern, wehklagen וכן בל"ס באפעל אַיְלֵל ובל"ע ولول והוכפל לחוזק הפעולה ولول = בל"י ὀλολύζω בל"ר ululare וממנו בלא"ש heulen) בתרג' בקל: והילל (ירמיה מ"ז, ב')

וְיַלֵּלוּן, בפיעל ב"ר פי"ט מְיַלֶּלֶת ושם פ' פ"ט ואיכ"ר פסוק רבתי: מיילא ועיין סוף הערך. ובפַעֵל ר"ה ל"ג: ל"ד. גנוחי גנח . . ילולי יליל עיין ערך גנח (ח"ב, שי"ט) ועוד עיין ערך טרימוטא. אפעל אֲיַלִּיל, ועתיד יְיַלִּיל הרבה בתרג' עיין עמת"ר ללעווי. ושם הובא התואר ילולא בתרגום כ"י לאיוב ל', כ"ח אחא הויתי לילולין וצריך לנקד לְיַלּוּלִין ופי' יַלּוּלָא כמו יְרוֹרָא בל"ס פי' מין שועל Schakal בל"מ תנין שם כולל ליללה der Heulende עיי"ע (ירוד) [ירור] — והשם כל"מ יללה ובל"א יְלָלָא, בל"ס יַלֶּלְתָא יומא ע"ו: יין שמביא יללה לעולם, סנהדרין ע' רע"ב שאין לך דבר שמביא יללה לעולם אלא יין. אולי דרש יין מן קבוץ של יָי עיי"ע שהוא מלת קריאה לכאב. ותרג' ויללה (צפניה א', י') ויללא והוא כמו אללא (עיי"ע ח"א, צ"ו:) והקבוץ ילקוט ריש חיי שרה בשם פדר"א (פל"ב) התחילה בוכה ומיללת . . שלש יְלָלוֹת.

* ילע (?). ירו' כלאים פ"ט דל"ב סע"ב למה עבדת כן א"ל כמו יבא עלי יילעו עלי וכו' ונ"ל ברור שצ"ל ייעול עלי והוא ממש כמו יבא עלי וא"כ תיבות „יבא עלי" מגליון הובאו פנימה להורות על פתרון ייעול עלי ובאמת בדפ' זיטאמיר לי' ופני מישה גורס ייתי עלי. ועיי"ע אתא (ח"א של"ב) וע' בא (ח"ב, ב') על שמושו.

* יָלַף, יְלִיף (כמו אלף בל"מ וסורי וערבי الف עיקר הנחתו א') ענין חבור ודבוק והושאל להרגל sich anfügen, sich entschliessen, gewöhnen ב') לָמוֹד וְלַמֵּד) ב"מ ק': בדיילפי פירוש כשהן מהוברין אבל גי' הערוך ע' לף בדלייפי וכן נ"ל ע"ש. ב"ק נ"ח. כיון דילפא, תענית ד'. למילף נפשיה, ירו' תענית ספ"ד דס"ט ע"ג אין הוי יליף אכיל וכו', איך הוה יליף שתי, ירו' פיאה ספ"ח דכ"א: הוה יליף אכל עמיה, ושם דכ"א. הוה רבי יליף זכי עמיה, ושם היך מה דהוה יליף, ירו' סוט' פ"א דט"ז ע"ד ר"מ הוה יליף דרש וכו' כולם ענין הרגל. וממנו ההוראה השניה למד ע"י הרגל אבות פ"א מי"ג ודלא יליף וכו', תמיד ל"ב: יליפת עיצא מן נשיא. יבמות נ"ז. ב"מ י"א. ילפינן . . לא ילפינן ועיין תוספ' שם ד"ה ילפינן וביד מלאכי סי' רצ"ח, ירו' מ"ק פ"ב דפ"א רע"ב (והובא בריי"ף מ"ק פ"ב) ילפין מקלקלתא ומתקנתא לא ילפין, ושם פ"ג דפ"ב סע"ד מה את סבור דילפינן עובדא מינך לא ילפין עובדא מן בר נש זעיר (וכן בב"ר פ"ק) ירו' מעשרו' ספ"ג דנ"א. הדא ילפא מן ההיא וכו', ירו' כלאים פ"ט דל"ב את הויתה גלי מֵילַף והוא הוי גלי מַלְּפָה, ובקהל"ר פ' כל אשר עיי"ע אלף (ח"א, קי"ג) וש"נ דוגמאות ויש להוסיף ירו' חגיגה פ"ב דע"ח. מֵילַף וּמְיַלְּפָה, ב"ר פל"ח לא הוה להון למילף מן קמאי, ועוד בתרג' ירו' ב' לדברים ל"ב, כ"ט; תרג' לירמיה י', ב'; י"ב, ט"ז; ט"ו, ג' וזולתו. ותרג' יָרֵב (הושע ד', ד') על דאמרין ספר לא יַלִּיף והוא פַּעֵל וא"כ האצילו מלשון רב. ועוד בפעל ירושי' חגיגה עיין לעיל מְיַלְּפָה, ובאפעל ירו' שביעית ספ"ה דל"ו. ולא כן אוּלְפָן רבי, ויק"ר פ"ל עיי"ע אלף. והשם יוּלְפָנָא וכ"ה בל"ס ותרגום של לקח (משלי ד', ב').

* יַלְפָא (= אילפא פי' אניה Schiff) בתרגום כ"י למשלי כ"ג, ד"ל; ל', י"ט; ל"א, י"ד עיין עמת"ר ללעווי 335 והוא כמו אלפא (ח"א, ק"ד).

* ילקן צ"ל ולקן עיי"ע לקן ב' במו"ע.

יַלְתָּא (אשתו דרב נחמן בר יעקב) בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ז סע"ב) שמעה ביה [1]) ילתא ועיילה לבי מסותא, דביתהו דרב נחמן הות. *[אחי"ה וכן מוכח מברכות נ"א: שבת נ"ד: ביצה כ"ה סע"ב, חולין ק"ט: ונראה לי כי ילתא בהבלעת העי"ן היא כמו יַעַלְתָּא מל' יעלת חן (משלי ה', י"ט) ושם פרטי לזכר יַעֲלָה, יַעֲלָא נמצא כבר במקרא (עזרא ב', נ"ו; נחמיה ז', נ"ח) ועוד לנקבה יָעֵל (שופטים ד', י"ז, י"ח; ה', כ"ד) וכולם נאצלו מן יָעֵל, יעלה Gemse ודוגמתו צביה בלא"ר טביתא עיי"ע טבי והוא לשון גענוע. ולדעת בעל כ"כ ואחריו (בלי להזכירו) הח' לעווי היא בהשמטת אל"ף כמו אילתא Hindin עיי"ע אילה, אילת (ח"א, ס"ח). וילתא היתה אשה גבהת לב כדמוכח מברכות הנ"ל וכן איתא שם לסיפור: קמה ביוהרא (לפי גי' כ"י א"פ) וכו' ונאה לה שם ילתא (יעלתא) מלשון עלה] —

* יָם (בל"מ, יַמָּא, יַמִּי בלשון ארמי וסור', נקרא מקות מים רבים (Meer, die See, der See ב"ב ע"ד סע"ב כי אתא רב דימי א"ר יוחנן מאי דכתיב כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה (תהלים כ"ד, ב') אלו ז' ימים וארבע נהרות שמקיפין את א"י ואלו הן ז' ימים ימה של טבריה וימה של סדום וימה של חילת וימה של חילתא וימה של סיבכי וים אספמיא וים הגדול ואלו הן ארבע נהרות וכו' ובע' ירדן פגה וקרמיון פי' רבינו רק

---

[1]) לפנינו ליי.

ארבע נהרות (ועוד עיי״ע בץ בח״ב קנ״ב) ולא הימים אבל ר׳ יוסף שווארץ בס׳ תבואות הארץ (כ״ז והלאה) נייבויער גיאגר׳ (כ״ד והלאה) וביותר הח׳ ברילל (במ״ע מהרז״ף ח״ז 336 והלאה) העריכו לטעניתם וזה האחרון הביא חוץ מנוסח דב״ב הנ״ל עוד שינויי הגירסאות ואני אזכרם בקצרה, עם פירוש שמות הימים הנ״ל ואסמנם באותיות ואלה המה א׳) ירו׳ כלאים פ״ט דל״ב סע״ג שבעה ימים סובבין את א״י ימא רבא ימא דטיבריא ימא דסמכו ימא דמילחא ימא דחולתא ימא דשליית ימא דאפמיא וכו׳, ב׳) ירו׳ כתובות פי״ב דל״ה: הגי׳ ימא רבא ימא דטבריא ימא דכובבו ימא דמילחא ימא דחילתא ימא דשילהת (או דשילחת) ימא דאיפמייא. ג׳) ב״ב הנ״ל. ד׳) מדרש שו״ט מזמור כ״ד כי הוא על ימים יסדה זו א״י שיושבת על ז׳ ימים ימא רבא ימא דטבריא ימא דמלחא וימא דסיבכי וימא דחילתא וימא דשריית וימא דאספמיא. ה׳) מדרש כונן (הובא בעמודי שש) ושם הגי׳ ים סדום ים סליתו וים דמוך וים המלח וים הערבה וים טבריא וים הגדול. ו׳) ילק׳ תהלים רמז תרצ״ז (בשם ב״ב כי אתי רב דימי וכו׳ ים של טבריה וימה של חילת וימה של סדום וימה של עכו וימה של פמיאס וימה של סככי וים הגדול. ועיקר כונת מקיפין, סובבין פי׳ שא״י יושבת על ז׳ ימים כמו בגי׳ באות ד׳ כלומר קרוב להם. וגם אני אבנה על יסוד הגי׳ של ירו׳ כלאים (אות א׳) כדעת הח׳ ברילל (במקום הנ״ל) וזה פתרון שמות הימים הנ״ל: I ימא רבא (של גי׳ א׳ ב׳ ד׳) הוא ים הגדול (של גי׳ ג׳ ה׳, ו׳) והוא ים האמצעי (מיטטעללאֶנדישעס מעער) ובא לפעמים בצירוף אוקינוס (אוקיינוס) תר״י א׳ לבמדבר ל״ד, ו׳ ותחום מערבא יהא לכון ימא רבא אוקיינוס, לתהלים ע״ב, י׳ וניסי ימא רבא ואוקינוס כ״ה בכ״י תרג׳ וצ״ל דאוקינוס ובנו״ג ימא דאוקינוס, אבל במדרשים הוראת אוקיינוס גם הים הגדול אשר הוא למערבו של איירופא ואפריקא עיי״ע אוקיינוס (כח״א רנ״ה) ועוד עיי״ע אדריאס (שם ל״ט [1]). II ימא טיבריא הוא ידוע והוא ים כנרת ונקרא ביוהננים ἡ θάλασση τῆς Τιβεριάδος וכ״ה בב״ר פצ״ח כל חוף ים של טבריה נקרא כנרת ולמה הוא קורא גנוסר וכו׳ ועיין מ״ש בערך גנסר (ח״ב שכ״ג) ועיי״ע טבריה, דע׳ חם, והובא עוד ים (ימא) טבריא בירו׳ עירובין פ״ח דכ״ה רע״ב ים טיבריה שההרים מקיפין אותה, ירו׳ כלאים ספ״ט דל״ב סע״ג כל מי שעולה להר ישימון ומצא כמין כברה בים טיבריא זו היא בורה של מרים, ועיין שבת ל״ה, לפי גי׳ כ״י מ׳ כמין כברא בים של טיבריא וכ״ה בב״ר פ״ה ויק״ר פכ״ב, במד״ר פי״ט תנחומ׳ חקת סי׳ כ״א, קהל״ר פ׳ ויתרון באיזה שנויים (ועיי״ע כבר א׳), ב״ר פ״ד הדין ירדנא עבר בימא דטבריא ולא מתערב ביה, ועל זה הב״ר כיוונו תוספו׳ לב״ב ע״ד: ד״ה שמגיע, ובב״ב שם הגי׳ ירדן יוצא ממערת פמיים ומהלך בימה של סבכי ובימה של טבריה ומתגלגל ויורד לים הגדול וכו׳ ובבכורו׳ נ״ה, הגי׳ בימה של סיבכי ובימה של טבריה ובימה של סדום והולך ונופל לים הגדול וכו׳. III ימא דסמכו (בגי׳ א׳ ובתמורתו בט״ס ים דמוך של גי׳ ה׳ וימא דכובבו בט״ס של גי׳ ב׳) הוא אחד עם ימא של סיבכי (של גי׳ ג׳ וא׳ ולא סכבי כגי׳ ו׳) הוא בלי ספק ים Samochonitis samochonit. See) עיין פראנקעל פארשטודיען 103 ושם בט״ד סמקא) ונזכרו יחדיו במקומות הנ״ל באות II ועוד בירו׳ ב״ב פ״ה דט״ו, ר״ע אומר ים (דברים ל״ג, כ״ג) זה ים של סמכו ודרום זה ים של טבריה, ובתוספ׳ ב״ק ספ״ה במקום סמכו אי׳ זה ימה של סובבי (וצ״ל סובכי) ובכ״י אירפורט של סופני וכה״ג בספרי זאת הברכה פ׳ שנ״ה והמו״ל הגיה ללא נכון וצ״ל כירו׳ ב״ב ותוספ׳ ב״ק ודרום זה ימה של טבריא. ירו׳ שקלים פ״ו ד״נ רע״א ויאמר אלי המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה (יחזק׳ מ״ז, ח׳) זה ים של סמכו וירדו אל הערבה זה ים של טיבריא ובאו הימה זה ים המלח אל הימה המוצאים זה הים הגדול, ובילק׳ יחזק׳ רמז שפ״ג במקום סמכו הגי׳ זה ימה של סבכי, ואותיות בומ״ף מתחלפות לכן סבכי כמו סמכי. ובשמ״ר דרש זה הפסוק מיחזק׳ בספור בענין אוקיינוס וסיים: לכך נקרא אוקיינוס ים המות ועתיד אלהים לרפאותו שנא׳ אל הימה המוצאים וכו׳ (וזכר לדבר עיין באיכ״ר פ׳ מה אעידך) והנה בעל המאמר הבין הדרוש מירו׳ שקלים הנ״ל אל הימה המוצאים זה הים הגדול בענין הים הגדול ממש לכן העתיקו לסיפור בענין אוקיינוס ועוד הוסיף לספר אגדה מרפואת הים כי סוף הפסוק ביחזק׳ (ונרפאו המים) יש לו לסעד. וזה ים המות הוא אחד עם IV ימא דמילחא (בגי׳ א׳, ב׳, ד׳) ועם ימא של סדום (בגי׳ ג׳ ה׳ ו׳) וזה הים נזכר בשבת ק״ח: מעולם לא טבע גברא בימא דסדום, ובעל תבואות הארץ (כ״ט) האריך לתאר את שבר ותחלואי הים הזה ולא נמצא בו דבר חי לא דג ולא שרץ ואפי׳ הדגים אשר יבואו בו דרך הירדן ימותו תיכף בבואם שמה, ועופות קטנים אשר יעופו על פניו בעת עלית האדים הרבה יפלו

[1]) ואוקינוס, אוקיינוס שנזכר שם אולי ים איקיי Ägäisches Meer כדעת ברילל במ״ע הנ״ל.

מתים. ועיין עוד וויענער רוו"ב ערך Meer צד ע"ה והלאה. לכן היטב נקרא ים המות ומרוב מלח שבו ימא דמילחא ובזה נבין המשל כי גדול כים שברך: א"ר חולפאי מי שהוא עתיד לרפאות שברו של ים הוא ירפה לך (איכ"ר הנ"ל) וגם משל יוליך הנאה לים המלח (בכורות י"ג: ע"ז נ"ג. לפי גי' הכ"י ש"ס ורש"י שם עיין שם ע"א:) הושאל מים המלח כי כל סביביו לא יצלח לכל דבר כי כלו הוקדש לאבדון. ואחרי הודעתיך כל זאת בענין שווי של ים המלח עם ים סדום לפי השקפה ראשונה הרבה צ"ע מה ראה על ככה מדרש כונן (גי' ח') למנות שני ימים האלה כנפרדים. והפתרון תמצא כזה כי V ימא דחילתא (לפי גי' ב' וד' = ימא של חילת לפי גי' ו' = ימא של חילתא לפי גי' ג') או יותר טוב ימא דחולתא (לפי גי' א') הוא חלק מַיִם דסמכו (עיין לעיל) ונקרא בל"ע بحر الحولة (ים חוילה) וכונת בעלי מסורת שמות הימים היתה על ים הנקרא אצל בן מתתיהו (על המלחמות ג', י', ז') Φιάλη מרוב דמיונו לעיגול כמאמרו (שם) ἐκ μὲν οὖν τῆς περιφερείας ἐτύμος Φιάλη κέκληται . . . וכיוונו בכינוי חולתא לא מטעם שכתב רי"ש (תבואות הארץ כ"ח) על חול (בראשית י', כ"ג) כי אם לפע"ד על ל"א חולתא = חולה, חוילה בל"מ כולם ענין עגול והיקף הוא מדמיון הים כאמור והמשילו ג"כ ראית הים מרחוק לקערה עיין ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב סע"ג עד שראה את העולם ככדור ואת הים כקערה עיי"ע כדור. ודע כי כעת קורין כל חבל הארץ ההיא גם בל"ד אל מאלח"י ר"ל חבל ארץ מלחית ששם מראה הארץ כאלו מכוסה במלח (תבת"א שם) ומזה הטעם הסביר לנכון הח' ברילל (במ"ע הנ"ל 374) גירסת מדרש כונן שמנה אצל ים סדום גם ים המלח וא"כ ים המלח אצלו אחד הוא עם ים דחולתא. ולדעתי אין מן הנחוץ להשוות ימא דחולתא עם שם העיר Οὐάλαθα (בן מתתיהו י"ז ב', א') כי כבר חוינו כי חולתא הוא רק כנוי של תואר עגול ועוד עיי"ע חולתא בערך חל. VI ימא דשליית (= גי' א') או ימא דשילחת (של גי' ב') של חילת (גי' ג') ימא דשריית (גי' ד') ימא סליתו (גי' ח') ימא של עכו (גי' ו'). חוקרי זמנינו רי"ש, נייבויער, ובריל במקומות הנ"ל יגעו הרבה למצוא פשר דבר ולא עלה בידם ולפע"ד נ"ל ברור כי עיקר הגירסא ימא (סליתו) [סלית] והוא קרוב לגי' דשליית (וממנו נשחתה דשריית ויתר הגי' שילחת, של חילת) והוא ל"ר salis ובל"י ἅλς, ἁλός (וזה של חילת) והנה קרוב לעכו נוזל מי מלך Nahr el Melek וטעו לחשוב כי הוא הנקרא מי מלח (בחי"ת) לכן קראו קביצת מים הלז ימא דסלית או (דשליית) [דשלית] מל"ר הנ"ל כלומר ים של מלח (ולא ים המלח דלעיל הוא). ומזה תדין אמיתת הכנוי ימא של עכו בגי' ו'. ועוד נ"ל כי אולי גירסת ימא דשריית נוכל לקים ותהיה אז שריית אחת עם בית שריי ותכונת שם העיר היתה קרובה לטבריה ובית שאן (עיי"ע בית שריי בח"ב, פ"ז ומ"ש) ובמפה של רי"ש נסמן Serain ולפע"ד אחת היא עם בית שריי וגם איננה רחוקה כל כך מעכו. והעיר הלזו היתה אצל נהר קישון לכן קראוהו ימא דשריית כי כל מגמת פני בעלי מסורה וחושבי הימים למלאות החשבון של ז' ימים[1]) וזו הכונה תצהיר גם במנין הים השביעי שחושב VII ימא דאפמיא (גירסת א' = דאיפמיא, גי' ב' וממנו נשחתה אספמיא בגי' ג' וד' ועיי"ע) והוא בלי ספק der See Apamäa אעפ"י שהיה בסירוא ולא בא"י. וגי' פמיאס (ו') הוא Banias שנזכר באבולפידא עיין מ"ע מהרז"ף הנ"ל ושם הביא גם ים הנקרא lacus Emessae והוא ימא דחמין (דחמצא) הנזכר בירושלי' כלאים וירושל' כתובות הנ"ל ונאמר עליו כי דיקליטינוס הקוה נהרות ועשאו. והפירוש הנכון תמצא על זה בתבואות הארץ כ"ח: — וכנ"ה ב"ב ע"ד: שר של ים וירו' סנהדרין ספ"ז דכ"ה ע"ד שרה דימא ושם שריא דימא וכן בצענדאפיסטא נזכר שר של מים (שפיעגעל העתקת צענדאפ' ח"ג קכ"ה). עירובין י"ב. לשון ים (Meerzunge). ב"ב ס"פ ל"ז קידושין ע"ב. חביל ימא עיי"ע חבל. שבת צ'. תמיד ל"ב. נחותי ימא (Seefahrer) עיי"ע אשלג. (ח"א, שט"ו) והוא כמו בירו' סנהד' ספ"ז דכ"ה ע"ד מן דנחתון לימא, ובירושל' מגילה פ"ב דע"ג רע"ב ב"ר סכ"ג פסיקת' דבתי ר"פ ט"ז והובא בילקוט תהלים רמז תשל"ח מפרשי ימים — מנחות ס"ד: ירו' שקלים פ"ה דמ"ח ע"ד אחת אומרת לְיַמָּתִי עיי"ע זב א'. מִיַּמֵּי עירובין י"ב. ר"ה ל"ה. ועד מן ימא לטיגנא עיין ערך טֵגֵן שייך לכאן לפי פירוש הראשון דרבינו אבל בערך ימי פי' כפי פי' שני. ובתרגום הקבוץ יַמְמֵי. יַמְמַיָא עיין תרגום אונקלם לבראשי' א', י'; מ"ט, י"ג; תרגום לתהלים כ"ד, ב'. ס"ה, ו' (ככתב יד אצל לעווי).

1 ים (לפ"ד מל"ר imum פי' תחתית והוא קרקע של גת ששם דורכין את הענבים Grund und Boden, der Keller ועיין פ"א בערוך) בפי'

[1]) וכ"ה בשגרת הלשון עיין גיטין נ"ז רע"א מבדרו אשב יַמֵּי, פדר"א ספי"ה שבעה ימים ברא הקב"ה עיי"ש.

השוכר את הבית (ב"ב ס"ז:) המוכר בית הבד מכר את הים ואת הממל. פי' בגמ' (שם) ים טלופחא. יש אומרים עיגולין עצמן ויש אומרים עדשה [1]) והיא אבן עשויה כעיגולין לסחוט עליה זתים או ענבים. *[אחי"ה בערך טלפח השוה רבינו עיגולין לעדשין וזה עולה לפי י"א דשני בערך הנוכחי. ולפי י"א הראשון פי' ים עיגולין עצמן פי' לפע"ד כמ"ש רה"ג לטהרות פ"י מ"ה ד"ה כין העיגלין פי' עיגולין של טיט ועושין אותן כמין ריחיים וכו' ע"ש ועוד כפל הפי' בזבים פ"ד מ"ב וז"ל על הים פי' טלפחא וכבר פירשנו בעגולין [2]) כיון שדורכין את הענבים בגת ויצא מהן היין ונשארו הזגין ואח"כ מקבצין אותן ועושין אותן ככרין באמצע הגת ומביאין עיגולין שהן ים ומניחין על הזגין ואותו יין היוצא מהן שמו תמד ע"כ ועיין הר"ש לטהרו' פ"י מ"ח. ובערך לולב ב' פי' רבינו בשם רגמ"ה העדשים היינו הגת עצמו הים שבו דורכין הענבים ע"כ והתוספ' לנדה ס"ה. ד"ה הדפין פי' ונקרא ים על שם שהענבים נעצרים על ידו ומתמלאת יין כמים יכסו על ים ע"כ. ודע כי ים הוא כלי בית הבד מחובר בקרקעיתו עיי"ע לולב ב' לכן נ"ל לגזרה מל"ר הנ"ל ופירוש מה שהוא בתחתית ובקרקעיתו של גת. והרמב"ם הבינו בפי"מ לב"ב (הובא בעי' טלפח ע"ש מ"ש) מענין אבן ריחיים וקרוב לפי' הערוך בריש ע' טלפח ובשמתו הולך בפי"מ לזבים הנ"ל וז"ל ויש סיבוב של עץ יתקבץ בה קמח כדמות חוק בל"ע והוא ג"כ קבוע קצתו בקרקע וכו' וחוק לפע"ד הוא ל"ע حوق טבעת ועיגול. ולפי הרמב"ם עולה הפי' בשמ"מ לב"ב וז"ל ים טלפחא והיא (שקורין אלערסה לה) [לפי"ד שקורין לה אלערסה] והיא כמו אבן של ריחים בנוייה ע"ג אצטבא שעליה טוחנין את הזיתים ע"כ ונ"ל שמלת אלערסה הוא ל"ע عارضة פי' עץ שציר דלת או ריחים סובב בו. אבל לפי פי' הרמב"ם מלת ים לא איתפריש לי אלא מלש' ים דערך הבא אבל מלת טלפח לפי זה יפה עולה עיי"ע טלפח] —

2 ים (לפי' הערוך ארינת השער של נפה sieb-artiges Flechtwerk, Geflecht) בפרק ט"ו בכלים (מ"ג) ים נפה של סולת [3]) טמאה פי' נפה ארוגה ואותו ארג השיער שמוציא הקמח בלא סובין נקראת ים למה לפי שסביבותיה זֵר של עץ כמו סביבות ים היבשה. *[אחי"ה הועתק מפירוש רה"ג לסדר"ט צד י"א רק שם אי' אחר מלת סובין גם ומורסן ומן לפי עד גמירא לי' אבל ממה שהביא הר"ש כגי' הערוך ג"כ בשם הגאון נראה שכן היה כתוב בפירוש רה"ג, ועוד עיין תוי"ט לכלים שם. ואי' עוד בפי' רה"ג ים נפה פי' מונכל ע"כ והוא ל"ע منخل פירוש כברה Sieb ורבינו השמיט ל"ע כדרכו בהעתקתו מפי' רה"ג ובפי"מ להרמב"ם פי' ים יקרא כל כלי או חפירה או בנין יעשה לקבץ בו כל דבר לח וכו' וכבר יעשה זה הים משער ארוג עכ"ל — ובענין (ים) של גודלת וכו' (כלים שם) עיי"ע גדל] —

ימי (לדעת רבינו שם מקום) בפ"א בעירובין בגמ' הכשר מבוי (י"ב.) כי סליק ר' אבא מימי [4]) פירשה. א"ל אין כמימי לטיגני (קידושין מ"ד סע"א) פי' מקומות וכבר פי' בע' טגן. *[אחי"ה עיי"ע טגן א' ושם הארכתי. ולפע"ד נ"ל פי' ראשון בע' טגן א' לכן רמזתי עליו בע' ים א'. בארץ ישראל לא מצאתי שם מקומות ימי, טיגני, אבל מצאתי בפרס שם עיר ומחוז Taokene על יד הים (עיין מאנגערט ח"ה 387) ואולי זהו מימי לטיגני. בכ"י לבי נוקף כי בין לגי' רבינו ר' אבא בין לגי' חש"ס ר' זירא אמוראי דבני א"י היו, לכן נ"ל כי ימי הוא אחד עם ימא דנדרים נ"ז: ישמעאל איש כפר ימא ואמרי לה איש כפר דימא. וזה היה יבנאל (= יבנה Jamnia עיין ערכו) ירושלמי מגילה פ"א ד"ע. יבנאל כפר ימה, ואולי היה טיגני קרוב לו] —

☜ יַמִי (מל"ס פירוש השֵבע schwören) תרג' השבע השב"יע (שמות י"ג, י"ט) אומאה אומי. *[אחי"ה והוא באפעל אוֹמֵי וכ"ה בל"ס וכ"ה בתרג' אונק' לבראשית נ', כ"ה, תר"י. א' שם כ"ד, ג'; אונק' לבמדבר ה', י"ט; תר"י א' דברים י', כ'; י"ט, ט"ו ועוד זולתם. וכן בב"ר פכ"ו מאן מומי ביה וכו' עיי"ע אלה (ח"א, פ"ז) וע' כמר ב'. ועוד אפעל בפסחים קי"ג: וכי מימן מיימן הכי חייהון דרבנן קדישי ארעא כ"ה בכ"י מינכען ב' וכ"ה בערך (מי) [מם] בכ"י קאהוט וכי מיימן [מיימן] בחייהון וכו' ובדפ"ע אי' בפעל: וכי ימיין בחייהון וכו', ובנו"ג ומומתייהו הכי וכו' והוא השם

---

[1]) בדפ"ר ופיזי ערשה וצ"ל בדלית ובכ"י ל"ד עדשים. [2]) כונתו לטהרו' שם. [3]) בנו"ג סילתין. [4]) וכ"ה בר"ה ל"ה רע"א ובכ"י בי רב אבימי ואולי צ"ל ר' אבא מימי אבל גם בכ"י רש"י ר' אמי מימי עיין בד"ס ר"ה צד נ"ג: אולם בעירובין כ"י א"פ ובד"ש איתא כגי' רבינו ר' אבא מימי וכ"ה באו"ז הלכ' עירובין רסי' קי"ט עיין ד"ס עירובין צד י"ג: ובנו"ג בעירו' ר' זירא.

נקבה מומתא, וזכר מומי עיי"ע מם ובל"ע בהוספת נו"ן يمن פי' השבע — יימי הוא עתיד מן ימא, ימי = אמא פי' אמר ירושלמי כלאים פ"ט דל"ב: כל מה דיימי לי וכו' ועיין ערך אֵימָא במוסף ערוך (ח"א, קי"ב)] —

ים = יוֹם (יוֹמָא, יְמָמָא Tag ועוד הושאל לחמה Sonne עיין בפנים) בפרק אלו דברים בברכות (פ"ח מ"א דנ"א:) בי"ש אומרים מברך על היום ואח"כ על היין, פי' על היום קידוש, על היין בורא פרי הגפן. בפ' שתי הלחם (מנחות ק'.) שאפי' [היא] על השלחן ימים אין בכך כלום, פי' אם נשארו על השלחן שנה תמימה אין אנו חייבין עליה כלום. *[אחי"ה בנו"נ ימים רבים, ובפי' רגמ"ה כ"י למנחות (בקובץ כ"י אנג' דף מ"ג.) הגי' י"ג ימים ופי' אין בכך כלום „ולא נפסלין". וכן בל"מ ימים פי' שנה עיין כתובות נ"ז: מאי ימים שנה ועיין רש"י לבראשית כ"ד, נ"ה ורד"ק שרש יום. — ענינו ידוע והפכו לילה חולין פ"ג. מה יום אחד האמורה במעשה בראשית היום הולך אחר הלילה וכו'. ברכות ב': שבת ג': עירובין ס"ה סע"ב מבעוד יום. תענית כ"ט סע"א יום זכאי . . יום חייב ושם ל"א. עיי"ע תבר א'. ברכות כ"ח. עיי"ע בו ביום (ח"ב, כ"ו:). מגילה פ"א מ"א יום הכניסה ועיין פי' בע' כנס. כתובות פ"א מ"א בתי-דינין יושבין בעיירות ביום השני וביום החמישי. ע"ז פ"א מ"ג יום הלידה, ברכות ה' רע"א יום המיתה, נגעי' פ"ב מ"ב יום המעונן, והוא יומא דעיבא יבמות ע"ב רע"א עיין פירש"י, יבמות שם יומ' דשותא, עירו' ס"ה, יומא דאסתנא עיי"ע אסתן (ח"א, ר"ה) וש"נ. ב"ד ס"פ צ"ג יום הדין, יום התוכחה סנהדרין ח' יומא דדינא. בן יום, בר יומא, בת יומא עיי"ע. ר"ה פ"ד מ"א יום טוב של ר"ה. ביצה ד'. יומא טבא, יומ' פ"ז מ"ד ויום טוב היה עושה לאוהביו, ובקיצור יו"ט מדות פ"ה מ"ד ויו"ט היו עושים וכו'. קידושין ל"א סע"א עבידנא יומא טבא לרבנן פירוש יום משתה ושמחה, שבת קכ"ט: יומא דמפגרי ביה רבנן עיי"ע פגר. — ועוד כמה פעמים יום טוב או יו"ט עיין שבת כ"א: פסחים נ"ב. ס"ח: יומא ס"ט: ביצה ט"ו. ט"ז. תענית י"ט. כ"ו. מגילה ט"ז: כ"ח: יבמות י"ז. צ"ג. והפכו ימות החול = יומא דחולא תרג' ש"א כ' י"ט ועוד הפכו יום ביש קידושין ל"ט: ונקראת מסכתא דביצה: יום טוב אבל בערוך בדפוסים הראשונים יותר רגיל כנוי ביצה ומס"ג מקומות שהובאו הציונים מפרק א' דביצה מצויין רק פעם אחת יום טוב בע' סנדל [1]) וכן נקראת המסכתא שמתעסקת מהלכות יום הכפורים: יומא כלומר יומא רבה (ר"ה כ"א.) והוא יומא דכפורי (יומא י"ט סע"ב) (וצומא רבא עיי"ע צום) יומא י"ד: סדר יומא. והקבוץ ימים טובים, ביצה ד': ירוש' תענית פ"א דס"ב ע"ד שני ימים טובים של גליות, שם: שני ימים טובים של ר"ה, שם מ"ט עבדינן תרי יוֹמֵי וכו' ועוד הקבוץ יְמוֹת (בסמיכות כמו בל"מ) שבת ס"ג. סנהד' צ"ט. ימות המשיח, תענית ג': ימות החמה . . ימות הגשמים וכ"ה בעירובין נ"ו רע"א. תוספת' טהרו' פ"ז ואלו הן ימות החמה משתעקר תבואה מתוכה ואלו הן ימות הגשמים משתרד רביעה שניה. מדרש שו"ט ריש מזמור כ"ד פירות חמין נאכלין בימות החורף פירות קרים נאכלים בימות החמה. ירו' נדה פ"א דמ"ט: ימות הלבנה . . ימות החמה ב"ר ס"פ ל"ג ימות החמה יתירים על ימות הלבנה י"א יום. ירו' יבמות פ"א ד"ג: ימות הבגרות, ימות הנערות. מגילה כ"א. גיטין נ"ט. מימות משה ועד ר' וכו' אבל בנפרד תמיד ימים. ד"ט קידושין פ"א: יומא י"ט: לא היו ימים מועטים פי' לא עבר זמן רב, ובירו' יומ' פ"א דל"ט. הגי' לא באו ימים קלין, וכתוספ' יומא פ"א ותוספת' פרה פ"ג בתמורתו: לא שהה שלשה ימים, ובכנוים מִיָּמַי שבת קי"ח: מגילה כ"ח, סוכה כ"ח, קידושין פ"ב: חולין ז': מימיהן של אבותינו, יומא כ"ח: מר' שמואל רפ"ט ראית מימיך וכו', וביחיד מיום, ותמיד בקשור שי"ן ופירוש מעת עיין ברכות ז': ח'. ל"א: ל"ב: נ"ח: שבת קל"ט. עירובין י"ח: פסחים ס"ב: עירובין י"ח: כתובות ל'. סוטה מ"א: ב"ב י"ב. ושם: כ"ה: ס': סנהד' ל"ז: ע"ה. ע"ז ג': ובתואר הפעול יְמָמָא כמו בל"מ יומם ובל"ס אִימָמָא אבל בא ג"כ תמורת השם כמו בל"מ ביומם נחמיה ט', י"ט, וכ"ה בל"ס בִּימָמָא, ברכות ג': ואתי יממא, ושם ג'. פסחים ב'. יממא הוא, יומא כ': הכא יממא וכו', ושם ע"ד סע"ב הוריו' ד' סע"א אלא בימָמא. מגילה כ' רע"ב בימממא היא. ירו' פסחים רפ"א דכ"ז. הוא מנהר בימממא. ועוד עיי"ע אימממא (בח"א ע'.) ובתרג' ירמי' י"ד, י"ז; ל"ד, י'; לתהלים א', ב' ועוד: יֵמָם פירוש יומם. — תוספתא שבת רפ"ח יממיא ומציא עיי"ע אושכי ומ"ש בח"א ש"י: והלאה ועוד הוראת יומ' יומא: חמה מל"ע وهج glühen עיין פירשם שרש יום. ב"ר פ"ו ג' דברים הולך מסוף העולם ועד סופו וכו', ואלו הן היום והגשמים והנפש וכו', וכ"ה בילק' תהלים רמז תשמ"ג ונ"ב תענית פ"א

[1]) ועיין ג"כ מה שכתבתי בהשחר שנה י' חוברת ו' להוציא מרעת ה' וויים שטעה בזה.

וזהו מוסב על המאמר הקודם ע"ש אבל מקור זה הדרוש אי' בב"ר הנ"ל ביומא כ' : אי' גלגל חמה, וישם ונדרים ח' : חירגא דיומא עיי"ע חרגא, שבת קל"ד, ולוקמוה להדי יומא, חולין ס' רע"א אוקמיה להדי יומא וכו' ע"ש וע' צבת ב' כתוב' ק"ו, וכסי ליה ליומא] —

* יםברינוס, ימברים, ימרים עיין ערך יוחני ומ"ש שם.

יוֹמָחְרָא (הורכב מן יום (יומא) חרא פירוש מחר (der andere Tag, morgen תר"י [א'] ויהי ממחרת (בראשית י"ט, ל"ד) והוה מיומחרא. *[אחי"ה וכ"ה יומחרא בת"י א' לשמות י"ט, י' וכן בתרג' אסתר נ', ד' יומא ויומחרא, ובתר"י א' לויק' ז', ט"ז וביומחרן, ובלי חבור נמצא בתרגום דה"י ב' כ', ט"ז יומא חרא וכן מכות כ"ב: עירובין מ' : למחר וליום אוחרא, תענית י"ב : למחר וליומא אחרינא] —

* יוֹמָנָא (הורכב מן יומא ומן הָנָא בהשמטת הה"א וכ"ה בל"ס פירוש זה היום dieser Tag, (heute, diese Zeit תר"י א' היום (דברים כ"ז, א') יומנא, וכן תרג' משלי ז', י"ד, וישם (פסוק כ') ליום הכסא תרג' כ"י (אצל לעווי) וליומנא ווע׳דא, וגם בתואר הפעול בעלמא יומנא (תר"י א' לדברים כ"ה, י"ז, י"ח) פי' בעולם הזה, וכן הורכב בל"ע يومئذ מן (יומא) يوم ומן (זה) اذ.

יָמִין (מל"ם וכ"ה בל"ס ימינא ובל"ע يمين die rechte Hand ועוד עיין בפנים) במגילת איכה השיב אחור ימינו (איכה ב', ג') לקץ הימין (דניאל י"ב, י"ג) קץ נתתי לימיני כל זמן שימיני משועבדת בני משועבדין גאלתי ימיני גאלתי בני הוא שדוד אמר (תהלים ס', ז') למען יחלצון ידידך הושיעה ימינך ועננו, ובר"נ דחלק (סנה' צ"ב.) [לקץ הימין], פי' לקץ שעתיד הקב"ה להחזיר ימינו לפניו. *[אחי"ה וכ"ה ברש"י בסנהדרין שם ד"ה ואתה לך וברש"י בע"י לנכון סוף הדבור לאחר מכאן, ומלות לקץ הימין הוא ד"ה ועל זה פירש"י ממש כערוך וסיים שהרי השיב אחור ימינו ואולי כן היה כתוב בגמ' ורש"י מציין רק הגי' אבל בכ"י ש"ס גם כן לי', וציון מאיכ"ר הנ"ל בנו"נ קצת בע"א אבל כגי' רבינו הובא בשו"ט מזמור קל"ז ובילקוט תהלים רמז תתפ"ה בשם הפסיקת' והוא בפסיקת' דר"כ ותאמר ציון (צד קל"א:) עפ"י כ"י א"פ ופ' אצל ה' באבער שם אות מ"ג, ובילק' איכה רמז תתרי"ב הגירסא כמו באיכ"ר, ובפסיקתא רבתי פ' ל"א שינה סגנון לשונו כזה : מהו לקץ הימין כשתעורר קיצה של ימין אמרו לו ישראל כשתגאול אותנו משעבוד מלכיות ותושיע את ימינך עלינו וכו'. — ועוד דרש ימין עיין בע' איספסום (ח"א רט"ב), ובע' ביין (ח"ב, נ"ז), סוטה מ"ז, סנהד' ק"ז : לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת, ספרי שופטים פ' קנ"ד ימין ושמאל (דברים י"ז, י"א) אפילו מראים בעיניך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל שמע להם, ובילקוט שופטים רמז תתקי"א לי' בעיניך ועיין רש"י עה"ת, ול"נ נגעים ס"ב מ"ד יד הימנית, ובלא"ר ימינא ירושלמי נדרים ספ"א דל"ז רע"א ימינא הרי זה שבועה . . . דכתיב (דניאל י"ב, ז') וירם ימינו וגו', וכן הקבוץ מן يمين בל"ע ايمن، ايمان פירוש שבועה, ונכנה בל"ע מן يمين הפעל (כמו בעברית) פי' עומד או הולך לצד ימין והושאל מאושר ומכובד וחשוב ובב' הוראות כדרז"ל ד"מ חולין צ"א, הוריות י"ב, קידו' כ"א : דרש הירך (בראשית ל"ג.) הַמְּיוּמֶּנֶת שבירך, הוריו' שם : המשיח (ויקרא ו', ט"ו) המיומן שבמשיחים, ספרי ויקר' פרק ג' פרש' ג' הימנית נאמר כאן (ויקרא ד', י"ז) אצבעו ונא' להלן אצבעו מה אצבע האמורה להלן הימנית המיומנת שבימין אף אצבע האמורה כאן המיומנת שבימין, וכן בזבחים נ"ג, וטובל באצבעו הימנית המיומנת שבימין ורש"י פירש בע"א ע"ש, בערך אחימן (ח"א, נ"ז.) הביא רבינו סוטא ל"ד : אחימן (במדבר י"ג, כ"ב) מיומן שבאחיו וכ"ה ביומא י', בכ"י ובנו"נ שבאחים ופירש"י בסוט' : גבור שבהם כמו שיד הימין חשובה משמאל ע"כ ול"נ שדרש אחימן כמו בל"ע ايمان כלו' הכי נכבד מאושר שבאחיו, או ח' במקום ה' כאלו הוא ה"א הידיעה ליחסו לשבח כמו שפירש"י בקידושין הירך . . חשובה שבירכות, ובהפעיל מיימינים, מיימינין שבת ס"ג, פ"ח : שהשי"ר פ' לסוסתי ועיין פירש"י לשבת ס"ג, לפי' ראשון וכמו כן לשבת פ"ח : מל' ימין ולפע"ד מל"ע הנ"ל פי' מאושר וזכה והראיה כי במקום למיימינים בה סמא דחיי וכו' הגי' בילקוט ואתחנן רמז תתכ"ט מאן דזכה סמא דחיי וכו' וג"ב יומא ע"ב : ובנו"נ דאומן לה סמא החייא וצ"ל כמו בכ"י מ' (דאמין) [דאימין] ליה סמא דחיי לה אימין ליה וכו' עיין ד"ס יומא צד ק"ז : ושם הובא מכ"י א"ם הגי' כגי' ילק' מאן דזכי תהוי ליה סמא] —

* יָמַן (כמו אָמַן באפעל הַיְמֵן וכ"ה בל"ס הַיְמֵן (glauben ירו' חגיגה ס"ב דע"ז ע"ד לית הוא מהימנתי, ושם : אי הימנך פי' אם מאמינך, ובאתפעל מתהימן וכצ"ל בירו' שביעית ס"ח דל"ח : במקום : מתייהמן, מתייהמנון וצ"ל מתהימן, מתהיימנין.

* ימינא (?) שם הפרטי, פסיקת' רבתי רפ"א א"ר הונא הכהן בן אבין בשם ר' אבא בן ימינא וכו' המת בחו"ל וכו' ובילק' ירמיה רמז ש' הובא בשם הפסיקת' בקטוע אבל הז"א הגיה אר"ה הכהן בשם אביו בן אבי' בשם ר' אבא בר זמינא וזה ר' אבא בר זמינא (זבינא) רגיל הרבה בירו' עיין מבוא הירו' למהרז"ף צד נ"ו: והלאה ויוחסין השלם צד ק' ובבבלי ר' אבא בר זימנא (זימונא) עיין סד"ה (דפי' ווארשא) ז':

* יַנַּאי, יַנַּיי (שם פרטי) א') לאחי אריסטובלוס בנו של יוחנן הורקנוס החשמנאי, וגם ינאי = יניי הוא בל"י Ἰωάννης כמו בעברי יוחנן ונקרא ג"כ בל"י אלכסנדר (עיין בן מתתיהו קרמוניות י"ג י"ב, א') ובא תמיד בכנוי הכבוד ינאי המלך (מלכא) עיין ברכות מ"ד. מ"ח. קידושין ס"ו. סנה' י"ט סע"א. ב"ב קל"ג: סוט' כ"ב: מגילת תענית פי"ב, איכ"ר פ' בלע. ב') לאיזה אמוראים מגילה ל"ב סע"א א"ר ינאי בריה דר' ינאי סבא משמיה דר' ינאי רבה. ולדעת מהרז"ף מבוה"י ק"ד ינאי הראשון הוא ר' ינאי זעירא ור' ינאי סבא הוא ר' ינאי בי ר' ישמעאל והאחרון הוא ר' ינאי רבו של ר' יוחנן ורוצה להוכיח כי ר' ינאי הראשון הוא בנו של ר' ינאי בי ר' ישמעאל אבל בכ"י א"פ (בר"ס מגילה צד פ') הגי' א"ר ינאי בר בריה דר' ינאי משמיה דר' ינאי סבא וכ"ה בכ"י פ' ושם ל"י סבא. ובירו' אי' כמה פעמים ג"כ ר' ייני עיין מכל זה מבוה"י ק"ג והלאה. ויש להוסיף ויק"ר פ"ט, ופט"ז עיי"ע טרקלין, ר' ינאי בריה דר' שמעון בן ינאי פסיקת' רבתי פכ"א. ושם פי"ד ר' ינאי דשאב בשם ר' ישמעאל בר נחמן ובפסיקת' דר"כ. (ל"ז) הגי' ר' חגי בשם רשב"נ ובכ"י פ"א (הובא בהערת הח' באבער שם) ר' זכיי (דשאג) [דשאב] ובקהלת רבה פסוק מי כהחכם חסר שם האמורא ובילקוט שם רמז תתקע"ז ר' ישבב בשם ר' שמואל בר נחמני עיין הערה הנ"ל ועוד אמוראים אחרים נקובים בשם זה. עיין סדר הדורות (דפוס ווארשא) דף קט"ז והלאה.

* יְנַח (מל"מ יָנַח (hin- niederlegen באפעל אַנַּח שבת ו' רע"א כל היכא דמנח ליה, אי מנח ליה, כי מנחי ליה, כתובו' מ"ז: אנוחי ננחינהו. תרג' אונקל' שמות י"ז, י"א וכד מַנַּח ידוי. תרגום שופטים ו', י"ח ואניח קדמך; ובהפעיל כמו בל"מ ב"ק י"ז. הניחו, שם כ"ז. פיאה פ"ז מ"ג המניח. הציווי ב"מ פ"ו, מ"ו הנח לפני, ביצה ל'. וש"נ הנח להם לישראל וכו', פסחים ס"ו סע"א הנח להן לישראל וכו', וירו' פסחים פ"ו דל"ג. הניחו להן לישראל וכו', או אולי צריך לנקד הָנֵחַ מפיעל נוח פי' תן להם מנוחה — הפעל שבת ד' סע"א ורע"ב כמי שהונחה דמי (דמיא), ב"מ ל"ז. יהא מונח, אִתְפְּעֵל חולין מ"ה סע"א מִתְּנַח עיי"ע חת. וממנו השם המופשט הֲנָחָה, הֶינּוּחַ עיי"ע.

* יָנֵי, יָנָה (מל"מ ענינו נגישה ולחיצה quälen, (bedrücken בהפעיל ב"ר פנ"ג דלא יהון מוֹנִין, שם ר"פ פ"ח שלא יהיו מונין את ישראל, שהש"ר פ' אל תראני: לפי שאהו"ע מונין לישראל, ובל"מ בזו ההוראה גם בקל עיין ג', א'; תהלים ע"ד, ח'. ובהפעיל ענינו אונאת ממון (ויק' כ"ה, י"ד) וגם אונאת דברים (שמות כ"ב, כ') עיי"ע אונאה (ח"א, קל"ה:) וכן בל"ע ونى פירוש מטריח belästigen ועיין רש"י לפ' זאת חקת התורה: לפי שהשטן ואוה"ע מונין את ישראל וכו' וביומ' ס"ז: שהשטן משיב עליהן ואומות העולם משיבין עליהן כ"ה בכ"י מ' ובילק' אחרי רמז תקפ"ז שהשטן ויצר הרע משיב עליהן ואו"ה משיבין עליהן ובאה"ת אי' מקטרג.

יָנִיכָּא (מל"פ הרשומה בע' אנבא (ח"א, קל"ו) פי' תולעת שנגדלה בפשתן (Flachswurm בר"ג דפ' השוחט אחד בעוף (חולין כ"ח רע"א) מאי לאו בעוף דקא בעי לדמיה ליניכא לא בחיה דקא בעי לדמיה ללכא. ובפ' כסוי הדם (שם פ"ה:) ר' חייא נפל ליה יניכא בכיתניה. פי' דם העוף שעושין אותו להמית התולעת שגדל בפשתן ויש מפרשין התולעת הזה כשיריח דם העוף בורח מן הפשתן ודם החיה עושים אותו לצבע לכ"א סם שמו לכ"א ודם החיה מחזק אותו הגוון ועוד מפורש בערך אנבא. *[אחי"ה בכ"י ו"ו וב"ר אי' בע' אנכא וכ"ה בדפ"ר ופיז' לכן הגהתי בע' אנבא בכ"ף וזו עיקר הגי' וכן בכ"י ו"ו ול"ד בדבור המתחיל יניכא בכ"ף וכ"ה בחולין כ"ח. ושם בדף פ"ה: ופ"ו. הגי' יאניבא וצ"ל יאניכא כגי' כ"י ו"ו ול"ד ודפ"ר בע' בביתא (ח"ב, י') ע"ש ושם הבאתי פי' רגמ"ה כ"י לחולין אבל גם רגמ"ה גרס בבי"ת כמו בכ"י ה"ב ודפ"ע ועיקר הגי' בכ"ף ובאל"ף אחר היו"ד כי גזרתו מל"פ יאנה פי' פשתן וממנו יאניכא פירוש בל"פ תולעת פשתן ובפי' רגמ"ה כ"י הנ"ל וכן שם בדף כ"ח (בקובץ כ"י אנג' דף רצ"ו) הגי' כמו (פעם אחת בכ"י ו"ו) בשני יודי"ן ושם איתא נקוד כזה: דקא בעי לדמיה „לְיָיְנִיכָא" וא"כ יו"ד אחת משתמש' במקום הברה ארוכה כמו יאניכא כדאי' בע' אנבא לפי גי' כ"י ע"ש. אבל כתיבתה בלא אל"ף תתכן ומסכמת עם כתיבתה בל"פ כי יניכא היא היא המלה הפרסית ينك Flachswurm

אבל רבינו היה מסתפק בפי׳ ובגי׳ של מלה כי בלתי זאת לא היה יכול לסדרה גם בערך נבא ע״ש] —

☞ יַנוּבְרִים (בל״ר Januarius .ופירושו חודש ראשון שלהם) ירוש׳ דע״ז פרק לפני אידיהן (פ״א דל״ט ע״ג) בגין כן צווחין ליה קלנדם (ינוברים) [צ״ל ייבוברים] בל״ר ראש השנה פי׳ קלנדס ראש חדש פי׳ ינבריום חדש ראשון שלהם עיין ערך קלנדם. *[אחי״ה קצת בלי דקדוק כי קלנדא Calendae, Kalendae הוא שם ליום ראשון של שמונה חרשים מן Januarius עד Augustus בכלל וחודש ראשון נקרא Januarius והוא על השם הפרטי Janus מלך ישר לרומיים ולו הוקדש החודש הראשון ונקרא ראש השנה על שמו Calendae Januarii = Calendae Jani (מארט״ג, ח׳ ל״ג, י״א) וגם בספור של ירו׳ ע״ז הנ״ל זה פתרון של צווחין ליה קלנדס ייבוברים (כה״ג לפנינו) ועוד עיי״ע סטרנליא, וע׳ קלנדם] —

יִנּוֹן (מל״מ (תהלים ע״ב, י״ז) ועפ״י האגדה כנוי למשיח עיין בפנים) בברייתא דר׳ אליעזר פל״ב לפני שמש ינון שמו שהוא עתיד לינון ישיני עפר לפיכך נקרא שמו ינון. — (א״ב פי׳ להוליד ולהחיות ישני עפר נין בלשון עברי ילד). *[אחי״ה וכן גזר רד״ק בשרש נין ינון נפעל מן נין, ואין נ״ל כי לפע״ד הוא מל״ע וסורי וארמי נון פי׳ דג ונבנה ממנו הפעל וידגו פי׳ וירבו כמו הדגים וכן יִנּוֹן מן נון פי׳ וירבה כמו נון. אכן האגדה דורשה לפע״ד מל״י νεόω פי׳ מְחַדֵּש וכן קוראים הפרסיים הישגים תחיית המתים frashô-kereti פי׳ חידוש הגופות עיין מאמרי בענין משיח תחה״מ ועוה״ב במ״ע דמ״ג חכ״א 577 ועוד ווינדישמאן צאראאסטרישע שטודיען 236, וכן השתמשו רז״ל סנהד׳ צ״ז רע״ב בזה הלשון ואין הקב״ה מחדש את עולמו וכו׳ ע״ש הסיפור בענין מגילה שנמצאת בין גנזי פרס, ודע כי עיקר מקום זה הדרוש הוא בסנה׳ צ״ח: ושם אי׳ דבי ר׳ ינאי אמרי ינון שמו שנא׳ (תהלים שם) . . לפני שמש ינון שמו, והנה ינון מלבד כונת האמורא על חידוש העולם על יד משיח עוד נופל על שם האמורא כדוגמת מאמר דבי ר׳ שילא אמרי שילה שמו ודבי רב׳ חנינה חנינה שמו וכו׳ ע״ש, אבל בפדר״א חסר שם אמורא וכן חסר בשו״ט ריש מזמור צ״ג ושם כגי׳ רבינו שהוא לינון ישיני עפר ובפדר״א שהוא עתיד לינן וכו׳, וכתיבה בוי״ו תתכן יותר לגזרת המלה מל״י הנ״ל] —

* יִנּוֹן עיי״ע יינון.

* יַנִּים, יונום (ובילקוט סוף שמות רמז קע״ו יַנּוּס) עיי״ע יוחני.

* יָנַק (וכ״ה בל״ס יְנַק פי׳ מצוץ החלב מן הדד saugen ובהפעיל הֵנִיק, באפעל אוֹנִיק säugen) הרבה בדרז״ל עיין ד״מ ברכות ג׳, י׳, ל״א: שבת ל״ו, נ״ג: קכ״ח: קל״ה, פסחים קי״ב, יבמות קי״ד, כתובות נ״ט: ס׳, ושם: ס״א, ס״ד: ע״ה, גיטין נ״ג, ע״ה: ע״ו, פ״ט רע״א, סוטה י״ב: ל׳: ב״ק פ׳, ב״מ פ״ז, ב״ב קכ״ח: קמ״ב, ע״ז כ״ו, מ״ג, סנהד׳ ק״ב, בכורות ז׳: חולין קט״ז: קכ״ב, ושם: תמור׳ ל׳: ל״א, כריתות י״ג, נדה ט׳, י׳: ס״ז, ואפעל אוֹנִיק ב״ר ס״פ צ״ח ועוד אַיְנֵק ירו׳ כלאים פ״א דכ״ז: עיי״ע בז א׳, והבינוני והוא שם תואר מינקת כל״מ או מֵינִיקָה (מֵנִיקָה) כתובות ס׳ סע״א ושם: ירו׳ נדה פ״א דמ״ט: יבמות י״ב: ל״ו: מ״ב, סוטה כ״ד, ב״מ ע״ט: פ״ז, ע״ז כ״ו, נדה ז׳: ט׳, י׳: והקבוץ מֵנִיקוֹת כתובות ס״ה: תענית כ״ז: והשם המופשט מְנִיקוּת נדה י׳: והשם בל״מ יוֹנֵק ובדרז״ל יָנִיק קידושין ל״ב סע״ב, ובכנוי ויק״ר רפ״ה יניקיהון ובב״ר רפל״ו אי׳ יָנוּקָא וזה רגיל יותר ולנקבה יָנוּקְתָּא עיין ד״מ שבת קל״ד, (ח׳ פעמים) קל״ה, קל״ו, עירובין כ״ב, כ״ח: ס״ז: חגיגה ה׳: י״ג, ושם: ט״ו: מ״ק כ״ה: תענית ט׳, כ״ג: יומא ע״ה: ע״ח, ושם: סוכה מ״ו: מגילה כ״ח: יבמות ע״א: כתובות ח׳, ח׳: גיטין מ׳, נ״ו, נ״ז סע״א ס״ו, ס״ח, סוטה י״ב, ב״ק פ׳, פ״ד, (ד׳ פעמים) ב״מ ל״ט: (ה׳ פעמים), ב״ב ג׳ סע״ב כ׳, כ״א, כ״א: נ״א: נ״ז: צ״א: ע״ז נ״ו: סנה׳ י״ז: ל״א, ק״י: קי״א: מנחות כ״ט: חולין צ״ח: מעילי ז׳: ועוד במשקל סורי יַנָּקָא במד״ר ספ״ד כָּהֵן יַנָּקָא וכו׳ ועוד מזה הענין תינוק תינוקת עיין ערכו, והשם המופשט יַנָּקוּתָא Jugend וכ״ה בל״ס, שבת כ״א: קנ״ב רע״א תענית כ׳: ומלת יניקה נאמרה ג״כ על הצמחים וזולתם עיין ברכות מ׳: ביצה ל״ז: ב״ב ע״א: ע״ב: ירושלמי עירובין פ״ג דכ״א: אברים יונקין, והצומח שיונקת מיץ שלה מן האדמה נקראה יוֹנֶקֶת והקבוץ יונקות פרה פי״א מ״ז תוספת׳ פרה פ״י — ועוד ינוקא שם פרטי לבנו של רב חסדא הנקרא מר ינוקא בבא בתרא ז׳ רע״ב, עיין תוספות שם ועוד רש״י לכתובות פ״ט: דה״מ מר קשישא, ויוחסין השלם 167. — ועוד יְנָקָא בתרגום ירמיה כ׳, כ״ג תחת נאקה מלשון ערבית עיין ערך נקה.

* יָסַד (מל״מ וענינו כונן תחתית הבנין gründen ועוד שימת חוק גבול bestimmen, feststellen והשם יְסוֹד פירושו כן שעליו דבר עומד נכון

שבת ק"ד. סוכה מ"ד. יומא (Grund, Grundlage פ'. מגילה ג'. תמורה ט"ו. שכחום וחזרו ויסדום (ויסדון). פיעל תוספת' ב"מ ר"פ י"א לא יאמר לו הריני מְיַסֵּד עִמְּךָ מכנגד חצרי למעלה אלא מיסד עמו מלמטה ועולה, ובירו' ב"מ ופ"י די"ב ע"ג לא יאמר לו הריני מייסד עמך כותל חצרי ועולה וכו', ובהשאילה בירו' עירובין פ"ה דכ"ב ע"ג שער היסוד ששם היו מייסדין את ההלכה, ושם שער התוך שהיה מיוסד בין שני שערים. שהש"ר פ' כי טובים: חבירו בא ליסד עליו. וכו' (ובע"ז כ"ט: איתא מלמד) נתפעל תנחומ' בראשית סי' א' שהעולם לא נִתְיַסֵּד אלא על התורה והשם המופשט יְסוֹד die Begründung, Feststellung סוכה מ"ד סע"א ערבה יְסוֹד נביאים וכו', ירושלמי שביעית פ"א דל"ג: ערבה עשר נטיעות וניסוך המים מיסוד הנביאים הראשונים הם (ועיין סוכה שם), ירו' עירובין הנ"ל שער היסוד, תענית כ"ז. מיסודו של דוד וכו', מנחות צ"ט: פעמים שביטולה של תורה זהו יְסוֹדָהּ. יְסוֹד מל"מ. עירובין ד'. חיק האמה (יחזקי מ"ג, י"ג) זהו יסוד, סוכה מ"ה. מדות פ"ג מ"א עלה אמה וכנס אמה זהו יסוד, ושם: והיסוד היה מהלך על פני כל הצפון ועל פני כל המערב. פסחים ס"ד. כנגד היסוד, ס"ד: ס"ה. יומא ט"ו: זבחים נ"ו. נ"ז. עולה טעונה יסוד, יומא נ"ז: זבחים ל"ד: נשפכין ליסוד, יומא נ"ח: זבחים מ"ז. נ"ג. יסוד מערבי של מזבח . . יסוד דרומי, יומא נ"ט. יסוד דרומית . . יסוד מערבית (ושם . . דרומי, מערבי) ועוד עיין סוכה מ"ט. זבחים ס"ב. ושם ל"ה: ל"ז. ל"ח: ל"ט. נ"א. נ"ב. נ"ג. נ"ד. נ"ו: נ"ח. נ"ח: ס"ד: פ"ט. מנחות צ"ז. הסובב והיסוד, ושם: מיסוד ועד סובב באמה וכו' והקבוץ בריש מדרש שיר השירים רבה דוד בנה את היסודות . . ושלמה בנה את העליונות. ירושלמי בבא מציעא ריש פרק י' דף י"ב עמוד ג' אילין יְסוֹדַיָּא.

* יַסֵּי (מין עשב לפע"ד מל"ר אמצ' Minze, jacea (Gartenpolei ירו' פסחים פ"ב דכ"ט רע"ג בחרחבינה ר' יוסה בי ר' בון אמר יסי חלי פירוש אותו עשב הנקרא יסי וממיני מינטא הוא שנקרא גארטענפאליי והוא מר ומתוק bittersüsslich וחלי הוא מתוק עיי"ע חל, ובירו' כלאים פ"א דכ"ז. בט"ס יסיח לי ופי' הק"ע הוגד לי, וכשגגה יצאה מלפני השליט הזה, ואולי צ"ל בתיבה אחת יסיחלי ובל"י ἴσχαλέα פי' עשב יבש ואז תהיה זו המלה פי' של חרחבינה מלשון חרב ויבש אבל הפירוש הראשון נ"ל עיקר.

יִסְכָּה (שם פרטי (בראשית י"א, כ"ט) ונדרש מן סָכָה פירושו ראה) בר"נ דפרק בן סורר ומורה (סנהדרין ס"ט:) יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה שסכתה[1]) ברוח הקודש[2]) דבר אחר יסכה שהכל סכין ביופיה.

* יָסַם (= כמו סְמִי פי' נעשה עִוֵּר blind sein) תנחומא תולדות ס' סי' ז' הואיל ונתייסם בעיניו כאלו הוא מת. פי' הואיל ונעשה סומא.

יַסְמִין (כל"ע ופ' ياسم = ياسمن، ياسمون، ياسمين בלשון יונית ורומית ἰάσμη, jasminum, wohlriechende Pflanze) כוספא דיסמין (שבת נ':) כבר פי' בערך כסף[3]). — (א"ב פירוש בלשון יונית ורומית וישמעאל מין פרח לבן ולו ריח ערב טוב). *[אחי"ה ובע' כספן פי' רבינו בזה"ל ויסמין הוא סימלק שאמרו חכמים בכיצד מברכין ע"כ והוא בברכות מ"ג רע"ב האי סמלק (ובכ"י ש"ס סימלק וכ"ה באו"ז הלכ' סעודה סי' קע"ט) מברכין עלויה בורא עצי בשמים ופירש"י סמלק יסמין קורין לו בלשון ישמעאל וכו' ע"ש, אבל כבר הוכיח בעל הפשב"ע ע' כספן שאלו תיבות באו מגליון ברש"י ולפע"ד העתיקו איזה תלמיד מפי' הערוך כי כבר הוכחתי במבוא ובשאר מקומות כי בעת שהיה מפרש רש"י את מסכת ברכות עוד לא השתמש בערוך, אבל צ"ע כי לפי הנראה אי' זו ההוספה גם בכ"י רש"י כי לא העיר בעל ד"ס לברכות במקומו מאומה משינוי הגי'. ותדע כי אלו התיבות אינן מרש"י שהרי בפי' על דודאים (בראשית ל', י"ד) כתב דודאים סיגלי עשב הוא ובל' ישמעאל יסמין ע"כ ובד' צאמרא הובא זה הפי' מרש"י בשם הגאון ר' סעדיה[4]) וא"כ לדעת רש"י סיגלי הוא יסמין (ועיין בפי' הרמב"ן שהשיג עליו) ולפע"ד נ"ל להסביר טעם הבעל מגיה כי בראותו שפירש"י בברכות הנ"ל סמלק וכו' והוא מן עשב שיש בו שלש שורות של עלין זו למעלה מזו ושלשה עלין לכל שורה ע"כ ועוד אחרי רואו כי בשבת נ': ד"ה סיגלי פירש"י עשב שקורין ויאו"ל (viola = Veil-chen) ויש בו שלשת עלין ע"כ הוסיף התלמיד לדברי רש"י בברכות מה שמצא בפירש"י על דודאים בענין סיגלי והם המה דברים הנ"ל כמ"ש. ובאמת סמלק הוא כדעת בעל הערוך אחד עם

---

[1]) בנו"ג שסוכה וכ"ה בילק' סוף נח רמז ס"ב. [2]) בנו"ג עוד: והיינו דכתיב כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה.
[3]) ע' כספן: [4]) אולם בהעתקת רס"ג אי' לפאח והוא יברוחין עיי"ע.

יסמין אך נ"ל להגיה סמבק והוא מל"ע ופ' זַנְבַק וחוקר הטבע ליננע מכנה מין יסמין אחד Jasminum Sambac [1]) ובענין כוספא דיסמין פירש"י בשבת הנ"ל פסולת של שומשמין ע"כ וזה כפי' הערוך בענין כוספא וכבר תמה הגרי"ב בהפשב"ע ע' כוספן על רש"י שלא פי' בענין יסמין מאומה ובעל למוד ערוך בשבת צד ל"ז שרוצה ליישב פירש"י ותמה על הפשב"ע שגנה ברואה במח"כ כמו שאוכיח בערך כוספן] —

* יָסַף (מל"מ ענין רבוי בכמות ואיכות, hinzuthun, vermehren) לרוב בהפעיל עיין ד"מ ברכות י"א: שבת כ"א: ל"ד. ל"ד: נ"א. ע"ז: פ"ז. צ'. ק"ד. קכ"ה: קמ"ו. קנ"א: עירובין מ"ד. פ': צ"ז. ק'. פסחים ו': כ"ה. ל"א. נ'. צ"ה. ק"ג: קי"ז. ביצה ג': ט"ז. מ"ק ד': כ"ו. כ"ו: (ה' פעמים), ר"ה ט'. י"ז: י"ח: כ"ג. כ"ח: תענית ט"ו. יומא ל"ד: ל"ו. מ"א. מ"א: מ"ג: מ"ה. מ"ה: מ"ח. (ב"ב קי"א: זבחים ק"ה: בכורות מ"ד: עיי"ע גרע) נ': ע"א: סוכה ו': ל"א. ל"ט. מ"ב. נ"ג: (ד' פעמים) מגילה כ"א. יבמות ל"ב: (פ"א. כריתות י"ד: עיי"ע אֶסַר ח"א, ר"א) נ'. צ': צ"ד: ק"א. (סוטה מ"ד: סנהד' ב': י"ד. עיי"ע שקל א') כתובות ח': ל"ג. מ"ב. נ"ד: ס"ג. ס"ד: ס"ה: פ"ד. צ"ח: צ"ט: קידושין י"ג. ל'. מ"ח: מ"ט. נ"ב: נ"ד: ע"ו. נדרים כ': כ"ב: נ"ז: נזיר מ"ג: סוט' י': מ"ה. ב"ק ל"ב: נ"א: ס"ה: ס"ט: צ"ז: ק"ד: ב"מ מ"ד: נ"ג: נ"ד. נ"ה. נ"ה: פ'. ק"ג. ב"ב י"א. ע"ה: פ"ט. צ'. צ': קכ"ט. קמ"ג. ע"ז ח': י"א: י"ד. מ"א. מ"ג. ע"ה: סנהד' ה': י': י"ז. כ"ה: כ"ט. מ'. מ"ב. מ"ה. נ"ו: פ"ח: ק"ב: ק"ז. מכות י'. שבועות ב': י"ד. כ"ד: זבחים י"א: כ"ט. ל"ד. ס"א: פ"ח. מנחות ח'. ל"ט. מ': נ"א. ס"ט: פ"ב. ק"ד. ק"ז: בכורות ז'. י"ב: כ"ו: ט'. נ'. חולין כ"ח. נ"ד. פ"ג: פ"ח: קט"ז. ערכין י'. י"ג. י"נ: י"ד: כ"ז: תמור' ט': מעיל' ט': כ': תמיד כ"ט: באפעל אוֹסֵיף, אוֹסֵף בל"ס עיין שבת קט"ז: קמ"ו. פסחים קי"ד. חגיגה ה'. כתובות מ"ד. ס"ד. קידוש' כ'. נזיר ל"ד: ל"ה: ב"ק ס"ז. ב"מ נ"ד: ע"ז ד': ל': סנהדרין י"א. י"ז. שבועות מ"ח: מנחות מ': בכורות נ'. חולין ס"נ: פ'. פ"נ: נדה י"ג. אִתַּפְעַל, נִתְפְּעַל אִיתּוֹסַף ד"ם ברכות כ"ח. שבת קנ"א. ושם: יבמות ל"ב: נ'. נ"ז. (מיתוספא) ע"ט. קידושין ע"ו. ע"ז: נדרים י"ז. כריתות י"ד. (י' פעמים) ושם: (ד' פעמים) מכילת' בא פרש' ט"ז השני ניתוסף שמ"ר רפ"ז ניתוסף לו עוד שתי שנים — והשם מוסף, תוספת עיין ערכם.

* יָסַף (= כמו אָסַף פי' ענין לקיחה, הסרה או נרדף עם סוף פי' כלייה ואבוד weg- ab- nehmen, zu Grunde gehen) אבות פ"א מי"ג ודלא מוסיף יסיף פי' רע"ב יסוף מפיו מה שכבר למד וכו' וי"ג יאסף כלומר יאסף אל עמיו וכו' וכ"ת במנן אבות לרשב"ץ אבל עיין פירוש כ"מ הובא בתוי"ט לאבות הנ"ל. וכשתי הגירסאות אי' בש"ס כי בב"ב קכ"א: אי' מכאן ואילך דמוסיף יוסף שאינו מוסיף יסיף מאי יסיף תני רבי יוסף תקבריה אמיה ובתענית ל"א. הגי' יאסף אבל עיין פירשב"ם לב"ב שם דכתב יסיף לשון כלייה ולא גרסינן יאסף. ורבינו בע' תבר גרס יאסף ובערך סף ב' יסיף ועיין פי' בע' תבר. והשם יְסוּף תרג' ירו' ב' לדברים כ"ח ס"ה וכליון: יְסוּף.

* יָסַר (א') מל"מ כמו אסר פירוש קשר binden ובהשגה מוסרית sich binden, sich verbieten ב') ענין הוכחה בדברים או בעונש מל"מ strafen, züchtigen) בההוראה הראשונה בתרגום ישעי' ט"ו, ג' יסרון סקין, באפעל תרגום אסתר שני א', ג' אַיְיסַר חרצי ושם בשושילתא איסר. מגילה תענית פי"ב (לפי גי' רש"י) ובתענית י"ב. בגי' כ"י מ' מן קדמת דנא ייסר בצלו וכ"ה בירו' תענית פ"ב דס"ו. ובנו"ג ייסר מאי לאו ייסר עצמו בצלו לא יאסר עצמו ועיין ד"ס לתענית בענין הנוסחא. ירוש' עירובין פ"ו דכ"ג ע"ד הוא ייסר. בההוראה השנית סנה' ל"ט סע"א מייסר הגדולים שבהן בייסורין אף כך הקב"ה מייסר את יחזקאל וכו', שם ק"ה. יסרו יצריכם. התפעל, אתפעל שמחו' פ"ג חסידים הראשוני' מִתְיַיסְּרִין בחולי מעיים, שהש"ר פ' דודי לי ר' יוחנן אִתְיַיסַּר, נתפעל ויק"ר פל"ו על שנתייסר על בנו הבכור. ירושלמי סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד מפני שנתייסר בבנו הבכור, תנחום' נח סי' י"ד נתיסר בבנו, ושם משפטים סי' ח' איוב נתייסר בעוה"ז, אגדת בראשית פנ"ה כשנתיסר איוב, ירו' סוט' פ"ב די"ז ע"ד מכיון שנתיסר (עיי' מ"ש ה' לאטטעס במקום הנ"ל). והשם מהוראה ראשונה ביחיד באסתר תרגום שני א' סוף פ' ג' לבושיה ייסוריה והקבוץ ייסורין תרג' ישעי' כ"ח, כ"ב; מ"ב, כ"ב; לאיכה ג', ו'. ובהוראה שנית יִיסּוּר תרגום ירמיה ל', י"ד, והקבוץ תר"י לויק' כ' ה' בייסורי ולרוב ביו"ד אחת יְסוּרִין, יְסוּרֵי תרג' ישעיה ג"ג,

[1]) אבל סמבק בשו"ט מזמור צ' אין זה מזו ההוראה כמו שאוכיח בעה"י בע' סמבק נגד דעת בעל כ"כ.

ח׳; לירמיה ל״א, י״ח; להושע ה׳, ב׳; לתהלים ע״ג, ה׳. וכן הרבה בדרז״ל היחיד סוט׳ ח׳: סנהד׳ מ״ה. אין לך ייסור גדול מזה, והקבוץ יסורין, ייסורין ובסמיכו׳ יסוּרֵי עיין ד״מ ברכות ה׳. (ט׳ פעמים) שם: (ד׳ פעמים), י׳, י״ז, נ״ו; ס״ב. שבת נ״ה. ושם: פ״ח; ביצה ל״ב: תענית ח׳. יומא כ״ג. פ״ו. (ג׳ פעמים) פ״ז: יבמות מ״ז. מ״ח: כתובות מ״ו. קידושין מ׳: פ״ב. גיטין ל״ו: נדרים מ׳. סוטה י״א. ב״מ פ״ד: פ״ה. (ו׳ פעמים) ב״ב ט״ו: ע״ז ד׳. י״ח: (ב׳ פעמים) סנה׳ צ״ב. (ב׳ פעמים) צ״ג: ק״א. ק״א: ק״ה. ק״ז. שבועות ח׳: מנחות נ״ג: ערכי׳ ט״ז: (ב׳ פעמים). ספרי ואתחנן פ׳ ל״ב, שהש״ר פ״א פסוק י״ג מד׳ שו״ט ריש מזמור צ״ד. ילק׳ ירמיה רמז שכ״ז.

יְעָא (מל״ס יְעָא פי׳ כמו יצא בל״מ her- auskommen, hervorbrechen) תר״י (א׳) והנה פרח מטה אהרון (במדבר י״ז, כ״ג) והא יעא חטר אהרון. *[אחי״ה ממה שהביא ר״ב תרג׳ ירו׳ מוכח כי בספריו היה תרג׳ אונקל׳ נְעָא אבל בכ״י תרגום אונקל׳ יעא וכ״ה בכ״י אשר ממנו הודפס בחומש דפ׳ ווילנא תרל״ו עם נתינת לגר להגאון ר״נ אדלער. ובאפעל אוועי וכ״ה בל״ס אַוְעִי והביאו רבינו בערך טווע ע״ש] —

יַעְבֵּץ (שם פרטי דה״א ד׳ ט׳. י׳ ודרשוהו מן יעץ — רבץ) בתמורה בפ׳ יש בקרבנות (ט״ז.) תנא הוא עתניאל הוא יעבץ ומה שמו יהודה אחי שמעון, שמו עתניאל שענהו אל יעבץ שיעץ וריבץ תורה בישראל. *[אחי״ה נמשכתי אחר סדר הנכון בדפ׳ אמש׳ ובדפ״ר ובכ״י נסדר אחר ע׳ יעידה, ועוד דרוש אחר בענין ויקרא יעבץ וגו׳ דה״י שם עיי״ע בנם ומ״ש. — ועוד הוא שם אמורא דא״י, ירו׳ חגיגה רפ״ב ר׳ חגי בשם ר׳ יעבץ] —

* יעדוט (?) שם מקום בירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ד ועיין ויעדוט ובתוספ׳ שביעית פ״ד בדפ׳ ועין יערים ובכ״י אירפ׳ ועין יערים.

יְעִידָה (מפעל עברי יעד ענינו הכנה והזמנה be- stimmen) מה לבן שכן קם תחת אביו ליעידה ולשדה אחוזה (עיין קידושין י״ז: [1]). ובסוף תורת כהנים (בחקותי סוף פרק י׳) מרבה אני את הבן שכן קם תחת אביו ליעידה ולעבד עברי [2]. *[אחי״ה וכנ״ה בבכורות י״ג. מצות יעידה קודמת למצות הפדייה ופירש רש״י באמה העבריה שייעדנה ארון לאשה. ועוד השם יעוד, יִיעוּד קידושין י״ח: ייעוד נישואין עושה או ארוסין עושה, ושם י״ט. אין יעוד אלא בגדול אין יעוד אלא מדעת, ושם כ׳. צד ייעוד והוא כמו יִחוּד עיי״ע יחיד, ומ״ש והקבוץ ירו׳ קידושין פ״א דנ״ט סע״ב ייעודים, ירו׳ יבמות פ״י די״א: ייעודין, והפעל בפיעל יִיעֵד בל״ע ועד קידושין י״ח. כגון שיעדה ושם: ייעודי מייעד לה עיין תוס׳ שם. ושם י״ט. מלמד שצריך ליעדה, ושם ו׳. מְיוּעֶדֶת לי מהו, ירו׳ קידושין שם במה הוא מייעדה . . מייעדה בדברים . . כיצד הוא מיידעה אומר לה בפני שנים הרי את מיועדת לי וכו׳ ע״ש וירו׳ יבמות שם, ובבלי קידושין י״ט: — ומן הפעל יעד נבנה השם מוֹעֵד פי׳ זמן מיועד כלומר חג עיי״ע מוֹעֵד. ומהשם מוּעָד מפעל עוד ענין אזהרה והתראה בעדים (verwarnen) ב״ק כ״ד סע״א ורע״ב לייעודי תורא . . לייעודי גברא . . היכי מייעדי ליה וכו׳, שם פ״ו: יעדוה הכי, אתפעל שם כ״ד: מִיַּיעֵד, ל״ז: פ״ד: אִיַּיעֵד. והשם ספרא ויקרא פרק ב׳ יעידת עד אחד . . . יעידת שני עדים, ומהפעל יעד פירוש אסיפה והקבץ למקום אחד (zusammentreffen) נבנה שם מופשט יְעִידָה במד״ר פי״ד ונועדתי לך (שמות כ״ה, כ״ב) לך היתה יעידה ולא היתה יעידה לכל ישראל] —

* יעזק עיי״ע יזק וש״נ.

יְעַט (כמו יעץ בל״מ rathen והשם עֵיטָא) (בדניאל) [צ״ל בעזרא] (ושבעה) [צ״ל ושבעת] יעטוהי (עזרי ז׳, י״ד) פי׳ יועציו, תרגום בפסוק וישי הוליד את דוד (רות ד׳, כ״ב) עיטא דיהב חויא לחוה אתת אדם. וזה מה שאמרו חז״ל (ב״ב י״ז.) עטיו של נחש. *[אחי״ה אתפעל אִתְיָעַט דניאל ו׳, ח׳ ותרג׳ דה״י א׳, י״ג. א׳ ועיין עוד תר״י א׳ לבראשית כ״ז, מ״ב; ל״ז, י״ח, ותר״י א׳ לשמות א׳, י׳. ובערך עט הביא רבינו תרגום של רות וכ״ב הנ״ל וע״ש שני פירושים ושם אאריך] —

* יָעַל (רק בהפעיל הוֹעִיל מל״מ פי׳ פָּעוֹל לתכלית טובה nützen) עירו׳ כ״ד: כ״ה. יומא מ״ז. מגילה ו׳, כתובות י׳. גיטין י״ז: י״ח. ל״ב: נ״ז:

[1]) ושם הגי׳ מרבה אני את הבן שכן קם תחת אביו ליעדה וכו׳ וכ״ה בב״ב ק״ח: ובספרי ראה ס״פ קי״ח מביא אני את הבן שכן קם וכו׳ ועוד עיין מכילתי משפטים מסכתא דנזקין פ״ג ד״ה ואם לבנו ייעדנה ובירו׳ קידושין פ״א דנ״ט סע״ב. [2]) וכ״ת בערכין כ״ה רע״ב ושב ליעדה אבל בפי׳ רגמ״ת כ״י לערכין בקובץ כ״י אנגיליקא דף קמ״ח סע״ב וקמ״ט רע״א הגי׳ ליעידה.

ס"ה: ב"ב ק'. חולין ס"ט. ע': — ירו' סוטה פ"ז דכ"א ע"ג לא הועלתם לעצמכם כלום. וממנו השם תּוֹעֶלֶת עיי"ע.

יע"ל קג"ם [1] (פי' ר"ת משש הלכות) י': יאוש שלא מדעת. בר"ג דפ' אלו מציאות (ב"מ כ"א רע"ב). ע': עד זומם אביי אמר למפרע הוא נפסל בפ' דיני ממונות בשלשה זה בורר לו (סנה' כ"ז.) ובגמרא דפ' מרובה (ב"ק ע"ב סע"ב). ל': לחי העומד מאליו בגמ' דפ"ק דעירובין (ט"ו.). ק: קדושין שאין מסורין לביאה בפ' האיש מקדש בו (נ"א.) ג: גידול בר [2]) דעילאי [3]) שדר גיטא לדביתהו בר"ג דפ' השולח גט (גיטין ל"ד.) אמר אביי ברוך הטוב והמטיב ולא בטל הגט דגלויי דעתא בגיטא לאו מילתא היא עד שיאמר בפירוש בטל יהא הגט הזה ואי הדר שליח ויהיב לה ההוא גיטא מיגרשא ביה. מ: משומד [4]) אוכל נבלות לתאבון בפרק דיני ממונות בשלשה זה בורר (סנהדרין כ"ז.). *[אחי"ה והוזכר יע"ל קג"ם בב"ק ע"ג. ב"מ כ"ב: סנהד' שם. קידושין נ"ב.] —

יָעֵל (מל"מ שם לתיש הבר וכן בלש' ערבי وعل Steinbock פירוש רבינו עיין בפנים) בפרק ראוהו בית דין (ר"ה כ"ו:) שופר של ראש השנה של יעל פשוט פי' יעל כשבה נקבה לעולם הוא פשוט . . ובתעניות בשל זכרים כפופים פי' של אילים שהן גדולים וכפופין [5]). קרנות שן והבנים [6]) (יחזקאל כ"ז, ט"ו) תרגום קרנין דיעלין, שן דפילין וטווסין. *[אחי"ה ודע כי התוספ' ר"ה שם ד"ה של יעל חולקים על רבינו והביאו ראיה לפירוש הקונט' שיעל חיה שקורין אשטנבו"ק [7]) ממקראות ע"ש וכן השיגו על הערוך הריטב"א ותוי"ט לר"ה וזה האחרון הביא ראיה מירושלמי ע"ש ובהפשב"ע ע' יעל כי האריך וכן חולק על הערוך הר"ש בכלאים פ"א מ"ו ע"ש ונ"ל ליישב כי ממה שהביא רבינו תרגום של יחזקאל קרנין דיעלין ראיה כי סבר רבינו כי של יעל קרן אקרי שופר לא אקרי וכקושית הריטב"א בחי' לר"ה לכן הוכרח לפרש יעל של ר"ה כשבה נקבה (ובחי' הריטב"א הובא בשם הערוך כשבה קטנה) [8]). אבל בכ"ז לבי נוקף כי מכלאים הנ"ל ברור כי היעלים שהוזכרו עם הרחלים בלי ספק מיני חיה הם כדעת ר"ש שם לכן נ"ל כי יש כאן בערוך ט"ס וצ"ל תישה נקבה במקום כשבה נקבה. וכנ"ה בב"ר פי"ב מה יעלה זו תשייה היא ומהרז"ו גרס תיישה הוא אבל בערך הר הגירסא תשה וכ"ה בילקוט תהלים רמז תתס"ב ונ"ב מין חיה טשו בלע"ז. ובפי"מ להרמב"ם בכלאים הנ"ל פירש „יעלים בערבי אלמעול" צ"ל אלוועול והוא الوعل פי' תיש סלע שטיינבאקק. ובלשון תרגום יַעְלָא וכ"ה בירושלמי נדרים רפ"ג עיי"ע ארכובה (ח"א, רפ"ח). ולנקבה יעלה ובלשון עוגבים ומגעגעים יעלת חן סנהדרין י"ד. כתובות י"ז. עיי"ע כחל א' ועוד עיי"ע יַלְתָּא] —

* יַעֲנָה (Strauss) בל"מ תמיד בצרוף מלת בת ומן יְעֵנִים (קרי של איכ' ד', ג') בל תמצא יחיד אבל בדרז"ל איתא גם יענה בלי בת עיין חולין ס"ד: כיענה זו שמתאבלת על בניה, כיענה זו ששוכנת עם בניה, כתיב היענה וכתיב בת היענה וכו' ע"ש.

* יָעֵף (מל"מ ענין יגיעה ermüden) תנחומ' וארא סי' כ"ב שאינו בא אלא לייעף לנו.

* יָעַץ (= בלא"ר יְעַץ כמו יְעַט עיי"ע rathen) ברכות ג': ח': נ"ו: ס"א. שבת ל"ג: חגיגה י"ד. סוטה י"א. סנהדרין ט"ז. ושם: ע"ו רע"ב פ"ז. ק"ו. חולין י"א. תמור' ט"ז. עיי"ע יעבץ. קידושין פ': עייץ ליה עצות רעות. מגילה ט"ו סע"ב דילמא עצה קא מייעצי עילוי דההוא גברא למקטליה כ"ה בכ"י מ' וא"פ ופ' ובשאר מקומות אצל ד"ס מגילה צד מ"א. ובנו"ג עצה קא שקלי. נתפעל עירובין נ"ג: נתייעץ במכתיר עיין ערך כתר א'. אתפעל אִתְיַעַץ תרג' שופטים י"ט, ל'. ספרי במדבר פ' קנ"ו שהיו מתיעצים (בילקוט רמז תשפ"ו מיעצים) על ישראל והשם עצה עיי"ע.

☞ יָעַק (לפע"ד מל"ע وعق זעף לבו, סר רוחו mürrisch, missmuthig sein) תרגום [ירו'] ויקצו מפני בני ישראל (שמות א', י"ב) ויתיעקו מצראי בחייהון. *[אחי"ה והוא אתפעל ובנו"ג בשני יודי"ן ואתייעקו וכ"ה בתר"י א' לבמדבר כ"ב, ג' ובתרג' כ"י לאיוב י"ח, ז' יתייעקן ובנו"ג יתעייקן והוא מן עיק = ציק ודרש לפי זה קוץ מן צוק כדעת ה' לעווי אבל לפי גזרת המלה מל"ע הנ"ל לא הוצרכנו לזה] —

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב, ובדפ"ע נדפסי' רק מלת יעל בדבור המתחיל. [2]) כ"ה בדפ"ר ואמ', ובדפ' וויניצי' בריה. [3]) בנו"ג רעילאי. [4]) בנו"ג מומר. [5]) בכ"י מינכען ב' וא"פ ולי' לי' מלת כפופין ולי' באו"ז הלי' ר"ה סי' רנ"ח דסתם זכרים כפופין כמ"ש הרמב"ן בחי' לר"ה והובא ברא"ש ובאו"ז שם וכמ"ש רבינו ואולי גם הוא לא גרס כפופין והגיהו בדפ"ר או אולי גם בכ"י על פי גי' שלנו. [6]) בכתוב אי' והובנים. [7]) ברש"י אי' שטיינבו"ק וצ"ל כגי' התוספ' וכ"ה ברש"י לדברים י"ד ה' בביאור על אקו ובאיוב ל"ט, א' על יעלי סלע וכ"ה באו"ז הנ"ל. [8]) ובענין תרג' הנ"ל עיין רד"ק ליחזק' שם וכתרג' פירש"י שם.

* יַעֲקֹב (שם פרטי) א׳) ליעקב אבינו, ואלה המקומות אשר הובאו עליו דרשות רז״ל ברכות ד׳ סע״א וש״נ, י״ג, כ״ו, ס״ב: שבת י׳: ל״ג סע״ב פ״ט: קי״ח רע״ב, פסחים נ״ו, פ״ח רע״א, קי״ז: קי״ט: תענית ה׳ סע״ב, י׳: יומא כ״ח: מגילה ו׳ סע״א י׳: י״ז, י״ח, יבמות י״ז: כתובות ל׳, קי״א, גיטין נ״ז: נזיר ס״ה, סוט׳ י״ג רע״א, ב״מ פ״ד, וש״נ, פ״ז, וש״נ, צ״ג רע״ב, ב״ב י״ז, קכ״א: סנהדרין י״ט: צ״ה רע״ב קי״א, מכות כ״ד רע״א, חולין צ״א, צ״ב, ב״ר פרש׳ א׳, ו׳, י״א, י״ט, כ״ה, מ״ז, נ״ו, ס׳, ס״ג, ס״ה, ס״ו, ס״ז, ס״ח, ס״ט, ע׳, ע״א, ע״ג, ע״ד, ע״ה — צ״ב, צ״ד — צ״ו, צ״ח — ק׳; שמ״ר א׳, ב׳, ה׳, ט״ו, י״ח — כ״א, כ״ג, כ״ה, ל׳, ל״ב, ל״ח, מ״א, מ״ד, מ״ט, ויק״ר כ׳, כ״א, כ״ז, כ״ט, ל׳, ל״א, ל״ד, ל״ו, ל״ז; במד״ר כ׳ — ד׳, ו׳, ט׳ — ט״ו, י״ח, כ׳; דב״ר א׳, ט׳, י׳, י״א; שהש״ר פ׳ משכני, פ׳ אשכל, פ׳ הביאני, דומה דודי, מי זאת, כלך יפה, לחייו, שמני, אם חומה, איכ״ר פ׳ ויבער, ישבו לארץ, קהל״ר פ׳ כי ברוב, כי לאדם, טוב ללכת, טוב אחרית, החכמה תעוז, שבתי וראה, טובה חכמה, יש רעה. — ב׳) לכמה אמוראי דא״י ובבל ד״מ ר׳ יעקב ארמנייא, ר׳ יעקב גבולייא, ר׳ יעקב דרומייא (דרומנא) ר׳ יעקב דכפר חנן[1] ר׳ יעקב איש כפר גבוריא, (נבוריה)[2], ר׳ יעקב עמסונייא, ר׳ יעקב בר אבא (אביי), בר אדא בר אחא, ר׳ יעקב בר אידי, בר אבון (בון) ר׳ יעקב בן (בר) דסאי, דסיי[3], ר׳ יעקב בר סוסיי (סיסיי), ר׳ יעקב בר זבדי עיין באורך במבה״י למהרז״פ צד ק״ד והלאה, ועוד ר׳ יעקב בן תרדאי פסיקת׳ רבתי פכ״א, יעקב איש כפר סכניא ע״ז י״ז רע״א.

* יַעַר (א׳) מל״מ קביצת עצים רבים Wald; ב׳) מל״מ חלת דבש Honigseim) עיין ברכות נ״ז, שבת צ״ה, יומא ל״ט: קידושין ל׳, נדרים פ״ח, סוטה ל״ו: מ״ז, ב״ק ל״ב, שם: ב״מ פ״ג: ב״ב ס״ו, פ׳: קי״ח, מכות ז׳: ח׳, ערכי׳ ל׳: זבחים נ״ד: — תרגום הושע ד׳, י״א יערת דובשא.

יַעֲרֶשְׁיָה (שם פרטי, ונדרש כמו מרעיש יה) בב״ר פרשת ע״ב[4] (לפנינו פ׳ ע״א) בגד: ויערשיה ואליה[5] וזכרי בני ירוחם (דה״י א׳ ח׳, כ״ז) בשעה [שהיה הקב״ה] מרעיש עולמו אליהו מזכיר זכות אבות, בני ירוחם הקב״ה מתמלא רחמים על עולמו[6].

יָף (= יָפָה ידוע מל״מ schön sein ובל״ע وفى פי׳ מלא ושלם) בפסחים בד״פ האשה (פ״ט: הרי[7]) שהיו ידיו של אחד מהן יפות כלומר אוכל הרבה. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח לפסחים וכ״ה ברש״י וז״ל: לישנא מעליא ממהר לאכול הרבה ע״כ. אבל בתוספ׳ פסחים פ״ז איתא בכ״י אירפורט (בהוצ׳ צוק״מ 167) שהיו ידיו רפות אך בתו״כ קדשים פרק ג׳ (הובא בר״ש לפיאה פ״ד מ״ב) אי׳ ג״כ אפי׳ בריא אפי׳ ידיו יפות, ולפע״ד הוא מל״ע הרשומה ופי׳ ידיו מלאות כלומר הרבה יש בידו לאכול (או כתו״כ ללקט), ודע כי הוראת יפה לא לבד תואר להידור והן הוא כי אם פי׳ ג״כ: טוב וישר וחזק עיין ד״מ ברכות ד׳, כ״ד: ל״ד, ל״ט, ושם: מ״ג: מ״ד: מ״ו, נ״א, נ״ו: נ״ז: (כמה פעמי׳), שבת י״א, כ״ג, ל׳, ושם: ל״ד, ל״ז: ל״ח, ל״ט, ע״ד, ע״ו: ק״ט: קי״ג: ק״מ: קמ״ו, קנ״א: קנ״ב, עירובין י״ט, כ״ט, ושם: נ״ח, ושם: ס״ה: ס״ו, ע״א, פסחים ג׳: ד׳, ו׳: מ״ט, נ׳: ע״ה: צ״ח, צ״ט, ק״ח: ביצה ז׳, ט״ו: י״ז, י״ח, כ״ט, מ״ק ג׳: כ״א: כ״ח, ר״ה ז׳: ט״ז, תענית י״א, י״ב: י״ט: כ״ב: כ״ד, ושם: יומא כ״א: ל״ה: מ״ז, נ״ח, יבמות ל״ה, מ״ח, נ״ו, ס״א: ס״ג: ס״ה, ס״ז: פ״ז: פ״ט: צ׳: קכ״ב: כתובות י׳: (נדה ח׳: ס״ד:), מ׳, ס״ה, ושם: ע״ט, צ״א, צ״ו: צ״ז, צ״ח, צ״ט: ק׳, (בכורות ס״א.) ק״ד, (איזה פעמים) ק״ה, ק״ז: (נדרים ל״ג:) קי״: קי״א: קידושין כ׳: (איזה פעמים) כ״א, ושם: (איזה פעמים) כ״ז, (איזה פעמים) ל״א, נ״ב: ע״ו: גיטין מ״ו: מ״ט, נ״ב, נ״ח, (איזה פעמים) ע׳, נדרים ט׳: (נזיר ד׳:) כ׳, כ״ו: מ״א: ס״ד, ס״ו: (איזה פעמים) ע׳, ע״ז: נזיר ל״א: ס׳: (איזה פעמים) ב״ק ל״ג, ל״ד, מ״א, מ״ב: מ״ח: מ״ט, נ׳: נ״ה, ושם: פ״ג: קט״ו: ב״מ ט״ו, ל״ז, מ״ד, מ״ו, נ״א: נ״ב: נ״ה: ע״ו: צ׳, צ״א: ק״ג: ק״ז: ק״ח: סנהדרין כ״א, ק״ז, חולין ק״ט: ועוד זולתם, ובקשור עם: דעת פירושו (כמו עם: כח) ענין חזוק ותוקף ד״מ ע״ז כ״ט: שהש״ר פ׳ כי טובים כהן שדעתו יפה פירש״י לע״ז: שאינו קץ ומואס בו, מנחות צ״ט: במשנה מפני שדעתן יפה ופי׳ רע״ב ואינן

[1]) בפסיקת׳ רבתי פ׳ ל״ג הגי׳ חנין. [2]) בב״ר רפ״ז נבוראי, ובפסיקת׳ רבתי פ׳ פרה נבורין, שו״ט מזמור י״ט בט״ס טבריה וצ״ל נבוריא ועיין מ״ש בע׳ כפר. [3]) בפסיקי רבתי פ״י בן יוסי. [4]) כ״ה לנכון בכ״י וי״ו ל״ד ה״ב, ב״ר וכן מוכח מע׳ אליהו ובדפ״ע בט״ס פ׳ ע״ה. [5]) כ״ה לנכון בדפ״ר ואמש׳, אבל בדפ׳ פיזו וויניצי׳ אליהו. [6]) ועיין תוספ׳ ב״מ קי״ד. ד״ה מהו, תניא דבי אליהו רבא פי״ח צד ס״ו, ותניא דבא״ז פט״ו וילק׳ מלכים רמו ר״ח ורד״ק לדה״י שם. [7]) לפנינו לי׳ וכן לי׳ בכ״י ש״ס.

קצין וכו' ובפירוש רגמ"ה כ"י למנחות (בקובץ כ"י אנג' דף מ"ב:) פירוש „שאינן אניני הדעת" ועיין פירושו בע' אָן ב' ומ"ש בח"א קל"ד: והלאה. — והפיעל כמו מל"מ ענין קשוט והטבה (putzen, verschönern, verbessern) נדרים ס"ו סע"א וייפוה, ברכות מ"ג: ייפה לו אומנותו. שבת נ': אם בשביל ליפות את עצמו (כ"ה בכ"י ש"ס וברש"י) מ"ק ד'. ואם . . לייפותן, ירו' שבת פ"ז ד"י. לייפות את הקרקע . . מייפה את הקרקע. ובקשור עם כח פי' מטיב ומחזק כחו והוא כמו יישר כחו עיין ערך אֲיַשֵּׁר וערך ישר. ב"ב פ"ז מ"ג לייפות כחו של מוכר, גיטין ס"ו. כדי לייפות את כחו, כתובות מ"ד. ליפות כחו הוא דכתוב, ירו' כתובות פ"ט דל"ד: בזו מייפה כוחה, ירוש' יבמות ס"פ י"ד די"ד רע"ג בזה ייפה כח היבם מכח הבעל, ירו' פסחים פ"ז דל"ד ע"ד ייפיתה כוחו בטומאה ידועה, ירו' ב"ב פ"ז דט"ו רע"א ייפיתה כוחה בניכסי האם . . ייפיתה כוחו בניכסי האב אינו דין שנייפה כוחו בניכסי האם, והפכו הורע כוחו (שם ופיאה פ"ו, מ"ו קידושין ב':), ייפה כחך עיי"ע לב ב' וע' גשש (ח"ב, שפ"א ומ"ש). ובבינוני פעול: בריש שהש"ר נמצא מְיוּפֶּה ומרובה בנין בית שלמה מבנין ביהמ"ק, ירו' גיטין רפ"ב דמ"ד. כחה מיופה . . אין כחה מיופה. — נתפעל תענית כ"ג סע"ב לפי גי' כ"י מ' וילקוט (עיין ד"ס תענית צד ע':) א"ל חנה תתייפי ונתייפה, ועיין עוד יוחסין השלם ע' מני צד 166. ב"ר ר"פ נ"ט והובא בילקוט חיי שרה רמז ק"ג ובילק' תהלים סוף רמז תשמ"ט יפיפית מבני אדם (תהלים מ"ה ג') נִתְיַיפִּית בעליונים . . נתייפית בתחתונים. ומלת יָפְיָפִיתָ הוא פועל בכפלות הא' והעי"ן הפעל וכן בירושלמי מגילה פ"א דע"א ע"ג קילסו אותו ואמר יפיפית מבני אדם. וממנו התואר יְפֵיפִיָּה (מל"מ יְפֵה פִיָּה) פסחים ו': עיי"ע גלסק ומ"ש בח"ב, ש'. תר"י א' לדברים ל"ה, ו' עיי"ע יופיאל. והקבוץ יְפֵיפִיּוֹת מגילה ט"ו. תענית ל"א. והשם יַפְיוּת מגילה ט'. עיי"ע יון ב'. ועוד השם יִפּוּי תנחומא ריש חיי שרה והוא כמו יוֹפִי (כמו יֳפִי בל"מ) ב"מ פ"ז. וחזר יופי למקומו. סוכה מ"ה. יוֹפִי לך מזבח יופי לך מזבח. קידושין מ"ט: וריש אסת"ר י' קבין יופי ירדו לעולם וכו'. ברכות מ"ח: כדי להסתכל ביופיו של שאול. תענית ל"א. כתובות נ"ט: אין האשה אלא ליופי. יומא נ"ד: יפיו של עולם, מגילה י"ד. סנהדרין ס"ט: עיי"ע יסכה. יבמות ל"ד: ויכחיש יופיה. סנהדרין צ"ב: בחורים שהיו מגנין את חחמה ביופין, בגיטין נ"ח. שהיו מגנין הפז ביופיין. וגטין שם כיופיו, כיופיה ביפיה, ובהשאילה שמ"ר פכ"ה אני מראה לך יופי פנים אל פנים פירוש כמו פנים יפות (אבות פ"א, מט"ו). ועוד בקשור כח פיאה פ"ו, מ"ו יופי כח אבל בכ"י ש"ס הגירסא ייפה כח וכ"ה בר"ש שם ע"ש] —

יִפְגָּעֵנוּ (שמות ה', ג' er könnte uns begegnen) בהגדת ילמדנו (בתנחו' וילקוט ליי) פן יפגענו בדבר או בחרב (שמות שם) יפגעך צריך לכתוב אלא נהגו כבוד למלכות.

* יָפַח (= פוּח מל"מ ענין נשב כמו נפח blasen, wehen) סנהד' י"ח סע"ב יפח בלועך פי' רש"י מנשב בפיך וע"ש היטב ובכ"י פ' פח בלועך ויתר שנויים עיין בד"ס סנהד' צד י"ט.

* יופטי עיי"ע יופתי.

* יָפַךְ (= הפך = אפך umwenden) כלאים פ"ה מ"ז, ירו' כלאים פ"ה ד"ל. אם עשבים יופך ופי' הר"ש שיהפך העשבים עם השרשים, ובפי"מ גרס יהפך ועוד עיין דוגמאות בע' אפך (ח"א, רט"ו) וכן ענין ילך שהוא = הלך עיי"ע.

יְפֻנֶּה (שם פרטי ונדרש מִן פנה) בפרק יש בקרבנות (תמורה ט"ז.) כלב בן קנז הוא והא כתיב (במדבר י"ג, ו'; יהושע י"ד, י"ג. י"ד) וכלב בן יפנה אמאי קרי ליה בן יפנה שפנה מעצת מרגלים. *[אחי"ה ובסוטה ל"ד: למד כן מן ויבא עד חברון (במדבר י"ג, כ"ב) ויבאו מבעי ליה אמר רבא מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים ונשתטח על קברי אבות] —

* יָפַע (רק בהפעיל כמו בל"מ הוֹפִיַע פירוש הֵאִיר וזרח glänzen, strahlen ועוד עיין בפנים) מכות כ"ג: בג' מקומות הופיע רוח הקודש בבית דינו של שם. ב"ר פי"ב כל אחד ואחד הופיע בזמנו, ושם פ"צ צפנת פענח (בראשית מ"א, מ"ה) צפונות מופיע וכו' עיין ערך צפנת. ובשמ"ר פ"א דרש פועה (שמות א', ט"ו) שהיתה מפיעה את התינוק כשהיו אומרים מת ופי' מהרז"ו מאירה באור החיים וכו' אולם לפע"ד הוא מפעל נפֹע = נפח כלומר היתה מפיחה רוח חיים בתינוק. ושם עוד ג' פירושים: פועה שהופיע את ישראל לאלהים ד"א פועה שהופיעה פנים כנגד פרעה וזקפה חוטמה בו . . פועה שהופיעה פנים כנגד אביה וכו' ונ"ל שדרש פועה מל"ע يفع הרים ונשא למעלה כלומ' הרימה פניה נגד אביה מרוב כעסה וגם הוראת فاع כעס. — באפעל אוֹפַע בתרג' לתהלים פ'. ב', צ"ד; לאיוב י', ג'; ל"ז, ט"ו ואולי במקום ולא (תֶּפַע) [תיפע] בתרגום איוב ג' ד' צ"ל תוֹפַע.

* יוּפְתִי (שם פרטי לנהר = זופתי (Suphta עירובין ס"ד. אמעברא דנהר יופתי כ"ה בכ"י אבל בדפ' שונצ' ובבה"ג צד ה': זופתי ובכ"י ילק' (בר"ס עירובין צד ק"ל.) זופטי ולפע"ד הוא שם מקום Σούφθα בארץ פרתיא עיין מאננערט ח"ה, 67 ועל שם המקום נקרא הנהר ועוד שם מקום ושם נהר בארץ קרמניאה Sabis שנקרא ג"כ Sethis עיין מאננערט שם 42, 43 ואז אולי גי' כ"י מ' זוטר צ"ל זוטת ופ"א עיין בגיאגרפיא תלמודית לנייבויער 303.

* יָצָא (ידוע מל"מ וענינו תנועה מפנים לחוץ (hervor- herausgehen מעצם הוראת תנועה מסתעפים מושגים שונים א') ענין הליכה ד"מ יצא לו מוניטין ב"ר פל"ז עיי"ע מניט ב', ובסוף אסת"ר מוניטה שלו הולכת בכל הארץ פירוש נתפשטת. ב"ר פס"ג ויקם וילך (בראשית כ"ח, ל"ד) ר' לוי אמר מעולמו יצא. פי' במ"כ אבד עולמו לעתיד ע"כ וכן מפורש בויק"ר פל"ב ויצא בן אשה ישראלית (ויקרא כ"ד, י') מהיכן יצא ר' לוי אמר יצא מעולמו . . מפרשה של מעלן יצא, ושם: מפרשת יוחסין יצא. ב') ענין הליכת חיים עד זמן מוגבל עירובין ס"ג. תמיה אני אם יוציא זה שנתו ולא הוציא שנתו ובר"ף הגי' שבתו וכ"ה בדפוסים הישנים ובירו' שביעית פ"ו דל"ו ע"ג ושם אינו יוצא שבתו ולא יצא שבתו עד שמת והוא מל"מ כצאת השנה (שמות כ"ג, ט"ז). ג') ענין יציאה מהכלל (ausschliessen, von der Regel ausnehmen) סנה' י"ג סע"ב יצא זה שאין זרעו מיוחס אחריו עיי"ע יחס. מכות פ"ב מ"ב יצא חצר בעל הבית. יצא האב המכה את בנו. חולין ק"א. יצא זה שגידו ובשרו אסור, ב"ק כ"ה. יצא זה שאין קריו גורם לו וכו', זבחים כ"ז. יצא זה שאין פיגולו גרם לו. תו"כ בריש פ"א יצא דבור אהל מועד, ולרבים תו"כ ריש ויקרא פ"ב יצאו הגרים, יצאו המשומדים. תמורה פ"א מ"ו והלאה המעשר בכלל היה ולמה יצא וכו' יצאו קרבנות צבור יצאו קרבנות בדק הבית; ירו' שבת פ"ז ד"י. הכל היה בכלל זריעה ויצאה זמירה להחמיר וכו'. ולנקבה ירו' יבמות פ"א ד"ב ע"ג אשר תלד יצתה זו שאינה יולדת. ובבבלי יבמות קי"ג: יצתה זו שאין לה יד לגרש עצמה, יצתה זו שמשלחת וחוזרת. ובהפעיל להוציא (= לאפוקי) מורגל מאוד עיין פסחים כ"ג רע"א קידושין ל"ד. סוכה כ"ח. חולין ה' סע"א ובת"כ שם ריש פרק ב' אוציא את ישראל, אוציא את הזקנים, אוציא בני אהרן וכו' ע"ש ובפרש' ב' ובילק' ריש ויקרא בשם תו"כ כמה וכמה דוגמאות ופי' למעט והפכו לרבות, ובזה נבין ירושלמי חגיגה פ"א דע"ו רע"ג צא שבת מהן כלומר הוי ממעט ומגכה את השבת משמונה ימי החג. ד') ענין הליכה בכלל אחד, עולה במסילה אחת auf glei- che Weise, gleichwie פי' כמוהו ורק בכ"ף הדמיון ד"מ ברכות ס' רע"א, מכות פ"ב מ"ח, חולין ס' סע"ב כיוצא בו, ברכות שם וחולין ס"א. כיוצא בהם (בהן) וכ"ה בב"ק ב'. זבחים פ"ה מ"ו, מ"ז, מ"ק ט"ז: ספרא ויקרא פרק ב' ספ"א כיוצא בדבר אתה אומר, ברכות י"ב סע"ב, ספרי נשא פ' ל"ב במד"ר פ"י כיוצא בו אתה אומר. ה') ענין הליכה בקיום חובה או איזה מצוה (seine Pflicht erfüllen) מל"מ יצא את כלם (קהלת ז', י"ח). ברכות ח': ל"ז: פסחים ל"ט. חולין ד'. ויש"נ יוצא בהן (בו, בה) ידי חובתו, ברכות כ': ויש"נ מוציא את הרבים ידי חובתן, יבמות קי"ח: אין זו דרך מוציא מידי עבירה, ב"ק ק"ג: ב"מ ל"ז. (מוציאתו מידי עבירה) ב"מ שם כבא לצאת ידי שמים, ירו' שקלים פ"ג דמ"ז ע"ג אדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום. וגם בלי צרוף: ברכות י"ג. אם כיון לבו יצא, ט"ו. יצא . . לא יצא, ירו' סוטה רפ"ז דכ"א: יוצא בה . . אינו יוצא בה. — מן השם צֵאָה (= צוֹאָה) הפעל ברכות ס"ב סע"א השכם וצא הערב וצא ועיי"ע חשך. והשם יְצִיאָה (das Ausziehen, der Ausgang) יציאת מצרים ברכות י"ב סע"ב י"ג. הפכו הויה עיי"ע וש"נ. ועוד הפכו ביאה עיי"ע וש"נ לענין הוראת תשמיש המטה. וש"נ יציאתך מן העולם ב"מ ק"ז. ועוד פי' זריחת השמש ירו' ברכות פ"א ד"ב ע"ג יציאתו. ועוד פי' ענין תת כסף Ausgaben מל"מ ויוציאהו (מ"ב י"ב, י"ב) ב"ק ק': במשנה ושם ק"ב. אם השבח יתר על היציאה נותן לו את היציאה וכו'. ב"ר פי"א וילקוט בראשית רמז ט"ז ברכו ביציאה, ושם מפני היציאה. ושם פל"ט במד"ר פי"א ושו"ט ריש מזמור כ"ג ילקוט תהלים רמז תר"ץ טמעטת את היציאה, והקבוץ אסת"ר פ' בהראותו מיני יציאות הראה להן. ב"ר ר"פ ט"ז שמ"ר ר"פ ל"ה, במד"ר פי"ב, ילקוט בראשית רמז כ"א אדם פורט זהוב אחד מוציא ממנו כמה יציאות פי' הוצאות והוזכרו יחדיו באיכ"ר פ' בני ציון היה עושה שולחנות יותר מן היציאות . . היה עושה הוצאות יותר מן השולחנות. ובכנוי תוספת' ב"מ פי"א יציאותיו של כותל, פסיקת' דר"כ (צד קכ"ג) והובא בילק' ישעיה רמז רנ"ח והיו יציאותיו כלין. — ועוד פי' הרקת בני מעיין מן הזבל ברכות ס"ב רע"ב יציאה בעמוד השחר וכו', עיין פירש"י ועיין ערך אסטמא. ואולי מזה הענין לא חסרת דבר

(דברים ב׳, ז׳) זו היציאה, שו״ט מזמור כ״ג וילקוט שם תר״ץ. — עוד ענינו כמו הוֹצָאָה das Heraustragen הפכו הכנסה שבת פ״א מ״א יציאות השבת וכן שבועות ב׳, ג׳, והיחיד יְצִיאָה מדות פ״א מ״ג הפכו כניסה (שם). ומהפעל יצא נבנה השם הפרטי מוצא (סוכה ד׳, ה׳) איידי דמיפק מכרנא דמלכא, סוכה מ״ה, ועוד עיין מ״ש בערך מוצא — והתואר יוֹצֵאת (die Ausgehende) פי׳ זונה, כלים כ״ח, ט׳, תוספת׳ כלים ב״ב ספ״ה לגי׳ ר״ש (אבל בכ״י אירפ׳ ודפ׳ בט״ס) חלוק של יוצאת החוץ (וכ״ה בע׳ חלוק) פי׳ בגד של זונה וכן נקראת בל״א נפקת ברא ובל״פ של טאווס להעתקת זונה: بِی راه כלומר תועה בלי דרך ועיי״ע גר בח״ב שמ״נ: ועוד התואר יוֹצָאָנִית (Herumläuferin) ב״ר פמ״ה ד׳ מדות נאמרו בנשים . . יוֹצָאנִיּוֹת ותצא דינה (בראשי׳ ל״ה א׳), והיחיד יצאנית ברש״י לבראשי׳ א׳, כ״ח; ול״ד, א׳ ובתנחומא וישלח סי׳ ז׳ מה לאה יוצאנית אף זו יוצאנית, ותמורתו בב״ר פי״ח פרסנית ובילק׳ בראשית רמז כ״ד פורסנית ובילק׳ ישעיה רמז רס״ה פרסנית ובדב״ר ספ״ו פרדניתא ותנחו׳ וישב סי׳ ו׳ פרדנית ובע׳ פרס ב׳ הביא רבינו מב״ר שני המקומות הנ״ל ומילמדנו ותצא דינה שלש גירסאות פרסנית, פרדנית, נפקנית וגירסת פרדנית הביא גם בערך פרד ב׳. והנה נפקנית בלא״ר כמו יוצאנית בלשון עִברית החדשה ובענין שתי המלות היוניות האחרות אדבר אי״ה באות פ׳ במקומותן] —

יִצְהָר (מל״מ שמן הבא מבית הבד ausgepresstes Oel ונדרש למי שנמשח בשמן זה) בר״ג דפ׳ דיני ממונות (סנה׳ כ״ד.) אלה [שני] בני היצהר (זכרי׳ ד׳, י״ד)[1] אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שנוחין זה לזה בהלכה כשמן. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ ר״ח כ״י לסנהד׳ (בקובץ כ״י אנג׳ דף פ״ה:) וכ״ה בילקוט כ״י אצל ד״ס, ובנו״נ כשמן זית ונ״ל שטעות היא כי אינו עולה יפה עם נוחין והוא לפע״ד מל״ע نهى חכמה ובינה והשכלה ופירושו שמשכילים ומאירים זה לזה כשמן והראיה מגי׳ יומ׳ שגרס במקום שנוחין „שמשמינים״ והוא מצהירים כשמן וכן נראה מגי׳ רש״י משמנין נוחין כשמן ונ״ל שנתערבו שתי גירסאות ועוד עיין פירוש רש״י ד״ה מחבלים. ועוד נ״ל כי במקום שמרירין זה לזה בהלכה כזית (סנהדרין שם. על פסוק ושנים זיתים עליה) צ״ל שמאירין ובפי׳ ר״ח כ״י הנ״ל ובאה״ת אצל ד״ס הגי׳ שמרין אולי צ״ל שמורין, כלומר שמלמדים זה לזה בהלכה והשמועה יוצאה לאור כזית כלומר כשמן זית ולא כאילן זית כדעת התוספ׳ בעירובין י״ח: ועיין גליון הש״ס לסנהד׳ שם. — ודע כי כל הערך הנוכחי ליתא בכ״י ו״ו ל״ד וב״ר וגם בדפ״ר נעתק ממקומו ונדפס קודם ע׳ יף] —

יַצִּיב (= יציבא פי׳ בלא״ר אזרח Angestammter, Einheimischer) בר״ג דהוציאו לו (יומא מ״ז.) יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא פי׳ „משל הוא כלומר האזרח[2] למטה והגר למעלה הגחלים בימין והקטרת בשמאל״. וכן פי׳ יציב דפ״ק דעירו׳ (ט׳.) אם הוא פתוח לכרמלית דלית ביה חיוב חטאת אסור להשתמש בתוכו עד שיעשה לו לחי להתירו ואם פתוח לרשות הרבים דחיישינן לחיוב חטאת יהא מותר בלא לחי כלומר איך יהא דין כרמלית חמור מרשות הרבים. *[אחי״ה ועוד נאמר המשל יציבא וכו׳ בב״ק מ״ב. גבי תם איך תאמר שהוא חמור ממועד לחייב על דמי וולדות בשנגח אשה הרה. וכן הובא בירו׳ חגיגה רפ״א דע״ו רע״א על מה דאיתא שם קטן חרש מהו שיהא חייב (בראיית קרבן) ע״ש. — (א״כ תרגום כל האזרח (במדבר ט״ו, י״ג) כל יציבא) — והפכו גיורא עיין תרג׳ אונק׳ לשמות י״ב, י״ג ובתר״י א׳ לויק׳ ט״ז כ״ט; י״ט, ל״ד וזולתו וכן תרג׳ האזרחי (תהלים פ״ח, א׳) הימן יציבא, וגם נאמר על דבר שאינו בעל חי כמו אזרח בל״מ תהלים ל״ז, ל״ה אילן יציב, ובתרג׳ זכריה י״ד, ט׳ שמיה יציב בעלמא, כלומר שמו יעמוד בתקפו. והפעל בקל ויק״ר פ״ט הויא תמן חדא איתתא יציבא ושמעא ליה פי׳ נצבת לישמוע, ושם אנא (יתיבא) [צ״ל יציבא] ושמעה קליה דדרושא. והשם במכילתא בשלח פ״י דמסכתא דשירתא אמר לה (למרים) בתי היכן נבואתיך ועודה מחזקת בנבואתה שנאמר (שמות ב׳, ד׳) ותתצב . . ואין יציבה אלא נבואה שנאמר וכו׳. ותואר הפעל עיין בערך הבא] —

☜ יַצִּיב (תואר הפעל מן יָצַב, יְצַב feststehend, wahr) בדניאל (ב׳, ח׳) מן יציב ידע, פירוש אמת ויציב. *[אחי״ה ובזו ההוראה ג״כ יַצִּיבָא (שם ג׳, כ״ד) ועוד עיין שם ב׳ מ״ה; ו׳, י״ג; ז׳ ט״ז. ונקראה עוד בכנוי אמת ויציב

---

[1]) ומלת שני אי׳ לנכון גם בכ״י ש״ס כבמקרא אבל בנוסח׳ לי׳ ובנו״ג עוד הוספה ע״ש אבל בכ״י פי׳ וקי׳ לי׳ עיין ד״ס סנהדרין צד ל״א: ולא העיר על הערוך. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ל״ד ב״ר ופאריז וכ״ה בדפ״ר ופראג, ובדפ׳ פיז׳ וויניציא ובאסיל האורח ובדפא״ם האורי וצ״ל האזרח וכל הפירוש הועתק מפירוש ר״ח ליומא (בש״ס ווילנא)׳

התפלה אחר קריאת ישמע של שחרית ברכות י״ב סע״א כל שלא אמר אמת ויציב בשחרית [1]) ואמת ואמונה בערבית לא יצא ידי חובתו. ושם כ״א. קרית שמע דרבנן אמת ויציב דאורייתא. ומירו׳ ברכות פ״א ד״ב סע״ד נראה כי גם בתפלת ערבית אמרו בא״י אמת ויציב וזה ממה דאמר על הא „דאין אומרים (כגי׳ מהרש״ס) דברים אחר אמת ויציב" סתר לה באמת ויציב של שחרית. ירו׳ שם ד״ג סע״ד הקורא את שמע בבוקר צריך להזכיר יציאת מצרים באמת ויציב ובתוספת׳ רפ״ב לי׳ מלת בבוקר] —

יצול ולדעת הערוך עפ״י י״מ מפעל ארמי צְלָא, צְלִי פי׳ נָטָה neigen וא״כ יצול מטה המחרישה ע״י בית יד Handgriff ולפע״ד מל״ע وصيلة חרב וא״כ יָצוּל חרב של מחרישה das Schneidewerk-zeug an der Pflugschar) ובכורך [2]) וביצול טמא (כלים פכ״א, מ״ב) „יש מפרשים בית [3]) ידא בארמית עץ של מחרישה שתופש אותו האיש החורש בידו ומטה המחרישה [ו]מצלי (ליה) [לה] [4]) להכא ולהכא כדמתרגמינן לא תטה משפט (שמות כ״ג, ו׳) לא תצלי דין". *[אחי״ה הועתק מפי׳ רה״ג לכלים שם צד ט״ז והביאו בקצור קצת הר״ש וגם הרמב״ם בפי״מ ואחריו רע״ב הולכים בזו השטה, אבל דע כי רה״ג בעצמו חולק על זה של י״מ וסיים פירושו בזה״ל: אבל אני אומר שזה חרב של מחרישה שמו אכלי ע״כ ולזה נוטה דעתי כי יצול ממש ל״ע הרשומה ופי׳ חרב וכן אכלי לפע״ד הוא ל״ע آكلة סכין חד והוא החרב של מחרישה. וצע״ק למה השמיט רבינו סיום פירושו של רה״ג ולדעתי עשה כן מגודל ענותנותו שלא להטעות את הקורא שזה הפי׳ שייך לרבינו עצמו לכן השמיט מן אבל אני אומר וכו׳ והראיה מע׳ אבוב (ח״א, ג׳:) ששם העתיק רבינו ג״כ פי׳ דרה״ג מכלים ב׳, ג׳ אות באות רק במקום וכך אני אומר של רה״ג השמיט רבינו מלת אני וכתב וכך אמר להורות כי איש אחר זולתו אמר כך ונשען על הקורא שיבין מעצמו כי כונתו על רה״ג אבל אני הבאתי שם בין שני חצאי עגולה מלת אני להערות על המקור ויותר נכון צ״ל אני אומר בוי״ו — ודע כי גם היום נקרא אצל הסוריים הדרים בא״י חלק המחרישה אשר מחבר עץ עקום של מחרישה הקיצון עם העול בל״ע يا صول. ועץ עקום נקרא بُرك עיין מ״ש הח׳ לעווי בעמת״ל ח״ב 404 בשם וועטצשטיין אבל כבר העיר הח׳ לעווי כי בזמן הקדמונים נקראו חלקי המחרישה בכנוים אחרים [5])] —

* יִצְחָק (שם פרטי) לכמה אמוראים עיי״ע בסד״ה ומה״י למהרז״ף. והח׳ לאטטעס (במקום הנ״ל 66) הוסיף ירושלמי ברכות פ״ד ד״ז: יצחק סחורא שאל לר׳ יצחק.

* 1 יָצַע (בל״ת יַצַּע מל״ע وضع setzen, stellen מל״מ בהפעיל הִצִּיַע ענינו שטיחת דבר תחת הגוף למשכב zum Lager ausbreiten, unter-breiten) כתובות ס״ז עיי״ע יתום, מנחות מ״ד. הִצִּיעָה לו ז׳ מטות, גיטין נ״ו: והציע ספר תורה ועבר עליה עבירה, ובמד״ר ספי״ח ונטל ספר תורה והציעה והביא ב׳ זונות ועבר עליה צ״ל ועבר עליה עבירה וכצ״ל בתנחומ׳ חקת ססי׳ א׳ ושם בט״ס ועבר עליהם, ובויק״ר רפכ״ב ונטל ב׳ זונות והציע ס״ת תחתיהן ובעלן, וכ״ה בילק׳ קהלת ריש רמז תתקע״ב ושם הגי׳ הניח. שבת קי״ג. ומַצִּיעִין את המטות. ועיין עוד דוגמאות בע׳ טפיט וע׳ יחף וממנו השם הַצָּעָה פי׳ שטיחה עיי״ע ועוד בערך יקטאות בציון קונדרס אחרון דילמדנו בביה״מ ליעללינעק ח״ו 88 ושם 89 רק האוהב לקלקל ההצעות, תרג׳ ירו׳ א׳ לדברים ל״ד, ו׳ אַצְעוּן דרגשא ומן אפעל נגזר השם מַצְּעָא ובל״מ מַצָּע פי׳ כמו יָצוּעַ Lager, Bett. פַּעֵל בתרגום ירו׳ א׳ לשמות כ״ד, י׳ ולבמדבר כ״ג, ה׳ דִמְיַיצַּע. הָפעל: ערכין כ״ו מ״ג מטה מוצעת, חגיגה י״ד: מצעות נאות מוצעות לכם, ירו׳ חגיגה רפ״ב דע״ז. הטריקלין מוצע לכם. פסיקת׳ דר״כ פ׳ איכה (צד קכ״ב) ומצאה (הטלית) מוצעת ע״ג מטתו בילק׳ ישעי׳ ריש רמז רנ״ח בשם הפסיק׳ ומצאו מוצע וצ״ל ומצאה מוצע׳, ובדב״ר פ״ב הגי׳ ומצאה פרושה, וילק׳ הושע רמז תקי״ז בשם דב״ר פרוסה. והראשון עיקר כי ענין פרישה הונח על השטוח מלמעלה והיציעה על ההתפשטות מלמטה ומטות ומצעות של קדמונים היו מוצעות על הארץ; והשם יָצוּעַ מלשון מקרא והקבוץ בב״ר פצ״ח ודרש שם יצועי עלה (בראשית מ״ט, ד׳) עלה וקלקל את הַיְצוּעִין. ומזה הענין לפע״ד גם בירו׳ ב״ב רפ״ד די״ד ע״ג המוכר בית הבד . . לא מכר היצועין, ושם רפ״ה דט״ו רע״א המוכר את הספינה וכו׳ לא מכר היצועין. והטעם

[1]) כ״ה בכ״י עיין ד״ס. [2]) עיי״ע ברך ח״ב קצ״ב: והלאה ובע׳ חרב ב׳. [3]) כ״ה לנכון בעה״ק שנ״ב ובפי׳ רה״ג, ובדפ״ע בת, ובד׳ באסיל במלה אחת בתידא! [4]) וכ״ה בפי רה״ג. [5]) וגם בענין בורך או כורך יש להעיר ככה עיין מ״ש בע׳ ברך הנ״ל ותגה אני על החי׳ לעווי שלא עיין בחבורי במקום הנ״ל.

כי המטות והמצעות אינן שייכין כל כך לצרכי בית הבד והספינה כי אם לצרכי הבעלים. ובתוספ' ב"ב רפ"ג ורפ"ד תני' היציעין, ויותר נכון היצועין ופי' מטות והראיה מיצ' ישיין ע"ש.

* 2 יָצַע (הפעיל הִצִּיעַ הושאל ממושג הראשון ענין פרישה ושמוה ההלכה לרבים eine Hala-cha unterbreiten, lehren) בערך צע הביא רבינו מברכות כ"ב סע"א שונה הוא ברגליות ובלבד שלא יַצִּיעַן ופירוש שלא ילמד לאחרים כשהוא בע"ק. ובברכות שם לפי ני' כ"י מ' (ד"ס נ"ג.) ר' יונתן ב"ר יוסף אומר אף מציע [את המשנה] ובלבד שלא יציע את המדרש ר' אלעזר בן שמוע אומר אף מציע את המדרש ובלבד שלא יזכיר את האזכרות שבו. וביר' ברכות פ"ג ד"ו ע"ג ובתוספת' שם פ"ב בקצור ע"ש. והשם הצעה עיי"ע.

יָצִיעַ (מל"מ פי' כמו עליה באמצע הבית מקיר לקיר עיי"ע ברקא נ' ח"ב. ר' ועוד עיי"ע אפתא (Stockwerk, Anbau, (substructum) בפ' המוצא תפילין בגמ' מחזירין ציר (עירובין קי"ב:) של בור ושל דות ושל יציע לא יחזיר. ובפ"ק דפסחים בגמ' בכל מקום שאין מכניסין (פסחים ח.) חורי הבית העליונים והתחתונים והיציע[1]). [ברים] [2]) המוכר את הבית (ב"ב ס"ד ס"א) לא מכר את היציע[3]). גמר' (שם ס"א) מאי יציע[4]) רבא תרגמה אפתא. (תני רב יוסף ג' שמות יש לו יציע צלע תא כבר פירשנו בע' אפתא) [צ"ל רב יוסף אומר ברקא חלילה (ב"ב שם) כבר פירשנו בע' אפתא[5]). תני רב יוסף ג' שמות יש לו יציע, צלע, תא]. פירוש[6]) היציע[7]) התחתונה חמש באמה רחבה[8]) (מ"א ו, ו) אלו לשכות שהיו בנויות חוץ לכותל בית המקדש והיו תחתיים ושניים ושלישים זו על זו וכי האי גוונא היו בנויות דקי"ל כותל ההיכל עוביו שש אמות מלמטה של יציע התחתונה והיציע היתה חמש באמה רחבה וכנס אמה מן כותל ההיכל כנגד תקרה של יציע התחתון ועל אותה כניסה שוכבין ראשי קורותיו[9]) של יציע וממנו ולמעלה עד היציע התחתונה[10]) היה עוביו של כותל ההיכל ה' אמה וכנגד תקרה של תיכונה כנס אמה בכותל ההיכל שעל אותה כניסה ראשי קורות התיכונה שוכבות ולהכי היתה התיכונה (שש אמות רחבה) [וצ"ל שש באמה רחבה]. (מ"א ו, ו) [11]) ומן היציע התיכונה ועד השלישית[12]) היה עובי כותל ההיכל ד' אמות וכנס עוד אמה מקום שקורותיו שוכבות ולהכי כתב (מ"א שם) והשלישית שבע באמה רחבה נמצא מן התקרה השלישית ולמעלה עביו של כותל ג' אמה והיינו כי מגרעות [היינו][13]) לבלתי אחוז בקירות הבית (מ"א שם) כדי שלא יהו צריכין לנקוב הכותל בשביל הנחת הקורות שלא יהא הכותל רעוע. והצלעות[14]) צלע אל צלע (יחזק' מ"א ו) ולא יהיו אחוזים (בקירות הבית) [צ"ל בקיר הבית] (יחזק' שם[15]) אלא כדאמרן במגרעות[16]). והתא היינו יציע ובין התאים חמש אמות (יחזקאל מ, ז) כלומר בין תא לתא ה' אמות. ואיבעית אימא מהכא מצית יליף (ב"ב שם[17]) דתא היינו יציע של אחר הבית דקא חשיב במדות (ד, ז) כותל ההיכל שש עוביו[18]) והתא שש והיינו יציע'. *[אה"ה עד כאן הועתק מפי' רגמ"ה ושם נ"כ הגי' ברקא חלילה כגי' רבינו בע' אפתא וברקא אבל בענין פירוש אלו התיבות הלך רבינו בשיטת ר"ח ועתה הוברר לי כי בערך אפתא גם התיבות ,ואשר נראה לנו' לפי ני' כ"י ו"ו א' וב' ול"ד או ,פ"א שפירשנו אנו' עד סוף הערך אינם מדברי רבינו כי גם הם שייכים לר"ח מאחר שהפי' נעתק ממנו כי ראיתי בשמ"מ לב"ב ס"א. שהביא בשם הריא"ף וז"ל . . ומצאנו בפי' ר"ח ז"ל כתב מר רב שרירא גאון ז"ל בכתביו פי' אפתא בל' ישמעאל אנרו"ב (?) והוא שמקרין בית תחת קירוי של מעלה וטחין אותו ומשתמשין (אותו) בו כ"י עכ"ל יעו' הכו' מראה כי הריא"ף קיצר פי' ר"ח בשם ר' שרירא גאון אבל מדברי הערוך

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וב"ד ודפ' ווניציאה ובדפוי הכר מן חורי עד והתחתונים ובדפ' פיזי והלאה נשמט כל הציון בטעות. [2]) וכ"ה לנכון בע' ברקא ועיי"ע אפתא. [3]) וכ"ה במשנה דירו', ובמשניות ג"כ היציע ובכ"י ש"כ את היציע אבל במשנה דבבלי יציע. [4]) בע' אפתא (בה"א רפ"ז), ובע' ברקא ג' (ח"ב ר':) נדפס בטעות יצועה יציעה. [5]) וככה מסה רבינו בע' אפתא ובע' ברקא ג', אבל מזה דתני רב יוסף ג' שמות וכו' לא דבר מאומה בערכים הנ"ל לכן יש להגיה כבפנים. [6]) ומעתה יפרשם רבינו בסדר. [7]) בבחירא כתוב היציע ובקרי היצוע. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב ובדפ' ווניציא ועיין במדות ד', ד' ח' ובפרש"י לי'. [9]) ובפי' רגמ"ה כ"י לב"ב אשר ממנו הועתק כל הפי' הנוכחי הגי': קצות קורותיו, וכן לטטה בסמוך. [10]) ובפי' רגמ"ה שם הגי' יותר מקולה וממנו ולמעלה כנגד יציע התיכונה. [11]) בפי' רגמ"ה הסדר ולהכי הוה התיכונה שש באמה רחבה וכנגד התקרה של תיכון כנס וכו' וכו'. [12]) בפי' רגמ"ה אתא וכנגד היציע שלישית. [13]) וכ"ה לנכון בפי' רגמ"ה, ושם נ"כ הסדר כמו שכתבתי בהערה 11. [14]) שב רבינו עפ"י פי' רגמ"ה לפרש מאמר ד"ב יוסף בב"ב שם. [15]) ובפי' רגמ"ה ולא יהו אחוזות בקירות הבית וצ"ל כמו שהגהתי בר"ב. [16]) וגם כאן יותר נכון כלים (מ"א ו, ו) כי במגרעות. [17]) ושם: ואי בעית אימא מהכא. [18]) זה כפי' רגמ"ה ובמדות לי'.

בע' אפתא מוכח כל הפירוש רק שם נשמט „בל' ישמעאל אנרונ" כרוב פעמים בהעתקת דברי הקדמונים ע"י רבינו. ומלת אנרונ צ"ל לפע"ד אברונ מל"ע ابراج קבוץ מן برج בנין בולט לחוץ כעין מגדל סובב הבית כמבצר Schutzwehr, Vormauer [1] על כל פנים נראה כי רבינו בע' אפתא ראה פי' רב שרירא גאון מתוך פי' ר"ח ואולי אם גם תיבות „ואשר נראה לנו" או „פ"א שפירשנו אנו" ליתנהו בפי' ר"ח בכל זאת כיון רבינו בתיבות אלה על פי' רב שרירא גאון ומשתמש בזה הלשון להורות כי בעיניו יתר שאת לפי' רב שרירא גאון מפי' ר"ח שהביא קודם לזה ולפי גי' כ"י ו"ו ול"ד יפה הבדיל רבינו במלות: „ע"כ פי' ר"ח ז"ל" פי' ר"ח מפי' „ואשר נראה לנו" אשר כונתו בזה לפירוש רש"ג כאמור] —

יָצֵף (מל"ם יָצֵף פירוש זעף ודאג, betrübt, bekümmert sein) תרג' את מי דאגת (ישעיה נ"ז, י"א) ית מן יצפתא. *[אחי"ה צ"ל יצפת כגי' בעל כ"כ ובוקסט', ובמתורגמן אי' כגי' ר"ב וש"נ יתר דוגמאות, ובנו"ג יְצִיפַת, ובפַּעֵל ליַצָּפָא תרג' ירמי' ל"א, י"ב ובאתפעל אתייצף תרג' תהלים ל"ח, י"ט ועוד פי' יצף בל"ס משגיח sein Augenmerk richten ובזה הענין בב"ר פנ"ו ויאמר הנה האש והעצים (בראשית כ"ב, ז') א"ל יצף לההוא גברא דינער ביה פי' ישגיח וידאג ועיין מ"כ בשם פי' המיוחס לרש"י, ומערוך ע' צף ו' נראה שנזר אומר מע' הבא אח"ז] —

* יָצֵף (נרדף עם צפה בפעל יַצֵּף פי' הֶרְאָה כלומ' גִּלָּה sehen lassen, aufdecken) ירו' תעני' פ"ב דס"ה רע"ב נפח צפונה יַצֵּף לבֵניך פי' המפרש משנפח רוח צפון גלה לבניך שהיו מכוסים מפני הגשמים ואל תירא מהמטר שתשחיתם ע"ש בגליון דפ' קראט'. ועוד עיין ערך צף ו' וערך הקודם לזה.

* יָצַק (מל"מ א') שפך דבר הנגר. ב') ענין התכה בדבר הנתך 1 giessen etwas Flüssiges, 2 Metall giessen, schmelzen) זבחים קי"ב: היוצק והפותת והבולל ובסנהד' פ"ב סע"ב היוצק והבולל והפותת. שם ס"נ. אזהרה ליוצק ובולל מנין וכו'. הוריו' י"ב. מציקין לו שמן על ראשו כ"ה בכ"י מ' ובבה"ג מציק לו ובנו"ג מוצקין (?) ובבנין הָפְעַל יוצק עיין בע' צק א' ע"ש היטב. והשם המופשט יְצִיקָה הוריו' שם מנחות ע"ד: ע"ה סע"א ירו' נזיר רס"ה דנ"ג ע"ד והקבוץ יְצִיקוֹת מנחות י"ח: ועוד השם נצוק (מהנפעל) עיי"ע וע' קספרס. — בהוראה שניה ירו' ברכות פ"א ד"ב סע"ג כראי מוצק (איוב ל"ז, י"ח) בכל שעה ושעה נראין מוצקים ושם רע"ד השם: בכל שעה ושעה נראין כשעת יציקתן. ודע כי גם הפרסיים הקדמונים שערו בנפשם כי השמים היו מוצקים ממתכת מוצקת ולכן שמים יכונה אצלם acman פי' אבן עיין שפיענעל קדמוניות של אירן ח"ב 109 והלאה והרחבתי לבורי בזה הענין במ"ע דמ"ג חכ"א 586 ועוד עיי"ע כדכר. והושאל לתאר בו את הצדיקים שהם עומדים כיסוד עולם וחזקים כמו מוצקים. ירו' כלאים פ"ט דל"ב: ירו' כתובות פי"ב דל"ה. יצוקים ואראלים. ובכתובות בבלי ק"ד. מצוקים עיי"ע אראלים (ח"א רס"ה) וש"נ.

יָצַר (מל"מ נתן צורה לחומר ועוד ענינו כשרש ברא bilden, erschaffen השם המופשט יְצִירָה das Bilden, Erschaffen. יֵצֶר Sinn, Trieb) בר"נ דחלק (סנהדי צ"א:) א"ל אנטונינוס לרבי יצר הרע אימתי שולט באדם [2] משעת יציאה או משעת יצירה [3] אמר לו משעת יצירה אמר לו א"כ היה בועט באמו [4] והורגה [5] ויוצא אלא הוי אומר [6] משעת יציאה אמר רבי דבר זה לימדני אנטונינוס ומקרא מסייעו לפתח חטאת רובץ (בראשית ד', ז'). ובב"ר פרשת ל"ה (לפנינו ל"ד) וירח ה' את ריח הניחח אמר לו אם היה [כן] חוטט [7] בני מעיה ויוצא אלא משיצא והודה לו רבי שהשוה לדעת המקרא כי יצר לב האדם רע מנעוריו (בראשית ח', כ"א) ר' יוחנן [8] אמר מנעריו כתיב משעה שניעור לעולם. *[אחי"ה לפע"ד רבי שאמור כאן או רבינו תיכף אחר זה הסיפור בב"ר שם הוא ר' יהודה נשיאה שנקרא ג"כ יודן והוא בנו של ר' גמליאל בנו של רבינו הקדוש עיין מבה"י למהרז"ף צ"ב והלאה והיה לו עסק עם אנטונינוס

---

[1]) ואינו מגוף הבנין וכן נ"ל כי יציע בענין בפני עצמו ממה דאי' בתוספתי נגעי' פ"ו תיציע והאבוס והמגירא אין מטמאין בנגעים וכו' וכשהוא נותץ את הבית אין נותצין אותו. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ם ובע"י ובילק' כ"י אצל ד"ס סנה' צד קכ"ח. ולא העיר בעל ד"ס על הערוך בנו"ג כאימתי יצה"ר שולט באדם ובב"ר פל"ד הגי' נתון באדם. [3]) בנו"ג הסדר בהיפך ע"ש. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ם ק' ופ' ובנו"ג במעי אמו. [5]) לפנינו לי'. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ם. [7]) בנו"ג א"ל לאו! שאילו היה נתון בו עד שהוא במעי אמו היה חוטט וכו' ובילק' נח רמז ס"א הגי' א"ל לאו שאלו כן היה חוטט וכו' וכצ"ל בערוך ובדפ"ר בקטוע, כי לא הביא כי אם משעה שניער לעולם. [8]) בנו"ג ר' יודן וכ"ה בירו' ברכות פ"ג ד"ו רע"ד, ובילק' ובלקח טוב חסר שם האומר.

אסוירוס עיי"ע אנטונינוס (ח"א, קמ"ה:) כדעת מו"ר גרעטץ (אבל עיין מ"ש מהרז"פ שם צ"ג) והראיה כי כן הוא יען כי בימי ר' יודן גברה יד הנוצרים ומעקרי דתם היתה האמונה בירושת החטא Erbsünde ונגד דעה זו לוחם זה המאמר של ר' יודן באמרו כי יצר לב האדם רע משעה שניעור לעולם או כלשון הירו' ברכות שם משעה שהוא ננער ויוצא לעולם כלומר משעת יציאה לעולם ללכת בדרכי תבל ולא משעת יצירה במעי האם. ויען שרוצה ר' יודן לחלוק לאנטוניוס (בן אסוירוס) כבוד תלה זו הדעה בו ואמר שלמד כן ממנו בהתוכחו עמו. וק"ל. — יֵצֶר, יֵצֶר טוֹב, יֵצֶר הָרַע (בר"ת יצ"ט, יצה"ר) רגיל מאוד בדרז"ל ד"מ ברכות ה'. ט"ו: כ'. יג"ד. ס': ס"א. ושם: שבת ס"ב: ס"ג: פ"ט. ק"ה: קנ"ו: עירובין י"ט. יומא ס"ט: סוכה נ"ב. ושם: מגילה ט"ו: חגיגה ט"ז. כתובות ס"ד: נדרים ל"ב: מ'. סוטה ח'. מ"ז. ירושלמי נדרים רפ"ט דמ"א: קידושין כ"א: ל': פ': פ"א. ושם: ב"מ ל"ב: ב"ב ג': ט': ט"ו. י"ז. נ"ח. ע"ח: סנה' מ"ג: ס"ד. ק"ג. ק"ה. ק"ז. קי"א: ע"ז ה'. תמורה ט"ו. ב"ר פ"י פכ"ב, פ' ל"ד וקהל"ר פ' את הכל. הקבוץ ברכות ס"א רע"א שני יְצָרִים וכן הוא בב"ר פ' י"ד וילקוט בראשית רמז כ'. ושם מופשט יצירה, תוספת' ב"מ פ"ח יצירה אין פחות מי"ב חודש, ב"ר ר"פ י"ד וייצר (שני) [שתי] יצירות יצירה לאדם ויצירה לחוה יצירה לשבעה ויצירה לתשעה . . יצירה מן התחתונים ויצירה מן העליונים, ויק"ר ר"פ י"ד א"ר שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף וכו' ושם וב"ר ישם לא כשם יצירת הולד בעוה"ז כך יצירתו לעוה"ב . . ביה"א כשם שיצירתו של אדם בעוה"ז כך יצירתו בעולם הבא וכו', מ"ק י"ח: סוטה ב' סע"א, סנהד' כ"ב סע"א יצירת הולד, ירו' נדה פ"ג ד"ג ע"ג יצירה באדם . . יצירה בבהמה, ירו' יבמות פ"ת ד"ט רע"ב יצירתו בידי שמים, הקבוץ ב"ר שם כתובות ח'. ירו' יבמות פ"ד ד"ה סע"ג שתי יצירות. והפעל ברכות ס"א. (עירובין י"ח.) וייצר אוי לי מיוצרי אוי לי מיצרי ועיין מדרש לקח טוב בראשי' א'. ו'. נפעל נוצרת, אבות פ"ב מ"ח עיין תוספ' חרשים למה לא אמר התנא לכך נבראת. פעיל במקום התואר פסיקת' רבתי פ' אחרי (ר"פ ס"ז) שמא אתה גדול מן האדם יציר (כפים) [כפיי], אתפַעַל יומ' פ"ה. דכל מידי ממציעתיה מיתַצַר] —

* יוֹצֵר (מל"מ פי' אומן יוצר חרש Töpfer מערך הקודם מהוראת הפעל: נתן צורה לחומר) ב"ר פי"ד כלי יוצר שלא הוסקו וכו' שם פנ"ה היוצר הזה כשהוא בודק את הכבשן וכו'. ב"מ ע"ב: עיי"ע בץ ב' (ח"ב, קנ"א) ושם נסמן פרה פ"ה, מ"ו הקבוץ ביצת היוצרים, ויק"ר ס"פ כ"ג משל לתלמידו של יוצר שגנב ביצת יוצרים וכו' וכן הגיה לנכון מו"ל של פסיקת' רבתי פכ"ד צד קכ"ד במקום שגנב יצרים. סוכה ח': שתי סוכות של יוצרים וכו'. בית יוצרה, בית היצירה עיי"ע בת"ב ע': והלאה.

* יְצָרִים (נלפע"ד מל"ע وَزَن דבר שמכביד על ידו דבר אחר Beschwerer) תוספת' ב"ב פ"ג המוכר בית הבד מכר את היצרים כ"ה בפירשב"ם לב"ב ס"ז: ובנו"נ בב"ב שם הנסרים עיי"ע יקב ובתוספ' שם בנו"נ היצירין ובכ"י אירפורט בט"ס היצידין, ונ"ל כי היצרים הן הקורות שמכבדין את התמד בבית הבד, ועוד עיי"ע יקב.

* יָצַת (מל"מ ענין דליקה ויקידה an- verbrennen) סוטה ט"ו. משתיצת האור ברובו וכ"ה לנכון בכ"י ב' ליומא ס"ז: משתיצת את האור ברובן ובע' צת הגירסא עד שיצת, ובנו"נ במ"ס משיצית וצ"ל משיצת, ובכ"י ל"ד (ד"ס יומא צ"ו.) משיוצת צ"ל משייצת. ובהפעיל תָמִיד פ"ד מ"ד שהיו מציתין וכו' עיי"ע אליתא (ח"א, ק"ת. וש"נ. ע"ז ל"ת. ירו' שבת פ"ז ד"י. עיי"ע אנם (ח"א, כ"ג.) ירו' ב"ק פ"ב ד"ג רע"א במצית את האור וכו' ירו' תרומ' פ"ז דמ"ד ע"ד המצית גדישו של חבירו. והשם הצתה עיי"ע וע' אליתא.

* יָקָא (שם הפרטי) ירו' שבת פ"ז ד"י: ר' חנינא בן יקא ואולי הוא אחד עם חנינה בר איקא בירושלמי כתובות פ"ז דל"א ע"ג אבל מצאנו גם במקרא (משלי ל', א') שם העצמי בן יקה ונדרש בשהש"ר בתחלתה ובריש קהל"ר ובמד"ר פ"י ילק' שה"ש רמז תתקפ"פ יקא שהקיא דברי תורה וכו' ע"ש ושם הגי' באל"ף בסוף וכ"ה בפי' רלב"ג אבל באברר"נ ס"פ ל"ט ובמדר' משלי פ"ל בה"א בסוף כמו במסורה ובמדר' משלי דרש בן יקה שהיה נקיא מכל חטא ועון וכ"ה בשם המדרש בילקוט משלי רמז תתקס"ב רק שם הגי' באל"ף.

יָקֶב (לדעת רבינו סל ואי"כ מל"ע وَقْب פי' ענין חללה ניקוב ועמיקה Gehöhltes, Vertieftes ויש להעתיק יקב Hohlmass, cufa) בפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר בית הבד (ב"ב ס"ז:) ת"ר המוכר את בית הבד[1]) מכר את הנסרים ואת היקבים. פי' הנסרים ,הן הקרשין שמשכיבין על

[1]) כ"ה לנכון ברפ' וויניציא, ובשרפ"ע חסר.

הזתים לעצרן. היקבים הן הסלים שמביאין בהן הזתים מן השדה לבית הבד". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לב"ב רק שם במקום תיבות על הזתים לעצרן אי' מלת ע"ג התמד ואחת היא כי היוצא מן הסחיטה ועצירה נקרא תמד ועיי"ע פרצן. ובעלי תוספו' בב"ב ס"ז: ד"ה ים ובנדה ס"ה. ד"ה הדפין הסכימו עם פי' רבינו כי יקבים הם הסלים וכו' וחולקים על פירוש הרשב"ם ע"ש אבל מ"ש הרשב"ם ד"ה מכר את הנִסרים: הן כעין נסרים נתונים סביב הזתים בבית הבד כדי שלא יתפזרו אנה ואנה בהכביד הקורה עליהם ע"כ זה עולה עם פי' י"א דאי' בפי' רגמ"ה כ"י שם וז"ל: וי"א שמקיפין אותן סביב לתמד וקושרין שלא יתפזרו הענבים אילך ואילך ע"כ. וזה ענין של עקל בית הבד עיין פירשב"ם בסוף ד"ה מכר את הנסרים וכן מפורש בע' לולב בשם רגמ"ה ע"ש. ולא זכיתי להבין פי' רבינו עפ"י פירש רגמ"ה שמאחר שנסרים ענינו קרשים איך פתרו שם יקבים הנזכר אצלו מענין סלים לכן היטב פירש הר"ם (הובא בשמ"ט לב"ב שם) וז"ל מכר את הבית הסורים (זו גירסתו ובחי' ן מגאש הגי' הסירים) שהוא הבור שיורד (לו) [אליו] הזיתים בשעה שהן נכבשין תחת הקורה ובית היקבים הבור שיורד לתוכו היין בשעה שנדרך עכ"ל, וזה נ"ל יפה והכל מענין אחד הוא רק נ"ל להגיה בית הסירות מלש' סיר הקבוץ סירות Topf, Kessel, פי' דוד וכל דבר חקוק ויקב נ"כ מל"מ דבר חקוק והוא גת התחתונה והוא ים החקוקה העשויה כעין יקב כפירשב"ם לב"ב שם. ומזה ל"מ יקבי המלך (זכריה י"ד, י') שתרגומו שיחי מלכא ופי' רש"י לזכריה שם כמו שיחין ומערות וכן כל יקבים שבמקרא לשון שיחין הם בור שלפני הגת שהיין זב לתוכו. ומדרש אגדה וכו' יקבים שחצבם מלך מה"מ ע"כ וכונתו על פסיקתא דרנ"י עקרה (פסיק' דר"כ צד קמ"ג:) הובא בלי ציון בילק' ישעי' רמז של"ד ועיין שהש"ר פס' צוארך כמגדל ובמו"ע ע' רפע ושם תראה שגגת ר"ב כי עיקר הגי' כמ"ש החי' באבער (פסיק' שם) שיחי דיפו. ומן השם נבנה הפעל פסיקת' שם יקבים שיקבם ממה"מ הקב"ה, ושם יקבים שיקבם המלך שלמה, ובילקוט שם צ"ל יקבים שיקבם המלך שלמה, ושם אי' לנכון הגי' עד שִׁיחַיָּה דיפו ובשהש"ר בטעות ריפע! וכן גרם רבינו בע' רפע בלי פי'] —

* יָקַד (מל"ם וכן בל"ע وقد ובל"ם יְקַד שרוף והדליק (brennen, anzünden שהש"ר פ' כמעט דרא יקידא יקדת ובאיכ"ר פ' ממרום באפעל: קרתא יקידתא אוקידתא (ובסנהדרין צ"ו: ילק' ישעי' רמז רכ"ז וילקוט מ"ב רמז רנ"א אי' היכלא קליא קָלית), סנהדרין ל"ג: אדמוקדך יקוד וכו' עיי"ע קד ב'. ושם צ"ג. אוקדן וילקוט ירמיה רמז ש"ט אוקידו עיי"ע אוד (ח"א, ל"ב) ובע' קס א' גי' רבינו אוקדוה. פסיקתא דר"כ (קי"ב, רע"ב) ואוקיד היכלי ושם קי"ד. ונפיק עפרא יקידא ואוקיד זרעא צ"ל דרעיה כמו שהגיה החכם באבער שם וכ"ה באיכ"ר בסוף פתיחתא. הפעל קידושין נ"ו: חולין קמ"ו. ירו' פסחים רפ"ב דכ"ח ע"ג תקדש (דברים כ"ב, ט') תוקד אש. אתפעל ירו' חגיג' דע"ז ע"ג קברא דרבך אִיַּקַּד וכו' ואשכחיה אייקד. אתַּפְעל תרג' תאֹכל באש (יחזק' כ"ג, כ"ה) תִּתּוֹקַד בנורא עיי"ע אחריות (ח"א, נ"ח:) ובנו"נ יתוקדון. תרגום אונקל' ויקרא ו', ב' עלתא דמִתּוֹקְדָא. שם י', ט"ז והא אִתּוֹקַד. והשם ר"ה כ"ב: לישנא דיקוד; שבת פ"ב סע"א יקידה, ובתרגום יקידא, יקידתא יקידותא עיין דוגמאות בעמת"ר ללעווי. והתואר זכר יָקִידָא עיין ריש הערך הזה וירושלמי תענית פ"ר דס"ט: ופסיקת' דר"כ הנ"ל, ולנקבה יָקִידְתָא עיין לעיל ובדניאל ג', ו'. ט"ו. י"ז. כ"ג. כ"ו יקדתא ובפסוק י"א וכ"א יקידתא.

יָקְטָן (שם הפרטי לבנו של עֵבר (בראשית י', כ"ה) ונדרש מן קטן (sich verkleinern בב"ר בס"פ ל"ח (לפנינו ל"ז וכ"ה בפ' ו') למה נקרא שמו יקטן שהיה מקטין עסקיו [1]) ומה זכה זכה להעמיד י"ג משפחות ומה אם הקטן על שהקטין עסקיו כך, גדול המקטין עסקיו עאכ"ו [2]) (כדכת') [ודכוותה] וישלח ישראל את ימינו וגו' (בראשית מ"ח, י"ד). *[אחי"ה סוף הערך איתא רק בכ"י ו"ו וה"ב וכ"ה בב"ר בשני המקומות וכמו שהגהתי במקום כדכת' של כ"י ערוך וכונתו על הדרוש שם מפסוק וישלח וגו' וישת על ראש אפרים והוא הצעיר וכו' אלא שהיה מצעיר את עסקיו וכו' ובפסיקת' רבתי ס"פ ג' הגירסא והוא הצעיר שהיה ממעט את עצמו וכו'. ונראה שכן גרם רבינו רק בב"ר פרשת ל"ז (שהוא אצלו ל"ח) אבל לא בפרש' ו' שאל"כ היה לו להביא הפרשה הקודמת] —

* יקטאות (לפע"ד מל"ר אמצ' escocia, cotzia, cottum, cottus פי' מכסה עב לכסות בו בלא"ש (Kotze בקונדרס אחרון ממדרש

[1]) כן הוא בב"ר פרש' ו', אבל בפרש' ל"ז איתא מקטין את עצמו ואת עסקיו וכ"ה בילקוט נח רמז ס"ב. [2]) כן הוא רק ברפ"ו.

ילמדנו לר' שמעון הדרשן בעל הילקוט נדפס בביה"מ לה' יעללינעק ח"ו 88 הציע המטות ביקטאות ובטפיטין ונ"ל שצ"ל יסקטאות והוא escocia הנ"ל מכסה עב אבל גם בל"ר נשמט הס' כדמוכח מדוגמאו' הנ"ל אבל יותר נ"ל לנסח קיטאות במקום יקטאות והראיה מע' קטה ששם גרס רבינו בשם ילמדנו כריש בהעלתך: קטאות של בוץ וכו' ועיין עוד ס"א מחצלות במקום קיטיות של ויק"ר שאי' בע' הנ"ל הרי שמלת יקטאות צ"ל קיטאות והוא ממש cottus, cottum בקבוץ עברי ופי' מחצלאות [1] שוב הראיתי לדעת במכתב הרב הח' ידידי באבער אלי כי בתנחומא כ"י שלו ס' אמור איתא מכוסין בקיטאות ועיין עוד פסיקת' דר"כ (צד ע"ד) ומ"ש הח' הנ"ל וא"כ בודאי היו"ד צ"ל אחר הקו"ף.

* יָקוּם (יָקִים) (שם פרטי א') לכהן הגדול בבית שני והוא הנקרא בספרי המכביים Ἄλκιμος ב"ר ס"פ ס"ה ויקום איש צרידות עיי"ע אשכל (ח"א 311) ומ"ש, ויותר טוב לגרוס כאן יקים, ובש"ט סוף מזמור י"א הגירסא יויקים איש (צרורות) [צ"ל צרידות] הוא בן אחותו של יועזר איש צרידה. ב') לתנא: פסיקתא רבתי פכ"א (י' הדברות פי' קמייתא): רבי יקום ור' יהודה ר' יקום אומר העובר לא תחמוד וכו' ואולי הוא אחד עם ר' יקים בעדיות פ"ז מ"ה ושם הגי' לפנינו העיד ר' יהושע ור' יקים איש הדר ובסד"ה ע' יוד צד קמ"ז רע"ד הגי' ר' יקום איש תדיר אבל הנ"ל להגיה איש חדיד וכ"ה ביוחסין השלם 71 ר' יקים איש חדיד וכ"ה בסוף הקדמה לזרעים לרמב"ם וכן הוא במאירי בפתיחתו לאבות.

* יְקוּמָא (פירוש כמו יְקוּם בל"ט das Seiende, Lebende) עיין אונקלי לבראשית ז', ד'. כ"ג; לדברים י"א. ו', ב"ר פל"ב קיומיה ועוד עיי"ע יקומיני.

יקמין (לדעת רבינו בגדים המעטפין בהם בבית המרחץ את הראש Badekopftücher ולפע"ד Badeheizofen תנור בית המרחץ עיי"ע בית יקמין ח"ב, ע"א) בפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר את המרחץ (ב"ב ס"ז סע"ב) מכר את הנסרים ואת בית היקמין. פירוש יקמין אלו בגדים שמעטפין ראשיהן במרחץ מפני החום שלא יזיק להם בראש. *[אחי"ה הועתק מלה במלה מפי' רגמ"ה כ"י לב"ב ובזה הפי' מסכים פירשב"ם לפי' י"מ. ובשט"מ מפורש בשם הרא"ם בזה"ל: יקמים הם ספלים של עץ שמשתמשין בהן בבית המרחץ ונתנים בהם מים לפני כל אחד ואחד והיא שקורין לה אקבא"ב עכ"ל ואולי הוא מל"ע קַבּ, קַבּ כלי חלול וחקוק. והנכון אצלי כגי' התוספת' ב"ב פ"ג בית הקמין [2]) וכ"ה בירו' עיי"ע בית היקמין ומ"ש. ובורי"ף ובורא"ש הגי' בית היקבים וכה"ג בנימוקי יוסף בכ"ז פי' כפי' הערוך וזהו ארכביה אתרי ריכשי] —

☞ יקומיני (מל"י ἡ οἰκουμένη ארץ נושבת die bewohnte Erde, Erdeinwohner) מדרש ב"ר פ' בא אתה וכל ביתך (פל"ב וילקי' נה ריש רמז נ"ו) ומחיתי את היקום (בראשית ז', ד') רב אבון אמר יקומיני פי' בל"י כל ארץ נושבת.

* יוּקְנָא (מל"י εἰκών בל"ר אמצ' icona, iconia וכן בל"ם יוּקְנָא פי' דמות וציור Bild, Abbildung) פי' כמו איקונין שהוא בל' קלילא עיי"ע (ח"א רנ"ז:) הקבוץ בתוספת' שבת ר"פ י"ח אין מסתכלין בייקנאות כ"ה בכ"י וויען ובקצת דפוסי' ובכ"י אירפורט דיוקנאות וגי' בייקנאות יש לקיים רק צ"ל ביוקנאות, ובירו' ע"ז רפ"ג דמ"ב סע"ב הגי' איקוניות, איקונית] —

יקינטין (בל"י ורו' ὑακίνθινον hyacinthinum מין אבן טובה Hyacinth ועיין במו"ע) בילמדנו והיה עקב תשמעון פרשת פסל לך (בתנחו' לי' ואי' בילקוט עקב רמז תתכ"ד בשם מדרש) אתה מביא את המרגליות ואת היקינטין [3]). — (א"ב פי' בל"י ורו' מן אבן טובה ירוקה ובתוכה לפעמים כמו עפרות זהב ועוד בשם זה נקרא פרח אשר לו גוון של תכלת וזה פירוש חור כרפס ותכלת באסתר רבתי תרג' עקילס איריון, קרפסינון ויקינטינון כי זו היא הגי' הנכונה ועד היום מעתיקים יונים ורומיים העתיקו כן עיי"ע איירינן, ובמד' ב"ר בס"פ ויבא יעקב שלם (פע"ט) אלו חליות ויהקינתא כי זו היא גירסא נכונה, לפי זה משיב יפה על השאלה י"ה מאי עבדית הכא). *[אחי"ה ובנו"ג דייקניתא ועיין מ"ש בע' דייקינתין, ובענין שאלה י"ה מאי עבדית הכא נ"ל כדעת מהרז"ו בב"ר שם כי עיקר מקומה הוא אחר דברי ר"י דס' בשם ר' לוי שדורש עוד קשיטה קשט יה ששם יה מקשט ומחזק הענין.

---

[1]) וכן נדפס בביה"מ הנ"ל בטעות אבליגא במקום אבלינא שהביא רבינו בערך אבלינא בשם הילמדנו ועיי"ע (ייגום) [ייגום] ומ"ש. [2]) אולם בכ"י אירפורט ג"כ בית היקמין והיו"ד נסמן בש:א אולי להורות שאינו מן השורש. [3]) כ"ה בדפ' וויניציא, ובדפ"ר ופיז' ודיקינטין, ובכ"י ו"ו ול"ד ודיקנטינון ובילקוט שם בט"ס ודייקוסנין וצ"ל ודייקנטינין ועיי"ע דייקינתין.

בענין העתקת מעתיקים יוניים עיי"ע איירינון (ח"א, ע"ב) ועי' טיינון ומ"ש כי תרגום השבעים תכלת ὑάκινθος ולכן טעות הוא ביד בעל צמח דוד לומר כי הוא כעין אבן רובי"ן כי זה הוא אודם ולא מגוון תכלת והפליג בשבח אבן זאת ע"ש אולם בל"ע ياقوت ובל"פ ياكند הוראתו ג"כ אבן יקרה (או פנינים) מגוון תכלת או צבע זולתו. ובשמ"ר ס"פ ל"ח לוי דייקניתין יותר טוב לגרוס יקינטון אולם הגוון תכלת לא עולה יפה לתאר בו את אבן ברקת אשר עליה היה חקוק לוי (שמ"ר שם ופסיקת' זוטרתי תצוה צ"ד: בהוצאת באבער) ולכן היטב העתיק בעל לקח טוב ברקת זעפרן כי זעפרן הוא בל"ע ופ' زعفران ירוק ככרכום safran-gelb ויתכן זה הצבע לברקת ובתרג' שה"ש ה' י"ד שתי גירסאות נתערבבו לוי גליף על ברקן (ועפרן) [צ"ל זעפרן] ונ"ל כי זעפרן בא מגליון להורות על ברקן = ברקת והח' באבער שם כתב „ומלת ברקן הוא מיותר ויש למחוק מן הספר" אבל לפע"ד היפך הוא כי ברקת עיקר וכ"ה בשמ"ר שם על ברקת היה כתוב לוי ובא הגליון לפרש כי צבע ברקת = ברקן הוא זעפרן או י"ל כי ברקן זעפרן שניהם מורים על הצבע ואז ב' במלת ברקן תהיה כמו וי"ו והוא ל"ע ورق פירוש ירוק ושעור ברקן זעפרן ירוק ככרכום, ומו"ע בע' עפרן טעה בפירושו] —

* יוֹקִינוּס תרג' ירו' ב' לבמדבר ל"ד ט"ו פי' כמו אוקיינוס עיי"ע ח"א, רנ"ה.

יַקַר (מל"מ פירוש ענין חשיבות וכן בל"ע وقر בבנין חמישי geehrt, geachtet sein ועיקר הנחתו על ענין כבדות (belastet, schwer sein כפ' שני שעירי (יומא ס"ו סע"ב במשנה) מיקירי [1] ירושלים היו מלוין אותו. בר"ג דפ' נגמר הדין (סנהדרין מ"ג.) נשים יקרות בירושלים היו מתנדבות ומביאות הלבונה שמשקין ליוצא ליהרג כדי שתטרף דעתו [2]. פי' נשים יקרות תרג' כבוד יקר. — (א"ב ל"מ הוא וששון ויקר (אסתר ח', ט"ז). *[אחי"ה ומה שלא הביא ר"ב פסוק הקודם באסתר (א', כ') יתנו יקר לבעליהן נראה מטעם הוכחה במגילה ט'. דיקר הוא לשון תרג' ולדעת רבינו אולי יקר דאסתר ח' ט"ז ג"כ מלשון תרג' הוא עיין הפשב"ע ע' יקר. והעיר שם ג"כ על אסתר א', ו' את יקר תפארת גדולתו כי איננו מלשון כבוד כי אם לשון כל הון יקר (משלי א', י"ג) וכמו בשהם יקר (איוב כ"ח, ט"ז) אבל מאסתר ו', ו' והלאה הוברר כי יְקָר לשון עבר הוא ובפרט התואר יָקָר בלי ספק לשון עבר הוא ופי' חשוב וגדול הערך וכן בלא"ר ד"מ ברכו' כ"ח רע"א יומא חד במן יקר כ"ה לפי גי' כ"י מ' ובב"נ ובמנו"ה אצל ד"ס ברכות צד ע"א ובכ"י א"פ בכסא דיקרא ובנו"נ בכסא דמוקרא וזה האחרון נ"ל מל"ע موقّر פי' חשוב ונכבד, וגי' רבינו בע' כם ד' ע"ש היטב. ובירוש' יבמות פי"ב די"ב ע"ד יקר ובירו' שבת פ"ו ד"ח. אי' יקיר והוא התואר עיין בסמוך. ועוד השם הארמי יקרא מגילה כ"ח: קידושין ע'. סוטה מ'. סנה' מ"ו: ב"ב ק': ובכנויים ברכות י"ט רע"א ביקריה, ב"ק ק"ב: יקרייכו. ויק"ר פל"ד ליקרך ועוד עיי"ע איקר ובתרגום הועתק כבוד המיוחס לבורא ע"י: יקרא דיי, יקר שכינתיה דיי, וכבר האריך בענין זה במאמר מיוחד ומלומד הרב הח' מאייבוים. ועוד השם יְקָרוּת איכ"ר פ' בני ציון: מה היתה יקרותן ובהשמטת הת"י (כדרך לא"ר וסורי) קהלי רבה פ' שלח: את חכים ביקירו דברייתא. ועוד השם יוֹקר (Theuerung) סנהדרין צ"ז. סוטה מ"ט רע"ב, שהש"ר פ' התאנה מעשר שני פ"ד מ"א, שבת ל"ב סע"ב, ב"מ ע"ג. ירו' ב"מ פ"ה ד"י: ירו' כתובות רפי"ב דל"ד ע"ד, ירושלמי הוריות פ"ג דמ"ח ע"ג, ויק"ר ר"פ ב' קהל"ר פ' ואמרתי. ובל"ס יוקרא וכ"ה בתרג' איוב כ"ח, י"ז והפכו זול, זילותא. והתואר מל"מ יָקָר, יַקִּיר, יַקִּירָא (עזרא ד', י'; יקירה דניאל ב', י"א) ירו' קידושין פ"א. דנ"ח ע"ד כספא יקיר, נחשא יקיר (והפכו זליל), קהל"ר פ' שלח ויקיר מאומתך פי' נכבד ונחשב. והקבוץ יַקִּירֵי יומא הנ"ל. חולין כ"ו רע"ב. סוכה ל"ז. ועוד עיי"ע יחיד. והקבוץ מן יקר לזכר יְקָרִים מגילה כ"ג: מנחות מ"ד. ויק"ר ר"פ ב', יקרין שבת נ"ב. ולנקבה יְקָרוֹת סנהדרין מ"ג. כתובות ק"ו סע"א. והפעל בתרגום לשמות כ', י"ב יַקַר ית אבוך, לבמדבר כ"ב, י"ז יקרא איקרינך, למשלי ג', ט' יקר לאלהיך וכו'; ד', ח' וחבקיה דתיקריך ועוד זולתו, וכן בדרז"ל ברכות ה' סע"ב אייקר חלא, ב"ק ק"ג. אייקר כיתנא, סנהדרין מ"ו סע"ב דמייקרי כהו אינשי, במד"ר פכ"ג מְיַקַּר, מיוּקָר, דב"ר ספ"ז מייקר. אתפעל סנהדרין שם לייקרו ביך ישראל היכי דמתייקרי באבהתך, מגילה כ"ח. אתייקורי דמתייקרו בי וכ"ה בחולין מ"ה רע"ב, תרג' אונקל' לשמות י"ד, י"ז ותרג' למ"ב י"ד, י' אתיקר, לש"ב

---

[1]) בכ"י ש"ס ויקירי ובמשניות נאפ' יקירי עיין ד"ס יומא צ"ד. ובירושלמי ויקירי. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפי וויניציא אבל בשדפ"ע נקטע ובנו"נ נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותן ע"כ כלומר קורט של לבונה וכ פירוש רבינו ותחלת המאמר הובא בע' קרט ב'.

ו׳, כ׳, לתהלים י״ב, ט׳ וזולתו. ב א פ ע ל מוקיר ברכות מ״ח, (לפי גי׳ ב״י ש״ס) את קא מוקרית לי (בנו״נ מיקרת), שבת כ״ג: דמוקר רבנן, אסת״ר בהראותו עיי״ע אוֹרְדְּיָא, ב״מ נ״ט. אוקירו לנשייכו וכו׳, ירו׳ ע״ז פ״א דל״ט: עיי״ע דוקינר, ירו׳ ב״מ ספ״ה דס״ג סע״ב אוקריה, ירו׳ ב״ב ספ״ב די״ג ע״ג אתתא אוקרת, ירו׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ג דאיקרינהון. ירו׳ כתובות פי״א דל״ד: הוקיר המקח, ושם רפ״י דל״ד ע״ד והוקירו, ב״ר פ׳ ל״ד שהוקירו השמן ועוד עיין תרגום לתהלים ט״ו, ד׳; נ׳, כ״ג מוקיר, וגם המשקל אַיְקַר תרגום לש״א, ב׳; ל׳, וזה המשקל בב״ר פי״ז דליתא מיקרך אבל לכאורה נראה כי הוא שם וצ״ל מִיְקָרָךְ והראיה כי בירוש׳ כתובות פי״א דל״ד: הגי׳ דְאִיקָרָךְ ובילק׳ בהר רמז תרס״ה ובילק׳ ישעיה רמז שנ״ב, לית היא דיקרך ובויק״ר פל״ד (עיין לעיל) ליקרך — ובסנהדרין ל״ח: פי׳ רז״ל יָקְרוּ דקרא (תהלים קל״ט, י״ז) מל׳ ארמי ענין כבוד או מע׳ הבא אח״ז. והושאל בב״ר רפי״ח לא אברא אותה מן הראש שלא תהא מיקרת ראשה נ״ל פירושו מקששת מלשון כלי יקר והראיה מגי׳ הילקוט בראשית רמז כ״ד קלת ראשה ובילקוט ישעיה רמז רס״ה מקילת ראשה לע״ד מל״י καλός ו ה פ ע ל καλλυνέω מקשט] —

יָקַר (פי׳ בל״ס וערבי ענין כבדות schwer, יוּקְרָא (Schwere) בפ׳ ר״א אומר תולין בגמרא אין שורין (שבת ק״מ.) דתניא אין שורין את החלתית לא בחמין ולא בצונן וכו׳ עד למאי עבדי ליה ליוקרא דליבא. כבד תרג׳ יַקִּיר. *[אחי״ה תרג׳ אונק׳ כבד פה (שמות ד׳, י׳) יקיר ממלל (וכ״ה בהעתקת ערל שפתים שם ו׳, י״ב) ועיין עוד דוגמאות במתורגמן ואצל לעווי. וכן בדרז״ל שבת נ״ט סע״א דיקירה, והושאל נדרים ל״ז. יקיר עליהון עלמא כלומר הוכבד עליהם תלמודא כמו תקפה עליו משנתו (אבות ג׳, ח׳) והקבוץ סוכה נ״ב סע״ב הני יַקִּירֵי טפי, ב״מ כ״א: אגב דיקירי וכו׳, והשם יוקרא סוכה שם משום דיוקרא, מנחות צ״ד: אגב יוקרא, יבמות ק״ה: אגב יוקריה. והושאל יוקרא דליבא Herzbeschwerde שבת ק״מ. גיטין ס״ט: ולפע״ד הוא אחד עם אונקלי חלי שמכביד וכופף האיברים עיי״ע אונקלי (ח״א, קנ״ח) — ו ה פ ע ל ע״ז מ״ו: אִיַּקַּר ליה תלמודא (עיין לעיל). סנהדרין ל״ח: אדה״ר בלי ארמי סיפר שנאמר (תהלים קל״ט, י״ז) ולי מה יקרו רעיך אל ואולי כונתו מה כבדים ותקיפים מחשבותיך (רעיך = רעיון) ובזה הטיב לפרש רש״י: בתר גלמי ראו עיניך כתוב אותו מזמור וביצירת אדם מדבר ע״כ לכאורה קשה מה בא להשמיענו בזה ז״ל קרי בי רב ותדע מקום הפסוק אבל לפע״ד כיון רש״י בצחות לשונו לומר כי גדלו מעשי ה׳ ומאוד עמקו מחשבותיו ביצירת אדם ועליו אמר דוד המלך ולי מה יקרו וכו׳ כאמור] —

* יָקִיר (היו״ד נוספת בראש והוא כמו קִיר מל״פ قير חֵמָר Asphalt, Erdpech עיי״ע איהי דקירא (ח״א, ס״ו) ירו׳ ע״ז פ״ה דמ״ד ע״ד אין הוה עילויה יקיר לא אתפתחה. והכלים שעומדים לשמירת קיר נקראו היקירין תוספתא כלים ב״ק רפ״ג היקירן (צ״ל היקירין) שמפלן להיות זופת בהן.

* יָרֵא (מל״מ ענין פחד; יִרְאָה שם מופשט למורא שמים (Frömmigkeit, Ehrfurcht הפעל לרוב פעמים בהתפעל ונתפעל עיין ברכות ס״א: שבת ל״א. פ״ח: סוכה כ״ט. יבמות ו׳. ט״ו. סוטה כ״א. ושם: מ״א. ע״ז י״ז: זבחי׳ קט״ו: התואר יָרֵא. יְרֵאָה בצירוף שמים, והשם יִרְאָה בצירוף שמים או חטא עיין לדוגמ׳ ברכות ח׳: ט״ז: י״ז. י״ט. ל״ג: שבת ל״א: ס״ג: ירושלמי ברכות פ״ט די״ד: עירובין ס״ו. יומא ע״ב: סוכה מ״ט: מ״ק י״ח: כתובות צ״ו: סוטה כ״א. כ״ב. ל״א. מ״ט. מ״ט: ב״ב פ״ח. סנהדרין ס״א: ס״ב. ע׳: ע״ז כ׳: נדה ל״ג: אבות פ״ב מ״ח, פ״ג מ״ט, דא״ר פ״ח דא״ז פ״ה. ב״ר פנ״ה פנ״ו תואר למקום יְרָאוּי (der Gefürchtete) ברכות ל״ג: העזוז והיראוי כלומר ה נ ו ר א וכ״ה באמת בכ״י פ׳ לברכות אבל לפי גי׳ כ״י במגילה כ״ה. ג״כ ה י ר א ו י והעזוז ובנו״נ והאמיץ (עיין ד״ס שם ושם). ועוד נאמר יראה על אליל של אוה״ע סנהד׳ ס״ד רע״א הוציא יראתו מחיקו . . ונפלה יראתו לארץ וכו׳. בילק׳ בחקותי רמז תרע״ה הגי׳ נוטל את יראתו ונתנה על לבו וכו׳. ונפל הוא ויראתו לארץ. סנהד׳ ק״ו. הוציאה יראתה מתוך חיקה וכ״ה בילק׳ בלק רמז תשע״א ובילקוט הושע רמז תקכ״ו אבל בירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח ע״ד טפוס של פעור ובספרי בלק דפוס של פעור, ירו׳ פיאה פ״א דט״ו ע״נ ירו׳ קידושין פ״א דס״א: עשה אותה יראה שלו, פסיקת׳ דר״כ (צד ס״ה:) כדי שלא יאמרו יראתנו הביאה עלינו את הפורענות קשה יראתנו שעמדה על עצמה קשה יראתנו שלא שלטה הפורענות בה לפיכך לקה, ועיין מכילתא בא פי״ג וילקוט בא רמז ר״ח, והקבוץ מכילת׳ בשלח פרש׳ א׳ וילק׳ שם רמז ר״ל בעל צפון נשתייר מכל הַיְרָאוֹת (שלהם).

ירואר (= מרירואר מין צמח הנקרא Majoran מל״ר amaracus, majorana, ויוני אמצ׳ ἀγγυράνα׳ עיין ברילל יהר״ב ח״ח, ר״ה) כבר פירשנו בערך

טורא (פסחים ל"ט.). *[אחי"ה ורע כי ברש"י דפ' וויניציא ובסיליאה הגי' ומריראי ובמלה אחת תתכן הכתיבה עפ"י גזרת המלה הרשומה ובכ"י מ' הגי' ומר ואלאי ובדפוסי' הישנים הגי' אף סוום וטורא ומר יולא. ועוד עיין הגי' בערך עסווס — ולדעת ה' לעף (במכתבו אלי) ירואר הוא מל"ם ירוּרָא מין צמח בל"ר ferula] —

יַרְבּוּז גבל"ע يربوز בל"ם يَاربُوز, Küchengewächs, Melde) פ"ט בשביעית (מ"א) ובפרק לולב הגזול בגמ' הלוקח (סוכה ל"ט:) הפיגם והירבוזין השוטים [1]) והחלגלוגות [2]). פי' ירבוזין אספריג"י של גנות, שוטין אספריגי של שדות וי"א פינוקל"י. *[אחי"ה ובעה"ק שנ"ב הגירסא פינוקולי פי' אספריגי מין כרוב ע"כ. וכונת רבינו על לאי"ט Spargel, sparagio וזה של שדות נקרא wilder Spargel, sparagio salvatico והמלה האחרת היא ל"ר foeniculum ובלאי"ט Fenchel, finocchio ורש"י כ"י לסוכה הנ"ל פי' והשוטים מן ירק הן ובגליון: פיטקלי בלע"ז ע"כ (ד"ס לסוכה צד ס"א) ולפע"ד צ"ל פינוקלי והועתק מהערוך, ובכ"י ל"ד אי' בראש הערך ירבון וכ"ה בירו' כלאים פ"א דכ"ז, (לפי גי' הר"ש לכלאים א', ד') הרכיב תריד ע"ג ירבון וצ"ל ירבוז אבל בע' שזף הגי' דרקון ובנו"נ דרכון, ירו' מעשרות ספ"ה דנ"ב, ירבוזין דתרומה, ובר"ש סוף מעשרות הובאה הגי' זרבונין דתרומה, ושם זרע זרבונין, ולפע"ד צ"ל זרבוזין כי בל"ס זרבוזא אחד הוא עם ירבוז של ל"ע ופ'. והיחיד תוספתא כלאים (תרד) [תריד] על גבי ירבוז ובמשקל ארמי: ירבוזה ירו' כלאים פ"ה ד"ל. וירו' ערלה פ"א דס"א:] —

* יָרָבְעָם א') בן נבט והוא מלך הראשון מי' השבטים בישראל ורז"ל דרשו עליו במקומות אלה ברכות ל"ה סע"א, ר"ה י"ז, תענית כ"ח, ל'; גיטין פ"ח, ב"ב קכ"א; סנהד' צ', ק"א; ק"ב, והלאה, ירוש' ע"ז רפ"א דל"ט, ב"ר פל"ד, ס"ה, ע"ג, ע"ה, פ"ב, פ"ז, צ"ז; ויק"ר פ' ל"ב; מד"ר פ"ב, כ"ג; שהש"ר פ' אל תראוני; רות רבה פ' ויתפש; איכ"ר פ"א; קהל"ר פ' יפה עשה. — ב') יָרָבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ פסחים פ"ז: יבמות צ"ח.

* יָרַד (מלשון מקרא ענינו תנועה מגבוה לשָפָל herabsteigen והושאל לירידה מנכסים, מכבוד וזולתו herunterkommen) ב"ר פע"א ואיכ"ר פ' בלה בשרי מי שירד מנכסיו . . שירדו מנכסיהם וכ"ה בילק' ויצא רמז קכ"ז, ובנדרים ס"ד, וע"ז ה', שמ"ר רפ"ה וילק' בהעלותך רמז תשמ"ב הגי' עני ובתנחו' צו סי' י"ג אביון, ב"ק פ"ו, צ' רע"ב בני חורין שירדו מנכסיהם, ירו' פיאה פ"ה די"ט, אלו שירדו מנכסיהן, ויק"ר פל"ד בן גדולים שירד מנכסיו, מנחו' ק"ט סע"ב כל האומר לי לירד ממנה וכו', כלומר מן הגדולה עיין פירש"י, הוריו' ט', עולה ויורד, שבועות כ"א סע"א קרבן עולה ויורד והפכו חטאת קבועה, יורד ברשות, יורד לשדה חבירו עיין זה הערך בפ"י, והבינוני והתואר זכר יָרוּד ירו' ב"מ רפ"ד ד"ט ע"ג כל הירוד מחבירו קונה את חבירו, ב"ר ס"פ ס"ח כל אחד ירוד מחבירו (עיין שם כמה פעמים עולה . . יורד) שמ"ר ספ"מ אין לך ירוד משבט דן וכו', והקבוץ פסיקת' רבתי פי"ג וְירד (במדבר כ"ה, י"ט) אמר הקב"ה לא מן הבנים הגדולים של יעקב אלא מן הבנים הירודים של יעקב מי היה ירוד מכל השבטים וקטן מכולם זה יוסף ובנימין, ולנקבה שמ"ר פ"ל ירודה שבאומות וכו', איכ"ר פ' בני ציון גדולה ממנו . . ירודה ממנו, תוספתא עדיות אומנות ירודה, תוספתא פרה רפ"ח ר"י אומר יורדת הצלמון אסורה מפני שכזבה בשעת פולמוס וכו' עיי"ע צלמון, הפעיל: ירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד לא הורידו אותו מגדולתו וכו', ירוש' ב"ק פ"ד ד"ד: הורידן מנכסיהן, סוטה י"ג רע"ב וילקוט וישב רמז קמ"ד מורידין אותו מגדולתו, סוטה שם: הוריד איצטגניני פרעה מגדולתן, ר"ה כ"ב רע"א הורידוהו מגדולתו, ברכות כ"ח, וש"נ מעלין בקודש ולא מורידין, סוכה ל"ז סע"ב וש"נ מעלה ומוריד, חולין מ"ה: אינו מעלה ואינו מוריד, ב"ר פס"ח לא מעלין ולא מורידין, שם פפ"ו ילק' וישב רמז קמ"ה אני מוריד אותו בבזיון, והשם זבחי' נ"ג, ירידתו מן הכבש, ירוש' ברכות פ"ט די"ד, ירושלמי תענית רפ"א דס"ג ע"ג ודס"ד: ירידת גשמים, ירו' הוריות רפ"ג דמ"ז, עלייתו ירידה לו, ב"ר פפ"ה עלייה ליהודה . . וירידה לשמשון, שמ"ר ר"פ א' תנחו' שמות סי' י' ועלה מן הארץ כ"ז שישראל בירידה התחתונה הם עולים, שמ"ר ר"פ מ"ב וכשהם יורדים הם ושלוחיהם בירידה וכו', ויק"ר ר"פ כ"ט אם אתה עולה אין לך ירידה עולמית, במד"ר פט"ו מעלתו של עשו מעלה שכולה ירידה היא וכו', והקבוץ בריש שהש"ר שלש יְרִידוֹת ירד שלמה, — ומן הפעל נבנה יריד ע"ש.

---

1) וכ"ה בשביעית ובכ"י ב' לסוכה ובפירוש ר"ח שם ובפסקי רי"ד, ובנו"ג בסוכה והשיטין. 2) וכ"ה בשביעית ובסוכה וחלגלוגות ועיי"ע גדגדניות ח"ב רמ"א.

יַרְדֵּן (שם הנהר הידוע Jordan) בפ"ח בפרה (מ"י) מי ירדן ומי ירמוך פסולים מפני שהן מי תערובות. ובר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד סע"ב) אלו הן ד' נהרות ירדן וירמוך קרמיון ופיגה [1]. ובר"ג דפ' אחרון דבכורות [2] (נ"ה.) א"ר יוחנן למה נקרא שמו ירדן שיורד מדן א"ל רבא לרב אשי [3] אתון מהכא מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה ויקראו ללשם דן בשם [4] דן אביהם (יהושע י"ט, מ"ז) אמר רב יצחק לשם זו פמיים ותניא ירדן יוצא ממערת פמיים. *[אחי"ה וכ"ה בב"ב שם, ובבכורות אי' יוצא ירדן וכו'. וכן מעיד בן מתתיהו על הקדמוניות ט"ו, י', ג'; על המלחמות א', כ"א, ג' ופליגיאום ה', ט"ו. פמיים הוא לדרום עיר באניאס Banias ובצאתו ממערה הנ"ל הירדן הוא קטן מאוד ואח"כ יתערב עמו נחל דן שיוצא בערך שעה אחת צפונית מזרחית לעיר באניאס עיין תבואות הארץ להח' שווארץ צד ל"א וכן העיד בן מתתיהו על הקדמוניות א', י', א' כי דן Δάνος הוא מקור שני אשר ממנו יוצא הירדן ובמקום אחר (שם ח', ח', ד') קוראו ὁ μικρὸς Ἰόρ-δανος ירדן קטן, ולפי חוקרים חדשים יש לירדן עוד מקור שלישי הנקרא נחל חספיא [illegible] עיין שווארץ שם ועוד וויענער רוו"ב, 600. ואולי לכן נקראו מי הירדן מי תערובות (פרה הנ"ל) כי נתערבו בהם מים ממעיינות שונים ועיקר הירדן הוא ממערת פמייס כדאי' בבכורות שם וזכרותא דירדנא ממערת פמיים עיין רש"י. ושם: אין ירדן אלא מבית ירחו ולמטה ובתוספת' בכורות רפ"ז איזהו ירדן מבית יריחו ולמטה. והירדן הוא נחל שוטף עיין שווארץ, ונייבויער גיאגראפיא ל"א עד כי לא יוכלו לעבור בו בספינות גדולות כי אם בספינה קטנה הנקראה עריבת הירדן ירו' שבת פ"ד ד"ז. וקהל"ר פ' מעוות. ובשבת פ"ג: ספינת הירדן, ועל שם קלות ומהירות מרוצתו נקרא לפע"ד ירדן מל"ע ورد schnell — בענין כפת הירדן כריתות ה', עיי"ע כפת א'] —

יַרְדִּינוֹן (מל"ע ورد ומל"י ῥόδινον Rose Rosenartiges, תואר במקום השם Lorbeerrose. פליישער בהוספות ללעווי 446 ,II) מדר' שמ"ר פ' אז ישיר משה (פכ"ג) ויורהו ה' עץ (שמות ט"ו, כ"ה) אי זה היה ר' נתן אומר ירדינון פי' הרדופני. *[אחי"ה ובפרש' ג' אי' בפירוש י"א הרדופני היה וכ"ה במכילת' בשלח פ' ויסע פ"א ר' יהושע בן קרחת אומר זה עץ הרדופני וכ"ה בתרג' ובתנחומ' בשלח רסי' כ"ד ר' נתן אומר הרדופני מר היה ועיי"ע הרדף] —

יָרוֹר (לפע"ד מע' הבא פי' תנים Drache והושאל לחולי העין הנקרא נחש אבל דעת רבינו עיין בפנים) בפ' המוציא יין בגמ' ושאר כל משקין (שבת ע"ח.) דם כדי לכחול בו עין אחת שכך כוחלין לירור. פי' שעלתה קרמית על גב עינו. *[אחי"ה ודע כי רק בדפ"ר ופיזרו ובכ"י ב"ד אי' ברי"ש בסוף ובשאר דפ"ע ובכ"י אי' ירוד וכ"ה בשבת ושם יארוד ונ"ל להגיה יארור וכ"ה באמת בע' כרשתינא לפי גי' כ"י ו"ו ב' ול"ד וב"ר, ובכ"י ה"ב ידאור וצ"ל יראור ובכ"י ו"ו א' יאור וצ"ל יראור. על כל פנים מוכח כי עיקר הגי' ברי"ש וכ"ה בדפ"ר ושם ירור ובדפ' וויניציא יארוד כמו לפנינו בשבת ודע כי בתוספתא שבת פ"ט אי' חרוד ובכ"י ו"ו חוורד ובכ"י אירפורט חוורואר ורש"י לשבת הנ"ל הביא זו התוספת' בגי' חורור ורומז על בכורות ל"ח: וכ"ה בתוספות שם רק הם השיגו על פי' דהיינו תבלול כפי' רש"י (ועיין הגרי"ב בהפשב"ע שהוכיח כי גם רש"י לדעת התוספ' כיוון) וכה"ג חוורור בפי' ר"ח לשבת (בש"ס ווילנא). ובבכורות איתא לפנינו חוורור אבל ראיתי כי בפירוש רגמ"ה כ"י לבכורות (בקבוץ כ"י אנגייליקא דף ק"ב:) גרס חורור וצ"ל חורור ופי' שם בזה"ל אם יש בשחור לבן ואי' דאמרי קרום ע"כ ועפ"י אית דאמרי פי' גם רבינו כאן קרמית ע"ג עינו ובע' כרשתינא פי' חולי שבעין שאינו בולט ע"כ ועיי"ע תרנגול שפי' ברקית חולי שיש בעין ובולט ועיין פירש"י בשבת ד"ה שכן כוחלין. ולכאורה מזה נראה כי כונתו על גי' ירוד מלשון ירידה פי' שקיעה ואינו בולט. אבל לפע"ד עיקר הגי' ברי"ש כאמור וסדר הערכים (היינו אחר ע' ירדן) מעיד עליו ולא כמו שנדפס בדפ' אמש' ירוד אחר ע' ירבוז וקודם ע' ירדן. ודוגמא לכנוי חולי עין ע"י יָרוֹר (= יָארוֹר) פי' תנים ונחש תמצא בכנוי נחש עיי"ע חלזון, ובענין חוורור עיי"ע חוור — וכדי להטעים פי' רבינו שעלתה קרמית והוא קרום של רגמ"ה הנ"ל נ"ל שלפי זה עיקר הגי' בדל"ת ירוד = חרוד (כמו בתוספת' הנ"ל) והוא לשון פרסי چرک עור דק וקרום] —

(יָרוֹד) [יָרוֹר] (לפע"ד פי' מל"ס יָרוֹרָא Schakal שועל; ירוד נאלה heulender Schakal מל"פ

---

1) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ובדפ' וויניציא אבל בדפ"ר ושדפ"ע נשמט, ועיי"ע פגה ועי' בץ (ח"ב, קנ"ב:). 2) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד, ובדפ"ע בש"ס דברכות. 3) בנו"ג א"ר חייא בר אבא א"ר יונתן . . א"ל רבי אבא לרב אשי. 4) במקרא אי' כשם וכן בתרג' כשום אבל בקצת ספרים בשם וכ"ה בבכורות.

نالة פי׳ ענין יללה ודעת רבינו עיין בפנים) בפ׳ נערה שנתפתתה בגמ׳ האב (כתובות מ״ט:) אמר להו ירור [1]) ילדה ואבני מתא שדיא [2]) ובפ׳ ד׳ מיתות בסוף הלכה דמגדף (סנהדרין נ״ט סע״ב) א״ל ירור [3]) נאלא [4]) הא [5]) אמרי ליה אין דבר טמא יורד מן השמים. פי׳ ירור [6]) תנין, נאלא שוטה. ותנים בהיכלי עונג (ישעיה י״ג, כ״ב) תרג׳ וירורין [7]) בבית משתהון [8]). והיתה נוה תנים (ישעיה ל״ה, י״ג) [תרג׳ ותהי מדור] ירודין. במגילת איכה (ג׳, ח׳) גם תנים חלצו שד הניקו גוריהן אילין ירודתא אית להון מסוון על אפיהון כד אינון מינקן בניהון דלא יהויין חמין יתהון סימוקין ואכלין להון. *[אחי״ה בנו״ג אילין ירודאתא כמין מסווין פריסין וכו׳ וכגי׳ רבינו הובא בשרשים לרד״ק שרש תנן ע״ש ועוד עיין תנחומ׳ בחקותי סי׳ ג׳. ורש״י למגילה ומשם הביא הח׳ לעוויזאהן (תולדות החיות 371) ראיה שהיא חיה הנקראה Beutelthier ולפע״ד אולי יש להמציא המלה מל״ע خرص פי׳ שק Beutel שיש לזו החיה אשר בו שדים שלה אבל לפע״ד גם כאן צ״ל ירורתא (ירוראתא) ברי״ש והוא מענין הראשון פי׳ חיה שנקרא׳ Goldhund, Schakal והוא מין שועל בל״ס עיין באכארט היאראזאיקאן III 223 גיזיניאוס בפי׳ לישעי׳ י״ג, כ״ב, ותיזוירוס ע׳ תן, ופירשט ע׳ טן פליישער כהוספ׳ לעמת״ל ללעווי ח״ב 446 ונקראה זו החיה בל״ע ابن اوى פי׳ המילל וכן הכין תנחום ירושלמי ל״מ תנים (תנין) עיין גיזיניאוס שם ועוד עיין כתאב אלאסול לר׳ יונה ע׳ תן (בהוצ׳ נייבויער 765) ובכ״מ צ״ל ברי״ש ירור כגי׳ דפ״ר במקומות הנ״ל וכצ״ל בציון ממדרש איכ׳ ונקראה כן חיה האכזרית הנ״ל על שם היללה ולכן לה יאות התואר נאלה (עיין לעיל) שפי׳ בל״פ מילל ולא כדעת רבינו כאן ובערך נאלא מלשון מקרא נואלו (ישעיה י״ט, י״ג) וכן פירש״י בסנהד׳ נאלה שוטה. ושם פי׳ יארוד עוף ששמו תנין וכו׳ ובכתובות פירוש במהדורא קמא (הובא בשט״מ לכתוב׳) בשם י״מ וז״ל יארוד י״מ שהוא עוף אכזר ע״כ ולפע״ד קשה להולמו כי בכ״מ הוא חיה כמו שפי׳ תלמידי הר״י ז״ל בשט״מ שם. וגם תנין, תנים נגזר מל״ע طن פי׳ הרמת קול יללה, וגם ירורא הוא כמו יְלוֹלָא בלא״ר עיי״ע יָלַל ב׳ ולכן הוזכרו תנים יחד עם בנות יענה (ישעיה מ״ג, כ׳; מיכ׳ א׳, ח׳; איוב ל׳, כ״ט) להורות על קול יללתם.

וכן הוזכרו יחד בירוש׳ כלאים ספ״ח דל״א סע״ג הירודות והנעמית ויותר נכון בתוספתא כלאים פ״ה הירורין והנעמית (וצ״ל כמו בכ״י אירפורט והנעמיות)] —

* יָרָה, יְרִי (מל״מ יָרָה א׳) ענין זריקה במהירות schleudern ב׳) ענין למוד lehren, unterweisen) מהורא׳ ראשונ׳ בקל הושאל לזריקת השכבת זרע יבמות ס״ה סע״א, נדרים צ״א. רש״י לבראשית מ״ט, כ״ד. כ״ה יורה כחץ, וכן בהפעיל מוֹרֶה שמ״ר ספ״ג דרש והוריתיך (שמות ד׳, י״ב) מורה אני דברי לתוך פיך כמו חץ כמד״א (שם י״ט, י״ג) או ירה יירה. ובלא השאילה ילק׳ וישלח רמז קל״ג בשם מדר׳ ויסעו: לירות בשתי ידיו, ושם וירה יעקב חצים וכו׳ ושם בהפעיל והיה מורה עליהם חצים, והשם המופשט יוֹרִיָּה: מפני קליעת אבנים ויורית חצים וכו׳. — מהוראה שנית רק בהפעיל ואפעל ברכות ל״א: המורה וכו׳. עירובין ס״ה. אל יורה, כתובות כ״ג סע״א דמוריין, שבת י״ט: עירובין ס״ב: אוֹרִי, ירו׳ מעשרות פ״א דמ״ט. הורי׳ ורבים זולתו, ויתר הבנינים עיין בערך איירי (ח״א, ע״א:) ובע׳ אר (שם רס״ד) וממנו השם הוֹרָאָה, הוֹרָיָה, אורייא, אורייתא, אוריין עיין ערכם. —

* יָרֵחַ (מל״מ שם להמאור הקטן משני המאורות הגדולים Mond; יֶרַח שם להחדש Monat) בל״מ יָרֵחַ הוא זכר אבל אצל רז״ל מצאנוה נקבה חולין ס׳ רע״ב אמרה ירח לפני הקב״ה וכו׳, עיין תוספ׳ ד״ה אמרה, שם ובשבוע׳ ט׳. על שמיעטתי את הירח ועיין תוספ׳ שבועות שם ד״ה שעיר ומ״ש במבוא לח״א XXXVIII וכפי׳ ר״ח שבועות כ״י (בקובץ כ״י אנגייליקא דף מ׳:) הגי׳ והפירוש בזה״ל שעיר זה מכפר ואחריתי יהא כפרה לפני שמיעטתי את הירח וקרוב לגי׳ זו בילק׳ כ״י פנחס (אצל ד״ס שבועות צד ז׳.) שעיר זה מכפר לפני ובכ״י מ׳ הביא כפרה עלי על שמיעטתי וכו׳ ועיין ד״ס על יתר השנויים. ברכות נ״ו: לפי גירסת כ״י מ׳ ראיתי שנשק את הירח א״ל אשת איש בעל וכו׳ ובנוסחאותנו בע״א ע״ש. ר״ה י״א. ירח האיתנים עיי״ע אתן, ביצ׳ ד׳: שבת פ״ו סע״ב קביעא דירחא ר״ה כ״א סע״א קבעא דירחא וכשבת שם ופ״ז רע״א איקבע ירחא. ויק״ר פכ״ט דרש בחדש השביעי, (ויקרא כ״ג, כ״ד) ירחא שבועתא שבו נשבע הקב״ה

---

[1]) כ״ה לנכון בדפ״ר ובדפ״ע ירוד ובנו״ג יארוד וצ״ל יארור. [2]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד, ובדפ״ע בט״ס שריה. [3]) כ״ה לנכון בדפ״ר ובכ״י ל״ד בע׳ נאלא, ובשדפ״ע ירוד ובנו״ג יארוד. [4]) וכ״ה בערך נאלא אבל ברש״י נאלה והוא הנכון עיין למטה בסמוך. [5]) כ״ה לנכון בכ״י ודפ״ר ופיז׳ ואמ׳ ובדפ׳ פיז׳ וויניציא ואמ׳ ירוד. [6]) בדפ״ה, ובדפ׳ פיז׳ וויניציא הוא. [7]) בדפ״ר, ובשדפ״ע וירודין וכ״ה בתרג׳. [8]) בדפ״ר משי׳ והוא קטוע ובתרג׳ לפנינו בבית מישרי תפנוקיהון.

וכו', והקבוץ ר"ה כ' סע"א, מכות כ"ג: ב"מ ט"ז: ב"ב כ"ח: ע"ז ח': ירחי ירושלמי סנהדרין פ"י דכ"ח: ירחין וירושלמי ר"ה פ"ב דנ"ז ע"ד מעתה על ניסן לא יקבלינון על שאר יַרְחַיָּא יקבלינון, אונקלס לשמות י"ב, ב' ריש. יַרְחַיָּא, ובסמיכות שם: יַרְחֵי שתא. — יום החודש (יחזק' מ"ו, א') תרג' יומא ירחא Neumondtag והוא כמו בל"ס ריש ירחא וכן בב"מ פ"ה: ובאונקל' לבמדב' כ"ח, י"ד ונקרא החדש ירח כי עקרו הירח ראב"ע לדברים כ"א, י"ג על פסוק ירח ימים ותרגומו ירח ימין. והתואר עיין בע' הבא אח"ז.

יַרְחִינָאָה[1] (תואר מן ירח פי' בקי במהלך הירח והכוכבים (Mondberechner, Astronom בהגדה דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ה:) שמואל ירחינאה. פי' שהיה בקי בסוד העיבור. *[אחי"ה וכן פירש"י והביא ראיה מר"ה כ' רע"ב אמר שמואל יכילנא לתקוני לכולה גולה (וברש"י לב"מ גלותא) וסיים ברש"י לב"מ קרי ליה ירחינאה, ובר"ה פירש"י כי בקי אני בתולדת הלבנה והילוכה וסדר המזלות ע"כ. ושמואל היה אסטרולוג וגדול בתורה עיין דב"ר פ"ח ואמר שמואל (ברכות נ"ח:) נהירין לי שבילין דשמיא כשבילי דנהרדעא. ועיין תולדות שמואל ירחינאי מה' קראכמאל בהחלוץ ח"א, נ"ה והלאה] —

יָרִיד (Jahrmarkt) בפ"ק דע"ז בגמ' עיר שיש בה ע"ז (י"ג. וירו' ע"ז פ"א דל"ט: וב"ר פמ"ז) הולכין ליריד של גוים. פי' שוק ידוע שהולכין הסוחרין והתגרים. *[אחי"ה ונגזר מפעל ירד, וכן דרש תריד (בראשית כ"ז מ') אם יש לך ירידים שווקים והוא יש לו שווקים ב"ר פס"ז ומלת שווקים באה מגליון לביאור ירידים עיין מ"כ ועיקר הגי' בילק' תולדות סוף רמז קט"ו אם יש לך ירידין והוא יש לו ירידים. וב"ר ס"פ מ"ז שלשה ירידים הם יריד עזה יריד עכו יריד בטנן ואין לך מחוור מכולם אלא יריד בטנן וכ"ה בירו' ע"ז הנ"ל דל"ט ע"ד ושם שלשה ירידין הן וכו', ירידה של בוטנה והמחוור שבכולן יריד בוטנה. ושם: ירידה דצור עיין ערך ארקלים, תוספתא עבודה זרה פ"א יריד שבאותו כרך ויריד שבתוך הכרך ועיין שם הרבה פעמים יריד] —

יָרֵךְ (סמיכות יֶרֶךְ ידוע מל"מ (Hüfte, Lende בפ"ב דגיטין בגמ' בכל כותבין (כ'.) הא דחק תוכות הא דחק יריכות, פי' בע' תך. *[אחי"ה ושם בערך תך ב' מפורש. וכנ"ה בשבת קל"ח: אחת מיריכותיה עיי"ע כר ב' והיחיד ירוש' מגילה פ"א דע"א ע"ג יריכה של ה"י, ושם ירך קטן, מגילה בבלי י"ג סע"א אין אשה מתקנאה אלא בירך חברתה, ב"ר ר"פ ס"ט אין סכין מתחדדת אלא בירך של חבירתה, פי' צד וכן בדניאל ב' ל"ב יַרְכָתֵהּ, ובזוגי: תוספ' אהלו' פ"ג יַרֵכַיִם. ובתוספת נו"ן יַרְכוּנָא בתר"י א' לבמד' ה' כ"א, כ"ב.

* יריכי בב"ב ד' רע"ב צ"ל כגי' רגמ"ה כ"י לב"ב דיכי וכ"ה בע' סנף ע"ש.

* יוֹרְכִין (לפ"ד כמו יוכרין מל"פ گوهران אבנים טובות ופנינים) תר"י א' לדברים ל"ד, ו' יוכרין והוא הקבוץ מן יורך מלשון פרסי جوهر = گوهر והקבוץ گوهران ואם כן עיקר הכתיבה יוכרין או אולי הוא אחד עם יוֹרְקָא עיי"ע ירק ג'.

* ירמטיה עיי"ע רימטיא.

יִרְמְיָה (הנביא הידוע ונדרש בלשון נוטריקון ועוד מל"י ἔρημον ענין חרבן ושממה על שם המאורע) בפסיקתא דדברי ירמיהו (פסיק' דר"כ צד קי"ד:) ירמיה י', רם, יה עשרה מסעות נסעה שכינה וכו'[1]). ד"א ירמיה שבימיו נעשה ביהמ"ק אירימון[2]). פי'[3]) שדה בל' רומי[4]) קורין אירימון וכתיב (ירמיה כ"ו, י"ז) ציון שדה תחרש. בן חלקיה[5]) אמר רבי יודה[6]) מאותו השבט שכתוב בו (במדבר י"ח, כ') אני חלקך ונחלתך. — (א"ב פי' בל"י ורומי מדבר שמם ארץ ישימון). *[אחי"ה ועיי"ע ארימון ומ"ש — בפסיקת' דר"כ שם הובא עוד ד"א ירמיה שבימיו נתרוממה מדת הדין. ועוד עיין עליו דרשות רז"ל בברכות נ"ז רע"ב, יומא ס"ט: מגילה י"ד: ב"ק ט"ז: ב"ב י"ד: ט"ו. סנהדרין פ"ט סע"א, צ"ה

---

[1]) כ"ה לנכון בעה"ק שנ"ב, ובדפ"ע הדבור המתחיל ירח. [2]) כ"ה לנכון בדפ' אמ' ופראג ובדפ' פיזי והלאה חסר י' ובדפ"ר ג"כ חסר ואי' בטעות רם היה וכגי' דפ"ע מדפ' פיזי והלאה איתא בפסיקת' בכ"י א"פ, ובילקוט ירמיה ריש רמז רנ"ז ירמיה ירם יה וצ"ל י' רם יה עיין הערת הח' באבער בפסיקת' שם אות צ' ושם הובא גי' כ"י פ' ירמיה י' עשרה רם יה עשר מסעות וכו' הרי שדרש נוטריקון אולם מ"ש בענין גי' הערוך הוא קצת בלא דקדוק ע"ש. [2]) בפסיק' דר"כ צד קט"ו. ארימון, ובילקוט שם אירימין וצ"ל כגי' הערוך אירימון ובכ"י ו"ו אורימון וצ"ל ארימון עיין ערכו בח"א, רצ"ב ויש"נ יתר השנויים. [4]) הפסיק באמצע הציון לבאר מלת אירימון. [5]) בדפ' וויניציא בטעות ארמי. [6]) בירמיה א', א' אי' חלקיהו. [6]) בפסיקי לפי גי' כ"י א"פ ופ' אמר ר' יודן ב"ר סימון וכ"ה בילקוט שם אמר ר' יודן ברבי סימון ובנו"ג בפסיקת' א"ר בר סימון וצ"ל א"ר יודן ב"ר סימון וכן בערוך צ"ל ב"ר סימון וכ"ה הרבה פעמים בפסיקת' רבתי עיין הקדמת הח' פריעדמאן להוצאת הפסיקת' צד 19.

רע"א, מכות כ"ד סע"א, ערכין ל"ג, ב"ר פ' מ"א, נ"ו, ס"ד; שמ"ר פ"ד, ט"ז, כ"ד, כ"ט, ל"ח; ויק"ר פ"ג, י"ז, י"ט; במד"ר פ"ח, י"ט; דב"ר פ"ב, ג'; איכ"ר סוף פתיחתא. — ב') ירמיה בשם זה היו מכונים איזה אמוראים והידוע בכולם ר' ירמיה תלמידו של ר' זירא שעלה לא"י עיי"ע אשל (ח"א, שט"ו:) ומבוא הירו' צד ק"ד: והלאה ושם הוזכרו גם ר' ירמיה בר ווא, ר' ירמיה בר חנינה ע"ש] —

* יַרְמוּךְ (נהר בא"י הנקרא אצל הערביים يرموك והיום شريعة المنضور) עיי"ע ירדן וש"נ, ובענין הנהר עיין ראבינזאהן ח"ג במפתח 1003 רוימער פאלישטינא 63, נייבויער 31.

☞ יֵרִינוֹן (לדעת ר"ב מלשי יונ' (μύρον) ἴρινον Irissalbe ועיין בפנים ומ"ש) מסכ' דמאי פ' הקלין שבדמאי (סוף פ"א דכ"ב:) בשמן ורד ירינון, פי' בל"י שמן ערב נעשה משרש הנטע אשר פרחו כעין קשת הנראה בענן ונקרא אירוס בל' משנה ומרקחו ידוע אצל הרופאים. *[אחי"ה וכן דעת בעל כ"כ וכן גירסתו אבל בנו"ג ויירינון וס"א ווירדינון ודעתי נוטה לס"א והוא תואר מן ורד בל"ע ورد Rose על משקל יוני ῥόδινον von Rosen gemacht ויש להשלים מלת ἔλαιον פי' שמן עיין אליאס כ"ג, קפ"ו] —

* ירנקא עיי"ע ירקנא.

* יֶרְסָא (= אירסא Gift) תרג' כ"י תהלים נ"ח, ה' ירסא להון כגון ירסא דחויא ובנו"ג אירסא אבל ג' ביו"ד תתכן על פי גזרת המלה מלא"ר עיי"ע אֶרֶס, אִירָס ח"א, רצ"ו.

* יָרַע (נרדף עם רוֹעַ מל"מ ענין עשית הרע ובאפעל והָפעל נעשה רע schlecht werden) כתובות מ"ד, אורועי סהדי, לרוב בצרוף כח: ב"ק מ"ד רע"א הוֹרַע כחם בנזקין והפכו יפה כחם בנזקין (שם ועיי"ע יפה), ירושלמי פסחים פ"ז דל"ד ע"ד הורעת כוחו, ירושלמי שביעית ספ"י דל"ט ע"ד הוא מורע כוחו והשם: הֲרָעָה עיי"ע. — ועוד מענין רְעַע תרג' ירו' א' לדברים כ', ג' תערצו: תתיַרְעוּן, ויותר נ"ל לגזרו מל"ע يرع רחף flattern והושאל לענין נדנוד מרוב פחד ויראה furchtsam sein וממנו יריעה עיי"ע הבא.

* יְרִיעָה (א') מל"מ ענין ווילון Vorhang ב') הושאל למגילה ולעלה לכתוב בו Pergament- (rolle, Blatt, Bogen אהלות פ"ח מ"א יריעה וסקורטיא, נדרים נ"ה: מותר בשק וביריעה וכו' עיי"ע סקורטיא. מל"מ וכן בל"ס יְרִיעָא ונגזר מל"ע يرع פי' מה שרחף ונדנד אנה ואנה וממנו הושאל לעלה ולדף או למגילה של גויל שרחף אנה ואנה hin- und herflatterndes Blatt u. s. w. מנחו' ל', עושה אדם יריעה מכת ג' דפין וכו' נזדמנה לו יריעה וכו' שם ל': מסלק את היריעה כולה וגונזה, מסכ' סופרים פ"ב הל"ה יריעה אחת קטנה, ואין פותחין את התורה ביריעה ועיין עוד הל"ו הל"ז, תוספ' שבת פ"ח (ט') יריעה כדי לכתוב עליו פרשה קטנה, והקבוץ אהלות פי"ד מ"ז ופט"ו מ"ד יְרִיעוֹת שבת י"א. אם יהיו כל הימים דיו . . ושמים וארץ יְרִיעוֹת כ"ה בכ"י מ' וילקוט משלי כ"ה רמז תתקס"א ותמורתה בשהש"ר פ' לריח שמניך ושמים וארץ מגילות, תוספתא ידים פ"ב חבר לה יריעות אחרות וכו'.

* יַרְעֲנָה עיי"ע יַרְעִין.

* יָרַק (מל"מ יָרַק נרדף עם רָקַק spucken) יבמות ל"ט: וירקת באנפוהי רוקא דמתחזיא לבי דינא, ושם ק"ו. (במשנה) וירקה בפניו (דברים כ"ה ט') רוק הנראה לדיינים ובענין התרגומים לזה הפסוק הארכתי בספרי על העתקה פרסית לריב"י טאווס צד קל"ז עיין שם. — ועוד עיין ערך ירקומי.

יָרֹק (= יָרוֹק מל"מ ול"ע ورق grün, gelb ולנקבה יְרוֹקָה, והשם יֶרֶק בלא"ר יַרְקָא Grünes, Gemüse. יַרְקוֹנָא וכן בל"ס יַרְקָנָא = בל"ט יֵרָקוֹן Gelbsucht ועוד עיין בפנים) בפ"ה בעדיות [1] (מ"ו) ודם הירוק, ובפ"ב בנדה (י"ט.) דם הירוק עקביה בן מהללאל מטמא, ובפ"ג דנגעים (מ"ח) הבתים מיטמאים בג' שבועות ובג' סימנין בירקרק ובאדמדם ובפשיון. — בפ' מי שמתו בגמ' היה עומד (ברכות כ"ה.), ובפ' הרואה בגמ' לא יקל (שם ס"ב:), ובסוף מסכת תמיד (כ"ז:) סילון החוזר מביא את האדם לידי ירקון, פי' סילון החוזר אדם שהתחיל להשתין ונטרד ולא גמר השתן מביא אותו לידי ירקון חולי שמראהו כירק [2]. בס"ג דפ' ח' בשרצים (שבת ק"י

---

[1]) בדפ"ו בעדות בט"ס. [2]) וכן פירש ר"ח הובא באו"ז ח"א סי' קל"ז וז"ל סילון החוזר קילוח השתן ע"כ פירש ר"ח עכ"ל וכן הוא בערך עמד א' ע"ש. ויתר דברי ר"ח הלא הם כתובים בערך הדרקון ע"ש ובענין ירקון והדרוקן עיין תוספ' יבמות ס': ד"ה סימן ובתוספ' בכורות מ"ד סע"ב ד"ה לידי ותוספו' ר"י החסיד בסוף ברכות (בברכה משלשת צד מ"ד:).

סע"א) לירקונא תרין בשיכרא ומיעקר. בפ"א דבכורות בגמ' שהיוצא מן הטמא[1] (ז' רע"ב) כי קמיבעיא להו מי רגלים של חמור[2] דשתו אינשי ומעלו לירקונא[3] — בפ"א דר"ה בגמ' ועל כסליו (כ'.) אמר עולא ידעין חברין בבלאי מאי טיבותא עבדי[4] בהדייהו מאי טיבותא אמר עולא[5] משום יַרְקָיָא רב אחא בר חנינא אמר משום מיתיא[6] פי' בע' מת. — ולא בירוקה שעל פני המים (שבת פ"ב מ"א) פירש בערך אכמותא. *[אחי"ה בכ"י ו"ו הגי' אכמותא אבל בכ' ווי"ן נוח יותר עיין מ"ש בערך אכמוותא (כח"א ע"ח:)[7]. וזה הציון עיקר מקומו אחר ציון הראשון דם הירוק וכו' כי ירוקה היא נקבה של ירוק, ועוד פתרון יְרוֹקָה כמו יֵרָקוֹן, יַרְקוֹנָא עיין שבת ק"ט: מפני שהן לירוקה ופירש"י ירקון וכ"ה בגמ' שם ק"י סע"א ירקונא עיין לעיל. ול"מ יֵרָקוֹן אי' עוד בשבת ל"ג סע"א סימן לשנאת חנם ירקון, יומ' פ"ד סע"א מי שאחזו ירקון. ועוד טל"מ יֵרָקוֹן (דברים כ"ח, כ"ב) פירוש מכת התבואה בלשון ערבי يرقان Vergilbtheit, rubigo תענית י"ט רע"א כ"ב. על השדפון ועל הירקון, כתובות ח' סע"ב מן השדפון ומן הירקון ובתרג' יַרְקוֹנָא ועוד יַרְקָנָא כמו בל"ס וערבי עיין תרגום לירמיה ל', ו'; עמוס ד', ט'. ועוד יַרְקוֹנָא בל"ס כמו עשב ירוק Grün-kraut, Gemüse ומזה לפע"ד ירקונא בע"ז ל'. עיי"ע אחר ע' ירקומי — והקבוץ ירו' ביכורי' ספ"ג דס"ה ע"ד מחזר פטירין (בל"ר paterae פי' כוסות) עם יַרְקוֹנִין, ותרגום ארת (מ"ב ד', ל"ט) יַרוֹקְנִין (ולגי' בוקס' ירקנין) ולדעת בעל כ"כ הוא מל"ר eruca פי' גרגיר Rauke (עיי"ע גרגיר ח"ב, ש"ג). ומל"מ כְּיֶרֶק עשב עיין יֶרֶק ברכות מ"ד: נדה נ'. והקבוץ יְרָקוֹת ברכות ל"ה; ל"ח סע"ב פסחים ל"ט. ר"ה פ"א מ"א; עוקצין פ"א מ"ב, פ"ב, מ"ז. ובלא"ר וסורי יַרְקָא שבת ק"מ רע"ב, מנחות פ"ה. עיי"ע יוחני א'. והקבוץ יַרְקָיָא עיין לעיל ציון מר"ה כ'. ובענין הצבע הירוק עיין תוספ' סוכה ל"א: ד"ה הירוק ולחולין מ"ז: ד"ה אלא כי יש ירוק ככרתי שהוא כעין החציר עיי"ע כרת א' וירוק כאתרוג (נדה י"ט:), ועוד ירוק כמוריקא (עיי"ע) והוא ירוק ככרכום, ועוד ירוק כשעוה (ירו' סוכה פ"ג דנ"ג ע"ד) אבל זה נקרא לחוזק הענין בכפלות: יְרַקְרַק מל"מ, וז"ל הירו' הנ"ל אי זהו ירקרק שבירוקים ר' לעזר אומר כשעוה וכשושנת כרמל סומכוס אומר ככנפי טווס, ובתוספת' נגעי' רפ"א הגי' ואיזה הוא הירק שבירוקין רבי אליעזר אומר כשעוה וכקורמן סומכס אומר ככנף טואס וכחוץ של דקל ור"ש לנגעי' פי"א מ"ד הביא התוספתא בזה"ל איזהו ירקרק שבירוקין ר' אליעזר אומר כשעוה וכקורמין סומכוס אומר (בכנף) [צ"ל ככנף] טווס וכהוץ של דקל ובכ"י אירפורט (בהוצ' צוק"מ 618) הגי' כשעוה וכקורמל וכו' ככנף טואס וכחוץ של דקל, ושם ג"כ ירקרק שבירוקין כמו בנגעי' הנ"ל. ובספרא תזריע ריש פרק י"ד מפורש ירקרק (ויק' י"ג, מ"ט) ירוק שבירוקים וכן שם פ' מצורע ריש פרשה ו' ירקרקות (שם י"ד, ל"ז) ירוק שבירוקים, ועיי"ע שקע, ורש"י על ויקרא י"ג, מ"ט. ויען שצבע ירקרק ולנקבה ירקרקת הוא בתכלית הירוק כמו הדם לכן דרשו רז"ל במגילה י"ג. ט"ו. אסתר ירקרוקת היתה ופי' רש"י לדף י"ג. כהדסה זו ע"כ ובכ"י פ' אי' בפירוש בגמ' אסתר (ירקרקות) [ירקרוקת] היתה כהדסה. וממנו הפעל בקל שבת קכ"ט סע"א יָרְקָה אפוהי, ולרוב בהפעיל נדרים נ"ח. הוריקו עיי"ע רק ב'. ובהשאילה פניה מוריקות יבמות ס': סוט' כ'. ירו' סוט' פ"ג די"ח ע"ד, במד"ר פ"ט, רות רבה פ' ותלכנה. תר"י א' לבמדר ל"א, י"ח אפהא מוריקן. הוריקו פניהם תנחו' וילקוט ריש נצבים פי' נהפכו פניהם לירקון או נתכרכמו פניהם. ב"ר ד"פ מ"ג דרש וירק (בראשית י"ה, י"ד) בזה הענין בכמה אופנים עיי"ע רק ה' ושם הובא ציון מנדרים ל"ב. ורבינו גורס בנדרים שהריקן — בויק"ר פי"ח ערוגת ירק מלאה השכים בבוקר ומצאה שהוריקה ופי' מהר"ם די לונזאנו בע' ירק: פי' ירוק כזהב וקלקול הוא לירק ע"כ אבל בילקוט ישעיה רמז רפ"ז גרס ומצאה ריקה וזה נ"ל עיקר והראיה מבמד"ר פ"ז ומצא אותה שהפריגה עיין מ"כ] —

ירק = יְרִיקַת חֲמוֹר (Eselsgurke) בפ"ח באהילות (מ"א) ויריקת החמור. פי' קישואים והם מרים והן פקועות שדה. — (א"ב וכן נקראים בלשון

---

[1]) כ"ה לנכון בדפ"ר ווניציא וכל כ"י. [2]) כ"ה לנכון בכל כ"י ערוך ובדפי' ווניציא, ובדפ"ר ובשרפ"ע לי'. ותיבות מי רגלים וכו' הם מפי' דרבינו וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לבכורות (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ס"ה רע"ב). [3]) בנו"ג בט"ס לירוקנא. [4]) בנו"ה עבדינן. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב וכ"ה בע' מת ובנו"ג עולא אמר וכ"ה בכ"י ל"ד. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב וב"ר וכן מוכח מע' מת ושם קצת קטוע ובע' הנוכחי בדפ"ע חסר ונשמט מן אמר עולא עד אמר עולא וכן נשמט הסיום, ובערך מת הגי' חיננא, ובכ"י מ' חנינה. [7]) וכן בל"ס יורקא והוא ירוקה שעל פני המים בלשון ערבי الخضرة على الماء ונקרא طحلب (Moos) עיין לעף פפלנ"צ 237 וש"נ פי' רשב"ץ בספרו מגן אבות.

ישמעאל קשאי חמור). *[אחי"ה ור"ב העתיק ללשון ארמי כנוי של מלה ערבית قثاء الحمار פי' קישואי חמור וזו דעת רבינו האי גאון ורמב"ם והרחבתי בזה בע' אנגירון (ח"א, קל"ח: קל"ט.) עש"ה ושם הזכרתי גי' רה"ג וירוקת חמור ובנו"ג וירקות חמור ובדפ"ע ובכ"י בראש הערך ירקת ובאמצע ויריקת ובדפא"מ בראש הע' ירק ואחריו נמשכתי כי נגזר מלשון יָרוֹק כי צבע זה הצומח הוא ירוק grün וכונת רבינו במ"ש והן פקועות ג"כ על זה הצומח עיי"ע פקועות לפי י"מ דילועי מדבריות ועיין מ"ש בע' אנגירון בשם אפרים הסורי ועוד עיי"ע כנגר. ודע כי בל"פ נקראים קישואי חמור خيار ואולי יריקה (לפי גי' רבינו) הוא קייר הפרסי הנ"ל באותיות הפוכות. וסופר ערבי Ibn al-Dschezzar קוראהו קתא אלברי (עיין Donnolo להח' שטיינשניידער 90) ולפע"ד צ"ל קתא אלכרי פירש קישואי חמור כי כר = خر בלש' פרסי חמור אבל וואללירס (ח"א, 767) פירש قثاء البرى cucumis silvester וזה ממש דילועי מדבריות של רבינו הנ"ל] —

☞ ירק (= ירקן, יַרְקְתָא, יְרוֹקְתָא פי' מין אבן טובה שעינה ירוקה grün- gelber Edel-stein) תרג' אודם פטדה (שמות כ"ח, י"ז; ל"ט, י') סמקן ירקן. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' יחזק' כ"ח, י"ג והוא תואר לזכר והקבוץ תרגום אסתר א', ו': סמקין ירקין, ולנקבה יחידה בתר"י א' לשמות כ"ח, י"ז יַרְקְתָא ושם ל"ט, י' אי' יְרוֹקְתָא והקבוץ בתר"י א' (שם כ"ח, י"ז) יַרְקָתָא. לדעת רבים פטדה הוא אבן Topas ועינה לדעת פליניאוס ל"ז ל"ב היא ירוקה grün אבל לדעת שטראבא ודיאדאר (עיין וויענער רוו"ב ח"א 282) הוא מצבע אדום ולזה מסכים כי בפסיקת' זוטרתי תצוה (בהוצ' ה' באבער צ"ד; הערה ד') מבואר פטדה עקיק עיי"ע והוא אבן אודם Carneol] —

ירקומי (שר של ברד עיין בפנים) בס"ג דפסחי' (קי"ח סע"א) אמר [1]) ירקומי שר הברד לפני הקב"ה רבונו של עולם ארד ואצנן הכבשן. ירקומי שר ברד [2]). — (א"כ פי' בל"י שמש משרת בדברי קדושה ואולי שר הברד הוא מהפחותים בין שרי מעלה). *[אחי"ה החי' אייזלער בט"ר א', נ"ו נדחק להבין כונת ר"ב ע"ש ואין ספק כי ר"ב כיון על ל"י ἱεροκόμος פירוש משרת בקודש אבל שייכותו לשר הברד אין נ"ל. ודע כי בנו"ג יורקמו ובכ"י מ' ובילקוט הנ"ל ויתר המקומו' אצל ד"ס הגי' יורקמי ונ"ל כי עיקר הגי' בוי"ו בסוף והורכב מן יוֹרֵק פי' רוקק ושופך (עיי"ע ירק א') ומן ל"ע مهو פי' ברד וא"כ יוֹרֵקְמוֹ Hagelspeier] —

* יַרְקוּנָא (פי' מל"ס עיי"ע ירק ב' כלומר יין שמעורבין בו יְרָקוֹת Kräuterwein) ע"ז ל' סע"א שלש יינות הן וכו' מר ירקונא מתוק וכו' כ"ה בכ"י מ' ובבה"ג ובכ"י ר"ח לע"ז (בקובץ כ"י אנגייליקא דף י"ח:) ירקנא וכ"ה בדפ' ש"ס וויען תר"ל אבל בכל הדפוסי' הראשונים ירנקא וכ"ה ברש"י.

☞ יַרַקְרִיקָא (לפע"ד או מל"מ ירקרק sehr grün או היותר טוב כמו שרקרק מל"ע شرقرق וכ"ה בל"ס שרקרקא Bienenspecht, Grünspecht) תרג' ואת הקאת ואת הרחם (ויק' י"א, י"ח) וית קתא וית ירקריקא. *[אחי"ה וכן תרג' אונקל' הרחמה (דברים י"ד, י"ז) אבל תר"י א' לשני המקומות שרקרקא וכ"ה בפשיטא וכן מוכח מחולין ס"ג. רחם זו שרקרק וכו' ועיי"ע שרק ה' ושם הגי' בזה דרב ביבי: ושריק רקרק ובנו"ג שרקרק ועיין זאאלאגיע להחכם לעוויזאהן 169 ונתינת לגר על אונקלס להגאון מהר"ן אדלער לויק' הנ"ל, והוספות פליישער לעמת"ר ללעווי ח"ב 580 ולעמת"ל ח"ב 447] —

יְרוּשָׁלַםִ (בל"מ לרוב חסר ובעזר' ירושְׁלֶם — לֵם ועוד מלא יְרוּשָׁלַיִם Jerusalem עִיר שָׁלֵם יראה שלם עפ"י רז"ל עיין בפנים) בפ' במה אשה (שבת נ"ט.) מאי עיר של זהב (שבת פ"ו מ"א) אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן [3]) ירושלם דדהבא כדעבד להו ר"ע לדביתהו. ובר"ג דהנודר מן המבושל (נדרים נ' רע"א) הוו גנו ר"ע ודביתהו בי תיבנא [4]) הוי קמנקיט ליה [5]) תיבנה ממזייה אמר לה אי הוה לי [6]) רמינא ליך [7]) ירושלם דדהבא. פירוש כתר ועליו צורת ירושלם. בב"ר פרשת נ"ז [8]) (לפנינו פ' נ"ו) שם המקום ההוא ה' יראה (בראשית כ"ב, י"ד) אברהם קרא אותו יראה, שם קרא אותו

---

[1]) וכ"ה בילקוט תהלים רמז תתע"ג וכ"י מ' וא"פ אצל ד"ס פסחי' ולפנינו עמר. [2]) כ"ה רק בדפ"ר. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ע נשמט, וכגי' הכ"י אי' לנכון ג"כ בכ"י ש"ס וברי"ף ובראש"ש ובאו"ז הל' שבת סי' פ"ד ס"ק ד' ובנוסחי ל"י מלת אמר. [4]) בצ"ל וכ"ה בש"ס ובכ"י ל"ד וב"ר כי תבנא ובכ"י ו"ו בתיבה אחת ביתיבנא. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו, ובכ"י ה"ב ול"ד לה. [6]) בכ"י ל"ד בש"ס ליה. [7]) כ"ה בכל כ"י ערוך ובדפ"ע נקטע. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ב"ר ובדפ"ע בט"ד ט' שנתחברו שתי אותיות.

שלם ומלכי צדק מלך שלם (שם י"ד, י"ח) אמר הקב"ה אם אני קורא אותו יראה שם אדם צדיק מתרעם ואם אני קורא אותו שלם אברהם אדם צדיק מתרעם אלא הריני קוראו כמו שקראו אותו שניהם ירושלם יראה שלם [1]). במגילת איכה הכת ירושלם (איכה ב', י"ג) הכת יראה ומושלמת לי אמר רבי יצחק אמר הקב"ה כשאת יריאה [2]) את מושלמת לי. *[אחי"ה כונת רבינו על איכ"ר פ' מה אעידך ושם הגירסת הבת ירושלם הבת שיראה ומשלמת לי ע"כ והסיום א"ר יצחק וכו' חסר. ורבינו הביא זה המדרש יען שהזכיר מב"ר ירושלם כמו יראה שלם. ועפ"י שני מדרשים יש לומר כי יְרוּ של ירושלם ענינו א') קצור מן יִרְאוּ = יִרְאוּת Anschauung ב') כמו יְרוּא (מפעל יָרֵא) Verehrung ואלה שני הפירושים תמצא באו"ה לפירשט שרש ירושלם אבל את מדרש איכ"ר לא הזכיר אבל בלי זה אינו מיושב כל צרכו. ויתר מאמרי רז"ל בענין ירושלם עיין בברכות נ"ח. שבת ס"ב: ס"ג. קל"ט. פסחים ח': נ'. יומ' כ"א. סוכה נ"א: ר"ה כ"ג. תענית ה'. חגיגה י"ב: כתובות ק"ה. קידושין מ"ט: ב"ק פ"ב: ב"ב ע"ה: סנהדרין צ"ה. ושם: זבחים קי"ט: חולין צ"ב. אבדר"נ פל"ה איכ"ר פתיחת' סי' כ"ג ועוד עי"ע אלכסנדריא ומ"ש בח"א, צ"ה. ועוד גיאג' לנייבויער 134 והלאה. והתואר זכר ירושלמי איכ"ר פתיחתא דסי' כ"ד ילקוט ישעיה רמז רפ"ט כל נביא שלא נתפרש שם עירו ירושלמי היה (עיין מגילה ט"ו רע"א) ושם פ' רבתי אזל ירושלמי לאתינס וכו', תוספתא כתובות ס"פ י"ב כסף ירושלמי. ותלמוד דבני א"י נקרא ירושלמי עיין הקדמה למבוה"י למהרז"פ. ולנקבה ירושלמית חולין ס"ה. עי"ע יוחנא. איכ"ר פ' בני ציון עירוני שנשא ירושלמית. עירובין פ"ג. סאה ירושלמית והקבוץ יְרוּשַׁלְמִיּוֹת יומ' מ"ד: ירו' כתובות פ"א דכ"ה: תוספת' מעשר שני פ"ב] —

* יְרוּשָׁה (das Erbe) עי"ע הבא אח"ז.

☞ יְרֵת (כל"ע ورث בל"ס יְרֵת כמו בל"מ ירש (erben, in Besitz nehmen תרג' יורש אותי (בראשית ט"ו, ג') ירית יתי. *[אחי"ה וכן הועתק בכל מקום שרש ירש ועוד שתי פעמים הועתק כן שרש נחל בהפעיל עיין תרגום למשלי ח', כ"א; י"ג, כ"ב ובעל המתורגמן מצאו רק במקום ראשון. וכן בדרז"ל שבת קט"ז: בראי וברתא כחדא יירתון, כתובות נ"ב: (פ"ד מ"י) אינון ירתון, יומא ע"ב: לא תירתון תרתי גיהנם. ירוש' פיאה פ"א דט"ו ע"ג דנירת גן עדן, שהש"ר מה יפית מן דיירות. באפעל בתרגום משלי שם ושם ובנו"ג במקום ראשון דאֵירוּת וכ"ה במתורג' אבל בפשיטא דאוֹרֵית וכ"ה בכ"י תרג' אצל לעווי וכן מצאתי בכנוי הגוף בכ"מ ט"ז רע"א זכנה אוֹרְתָהּ ויהבה במתנה עיין פירש"י. והתואר יָרוֹתָא ובל"ס יָרוּתָא פי' יורש עיין תרגום ש"ב י"ד, ז', והקבוץ ירותין תרג' לשופטים י"ח, ז', לירמיה ח', י'. ובירו' סנהד' ספ"ג דכ"א ע"ד כתב ר' לעזר לְיָרְתוֹי ספרים וכו' והוא במשקל ל"ס יָרְתָא פי' יורש. והשם יְרֻתּוּ ירו' סנהד' שם ותר"י א' לבמד' כ"ז, ז' והוא כמו יְרוּתָא פי' יְרֻשָּׁה בל"מ (או יְרוּשָּׁה מלא בדרז"ל קידושין ל"ז. והלאה, נדרים פ"א. אבות פ"ב, מי"ב). וכתב המתורגמן ע' ירת כן מצאתי כל השמות בוי"ו ודגש התיו והיה ראוי להיות יְרֻתָּא חסר וי"ו . . ובסמיכות ירותַת ע"כ עיין הדוגמאות שם אבל אני מצאתי גם בנפרד באונקל' לדברים ג', כ'; תרג' יהושע א' ט"ו יְרוּתַתְכוֹן וכן בויק"ר פ"ח ירותתי גבך וכו' ושם ומה ירותתך וכו' והוא במשקל סורי יְרְתוּתָא ואולי גם יְרוּתָא במקום יְרוּתְתָא לכן בא תמיד בוי"ו ובדגש בתי"ו. — ב"ר פנ"ו עי"ע פרגזיות] —

יָשַׁב (ידוע מל"מ והפכו עמד, והשם יְשִׁיבָה, יִשּׁוּב, יִישּׁוּב das Sitzen, Besetzen, der Sitz, die gesetzte Ansicht, Verständigkeit עיין בהוספות) בר"ג דפ' כל הזבחי' (ט"ז.) אתיא בקל וחומר מיושב ומה יושב שאוכל קדשים [3]) אם עבד חילל זר שאינו אוכל אינו דין שאם עבד חילל מה ליושב שכן פסול לעדות מיושב תלמידי חכמים מה לשם יושב שכן פסול לעדות שם יושב לא פריך. בב"ר פרשת נ"א (נ') ולוט יושב בשער סדום (בראשית י"ט, א') ישב כתיב אותו . . היום מינוהו ארכי (יודיקו) [צ"ל יודיקי] [4]). ובפרשת נ"ט [5]) (לפנינו פנ"ח) ועפרון יושב (בראשית כ"ג, י') רב יצחק אמר ישב כתיב אותו היום מינוהו ארכי סטרטיגוס [6])

[1]) בב"ר קצת בלי אחרת ע"ש ובילקוט תהלים רמז תתי"ד ושם ושם כתיב מלא ירושלים ואין זה נכון שהרי קוראו על שם שלם ועיין תוספות תענית ט"ז. ד"ה הר ישם הובא זה הירו' בשם י"מ ואולי הוא ר"ת מן „יש מדרש" וכן אי' חסר במד' שו"ט סוף מזמור ע"ו אבל שם נשתנה הגי' ע"ש. [2]) כ"ה ברפ"ר ואמ', ובדפ"א יראה. [3]) ונראה שהוא מפי רבינו ועיין תוספ' יומ' כ"ה. ד"ה אין. [4]) וכצ"ל בדפ"ר ושם ארקי יודקי ועיין עוד ע' ידקי ומ"ש. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וב"ה בערך ארך בח"א רפ"ו ובדפ"ע בכאן בט"ד פ' י"ט. [6]) צ"ל במלה אחת במו ביצי ארך במקום הנ"ל וכ"ה בכ"י ו"ו רק שם בט"ס ארכרטגוס וצ"ל ארכיסטרטיגוס והוא ל"י ἀρχιστράτηγος ובח"א רפ"ו. שורה כ"א אי' ט"ד ע"ש.

דלא יהא בר נש רב זבין מבר נש זעיר. בפ׳ כיצד משתתפין בגמ׳ רבי יהודה אומר א ם י ש ש ם ת פ ו ס ת י ד [1] (עירובין פ״ו.) ו ר ב י ע ק י ב א מ כ ב ד א ת ה ע ש י ר י ם [2] כדדרש ר ב ה [3] בר מרי ישב עולם לפני אלהים (תהלים ס״א, ח׳) פי׳ אימתי ישב עולם לפני אלהים בזמן ישחסד ואמת מן ינצרוהו (שם) כלומר בזמן שיש עשירים שנותנין צדקה וגומלין חסד העולם מתישב והואיל וכן יש להן כבוד לפני הקב״ה גם אנו מכבדין אותן. פ״א לולי חסד ואמת שהן עושין לא היה עושרם נצור לפיכך ראוי לכבדן. *[אחי״ה כפי׳ ראשון איתא בפירוש ר״ח (בש״ס ווילנא) וכן הוא ברש״י ועוד עיין ביוחסין השלם הנ״ל בשם רש״י ומה שהביא בשם הערוך ליתא לפנינו ועיין מ״ש במבוא XIX ותיבות „ומן ינצרוהו לשון מזונות" שייכין עוד לפירש״י. ודע כי יש לשרש ישב שתי הוראות עקריות. א׳) ענין ישיבה שהיא הפך העמידה ומזו ענין ע כ ב ה ו ד י ר ה במקום sich aufhalten, wohnen ב׳) הושאל לענין מנוחת הדעת הלב והרעיון der Sinn, Gedanken, das Herz beruhigen. erquicken. מ ה ו ר א ה ר א ש ו נ ה שהוא ל״מ עיין דוגמאות ברכות ל״א: אסור לישב בתוך ד׳ אמות של הלכה. מגילה כ״א. מנין לרב שלא ישב וכו׳, מ״ק ט״ו: לא היה יושב ע״ג כרים וכו׳, ב״ב ק׳: עמדו יקרים עמודו שבו יקרים שבו עיי״ע ברך א׳. הוריות י״ג: תוספת׳ סנהדרין ספ״ז כשהנשיא נכנס כל העם עומדים ואין יושבים עד שאומר להם שבו. ובירו׳ ביכורים פ״ג דס״ה ע״ג ואין רשות לאחד מהם לישב עד שיאמר להם שבו כתובות ק״ג: ישב בראש — ומענין עכבה ודירה ברכות כ״ח: יושבי קרנות וכו׳ הפכו יושבי בית המדרש (שם) עיי״ע קרן ג׳. שם ל׳. השכים לישב בקרון וכו׳ ירוש׳ פסחים ספ״ה דל״ב ע״ד, ירו׳ סוטה ספ״ז דכ״ב. ישבה לה בהר הבית.. ישבה לה במקומה. עירובין י״ח: וש״נ ישב בתענית. ברכות כ׳ רע״א וש״נ שב ואל תעשה — בפיעל שמ״ר פנ״ב ולא היו יודעין ליישבו. ירו׳ שבת ספ״ז ד״י ע״ד ושם רפי״ב די״ג ע״ג הבנאי שיישב את האבן וכו׳, ירו׳ פסחים פ״ח דל״ג: מפני שהוא כמיישב בידו. ובפועל ב״ר ספ״ב כשהקב״ה דן את אוה״ע מיוּשָׁב וכו׳, ירו׳ גיטין פ״ז דמ״ח ע״ד אדם מעיד עדותו מיושב. הפעיל: סנהדרין פ״ה מ״ד ומושיבין, מכות י׳. אין מושיבין אותן ע״ש כמה פעמים. זבחים פ״א מ״ג ביום שהושיבו וכו׳, יומא ל״ח סע״א ובמקומך יושיבוך, ב״ק ט״ז סע״ב הושיבו ישיבה על קברו, ירו׳ ברכו׳ פ״ז די״א: בין נגידים תושיבך. תוספתא שבת ספ״ז המושבת אפרוחין וכו׳ עיין שם כמה פעמים. נתפעל ברכות ל״א. נתישבת.. לא נתישבה. מ ה ו ר א ה ש נ י ה רק בפיעל, בפועל, בהתפעל, בנתפעל: ויק״ר פל״ז אתה יִשַּׁבְתָּ לבני סבלותם חייך שאת עתיד ליישב ולפרש לבני נדריהם. ירו׳ פסחים ספ״ה דל״ב ע״ד דרש וַיֵּשֶׁב (ש״ב ז׳, י״ח) יִישֵׁב עצמו לתפילה וצ״ל בתפילה וכ״ה בירו׳ סוט׳ ספ״ז דכ״ב. יומ׳ רפ״ג ד״מ: ועיין תוספות סוט׳ מ׳: ד״ה והאמר. ירו׳ שבת פי״ד די״ד ע״ד החומץ מיישב את הנפש. ב״ר פ״פ דברים שמישבים את הלב. ילקוט משלי תתקס״א מְיַשְּׁבִין את הדין. — ברכות ל׳. אין דעתו מיושבת עליו. סנהדרין ס״ח. דעתו מיושבת עליו, תנחומ׳ ק״י. ילקוט ישעיה רמז שט״ז דעתן מיושבת עליהן, ילקוט וארא סוף רמז קע״ח בשם ספרי בקי ומיושב. ירושלמי ברכות פ״ד ד״ח: לבו מיושב. וילקוט הנ״ל ומיוּשָּׁבִין בדין. ברכות נ״ח: (לפי גירסת כ״י מ׳) דלא מתיישבא דעתיה. חגיגה ג׳ סע״ב לאחר שנתיישבה דעתו. יומא פ״ב. אם נתישבה דעתה. איכ״ר פסוק כל עמה עד כמה מתיישבת נפש וכו׳, ילקוט ישעיה רמז שנ״ט עכשיו נתישבה דעתי עליו — והשם המופשט יְשִׁיבָה הפכו עמידה כתובות קי״א סע״א אל תרבה בישיבה שישיבה קשה לתחתוניות ואל תרבה בעמידה שעמידה קשה ללב. ושם: ישיבה שאין בה סמיכה. חגיגה ט״ו. אין למעלה לא עמידה ולא ישיבה וכו׳ כ״ה בכ״י ש״ס עיין ד״ס למקומו וכן בפי״מ להרמב״ם לסנהדרין פ״י מ״א ושם לא ישיבה ולא עמידה. כלים פ״ח מ״ח נמצא מקום ישיבת הבלן מקום ישיבת הצבע מקום ישיבת של שולקי זיתים טהור עיין פי״מ להרמב״ם. ובפי׳ רה״ג בסד״ט למקומו מבואר רק תחלת המאמר וז״ל (כבלן) [צ״ל הבלן] פי׳ בעל מרחץ שמשלם לבני אדם ע״כ ובלי ספק צ״ל שמשמש וכ״ה בערך בלן (ח״ב צ״ט) ועוד שם הוספה קצת ע״ש ולכן בודאי דברי הערוך שם שייכים לרה״ג אבל כפי׳ לזבין ד׳, ב׳ ליתנהו ונלקחו מכלים פ״ח מ״ח ובכ״י אשר ממנו נדפס קטוע הוא בכלים שם וחלו

---

[1]) כ״ה בדפ׳ וויניציא וכ״ה בירוש׳ ובדפ׳ פיזי וויניציא רפ״ב ורפ״ח וקושט׳ (ד״ס עירובין קס״ח:) ובכ״י ערוך ו״ו ל״ד ב״ר תפיסת יד וכ״ה באו״ז סי׳ ק״צ ובנוסח׳. [2]) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד ב״ר ובדפ׳ וויניציא אבל בשאר דפ״ע קטוע הוא ולי״ מן אם יש וכו׳ ממה שגרס רבינו ורבי עקיבא בוי״ו נשמע שהיה לפניו כמו בנוסחאותינו ר׳ מכבד עשירים ר׳ עקיבא מכבד עשירים. ובכ״י א״פ ודפ׳ שונצ׳ בהיפך עיין ד״ס שם קס״ט: [3]) וכ״ה בכ״י מ׳ וע״י וביוחסין השלם 119 ובנו״ג רבא.

בו ידים. מכות י"א סע"ב איזהו ישיבה שהיא בארץ אחוזתו זה קבורה. יומ' כ"ה. וש"נ אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד וכ"ה בירו' יומ' רפ"ג ד"מ: ובירו' פסחים ספ"ה דל"ב ע"ד וירוש' סוט' ספ"ז דכ"ב. אי' הגי' לא היתה ישיבה בעזרה אלא וכו' ולפי דעת ר' אטי (ר' אימי) בירו' בג' מקומות הנ"ל: אף למלכי בית דוד לא היתה ישיבה בעזרה. ירוש' ביכורים פ"ג דס"ה ע"ג אין ישיבה לפני סיני — ועוד ענין ישיבה כמובל"מ מושב או בכסא מלכות או באסיפת חכמים. בסוף איכ"ר על פסוק אתה ה' לעולם תשב וגו' וכי יש ישיבה בלא כסא וכו' ע"ש במפרשים. ריש אסת"ר פ' בימים ההם: דרש כשבת המלך או"ה אין להם ישיבה . . בשבת המלך אין כתיב כאן אלא כשבת המלך ישיבה שאינה ישיבה אבל ישיבתן של ישראל ישיבה ונ"ל הטעם כי כ"ף הדמיון מורה רק שיווי ולא החלטת הענין וכן דרשו רז"ל ברכות ג': כחצות הלילה (שמות י"א, ד') מי איכא ספיקא קמי שמיא וכו' ע"ש וברש"י על הפסוק הזה ומכילת' שם. ועוד באסת"ר (שם) דרש אל מקום הַשָּׁבֶת (מ"א, י"ט) בישיבתו בא לישב אומר לו דע לפני מי אתה יושב וכו' ועיין ג"כ רד"ק לזה הפסוק. ומענין ישיבה בשבת תחכמוני ואספת חכמים במקום שלומדים בו הלכה עיין אבות פ"ב מ"ז מרבה ישיבה מרבה חכמה. ב"ב ק"כ. בישיבה הלך אחר חכמה. יומ' כ"ח: מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם היו במצרים ישיבה עמהם שנא' לך ואספת את זקני ישראל היו במדבר ישיבה עמהם שנא' אספה לי שבעים איש וכו' אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה ע"ש כמה פעמים. עירובין כ"ו סע"א הושיב ישיבה על פתחו. פסחים קי"ט רע"א המכיר מקום חבירו בישיבה. המקבל פני חבירו בישיבה. תענית ח'. ירבה בישיבה. חגיגה י"ד. זקן שראוי לישב בישיבה (כ"ח בכ"י מ' ובנוי"ג לישיבה) זבחים פ"א מ"ג ביום שהושיבו ראב"ע בישיבה וכ"ה בירו' תענית פ"ד דס"ז ע"ד ובירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד אי' ומינו את ראב"ע בישיבה. ירו' דמאי פ"ב דכ"ג. חכם שישב בישיבה. ירו' שבת פי"ב די"ג סע"ג ממזר ת"ח קודם לכה"ג עם הארץ . . הא לישיבה לא א"ר אבין אף לישיבה. כלומר להיות ראש ישיבה והוא ריש מתיבתא (Akademiehaupt). מכות י'. הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו. סנהדרין ל"ב: הלך אחר חכמים לישיבה אחר ר"א ללוד וכו' אחר ר' מתיא בן חרש לרומי וכו' כ"ה לנכון בפי' ר"ח לסנהד' (בקובץ כ"י אנג' דף צ"ג.) ובבכ"י ש"ס. וזה מה שמצינו ביומ' פ"ו. ילקוט ירמיה ג' רמז רס"ט. מדרש משלי סי' י' שאילתות בוזאת הברכה ססי' קס"ז שאל ר' מתיה בן חרש את ר"א בן עזריה ברומי ותמורתו בירו' יומ' פ"ח דמ"ה סע"ב וירושלמי סנהדרין רפ"י דכ"ז ע"ג שאל וכו' בישיבה והח' ברילל במבוא המשנה 136 רוצה להסביר חלוף הגירסאות ע"ש ושם הובאה גירסת המכילת' יתרו (פרש' ז' פ' כי לא ינקה) הלך מתיא בן חרש אצל ר' אלעזר הקפר ללודיא וכו' ובאבות דר"נ פכ"ט הגירסא ללודקיא ועל חלופי הגירסאות כבר התעורר הח' פריעדמאן במאיר עין למכילתא שם. ולפע"ד החלוף ללודיא, ללודקיא גולד מהבנת מלת ברומי במקומות הנ"ל כמו דרומי שהוא בנגב דא"י קרוב ללוד כמו שהוכחתי בערך דרום ע"ש היטב ושם היה מקום ישיבת ר' ישמעאל ובאמת בילקוט ירמיה שם אי' הוספת ברומי: שהיה ר' ישמעאל דורש ברומי מה שלי' במקומות הנ"ל ואולי עיקר הגי' בדרומא. ואולי היה ר' מתיא בדרומא קודם שהלך לרומי ומהרז"ף בד"מ 131 החליט שלא הלך ר' מתיא לא"י. ובלי ספק היה קבע רמב"ח ישיבתו ברומי עיין שם 130 והראיה ממעילה י"ז. שאל רמב"ח את ר' שמעון בן יוחאי בעיר ושם העיר נפקד וצ"ל בעיר רומי. או גם זולת זו פי' עיר כמו בל"ר urbs היינו עיר של רומי והראיה מיומ' נ"ז. אני ראיתיה ברומי ובמעילה י"ז: בתמורתו בעיר. — והושאלה מלת ישיבה למתיבתא דרקיע פסחים נ"ג: זוכר ויושב בישיבה של מעלה ובכתובות קי"א: תמורתו כאילו מדבק בשכינה. ונ"ל לפרש מלת ישיבה במעם בית ספר ובית רב אשר שם יושבין ועוסקין בתורה וכן דרשו רז"ל חגיגה ג': בעלי אסופות שיושבין אסופות ועוסקין בתורה. והקבוץ ירו' שבת פ"י די"ב ע"ג שימשתי את אבא עומדות מה שלא שימשתן יְשִׁיבוֹת וכו' כך א"ל שימשתי את אבא עומדות מה שלא שמשת את רבך ישיבות עיין ש' המפרש. קהל"ר פסוק כל הדברים אפשר שישיבות הללו טועות הן בדברים בטלים הללו — משתי הוראות הפעל ישב נבנה השם יישוב. ישוב א') כל מקום המיושב שבעולם bewohnte, cultivirte Gegend ב') מנוחת והשבת נפש ודעת die Beruhigung, das Einleuchten, Verständniss. מהוראה ראשונה ברכות ל"א. כל ארץ שנזר עליה אדה"ר לְיִשּׁוּב נתישבה וכל הארץ שלא גזר עליה אדה"ר לישוב לא נתישבה וכ"ה סוט' מ"ו: ובמ"ע דמ"ג חכ"ה, ע"ג הוכחתי כי מדמיון הפרסיים נובע זה המושג. ברכות נ"ח רע"ב בישובן והפכו (שם) בחורבנן. ירו' גיטין פ"ה דמ"ז סע"א ורע"ב משום יישוב הפכו חורבה (שם) וירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד ב"ק פ"י מ"ו בישוב והפכו (שם) במדבר. שם פ"ג סע"א בישוב

כרמים, בישוב שובכין, ירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד מן המדבר לישוב, ירו' סוט' פ"ז דכ"א ע"ג ביישוב ילכו ולא במדבר, קהל"ר פ' מעות, רות רבה פ' באשר תמותי עולם שבאת ממנו דומה לישוב (ליישוב) אם אין אדם מתקן בישוב מה יאכל במדבר, ובפדר"א פמ"ג אם אינו לוקח מן היישוב לחם ומים במדבר אינו מוצא לאכול ולשתות ועיין מדרש משלי סי' ו' וילק' ירמי' סוף רמז רצ"ז בשם מדרש. ועוד הפכו בר חולין קכ"ב. חזיר של יישוב חזיר הבר, ירו' שבת רפי"ד די"ד: חזיר של יישוב.. חזיר של בר. והפכו ים ירו' ב"ק ספ"ה ד"ה. אווז ים עם אווז יישוב וכו'. פסחים צ"ד. כל היישוב כולו תחת כוכב אחד יושב ע"ש כמה פעמים — והושאל לישוב העולם אומנות ועבודת האדמה ירוש' ב"ב ספ"ב די"ג ע"ג יישוב העולם, ילקוט בא רמז רכ"ה ישוב המדינה. סנהדרין כ"ה סע"ב דלא שכיחי ביישוב, קידושין פ"א סמי"א אינו מן היישוב והפעל: מיישבי עולם סוט' כ"ב. הפכו (שם) מבלי עולם, ומזה הענין במדרש תרשא (בביה"מ ליעללינעק ח"ג, קס"ז) והם עומדים על רגליהם (ד"ה ג', י"ג) כאות לי שאין לו ישוב פי' בלי קיום ומשענה ובילקוט מ"א ז' רמז קפ"ה לי'. מהוראה שניה ירוש' נדרים פ"א דל"ו ע"ד דבר של יישוב (הפכו של סכנה, שם). ב"ר פל"ה בני אדם של יישוב ושם פי"ט פ"כ בישוב הדעת פי' שהיתה דעתה צלולה] —

* יְשֵׁבָב (שם הפרטי א') לחברו של ר"ע עיין חולין ל': ל"ב. כתובות כ"ט: ועוד עיין ד"ה למהרז"ף קל"ג ומבוא המשנה להחכם ברילל קמ"א ב') לכהן הגדול בימי בית שני יומ' מ"ז. ועיין רש"י לחולין שהשוהו עם ישבב דדה"י א' כ"ד, י"ג ועיין היוחסין השלם 71 ושם הגי' ישבאב וכ"ה במקרא אולם יותר טוב לדמותו עם ישבב אחיו של ישמעאל (שמעון) בן קמחית וכן נכתב מלא ישובאב בכ"י ליומ' ועוד עיין מ"ע לח' גרעטץ ח"ל, נ"ד. ולפע"ד שם חכם הנ"ל ראוי להכתב חסר להבדילו מכה"ג של אותו השם. ועוד יש אמורא מזה השם עיין יוחסין השלם 160.

* יֵשׁוּ (קצור מן יֵשׁוּעַ והוא מיסד דתם) וכא איזה פעמים בתואר הנוצרי סנהד' ק"ג סע"א שמקדיח תבשילו ברבים כגון ישו הנוצרי כ"ה לנכון בכ"י ו"ו בע' קדח ב' וכ"ה בכ"י ש"ס מ' פ' יק' ובע"י הראשון ובדפוסי' הראשונים ונשמט מן הצינזור וברוב כ"י ערוך נמחק או נגרד ובדפ' ויניצ' רק הנוצרי וכן הוא באה"ת למסכת עבודה זרה דף י"ז כך למדני הנוצרי ובכ"י ש"ס ובע"י הראשון הגי' ישו הנוצרי, וכן שם בכ"י וכדפוסים הראשונים ומצאתי אדם אחד מתלמידי ישו הנוצרי ועיין יתר המקומות בד"ס לע"ז שם. ובתוספת' דחולין פ"ב וירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד וירו' שבת ס"פ י"ד די"ד סע"ד הגי' ישו פנדרא ועיי"ע בן פנדרא (ח"ב קכ"א:) ועוד עיי"ע בן סטדא (שם קי"ח: והלאה) ושם בסוף הערך הנ"ל הובא ציון מסנהדרין ק"ז: שדחו לישו הנוצרי בשתי ידים וכ"ה בסוט' מ"ז. בדפוסי' הישנים והובא במאמר חסרון הש"ס ועוד עיין גי' כ"י ש"ס לסנהד' שם וע' טרטות. ובתוספ' כ"י אירפורט לחולין פ"ב אי' ישוע בן פנטרא (פנטירי), ובע"ז כ"ז: לפי גי' כ"י ישו בן פנטירא. ועוד עיי"ע כוני (ח"ב ב"ז) ציון מסנהדרין מ"ג. וקצת מזה הציון הובא בע' קרב ע"ש ומ"ש וכל הענין נשמט כדפ' באסיליא-וקראקא מן הצינזור עיין חסרונות הש"ס וד"ס לסנהדרין צד ס"ג. והלאה, ובכ"י ש"ס וע"י איתא הרבה פעמים בסיפור שם ישו הנוצרי.

יֵשׁוּעַ [1]) (נתקצר מן ל"מ יְשׁוּעָה או כמו ל"מ יֵשַׁע פי' עזרה והצלחה ואשֶׁר והושאל ליום פדיון או ליום הולדת הבן Auslösungs- Geburts-tag des Neugeborenen) בס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ' סע"א) איקלעו לבי ישוע הבן. פי' לפדיון הבן. ישוע [צ"ל ישועה] תרגום פורקן וכן תרגום פדיון. *[אחי"ה עיין מתורגמן שרש פרק א' כל לשנא ישועה והצלה ופדיון מתורגם בלי פריק וע"ש הדוגמאות, ולכן צ"ל במקום ישוע תרג': ישועה תרג' וכו' או צ"ל יֵשַׁע וכן תרגום ישענו (תהלים צ"ה, א') פורקננא (כפי גי' כ"י), וכפי' הערוך אי' ברש"י ע"ז ד'. ד"ה להן שוע ע"ש וכן מוכח מפי' לב"ק הנ"ל ע"ש והתוספות שם ד"ה לבי השיגו עליהם והעלו בשם ר"ת פ"א והוא ממש כפי' רבינו בע' שבע בשם ר"ח ואולי גם בתוספ' צ"ל ר"ח במקום ר"ת. וכשני פירושים הנ"ל העתקתי. ובע' שבע מצוין ג"כ ישוע הבן מב"ב ס' סע"ב ורשב"ם לא פי' וכן לא מצאתי מפורש בפירוש רגמ"ה כ"י לב"ב. ומהפעיל יושיע (סוט' ל"ד:) נבנה השם הושענא עיי"ע. — ועוד פירוש ישוע שם הפרטי במקום יהושע. הושע עיין עזרא ב', ב'; נחמי' ח', י"ז. והיה ישוע התשיעי בראשי האבות לכהנים ושכניהו העשירי עיין דה"י א', כ"ד, י"א; דה"י ב', ל"א, ט"ו ועיין מ"ש הח' באבער בהערה

---

[1]) כ"ה לנכון בעה"ק שנ"ב, ובדפ"ע בראש הערך: ישע.

לפסיקתא דר"כ פ' העומר (צד ס"ט:) על המאמר אימתי הן תמימות בזמן ישוע ושבני' ביניהם וצ"ל בזמן שאין ישוע ושכניה ביניהם — ישוע בן פנטרא עיי"ע הקודם לזה. ידים ג', ה'. ר' יוחנן בן ישוע. ירוש' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ג ישוע אחוי דדוריי] —

* יָשַׁט (מל"מ רק בהפעיל ויוֹשֶׁט (אסתר ה', ב') פי' שליחת יד (darreichen, ausstrecken כל לישנא דשליחות יד מתורגם בלש' הושטה עיין המתורגמן וכן בדרז"ל פסחים כ"ב: ע"ז ו' רע"ב מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר וכ"ה בתוספת' דמאי ספ"ב והובא בע' שט ד'. חולין ק"מ. הושיט ידו לקן. פסיקת' דסליחות (פסיקת' דר"כ צד קס"ז:) והובא בילקוט שלח רמז תשמ"ד משל לשנים שהושיטו הדסים למלך אחד הושיטה לשמו ויוצאת לשם זקנו ואחד הושיטה לשם זקנו ויוצאת לשמו חזקיה הושיטה לשמו וכו' משה הושיטה לשם זקנו וכו'. ב"ר פ"ע והושיטו לו בקנה ושם בנ"א את מושיטו לזה בקנה ע"ש במ"כ. ואולי מזה ירו' מגילה רפ"ד דע"ד ע"ד חמא חד ספר מוֹשֵׁט תרגומא מן גו סיפרא כלומר שלח יד ופושט לקחת תרגום לקרוא בו או אולי המי"ם שרשית עיי"ע משם. והשם הושטה עיי"ע. ועל שם הפרטי בר ישיטא עיי"ע בח"ב. קע"ז:

* יְשִׁיוָן (קבוץ מן שִׁיוְיָא פי' ערש Lagerstatt, Bett והיוד נוספת) תוספתא ב"ב רפ"ד המוכר את הספינה וכו' לא מכר לא את היציעין ולא את הישיוין כ"ה בכ"י אירפורט (צוק"מ 402 ובנו"ג הישוין. ותרג"י ערש (דברים ג', י"א) ותרג' מושב (ש"א כ', כ"ה) שיוויא והוא כמו יצוע בל"מ שתרג' יצועי (בראשית מ"ט, ד') שיוויי עיי"ע שו א' ונבנה מהפעל שַׁוִי וכן בל"ס. והיו"ד בראש נוספת או הוא במקום א' כמו אשוויה עיי"ע או אולי צ"ל ולא את השיוָוין עיין תרגום עמוס ב', ח' ויגיד עליו רעו ולא את היציעין שענינו מטה וערש. ועיין ערך יצע.

* יִשְׁמָעֵאל (שם פרטי) א') לאומת הערביים שנתיחסו על שם ישמעאל בן אברהם אבינו תרג' עריץ (איוב ט"ו, כ') ישמעאל תקיפא [1] שבת י"א. תחת ישמעאל ולא תחת גוי עיי"ע חבר ב'. פסחים קי"ח: כוש ישמעאל והקבוץ ישמעאלים סוכ' נ"ב: ירו' תענית פ"ג דס"ו סע"ג וילקוט איוב רמז תתק"ו. עטיפת ישמעאלים מ"ק כ"ד. עיי"ע עטף ג'. ב') לתנא הנודע והוא חברו ובעל מחלקותו של ר"ע עיין חקירות מהרז"ף ברה"מ 105 והלאה ובמה"מ לה' ברילל 103 והלאה. ג') לאיזה אמוראים ד"מ ר' ישמעאל אבוה דר' יודן ר' ישמעאל בר רב יצחק מבהי"ר ק"ח והלאה.

* יָשֵׁן (ידוע מל"מ schlafen והושאל לרפיון erschlaffen שהש"ר על משכבי: כשישנתי לי מן התורה ומן המצוות נסמכו לי לילות לילות ושם עכשיו שישנתי לי וכו' והוא מיותר וכפול עיין פי' מהרז"ו. והשם שֵׁינה עיי"ע.

* יָשָׁן (מל"מ ופי עמידת דבר ימים רבים alt הפכו חדש עיין דמאי פ"ד מ"ז, ירו' פסחי' פ"ו דל"ג. ירו' גיטין ספ"ג דמ"ה: והקבוץ יומ' כ"ו רע"א והשם יוֹשֶׁן פירוש מעמד הקודם der frühere Zustand קידוש'. ס"ו סע"א החזיר את התורה ליושנה. כתובות ח': החזירו הדבר ליושנו. סנהדרין י"ט. החזיר ר' יוסי את הדבר ליושנו בציפורי. ירוש' ברכות פ"ג ד"ו: חזרו הדברים ליושנן. שם פ"ז ד"א ע"ג וירו' מגילה ספ"ג דע"ד ע"ג למה נקראו אנשי כנסת הגדולה שהחזירו הגדולה ליושנה ובבבלי יומ' ס"ט: אי' שהחזירו העטרה ליושנה. והפעל ממנו בפיעל ובפועל ב"ב צ"א סע"ב ואכלתם ישן נושן (ויקרא כ"ו, י') מלמד שכל המיוּשָּׁן מחבירו הוי יפה מחבירו ואין לי אלא דברים שדרכן ליישנן דברים שאין דרכן ליישנן מניין וכו' ושם צ"ח רע"א במשנה ישן משל אשתקד ומיושן משל ג' שנים ושם רע"ב מיישן והולך עד החג. ירו' גיטין ספ"ג דמ"ה: מיושן מן ג' שנים. נדרים ס"ו. המיושן יפה למעיים. דב"ר רפ"ט מן היין הזה אני מיישן לשמחתו של בני. ירו' ע"ז ספ"ה דמ"ה: מיישנן כל שנים עשר חודש. התפעל ירוש' גיטין שם הדא אמרה דמתיישן [2] חייב באחריותו שתי שנים הדא אמרה מתיישן חייב באחריותו עד החג וכו' קהל"ר י"ב, ח' הבל הבלים המתישן בו פי' כשהורגל בו עיין פי' מ"כ וידי משה. בנתפעל מד' תדשא פי"ג (בביה"מ ליעללינעק הובא מהח' לאמטעס במקום הנ"ל) ולמה נקרא שם הצרעת נושנת שגרמו עונותיו שנתישנה הצרעת זמן מרובה.

* יְשָׁנָה (פירוש תואר למבצר של רומיים קרוב לציפורי) קידושין פ"ד מ"ה ארכי ישנה של ציפורי כה"ג בע' ארך (ח"א רפ"ו) וכ"ה במד"ר פ"ט. ערכין ל"ב. קצרא הישנה של ציפורי עיי"ע גסטר ג' וש"נ וע' ביתר (ח"ב, פ"מ) וע' בני קצרא של ציפורין (שם קכ"ג) ועיין ג"כ מ"ע מאגאציען להחכם בערלינער ח"ד צד כ"ח וח"ה קפ"ז והלאה.

---

[1]) לפי גי' כ"י אצל הח' לעווי. [2]) כ"ה לנכון בדפ' זיטאמי' ובדפי' קראטשין בט"ס דאימתיישן.

* יָשַׁף (נרדף עם נשף, נשב anfachen) וכ"ה בל"ס באפעל אוֹשֵׁף. שבת ק"ט רע"א מושיף גורא.

* יָשְׁפֵה (מל"מ וכ"ה בל"ע يشب, يشف בל"י ורו' Jaspis, ἡ ἴασπις, jaspis) פסיקת' זוטרתי תצוה (בהוצ' הח' באבער צ"ד.) על ישפה בנימין, ושם צד צ"ה מפורש ישפה מאבצר ונ"ל מרבארץ מל"פ مروارید פי' פנינים יקרים וכן העתיק ריב"י מאוום תרשיש (שמות כ"ח, כ') ובהערה בפסיק' שם אי' במ"ד מזארץ וצ"ל כמ"ש כאן. ירו' פיאה פ"א דמ"ו ע"ג וירו' קידושין פ"א דס"א: פסיקת' רבתי פכ"ג פעם אחת אבדה ישפה של בנימין וכו' ועיין בשנויים קִדושין ל"א. ע"ז כ"ד. דב"ר פ"א ילק' יתרו רמז רצ"ז.

יָשָׁר (מל"מ ועניננו הפך מן עות fest, gerade) ורגליהן[1] רגל ישרה (יחזקאל א', ז') טלפי החיות מהלך תקט"ו שנה מניין ישרה[2]. בר"ג דפ' הרואה בירושלמי (פ"ט די"ג.). בנזיר בפרק מי שאמר הריני נזיר ושמע חבירו בגמ' האשה שנדרה (נזיר כ"ג.) ובהוריות רפ"ג (י':)[3] כי ישרים דרכי ה' וגו' (הושע י"ד, י') מסקנא משל ללוט ושתי בנותיו הן נתכוונו לשם מצוה צדיקים ילכו בם (שם) הוא שנתכוון לשם עבירה ופושעים יכשלו בם. *[אחי"ה ולנקבה בקבוץ יְשָׁרוֹת פירוש קרבנות נדרים ונדבות והפכו חובות עיין זבחי' קי"ד. קי"ז: קי"ח. ודרשוהו מן הישר בעיניו (דברים י"ב, ח') ובירו' מגילה פ"א דע"ב ע"ג דרשוהו בטעם יְשָׁרוּת: מה תעשו שם דבר שהוא בא לידי יְשָׁרוּת ואי זו זו עולה ושלמים, וישרות הוא שם מופשט בל"ם יְשָׁרָה (מ"א ג', ו') ילקוט משלי כ"א רמז תתקנ"ט בשם המדרש (והוא ריש מדרש רות) מדת ישרות. מדרש שו"ט מזמור צ"ט דורש מישרים: אתה כוננת ישרות של עולם ובילקוט תהלים רמז תתנ"ב ישרות בעולמך. ב"ר ס"פ נ"ד מהלכות בישרות, סוט' מ': בתר ישרותיה אזל, דב"ר ספ"ח צידקה וישרותה וכו'. ובשהש"ר פ' מישרים דרש זו המלה: מה ישריין רחמיך והוא הפעל פי' מה תקיפין או מאושרין ומזה הענין יישר חילך, יישר כחך עיין הציונים בערך אישר בחלק ראשון דף שכ"ו. ובפיעל סוטה י"ב. שמות רבה פרשה א' יֵשֶׁר (דברי הימים א' ב', י"ח) זה כלב שיישר את עצמו. במדבר רבה פ"ח כל המישר אורחותיו הוא מכבד להקדוש ברוך הוא. מגילה י"ח: מיושרין הן אצל רבי מאיר] —

* יִשְׂרָאֵל (שם הפרטי Israel א') לכנוי של יעקב אבינו (בראשית ל"ב, כ"ט) ונקרא בב"ר פס"ח, פע"ד וילקוט ויצא רמז קי"ט וק"ל, מדרש שו"ט מזמור קכ"ד וילק' תהלים רמז תת"פ ישראל סבא להבדילו מן ב') כנוי של עם ישראל. ורז"ל הרבו לספר מישראל עיין ברכות ו'. ז': ל"ב. נ"ג: שבת כ"ב: ל"א. ס"ז. פ"ו. וש"נ, פ"ח. קמ"ה: קמ"ו. עירובין כ"ב: מ"ג: פסחים ס"ו. פ"ג: פ"ז: קי"ח: ר"ה ח': ירו' ר"ה פ"א דנ"ז. יומ' ל"ט. נ"ב. נ"ד. ע"ה: סוכ' ל"ד. מ"ה: מ"ט: נ"ב: ביצ' כ"ה: ל'. תענית ג': ט'; כ"ז: מגילה י"א. י"ב: י"ג: כ"ט. מ"ק ט"ז: חגיג' ה': ט': י"ב: מ"ו. מ"ז. ס"ג. כתו' ח': קי"א. גיטין ז': נ"ו: נ"ז. סוט' י"ג, מ"ח. קידושין י"ח. כ"א. ב"מ ל"ג: נ"ט. ב"ק קי"ג. ב"ב י': סנה' כ': ל"ט. מ"ד. נ"ו: צ'. צ"ג. ק"א: מכות כ"ג: ע"ז ב'. שם: ד'. שם: ה'. שם: ח'. שם: כ"ה. כ"ט. מנחות מ"ג: נ"ג. שם: ס"ה. חולין ז': ס': פ"ט. צ"א: צ"ב. ק"א: ערכין ט"ו. אבות פ"ג מי"ד אבדר"נ פ"כ. והקבוץ ליחידים מעם ישראל, יבמות פ"ה. יִשְׂרְאֵלִים. ושם ל"ז. וקידושין פ"ד מ"א (ס"ט.) יִשְׂרְאֵלֵי.

* יָשִׁישׁ (מל"מ ופי' זקן alt) וגם בענין לשון כבוד כמו בשמוש זקן בל"י ובל"ר πρεσβύ-τερος, presbyter עיין תוספות ע"ז י': ד"ה כל נשיאה, ועוד כמו זקן בהוראת חכם מ"ק כ"ה: גזע ישישים.

☞ יַת (כמו את בל"מ) תרג' את יתי תרגום אותי. *[אחי"ה וכ"ה בל"ס יָתָא ובסמיכות יָת אבל בתרגומים תמיד בפתח יַת והוא יחס הפעול ובכנויים יָתִי, יָתָךְ ועיין עמת"ר ללעווי א', שמ"ז וכן בירו' ביכורים פ"ג דס"ה ע"ד יתיה דמן רבנן, ב"ר רפ"ג וקהל"ר פ' את הכל: יתהון לא הניין לי ועיין עוד כריתות ג': נדרים ס"ו: ולנקבה יתהין ילקוט ישעיה רמז של"ט ועוד מ"ש הח' לאטטעס במקום הנ"ל.

* יְתָא (כמו אֲתָא kommen) תר"י ב' לדברים ל"ג, ט"ז יַתְיָין ועיי"ע אתא.

☞ יְתַב (= יְתֵיב כמו ישב ובל"ס יְתֵב ובל"ע وثب sitzen, sich aufhalten) תרג' והוא

---

[1]) במקרא ורגליהם. [2]) וקרוב לזה בגי' המהרש"ם אף טלפי החיות מהלך ת"ק שנה וט"ו שנאמר ורגליהם רגל ישרה כמנין ישרה ועיין תוספו' חגיגה י"ג. ד"ה ורגלי ובדפוסים ליתא הפסוק ואיתא המספר ה' מאות שנה וחמש ועשרה. [3]) לי' בדפוסי ערוך.

יושב (בראשית י״ח, א׳) והוא יתיב. *[אחי״ה ועיי״ע תב א׳. כל ישב וכל לָגור באורייתא מתורגם כן עיין במתורגמן הדוגמאות. וכן במקרא דניאל ז׳. ט׳. י׳. כ״ו; עזרא ד׳, י׳. י״ז. ובדרז״ל ב״ב כ״ב סע״א יתבנא. ר״ה כ״א. חולין מ״ז. ירו׳ סנהדרין רפ״א די״ח. יתיב. יבמות ק״ט. יתבא. מגילה ג׳ סע״ב יתבה. כתובות נ״ב: יתבן. יומ׳ ע״ד: שבועו׳ ל׳: תֵּיב. עירובין ל״ד: וניתיב. שם נ״ד סע״א לא תתיב צ״ל לא תיתיב וכ״ה בתוספ׳ נזיר כ״ד: אמה. יבמות קי״ח סע״ב כתובות ע״ה. קידושין ז׳. ועוד זולתו: למיתב ירו׳ כלאים פ״ט דל״ב רע״ג מיתב. אתפעל שבת ל״ג: איתבו. והושאל לבעילה כי תרג׳ כי יבעל בחור (ישעי׳ ס״ב, ה׳) כמא דמתיתב עולים עם בתולתה כן יתיתבון וכו׳ ועיין מ״ק ב׳. וערך תב ג׳. והשם מייתבותא מ״ק שם. אִתַּפְעַל מנחות ס״ה סע״א (מגילת תענית פ״א) אִתּוֹתַב. ועוד בהוראת ישב פי׳ ענין ישוב דעת והנחת נפש sich beruhigen שבת נ״ב רע״א איתותב דעתיה וכן בפַעֵל ברכות כ״ח. ליתובי דעתיה. יומא פ׳: פ״א. חולין ק״ב. מיתבא דעתיה. ב״מ פ״ג סע״ב לא מייתבא דעתיה. חולין ס׳: לא קא מיתבא דעתה. תמיד ל״ב. לא מיתבא דעתיהון. ב״ב ג׳ סע״ב ליתוביה ליצריה. — אפעל יומ׳ ס״ט: אותיבו. חולין נ״ט. ניתביה. שם וברכות מ״ח. אותבוה. ירו׳ כתובות ספ״ו דל״א. אייתבון. ירו׳ קידושין פ״א דנ״ח ע״ד אייתיבוני. יעיין תרגום אונקלס לבראשית מ״ז, ו׳. י״א; לויק׳ כ״ג, מ״ג; תרג׳ למ״א כ״א. ט׳. י׳. י״ב; לתהלים קי״ג, ח׳; קמ״ג. ג׳ ועוד זולתו. והתואר יָתוֹבָא בל״ס יָתְבָא פירוש יושב Einwohner ב״ב ח׳ סע״א יתובי מתא. והשם מְתִיבְתָּא Gelehrtensitz, Akademie] —

* יְתַב (= יְהַב geben) הפעל יהב מהפך הה״א במקור ובעתיד לתי״ו שבת י״ט סע״א פסחים י״ב סע״א כתובות נ״ב: ניתיב. קידושין ע״ח: מיתבא ליה. כתובות ק״ו סע״ב ב״ק צ״ה: ב״ב קכ״ד. למיתבא ליה — ירוש׳ כלאים ספ״ט דל״ב ע״ג מיתבינין צ״ל מינסבינין וכ״ה בירו׳ כתובות פי״ב דל״ה:

* יְתַב (= תּוּב פי׳ מל״מ השיב erwidern, Frage erheben) עיקר מקומו בערך תוב וש״נ איתיבי. מיתיבי. ואפעל גם מוֹתִיב ב״מ פ״ז. דלא מותיב. כתובות מ״ד: שבועות כ״ה: זבחים ל״ד. מותבינן אשמעתין שבת קכ״ה: קידושין נ׳: וש״נ. אִתַּפְעַל שבת מ׳. הא איתותב. ירושלמי ברכות פ״ד ד״ז ע״ג איתותבת. ושם בגין דאיתתבת וכו׳. והשם מתיבתא עיי״ע פירוש תשובה.

יָתֵד (מל״מ ול״ע وتد Pflock שם לכלי ברזל העשוי לתקוע מל״ע وتد תקע einstecken אבל יתדות דרכים Wegpfützen עיין בפנים) בפ׳ כל הכלים (שבת קכ״ג: וכ״ה בירו׳ שבת ר״פ י״ז דט״ז. ושמ״ר פל״א) חוץ מן המסר הגדול[1]) ויתד של מחרישה. בפ׳ י״ד בכלי׳ (מ״ג) יתדות אהלים ויתדות המשוחות טמאין. פירוש יתדות המודדין שמודדין הארץ. תרג׳ מדה (שמו׳ כ״ו, ב׳. ח׳ ועוד במ״א) משחתא. שלשלת [של] משוחות (כלי׳ שם) כמותו[2]). גץ יוני[3]) אלו יתדות דרכים (מקוואות פ״ט, מ״ב) כבר פי׳ בע׳ גץ. *[אחי״ה עיי״ע גץ ב׳ ח״ב. שמ״א. וע״ש מ״ש בענין גץ שהוא בל״ע רפש וטיט Pfütze ולפע״ד יתדות דרכים ג״כ מזה הענין כי רפש מים נקבצים בל״י συστάδες Sumpf zusammengelaufener Gewässer והוא גומות מלאות מים שפי׳ רבינו בע׳ גץ וכן פי׳ המהרש״ם (בלי זכרון פי׳ הערוך) לירו׳ ברכות פ״ב ד״ה רע״ד על מה דאיתא שם מסתלקין לצדדין מפני יתדות דרכים. ולפע״ד אין שייכות לזו עם יתדות אהלים או ליתדות של מחרישה או ליתדות החרישה תוספ׳ כלים ב״ב פ״א שהוא מל״מ כאמור מפעל ערבי ותד פי׳ תקע ונעץ וכן נאמר בעירובין ט׳. נעץ שתי יתידות עקומות. וגם בל״מ (ישעיה כ״ב, כ״ג כ״ה) בא בקשור הפעל תקע. ועוד נאמר על פי הפסוקים הנ״ל (שם כ״ג, כ״ד. כ״ה) בהשאילה יתד על איש גדול רב פעלים וכמו שהעתיק התרג׳ (שם) יתד: אמרכל. ירו׳ ברכות פ״ד ד״ז רע״ד וירו׳ תענית פ״ד דס״ז ע״ד אשרי אדם שיש לו יתד במי להיתלות בה וכי מה היתה יתידתו של ר״א ב״ע שהיה דור עשירי לעזרא (עיין בבלי ברכות כ״ז סע״ב וירו׳ יבמות פ״א ד״ג סע״א ורע״ב). ב״ר פמ״ג ויתן לו מעשר מכל . . מכח אותה ברכה (בראשית י״ד, י״ט) אכלו ג׳ יתידות גדולות בעולם אברהם יצחק ויעקב. וגם נאמר לרעה ב״ר ס״פ ס״ב. ויהי אחרי מות יהושע מיד נתגרו בהן יתידות הארץ ובמ״כ פי׳ כמו והיו לשיכים ובס״א יתירות ושתי נוסחאות הביא גם פי׳ המיוחס לרש״י וגי׳ יתירות איתא גם כן בפרק צ״ח עיין ערך יתר, אבל לפע״ד יתידות הארץ בדל״ת העיקר ופירש שהיו יתד תקועה לישראל לרעה, וכן פירש״י למגילה ו׳.

[1]) כ״ה בכל כ״י ובד׳ וויניציא, ובדפ״ר ושדפ״ע לי״. [2]) ובעי׳ שלשל פי׳ רבינו עפ״י פי׳ רה״ג לסד״ט ע״ש. [3]) בדפ״ע ובט״ס יווני בשני ווים ועיי״ע גץ ומ״ש.

קסרי בת אדום שהיא יושבת בין החולות והיא יתד תקועה לישראל היתה בימי יונים ופירש"י יתד תקועה ל ר ע ה] —

* יְתַךְ (= נָתַךְ מל"מ ענינו יציקה ומסיסה (schmelzen ירו' ע"ז פ"ג דמ"ג; ופ"ד דמ"ד המתיך כוס לעבודה זרה (שם כמה פעמים), ושם במקום ראשון בדפ' זיטאמיר המיותכין (ובדפ' קראט' בט"ס המיות כו'!) כוס לע"ז וצ"ל המייתכין ובבבלי ע"ז נ"ב, אי' ריתך כלי עיי"ע רתך. ומזה יַתִּיכִים עיי"ע הבא אח"ז.

יַתִּיכִים (לפע"ד מערך הקודם ענין יציקה והגרה das Giessen, Schütten והוא הכלי אשר בו מנערין את הקדירה Giesser, Ausgiesser ועוד עיין בפנים דעת הערוך) בפרק י"ב בכלים (מ"ג הייתיכים [1]) טמאים, פי' תניא (תוספתא, כלים ב"מ פ"ב) אלו הן יתיכים [2]) שהחנווני מנער בהן את הקדרה והן כמו זומא לסטרון (כלים פי"ג ופכ"ה שבת קכ"ג: ב"מ ל"ג. הוריות י"ג:), וי"א ענין י ת ד [3]) בית יד מלש' (יחזק' כ"ב, כ"ב) כְּהִתּוּךְ כסף ענין מלקחיים שנוטלין בו הכלי שמהתך [4]) הכסף ומריקין [5]) למקום אחר. *[אחי"ה זה הפי' הביא ר"ש בשם הערוך והוסיף בזה"ל והא דתניא בתוספתא אלו הן היתוכין וכו' ההוא מנער מלשון ותער כדה אל השוקת אבל אין לפרש לש' קינוח וכו' ע"ש נ"ל ברור כי ר"ש בא לחלוק על מה שפי' הערוך „והן כמו זומא לסטרון" שלפי דעתו ענין מנער: קינות וניעור (das Rühren) לכן פי' ר"ש כי מנער פי' מן ותער כדה והדין עמו וגם רבינו נוטה לזה בהביאו דעת י"א במ"ש ו מ ר י ק י ן למקום אחר, רק לפי י"א הוא מלקחיים ולפי זה צריך לגזור המלה מל"ע نتخ פי' תלש ausreissen וממנו منتاخ מלקחיים Zange. אבל לפע"ד נ"ל שגזרתה מערך הקודם ומל"מ נָתַךְ בהפעיל ענין הגרה כמו תַּתִּיכֵנִי (איוב י', י') וקרוב לל"ע نتخ ונאמר מנאד שהטיף ממנו הלחלוחית וא"כ יתיכים הם כלים אשר בהם מסננים הלחלוחית Durchseiher וזה מה שאמרה התוספתא הנ"ל מ נ ע ר בהן את הקדרה] —

יָתוֹם (מל"מ, ותואר לבן בלא אב ואם Waise, Verwaister ולנקבה יְתוֹמָה) בפרק האיש מקדש בו ובשלוחו ב ג מ' ה א י ש מ ק ד ש א ת ב ת ו [6]) (קידושין מ"ו רע"א) כגון [7]) שנעשו בה מעשה יתומה בחיי האב. ו ב ס"ג ד נ ד ר י ם (פ"ט:) א ב ל ח כ"א ג' נ ע ר ו ת נ ד ר י ה ן ק י י מ י ן ב ו ג ר ת [8]) ו י ת ו מ ה ו י ת ו מ ה ב ח י י ה א ב. ב כ ת ו ב ו ת כ פ' ה מ ד י ר ב ג מ' ה מ ק ד ש א ת ה א ש ה (ע"ג סע"ב) מ ו ד י ם ח כ מ י ם ל ר' א ל י ע ז ר ב ק ט נ ה ש ה ש י א ה א ב י ה ו נ ת ג ר ש ה ו ה י א י ת ו מ ה ב ח י י ה א ב (והיא אינה בוגרת שתקבל קדושים גמורים) [9]) ו ב י ב מ ו ת ב פ' ב י" ש (ק"ט.) מ פ ו ר ש ק ט נ ה ש ה ש י א ה א ב י ה ו נ ת ג ר ש ה [הרי היא] כ י ת ו מ ה ב ח י י ה א ב ו ה ח ז י ר ה (אסורה) [שאסורה] [10]) ל י ב ם מ פ נ י ש ג י ר ו ש י ה ג י ר ו ש י ן ג מ ו ר י ן ו א י ן ח ז ר ת ה ח ז ר ה ג מ ו ר ה [11]) כלומר כיון שהשיאה אביה אין לו בה רשות וכיון שנתגרשה אעפ"י שהאב קיים היא יתומה בחיי האב והיא אינה בוגרת שתקבל קידושין גמורין [12]). אמן יתומה כבר פירשנו בערך אמן. *[אחי"ה עיי"ע בח"א, ק"כ וש"נ ויש להוסיף ירו' מגילה פ"א דע"ב. ובענין יתומה בחיי האב עיין ש"ע אה"ע רסי' קנ"ה ומ"ש והיא

1) כ"ה בדפ"ר ופיזי וויניציא, ובד' באסיל הייתכים, ובדא"מ היתיכים, וכפי' רה"ג הייתיכן ובנו"ג הייתוכין, וצ"ל הייתיכין ובערך פרכין הגי' היתיכין. 2) בנו"ג היתוכין וכ"ה בר"ש ובכ"י אירפורט, ורה"ג בשם כדתניא הייתיכן ומו"ל מציין זבחים ל"ד. ולא מצאתי אבל הוא בתוספתא הנ"ל. 3) כ"ה בדפ"ר ול"י בשדפ"ע. 4) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובדפ"ע ובר"ש בשם הערוך שמותך, בדפא"מ שמותיך וצ"ל ש מ ת י ך וכ"ה בעה"ק שנ"ב. 5) בר"ש ומוריקי' וכ"ה בעה"ק שנ"ב. 6) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ב"ר ה"ב. 7) בנו"ג הואיל. 8) בדפו"ו אי' ו א ל ו ה ן בוגרת וכו' אבל בנו"ג כגי' כ"י ערוך. 9) עיין מ"ש למטה. 10) וכ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד וב"ר וכן מוכח מדפ"ע עיין למטה בהערה. 11) ע"כ גגררתי אחר כ"י ו"ו ל"ד וב"ר וכ"ה בדפ' וויניציא רק שם אי' עוד ציון מיבמות הנ"ל מה שליתא בכ"י הנ"ל כי בכ"י הגי' בכתובות בפ' המדיר בגמ' המקדש את האשה מפורש מודין וכו' אבל בכל דפ"ע אי' זה הציון מיבמות לכן הבאתיו. ועוד לי' בדפ' וויניציא מפני שגירושיה וכו' וכו' אבל תיבות: והיא וכו' עד גמורים שמתי בין שני חצאי עגולה כי נעתקו ממקום הראוי. ובאמת בכ"י הנ"ל ליתנהו ועיקר מקומן בס"ף הערך בפי' זה המאמר דכתובות ויבמות וכל הפירוש עד סוף התיבות הנ"ל שהסגרתי נשמט בטעות מדפ' וויניציא אבל אי' בכ"י הנ"ל ובדפ"ר פיזי באסיל ואמש' ופי' וכמו שכתבתי בפנים. 12) ועל פי ההצעה הנ"ל כדאי בכ"י חוץ מכ"י ה"ב הכל נכון וקיים כי מתחלה ציין רבינו בענין יתומה בחיי האב ואח"כ הביא זה דכתובות דמודים חכמים לר"א בקטנה שהיא יתומה בחיי האב ולבסוף הביא זה דיבמות אשר שם מפורש ובאמת שם עיקר מקומו (בפרט שלפי הירושלמי איתא הך מודים חכמים לר"א וכו' ב מ ש נ ה ביבמות עיין גליון הש"ס). ועל ציון האחרון דיבמות סובב והולך פי' רבינו, אבל בכל הדפוסים יש חסרונות ושיבושים מאוד וחלו בערך הנוכחי ידים עסקניות ואנכי תקנתיו בחמלת ה' עלי ולמען יבין הקורא את השבושים והחסרונות אעתיק כאן נוסחאות דפ"ר פיזי באסיל ואמש' וז"ל בפרק האיש מקדש (בדפ"ר: בו ובשלוחו; ובדפי באס' ואמ': בקידושין) כגון שנעשו בה (לי' בדפ"ר) מעשה יתומה בחיי האב והחזירה שאסורה ליבם מפני שגירושיה גירושין גמורין. ואין חזרתה חזרה גמורה כלומר כיון (בדפ"ר במ"ד כין) שהשיאה

אינה בוגרת שקבל קידושין גמורין כונתו לביאור המאמר ואין חזרתה חזרה גמורה מפני שאין לאביה בה רשות כשנשאת פעם ראשונה וכ"ה דעת רש"י בכתובות לפי מהדורא קמא שהובא בשט"מ לכתוב' וברש"י שלפנינו איתא בהיפך והוא ט"ס עיין חי' הרשב"א לכתובות ושט"מ שם. — וכנ"ה בשבת י"א. עיי"ע חבר ב'. פסחים קי"ח רע"א יתום בביצתו ואלמנה בתרנגולתה, וריש המאמר עיי"ע טב א'. תענית כ"ד. ביתום ויתומה. ב"ב קכ"ג. משל למה"ד לבעה"ב שגדל יתום בתוך ביתו לימים העשיר אותו יתום וכו', מגילה י"ג רע"א המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו, וכ"ה בסנהדרין י"ט: לפי כ"י פ' וק' (ד"ס צד כ':) ובנו"נ יתום בתוך ביתו וכו', כתובות נ' סע"א אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת . . זה המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו (וכצ"ל בילקוט תהלים ק"ו רמז תתס"ד ע"ש), שם נ"א רע"א ההוא יתום ויתומה דאתו לקמיה דרבא א"ל רבא העלו יתום בשביל יתומה וכו' שם ס"ז סע"א ורע"ב יתום ויתומה שבאו להתפרנס מפרנסין את היתומה ואח"כ מפרנסין את היתום וכו', יתום ויתומה שבאו לינשא משיאין את היתומה ואחר כך משיאין את היתום, יתום שבא לישא שוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכו', סוטה י' סע"א אמרה ליה יתומה אני וכו', אסת"ר פ' גם ושתי יתומה אחת שנשתיירה לו. ובל"ס יָתֵם = יַתְמָא פי' יתום, ירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד וירוש' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד דין דְיָיתֶם, ולנקבה בויק"ר פל"ז לחדא יתימתא וגי' רבינו עיי"ע קלב. ובהשאילה נאמר יתום, יתמא סנהדרין צ"ז רע"ב העולם יתום עיין מ"ש בפירושו במ"ע דמ"ג חכ"א 575. חגיגה ג': ירו' חגיגה רפ"א דע"ה ע"ד, ירו' סוט' פ"ג די"ט. מכילתא בא פרש' ט"ז אין הדור יתום שראב"ע (שרוי) בתוכו. ועוד הושאל לקצר ההבנה ומעט ההשגה חולין קי"ג סע"ב, ע"ז י"ג: יתמא עבד רבך הכי, כתובות י"ז: יתמא לא עבדא לך אמך דרדוגי ומישחא עיי"ע דרדג. וגם נאמר על הבהמה בכורו' פ"ט מ"ד איזהו יתום כל שמת אמו או שנשחטה וכו' ע"ש, ובגמ' נ"ז: חולין ל"ח: תחת אמו (ויק' כ"ב, כ"ז) פרט ליתום, תוספתא בכורות ספ"ז מעשר בהמה של יתומין. ועוד בקבוץ ברכות י"ח: זוזי דיתמי, ב"ק מ'. יתמי לאו בני כפרה נינהו. ב"מ ק"ח רע"א ואפי' מיתמי ועיין עוד ב"ב ח'. איתמי, גיטין נ'. ערכין כ"ב. וש"נ, ירוש' סוט' פ"ג די"ט. אתון יתמַיָּא, ובהשאילה כתובו' ק"ו. קרו לנפשייהו יתמי דיתמי. ובמשקל עברי פסחים נ': שכר יתומים ושם וב"מ ע' רע"א מעות יתומים. ועיין עוד ברכות מ"ז. שבת ל"ג. גיטין נ'. וש"נ. ולנקבה יתומות יבמות ק"י. קי"א. והלאה, והפעל מן יתום פסחים מ"ט. מאלמן את אשתו ומייתם את גוזליו ובכ"י ש"ס בניו וכ"ה בילקוט עמוס רמז תקמ"ה בשם פסחים, ובילקוט וירא רמז צ"ה בשם תנא דבי אליהו. ובנתפעל כתובות מ"ד: נִתְיַתְּמָה] —

* יַתְמָא, יַתְמָה (שם מקום אולי Jetma בשומרון) ערלה פ"ב מ"ה דוסתאי איש כפר יתמה ובכ"י מ' וכספר האגודה אצל ד"ס למקומו יתמא ועל שם מקום הנ"ל עיין נייבויער גיאגראפיע 268.

יֶתֶר (אַיְיתְרָא = יַתְרָא בל"ס חבל כמו יֶתֶר בל"מ והוא חלב שבמקום יתר הקיבה Fett am seilartigen Darm) [כפ' אלו טרפות בגמ' ניקבה הקיבה] [1] (חולין נ' רע"א) דאייתרא איה אמר רב [אמי] [2] מקמצין, פי' קיבה של בהמה עגולה כמין קשת ומחובר בה חלב משני צדדיה חלב של מעלה שהוא מרובה שהוא על גב הקשת אסור מן התורה ונהגו בו איסור בכל מקום וחלב שעל צד זה של קיבה שהוא על היתר אנחנו אוסרין וכהנים נהגו בו היתר ולמה נקרא שמו איתרא שהוא על יתר הקיבה. *[אחי"ה כ"ה לנכון מאוד בכ"י ו"ו בתחלת הערך הגי' דאייתרא בשני יודין,

---

אביה אין לו בה רשות וכיון שנתגרשה אעפ"י שהאב קיים היא יתומה בחיי האב והיא אינה בוגרת שתקבל קידושין גמורין. וביבמות פי' בי"ש מפורש קטנה שהשיאה אביה ונתגרשה כיתומה בחיי האב והיא אינה (!) אסורה ליבם (ובדפ"ר איתא רק „וביבמות בית שמי מפורש" ותו לא). מוכח מזה כי בדפוסי ערוך חוץ מדפ' וויניציא נשמטו איזה שורות מן „יתומה בחיי האב" הראשון עד „יתומה בחיי האב" האחרון. ובדפ"ו אשר שם חצי ערך הראשון הוא כהוגן ומסכים לרוב בכ"י נקטע בחציו האחרון ונשתבש בפנים בערבוב הדברים. ותמיהני על הגרי"ב שלא העיר מאומה מכל זה בהפשב"ע.
[1]) וכ"ה בערך המצא ועי' הסם ומ"א וכצ"ל כאן. [2]) נסחתי על פי ערך המצא לפי גי' דפ"ר ובנו"ג רב אויא אמר ר' אמי וכ"ה בפי' ר"ח לפסחים נ"א. אבל כבר כתב יוחסין השלם 110 וצ"ל רב איא כפי שמונה שרצים נ"א רב אויא ע"כ וכונתו על שבת ק"ט: כי בדפי' שונצינו אשר היה לפני בעל היוחסין אי' באמת איא במקום אויא שלנו ובכ"י א"פ ר' אויא עיין ד"ס שבת צד קכ"א. וא"כ גם בערך הנוכחי צ"ל איא באל"ף כמו בערך המצא לפי דפ"ר רק שם בשני יודין אייא וגם לזה יש סמך כי בפסחים נ"א. גרס כ"י א"פ במקום אוירא של ט"ד: אויא וכ"ה בריא"ף ובפי' ר"ח אולם בכ"י ב' מ' גרס רב חויא ונ"ל ברור כי. צ"ל רב אייא וכגי' דפ"ר בערוך. ואולי גם בה"א תתכן כי בכ"י פ' לברכות כ"ח רע"ב הגי' רב אויה בה"א תחת רב אויא שלפנינו. על כל פנים תקון של שריד שבערכין ע' יתר טעות הוא והיה צריך רק לרמוז על נוסח שלנו רב אויא אמר רב אמי וכ"ה בהפש"ב.

וכסוף הערך ביוד אחד כי דאייתרא הוא קָצור מן דְ־אַ־יַתְרָא פירוש שעל היתר ר״ל שעל יתר של קיבה כמ״ש׳ רבינו לנכון בע׳ המצא, לכן בסמיכות נמצא ג״כ בשני יודין כי בא בקשור ד׳ כמו תרבא דאייתרא עיי״ע תרב אבל בנפרד מן הראוי להיות ביוד אחד ובלא ד׳ בראש המלה כמו כאן ולמה נקרא שמו אֲיַתְרָא ואלף הוא נוספת והוא כמו יַתְרָא בל״א וסורי, וכן בערך ספח אי׳ בדפ״ר נכון איתרא ביוד אחד אבל בדפ״ד בכאן בשתי פעמים דאיתרא וכ״ה בדפ׳ וויניציא, ובדפוס פיז׳ באסיל ואמש׳ למה נקרא שמו דייתרא וכ״ה בפסחים נ״א, לפי גי׳ כ״י ש״ס מ׳ ובד׳ וויניציא בסיליא ולובלין שפ״ו אבל הנָכון כמו שכתבתי בנפרד איתרא ובסמיכות ר״ל בקשור עם ד׳: דאייתרא וכ״ה ברי״ף אבל בה״ג הל׳ חלב צד קל״ב: דאיתרא ופי׳ אכל דאייתרא פסחים נ״א, כלומר אכל חלב שעל יתר ר״ל שעל יתר של הקיבה, וכן בחולין שם דאייתרא כ״ע לא פליגי דשרי וכו׳ פי׳ מה שנוגע זה החלב שעל יתר הקיבה וז״ל רגמ״ה כ״י לחולין (בקובץ כ״י אנגייליקא ש״ט.) יש עליו (על הקיבה) חלב שעשוי כיתר ע״כ, וכן פירש״י בפסחים ובחולין דאייתרא חלב שבמקום היתר וכ״ה באו״ז הל׳ טרפות סי׳ תי״נ ושם דאייתרא חבל והוא נעתק מרש״י לחולין שם. וכן תרג׳ יְתָרִים (שופטים ט״ז, ז׳ והלאה) יְתָרִין, יְתָרַיָּא] —

יָתֶר (מל״ם בכל אופניו וענינו הַשָּׁאַר חלק מהכל ועוד ענינו מוֹתָר ועודף übrig, überflüssig, Besonderes) בפ״ק דקידושין בגמ׳ וחכ״א בכסף[1] (כ״ד סע״ב וכ״ה רע״א) ובפ׳ מומין אלו[2] (בכורות מ״ה רע״א במשנה) היתה בו יותרת[3]. בס״ג דפ׳ המדיר (כתובות ע״ו.) הכא במאי עסיקינן בְּיַתֵרוֹת[4] יתרות מה ראיה מייתי כלומר מה ראיה יכול האב להביא שאחר שנתקדשה נולדו בה איברים יתרים כגון אצבעות ידים ורגלים ודאי כן נולדה מייתי האב ראיה דראה הבעל המומין קודם שקידשה ונתפיים. *[אחי״ה וכן פי׳ רש״י ביתירת. אצבע יתירה דליכא למימר אחר אירוסין נולד ע״כ אבל הרשב״א בחי׳ (ועיין שט״מ) מסיק בזה״ל ואוקמה בייתרה ברגליה שהן מומין שבסתר אבל שבגלוי בכלן על הבעל הראיה ע״כ — וכ״ה בבכורות מ״ה, מ״ה: יתר בידיו וברגליו, שם מ׳, וחולין נ״ח: חסר ויתר ביד, חסר ויתר ברגל וכו׳, חולין נ״ט, ס״א, אצבע יתרה, עירובין פ״ג, סאה ירושלמית יתירה על מדברית שתות, ובלא״ר מ״ק ד׳, טירחא יתירא ולנקבה שם כ״א רע״א ב״מ ק״ד: מילתא יתירתא — גיטין ס״ד רע״ב ידא יתירא זכי לה רחמנא, והקבוץ זכר מ״ק כ״ג, יְתֵירֵי כח . . יתירי מדע עיי״ע חזן ב״מ נ״א, בדמי יתיר, — ולנקבה יְתֵירוֹת וחסרות בס״ת קידושין ל׳ סע״א, עירובין י״ג, סוטה כ׳, הן המלות מלאות בוי״ו או חסרות ממנה, ב״ר פצ״ח כל השבטים הניחו יתירות ושבטו של יששכר לא הניחו יתירות אבל עיי״ע יתד — ובל״ס יַתִּיר, ולנקבה יַתִּירָה פי׳ כמו בל״מ יָתֶר, יְתֵרָה ובא כבר זכרונו בדניאל ב׳, ל״א, ה׳, י״ב, י״ה, ב״ב ק״ג: היתיר כל שהוא יחזיר ואם אמר הן חסר הן יתיר וכו׳, שם ק״ד, הן חסר הן יתר, חולין מ״ז, חסר או יתיר או חליף טרפה, והקבוץ רות רבה פסוק ויאמר לה: אילין יַתִּירַיָּא מה אינון, ותואר הפעל יָתֶר, יוֹתֵר פירוש הרבה עירובין פ״ג: יתר על כן, גיטין פ״ג מ״א יתר מיכן, ב״ב ק״ג, יותר מכאן, מ״ק כ״ז: כתובות קי״א, יותר מדאי, מ״ק שם יותר מכשיעור, ב״מ ל״ח, יותר מכדי חסרונן, יומ׳ פ״ז, מ״א יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן, יבמות קי״ג, יותר משהאיש רוצה לישא אשה רוצה להנשא, פסחים קי״ב, יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק, ויק״ר פל״ד, רות רבה פ׳ ותאמר לה חמותה, ילקוט בהר רמז תרס״ה וילקוט רות רמז תר״ד יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעה״ב, מ״ק כ״ז: אי אתם רחמנים בו יותר ממני, ירו׳ ברכות פ״ב ד״ה ע״ג יותר ממה שלא יגעתם וכו׳ עיי״ע יגע וש״נ, שם פ״ד ד״ז ע״ד וירושלמי תענית פ״ד דס״ז ע״ד לא שהוא בן תורה יותר ממני אלא מפני שהוא בן גדולים יותר ממני, והוא מל״מ (קהלת ב׳, ט״ו, י״א; ז׳, ט״ז; י״ב, י״ב) ובקשור הבי״ת לחזק הפעולה נדרים פ״ג מי״א לוקח ביותר, מוכר ביותר (הפכו בפחות שם), ספרי ואתחנן פ׳ ל״א עיי״ע ייחל, ויק״ר פי״ד וביותר אם היה זכר, וכן ש״ם במקום תואר הפעל ב מ״ק כ״ז: הוות קא בכיא בְּיַתֵירְתָּא, והשם יוֹתֶרֶת עיין קידושין ובכורות לפי גי׳ רבינו בערך הנוכחי, חולין מ״ז, לית הלכתא כוותיה דרבא ביותרת, ב״ר פ׳ צ״ח דרש אל תותר (בראשית מ״ט, ד׳) לא יותרת לך כלום (אבל נראה יותר גי׳ דפוס פירדא לא וִיתַּרְתָּ לך כלום ובדפוסים חדשים וותרת), השם המופשט עירובין ק״ג: זבחים י״ט רע״א יִתּוּר בגדים, חולין ל״ו סע״א יִתּוּרֵי קראי, והפעל נוֹתָר

---

[1]) ליתא מדפוס פיז׳ והלאה. [2]) כן הוא בדפוס ראשון וויניציא וכל כ״י ערוך ומדפוס פיזרי והלאה לית א [3]) בנו״ג יתרת. [4]) בנו״ג ביתירת.

כמו בל"מ תמורת שם ועוד בפיעל עירובין י"ג, שמא . . מייתר אות אחת (עיין ההפעיל) שמ"ר פכ"ז יתרו שייתר פרשה אחת בתורה, שם רפ"י ויק"ר פכ"ב, וקהל"ר פ' ויתרון: כאילו הם מְיוּתָּרִין בעולם. הפעיל סוטה כ'. תַּתִּיר אות אחת, ברכות ל"ד סע"ב לא הוֹתַרְתֶּם, ב"מ פ"ג סמ"ז מפני שמותירות. אפעל ירוש' פיאה פ"ז ד"כ. ואייתרון, פַּעֵל ירו' מגילה י"ט סע"א לא אמרן אלא דלא מחסרא וּמְיַיתְּרָא פורתא אבל מחסרא ומייתרא פורתא לית לן בה, אתפעל בהבלעת התי"ו אִיַּיתַּר (במקום אֶתְיַתַּר כמו בל"ם) ברכות ל"ה, שבת ס"ד, אייתר ליה, מנחות צ"ג: אייתרו ליה, אִתַּפְעַל יומ' מ"ו רע"א איברי עולה שֶׁנִּתּוֹתְרוּ] —

יִתְרָא (שם פרטי ונדרש) בפ' הערל בגמ' עמוני ומואבי[1] (יבמות ע"ז רע"א) ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי (ש"ב י"ז, כ"ה) וכתיב (דה"י א', י"ז) יתר הישמעאלי אמר רבא[2]) שחגר חרבו כישמעאל אמר כל שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובל אני מבית דינו של שמואל הרמתי עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית. *[אחי"ה נשנה עוד בירושלמי יבמות פ"ח ד"ט ע"ג, שו"ט מזמור ט' פ' האויב, רות רבה פ' אני מלאה רפ"ד. ובכולם בשם רבנין אמרין ועוד בכמה שנויים. ובירושלמי הובא אל י ת ר הישמעאלי ובבלי יבמות וברות רב' יתרא וכן מוכח מגי' מד' שו"ט אבל בפסוק כמו בערוך יתר, ועיין עוד רד"ק לש"ב וכמנחת שי לש"ב ושם יתר הישמי!] —

* יִתְרָא (פירוש בלשון סורי כמו נֶתֶר, νίτρον Laugensalz) תרגום כ"י נתר (משלי כ"ה, כ') יתרא וכ"ה בפשיטא, ובנו"ג חילא, עיין לעווי עמת"ר 349.

יַתּוּשׁ (Mücke) בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) אימת יתוש על הפיל, פי' רחש הוא שגדל במים נכנס לו בטיבורו ומפחידו. *[אחי"ה אבל מגיטין נ"ו: בעובדא דטיטוס בריה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמה משמע דיתוש הוא שרץ דיבשה דאיתא שם עלה ליבשה בא יתוש ונכנס בחוטמו וכו' וכבר התעורר על זה בעל התשבי הובא בהפשב"ע. וגם במ"ש רבינו נכנס לו בטיבורו יותר ראוי לומר נכנס בחוטמו וכן הוא בפירוש רש"י וכן מעיד סופר יוני תיאודוריט והובאו דבריו בהיאראזאיקאן לבאכארט ח"ג 771 ע"ש היטב. וכן בגיטין שם בא יתוש ונכנס בחוטמו, וכן בתנחומ' חקת ססי' א' ובמד"ר ספי"ח נכנס יתוש בחוטמו, ובויק"ר ר"פ כ"ב מזגו לו (לטיטוס) כסא דחמרא וזימן לו הקב"ה יתוש אחד ונכנס לתוך חוטמו וכן בקהל"ר פ' ויתרון ארץ: זימן לו הקב"ה יתוש לתוך הכוס ונכנס לתוך חוטמו ומשני ציונים האחרונים קצת ראיה לפירוש רבינו דיתוש הוא רחש שגדל במים כי טיטוס שתה כוס יין אחר יציאתו ממרחץ כמו שיסופר שם ושם, וכ"ה בב"ר פ"י ושם ובילק' קהלת ריש רמז תתקע"ב ובמקומות הנ"ל הפליג לדבר במעשה דיתוש וכן נאמר בדרך הפלגה בילקוט בחקותי סוף רמז תרפ"א יתוש שבמקומינו יש בו ששים רבוי קלפים בבית המסס שלו, ונ"ב בכורות נ"ט וצ"ל נ"ז: אבל שם אי' רק ראש המאמר שהובא בילק' חזירים שבמקומינו וכו', וכ"ה בילקוט איוב רמז תתקכ"ו וליתא סוף המאמר הנ"ל. סנהדרין ל"ח. אם תזוח דעתו עליו אומר לו יתוש קדמך במעשה בראשית וכ"ה בש"ק בב"ר פ"ח ויק"ר ר"פ י"ד. הוריו' י"א סע"א אכל פרעוש אחד או יתוש אחד הרי זה מומר, והקבוץ ב"ר פ"י אפילו דברים שאת רואה אותן שהן יתירה בעולם כגון זבובין ופרעושין ויתושין אף הן בכלל ברייתו של עולם הן וכ"ה בשמ"ר פ"י ויק"ר פכ"ב במד"ר ס"פ י"ח קהל"ר פ' ויתרון ארץ תנחומ' חקת סי' א' ילקוט בראשית רמז ט"ו. שתהא מעלה לך דברים ארורים כגון יתושין ופרעושין וזבובין ב"ר פ"ה ופ"כ מזיקי ביתו כגון יתושים ופרעושים וזבובים, שם ר"פ נ"ד, ויק"ר ר"פ י"ט וצואה עבדה יתושין, תוספת' שבת רפי"ב (י"ג) זבובין ויתושין, ובתוספ' תרומו' פ"ז אי' היתישין, ירו' סוכ' ספ"ב דנ"ג: מפני השרב ומפני היתושין, ירו' שבת ר"פ י"ד די"ד: ותושין צ"ל יתושין עיי"ע גז (ח"ב רס"א:), ב"ר ס"פ ל"ד עיי"ע אדמדמני, חולין ס"ז רע"ב עיי"ע כלם ומ"ש. ובענין גזרת המלה יתוש ראיתי בכ"כ שעל שהוא קטן ו ת ש כח נקרא כן, ואחריו נמשך בסתם החי' לעווי והביא ראיה מל"ע تاسى אבל כבר השיג עליו החי' פליישער אבל גם בפירושו לא נתקררה רוחי ולפע"ד הוא ממש ל"ע تعصوص פי' Mücke, culex וא"כ יו"ד נוספת ואצלי קרוב שבכונה הוסיפו רז"ל יו"ד בראש כדי להקל על מבטא של תעסוס] —

[1]) כ"ה בכל כ"י ודפ"ר אבל בדפ' וויניציא עמון ומואב ובשדפ"ע לי. [2]) בנו"ג עוד מלמד.

יהולל בנבל נימי עשירי, סייע להשלים ערך עשירי, ופותח (עיזור) [אזור] מלכים ומוסר.
ישכילני בערך אחד עשר.

*[אחי"ה חרוזים אלה נמצאים אחר חתימת יו"ד בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד ובריטיש מוזיאום ורבינו כיון על הפסוק איוב י"ב, י"ח מוסר מלכים פתח ויאסר אזור במתניהם, וסוף המלה של פסוק הקודם יהולל ובזה פתח לשבח יהולל, וכונתו במ"ש בנבל נימי עשירי על תרגום תהלים ל"ג, כ' בנבל עשור: בניבלא דעסרתי נימין (ועיין ערכין י"ג:) ולשון ערומים בחר בסיום אות יו"ד שהוא עשירי ובכ"י ל"ד הגי' רק יהולל בנבל (עשורי) [עשירי], סייע אי' לנכון בכ"י ו"ו ב' ול"ד ובריט' מוזיאום אבל בכ"י ו"ו א' (ייסייע) [יסייע] עתיד במקום עבר היותר נכון אחרי שהיה מסיים כבר. במקום עיזור של כ"י ו"ו א' או עיור כגי' כ"י בריט' מוז'. צ"ל אזור כלשון הפסוק ושנה סדר התיבות אודות החרוזים מוסר — עשר. ומשל ויאסר אזור הוא' על זירוז ואמוץ כח עיין רש"י על זה הפסוק וזירוז הבין רבינו מן מרבית ההשכלה וזה מ"ש ישכילני וכו' ובכ"י ו"ו ב' ישבילני מן שביל פי' ידריכני אבל הנכון בכ"ף כדאי' בשלשה כ"י. ובכ"י ה"ב אי' בזה"ל וממי אירא ה' ישעי ואורי, והודות והלל לו כי נשלם ערך עשירי. ובעזרת אלהי כל בשר, אחל ספר ערך אחד עשר ע"כ. ובכ"י ב"ר איתא רק: נשלם ערך יוד אחל ערך (כאף) [כ"ף]] —

אות הכף

* כ׳ א׳) הוא אות האחד עשר מהאלפא ביתא וכא לפעמים תמורת ג׳ עיי״ע כשר ב׳, כבר ב׳; תמורת ק׳ שהוא מאותו המבטא עיי״ע כלמי, כרדו; תמורת י׳ עיי״ע כשר, א׳ ב׳) הוא אות הדמיון בערך השיווי כמשפט ל׳ עבר ונוסף לו לפעמים בלא״ה י ויהיה אז כִּי ועוד נוסף לו לפעמים ד׳ כנוי ההמשך ויהיה אז כִּיד = כְּךְ — ופתרונם כמו בל״ע כְּשֶׁ — במקום כַּאֲשֶׁר ד״מ תרגום ישעי׳ כ״ט, ט״ו; תהלים נ״ז, ה׳ כִּיד, ובדרז״ל לרוב חסר ואי׳ רק כְּד . . ד״מ ברכות ד׳ סע״א כִּדְרַבִּי יעקב, ב״מ צ״ט: כדרבא, פסחים ע׳. כדמתני, ר״ה י״א: כדאיתא, סנהדרין צ׳. כדאית ליה, שם ז׳ רע״א כדעבדו ועוד רבים כמעט בכל עמודי הש״ס ועוד הרבה פעמים בקשור אות שמוש אחֵר ד״מ ברכות י״א. לְכִדְתַנְיָא.

☜ כָּא (= כָּה בל״ס כָּא כמו בל״מ כֹּה בקשור מלת אֵי יהיה גם בעברי כָּה ופי׳ זו המלה מורה על הגבלת מקום או זמן hier, da, dort) תרגום נלכה עד כה (בראשית כ״ב, ה׳) ניזיל[1] עד כא. והלכא כמו אל כה ובלשון גמרא אומרים כאן. *[אחי״ה רְאש דברי ר״ב אמת כי מלת כֹּה בל״מ או כָּה בלא״ר (דניאל ז׳, כ״ח) מקביל תמיד למלת כָּא בתרגום ובדרז״ל והפכו הָכָא, תַּמָן, להלן עיין ירו׳ ברכות פ״ד ד״ז רע״ג וכא אמר הכן . . תמן הוא אמר . . וכא אמר וכו׳ כ״ה בגי׳ מהרש״ס ובשד״פ איתא וכה אמר וכו׳, ושם פ״ה ד״ח סע״ד תמן אמר . . וכא אמר הכי (= גי׳ מהרש״ס ובנו״ג הכן), ירושלמי פיאה פ״ח דכ״א רע״א וירושלמי שביעית ספ״ג דל״ד רע״ד הכא את אמר . . וכא את אמר וכו׳, ירו׳ פיאה פ״ה די״ח סע״ד תמן הוא . . וכא הוא אמר הכין ועוד עיין ירו׳ תרומ׳ פ״ה דמ״ג ע״ג ירו׳ סוכ׳ פ״ב דנ״ג סע״א, ירושלמי חגיגה פ״ג דע״ט סע״ב, ירו׳ נזיר פ״ג דנ״ב סע״ג ירו׳ מ״ק פ״א ד״פ: ועוד בירו׳ סוכה שם להלן . . וכא ועם אותיות השמוש מ׳, ל׳: מִכָּא = מיכא פי׳ מִזֶּה עיין תרג׳ אונקלס לשמות י״א, א׳, י״ג; ג׳, י״ט; י״ז, י״ב; כ״ה, י״ט; כ״ו י״ג; ל״ב ט״ו; ל״ג, א׳, ט״ו ירושלמי פיאה פ״ח ד״כ ע״ה, ירו׳ כלאים רפ״ה דכ״ט ע״ד, ירו׳ נזיר שם רע״ד, ירו׳ קידוש׳ פ״ג דס״ג סע״ד מיכא . . מִיכא, ירו׳ נדרים רפ״ט דמ״א: מכא . . הכא, ירושלמי כלאים ספ״ח דל״א סע״ג מיכא הוה וערק לתמן, פסיקתא דר״כ צד קפ״ג: אזל מיכא ולהלן, ירו׳ ב״מ פ״ו די״א. אגרא מיכא ללוד, ועם ל׳: לכא . . לכא תרג׳ כה כה, הנה והנה (אונקל׳ שמות ב׳, י״ב; לבמדבר י״א, ל״א, תרג׳ ליהושע ח׳, כ׳) ירו׳ ביצה פ״ה דס״ג. פצל מיא לכא ולכא ושתי. ועם ה״א בראש הלכא פי׳ הָא לכא ועיין ערך הלכא. ובענין כאן עיין ערכו ומ״ש] —

* כָּאַב, כְּאֵב, כֵּיב (מל״מ וכן בל״ס, בל״ע كَئِبَ ענין הרגשת הצער Schmerz empfinden) ירו׳ שבת פ״ט די״ז סע״א בהיותו כואב אין כתיב כאן אלא בהיותם כואבים (בראשית ל״ד, כ״ה) מלמד שכל איבריהם כואבים עליהן ובלא״ר כייב עיי״ע כב ג׳ וש״נ ובהפעיל פרקי דר״א פי״ב שלא להכאיבו.

כְּאוֹרָה (לפע״ד הורכב מן אורה בצרוף אותיות השמוש פי׳ בהשקפה (ראשונה) auf den (ersten) Anblick) בס״ג דפ׳ נערה שנתפתתה (כתובות נ״ד:) לכאורה כשמואל ריהטא כי מעיינת בה הילכתה כוותיה דרב, פי׳ כשאתה פותח בה קודם שתעיין בה מעלה על דעתך שהיא כשמואל, וכאורה לשון ארמי הוא. *[אחי״ה והנכון כי ל׳ וכ׳ שמושיות הן ומלשון אור, אורה פירוש השקפה והבטה כלומר לפי ראות עין ובסקירה ראשונה, ובכ״י ב״ר בט״ס וכיורה לא״ר הוא] —

[1]) וכ״ה במתורגמן ובנו״ג נתמטי.

* באליריקין עיי"ע כילירכין.

☞ כָּאמֵי (לפי דעת ר"ב מל"י χαμαί על הארץ auf die (der) Erde אבל עיין בפנים)
מדרש שהש"ר פס' כמעט שעברתי אמר ר' חוניא כך אמרה ירושלים לבת בבל פני פלאה קקים כאמי מחי נראה לי שתתכן הגי' פרני פלאה קתים כאמי מחי פי' בל"י פורני זונה פלאה זקנה קתים שבי כאמי לארץ מחי זני ואם גניח הגי' כמו שהיא פירוש קקים בל"י רשעה כלומר זונה זקנה ורשעה בארץ זני. *[אחי"ה לפי תקון הנ"ל תהיה ההעתקה היונית בזה"ל πόρνη παλαιὰ κάθηται ἡχοιμ χαμαί ובפי' ר"ב ועיין ברילל במקום הנרמז בערך באמי ושם נסיתי את חילי כפי' אחר (עיין ח"ב, ג') לקיים גי' באמי וגי' קקים, ובנו"ג פני (בקצת גי': פגי) פילאי קקים (בקצת גי': קקום) כאמי מחי את סבורה בעצמך שאת בתולה זקנה את שבי לארץ אין כסא וכו'. ולפי מ"ש בערך באמי יש לחבר מלת את למלת מחי ודרש אין כסא, אבל לפי פי' ותיקון של ר"ב יתכן הדרש של פסוק רדי ושבי על עפר (ישעי' מ"ז, א') ולדעת לעווי בעמת"ל פי' באמי מחי βῆμε μοιχάς רדי זונה, אבל בערך כאמי פי' כפי ר"ב] —

* כַּאן, כן (פי' כמו כָּא עיי"ע עם נו"ן ההוספה והיא מלה להגבלת העת והזמן hier, da, dort, (Partikel der Ort- und Zeitbestimmung ברכות פ"א מ"ב מכאן ואילך, ב"ב צ"ו. מכאן ולהלן, כלים פ"ז, מ"א; ט"ו, א'. י"ח; ל', א' מכאן ולהבא, ובירושלמי מ"ק פ"א הל"א, ירו' קידושין פ"א ד"ו. מיכן ולבא, סנהד' ע"ח. לאחר מכאן וכן בקידושין פ"ב מ"ו, נזיר ט', ד'; מכות ב', ו'; בכורות ב', ג'; חולין י', ב'; יתר (יותר) מכאן, כלאים פ"ז, מ"ו; תרומות ד', ה', שביעית ה', ז'; עירובין א', ח'; ה', ז'; גיטין נ', א'; כלים כ"ט, ג'. ח'; פחות מכאן, שביעית פ"א. מ"ב; תענית ג', ד'; ב"ב א', ו'; נדה ה', ד'; כלים ז', ג'. ד'. ובירושלמי יתיר מן כן, יתר על כן ירושלמי חגיגה פ"ב הל"ב, פרא מיכן ירו' כלאים פ"ג הל"א, ירו' תענית פ"ג הל"ז, וכן תחת לכאן בירו' לכן . . לכן ירו' תרומות ספ"ה כמו לכאן . . לכאן, ירו' חגיגה ספ"א. ירושלמי עירובין פ"ה הל"ב. עירובין בבלי מ': ירו' עירובין רפ"ז דכ"ד: מיכן ומיכן, נזיר ז'. כמיכאן ועיין על כל זה צונץ במ"ע דמ"ג חכ"ד, תקצ"ב ודוגמאות הרבה מאוד.

כַּאר (כל' צענד וסאנסקריט khara ובל"פ הישנה והחרשה خر פי' חמור (Esel בחלק בענין משיח (סנהדרין צ"ח.) מי אית לך כאר הזר גונא, פי' יש מקום שקורין לחמור כאר, וקורין לאלף הזר והכי אמר לו יש לך חמור מאלף גוונים. — (א"ב בר חיור כתוב). *[אחי"ה והדין עם רבינו נתן וגי' ופי' מעולה הוא אולם ממה שכתב רבינו יש מקום מוכח כי לא ידע מקור המלה וכל המאמר כן הוא בל"פ خر هزار گونه חמור של אלף גוונים [1]) ובנו"ג בטעות בר חיור גווני וכ"ה בילק' זכריה ט' ושם חיוור וצ"ל כר היזר גווני ובכ"י מ' חמר כר גונג ונ"ל שנתערבו שתי גירסאות כי בתחילה היה כתוב (בר) [כר] ובא פירושו בגליון חמר והובא פנימה. ובכ"י פ' הגירסא חיור מאה גוונוג ונ"ל שעל פי גי' זו פירש"י חיור מאה בלשון פרסי, אבל ברש"י בדפוס שונצ' וברש"י שבע"י הראשון איתא חיור מאה בלשון פרסי גווני גוונין ע"כ ובעל ד"ס (סנהדרין צד קמ"ו: אות א') העיר אולי צ"ל גוונג גוונין ע"כ וא"כ לפע"ד נמשך הדבור „בלשון פרסי" על גוונג גוונין ולא על „חיור מאה" כי בל"פ מאה נאמר صد וכן בלשון הונגרי száz ועיי"ע הזר. וגי' רש"י לפי זה היתה גוונג כמו בכ"י ש"ס (ד"ס שם) ועל זה פי' כי הוא בל"פ כמו גוונין בלשון ארמי, ובל"פ צבע וגוון הוא באמת گونه ובהרכבה گوناگون פירוש מסורק בגוונין ומעתה נ"ל ברור כי ברש"י ד"ה סוסי ברקא צ"ל סוס מסורק ומגוון במקום ומכוון או מצויין של הגהת מהרש"ל, ועפ"י זה עולה יפה תשובת שמואל לשבור מלכא —, ובכ"י כ"ר הגי' כארה זרנוגא ואולי צ"ל זרגונא כלי צענד zairi-gaona וכן בל"פ زرگونه goldfarbig והוגה בכ"י עצמו בזה"ל נ"א הזר (גונח) [וצ"ל גונה]] —

כָּאוּר (לפ"ע מל"פ خوار מגונה ומבוזה niedrig, (hässlich, verächtlich כמ' הגוזל עצים (ב"ק פ"ט, מ"ד ד"ק:) צבעו כאור. וכמ' יש בערכין (פ"ג מ"ג י"ד:) הנאה שבעבדים ואת הכאור שבעבדים. ס"א כעור פי' משונה. *[אחי"ה וכס"א גרס בערך כלבום ג' וכן אי' לפנינו בערכין ועיין פירש"י ורע"ב לב"ק. וכונת רבינו על דף י"ד: ולא על דף י"ג: כדעת הגרי"ב בהפשב"ע אשר על כן הגיה ללא נכון דברי רבינו, וחידוש שנעלם ממנו משנה ערוכה (מ"ג דפרק ג' בערכין) וכן נעלם מעיני החכם לעווי בערך כאר. ומ"א דאותו הפרק הביא רבינו בערך

[1]) עיי"ע ברקא א' (ח"ב, ר') ועור בע' ברקא ד' (שם ר"א).

נו ע"ש — וכנ"ה בירו' נזיר רפ"ב דנ"א ע"ד אם היה כאור נותן את ערכו. ירו' קידושין פ"א דס"א ע"ג וירו' סוטה רפ"ג די"ח. אין הדבר כאור. ירושלמי כתובות פ"ז דל"א ע"ג כאור הדבר תצא וביבמו' כ"ד: כ"ה רע"א הגי' מכוער. והקבוץ ירו' סוטה פ"ג די"ח ע"ד כאורים יולדת (נעים) [נאים]. ירושלמי תענית ספ"ד דס"ט ע"ג הכאורות היו אומרות וכו', ובבבלי תענית ל"א. מכוערות. והתואר בשבת ס"ב סע"ב חלף שופרא כיבא כ י א ו ר א. כה"ג בכ"י מ' ובנו"ג חלופי שופרא כיבא ולי' כיאורא וכן לי' בילקוט ישעיה רמז רס"ד ולי' במו"ע ע' כב ג' — והמלה לשון פרסית היא כאמור ונרדפת עם כעור עיי"ע] —

כֻּב (= כּוּבָא בל"ס וכן בל"ע ופ' كوب בל"ר cupa Krug, Kufe) בר"נ דפ' במה טומנין (שבת מ"ח רע"א) חזא דפרים דסתודר [1]) אפומא דכובא. ובפ' אלו מציאות בגמ' מצא כלי באשפות [2]) (ב"מ כ"ה: הא בכובא [3]) וכסי לא יגע דמצנעי [הא] בסכיני ובהמניק [4]) נוטל ומכריז דאמרינן הני בכנישא נפוק ואיטומי איטום בכנישתא [5]) ובפ' החובל בגמ' שבת (ב"ק פ"ו.) דמרקיד בי כובי. ובפ' אין מעמידין בגמ' נודות (ע"ז ל"ג:) אמר רב יהודה הני כובי דארמאי דבר שאין מכניסו לקיום הוא משכשכן במים ומותרין [6]). בע"ז בפ' ר' ישמעאל בסוף גמ' (שם ס'.) גוי אדנא וישראל [7]) אכובא חמרא אסיר. בפ' אעפ"י בגמ' ד' יושבת בקתידרא (כתובו' ס"א.) אביי מנחא ליה אפומא דכובא. פי' כלי של יין. — (א"ב פירוש בל"ר מין כלי גדול אשר בו מריקים היין). *[אחי"ה וכנ"ה בע"ז ם'. כוכא מליא. ושם ל'. חמרא בכובא. שבת קמ"א. לא ליצדד אינש כובא כארעא. כ"ה בבה"ג ברי"ף ובר"ש עיין ד"ס שבת צד קכ"ז: ובכ"י א"פ ארעא ובנוסחאותנו ליתא. והקבוץ כּוּבֵּי עיין חוץ ממקומות הנ"ל עוד בע' בֵּי כּוּב ח"ב. נ' — ובענין גזרת כוב עוד עיי"ע כף ז' ומ"ש] —

כֻּב (= כּוּב. כובא פי' בל"ס קוץ Dorn וכן בל"ע كب Strauchart) בריש ב"ר (ר"פ ב') עד דהיא פגה אפיקת כוביא [8]). כובי מדברא תרגום את קוצי המדבר (שופטים ח', ז'. ט"ז). קוצים כסוחים (ישעיה ל"ג, י"ב) [9]). הנני סך את דרכך בסירים (הושע ב', ח') [10]). *[אחי"ה והרבה בתרגום היחיד כובא (תרג' משלי כ"ו, ט') והקבוץ כּוּבַיָּא (תרג' הושע שם), כּוּבִין (תר"י בי בראשית ג', י"ח; ד' ט"ז; תרגום ש"ב כ"ג, ו'; תהלים קי"ח, י"ב), כּוּבֵי (תרג' משלי ט"ו, י"ט) וכ"ה בדרז"ל ב"ר פמ"ד עד דסנדלא ברגלך דרים כובא. שם פמ"ט לפי גי' הילקוט משלי רמז תתקי"ן משל . . למגל כוסחת כוב ולא שלים לה שושנה ולא שלים לה. ובמד' ב"ר אי' כובין וכ"ה בילקוט וירא רמז פ"ג. ועוד הקבוץ שמ"ר פמ"ב כשהיו בסיני היו שושנים וורדין עכשיו נעשו סריות נעשו כּוּבִים [11]). איכ"ר פ' רבתי מגבב כובין. ירושלמי ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד נקרוץ נסדר לאילין כובייא. שם דמ"ד פע"ד חמי סייגין כובין. — ואולי מזה הענין נקרא מדבר כוב שמ"ר ס"פ כ"ד ועוד עיין ערך אדר (ח"א. ל"ח) מרוב הקוצים הצומחים שם. והוא מדבר שור לדעת המדרש שמ"ר שם ואולי דרש שור מלשון סירים פירוש קוצים.

כֵּב (= כְּאֵב. כֵּיב ענין הרגשת צער schmerzen עיי"ע כָּאֵב) בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז.) לכיבא [12]) לימא הכי. בפ' אין מעמידין בגמרא מתרפאין (ע"ז כ"ח.) חושש הוא [13]) דלא הא כייבי [14]) ליה טובא שפיר דמי אמרי [15]) דילמא תנא היכא דכייבי [16]) ליה טובא נמי חושש קרי ליה [17]). פירוש לישנא מעליא נקט והוא ענין מכאוב. — (א"ב תרג' כאב: כיב ויש כיבא כמו מכוה תרג' (?) כי תחת יופי (ישעיה ג', כ"ד) חלופי שיפרא כיבא). *[אחי"ה והוא מאמר דרבא בשבת ס"ב: ובמקום תרגום של ר"ב צ"ל שבת. עיי"ע כאור. וכפירוש רד"ק לישעיה שם

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה בערך סדר ובדפ' אמ' בערך הנוכחי ובדפ' וויניציא דסתוורד וכדפ"ר דסתורד ובכ"י א"פ אסתודאר ואולי צ"ל דסתאר והוא ממש בל"פ מטפחת היד Handtuch ובכ"י מ' ובריי"ף ובראי"ש סודרא. [2]) וכ"ה במשנ' דירוש' וכ"ה בערך המנק ובנו"ג באשפה. [3]) בנו"ג בכובי. [4]) וכ"ה בערך המנק. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד. ובכ"י ב"ר רק בזה"ל „דאי הני בכנישא" וקטוע הוא. [6]) בנו"ג הני כובי מפומבדיתא . . אתו שיילוה לרב יהודה אמר דבר שאין וכו' וגי' הני כובי דארמאי אי' ג"כ בפי' ר"ח לע"ז בקובץ כ"י אנגייליקא דף כ': [7]) כ"ה בכל כ"י ובדפ' וויניציא וכ"ה בערך דן בי אבל בשרפ"ע בכאן לי'. [8]) והוא הקבוץ וכ"ה בילקוט משלי רמז תתקנ"ט ד"ה גם במעלליו. ובילקוט ירמיה ריש רמז רע"ד איתא כובי אבל בילקוט בראשית רמז די היחיד: כובה ונ"ב הפי' ע"ש ובדפ' וויניציא ובכ"י ערוך איתא עד דהיא פגה אבל בשרפ"ע לי'. [9]) כ"ה בכ"י ודפ"ר וויניצי' ובשרפ"ר לי' והובא התרגי' בערך פסך ע"ש. [10]) בכ"י ודפ"ר וויניציא. ובכולם סך ובמקרא שך. [11]) לפנינו בט"ס כזבים אבל כבר הגיה לנכון בעל ידי משה כובין. [12]) בנו"ג לכיפה וברש"י דפ' שונצי' אי' לכיסא וכ"ה בערך כס ו' ע"ש. [13]) כ"ה בכ"י ובד' וויניצי' ובכ"י ו"ז הגי' טעמא דחושש הוא. [14]) בנו"ג כאיב. [15]) בנוסחי' לי'. [16]) בנו"ג דכאיב. [17]) כ"ה בכ"י ובדפ' וויניציא. ובשרפ"ע קטוע ומשובש וכגירסת רבינו אי' הסדר בכ"י ש"ס אבל בנו"ג חושש נמי קרי ליה.

ובשרשים שרש כוה הביא לשון הגמרא דשבת חלופי שופרא כ ו א ה והוא מל"ע كي, كيّة כויה Brandmal ותרג' כויה (שמות כ"א, כ"ה) כואה ותרג' מכות אש (ויקרא י"ג, כ"ד) כואה דנור. ועוד עיי"ע כו א' אבל לפי גי' שלנו בשבת על פי נוסח רבינו כיבא יש לגזר המלה מפעל כבב עיי"ע הבא אח"ז ויש להעתיק כיבא ע"י Hitzblatter אבל רבינו מאשר כללו בערך זה נראה שסבור היה כי שרשו כאב אולם בערך כס ז' גורס כיסא כגי' רש"י דפוס שונצ' לפע"ד מל"י καῦσις מכות אש = καυσαλίς Brandblase, ואחד הוא עם כיבא מפעל כבב בערך הבא אח"ז ושם מקומו. — ומה שענינו צער וכאב איתא עוד המלה בב"ק מ"ו: דכאיב ליה כאיבא, ושם פ"ה: הוה כאיב ליה מידי, שם ל"ה: כייבין עיי"ע חנך ב', גיטין ס"ח סע"ב דכייב ליה, מעילה כ': דכייבין ליה, ובאיכ"ר פ' איכה יעיב דרש יעיב (ב', א') איך כייב . . אית אתרא דצווחין לכיבא עייבא — והשם כְּאֵב מל"מ ברכות נ"ה רע"ב תרגום ישעיה ס"ה י"ד כאב לב, ובלא"ר כאיבא ב"ק מ"ו: עיין לעיל ועוד כֵּיבָא איכ"ר הנ"ל, ותרגום עצב ומכאוב כיבא עיין מתורגמן והקבוץ כֵּיבִין תרג' לתהלים ל"ב, י', לישעיה נ"ג, ג' ועוד] —

כב (= כְּבַב נרדף עם הָבַב anrösten, ansengen פירוש ענין חריכה ושריפה והשם כִּיבָא תחת כִּבְבָא (das Geröstete בר"ג דפרק בכל מערבין (עירובין כ"ט סע"ב) ליתי בישרא דאטמא דדיכרא דימינא [1]) . . וליתי סוגייני [2]) דערבתא נכבב וניכול [3]), פירוש יצלה הבשר שעליו ויאכל. בר"ג דפ' בן סורר ומורה (סנהדרין ע'.) כבשר כיבי [4]) דאכלי גנבי. פי' בשר שאינו נצלה כל צרכו כדאכלי גנבי כמאכל בן דרוסאי. *[אחיי"ה ורש"י פי' בסנהד' כיבא כוויה והביא עוד ראיה מזבחים מ"ו: לאפוקי כבבא דלא ושם פי' ע"מ לעשותו חתיכות צלויות בגחלים וכו', ע"ש ורומז שם על עירובין הנ"ל ונכביב וניכול. ונ"ל בשר כיבא פי' בשר הנחרך באש והראיה כי בירו' סנהדרין רפ"ח דכ"ו, מפורש מ ה ו ב ה ב (עיי"ע טרטימר) ושרש הבב נרדף עם כבב וממנו השם כִּיבָא ואולי מל"פ كباب חתיכות העומדות לצליה. ועוד פירוש כיבא מורסא ומזה הענין לפע"ד גם כיבא של שבת ס"ז. לפי גי' הערוך והגרי"ב הוכיח כי כה"ג גם ברש"י לפי' הראשון ולפע"ד עיקר הגי' ברש"י לפי פי' הראשון לכיסא כגי' הערוך ע' כס ז' והראיה כי שניהם לועזים הענין בשוה כי רבינו לועז אנפולאן וברש"י אונפולש והיא ל"צ Hitzblatter, ampoule ובלאי"ט bolla ועוד עיין ערך כס ז' Eiterblase ובשבת ס"ב סע"ב פירש"י כיבא קיוטור"א והוא ל"צ Entzündung, cautère ורמז על קידושין פ"א סע"א שיחנא וכיבי ופירש"י ולנ"ץ המוציאין ליחה ומאוסין ע"כ ואולי צ"ל ולו"ץ בל"צ Eiter, virus ליחה מאוסה. ובקידושין ל"ט סע"ב לא פי' מאומה על שיחנא וכבא והקבוץ שבת ס"ז. לאסאה שיחנין וכִּיבִין כה"ג בכ"י מ', ובנו"ג שחינא כאיבין — ובעל מ"כ לקהלת פ' הכל הבלים טעה לגרוס פושט ידיו בכיבין וכבר השיג עליו בעל משנת דרבי אליעזר שצ"ל בביבין פי' צינורות עיי"ע ביב] —

* כּוּבָא, כּוּבְיָא, כּוּבִיתָא גי' הערוך בכ"ף עיי"ע כוכא, ככיא, כוכיתא.

* כּוּבִי, כּוּבֵי עיין מ"ש בערך אקרא דכובי (ח"א, ר"ס) וערך בי כוּבי, וערך בי כוכי (ח"ב, ג').

כָּבֵד (ידוע מל"מ הדר וגדולה שנותנים להיקר במעלות ehren; והשם כָּבוֹד Herrlichkeit, (Ehre, Ansehen [יהי] כבוד תלמידך חביב עליך כ ש ל ך [5]) מפורש באבות דר"נ בפ' ר' יוסי אומר (ס"פ כ"ז) כבוד תלמידך ממשה רבינו שאמר ליהושע תלמידו בחר ל נ ו אנשים (שמות י"ז, ט') ולא אמר ל י עשאו כמותו, כבוד חבירך כמורא רבך מאהרן שאמר למשה (במדבר י"ב, י"א) בי אדוני אעפ"י שחבירו היה עשאו רבו, מורא רבך כמורא שמים מיהושע שאמר למשה אדוני משה כלאם (שם י"א, כ"ח) שקלו כנגד השכינה [6]). ובמכילתא בפרשת ויבא עמלק (בשלח מסכתי דעמלק פ"א פי' ויאמר משה) [7]). ובס"ג דפ"ק דבבא מ צ י ע א [8]) (ב"מ ט"ז סע"א ורע"ב) משום כבוד אביו . . משום כדי חייו. פי'

1) בנו"ג ד'אטמא ימינא דדיכרא. 2) וכ"ה לפנינו ובע' סגייני אבל בכ"י ל"ד בכאן: סיגיתני ובכ"י ש"ס מ' סוגיתני ובכ"י א"פ סגני. 3) בע' סגייני בדפ' וויניצי' ניכביב ובדפ"ד ואמשי' ניסביב וצ"ל ניכביב וכ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב אבל בע' הנוכחי בכ"י ו"ו ול"ד נכבכב, ובכ"י ה"ב נכבה ובכולם בט"ס ובנו"ג וניכבביה וכצ"ל. ברש"י סנהדרין ע'. ד"ה בשר ביבא ועיין רש"י זבחים מ"ו: ד"ה לאפוקי, אבל בכ"י א"פ כגי' הערוך וניכבב ובכ"י מ' ונישכיב וצ"ל וניסביב כגי' דפ"ר הנ"ל שנשתבש מן וניכביב. 4) בנו"ג כיבא ובכ"י ש"ס כיוא. 5) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב וכ"ה בנוסחאותינו ובדפ"ע הגי' ככבוד חבירך ועיין תוי"ט ושם ובפי' מגן אבות לרשב"ץ הובאה גי' זו בשם מדי' שמואל ורש"י ור' יונה ובפי' רשב"ץ כתוב כי כ"ה במשניות שלנו וע"ש הפי' ובתוי"ט ועוד עיין אבות פ"ב מ"י הגי' כשלך. 6) באבדר"נ באריכות קצת יותר ע"ש. 7) וגם שם קצת בסיגנון אחר. 8) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ב"ר ובדפ"ע בט"ס דבבא ק מ א.

הוא בתוספתא במסכת נדרים (ספ״ו), ומפורש בירושלמי בפ׳ אעפ״י (ירושלמי כתובות פ״ה ד״ל רע״א) מה שאירש מאבא היום מכור לך . . בלוה[1]) לתכריכי אביו מפני שהיה גוסס, מה שתעלה מצודתי היום מכור לך דבריו קיימין משום חייו שאין לו מה יאכל[2]). כבודם בקלון אמיר (הושע ד׳, ז׳), ועמי המיר כבודו בלא יועיל (ירמיה ב׳, י״א), וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב (תהלים ק״ו, כ׳) תיקון סופרים י״ח הן ומפורש בילמדנו בפסוק[3]) וברוב גאונך. ובפסוק ראה החילותי תת לפניך. הנוגע בכם כנוגע[4]) בבבת עינו (זכרי׳ ב׳ י״ב) בספרים הראשונים[5]) הוא כתוב בבבת עיני[6]). בס״ג דפ״ק ביומא (נ״א:) מאי דכתיב (חגי א׳, ח׳) וארצה בו ואכבד וקרינן ואכבדה מאי שנא דמחוסר ה׳ אלו ה׳ דברים שמחוסר מקדש שני ממקדש ראשון[7]) ואלו הן ארון כפרת וכרוב אחד; שכינה שני; רוח הקדש שהיא נבואה שלישי; אורים ותומים רביעי; אש מן השמים חמישי[8]). בר״ג דהדר (עירובין ס״ג.) שאני התם דאתחיל[9]) בכבודו. פי׳ כשלקח ר׳ אלעזר הסכין לראותה אמר לו בר תחליפא לא ליחוש מר לסבא שהוא רב אחא בר יעקב והואיל והזכירו נראה דלא חשש בכבודו[10]). כפ׳ אחרון דסוטה (מ״ט סע״א) משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה, פי׳ בטלו בני אדם שמכבדין בעלי תורה. פ״א בר״ג דפ׳ הקורא את המגילה עומד (מגילה כ״א.) ת״ר מימות משה ועד רבן גמליאל הזקן[11]) היו לומדין תורה מעומד משמת רבן גמליאל [הזקן] ירד חולי לעולם והיו לומדין מיושב והיינו דתנן (סוטה שם) משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה. בפרק כל הצלמים בע״ז (מ״ב: במשנה) על המכובדין אסורין מפורש בגמרא (שם מ״ג:) בחיצונה (תוספתא ע״ז רפ״ו)[12]) אלו הן המכובדין שעל שירין נזמין וטבעות. *[אחי״ה וכנ״ה בשבת צ״ד: מגילה כ׳: ב״ק ע״ט: קידושין ל״ב: כבוד הבריות, ברכות נ״ג: כבוד שמים, גיטין נ״ז: כבוד הקב״ה, יומא ל״ח. קידושין ל׳ סע״ב כבוד המקום. קידושין מ׳ סע״א וש״נ כבוד קונו עיי״ע רת ב׳. ברכות ס״ג: כבוד תורה, יומא ע׳. ב״ב ל״ט: כבוד צבור. מ״ק כ״א: כבוד רבים. כתובות ע״ז סע״ב כבוד חכמים . . כבוד אביך . . כבוד עצמך. קידושין ל״א. לכבוד עצמו דורש. ב״מ נ״ט סע״א לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו וכו׳. מגילה ג׳. גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא אלא לכבודך עשיתי וכו׳, ברכות י״ט: וש״נ כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב. שם היה זקן ואינו לפי כבודו, קידושין מ״ה: דרך כבוד. שם ל״ב רע״ב הרב שמחל על כבודו כבודו מחול נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול ועיין כתובות י״ז. וש״נ. סנהדרין נ״ב. שאם היו נוהגין בו כבוד יבמות ס״ב: שלא נהגו כבוד זה לזה, סוטה י״ג. בתחילה לא נהגו בהן כבוד, ובירושלמי פיאה פ״א דט״ו ע״ג אינו נוהג בי בכבוד . . נוהג בכבוד אבותיו וכו׳, הואיל והוא רצונה הוא כבודה וכ״ה בפסיקתא רבתי ס״פ כ״ג. נדרים ס״ב. וסוף הכבוד לבוא. בכורות ל׳: כבוד זקן יהא מונח במקומו. ירו׳ סוטה ספ״ט דכ״ד סע״ג יבוא זה שרץ אחר הכבוד אחר זה שברח מן הכבוד. ומורגל בפי העם כל הרודף אחר הכבוד הכבוד בורח ממנו, ולי׳ בש״ס אבל עיקר הגי׳ עיין בעירובין י״ג: כל המחזר על הגדולה וכו׳. והשם המופשט כיבוד פיאה פ״א מ״א כיבוד אב ואם. ירוש׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ג עד היכן הוא כיבוד אב ואם וכו׳, ספרא ריש קדושים הקיש כיבוד אב ואם לכיבוד המקום ושם ובירושלמי קידושין פ״א דס״א סע״א אי זהו כיבוד מאכיל ומשקה וכו׳, ע״ש ובבבלי קידושין ל״א

---

[1]) וכ״ה בדפ׳ זיטאמיר, ובדפ׳ קראטאשין כלווה וכגי׳ רבינו איתא בפירוש ר״ח (בב״מ בש״ס ווילנא). [2]) וזו היא הצעת הירושלמי מה שאירש מאבא היום מכור לך מה שאעלה במצודתי היום מכור לך דבריו קיימין ר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן בלוה לתכריכי אביו והוא שיהא חולה אביו או מסוכן ר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן והוא שתהא מצודה פרושה בפניו. [3]) כ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ע בפיסקא בשתי פעמים. [4]) במקרא נגע. [5]) בכ״י ב״ר בסיפרא דאדם הראשון! [6]) ובאלה המקומות הובאו י״ח מלין תקון סופרים במכילתא בשלח פ״ו פ׳ וברוב גאונך ובתנחומא בשלח שם (אבל בתנחומא דברים ל״י) ובספרי בהעלתך פ״ה, ובילקוט בשלח רמז רמ״ז ושם תהלים רמז תת״ו ותתל״ב וילקוט ש״א רמז צ״ט ואיוב רמז תתק״ב ועיין רמז של י״ח תקון סופרים בב״ר פמ״ט. שמ״ר פמ״א. ויק״ר פי״א וילקוט וירא רמז פ״ג וילקוט ש״ב רמז קס״א ומד׳ שו״ט מזמור י״ח פ׳ עם חסיד ועיין מ״ש בערך בת עין (ח״ב רי״ב) וש״נ מנחת שי לזכריה ב׳, י״ב ושם האריך ע״ש היטב והזכיר גם את הערוך ועוד עיין אורשריפט לגייגער 309 והלאה. [7]) בנו״ג שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני אבל לפי גי׳ רבינו עולה יפה לגירסת מ״ש דמחוסר ומזה ראיה שבטעות ליתא בכ״י ב׳ ול״ד בש״ס ואיננו פירוש שהובא בפנים כדעת בעל ד״ס ליומא צד כ״ו אות ה׳. [8]) בנוסחי איתא בסדר אחר ע״ש ולפי גי׳ רבינו יתכן מאוד. כי במה שסיים התחיל כלומר סיים באש ומתחיל ת״ר שש אשות הן וכו׳. [9]) בנו״ג דאתחילו. [10]) וכן פירש״י. [11]) כ״ה לנכון גם בכ״י ש״ס ובע״י וביוחסין עיין ד״ס למגילה צד נ״ז: ולא העיר על גירסת הערוך.
[12]) ועיי״ע אפתק ח״א ר״מ: ומ״ש.

סע"ב. פסיקתא רבתי שם אפילו הוא עשה אלף אלפי פעמים לך (כו') [כן] אפי' חצי כיבוד לא הגיע. והפעל ברכות מ"ז. שביעית פ"י מ"ח. שבת קי"ג: עירובין פ"ו. (עיי"ע ישב). תענית כ"א: אבות פ"ד מ"א. מ"ו. התפעל ברכות ס' רע"ב התכבדו מכובדים משרתי עליון וכו'. נדרים מ'. הכל מתכבדין בו. מגילה כ"ח רע"א מימי לא נתכבדתי בקלון חברי. ב"ר רפ"א כל המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעוה"ב בכבודו של מקום עאכו"כ וכ"ה בשנוי קצת בירושלמי חגיגה פ"ב דע"ז ע"ג] —

כָּבַד (פי' מנקה הבית auskehren, fegen אולי מע' הקודם ענין כבוד ונועם כמו בל"ע منعم מפעל נעם או אולי מל"ר scopo Besen שנגזר מל"י σκόπτω עשה חריץ בקרקע הבית בנקייתו ואות σ נשמט מראש המלה) בברכות בפ' אלו דברים (פ"ח מ"א דנ"א:) בי"ש אומרים מכבדין את הבית. ופי' מטאטאין היה אומר התנא אלא בשביל שלשון פורענות הוא [1]) לפיכך אמר מכבדין. בפ' יו"ט (ביצה כ"ב:) מכבדין בין המטות [2]). בפרק הכונס צאן לדיר בגמרא כיצד משלמת מה שהזיקה [3]) (ב"ק נ"ח:) המכבד [4]) כרמו של הבירו סמדר. פירוש טיאט הכרם והשיר פריו עודנו סמדר. בארץ ישראל פ"ח במקואות (מ"ד) האשה ששמשה את ביתה וירדה וטבלה ולא כיבדה את הבית פי' „לשון נקיה כלומר שלא קינחה אותו מקום" [5]) וכמו כן דיברו חכמים לשון נקי מדיחה פניה (נדה י"ד.). בריש מגלת איכה (פתיחתא סימן ה' ד"ה ר' אבהו) והאחרון הכביד (ישעי' ח', כ"ג) הממם [6]) בממטאטא. *[אחי"ה בנו"ג הממם כבמכביד ואו"כ דרש ל"מ מלשון חכז"ל (עיין מ"ש בערך אלבינא ח"א פ"ה:). וכנ"ה בנדה נ"ו סע"א כביד. תמיד ל"ג. ירושלמי חגיגה פ"ט דע"ט. היה מכבדן לאמה. ירושלמי שבת פ"ג ד"ו. מכבד את הקרקע. תוספתא ברכות רפ"ו (ה') מכבדין את הבית. ושם ביצה פ"ב מכבדין בין המיטות. התפעל פסחים ז'. שוקי ירושלים עשויין להתכבד בכל יום. ירוש' נדה רפ"א דמ"ח ע"ד מבוי שהוא מתכבד. בבלי נדה נ"ו סע"א חזקתו מתכבד ושם רע"ב גומא לא מתכבדא. והשם נדה שם ודף ג'. שעת הכיבוד (כבוד). מסכת שמחות פי"א כיבוד הבית. ועה"ק שנת שנ"ב העתיק כבד קערי"ן בלא"ש = kehren. ועוד השם מכבד עיי"ע] —

כָּבֵד (מל"ם וכן בל"ע كبد Leber ועוד נקרא כן בל"ע חלל הגוף ד"מ בטן) כס"ג דפ' הקורא את המגילה עומד (מגילה כ"ה:) ובס"פ ד' מיתות בגמ' הנודר [7]) (סנהדרין ס"ג:) כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו על כבודו [8]) כי גלה ממנו (הושע י', ה') אל תקרא כבודו אלא כבידו [9]) פירוש „אבל עליו עמו וכמריו [10]) שהיו מגילים [11]) על כבידו [12]) כלומר שלקה בכבידו וחלה וגלה. הכבד שלו וניטל כולו בדרך לצנות כיון שאינו יכול להועיל ניטל כבידו". פ"א עגבותיו כבדים לו נפלו. פי' [לא יכלו] מלט משא (ישעיה מ"ו, ב') שאינו יכול לסבול צואתו [13]). בס"פ דמקבל שדה בגמ' המלוה את חבירו (ב"מ קי"ד.) ההוא לנידון בכבידו [14]) הוא דאתא מה ערכין נידון בכבידו אף הקדש נידון בכבידו. פי' מה ערכין האומר ערך כבדי עלי נותן ערך כולו כדתנן בהאומר משקלי פ"ה בערכין (מ"ב דף כ'.) ערך ראשי וערך כבדי עלי נותן ערך כולו זה הכלל דבר שהנשמה תלויה בו נותן ערך כולו כך בהקדש האומר דמי כבדי עלי הקדש נותן דמי כולו כדתנן (ערכין שם) דמי חצי עלי נותן דמי כולו זה הכלל דבר שהנשמה תלויה בו נותן ערך כולו [15]). *[אחי"ה וכנ"ה בברכות ס"א:

---

1) עיין ישעיה י"ד כ"ג. 2) וכה"ג בירו' ובתוספתא ביצה פ"ב ובנו"ג בית המטות ובכ"י מ' את המטות וכ"ה בראי"ש דפו"ו ובחי' הרשב"א. 3) כן הוא לנכון בכ"י ל"ד וב"ר. 4) בנו"ג המכביר. 5) הועתק מפירוש סדט"ה לרה"ג צד ל"ד. 6) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובדפ"ר אבל בשדפ"ע המיתם והרד"ל באיכ"ר טעה להגיה התימס. 7) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד וב"ר ובדפ"ר ובדפי וויניציא. 8) כן הוא לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע ולכבודו. 9) כ"ה בדפ"ר ואמשי. 10) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ה"ב. וכל הפירוש הועתק מפירוש ר"ח ביומא (בש"ס ווילנא) ע"ש. 11) כדפ"ר בט"ס מגולים. 12) בדפ"ר הגירסא על כבודו אל תקרא כבודו אלא כבידו אבל זה שייך לשורה הקודמת. 13) נראה שגם לפני רבינו היה כן הפסוק בישעיה, אבל מתוך פירוש רש"י מגילה נראה שלא היה לפניו וכן ל"י בכ"י ש"ס עיין ד"ס למגילה צד ס"ו: אבל בסנהדרין היה גורס גם רש"י. ובשני מקומות פי' כבידו משא עגבותיו וריעי שבהן וא"כ גזר אומר כבידו מלשון כובד עיין בפירוש רש"י למגילה ועוד לישעיה שם. ובאמת בכ"י ש"ס סנהדרין הגי' א"ת כבודו אלא כובדו וכ"ה בילקוט כ"י (ד"ס לסנהדרין צד פ"ט:) ובכ"י פי' א"ת כבודו אלא כבידו. ובהוראה שנית פירוש כבד בל"ע חלל הגוף ולכן היטב פירשו עגבותיו שבהן הריעי. ולולי יראתי הייתי גורס א"ת כבודו אלא כוברו בריו"ש מל"י κόπρος פי' זבל וצואה ופירוש גלה מלשון גלוי. אבל גי' בריו"ש ל"י בכ"י ש"ס ול"י בילקוט ישעיה רמז שכ"ו וילקוט הושע רמז תקכ"ז. 14) כ"ה בדפ"ר ופעם אחת גם בדפי וויניציא ובנו"ג בכבודו וכ"ה בערכין ד': ה'. י"ת. וכן מוכח מפירוש רגב"ה כ"י שם אבל גי' ר"ת הובא בשט"מ הוא בכבידו עיין הערה הבאה. 15) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע נתקצר ע"י וכו'. ודע כי הפי' הזה הועתק

ככד כועס ונ״ל שכיון על הוראת כבד בלש׳ סורי באתפעל אֶתְכַּבַּד פירוש כועס. חולין מ״ב. ניטל הכבד ושם נ״ד. ניטלה הכבד וכן בלשון נקבה תרומות פ״י מי״א הכבד אוסרת ואינה נאסרת וכו׳, וכ״ה בחולין ק״י סע״ב ושם בכבדא דאיסורא, קי״א. כבדא עילוי בשרא וכו׳ ע״ש כל הענין ובדיני כבד בש״ע יו״ד סי׳ מ״א. קהל״ר פ׳ וישב העפר: ראה בכבד (יחזקאל כ״א, כ״א) א״ר לוי כהדין ערביא דנכים אימרא וחמי בכבדיה ובילקוט יחזקאל רמז שס״א וחזו בכבדא] —

1 כֹּבֶד (= כּוֹבֶד פי׳ קן של אורג Weberbaum עיין פירוש הערוך ולדעת הרמב״ם צריך להעתיק (Walze im Weberstuhl בפ׳ כ״א [1]) בכלים (מ״א) הנוגע בכבד העליון בכבד התחתון, ובכל הבגדים פי״א בנגעים (מ״ט) ומן הכבד העליונה לכבד התחתונה. ובפ׳ אלו קשרין בגמרא קושר דלי (שבת קי״ג.) בעא מיניה ר׳ יוחנן מר׳ יהודה בר ליואי [2]) כלי קיואי [3]) כגון כובד העליון וכובד התחתון מהו לטלטלן בשבת. פי׳ „שני קנים יש לאורג אחד למעלה ואחד למטה זה באורגין העומדין אבל האורגין כשיושבין (בחפירה) [בתפירה] [4]) מניחין רגליהן על לוח אחת [5]) ומורידין על לוח אחת ומעלין ותלוי אבן בשביל שיכביד על השתי וימתח״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ רה״ג לכלים הנ״ל צד 15. אבל דעת הרמב״ם בכלים שם האורגים יעמידו להן שתי קורות אחד ממעל להן ועליה כ ר ו ך השתי, והשנית קרובה לארץ וכל מה שיארגו מן הבגד כרוך עליה וכו׳, וכן דעת הרא״ש ובע״א פי׳ הר״ש ורע״ב אבל כבר השיג עליו בעל תוי״ט לכלים שם. ורש״י לועז בשבת שם ד״ה כובד: אנשובל״ש Weberbäume, ensubles עצים שהגרדי מיסך בהם את השתי עיין מ״ל לרמ״ל בשבת] —

2 כֹּבֶד (= כּוֹבֶד פירוש בל״מ כֹּבֶד, כְּבֵדוּת ענין קשוי הפעולה Beschwerde, Beschwerlichkeit) אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש (ברכות ל׳:) פי׳ כפיפת ראש שיכוף ראשו ויכוין תפילתו כאדם שיש לו צער [6]). בר״ג דפ׳ חומר בקדש (חגיגה כ״א.) ל ק ד ש מ״ט ל א [7]) מפני ש כ ב ו ד ו [8]), פירוש ישב בכובד בקרקעית הכלי החיצון ואין טבילה עולה לו [9]). ובפ״ק דנזיר בגמרא הריני כשמשון (נזיר ה׳ רע״א) האי גזירה ש ו ה [10]) משום כובד גמירי לה ושני ימים לא איכא [11]) כובד. פי׳ האי גזירה שוה דילפינן הכא ימים דאבשלום מימים דבתי ערי חומה (עיין ויקר׳ כ״ה, כ״ט) ואמינא י״ב חודש, משום דאבשלום כתיב (ש״ב י״ד, כ״ו) כי כבד עליו וגלחו הילכך לא מצינן למימר שני ימים דבשני ימים ליכא כובד. *[אחי״ה וכ״ה בפירש״י — וכנ״ה ביומ׳ מ״א סע״ב כדי שיהא בהן כובד, ושם: כובד תנאי הוא עיין פירש״י. ירושלמי חגיגה פ״ב דע״ז ע״ד זאת אומרת שאדם צריך לכבוש את כובדו פי׳ צריכה הסמיכה בכל כחו (עיין בבלי חגיגה ט״ז:) ואולי לפי זה מפני שכבודו לפי גי׳ הערוך יש לתקן כובדו כגי׳ הירו׳ הנ״ל. ולפי פי׳ תש׳ הגאונים הנ״ל הוא לפע״ד מל״ע פי׳ אויר, ועוד הוראת המלה הערבית תוך ופנים ובזה עולה יפה פירוש רש״י לחגיגה שם. — והושאל כובד בצירוף ראש לכפיפת וכבדות ראש ועוד פירוש בלי רצון ד״מ במ״ק כ״א: בשפה ברורה ובכובד ראש, ירושלמי ע״ז פ״א דל״ט ע״ד תוספתא ע״ז רפ״א שואל בשלומו בכובד ראש. והפעל רק בהפעיל ופירוש כמו בל״מ ענין כבדות התנועה שמ״ר פ״ט ותנחו׳ וארא ססי׳ י״ב כבד לב פרעה (שמות ז׳, י״ג).. רשע בל׳ שהכבדת בו בלשון אני מתכבד עליך שנאמר (שם י״ה, י״ח) בהכבדי, ובפעל עומד נזיר ד׳ סע״א הכביד שערו פי׳ שיש לו כובד שער. וגם

מפירוש ר״ח הובא בשט״מ בל״מ קי״ד. ד״ה איבעיא ע״ש היטב ושם כגירסת רבינו ועוד הובא בשמ״ט גי׳ כובד כלפנינו ופירוש גידון בכבודו כל אחד לפי כבודו. [1]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו א׳ וב׳, ל״ד ה״ב וב״ה, ובדפ״ע בטעות קמא. [2]) בנו״ג רק בעו מיני מרב יהודה אבל בירושלמי שבת פי״ז דט״ז סע״א ר׳ יוחנן שאל לר׳ יהודה בן לוי. [3]) וכן לפנינו ובערך קווי הגירסא כלי קוואי ובכ״י ב״ר גם שם כמו כאן ע״ש. [4]) וכן הוא בפירוש רה״ג. [5]) בפירוש רה״ג אחד. [6]) ורש״י פירוש כובד ראש הכנעה וכן מובן של פירוש הערוך ועולה יפה עם מה דשנינו ביבמות ק״ה: אמר אבא המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה אבל מ״ש רבינו כאדם שיש לו צער קצ״ע שהרי בברכות ל״א. איתא אין עומדין להתפלל לא מתוך עצלות ולא מתוך ע צ ב ו ת וכו׳ אבל י״ל שרבינו לא היה גורס אלה הדברים לא בתוך עצבות וכו׳ וכן לי׳ בירושלמי ברכות פ״ה ד״ח ע״ד וכן לי׳ בכ״י מ׳ וליתא בתוספתא ברכות פ״ג וכשאר המקומות הרשומים בד״ס ברכות צד פ׳:. [7]) כ״ה רק בכ״י ו״ו וגירסת לקדש כ״ה לנכון בכ״י ש״ס ובתש׳ גאונים קדמונים דפ׳ בערלין ר׳ סימן ע״ב ובנו״ג בקדש. [8]) כ״ה בכ״י ו״ו ובדפ״ר וצריך לנקדו כִּבּוּדוֹ וכ״ה בתשובת גאונים משום כיבודו של כלי, ועוד בתש״ג הגירסא מפני שכבידו וכ״ה בנוסחאותנו ובכ״י ש״ס, ועוד עיין מ״ש למטה מפ״ב דירושלמי חגיגה. ובדפ״ע אחריי הגי׳ מפני שכבדו וצריך לנקדו שֶׁכְּבֵדוֹ. [9]) ובתש׳ הגאונים פי׳ שכבידו שאוירו של כלי חוצץ ועיין מ״ש בפנים הערך. [10]) כ״ה לנכון בדפ׳ וויניציא ובשדפ״ע ל׳. [11]) בנו״ג ליכא.

נאמר מכובד איבריפ סמוך למיתה סנהדרין פ"ט מ"ג דף ע"ח סע"א ורע"ב וירושלמי סנהדרין פ"ט הכ"ג היקל ממה שהיה ולאחר מיכאן הכביר ומת ובירושלמי שם ואחר כך הכביד ומת ובתוספתא ב"ק פ"ט לפי גי' כ"י אירפורט (בהוצ' צוק"מ 363 והיקל ממה שהיה והכביד ואח"כ מת. ובירו' סנהד' שם: מאימתי מונין לו משיכביד וכו' ע"ש] —

* כָּבָה, כְּבִי (מל"מ כָּבָה פירוש עמם erlöschen ובפעל יוֹצא בפיעל ובפַעל כִּבָּה, כַּבִּי auslöschen) שבת ל' רע"ב מוטב תכבה נרו של אדם [1]) מפני נרו של הקב"ה. שם כ"א. והלאה בבתה זקוק לה . . כבתה אין זקוק לה, ירושלמי יומא פ"ב דל"ט ע"ד קטרת שכבת . . פתילה שכבת. פיעל: שבת כ"ט: המכבה את הנר וכו'. נכרי שבא לכבות עיי"ע בני קצרא של ציפורין (ח"ב, קכ"ג) וש"נ באריכות. יומא כ"א. לא כיבו גשמים אש של עצי מערכה, ב"ב י'. אור קשה מים מכבין וכו'. ב"ר פס"ח כי בא השמש (בראשית כ"ח, י"א) רבנן אמרי כיבא השמש וכו' משל וכו', אמר המלך כיבו את הנרות כיבו הפנסין וכו', ברכות נ"ח. וכבינהו לעיניה כה"ג בערך בטט (ח"ב, מ') ובכ"י פ' ובב"נ וכייבוה לעיניה ועיין מ"ש באריכות, ב"ב ד'. כבה אורו של עולם . . . סימא עינו של עולם ובכ"י ש"ם כיבה עינו של עולם ועיי"ע בד"פ שם, והשם כיבוי שבת ק"כ: ירושלמי שבת פי"ז דט"ו ע"ד.

☜ כַּבּוּיֵי (והוא הקבוץ מן כַּבּוּיָא (כַּבָּא) מל"ע كبى، كبا ובל"ס כביא פי' זבל Mist, Excrement) מסכת עירובין פרק בכל מערבין (כ"ט סע"ב) ליתי ליה כבויי דרעייתא פירש"י צפיעי בקר. *[אחי"ה ובערך כף ט' גרס רבינו וז"ל כפויי דרעיא ויש שגורסין כבויי והן זבלים וכו', ע"כ וכה"ג כפויי דריעיא בכ"י ש"ם עיין ד"ס למקומו אבל בבי"ת תתכן יותר והוא מל"ע וסו' הנ"ל, והיחיד בזבחים קי"ג: רמא כבא וסכר ירדנא ופי' רש"י הטיל גלל וכו' כמו (עירובין הנ"ל) כיבוי דרעותא דניסן ע"כ ובב"ב ע"ג רע"ב הגירסא רמא כופתא בתוס' אפיק כופתא ובערך כף ט' כפותא וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב. וגי' השט"מ עיין ערך כף ט'] —

כַּבְכָּב (לפע"ד מל"ע كبكب ענין כסוי ושטיחה על הכלי Sturz, Deckel) בכלי עץ פ"ב בכלים (מ"ג) וכבכב שעשאו לסל פי' [כמין] [2]) „כלי שמכסין בו את הסל של פת והוא של חרס, ויש ששונין וכפכף ויפה הן שונין מלשון כפה עליו את הכלי" (פסחי' ו' עיין חולי' פ"ח.). *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 4 וכ"ה בר"ש בשם עצמו ושם הגי' ויש ששונין כף כף וצ"ל כפכף ועיין רע"ב שנגרר אחריו והתוי"ט לא העיר עליו ועיין פירמב"ם כבכב כמו כפכף אבל עיקר הגי' בבי"ת מל"ע הנ"ל. וכצ"ל בתוספתא כלים ב"ק ספ"ב הכבכב והאלפס והקדרה, בנו"ג הכנכב וכ"ה בכ"י אירפורט. פי' כסוי והאלפס וכו', ובכלים פ"ב מ"ה אי' בפירוש כסוי הלפס ועיין הר"ש ובתוספת' כלים ב"ק רפ"ב כסוי כבכב וכיסוי אלפס] —

כָּבַל (בל"ס כְּבַל בל"ע كبل פי' קשר וחבר ונרדף עם חבל binden, zusammenbinden ובל"מ השם כֶּבֶל Fessel וכ"ה בל"ע) בפ' במה בהמה (שבת פ"ה, מ"ב) והרחלים [3]) יוצאות שחוזות כבולות. פי' בגמ' (שם נ"ד רע"א) מאי כבולות שכובלין [4]) אליה שלהן למטה כדי שלא יעלו עליהן זכרים [5]). ויקרא להן ארץ כבול (מ"א ט', י"ג) ארץ שאין עושה פירות [6]). רב נחמן בר יצחק אמר ארץ חומטון היתה [ו]אמאי קרו לה כבול דמשתקעא כרעא בגווה [7]) כי [8]) כבלא. פי' שרגליו של אדם משתקעות בה מחמת החול כאילו הן כבולין לכן אינה עושה פירות [9]) ספר אחר עד כבלא [10]) בלעז גבולא [11]). פ"א משתקעות רגליו של אדם מחמת תיחות עד מקום שמשימין הכבלים [12]). בפ' במה אשה (שבת פ"ו, מ"א) ולא בכבול לר"ה, גמרא (שם

[1]) כ"ה בכ"י מ' ובנו"ג נר של בשר ודם. [2]) וכ"ה בפי' רה"ג. [3]) וכ"ה במשניות פיזרו ובריו"ף כ"י אצל ד"ס וכ"ה בציון בגמ' שבת נ"ד רע"א, ובנו"ג הרחלות. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ם וברש"י ובנו"ג בפיעל שמכבלין. [5]) ובירושלמי שבת פ"ה ד"ז: כבולות שלא יעלה עליהן הזכר. [6]) זה לשון הירושלמי שבת שם בשם ר' אבון בשם ר' חייא, ובבבלי שבת שם איתא מאי משמע דהאי כבול לישנא דלא עביד פירי הוא דכתיב וכו'. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ם ושם דמשתכנא ובחי' המאירי עד דמשכח ועיין בסמוך ובילקוט מלכים רמז קצ"ה איתא כגי' רבינו, ובנו"ג דמשתרגא בה כרעא. [8]) בכ"י ו"ו בי. [9]) עיין המעריך ללונזאנו ע' כבל ומ"ש נגד פי' זה. [10]) וכ"ה לפנינו. [11]) וזה הלעז הביא רבינו גם בערך אסתוורא (ח"א, ר"ד:) ורציתי לומר שהוא ל"ע יען שחסר שם מלת בלעז אבל בסוף ח"ב צד 390 הראיתי לדעת כי רבינו נגרר אחר פירוש רגמ"ה כ"י בערכין ועליו כיון במ"ש יש מפרשין ורגמ"ה כותב קאבילא בקוף וזה עולה יפה עם הלעז אצל רש"י עיין מ"ש בערך אסתוורא וכן בשבת פירוש כבלא פרק התחתון שקורין קויליא והוא ל"צ Fussknöchel, cheville ובחי' המאירי איתא „שקורין כבילה" ופירושו דמשכה בה כרעא עד כבלא ר"ל שטובעת הרגל בה עד הפרק התחתון שקורין וכו' עולה עם כונת רבינו עפ"י גי' ס"א. [12]) וזה הפירוש ג"כ בילקוט מלכים הנ"ל וזה מ"ש רש"י ד"ה שכובלין לשון כבלי ברזל (קשורה) [קשירה] וכ"ה באו"ז הל' שבת סי' פ"ג, סק"ה.

נ״ח:) אמר רב ינאי כבול זה איני יודע מהו אי כבלא דעבדא תנן והוא חותם שבצוארו כדאמר שמואל (שם נ״ח ר״ע״א) ופירושו טבעת שתולין בצואר העבד שרגיל בקפלאות. פ״א חותם שעושין על צוארי העבדים של טיני טתבות [1]). כבלים טמאים (שבת ס״ג. במשנה) כבר פירשנו בע׳ (בירית) [צ״ל טורית]. *[אחי״ה עיי״ע (ב״ב, ר״ה:) ובעה״ק שנ״ב ליתו קעטי״ן בלא״ש Ketten צ״ב והוא ל״ס כבלי ברזל (תהלים קמ״ט, ח׳) ותרגום כבבלי דפרזלא וכן דב״ר פ״ד כבלים של ברזל. ב״ר פצ״א נותן עליו כבלים. תוספתא ע״ז פ״ב.. לא כבלין ולא קולרין, ירו׳ כתובו׳ פ״ב דכ״ו ע״ד עיי״ע זג ב׳. וע׳ טרקום. ב״ק קי״ט. כבלי ושירי. וממנו הפעל תנחומ׳ תזריע כסי׳ ח׳ מביא את הכבלים וכובלו וכו׳. ב״ר ס״פ פ״ז כובלתך אני וכו׳ וביומ׳ ל״ה: הנ׳ הריני חובשתך בבית האסורין ועיין אבות דר״נ פט״ז. ובילקוט תהלים קמ״ז רמז תתפ״ח הריני אשימך בבית האסורים. וזו נ״כ הוראת كبل בל״ע, ובפיעל שבת נ״ד. ארץ כבול (מ״א ט׳, י״ג) ארץ שהיו בני אדם שלה מכובלין בכסף וזהב. כה״ג בב״י א״פ. ושם הסר המאמר האחר בשבת מפני שמכיבלין בכסף ובזהב לא ישרו בעיניו וכן ל״י בילק׳ מ״א תנ״ל. ושם בשבת ארעא מכבלא (בב״י א״פ מכבלתא) דלא עבדא פירי. ותרגום קהלת י״ב, ד׳ כְּבִילָן. — אולם כבול (שבת פ״ו, מ״א) נ״ל לגזור מלשון ערבי كابول פירוש מעשה שבכה netzartiges Geflecht והוא כמו כיפה של צמר שתחת השבכה לתכשיט ראש הנשים וכזה שלה יפה דעת ר״ש בן אלעזר בשבת נ״ז: ועיין פירש״י ד״ה אבל כיפה ועוד עיין ערך כפה וארז הל׳ שבת סי׳ פ״ג סק״ה ולכן נזכר כבול אצל פאה נכרית (שבת ס״ד:) בהיות ענינה נ״כ קליעת שער עיין פי׳ רש״י ד״ה פאה ועיין ערך פאה א׳ — והקבוץ תוספתא מקואות רפ״ד הטלה בכבולין — ובענין שם המקום כָּבוּל עיין גיאגרא-פיא לנייבויער צד 205 והחכם לאמפעם במקום הנ״ל 68] —

☞ טכלת ולא כבוכלת (שבת פ״ו, מ״ג) בצ״ל הערוך נ״ים טכלת ע״ש [9]).

כָּבַן (טל״ע كبن, خبن פי׳ גנז וכסה verbergen, verhüllen) בפרק במה בהמה (שבת פ״ה, מ״ב ותוספתא שבת ר״פ פרק ד׳ (ה׳)) כבולות וכבונות. גמר׳ (נ״ד.) מאי כבונות שמכבני אותן [2]) למילת [4]) כדתנן בריש נגעים (פרק א׳ מ״א) שאת כצמר לבן וגרסינן בריש שבועות (ו׳:) אמר רב ביבי אמר רב אסי [5]) כצמר [6]) נקי רך [7]) בן יומו שמכבנין אותו [8]) למילת. פירוש מכבנין עור המלא מלידתו עד ח׳ ימים וזהו צמר רך הנקרא מילת [9]). וצמר צחר (יחזקאל כ״ז, י״ח) תרגום ועמר מילת כבינא [10]). — (א״ב מילת שם אי בלשון יוני ורומיי ויש בו צמר חשוב מאוד לכן צ״ל שם האי נקרא כן הצמר צחר ינקי (ורק) [ורך]). *[אחי״ה כינת ר׳ ב׳ צ״ל עיר Μίλητος Miletos מקום לידת Thales והיתה מפוארת בגלל הכבשים וצמרם וא״כ מילת הוא תואר ל״י ול״ר μιλήσιος, milesius צמר של עיר הלזו והנכון שהוא ל״ס מילתא ובל״י אמצעית μαλλίον, μαλλή פירוש צמר עיי״ע מל י״ד ומ״ש — ועם הוראת המלה הערבית הנ״ל יפה עולה פירש״י בשבועות ע״ש היטב. ותרגום יעטף (איוב כ״ג, ג׳) כד מִכַּבְּנִין, ותרגום אענדנו (שם ל״א, ל״ו) אכבניניה כלילן לי כה״ג בתרגו׳ כ״י הובא בעמת״ר לליצוי ח״א 351 וממנו גם ערך הבא אח״ז וכן דעת רש״י בשבת ושבועות הנ״ל ע״ש] —

כְּבִינַת (= כְּבִינְתָא בל״ס כְּבִנְתָּא, כְּבִנָא עטיפה הן של ראש הן של גוף Umwurf, Kopf-umhüllung, Kapuze) בפרק מי שמתו בגמ׳ שייר קרקע (ב״ב קנ״א: ועיין קנ״ו:) ובס״א בגיטין בס״נ (י״ד סע״ב וס״ו רע״א) מעשה באמן של בני רוכל שהיתה חולה ואמרה תנתן כבינתי לבתי. והצניפות והרדידים (ישעיה ג׳, כ״ג) תרגו׳ וכתריא וכבינתיא. *[אחי״ה כנ״ג וכבינתא וכ״ה בערך רד ב׳ לפי מסורת ספר עיקרי התלמוד כ״י לר׳ אברהם זכות אבל בדפ״ע כאן ובערך כתר א׳ ובכ״י ערוך בערך רד א׳ וכבינתיא ובתוספ׳ ב״ב קנ״ו: ד״ה כבינתי א׳ ומתרגמינן כבינתי ובאו״ז הל׳ שבת סי׳ פ״ד סק״ד וכבינתא וצ״ל כבינתיא וכ״ה ברד״ק ישעיה שם

[1]) ופירש״י נ״ח. ד״ה חותם כתב כבול הוא של טיט ועיין ד׳ הרמב״ן ובענין ביאור דברי הערוך עיין למוד ערוך להח׳ באמבערגער כפו שבת צד ב״ת. [2]) יש׳ הערוך העתיק ע״ש. [3]) וב״ה בכ״י ש״ס וברי״ף כ״י עיין ד״ס למקומו וכ״ה באו״ז סי׳ פ״ג סק״ה ובגו״ג אותו. [4]) ובפירש״י שבת פ״ה ד״ה: רק׳ כבונות וכולה. [5]) וכ״ה דפוסים ובכ״י א״פ בשבת נ״ד. ובריא״ז כ״י ובגו״ג בשבת אמר רב טבי בר אבוי ובכ״י ש״ס שבועות וילקוט [illegible] רמז תתקנ״א רק: אמר רב טבי. [6]) וכ״ה בשבת וילקוט שם ובכ״י ש״ס שבועות ובגו״ג שם צמר. [7]) [illegible] בשבת ושבועות ובפירש״י ד״ה [illegible] שבועות (בקובץ כ״י אנג׳ ד״ה פול קיבן) אותו כצמר לבן שהוא נקי, ומלת נקי גם בשבת שבועות. [8]) וכ״ה בשבת וילקוט ובכ״י ש״ס שבועות ובפי׳ כ״י ר״ח, ובשבועות איתא בו. [9]) בדפו״ר מילא. [10]) כ״ה בכ״י ל״ד וכ״ה באו״ז סי׳ פ״ג סק״ה בשם הערוך וכ״ה בתרגום [illegible] כבינא והוא [illegible] ובדפ״ע כבונה.

ודע כי מדפ׳ פיזרו והלאה אי׳ בע׳ רד וז״ל והצניפות והרדידיא תרגום ו ר ד י ד י א וכבינתיא, ותיבת ורדידיא הוא ט״ס וליתא בדפ״ר וכ״י ק״ט ותוספ׳ הנ״ל ובאו״ז הנ״ל וצ״ל וכתריא וכבינתיא כמו בערך הנוכחי. ובפי׳ רה״ג לכלים כ״ט מ״א הגי׳ וכבינאתא וא״כ הנפרד יחיד הוא כבינא כמו בל״ס הנ״ל וכבינתא דנוסחאותינו וכגירסת כ״י עיקרי התלמוד או כבינאתא כגירסת רה״ג הוא הרבים מן כְּבִינְתָּא כמו בל״ס הנ״ל והוראתן עטיפה של גוף או מעטף הראש וכן פירוש הרד״ק שרש רדד: הרדידים הם כדמות צעיפים או מעטפות וכו׳, וי״מ קלעי משי שעושין הנשים לקשור ראש וכו׳. וכבינתא הוא כמו מכבנתא עיי״ע וערך כבליאר ואו״ז שם ורש״י ורשב״ם לועזים איזה פעמים נושק״א ועיין פי׳ במרפא לשון למ״ק י״ב. ובאו״ז שם. ורגמ״ה כ״י לב״ב קנ״א פי׳ כבינתי בת נפש וכ״ה בפירשב״ם כ״י וצ״ל כמו בדפוס בפירשב״ם בית נפש וכ״ה בערך מכבנתא וכן לועז רש״י ישעיה ג׳, כ׳ בתי הנפש נושק״א והוא מלשון פרובינצי nusquo נרתק חומט Muschelschale ובלאי״ט nicchio ונותנין בו מיני תמרוקים ובשמים להריח בהם וקושרים אותו נגד הלב ועיין רד״ק שרש בית, ולכן במעשה באמן של בני ר ו כ ל יתכן להיות בזו הוראה של בית נפש, ולדעתי רוכל שם אדם על שם מלאכתו מכירת בשמים עיי״ע רכל] —

כבט (= כְּבָסָא = כְּבָאסָא מל״ע كباسة אשכול תמרים Dattelkamm ולדעת רבינו סנסני תמרים Palmzweig) בס״נ דפ׳ במה אשה (שבת ס״ז סע״א) כמאן תלינן כבסא [1]) בדיקלא. ובר״נ דפ׳ אלו הן הגולין (מכות ח׳ רע״א) ומחייה לכבסא ואתר תמרי פי׳ „סנסני תמרים". *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח למכות עיין מגדל חננאל 11 ושם ג״כ הגי׳ לגדמא ואחריו נגרר רבינו בערך גדם וכן שם הגי׳ לכבסא ובנו״נ לכבאסא וברש״י לכובסא וכ״ה בכ״י ש״ס. ורש״י פי׳ בשני המקומות אשכול תמרים ויפה פי׳ וכן פתרונו בל״ע הנ״ל, ועוד פירוש בל״ע كباس אבר התשמיש עיי״ע הבא אח״ז] —

כבס (א׳) = כּוּבְסָא מע׳ הקודם בל״ע אבר הזכר ואשכול הביצים Hodensack ועיין בפנים.

ב׳) כָּבַס = כָּבַשׁ niederdrücken) בפ׳ השואל בגמ׳ המשכיר בית לחבירו ב י מ ו ת ה ג ש מ י ם [2]) (ב״מ ק״א:) ובפ׳ שבועת הדיינין בגמ׳ מנה לי בידך אין לך בידי פטור (שבועות מ״א.) ל י נ ק ט י ה [3]) בכובסיה דלישבקיה [4]) גלימיה [5]) הוא. פי׳ יחזיקנו ב מ ב ו ש י ו [6]) כדי שיניח לו גלימא שלו אף כאן כשמרבה לו בדמים אין לך הוצאה גדולה מזו כלומר מלבוש המתכבס. — (א״ב פי׳ בל״י ילקוט כים ופונדה). אל מסילת שדה כובס (ישעיה ז׳, ג׳) בחלק בגמ׳ ג׳ מלכים (סנהדרין ק״ד.) למה לא מנו אחז שהיה לו בושת פנים מישעיה שנאמר שדה כובס כ ו ב ש כ ת י ב [7]) דכבשינהו לאפיה [8]). ובויק״ר באם בחקתי פרשת לפנים הארץ יסדת (פל״ו) שהיה כובש פניו לארץ בשעה שהנביא בא לקנתרו והיה בורח למקום הטומאה (כלומר) [צ״ל לומר] שאין השכינה שורה במקום הטומאה וכו׳ [9]). *[אחי״ה ודע כי ענינים שונים היה כולל רבינו בערך זה כי בשני הציונים הראשונים פי׳ כובסא כמו בערך הקודם בל״ע كباس אבר הזכר ועוד אשכול הביצים שדומה לאשכול התמרים וכן מלת אשכול כן פתרונה עיי״ע אשכול ב׳ ומ״ש בח״א, שי״ג ע״א וע״ב ויפה פירש״י בשבועות שם לכובסיה: אוחזו בביציו התלוים בו וכו׳ ע״ש היטב ובב״מ שם. ולכאורה זו היא דעת רבינו לפי גי׳ דפ״ר פירוש יחזיקנו ב מ ב ו ש י ו ולא כבדפוסי׳ אחרים במלבושיו. אבל אי קשה הא קשה כי גם בדפ״ר אי׳ בסמוך „כלומר מלבוש המתכבס" וק״ל טובא אי) הרי כבר פי׳ יחזיקנו במבושיו ולמה הוסיף

---

[1]) וכ״ה בש״ס דפי׳ קושט׳ ובריי״ף כ״י ובכ״י א״פ כבסי ובנו״ג כובסי ד״ס צד ע״ג. [2]) כ״ה בכל כ״י ערוך. [3]) כ״ה בכ״י ב״ר וכ״ה בב״מ לנקטיה, ובשבועות נקטיה ובדפ״ע ליקטיה וצ״ל כמו בכ״י ב״ר. [4]) וכ״ה בב״מ ובכ״י ש״ס שבועות ובנו״ג שם דנישבקיה. [5]) ובשבועות לגלימיה ועיין עוד בסמוך. [6]) כ״ה בדפ״ר ובשאר דפ״ע במלבושיו ובב״מ לגלימא. [7]) ליתא בסנהדרין וז״ל שם שדה כובס איכא דאמרי דכבשינהו לאפיה וחלף אבל תיבות מאי כ ו ב ס מ א י כובס לי׳ בכ״י ש״ס ובדפ׳ שונצ׳ ולי׳ בילקוט ישעיה ז׳ ובכ״י ילקוט מ״ב ט״ז. (ד״ס סנהדרין צד קנ״ט.) ורש״י פירש כובס כמו כובש ובעל הפשב״ע מגיה בדברי הערוך בזה״ל כובס כ א ל ו כובש כתיב ע״כ ויפה הגיה והראיה כי בירושלמי סנהדרין פ״י דכ״ז ע״ד ובויק״ר פל״ו אי׳ בפירוש וז״ל כובס „א ל ת ה י ק ו ר א כ ו ב ס א ל א כ ו ב ש" ואולי רבינו היה מקצר בלשון כדרכו וכיון על זה הלשון כי הוא בעצמו הביא ויק״ר זה. [8]) וא״כ לא גרס מלת וחלף וכן ליתא בכ״י ש״ס וילקוט ובדפוסים הראשונים והמהרש״ל הגיה מע״י (ד״ס שם). [9]) כנו״ג בויק״ר וזה לשונו שהיה לו בושת פנים כיצד כיון שהנביא בא לקנתרו היה יוצא לו למקום טומאה לומר שאין שכינה שורה במקום טומאה הה״ד וכו׳ אל מסילת שדה כובס אל תהי קורא כובס אלא כובש כיצד כיון שהיה הנביא בו לקנתרו כובש פניו ע״כ ורבינו גם כאן היה מקצר בלשון וקצת בשינוי איתא כן בירושלמי סנהדרין הנ״ל ושם איתא בשעה שהיה הנביא בא ל ק ט ר ג ו, ובענין נפקותא של שתי גירסאות עיין יפת תואר לויק״ר.

לפרש כלומר מלבוש המתכבס. ב׳) למה לא פי׳ כן רבינו תיכף אחר מלות פירוש יחזיקנו במבושיו כלומר וכו׳, לכן דעתי כי ערבוב דברים יש כאן כי לפע״ד תיבות כלומר מלבוש המתכבס שייכין א ח ר מלות „אל מסילת שדה כובס" וכונתו כי כובס פירושו שדה אשר שם מתכבס המלבוש עיין תרגום רש״י ורד״ק לישעיה ולמ״ב י״ח, י״ז, אבל ר״ב באשר גם הוא גורס בטעות יחזיקנו במלבושיו היה סבר כי תיבות כלומר וכו׳, שבים אל פירוש הראשון לכן הביא בינתים פירושו בל״י ילקוט וכו׳, וכיון על ל״י Tasche, Sack, κίβισις והעיקר כמו שכתבתי. וסדר הערך כך הוא בתחילה מציין רבינו משל לינקטיה בכובסיה וכו׳ ופירשו ואח״כ הביא לשון מקרא אל שדה כובס ופירשו ומציין על פסוק זה דרשת רז״ל מסנהדרין ויק״ר וכצ״ל לינקטיה וכו׳ וכו׳ עד פי׳ יחזיקנו במבושיו. — אל מסילת שדה כובס כלומר מלבוש המתכבס. בחלק וכו׳ עד גמירא] —

* כָּבַס (פי׳ בל״מ רחץ בגדים וחלקי הגוף במים וזולתו waschen, walken) נגעים פי״א מ״ה יכבס. ירושל׳ נדרים רפ״ה דל״ט. מכבסים . . מכבסין, פסיקתא דר״כ ס״א: עיין ערך כבש ד׳. פעול מקואו׳ פ״י מ״ד מכובסים. התפעל שהש״ר פ׳ שחורה ותנחומא ויחי סי׳ י׳ מתכבסת. והתואר במקום השם כובס ברכות כ״ח. כתובות ק״ג רע״ב. ועוד עיין ערך הקודם. ועוד התואר כַּבָּס עיין ערך כבש ד׳ והשם המפשט זכר כִּיבּוּס נדה נ״ו סע״א. ירושׁ׳ נזיר ספ״ז דנ״ו ע״ד, והקבוץ כבוסין, כבוסים פסיקתא דר״כ צד ל״ג. פסיקתא רב׳ פי״ב תנחומא חקת סימן ה׳ וילקוט ריש חקת וילקוט תהלים סוף רמז תרנ״ח. ולנקבה כביסה ירושלמי שביעית פ״ח דל״ו: ירושלמי נדרים רפ״ה דל״ט. רפ״ט דמ״ב ע״ג — מקואות פ״ח מ״א עיין ערך כבש ג׳, והקבוץ ירושלמי שביעית רפ״ז דל״ז: מיני כביסות כ״ה לנכון בדפ׳ זיטאמיר ובדפ׳ קראט׳ בט״ד כניסות.

כֹּבַע (= כּוֹבָעָה פי׳ מל״מ כּוֹבַע = קוֹבַע פירוש מגבעת בל״ע قبعة hohe Mütze, Helm והושאל לערימות המסודרין ככובע Schober) בגדיש פ״ה כפיאה (מ״ז) המעמר לכובעות ולכומסות [1]) ירושלמי (פיאה פ״ה די״ט.) [ל]כובעת [2]) מן לעיל כמה דתימר (ש״א י״ז, ה׳) וכובע נחשת על ראשו. לכומסות [3]) מן לרע כמה דתימר (דברים ל״ב, ל״ד) הלא הוא כמס עמדי (חתום) [4]) פירוש כובעות ראשי שבלים הן, כומסות תחתון [5]) של שבלים, וי״א לכובעות אגודות הקשורות למעלה כנגד ראשיהן כומסות אגודות הקשורות מתחת. *[אחי״ה וגם הר״ש כתב כן בשם עצמו בשנוי לשון קצת וז״ל פירוש מן לעיל למעלה מראשו כדפרשית (ר״ל בפירוש הירו׳ לעיל במשנה: לכובעות לעשות מהם כובע לראש וכו׳) מן לרע למטה מן הראש שאין נראה כלל כדבר הכמוס וי״מ כובעות ראשי שבולים כומסות תחתיו של שבולים ע״כ ועיין ג״כ פירוש הרא״ש וא״כ אולי יש לקיים בערוך מלת חתום ושייכת למטה כפי׳ אחר מלת כומסות תחתון וכונת רבינו כומסות מלשון כמוס פירוש חתום כלומר שאין נראה כלל כדבר הכמוס וכפי׳ הר״ש ובפי״מ לרמב״ם מבואר יותר וכל מה שיקבצו בחפירה שהיא נעשית בארץ נקראו כומסות גזור ממלת הלא הוא כמוס עמדי ע״כ. ודע כי בפירוש הראשון הלך רבינו בעקבות פי׳ הירושלמי כי כובעות הם הערימות דומין לכובע וכן פי׳ הרמב״ם והראיה שדרכן היה לעשות לגדיש כמין כובע מראשי שבלים ממה דאיתא בסוכ׳ י׳ סע״א. וש״נ עטרות של שיבולין עיי״ע פרכל. ונגזרה המלה מל״מ כובע = קובע (ש״א י״ז, ל״ח; יחזקאל כ״ג, כ״ד) וכן איתא בקו״ף קובעת, קובעתה בירושלמי שביעית פ״ד דל״ה. וירו׳ סנהדרין פ״ג דכ״א: עיי״ע אסטו ומ״ש בח״א קס״ז: ולולי פי׳ הירו׳ הייתי מגיה במקום כומסות או כומסאות של נוסחאותינו: כומתות או כומתאות והוא מל״ע كومة גדיש עגול (ועוד עיי״ע כמתא) ואם בסמך תתכן הגירסא אז לפע״ד נגזרה מל״ע كمة ג״כ גדיש עגול, ור״ב דעת אחרת עמו עיין ערך כמס. ולדעת י״א בערוך לפע״ד כובע הוא מל״ר האמצעית cova וממנו בלא״ש האמצעית Schaube, Schoof אגודת תבואה וממנו ערימת תבואה Schober (וכן בל״ע صبرة) ואז עולה יפה גזרת ר״ב בענין כומסות מל״י κώμυς ג״כ אגודת עמרים Garbenbündel — ועוד הושאל כובע. כובעא לסחוסין שבפי הקנה הנקרא שפוי כובע Helm עיין רש״י בחולין י״ח: ד״ה בחודא דכובעא ועיין ערך חד ב׳, גם ב׳ וערך שיפוי. ובלי שאילה אי׳ כובע וכן בל״ר האמצעי׳ cofa, cofea, cuphia וממנו

---

[1]) וכ״ה בערך כמס ובירושלמי ובר״ש אבל במשניות ובש״ס בבלי ולכומסאות. [2]) וכצ״ל בירו׳ ושם ל״י זו המלה רק: ר׳ יונה אמר מן לעיל. [3]) בירושלמי: ר׳ אבינא אמר אבל בר״ש ל״י ובתחילת המאמר איתא שם ר׳ וצ״ל ר׳ יונה. [4]) יש למחוק אולי מגליון בא לפנים ואיזה חכם כתב כן להורות כי כמס של מקרא פי׳ חתום כדאיתא במקרא אצל כמס חתום באוצרותי. [5]) בר״ש לפיאה פ״ה מ״ז תחתיו.

בלא"ש Haube, Schaube פי' מגבעה וכסוי הראש גיטין י"ד: (לפי גי' רבינו בערך דבר ב') וירוש' גיטין ספ"א דמ"ג ע"ד כובעיהן אמה, ברכות כ"ד רע"א מניחן בכובע תחת מראשותיו דמפיק ליה למורשא דכובע לבר עיין בפירש"י ותוספ' שם] —

כָּבַר (מהשם כְּבָרָה פי' מְנַפָּה: sieben) בפ' ר"א אומר תולין (שבת פ"כ מ"ג דף ק"מ. וכ"ה בירו' שבת פ"כ די"ז סע"ג) אין כוברין את התבן בכברה, בריש מעשרות (פ"א מ"ו) הקטניות משיכביר [1] ואם אינו כובר (ובכל כלי) [וצ"ל וכול', ובכלי] עץ פ"ט בכלים (מ"ד) ותלוי כברת גרנות, ובפ' אחרון דאהילות (פי"ח מ"ב) וכוברו בשתי כברות, ובפ"ג בפרה (מי"א) וכברין אותה בכברות, פירוש כברה כלי שכוברין בה החטין ומוציאין את המוץ והוא עגול כאמה על אמה ולכן דמה בארה של מרים לכברה (עיין המקומות בערך ים ומ"ש) שכיון שעגול הוא דומה לפי הבאר. *[אחי"ה ובירוש' שבת פ"כ די"ז סע"ג פירש אין כוברין את התבן בכברה וכו', משום מרקיד, כלומר שזורה או בורר החטין מן התבן, ב"ר פ"ד אדם כובר חטין תבן בכברה, סוף רות רבה כבר את הצבר וכו', ירוש' גיטין ספ"ה דמ"ז ע"ג כברה לכבור בה חול, ירו' מעשרו' פ"א דמ"ט סע"א תני אבל כובר הוא מקצת ותורם מן הכבור על שאינו כבור, תוספתא שבת ספ"ז הכוברת אפרוחין בכברה . . . הרי זה מדרכי האמורי (ובכ"י אירפורט הגי' הרי זה מותר), והשם כלים פט"ו מ"ד, שם פט"ז מ"ג ירושלמי כתובות פ"ז דל"א: נפה וכברה, מ"ק כ"ח סע"ב, תעני' כ"ב רע"ב, סנהדרין מ"ח סע"ב, ירו' קידושין פ"א דס"א, שעשו כל גופו (של יאשיהו) ככברה, במד"ר רפ"ג סנסנים לכברה, וכ"ח בב"ר ר"פ מ"א בדפוסים האחרונים אבל בהוצ' פירדא שנת תנ"ב לכבדה וצ"ל לכבר עיי"ע אלבינה (ח"א פ"ז.) כי אין דרכה של כברה להיעשות מסנסני התמרה אבל מכבדות עושין מתמרים עיי"ע מכבד והקבוץ פרה פ"ג מי"א כברות של אבן, דב"ר פ"ו קרדמותיו וכברותיו, והמלה ל"מ הוא ככתוב (עמוס ט', ט') כאשר ינוע בכברה ונקראת בל"ע كربال، غربال ובלש' רומי cribrum ובפי"מ לרמב"ם בסדה הנ"ל צ"ל קירבי"ל במקום קריבי"ל, ובעה"ק שנ"ב כברה זיפא בלא"ש = [Sieb —

כַּבֵּר (פִעֵל מהשם כַּבְרִיתָא בל"ע ופ' كبريت פי' בל"מ גפרית Schwefel והפעל beschwefeln) בר"ג דפ' תפלת השחר (ברכות כ"ז:) **אביי שרא לרב דימא בר ליואי** [2] לכברויי סלי פירוש לעשן הכלים של נצרים [3] **בגפרית** כדי ללבנן, פ"א מניחין הבגדים בסלים והיו מעשנין תחת הסלים ללבן הבגדים, בר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ג סע"ב) הא דאחוורי אחוורי [4] הא דכברי כברויי [5], בפ' אחרון דגיטין בגמ' גופו של גט **שחרור** [6] (גיטין פ"ו רע"א) גינברא ומרתכא [7] וכבריתא, בס"ג דנדה (ס"ב.) בורית כבריתא [8] פי' כבריתא גפרית, **אש וגפרית** (תהלים י"א, ו') **תרגו' אשתא וכבריתא.** *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ל"ר ה"ב וכ"ה בדפ' וויניציא וכן הובא בתוספ' נדה ס"ב, ד"ה כברייתא בשם הערוך אבל מדפ' פיזרו והלאה לי' וכדפ"ר חסר גם מן מלת פירוש ולכן השלימו ר"ב בהוספותיו ואני השמטתי דברי ר"ב כי כבר איתא כן בכ"י ובדפ' וויניציא והגדי"ב בהפשכ"ע לא ראה דפ' וויניציא ראשון לכן אחז לשון ר"ב בעל המוסף ומה שתמה עליו למה לא הביא קרא המוקדם והיינו אותו דבראשית י"ט, כ"ד גפרית ואש שתר"י א' כבריתא ואשא [וכן גפרית ומלח (דברים כ"ט, כ"ב) שתר"י א': כובריתא ומלחא] כבר תירץ בעל למוד ערוך במסכת ברכו' צד י"ב: שאין זה תמיה כל כך ע"ש ול"נ כי ר"ב רוצה להשמיענו בהביאו תרגום של תהלים עיקר הגי' כי בנו"ג בטעות דאשתא **ובבוריתא**] —

* **כְּבָר** (מל"מ תואר הפעל להגבלת הוית דבר זמן רב קודם schon, längst) בקהלת א', י'; ב', ט"ז; ג' ט"ו והרבה בדרז"ל ד"מ ברכות י"ב, ושם סע"ב, כ"ח, וש"נ, ס"ג סע"א, שבת נ"א, עירובין מ"ג: פסחים י"ג, נ' סע"ב, ב"ב קס"ז, וש"נ,

---

[1]) בנו"ג משיכבור וכצ"ל בערוך. [2]) כ"ה בכל כ"י ערוך וכ"ה לפנינו, ובכ"י ש"ס ליתא בר ליואי וכן ליתא בפסקי רי"ד ובאו"ז הלי ש"ע סי' ט"ז ובראי"ש רבא בר ליואי ויוחסין השלם 185 הביא רבה בר ליואי ונעלם זה מבעל ד"ס ברכות צד ס"ט: [3]) בכ"י ל"ד וה"ב נסרים. [4]) בנו"ג דחווריה חוורי. [5]) בתוס' שם הגי' כווריה כוורי. [6]) בכ"י ו"ו א', ב' ל"ד. [7]) בכ"י ו"ו מרתבא וצ"ל בכ"ף וכ"ה בע' אספדיכא ובערך גנבר ומרתכא ע"ש. [8]) בתחילה הייתי סבור לסגור זה הציון מנדה שגי' מוטעת היא כי בורית לחוד וכבריתא לחוד עיי"ע בורית (ח"ב ר"ה:) ועיקר הגי' כמו שגיסח רבינו בערך אהל (ח"א, מ"ב.) משבת צ'. מאי בורית אוהלא ובאמת כ"ה בכ"י א"פ בשבת מאי בורית א"ר יהודה זה **החול** והוא אחד עם אהלא כדאי' בנדה ועיין תוספי שבת צ'. ד"ה בורית. אבל בכ"י א"פ איתא עוד הגי' מאי בורית כבריתא כמו בשבת ונדה הנ"ל ולזו הגירסא כיון רבינו כאן ובערך זתא הביא משבת: מאי בורית זיתא ע"ש. ודע כי בדפ"ר בערך הנוכחי ליתא הציון מס"ג דנדה אבל מזה אין ראיה שלא גיסחו רבינו כי מלבד שאיתא בכ"י קשה לפי גי' דפ"ר שלוי גם מה שאי' בדפי' וויניציא וכ"י וא"כ נשמט בדפ"ר בטעות מן וכבריתא עד וכבריתא של סוף הערך.

ב"ק ל"ו סע"א ב"מ צ"ג: ירו' ברכות פ"ב ד"ה ע"ג ועוד הרבה. ובתרג' ירמיה ל"ח, ט' כבר מית אולי פתרונו מל"ס כבר פי' יוכל היות, אולי möglich, vielleicht.

* כַּבָּרִיתָא (בל"ס ופי' נפת Honigseim ונרדף עם כווריתא Honigwabe) ורבינו בערך ככריתא גרס בשני כפי"ן ודל"ת אבל בכ"י ו"ו א' הגי' לנכון כ כ ר י ת א אולם סדר האותיות מוכיח כי ג' רבינו היתה ככריתא וכ"ה בל"ס ואחד הוא עם כַּבָּרִיתָא.

* כבריתא (שם מקום בתחום א"י) תוספת' שביעי' בגי' כ"י אירפורט (הוצאת צוק"מ 66) תחום א"י פרשת אשקלון . . כבריתא ובנו"ג וכברתא ובירו' שביעית פ"ו דל"ו ע"ג וכברתה והוא לדעת הח' שווארץ Chabarta למערב של שפרעם ועיין נ"כ נייבויער 15 ובספרי עקב פ' נ"א הגי' מברתה ובילקוט סוף עקב נברתא.

כֶּבֶשׂ (ידוע מלש' מקרא Schaaf, Lamm) בסיפרא (דיבורא דחטאות פרק י') ואם כבש יביא קרבנו (ויקרא ד', ל"ב) כבשים קודמין לעזים וכו' עד ת"ל ואם כבש וכבר קדם והביא שעירת עזים. *[אחי"ה ובנו"ג ואם כבש יביא קרבנו לחטאת רבי שמעון אומר כבשים קודמין לעזים בכל מקום יכול מפני שהן מובחרין מהן ת"ל ואם כבש יביא קרבנו לחטאת מלמד ששניהם שקולים וכן הוא במשנה דכריתות כ"ח. והובא בפסחים נ"ז: ובילק' ויקרא סוף רמז תס"ט ואולי מטעם חלוף הגי' הביא רבינו זה הציון — וכנ"ה כֶּבֶשׂ ולנקבה כִּבְשָׂה פרה פ"א מ"ג יומא ס"ו: סנהדרין ק"ד: ירושלמי נדרים פ"א דל"ו ע"ד ושם פ"ו ד"מ: תנחומא תולדות סי' ה' והקבוץ כְּבָשִׂים פרה הנ"ל ירושלי' ברכות פ"ד ד"ז: ולנקבה כבשות אגדת בראשית פנ"ה ועיין מ"ש החכם לאטטעס במקום הנ"ל צד 69] —

1 כָּבַשׁ (מל"ס ועיקר הנחתו דרס רמס ודחק וכן בל"ס ובל"ע كبس drücken, pressen והושאל על הנחת ירקים או בשר בחומץ או במלח Früchte, Speisen einlegen והשם כֶּבֶשׁ Ge-presstes, Eingelegtes) בהפיגם פ"ט בשביעית (מ"ה) ובפסחים בר"ג דפ' מקום שנהגו (נ"ב סע"א) הכובש ג' כבשים בחבית אחת. פ"ב בטהרות (מ"א) האשה שהיא כובשת ירק [1]) פירוש והיא טבולת יום [2]). וביש מעלין פ"ז במקואות (מ"ב) מי כבשין ומי שלקות. ובפ' כל שעה (פסחים ל"ט:) לא כבושין ולא שלוקין. ובפ"ב דע"ז (ל"ה:) וכבשין שדרכן לתת לתוכן יין וחומץ. ובפ"א דמשקין (מ"ק י"א. במשנה ובגמ') וכל כבשים שיכול [3]) לאכול מהן במועד כובשין [4]). פי' כבושין בלע"ז קומפושט"א [5]) שמונחין בחומץ או במלח שלא ירקבו. ובפ' ח' שרצים בגמ' אין עושין הילמי (שבת ק"ח רע"ב) [אין עושין מי מלח מרובין] [6]) לתת לתוך הכבשין שבתוך הגסטרא.. בר"ג דפ' חבית (שם קמ"ה.) כבשין שסחטן. האשה שכובשת ירק בקדרה (ברכות כ' רע"א וש"נ), זיתים שכבשן בטרפיהן (שם וש"נ) פי' בע' זית [7]). משחא כבישא (ברכות מ"ג סע"א) פי' בערך כשרתא [8]). בפ' גיד הנשה בגמרא ירך (חולין צ"ז רע"ב) ובפרק כל הבשר בגמ' הכחל (שם קי"א רע"ב וש"נ) דאמר שמואל מליח הרי הוא כרותח כבוש הרי הוא כמבושל. *[אחי"ה וכן נאמר בל"ע בפי ההמון كبس, كبيس מהפירות המונחין בחומץ וזולתו לשמירה עיין פליישער בהוספותיו לעמת"ל להח' לעווי ח"ב 448 וכנ"ה בתוספת' תרומו' רפ"ט דג טמא שכבשו עם דג טהור, שם לשביעית פ"ד אין כובשין ומייבשין ע"ש הרבה פעמים (בכ"י אירפורט) — ובכינוי: ירושלמי שבת פ"א ד"ג ע"ג על כבושיהן ועל שלוקיהן פירוש כמו בירושלמי פסחים פ"ד דל"א. כבשים ושלקות (כמה פעמים שם) וגם בלשון נקבה יחידה ירושלמי ב"ק רפ"ו ד"ה סע"ב כבשה דאהיני הוה, ירוש' ב"ב ספ"ה דט"ו רע"ב כבשה (דאהינו) [דאהיני] חבשין ליה] —

2 כָּבַשׁ (= כְּבִישָׁה, כַּבְשָׁא פי' מהוראה העקרית כָּבַשׁ פי' דָרַךְ ורמס וא"כ השם כְּבִישָׁה, כבשה דרך ומסלול Weg, Bahn) פ"ח במקואות (מ"א) מפני הכבישה [9]) פי' מפני מסלה [10]) של בני אדם. גבר במסלתו ילכון (יואל ב', ח') תרגום גבר בכבשיה [11]) אזלין. במסלה נעלה (במדבר כ', י"ט)

---

[1]) בנו"ג עוד: בקדרה. [2]) צ"ע שהרי בזו הבבא מיירי רק הסיפא היתה טבולת יום מנערת את הקדרה עיין ערך נער ב'. ועיין הר"ש. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג שהוא יכול. [4]) כ"ה בכל כ"י ובדפ' וויניציא, ובדפ"ר קטוע ואי' עד: וכל כבשים ש ה ו א וצ"ל שהוא יכול כגי' הספרים, ומדפ' פיזרו והלאה חוץ מדפ' וויניציא נשמט מן ולא שלוקין עד כובשין. [5]) בלאי"ט Eingelegtes, Eingemachtes, composta וכ"ה בלע"ז של פי' המיוחס לרש"י למ"ק לפי גי' כ"י בר"ס שם ובדפ"ר בערוך בטעות קופושטא. [6]) כצ"ל כמו בערך גסטרי (ח"ב שכ"ט.) והח' לעווי בערך כבש ח"ב 292 טעה בגי' רבינו. [7]) ע' זת = זית. [8]) כונתו על ערך כשר א' ובכ"י ו"ו א' כשותא ובכ"י ב' כבשתא וט"ס הוא. [9]) בנו"ג הכביסה ועל כן נרחקו המפרשים. [10]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע מסלול. [11]) בנו"ג באורחיה.

תרגום באורח כבישא ניסק. *[אחי"ה וכן ענינו בל"ס כּוּבְשָׁה הדריכה der Tritt, ותרג' מן המסלה (ש"ב כ', י"ב) מן כבשה, יד דרך (ש"א ד', י"ג. י"ח) כיבש אורח תרעא, במסלה אחת (ש"א ו', י"ב) תרג' בכבִישָׁא חדא ובתרג' דה"י א', כ"ו, ט"ז בכיבשא, והפעל עיין תרגום אונק' שמות ט', י"ז, תרגום איוב י"ט, י"ב ועוד זולתו וכן בתוספת' מקואות רפ"ו שהיו כהנים כובשין את הגדר וכו' [1])

ועיין עוד ערך הבא אח"ז] —

3 כָּבַשׁ (מערך הקודם מהוראה ראשונה דרך רמס וממנו ומל"ע كبس נאצלים מושגים שונים עיין בפנים besiegen, bezwingen, niederdrücken, auf etwas pressen; כַּבְשֵׁי Pressbalken; כִּבְשׁוֹן (Geheimniss) בפ' בכל מערבין בגמ' נתנו בראש הקנה (עירובין ל"ד:) פוקו כִּבְשׁוּ כִּבְשֵׁי באגמא [2]) פי' היה קרוב למקומם אגם שיש בו קנים צומחים אמר להם צאו וכופו הקנים בקרקע ושימו עליהם אבנים גדולות שכובשין אותן בקרקע ולמחר נשב עליהן [3]). כבש את האבן על גבי הטלית ביש מביאין פ"ח באהילות (מ"ה) פי' שם אבן ע"ג הטלית שלא יתנופף [4]). כבשים ללבושך (משלי כ"ז, כ"ו) דברים שהם כבשונו של עולם יהיו תחת לשונך בפ' אין דורשין בגמ' ולא במרכבה (חגיגה י"ג סע"א). א"ל בהדי כבישי דקב"ה [5]) למה לך בפ"ק דברכו' בגמ' מאימתי קורין את שמע בשחרין [6]) (ברכות י' סע"א), פי' מה שמכבש וגוזר המקום [7]). בס"נ דפ' אלו הן הלוקין (מכות י"ג סע"ב) יצתה בת קול ואמרה ממני היו [8]) הדברים [9]) כבושים, פירוש יהודה ותמר שניהם כבשו זה את זה [10]) בשעה ששכב עמה — הלך אותו הבן ונכבש על השפחה, באלמנה פ"ז ביבמות (ס"ט רע"ב). [ורב חסד מטה כלפי חסד היכי עביד] רבי אלעזר [11]) אמר כובש [12]) שנאמר (מיכ' ז', י"ט) ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו, ר' יוסי בר' חנינא אמר נושא שנאמר (שם פסוק י"ח) נושא עון בפ"ק דר"ה בגמ' ד' פרקים (ר"ה י"ז סע"א). בר"נ דפ' אין נערכין [13]) (ערכין ח':) אמר רב יהודה אלמלא צדקתך כהררי אל (תהלים ל"ו, ז') מי יוכל לעמוד על [14]) משפטיך תהום רבה (תהלים שם) רבא [15]) אמר אע"פ שצדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה במאי קא מיפלגי בדרבי אלעזר ור' יוסי בר' חנינא דאיתמר ר' אלעזר אומר כובש וכו'. פי' אלמלא צדקתך שהיא גדולה בהררי אל בשיש בו באדם מחצה עונות ומחצה זכיות נושא עון אחד מכף המאזנים ומעבירו ומוחלו כדי שיכריעו הזכיות שאלמלא כן שלא יהא נוטל עון ומעביר ראשון ראשון ומניח להכריע החובות מי יוכל לעמוד מפני משפטיך שיורדין עד תהום רבה, רבא אמר צדקתך כהררי אל שאתה נוטל עון מן הכף וכובשו וגונזו שאם לא יחטא שוב אתה מוחלו ואם חטא אתה מצרפו עם שאר עונות ודנו מפני שמשפטיך יורדין עד תהום רבה כשאינו חוזר בו רבא אמר כר' אלעזר דאמר כובש [16]) כדאמרן מכבש של בעלי בתים מתירין אבל לא כובשין בפ' ר"א אומר תולין (שבת קמ"א. במשנה) פי' שני לוחות הן ומשימין ביניהן בגדים וקושרין בחבל אבל לא כובשין [17]) ולא יכבשם שם בשבת כלומר לא יקפלם ויניחם שם ויקשרם וזה שמותר להתיר המכבש לבעל הבית לצורך השבת אבל כובס שאין דרכו להחזיר הבגדים בשבת לא יגע בהן [18]). [הכא במאי עסקינן] בסוריא וקא סבר כיבוש יחיד [לא] שמיה כיבוש בס"נ דפ' השולח גט (גיטין מ"ז סע"א וש"נ), פירוש סוריא

1) עיין ר"ש למקואו' פ"ח מ"א בכ"י אירפורט הגדור. 2) וכ"ה בכ"י מ' א"פ ובדפ' שונצי' וברש"י ובחי' הריטב"א ובפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) כבשו כבשוה [ובנו"ג עבידו כבושו כבשי באגמא ושתי נוסחאות נתערבו ובאו"ז הל' עירובין ססי' קל"ד איתא באמת: עבידו כבשי עיין ד"ס לעירובין צד ס"ד. 3) וכן בפירש"י ובחי' הריטב"א ואו"ז שם בלשון קצרה. 4) בכ"י ל"ד יתנפח. 5) בנו"ג כבשי דרחמנא וכ"ה ברש"י בחגיגה הנ"ל ובילקוט מ"ב רמז רמ"ב אי' דכבשי אבל בכ"י פאריז לברכות איתא בהדי כובשי דמרי עלמא עיין ד"ס ברכות צד קצ"ד ואולי צ"ל בכ"י כבושי וכצ"ל בערוך. 6) בדפ"ר בשחרים וכ"ה במתניתא דתלמודא דבני מערבא (בהוצ' החי ל ו). 7) וג"ב בילקוט מלכים שם וז"ל פירוש הדברים שהם כבושים וטמונים אצל י"י יתברך מה לך ע"כ ועיין למטה ומ"ש. 8) וכ"ה באה"ת ובנו"ג יצאו ובדפ' וויניצי' בש"ס יצאו היו ונתערבו שתי נוסחאות. 9) לי' בנוסחי' ולי' בילקוט ש"א רמז קי"ב. 10) כ"ה בדפ"ר, ובדפ' וויניציא שנכבשו זה את זו ובדפ' פיזי' באסיל ואמש' זו את זו. ורש"י פי' בע"א ע"ש. 11) בר"ה י"ז. בטעות ר' אליעזר אבל בכ"י ובדפוסים הראשונים וכ"ה בערכין ח': ובילקוט כי תשא שצ"ח. 12) וכ"ה בערך נשא ב' וכ"ה בכ"י ש"ס בע"י וברש"י ובערכין ובילקוט סוף מיכה רמז תקנ"ט וילקוט כי תשא ובנו"ג כובשו. 13) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד וב"ר, ובדפ"ע חסר מן בגמ' עד אמר רב יהודה לכן חסר מראה מקום. 14) בנו"ג לפני וכ"ה בילקוט תהלים רמז תשכ"ז וכן מוכח מפי' רבינו למטה. 15) בנו"ג ובילקוט רבה. 16) וקצת מזה הפירוש עיין בחי' הריטב"א לר"ה ועוד בפירש"י בר"ה וערכין שם. 17) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד וכ"ה בדפ' וויניציא אבל בשדפ"ע נשמט מן אבל לא כובשין עד אבל לא כובשין ובערך מכבש רמז רבינו על ערך הנוכחי. 18) ורש"י פירש בע"א ועיין בהפשב"ע ומ"ש הגרי"ב באריכות בשטת רבינו שעל פי פירושו עולה הסוגיא כהוגן.

שכיבשה דוד מלך ישראל יחיד הוא. כל הכלים אין נגררין חוץ מן העגלה מפני שהיא כובשת בביצה בפרק י"ט (כ"ג:) פירש כובש הקרקע ואינו עושה חריץ. ובפרק המביא כדי יין (שם ל"ב:) אין גורפין תנור וכירים אבל מכבשין. בפרק אלו הן הנחנקין (סנהדרין פ"ט. במשנה) אבל הכובש את נבואתו והמוותר על דברי הנביא. גמר' (שם סוף העמוד) כובש נבואתו כגון יונה בן אמתי המוותר על דברי הנביא כגון חבריה דמיכה וכו'. בפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר את[1]) בית הבד (ב"ב פ"ד מ"ה דף ס"ז:) כירים כבשי (גמרא שם)[2]) הם קורות שכובשין[3]) בהן הזיתים[4]). בגוי[5]) שכיבשתו בר"נ דפסחים (ה':) השוכבים על מטות שן (עמוס ו', ד') תרג' [דשכבין על ערסן] דמכבשין[6]) בשן דפיל. בס"ג דפ' בנות כותים (נדה ל"ט:) תרנגולתא דרמיא יומא וכבשא יומא. בפסיקתא דוזאת הברכה (פסיק' דר"כ צד קצ"ז והובא בילקוט וזאת הברכה רמז תתקי"ן) זאת וזאת[7]) [הן וכיבושיהן][8]) לפי שהוא מקנתרן[9]) בראשו של ענין מזי רעב ולחומי רשף וגו' (דברים ל"ב, כ"ד) לפיכך הוא חוזר ומברכן בסופו[10]) שנא' (שם ל"ג, כ"ט) אשריך ישראל וגו'[11]). וערפל תחת רגליו (תהלים י"ח, י') תרגום וענן אמיטתא כיבש קדמוהי[12]). והיה המקדש בתוכו[13]) (יחזקאל מ"ח, ח') תרג' ויהי כיבש מקדשא בגויה. והיתה העיר בתוכו[14]) (שם פ' ט"ו) תרג' ותהי[15]) כיבש קרתא בגויה. כבשים בני שנה (במדבר כ"ח, ג') בפסיק' את קרבני לחמי (פסיקתא דר"כ צד ס"א:) בי"ש אומרים כבשים שהן כובשין עונותיהם של ישראל כמה דתימ' יכבוש עונותינו (מיכה ז', י"ט) בי"ה אומרים כל דבר שהוא נכבש[16]) סופו לצוף אלא כבשים שהן מכבשין[17]) עונותיהן של ישראל כשלג כמה דתימר (ישעיה א', י"ח) [אם יהיו חטאיכם כשנים] כשלג ילבינו[18]). בן עזאי אומר כבשים בני שנה שהן מכבשין[19]) עונותיהן של ישראל ועושין אותן כתינוק בן שנה[20]) שאין לו עון[21]). בילמדנו פ' את קרבני לחמי (בתנחו' ל"י) בי"ש אומרים כבשים שהן כובשין את העונות ויום הכיפורים בא ומכפר אמרו להן בי"ה אעפ"י שכתוב כבשים בשין[22]) אנו קורין כבסים בס'[23]) שהן מלבינין עונותיהן של ישראל כשלג שנאמר (ירמיה ד', י"ד) כבסי מרעה לבך. *[אחי"ה ודע כי כבשים (במדבר הנ"ל) דרשו בי"ש בפסיקתא את קרבני לחמי הנ"ל ובילמדנו הנ"ל כאלו היה כתוב כַּבָּשִׁים. ובי"ה וגם בן עזאי דרשו כאלו כתוב כַּבָּסִים וכן דרשו רז"ל כבשים (משלי כ"ז, כ"ו) בשי"ן ימינית עיין לעיל תחלת זה הערך ציון מחגיגה י"ג סע"א ובכ"י ש"ס אצל ד"ס חגיגה שם ובע"י ובילקוט משלי רמז תתק"א ובמנו"ה סי' רס"ז אי' בפירוש אל תקרי כבשים אלא כבושים

1) כ"ה בכל כ"י ש"ס ובירושלמי. 2) בדפ"ר כיבשי וכ"ה בכ"י ש"ס אבל בכ"י ערוך ובשאר דפוסי ערוך כבשי ודע כי בנו"ג במשנה ובגמ' העבירים הישנים העבירים בדפוסים אבל ברי"ף עיין תוי"ט לב"ב ולכלים פי"ב מ"ח וכ"ה בערך עכר ב' ושם הובא פי"א בכלים (מ"ב) הכירים ופי' כבשי כפי' הר"ש בכלים שם בשם הערוך כי הכירים של כלים והעכירין של ב"ב אחד הוא ובאמת במשנה דב"ב איתא בירושלמי הגירסא הכירים ובפירוש רה"ג לכלים גרס ג"כ בב"ב העכירין וכן בפירוש רגמ"ה כ"י לב"ב עכירין וכן בערך כרם הובא לפי גי' הכ"י ערוך גי' כירים ומפורש ע"י עכירים (עכירין) ובקצת דפוסי ערוך בטעות עבידים וכ"ה בכ"י ש"ס ה' בב"ב העבדים ועוד העבידים, וכ"ה ברא"ש בדפ' וויניציא ונ"ל שמשובש מגי' העבירים וכ"ה בשט"מ לב"ב וכ"ה בכ"י רי"ף הובא בד"ס לב"ב שם, ועוד שם גי' הכ"י ש"ס במשנה ובגמ' העמודין ואולי נכון הוא ופירוש קורות בית הבד והיינו כבשי Pressbalken ובתוספתא כלים ב"ב ספ"ז איתא והעתידין ואולי צ"ל והעמודין. 3) בכ"י ב"ר שכותשין. 4) וזה הפירוש מסכים עם פירוש התשובות שהביא רבינו בערך עכר ב' ועוד שם פ"א ע"ש ועם פ"א קצת קרוב פי' הרמב"ם במשנה דב"ב ע"ש, ובשט"מ פירש עבירים כבשי הן כמו לוחים ועצים שנותנים אותה על הקופות של זיתים וגם על הענבים הדרוכין כדי שתרד עליהם הקורה וכובשת אותם ומוציאה כל מה שבתוכה" ע"כ. 5) בנו"ג נכרי וברש"י כ"י כגירסת הערוך. 6) בנו"ג דמכבשן. 7) וכה"ג בילק' שם בשם הפסיק' ובפסיקת' הגי' וזאת הברכה וזאת ר"ל שהיה לכתוב זאת והוי"ו כתיב לדרשה עיין הערת ר"ש באבער שם. 8) נשמט בטעות דאל"כ למה הביאו בזה הערך וכ"ה בפסיק' וילקוט. 9) וכ"ה בילקוט ובפסיקתא מקנטרן עיי"ע קנתר. 10) בנו"ג לפיכך הוא אומר בסופו אבל במאמר שלפניו בפסיקת' סיים כמו בערוך. 11) כ"ה בכל הכ"י ובדפי וויניציא אבל בשאר דפ"ע קטוע ונתקצר ע"י וכו' אחר מלת מקנתרן. 12) בנו"ג קדמוי. 13) זה לפי הקרי והכתיב בתוכה. 14) הכתיב בתוכה. 15) ובנו"ג ויהי וכן עיקר. 16) ובפסיקתא רבתי את קרבני ס"פ ט"ז חסר בטעות וצ"ל כמו כאן וכ"ה בילקוט פנחס קרוב לסוף רמז תשע"ו [תשע"ז]. 17) כ"ה בדפ"ר פיזי וויניציא וכ"י ערוך ובד' אמש' מכבסין וכ"ה בפסיקת' דר"כ ורבתי וילקוט וגם כבש נרדף עם כבס. 18) השלמתי ראש הפסוק עפ"י פסיקת' רבתי וילקוט וכ"ה בכ"י א"פ לפסיקתא דר"כ והיטב העיר בעל מגן דוד לפסיקתא רבתי צד פ"ד. כי דבי"ה נמי בני שנה דרשו וכוונו להא דדריש ר"י בשבת פ"ט: אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית ועד עכשיו כשלג ילבינו. 19) בדפי אמש' מכבסין וכ"ה בפסיקת' רבתי וילקוט ובדפ"ר נשמט בטעות מן שהן מכבשין עד שהן כובשין. 20) וכ"ה בפסיק' רבי אבל בילקוט בלי נבון בן יומו. 21) לי' בפסיקת' רבתי ובילקוט ובפסיק' דר"כ לי' כל מאמר דבן עזאי. 22) כ"ה נכון בדפי וויניציא וכן נראה מכ"י ל"ד רק שם משובש. 23) כ"ה בדפי וויניציא ובשדפ"ע שכתוב ש' ס' אנו קוראין.

וכהיפך דרש כובס (ישעיה ז׳, ג׳) כאילו כתוב כובש עיי״ע כבס ב׳. — והנה המושג הכללי אשר עליו הטבע כל הערך הנוכחי הוא שרש כבש מעיקר הוראה של ערך הקודם וגם ערך הבא מסתעף מזה המושג לכן היטב סיים רבינו בערך הבא „אלו הן ג׳ כבשים קרובי ענין הם" והיה יכול לכללו גם בע׳ הנוכחי כי בלעדי זאת ערך זה בלי סדרים הוא, לכן עתה באתי לישב דבר דבר על אפניו ולמלאות את דברי הערוך. מן עצם הוראה ראשונה כָּבַשׁ פירוש דרך רמס עצר נאצלו אלה הוראות א׳) מיישר ומחלק הבגדים plätten שבת קמ״א. (עיין לעיל) אבל לא כובשין (והשם מְכַבֵּשׁ). גם משווה שטח האפר והעפר כדי לעשותו חלק ביצה ל״ב: (עיין לעיל) אבל מכבשין ועיין פירש״י. ומזה הענין בירושלמי ביצה ספ״ד דס״ד סע״ג איזלין כבשין (והסכו גרף) ומזה גם מ״ק י׳. עיי״ע הבא אח״ז. גם מחלק שטח הארץ בחזוק או בכפיית הקנים לישב עליהם עירובין ל״ד: (עיין לעיל). ב׳) נעצר ונדחק בבשר ונאמר מערלת בשר: ערלה כְּבוּשָׁה תוספתא שבת פט״ו (ט״ז) ירושלמי שבת פרק י״ט דף י״ז. ירושלמי יבמות פרק ח׳ ד״ט. (ועיין בבלי ביבמות ע״ב. בסגנון אחר) ב״ר ס״פ מ״ו כלומר ערלה שנסבך בבשר. ג׳) הושאל לרדיה והתפישה בכח כמו בל״מ unterdrücken, unterwerfen פסחים ה׳: נכרי שכיבשתו וכו׳, עיין לעיל בערך ותרג׳ לדכא תחת רגליו (איכה ג׳, ל״ד) לכבשא תחות לאכסא ריגלוי, ומושל ברוחו (משלי ט״ז, ל״ב) תרג׳ ודמכביש נפשיה, והתעני (בראשית ט״ז, ט׳) תר״י א׳ ואתכבשי ועוד זולתו וכן בדרז״ל סנהדרין צ״ה. ועלה כבשית כל מדינתי וכו׳, דכבשית בתקוף ידי. ירו׳ סוכה פ״ה דנ״ה: בוא וכבוש את היהודים, איכ״ר פ׳ זכור כבש את הגדול לפני הקטן. ויק״ר ר״פ כ״ז מה ההרים הללו כובשין על תהום שלא יציף העולם כך הצדקה כובשת את הפורעניות וכו׳, ובשינוי קצת במדרש שו״ט מזמור ל״ו. וכב״ר פל״ג בנפעל נכבשים ובסגנון אחר באגדת בראשית פ״ד (ביהמ״ד ליעללינעק ח״ד, ו׳) — ירושלמי שבת ספ״ד ד״ז ע״ג עיי״ע מרטוטא, ובהפעיל הִכְבִּישׁ תנא דבי אליהו זוטא פכ״ה, נתפעל ירוש׳ שביעית פ״א דל״ו ע״ג ירו׳ יבמות פ״ו ד״ח. שמא נתכבשה מדבר תורה והושאל ד׳) לכפיית הנבואה שלא עשה שליחות הבורא עיין לעיל מסנהדרין פ״ט ועוד בצרוף יצר כלומר כופה את יצר הרע להכניעו, אבות פ״ד מ״א הכובש את יצרו, יומא ס״ט: שכובש את יצרו אבל יותר טוב כגי׳ כ״י מ׳ וע״י שכובש את כעסו וכן נאמר בברכות ז׳ רע״א שיכבשו רחמי את כעסי כלומר מעביר על מדת הדין ואוחז במדת הרחמים ועיין ר״ה י״ז. (לעיל בערך) וכן כבש בצרוף יצר, יצרא בתרג׳ עיין תר״י א׳ לבראשית מ״ט כ״ב. תרגום תהלים ד׳, ו׳; נ׳, י״ד. ה׳) ענין ירושת ארץ וכן בל״ע חולין י״ז. בשעה שכבשו, ירושלמי פיאה פ״ז ד״כ ע״ג שבע שנים שכיבשו, ירו׳ חלה רפ״ב דנ״ח: שבע שכיבשו, ספרי עקב פ׳ נ״א משיכבשו לארץ. ו׳) ענין ענוי ובעילת אשה מל״מ לכבוש (אסתר ז׳, ו׳) וכן בל״ע كبس beiwohnen יבמות ס״ה: ומלאו הארץ וכבשה (בראשית א׳, כ״ח) איש דרכה לכבש ואין אשה דרכה לכבש, קידושין ל״ה. וכבשוה אמר רחמנא איש דדרכו לכבש אין אשה דאין דרכה לכבש לא. ב״ר פנ״ג מכבש גנות וצד נשי אנשים ומענה אותן עיין ערך גן א׳, ובתוספתא סוטה פ״ו מכבש את הגנות (בכ״י אירפורט בט״ס גגות) ומענה את הנשים. אסת״ר פסוק והמלך והיתה מצעקת אדוני המלך כבשני לפניך. בנפעל יבמות ס״ט רע״ב עיין לעיל בערך, ספרא אמור פרק ו׳ נכבש עם השפחה והנכרית ז׳) מל״ע كبس פי׳ עטף ראש ומכסהו sich verhüllen ומזה הענין לפע״ד כבשו פניהם בקרקע סנהדרין י״ט רע״ב ועוד עיי״ע כבש ב׳. ותרגום שה״ש ז׳ ח׳ ועוד עיי״ע כפש ומ״ש. וגם הושאל לסתירה והעלמה והטמנה verhüllen, verbergen ויסתר משה פניו (שמות ג׳, ו׳) תרג׳ וכבשינון משה לאפוהי וזה התרג׳ הביא הריטב״א בחי׳ לר״ה י״ז. לפי׳ כובש (שם) כלומר מטמין מן העונות ומסתירם. תרג׳ ואם העלם יעלימו (ויקרא כ׳, ד׳) ואם מכבש יכבשון; שהש״ר פ׳ כי טובים: כבשים ללבושך (משלי כ״ז, כ״ו) כבשים כתיב בשעה שתלמידיך קטנים תהא מכבש לפניהם דברי תורה הגדילו ונעשו תלמידי חכמים תהא מגלה להם סתרי תורה. ח׳) מל״ע كبس מנכה יום אחד מהחודש בשנת עיבור ורז״ל השאילוה להפסקת ולהמעטת יום אחד או שניים ומזה נ״ל נדה ל״ט: וכבשה יומא . . וכבשה תרי יומי וכו׳, כלומר הפסיקה התרנגולת מלהטיל ביצה יום וכן יומים ומזה הוראת עצירה ועיכוב פסיקת׳ דר״כ צד קצ״ה. ופסיקת׳ רב׳ פ״ד כבשה אותן עוד יום אחד ושם בפסיק׳ דר״כ קצ״ה: היה כוֹבְשָׁן עוד יום אחד אצלו. פסיקת׳ רב׳ פל״א איני כובש פקדונך. — והשם מהוראה של סי׳ א׳ עיי״ע מכבש. כִּבְשָׁא ובקבוץ כִּבְשֵׁי מקום כסאות למושב עירובין ל״ד: מהוראת סוף סי׳ א׳ — בענין כַּבְשֵׁי דב״ב ס״ז: עיין פי׳ הנ״ל בערך ומ״ש — כִּיבּוּשׁ Eroberung, Unterwerfung גיטין ח׳ רע״ב וש״נ כיבוש יחיד, ירושלמי הוריות

פ"נ רמ"ח ע"ג כיבוש הארץ. ב"ר פי"ז כאן לכיבוש מהוראת סי' ג' וה'. והקבוץ כִּיבּוּשִׁין פי' הכנעות ותוכחות Demüthigung, Strafe תענית פ"ב מ"א ותוספ' שם פ"ב אומר לפניהן דברי כיבושין, ומזה הן וכיבושיהן בפסיקתא הנ"ל פי' דברים קשים (כמו שאי' בספרי ריש וזאת הברכה) או תוכחות (ספרי ריש דברים) מהוראת סי' ד' אבל בב"ר ר"פ ס"ו יתן לך ברכות ויתן (בראשית כ"ז, כ"ח) כיבושיהו לפי גי' ופי' המיוחס לרש"י וצ"ל כיבושיהן ופי': מקום להתקיים שם הברכות ע"כ נ"ל מההנחה הראשונה דריסה כלומר דריסת רגל ורושם ניכר שנתחזקו הברכות ולפי גי' הילקוט (הובא במ"כ) „יתן לך ברכות ויתן לך כיבושין הראויות לך" נתבאר יותר המובן הנ"ל. — כַּבְשָׁא בקבוץ כַּבְשֵׁי (לגי' הערוך כְּבִישֵׁי או כְּבוּשֵׁי עיין לעיל מ"ש) פי' מסתרים ונסתרות Geheimniss ברכות י'. ועוד כְּבוּשִׁים לגי' של ספרים יצאו כְּבוּשִׁים (מכו' כ"ג: ועוד כִּבְשׁוֹן (חגיגה י"ג.) כולם מהוראת סי' ז' וכבושים לפי גי' הערוך ופירושו עפ"י דפ"ר נתבאר מהוראת סי' ו' כלומר ענין בעילה. ועוד מהוראת סי' ז' רישא בכבשא חולין צ"ג: ופירוש רש"י הטמנה ועיין ג"כ פירש"י בברכות י'. ושם ג"כ הגי' כבשא וכ"ה בערך רש ב' בלי פירוש. ובנו"ג בכיבשא וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגייליקא שמ"א:) ופי' בזה"ל כלומר כשרוצין לגרד שער מראש של בהמה טומנין אותו ברמץ וכו', ובזה מסכים פי' רש"י בחולין ע"ש. ותרג' אריה במסתרים (איכה ג', י') אריא דמיטמר בכבישא. וזה היחיד מראה על אמיתת גי' רבינו כהדי כְּבִישֵׁי (קבוץ עיין לעיל)] —

כֶּבֶשׁ (מערך הקודם בהוראה העיקרית פי' מקום דריסה והושאל למדרגה בלשון מקרי' (דה"י ב' ט', י"ח) ובלשון סורי כובשא Tritt, Treppe, Stiege) בפרק שני דיומא (מ"א דף כ"ב.) רצין ועולין בכבש. בפ' כל כתבי הקדש (שבת קכ"ב. במשנה) עשה גוי [1]) כבש לירד בו וירדו בו הזקנים [2]). ובפ"נ בזבין (מ"ג) על הכבש ועל הקורה, פי' כמין עץ גדול יש לבעלי הספינות כשבאין לירד באותו העץ יורדין מן הספינה לארץ כדי שלא יטבלו כפות רגליהם במים ושם אותו עץ כבש [3]). בזבחי' בסוף הלכה קמא דפ' קדשי קדשים (ס"ב סע"ב וס"ג רע"א) אמר רב יהודה שני כבשים קטנים יוצאין מן הכבש שבהן הולכין [4]) ליסוד ולסובב ומובדלין מן המזבח מלא נימא שנאמר סביב . . . אמר רמי בר חמא כל כבשי [5]) כבשים שלש אמות לאמה חוץ מכבשו [6]) של מזבח שהיה שלש אמות ומחצה ואצבע ושליש אצבע בזוטרתי [7]). בירושלמי בעירובין בפ' חלון (פ"ז דכ"ד סע"ב) גובה המזבח עשרה אמות וכבושו שלשים ושתים אמות וכל תל המתלקט עשרה טפחים מתוך חמש אמות הן שליש [8]). בסיפרא [9]) (ויקרא פרק ו' פרש' ה') על ירך המזבח צפונה לפני ה' (ויק' א', י"א) שהירך בצפון וכו' [10]). עד הא למדנו שהכבש בדרום. — אילו הן ג' כבשין קרובי ענין הן [11]). *[אחי"ה ומזה הענין כבר במקרא (ד"ה ב' ט', י"ח) וכבש בזהב לכסא מאחזים ופירושו מדרגה והיתה מעלה אחת משופעת והולכת ועולה מהקרקע עד המקום שעולין בה אל המזבח עיין רד"ק שרש כבש. ותרג' הדם (תהלים ק"י א') כביש, להדם (שם קל"ב, ז') לכיבשא. והקבוץ כבשים זבחי' וירושלמי עירובין שם ושם. וכיבוש הוא כמו חֵיק של מקרא (יחזקאל מ"ג י"ג, י"ד) עיי"ע חק] —

כָּבַשׁ (אולי מל"י κόπτω, κόψω schlagen, ste-chen) בפ' ראשון במשקין (מ"ק י'. במשנה) אין מכבשין את הריחים. מאי מכבשין רב יהודה אומר מנקרין את הריחים (שם בגמ' [12]), פי' בברזל חד מנקר הריחים כשהיא חלקה כדי שתטחון החטים כמו השינים. *[אחי"ה ופי' המיוחס לרש"י פי' כן בגוף הדבר ושם ג"כ מנקרין אותה וחותכין אותה (כ"ה ובחותכין בכ"י רש"י) ובאמת כן הוראת

---

[1]) וכ"ה בירושלמי ובתוספתא שבת פי"ג (י"ד) ובנו"ג נכרי. [2]) וכ"ה בירושלמי במשנה ובה"ג ובדפי' שונצי' וויניציא ובמשניות פיזי ובהרא"ש ובכולם זקנים עיין ד"ס למקומו ובכ"י מ' וירדו אחריו זקנים ובנו"ג וירדו בו ר"ג וזקנים. [3]) הועתק מפי' רה"ג לסדר"ט צד 39 ושם קצת בלשון אחר. [4]) בדפ"ר יוצאין ובנו"ג פונים וכן עיקר. [5]) כ"ה בדפ"ר פיזרי ובשדפ"ע וכ"ה בנוסחי' אבל בדפוס וויניציא בערוך כובשי וכ"ה בירושלמי עירובין בסמוך ואולי צ"ל כִּיבּוּשֵׁי. [6]) ובדפוס וויניציא כִּבּוּשׁוֹ וכן נ"ל עיקר אבל גם בנו"ג בזבחי' כבשו. [7]) וכ"ה בנ"א בזוטרתא אבל בנו"ג בזכרותא ועיין פי' בתוספות מנחות מ"א: ד"ה ארבעה. [8]) וזו היא הצעת הירושלמי בנוסחאותינו: תני כל כובשי [צ"ל כיבושין] כבשים עולה אמה וכונס שלש חוץ מכיבוש של מזבח שהוא כמתלקט י' טפחים מתוך שלש ושליש אצבע שהמזבח עשר אמות וכיבושו שלשים ושתים. וקרבן העדה ושיורי קרבן הגיהו ופירשו באופן רחוק ע"ש ולא העירו על שינוי הנוסח בערוך אבל גם על פיהם החשבון קשה להלמו ועוד עיין תשובת חות יאיר סי' קע"ג ועוד עיין תוספות זבחי' ס"ג. ד"ה כל וד"ה חוץ. ובענין רהיטת לשון דרבינו עיין בבלי עירובין נ"ח: הר המתלקט עשרה מתוך חמשה. [9]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובשדפ"ע חוץ מדפ' וויניציא ושם בט"ס בסיפרי. [10]) התיבות בסיפרא שנשמטו כאן ע"י וכו' הן: „והיכן הן פונים לדרום". [11]) כ"ה בכל הדפוסים חוץ מדפ' וויניציא ונשמטו בטעות. [12]) ובנו"ג מנקר ריחיא ועוד עיי"ע נקר ג'.

ל״י הנ״ל וממנו השם κοπίς ברזל חד וסכין ואליו כיון רבינו פי׳ בברזל חד מנקד הריחים ועוד עיין ערך מקר ג׳. — ובעה״ק שנ״ב מסיים: „ביהויאן בל״א״ וכונתו על לא״ש behauen] —

כָּבֶשׁ (פי׳ מל״ם ובלש׳ ערבי كبش כמו איל מנגח ובהשאילה מין כלי מלחמה וכן בל״י κριός ובל״ר (Sturmbock, Mauerbrecher, aries בפסיקתא ויהי בחצי הלילה (פסיקתי דר״כ צד ס״ז.) הביא עליה כובשין [1] הרבה [2] בריש מגילת איכה (פתיחתי סי׳ כ״ג ד״ה וזכור) ולבנות דייק (יחזקאל כ״א, כ״ב) כבשין. — (א״ב מין כלי מלחמה עשוי לרדות חומות ולו ראש כמו איל וככש מנגח וכן קורים לו היונים ורומיים בלשונם). *[אחי״ה כונת ר״ב על ל״י ורו׳ הנ״ל והצדק אתו לכן היטב הגיה במקום כובשין של פסיקתא הנ״ל כבשין בשין שמאלית ולדאי׳ באיכ״ר הנ״ל וכ״ה בילקוט יחז׳ רמז שס״א ובקהלת רבה פ׳ וישב. ובמ״ע באיכ״ר שם הבין כבשין מערך הקודם שפי׳ מדרגות וסולמות וכן הבין רימ״ז במ״ר ח״ב קמ״ז אבל הנכון כמו שפי׳ ר״ב ועיין בהערת הח׳ באבער הנ״ל, ושם הובא גי׳ התנחום׳ בא וילקוט וארא רמז קפ״ב אוכלוסין הרבה זה ארבה ובעל המעתיק פי׳ כן בשם עצמו כי לא ירד לעומק הוראת כבשין של מדרש פסיקת׳ דר״כ] —

* **כִּבְשָׂא** (פי׳ בל״ע كبس שדה מלא מי׳ בורות ונהרים והוא כמו שדה בית הבעל עיין ערכו) בערך שחת הביא רבינו מקידושין ס״ב סע״ב שחת דבי כבשא ופי׳ ששותה מי המטר ע״כ ובנו״ג כיבשא ופירוש רש״י שדה בית הבעל שדיה במי גשמים ע״כ והיא ל״ע הרשומה והפכו שחת דבי שקיא (שם ובערך שחת).

* **כִּיבּוּשׁ** (כִּיבַּשׁ) (מל״ע كبس ענין חגורה דיבוק וחיבוק ונאמר מציורי הבנין העגולים תרג׳ (Land, Feston am Gebäude כמער איש (מ״א ז׳, ל״ו) כיבש חד (כ״ה ברד״ק במלכים שם) ובנו״ג כבש חד וכ״ה ברד״ק שרש ערה וצ״ל כיבוש חד ופירושו ענין דיבוק עיין יומא נ״ד סע״א ובערך ער ג׳ ובשרשים לרד״ק שרש ערה. וכן תרג׳ מעבר (מ״א ז׳, ל׳) ועוד עיין שם פסוק כ״ט עובד כיבוש ותרג׳ וחשוקיהם (שמות כ״ז, י׳. י״א) כיבושיהון ועיין תרג׳ מ״א ז׳, ל״ג. ודע כי גזרת המלה הוא מל״ע הנ״ל שפי׳ חגורה ודיבוק, ועוד נאמר كابس מאכר המוליד ולכן היטב תרג׳ כמער איש וליות סביב: (כבש) [כיבוש] חד ומדבק סחור סחור וזה מ״ש ביומא הנ״ל מאי כמער וכו׳ כאיש המעורה בלויה שלו ע״ש פירש״י.

כִּבְשָׁן (נרדף עם תנור Glühofen עיין גזרת המלה באוצ״מ לפירשם שרש כָּבַשׁ II) בפ״ק דסוכה (ז׳ סע״ב) העשויה ככבשן, פירוש עגולה ככבשן [3]. בתנור בפ״ח בכלים (ט״ט) כבשן של סיידים ושל זגגים פירוש כבשן של עושי הסיד. *[אחי״ה והקבוץ ב״ק פ״ב: כִּבְשׁוֹנוֹת] —

כְּבְשׁוֹן (= כּוּבְשָׁן אולי מל״פ كبوتر، كبتر، كفتر מין יונה ותורים (Turteltaubenart בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ סימני העוף (חולין ס״ב רע״ב) אמר רב יהודה סיני כובשני דצוצייני כשרים הם לגבי מזבח והן הן תורין של רחבה. — (א״ב כופשני כתיב בנוסחאות דידן). *[אחי״ה וכן גי׳ רגמ״ה כ״י לחולין (בקובץ כ״י אנגיילִיקא דף שט״ז סע״ב) ופי׳ וז״ל הכי שמיהו ע״כ ובערך צץ ג׳ פירש רבינו רק מלת צוצייני שיש להן ציצית בראשיהן וכו׳, ע״ש ועל פי זה העתיק החכם לעוויזאהן (זאאלאגיע 204) Schleiertaube, ויש להם כמין כפה וכבע בראשם. ואולי נגזר מל״ע حبش קשור אזור וכובע ראש אבל הראשון נ״ל עיקר ובהיות אותיות למנ״ר מתחלפות בלשונות שונות לכן כובשן אחד הוא עם כובשר והוא ל״פ הנ״ל — ועוד עיי״ע כפשני ומ״ש] —

* **כִּבְשׁוֹן** ענין סתירה והעלמה עיי״ע כבש ד׳ ציון מחגיגה י״ג סע״א.

☞ **כבתא** (= כוביתא אולי מל״ע كبّة והקבוץ كبب וכן בל״ס כְּבָבָא (Knäul אימור כוביתא [דעיבא] בעלמא [וכו׳] (ר״ה כ״ד.) בעל הערוך גרס כוביתא ע״ש [4]).

* **כַּבְתּוֹתָא** גי׳ רבינו בתוותא עיי״ע בח״ב רט״ו ומ״ש ובהערה א׳.

* **כִּגּוֹן** עיי״ע גוון בח״ב רנ״ח.

כגני (א׳) כמו כַּן לישב בתוכו כלים Gestell, Gehäuse ב׳) כלים שבורים Scherben, Bruchstücke ועיין בפנים ומ״ש) בפ׳ הרואה בגמ׳ מקום

---

[1]) כן הוא בכל דפ״ע חוץ מדפוס אמש׳ ופראג ואף אם עיקר הוא בכ״ז רבינו גרס כובשין כדאיתא בפסיק׳ שם וכן בפסיקתא רבתי פי״ז. [2]) ברפ״ר בטעות: אמר רבה, ובפסיקתא דר״כ העמיד עליהן כובשין כגון הארבה וכן בפסיקתא רבתי כובשים ארבה ובזרע אפרים נדחק לפרשו והיותר טוב גי׳ רבינו עיין הערת ר״ש באבער בפסיקתא שם. [3]) וכ״ה בפירש״י וש״נ הציור. [4]) ועיי״ע כוביתא.

שנעקרה (ברכות נ"ח.) חצפי לנהרא כגני לייא, פי' ר"ח מַשל מ ש ל ו [1]) לו אותו ה מ י ן [2]) לרב ששת שהיה מאור עינים ויוצא עם היוצאין לראות את המלך הכדים הנקראים חצבי ההולכים אל הנהר לשאוב בהן מים אבל כני [3]) כלים והם נקראין כגני העשויים לישב הכלים בתוכן ליא כלומר לאי מקום הולכין להיכן הולכין פי' ליא ל א י [4]) ויש מפרשים כגני כלים שבורים. *[אחי"ה לפי פי' ראשון נ"ל לגזור המלה מל"ר האמצ' cassa, פי' נרתק לשמור בו דבר מה casa; caga = cagia ועוד ענינו בית קמן ארוג מקנים וכדומה לשמירה ואחד הוא עם ל"פ كازه، كازه، كاشه וממנו كاشانه וכן בל"ר אמצעית kleines Gehäuse, cassina Flechtwerk. ולפי פי' שני של ערוך וכ"ה ברש"י נוכל לגזור המלה מל"פ چاك ובקבוץ چاكان פירוש שבורים ודע כי בכ"י פ' הגי' בש"ס וז"ל „ההוא מינא כר בי רב חצבי לנהרא כאגני ד ש י ג ' נ י ג נ י" וכתב בעל ד"ס (ברכות צד קס"ג. הערה ק') ולית ליה פתרא ע"כ אבל אנכי פותר אותו כי לפע"ד מקום כאגני היה גורס הכ"י פ' דש"ג' (דשיני) והוא ממש چاك הנ"ל כי אות چ עולה יפה עם כתיבת אותיות עבריות של דש (או מצ עיי"ע מצהר ועוד ע' מצדקי) ויען שמצא הסופר גם גי' באגני בכי"ת כדאיתא בכ"י מ' לכן אחז הגי' בכ"ף כאגני ופירשו ע"י דישיגי שעולה יותר יפה עם מבטא הקרוב לאותה מלה פרסית והראיה שעל זו המלה כיון ממה שכתב בצדה מלת ניגני שהיא לפע"ד ג"כ ל"פ نكين פי' חתיכות חתיכות, דברים שבורים. והסופר המעתיק ידע ל"פ על בוריה כנראה מהדוגמא הנ"ל ומהגליון בא פנימה] —

כַּד (מל"מ וכ"ה בל"י κάδος, κάδδος חבית, דלי Fass, Eimer וממנו הפעל כָּדַר פירוש משך באורך שרחב למעלה ונמשך למטה וכן בל"ע قدد länglich. länglich-rund) בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז מ' סע"א) ובפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולין ס"ג סע"ב וס"ד רע"א) כסימני ביצים . . כך סימני עוברי דגים ואלו הן סימני ביצים כל (ישקודרת) [שקודדת] [5]) ועגולגלת ראשה אחד כד וראשה אחד חד טהורה ב' ראשיה חדין [6]) וב' ראשיה כדין -וכו' [7]). בס"ג [8]) דפרק כל קרבנות הצבור (מנחו' פ"ז.) תני חביות כדיות לודיות בינוניות פי' חביות כדיות של לוד שהן בינוניות [9]). בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולין נ"ח רע"ב) הני תמרי דכדה בתר תריסר ירחי שתא [שריין]. פי' תמרים שהתליעו בכד [10]) בתר י"ב חודש משתלשם מן האילן [11]) שריין דאמרינן שאם התליעו קודם שתלשם כבר מתו בתוך י"ב חדש כדאמרינן (חולין נ"ח סע"א) כל [12]) שאין בו עצם אינו מתקיים י"ב חדש והני תולעים דהשתא לא השריצו על הארץ אלא מן הפירות רבותייהו [13]), ויש ששונים דכרה ברי"ש כמו (סוטה ג' :) כי כריאל שומשמי [14]). פ"ג דב"ק המניח את הכד ו.כ ו' ע ד ב ע ל [החבית] ח י י ב ב נ ז ק ו (ב"ק פ"ג מ"א) ג מ ר' (שם כ"ז.) [15]) פתח בכד וסיים בחבית וכו' אמר רב פפא היינו כד היינו חבית. „קיימא לן הכד קטן מן החבית שכן שואבין מים שנאמר (בראשית כ"ה, ט"ו) וכדה על שכמה וחבית גדולה ממנה" [16]). בס"ג דפ' אלמנה לכהן גדול (יבמות ע'.) הריני כפרת בן בתי כוזא ממזר שמאכילני בתרומה ואיני כפרת בן בתי כדה כהן גדול שפוסלני מן התרומה, פי' מברכת בן בתה ממזר שמאכילה בתרומה כדתנן (שם ס"ט:) ממזר [פוסל] [ו]מאכיל כך פי' ה מ ו ר ה ש ל מ ג נ צ א [17]) כל מקום שהוא אמר הריני כפרת זה פירושו הריני במקומו לסבול עוונותיו כלומר שעוונותיו אני מקבל עלי להתכפר ואיני כפרת

---

[1]) כן הוא בדפ"ר ובשרפ"ע משל. [2]) וכן הוא בכ"י ש"ס ובע"י ובכל דפוסים הראשונים ובנו"ג צרוקי ובילקוט מ"א רמז רי"ט אפיקו' ר"ל אפיקורוס. [3]) בדפ"ר בני. [4]) בכ"י ה"ב לאן. [5]) ודע כי גי' הכ"י ה"ב שקודרת וכ"ה בה"ג הל' ביצים וכ"ה בפי' ר"ח כ"י לע"ז (בקובץ כ"י אנגייליקא דף כ"ו.) ובכ"י ז"ו שכודרת וצ"ל שכודדת בשני דלי"ת כגי' רש"י בע"ז שם עפ"י מסורת התוספו' בחולין ס"ד. ד"ה כודרת וסיימו פירוש עגולה ככד אבל לפע"ד גי' הכ"י ה"ב הקודרת בקו"ף נוח יותר רק צ"ל בשני דלת והוא מל"ע הרשומה פי' נמשכות באורך וכדפ"ע בט"ס שבוררת וצ"ל שכודדת ואולי כן נוכל לקרות בדפ"ר בערוך. [6]) כ"ה רק בכ"י ו"ו, ובדפ"ע לי'. [7]) וכן הסדר בע"ז שם, אבל בחולין איתא ב' ראשיה כדין או ב' ראשיה חדין אולם בערך חד בי גרס רבינו גם בציון דחולין כמו דאיתא כאן ובע"ז הנ"ל. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב אבל בדפ"ע בר"ג. [9]) וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י (בקובץ כ"י אנגי דף ל"ב :) ובפירש"י. [10]) בכ"י ו"ו בט"ס כבר. [11]) בפי' כ"י רגמ"ה מן הקרקע. [12]) וכ"ה בפי' רגמ"ה ובנו"ג כל ב ר י ה. [13]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגי' דף שט"ו.) ושם אי' בזה"ל: הני תמרא דכדא לבתר תריסר ירחי שתא שריא כלומר הני תמרי שהתליעו בכד שמשימין אותן בתר תריסר ירחי שתא שתלשו אותן מן הקרקע שריין דאמרינן הני תולעין דעכשיו התליעו מקום רביתא הן מן הפירות עצמן הן לא עלו עמם מן הקרקע שהן שעלו (עמו) [עמם] מן הקרקע כבר מתים בתוך י"ב חדש והני תולעין דהשתא לא השריצו על הארץ. [14]) ובנו"ג כי קריא וכ"ה בערך קרייא. וגי' התוספו' בחולין נ"ח: ד"ה הני: כרים אבל עיי"ע כרם [כרום]. [15]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ושם איתא גי' ר"ל גמרי אבל בדפ"ע קטוע ע"י וכו'. [16]) הועתק מפי' ר"ח לב"ק (בש"ס ווילנא) ע"ש וכן סוכת מספור בביצי' ט"ו: וכן דעת הראב"ד היבא בשט"מ לב"ק שם. [17]) עיין מ"ש בערך אצא א' בח"א, רמ"ת ובמבוא שם XV.

בן בתי כדה שפוסלני מן התרומה כלומר איני מברכת בן בתי כהן גדול שפוסלני מן התרומה, כוזא משמע כלי קטן [1]) משום ממזר שהוא פחות וכדה משמע כלי גדול משום כהן גדול. *[אחי"ה והאחרון איתא ג"כ בפירש"י ביבמות — כן נאמר חצבא בהשאילה על האדם עיין ברכות כ"ח, ובערך חצב ב'. — וכנ"ה בב"ק קט"ו סע"א בכדו של דבש. ב"מ נ"ט סע"א כמשלם שערי מכדא וכו', ב"ב נ"ה, אפי' שערי דכדא וכו', ב"מ מ' סע"א ומ"ק י"ז רע"ב פקע כדא, ושם סע"א אחתיה בכדא, ובלשון קלילה כַּדָּה פירוש כד קטן מנחות פ"ז. עיין לעיל ובתוספתא מנחות פ"ט אי' כְּדִידִיּוֹת אבל כדה בירו' יומ' ותעני' ט"ס עיי"ע כר א' ואיתא עוד בל"נ תוספתא כלים ב"מ פ"י לכדו ריקנית, ירו' ב"ק פ"ג ד"ג ע"ד הקבוץ: שתי כדין אחת של יין וכו', פסיק' רבתי פי"ב כשתי כדים של מים, ובתנחו' ויגש סימן י"א כשני כדים של מים ועיין מ"ש החי' לאטטעס במקום הנ"ל 70 — והתואר כַּד עיין לעיל ובעה"ק שנ"ב לועז פלט או פלאך בלא"ש ר"ל platt, flach וכן לועז רש"י בע"ז מ', כד: פלט"א בל"צ platt = plate — והתואר במקום השם: כַּדָּד Büttner פירוש עושה כדים פסחים נ"ה: הכד מבית הַכַּדָּד כ"ה בכ"י מ' ב', וא"פ ובמ"ק י"ג רע"ב וכ"ה ברש"י כ"י לפסח' עיין ד"ס שם והקבוץ תוספת' כלי' ב"מ ספ"י ישיבת . . הַכַּדָּדִין טהורה וכו', ובקצת דפוסים הגי' הכרדין וצ"ל הכדדין או הגרדין וכ"ה בתוספ' כ"י אירפ' (צוק"מ 589). והפעל כִּדֵּד בחולין וע"ז הנ"ל פי' מראהו כתכונת כד אבל יותר נראה גי' הכ"י קודרת עיין לעיל בערך ומ"ש] —

כַּד (הורכב מן כְּ (כִּי) ומן ד (= דּוּ) וכן בל"ס כַּד, כַּדוּ ונתקצר מן כַּדְהוּ וכן כְּדוּ = כְּדְהוּ פי' כאשר הוא (als, zur Zeit als תרג' שש עגלות צב (במדבר ז', ג') שית עגלן כד מחפיין פי' כאשר. תרג' השוד והשבר והרעב והחרב (ישעיה נ"א, י"ט) כיד ארבע ייתון עלך [וכו'] [2]) ובפרקא קמא דפיאה דירושי' (פ"א דט"ו ע"ג) כדו נפיק (בית) [מבית] ווערה. ובפרקא קמא דחלה (ירושלמי ספ"א דנ"ח.) כידו אתי למיסב בידוי [3]), פי' כד הוא. *[אחי"ה והרבה בירושלמי ד"מ בירו' ברכות פ"ב ד"ד ע"ג כד הוה אזיל . . וכד הוה נפיק, ושם כד הוה מייתון ליה (כ"ה בגי' מהרש"ם וצ"ל וכד הוו מייתן ליה, ירו' שביעית רפ"ט דל"ח סע"ג כד שמע, שם ע"ד כד חמא, ירוש' קידושין פ"ג דס"ג ע"ד, ב"ר פס"ב כד דמך, ובבבלי ברכות נ"ט, עיין ערך מך א', ב"ק נ"ב, כד רגיז, שם צ"ב: כִּד הוינן וכו', ובתרג' שמו' י"ז, י"א כד מרים . . וכד מנח; שם י"ב, ט', תר"י א' דברים ב', ו'; תרג' ש"א ב', ט"ו; ט"ו, ח' כד חי. ובצרוף עם הוא (היא) ובקטוע כַּדּוּ = כְּידוּ, כַּדִּי סוכה מ"ד: כדו הוויתי דיירי וכו', ירו' תענית פ"ד דס"ט, וכדו דהוון חמיי וכו', ירו' ע"ז פ"ג ד"מ ע"ד כדי טבא, ירו' דמאי פ"ו דכ"ה ע"ג כדי יהיב ליה כולא מותר כדי יהיב ליה פלגא אסור. ומלת כְּדִי הורכבה מן כ' הדמיון ומן דִּי פי' זה וא"כ כְּדִי פי' כאשר וכ"ה בדניאל ג', ז'; ה', כ'; ו', י"א, ט"ו עיין ערך די א'. — כדו אי' עוד במקום כדון עיי"ע כדון ג', ובתרג' כִּיד פי' כמו כַּד פי' כאשר תרגום ישעיה כ"ט, ט"ו כיד בקבלא ועוד עיין תרג' תהלים נ"ז, ה' ובעמת"ר ללעווי I, 353 ובקשור עם הפעל ב"מ ק"י. כדבעינן למימר, ב"ב ק"י, כדאמר, סנהדרין ז' רע"א כדעבדו ושם צ', כדאית ליה, ר"ה י"א: כדאיתא. כדאמרי במערבא עיי"ע אמר (ח"א קכ"ח:) כדאמרי אינשי עיי"ע (שם ק"ס והלאה). וכן עם השם ב"מ צ"ט: כדרבא, פסח' נ': וכדרב יהודה וכן הרבה] —

כְּדָא (= כּוּדָא מל"ס כודא דם זיבה באשה יולדת Blutfluss ועיין בערוך) בפ' אין מעמידין בסוף הלכה מתרפאין (ע"ז כ"ט רע"א) לכודא [4]), בשיכרא וסימניך וכדה על שכמה (בראשית כ"ד, ט"ו) פירוש „רוח הוא שאוחז[ת] האשה לאחר לידתה ונקרא כודא". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח כ"י לע"ז (בקובץ כ"י אנגייליקא דף י"ז:) ושם הגי' פעם אחת לכודה ובפי' איתא לנכון ונקרא כודא באל"ף, וכ"ה בכ"י ערוך ובל"ס] —

כְּדַב (בל"ס כַּדֵּב, בל"ע كذب בל"מ כִּזֵּב (leugnen, lügen תרגום כחש לו (מ"א י"ג, י"ח) כדב ליה. *[אחי"ה מהקרוב היה לו להביא ראיה מתרג' ותכחש שרה (בראשית י"ח, ט"ו) וכדיבת שרה וכן כל לישנא כזב מתורגם בלשנא כדב עיין מתורגמן, והתואר כַּדָּבָא, כדיבא (תרגום משלי י"ט, כ"ב; ישעיה ל', ט'), והשם כְּידְבָא, כַּדְבָא, כַּדִּיבָא, כַּדָּבוּתא ובתוקף הענין בכפלות כדבובא עיין עמת"ר ללעווי I, 354. וכן בברכות נ"ט רע"א אובא טמיא כְּידְבָא ומיליה כידבא כ"ה בכ"י מ' ובנו"ג בתואר: כדיב הוא ומילי כדיבין, ועוד כדי עיי"ע הבא אולי קטוע מן כדיב] —

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו. [2]) השלמתי כי ר"ב השמיט התרג' על אלה השמות ובנו"ג כַּד. [3]) בנו"ג לידוי. [4]) וכצ"ל בתחילת הע' באלף בסוף וכ"ה בכ"י ו"ו א' ב', ח"ב ובדפ"ע בה"א כדה.

* כדה ט"ס וצ"ל כרה עיי"ע כר א'.

* כדו בר ברכות ו': ט"ס וצ"ל בדובר כגי' הערוך בערך בדובר ע"ש ומ"ש.

* כְּדוֹד (נ"ל מל"ע حداد حديد כל דבר חד ועוד עשת ברזל Scharfes, Spitzes, Eisenstück ועוד עיין בפנים) בערך קולמוס הביא רבינו וז"ל בפסיקתא דויהי בשלח פרעה (פסיקתי דר"כ צר פ"ז.) שהיו נותנין כדודיות של אש תחת שחייהן וקולמיות של קנה תחת צפרניהן כ"ה בדפ"ר ובד' וויניציא (ושם תחת שיחיהן) אבל מדפ' פיז' והלאה הגי' בדודיות (כ"כ טעה להעתיק מדפ' אמש' דודיות וצ"ל בדודיות כדאי' בדפ' אמש') וכן הגי' בילקוט תהלים רמז תרס"ז בשם ילמדנו מביאין בדודיות של ברזל ומלבנין אותן באור וכו', ובפסיקתא הנ"ל אי' כדוריות של אש תחת בית שיחיהם ובשו"ט תהלים מזמור ט"ז כדוריות של ברזל ומלבנין ונותנין וכ"ה ברמב"ן לבראשית ל"ב כ"ו בשם ב"ר וכונתו על ס"פ ע"ז אבל לפנינו לי' כי אם ראש המאמר אבל אי' בשה"ש פ' השבעתי היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באש וכו', ודע כי בערך בדד א' (ח"ב, ט"ז) פירש הערוך אותו הברזל שבו חופרין סביבות האילן שמו בדיד וא"כ אולי בדידיות פי' ענין קרדום אבל ההמשך לא סובלו לכן הגהתי שם בפסיקתא כדוריות אבל אין זה קבוץ של כדור עיי"ע ובאמת בכ"י ק"ט בערך קולמוס גורס קדוריות ואולי נכון הוא מל"ע قدوة חתיכות גדולות וחזקות. ואם גי' הדפ"ר וויניציא עיקר אז כְּדוֹדִיּוֹת פי' בל"ע הנ"ל חתיכות ברזל וכל דבר חד ומהראוי לכתוב את המלה חדודיות ואולי היה רוצה להשוותו עם ל"מ כִּידוֹדֵי אֵשׁ (איוב מ', י"א). ובילקוט תהלים שם ג"ב סירים אבל אז הגי' בכ"ף עיקר כי בל"ע كداد פי' מין צמח של סירים ואין נ"ל.

כְּדִי (קצור מן כְּדִיב עיין ערך כְּדַב או יותר טוב מל"פ كدا, كداى פי' כזב Lüge ועוד עיין בפנים) בפ"ק דר"ה בגמ' ולרגלים (ר"ה ה'.) פסח זימנא [קביעא] ליה אי אקרביה אקרבי[1]) [ו]אי לא אקרביה אידחי ליה[2]) אמר רב חסדא פסח[3]) כדי נסבא. פירוש שיטפא בעלמא הוא. בפי' ר"ח כתוב ופריק רב חסדא פיסוק ניסביה כלומר חתוך זכרו מזו הברייתא[4]). בפי' אלו מציאות בגמ' אף השלמה[5]) (ב"מ כ"ז רע"ב) תנא תוכעין אצטריכא ליה סימנין כדי ניסבא כלומר „[אגב] גררה הזכירה משנתינו הסימנין ולאו דווקא הן". בפ' שלישי בסנה' בגמ' כיצד בודקין (סנה' כ"ט רע"ב) הכי אמרינן משמיה דרבא כל מילי דכדי לא דכירי אנשי. בפ"ק דבכורות בגמ' דג טמא (ח':) א"ל אימא לי מילי דכדי אמר להו הוה לן כודנתא ואולידא[6]) והוה תלי לה פיתקא[7]) וכתיב בה דמסיק בה[8]) אבא מאה אלפא זוזי וכודנתא מי ילדה הינו[9]) ניהו מילי דכדי. — (א"ב דבדאי כתיב בנוסחאות דידן). *[אחי"ה בנו"ג דבדיאי ובע"י (דנדיבי) [דכדיבי] אבל בפי' רש"י איתא כגי' רבינו מילי דכדי ופי' דברי רוח ל"א מילי דכזיב דברי כזב וברש"י דע"י הגי' דכדיבי וכגי' רבינו אי' ג"כ בפי' רגמ"ה כ"י לבכורות (בקובץ כ"י אנג' דף ס"ז:) ופי' מילי דכדי משלים של כזב ע"כ ובזה עולה יפה פי' המלה הפרסי' הנ"ל כלומ' שקר ודבר שאין בו תועלת unnütz וכן כתובות ל"ו סע"ב לא שדי איניש זוזי בכדי, ב"ק פ"ט רע"ב ואטרוחי בי דינא בכדי וכו', ב"מ ק"ג: זוזי בכדי לא שדינא. גיטין נ"ה. ושם: יאוש כדי, נדרים כ"ב רע"א בכדי לא אדרתא ושם כ"ט. פקעה בכדי . . לא פקעה בכדי, יבמות ל"ט סע"ב אגידא ביה בכדי תיפוק, תענית ה' סע"ב וכי בכדי ספדו וכו'. וכן הענין כדי נסבה קידושין ה': וש"נ פי' לקח משנתו בחנם על לא, דבר כלומר שיטפא בעלמא הוא כפי' הערוך או אגב גררה הזכירה משנתינו כדאי' בערוך כלומר אגב גררה בעלמא נקטיה וכ"ה באמת בפי' ר"ח (ב"מ בש"ס ווילנא). ועוד עיין בפחד יצחק ע' כדי. אבל בענין פי' ר"ח שהביא נ"ל להסביר כי כיון במלת כדי על ל"ע كدى פירוש חטף entreissen ובמלת ניסביה על לש' ערבי نصاب עיקר ושרש דבר וזה פתרון כדי נסבא (נסבה) לפי פי' ר"ח: פיסוק (או אולי יותר טוב: פְּסוֹק) ניסביה כלומר חתוך זכרו היינו עיקרו ושרשו. אבל ביוחסין השלם 160 הובא לשון הערוך בסיגנון אחר עיין מבוא לח"א: לעיל XXXII ושם הגהתי מלת זבנה ביוחסין שצ"ל זנבו וא"כ הבין זכרו בערוך מלשון זכר = זכרות כלומר זנב — ועתה מצאתי בפי' ר"ח בר"ה ה'. (בש"ס ווילנא) בזה"ל ופריק רב חסדא פסוק ניביה כלומר חתוך זכרו מגו הברייתי' ע"כ] —

* כְּדִי (נ"ל מל"פ كسى = בל"ר quidam פי' איש סתם ומאן דהוא irgend Jemand, ein Gewisser) ב"מ ב' סע"ב א"ר פפא ואיתימא ר' שימי בר אשי ואמרי לה כדי ועיין עוד יומא מ"ד. ע"ב:

---

[1]) בנו"ג אקרביה [2]) כן הוא בכ"י ו"ו א' ובי וב"ר. [3]) בדפ"ר כ ל פסח. [4]) עיין מ"ש בסוף הערך. [5]) בנו"ג השמלה.
[6]) בנו"ג דילידא. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ובי וכ"ה בנוסח' ובכ"י ב"ר ובדפ"ע פיטקא. [8]) בנו"ג בבי. [9]) בנו"ג א"ל הי.

מנחו' נ"ה: מגילה ב': יבמות צ'. נזיר ב'. חולין ע"ג. פ"א. קי"ח. הוריות ח' סע"א ובכולם פירוש ואמרי לה כדי אחר שהביא הש"ס שם בעל המאמר או איזה בעלי המאמר סיים ואמרי לה כדי כלומר יש אומרים שאיש אחר הוא ובסתם בלי הזכרת שם החכם נשנה ההלכה וכן מצאתי בפי' ר"ח כ"י להוריות שם (בקובץ כ"י אנגייליקא דף קל"ב סע"ב) ואמרי לה כדי: „בלא חכם סבר". ומ"ש יוחסין השלם (שם) „ואמרי לה כדי אינו שם חכם ור"ל שנאמר בישיבה זו ההלכה בלא זכירת שם חכם כ מ ו כ ד י נ ס ב ה ר " ל ב ח נ ם" אין נ"ל כי פי' מן כדי נסבה עיין ערך הקודם אין לו שייכות לדבור ואמרי לה כדי כי זה האחרון נגזר מל"פ הנ"ל וגם מ"ש בשם רש"י כדי: שם חכם לא מצאתי ועיין ג"כ סד"ה בריש אות כ"ף ומ"ש על ב"ש.

* כְּדִי פי' כאשר als wie, als wenn עיין ערך כד ב' וע' די א'.

כְּדֵי (הורכב מן כְּ הדמיון ומן דַּי עיין ערכו ומל"מ ופי' כפי שעור הנצרך = so viel als genug genügend) בפ' הניזקין בגמ' הפעוטות (גיטין נ"ט.) א"ר יוחנן משום כדי חייו. — (א"ב לשון פסוק זה די מחסורו (דברים ט"ו, ח') ואין זה העיקר הערך). *[אחי"ה וגם בקשור כ' הדמיון מל"מ הוא וכן בדרז"ל בכף וגם עוד בבי"ת וכ"ף עיין הדוגמאות בערך די, ומזה הענין גם כדיי של ערך הבא אח"ז והיה לו לר"ב להעיר כן אבל פי' כדיי הטעהו] —

כְּדַיי (= כְּדַאי מערך הקודם genügend, werth, würdig) בגמ' המחזר בפ' החולץ (יבמות מ"ז סע"א) אם אמר יודע אני ואיני כדי [1]) מקבלין אותו מיד. ובפ"ק בנדה בגמ' ר' אלעזר אומר כל אשה (נדה ט':) אמר כדיי [2]) הוא ר' אלעזר [3]) לסמוך עליו בשעת הדחק. — (א"ב בלשון יוני' פירוש ראוי). *[אחי"ה לפע"ד כונת ר"ב על ל"י δίκαιος gebührend והנכון כמ"ש בתחלת הערך ובערך הקודם. ועוד הרביתי הדוגמאות בערך די ע"ש ועיין עוד כדיי תוספת' סוט' ספ"ג ושם פ"ח] —

כַּדְכֹּד (מל"מ והוא אבן טובה אדומה מאוד Karfunkel מל"ע كدكده, كدكده = كركند פירוש אדום מאוד) בפסיקתא דעניה סוערה (פסיק' דר"כ קל"ה: קל"ו.) ושמתי כדכד שמשותיך (ישעיה נ"ד, י"ב) רבי אבא [4]) אמר כדין וכדין ר' לוי אמר כדכדיינון [5]) ר' יהושע בן לוי אמר אבני כדכדייה [6]). נפך ספיר (שמות כ"ח, י"ח) תרג' ירושלמי כדכודינא וספרינא. *[אחי"ה בתר"י ב' לפנינו הגי': כדכדנא וסמפורינא ובערך ספירינון הביא רבינו תרגום ירושלמי נפך ספיר. וכ"ה ספירינון בתר"י א' רק שם במקום יהלום מתורגם כדכודין וכ"ה בתר"י א' שמות ל"ט, י"א. אבל בפירוש רד"ק לישעיה ובשרשים שרש כדכד הביא גי' התרגום הירושלמי כמו בערוך: כדכדינא וספרינא. ודע כי במקום גי' רבינו בתרג' ובפסיקת' רצה להגיה ר"ש באבער (בפסיקת' שם אות כ"ט) כרכדינא, כרכודין, כורכדיינא וכן הגיה הח' לעווי בעמת"ל II, 405 וזה האחרון הביא ג"כ ראיה מגי' הערוך בציון משמות רבה ס"פ ל"ח יהודה כרכדון אבל לא דק היטב כי זה הציון מעולם לא יצא מעטו של רבינו נתן אשר בימיו עוד לא היה נסדר מדרש שמ"ר אבל הרב מוספיא הוסיף כן בערך כרכדון והביא שם בזה"ל לוי יקינטון יהודה כרכדון. ודע כי ר"ב בשתיהם הגיה כי בנו"ג דייקניתין . . ברדינין ועיין ערך דיקינטין דייקינתין ומ"ש ובע' ברדינון (ח"ב קפ"ו) ובאמת לא הוצרכנו להגיה כרכדון, כרכדינא, כורכדיינא כדי להשוותן עם מלה סורי' כַּרְכֵּדְנָא, כַּרְכֵּדְנָא ובל"י ורומ' καρχηδών, καρχηδόνιος carchedonias, chalcedonius כי אלו השמות נולדו מל"ע كركند שהיא אחת עם. كدكد, كدكده ור' יהוד' ין קריש פי' כרכד ע"י كركند עיין ניזיניאום תיזוירוס 660, ופתרון המלות הערביות הוא אדמדם פי' צבע בתכלית האודם hochroth, ולפע"ד כונת ר' לוי שהיטב ידע ל"ע (עיין ערך בעד, לחם. עויל ועוד ערכים אחרים) לבאר כי כדכד הוא ל"ע כדכדיינון כלומר מצבע אדמדם ומתואר' בו מלת שמשותיך ור' יהושע בן לוי בא להוסיף כי מתואר' במלה ערבית זו אבן עצמה לכן מדוייקת גי' רבינו א ב נ י כדכדייה וכצ"ל בפסיקתא דר"כ, ובפסיקתא רבתי השמיט מאמר דלוי כי המסדר חשב כי שתי נוסחאות הן ובחר אחת והשמיט האחרת וקצת מזה עיין במ"ש החכם באבער שם. ובענין פי' מאמר דר' אבא [בר כהנא] כדין וכדין

[1]) בנו"ג כדאי. [2]) בנו"ג כרי. [3]) בנו"ג ר' אליעזר. [4]) וכ"ה בתוספ' ב"ב ע"ה. ד"ה חד, ובנו"ג בפסיקת' ר' אבא בר כהנא וכ"ה בפסיקת' רבתי פל"ב וילקוט ישעיה רמז של"ט אבל עיין בב"ב ע"ה. ובשו"ט מזמור פ"ז. [5]) כ"ה לנכון בכ"י וי"ן ל"ד ה"ב וב"ר ודפ' וויניציא ואמש' וכ"ה בילקוט ושם כרכדיינין אבל בדפ"ר פיזי ובאסיל בשתי תיבות כרכד ייגון ובפסיקתא דר"כ כדכריינון ובפסיקתא רבתי לי'. [6]) בפסיקתא דר"כ אבני כורכייא ובילקוט כרכודיה ובפסיק' רבתי ריב"ל אמר אבני כדכדנא.

עיין תוספו' ב"ב ע"ה. ד"ה חד וכן מפורש בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב וז"ל אמר להן הקב"ה כדין וכדין להכי איקרי כדכד כלומר כדכדינה מישוהם וישפה ע"כ — ובענין הוראת כדכד בהנחה ראשונה מל' בקטרי' quadhâta עיין מ"ש במ"ע ד"מ חכ"א 586] —

* כַּדְכּוֹר [צ"ל כַּדְכּוֹד] בתרג' ירוש' א' לבמדבר ל"ד, ח' שם מקום בהר טוורוס Taurus אומנים [אומנום] Amanus והוא בל"ע خدقدونة, غدقدونة, خلقدونه בל"י Χαλκιδική והוא מחוז של Χαλκίς עיין הוספות של פליישר לעמת"ל ללעווי ח"ב 449 ובגיאגראפיא לנייבויער נפקד זה המקום.

* כַּדְכְּדָא בירוש' שקלים פ"ד דמ"ח: ט"ס עיי"ע כרכד.

* כַּדְכִּיאוֹת [צ"ל כַּרְכִּיאוֹת] (פי' מל"י χάραξ (Pfahl, Pallisade ספרי שופטים פ' ר"ד ובנית מצור על העיר (דברים כ', כ') עשה אתה ממנו תקון וכדכיאות צ"ל תיקין וכרכיאות וגי' תיקין אי' ג"כ בילקוט ושם ודוגיאות עיין ערך דוגית ומ"ש. והזרע אברהם הגיה בספרי (תיקון) [וצ"ל תיקין = θήκη] כרכייאות. וזה עולה יפה עם ל"י הנ"ל ועיין ערך כרכום א' וערך כרקום.

כדם (= כְּדוֹם. צ"ל כְּרוֹם מל"פ کرم בל"ר vermis Wurm פי' תולעת ורבינו פי' בע"א) בר"ג דפ' שלשה מינין אסורין בנזיר (ל"ד סע"ב) אף כל הפסולת פרי מהו אמר רב כהנא לאיתויי ענבי דכדום. ובאמצע הפרק (שם ל"ח:) והא שייר עינבי דכדום [1]. וכפ' המקבל בגמ' המקבל שדה [מחבירו] בעשרה כורין [2] (ב"מ ק"ו סע"ב) מודה רב אשי בעינבי דכדום ושדה [3] שלקת [4] בעומריה. פירוש ענבים שלקו בגפן קודם בצירה. *[אחיה ודע כי בנזיר ל"ד: הגי' עינבי דכרין ופירש"י ענבים שהתליעו. ובדף ל"ח: לי' לפנינו אבל אי' בגליון נ"א עינבי דכרא וכן מוכח משט"מ לנזיר אשר שם הובא בשם ר' עזריאל בזה"ל יש ספרים דגרסי והא שייר ענבי דכר' ולא גרסינן ליה דהא בכלל ענבים לחים ויבשים הוו ע"כ אבל התוספ' חולין נ"ח: ד"ה הני גרסו בשם רבינו שמואל בשני מקומות דנזיר ענבים דכרים וכן גרסו בב"מ ענבי דכרים אבל שם בב"מ לפנינו הגירסא כגי' הערוך וכ"ה ברש"י ופירש"י ענבי דכדום ענבים שהתליעו. ובהפשב"ע ע' כדם הובא גי' התוספ' בכ"מ הנ"ל ענבי דברום בבי"ת וט"ס הוא אף אם י"ל שהוא ל"ע برام פי' תולעת ובלי ספק צ"ל בדברי הגרי"ב על פי' התוספות ענבי דכרום. כדאי' ג"כ בהרא"ש ולפע"ד הגירסא בכ"ף ורי"ש עיקרית והוא ל"פ הרשומה בתחלת הערך ופירושו תולעת וברי"ף ב"מ הגי' בענבי דקרום וכ"ה בפי' המיוחס לרש"י שם. ובשט"מ לב"מ מצאתי הגי'. ענבים דקרום ופירוש בזה"ל כלומר שלא הפסיק לעשות יין מהן עד שהחמיצו ע"כ וכה"ג ענבים דקרים בב"י ח"מ סי' שכ"ג וכתב מרן ב"י וז"ל ופירש"י ענבים שהתליעו ע"כ וא"כ ברור הדבר שצ"ל ענבי דקרום כגירסת הרי"ף והיא אחת עם קרום. כרים שלמעלה ועוד י"ל כדי לקיים הגי' בסמך (וכ"ה בטור שם ענבים והקריסו) כי הוא ל"ע قرس, قارس תולעת ונגזר מפעל قرص פירוש דקר ונשך stechen, beissen ונאמר מנשיכת התולעת ואולי לפי זה י"ל כי גם גי' רבינו כדום היא נכונה כי בל"ע פירושו כדם كدم וזה מ"ש שלקו כלומ' שנשכו אותו התולעים. ובענין תמרי דכדא עיי"ע כד א' ועוד עיי"ע כר ד' וע' כרה] —

כדם (= כידים = כירים = עכירים (עכירין) פי' כבשי (Pressbalken בטבעת פ"ב בכלים (מ"ח) הכידים והכן והכנה טמאין. ס"א כירים [5] ומפרשינן עכירין [6] כדגרסינן בב"ב (ס"ז:) מאי עכירין [7] כבשי [8] וכו'. *[אחי"ה בע' כבש הארכתי יותר בחלופי הגירסאות ע"ש ובפי' רה"ג בסד"ט צד ח' הגי' והכירין וא"ד כידון וקרוב לא"ד הוא גי' רבינו הכידים אבל ממה שמפורש ע"י עכירים (עכירין) נראה ברור כי גי' כירים (כירין) עיקר] —

כדום (לפי פי' רבינו זר אולי מל"ע خدام אבל לפע"ד הוא מל"ע قدوم פירוש קרדום וגרזן (Axt, Hacke, Karst כפ' י"ג [9]) בכלים (מ"ז) ובפ' אחרון דטבול יום (פ"ד מ"ו) הכדומים האשקלונים [10]) שנשברו. פי' זיר של נחשת או של ברזל כאותו

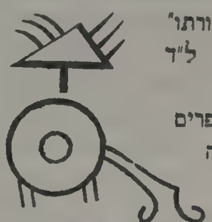
[1]) עיין מ"ש בסמוך בפנים. [2]) וכ"ה ברי"ף ובנו"ג כור. [3]) וכ"ה בתוספו' חולין נ"ח: ד"ה הני ובנו"ג ובשדה. [4]) בנו"ג שלקתה.

[5]) כ"ה בכ"י ו"ו א', ב' ה"ב ודפ' אמשי וכ"ה הכירים בערך עכר ובירושלמי הובא בערך כבש ובדפ"ר בערך נוכחי כרים ובדפ' פיזי כרים ובכ"י ב"ר כודים ובדפ' וויניציא כידים וצ"ל כירים ועיין ערך כבש א'. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו ב' וכ"ה בע' עכר ובכ"י ו"ו א' עכורים וכ"ה בדפ"ר וצ"ל עכירים כגי' כ"י ה"ב וכ"ה בדפ' אמשי וכ"ת בסמוך ובדפ' וויניציא ופיזי עבידים ועיין עוד ערך כבש א'. [7]) כן הוא בכ"י ו"ו א' ובי' ושם עכירים ובדפ"ר עכורין ובדפ' וויניציא ופיזי עבידין.

[8]) בדפ"ר כבושין. [9]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב ודפ"ר וא' וכן מוכח מערך אנקול ואשקלון, ובדפ' וויניציא בט"ס בפ' י"ב.

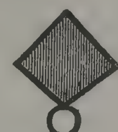
[10]) עיין הגי' בערך אשקלון, ובדפ"ר הגי' הכרומים וכ"ה בפ' רה"ג ועיין ערך אנקול.

שתולין בו הנרות לפני הארון ובו קובעין אונקליות ותולין בהן בימות הקיץ כלי חרש מלאין מים כדי להתקרר וזו צורתו וכבר פירשנו בע׳ אנקלי. *[אחי״ה כונת ועל ע׳ אנקול עיי״ע בח״א קנ״ו. ושם הפי׳ קצת בע״א וקרוב לו פי׳ של רה״ג והובא בפי׳ הר״ש בשם שניהם ועוד הובא שם פי׳ רבינו מע׳ הנוכחי, ולפי פירושו זה מסכים הציור הנ״ל וכ״ה בכ״י ו״ו א׳ ה״ב וב״ר ובדפ״ר איתא „וזהו צורתו״ אולם הצורה ליתא ובכ״י ל״ד אי׳ הצורה כזו:

ובכ״י לונדון באוצר הספרים (בריטיש מוזיאום) אי׳ הצורה הזאת:

אבל בכתב יד ו״ו ב׳ ופאריז הצורה בתמונה זאת:

בכל הצורות האלה יש דמיון לזיר אשר בו אונקלות היינו ווים כפופים ולפי עדות של רע״ב לכלים ולט״י פירש כן גם הרמב״ם אבל לפנינו בפירמב״ם לכלים ליתא מלת זיר ואולי כרהיטת לש׳ כתב כן הרב רע״ב ובמקום רמב״ם צ״ל ערוך וחידוש שלא העיר על זה בעל תוי״ט בכלי׳ שם. ולולא פי׳ רבינו הייתי אומר כי הוראת המלה כדום הוא גרזן וקרדום מל״ע הנ״ל והראיה בצדה [ו]האישקלונים והאונקלי עיי״ע אנקול ואשקלון] —

* כדמת עיין ערך כרמת ומ״ש.

כָּדַן (מל״ם כְּדַן פי׳ אסר ורתם בעול anbinden, ans Joch spannen ובהשאילה משעבד dienstbar machen וכן בל״ע خدم) בויק״ר זאת תהיה (ר״פ ט״ז) ובמגילת איכה סורו טמא: ושפח ה׳ קדקד בנות ציון (ישעיה ג׳, י״ז) עשאן שפחות מכודנות [1]) מהו מכודנות אמהן משעבדן, בריש פיאה ירושׁ׳ (פ״א דט״ו סע״ג) כודנו לאביו בריחיים [2]) ויורש גן עדן כיצד וכו׳. *[אחי״ה ושם כודנו לריחיים וכ״ה בירוש׳ קידושין פ״א דס״א: כודנו בריחים. ובירו׳ פסחים פ״ד דל״א. לכשיזקין הוא כודנו בריחים, פי׳ אוסרו בזיקים, והושאל לשעבוד לכן דרש ושפח (לעיל בערוך) כמו שפח מלשון שפחה ובב״ר ס״פ י״ד דרש לנפש חיה (בראשית ב׳, ז׳) עשאו עבד מחורר ובקצת דפוסים מכורן וצ״ל מכודן כגי׳ המ״כ ופי׳ שם בשם הערוך משועבד לעצמו, וכ״ה באיכ״ר פ׳ הכשיל עשאו עבד מכודן בפני עצמו וכצ״ל בקהל״ר פ׳ ושנאתי ושם בט״ם ועשאו מכורן עבד בפני עצמו וצ״ל עבד מכודן, ודרש לנפש חיה כמו כחיה כלומר שצריך לעמול לעצמו כחיה] —

כִּדוֹן (= כִּידוֹן מל״ם פירוש רומח קטן Spiess) (בטבעת פי״ב) [צ״ל בכלי מתכות פ׳ י״ג] [3]) בכלים (מ״ח) הכידון והגיקון [4]) והמגפיים והשיריון טמאין פי׳ כדכתיב (ש״א י״ז, ו׳) וכידון נחשת. *[אחי״ה וכנ״ה בירו׳ סוט׳ פ״א די״ז רע״ב יכול בכידון וצ״ל ככידון וכ״ה במד״ר פ״ט ובמדר׳ שמואל פי״ג אין תימור כידון ושם ס״פ כ״ז ואין תימר ככידון כלומר שער ראשו של אבשלום היה כרומח כלומר גבוה ודק ועיין הפירושים במקומות הנ״ל] —

כִּדוֹן (= כִּידוֹן שם מקום על שם כולל כיד (איוב כ״א, כ׳) בפ׳ אלו נאמרין בגמ׳ ברכות וקללות (סוט׳ ל״ה:) ויבואו עד גורן כידון (ד״ה א׳ י״ג, ט׳) כתיב כידון וכתיב נכון (ש״ב ו׳, ו׳) א״ר יוחנן בתחלה כידון לשון דין וי״א לשון רצח כשמת עזה, ולבסוף כשבא למקומו נכון, פ״א בתחלה כשנעלם מהם כידון ולבסוף נכון. *[אחי״ה ועיין פי׳ רד״ק לש״ב שם, וכפי׳ י״א אי׳ ברש״י בסוט׳ ועוד עיין מ״ש בשם ר׳ מנחם בר׳ חלבו] —

כְּדוּן (הורכב מן כדו פי׳ כאשר ובהוספת ׳ן או מן כַּד ומל״י νῦν (בל״פ كنون בל״ר nunc פי׳ עתה nun, jetzt) תרגום ירושלמי עתה. ועתה הנה אשתך (בראשית י״ב, י״ט), ועתה כבואי (שם מ״ה, א׳) תרג׳ כדון. *[אחי״ה בנו״ג במקום אחרון בתר״י א׳: כען. ועוד מתורג׳ בתר״י עד עתה (בראשית ל״ב, ה׳) עד כדון ועיין תר״י ב׳ שם ב׳, כ״ה בערך בהת א׳ וכן תרג׳ ירו׳ אז (שם י״ג, ז׳) וכן תרג׳ עוד (שם י״ח, כ״ב; מ״ג, ו׳; שמות ד׳, י״ח; ט׳, ב׳. י״ז); עודנו (במדבר י״א, ל״ג) עד כה (שם ז׳, ט״ז); טרם (שם י׳, ז׳) ועוד עיין בתרג׳ תהלים נ׳. כ״ב; קי״ח, ב׳ והלאה; תרגום איוב ט״ו, ח׳. וכן בתלמוד ירו׳ עד כדון (ירושלמי ברכות פ״א ד״ב ע״ד; שם פ״ב ד״ה ע״ג; שם פ״ג ד״ו: שם פ״ז די״א. ירושלמי חלה רפ״ב דנ״ח: ירו׳ דמאי פ״ו דכ״ה רע״ג, ירושלמי ערלה פ״ב דס״ב. מעש׳ שני פ״ד דנ״ה:) מאי כדון (ירושלמי סוכה פ״א דנ״א סע״ד) מהו כדון (ירושלמי תרומות רפ״ו דמ״ד סע״א) מיי כדון (ירושלמי ברכות פ״ג ד״ו: וירו׳ פיאה פ״ד די״ח:), וכדון ירושלמי סוטה י״ז:) כדון (שם פ״ח די״ב סע״ב) מן

[1]) באיכ״ר מכודניות. [2]) בנו״ג כורנו בריתים ובפסיקת׳ רבתי פכ״ד טותנו עיי״ע טחן. [3]) וכ״ה בערך מגפיים ועיין ערך נקן. [4]) בפי׳ רה״ג לסדר״ט 8 והנקיון ובתוספתא כלים ב״מ רפ״ג הכידון והגונים ובכ״י אירפורט והגינין ולפע״ד צ״ל והניגון והוא לשון יוני Speer, Lanze ἔγχος.

דכדון ב"ר ר"פ כ"ב, ושם פמ"ד מן כדו, וכן עד כדו תו"ג' ירושלמי א' בראשית ב', ה': תרג' אסתר ג', א', נדרים כ"א: כדו תהית עיין ערך תה ב' ובכולם הנו"ן נשמט תחת כדון מן כדון, עד כדון] —

כְּדַן (= כּוּדַן, כּוּדַנְיָא בלש' סורי וכן בלש' ערבי كودن ובפאצענד كوتينا פירוש פרד Maulesel ובל"פ סוס עומד למשא (Lastpferd איש על פרדו (ש"ב י"ג, כ"ט) תרגום גבר [1]) על כודנתיה, על הפרדה אשר לי (מ"א א', ל"ג) על כודנתא דילי [2]). וכודנתא [3]) מי ילדה בפ"ק דבכורות בגמ' דג טמא (בכורות ח':). בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ"א.) כּוֹדניא [4]) עקרה במאי פרע [5]) לי. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת ק"י: בכפותא דכודנא חיורא ובערך כף ט' גרס רבינו דכודנתא והיא לשון נקבה וכן בל"ס כּוּדַנְתָּא וכ"ה איזה פעמים בבכורות ח': ע"ש והקבוץ כּוּדַנְיָיתָא חולין ז': ב"מ צ"ז. ועוד עיין תוספות שם ע"ח. ד"ה מילתא וכצ"ל כודנייתא במקום בורנייתא כתר"י א' בראשית ל"ו, כ"ד. ועוד הקבוץ כּוּדַנְוָן תרגום מ"א י', כ"ה; מ"ב ה', י"ז; ולזכר כּוּדַנְיָן תרג' דה"י ב' ט', כ"ד; כודניא תרג' זכרי' י"ד, ט"ו] —

* כַּדְנָא (בל"ס פך קטן (kleiner Krug תרגום אסתר שני א', ב' כדנא דדהבא דמליא משחא.

כַּדּוּר (מל"מ שם תואר לדבר עגול Ballen והושאל למַעֲרכת המלחמה שהיא בסבוב והקף (Phalanx, kreisförmige Belagerung בס"ג דפ' ד' מיתות (סנהדרין ס"ח.) הכדור והאמום, בפ' כ"ג בכלי' (מ"א), ובפ' כ"ח (מ"א) ובפ' אחרון במקואות (פ"י מ"ב), פי' כדור עגול כמו כדור אל ארץ (ישעיה כ"ב, י"ח), וכן כמלך עתיד לכידור (איוב ט"ו, כ"ד) פירוש כמלך העומד בתוך המחנה והחיל סביב לו כדכתי' (ש"א כ"ו, ה') ושאול (יושב) [שכב] במעגל והעם חונים סביבותיו. *[אחי"ה ועיין פירוש פסוקים הנ"ל קרוב לפי' הנ"ל ברד"ק שרש כדר. ודע כי ציונים מסנהדרין מפכ"ג בכלים ומפ' אחרון דמקואות אין להפרידם כי הזכירו כולם הכדור והאמום ועיין ערך אמום, אבל במ"ש רבינו ובפ' כ"ח ר"ל בכלים כ"ח מ"א יש להעתיק אחר ציון דפ' אחרון דמקואות וכיון על כדור שאיתא שם ארבע פעמים. וכנ"ה בויק"ר פכ"ג הרואה וכו', לבנה בכדורה ובילקוט איוב רמז תתקכ"ב א' בתקופתה וענין שניהם הלוך בעגול Kreislauf — ירושלמי מעשרות פ"א דמ"ט. הרי (אתרוג) עשוי ככדור וכן בירושלמי סוכה פ"ג דנ"ג ע"ד הרי הוא עשוי ככדור. ע"ז מ"א. ככדור שתופש את עצמו תחת כל העולם כולו ככדור ע"ש תוספו' ד"ה ככדור שהביאו הירושלמי שאלכסנדרוס מוקדון עלה למעלה עד שראה כל העולם כולו ככדור וכו', וכיונו לירושלמי ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג ושם הסיום כך ציירין ליה בכדורא בידיה וכ"ה במד"ר פי"ג וידוע כי גם היוניים ורומיים היו מציירין אליל Τύχη = Fortuna הוא אליל גד עומד על כדור. במד"ר שם: העולם שהוא עשוי ככדור הנזרק מיד ליד. ושם פט"ו דרש כדרבנות (קהלת י"ב, י"א) כדור של בנות מה הכדור של בנות מזרקין בו לכאן ולכאן וכו', וכ"ה בתנחו' בהעלותך סי' ט"ו, ובמד"ר פי"ד כדור של בנות כהדא ספירה (בל"י σφαῖρα (Spielball של תינוקות שהן מלקטות וזורקות לכאן ולכאן וכ"ה בפסיקת' רבתי פ"ג בשנוי קצת וגם שם מלקטות וצ"ל מקלטות וכ"ה בירושלמי סנהדרין פ"י דכ"ח. כדור הזה בין הבנות מה הכדור הזה מקלטת מיד ליד וסופה לנוח ביד אחד כך משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו', ובקהלת רבה פ' דברי חכמים הגיר' מה כדור זה מקלעין בה בידים ואינה נופלת כך משה וכו'. ושם הפעל כדרבנות כדור של בנות מה כדור זה מתכדר מיד ליד וכו'. ירושלמי תענית פ"ד דס"ט. טור שמעון . . למה חרב . . י"א שהיו משחקין בכדור, תוספתא שבת פ"י (י"א) המשחקין בכדור וכו', ושם רפ"ט (י') כדור קטנה. ובקהל"ר שם הקבוץ כדורות של ברזל ועוד עיין ערך כדוד וש"נ כדוריות אבל איננו מזה השם כי אם או מלשון ערבי הרשומה שם או ט"ס עיין שם. והיחידה מן כַּדּוּרוֹת: בתנחומא ריש במדבר והיאך היתה הבאר עשויה כמין סלע כמין כוורת או כַּדּוּרֶת והיתה מתגלגלת ובאה עמהן במסעות — חולין ס"ד. תוספת' חולין פ"ד כודרת ט"ס עיי"ע כד א'] —

* כִּידוֹר (א') כמו כַּדּוּר ב') שם פרטי על שם הכולל ערבי كدر פירוש טמא ומכוער (unrein, schmutzig תוספת' כלים ב"ב פ"ב הכידור והאימן ועיין ערך כדור בריש הערך — יומא פרק ג' סימן ע"ב בסיפור של מעשה שם: א"ל מה שמך א"ל כידור אמר ש"מ אדם רשע הוא שנא' (דברים ל"ב, כ') כי דור תהפוכות המה, וכן נשנה

---

[1]) בנו"ג אנש. [2]) כן הוא רק בדפו"ו, ובנו"ג די לי. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר וכ"ה בערך כדי, ובשדפ"ע דכאן וכודניתא. [4]) בנו"ג כודנא. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג פרעא.

אותו הדבור במעשה בסמוך לפי גי' כ"י מ' וילק' האזינו רמז תתקמ"ה. ור"מ הוי דייק בשמא לכן דרש כידור כמו כי דור ועוד יש להעיר כי كيد בלש' ערבי מרמה ותהפוכות וזה מה שהביא אותו הפסוק.

כֹּה (מל"מ פי' ככה ואופן so, auf diese Art) בס"פ אלו הן הגולין בגמ' ר' יהודה (מכו' י"א סע"א) אמר רבי אבהו קללת חכם אפי' על תנאי היא באה מנא לן מעלי דקא א"ל לשמואל כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף (ש"א ג', י"ז).

כָּה (= כָּהָה מל"מ ובלא"ר וסורי כָּהָא, כְּהִי ונרדף עם כָּאָה, קָהָה פי' ענין עמום וחלש dunkel, trübe sein) בפ' י"א בנגעים (מ"ה) הכהה בראשון יכבס ויסגיר הכהה בשני קורעו ושורף מה שקרע.

כָּה (= כָּהָה מענין הראשון dunkelfarbig, matt) בס"פ ד' דנגעים (מי"א) ובפ' כל היד בגמ' ה' דמים טמאים (נדה י"ט.), ובס"פ המדיר בגמ' היו בה מומין (כתובות ע"ה:), ובס"ג דנזיר (ס"ח:), ובפ' אלו הן הנחנקים בגמ' זקן ממרא (סנהדרין פ"ז:)[1]) אם בהרת קודמת לשיער לבן טמא אם שיער לבן קודמת לבהרת טהור ואם ספק טמא ר' יהושע אומר כיהה[2]) מאי כהה אמר רבה[3]) כיהה וטהר ודילמא כיהה וטימא אמר רב יהודה אמר קרא (ויקרא י"ג, נ"ט) לטהרו או לטמאו הואיל ופתח בה הכתוב תחלה בטהרה[4]). ס"א קיהה[5]). פירוש אם שיער לבן קודם לבהרת שהיה זקן ושערו לבן פירוש כיהה וטיהר כלומר כאדם הממאן החזיק בדבריו וטיהר. פ"א בע' קה[6]).

כָּה (מע' הקודם בפַעֵל blenden ועוד עיין בפנים) בר"ג דפ' בא לו כה"ג (יומא ס"ט:) ובפ' ד' מיתות בגמ' הנודר (סנהדרין ס"ד.) כהיינהו לעייניה אהני דלא איגרי אינש בקריבתיה[7]). ובפ"ג[8]) דסנהדרין בגמ' א"ר יהודה אימתי (סנהדרין כ"ז סע"א) א"ל ריש גלותא לרב אחא בר יעקב[9]) פוק עיין[10]) אי ודאי קטיל לכהייה[11]) „פי' יכו אותו בממונו וכן פירשו רוב הגאונים קונסין אותו ונוטלין את כחו ואת רוחו ומקצת הגאונים פירשו יכו את עיניו" ויש מפרשים מלש' (בראשית כ"ז, א') ותכהין עיניו מראות. *[אחי"ה פירוש זה עד וי"מ הועתק מפי' ר"ח כ"י הנ"ל רק שם אי' בזה הסדר: אי ודאי קטיל ליכהיוה כלומר יכו אותו בממונו, ליכהיוה מלשון הכאה כך פירשוה מקצת הגאונים דאמר ליכהיוה יכה את עיניו ורוב חכמי הגאונים אמרו קונסין אותו ונוטלין את כחו ואת רוחו ע"כ ורבינו הפך הסדר מפני כבוד רוב חכמי הגאונים וכ"ה נכון לפע"ד כי פי' לכהייה או ליכהיוה מל"פ كاستن = كاهيدن ובציווי كاه פי' תשש כחו schwächen וממעט את רוחו vermindern ובפירוש ר"א הנ"ל (בהערה 7) עקרונהו לעייניה או ברי"ף כ"י בסנהדרין מסמייא לעיניה (ד"ס סנהדרין צד ל"ו.) או ינקרו את עיניו ברש"י סנהדר' שם הכל לפי הענין הוא ולא עפ"י גזרת המלה וגם ביתר דברי רש"י שם יש קרוב למה שאיתא בערוך שהוא בנוי על פי' הגאונים שהובא בפי' ר"ח. וכל הערך היה לו לרבינו להביא אחר ע' כה א' כי אין המשך בין ערך הנוכחי ובין ערכי כה א' וב' אבל רבינו חשב כדעת י"מ שעקרו מלשון ותכהין והיינו משרש כהה. ועפ"י פירוש הגאונים הנ"ל ומגזרת המלה הפרסי' הנ"ל תתכן שלא גרסו מלת לעיניה אצל מלה זרה ושרש כהה בצירוף עם מלת עין אי' עוד איזה פעמים עיין מ"ש בסוף ע' הבא אח"ז] —

כְּהַחַלּוֹנוֹת (wie die Fenster (יחזק' מ' כ"ה) ודרושו: כֵּהָה חַלּוֹנוֹת) בפסיקתא דקומי אורי

---

1) כ"ה רק בכ"י ל"ד. 2) כ"ה בכל כ"י חוץ מכ"י ח"ב אבל בדפ"ע קטוע ע"י וכו'. 3) כ"ה בדפ"ר פיז', וויניצי' ובאסיל וכ"ה בכ"י ש"ס לסנהדרין שם וכ"ה בכתובות ונדה שם ושם וכ"ה נכון עיין תוספו' נדה י"ט. ד"ה אמר רבה ובנו"ג בנזיר רב יהודה ובסנהדרין רבא וכ"ה בערוך דפוס אמש' ובכ"י ערוך. 4) כ"ה בכל כ"י וכ"ה בנזיר ושם הגי' אמר רב יהודה אמר רב, ובדפ"ע קטוע ע"י וכו'. 5) וכ"ה ברש"י כתובות בשם ר' משה הדרשן ע"ש וכ"ה בתוספ' סנהדרין ולא גרסו ר' יהושע אמר וגי' קיהה אי' עוד בתוס' במקומות הנ"ל ועיין גליון לנדה ושם הוגה ר"ת דאיתא בתוספו' נדה שצ"ל ר"ח וכן מוכח מערך קה ב' אבל בשט"מ לכתובות שם מצאתי בשם תוספו' הגי' ר"ת. 6) בערך קה ב' בשם ר"ח שהוא קרוב לפירש"י בכתובות בשם ר"מ הדרשן ועיין בשט"מ שם. 7) כ"ה בכ"י ב"ה, ובכ"י ו"ו וה"ב חסרה מלת איגרי ובדפ"ע הסר כל המאמר ובנו"ג ביומ' כחלינהו לעיניה ושבקוה ואהני דלא מיגרי ביה לאיניש בקריבתא ובסנהדרין אהני ביה דלא איגרי איניש בקרבותא ובא"ה ליומא קרוב לגי' כ"י כ"ר דלא איגרי איניש בקרובתיה וכן בילקוט נחמיה ח' רמז אלף ע' וכן בכ"י ק' לסנהדרין עיין ד"ס שם צד צ': ובכולם הגי' כחלינהו ופירש"י סימו עיניו ע"י כחול ע"כ אבל בכ"י א"פ ביומא הגי' כהיוהו ובפי' ר"א עקרונהו לעייניה עיין ד"ס יומא צד ק"א: 8) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב, ובדפ"ע בט"ס ובסוף גמר'. 9) ובנו"ג לרב אבא בר יעקב וצ"ל לרב אחא בר יעקב וכ"ה בכ"י ש"ס עיין ד"ס שם, ובדפ"ר בערוך קטוע. 10) וכ"ה בכ"י פ' וק' בש"ס ובנו"ג פוק עיין בה. 11) בנו"ג ליכהיוהו לעיניה וברי"ף דפ' קושט' הגי' רק: ליכהיוה וכ"ה בפי' ר"ח בקובץ כ"י אנג'יליקא דף פ"ט.

(פסדר"כ צד קס"ה:) חלונות אין כתיב כאן אלא כהחלונות (יחזקאל שם) כיהות היו קטנות מבפנים ומרחיבות מבחוץ כדי להוציא אורה לעולם [1]. *[אחי"ה בנו"ג בפסיקתא כחלונות אין כתיב כאן אלא כהחלונות כהות הוו אטומות הוו מקיטנות מבפנים ומרחיבות מבחוץ. וכתב הרד"ק ביחזקאל שם וז"ל ויש בו מדרש כהחלונות כהה חלונות כלומר חלונות כהות וכו'. ויפה כיון וכן כתב ר"ש באבער ולא כמ"ש בעל מ"כ במד"ר פט"ו וע"ש פי' מהרז"ו ורש"י בפי' יחזקאל הביא קצת בע"א בשם התנחום' והוא בתנחום' בהעלותך סי' ה' — והנה רבינו הביא זו המלה אודות הדרוש שנדרש בה כדרכו אבל מהראוי להביאה בערך כה של מעלה. ודע כי ערך כה ב' וג' ולפי פי' רבינו של י"מ גם כה ד' ענין אחד להם וכולם הטבעו על שרש כהה ומל"מ — וכנ"ה נגעי' פ"ב מ"א עיי"ע גֶּרְמַן (ח"ב, שס"ח:) ושם פ"ב מ"ב וספרא תזריע פרש' נגעים רפ"ב אין רואין הנגעים בשחרית ובין הערבים וכו', לפי שהכהה (בספרא שכהה) נראית עזה ולא בצהרים לפי (בספרא מפני) שעזה נראית כהה. ב"ר פל"א בשעה שהיא כהה היה יודע שהוא יום וגי' רבינו עיי"ע בטט (ח"ב, מ"א) ושם ובירוש' פסחים רפ"א דכ"ז סע"א בשעה שהיו (כהים) כיהים היינו יודעין שהוא יום. — הכוהה בתוספת' פ"ח דעירובין צ"ל הכוחה עיי"ע כח ב' — ובצרוף עם עין: ב"ר פס"ה כהו עיניו. ושם בהפעיל: מכהה את עיניו. ובינוני ירוש' נדרים רפ"ט דמ"א סע"ב עייני כִהייא. והשם מגילה כ"ח. אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה שנאמר (בראשית כ', ט"ז) כסות עינים א"ת כסות עינים אלא כֵּהוּת ע י נ י ם וכתיב ויהי כי זקן יצחק וגו' כ"ה בכ"י מ' ול' ובא"ה ובמנו"ה אצל ד"ס מגילה צד ע"ב: ובנו"ג אלא כסיית עינים וחסר וכתיב וכו'. בכורות מ"ד. כל מחמת כהיותא וכו' פי' רגמ"ה כ"י לבכורות (בקובץ כ"י אנגיילי' דף ק"ח ע"א) כהיותא דאינו רואה כלל וכ"ה ברש"י שם] —

* כֵּהָיוֹן (מערך כה ב' וג' פירוש מראה כהה (dunkle Farbe תוספת' נגעים פ"ה חזר לכהיון טהור.

☞ כָּהֵיל (פי' כמו יכול בל"מ וכ"ה בלש' כושי עיין פירשט אוצ"מ (I, 576 ברניאל (ב', כ"ו) האיתך כהיל [2]) פי' יכול. *[אחי"ה וכן בדניאל ד', ט"ו ואנתה כהל, ושם ה', ח'. ט"ו כָּהֲלִין וכן בתרג' שהש"ר ז', ט' אי כהיל . . ולא כָּהֲלִין. ותר"י א' בראשית ל"ו, ז' ולא בהילת צ"ל כהילת] —

כֹּהֵן (מל"מ וכן בל"ע كاهن ;Diener, Priester
כִּיהוּן (das priesterliche Dienen (im Ornat)
כר"ג דפ' טרף בקלפי (יומא מ"ג.) וככם בגדיו הכהן (במדבר י"ט, ז') הכהן [3]) בכיהונו פירוש „בלא מום ובלא טומאה בכיהונו במכסים הכהונה בבגדים שהן מתוקנין לעבודה". מפורש במשנה דפרק אלו נאמרין (פ"ז מ"ו דף ל"ח רע"א) כשמברכין הכהנים את העם בגבולין נושאין כפיהן כנגד כתפיהן ובמקדש נושאין כפיהן על גבי ראשיהן חוץ מכהן גדול וכו' [4]). בגמ' דברכת כהנים בפ' אלו נאמרין (שם סוף העמוד) בפי' ר"ח אמר אביי נקטינן לשנים קורא החזן כהנים שנאמר (במדבר ו', כ"ג) אמור להם אמירה להם תהא ולית הלכתא כוותיה דאמר בירושלמי בפ' אין עומדין להתפלל בברכות (ירו' ברכות פ"ה ד"ט רע"ד) רב נחמן בר י ע ק בְ אמר אם כהן אחד אומר כהן אם היו שנים אומר כהנים אמר רב חסדא אפי' לכהן אחד קורא כהנים שאינו קורא אלא לשבט וכן הלכתא ובלבד שיהא החזן ישראל. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ה"ב וכן מוכח קצת מערך חלון ומאו"ז הל' נשיאות כפים רסי' ת"א ושם הובא בקצור פי' ר"ח אבל בדפ"ע הגי' כזו בפי' ר"ח אמר אביי נקטינן לשנים קורא החזן כהנים שנאמר אמור להם לשנים ולא לאחר והלכתא כוותיה אבל הא דאמר רב חסדא נקיטינן כהן קורא כהנים ואין ישראל קורא כהנים שנא' אמור להם אמירה להם תהא לית הלכתא כוותיה, בפ' אין עומדין להתפלל בברכות רב נחמן בר י צ ח ק אמר אם כהן אחד אומר כהן אם שנים קורא כהנים, ירושלמי אמר רב חסדא אפי' לכהן אחד קורא כהנים שאינו קורא אלא לשבטו ובלבד שיהא חזן ישראל ע"כ וכבר העיר הגרי"ב בהפשב"ע כי מלת ירושל' נעתקה ממקומה וצ"ל אחר תיבות בפ' אין עומדין להתפלל בברכות. ודע כי בירו' איתא זה המאמר „א"ר חסדא וצריך שיהא החזן ישראל" קודם מאמר דרב נחמן בר יעקב וכן הובא בתוספ' סוטה ל"ח. ד"ה לשנים ושם הובא רב נחמן בר יצחק כגי' הערוך בדפוסים אבל כגי' הכ"י ה"ב אי' בירו' ברכות הנ"ל ובאו"ז הנ"ל — וכנ"ה כהן גדול (ובלא"ר כהנא רבה סנהדרין ק"י

---

[1]) בדפו"ו בט"ס לסולם. [2]) במקרא כתוב: האיתך כָּהֵל. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס וכ"ה בגמ' בסמוך ובדפוסי' לי' מלת הכהן. והפירוש עצמו הועתק מפי' ר"ח ביומא (בש"ס ווילנא). [4]) בנו"ג במדינה כהנים נושאים את ידיהן כנגד כתפיהן ובמקדש ע"ג ראשיהן ובירושלמי איתא כנגד כתפותיהן וכ"ה באו"ז הל' נשיאות כפים רסי' ת"א.

רע"א) וכהונה (מל"מ כְּהֻנָּה) הרבה פעמים עיין דרשות רז"ל ברכות י"ט: מ"ד. שבת כ'. ל"א. נ"ה: קי"ח: עירובין ס"ג. פסחים מ"ט. נ"ז. יומא ט'. י"ח. שם: כ"ג. ע"א. ע"ב: ע"ג: ר"ה כ"ח: תענית י"ז. מגילה ג'. ט': י"ב. שם: כ"ח. שקלים ב'. יבמות פ"ו: צ"ד. ק': ק"ז. נדרים-ל"ב. גיטין נ"ט. סוטה י"א: ל"ג: ל"ז. ל"ח: ל"ט: מ"ב. מ"ה. מ"ט. קידושין ס"ו. שם: ע'. ע"א. ע"ח: ב"ק ק"י: סנהדרין י"ח: כ"ו. ל"ט. צ': צ"ג. הוריות ט'. י"ג. זבחים ס"ד. ק"א. ק"ב. חולין נ"ו: צ"ב. קל"ב: תמיד כ"ו: מדות ל"ז: אבות ד'. י"ג. ירוש' ברכות פ"ג ד"ו. ירו' נזיר פ"ז דנ"ו. ובלא"ר כַּהֲנָא ובקבוץ כַּהֲנֵי מגילה כ"ב סע"א, סנהדרין ק"י. חולין מ"ט. קל"ג. פסחים י"ז רע"א. גיטין נ"ט: ובלשון נקבה כֹּהֶנֶת חולין קל"א סע"ב, כתובות נ"א. ע'. (במשנה דכתובות ז', א') לפי גי' הירו' והקבוץ כּוֹהֲנוֹת ברכות מ"ד. יבמות ל"ג: ירו' יבמות ספ"ג ד"ה. ירושלמי גיטין ספ"ח דמ"ט ע"ד, ובלא"ר כהנייא ירושלמי שבועות פ"ו דל"ו ע"ג וירושלמי סנהדרין פ"י דכ"ח. ועוד בלא"ר כַּהַנְתָּא חולין קל"א סע"ב, פסחים מ"ט. והקבוץ ברכות מ"ד. כַּהֲנָתָא ושם מפשט ירושלמי כתובו' פ"א דכ"ה ע"ג כהונתא — ונקרא ספר ויקרא תורת כהנים יבמות ע"ב: ויק"ר פ"ז, שהש"ר פ' שרוך, וכן מכנהו רבינו בערך בן ב', ובערך טחב, מדר ג' ועיין רש"י בחולין ס"ו. ד"ה תנא דבי רב. — והפעל ממנו בהתפעל זבחים ק"א: ק"ב. לא נתכהן] —

* כֹּהֵן, כַּהֲנָא (שם אמורא דא"י) מגדולי האמוראים של דור השני היה רב כהנא תלמידו של רב ונקרא בירו' בלי כנוי רב רק כהנא עיין מבוא הירוש' למהרז"פ ק"ט: ועוד היה רבי כהנא בדור הרביעי והוא אחד עם רבי כהן (ירושלמי ברכות פ"ג ד"ו. ירו' כתובות דכ"ה ע"ד, ירושלמי נזיר פ"ז דנ"ו.) ועוד רב כהנא בריה דר' חייא בר אבא, כהנא בר מלכיה (ר' כהנא בר מלכיו) עיין מבה"י שם ק"י.

☞ כהותא (?) (אולי מל"ם כאתא פיר' גערה וריב אבל עיין בפנים) תרג' לחרחר ריב (משלי כ"ו, כ"א) מחרחר כהותא. *[אחי"ה בנו"ג מחרה בהותא ובקצת דפוסים כהותא ויותר טוב הרתא עיי"ע הרת] —

כו (= כָּוָה מל"מ ענין שריפה וכן בל' ערבי كوى ובל"ס כוי (brennen, ein- ausbrennen בפ' החובל (ב"ק פ"ח מ"א דף פ"ג:) צער כואו בשפוד או במסמר. וכפ"ק בנגעים (מ"ה) השחין והמכוה[1], ענין הבער. — ואין שפתותיו נוטפות מור תכוינה (שבת ל':) ענין כיבוי[2]) כבר פירשתי בערך טף. *[אחי"ה עיי"ע טף א' וש"נ שנוי הגירסא, בדפ' אמש' יפה נכלל זה הציון בע' כו א' אבל בדפוסים ראשונים הוא ערך בפני עצמו ולא ידעתי למה כִּי הוא משרש כוה בנפעל. וכנ"ה בקל: ב"ק פ"ה: כוואו בשפוד ובירו' ב"ק רפ"ח ד"ו: כוויו בשפוד, ירו' מעשר שני פ"ה דנ"ו ע"ג דלא כויה ובירוש' ביצה פ"ב דס"א ע"ג דלא כוויה עיי"ע גמר א' (ח"ב, ש"א) ויק"ר פט"ו יצא בנה כווי וכו'. בנפעל: חולין מ"ב רע"ב יכולה היא ליכוות ולחיות וכ"ה בתוספ' חולין רפ"ג, כלים ח', י"א או שנכוה, ויק"ר פט"ו ונכוית, ירושלמי שבת פ"ג ד"ו: והיא נכוית, ירושל' חגיגה רפ"ב דע"ז. אבות דר"נ פכ"ח נכווה באור, ירוש' ברכות פ"ב ד"ה: אתם נכוין . . ואי אתם נכוין ובבבלי ברכות ט"ז: אתם נכוים . . אי אתם נכוים, ירו' נדה פ"ג ד"ג ע"ד יכוה ברותחין ואת לא תיכוה אפי' בפושרין. בפיעל: במ"ר פ"ט כיוה אותה, בהפעיל: שבת צ"ד: נגעים פ"ז מ"ד הכווה (את) המחיה, באתפעל תרג' משלי ו', כ"ח — והשם כְּוִיָּה, כוויה עיי"ע גמר א' ומ"ש ובל"ס כְּוָיָא ובתרג' אונק' שמות כ"א, כ"ה; ויקר' י"ג כ"ד כְּוָאָה Brandmal] —

כַּו (= כַּוָא, כַּוְותָא בל"ע كو, كوة בל"ס כַּוְּתָא פי' חור, וחלון Loch, Höhlung, Fenster) בס"ג דפ' במה מדליקין (שבת ל"ה.) פנים המאדימים את את המזרח וסימניך כוותא[3]). פירוש אם יהיה נר דלוק בבית ובו חלון פתוח למערב מתראה אור הנר כנגד פתח החלון במזרח. בסוף פרק א'[4]) דמשקין (מ"ק י"א.) אמר רבינא כמאן מדלינן האידנא כוותא דדשא בחולי דמועדא פירוש כשיוצאין המסמרים של עץ של קורה שעל הפתח בחולו של מועד לחוץ ונופלת הקורה מחזירין אותה ותוקעין המסמרים בחורין [דהיינו כר' יוסי דשרי למיעבד בלא שינוי][5]). — (א"ב בדניאל (ו', י"א) וכוין פתיחן, ותרגום קול ישורר בחלון

[1]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה נכון ובשדפ"ע ומכוה. [2]) בעה"ק שנ"ב עוד: „או כויה" וכ"ה נכון. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ה"ב וב"ר ובדפ"ע כותא. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר וסופר דלא גמיר עשה מן א' אחרון בחשבו כי א' הוא קצור מן אהרון וכ"ה בדפוסים חוץ מדפ"ר אבל בערך קוותא לנכון פרק קמא. [5]) השלמתי עפ"י ערך קוותא אשר שם הובא כל הענין וכ"ה בפירוש המיוחס לרש"י כ"י במ"ק ושם ג"כ הגי' כוותא עיין ד"ס למקומו, ובנויג קביותא דדשא וצ"ל כגירסא כ"י ש"ח קבוותא וכ"ה בראב"ש דפו"ו אבל רבינו גורס אצל ס"א כוותא גם בקו"ף עיין ערך קוותא.

(צפניה ב׳, י״ד) קל עופא דמצרף (?) ככוא, ותרגום את חלון התיבה (בראשית ח׳, ו׳) ית כות תיבותא). *[אחי״ה בתרג׳ בצפני׳ הנ״ל אי׳ לפנינו דמנצף וכ״ה במתורגמן בע׳ נצף אבל רד״ק הביא בצפני׳ התרגום: דמצפצף וכן מוכח מערך צף ד׳, וכצ״ל במו״ע כאן עופא דמצפצף. — וכנ״ה בתרגו׳ הרבה פעמים עיי״ע כו במתורגמן. — ובילק׳ ירמיה רע״ו הביא בשם פסיק׳ רבתי: כל מי שהיה לו (בת) [בית] טרקלין היה חופר בתוך ביתו כַּוְוי קטנה והיו מכוונים אותו כנגד המזרח וכו׳, ובפסיקתא רבתי פל״א ותאמר ציון משובש חופר בתוך ביתו קטה כמין ניכו׳! והקבוץ כַּוֵוי עיי״ע בי כווי (ח״ב, ג׳.) והושאל לחללים ונקבים שבגוף עיי״ע כן ו׳ ציון מספרי שם. ובלשון נקבה כוותא עיין לעיל וכ״ה בירו׳ יבמות פ״ד ד״ו: אודיק רבי מן כוותא. ילק׳ בשלח רמז רס״ב נפל ביתא ווי לה לכוותא נ״ב לקרותיו וטעות היא. והקבוץ תרג׳ שה״ש ב׳, ט׳ כַּוָּותָא — סנהדרין פ״ד סע״ב כוותא והנכון כגי׳ רבינו בערך בע ד׳ ובע׳ בותא (ח״ב קל״ז, רט״ו.) — כותא אונקל׳ ויק׳ י״א, י״ח בקצת דפוסים ובחולין ס״ג. כואת לפי גי׳ רגמ״ה כ״י שם (בקובץ כ״י אנגייליקא דף שי״ז.) ט״ס וצ״ל בואת עיין ערכו (ח״ב, כ״ז)] —

* כַּוַּאנָא (פי׳ בל״פ خوان שלחן) עיי״ע הבא. אח״ז ומ״ש.

כַּוַּאנְגַּר (מל״פ خوانگر טבח וממונה על השלחן ומאכלות Koch, Tafelmeister, Essen- aufseher = כורנגא צ״ל כורנגר خورنگران פקיד על המאכל מושיב המזון Essenaufseher, Essenservierer) בפ׳ אעפ״י שאמרו בגמרא יושבת בקתידרא (כתובות ס״א סע״א) הוה חליף ואזיל כואנגר דמלכא, ס״א כורנגא דמלכא פי׳ [מסדר] תבשיל של מלך. *[אחי״ה ודע כי ס״א כורנגא כ״ה בכ״י ו״ו ב׳ ובכ״י ה״ב כוורנקא, ובכ״י ל״ד כודנקא וצ״ל כורנקא אבל בכ״י ו״ו א׳ וב״ר ובדפ״ע הגי׳ ס״א כונדק וצ״ל כורנק כגי׳ כ״י ל״ד שצ״ל כורנק, ועפ״י הגהה זו היטב עולין גירסאות כואנגר = כורנגא (כורנקא) עם שתי גירסאות שהביא רבינו בע׳ אכנגרי, אכוונגרי אשר שם ס״א אכרנגרי וכבר הוכחתי (בח״א, ע״ט) כי אכוונגרי הוא הקבוץ מהיחיד אכואנגר של ע׳ הנוכחי וגי׳ אכרנגרי של כ״י ה״ב היא לעומת גי׳ ס״א כורנגא של כ״י ו״ו ב׳ דכאן אשר על כן צ״ל כורנגר שהיא ל״פ הרשומה בע׳ אכנגרי ובע׳ הנוכחי והיינו خورنگران פי׳ פקיד על המאכל ומסדר המאכל וכן פי׳ רבינו בע׳ אכנגרי מ ס ד ר שלחנות ובשם התשובות ממונה על השלחן וגם כאן צריך להשלים מלת מ ס ד ר והיטב פי׳ רבינו [מסדר] ת ב ש י ל כי כונתו על ס״א כורנגא שצ״ל כורנגר שהורכב מן כור פירוש בל״פ תבשיל ומן נגר פיר׳ מתקן, פקיד, ומסדר, ומביט Aufseher, Anordner [1] וכן מפורש בשט״מ לכתובות: מ ת ק ן מ א כ ל ה מ ל ך ו מ ב י א ו ל פ נ י ו ע״כ, רק שם הגי׳ אטורנגא כמו בספרים שלנו (עיי״ע בח״א ס״ה.) ושם הוכחתי כי שבוש הוא מן אכוורנגא, ולכן הטיב פירש״י (עפ״י מה שהגיה מהרש״ל) מושיב ה מ ז ו ן ועוד עיין מ״ש בסוף ע׳ כורדק בענין גזרתה — אבל בערך אכנגרי כונת רבינו על גי׳ אכוונגרי שהורכב מן خوان (כואן = אכוון) שלחן ומן גר = گر (עיין ערך אכנגרי ומ״ש) לכן היטב פי׳ מסדרי שו ל ח נ ו ת . . הממונה על ש ל ח ן המלך. ועוד אם נחזיק בגי׳ כורנגא ג״כ פתרונה בל״פ خورنگاه שומר המאכל ופקיד על המזון עיי״ע אטורנגא (ח״א ס״ה רע״ב) ושם נכתבה בטעות הדפוס המלה הפרסית בתיבה אחת, כי בתיבה אחת פתרון המלה מ ק ו ם המאכל והיכל המלך אשר מושיבין שמה המזונות — וראש התיבה (א)כואן נמצא ג״כ בילקוט הובא בד״ס לתענית כ״ה, צד ע״ה: ויהבו ליה חד כרעא דאבואנא חזו בחלמא דכ״ע אכלי אבואנא דתלתא כרעי ואיהו אבואנא דתרי כרעי וכו׳, ופירוש שם שולחן, ובכולם צ״ל אכואנא בכ״ף ואל״ף הראשון הוא במקום ע ל (עיי״ע אד ב׳ ח״א, ל״א:) ובנו״ג אפתורא ובכ״י מ׳ אתכא וכולם לשון שולחן הם ועיין מ״ש פערלעס בט״ע גרעטץ חכ״ב, כ״ד] —

* כּוּב, כּוּבָא, כּוּדָא, כּוּז, כּוּח עיי״ע כב, כד, כז, כח.

כּוֹי (לדעת רבינו עפ״י דעת י״א בש״ס הוא תיש שבא מצביה Bockhirsch ולפע״ד הוא מין חיה הנקרא בל״ר Antilope picta עיין בפנים) בפרק כסוי הדם (חולין פ״ו מ״א דף פ״ג:) ונוהג בכוי מפני שהוא ספק, פי׳ כוי זרע תיש ונולד מצביה. *[אחי״ה רבינו נגרר בפירושו אחר י״א בחולין פ׳, כוי זה איל הבר וי״א ז ה ה ב א מ ן ה ת י י ש ו מ ן ה צ ב י י ה ר׳ יוסי אומר כוי בריה בפני עצמה היא ולא הכריעו בה חכמים אם מין חיה אם מין בהמה וכו׳, ועיין שם דף ע״ט: ועיין תוספו׳ יומא ע״ד: ד״ה כוי, וכבר היה מוטל הדבר בספק בענין כוי לחכמי המשנה שאיתא

[1]) ובל״ס כורנקס פי׳ מתקן תבשיל ולפע״ד צ״ל כורנקא.

בביכורים פ"ב מ"ח כוי יש בו דרכים שוים לחיה ויש בו דרכים שוה לבהמה וכו', עיין משנה ח' עד מי"א. ובפי"ם להרמב"ם שם מפורש בזה"ל הכוי הוא מין מורכב מן העז ומן הצבי וכן אמרו כוי בריה בפני עצמה היא ולא הכריעו וכו', ע"כ וכ"ה בירושלמי ביכורים ספ"ב דס"ה: איזהו כוי א"ר לעזר עז שעלה ע"ג צבי וצבי שעלה ע"ג עיזה ורבנין אמרין מין הוא עיקרו ולא יכלו חכמים לעמוד עליו ובפי' ר"ש לביכורים שם קצת בשנוי ע"ש ועוד עיין תוי"ט לביכורים ולנזיר פ"ה מ"ז ומה שהשיג שם על פירמב"ם. ועוד עיין או"ח סי' תצ"ח ויו"ד רס"י כ"ח ורס"י ס"ד וסי' פ' לענין דיני הכוי. והנה רמ"ל ואחריו לעוויזאהן (תולדות החיות קט"ו והלאה) והח' לעווי רצו לפרש כוי שהוא τραγέλαφος, tragelaphos כלומר חיה של תיש וצבי אבל גזרת המלה אינה עולה יפה וגם מ"ש הגאון רש"ל בכ"ח, ד', רכ"ד הוא דוחק. וזה רבות בשנים נסיתי את חילי לבאר (בחקירות של מ"ע בן חנניה ללעף ח"י צד 218) מלת כוי מלי' צענד gâo סאנסקריט והוצואריש g°ô בלי' ארמניה kov עיין יוסטי צענדליקסיקון 104 ופירושו שור, פר Stier, Rind וכ"ה בל"פ החדש' گاو ויש במינו גם מין שנקרא گوو (= گاو کوهی) פי' שור בר וזה נקרא ג"כ מין חיה אשר שמו בל"ר Antilope picta (עיין וואולירס ח"ב, ס"ד, תתקמ"ז) והוא ממיני יעלים ומראהו וגדלו כצבי ויש לו צמה תלויה משער (Haarzopf) מאמצע צוארו כמו לתייש ולכן חשבו י"א כי כוי בא מן התייש ומן הצבייה כי מראהו הוא כצבי ושער זקנו מתחת לגרונו הוא כתייש ובענין מאן דאמר כוי זה איל הבר אולי יש להגיה כוי זה יעל הבר (ווילדע געמזע) או יש לנקד אַיָּל הבר (ווילדער הירש) וכן נקרא בל"פ שור בר וצדין אותם וגם גדל בעדרים וזהו מה שאמרנו (חולין פ'.) ושל בית דושאי[1] היו מגדלין מהן עדרים] —

1 כַּוֵּן (הוא הפיעל משורש כון בל"מ בפיעל כּוֹנֵן ועניני הכנה ותקנה ויסוד והושאל אצל רז"ל להכנת הלב והמחשבה die Gedanken auf etwas richten) בר"ג דפ' אמר להן הממונה (יומא כ"ח:) דילמא כתלי בית המקדש בשש ומחצה משחרי משום דמכווני[2]. „פי' בירו' בפ' כיצד מעברין (ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג) אמר ר' יוסי[3] מי שאינו יודע[4] לכוין הרוחות יראה (מקום) [צ"ל ממקום] שהחמה זורחת[5] באחד בתקופת תמוז עד מקום שהיא זורחת בא' בתקופת טבת אלו פני מזרח [וכו'][6] עד כמה יגעו הנביאים הראשונים לעשות שער המזרחי שתהא החמה מצומצמת[7] בו [באחד] בתקופת טבת (ובתקופת) [ובאחד בתקופת] תמוז. ז'[8] שמות נקראו לו שער סור ששם הטמאים פורשין הה"ד (איכה ד', ט"ו) סורו טמא [קראו למו]. שער היסוד ששם היו מיסדים ההלכה. שער החרסית[9] שהוא מכוון כנגד זריחת החמה כדכתיי (איוב ט', ז') האומר לחרס ולא יזרח. שער האיתון שמשמש[10] כניסה ויציאה. שער התווך שהוא ממוצע[11] בין שני שערים. שער החדש ששם חידשו הסופרים[12] הלכה[13]. שער העליון שהוא למעלה מן העזרה"[14]. בפ' אלו הן הגולין (מכות ט' סע"ב) ומכוונות להם דרכים מזו לזו שנאמר (דברים י"ט, ג') תכין לך הדרך. — (א"ב תדג' והנה אמת נכון (דברים י"ג, ט"ו) והא קושטא כיוון). *[אחי"ה והיה לר"ב להעיר גם על תר"י א' דברים י"ט, ג' שהעתיק עפ"י הגדה הנ"ל תכוונון לכון ארחא. וכן תרגום נכון, נכונה, ישר, כנים עיין במתורגמן. וכן אצל רז"ל בירו' ברכות פ"ד ד"ח ע"ג בית קה"ק שלמטן מכוּוָן כנגד בית קה"ק שלמעלן מכון לשבתך (שמות ט"ו, י"ז) מכוון כנגד שבתך. ירושל' עירובין הנ"ל הארון היה מכוון להם את הרוחות. ב"ר ר"פ ט"ו צריך לכוון את רוחותיה. מ"ק י' רע"א עיי"ע אמר (ח"א, קכ"ו) סנהדרין כ"ט. אם נמצאו דבריהן מכוונין תוספת' שביעית פ"א מכוונין את הנטיעות. והושאל לשימת לב ומחשבה. ברכו' ה': וש"נ בלבד שיכוין לבו לשמים. שם י"ג רע"ב צריך שיכוין את לבו. שם ל': לא כוון מר דעתיה. כדי שיכונו לבם לאביהם שבשמים (בב"נ ובכ"י ש"ס ובראשונים: למקום וכ"ה בכ"י תוספת' ברכות פ"ג ובנו"נ לפני המקום). שם ז'. לכוין אותה שעה וכו'. ל"ד. עד דמכוין דעתיה. חולין ל"א סע"א קא מכוין . . .

[1]) או לגי' הערוך בערך רשאי: ושל בית רשאי ובכ"י רגמ"ה לחולין: רישאי ופי' מקום. [2]) וכה"ג בפירוש ר"ח הובא בתוספי ישנים יומא שם ד"ה דלמא וכ"ה בכ"י מ' ב' (אצל ד"ס צד ל"ז) וע"ש הפי' בתוספי ישנים ושם עוד מלת טובא וכ"ה בפירוש ר"ח (בש"ס ווילנא) אבל בכ"י ש"ס ליתא וליתא בחי' הריטב"א ובנו"ג משום דלא מכווני טובא. [3]) בנו"ג יוסה. [4]) בנו"ג אם אין יודע. [5]) בנו"ג צא ולמד מן התקופה ממקום וכו'. [6]) השלמתי כי כצ"ל בערוך שהיה מקצר והולך עד דבור כמה וכו' אבל כ"ה ג"כ בפירוש ר"ח. [7]) בנו"ג מצמצמת וכ"ה בפירוש ר"ח. [8]) כ"ה לנכון בדפ"ר פיז' ואמ', ובדפ"ו בט"ד ו' ובפירוש ר"ח (בש"ס ווילנא) בטעות ד'. [9]) בנו"ג חריסית עיי"ע חרס ב'. [10]) בנו"ג שהוא משמש. [11]) בנו"ג מיוסד. [12]) בנו"ג חודשו סופרים וצ"ל כמו בערוך. [13]) בנו"ג את ההלכה ע"כ הועתק מפירוש ר"ח (בש"ס ווילנא). [14]) בנו"ג מעזרת ישראל החיל ועזרת הנשים.

דלא מכווני וכו'. ירוש' סנהדרין רפ"ד דכ"ב. רב הונא כד הוה חמי שהדין מבוונה הוה חקר וכד הוי חמי הכין והכין הוה מכוון (ובירו' שם פ"ג דכ"א רע"ג הגי' בטעות בִּכוונא . . הוה מכון). התפעל בירו' מגילה פ"א דע"א ע"ג דרש הכון (עמוס ד', י"ב) התכוון לִקראת אלהיך ישראל. ועוד עיין ביצה כ"ג: וש"נ פסחים נ"ג: מגילה י"ב. יבמות ל"ט: נְזיר כ"ג. סוטה ל"ו: ב"ב ט"ז. סנה' ק"ט. באתפַעל קידושין פ"א רע"ב לאיסורא איכַוְּנֵי. חולין צ"ה. איכוון לצעורי לחבריה. אתפְעל חולין י"ד. דלא אִיתְּכַן. הִפעיל ביצה ב': מֵכִין, מְכִינָה ועיין ערך הֲכָנָה. הָפעל ביצה כ"ו. והלאה המוּכָן. ירושלמי ביצה פ"א ד"ס סע"ד וס"א רע"א מוכנה לשחיטה . . מוכנין לשחיטה . . אפי' אינה מוכנת. חולין י"ד. אינה מן המוכן. יומא ל"ח: אין אדם נוגע במוכן לחבירו. והשם כִּוּוּן, כַּוָּנָה, כַּוָּנָה ב"ר ר"פ ט"ו צריכה כוון. ברכות י"ג סע"א צריכה כונה. ושם: כונה בלא קריאה . . כונת הלב. מגילה כ'. כוונת הלב. חולין ל"א סע"א ורע"ב לא בעי כוונה . . דבעינן כוונה. ירו' יבמות פ"ח ד"ט רע"א איכן מצינו בתורה שהמילה צריכה כוונה וכו' ובלשון תרגום כַּוַּנְתָּא (תרגום תהלים ז', ד') ותר"י א' לבמד' ל"ה, כ' בצדיה: בכוונות לבא] —

2 כִּוֵּן (מע' הקודם ופי' פנה sich wohin wenden)
ויפנו משם האנשים (בראשית י"ח, כ"ב) תר"י וכוינו מתמן גבריא[1]. פנו לכם (דברים א', ז', מ') כוינו לכון[2]. *[אחי"ה וכנ"ה בתר"י ב' דברים ב', ח' ונפן: וכוונן, ואפן (שם י', ח') תר"י א': וכוונית. תתאו (במדבר ל"ד, ז', ח') תר"י א' מכוונין. ובאונקלס תכונון] —

1 כֵּיוָן (מלת תואר הפעל ולע"ד משרש כון של ערך הקודם פי' בדרך הישר ונכון והיותר קצור geradezu, geraden Wegs ופי' מיד ולאלתר (sofort, gleich בס"נ דפרק אלו מציאות (ב"מ ל"ג סע"א) ובירושלמי בפרק אלו מגלחים בגמ' אין קורעין (ירושלמי מ"ק פ"ג דפ"ג:)[3] שמואל קרע מאניה על ההוא מרבנן דאסבריה הא מתניתין דתנן בפ"ג בתמיד (מ"ו דף ל' רע"ב) ושני[4]) מפתחות אחד יורד[5]) לאמת שחי מהו יורד לאמת שחי שהיה שוחה אמה עד שלא יפתח[6]) ואחד פותח כיון, פי' פותח לאלתר כמו אפשר יעשנו בדפוס ויקבענה כיון (פסחים ל"ז. נ"ה). פירוש במהרה. *[אחי"ה וכן פי' רש"י בפסחים ל"ז. וקידושין כיון: מהר. ועוד מצאתי פעם אחת בסוף מסכת כלה מיד עמד ונפל על אפיו וכיון אבד. ונגזרה המלה מערך הקודם עיין מ"ש בתחלת הערך ודוגמתו בל"י εὐθύς שפירושו נכון וישר והושאל להוראת תיכף ומיד. ודבור המתחיל של הערך צ"ל כיון כמו שאיתא באמת בערה"ק שנ"ב אבל בדפוסי הערוך הגדול אי' כוון וצ"ל כיון. ופי' מחודד משוגה מפי' הערוך תמצא בנידן שלנו במ"ע גרעטץ חכ"ט 289 והלאה ושם הגיה גרעטץ כזה אחד יורד לאמת בית השית ואחד פותח כַּוְיָן פי' חלונות. ויש להביא ראיה לשבוש כיון במקום כוין מגי' הילקוט בע' כן] —

* 2 כֵּיוָן (לפע"ד מערך הקודם פירוש מיד אחר (sobald als, gleich nachdem ותמיד נתקשר עם ש' או ד' של אחריו ד"מ ברכות ו': כיון שנצרך אדם לבריות וכו'. שבת ל'. כיון שמת אדם וכו', תוספת' סוף קידושין וכיון שמת אברהם אבינו וכו'. יומא כ"ב: כיון שנתמנה אדם ועוד הרבה עיין יומא ל"ח. ל"ח: פ"ו: חגיגה ה': י'. מ"ק י"ח. כ"ח. יבמות ס"ג: סוטה י': י"ג. כ"א. ב"ק ס'. צ"ט. ב"מ ק"י. נדרים מ"א. סנהדרין צ"ו. ק"ג: נדה ל"א: ס"ה. ועוד הרבה זולתם. — כיון בילקוט האזינו רמז תתקמ"ב ד"ה הוא עשך עיין ערך כן ז'.

* כּוֹנָנִיּוֹת כנונים עיי"ע כן ו' — כנה עיי"ע כן א'. — כונתא עיין אחר ע' כון.

* כּוּנְדְקָא ס"א בע' כואנגר ע"ש אבל ט"ס הוא כמו שהוכחתי.

[1]) בנו"ג ואתפניאו כתמן מלאכיא. [2]) בנו"ג אתפניאו. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר אבל בשדפ"ע לי'. [4]) בנו"ג בתמיד ושתים אבל כגי' רבינו אי' בירו' ב"מ ספ"ב ד"ח ע"ד. [5]) כ"ה לנכון בדפ"ר וכ"ה בעי' שחי אבל בדפ"ע בכאן אחת יורדת ובדפ"ו יורדות. [6]) כ"ה לנכון בדפ"ר אבל בשדפ"ע שהיה שוחה שלא יפתח ועיקי כגי' הדפ"ר ופירושו שהיה מכניס ידו בחור שבכותל עד בית שחיו ופותח וכפירש"י בקידושין. ובערך שחי פי' רבינו בזה"ל אחד יורד לאמת השחי ואחר פותח כיון עיין בערך כיון פירוש מוריד ידו צד השחי ופותח ע"כ ואין אצלי כל ספק שצ"ל בירוש (= בירושי) והוא בירושלמי קידושין ספ"ב ד"ח ע"ד כי שם איתא בזה"ל שהיה מוריד ידו על שיחיו היה פותח כיון ע"כ וצ"ל שהיה מוריד ידו עד שחיו [ופותח. ואחד] היה פותח כיון. והראיה כי כוונת רבינו היתה על הירושלמי הנ"ל אחרי שגם בערך הנוכחי ציין בפירוש גמרא דירושלמי מ"ק לפי גי' דפ"ר (וכ"ה בירו' הוריות פ"ג דמ"ח: עיי"ע בית שחי בח"ב. פ"ו וש"נ) ואהז רבינו דרכו הידוע מאז להביא בערכים שונים ציונים בגירסאות שונות ולכן גם בערך זה כיון לגי' ופי' הירושלמי מ"ק הנ"ל ובעי' שחי לגי' ולפי' הירושלמי דקידושין הנ"ל. — ושבוש מלת פירוש תחת בירושי היינו בירושלמי כבר הראתיך בערכים אפוטרופוס. הדפה. יתק.

* כּוּם, כּוּס, כוסבר כוסילתא, כוף, כופיא, כופיתא, כופתא עיין למטה בערכים בלי ו"ו אחר הכ"ף.

כָּוַוץ (נרדף עם קבץ, קפץ וכן בל"ע قبص، قبط ועוד خوص וכולם ענין קביצה וצמיתה הוא (sich zusammenziehen = schrumpfen בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ׳ סע"ב) ותנא דידן צמר מיכווץ כויץ. ובר"ג דנדה (ג׳ סע"א) מוך נמי אגב זיעה מיכווץ כויץ [1]). ובאלו טרפות בגמ' הריאה (חולין מ"ו: מ"ז:) בקירירי לא דכווצא. פי' צומתין [2]). — (א"ב פי' בל"י נפתל עקש נצמת).

כוור (= כַּוְּרָא, כַּוְרָא פי' דג וכן נקרא מין דג מיוחד בלי' צענד kara עיין יוסטי צענדליקס' ע׳ט) בס"ג דפ"ק דמשקין (מ"ק י"א סע"א) כוורא טויה באחוה, פי המלח והדג אחים שניהם מן הים נבראו ימלחנו הרבה ולאחר צלייתו יתננו במים צוננין שהוא אביו היינו אסקיה באבוה אכליה [3]) בבריה מטבילו בציר היוצא ממנו ושותה [4]) עליו אביו המים וזהו שכתוב בספרים [5]) כוורא תחלי וחלבא מיא ולא [שיכרא שיכרא ולא] חמרא (מ"ק שם) אמר הגאון רב שרירא אנו לא כך למדונו רבותינו אלא כך למדונו [6]) כוורא מיא ולא חמרא המרא ולא שכרא וזה קודם שיתעכל אבל לאחר שיתעכל טוב לשתות עליו מן היין ומן השכר וכל אדם ראוי לעשות כטוב לגופו וזה שאמר (מ"ק שם) כוורא תחלי וחלבא לטעון גופא ולא לטעון פוריא שהן יפין לגוף והוא סבלן אלא שמרבין הזרע לכן אין המצע סובלן [7]), מיכליה [8]) בבריה פי' מוריים של דגים מביאין דגים קטנים שאין בהן שמנונית ומולחין אותן כדי שייבשו ועושין מהן מוריים ומשלח מהן מנות איש לרעהו וכשיאכל בו הדג מטיב את טעמו והוא לו כבן [9]). בר"ג דפ' גט פשוט (ב"ב קס"א:) ובפ' אחרון דגטין (פ"ז רע"ב) רב צייר כוורא, פי' צורת דג. — (א"ב תרג' צפור שמים ודגי הים (תהלים ח׳, ט׳) צפרי שמיא וכוורי ימא). *[אחי"ה כוונת ר"ב בהביאו זה התרגום בעבור שיש ספרים גרסו נוני ימא ובמתורגמן הובאו שתי גירסאות ושם הובא ג"כ תרגום בני שחץ (איוב מ"א, כ"ו) בני כוורי ולא ידעתי למה לא הביא גם תר"י בראשית א' כ"ו; מ"ח ט"ז כוורי ימא — וכנ"ה במ"ק שם ההוא כוורא תילתא בישולא תילתא מילחא ותילתא טויא. שם כוורא סמוך למיסרחיה מעלי, שם כוורא תחלי וכו', עיין ערך תחל ב'. שבת ק"מ: כוורא ובשרא וכו', ב"ב ע"ד: כוורא מליחא מעלי וכו'. חולין ק"ט: עיי"ע גרתא (ח"ב, שע"ח.) ירוש' שבת פ"ז ד"י. ההן דצייד כוורא וכו', והקבוץ כוורי תענית כ"ד סע"א, קידושין ע"ב סע"א, ב"מ י"ב: עיין ערך לבא ב', קף ו'. ובאשכול הל' מ"ק ואבלות קמ"ז. ססי' מ"ג הביא מ"ק י"א. פום בדיתא לבאי כוורו אתו כולי עלמא צײדי ואייתי כ ו א ר י וכן הוא ברי"ף ובנו"ג היחיד אייתי כוורא ובערך לבא הגי' כוורי. ומלת כוורו הוא פעל כלומר צדו דגים fischen, ובנו"ג כוורי ובר"ף גם כאן: כוארי אבל בר"ן שם כוורי] —

* כּוּר, כּוּרָא עיי"ע כר.

* כּוֹרָה (פירוש כמו קוֹרָה Balken, Umfang וכן כּוֹרֶת, כֹּרֶת) ירו' ברכות פ"א ד"ב סע"ג לא סוף דבר ג ו פ ו אלא אפי' כורתו כ"ה בגי' המהרש"ס ובנו"ג לא סוף דבר טפו וצ"ל גופו וכ"ה בב"ר פט"ו וכ"ה בילקוט בראשית רמז כ' וכצ"ל בשהש"ר פ' אחת ושם בט"ס גופו. ובב"ר ושהש"ר הגי' קורתו ובילק' שם צורתו וצ"ל כורתו וכן פי' המהרש"ס שם כורתו גזעו כמו קורתו בחלוף כ"ף בקו"ף ע"כ. ירושלמי עירובין פ"ג דכ"א. תיפתר כשהיתה כורתו ארבעה, ובירו' סוכה רפ"ב דנ"ב סע"ד בט"ס ככרתה, ירו' סוטה פ"א די"ז רע"ב לפי גי' דפ' אמש' כורתו דחרוביתא וכ"ה במד"ר פ"ט ובד' קראט' בט"ס אורתא ובירו' פיאה ד"כ סע"א בירתא דחרוביתא וצ"ל כורתא פירוש קורתו של חרוב וכ"ה באמת במד' שמואל פי"ג. וכן משתמש בזו המלה בקשור קורה רה"ג בסד"ט 15 בכלים כ', ה' וסמנתיו בערך כפת ד' ע"ש — ונרדף עם כּוֹרֶת, כֹּרֶת תוספתא כלאים רפ"ג כורת . . ונוף. ירושלמי כלאים רפ"ה דף כ"ט ע"ד הכורת . . והנוף. ושם רפ"ו ד"ל: אין אותו הכורת ממעט

[1]) בנו"ג מכויץ כויץ. [2]) בנו"ג בחמימי לא דכווצי בקירירי לא דמטרשי. וגי' רבינו בהפך בחמימי לא דמטרשי עיי"ע טרש ב' וסוף המאמר הביא כאן. אבל משבת הנ"ל נראה כי גי' שלנו עיקר כי ע"י החמימות נצמת וכן פירש"י בשבת י"ט סע"א דכווציה: ברותחין. [3]) וכה"ג ואוכליה בכ"י מ׳ ובנו"ג וכן בסמוך מיכלי. [4]) כ"ה בכל כ"י ובדפ"ר, ובשדפ"ע ושותף. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב וכן היה מציין הגרי"ב בהפשב"ע אולם בערוך איתא בדפוסים בספרא ובדפ"ר בקו על הרי"ש כספרי ובכ"י ו"ו א׳ בספרי אולי יש להגיה בסיפא והיינו בסוף פ"א דמשקין. [6]) כ"ה רק בכ"י ו"ו וה"ב. [7]) ועיי"ע טען ב' פ"א ובענין נפקא מיניה בין שני הפירושים בערך הנוכחי עיין מ"ש בעל הגיון שלמה ע' זה. [8]) בנו"ג מיכלי ועיין לעיל גי' אחרת. [9]) ובגוף הענין פי' כן המיוחס לרש"י.

ארבע. והקבוץ שם: שהיו הַכָּרָתִין נתונין וכו', ושם מקום כרתון צ"ל כרתין, ושם דכ"ט: רפ"ד: הכרתים. ור"ש בפ"ד דכלאים מ"ג גרס הכוורתים ע"ש וצ"ל הכורתים.

כּוֹרְדַּק (לפע"ד מל"פ خوردنی פי' מאכל או יותר טוב להשלים מלה פרסי' پز כי خورده پز, خوردی پز פי' מבשל Koch ועוד עיין בסוף הע') בס"ג דפ' כל שעה (פסחים מ':) רב פפי'[1]) שרא לכורדקי דבי ריש גלותא. פי' נחתומים המבשלים ויש בזה פי' ב ע'[2]) זמלסטר[3]). — (א"ב בורדקאי כתיב בנוסחאות דידן ע"ש). *[אחי"ה ובע' בורדקאי (ח"ב, קפ"ז) הארכתי ע"ש ועוד בע' אכנגרי (ח"א, צ"ט) וע' כואנגר. ובכ"י ה"ב אי' בע' הנוכחי בפנים הע' לכוורדקי והנכון בוי"ו אחד ופתרון המלה הפ' עיין בתחלת הערך, ובע' אכנגרי ובערך כואנגר הבאתי ג"כ גי' אכרנגרי (אכוורנגרי) והיא תוכל היות לשון פרסית כורשגר = خورشگر פקיד על המזונות, מתקן המאכל ומבשל ואחד הוא עם כואנגר خوانسگر וא"כ גם כאן נוכל להגיה במקום כורדק: כורדקר = خورشگر והרי"ש בסוף התיבה רגילה להשמט כמו איזגדא סרכא עיי"ע וזה נ"ל עיקר כי כורדק בלי השלמת מלה פרסי' פז (עיין לעיל) ענינו רק מאכל ולא מבשל ועושה מאכל] —

* כּוּרְכְּיָא עיי"ע אחר ע' כרוכה.

כוורנק (מין אילן עיין בערוך ולפע"ד עיקר הגי' בבי"ת. עיין ערכו בח"א, י"ט; שם ע"ד: והעתקתו Citronenbaum, Riechpflanze אבל עיין סוף הערך ומ"ש) בפ"ק בתעניות בס"ג (תענית י"ד:) איזוהי נטיעה של שמחה זה הנוטע כוורנקי[4]) של מלכים. ובר"ג דמגילה (ה':) נטיעה של שמחה נטע[5]) ואי זו היא נטיעה של שמחה זה הנוטע כרוונקי[6]) של מלכות[7]). ובסוף[8]) גמר' דפ' עושין פסין (עירובין כ"ה סע"ב) ההוא כוורנק[9]) דהוה ליה לריש גלותא בבוסתניה. פירוש אילן ששותלין כשנולד האדם לצרכו בבוסתנא. — (א"ב בנוסחאות אכוורנקא כתוב). *[אחי"ה ויש להגיה במוספיא אבוורנקא בבי"ת כי כ"ה בכל המקומות הנ"ל וכ"ה אבורנקא בכ"י ב"ר בערך אכורנקי לפי גי' י"מ ובבי"ת אי' ג"כ שם לפי גי' כ"י ה"ב אולם נ"ל שהוא בט"ס איתא כן כי סדר האותיות מעיד כי בכ"ף צ"ל. אבל בגוף הדבר נ"ל עיקר גי' הספרים בבי"ת ומגזרה הרשומה בערך אכורנקי ועיי"ע אבורנקי. ועוד אולי הגי' בכ"ף יש לקיים ע"י מלה פרסי' کنج פי' מין אילן דקל או کنج מין ארז. וז"ל רגמ"ה כ"י לתעני': אכוורנקי של מלכים שכשנולד בן נוטעין אילן אחד לשמו וכשמעמידין אותו למלך עושין ממנו כסא מלכות ע"כ וכ"ה בפירש"י בתענית בלשון ראשון ע"ש. ובענין פירש"י בעירובין עיין מ"ש בערך אכורנקי הערה ו' — וראיה עצומה לפירושי כורנקא (כוורנקא) ע"י מלה פרסי' کنج פי' ארז מצאתי מספור בגטין נ"ז סע"א כי הוה מתיליד ינוקא שתלי ארזא ינוקתא שתלי תורניתא וכו', ולכן גם כאן כורנקא פיר' ארז ונטיעתו בלידת הבן נקראת נטיעה של שמחה] —

כַּוֶּרֶת (מל"ע كوار، كوارة סל של דבורים Bienen-korb) בגמ' דפ"ק דשבת (ח':) זרק כוורת לרשות הרבים, ובפ' המוכר את הבית בגמ' מכר את הדלת (ב"ב ס"ה סע"ב) דתנן בסוף שביעית (פ"י מ"ז) כוורת דבורים ר' אליעזר אומר הרי הוא כקרקע. — (א"ב פירוש כלי עשוי מקש או קנים להכנים בתוכו נחיל של דבורים ואחר הכנסן לתוכו נקרא כוורת סתם ויש פעמי' שעושים כלי כמין כוורת ומכניסים לתוכו דברים אחרים). *[אחי"ה ונכון הוא והראיה משבת ל"ה. כוורת הקש וכוורת הקנים, כלים פ"ח מ"א כוורת פחותה ופקוקה בקש וכו'. תוספתא כלים ב"ק פ"ו הכוורת והכפישה וכו'. תנחומ' ריש במדבר עיין ערך כדור. ורה"ג בעוקצין פ"ג מ"י פי' כוורת ע"י חלתא בשבת ע"ד ב' וכן פירש רש"י כ"מ חלתא (עיי"ע) ע"י כוורת. ותרגום נופת צופים (תהלים י"ט, י"א) וכווריתא חליאתא (כ"ה בכ"י תרג' הובא מלעוו בעסת"ר), ובעה"ק שנ"ב העתיק בין שטא"ק (= Bienenstock) ושם הובא ג"כ בזה"ל: ככלוב מלא עוף ת"י ככוורת דמליא זיבוריתא ע"כ וכ"ה בע"מ של בוקסט' בשם ערוך קטן אבל לפנינו בתרגום ירמיה ה', כ"ז איתא בע"א] —

---

[1]) עיי"ע וכ"ה בעי' חסס; ובכ"י ש"ס רב פפא. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב. [3]) כ"ה בדפ"ר, פיזי ואמ'; ובדפו"ו זמלסתר ובכ"י ה"ב זומא לסטרא עיי"ע זמלסטר וש"נ. ובכ"י ו"ן אי ובי איי בפירוש דמלסטר וצ"ל בפרי (והיינו בפרק) זמלסטר וכ"ה בפי' בכ"י ב"ר כי תחלת סדורו של ערוך היה עפ"י פרקים עיין מ"ש במבוא. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ובי ל"ד ה"ב וכ"ה בסמוך וכ"ה בהוספת אי' אכוורנקי בכ"י ש"ס ובפי' רגמ"ה לתענית וכ"ה בדפ' פיזי בגמ' וברש"י, ובדפ"ע בערך הנוכחי כורנקי וכ"ה בכ"י ה"ב בעי' אכורנקי לפי גי' יש שונים, ובכ"י ב"ר כאן: כודנקי וצ"ל ברי"ש ובאלף בראש איתא בערך אכורנקי ובנו"ג אבוורנקי. [5]) לי' בנוסחי. [6]) ובכ"י ש"ס אכורנקי ובנו"ג אבורנקי וכ"ה בפי' ר"ת במגילה (בש"ס ווילנא). [7]) בנו"ג מלכים. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ן; ובדפ"ע ובריש. [9]) בכ"י ש"ס אכוורנקא ובערך אכורנקי בוי"ו אחד ובעה"ק שם אבורנקי ובנו"ג אבוורנקא ובאו"ז חל' עירובין סי' ק"ל ס"ק י"ב אבארנקא.

כּוּז (בל"ע לַגִ, בל"פ לַגִנִ פי' בקבוק ופך Krug) בר"ג דפ' ר"א אומר תולין (שבת קל"ז סע"ב) תלא כוזא בסיכסא הכי נמי דמיחייב, פי' תולין חצבא על היתד דהוי אהל ארעאי. בר"ג דפרק המוציא יין (שם ע"ז:) כוזא כזה כלומר כזה כלי קטן, בר"ג דפ' מי שהפך (מ"ק י"ב סע"א) זופתין כוזתא ואין זופתין חביתא. פירוש מר דאמר [1] זופתין חביתא חייש לפסידא ובחביתא איכא פסידא יתירה אי לא זייפת לה משום דנפיש [2] בה יינה ובכוזא [3] ליכא פסידא יתירה, מר דאמר [4] זופתין לכוזא חייש [5] זופתין לכוזא חייש לטירחא ובכוזא ליכא טירחא יתירה ובחביתא איכא טירחא יתירה [6]). בפ' כל הבשר בסוף הלכה העוף עולה (חולין ק"ז) אתקין רב אשי בהוצל כוזא בת רביעתא. בפרק שלישי בתמיד (מ"ו) כוזא [7]) דומה לקיתון גדול של זהב. — (א"ב פי' בל"י כלי מוכן ליתן מים לנטילת ידים גם מין כלי מוכן ליתן בו מים למזוג היין ואולי נעתק שם זה ליוגים מן לשון עברי כוס. תרגום בפסוק ומרדכי יושב (תרגום שני לאסתר ב', כ"א) היוויא חורמנא בכוזא דדהבא). *[אחי"ה עיין עוד תרגום שני שם ו' י"א כוונת ר"ב על ל"י χοῦς מדה לדבר לח והנכון שהוא ל"ע הרשום' וכן מעיד רע"ב לתמיד הנ"ל עיין במ"ר להח' אייזלער ח"א, 57. והגזרה מן כזה (שבת ע"ז:) הוא רק בדרך הלצה — וכנ"ה בתמיד שם סמ"ט הניח את הכוז על מעלה שניה ויצא ובירו' יומא פ"ב דל"ט: הניח הכוז על מעלה שנייה ויצא ונטל את הכוז ממעלה שנייה ויצא. שבת ל"ג: מ"ח רע"א תענית כ' סע"ב כוזא דמיא וכ"ה גי' כ"י ו"ו לעיל בציון משבת קל"ז סע"ב. ע"ז כ"ט. אייתי כוזא חדתא ומלייה מיא. במשקל ארמי כּוּזְתָא במ"ק שם וכ"ה בירו' מ"ק פ"ב דפ"א רע"ב אבל בכ"י ש"ס במ"ק כוזא. ועוד י"ל כי אולי יש לנקד כּוּזַתָא והוא קצור מן כּוּזַנְתָא שהוא ל' קלילה מן כוז כלומר כוז קטן והראיה מרש"י בע"ז ע"א: ד"ה כוזנתא מציין מ"ק י"ב. בזה"ל זופתין כוזנתא וכו' וכן גורם שם רש"י בע"ז: אפומיה דכוזנתא ובנו"ג דכזנת' וכן גורם רש"י כ"י בשבת קל"ט סע"ב (ד"ס שם צד קס"ד:) אפומא דכוזנתא ופי' כלי קטן שמערין בו יין מן החבית ובנו"ג בפומיה דכוזני ובערך צבת א' הגי' אפומא דכוזינתא ע"ש ומ"ש ואולי מזה הענין כזנתא בירו' קידושין פ"א ד"ס רע"ב לפי גי' דפ' קראט' ובעל קה"ע גורס כזוניתא ע"ש וצ"ל כוזניתא אבל עיי"ע זגתא — יבמות ע'. בן בתי כוזא עיי"ע כד] —

כּוּךְ (לפע"ד מל"ע ופ' לוֹךְ בית קטן בלי חלונות Nische) כפ"ק דמשקין (מ"ק ח': במשנה) אין חופרין כוכין וקברות במועד. גמר' (שם) מאי כוכין אמר רב יהודה כוכין בחפירה וקברות בבנין. תבוא [8]) בכלח אלי קבר (איוב ה', כ"ו) תרג' [תעול] בשלמות שנייך בכוכא לבית קבורתא. *[אחי"ה וכן אבד כלח (שם ל', ב') תרג' הוביד כוך ות"א להוברא בכוך קבורתא — וכנ"ה בדרז"ל ב"ב ק': במשנה המוכר מקום לחבירו לעשות לו קבר וכו', עושה תוכה של מערה ד' אמות על שש ופותח לתוכה ח' כוכין וכו', וכוכין אורכן ארבע אמות ורומן שבעה ורחבן ששה ר"ש אומר וכו' פותח לתוכן י"ג כוך ע"ש כל הענין, ושם ק"א רע"ב והא נגעי כוכין לאהדדי ע"ש הפירושים. ירושל' ב"ב רפ"ג די"ג ע"ד המוכר קבר לחבירו כיון שקבר מת אחד בכוך חזקה לכל הכוך. תוספתא אהלות ס"פ י"ז שדה שאבד קֶבֶר בתוכה והיא שדה כוכין שדה כוכין היא שדה שאבד קבר בתוכה ואי זו היא שדה כוכין כל שחופר בארץ ומבליע את הכוכין לצדדין, ובאהלות פי"ח מ"ב אי' שדה בוכין עיי"ע בית פרס (ח"ב פ"א:) וע' בך (שם צ'), ולכאן שייך מה שהביא רבינו בערך (ככי) [כך] מתענית כ"ב סע"א וגיטין ס"ח סע"א ע"ש ומ"ש. ובענין גי' ופי' רגמ"ה לתענית כ"ה, עיין מ"ש בע' בְּרָךְ (ח"ב, קצ"ג הערה א') ועוד עיי"ע ככא א'. וכוכין היו חפירות בבית הקברות באחוזת הקבר ובפרט היו רגילין בארץ ישראל ועיין באריכות מזה הענין מ"ש החו' צוקערמאנדל במ"ע גרעטץ חכ"ג. ובהיות כוכין חפירות במחילות הארץ כעין אהלים בלי חלונות לכן נקראו כן על שם ל"ע ופ' הנ"ל. וראוי להעיר על השאילה ששאלו ראשונים לרב נטרונאי גאון ז"ל אי זו היא דרך ישרה בקבורה אם להטילו בכוך ולהנח למעלה מן הכוך שלא יגע בפניו עפר וטיט וכו' וכו', עיין תורת האדם לרמב"ן ענין הקבורה צד ל"ז סע"ג והלאה. ובענין חניכת הכוכין עיין במ"ק ח': ובריי"ץ גיאת הל' חו"מ צד י"ג.

---

[1]) כן הוא לנכון בדפ"ר ובכתב יד ה"ב וכן מוכח מפירוש המיוחס לרש"י, ובדפ"ע בט"ס מראמר. [2]) כן הוא בכתב יד ה"ב וכן מוכח מפירוש המיוחס לרש"י ובכתב יד ו"ו ודפ"ע דפיש. [3]) וכן הוא בכתב יד בפירוש מיוחס לרש"י, ובדפוסים איתא בכוזתא ועיין בסוף הערך ומ"ש. [4]) כן הוא בכתב יד ה"ב ובדפ"ר רק שם מור צ"ל מר דאמר וכן מוכח מפירוש המיוחס לרש"י. [5]) וכ"ה בכ"י בפי' המיוחס לרש"י ובדפוסים דחייש. [6]) כל הפי' איתא במיוחס לרש"י למ"ק. [7]) בנו"ג הכוז. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו.

בתרג' שה"ש ח', ה' ואפילו צדיקיא דמיתו בגלותא עתידין למיתי אורח כּוּכַיָּא וכו' והוא עפ"י הגדה בכתובות קי"א. מחילות נעשו להם בקרקע] —

* כּוּכָא עיי"ע ככא א'. (ככי) [כוכא].

* כּוֹכָב, כוכליאר, כוכלת, כול, כומסא, כומתא עיי"ע ככב, ככליאר, ככלת, כל, כמס, כמתא.

* כּוּן עיי"ע כוון בכל ענייניו.

כּוּנָתָא [1]) (פירוש בל"ם אחד הוא עם כוסמת של מקרא (Dinkel, Spelt בס"ג דפרק מי שהפך (מ"ק י"ג:) כי אתא רב דימי אמר כונתא, פי' כוסמת ת ר ג ו מ ו [2]) כונתא שלותתין אותה היינו חילקא. *[אחי"ה ובכ"י ש"ם בפי' אי' רב דימא אמר ח י ל ק א כונתא, ורבינו (וכ"ה ממש בפי' המיוחס לרש"י) הלך לשטתו בערך חלק ב' וע' זריד שפי' חילקא מלשון חלק ור"ב פי' יותר טוב חילקא ע"י alica, halica שהוא מין תקון של חטים הנקרא Speltgraupe וגם לפי עדות של דיאסקא-רידעס צד רל"ט נעשה alica (בל"י χόνδρος) מן כוסמת בעל שני גרגרין וזה טעם דרב דימי — אבל פתרון כונתא אינו כי אם כוסמת (וכן הוא בפירוש ר"ח במ"ק ש"ס ווילנא) והוא מין דגן וזה מה שאיתא במ"ק שם למאן דאמר כונתא דגן מעליא הוא ועיין כנת ב', ותרגום והכסמת (שמות ט' ל"ב) כונתיא, וכן וכסמת (ישעיה כ"ח, כ"ה) כונתין, ונעתק מל"ס (וכ"ה בפשיט' שם ושם) ללשון ערבי كنيت (ובאו"מ של פרייטאג ח"ד, ס"ב, אי' במעות كنيب) וע"י זו המלה פירש ר' יונה כסמת של מקרא עיין כתאב אלאסול בהו' נייבויער 327 ושם העיר ג"כ בזה"ל ويسميها اهل الشام الكنيت واهل العراق يسمونها الجلبان פי' בני סיריא יכנוה אלכנית ובני עיראק יקראוה אלגלבאן ע"כ, נשמע מזה כי גלבאן הוא כמו כונתא מין דגן והיינו כוסמת לכן בלי כל ספק גולבא בפסחים ל"ה, מנחות ע' סע"א שעל ידו מפרש הש"ס מלת כסמון היא היא המלה שדברנו בה ורבינו בערך גלב הביא רק שני המקומות הנ"ל [3]) ולא מבאר מלת גולבא ובלי ספק הוא אחד עם جلبان שהביא ר' יונה ׳ן גנאח, ולכן אני חוזר ממה שהעתקתי זו המלה ע"י Wicke וצ"ל speltähnliche Getreideart וגם כתיבה גולבא עולה יפה מאוד עם מלה ערבית كلبا שהביא הח' לעף (פפאנצענ' צד ק"ה) בשם סופר ערבי והעתיקו כמו שהעתקתי עתה ורש"י לשני מקומות הבין לנכון גולבא בזה הענין כי לועזו ע"י לאי"ט spelta עיין מ"ש ערך גלב אולם בערך פול ובירושלמי כלאים הובא בהוספותי לערך גלב פירוש (גולבינא) [גילבונא] כמו שהעתקתי בתחלת ערך גלב ע"ש ול"ע ופר' שם. ועוד עיין כל הענין באריכות בספר הנ"ל להחכם לעף] —

* כּוּפְיָא עיי"ע כפיא אחר ערך כפי.

* כּוּשׁ, כּוּשִׁי עיי"ע כש.

☞ כְּוָות (= כְּוָת הורכב מן כְּ (כף הדמיון) ומן וָת = וַת = יַת פיר' כמו וכן בל"ס כְּוָת = אַכְוָת (= אַיְךְ וַת) הָכְוָת (= הָא כְּוָת) (wie es, so wie, gleich wie תרגום אין כמוני (שמות ט', י"ד) לית דכוותי. *[אחי"ה בנו"ג בו"ו אחד, אבל במתורגמן ג"כ בשני ווים וכ"ה לרוב בתרג' ירו' ד"מ תר"י ב' לבראשית מ"ד, י"ח; לבמדבר י"ב, ז'; לדברים ל"ג, נ'; תר"י א' לשמות י"א, ו', וכן בדרז"ל בו"ו אחד ויותר רגיל בשני ווין ובפרט בירושלמי עיין ברכות ל"ו, ושם סע"ב מ': פסחים נ"א סע"א, ב"ב קמ"ב: בכורות מ"ט: ירוש' ברכות פ"א ד"ג רע"א, ירו' מ"ק פ"ג דף פ"א ע"ד ירו' סוטה פ"ז דכ"א ע"ג ועוד זולתו] —

* כּוּת, כותה, כותי עיי"ע כרדו וע' כתי.

* כַּוְתָא עיי"ע כו ב'.

כּז (= כְּזַז מל"ע كزّ = قزّ בעצם הוראתן פירוש נצמת ובהשאילה פחד ורעד וגעל נפש vor etwas zurückschaudern, sich ekeln עיי"ע בזז בח"ב, ל"א.) בפרק אלו דברים בגמרא ושאר כל הזבחים (פסחים ע"ב:) יבמתו כזיז מינה אשתו לא כזיז מינה, ובס"ג דפ' כיצד אשת אחיו (יבמות כ"ו.) לא מיבעי' אביו דכזיז בניה מיניה אבל בנו דלא כזיז אביו מיניה אימא לא קמ"ל, וביבמו' בס"ג דפ' בי"ש (קי"ב רע"א) אבל באשת אחיו מיכזז [4]) כזיז מיניה, פירוש מתבייש ממנה לפשוט בה יד לאלתר. — (א"ב בכולהו כתוב בנוסחאות דידן בזיז [5]).

כָּזַב (טל"מ פירושו הבטיח על דבר מבלי לקיימו belügen ובהשאילה חדל (versiegen בשנים בפ"ת בפרה (מ"ט) אלו הן [המים] המכזבין [6]) באחד

---

[1]) כ"ה בכ"י וי"ו, ובדפ"ע כונת. [2]) לי' בדפ"ר. [3]) בח"ב ר"צ צ"ל בשורה ט' אחר מלת והשעורים כזה: (מנחו' ע' סע"א).
[4]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובשדפ"ע מיכז. [5]) ועיי"ע בזז. ומ"ש. [6]) בערך פולמוס אי' בדפוסים הראשונים המכזבין.

בשבועה המכזבין בפולמסיות [1]) ובשני בצורת [2]) [כשרין]. — (א"ב זה ל"מ הוא אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נ"ח, י"א) פירוש לא יחדלון מימיו. *[אחי"ה והוא על דרך ותירוש יכחש בה (הושע ט', ב') כחש מעשה זית (חבקוק ג', י"ז) וכ"ה בקל בתוספתא פרה רפ"ח הובא בר"ש לפרה שם וכן היה רבי יהודה אומר יורדת הצלמון אסורה (בר"ש פסולה) מפני שכזבה בשעת פולמוס אמרו לו והלא (כ"ה בר"ש) כל מי (בנו"נ ימי וצ"ל מימי וכ"ה בכ"י תוספי אירפורט) בראשית כזבו בשעת פולמוס וכו'. סנהדרין פ"ב: כזבי (במדבר כ"ה, ט"ו) שכזבה באביה. יומא ס"ט: לפיכך לא כיזבו בו (בכ"י מי לו) ירוש' תענית פ"ב דס"ה: עיי"ע אדם (ח"א, ל"ד.) והתואר תנחומ' מסעי סי' ה' ואתחשב כזבן, ב"ר ס"פ מ"ז שקרנא כַּזְבָּנָא את] —

כזב (תואר מן כּוֹזִיבָא: כּוֹזִיבִית von Koziba (Bar Kochba)) בפ' הגוזל עצים בגמ' גזל מטבע (ב"ק צ"ז רע"ב) אותיביה [3]) רבא לרב נחמן מיהא דתניא בריש תוספת' מעשר שני אין מחללין על מעות שאינן יוצאות [4]) כיצד היו לו מעות כוזביות ומעות ירושלמיות או של מלכים הראשונים אין מחללין [5]). ירוש' בריש מעשר שני (דף נ"ב רע"ד) מטבע שמרד בו [6]) כגון בן כוזיבא אינו מחלל. *[אחי"ה רבינו היטב כלל מעות כוזביות עם הציון דירושלמי כגון בן כוזיבא כי מעות כוזביות הן הנה המעות שטבען בן כוזיבא. ובשט"מ לב"ק איתא בזה"ל מעות כוזביות מעות של כזיב ע"כ וזה הפי' שהובא בשם גאון מסכים עם פי' רש"י. בב"ק בל"א ובלש' ראשון פירוש רש"י כוזביות מטבע של בן כוזיבא ע"כ ולפע"ד אין כאן פלוגתא כי כוזיבא נקרא על שם מקום כזיב (= גזיב) כדמוכח מערך בן כוזיבא (עיי"ע בח"ב, קט"ו:) ועוד עיין ערך גזיב (שם רס"ג.) תנחומא חקת סי' א' בבקעת בית כוזיבא עיי"ע בקעתא (שם קס"ב.)] —

* כיזבא (?) מנחות ס"ט: רום כיזבא צ"ל רום ניזכא ועיין מ"ש בע' עדי ועיי"ע רסן, רזניקא.

כזית (= כּוּזִית, כנוי לרב שמואל) בב"ר פרשת כ"ד (לפנינו כ"ג) ותקרא את שמו שת לאמר (!) כי שת לי אלהים זרע אחר (בראשית ד', כ"ה) א"ר תנחומא בשם ר' שמואל [7]), ובפנ"ב (לפנינו נ"א) ונחיה מאבינו זרע (שם י"ט, ל"ב) א"ר תנחומא בשם ר' שמואל כוזית [8]) בן אין כתב כאן אלא זרע אותו זרע שהוא בא ממקום אחר ואיזה זה זה מלך המשיח, פירוש כינוי שם הוא. — (א"ב בנוסח' שלנו מלת כוזית חסרה) [10]).

* כְּזַיִת עיי"ע זת (זית).

* כּוּזַנְתָּא, כּוּזִינְתָא, כְּזְנִיתָא עיי"ע כוז ומ"ש.

כֹּחַ (מל"ם פי' אומץ, יכולת. Kraft, Vermögen) כח כחו (mittelbare Kraft) בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולין נ"ח.) כח דהיתירא עדיף ליה, בר"ג דפרק כיצד הרגל (ב"ק י"ח. והלאה) כח כחו לסומכוס מהו פי' „כגון שהיתה פרה מהלכת ונתזה צרור מתחת רגליה ושיברה כלים זה כחה אבל אם נתז שבר מן הכלי ונפל על כלי אחר ושברו זה כח כחו" [11]). *[אחי"ה ודוגמא אחרת בענין כח כחו עיין במכות ח' רע"א בע' כבס א'. ע"ז ס'. — כח אחר ב"ק נ': — כח ראשון . . . כח שני סנהדרין ע"ז סע"ב. חולין ט"ז. ושם מ"ט סע"ב וש"נ יפה כח הבן מכח האב. סנהדרין ע"ח רע"א כח כחוש, ב"מ ק"ה רע"ב עלו באילן שכוחו רע וכו' ובזבין פ"ג מ"א שכחו רע וכו'. ירושלמי ב"מ ספ"א ד"ח. כחן של לקוחות. ירושל' פסחים פ"א דכ"ז ע"ג לא תעשה שבא מכח עשה, ירוש' פסחים פ"ז דל"ד רע"ד ייפית כוחו. ועיין הרבה דוגמאות בע' יף (יפה). ברכות ל"ב. סנהדרין צ"ו. מנחות כ"ט: תשש כחו. סנהד' כ"ו: מתשת כחו, גיטין ע'. מכחישין כח. סנהדרין מ"ד: מאמצין את כחו. זבחים ס"ד. כחן של כהנים. ברכות מ"ג. אין בו כח לעמוד. ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: אין כח בעין לראות. חגיגה י"ב. בכח בגבורה. כח בגבורה עיין ערך גאל (ח"ב, רי"ח:)] —

כח (= כָּחַח בל"ס ענין שאף רוח ונשם hauchen, schnaufen ובל"ע كخ ענין נגיחה בשנה schnar-

---

[1]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י וי"ו א' ב', ל"ד ב"ר וכ"ה בדפ' אמש' וכ"ה בערך פולמוס אבל בדפ' פיזי וויניצי' ובאסיל בע' הנוכחי בט"ס בתולמוסיות. [2]) בערך פולמוס בצרות, ובנו"ג בצרון. [3]) כ"ה בדפ' פיזי וויניציא ובאסיל אבל בדפ"ר ואמ' איתיביה. [4]) כ"ה בכל כ"י ערוך וכ"ה בב"ק. [5]) כ"ה בכל כ"י ערוך ובב"ק וגי' כוזביות איתא לנכון בכ"י תוספתא מ"ש רק שם ומעות ירושלמית וצ"ל ירושלמיות ובנו"ג מעות כוזביות וממעות ירושלמיות וצ"ל כגי' רבינו וכ"ה בשט"מ לב"ק בשם גאון ובנו"ג בב"ק מעות כוזביות ירושלמיות. [6]) ליתא בנוסח', ובתוספתא מ"ש איתא מטבע מדור וצ"ל מרוד וכ"ה בכ"י אירפורט. [7]) כ"ה בכ"י וי"ו א', ב' ה"ב וב"ר וכ"ה בדפ' וויניציא אבל בשדפ"ע ל"י ומלה לאמר ל"י בפסוק אבל עיין תרגום אונקלס שם. [8]) כ"ה בדפ' וויניציא אבל בדפ"ר פיזי ובאסיל איתא רבי תנחומא בשם ר' שמואל אמר כוזית. [10]) ל"י בב"ר בשני מקומות וכן ל"י בילקוט בראשית רמז ל"ט וירא רמז פ"ה וילקוט דה"י א' ריש רמז אלף ע"ב ול"י ברות רבה פ' ותאמרנה הנשים ולא מצאתי ביוחסין ובסד"ה. [11]) הועתק מפי' ר"ח לב"ק י"ט. (בש"ס ווילנא).

chen ובל"פ كح كح גניחה ושעול (husten בר"ג דב"ק (ג':) אלא אכיחו וניעו כיחו רוק עבה שיוצא בכח וניעו רוק רך [1]) שיצא בניענוע ובפ' אחרון בעירובין בגמ' אף מי שנתלש [2]) רוקו (עירובין צ"ט סע"א) אמר ריש לקיש הכח [3]) בפני רבו חייב מיתה וכו'. ובר"ג דחגיגה (ה'.) מאי על כל נעלם (קהלת י"ב, י"ד) אמר רב יהודה [4]) אמר רב זה ההורג כינה בפני חבירו ונמאס [5]) ושמואל אמר זה שרק בפני חבירו ונמאס. — (וא"ב פי' בל"י לחות הנגר בכח). *[אחי"ה ר"ב כיון לפע"ד על ל"י χέω בזמן עבר κέχυκα giessen, ergiessen, אבל הנכון כמו שכתבתי בתחלת הערך וכפירוש רבינו אי' בתוספו' ב"ק ג': ד"ה כיחו ועיין בתוספ' נדה נ"ה: ד"ה כיחו ואולי ר"ת שהוזכר שם ושם צ"ל ר"ח כי מקור זה הפי' הוא פי' ר"ח כדמוכח משט"מ ב"ק שם. ועיין ג"כ הערה 1 תוספת' כ"י אירפ' עירו' רפ"ח הכוחה ברשות הרבים וכן מי שנתליש רוקו בפיו וכו' ובנו"ג הכוהה בט"ס. והשם כִּיחַ das Husten וכן פי' המאירי הובא בשט"מ לב"ק בזה"ל כיחו הוא הרוק העבה היוצא מן החזה וכו'. ועיין תוספ' נדה שם, וכן ענין המלה בל"פ הרשומה ועוד פי' كح בל"פ שעול — ולפע"ד יש לגזור מלשון ערבי كح גם שם שרץ והכח (ויקרא י"א, ל') שנזכר עם והאנקה כי הוראת שניהם ענין אנחה וגניחה הוא, ותרג' אונקלס וכוחא ובתר"י כחא ועוד עיין חולין קכ"ב.] —

כח (עיקרו בע' וכח, יכח מל"מ (zurechtweisen כס"ג דפ' יש בערכין (ט"ז:) עד היכן תוכחה רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד קללה ורבי יוחנן אמר עד נזיפה ושלשתן מקרא אחד דרשו וכו' [6]).

* כיחא (שם פרטי) עיין ערך בר כיחא (כח"ב קע"ז:).

כָּחַד ירו' שבת פ"ז ד"י. כר מכחד ט"ס עיי"ע בחרת (ח"ב, ל"ו).

כָּחַל (מל"מ וכן בל"ם ובל"ע كحل פי' תקון עין בפוך mit Stibium die Augen schminken והשם כוחל, כוחְלָא וכ"ה בל"ם ובל"ע كحل, كحال (Augenschminke בפ' המוציא יין (שבת פ"ח, מ"ג דע"ח:) כחול [7]) כדי לכחול עין אחת. גמר' (שם פ'.) עין אחת הא' לא כחלי אמר רב הונא שכן צנועות כוחלות עין אחת פירוש כוחלת עין אחת של שמאל ומכסה פניה כולו ואין נראה מפניה אלא אותו עין ויוצאה לשוק [8]) וקרא מסייעני לבבתיני באחת [9]) מעיניך (שה"ש ד', ט') זה פירוש רב מצליח ז"ל כי נותנת כוחל בעיניה שנראין יפין [10]). ובפ' המצניע (שבת צ"ד: במשנה) וכן הגודלת וכן הכוחלת וכן הפוקסת, גמר' (שם סוף העמוד) כוחלת משום כותבת. בכתובות בר"ג דפ' האשה שנתאלמנה (י"ז רע"א), ובפ"ק דסנהד' בגמ' סמיכת הזקנים (י"ד.) לא כחל ולא סרק [11]) ולא פירכס [12]) ויעלת חן. ובס"ג דפ' כסוי הדם (חולין פ"ח:) תנא הוסיפו עליהן [13]) השחור והכוחל [14]) ונקרת הפיסולין וי"א אף הזרניך. ובפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (שם מ"ז רע"ב) אמר רב

---

[1]) בדפ"ר וניעו ברכה והפירוש הועתק מפירוש ר"ח (בש"ס ווילנא). [2]) וכן הוא בירושלמי ובמשניות נאפ' ופיז' וכ"י א"פ ושאר מקומות אצל ד"ס עירובין צד קצ"ב. ולא העיר על הערוך ועוד עיין סוף הערך ובנו"ג משנתלש. [3]) כן הוא לנכון בדפ"ר וויניציא ובכ"י, ובדפ"א כיחה! וכן הוא כח בדפוס שונצי', וויניציא ובזי"ף ויש לנקד כָּחָה עיין ד"ס שם צד קצ"ב: וכן מוכח מפירוש ר"ח שמובא בשט"מ לב"ק ג': ובנו"ג כיח. [4]) ליתא לפנינו. [5]) בנו"ג עוד: בה. [6]) בנו"ג באריכות ובהבאת פסוקים. [7]) בירושלמי דפוס וויניציא ובמשניות נאפולי כוחל וכן היא בערוך בסמוך. [8]) בכתב יד ה"ב ליתא. [9]) בקרא לפי הכתיב באחד וקרי באחת. [10]) בכתב יד ה"ב כדי שתראה יפה. ודע כי בדפוס ראשון איתא בזו הלשון: פירוש כוחלת עין אחת ומכסה העין האחרת, ויוצאה לשוק וקראה לבבתיני באחד מעיניך נותנת כוחל בעיניה שנראין יפין ע"כ וז"ל הירושלמי שבת פ"ח ד"א: שכן אשה כוחלת אחת מעיניה ומטמנת חבירתה ויוצאה לשוק לבבתיני באחת מעיניך ע"כ הרי כי פירוש רבינו לפי ג"י דפ"ר עולה עם פי' הירושלמי בקנה אחד רק במקום ומטמנת חבירתה אי' בערוך ומכסה הענין האחרת וא"כ קשה מה בא ר' מצליח להשמיענו לכן אצלי ברור כי במקום פירוש צ"ל בירושי' (והוא בירושלמי כמו בערך אנתרופוס, הדפה, ותק ועיי"ע כיון א') ובדפ"ר הובא רק פירוש הירושלמי בלי באור ר' מצליח ובשדפ"ע הובא פי' ר' מצליח בלי הצעת הירושלמי והעיקר כי שניהם יחדיו ידובקו ויהיו תמים וכצ"ל: בירוש': כוחלת עין אחת ומכסה העין האחרת ויוצאה לשוק וקראה לבבתיני באחד מעיניך פירוש כוחלת עין אחת של שמאל ומכסה פניה כולו ואין נראה מפניה אלא אותו עין ויוצאה לשוק וקרא מסייעני לבבתיני באחת מעיניך זה פי' ר' מצליח ז"ל כי נותנת וכו'. וא"כ יפה הסדר כי בתחלה הביא רבינו פי' הבבלי ואח"כ פי' הירושלמי והוסיף להביא ביאור של ר' מצליח על הירושלמי ומסבירו בטעם כי נותנת כוחל וכו', ובדפ"ע וכן בכ"י נשמט מן בירו' שנשתבש למלת פי' עד מלת פירוש ובדפ"ר נשמט מן פירוש כוחלת עד גמירא, ודו"ק. ובגוף הענין פירוש כן ר"ח (בש"ס ווילנא). [11]) וכ"ה בערך שרק ד' אבל בערך פרכס א' שרק וכ"ה בש"ס. [12]) וכן הוא בסנהדרין, ובכתובות פירכוס ובערך פרכס: פרכס. [13]) כן הוא לנכון בדפו"ו ובשדפ"ע נשמט. [14]) כן הוא בדפ"ר, פיז' ובאסיל ואמ' אבל בדפ' וויניציא ובנו"ג הכחול.

א ח א י[1]) כי כוחלא[2]) כשרה, פי' כגון הכוחל כשרה אבל שחורה כדיו טרפה[3]), ככבדא כשרה (חולין שם)[4]) שגוון הכבד קרוב הוא לגוון הכוחל. כביעתא טרפה (שם)[5]) פי' לבנה כביצה[6]) ויש מי שאומר כחלמון של ביצה[7]) והדעת נוטה שהוא כמו חלמון ש ל ב י צ ה[8]). — (א"ב תרג' ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט', ל') וכחלת בצרידא עינהא). *[אחי"ה ר"ב הלך אחר גי' הספרים המשובשים וכ"ה במתורגמן שרש כחל ועיק' הגירסא בצדירה וכ"ה בערך צדד ובמתורגמן שרש צדר. ובפשיטה וכ"ה בל"ע صداد פרוש מין כוחל לעינים — וכנ"ה בתרג' ירמיה ד', ל' כי תקרעי בפוך ארי תכחלין בצדידה, תר"י א' לבראשית ו', ב' כי טובות הנה: ארום וכו' וכחלן ופקסן וכו'. וכן בדרז"ל שבת צ"ד סע"ב וצ"ה רע"א תוספ' שבת ספ"י מ"ק ט': ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד כוחלת ופוקסת. שבת ס"ד סע"ב ירוש' גיטין ספ"ט דנ"ד סע"ד שלא תכחול ולא תפקוס. כתובות ד': מ"ק כ' סע"ב להיות כוחלת ולהיות פוקסת. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג. לא לכחול ולא לפקום. ושם לא כוחלת ולא פוקסת. ב"ק כ"ו: כחול עיני וסימאה, קידושין כ"ד: שבת פ'. עיי"ע בת מלך (ח"ב רי"א)[9]). ירו' שבת פ"ח די"א: שכן אשה סומא באחת מעיניה כוחלת חבירתה. בכורו' פ"ז מ"ג עיי"ע חרם ו', נדה נ"ה סע"ב האי מאן דבעי דלסתמיה לעיניה ליכחול מארמאי ולוי אמר האי מאן דבעי דלימות ליכחול מארמאי ובירוש' ע"ז פ"ב ד"ם רע"ד מהו מיכחול מינהון רב אמר מאן דבעי מסתמיא אסתמי לוי אמר מאן דבעי לממת ימות וכו'. ירושלמי ביצה פ"ד דס"ב סע"ג הדא קלוריתה שרי מישוף ומכחול מינה ביומא טבא. — ירו' שבת פ"ז ד"י. מכחיל . . להכחיל ט"ס עיי"ע בחל (ח"ב, ל"ו). ב"ר פצ"ח דרש חכלילי כחולות עיין ערך דרום. ברכות נ"ח. כחלינהו וגי' שאינה הגונה היא עיי"ע בטט (ח"ב, ט'.) וע' כבה, יומא ס"ט: כחלינהו עיי"ע כה ד' גירסת רבינו, פדר"א פכ"ב ופמ"ז ומכחלות עיניהן כזונות. — והשם כָּחָל כחול זלגי' הערוך כוחל וכ"ה בל"ס כוחלא וכ"ה בחולין מ"ז רע"ב עיין לעיל, ובגיטין ס"ט רע"א נשחוק תרתי מנתא כוחלא. תרג' אסתר שני א', ג' גובתא דכוחלא. וממנו מכחל מכחול עיין ערכם וש"נ הצורה עפ"י כ"י] —

כְּחָל (אולי מל"ע حلق, בהפך האותיות ופי' דד הבהמה (Brust, Euter) בפ' כל הבשר (חולין ק"ט. במשנה) הכחל קורעו ומוציא את חלבו, ובפ' גיד השנה בגמ' ירך (שם צ"ז:) כחל כ ס'[10]) וכחל מן המנין היכא דלא ק ר ע י"ה ו ב ש ל י ה כ ה ד י ב י ש ר א[11]) אמר רב יצחק בריה דרב משרשיא וכחל עצמו אסור למאי נפקא מיניה דאי נפל לתוך קדירה אסור ו נ א ס ר[12]). פי' הוא הדד של בהמה. *[אחי"ה וכנ"ה הרבה פעמים עיין חולין ק"ט, והלאה ושם בלא"ר כחלא ק"י. תבשילא דכחלא, קי"א. כחלא תותי בשרא וכו' ויק"ר פכ"ב התרתי לך את הכחל ועיין חולין ק"ט: ושם הקבוץ כחלי וכ"ה שם ק"י. ושם בכנוי כחלינהו, ובדיני כחל עיין ש"ע יו"ד סי' צ'] —

כחל (= כוחלית לפע"ד שם לווי של אזוב על שם מקום כוחלית. עיין בפנים ודעת רבינו מענין כחל א' וכחל ד') בפ"ק דסוכה בגמ' חבילי קש (י"ג.) ולא אזוב כחלית[14]) פירוש „אזוב שיש בו צבע כמו כ ו ח ל". *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ובדפו"ו כחול ובשדפ"ע כחל. וכגי' כ"י ו"ו איתא בפי' סדר"ט לרה"ג לנגעים פי"ד מ"ו ומשם נעתק אות באות ולכן נ"ל כי נשמט מזה הערך הציון מנגעי' שם ולנכון הובא בע' אזביון (ח"א, נ') ושם גם פרה פי"א מ"ז ודע כי בנו"ג בנגעי' לא אזוב

---

[1]) כן הוא לנכון בדפ"ר ובכ"י ו"ו וכן מוכח מכ"י ה"ב רק שם בט"ס רב אמאי וכ"ה בדפי' אמי וצ"ל רב אחאי וכה"ג בה"ג הלכות טרפה וכ"ה בראש סימן י"ט ירי"ף גרס רב אחלאי אולי הוא כמו רב אחלי ואיתימא רב יחיאל שהביא יוחסין השלם (110) מפ"ק דעירובין וכונתו על עירובין י"ב סע"א ובד"ש בגמרא וברש"י איתא רב אהלי ובסדר"ה גרס רב אהילאי, והיותר נ"ל כי גם ברי"ף צ"ל רב אחאי ובנו"ג אמר דבא ובדפוס פיזי' וויניציא ובאסיל איתא בערוך בט"ס אמר רבא אמאי ונ"ל שנתערבו שתי נוסהאות רבא אחאי ואח"כ נשתבש אמאי. [2]) וכ"ה בה"ג בפירוש רגמ"ה כ"י חולין ברי"ף ורא"ש, ובנו"ג ככוהלא. [3]) והוא פירוש מן כדיותא טרפה בחולין שם וכ"ה בערך דיו א' ובפי' רגמ"ה לחולין (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ש"ז:) רק שם בט"ס כי דיוטא וצ"ל כי דיותא. [4]) והיא מימרא דרב כהנא. [5]) והיא מימרא דרב ספא בריה דרבא: וכגון ביעתא ובה"ג: כגונא דביעתא. [6]) זה כפירוש בה"ג וז"ל שם כגונא דביעתא ד ח י ו ר א כ ב י ע ת א. [7]) כיוון על רגמ"ה שהוא פירוש בקובץ כ"י שם בזה"ל כגון ביעתא חלמון שבפנים ע"כ. וכן פירש הר"ן סביב לרי"ף. [8]) כן הוא לנכון בכ"י ו"ו. ורבינו מכריע בדעת עצמו כפי' רגמ"ה נגד בעל הלכות גדולות. [9]) ושם בשורה י"ד מלמטה צ"ל ל ק ש ט במקום לקשש. [10]) כן הוא לנכון בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד ב"ר ובדפ"ע בט"ס בסוף! מחסרון ידיעת הקיצור בס' ובכ"י ה"ב איתא בפירוש ב ש ש י ם וכ"ה בנוסח'. [11]) וזה כגי' יש ספרים שהביאו התוספו' חולין שם ד"ה וכחל ולפנינו לי'. [12]) לי' לפנינו אבל עיין מ"ש חי' הרשב"א ד"ה א"ר יצחק. [13]) כן הוא בדפ"ר, ובדפ' וויניציא אזוב ולא אזוב כחלית ובדפוס פיזי' ובאסיל אזוב ולא אזוביו ולא אזוב בחלית ובדפוס אמש' אזו: ולא אזוב יון ולא אזוב כחלי וכ"ה בנוסח' ושם כוחלי ועוד עיין בסוף הערך.

יון לא אזוב כוחלי לא אזוב רומי לא אזוב מדברית ובפירוש רה״ג איתא כחלת. ובכפרה שם לפנינו (בוחלית) [צ״ל כוחלית] וכ״ה כוחלית בכ״י ש״ס לסוכה עיי״ע אזביון, וכ״ה במכילת׳ בא פרשה י״א ולא אזוב כחלית ולא אזוב מדברית וכו׳, ובספרי חקת פ׳ קכ״ד ופסק׳ קכ״ט כוחלית ובחולין ס״ב רע״ב כוחלית. ואצלי אין ספק כי כוחלית הוא שם מקום ויגיד עליו רעו אזוב יון, רומי(ת) מדברי(ת), ובאמת אי׳ בקידושין ס״ו. מעשה בינאי המלך שהלך לכוחלית שבמדבר וכיבש שם ס׳ כרכים ופירש״י כוחלית שם מדינה שבמדבר ע״כ וכבר שערתי בע׳ אזביון כי כוחלית בהפך האותיות Cilicia; Κιλικία באסיא קטנה והתואר cilicius וגם בן מתתיהו על הקדמוניות י״ג, י״ג, ה׳ ועל המלחמות א׳, ד׳, ג׳ העיד כי במחנה של ינאי המלך היו בעלי מלחמה הרבה ממחוז Κιλικία וזה סעד לספור של רז״ל בקידושין הנ״ל — אבל דעת רה״ג ואחריו של רבינו נתן כי כחלית הוא מצבע כוחל וקשה להולמה כי למה יכנה אזוב עפ״י הצבע ועוד עפ״י צבע של כוחל דווקא! — ובכפי׳ רגמ״ה כ״י חולין שם (בקובץ כ״י אנגייליקא דף שט״ז) מצאתי אזוב כוחלי פֵּירְשׁ ע״כ והוא לפע״ד לש״צ pers גרינליך - בלוי] —

כֹּחֶל (= כּוּחְלָא מע׳ כחל א׳ פי׳ בל״ם ובל״ע פוך ועוד בל״ע كحلى נפך Karfunkel) בר״ג דפ׳ השותפין (ב״ב ד׳.) ובר״נ דפ׳ החליל (סוכה נ״א:) במאי בנייה באבני שישא כוכלה ומרמרא [1]. ובפ״ק דקדושין (י״ב סע״א) ההוא דקדיש [2] באבנא דכוחלא, פירוש אבנים שדמותן כעין כְּוחל [3]. *[אחי״ה ופירש״י אבנא דכוחלא שיין שחור דומה לכחול ע״כ וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב. אבל רש״י בב״ב פי׳ כוחלא שיש צבוע כעין כחול וכן פי׳ בסוכה ע״ש. אבל לפע״ד היא אבן אדומה מאוד והוא נפך וכן העתיק רס״ג נפך (שמות כ״ח, י״ח) كحلى וכנ״ה בשמ״ר ס״פ ל״ח דן כוחלין וצ״ל כוחלי וכ״ה בתר׳ שה״ש ה׳, י״ד יהודה גליף על כחלי ובפסיקת׳ דרב טוביה (בהוצ׳ באבער 188) על נפך היה חקוק יהודה ובסמוך פי׳ נפך כחבלי וכבר הגיה המו״ל שצ״ל כחלי וכ״ה במתורגמן אולם מ״ש שהוא אבן אזמרגד קצת בלא דיוק הוא כי הוא אבן נפך כאמור, וכן העתיקו שבעים זקנים ἄνθραξ והוא carbunculus כמו שהעתיקה הפולגאטא ואחד הוא עם צדידא כמו שהעתיק הפשיטה והוא = פוּךְ, כוחל עיין ערך כחל א׳] —

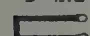
☞ כוחילנא (שם עוף) וכר נפחא (חולין ס״ב:) בעל הערוך גרס גוחילנא ע״ש [4].

1 כָּחַשׁ (מל״מ ענין כפירה וכזב ובהפעיל פי׳ כזב והזים את העד lügen strafen, einen Zeugen des Alibi überführen) בפ׳ מרובה בסוף הלכה גנב עפ״י שנים וטבח ומכר על פיהן (ב״ק ע״ג:) עדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו פירוש כגון דאתו בי תרי דאמרי פלוני הרג את הנפש והוכחשו דאתו אחריני ואמרי לא הרג והשתא הוו להו תרוויהו כיתות מוכחשות דבאכחשה לא אזלינן בתר עדות בתרא כדאמרינן (שם ע״ד:) תרי ותרי נינהו מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני ואח״כ הוזמו דאתו אחריני ואמרי והלא עמנו הייתם וכו׳, נהרגין ולא אמרינן כיון דהוכחשו בטלה העדות וכשהוזמו על עדות בטלה הוזמו אלא הכחשה היינו תחלת הזמה אלא שלא נגמר והשתא הוא דנגמר כשהוזמו. ובהאשה פ״ב בכתובות בגמרא העדים שאמרו (כ׳.) אין מזימין את העדים אלא בפניהם ומכחישין את העדים שלא בפניהם והזמה שלא בפניהם נהי דהזמה לא הויא הכחשא מיהת הויא. ובע׳ (זם) [זמם] יש מזה הענין. ובר״נ דפ׳ שנים אוחזין בטלית (ב״מ ג׳:) מה לפיו שכן אינו בהכחשה והזמה. פירוש „אם יודה שלויתי מפלוני מנה ביום פלוני במקום פלוני ויבאו עדים ויעידו כי שם היינו בו ביום באותו מקום שאמרת ולא לוית, [אתה ממנו כלום] אחר היה שלוה, או אם יאמרו לו אותו היום עמנו היית במקום פלוני רחוק מזה המקום יותר ממהלך יום והוא מכחישם אמרינן (שם) הוראת בעל דין כמאה עדים ואין העדין יכולין להכחישו ולא להזימו״. *[אחי״ה הועתק מפירוש ר״ח שהובא בשט״מ לב״מ שם ד״ה אשם וכן הוא בפירוש ר״ח בש״ס ווילנא. — וכנ״ה ב״ק ע״ד. מכחשי לא מתכחשי . . אתכחשי, שם: עדים שהוכחשו בנפש לוקין, סנה׳ פ״א: אתכחוש בבדיקות ולא אתכחוש בחקירות, כריתות י״א סע״ב מכחיש . . לא מכחיש, סנהדרין ס״ז: למה נקרא שמם כשפים שמכחישין פמליא של מעלה. כ״ר ר״פ מ״ח אכחשה קדמה . . מפני מה את מכחישני לפני אמתי וכו׳] —

[1]) כן הוא לפנינו בסוכה וכן הוא בכתב יד פי׳ בב״ב ד״ס צד ו׳. ועי״ש שנויים ובכתב יד ליתא אמר רבה וכן ליתא בילקוט וכן מוכח מערך הנוכחי. [2]) בנו״ג ההוא גברא דאקדיש. [3]) כן הוא בדפ״ר פיזי ובאסיל ואמשי ובדפו״ו כחול. [4]) ח״ב רע״א.

2 כָּחַשׁ (מל"מ ענין דלת בשר ורזון abnehmen, abmagern) בפ' הכונס בגמ' כיצד משלמין (ב"ק נ"ט.) איכא בינייהו כחש גפנא [1]) ולא מסיימו פי' אלו היה סמדר זה נשאר בגפן עד שיגמרו ענבים ליבצר היה מכחיש ויונק לחלוחית העץ וכשאכלו סמדר נשאר כח העץ במקומו. *[אחי"ה וכזו השיטה הלך גם רש"י אבל מתשובת הגאונים שהובאה בשט"מ לב"ק שם ד"ה כחש נראה בהיפך דכחש גופנא ר"ל שמיד לשקטף זה אותו כשהוא סמדר הוכחש הגפן כי נסתתמו משקין המגיעין לחלוחית לענפיו — וכנ"ה בב"מ ק"א רע"ב ק"ד סע"ב כחשא דארעא, ושם הפעל אמרי אינשי כחשא ארעא ולא ליכחוש מרה. ב"מ ל"ד. כחש מחמת מלאכה כחש מחמת מכה, ב"ב קנ"ה: ליכחוש, סנה' צ"ה סע"א כחש חיליה, ב"ר ר"פ נ"ג דרש כחש מעשה זית (חבקוק ג', י"ז) על שרה: אותן המלאכים שבישרו את שרה האירו פניה כזית כוחשים היו אלא וכו' ובילקוט חבקוק רמז תקס"ה לי' אלא ושם: כחשים היו וכ"ה בילקוט וירא רמז צ"א וע"ש. ובפסיקתא רבתי פמ"ב איתא בקטוע. בהפעיל ואפעל יבמות ל"ד: יכחיש יופיה, שם צ"ז. אכחשוהו, ב"ק ל"ד. את מכחשת, מעילי י"ז. יכחיש או יבריא. סנהדרין פ"ד: הכחישה באבנים. ירוש' ב"ק ספ"ג ד"ג ע"ד הכחישו חמשים זוז. ירושלמי מ"ק רפ"א ד"פ. עמדה מלהכחיש. ריש אסת"ר דרש אחשורוש . . שהכחיש ראשן של ישראל בצום ובתענית. ובהשאילה שבת כ"ב. ושם: אכחושי מצוה. והתואר ובינוני פעול כָּחוּשׁ יבמות צ"ז. חולין צ"ז, כְּחוּשָׁה ב"ק נ"ט. יומ' כ"ה: ובינוני פעיל כְּחִישׁ ב"ב, קנ"ה: ולנקבה ב"מ ק"ה: כחישא והקבוץ שם ק"ח: בכחישתא והשם כַּחַשׁ כַּחְשָׁא עיין לעיל ולנקבה כחישותא חולין צ"ג: בכורות מ"ה: יבמות צ"ז. ב"ב קנ"ה:] —

* כטספטיים (מין דג) ע"ז ל"ט. עיי"ע כספתיאם. וע' אכסיפתיאם (ח"א, פ"א:).

כִּי (לפי דעת ר"ב הוא אות יונית Chi, X ולפע"ד הוא אות יונית υ, Υ שנקרא' Ypsilon עיין בפנים) באלו מנחות פרק ששי דמנחות (מ"ג דע"ד: ביצד מושחין כמין כי, ובהכרים פרק כ' [2]) דכלים (מ"ז) מחצלת שעשה לה קנים לאורכה טהורה וחכמים אומרים עד שיעשם [3]) כמין כי. ובפ"ק בכריתות בגמרא הממטם את השמן (ה': ת"ר [4]) כיצד מושחין את המלכים כמין נזר והכהנים כמין כי [5]) מאי כמין כי אמר רב מנשיא בר גדא [6]) כמין כי יוני, פירוש יצק שמן על ראש אהרן וירד אילך ואילך כמין שתי טיפי מרגליות על זקנו (עיין כריתות והוריו' שם ושם, ילקוט תהלים רמז תתפ"ג) וזו צורתו: (א"ב אות יונית שתים ועשרים בסדר האותיות וצורתו שני קוים באלכסון בוקעים אחד לאחד בתוך). *[אחי"ה כונת ר"ב על אות יוני' שצורתה X אבל לפע"ד כונת רבינו נתן הוא על האות העשרים שצורתה Υ ולזו הצורה שוה הצורה שציינתי בפנים עפ"י כ"י ו"ו א'. רק צורת האות הנ"ל שוכבת וצורת האות היוני' אצלנו בספרים ובסדר האל"ף בי"ת עומדת זקופה. ודע כי זו הצורה באלפ"א בית"א היונים היא עפ"י כתיבה גדולה ומרובעת אבל באלפא ביתא קטנה נראה הצורה כזו υ ועם זו הצורה הקטנה עולה יפה מה שמצאתי בשאר כ"י ערוך ובראשונים כי בכ"י ה"ב אי' כזו: ובכתב יד ברעסלויא ובכתב יד ליידען וקרוב לזו בפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (בקבוץ כ"י אנגייליקא דף כ"ג:) וז"ל כי יוני אות היא כעין זה אבל בפי' רגמ"ה לכריתו' (בכ"י שם דף ק"ע:) איתא בזה"ל כמין כי יוני: כך מן המצח על גבי הראש עד העורף ע"כ וזו הצורה נסמנה בפירוש תוי"ט בכלים פ"כ מ"ז (עיין למטה בסמוך) וכן איתא בכ"י ערוך ו"ו ב' וכ"י פאריז כזו וכן ברש"י בכרית' שם רק שם בעגול כזה Ω אבל ברש"י בהוריות שם אי' בזה"ל ככף יוני כזה אך בכל הדפוסים הישנים לי' הציור ברש"י וגם בכ"י ש"ס הוריות אי' הגי' לנכון כי יוני ולא כבדפוסים כף יוני ונ"ל כי התוספות מנחו' ע"ה. ד"ה כמין כיוונו לזו הצורה ברש"י להוריות כי ז"ל התוספ' שם: (הובא בתוי"ט במנחו') כמין כי צייר בקונטרס כמין ט י ת ובפירושי חומש פי' גימל ויש מפרשים כמין נון או כמין כ' וכו' ע"כ. ודע כי כונתם על רש"י שמות כ"ט, ג' שפי' רש"י כמין כי שהיא עשויה כנו"ן שלנו ע"כ ובכ"י רש"י אצל הח' בערלינער (רש"י פ"ב) אי' פי' כמין כף יוונית שהיא עשויה כמו נון כפופה, ובכ"י אחר (שם) כמין גאם יוונית עשוייה כמין כף שלנו ע"כ. וברש"י ויקר' ב', ד' לא פירש מה הוא כי יוני,

---

[1]) בנו"ג גופנא. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו, ה"ב וב"ר ודפ"ר רק שם בט"ס פ"ב, ובשדפ"ע ובכירים פרק שני! [3]) בנו"ג שיעשה. [4]) כ"ה לנכון מאוד בכ"י ה"ב ובדפ"ע בבראשית רבה! כי מתחלה היו כתוב במקום ת"ר בט"ס ב"ר ופשטוהו כטעות בראשית רבה עיין הגיון שלמה זה הערך. [5]) בדפ"ר חסר מן כמין כי ראשון עד כמין כי שני. [6]) וכ"ה בהוריות י"ב. ובפי' סד"ש לרה"ג לכלים שם וכ"ה ביוחסין השלם 166 ובכריתו' אי' רק: רב מנשי.

ובמנחות (ע"ד סע"ב) פירש"י שבלשונינו קורין לכף שלהן כי ע"כ וזה מסכים עם כ"י רש"י שמות שם (אצל בערלינער שם) שבלשונם קורין לכף שלהן כ"י ע"כ. ולפי עדות הר"ש לכלים פ"כ מ"ז היה כתוב כן בערוך ובפי' הגאון (ר"ל בפי' רה"ג) וז"ל שם: כמין כי פירש גאון וכן ערוך כף יונית וזה צורתו Γ ע"כ אך לפנינו בערוך לי' וכן לי' בפי' רה"ג והצורה היא צורת גמא יונית עיי"ע נם (ח"ב ש"ד). ובתוי"ט לכלים אחרי שהשיג על רע"ב הוסיף לומר בזה"ל אבל ראיתי שתי אלפא ביתא של היונים האחת גדולה ומרובעת והאחת קטנה והאות העשרים שבקטנה היא קרובה בצורתה לטית שלנו שצורתה של האות ההיא כזה ט אך בהגדולה האות השש עשרה היא כזה ח ע"כ וראיתי בדברי הרב תוי"ט קצת אמת כי ראש דברו אמת וכיון לנכון על אות ט שהיא באלפא ביתא קטנה היונים הצורה כצורת טי"ת בפרט בכתב רש"י אבל צורת ח שכתב תוי"ט דומה לאות יונית הנקראה באלפא ביתא גדולה Pi Π והוא האות השש עשרה וא"כ לפי זה הוצרכנו להגיה בכל מקום כמין פ י במקום כמין כי אבל בלי תקון זה ג"כ יש להסביר מובן „כי יונות" ומחצינן דיבוריה דפי' תוי"ט כי לפע"ד ברור שכונת הש"ם היתה על אות יונית ט באלפא ביתא קטנה או על אותה האות ϛ באלפא ביתא גדולה וזו השש עשרה משתמש תנועת הנשימה (Hauchlaut) וזה קרוב למבטא של כִי (c)hi ואם נשים עין חודרת על ציורי כ"י ערוך ויתר הציורים הנ"ל אז נוכח ברור כשמש כי תמונתם דומה ממש לצורת אות ט וצורת כ"י ו"ו א' לבד דומה לאותה האות באלפא ביתא הגדול רק בשכיבות שונות ומובדלות זו מזו ולזה הפי' תתכן פי' כ"י רגמ"ה לכריתו' הנ"ל. זה נ"ל ברור אחר חקירה רבה. ובדפ"ע לי' הצורה וכן לי' בתוספ' מנחות שהביאו פירוש רבינו] —

כִּי (מל"מ מלת הטעם והענין בהוראות שונות עיין אוצרי השרשים והעתקתה (denn, wenn, als משמש בדי לשונות (תענית ט'. וש"נ) כבר פירשנו בערך אי. *[אחי"ה עיי"ע אי ב' (ח"א, ס"ה), וכנ"ה הרבה בנתינת הטעם כהוראת כ א ש ר בעת להגביל הזמן והאופן עיין הדוגמאות ברכות ו': שבת נ"ו. ק"מ. עירובין כ"ב. מ"ח סע"ב, ר"ה ט"ז. יומא ע"א. מגילה ה'. ו'. תענית ח': חגיגה ד': ה'. ט"ו: מ"ק כ"ה: יבמות י"ד רע"א, כתובות י"ז. נ"ד. קידושין ע"ד. גיטין מ"ז. נ"ד: סוטה מ"ח. ב"ק ס"ז סע"ב צ"ה: ב"מ ס"ב. ב"ב כ"א. חולין ק"י רע"א, הוריו' י"ב. ועוד הרבה ובירושלמי איתא לפעמים כיי ד"מ ירו' סנה' ספ"ז דכ"ה ע"ד כיי יתבון למיכל. ובאותיות השמוש: מכי ברכות ב' לכי שבת ד' רע"א וש"נ ובוי"ו לסימן השאלה וכי ברכו' כ"ב. שבת ד'. כ"ב. עירובין ל"ב. צ"ב רע"א וש"נ. יומא ז'. תענית ט'. יבמות מ"ו סע"א וש"נ, כתובות ל"ו: גיטין פ"א, סוטה י"ד. ב"ק מ"ד, חולין צ"ב. ק"א: ועוד הרבה. ועוד ענין כי כמו כְּ הדמיון ד"מ שבת ק"מ. כי הא, שם: כי האי תנא, ב"ק מ"ו. לכי הא דאתמר, פסחים קי"ז. כי הא דרבה, תענית כ"ג. כי היכי, ב"ק מ"ה: ס"ט. צ"ט: כי האי גוונא, מ"ק כ"ח. כי ריבדא, ב"ק צ"ח. כי כשורה, סוטה ל"ו: כי סיד, קידוש' ס'. כי שרגא, פ"א. כי האידנא, חולין ס'. כי אתריה, שם צ"ז סע"ב כי מיא, הוריות י"ג: כי לדידן, ירושלמי יבמות ס"פ י"ד דט"ז. כי חיה. — ירוש' עירובין פ"ו דכ"ג ע"ג כי דמר צ"ל כיי עיין ערכו] —

* כִּי (בהשמטת הנו"ן במקום כֵּן, כֵּין (כמו דִי במקום דֵין) פי' בזה האופן (also, so, auf diese Art לרוב בצירוף לא ואחריו מלת אלא שקלים פ"א מ"ד, ב"ק פ"ג מ"א, יבמות פ"ח מ"ד, שמ"ר פ"ט לא כי אלא וכו', וביבמות שם מ"ג דע"ו: חסר אלא ובירוש' חגיגה פ"ב דע"ז: חסר לא ואי': וכי היה המעשה פירוש כן היה המעשה, ובקהל"ר פ' טוב אחרית אי' בפירוש וכן היה מעשה ובילק' קהלת רמז תתקע"ד: וכך וכו', ובד' זיטאמיר הגי' בט"ס ובי וצ"ל וכי לא כי תני בטענת בריא דאיכא למטעי עיין כללי גמרא למהר"י קארו על הליכות עולם יבין שמועה ק"ח:

☞ כְּיִי (פי' כמו כְּהִי = כההיא עיי"ע יִי wie das) ברכות דירושלמי פ' מי שמתו (ירוש' ברכות פ"ג) כיי דמר ר' זעירא פירוש כהאי. *[אחי"ה בירו' שם לא מצאתי כי אם בירו' פ"א ד"ג, כיי דר' זעירא, ובירוש' ברכות פ"ב דע"ג כיי דמר רב יוחנן, ושם פ"ג ד"ו: כיי דאמר יודה בן פזי, ושם סוף העמוד כיי דתנינן תמן, ושם ד"ו סע"ד לפי גי' מהרש"ם אתיא כיי דאמר ר' חנינא, ועיי"ע יי, ויש להוסיף ירו' עירובין דכ"ג רע"א כיי דמר ר' יעקב, אבל בירושלמי עירובין שם ע"ג כי וצ"ל כיי עיי"ע כי נ'. ונתקצר מן כְ' והיא ולא כדעת ר"ב כי מלת האי לי' בירוש'] —

* כִּיוֹר (מל"מ שם כלי לרחיצה (Waschbecken יומא כ"ה: ל"ז. זבחים כ'. ובלשון תרגום כִּיוֹרָא אונקלס לשמות ל', י"ח. כ"ח; ל"א, ט' והקבוץ כִּיוֹרַיָּא תרגום מ"א ז', מ'.

* כָּיֵיל, כַּיָּל, כַּיְלָא עיי"ע כל ו', וש"נ.

* כִּילָה (Himmelbett) עיי"ע כל ה׳. וש"נ כילתא כִּילְיוֹן.

* כִּילוּ (נתקצר מן כִּי אִילוּ, כְּאִילוּ als ob, als wenn עיי"ע אִלוּ, אִילוּ) רק בירושלמי עיין ירו׳ עירובין רפ"ה דכ"ב: ורפ"ז דכ"ד: ירו׳ יבמות פ"ח ד"ט. ירושלמי נזיר ספ"ו דנ"ה ע"ג. ירושלמי סנהדרין פ"א די"ט: ירו׳ ב"ק רפ"ח ד"ו: ירושלמי ערל׳ פ"א ד"ס: ושם פ"ב דס"ב: ירושל׳ נזיר פ"ו דנ"ה ע"ג וירו׳ תרומ׳ רפ"י דמ"ז. כילו בצל וכו׳, ובחולין צ"ז. איתא כאילו. ובירושלמי עירובין פ"א די"ט. כילו הוא למעלן . . כילו היא למטן, ושם קודם מעט גם: כאילו היא למעלן . . כאילו היא למטה.

* כִּילִי (בל"י χιλία אלף tausend) בפסיקא דרב כהנא (בחדש השלישי צד ק"ז:) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן (תהלים ס"ח, י"ח) א"ר תנחום בר חנילאי עד מקום (שהספיטם) [שהספיסטם] יכול לחשב (בלי פלי ארין מילי מיליארין) [צ"ל כילי כיליאדין מילי מיליארין] כ"ה בגי׳ המעריך ללונזאנו ערך כילי ופי׳ אלף אלפים וכיון על ל"י הנ"ל ותיבות מילי מיליארין הן ל"ר mille, milliarium אבל יותר נ"ל כגי׳ כ"י אקספורד מירי אדון שצ"ל מיריאדון רק צ"ל מירי מיריאדון כמו בראש המאמר כילי כיליאדון ובל"י הוא χιλία χιλιαδῶν μυρία μυριαδῶν פי׳ אלף אלפים ורבוא רבאות ועיין עוד מ"ש ר"ש באבער בפסיק׳ שם כי האריך וש"נ שבושי הגירסאות בפסיקת׳ רבתי פכ"א וילק׳ תהלים רמז תשצ"ו. כי כפ"ר איתא כי לי אדם ובילקוט מילי מליא דין!

* כיליאדון (χιλιαδῶν) עיי"ע הקודם.

* כִּילוּפוּס (מל"י χαλεπός hart, böse, streng) פסיקת׳ רבתי פכ"ג בנוהג שבעולם מלך בשו"ד (כשהן) [כשהוא] כילופוס אומר לעבדיו עשו עמכם יום אחד ועמי ששת ימים אבל הקב"ה אינו כן וכו׳, ובד"פ אי׳ כילסופים, והח׳ פריעדמאן הגיה פלמטוס והנכון כמו שנסחתי ומל"י הנ"ל וכן דעת החי׳ לעווי.

* כִּימָה, כֵּינִי, כִּים, כִּיסָא, כִּיסָנִין, כֵּיף, כֵּיפָה, כִּיפָּה עיין ערכים אלה בלי יו"ד כמסודר בערוך.

כַּיֵּיר (מל"פ نگاریدن שעיקרו מל׳ צענד kere פי׳ עשה ציורים mahlen עיין וואולירס II, 1342 ופערלעס עט"ש 59) בפרק כל הצלמים (ע"ז מ"ז:) ג׳ אבנים הן . . סיידה וכיירה לשום ע"ז וחידש נ ו ט ל [1]) מה שחידש [2]). בפרק שור שנגח את הפרה בגמ׳ בור של שני שותפין (ב"ק נ"א סע"א) ובא אחד וסייד [3]) וכייר [4]) אחרון חייב. בפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ במה דברים (ב"ב נ"ג:) המוציא פלטורין בנכסי הגר וסד בהן סיוד אחד או כיור אחד קנאו. פי׳ „סיוד בסיד, כיור שצייר בה ציור אחד בכותל מן הסיד או על שמי קורה כמו שעושין בפלטין" [5]). ואנכי [6]) יושב בבית ארזים (ש"ב ז׳, ב׳) תרג׳ כיורי ארזים. ספון [7]) בארז (ירמיה כ"ב, י"ד) תרג׳ ומטליל בכיורי ארזיא. בבתיכם ספונים (חגי א׳, ד׳) תרג׳ בבתיא דמטללן בכיורי ארזא [8]). — (א"ב בנוסחאות כתוב כייד). *[אחי"ה עיין לעיל השנויים ועיקר הגי׳ ברי"ש וכ"ה לנכון בב"ר פכ"ח ועשה לו חופה סיידה וכיירה וציירה. אבל באיכ"ר פ׳ כלה בט"ס וכיידה. תוספתא סוטה פ"ח כ"י אירפ׳ (בהוצ׳ צוקמ׳) על הסיד כתובה כיצד כיידוהו וסיידוהו בסיד וכתבו עליו (ובנו"ג כידוהו). תוספת׳ ב"ב ספ"ב אין מסיידין ואין מכיירין לקח בית . . מסויידת ומכויירת (כ"ה בכ"י אירפורט) — ירו׳ ב"מ רפ"ט די"ב. כייר ט"ס עיי"ע בייך (ח"ב נ"ז:) והשם כִּיּוּר מידות פ"ד, מ"ו אמה כיור, והקבוץ כִּיּוּרֵי תרג׳ ש"ב ז׳, ז׳, דה"י א׳ י"ז א׳. ו׳. וגזרתו מל"פ הנ"ל כי נ׳ = ن הוא רק אות השמוש. והראיה כי תמורת זו המלה הפרסי׳ איתא ג"כ پیکر פי׳ צורה מפעל הנ"ל ואותיות פי پی שמושיות הן. וא"כ נרדף כייר עם צייר ואולי במקום סייר בקצת מקומות הנ"ל עיקר הגי׳ כגי׳ כ"י ו"ו ופי׳ ר"ח כ"י הנ"ל סייר והוא בל"ע صار פי׳ ממש צייר. ולדעת הח׳ ברילל (יאהרב׳ א׳, 214) כייר הוא לשון צינד zimmern, âkar] —

☞ כים כיסי בבלייתא (שבת קמ"ז.) עיי"ע כש"[9]) כי כן גרס בעל הערוך.

[1]) ל"י בטעות בדפ"ר. [2]) וכ"ה בירוש׳ ובריי"ף ובנרא"ש ובכ"י מ׳ וגי׳ וכיירה אי׳ ג"כ במשניות חוץ מדפ׳ וויניציא ריווא ומנטובה שהדפיסו כמו שלפנינו סיידה וכיידה לשם ע"ז נוטל מה שסייד וכייר וכגי׳ רבינו כ"ה בפי׳ ר"ח כ"י לע"ז (בקובץ כ"י אנג׳ דף ל׳.) רק שם ס י י ר ה בריי"ש וכ"ה בכ"י ו"ו בציון הבא. [3]) בכ"י ו"ו וסייר. [4]) בנו"ג וכייד אב׳ בחי׳ הרשב"א לפי הציון בשט"מ שם אי׳ בריו"ש. [5]) וכ"ה בפי׳ רגמ"ה כ"י לב"ב ושם לי׳ מלת או. ובפירשב"ם כיור: ציורין מחוקין על הקיר ע"כ ור׳ יהונתן פי׳ כן על סיוד עיין בשט"מ ב"ב שם, ובכ"י ש"ס בטעות כיוד בדל"ת וכ"ה בדפ׳ לב"ב תרל"ז ובנרא"ש בדפוסים הישנים. [6]) בפסוק אי׳ אנכי. [7]) בפסוק אי׳ וספון. [8]) ובעל תוי"ט לע"ז פ"ג מ"ז הביא רק תרג׳ ש"ב הנ"ל וכיים „ואחרים כן" וכיון על שער ציונים בערך הנוכחי ולא ירדתי לסוף דעתו של הגרי"ב בהפשב"ע ע"ש. [9]) כש ז׳.

* כֵּירָא, כִּירָה, כִּירִי עיי"ע כר.

* כּוּשׁ, כִּישׁ, כִּישָׁא עיי"ע כש.

כ (כנה הוא עיקרו כדכתיב (ישעיה מ"ד, ה') ובשם ישראל יכנה, כי לא ידעתי אכנה (איוב ל"ב כ"ב). בפ' ד' מיתות בכל יום דנין את העדים בכינוי יכה יוסה את יוסה (סנהדרין נ"ו רע"א במשנה). גמרי' (שם ס'.) אמר רב אחא בר יעקב אינו חייב עד שיברך את השם בן ד' אותיות לאפוקי בן שתי אותיות דלא וכו', פי' חכמים הקדושים כינו השם וקראו אותו יוסה לפי שיוסה ארבע אותיות ושלש אותיות מהן הן אותיות של שם לפיכך כינו אותו ביוסה שהוא ד' אותיות לאפוקי בן ב' אותיות כגון יה. פ"א [יוסי גרסינן] [1]) שלש אותיות של יוסי בגימטריא כ"ו וכן השם. *[אחי"ה על גוף הענין וגי' יוסה או יוסי כבר הארכתי בערך יוסה (יוסי) ע"ש, ועתה באתי להעיר על סדר ערך הנוכחי, ודע כי בכל כ"י ודפוסים הישנים איתא בערוך קודם ע' ככא הערך הנוכחי נסדר תחת דבור המתחיל כ. ואצלי אין כל ספק כי כונת רבינו היתה לבאר את מאמר המשנה י כ ה יוסה וכו', ולכן הציג בתחלת הערך האות כ ודעתו שהשרש כך והלך לשטתו להחזיק לפעמים אות אחת בשרש (עיין מבוא X) אבל איזה כותב טעה לחשוב כי כונת רבינו היתה לבאר מלת ב כ י נ ו י יכה וכו', לכן הביא פנימה ההערה כנה הוא עיקרו וכו' עד אכנה, וכן הבין הענין הרב מוספיא לכן הרכיב זה הערך עם ע' כן ד' ואחריו נמשך רמ"ל בלי דיוק. והשרש מזה הערך הוא נכה ואולי איזה כותב הגיה כן בגליון כזה: „נ כ ה הוא עיקרו" ונשתבש אח"כ למלת כנה והוסיף ראיות כדכתיב ובשם ישראל יכנה וכו', והובא פנימה ובין כך ובין כך יש למחוק שורה ראשונה מן כנה עד אכנה ומעולם לא כתב רבינו ככה דאל"כ מדוע לא היה כללו בע' כן ד', ודו"ק] —

* כַּךְ (מלת הפעול נתקצר מל"מ כָּכָה פי' בזה האופן (so, auf diese Weise הרבה בש"ס ברכות ל"א. ל"ד: שבת כ"ה: ב"ק ס"א. סנהד' פ"ט: אבות פ"ד מ"ה, ושם פ"ו. מ"ד, כריתות ט"ו: ב"ר ר"פ מ"ח, איכ"ר פ' על אלה, כתובות ס"ה. (ובירו' כתובות ספ"ה ד"ל רע"ג אי' באותו הסיפור: ככה בל"ם). כשם . . כך ירושל' חלה פ"א דנ"ז: ירו' סוטה פ"א דמ"ז ע"ד. בין כך ובין כָּךְ נדרים ס"ג. אסת"ר פ' ויבז. כך וכך ר"ה י"ח: לְכַךְ אבות ב', ח', סנהדרין י"א. במד"ר פ"ד לכך נאמר, ושם שלכך כתב. טהרות פ"ו מ"ו. מ"ז. מ"ח לכך ולכך ובענין כה וככה עיין סוטה ל"ג רע"ב וכללי גמרא להר"י קארו על הליכות עולם יבין שמועה דף ק"ג:

כָּבָא (= כּוּבָא לדעת רבינו גומא א"כ מל"ע ופי' פי' ענין חפירה בארץ ולפע"ד מל"פ = בל"ע ובל"ם כּוּכא (Kuchen בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכות ל"ז סע"ב) מאי טרקונין אמר רב יוסף [2]) כוכא [3]) דארעא פי' עושה ג ו מ א בכירה כמו שפירשנו בענין יורות הערביים [4]) ומערב קמח ומים בתוכה ומשליך [5]) באותה גומא. *[אחי"ה וכן פירש"י כובא דארעא בברכות שם אולם לפי פירושו צ"ל כוכא כגי' הערוך. ועוד עיי"ע (ככי) [כוכא]. — ומ"ש רבינו כאן ומערב קמח ומים ומשליך באותה גומא מסכים עם מ"ש בערך טרקנין: כּוּבָא דארעא פי' הוא גובלא שאופין על הארץ ולא כתנור ע"כ, ומ"ש כאן עושין גומא בכירה ובערך הנ"ל כתב ולא כתנור קצת צ"ע או אולי יש להלק בין תנור לכירה עיין המפרשים בריש פ"ה דכלים וע' כפח, ורש"י בשבת ל"ח: וא"כ כוכא דארעא לפי פירי' הערוך ורש"י הוא מאפה או גובלא שנאפה בגומא בארץ ולא על התנור. אבל לפע"ד נכון יותר לגזור המלה מל"ע פ' וסו' הנ"ל שענינו חלות רקיקין ולביבות וכן נקראו ביתר לשונות עיין אוצ"מ של ארעלונג שרש Kuchen ועוד עיי"ע כעך. ויען שהוא רק גובלא בעלמא לכן מברכינן על כוכא דארעא בורא מיני מזונות ברכות ל"ח רע"א וע"ש היטב וכן בחי' הרשב"א ואו"ז שהבאתי בערך טרקנין] —

כַּבָּא (פי' שן הלחי כלומר מכתש Backzahn ועוד שן בכלל ומה שדומה לשן מל"ע פי' שינים) בפרק ערבי פסחים בגמ' אפילו עני שבישראל (קי"ג רע"א) לא תעקר ככא פי' [6]) זה המכתש שבפה הנקרא בלשון ישמעאל אלצרם (?) ו א ל ט ו א ח ן [7]) כדכתיב (קהלת י"ב, ג') ובטלו הטוחנות אם יכאיבך גלגל עמו עד שינות ואל

---

[1]) עיין בענין שתי גירסאות מ"ש בערך יוסה. [2]) עיי"ע טרקנין וש"נ חלופי הגירסאות. [3]) וכ"ה בערך תנ"ל ובנו"ג כובא. [4]) עיי"ע יורה. [5]) לי' בכ"י ה"ב וקצת נראה שמיותרין הן. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ב"ה, ובכ"י ו"ו א' ואלטחין וגם זה נכון עיין סוף הע' ומ"ש, ובכ"י ו"ו ב' ובדפ"ר ופיז' ובאז' ואמ' ואלטאחון ובכ"י ה"ב ואלטאחונא, ובדפ' וויניציא אלטחון ובכל דפוסים בלא וי"ו ובכל כ"י בוי"ו.

תעקרנו ולא[1]) תקוני[2]) בחיויא אם נגלה לך שיש נחש בחור מחורי חצרך אל תקנא בו ותהי משתדל להורגו כי בראותו אותך שאתה מחכה לו ומסבב עליו שמא ישופך פתאם, וכן הגוי[3]) — אשא בשרי בשני (איוב י"ג, י"ד) תרגומו אטול בשרי בככאי. בס"ג דפ' אחד דיני ממונות (סנהדרין ל"ט.) זיל מני[4]) ככיך[5]) ושיניך כמה הוו. בפרק כל המנחות בגמ' וחייב על לישתה (מנחות נ"ז.) ובס"ג דפ' אמר ר"ע (שבת פ"ט סע"ב) חזי לככי[6]). בפ' גט פשוט בגמ' כתוב בו מלמעלה (ב"ב קס"ז.) ההוא שטרא דהוה כתיב ביה תולתא בפרדיסא אזל איהו מחקיה לככיה[7]) דבית ושוויה ופרדיסא פי' מחק השינים של ב' של מעלה ושל מטה. *[אחי"ה וכן הוא בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב רק שם ליתא לככיה. וכנ"ה בגיטין ס"א. לככא וכו' פי' חולי השינים עיי"ע תם א'. ב"ק צ"ב: שיתין תכלי מטייה לככא וכו', עיי"ע תכל ג'. מ"ק כ"ח: מד גרמא מככא וכו', עיי"ע גד ב' (ח"ב, רל"ה:). והקבוץ ברכות נ"ו. ב"מ מ"ב: ע"ז כ"ח. חולין נ"ט סע"ב ככי ושיני. יבכ"י מ' ברכות שם תרין בנאי צ"ל תרי ככאי ובב"נ ובכתב יד פ' תרי ככי עיין ד"ס ברכות צד קנ"ד: חולין קכ"ז. מני ככיך. תרגום ירושלמי א' בראשית כ"ה, כ"ה שינין וככין, ותרגום שני רשעים (תהלים ג', ח') כַּכֵּי דרשיעי, ומטלו הטוחנות (קהלת י"ב, ג') תרג' ויתבטלון כַּכֵּי פומך. ופירש"י הטוחנות אלו השינים ע"כ וכן פי' ראב"ע. ונקראו כן על שם טחינת ושחיקת המאכלים ע"י השינים והם שיני הלחי Backzähne וכן לועז עהק"צ שנ"ב ככי: בקצי"ן בלא"ש ע"כ והטיב לועז רש"י בברכו' נ"ו. ד"ה ככי שינים הפנימיות שקורין משילאר"י ע"כ. והוא ל"צ machelière ובלאי"ט mascellare ועיין הלע"ז ברש"י בכורות Backzahn; Mahlzahn ל"ז סע"א ד"ה הפנימיות ושם ל"ט. ד"ה מתאימות מיינשליר"ש ובתוספ' ע"ז כ"ח. ד"ה ככי: מישאלי"ם וצ"ל מישאליר"ם. וע"ש היטב במה שהשיגו על לעז של רש"י ומרפא לשון לרמ"ל שם שהגין בעד רש"י. ויען שכותשין ושוחקין השנים הפנימיות את המאכל לכן נקראו שני הלחי בלשון עברי החדשה מכתש וכן הבין התרג' את המכתש אשר בלחי (שופטים ט"ו, ט"ו) ית ככא דבלועא עפ"י גי' הרד"ק שם (ובשרשים ע' כתש בט"ס בבא וצ"ל ככא) וכן פירשו בב"ר פצ"ח שני המקומות לחי ומכתש ע"ש. וזה מה שבאר רבינו (עפ"י פי' ר"ח כאמור) ככי של פסחים על ידי מכתש שבפה וע"י מלות ערביות אלצרם ואלטואחן, והנה זה האחרון הוא בלי ספק ל"ע طواحن והוא קבוץ מן طاحنة פי' שן טוחנת והיינו שן הלחי ועוד ענינו ממש מכתש Mühle. אבל מלת אלצרם קשה להבין ועלה בדעתי לומר כי אולי הוא מל"ע صارم = צארם ובה"א הידיעה אלצארם פירוש חרב חד וא"כ נקראו כן השנים החדות הטוחנות את המאכל וקצת ראיה מצאתי במ"ש הרד"ק שופטים שם בזה"ל בנוסחא אחרת מצאתי רומזא דבלעא ולא ידעתי מה ע"כ ולפע"ד הוא מל"ע نميض סכין חד. אבל יותר נ"ל בדברי הערוך להגיה אלצרס בסמך והוא בל"ע الضرس שן טוחנת והיינו שן הלחי Backzahn ונרדף עם طواحن והיינו מ"ש שתי מלות ערביות יחדיו בוי"ו החבור כגי' כל כ"י ערוך. וגם עצם הוראת ככא מל"ע حك = هك ענינו טחן, שחק, וכתש וממנו حاكة שן] —

כֹּכָב (= כּוֹכָב מל"מ Planet, Stern) בפ' הרואה בגמ' על הזיקים (ברכות נ"ח סע"ב) מאי זיקים אמר שמואל כוכבא דשביט פירוש הכוכב הנראה בשמים ינתר ממקום למקום כמו שובט בשבט ומוריד השבט על המקום שמכה בו לפיכך נקרא שביט וזה הכוכב שמו זיקים דגרסינן בתלמוד ירושל' (פ"ט די"ג ע"ג) אמר שמואל אין עבר זיקא בכסיל מחריב את העולם והאי דמיתחמי עבר ולא עבר אלא לעיל מיניה או לרע מיניה[8]). פ"א בע' זק. *[אחי"ה עיי"ע זק א' וע' שבט. ועוד נקרא כוכב: מערקור Mercur עיין שבת קנ"ו. האי מאן דבכוכב יהא גבר נהיר וחכים יהא[9]) משום דספרא דחמה הוא וממושג היוניים בא לרז"ל דמיון זה כי Mercurius, Hermes הוא המכריז κῆρυξ שסופר ומכריז הילוכו ותקופות העולם עיין קרייצער

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ובנוסחאותינו אבל בדפ"ע ואל. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ע תיקני ובנו"ג תקנא וכ"ה בפי' ר"ח וכן מוכח מפי' רבינו ואם גי' הכ"י ו"ו עיקר אז צ"ל תקונני מלשון קננה קפוז (ישעיה ל"ד, ט"ו) פי' דר ועשה קן לו. [3]) קצת מזה הפירוש אי' בפי' ר"ח לפסחים וז"ל פירוש ככא המכתש והוא אל צרם בלשון ישמעאל וכדכתי' (קהלת שם) ובטלו הטוחנות כי מיעטו כלומר אם יכאב לך אל תעקרהו שמא תכחש עיניך ואל תקנא בחיויא ולא בארמאה שמא יפגעו בך ע"כ. [4]) בנו"ג אימא לי ובכ"י מ' אימא לי איזי. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו, ובדפ"ע כיכיך. [6]) בשבת לככא ובמנחו' בטעות לבבא וצ"ל לככא וכ"ה בערך קלד עפ"י כ"י ע"ש וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י (בקובץ כ"י אנגייליקא דף י"ב:) לככא דאקלידא שן של מפתח של עץ שמנקבין בו נקב כ"ש ומכניסין בו עץ קטן כעין שן ע"כ. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ה': לככיה ובכ"י מ' לבבי וצ"ל לככי ובנו"ג לגגיה. [8]) בנו"ג קצת בלשון אריכות יותר וריש המאמר איתא ג"כ בבבלי ברכות שם. [9]) כ"ה לנכון בכתב יד ש"ס.

זימבאליק ח"ג, 288. ובלשון נקבה כוכבת, ובלא"ר כּוֹכַבְתָּא נקרא כן כוכב הנוגה שהוא מזל Venus וכ"ה בל"ס כּוֹכְבָא מרנח. ילק' ירמיה ס' רמז רע"ו בשם פסיק' רבתי מלאכת השמים (ירמיה ז, י"ח) זו היא הכוכבת . . והיו מכוונים אותו כנגד המזרח שכשתעלה הכוכבת וכו', ובפסיקתא רבתי פ' ל"א בטעות הכוכבים וצ"ל הכוכבת וכן תרג' כוכבת שמיא. ובפסיק' שם: כך היו בני ישראל (לכוכבים) [צ"ל לכוכבת] בפרסום ולא במטמונים [1]. ירוש' ברכות רפ"א ד"ב: ובלחוד דיתחמון תלת כוכבים דרמן חדא כוכבתא כ"ה לפי גי' המהרש"ם ולזה מסכים גי' הר"ן ס"פ במה מדליקין הובא באה"צ למהרז"ף וז"ל בר"ן הגי' ובלבד דיתחמון תלתא כוכבים כחדא כוכבתא וע"ש פירושו ובתוס' שם. ובירושלמי שם ע"ג הדא איילתא דשחרא מאן דאמר כוכבתא דצפרא היא טעי [2] זמנין היא דמקדמא וזמנין היא דמאחרא וכ"ה בירושל' יומא רפ"ג ד"מ: וגם שם לי' מלת דצפרא. ולנכון אי' בב"ר פ"נ אם יאמר לך אדם הדא כוכבתא דצפרא איילתא דשחרא שקרן הוא פעמים פוחתת ופעמים שהיא מוספת. ירוש' סוכה רפ"ב דנ"ב ע"ד ובבלי כ"ב: כוכבי חמה ע"ש פירש"י ומה שדרשו עוד רז"ל בענין כוכב והקבוץ כוכבים (ככבים), כוכבי (כֹּכָבֵי) עיין ברכות י', ל"ב: נ"ט: פסחים צ"ג: צ"ד. קי"ח: מ"ק ט"ז. חגיגה י"ב: כ"ה סע"ב. סנה' ל"ט. ע"ז כ"ט. — ב"ר פ"נ עבודת כוכבים והרבה פעמים עכו"ם והוא כידוע ר"ת עובדי כוכבים ומזלות. יעוד כוכבא שם מקום פסיקת' דרב כהנא פ' את קרבני לחמי (צד נ"ט:) ר' דוסתאי מן כובכא וצ"ל כוכבא עיין ר"ש באבער שם וכ"ה בפסיקת' רבתי פט"ז ובילקוט משלי פי"ג אי' ר' דוסתאי מבי ישבאב ובילקוט משלי שם רמז תתק"ן בלי שם מקום והוא kaukab עיין גיאגרפיא לנייבויער 269 ותבואת הארץ לשווארץ צ"ג. — בר כוכבא עיי"ע בן כוזיבה] --

ככב (= כַּכָּבָא בל"י ורו' cacabus, κακκάβη פי' טיגון, קדירה Tiegel, Topf) בסוף הגדה [3] דפרק השוכר את הפועלין (בבא מציעא פ"ז סע"א) בתי הניפי לך במניפיך [4] ואתן לך ככבין דנרד, פירוש בל' יון [5] קורין לקדירה ככבי. — (א"ב וכן בל"ר ובנוסחאות כתוב ככרין). *[אחי"ה ובדפ"ר פיז' באזיל יאמ' הגי' ככבו ואולי צ"ל כבכו והוא ל"ר caucos ובל"י אמצ' καῦκα גביע וקערה. ומלת ככרין של נוסח' פירוש רש"י אגודות] —

(ככדיתא) [כַּכָּרִיתָא] (כלש' סורי נפת ונרדף עם ככריתא ג"כ מל"ס עיי"ע Honigseim, Wabe) כי נפת תטפנה [שפתי זרה] (משלי ה', ג') תרג' מטול (דככבריתא) [דככריתא] מנטפן סיפוותא דנוכריתא. נפש שבעה תבוס נפת (שם כ"ז, ז') תרגום נפשא דשבעה דיישא ככריתא. — (א"ב ככריתא כתוב). *[אחי"ה ודע כי בדבור המתחיל כתוב בכ"י הב"ר וג"ג ככריתא וכן מוכח מכ"י ו"ו רק שם ככריתא אבל סדר האותיות יורה על גי' ככריתא וכ"ה בל"ס ועיין אוהב גר לרשד"ל צד ק"י והביא גי' הערוך ככדיתא ולא ראה גי' הכ"י כי שם באמת ככריתא ובנו"ג ככריתא בתרג' וכן בכ"י תרגום משלי כ"ז, ז' כגי' הערוך דיישא כבריתא (או ככריתא) ובדפוסים בטעות רישא בכריתא. ובמתורגמן בשרש ככר ג"כ כגי' הערוך בדפוסים ככדיתא. ובפשיטא מצויה הרבה ככריתא ברי"ש עיין הדוגמאות באו"מ לקאסטיללוס I, 394] —

כַּכְּיָא [6] (לפע"ד מל"פ كاكيا קורי עכביש וחוט דק דומה להם Spinngewebe, dünner Faden) בסוף כל כלי בעלי בתים פי"ז בכלים (מי"ז) ושפופרת הקנה שחתכה לקבלה טהורה עד שיוציא כל הככיי. פי' יש בתוך הקנה קליפות ושמן ככיי. ובהעושה פי"ג באהילות (מ"ו) ולא ככיי שאין בהן ממש יש אומרים מזה. פ"א קורי עכביש. — (א"ב פירוש בל"ר קליפה דקה מאוד כקליפה המכסה גרעיני הרמון וכן קליפה התיכונה אשר בקנה). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י ורו' κίκκος, ciccus Fruchthülse, Kerngehäuse, Schale וכבר העיר על זה הח' אייזלער בספרו במ"ר ח"א, נ"ח וגם העיר על טעות הרמ"ל במ"ש פ"א קורין וצ"ל קורי וכ"ה בטעות בד' אמש' אולם מה שהגיה מזה שצ"ל בזה אינו מוכרח כי מובנו יש אומרים מזה כלומ' מזה הענין ר"ל כי ככיי באהלות ג"כ לפי דעת י"א מענין הראשון היינו קליפה בתוך הקנה. והר"ש בכלים הביא לשון קצת יותר ארוך וז"ל בכל הני משניות דוקניות גרסי' הככיי וכן ערוך ופי' קליפות שבקנה המספיקות [7] בין הפקק בפנים ע"כ ועל זה יפה עולה פי' ר"ב הנ"ל, אבל לפע"ד פ"א הוא העיקר והוא ממש ל"פ וענינו קורי עכביש

---

[1]) וכן הגיה לנכון המו"ל במאיר עין. [2]) כ"ה בגי' המהרש"ם. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ה"ב וכ"ה בע' טנפא ובדפ"ר כאן אבל בשדפ"ע בט"ס גמרי. [4]) בנו"ג הניפי עלי במניפא. [5]) בכתב יד ו"ו ודפ"ר איתא לשון לעז. [6]) כ"ה לנכון בעה"ק שנ"ב ובדפ"ע ובכ"י ככי. [7]) אולי צ"ל המפסיקות כן העירני ר"פ סמאלענסקין.

וחוט דק הדומה להם ורבינו כיון בזה על פירוש רה"ג בסד"ט לאהלות צד 25 וז"ל והכבאי פי' בית עכביש ששמו בטיית ענכבית כדגרסי' בגמ' דהחליל ע"כ וכיון על ל"ע عنكباة פי' עכביש וגם היטב מרמה לזה הציון דאהלות את המאמר בסוכ' נ"ב. עיי"ע הכא אח"ז ולא ידעתי למה הפרידו רבינו בע' מיוחד כי גם שם מובן של חוט של כוכיא (כפי גי' הכ"י ש"ס ורבינו): חוט של קורי עכביש. וכפי' רה"ג בלי כל ספק במקום והכבאי צ"ל והככאי כי כן נכתב בל"פ באותה הוראה הנ"ל וגם ממה שרבינו נמשך אחר פירושו ראיה שכן מצא בפי' רה"ג בב' כפי"ן. ובעהק"צ שנ"ב כולל לנכון ציון מסוכה עם ציון מכלים בערך אחד תחת דבור המתחיל ככיא אבל הפריד ללא נכון ציון מאהלות וסיים פי' קורין [צ"ל קורי] עכביש שפינא ע"כ וכיון ללא"ש Spinne. ועיין ג"כ פירוש הרמב"ם לאהלות שם מ"ה ככי שיש בו ממש ור"ש שם שהביא הערוך. ועוד עיין רע"ב ותוי"ט שם. ור"ש לכלים שם הביא התוספת' דכלים בזה"ל ר' יהודה אומר משיוציא הככיי שבתוכו ע"כ אבל בנו"ג בתוספת' כלים ב"מ ספ"ז משיוציא את הזכר מתוכה וכ"ה בכ"י אירפורט] —

כַּבִּיָא (לפע"ד מענין הראשון מל"פ הנ"ל פי' חוט דק כקורי עכביש ולדעת רבינו בע"א עיין בפנים) בר"ג דפרק החליל (סוכה נ"ב.) ובחלק בגמ' אין תורה (סנהדרין צ"ט:) אמר ר' אמי [1] יצר הרע דומה לחוט של כוכיא. פי' „הכלי שמשליך האורג בנפש המסכת עליו הערב כרוך נקרא כוכיא" בלעז דרוגלא. *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בסוכ' (בש"ס ווילנא) ושם הגי' בוכיא וכגי' שלנו בסוכ' ובעה"ק בכיא ובסנה' כוביא וכ"ה בילקוט ויצא שם (ילקוט ישעיה ל"י) וכ"ה במנו"ה סי' ל"ג ובד' קושט' בוביא ובגליון כ"י מ' בסנה' כמו בדפוסים אבל בכ"י מ' בסוכה וברש"י כ"י וברש"י בע"י הראשון ובאה"ת אי' כגי' רבינו כוכיא (ד"ס סוכה צד פ"ד) וכ"ה עיקר ועפ"י גי' זו יפה פירש"י בסוכה כוכיא: עכביש שקורין איריני"א. ויותר נכון הלעז אייראניאה וכ"ה ברש"י בשבת ע"ז: ד"ה שממית ופי' בל"צ Spinne, araignée. אבל כפי פי' רבינו לא מצאתי המלה אשר עליה כיון והלעז דרוגלא (כ"ה בכ"י ו"ו א' וב"ר, ובכ"י ה"ב דרוגו, ובכ"י ו"ו ב' ובדפ"ע דרוגולא) נ"ל שהוא לאי"ט rocchella פירוש כישור קטן kleiner Spinnrocken וא"כ עיקר הגי' תהיה רוגלא בלא דלת, או אולי הוא דרגלא Fahrseil, dráglia. ובענין פי' הע' הקודם הבין גם רה"ג זו המלה רק גירסתו והכבאי צ"ל והככאי] —

(ככי) [כּוּכָא] (מע' ככא = כוכא מל"פ וע' שם פירוש חפירה בארץ והושאל לצריף קטן (Nische, Vertiefung, kleine Binsenhütte בפרק סדר תעניות האלו בגמ' על אלו מתריעין (תענית כ"ב סע"א) לא נצרכה אלא לבי כוכא דאגמא. בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ח סע"א) ממא לכוכא דההיא ארמלתא. — (א"ב פירוש רש"י צריף קטן). *[אחי"ה בדפ"א חסר ר"ת א"ב לסימן הוספת של מוספיא ולנכון היה ר"ב מסדר זה הערך אחר ערך ככא כי באמת לשם שייך כמו שרמזנו שם אבל בכל דפוסים הישנים ובכ"י נמצא זה הערך אחר ע' ככיא לכן נגררנו אחרי הדפוסי' הישנים וכ"י [2]). ולפע"ד היה רבינו מוסיף שני ציונים הנ"ל מתענית וגיטין אחרי שהיה מסיים סדר אותיות ככ . . . וכונתו היתה ג"כ לכללו עם ע' ככא לכן לא פירש כאן הוראת כוכא כי נשען על מה שפי' בע' ככא. ודוגמתו עיי"ע אם ד' (ח"א ק"י והלאה). ודע כי בגיטין הגי' כובא אבל פי' רש"י שם צריף קטן כמו כובא דציידי מוכיח כי עיקר הגירסא הוא כוכא כגי' הערוך וכפירוש רגמ"ה לתענית וכן ברש"י תענית שם בכוכא דציידי. ופי' שם לנכון כוך קטן של ציידין וכו' ע"ש. ובנו"ג בתענית אמר רב פפא בכוכי דציידי אבל בכ"י מ' איתא קרוב לגי' רבינו לא צריכא דאפי' בכוכי דציידי וכ"ה בר"ן, וכגי' רבינו איתא בפי' רגמ"ה כ"י לתענית וז"ל: כוכי דאגמא רציידי: צריפין דיורין קטנים שדרין בהם ציידים ע"כ] —

כַּבְּלָא (לפע"ד מל"ר אמצעי' coccula, cocula מעיל מצמר עב ויש לו שער וציצית בשוליו Mantel aus Wolle mit Troddeln, oder Haarlocken am Saum) בילמדנו שני גוים (כתנחו' תולדו' ל"י) אל תקרי שני גוים בבטנך (בראשית כ"ה, כ"ג) אלא שני גאים זה מתגאה וזה מתגאה עשו מלובש כבלא ויעקב מלובש ציצית עשו מלובש כלמוס ויעקב מלובש טלית. — (א"ב פירוש בל"י תכלת ובנקודות אחרות פירושו מין מלבוש ענול ופירוש כלמים בל"י ורומיי מלבוש מיוחד לפרשים ערוכים למלחמה). *[אחי"ה האחרון הוא הנכון

---

[1]) בנו"ג בשני מקומות ובילקי' ויצא רמז קכ"ט רבי אסי ובילקוט ישעי' רמז ר"ע ר' יוסי. [2]) ובכ"י ו"ו א' איתא דבור המתחיל כך.

כי זו היא הוראת χλαμύς chlamys, (עיין במו"ע ע' כלמוס) אבל ראש דברו אין נ"ל וכונת ר"כ על ל"י γλαυκός פי' תכלת ומין מלבוש עגול אשר כתב כונתו על ל"י κυκλάς Staatskleid mit rundem Saume וכן דעת רמ"ל והח' לעווי והח' ברילל על מלבושי היהודים 65 ועוד הוסיף להביא ל"ר cyclas ואין נ"ל כי שניהם הם מלבוש של נשים, ואשר נ"ל כי היא מלה הנ"ל הרשומה בתחלת הערך והוא מין מעיל ואדרת שער עם ציציות ותלתלי שער בשוליו וזה עולה יפה עם מלבוש יקר אדרת שער כנויו של עשו ומלבוש עם ציציותיו הוא מול ציצית של יעקב. ועיין עוד ערך אנטיקיסר, אסטלית, פרפירא. ולפע"ד זו כונת האונקלוס שהעתיק אדרת שער (בראשית כ"ה, כ"ה) כְּכְלָן דיסער (כפי גי' דפ' סאביאנעטטא). וגם יפה עולה שהזכיר הילמדנו ככלא עם כלמוס כי זה האחרון ג"כ מין מעיל ואדרת הוא ובפרט של בעלי מלחמה וטלית הוא בגד יקר של אוהבי שלום והעומדים בתפלה] —

כִּכְלֵי (= כִּיכְלֵי בל"י κίχλη Drossel, Krammets-vogel) בר"ג דפ' יוה"כ (יומא ע"ה:) ד' מיני שליו [1]) הן שיכלי כיכלי ופסיוני ושליו. — (א"ב פי' בל"י מין עוף טוב למאכל ופי' שיכלי מין עוף אחר אוכל תאנים ופי' פסייני מין עוף אחר חשוב עולה על שלחן מלכים, ובנוסחאות שלנו כתוב קבלי). *[אחי"ה בנו"ג שיכלי וקיבלי ובילק' שם שיבלי וקיבלי ובכ"י מ' שובלי וקיפלי ובכ"י א"פ סיבלי וכיבלי אבל בכ"י ב' וקיכלי ובאה"ת (עיין ד"ס יומא צד קט"ו:) כפלי כגי' רבינו וכ"ה שיכלי וכיכלי בע' פסיון ובע' שכל, ובע' האחרון אוכיח אי"ה כי הוא איננו συκαλίς אוכל תאנים כדעת ר"ב בכאן ובערך שכל, ועיין לעוויזאהן בספרו זאאלאגיא תלמודית 210 והלאה ומ"ש בענין גי' סליו. ובעה"ק שנ"ב כתב ככלי י"מ עטלף ! ע"כ] —

כְּכְלִיאַר (מל"י κοχλίας Schnecke, schnecken-förmig Gewundenes; או מל"ר אמצעית cochleare Krümmung, Windung) בפ' במה אשה (שבת פ"ו, מ"ג) ולא בכוכלייר [2]) [בגמ'] (שבת ס"ב.) פי' מכבנתא. ודומה למכחול וראשו אחד דומה לסירה שאורגת בה התכשיטין הנותנת כנגד פניה וכמעשה [3]) דר"ע במי שהחשיך (שבת קנ"ו:) שקלתה למכבנתא ואיתרמיא בעינה [4]). וי"א „תכשיט שמעגל על ראשה [5]) כדגרסינן בבראשונה פ' שני ביומא (כ"ה.) הכהנים מקיפין ועומדין כמין כוכליאר" [6]). (א"ב פירוש בלשון יוני' דבר עגול ומסובב כמו לול). *[אחי"ה בהנחה ראשונה מורה נרתק החומט ושבלול וכל הדומה לו בעגול והיקף ומן כוכלת (עיי"ע הבא אח"ז) נאצל כוכליאר. כוכלייר כאלו כתוב κοχλιάριον אבל באו"מ יוגי' זו המלה מורה כף אולם נאצל ג"כ מן κόχλος Schnecke, בהיותו ארוך ועגול דמותו ודרכו לעשות ממנו תכשיט לעיגול הראש (ודוגמתו עיי"ע בולמס ח"ב, צ"ט ומ"ש). ורמב"ם בפי"מ לשבת פ"ו מ"ג פירש כוליאר כמו טבעת שמסבב הראש כולו ובל' חכמים קורין אותו מכבנתא ע"כ וכן פי' רע"ב ע"ש אבל לפי זה תתכן הגי' כוכלת והוא מל"י κύκλος טבעת שסובב והולך בהיקף ועל זה יפה עולה מ"ש הרי"ף וז"ל ויש שפירשו אותו מידי דמקיף לרישיה ע"כ ועפ"י זה נ"ל לפרש ביומא הנ"ל מקיפין ועומדין כמין כוכליאר מלש' רומי אמצ' cochleare שנרדף עם cochlea פירוש כל דבר בסבוב והיקף כלומר הכהנים היו עומדין סביב סביב בהיקף ומזה הענין ירושל' שקלים רפ"ז ד"נ רע"ג כמין (בוכלין) [פוקלין] היו עשויין פי' המעות היו בעגול והיקף סביב סביב מל"י κοχλίας = κύκλος או מל"ר אמצ' cochlea ובבבלי שקלים נדפס כמין קובליים וכן בכ"י אירפורט תוספתא יומא פ"א מקיפין ועומדין בקבילין ובכ"י אירפורט בתוספ' סוכה פ"ד כקבולין ובכולם צ"ל או כקוכלין כמו בירו' שקלים או אולי הוא נכון גם בבי"ת ואז מל"ע قبل, قبلة פי' כדור עגול כמו מרגלית והראשון נ"ל עיקר והראיה כי בדפוסים איתא בכוליור, ככוליר — אוכוכלין ט"ס עיי"ע אלבינא (ח"א, פ"ו)] —

---

[1]) וכ"ה בילקוט בשלח ריש רמז ר"ס ובנו"ג סלוו ובכ"י מינכען בכולן: סלו. [2]) וכ"ה במשניות פיזי ובירו' ובריי"ף בדפוס קושטי ובכ"י א"פ בכוכליאר וכצ"ל בכ"י מ' במקום כובליאר ובנו"ג כוליאר ובריי"ף כוליר. [3]) בדפי וויניצי ובמעשה אבל בכ"ף לנכון בדפ"ר פיזי ואמ' וכ"ה באו"ז ה' שבת סי' פ"ד סק"ד בשם הערוך. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר כאן ובערך מכבנתא ובשדפ"ע בעינא וכ"ה בערך מכבנתא ובנו"ג דצתא בגודא אתרמי איתיב בעיניה. [5]) ותוספי בב"ב קנ"ו: ד"ה כבינתי הביאו כן בזה"ל ע"כ נראה לר"י כפי' הערוך שפי' בכוליאר [צ"ל כוכליאר] הוא כעין עטרה ומ"מ יש בו שום דבר חד כדאמרינן בשילהי דשבת דשקלה (למכבנא) [למכבנתא] ויהבא בעיני דהוויא ע"כ וכן כתב הרא"ש בשבת פ"ו רסי' י"א וז"ל ובערוך פי' שהוא כעין עטרה וכפירושו משמע בפ"ב דיומא דקאמר התם שהכהנים וכו'. ולכאורה מוכח מזה כי הע' הנוכחי היה מקוטע ביד התוספו' והרא"ש ועיין שריד שבערבין צד ל"ז. [6]) ובנו"ג בכוליאר ובכ"י מ' כולייר ובכ"י א"פ ולי ובפסקי רי"ד איתא כגי' רבינו ככוליאר ובתוספ' יומא פ"א בכוליור ובתוס' סוכה פ"ד ככולייר וכ"ה בפירוש ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) אשר כמנו הועתק פי' י"א. אבל עיין מ"ש בסוף הערך.

כָּבְלֶת (מערך הקודם מל"י κόχλος = κοχλίας Muschel) בפ' בַמה אשה (שבת פ"ו, מ"ג) ולא בכוכלת פִרשנו בע' חמר. — (א"ב כובלת כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה אבל בע' חמר ט' הוכחתי כי בכֳ"י ש"ם איתא כגי' רבינו ועל זה עלתה יפה הגזרה מל"י הנ"ל ומזו ההוראה חומרתא כל"ע עיי"ע חמר ט' ומ"ש. ועוד עיין מ"ש בערך חמר י' — ועה"ק שנ"ב פירש (כובלת) [כוכלת] קשר שיש בו בשמים שתולין בצואר ע"כ ונעתק מערך חמר ט'] —

1 כִּכָּר (מל"מ פי' חלת לחם runder Brotkuchen) בפרק כל כתבי הקדש בגמ' כיצד נפלה דליקה (שבת קי"ח.) והא דתנן בסוף פיאה (פ"ח מ"ז) אין פותחין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מד' סאין בסלע. כס"פ אעפ"י שאמרו בגמ' (כתובות ס"ד:) מאי היא דתנן [1]) בפ' כיצד משתתפין (עירובי' פ"ב:) ובפ' י"ז בכלים (מי"א) [מ]ככר בפונדיון מארבע סאין בסלע, פי' מ"ח פנדיונין בסלע [2]) ובד' סאין יש כ"ד קבין יבוא חצי קב שהוא י"ב בצים בפונדיון אחד. מניין שמ"ח פונדיונין לסלע דתניא בתוספתא דב"ב (ספ"ה) פרוטה שאמרו אחד משמונה לאיסר [3]) איסר אחד מכ"ד לדינר. שש מעה כסף דינר מעה [4]) ב' פונדיונין [5]) פונדיון שני איסרין [6]), הנה יעלו שנים עשר פונדיונין לדינר וד' דינרין [7]) לסלע יעלו מ"ח פונדיונין סאה ששה קבין לארבע סאין יעלו כ"ד קבין. *[אחי"ה וכ"ה ברש"י כתובות שם ועוד עיין ברש"י ממקומות הנ"ל ועל המטבעות ומשקלות להח' צוקערמאן צד כ"ג — וכנ"ה בכלי' שם משתי ידות לככר משלש לקב. ספרי עקב פ' מ' ככר ומקל ירדו כרוכים מן השמים וכו' עיי"ע סייף. ומלת ככר (או במלואו: ככר לחם. שמות כ"ט, כ"ג; ש"א ב', ל"ו) ועיין סוטה ד' רע"ב נגזרה מן כִּרְכָּר עיין או"מ לפירשט. והקבוץ כִּכָּרִים (טהרו' פ"ה מ"ו) כִּכָּרוֹת (שם פ"ד מ"ט ושם פ"א מ"ז מכול יום פ"א מ"א סנהדרין ק"ד.) ועצם הוראתה הראשונה פי' עיגול וכן בערך הבא אח"ז] —

* 2 כִּכָּר (ג"כ מענין עיגול ומל"מ מדת משקל runde Masse, Talent) בשמות ל"ח, כ"ה כתב הראב"ע וז"ל הנה ידענו מזה המספר כי הככר ג' אלפים שקלים וכו' ועיין צוקערמאן במקום הנ"ל 7 וש"נ בן מתתיהו על הקדמוניות ג', ו', ז' אשר גם לפי עדותו עולה הככר לסך הנ"ל ועוד עיין סוכה נ"א: ע"ז מ"ד. ירושלי' שקלים ספ"ו ד"נ רע"ב ובל"ס כַּכְּרָא וכ"ה הקבוץ ככרין בעזרא ז'. כ"ב בכורות ה' ס"ע קחשיב בככרי — ככרין דנרד עיי"ע ככב (כַּכְּבָא) — ככרתו עיי"ע כּוֹרָה.

כּוֹכִיתָא (לדעת רבינו חתיכה של ענן עיין בפנים ור"ב חשבו שהוא ל"י איד וקיטור ולדעתי כוכביתא העיקר מל"פ كوكب ענין צבירה וקבוץ) בפרק ואם אינן מכירין בגמ' כמה היתה גבוהה [8]) (ר"ה כ"ד.) אימור כוכיתא בעלמא הוא דחזו. פירוש חתיכה של ענן ראו שהיה דומה ללבנה. — (א"ב פי' בל"י קיטור ואיד עולה מן הארץ. ובנוסחאות גרים כוביתא). *[אחי"ה ועפ"י גי' הספרים פי' ר"ב ואולי כונתו היתה על לשון יוני καπνός Rauch, Dampf ובע' כבתא הביא ר"ב בלי פירוש ושם בארתי מל"ע קביצה בערבוב Knäuel וגם מזה הענין אם נגרוס כוכביתא כגי' כ"י מ' ובפירוש הרמב"ם והוא מל"פ הרשומה צבירה וקביצה כלומר שמים נתקשרו בעבים ונקבצו בערבוב ועיין בפי"מ לרמב"ם ובפ"ב מהל' קידוש החדש הל"ו אבל לפי גירסת רבינו כוכיתא וכן הוא בפירוש ר"ח לר"ה (בש"ס ווילנא) ובכתב יד אירפורט ובדפוס וויניציא רפ"א (הובא בד"ס ר"ה צד כ"ח:) לפע"ד הוא מל"פ كوك חתיכות שנתקשרו יחד ונופל עוד על לשון كوكا פי' בל"פ לבנה ורש"י פי' עִיגוּל של עב לבן ולפע"ד אז גזרת המלה מל"פ كوكة עיגול וגליל Scheibe ועפ"י זה צ"ל ברש"י גי' כוכיתא] —

כֹּל (מל"מ jeder, e, es, Alle, das Ganze; כְּלָל Gesammtheit, Allgemeines, Norm) בפרק ראשון דסוטה בהלכה שנייה (ה' רע"א) ככל יקפצון (איוב כ"ד, כ"ד) כאברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל (בראשית כ"ד, א') מכל (שם כ"ז, ל"ג) כל (ל"ג, י"א) וכו'. בר"ג דפ' בכל מערבין (עירובין כ"ח רע"א) מאי טעמא דמאן דמרבי בעופות [9]) סבר לה דכללא בתר [10]) דוקא וכו'. בסוף הלכה קמא בפסחים (ו' סע"ב) הניחא למ"ד כלל ופרט המרוחקים זה מזה אין דנין אותו בכלל ופרט שפיר אלא למ"ד דנין מאי איכא למימר [כגון] (בריש החובל בגמ' צער כואו (ב"ק פ"ד סע"ב) [11]) כויה תחת כויה (שמות כ"א, כ"ה) כלל אפי' [כויה] [12]) שאין (בו) [בה] חבורה ב א

[1]) מן והא דתנן עד היא דתנן נשמט בטעות בדפ"ר פיז' באזיל ואמ' ופי' אבל אי' לנכון בדפ' וויניציא ובכל כ"י ערוך.
[2]) וכדפ"ר אי' עוד קוֹדם כזה: פי' מ"ח סאין בסלע. [3]) בנו"ג אי' משמונה פרוטות לאיסר. [4]) בנו"ג מעה כסף. [5]) וכ"ה בכ"י אירפורט ובדפוסים פונדיון. [6]) בדפ"ר פונדיון איסר. [7]) בדפ"ר פונדיונין. [8]) כנו"ג כמה היה גבוה. [9]) בנו"ג עופות.
[10]) בנו"ג בתרא. [11]) עיין הערה 7 ועוד 8. [12]) וכ"ה לנכון בפי' ר"ח לפסחים.

חבורה[1] [תחת חבורה][2] ופרט שהכויה יש בה חבורה וּפצע הפריש ביניהן[3] וחלוקה בִּין רבי ובִּין בן עזאי [בריש החובל בגמ׳ צער כואו] (ב״ק פ״ד סע״ב)[4]. בפ׳ נגמר הדין בגמ׳ כל הנסקלין (סנהדי׳ מ״ה סע״ב) רבנן דרשי כללֵי ופרטי והומת ותלית אותו על עץ (דברים כ״א, כ״ב) כלל, ופסוק של אחריו (שם כ״ג) פרט כי קללת אלהים תלוי[5]. ובר״ג דפ׳ בנות כותים (נדה ל״ג.) ותהי נדתה עליו (ויקרא ט״ו, כ״ד) כלל וכל המשכב (שם) פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט משכב ומושב אין מידי אחרינא לא אמר אביי[6] וטמא[7] שבעת ימים (שם) הפסיק הענין הוה ליה כלל ופרט המרוחקים זה מזה ואין דנין אותו בכלל ופרט רבא אמר לעולם דנין[8] ובפרק כל המנחות גמרא ואם החמיצו (מנחו׳ נ״ה:) ואימ׳ לא תעשה (ויקרא ב׳, י״א) כלל לא תאפה (שם ו׳, י׳) פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט אפייה אין מידי אחרינא לא א״ר אפוטריקי משום דהוה כלל המרוחקין זה מזה [וכל כלל ופרט המרוחקין זה מזה] אין דנין אותם בכלל ובפרט. בפ״א בקידושין בגמ׳ המרצע (כ״א:) ר׳ דריש כללי ופרטי ולקחת (דברים ט״ו, י״ז) כלל מרצע פרט [באזנו ובדלת] חזר וכלל[9]. *[אחי״ה וישנן עוד דוגמאות אחרות בענין כלָל ופרט עיין ב״ק ס״ג, שבועות כ״ו, ב״ב קכ״ג, סוטה ל״ז סע״א, ירו׳ סוטה פ״ז דף כ״א ע״ג, תוספת׳ סוטה פ״ח, תו״כ בתחלתה ועיין נזיר ל״ה, ועוד מצויין הרבה פעמים ברע״ב ותוי״ט ונ״י הובא בפחד יצחק ע״ש כי האריך, והקבוץ שמ״ר ר״פ ל״ב כְּלָלִים פרטים, ולנקבה סוט׳ ל״ז רע״ב כְּלָלוֹת.. ופרטות, ועוד נקרא כלל סדר משפט ומשטר Regel, Norm בכללו הרבה פרטים בסוג אחד ועיין שביעית פ״ז מ״א, שבת פ״ז, מ״א, מ״נ כלל גדול, חולין פ״ג מ״א זה הכלל, ברכות מ׳. וש״נ מכללא איתמר, יומא נ׳, וש״נ נקוט האי כללא בידך, יבמות כ״א: וכללא הוא, ירו׳ יבמות פי״ב די״ב ע״ד תוספתא ב״מ פי״א כללו של דבר ועיין הליכות אלי אות תמ״ז, והקבוץ עירובין כ״ז רע״א וש״נ אין לומדין מן הכללות עיין נ״י פ״ד דב״מ, אבל לפעמים לומדין מן הכללות עיין משפטי שמואל סי׳ כ״ו, ולזכר ירושלמי תרומו׳ פ״א ד״מ ע״ג, ירו׳ חגיגה רפ״א דע״ה ע״ד וירו׳ יבמות פי״ב די״ב ע״ד לית כְּלָלִין דר׳ כללין, כתובות ס׳ רע״א כְּלָלֵי דכייל וכו׳ ב״ר פל״ג כל כְּלָלַיָּה דאורייתא וכו׳, והפעל פירוש ענין קביצה בסוג ומשטר אחד zusammenfassen שבועות כ״ג: והלאה, ר״ה ל״ב רע״א כּוֹלֵל, ירו׳ מגילה פ״ד דע״ה: וְכָלְלִין, ירושׁ׳ פסחים פ״ה דל״ב ע״ג, ירושלמי תענית פ״ג דס״ז, כלוּלָה, ירוש׳ ברכות פ״א ד״ג ע״ג כְּלוּלִין, בנפעל ירושלמי סוטה פ״ז דכ״א ע״ד דברים שנִכללו] —

כֹּל (= כָּלָא פירוש מל״מ מנע ועצר zurück-, ab-halten ונרדף עם כָּלָה (בראשית כ״ג, ו׳) וכן בל״ע ענין שמירה והזהרה מאיזה דבר sich hüten (vor Etwas בפרק ד׳ במדות (מ״ו) ואמה כֹּלֶה[10] עורב. בשבת בס״ג דפרק א״ר עקיבה (שבת צ׳.) ובמנחות פ׳ אחרון[11] בגמ׳ הרי עלי זהב (ק״ז.) תניא האומר הרי עלי ברזל אחרים אומרים לא יפחות מאמה על אמה למאי חזי אמר רב יוסף לכלה עורב[12]. בפ׳ במה אשה בגמ׳ ולא בכבול (שבת נ״ז סע״ב) מאי איצטמא[13] א״ר אבהו (בזייני) [ביזייני][14] מאי ביזייני אמר אביי כליא פרוחי[15].

---

[1])[כ״ה נכון רק בפרי׳ וויניצי׳ וכ״ה בפי׳ ר״ח ושם אי׳ בא חבורא תחת חבורה. [2]) עיין הערה הקודמת. [3]) בפי׳ ר״ח שם אשר ממנו נעתק זה הפי׳ נתבאר יותר בזה״ל: והם כלל ופרט המרוחקים זה מזה כי פצע תחת פצע הפסיק ביניהם ונמצאו רחוקים זה מזה וכו׳ עד: וחלוקת רבי ובן עזאי מפורשת בפ׳ החובל בחבירו בתחלתו ע״כ. [4]) מתוך פי׳ ר״ח שהובא בהערה הקודמת ברור כי ערבוב דברים כאן בערך זה וציון בריש החובל וכו׳ שייך לסוף הפי׳ כי בלעדי זאת אין לתיבות וחלוקה בן וכו׳ כל מובן ולכן שמתי תיבות בריש החובל וכו׳ בתחלת הציון בין שני חצאי עגולה והשלמתי אותן בין שני חצאי לבנה במקומן הראוי להן וגם השלמתי אחר ציון מפסחים הנ״ל מלת כגון כדאיתא בפי׳ ר״ח אשר ממנו שאב רבינו זה הפי׳. [5]) כ״ה כפי׳ ר״ח כ״י לסנהדרין (בקובץ כ״י אנגייליקא דף ק״ב רע״א) כי בנו״ג רק והומת ותלית כלל כי קללת פרט. [6]) וכ״ה בכ״י ל״ד וב״ר כמו דאיתא בנדה אבל בכ״י ו״ו הגי׳ ר׳ אפוטריקי כדאיתא במנחו׳ נ״ה: [7]) כ״ה לנכון בכ״י, ובדפ׳ וויניציא בט״ם וטמאה. [8]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ל״ד וב״ר וכ״ה בדפ׳ וויניציא אבל בדפ״ר פיזי׳ באזי׳ ואמ׳ ופראג לי׳ ונתקצר ע״י וכו׳. [9]) כ״ה ר״ק בכ״י ל״ד ובשאר כ״י ובדפוסי ערוך לי׳. [10]) עיין הערה 12. [11]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו והסופרים כתבו רק פ׳ א׳ קצור מן אחרון ופשטוהו פרק א׳ (= אלף) לכן בדפ׳ פיזי׳ וויניציא אי׳ פ״ק אבל בדפ׳ באזיל ואמ׳ פ׳ בתרא. [12]) כ״ה בשבת ושם בכ״י מ׳ תניא ובנו״ג ת״ר ובמנחות איתא הסדר בהיפך בזה״ל ברזל תניא אחרים אומרים לא יפחות מכליה עורב וכו׳ ע״ש וזה כאיכא דאמרי בשבת ועוד בשבת הגירסא כלייא עורב וברש״י ותוספ׳ שם ובמ״ק ט׳. כליא ובתוספ׳ מנחות שם כליה וכ״ה בערכין ו׳. ובכ״י מ׳ בשבת כולי עורב וכ״ה ברש״י בדי שונצינו (ד״ס שבת צד צ״ח.) וכ״ה בתוספ׳ ערכין ו׳. ד״ה כגון בשם הערוך וכ״ה בכ״י מ׳ למ״ק ודפוס בסיליאה בגמ׳ ברש״י ותוספ׳ כולה. ובפי׳ רגמ״ה כ״י למנחות (בקובץ כ״י אנגייליקי דף נ״א רע״א) מצאתי שלש גירסאות בזה״ל כולה כלה וכלי עורב. [13]) וזה כ״ס בע׳ אסטמא עיי״ש בח״א, ק״ע: [14]) עיי״ע אסטמא וכ״ה תיכף בסמוך. [15]) בדפ׳ פיזי׳ בליא פרוחי ונראה שט״ס הוא אבל גם בכ״י ש״ס בלייא פריחי עיי״ע אסטמא ועוד מ״ש בסוף הערך.

ס"א כליא דידבי. פי' איצטמא-היא ביזייני כלומ' „חוטין הרבה ממיני צבעונין ותולין אותן בפני הכלה שלא יצערוה הזבובים שמתביישת להסיר הזבובים מעליה ותולין זה בפניה ונקראת כליא דידבי והוא כגון אותה ששנינו (מדות הג"ל) אמה כלה עורב לפי שבמקדש ראשון שהיתה קדושתו בכל הקהל והיתה השכינה שרויה בו לא היו עופות פורחות עליו אבל במקדש שני פחדו שמא אין קדושתו כקדושת הראשון ושמא יפרחו העופות על המקדש וישליכו [1]) שם דבר טומאה ועשו צורה להפריח העופות מגג ההיכל וקראו אותה כלה עורב כלומר זו מונעת העורבים מלפרוח על גג ההיכל וזו הצורה כדרך שעושין עכשיו שומרי הזרעים" [2]). ובר"ג דהשותפין (ב"ב ה' רע"א) א"ל עיזא בעלמא לאו אכלויי מכלינא בה [3]). וכס"פ י' יוחסין בגמ' מתייחד אדם (קידושין פ"א:) אביי מכלי להו [4]) מכולה דברא. וכפ' כל היד בגמרא בי"ש אומר צריכה ב' עדים (נדה י"ז רע"א) אביי כלי דידבי רב פפא כלי פרוחי [5]) פירוש מגרש העופות ומגרש הזבובים. — (א"ב מלשון (תהלים מ', י"ב) לא תכלא רחמיך ממני). *[אחי"ה וכן פירש"י בערכין ו', ד"ה אמה וז"ל ל"א כלי' עורב מונע העורבים כמו לא תכלא רחמיך ע"כ והוא ענין מניעה ובשבת שם יוצא מפורש ברש"י למנוע את העורבין מלישב. אבל בערכין כפי לשון ראשון ברש"י ע"ש עולה פירושו עם פי' רגמ"ה כ"י במנחות (בקובץ כ"י אנגייליקא דף נ"א) וז"ל כולה בלה וכולי עורב לוח של ברזל שהוא אמה על אמה ומלא כולו מסמרין ומשימין אותו בראש גג המקדש והגג משופע למעלה כעין כובע ושם בראשו היה עושה כולי עורב שמכלה העורב שלא ינוח שם שלא יטנף הגג עכ"ל. ולכאורה נ"ל ראיה ממה שכתב רגמ"ה והגג משופע למעלה כעין כ ו ב ע וכו' לזה שכתבתי בע' אסטמא כי כליא הוא ל"פ كلاه פי' כובע וגם פי' רגמ"ה כולי עורב מל' כלייה פי' איבוד (עיי"ע כל ד'), וכן פירש"י במנחות שם לכלות העורבין, ובענין כליא פירש"י בערכין כפי לשון ראשון וז"ל כליא לשון שמגרש את העורבין כמו כייל דידבי כייל פרוחי וכו' ע"כ ואולי כונתו ג"כ על לשון מניעה מל' הפסוק ולכאורה זו ג"כ כונת רבינו בסוף הערך במ"ש כלי דידבי וכו', פי' מגרש העופות ולגרש הזבובים וצ"ל מגרש הזבובים ומגרש העופות כי דידבי הם הזבובים עיין ערך דדב (ח"ג, כ"ח.) אולם לפע"ד נ"ל ברור כי עיקר הגי' בבי"ת באלי דידבי באלי פרוחי כמו בנוסחאותינו והיטב פירש"י בנדה שם מגרש זבובים וכו', ע"כ והוא מל"פ הרשומה בע' באלי (ח"ב, ג') ומעתה נוכל לקיים גירסת דפ' פיז' בענין ציון דשבת בליא פרוחי ובכ"י מ' בלייא פריחי פי' מגרש היתושים. אבל עוד לבי נוקף כי בערוך בודאי גירסא בכ"ף דוקנית היא כי על זה מורה סדר הערך לכן דעתי לגזור כליא, כולה, כלה עורב מל"פ كال בריחה ונאצל מפעל كاليدن fliehen, בורח וא"כ כליא או כולה עורב פי' מבריח ומגרש העורב ובזה הענין בורח ומבריח ומגרש היטב עולה הציון בקידושין וב"ב שם ושם. ובערך אסטמא פירשתי בע"א וזה שכתבתי כאן נ"ל עיקר בשטת רבינו. ובענין אצטמא שפירוש ע"י ביזייני הלך רבינו לשטתו (והוא כשיטת ר"ח עיין הערה 2) לבאר ע"י חוטין הרבה ממיני צבעונין וכן הוא בערך אסטמא וכונתו על פירושו בערך אב (ח"א, ב'.) ע"ש ומ"ש בהערה ב' ובערך אפזייני (שם ר"ס) ונתינת הטעם ותולין וכו' שלא יצערוה הזבובים נ"ל יען שחשב רבינו כי כליא פרוחי הוא כמו כליא דידבי כלומר מבריח הזבובים לכן הביא ס"א כליא דידבי והביא ראיה מנדה הנ"ל. ובערך אפזייני פירשתי כליא מפעל כָּלַל ואולי נתקצר מן כלילא פי' זר Kranz או ממש ל"פ كلاه פי' זר וא"כ כליא דידבא זר מחתיכות צבעונין הרבה כי זה טעם מלת דיבא בל"פ ديبا בגד או חתיכה ממיני צבעונין וכדעת רבינו ועוד עיי"ע פרח ב', ושם פירוש רבינו כליא: א ו ח ז וזהו מפעל כלל. ועוד ראיתי להעיר על ל"ע كلة פי' צעיף למנוע הזבובים והיתושים — ומה שענינו לשון מניעה איתא בירושלמי נזיר רפ"ב רנ"א ע"ד כלוי אני ממך . . כלוי אני ממנו. וזה השרש פתרונו גם בל"ע שמר ונזהר וכן בל"ע كالى שומר. ולפע"ד מזה לפיעל כלה מדברותיך סנהדרין ס"ז סע"ב, מד' שו"ט מזמור ק"ד פ' תהום, שמ"ר פ"י פירוש שמור דבורך והוי זהיר במה שאמרת ועיין עוד ע' כלך ובאתפעל אִתְּכְּלִי בתרגום אונקלס לבראשית ח', ב'; לבמדבר י"ז, י"ג. ט"ו; תרגום למ"א ח', ל"ה וזולתו. אפעל אַכְלֵי תרג' ד"ה ב', ז' י"ג] —

---

[1]) בכתב יד ל"ד וישלוט. [2]) ע"כ הועתק מפירוש ר"ח (בש"ס ווילנא) לשבת עיין תוספתא שבת צ'. ד"ה מכליא מה שהקשו על הערוך ומה שתירצו במנחות ק"ז. ד"ה כליה, ובערכין ו'. ד"ה כגון ובהפשב"ע. [3]) בכתב יד ו"ו מכילנא לה ובשט"מ בב"ב: לאו (אכלויי) מכלו ע"כ ועיי"ע הבא. ובנו"ג עיזא בעלמא לאו לאכלויי בעי א"ל ולא גברא בעית דמיכלי ובכ"י ש"ס בשנויים עיין ד"ס שם. [4]) וכ"ה בתוספ' שם ד"ה אביי ובנו"ג מכלליה. [5]) בנו"ג אביי באלי דידבי רבא באלי פרוחי ולפע"ד זו עיקר הגי' עיין בפנים.

כֹּל (= כְּלִי, כְּלָא באפעל אַכְלִי פירוש בל"פ قال עניין קריאה בקול גדול שאגה והֶמְיָה lautos (Rufen, Geräusch, Getöse עליו ישאגו כפירים (ירמיה ב׳, ט"ו) תרג׳ עלוהי יכלין, קרא בגרון (ישעיה נ"ח, א׳) תרגום אכלי [בגרונך], ויקרא בקול גדול יהודית (מ"ב י"ח, כ"ח) תרגום ואכלי [1]) בקל רב. ושרק לו מקצה הארץ (ישעיה ה׳, כ"ו) ויכלי ליה [מסיפי ארעא], וכן תרגום וינהם עליו (שם ל׳) [ויכלי עלוהי], ירעם מן שמים (ש"ב כ"ב, י"ד): אכלי מן שמיא. *[אחי"ה כ"ה בכל כ"י ובדפ׳ ווניציא אבל בשדפ"ע לי׳, ובעה"ק אי׳ רק ציון האחרון ושם ובכל דפ"ע הישנים וכן בכ"י נכלל זה הערך עם ערך הקודם רק בדפ׳ אמש׳ ופראג נפרד לנכון בע׳ מיוחד. וכן התרג׳ בתהלים י"ח, י"ד וירעם ואכלי וזה התרג׳ הביא רש"י בב"ב ה׳. ד"ה ולאו גברא לביאור מלת לאכלויי ופי׳ רש"י להזעיק ולגעור בהן וירעם מתרגמינן אכלי וכן כל לשון הכרזה בתרגום יהונתן ע"כ. נ"ב מהרש"ל מוחק זה ר"ל תיבות וירעם וכו׳, אבל גם בכל הדפוסים אי׳ ככה ברש"י רק שם לנכון ירעם והוא בשמואל שם כדאי׳ בערוך אבל קצת קשה לפרש כן כי זו המלה הורגלה רק בל׳ התרגום ולא בש"ס ובשט"מ בב"ב מפורש לפי י"מ ג"כ בזה"ל למכלינהו: למרמי בהו קלא ע"כ ופי׳ הראשון בשט"מ עולה יפה עם ערך הבא אח"ז ע"ש. ועוד תרגום ירעם (תהלים צ"ו, י"א; צ"ח, ז׳) יכלי ועיין יתר דוגמאות בעמת"ר ללעווי ושם נאצלה גזרת המלה מל"ע قال (עיי"ע אכלי) ונרדף עם קרא של עברי והנכון מה שכתבתי בע׳ הנוכחי והוא ל"פ הרשום׳ בתחלת הערך. וממנו התואר בקבוץ: תרגום תהלים ק"ד, כ"א אכלאין (כן הוא בכתב יד ובנו"ג אכלין), והשם אכליותא עיין ציונים בעמת"ר ללעווי צד 27] —

כֹּל (= מל"מ כָּלָה בלא"ר כְּלִי, כְּלָא פירוש מאבד (zu Grunde gehen,- richten בפ׳ השוכר את האומנין בגמ׳ או שנעשית אנגריא (כ"מ ע"ט.) קסבר רבלא מכלינן קרנא. *[אחי"ה כ"ה בכל כ"י ובדפ"ר, ווניציא, ובשדפ"ע לי׳ ובכ"י ו"ו א׳ וב׳ אי׳ מיכליא ובשט"מ ב"ב ה׳. גרס מכלו קרנא וכן מפורש שם אכלויי דב"ב כלומר אפסודי מפסדא. (עיי"ע הקודם) — וכנ"ה בב"מ שם כליא קרנא, ברכות ל"ט סע"א כי כליא ברכה אפרוסה קא כליא, ובפַעֵל מכלינן ב"מ הנ"ל. בנתפעל במד"ר פ"ג שלא נִתְכַּלָּה, ושם פ"ה כדי שלא יתכלו וכו׳. והשם כְּלָיָיה סנהדרין ס"ג. ירושלמי ברכות פ"ב ר"ה ע"ג, ב"ר רפ"י (ווילקוט בראשית רמז ט"ו) ב"ר פמ"ט ושם ר"פ ע"ו, פסיק׳ רבתי פל"ג, ילקוט ישעי׳ רמז של"ו; ועוד השם כִּילוּי בויק"ר רפ"ז ופ"י] —

כל (= כַּלָּה או מל"ע או פרסי הרשומה בפנים ועניננו בלא"ש (Akademie, Universität בפ"ק דברכות בסוף הלכה וחכ"א עד חצות (ברכות ח׳ רע"ב) רב ביבי בר אביי סבר לאשלומינהו לכולהו פרשייתא דכלה [2]) במעלי יומא דכיפורי פי׳ „הן ח׳ פרשיות שקורין בד׳ שבתות שבאלול ובד׳ שבתות שבאדר [3]) ומפני שהיה רב ביבי [בר אביי] טרוד בחדש הכלה [4]) במסכתא דכלה ולא מצא פנאי להשלים כל פרשה בשבתה סבר לאשלומינהו להני ח׳ פרשיות [5]) בערב יוה"כ ואסיקנא (ברכות שם) תנינא ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר [אלא כל פרשתא בשבתא]" [6]). בפ"ק דתעניות בגמ׳ הגיע י"ז במרחשון (י׳ רע"ב), ובפ׳ האיש מקדש בו בגמ׳ דסמוך עשרה קבין (קידושין מ"ט רע"ב) על מנת שאני חכם אין אומרים לו [7]) כחכמי יבנה כגון ר"ע וחביריו אלא כל ששואלין אותו דבר חכמה בכל מקום ואומרה, ע"מ שאני תלמיד [8]) אין אומרים כשמעון בן עזאי וכשמעון בן זומא אלא כל ששואלין אותו דבר אחד בתלמודו [9]) ואומרו אפי׳ במסכת כלה, פי׳ ר"ח ז"ל [10]) „בכל מקום בכלום מקום כלומ׳ מקום אחד מן התלמוד [11]) ואפי׳ במסכת דכלה [12]) שמתעסקין בה כל תלמידי חכמים שרוצין לדרוש בכלה של אלול או בכלה של אדר". ובפ׳ אלו טרפות בסוף הלכה הריאה (חולין מ"ט.) אמר שמואל [13]) בריה דר"א אבא מרישי כלי דרפרם הוה. *[אחי"ה ורש"י פירש בקידושין שם ובשבת קי"ד. מסכת כלה: ברייתא היא וכך היא שנויה כלה בלא ברכה

---

[1]) בנו"ג וקרא. [2]) וכ"ה בכ"י פאריז רק שם דכלא עיין ד"ס ברכות צד קצ"ב: ובנו"ג דכולא שתא. [3]) באו"ז הלי׳ ק"ש סי׳ י"ב בשם פי׳ ר"ח אי׳ הגי׳ הן ד׳ פרשיות שקורין באלול וד׳ פרשיות שקורין באדר. [4]) לי׳ באו"ז. [5]) באו"ז: לכלהו הני ד׳ פרשיות. [6]) ע"כ הועתק מפי׳ ר"ח הובא באו"ז ושם אי׳ לנכון זה שכתבנו בין שני חצאי מרובע. [7]) לי׳ לפנינו. [8]) זו הבבא הוא קודם בנוסחי׳ בקידושין ע"ש. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע דבר בתלמודו ובקידושין הגי׳ כל ששואלין אותו בכל מקום דבר אחד בלימודו ובתענית שם דבר הלכה בלמודו ובכ"י מ׳ בתלמודו וכ"ה בדפ׳ פיז׳ ווניציא וקושט׳ ובכ"י ב׳ דבר הלכה בכל מקום וכ"ה בתוספות תענית שם ד"ה איזהו וכ"ה ברי"ף עיין ד"ס תענית צד כ"ו: ונראה שכן היה גורס גם ר"ח אע"ג שלא ציינו רבינו. [10]) כן הוא בפירוש ר"ח בתענית (בש"ס ווילנא) והובא ברמיזה בתוספות שבת קי"ד. ד"ה ואפילו. [11]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ודפ׳ ווניציא, ובשדפ"ע בכל מקום מן התלמוד וכן הוא בפירוש ר"ח תענית ובדפ"ר חסר כן אפילו במסכת כלה עד אפילו במסכת כלה. [12]) כן הוא בדפ"ר ובפירוש ר"ח ובשרפ"ע כלה. [13]) בנו"ג רב שמואל.

אס:רה לבעלה כנדה ע"כ כלומ' זו פתיחת הברייתא הנ"ל ועיין בחי' הריטב"א לתענית וקידושין שם ושם ובתוס' שבת ותענית וכן מוכח מפי' רגמ"ה כ"י לתענית שם. וכלה נקראת ישיבה אשר שמה היו דורשין הלכה לרבים בפרט פעמים בשנה בחדש אלול ואדר וכפי' ר"ח הנ"ל, ולדעתי נגזרה או מל"ע كلية Gesammtheit, Universität או מל"ע قلية קבוצת אנשים או אולי מל"פ كلاه זר ועטרה Kranz, Krone וראיה לפי' הראשון והשני מתנחומא נח סי' ג' קבע הקב"ה שתי ישיבות לישראל שיהיו הוגין בתורה יומם ולילה ו מ ת ק ב צ י ן שתי פעמים בשנה באדר ובאלול מכל המקומות נגושאין ונותנין במלחמתה של תורה ע"כ הרי שנקראת כלה על שם קבוצת תלמידי חכמים כי בזה הזמן הכל מתאספים לשמוע ההלכות עיין בפירש"י לברכות ו'; ד"ה אגרא דכלה דוחקא והראיה לפי' השלישי מסנהדרין ל"ו; חולין ה'. סנהדרין היתה כחצי גורן ע ג ו ל עיי"ע אדר[א] הרי שהיו יושבים בעגולה ועוד עיין ערך כרם. — וכנ"ה בברכות נ"ז סע"א נעשה ראש לבני כלה. סוכה כ"ו סע"א עייל לכלה, ב"ב כ"ב סע"א רנב"י ריש כלה הוה . . מקמי דניעול לכלה . . והדר עייל לכלה, מ"ק ט"ז רע"ב יומי דכלה, מנחות פ"ב; בכלה לא איתמר כה"ג בע' תרבץ כפי גי' דפ"ר וכ"י. ומזה הענין הכנסת כלה בשלשלת הקבלה פי' הכנסות בית המדרש בבבל עיין קורות היהודים לגרעטץ ח"ה ב' צד 493] —

כל (= כִּילָה מל"ע كلة סדין דק פרוס על חופה וחופה עצמה ובל"ס כילת dünner Vorhang um das Zelt, das Zelt selbst, Tronhimmel, Baldachin) בפ"ק דסוכה בגמרא פרס עליה סדין (סוכה י':) מותר לישן בכילה בסוכה. בס"פ השואל את הפרה בגמ' המשכיר בית ל ח ב י ר ו[1] (ב"מ ק"א:) כלליה לבריה חזינן אי הוה אפשר לאודועיה איבעי[2] ליה לאודועיה[3]. פירוש עשה בו חופת בנו. בפסיקתא דויהי ביום כלות משה (פסיקתא דר"כ צד ו'.) כלת כתיב (במדבר ז', א') ביומא דעלת כלתא לגנוניא. *[אחי"ה בדפ"ר הגי' לגנינא וצ"ל לגנונא וכ"ה בפסיקתא ועיין ערך גנן (ח"ב שכ"א) ובמנחת שי במדבר ז', א' הביא לגננא נ"א לגנונה. ופי' ביום שנכנסה כ ל ה לחופתה וכ"ה בפירוש בפסיקת' רבתי פ"ה ביום שנכנסה הכלה לחופתה כלת משה כלת כתיב ע"כ ועיין רש"י על התורה במדבר שם ומה שהגיה בדבריו הח' באבער בפסיקת' דר"כ שם אות ק"ד ובאמת בהוצאת רש"י ע"י ה' בערלינער מתוך כ"י ליתנהו תיבות כלות כתיב ר"ל בפתח ולא בשוא וגם לי' הציון „במדבר רבה" שהוא טעות. ודע כי בספרים שלנו איתא כלות בוי"ו והטעם מה ראה על ככה לדרוש כלת חסר עיין במנחת שי שם. על כל פנים מובן של כלתא בלא"ר כמו כַּלָּה בל"ם ועיי"ע כלת א' וא"כ צע"ג למה כללו רבינו זה הציון מפסיקתא עם שאר ציונים הנ"ל[4]) שענין המלה כילה, כילת פירוש חופה — וכנ"ה בשבת קל"ח. כילה ומטה ע"ש היטב, סוכה י' סע"ב הישן בכילה ערום מוציא ראשו חוץ לכילה וכו', שם י"א רע"א וי"ט רע"ב כילת חתנים, שם; כילה דלתוכה עשויה, עירובין ס"ג; כל הלן בכילה שאיש ואשתו שרויין בה וכו' כ"ה בכ"י מ' ובילקוט מיכה רמז תקנ"א וברי"ף ובדא"ש ועיין ד"ס עירובין צד קכ"ח; ובנו"ג כל הישן בקילעא ובע"י הראשון בקעילה וכ"ה בע' קעילה א' ע"ש ומ"ש. ולפי פי' י"א ראשון ושני בערוך שם ולפי פי' רש"י בעירובין שם י"ל שהוא ל"ר cella וכן בל"י אמצ' κέλλη ובל' קלילה κελλίον, cellula חדר קטן kleine Zelle וזה האחרון ראיה לפירוש מהרז"ף באה"צ לירוש' ברכות פ"ג ד"ו ע"ד עושה לו כיליון ופי' מהרז"ף „כמו קילון בל"ר חדר קטן" ויותר נכון כמ"ש בל"י אמצ' κελλίον אבל מהרש"ס גרס ביליון ופירוש כמו וילון (velum) ועיי"ע בלן בח"ב, צ"ט, ונ"ל כי עיקר הגי' בכ"ף והוא מל"ע הנ"ל שעיקר הנחתו סדין דק וקלע Schleier, Vorhang, Zeltvorhang וכצ"ל ההן כליון בירו' מגילה פ"ג דע"ג סע"ד ובנו"ג ההן כילן. ומזה הענין בב"ר ר"פ ל"ו כדיין שמותחין כילה על פניו. במד"ר פי"ב עשוי כמין כילה ושם פי"ג מה הכילה הזאת מצויירת במיני צבעונין וכו'. ירו' מגילה פ"ג דע"ג סע"ד כילה דעל ארונא כארונא. ירושלמי שבת רפ"כ די"ז ע"ג ההן כילה דעל ארונה מהו. והקבוץ ב"ר פכ"ח ומקרע בכִילָיוֹת עיין ערך כפע. ובלא"ר וסורי כֵּלְתָא ברכות כ"ד רע"א צייר לה בכילתא, סוכה כ"ו. למגני בכילתא. נדה י"ז. עיי"ע גנז ח', כל ב', והקבוץ בשבת קל"ח סע"א כִּילֵי דבי רב הונא וכו'] —

כָּל (מל"מ כּוּל וכן בל"ס כָּל ובל"ע كال פירוש מדד messen, ab- zumessen) עשרון אחד (במדבר כ"ט, ד') תרגום ירושלמי [א'] מכילתא

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו. [2]) כ"ה לנכון בדפ' אמ' אבל בדפ' פיז' ווינצי' אי בעי. [3]) בדפ"ר נשמט מן לבריה עד פי'. [4]) וגם כללו של ב"מ הנ"ל איננו מזאת הגזרה ומוצאו מן כָּלַל ונבנה ממנו השם כַּלָּה.

חדא [1]) ובתרג' דירו' [כ'] דהיא [2]) מוצאת (בראשית ל"ח, כ"ו) במכילתא דאיניש מיכול בה מיתכיל [3]), בתים לאשרה (מ"ב כ"ג, ז') תרגומו מְכִילָן [4]) לאשירתא. *[אחי"ה אולי אודות שנויי הגירסא הביא רבינו דוגמאות הנ"ל מתרגום ועיקר מקומן בסדר אות מ"ם, עיי"ע מכל (= מכילתא). והפעל אי' הרבה בתרג' עיי"ע כָּל במתורגמ', ולעווי. וכן אצל רז"ל ע"ז ע"א רע"ב מנחות נ"ג סע"ב קא כָּיֵיל, קידושין ט"ט: כיילי ליה, שבת ד' רע"א וש"נ לכי תיכול וכו', נדרים נ"א. ליכיל לי מר עיי"ע אוכלא. ירו' סנהדרין פ"י דכ"ז ע"ד קם בול צ"ל כול ובריש רות רבה: אכול, ויק"ר פל"ו קום מול ויפה הגיה הרד"ל קום כול פירוש קום מדוד. והתואר כַּיָּיל Feldmesser ירו' ב"מ רפ"ט די"ב. החופר והכייל, ושם פ"ח די"א רע"ד מן הבייר צ"ל כייל עיי"ע בייר (ז"ב כ"ז:) וש"נ עוד הקבוץ הביילין וכן הוא בכ"י אירפורט בתוספתא ב"מ פ"ט וצ"ל הכיילין. והשם כַּיְלָא, כַּיְילָא וכ"ה בל"ס ובל"ע كيل כלי מדה ללח או ליבש ביצ' כ"ט. במנא דכילא, שם ל"ח: כילא חסריה. ב"מ מ' סע"א בכיילא עיי"ע שפט. בְּ"ב צ' רע"ב עיי"ע קפז, רז. ונרדף עם כיילא השם של מדה קצוצה: כלה, כולה ירו' ביצ' ספ"ג כלה של תבלין ובירו' פיאה פ"ח ד"כ ע"ד כולה תבלין ואחת היא עם אוכלא (עוכלא) עיי"ע ח"א, ע"ו. או י"ל כי כולה הוא מלש' יוני' κύλιξ פירוש כוס — [Becher, Schale

כל (= כְּלִי מל"ם (Gefäss, Geräth בפ' ט' בזבחים המזבח מקדש את הראוי לו (זבחים פ"ט מ"ז דף פ"ו סע"א) כשם שהמזבח מקדש את הראוי לו כך הכבש מקדש את הראוי לו וכשם שהמזבח והכבש מקדשין את הראוי להן כך הכלים מקדשין. כלי הלח מקדש [5]) מדות היבש מקדשין [6]) את היבש וכו', (שם בזבחים באותה המשנה [7]). כל הכלים יורדין לידי טומאתן במחשבה (שבת נ"ח רע"ב וש"נ) פירשנו בערך חשב [א']. בס"פ אין בין המודר הנאה מחבירו [8]). בגמ' נכנס לבקרו (נדרים מ':) כלי גולה (יחזק' י"ב, ג') זו נר [9]) קערה ושטיח. *[אחי"ה ועם הכנויים ברכות כ"ג סע"א כלי שהוא כליין, ירוש' שבת פ"ט די"א ע"ד ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב רע"ד עתיד להחזירן לכליין, שם פ"י די"ב סע"ג צריכין לכיליין, ירושלמי חגיגה פ"ג דע"ט. מפני שנזקקו לכיליין. והקבוץ ירוש' קידושין פ"ג דס"ג ע"ד כליו עיי"ע תרס, ירו' שבת ספ"ז ד"י ע"ד כלי זכוכית, שהש"ר פ' נפת כלי קוריים עיי"ע קרס א'. שמ"ר פנ"א כלי זיין עיי"ע זן א' — ב"ר פ"צ כלי ידים עיי"ע כלדר. ונקראה מסכת כלים ככה יען שרובה ככולה מתעסקת מדיני הכלים וטהרתם. כלים פ"ל מ"ד אשריך כלים שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה. ויק"ר ר"פ י"ט נזיקין ל' פרקים כלים ל' פרקים. — ונחלקה בתוספתא (כמו סדר נזיקין) לשלש — [בבות

כִּלְאָב (שם בנו של דוד ודרשו: כאלו אב ועיין בפנים) בילמדנו בריש ואלה תולדות יצחק כתיב (דה"י א', ג'. ב') דניאל לאביגיל וכתיב (ש"ב ג', ג') ומשנהו כלאב דניאל היה שמו ומהו כלאב אלא מי שהיה רואה אותו אומר כאילו אביו. *[אחי"ה בילקוט ש"ב ס' רמז קמ"א הביא זה הילמדנו בסגנון אחר ע"ש וסיים וזהו (כלב) [כלאב] כאלו אב ע"כ ובתנחו' תולדות ססי' ו' מה ת"ל כלאב שהיה כ ו ל ו א ב שכל הרואהו וכו'. ובברכו' ד'. דרש כלאב שהיה מכלים פני מפיבשת בהלכה עיין פירש"י שם ועיין כתר א'. ועוד עיין דרוש בענין כלאב בשבת נ"ה: עיי"ע ע"ט] —

* כֵּלָאֵי ט"ס וצ"ל בלאי בנדרים צ"א: עיי"ע בלאי ח"ב, צ"ג:

כִּלְאַיִם (מל"מ תערובת שני מינים וכן בל"ע كلان שנים יחדיו (beide zusammen בברייתא דר' אליעזר פ' כ"א קין הקריב [10]) מותר [11]) מאכלו קליות וזרע פשתן . . רב יהושע אומר [12]) אמר הקב"ה לא [13]) יתערבו מנחת קין ו מ נ ח ת [14]) הבל לעולם אפי' בְּאֶרֶג בגד [15]) שנא' (ויקרי י"ט, י"ט) ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך. *[אחי"ה ונקרא' מסכת כלאים ככה מרוב דיני כלאים שעוסקת בהם ועיין פחד יצחק ע' כלאי בהמה, כלאי הכרם. כלאי זרעים ויתר דיניו] —

כֶּלֶב (מל"מ שם חיה ביתית Hund וכן בל' ערבי كلب ובלא"ר וסורי כַּלְבָּא ובל"ג כַּלְבָּה, כַּלְבְּתָא, כַּלְבְּיָא; כֶּלֶב הַכּוֹפְרִי Dorfhund, Jagdhund עיין לעוויזאהן צד 88 והלאה) בפ"ק דכלאים (מ"ו

---

1) בנו"ג עשרונא. 2) במקרא הכתיב הוא. 3) בכ"י ה"ב כייל בה מתכילי, ובכ"י ו"ו מיכל בה ניתכיל. בכ"י ב"ר מיכיל בת וכו' ובנו"ג מכיל בה מתכיל. 4) בדפ"ר ופיז' באסיל ואמשי' מכילין וצ"ל מְכִילָן כ ג י י כ " י ב " ר, ובדפי' וויניצי' מכילתין ובנו"ג מכולין ועוד עיין מ"ש הרד"ק שם. 5) בנו"ג מקדשין וכ"ה במנחו' ח': י"ט: 6) בנו"ג מקדשות. 7) והיא עפ"י הצעת המשניות אבל במשנה שבש"ס היא משנה בפני עצמה בזבחי' פ"ח. 8) כ"ה בכ"י ו"ו. 9) כ"ה בכ"י ל"ד וב"ר רק שם בש"ס בתיבה אחת זונר, ובדפ"ע זה נר. 10) בנו"ג הביא קין. 11) בכ"י ו"ו ה"ב, וב"ר מיתר. 12) בנו"ג ר"י בן קרחה אומר. 13) בנו"ג אל. 14) בנוסחי' לי'. 15) בנו"ג שמא חו"ח יתערבו כארג בגד.

כלב הכופרי [1]) והשועל. בפ"ח בכלאים (מ"ו) הכלב [2]) מין חיה. ובסוף תוספת' כלאים (פ"ה) מפורש מאי נפקא לן אי מין חיה אי מין בהמה. בפ"ק דמשקין (מ"ק ח': במשנה) והאומן מכלב [3]). פי' בגמ' (שם י' רע"א) מפסע [4]) כלומר מפזר התפירה ולהכי קרי מכלב שדומין תוֹבי המחט לשיני הכלב המפוזרים. כִלבתא [5]) שאינו תופר [6]) מיושר והכי שיני הכלב אחד חוץ ואחד פנים ואינן מיושרין. בפרק אעפ"י שאמרו בגמ' הגמלין (כתובות ס"ב סע"ב) [ר"ע רעיא דבן כלבא שבוע הוה] [7]). ובפרק הנזקין בגמ' לא היו סיקריקון (גיטין נ"ו.) הוו בה הנהו תלתא עתירי נקדימון בן גוריון שנקדמה לו חמה, בן כלבא שבוע שכל הנכנס לביתו שהוא רעב ככלב יוצא כשהוא שבע בן ציצית הכסת שהיתה ציציתו נגררת ע"ג כ ר י ם וכסתות [8]). כלבוהי לא נבחין (שבת קנ"ב רע"א) כבר פירשנו בערך טר [ג']. *[אחי"ה ובסנהדרין ס"ג: ובירוש' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד מבואר (נבחז) [נבחן] של מ"ב י"ז, ל"א ע"י כלב (כלבא) עיין פירש"י למלכים ורד"ק ומ"ש שם. עירובין ס"א. כלבא כלא מתיה שב שנין לא נבח. שמ"ר פ"כ כלבים . . נובחין וכו', ב"ק ס': כלבים בוכים, ברכות ג'. כלבים צועקים. בב"ר ס"פ כ"ב וישם ה' לקין אות (בראשית ד', ט"ו) רב אמר כלב מסר לו, ולא שדרש קין מל"י κύων כלב כדעת לעווי ועיין במשביר ע' כלבא כי אם שמסר לו כלב אשר יריח ר יח כל חיה מרחוק ויזהירנו, על זה העירני ר"פ סמאלענסקין — ועוד עיין דברים שנאמרו על הכלב יומא פ"ג: ביצה כ"ה: כתובות מ"א: ב"ק ע"ט: פ'. (כלבים כופרין ע"ש פירש"י) צ"ב: ב"מ ע"א. סנהדרין ק"ה. ק"ח: הוריו' י"ג. בכורות ח'. ב"ר פע"ז עיי"ע אגריאון. כלים י"ז, י"ג כלב המים, קהל"ר פ' כי יש דברים כלב הים (Seehund) ו ה ו ש א ל ל ע " ז. ע"ז מ"ו רע"א וירו' שבת פ"ט די"א ע"ג פני מלך פני כלב. ע"ז מ"א. כעטרה לכלב עיין פירש"י ובד' וויען אי' למלך. — והקבוץ ב"מ צ"ד. סנה' י"ט: כַּלְבֵּי; ילקוט בשלה רמז רכ"ז כַּלְבִּין. ילקוט ישעיה רמז שמ"ו בשם הילמדנו פקחים ככלבים. ובמשקל ארמי כַּלְבַיָּא ירושלמי קידושין פ"א דס"א: וכן בירושלמי פיאה פ"א דט"ז ע"ג הובא בע' דש א'. ובל"נ כַּלְבָּה ירו' סנהדרין רפ"ו דכ"ג: נזקקין לכלבה. קהלת רב' פ' ומוצא אני: לכלבה נושכת וכו', ובלא"ר וערבית כלבתא كلبة = כַּלְבְּיָא מ"ק הנ"ל. ר"ה ד'. ע"ש. וע' שגל והתואר כּוּלְבָּא (hündisch) ורבינו גורס קלבאי ע"ש. ור"ב הביאו בערך מיוחד. — אבל הפעל שהביא רבינו בע' הנוכחי אינו מן השם כי אם מל"ע كلب שפי' תפר nähen ומפורש בירושל' מ"ק פ"א ד"פ סע"ד רבית ר' ינאי אמרו כדרכו: ממלא את המחט. מכלב: אחת אחת. רב יוחנן אמר כדרכו: אחת אחת. מכלב: מפסיע. ושם: הרוצענין מכלבין במועד] —

כְּלָב (= כְּלוּב מל"מ פירוש סל נארג Flechtwerk, Korb וכן בל"ס כְּלוּבְיָא והועתק לְלש' יוני' (Käfig, Vogelbauer, κλωβός, κλουβός, κλοβός בר"נ דפ' אין צדין אותן (ביצה כ"ד.) כולהו נמי בעו דבויי דבאות לִכלובן לערב קאמרינן ובעו לדבויי [9]). פי' דבעו דבויי שמדקדקין ומתחבאין עד שלוקחין אותן וצדין אותן ישנו על שני פנים בזמן שהן חוץ מכלובן כולהו בעו דבויי אלא בזמן שנכנסין ונעשין בתוך כלובן יונים הרדסיות ואווזין לא בעו דבויי אלא בזמן שנכנסין ויוני שיבך ויוני עליה בעו דבויי ולפיכך פטור וחייב. *[אחיה וכנ"ה איזה פעמים באין לכלובן וכו' בביצה שם. ונרדף עם כְּלִיבָה תוספת' כלים ב"מ רפ"ט כליבה של חייטין טמאה טמא מת. פתיחתא דאיכ"ר סי' ט' פ' בושנו ובפסיקת' דר"כ צד קל"ח ונתנו אותן (ונתנום) בכליבה (ובילקוט צפניה רמז תקס"ז חסר) וגי' רבינו בכ"ף עיי"ע כלכה ועוד בהשאילה לארגז של מתים תוספתא נדה פ"ט בכליבא והפכו דרגש עיין ערך פרה י"ב. ט' קרן של כליבה וכ"ה בערך קרן א' בדפ' אמש' ובכ"י עיקרי התלמוד לר"א זכות אבל בדפ"ר ושאר דפוסים הישנים הגי' כליכה ועוד עיי"ע כלכה וש"נ מ"ק כ"ז רע"ב] —

כְּלָב (= כּוּלָב בל"ע كلاب, كلوب צבת (Zange בב"ר פרשת (מ"ט) [צ"ל ל"ט] [10]) לפנינו פל"ח

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו, ל"ד וה"ב ובר"ש כופרי וכ"ה בתוספ' כלאים פ"ה ובדפ"ע כפרי ובערך כפר: כלב כופרי איכ"ר פ' רבתי ועיי"ע קרט ג'. [2]) בנו"ג כלב. [3]) וכ"ה בדפ"ו ובאסיליאה ובירו' ובנו"ג מכליב. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב ובנו"ג מפסיע ובדפ"ע מפצע. [5]) וזו דעת רבה בר שמואל במ"ק ושם הגי' ש י נ י כלבתא וכגי' רבינו אי' בכ"י מ' וכן לי' שיני ברש"י בבה"ג וברי"ף וביתר מקומות אצל ד"ס מ"ק צד י"ג: ובענין הוראת הפעל כַּלֵּב עיין מ"ש בהוספותי בסוף הע'. [6]) בדפי' וויניצי' במ"ד חופר. [7]) כצ"ל כי בציון דגיטין ליתא מאמר שהובא אבל איתא בכתובות ובגיטין איתא לפנינו ש נ ק ד ה לו חמה עיין פירש רש"י. [8]) וכן הגי' ברש"י בגיטין ובנו"ג לי' כרים. [9]) וכן הוא בכ"י מ' ושם איתא הני נמי בעיין לדבויי א נ ן דבאות לכלובן לערב קאמ' ובעיין לדבויי וגירסא שלנו עיין ערך דב, הערה (ח"ג, ב':) והגירסא ברי"ש איתא ג"כ בכתב יד ו"ו ב' וב"ר וכ"ה בפי' ר"ח בביצ' (בש"ס ווילנא) והוא ט"ס וצ"ל דבויי כמו בערך דב ועוד עיי"ע אֲרַב ח"א דס"ו. [10]) וכ"ה בע' מגרף.

ונבלה שם שפתם (בראשית י"א, ז') אמר רבי אבא [1]) משפתם אעשה נבלה הוה אמר חד לחבירה אייתי לי כובל ומייתי ליה מגרופי הוה מחי ליה ופצע מוחיה בל' ערבי קורין לצבת כולאב וכן פירוש כולבוס. — (א"ב תרג' ואת קרדמו (ש"א י"ג, כ') וית כולביה ובעל הערוך גרס כולכיה). *[אחי"ה עיין ערך כלך ג' ועיקר בבי"ת ומזה הענין תוספתא כלים ב"מ רפ"ג כלבה של ספרון ושל רופאין, ושל עושה זכוכית.. ושל נפחין וכו'. וכ"ה בפשיט' כולביה ופירושו בל"ס קרדום וצבת ובדפוסי התרג' כלוביה וגם זה נכון והוא במשקל ערבי, וזה המשקל בקבוץ בפסיקת' דר"כ צד כ"ב: נטלו כלובין של ברזל וכו', אבל במשקל ארמי כּוּלְבַיָּא אי' בתרג' ש"א י"ג, כ"א; לשופטים ט', מ"ח; לתהלים ע"ד, ה' — אבל בירו' נזיר פ"א דנ"א: בט"ס בכולבא וצ"ל כולכא עיי"ע כלך ג' ובנו"ג בב"ר שם: אייתי לי קולב והוא הוה יהיב ליה מגרופי, וצ"ל כולב כמו בע' מגרף וגי' אייתי במקום אייטי אי' ג"כ בערך בנות שות (ח"ב קכ"ח:) הערה ג' וערך ברת שבע (שם ר"ד הערה ב') ונראה לי עיקר אבל גם בקהל"ר פ' מה יתרון העושה אי' כל אינש ואינש ייטי ליה מה דירבע אית דאייתי וכו' פי' מ"כ ייטי כמו ייתי] —

☞ כּוּלְבָּאִי (מע' כלב והוא התואר hündisch) תלא ליה זיינא כולבאי רעיא קולתיה תלא (ב"מ פ"ד: וש"נ, ויק"ר רפ"ד) בעל הערוך גרס קולבאי ע"ש [2]).

* כַּלְבָּא, כַּלְבֵּי (Getreideschoppen) עיין ערך אכלבאי ח"א, ע"ז וערך כלך ב'. — לדעת ר"פ סמאלענסקין מזה כלבא שבוע (עיי"ע כלב) פי' אוצר משביע.

* כַּלְבוּדָא (ט"ס) ירו' עירובין פ"ג ד"כ ע"ד עיי"ע כלכיד וע' כלכית.

* כַּלְבִּית עיי"ע כלכית ומ"ש.

כַּלְבּוּס (או מל"ר clavus וממנו ל"י אמצ' κλάπος κλάβος מסמר Nagel, Pflock; או מל"ע كلب מסמר; או כמו כּוּלָב מל"ע הנ"ל צבת וברזל כפוף Zange, Haken) בר"ג דפ' היה נוטל את מנחתה (סוטה י"ט:) ר' יהודה אומר כמין כלבוס של ברזל מטילין לתוך פיה שאם נמחקה המגילה ואמר איני שותה מערערין [3]) אותה ומשקין אותה בעל כרחה. בפ' במה אשה בגמ' לא יצא האיש (שבת ס':) [4]) כמין כלבוס מותר. פירוש רב [שר] שלום ז"ל [5]) כלבוס גופו נועץ בו מסמרים מבפנים ומוציאין לחוץ שעקם אותן בשיני שפוד ודומות לאצבעות כפופות ויש כלים שעושין בהן ברזל ואותן פיות שלהן תופס בהן ברזל כשיוצא [6]) מן הכור עקומין, וי"א הן צבת של ברזל שאוחז בו ברזל ומכניסו לכור. — (א"ב פי' בל"ר מסמר). *[אחי"ה וראיה לפי' י"א מתוספתא סוטה פ"ב דאי' שם בפירוש ר' יהודה אומר בצבת של ברזל היו פותחין את פיה, וכן מוכח מסנהדרין נ"ב. ועיין תוספו' סוטה י"ט: ד"ה ור' יהודה. ומזה הענין בתוספתא כלים ב"מ פ"ג כלבה של ספרין ושל רופאין וכו' והוא במשקל ערבי كلبة = كلابة וכ"ה בל"ס כַּלְבְּתָא פי' צבת ובזה המשקל בירו' סנה' פ"י דכ"ח. כלבת אינה עולה לחשבון מסמרים ובקהל"ר פ' דברי חכמים הגי' הכלבוס אינו ממנין מהמסמרות ובכ"י מ' בשבת שם בט"ס כלכוס ובריו"ף כ"י כבולוס!] —

כְּלָבּוּס (לפע"ד מל"י אמצ' κλωβός כלי חקוק בתוכו ausgehöhltes Gefäss או מל' יוני' κόλπος Höhlung, Wölbung) בס"ג דפ' כל המנחות באות (מנחות ס"ג.) ובי"ה אומרים כלי היה במקדש ומרחשת שמה ודומה כמין כולבוס עמוק וכו'. — (א"ב פי' כיליבס בל"י כלי של שלשה רגלים ומין מחבת). *[אחי"ה רמ"ל ולעווי פירשוה ע"י κελέβη Opferschale ואין נ"ל ולא מצאתי המלה אשר עליה כיון ר"ב. ובנו"ג כלבוס ופירש"י גלוא"ן שם כלי עשוי כעין מחבת שלנו ע"כ וכיון על ל"צ Pfanne, glène ושם אי' הצורה ובפירוש כ"י רגמ"ה למנחות (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ט"ו: נכתבה הצורה כעין זה] —

כְּלַבּוּס (Fegelappen ונגזרתו מע' כלבוס א' עיין בפנים) בפרק הגוזל עצים בגמרא צבעו כעור [7]) (ב"ק ק' סע"ב וק"א רע"א) מאי כעור אמר רבה בר אבוה [8]) כלבס [9]) אמר רב פפא [10]) בר שמואל כפרא דודי, פי' כלבוס כפרא דודי והוא כעור ופירושו „דרכים דרכים דרך צבוע אדום מראהו עמוק ודרך אדום אינו עמוק כל כך והוא כמו מטלניות שמקנחין בהן יורות של צבעים שהן עשויין כולן דרכים דרכים כמו שבארנו". *[אחי"ה נעתק

---

[1]) בנו"ג עוד: בר כהנא. [2]) ושם אאריך. [3]) בכ"י וי"ו בט"ס מערשין ובכתב יד אירפורט תוספתא סוטה מדרין. [4]) בנו"ג עשאו. [5]) עיין מבוא לח"א XVI וש"נ רק במקום פי' רב שלום צ"ל פירוש רב שר שלום. [6]) כ"ה בדפ"ר פיז' באסיליא ואמ', וברפ"ו כשיובא. [7]) וזה כס"א בע' כאור ע"ש. [8]) בנו"ג בר בר חנה. [9]) בנו"ג כלבוס וכ"ה בסמוך בערוך. [10]) וכ"ה בשט"מ לב"ק בשם תשובי רש"ג ובנו"ג רבה.

מפי' ר"ח שהובא בשט"מ לב"ק שם. ובכ"י ה"ב הסיום בזה"ל כמו שבארנו כפרא דודי פירוש שמקנחין בהם (הידים) [צ"ל היורות] הצבועין ע"כ וכ"ה בשט"מ קודם פי' ר"ח וז"ל כפרא דודי כלומ' שצבעו בשירי יורה עד שנעשה כעין מטלת שמקנחין בה את היורות של צבעים. הרמ"ה ז"ל בפריטיו ע"כ. ובתשבות רש"ג מועתק מל"ע שהובא בשט"מ שם האריך בפירוש כפרא דודי וז"ל פי' קינות היורות וכו' וכו', והוא גוון יהיו בו כמה חברבורות בהרות כצורת עמודים והיה קצתם עובר על קצתם וידמו ל צ ב ת הנקראת כלבום וכו' והוא הכלי שלוקחין ותופסין בו אומני הברזל והנחושת שהם נפתחים ונסגרים במסמרים שהיו בהן על אותם בהראות שם כלבום לפי שאירע בהן כדמות הכלבום, ודע זה ע"כ] —

* כלבום ט"ס וצ"ל כלנוס עיי"ע כלנס א'.

כַּלִּיד (כל"ס כַּלּוּדָא גביע, כוס (Becher, Kelch תרגום ואת גביעי (בראשית מ"ד, ב') ואת גביעי וית כלידי. *[אחי"ה ועוד הרבה בתרג' עיין הדוגמאות במתורגמן ואצל לעווי וש"נ מכ"י תרג' הגי' קלידא. מדר' משלי לפסוק כים אחד: נטל הכליד והיה מקש בו ובב"ר פצ"ב (ילקי' מקץ רק"נ) אי' ג ב י ע]—

כַּלְדָּאִי (מל' סורי כַּלְדָּיָא Chaldäer, Sterndeuter והקבוץ כַּלְדָּאֵי והוא תואר לחוזי בכוכבים) בפ' כל כתבי הקדש בסוף מימרות דר' יוסי (שבת קי"ט) אמר ליה [1]) כלדאי כולהו נכסיך [2]) יוסף [3]) מוקיר שבי אכיל להו. ובס"ג דשבת (קנ"ז: והובא בילקי' משלי רמז תתקמ"ח) מדר"ע נמי אין מזל לישראל דרבי [4]) עקיבא הוה ליה ברתה אמר ליה [5]) כלדאי וכו' עד וצדקה תציל ממות [6]). ובערבי פסחים בסוף הלכה (ואילו) [צ"ל ואפילו] מן התמחוי (פסחים קי"ג סע"ב) מניין שאין שואלין לכלדאין [7]) שנא' (דברים י"ח, י"ג) תמים תהיה עם ה' אלהיך. פי' חוזים בכוכבים. — (א"ב בל"י ורו' פי' כשדים וזה טעם וידברו הכשדים (דניאל ב', ד') כי הם היו בקיאים בחכמת הכוכבים). *[אחי"ה וכן העלו חוקרי זמנינו עיין מ"ע דמ"ג חט"ז, 494 וחכ"ז 397 והלאה. וכפי' רבינו כתב רש"י בשבת קנ"ו: וכן ביבמות כ"א: ובכ"י ביו"ד סי' קע"ט בשם הערוך ועיין הפשב"ע כי הארץ. — וקצת צ"ע למה לא קבל רב יוסף להיות ראש ישיבה דאמרי ליה כלדאי מלכת תרתין שנין ברכות ס"ד רע"א והא אין שואלין לכלדיים אבל באמת בהוריות י"ד. ליתא ועוד עיין ד"ס לברכות צד קפ"ז. ועיין מ"ע בכורים לקעללער שנה שניה 146. סנהדרין צ"ה רע"א אמרי ליה כלדאי אי אזלת האידנא יכלת לה] —

כְּלִידוֹן (בל"י χλῆδος, ον Schmutz, Schaum) ירו' דפסחים פ' ואלו עוברין (רפ"ג דכ"ט ע"ד) ונותן בקדירה היא עביד כלידון פירוש בל"י זוהמא. *[אחי"ה בנו"ג כילדין והנכון כמ"ש ר"ב] —

כְּלִידָר (מל"י χλιδών ובלשון קלילה χλιδάριον Schmuck, Hals - Arm - Fussband) בברא' רב' בריש ויהי מקץ (ס"פ פ"ט [8]) נער (בראשית מ"א, י"ב) שוטה, עברי שונא, עבד שכך היה מוכתב בסקרידין [9]) של פרעה שאין עבד מולך ולא לובש כלידרין [10]). לא ירים איש את ידו ואת רגלו (בראשית מ"א, מ"ד) כלידרים (ב"ר ס"פ צ'), ובע' זיי"ן פי' זונרא וכלינרין [11]). — (א"כ פי' בל"ר מין תכשיט ובנוסחאות כתוב כלי ידים). *[אחיה בב"ר פפ"ט אי' כלידים ובא מגליון לפנים עוד: פירוש אצעדה כלי ידים וכנ"ב בילק' שם וכפ' צ' איתא את ידו כלי ידים ואת רגלו כלי רגלים ובפירוש המיוחס לרש"י גרס במקום כלי רגלים: כלידרים עיין במ"כ שם. והוא הקבוץ מל"י הרשומ' בלישנא דקלילה פי' אצעדה וכן העתיקו ע' זקנים אצעדה (במדבר ל"א, נ'), צעדה (ישעיה ג', י"ט) χλιδῶνα ורבינו החליפו בלא דיוק עם כלינרין אשר פי' גזרתה בע' זנר. ומל"י הנ"ל הועתקה המלה לל"פ خلدة פי' אצעדה قلادة ענק Halsband. והחכם ברילל במאמרו על המלבושים 64 שער כי הוא מלבוש Khelad ואין נ"ל — אבל דע כי בכ"י ה"ב גרס בציון ירו' סנהד' פ"י דכ"ט. כלדין וכן בכ"י ב"ר כלינדא א"כ גזרתו מל"י χλανίδιον פי' מעיל

[1]) כ"ה בדפ"ר פיזי באסיליא ואמש', ובנו"ג ובכ"י ערוך אמדו ליה וכ"ה בדפו"ו ובילקי' ישעיה רמז שנ"ו. [2]) וכ"ה בילקי' ישעיה שם ובכ"י א"פ בשבת ובנו"ג ניכסי. [3]) כ"ה בכל כ"י ובש"ס אבל בדפ"ע יוסי. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר, ובשדפ"ע רבי. [5]) כ"ה בדפ"ר פיזי באסילי' אבל בכ"י ערוך ודפו"ו אמרו ליה. [6]) לי' בדפ"ע חוץ מדפו"ו ובכ"י ערוך אי'. [7]) ובפי' ר"ח הגי' לכלדים ובנו"ג בכלדיים וכ"ה בילקוט שופטים רמז תתקי"ט. [8]) ובע' סקרדין אי' בכ"י ו"ו א', ב' וב"ר פ"ע וצ"ל פ"צ לפי חלוקת הפרשיות אצל רבינו עיין מ"ש בהשחר שנה י' צד 307—326 ובדפ"ע בטעות פ' ע"ב. [9]) וכ"ה בסקרדין בע' סקרדין והוא בל"ר secre a, Geheimschriften וכב"י ו"ו א' בע' הנוכחי באיסקריקון וט"ס הוא ובכ"י ה"ב בנימוסי ונראה שזו הגי' היתה בערוך לפני בעל מ"כ לב"ר שם ע"ש וכן נ"ב בילק' מקץ רמז קמ"ה (בסיקררין) [בסיקרדין] פי' בנימוסיהן וכ"ה בעה"ק שנ"ב בערך סקרדין. [10]) בנו"ג כלידים, ובילקוט מקץ כלידין. [11]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וג"ג ועיין ערכו במוסף הערוך וכ"ה באמת בערך זנר וכצ"ל בכ"י ל"ד במקום וכלנורין, ובדפ"ר חוץ מדפ' אמש' בט"ס וכלי נזרין.

צמר wollenes Oberkleid והוא לשון קלילה מן χλανίς וכן כלדר של ערך הנוכחי אולי לשון קלילה מאותו השם] —

* כלוט (ט"ס) ירו' שבת פ"ח די"א סע"ב עיי"ע בלוט (ח"ב צ"ו).

☞ כולטִיתא (?) תרג' לעץ רקבון (איוב מ"א, י"ח) לְקִיסא כולטיתא. *[אחי"ה כבר הארכתי בע' בלטיתא (ח"ב, צ"ז) כי עקר הגי' בבי"ת וכי גי' מוטעת נזדמנה לר"ב ע"ש] —

* כּוּלֵי (א') שם ע"ז: ב') סימן הקיצור) ירושי' ע"ז ספ"ג דמ"ג סע"ב צלמא דכולי ואולי הוא תואר לאליל מרקולים κυλλός עיין מ"ש בערך אבני בית קולים (ח"א, י"ד:), ובדפ' זיטאמיר בט"ס דבולי' — ובירו' יומא פ"א דל"ט. כולי ט"ס וצ"ל בולא עיי"ע בל ב' (ח"ב צ"ב:) — כּוּלֵי סימן הוא שלא היו משלימין ציון איזה מאמר מש"ס ועל פסוק שלא ישלימו כותבין וגו' = וגומר.

* כילוזא (בל"ע كلز פירוש קבץ sich schaaren) ב"ב ח'. לפי גי' רבינו בע' כר י"א ע"ש לפי פ"א של גאון.

* כִּילוּי (Untergang) עיי"ע כל ד'.

☞ כילי (לפע"ד נשתבש מלש' יוני' κοχλίας, Schnecke mit gewundener κοχλός Schale פירוש שבלול) ב"ר בר"פ המטיר על סדום ועל עמרה (ר"פ נ"א) כהדין כילי סילי לימצא. פי' בל"י מין שרץ. *[אחי"ה כבר הארכתי בע' אשת (ח"א שב"ח) בפירוש שלשה שמות של שבלול אלה ונזרתם מל"י κοχλίας, σέσιλος, λεῖμαξ ועל ידי ג' שמות הנ"ל נתבאר בב"ר ל"ם כמו שבלול וגו' (תהלים נ"ח, ט') ובנו"ג כיליי סיליי לימצא ובכ"י פאריז איתא כאיסי לאי כליי ונ"ל להגיה (סאיסי לאי) [סאסילאי] והוא ממש ל"י הנ"ל σέσιλος פי' שבלול עם הנרתק ורמ"ל וה' לעוויזאה, בתולדות החיות (233) שיער שהוא מל"י χέλυς Schildkröte וסיליי לפי דעתו הוא ל"ר scilla (squilla) סרטן Krebs וכן דעת ה' לעווי — וכנ"ה בירו' שקלים פ"ו ד"נ. בקרני סילי וכיליי ועיין לעוויזאהן שם צד 373] —

* כִּילִי עיין ערכו אחר ע' כִּילוּ.

כִּלְיָא (= כִּיְלָא, כִּיְלְיָא מל"י κοιλία בטן Bauch והושאל לבליטת התנור) בפרק לא יחפור (ב"ב פ"ב מ"א דף י"ז סע"א) ובתנור שלשה מן הכליא שהן ארבעה מן השפה, פי' „כליא בלש' יון בטן והוא אמצעית התנור שבולט ויצא כבטנו של אדם כששבע". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח הובא בתוספ' ב"ב שם, וכ"ה בכ"י רש"י (הובא בד"ס לב"ב שם) וז"ל כיליא לשון יון בטן וכן פי' רבי' חננאל שהוא לשון יון ע"כ וגי' הכיליא אי' לנכון בכ"י פלארענץ והמבורג וברש"י בדפ' הישנים וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב ושם אי' מפורש בזה"ל ג' טפח מן הכיליא איזהו כילייא שכשעושין התנור מחרש שכל תנוריהן היו של חרש ועשויין כעין דלי פתוח מלמעלה והחרש קלוש ומדבקינן סביב התנור מן הטיט בעובי טפח סביב כדי לחזק התנור מפני שהוא של חרש שלא ישבר ולאותו הדבק קרו כילייא עכ"ל. ובזו השטה הלך הר"י ן מיגש שהובא בשט"מ שם ולפע"ד לפי פי' זה נגזר כליה מל"י κονία הטיח Tünche ול' ונו"ן מתחלפות — וכנ"ה בב"ב כ' רע"ב כ י ל י א דתנור טפח כגי' הדפוסי' הישנים וכ"ה הכיליא בירו' ב"ב רפ"ב די"ג: וכ"ה בתוספת' ב"ב פ"א לפי גי' כ"י אירפורט ושם לנכון גם גי' מן השפה ובנו"ג הכלייה . . . מן הכפה — ובדפוסי' הישנים נסדר זה הערך אחר ערך כליל ב' והנכון כסדר דפא"מ ואחריו אנן נגררים] —

* כְּלָיָה (מפעל כָּלָה) עיי"ע כל ד' וש"נ.

* כִּלְיָה, כּוּלְיָא (מל"מ כִּלְיָה ובל"ס כּוּלִיתָא ובל' ערבי كلية Nieren) בל"מ רק הקבוץ כְּלָיוֹת ברכות ס"א סע"א עיי"ע כסל א', ב"ר ר"פ ס"א בשו"ט פ"א פ' כי אם. כתובות ק"א: ובלא"ר חולין צ"ז. כוליא בחלבה וכו', ירו' ב"מ רפ"ב ד"ח: כוליה אחת. והקבוץ שבת קי"ט: כּוּלְיָיתָא וכ"ה בתרגומים אצל משקל כּוּלְיָן כָּלְיָין עיין הדוגמאות בעמת"ר ללעווי I, 365 — והושאל לביצת אדם ובהמה תר"י ב' ויקרא כ"א, כ'; כ"ב, כ"ג דחֲסר כוליא.

כְּלִיל (מפעל עברי כָּלַל וממנו הפעִיל והתואר כָּלִיל, כְּלִיל, כלילא וכ"ה בל"ס ובל"ע اكليل פי' עטרה Kranz, Krone; והושאל למס ששלמו היהודים למלכי רומיים ונקרא aurum coronarium Krongelder) בגמ' דפרק במה אשה (שבת נ"ט:) כלילא רב אסר ושמואל שרי, פי' בע' נסכא [1] בפ' השותפין בגמ' כופין (ב"ב ח'.) ההוא דמי כלילא דשדו אטבריא, פי' נגנב נזר המלך אמר המלך הואיל ופשעו היהודים בשמירת העיר ישלמו דמי הנזר. בס"ג דפ' השותפין (שם ט"ו.) איכא דאמרי

---

[1]) בערך נסך א'.

אילני הוו להו ואיכא דאמרי כלילי הוו להו, פי' „ג' אילנות הוו לכל חד בפרדס וכל חד מנייהו נטוע לשום חד וכשהיה מתיבש אחד מהן היו יודעין שאינו שרוי בטובה, איכא דאמרי לכל חד וחד מנהון הוה כתר וחקוקין עליו ג' פרצופין של ג' חבירין וכשרואין שמשתנה הצורה היו יודעין שאינו שרוי בטובה" [1]. בר"ג דגיטין (ז'. הובא בילק' יחזק' רמז שס"א) כלילא מנא לך דאסור א"ל [2]) דתנן (סוטה מ"ט.) גזרו על עטרות חתנים. רב חסדא אמר אמר קרא כתיב (יחזקאל כ"א, ל"א) הסר המצנפת והרם העטרה [3]) וכי מה ענין מצנפת אצל עטרה וכו'. הפארים והצעדות (ישעיה ג', כ') תרגומו כליליא [4]) ושירי. — (א"ב תרג' עטרת מלכם (ש"ב י"ב, ל') כלילא מלכיהון). *[אחי"ה לא ידעתי למה הביא ר"ב ממרחק ראיתו כי נזר וכל כתר מלכות דאסתר מתורגם ככה עיין דוגמאות במתורגמן ועוד אצל לעווי וכן בדרז"ל שבת קנ"ב. עיי"ע חלף ג', ב"ר פ"י ס"פ צ"ח, ירו' מ"ש ספ"ד דנ"ה: ירושלמי תענית פ"ד דס"ט. והקבוץ כְּלִילֵי ע"ז מ"א. אבל בירו' מ"ק פ"ב דפ"א ע"ד כליליא הוא ט"ס וצ"ל בליליא וכ"ה בדפ' זיטאמיר. וממנו הפעל כַּלֵּיל תרג' לתהלים ה', י"ג; ח', ו'; לשה"ש ג' י"א; תנחום' ראה סי' ז' ועושים עטרה ומכללים אותו. באפעל אַכְלֵיל לתהלים ס"ה, י"ב; ק"ג, ד' וכן בדרז"ל ב"מ ק"א: עיי"ע כל ו'. באתפעל: ב"ר ר"פ ל"ה, ילק' תהלים רמז תתפ"ח יכתירו (תהלים קמ"ב, ח') יתכללון בי צדיקיא, ובהשמטת הת"ו בטגילי' כ"ז: כי איכלל רבה בריה וכו', ובאה"ת באפעל כי אכלל. ובבנין שפעל: שכלל עיי"ע — קידושין פ"א: מכלליה ט"ס וצ"ל מכלי להו עיין ערך כל ב' — ובענין ציון דב"ב ח'. דמי כלילא אין דעתי נוחה מפי' רבינו כי אין ענינו עטרה כי אם מס שנקרא כן בל"ר כאמור בתחלת הערך וקצת פי' כן רגמ"ה בכתב יד לב"ב וז"ל דההוא דמי כלילא שהשליך המלך מס על יושבי טבריא כדי שיקנו לו כתר וכו' ע"כ ולב"ב קמ"ג סע"א פי' רגמ"ה דמי כלילא: כתר. וכן ברשב"ם: כתר מלכות והנכון כי בתחלה היתה מתנה שנתנו אנשי איזה מקום סך מה לעשיית נזר או כתר זהב לשר המנצח ומתנה זו נקראת munus voluntatis אבל במשך העתים נאלצו לתת בתורת מס מה שנתנו קודם בתורת מתנה (עיין מ"ע צונץ 260 והלאה) ועוד ערש וגרובער חכ"ז, ז'. — וגבאי של מס זה נקראו כְּלִילָאֵי מגילת תענית פ"ב בעשרים ושבעה ביה (באייר) איתנטילו כלילאי מיהודה ומירושלים שבימי מלכות יון היו מביאים עטרות של ורד וכו', הנה בעל המסדר חשב כי כלילאי ענינו עטרות לכן נתן טעם שבימי וכו', אבל הנכון כי כלילאי הם מוכסי מס הנ"ל וענינו כמו במגילת תענית פ"ג איתנטילו דימסנאי מיהודה ומירושלם עיי"ע דמסן ומ"ש] —

כְּלִיל [מַלְכָּא] (בל"ם כלילא מלכא, בל"ע اكليل الملك בל"פ شاهافسر בלשון יוני' (Meliloten, Stein- Honigklee μελίλωτος בס"ג דפ' המדיר (כתובות ע"ז:) גירדא דאשפה [5]) וכליל מלכא. פי' ורדא [6]) ויש אומרים בסילקו [7]) ובפ' ח' שרצים בגמ' אבוב רואה [8]) (שבת ק"ט:) ליתי חמשה כלילי. — (א"ב שם מין עשב בל' ישמעאל ובכל ענף שלו שלשה עלים וריחו נודף כמו כרכום ומן העשב עושים עטרות ויש לו סגולות ברפואה). *[אחי"ה. ר"ב כיון לאמת והיא המלה שרשמנו בתחלת הערך, ואלה דברי פליניאוס כ"א, כ"ט: Meliloton, quod sertulam Campanum vocamus . . . Coronas ex ea antiquitus factitatas, indicio est nomen sertulae, quod occupavit ועל זה כיון ר"ב אבל לעווי לא ירד לסוף דעתו של ר"ב ורמ"ל טעה בפירושו בע' חשאי, וגם רבינו לא ידע בבירור הוראת המלה כי צמח basilico אינו מזה המין, ורש"י בשבת פי' כמו רבינו: וורד אבל בכתובות פי': חבצלת] —

כֵּלְיוֹן (לדעת ר"ב מל"י κήλων להוט אחר המשגל Hengst, geiler Mensch) במגילת איכה (פ' דרכי ציון) בתולותיה נוגות (איכה א', ד') אלו הכיליונין שהיו נאים [9]) כבתולות ונעשו נוגות. — (א"ב פי' בל"י בחורים להוטים אחר המשגל אבל בנוסחאות שלנו כתוב בולווטין) [10]).

---

[1]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לב"ב רק שם הסדר כליל הוה להו . . י"א ג' אילנות היו נטועין ובנו"ג כלילא הוה להו אילני הוה להו ובכ"י ש"ס כלילי הוו להו אילני הוו להו וכ"ה בד' לובלין של"ו ובע"י וברש"י ויתר השנויים עיין בד"ס לב"ב צד ל"ט: [2]) בנו"ג עוד מדרבנן. [3]) וכ"ה בגיטי' ובקרא כתיב הסיר . . הרים. [4]) בדפו"י בלא דקדוק כלילא. [5]) עיין ערך גרד א' וש"נ השנויים. [6]) כ"ה לנכון בדפו"י ובשדפ"ע יורדא וצ"ל וורדא וכ"ה באמת בכ"י ו"ו א', בי ל"ד ב"ר ובכ"י ה"ב יוהרא. [7]) כ"ה בכ"י ה"ב וב"ר וכצ"ל בכ"י ו"ו א' וב' במקום כסילקו, כסילקי ובדפ"ע בסיליקון והוא ל"ר basilicum ובלאי"ט basilico, Hirnkraut, Basilienkraut. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד. [9]) בדפ' ו"ו בטעות נשים. [10]) בנו"ג בוליוטין וצ"ל כגירסת רבינו כיליונין ובמ"כ בטעות בליונין, וריש הדרש מבלי בולוטין (איכ"ר שם) הובא גם בערוך ע' בליוטי, ח"ב, צ"ז.

☞ כִּילִירְכִין (בל"י χιλίαρχοι וממנו בל' סורי כִּילִיַּרְכֵי שרי אלפים Befehlshaber (über tausend Mann במדרש קהלת פסקא וישוב העפר, לשום כרים (יחזקאל כ"א, כ"ז) כילירכין פי' בל"י שרי אלפים. *[אחי"ה בנו"ג כלורכין וצ"ל כתקון של ר"ב וכן פי' רש"י שלטונים ורד"ק ביחזק' נגידים שרי חיילות ובשם אביו פי' כבשים והם אילי ברזל ולכן כרים הראשון ענין אחד עם כרים השני באותו הפסוק וכן באר קהל"ר שם כרים השני על ידי: כרקומין (Pallisade) עיי"ע כרקום א', ובילק' יחזק' רמז שס"א מבואר כרים הראשון ע"י פלימרכום (πολέμαρχοι) והשני ע"י טירונים ובלי דיוק הוא. ובספרי האזינו פ' שי"ז מבואר כרים (דברים ל"ב, י"ד) ע"י כליסריקים שלהם וצ"ל כלירקין כדאי' בילקוט רמז תתקמ"ד ובנו"ג בטעות בשתי תיבות כל ירקין ועיי"ע כליסריקין] —

כַּלָּךְ (פי' מין משי גרוע מל"ע או פרסי הרשומה בפנים ע"ש eine Art grober Seide, Seiden-wolle) בפ' אחרון דכלאים (פ"ט מ"ב) השיראין [1] והכלך אין בהם משום כלאים. בפ' במה מדליקין (שבת פ"ב מ"א) לא בחוסן ולא בכלך. פירוש כלך שקרא מטכסא השיראין והסיריקון כולן ממין שירא פרנדא הן אלא משונין באריגתן יש מהן דקים ויש מהן עבין יש מהן בניר אחד ויש מהן בב' נירין ויותר יש שיש בהן צורה כדאמרינן (יומי ע"ב:) ברוקם וחושב. ויש מפרשים כלך פסולת של משי אותן קליפות שנשארו מן המשי שמוציאין התולעין ואין נוחין למוות. *[אחי"ה לפי מ"ש בערך גשקר (ח"ב, שפ"ג:) כי גשקרא (זו היא עיקר הגי' בשבת ולא בוי"ו עיי"ע גשקר) פירוש משי גרוע, פסולת של משי לכאורה אין חלוק בין יש מפרשים ובין פי' ראשון, ובלי זה הדקדוק הקשה כן בעל למוד ערוך במס' שבת וע"ש היטב. ובענין פי' רבינו בערך שר ה' אאריך שם להגין בעד רבינו שפי' כלך מין בינוני ועל שיראין פי' שש טב וכונתו ד ו מ ה לשש טב שהוא פשתן וכשטת הרמב"ם לכלאים עיין מ"ש בערך אגבין (ח"א, כ"א) וגם במ"ש רבינו בע' הנוכחי יש מהן דקים ויש מהן עבין וכו' כונתו כי כל אלה שמות המשי הם רק חלוקים הם באריגתם כמו שכתב הרמב"ם שם ועל הכלך פי' והשני יש בו יבשות והוא שעיר כמו הצמר ע"כ וא"כ לפע"ד כלך הוא מל"פ كلك צמר של שעיר עזים הרך או אולי מלשון ערבי ופ' خلاج צמר מנופץ כלומר משי שדומה לצמר מנופץ ולכן היטב מבואר בירו' כלך ע"י אנטין קיסריי פי' צמר גפן של קיסרין עיי"ע אגבין ומ"ש. — תוספת' שבת רפ"ט (פ"י) צמרי גפן צמר כלך צמר גמלים. ובתוספ' כלים ב"ב ספ"ה כולך — וכנ"ה בשבת שם א"ש שאלתינהו לכל נחותי ימא ואמרי לי כולכא שמיה וגי' הרי"ף כולכך ובירו' שבת רפ"ב ד"ד רע"ג הגי' בשנויים ושם ג"כ כולכא שמו ובירו' כלאים רפ"ט דל"ב רע"א כלכה ובאו"ז הל' כלאי' שם: כלכא. ובמנחו' ל"ט סע"ב הוזכרה נוצה של עזים עם הכלך ביחד ומזה ראיה לפירושי הראשון לגזרת המלה מל"פ הנ"ל — ויש לעיין במ"ש הרמב"ם בהלכו' כלאים רפ"י וז"ל ויש בכרכי הים כמו צמר שגדל על האבנים שבים המלח . . וכלך שמו] —

כַּלָּךְ (= כַּלְכָּא אולי מל"פ كريج، كريخ בית קטן לשמור בו דבר בפרט חטין Gehäuse, Schoppen) בהגדה דפרק הניזקין (גיטין נ"ו.) אמר רב ח ס ד א [2]) כלכא דחיטי בעיא שיתין כלכי ציבי. ובפרק איזהו נשך בגמ' כ י צ ד ל ק ח [3]) (ב"מ ס"ג:) דאמר לי חטי ד ק ד ח י [4]) באכלכי. בפ' חסידין (תענית כ"ד.) [5]) א ז ל ז ב ן ב י ה [6]) חיטי ואסיק שדייה בכלכא. פי' אוצר של חיטים. — (א"ב בנוסחאות דידן בכולהו גרים אכלבא ע"ש). *[אחיה עיי"ע בח"א ע"ז וש"נ כל המקומות והובא עוד גי' רבינו מערך ארב ו' ושם גרס בבית ע"ש (ח"א, רס"ז.) וגם בע' הנוכחי גרסו כ"י ו"ו ול"ד כלבא, כלבי, אכלבא, אבל בכאן בל"ם ט"ס הוא כי על כף מורה סדר הא"ב וכ"ה בתחלת הערך בד"ה כלך ובענין גזרת המלה הארכתי בע' אכלבאי ע"ש, וגם בכ"י ש"ם איתא בבי"ת וזה העיקר, אבל בכ"י רגמ"ה בפי' לתענית אי' כגי' רבינו כלכא ופי': גורן, ורש"י בב"מ שם ובדף ע"ב: ובתענית פי' כערוך אוצר] —

כֻּלָּךְ (= כּוּלְכָּא לפע"ד מל"פ كلنك ואות נו"ן מובלעת פי' בל"פ קרדום Axt, Hacke) ויקח אבימלך את הקרדומות (שופטים ט', מ"ח) תרג' ית כולכיא וכן את אתו ואת קרדומו (ש"א י"ג, כ'). — (א"ב בנוסח' כתוב ית כולביה עיין ערך כלב).

---

[1]) וכ"ה בע' שר ה' בפי' עפ"י גי' כ"י וכ"ה באו"ז הלכ' כלאים סי' רצ"ד ובמנחות ל"ט: ובשבת כ': איתא השיראים ובנו"ג בכלאים השיריים ובכ"י השירים. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ה, ובדפ"ע אמר רב. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וה"ב וב"ר. [4]) בדפ' אמ' ופר' לי. [5]) רבינו מכנה פ"ג דתענית פ' חסידין עיי"ע אסקוטלא א' (ח"א קצ"ו) הערה ג' וש"נ ושם צ"ל גם ב' במקום ט"ד נס ג'. [6]) וכ"ה בילק' באה"ת ובע"י ובכ"י ב' ש"ם עיין ד"ס תענית צד ע"א: ובנו"ג זבין ליה.

*[אחי"ה בערך כלב ג' הבאתי ראיה לגי' בבי"ת אבל עתה הראיתי לדעת כי יש לקיים גי' רבינו אשר בה אחז גם הרד"ק בש"א שם בכתבו וז"ל ויש שקוראים התרג' כולבי בכ"ף . . וכן נמצא במקצת הנוסחאות ע"כ ולפ"ז גזרתו מל"פ הרשומ' וכ"ף השני בדגש לתשלום הנו"ן, או יש להאצילו מל"פ كلك = כולך ופי' חדוד הסכין, אולם זה יתכן להוראת את שפי' רש"י לנכון ע"י קולטר"א culter. ועוד מצאתי ראיה לגי' רבינו מירו' נדרים רפ"א דל"ו ע"ד אורחיה דבר נשא מימר קנתה דכולכה דילמא כולכא דקנתה פי' דרך בני אדם לומר בית יד הקרדום ולא קרדום דבית יד, וקה"ע גרס כולבא וכ"ה בירו' נזיר פ"א דנ"א: אבל היותר נכון בכ"ף ופני משה לנדרים שם פי' כולכה מין ירק ובאמת كلنك פי' בל"פ ירק Portulak אבל אין ענינו לכאן — ודע כי זה הע' נסדר בדפוסים הישנים ובכ"י קודם ע' כלם והטעם לפע"ד כי אחרי שגמר רבינו ערכי פרק כלך, כלכל מצא מלה זרה והשלים אותה קודם פרק הבא והיינו קודם ע' כלם ודוגמות רבות ישנן בזה האופן בערוך, ובדפ' אמש' נסדר כהוגן] —

* כַּלֵּךְ (לפע"ד מל"פ كالدن ברח עם כנוי הגוף ונתקצר מן כַּלִי לְךָ פי' בְּרַח לְךָ enteile, flüchte dich) מ"ק כ"א: כלך אצלי, יבמות מ"ד רע"א כלך אצל שכמותך, ב"מ כ"ב. עירובין ע"א. וכן הוא בתוספ' תרומ' רפ"א כלך אצל יפות, ב"ב קס"ד סע"ב כלך מלשון הרע הזה ופירש רגמ"ה כ"י לב"ב שם: כלומר לא היה לו לומר מי כתבו אלא היה לו לומר אני לא כתבתיו ע"כ ועפ"י זה פירשב"ם וזה לפי הענין ולא לפי גזרת המלה. שבת קמ"ה: כלך למדבר עזר פירש רש"י: כלך לכה לך אלא שקיצר לשון ע"כ, ומצאתי ראיה לפירושו מתו"כ אמור פרק י"ז ושם אי' לכה לדרך זה . . לכה לדרך זו ותחת זה איתא שם בפ' ויקרא פרק י"ד כלך לדרך הזו ובספרי כי תצא פ' רי"ז כלך לדרך זו וכ"ה ביומ' נ"ה. ובמנחו' נ"א. ובתוספתא פסחים פרק ג' (ד') הרי כלך כמו לכה לך וכן הוא מפורש בירושלמי יומא פרק ה' דף מ"ב עמוד ג' לכה לך לדרך הזו וזה כפירש"י אבל רש"י עצמו פי' בע"א בסנה' ס"ז סע"ב כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות ופירש רש"י מנע מדבריך ופנה להלכות נגעים ואהלות ובחגיגה י"ד. פי' חדל מדבריך. ובחגיגה שם אי' כלך מדברותיך אצל נגעים ואהלות אולם בכ"י כ' במיגבי אי' כלה מדברותיך ולך לך אצל, ובע"י ובילק': לך (פעם אחת) עיין ד"ס חגיגה צד כ"ד. ובשני הציונים הנ"ל כיון רש"י בביאור המלה על שורש כלא שפי' מונע וכלא וכן פירשנו בע' כל ב' ע"ש. אבל כלך לפ"ע הוא הרכבה של כלי והוא צווי מן ל"פ כלידן ופי' ברח ומן כנוי הגוף ופי' לֶךְ לְךָ ברח לך, המלט על נפשך ופי' כלך מדברותיך ולך כגי' כ"י ילק' (ד"ס סנהד' צד צ"ו:) המלט על נפשך מִדְּבְרוֹתֶיךָ כלומר עזוב וחדל דבריך או י"ל כגי' אה"ת (ד"ס שם) כלך למדברותיך אצל נגעים ואהלות ברח לך ופנה לך לענינים אשר בהם אתה מנהיג מל"מ מִדַּבְּרוֹתֶיךָ (דברים ל"ג, ג') והעתקתו Führung, Leitung וכן בדרז"ל דבר פירוש נהג.

כַּלְכָּה (לפע"ד מל"ם כַּלְסָא מטה שנושאין בה המת Bahre) בס"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ז סע"ב ורע"ב) עשירים בדרגש ועניים בכליכה. בריש מגילת איכה (פתיחתי דאיכ"ר סי' ט' פי' בושנו) נטלו הכרובים וגתנום בכליכה. *[אחי"ה עיין ערך כלב ב' וש"נ בבי"ת כליבה וגזרתה אי' שם אבל גם בנו"ג במ"ק בכ"ף כליכה וכ"ה בע' קרן א' לפי גי' דפוסים הראשונים וכ"ה בפי' רה"ג לפרה (בסד"ט 81) ושם מפורש פי' כליכה זה הוא נעש [כל"ע نعش Bahre] הממה שנושאין בו המת וכו', כדגרסי' באלו מגלחי' (מ"ק שם) ובסיפה דמסכת' דנדה דתוספ' (פ"ט) ועניים בכליכה וכו'. אבל בנו"ג בתוספת' נדה שם כליבה וכ"ה במ"ק בכ"י ש"ס ובשאילתות ובר"ף וביתר המקומות אצל ד"ס למ"ק צד מ"ט. אבל התוספו' מ"ק הוכיחו כגי' הערוך בכ"ף ולפע"ד עיקר הגי' כלסה כמו בל"ם או הכ"ף נתחלף בסמך, ובריי"ץ גיאת הל' אבל סוף עמוד ס"ז גרס כליפה — ופערלעס במ"ע מהרז"ף ח"י 380 הגיה בדברי הערוך כלוכה ופירושו ע"י ל"ר carruca פירוש עגלה וזה דוחק כי זו המלה נכתב קרוכין עיי"ע קרכין] —

* כַּלְכִּיד עיי"ע כלכית ב'.

כלכית (לפע"ד מל"י σκύλια, σκύλαξ = כלכית cannicula בל"ר Hundshai, Seehund) בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) אימת כלכית על לויתן, פירוש דג קטן טמא נכנס בפיו של לויתן. *[אחי"ה החכם הנוצרי באכארט (היעראזאיקאן ח"ג 772, 773) עמל לבאר המלה ע"י Ichneumon אשר ממנו סיפרו הקדמונים כי אימתו על הלויתן הנקרא Krokodil וכן דעת רמ"ל אבל הח' לעוויזאהן (זאאלאגיא 275) שדא נרגא בזה הביאור והעלה כי לויתן הוא תנין הנקרא Wallfisch וכלכית הוא Stachelfisch ושיער עוד כי אולי עיקר הגי' כלבית והוא Hundshai ולא הביא ראיה לזה אבל לפע"ד

זה אחרון הוא העיקר כי בין שנגרוס כלכית, כילכית בין כלבית ענינו ככה כי הראשון הוא מל״י הרשומ׳ והשנית נגזרה מל׳ כלב בלשון קלילה וגם בל״ע كلب הוא מין דג אחד וכן בל״ר הנ״ל נקרא מין ממיני Haifisch ככה. ויש לזה הדג שניים חרודות עד מאוד והן הנה בעלי פיפיות וגדל רק עד שתים או שלש פסיעות ויש לו חברבורים כ ח ו ל ד ה (Wiesel) ועל כן נקרא: γαλεοῦδη דומה להולדה וחולדה נקרא בל״ע كلكة וזה קרוב במבטא למלת כלכית. ובנו״ג בשבת כילבית אבל בכ״י מ׳ וא״פ וברש״י דפ״ש (ד״ס שם צד פ״ב.) איתא כגי׳ רבינו כולכית, כלכית בבי״ת כ״ף, ורש״י פירש כילבית שרץ קטן וא״כ פירשו מע׳ הבא אח״ז] —

* כַּלְכִּיה, כַּלְכִּיד, כַּלְכִּידָא (מל״י -καλχίς = χαλ (Häringsart κίς, ιδος חולין צ״ז. כילכית באילפס ופירש רש״י שקין דגים קטנים, (עיין סוף ע׳ הקודם) ובפירוש רגמ״ה כ״י להולין (בקובץ כ״י אנגייליקא דף שמ״ד.) גרס כולכית ופירוש דג טמא. והח׳ לעוויזאהן שיער שהדג הזה אחד הוא עם דג של ערך הקודם היינו Stichling ולפע״ד הוא מין דג של הערינג (הרנגיש טור יו״ד סי׳ פ״ג). והראיה שהוא ממין זה הדג ממה שהוזכר במשנה דע״ז דל״ה: עם החילק alec, halec עיי״ע הלק ד׳ וז״ל המשנה וציר שאין בה דגה (כלבית) [כלכית] שוטפת בו והחילק וכו׳, ובגמ׳ שם ל״ט סע״ב ומ׳ רע״א בציון מן המשנה: ואיזו ציר שיש בה דגה כל (שכילבית) [שכילכית] בו וכו׳ ובכתב יד ש״ס בדף ל״ט: הגי׳ שטלכית והגיה בעל ד״ס שצ״ל שכילכית וכ״ה בכ״י בדף מ׳ וברי״ן וכ״ה בפירוש ר״ח כ״י לע״ז (בקובץ כ״י אנגייליקא דף כ״ה:) ול״נ שצ״ל במקום טלכית כולכית כגי׳ כ״י בפירוש רגמ״ה הנ״ל. וכן הוא בתוספת׳ ע״ז פ״ד (י״ה) בכ״י אירפורט שכילכית אחת או שתי כולכיות משוטטות בתוכו ובירוש׳ נדרים רפ״ו דל״ט סע״ג ורע״ד אי׳ כלכיד ובירוש׳ עירובין רפ״ג ד״כ ע״ד במ״ס כלבודא וירוש׳ פיאה פ״ח דכ״א רע״א במ״ס כלקירא (ורא״פ: סלקירא!) ובתוספ׳ ע״ז הנ״ל בנו״ג כלבת . . כלביות ובכ״י וי׳ז יותר משובש כלכלת תבולם צ״ל כלכידא שהוא סמיכות מן כלכית בל״י. עיין לעוויזאהן שם 372.

כִּלְכֵּל (והוראתה ידועה מל״מ סדר ענינו בשיעור הראוי ואצל רז״ל הושאל לסדר שֵׂעָר של נזיר כמו סלסל ; das Haar des Nasiräers pflegen כִּלְכּוּל der Haarwuchs, die Haarpflege ועוד י״ל מל״פ הרשומה בפנים) כדי ל ס ו ד כלכול (שבת ע״ח:[1]) כבר פי׳ בע׳ אנדיפי. במס׳ נדה בפ׳ בא סי׳ בגמ׳ תינוקת (נ״ב:) בן שלקית אומר עד שתכלכל . . כשבאתי אצל ר״ע אמר לי כלכול זה איני יודע[2]) בן שלקית[3]) עד מתי הבת ממאנת עד שתביא שתי שערות. ברי״ש נזיר (ב׳.) הריני מכלכל. גמר׳ (שם ג׳.) ממאי דהדין כלכול שערא הוא כדתנן (שבת שם) ר׳ יהודה אומר סיד כדי לסוד[4]) כלכול. *[אח״יה ורב אמר שם בת צדעא ועיין שבת פ׳: הובא ומפורש בערך בת צדעא. ושם מפורש כלכול (ובתוספתא שבת סוף פרק ח׳ (ט׳) כילכול) ע״י הלע״ז מימסל״א ע״ש וכ״ה בעה״ק בע׳ הנוכחי ופי׳ רקה Schläfe וכן ענין כבולתא בלשון סורית החדשה מל״פ كاكل، كاكل קדקוד ושערות התלויות בו Scheitelhaare וא״כ ככה יש להעתיק עפ״י דעת רב, וממנו הפעל כִּלְכֵּל die Haare scheiteln עיין פערלעס מיסצעללען 36 — וכנ״ה הפעל ירו׳ נזיר פ״א דנ״א רע״ב הריני מן המסלסלין מן המכלכלין הריני מסלסל ומכלכל וכו׳ ע״ש — ובל״מ בנתפעל פסיקת׳ רבתי פ״ד משה נתכלפל ע״י אשה ואליהו נתכלכל ע״י הצרפית. ירושלמי ב״ק פ״ג ד״ג ע״ג נתכלכלו מ״ם עיי״ע לכלוך} —

כַּלְכָּל (= כַּלְכָּלָה מפעל כּוּל בכפילות כִּלְכֵּל על שם שמכילה הרבה grosses Behältniss, (Korb בסוף דמאי (פ״ז, מ״ו) היו לפניו שתי כלכלות של טבל. ובפ׳ ד׳ בעדיות (מ״י) כלכלת שבת בי״ש פוטרין ובי״ה מחייבין. ועוד זו המשנה בפ״ד במעשרות בגמ׳ [בירושלמי] (ירו׳ מעש׳ פ״ד דנ״א:) תפתר בתאנה המיוחדת לשבת וכו׳ פירוש כמין קרטליתא[5]) שהיא כקופה ש מ כ י ל ה הרבה[6]). *[אח״יה במלת ו כ ו ׳ בציון זה הירו׳ כיון רבינו על המשך כי שם בירו׳ אי׳ הרבה פעמים כלכלה. וכנ״ה בשבת פכ״א, א׳ דף קמ״א: ירו׳ שבת ספי״ז דט״ז ע״ד, ירו׳ דמאי רפ״א דכ״א ע״ג, ירו׳ תרומה ספ ב דמ״א ע״ד, ירו׳ סוכ׳ רפ״ב דנ״ב ע״ד, ויק״ר פ״ז ופ׳ ל״ג תוספ׳ תרומ׳ רפ״ב ותוספ׳ נדרי׳ רפ״ה והקבוץ כַּלְכָּלוֹת דמאי הנ״ל, ירו׳ נדרי׳ ספ״ח דמ״א.] —

---

1) כ״ה בכ״י ו״ו בי וה״ב וכ״ה בכ״י מ׳ ובגמ׳ ב׳, במשניות נאפולי ובראי״ש ובע׳ אנדיפי ובנו״ג לעשות וכ״ה ובכ״י ר״ו א׳ לסוך. 2) בנו״ג מהו אבל בתוספ׳ נדה פ״ו כילכול איני יודע. 3) כ״ה בכ״י אירפורט אצל הגי׳ בן וכ״ה לפנינו בנדה. 4) כ״ה בכ״י ערוך וכ״י ש״ס עיין לעיל הערה 1 ובנו״ג ובתוספ׳ שבת כפ״ט לעשות וכ״ה 5) עיי״ע קרטל. 6) כ״ה לנכון בעה״ק ש״נ״ב ובדפו״ר שמכלתה צ״ל שמכלת הרבה כראוי בשדפ״ע.

* כּוּלְכַּסִין (מל״י κολοκασία,- ιον בל״ע قلقاس פול המצרי ägyp. Bohne) ירו׳ דמאי פ״ב ד״ב ע״ג והשום והכולכסין ולרוב נמצא בקו״ף עיי״ע קלקס וע׳ קרקס א׳.

* כלוכסין עיי״ע כלופסין ומ״ש.

* כָּלַם (מלש׳ מקרא ענינו בזוי ובושה וכן בל״א כְּלַם beschämen) בהפעיל ברכות ד׳. היה מכלים, הכלימה קידושין ל״א סע״א בכנוי הִכְלַמְתָּהּ (שם). באפעל ואתפעל ב״ק פ״ו סע״א דמַכְלְמוּ ליה ומיכְלֵם, ירו׳ יבמו׳ פי״ב די״ב ע״ד היא מכלמה עלך.. והוא מכלמה עלך. וכ״ה בתרג׳ אפעל: לש״א א׳, ט״ז; כ׳ ל״ד; למ״א א׳, ו׳; באתפעל: אִתְכְּלֵים אונקל׳ לבראשית ב׳, כ״ה; לבמדבר י״ב, י״ד, תרג׳ לש״ב י׳, ה׳; לירמי׳ י״ז, י״ח ועוד זולתו. והשם כְּלִימָה ב״ב ע״ה. זבחים קי״ג.

כלם (= כַּלְמִי לפע״ד מל״ר אמצ׳ calmus, calma סייג של קוצים Dorngehege) בר״ג דפ׳ כל המקבל (ב״מ ק״ג סע״ב) כללא דמילתא כל עיקר כלמי דבעל הבית. פירוש סייג לסתום הפרצות. *[אחי״ה בגו״ג בלמא ופירש״י שמירה, ובשט״מ גרס בלומי ופי׳ הראב״ד לשון סגירה ועיין מ״ש לעיל בע׳ בלם (ח״ב, צ״ח) ודע כי בל״ע פי׳ בלם: סתם ואולי כיון רבינו ג״כ על זו ההוראה וזה מ״ש פי׳ סייג ל ס ת ו ם וכו׳, ואז גי׳ מוטעת מצא אבל אם עיקר כונתו על סייג אז נ״ל כי כלם בכ״ף העיקר ובהוראה הרשומה בתחלת הערך] —

☞ כְּלוּם (נתקצר מן כָּל מְאוּמָה irgend etwas עיין בפנים) משנת דנדרים פ׳ קונם יין (נדרים פ״ח מ״ז דף ס״ג:) כלום אמרת אלא מפני כבודי פי׳ כל מאומה בלי מקרא. *[אחי״ה ככר הרחיב דבורו פירשט באוצ״מ כי מאומה הורכב מן מָה או מָה וכן בל״ר quidquid וכן בל״ס מֵדֵם, מֵדְמָא = מֵן דְמָא, מָא דְמָא irgend etwas ולרוב משתמשין במלת כְּלוּם לענין שלילה או תמיהא ד״מ עיין יומא י״א: ולאו כלום היא, חולין מ״ה: ולא כלום, נדרים ט׳. לא אמר כלום ובענין תמיהא עיין ברכות י׳, שבת פ״ט. קנ״נ. פסחים קי״ח רע״ב, ערכין ט״ו סע״א, סנהדרין ק״ה רע״א, ב״ב ט״ז. ילק׳ איוב רמז תת״ק. ע״ז ב׳. כלום יש וכו׳, ב״ב נ״ב סע״א כלום טענינן להו וכו׳, שבת שם כלום חסר וכו׳ ושם ל״א. כלום מעמידין מלך וכו׳, שם: כלום ראוי אני להיות וכו׳, קידושין ל״ג סע״ב כלום תורה עומדת מפני לומדיה. ע״ז ב׳. כלום כפית עלינו הר כגיגית וכו׳, שם נ״ה. כלום מתקנא אלא וכו׳ אבל גם בלי שלילה ושאלה בתוספת׳ כלים ב״ב ספ״ב טהור מכלום.. טהורה מכלום] —

☞ כַּלְמֵי (הוּא הקִבוּץ מן כַּלָם, כַּלְמְתָא בל״ע כִּנָּה Insekt, Ungeziefer) מס׳ ברכות פ׳ שלשה שאכלו בסוף (ברכות נ״א:) ממהדורי מלי ומסמרטוטי כלמי פי׳ רש״י מהמחזרים בעירות ירבו הדברים ומבגדים בלואים הכנים וכלמי כמו קלמי בתרגום. *[אחי״ה דברי רש״י קצת בסגנון אחר ע״ש. וגי׳ רבינו בע׳ הדר ג׳ קלמי וזה נעלם מהגרי״ב עיין הפשב״ע כלמי ובקו״ף איתא בב״נ ובכ״י מינכען וכ״ה בל׳ תרג׳ עיי״ע במו״ע ע׳ קלמין וכ״ה קלמי בע׳ סרק ב׳ אולם בכ״י תרגום א׳ גם בכ״ף וכן בל״ס כלמא ועוד קלמא פירוש כנים ולפע״ד נגזרה מל״ע הנ״ל וממנו הפעל כְּלַם schäbig werden תר״י א׳ לדברים כ״ט, ד׳ לא כלמו כסותכון, ולדעת ר״פ סמאלענסקין כלם כמו כנם (בהוראת הקבוץ בל״מ)] —

☞ כְּלִימַךְ (?) (לדעת ר״ב מל״י κλῖμαξ Stufe) מדרש (ב״ר) [צ״ל ש״ר = שמות רבה] פ׳ החודש הזה לכם (פט״ו) ראה השמש וכלימך פי׳ בל״י מעלות השמש וזו נוסחא אמיתית ולא כל ההמך. *[אחי״ה ואני אומר כי תקון של ר״ב רחוק מאוד מהאמת כי מלבד שאין ההמשך סובלו כי מלות ראה השמש סובבות והולכות אלמעלה ולא אלמטה גם אין למלה יונית הנ״ל שחר כפי ענין המדובר שם וז״ל וכל הימך לומר שבשביל אלו המועדות עשה את הלבנה עמד דוד ופירש עשה ירח למועדים (תהלים ק״ד, י״ט) וכו׳, ופי׳ במ״כ וכל הימך וכי כל כמינך וכו׳, ולפע״ד עיקר הגי׳ וכי הימך מל״ע מֵאֵן מלעשות דבר מה sich abhalten, weigern כלומר ואם מאנת ותחוש לומר שבשביל אלו המועדות עשה את הלבנה על זה בא דוד לפרש וכו׳, עוד י״ל וכי הימך כמו להימינך מן הֵימִין (עיי״ע ח״ג ר״א.) פי׳ ואם יש את נפשך לומר ודוגמתו במד״ר פ״ד לא הימך לומר ליתן ה׳ סלעים. וא״כ אין הצורך להגיה „וללמוד לומר" כשהגיה בעל המשביר. ורמ״ל טעה לפרש דברי ר״ב לכן העתיק כלימך ע״י Klima!] —

☞ כְּלַמוּס (מל״י ורו׳ χλαμύς chlamys וממנו בל״ס כַּלְמִים, כַּלְמִידָא Kriegsmantel, Oberkleid) בילמדנו פ׳ שני גוים: עשו מלובש כלמוס ויעקב מלובש ציצית (?) פירוש בלשון יוני ורומי מין לבוש מיוחד לפרש ערוך למלחמה. *[אחי״ה לפע״ד צ״ל מלובש ט ל י ת וכ״ה לנכון בע׳ ככלא ועיין מ״ש בסוף ע׳ הנ״ל. ושם הביא ר״ב גירסא כלמים ביו״ד וזה כפי משקל המורי] —

* כולמתא גי' כ"י מינכען תחת כולניתא עיי"ע כלניתא.

כְּלַן (לדעת ר"ב מל"י χλαῖνα mantelartiges Oberkleid) תר"י [כ'] כאדרת שער (בראשית כ"ה, כ"ה) ככלן דשער פי' בל"י מין לבוש עב כמו אדרת למכסה ממטר וקור. *[אחי"ה וכ"ה באונקל' שם עיין במתורגמן, ובדפ' סאביאנעטטא כְּכְלָן. ואולי הוא מהוראת ככלא· ע"ש ובמתורג'] —

כִּילוֹן (מל"ר cilo Spitzkopf, או לפע"ד מל"פ כלאנ מי שראשו גדול grossköpfig) במשנה בכורות פ' מומים אלו (פ"ז מ"א דף מ"ג.) הכילון והלפתן פירוש בל"ר איש אשר לו ראש ארוך וצר משני צידיו עד שמצחו בולט לחוץ ובעל הערוך גורס בילן [1].

* כַּלְן (מל"י καλόν יפה וטוב schön, löblich) ירו' פיאה פ"ח ד"כ סע"ד לא כלון מסתור אלא מבני פי' הסתירה אינו טוב ומשובח כי אם הבנין כלומר למה לך לעשות חבילות קושיות. ומהרז"ף באה"צ הגיה בלן מל"י βουλή עצה והוא דחוק.

* כִּילַיְיָנָא (נ"ל מל"פ הרשומה בע' כילון כי הוראת כלאנ ג"כ מה שבולט לחוץ hervorragend ועוד פי' תכשיט Zierrath) ילקוט איכה רמז תתרמ"ב כיליינא דגושפנקא פירוש תכשיט המטבע והיא הצורה שבולטת בה ובגיטין הרשומה בע' בלן ד' ובערך גשפנק הגי' בבי"ת ע"ש ומ"ש אבל בשהש"ר פ' צוארך שהיו חורזים אחריהם בלוניא של מרגליות ובילק' שם [2] כליניים של מרגליות האות ב' או כ' שמושית היא ומל"י λινέα = linea פירוש שורה Linie. או י"ל שצ"ל ככליניים (בכ"ף הדמיון) והוא הקבוץ מן כיליינא והוראתו בל"פ כלאנ חרוזי פנינים תחובים בשורה לענק Halsgeschmeide = Perlen.

* כְּלִינִידִין (מל"י χλανίδιον, Oberkleid) עיי"ע כלינרין במו"ע.

כַּלִינָם (= כַּלִינוֹם מל' יוני' χαλινός רסן Zaum, Zügel, Gebiss) בילמדנו וישם ה' דבר בפי בלעם (במדבר כ"ג, ה') נתן לו המקום כלינום [3] ואמ' לו [4] שוב [5]. באבות דרבי נתן כפ' אלישע בן אבויה (פכ"ד) אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה למה הוא דומה לסוס שיש לו כלינם ושאין בו מעשים טובים דומה לסוס שאין לו כלינם כיון שרוכב עליו זורקו [6] בבת ראש [7]. — (א"ב פי' בלש' יוני' חלק הרסן אשר בו בולמים עדי הסוס והפרד). *[אחי"ה וגם הע' זקנים העתיקו רסן (תהלים ל"א, י"ב; איוב ל', י"א); מתג (מ"ב י"ט, כ"ח; ישעיה ל"ז, כ"ט) ע"י χαλινός וכן העתיק עקילס שם מקום מתג (ש"ב ח', א', עיי"ע.) ותודוס העתיק כן חוח (איוב מ', כ"א) וחח (יחזק' ל"ט, ד') ועיקר הכתיבה כלינום כדאי' בכ"י ובקצת דפוסי ערוך בציון ראשון ובדפ"ר איתא כלונום [צ"ל כלינום] כלונם. כלינם וזה האחרון אי' גם בדפו"ו בציון מאבדר"ן ובנו"ג שם בפעם ראשונה בטעות כלים נאים (ובנ"א כלונס) ובפעם שנית נעתק בל' עברי: רסן לבלום. ובילק' בלק סוף רמז תשס"ה בשם תנחומ' מלאך ישב לו בגרונו רצה לברך מניחו רצה לקלל בולמו ואין מניחו . . ר' יוחנן אמר מסמר של ברזל נתן בגרונו וכו' רצה לקלל בולמו וכו' ובנו"ג כתנחו' בלק רסי' י"ב שעקם את פיו ופקמו כאדם שקובע מסמר בלוח וכו' ושם רסי' י"ג וישם דבר בפיו כאדם שנתן כלבום בפי בהמה ופוקמה להיכן שירצה כך הקב"ה פוקם את פיו כיון שאמר לו שוב אל בלק וברכם אמר וכו', נתן הקב"ה כלבום בפיו שוב אל בלק וכה תדבר ע"כ ובמקום כלבום צ"ל כלינום וכ"ה בערך פקם ע"ש ובמד"ר פ' כ' אי' בלינום וצ"ל כלינום, וכ"ה בפסיקת' רבתי וה' פקד פ' מ"ד לאחד שהיה רכוב על הסוס ותינוק מושלך לפניו וכו' תפש אותו האיש (הבלינום) [צ"ל הכלינום] עמד לו הסוס וכו' אילולי אני שתפסתי את (הסוס) הבלינום [צ"ל הכלינום] היה חי, ובשמ"ר רפ"כ איתא בהעתקתו: אילולי אני שהמשכתיו ברסן של פיו, ובב"ר פנ"ב והובא בילק' וירא רמז צ' ושם ב"ר פי"ב וצ"ל נ"ב ומשך הסוס וכנוסח' זו אי' בפסיקת' רבתי שם שנתערבו שתי נוסחאות עיין מאיר עין שם. ירושל' כלאים פ"ח דל"א ע"ג רמכה דלא כלינם. תוספת' כלים ב"מ פ"ד (בכ"י אירפו' בהוצאת צוקערמאנדל 582)

[1] עיי"ע בלן ח"ב, צ"ט ועי' אבלא שם ח"א, י"ב ועוד עיי"ע לפת. [2] ולא בילקוט קהלת כדאיי בט"ד בערך בלוניא ח"ב, קי. [3] כ"ה לנכון בכתב יד ו"ו א' ובי' ה"ב ודפ"ר וויניציא, ועה"ק שנ"ב ובדפ' פיזי ובאסיל כולנום ובדי' אמי כלנום. [4] כ"ה לנכון בדפ"ה, בכ"י ו"ו א', בי' ה"ב ונם לו והוא בלי' חכמינו ז"ל פירוש כמו אמר לו של דפ"ר או יותר טוב צ"ל ואמי' לו, ובכ"י ל"ד ונם לו, ובדפי' פיזי ובלמו ובדפי' באסיל ואמי' ועה"ק וכלמו. [5] כונתו על הפסוק שם ויאמר שוב אל בלק, לכן הנקודה קודם מלת שוב כדאיתא בדפוסי וויניציא באסיל ואמי' טעות היא וכן מוכח מהצעת התנחומ' בלק סי' י"ג ובמד"ר פ"כ עיין בסמוך בפנים. [6] כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א', ב' ה"ב ובדפ"ר אבל מדפ' פיזי והלאה זוקרו. [7] באבדר"ן זורקו בבת אחת.

שלשלת וכו', טמאה מפני שהוא ככלינס, ושם הכולונים, הכלונים של סוס וכו', צ"ל הכלינוס ובתוספתא כלים ב"מ פי"ב כלונס וצ"ל כלינוס. ובעה"ק שנ"ב ע' כלנם פירוש „גיביש"א ב"א" והוא בלא"ש Gebiss — ובע' זנר גרם רבינו בירושלמי סנהדרין פ"י דכ"ט. כלינרין (? χαλινάριον) ופי' רסן הסוס] —

כְּלָנָם (= כְּלוֹנָס נ"ל מל"י κλών, κλωνός בד וענף Ast, Zweig) בס"ג דפרק כלל גדול (שבת ע"ה:) המגרד [1]) ראשי כלונסות בשבת חייב משום מחתך. בראש השנה בפ"ב (כ"ב סע"ב) מביאין כלונסות [2]) של ארז. בפ' שלישי דזבין (מ"א) על הגשיש של מטה ועל הכלונס [3]). בהכרים [4]) בפ' (ב') [צ"ל כ'] [5]) בכלים (מ"ג) כסא שקבעו בכלונס [6]) טמא. פי' „עץ ארוך כמין קנה של רומח (וכמו כן כלונסות של ארז) [7]) וכך תרגום ושקפים שלשה טורים (מ"א ז', ח') וכלונסא תלת סידרין" [8]). ובסוף הלכה קמא דפ' גיד השנה (חולין צ' סע"ב) דתנן (מדות פ"ג מ"ח) גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומודלה ע"ג כלונסות. [וכמו כן כלונסות של ארז] [9]). ובפ' המוכר את הבית את הממל ואת הבתולות (ב"ב ס"ז:) גמר' (שם) בתולות אמר ר' יוחנן כלונסות של ארז שמעמידין בהן את הקורה [10]). (א"ב פי' בל"י מקל וחטר). *[אחי"ה ונ"ל כי ר"ב כיון ג"כ לל"י הרשום' וע' הזקנים העתיקו בדי (איוב י"ח, י"ג) κλῶνες ורש"י בר"ה לועזו: פירטק"י והוא ל"ר Stange, pertica והוא עץ ארוך עיין רש"י בתענית כ"א. ד"ה תלא. והוא נס עיין פירש"י לישעיה ס"ב, י', וליחזקאל כ"ז, ז' ושם ושם לועזו ע"י פורקא והוא בל"צ perche וכן בפי"מ להרמב"ם לכלים פ"כ מ"ג כלונס הוא נס גדול. ובעה"ק שנ"ב שטאנג"ן ב"א = Stangen ולפי זה אולי מל' פרסי מוט Stange והקבוץ ירו' שבת ספ"ד ד"ז. כלונסִיות ובתוספתא כלים ב"ב רפ"ב (לפי כ"י אירפורט) ראשי כלונסאות. ובתוספ' פרה פ"ג וכלונסאות של ארז. ספרי מסעי פ' ק"ס קורות כלונסות ובתר"י א' לבמד' ל"ה, כ' כלונסָן] —

☞ כּוּלִיקוֹס (מל"י χολικός gallsüchtig) ירו' דתרומו' פ' חמשה לא יתרומו (פ"א ד"מ:) המקרע את כסותו כוליקוס. פי' בל"י בעל חמה וגוברת עליו מרה אדומה מביאה לידי שטות עד שמקרע האדם בגדיו ורודף אחר בני אדם להכותם ולהרגם. *[אחי"ה והמלה היוני' הנ"ל תואר מהשם χόλος ועל ידה העתיקו ע' זקנים קצף (קהלת ה', ט"ז) וכן העתיק עקילם חמה (תהלים ס"ח, י"ד) וסומכום העתיק כן עברה (שם ז', ז'). והפעל התעבר χολόομαι סומכום לתהלים ע"ז, כ"א; פ"ח, ל"ט] —

☞ כלינרין (לדעת רבינו בע' זנר מל"י χαλινός וממנו χαλινάριον רסן והנכון עיין בהוספות) ירו' דסנהד' פרק חלק (פ"י דכ"ט.) הדין זונארא [11]) והדין כלינרין עיי"ע זנארא [12]) כי שם פי' בעל הערוך מלשון כלנס ורסן. *[אחי"ה לעיל כבר יחדתי לו מקום בערך כלינידין, ובאמת עיקר הגי' בדל"ת והוראתו מעיל של צמר. ובירושלמי פ"ו ד"ח סע"ב פי' הרעלות (ישעיה ג', י"ט) בלנידייא ונ"ל שצ"ל כלינידייא פירוש χλανίδιον וכן דעת לעווי בעמת"ל 335] —

☞ כַּלְנִיתָא (נ"ל מל"ם כלוניתא צמר שנקרא בל"י ורומי' ἀνεμώνη anemone Windröschen) פסחים פ' כל שעה (ל"ח סע"א) עיין ערך שצניתא. *[אחי"ה ובערך שִׁצנית פי' רבינו כולנייתא [13]) פפאברו עשב הוא עגול כ מ ו כ ד ו ר [14]). פ"א כונייתא מ י ק ו ל י [15]). ודע כי פפאבר"ו הוא ל"ר ואיט' Mohn, papaver, papaveri וכן ענין מיקולי בל"י μηκώνιον ,μήκων (ל' ונ' מתחלפות) והקדמונים חשבו כי צומח anemone

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב וכ"ה בע' גרד א' ועיין חה"מ פי"א מהי שבת ה"ז. ובדפ"ע בערך הנוכחי המגרר ועיין מ"ש בח"ב, שנ"ה הערה ז'. [2]) וכן הוא ברש"י ובנו"ג כלונסאות. [3]) וכ"ה בפירוש רה"ג לסד"ט צד ל"ט ועל כלונס ובנו"ג ועל אכלונס. [4]) כן הוא לנכון בדפ"ר אבל בשדפ"ע בהכדים. [5]) ובדפו"ן אי' משובש ב' תחת כ' בפי': ש נ י. [6]) כן הוא בר"ש שם ובנו"ג בקלונס וכן הוא בקו"ף בכתב יד ב' ש"ס לר"ה קלונסות, ונעלם מבעל ד"ס שם צד כ"ה: אבל בכלים שם באותה משנה איתא בכ"ף. [7]) עיין בהערה הבאה. [8]) ע"כ הועתק מפירוש רה"ג הנ"ל ושם לי' מה שסגרתי ובאמת מיותר הוא ונ"ל ששייך אחר ציון מחולין ועיין הערה אח"ז. [9]) נ"ל שמה שסגרתי כאן מקומו וכונת רבינו על מדות שם וכלונסות של א ר ז היו קבועין וכו' והביאו מפני הנוסח ארז כדאיתא ג"כ במשניות ובפימ"ש להרמב"ם לכלים שם אבל בנו"ג במדות כפי נוסח הש"ס של א ב ן והראיה לתקוני מכ"י ו"ו א' ושם איתא ומודלה ע"ג כלונסות ש ל א ר ז וצ"ל „ומודלה" ע"ג כלונסות וכמו כן כלונסות של ארז" ונשמט מן כלונסות עד כלונסות. [10]) ברפ"ר בט"ס הקדירה. [11]) בנו"ג זונרא. [12]) עיי"ע זנר. [13]) ובספר העיקרים כ"י לזכות ע' קרם ד' גרם קלניתא ובכ"י א"פ לפסחים כלנייתא ובכ"י מ' כולמתא! ונ"ל להגיהו כולניתא וכ"ה באו"ז הנזר בסמוך ובנו"ג כלניתא. [14]) כ"ה לנכון הגי' בכ"י ו"ו ול"ד ובספר העיקרי' כ"י ובאו"ז הלי חלה סי' רט"ו. [15]) כן הוא בכתב יד ו"ו א', ובכ"י ב' מקולי, ובכ"י ה"ב ול"ד מוקולי.

(כלניתא) נמנה בין מיני פרגין (מָאהן) עיין פפלאנצעננאמען ללעף 200 והלאה וגם דעת רש"י כי כלניתא מק' בלעז ובלי קו על הקו"ף הובא בספר עיקרים כ"י וברש"י לר"ה י"ג רע"ב מקו (וכן הוא בלשונות הסלאוים) ובערוך ע' פרגין מקום וכן הוא בר"ש שביעית פ"ב, מ"ז ובאו"ז שם סי' רט"ו הובא בשם הערוך מקוביצ"א והוא בל' כנען macowica, mocowice ובל' הונגרי mák Mohn ועיין מבוא צד VII וע' פרגין] —

כַּלָם (= כַּלִּים, כַּלּוּם אולי מל"פ كالوسك מין קטניות Bohne, Erbse ועיין עוד בפנים) בסוף תרומות (פי"א מ"ד) ובריש עוקצים (פ"א, מ"ו) תאנים וגרוגרות הכליסין [1] והחרובין, ובס"ג דפ' אלו טרפות (חולין ס"ז רע"ב) את היתושין שבכליסין [2]. (א"ב פירוש הכילוס בל"י מין פרי ארז אשר הוא מאכל חזירים אך לפעמים האדם אוכל אותו עיין ערך אכלוס). *[אחי"ה ובע' אכלסין (ח"א, ע"ז) וע' אלכסין (שם צ"ד:) פירשתי עפ"י כונת ר"ב אבל כאן נמשכתי אחר פירש"י שכתב בחולין וז"ל כליסין מין קטניות צידרא"ש בלע"ז ע"כ ור"ש לעוקצין הביא פירוש הקונטרס בזה"ל יתושין שבכלווזין פי' בקונטרס שהוא מין קטניות צוררא בלע"ז ע"כ ותוי"ט לעוקצ' הביא בשם מהר"ם הלעז צורנ"ש. וגם בכ"י חולין (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שי"ח) פי' רגמ"ה כלוסין מיני קיטנית. ורמ"ל לעוויזאהן ולעווי פירשו הלעז רש"י ע"י ciceres Kichererbsen וא"כ מיני קטניות אולי הוא ל"פ כלוסק (וק' נשמט) פירוש מין פול ועדשים, אבל יותר ברור לי להגיה בדברי רש"י פוררא (במקום צוררא עפ"י מסורת הר"ש) והוא ל"ר porrum ובל"צ porreau פי' קטניות הנקרא בלא"ש Porree, Lauch ואם זה אמת אז יותר טוב לגזור כלום מל"פ كلوخ פי' ג"כ Lauch אבל דעת הרמב"ם ור"ש למעשרו' רע"ב כי כלוסין הם מיני פירות (ולהרמב"ם מין תאנים והראיה מירושלמי מעשרות ספ"ב ד"ג, שהוזכר כלוסין אצל בנות שבע שהוא מין תאנים אולם גי' כלוסין בכ"ף נ"ל שהוא ט"ס בירו' וצ"ל בלוסין כגי' דפ' וויניצי' וכערוך עיי"ע בנות שוח וערך בלפסין) עיין תוי"ט לעוקצ' ובערך בלפסין פירשתי בע"א ליישב דעת רש"י והרמב"ם ע"ש. ועוד אעיר על פירוש רה"ג לעוקצי' שפירוש והקליסין: כמין אגסים והאגסים פי' קומתורי ע"כ וזה האחרון הוא ל"ע كمثرى Birne ואולי לפי זה כלוסנין הוא מלשון פרסי كلنج Mispel ויגיד עליו רעו עוקצי האגסין . . והעזרדין ופי' רה"ג והעוזרדין פי' זערוד ע"כ וצ"ל זערור והוא בל"ע زعرور ממש כמו كلنج בל"פ והוא ממיני תפוחים. — וכנ"ה ירו' ערלה פ"ב דס"ב רע"א וירוש' ביכורים פ"ג דס"ה רע"נ תרומת הכליסין והחרובין] —

* כילום ירו' שבת פ"ז ד"י סע"ב צ"ל בולוס עיי"ע אגין ג' ומ"ש בח"א כ"ד.

* כולסא ט"ס תחת בלוסא או בולסא עיין ערך בלס ח"ב ק': וק"א.

* כְּלִיסִים, כְּלִיסִים (מל' יוני' κλίσιον רפת בקר Viehstall) תוספת' כלאים ספ"ה בכ"י אירפורט כבר פירשתי בע' אכסלו (ח"א, צ':) ובענין גרגים שנזכר שם עיין עוד ע' גרגי (ח"ב, שמ"ט:).

* כליסריקים (?) ספרי האזינו פ' שי"ז: עם חלב כ ר י ם (דברים ל"ב, י"ד) אלו כליסריקים ובילקוט הגירסא כלירקין והוא מל"ר clericus Gerichtsactuar ובמכילתא הובא בע' איפיטיקום (ח"א, רי"א:) אי' קלידיקום וצ"ל כמו שהגהתי שם קליריקום, וממה שנדרש באיכ"ר פתיחת' ס' כ"ג ד"ה וזכור את בוראך והובא בילק' יחזק' כ"א רמז שס"א כרים (יחזק' כ"א, כ"ז) ע"י פלימרכום πολέμαρχος שר צבא העליון אולי יש להגיה גם כליסרקים אשר על ידו מבואר כרים של דברים הנ"ל ג"כ למלת פלימרכום ועיי"ע כילירקין.

* כלעם ירו' תרומה פ"ח דמ"ו. צ"ל בלעם עיי"ע בלס א' ח"א ק' וצד ק"ד.

* כּוֹלָף (לפע"ד מל"י γλυφίς = γλύφανον Grabstichel, Meissel) תוספת' כלים ב"ב רפ"ז יד הכולף ובין הכולף פי' כלי של מפתחי אבנים והוא קרוב לל"מ כילף (תהלים ע"ד, ו') והראיה כי בכלים פכ"ט, מ"ח אי' בתמורתו יד מקבת של מפתחי אבנים, ולעווי טעה לגרום בעמת"ל 319 das Gestell des Beils וכן הכילוף והעתיקו והאמת כי פי' בין הכולף הוא ההפרש שיש בין יד האדם לכולף ועיין הר"ש לכלים שם ד"ה יד קורדום.

כְּלַפֵּי (קצור מן כִּלְאַפֵּי מורכב מן כּ (והוא כ"ף הדמיון) ומן לְאַפֵּי סמיכות מן אַפַּיִם כלומר כלפניו פי' נוכח, מול, לעומת gegen, gegenüber וכן בל"י ον ἐναντίος מן ἀντίος entgegen, ge-

---

[1]) וכ"ה בתרומ' הכליסים, ובעוקצי' והכלוסי' ובפי' סדר"ט לרה"ג והקליסין. [2]) בנו"ג שבכליסים וכ"ה בירו' תרומות פ"ח דמ"ה סע"ב וברש"י כבערוך וכן בירו' בסוף הערך בהוספותי.

genüber ובל״ר versus, adversus ובל״פ پیش פי׳ פנים ומול וא״כ כְּלְאַפֵּי wie nach vorn; כְּלַפֵּי אַלְיָה wie den Schweif nach vorne gekehrt ולפי ס״א כְּלַפֵּי לַיָּיא welchem gegenüber, wohinwärts כמו בל״ר quorsum קצור מן quoversum) כלפי אליה בפ׳ המצניע בסוף הלכה המוציא ככר (שבת צ״ג:) כלפי אליה אלא אימא חייבין ורבי שמעון פוטר. בהלכה קמא דפסחים (ה׳:) כלפי אליה אמר אביי איפוך „פי׳ דברים מהופכין הן כמו שהאליה היפוך מן הראש כי המהלך כסדר ראשו לפנים והמהופך הולך זנבו לפנים״ [1]). ס״א כלפי לייא כלומר לאיזה מקום נוטה כמו כגני לייא שפי׳ בע׳ כגן [2]). בפ״ק דפסחים בגמ׳ כל מקום (ח׳ רע״ב) כלפי שאמרה תורה (שמות ל״ד, כ״ד) ולא יחמד איש את ארצך. — (א״ב תרגום וסתר פנים ישים (איוב כ״ד, ט״ו) וטמר אפיא יש כלפי לעיל. פי׳ כלאפי, ולפעמים פי׳ כלפי כמו לפי). *[אחי״ה כס״א שבערוך פירש רש״י כדמוכח מאלה המקומות שבת קכ״ז רע״א כלפי לייא: פירש״י כנגד היכן פונה הדבר הזה וכו׳ לייא היכן וכו׳ ועיין פירש״י לדף צ״ג: כלפי לייא: כנגד היכן [3]) נהפך דבר זה. בב״מ נ״ח סע״א כלפי לייא: כלפי היכן הדבר נוטה, לייא היכן וכו׳. בפסחים ה׳ סע״ב כלפי לייא [4]) כלפי היכן נוטה דבר זה, בכתובות ט״ו רע״א כלפי לייא: כנגד איפוא הדבר הזה סובב, בסוט׳ מ״ד. כלפי לייא: כנגד איפוא הפכת דבריך, ובע״ז ע״ה. לא פירש״י כלפי לייא ובכ״מ הנ״ל הביא רש״י לדוגמא כגני לייא (ברכות נ״ח.) כדאי׳ בס״א בערך הגוכחי ורשב״ם פי׳ בב״ב ק״ד: כלפי לייא: כנגד מה שונה במשנתינו כאן ולאן הדבר נוטה ע״כ והביא ראיה ג״כ מברכו׳ נ״ח. ובפי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב שם אי׳ כלפי לייא כלפי מי אתה אומר כן ובלי הוספת לייא פירש״י כלפי לשון כנגד עיין סוטה ג׳. ד״ה כלפי ובפסחי׳ ח׳ רע״ב פירש״י כלפי מתוך ובשבת צ״ד סע״ב ד״ה כלפי מעלה פי׳ לצד — וכנ״ה יומא כ״א סע״ב נוטה כלפי צפון, תוספת׳ ב״ב ספ״ו כלפי צפון אני מוכר לך, כתובות ק״ג: פניו כלפי העם . . כלפי הכותל, סנהד׳ מ״ה סע״ב פניו כלפי העם . . פניה כלפי העץ, שם ק״ה סע״א ברכו׳ ל״ד, מגילי כ״ה. תענית כ״ב רע״ב לפי גי׳ הע״י וכ״י מ׳ (ד״ס תענית צד כ״ה.) תרג׳ קהלת ז׳, ט׳: לאסתר ה׳, ב׳ כלפי שמיא. ספרי זאת׳ הברכה פסק׳ שנ״ז כלפי מטה . . כלפי מעלה ועוד הרבה דוגמאות הטיח כלפי מעלה (למעלה) עיי״ע טח ב׳ והוא כמו כלפי ירושל׳ ברכות פ״ד ד״ח: מתפללין כלפי למעלן, ושם: כלפי א״י . . כלפי ירושלים . . כלפי הר הבית . . כלפי קדש הקדשים. לעילא בתרגום שני אסתר ד׳ ט״ז ירושל׳ מכות פ״ב דל״א ע״ד כלפי שנאמר וכו׳, תוספתא יומא פ״ב ותוספתא מגילה פ״ד (ג׳) כלפי העם . . כלפי הקודש; תוספת׳ סנהדרין פ״ז כלפי אביהם . . כלפי העם, שהש״ר פ׳ כשושנה כלפי צפון . . כלפי אביהם שבשמים ופירושו נגד, מול, לעומת מה שנאמר. ואולי מזה שדרש בתמיד כ״ז. פרבר (דה״י א׳ כ״ו, י״ח) כלפי בר וכן בתרגום שם כלפי ברא, והטעם נ״ל כי דרש פרבר מל״פ ברבר = بإزاء שפירושו לעומת, מול, נגד] —

* כְּלוּפְּסִין (פי׳ בל״י ורו׳ κολυμπάς = κολυμβάς, colymbas זיתים נכבשים וצפים בשמן Oliven, die im Oel schwimmen עיין לעף קל״ז) בערך קלפס סיים רבינו: היינו כלופסין דגרסינן בגמ׳ דבני מערבא ע״כ וכונתו לירו׳ תרומות ספ״ב דמ״א. הכל מודין בכלוכסין שהן תורמין וכו׳ וצ״ל כלובסין וכ״ה בכ״י עיקרי התלמוד לזכות בע׳ קלפס בשם רבינו ועוד גי׳ רבינו וכ״י תוספתא אביא אי״ה בע׳ קלפס. אבל גי׳ כלופסין בנדרים נ׳: הוא ט״ס עיי״ע בלפסין בח״ב ק״ד ומ״ש.

* כְּלֶקְדִיקָה (פי׳ כמו גלוגדיקא בהוספת כ׳ וג׳ Sänfte) בשהש״ר פ׳ אתי מלבנון מטעינן בכל כדיקה וצ״ל בתיבה אחת עיין מ״ש בערך (בורתידא) [בורתירא] בח״ב, ר״ו הערה א׳, ערך גלוגדיקא (שם רצ״א) וש״נ שנויי הנוסחאות ונזרת המלה.

* 1 כַּלַקְטֵירִים בפסיקתא רבתי דהחודש פט״ו שני בלקטירים מרדכי ואסתר וכבר הראיתי בערך בילקטירים (ח״ב, ק״ה) שצ״ל או

---

[1]) הועתק מפי׳ ר״ח לפסחים ושם אי׳ בזה״ל: (כלפליא) [צ״ל כלפי אליה] (אבל עיין למטה בהערה) כלומר דברים מהופכין הן וכמו שהאליה הפוך מן הראש שכל המהלך כדרך המהלכין הולך ראשו לפנים וזנבו לאחריו והמהופך הולך זנבו לפנים הראש אחריו כך גם זה וכו׳ ויפה העיר המו״ל פי׳ ר״ח ומצינו שמדמה לסדר ההלוך כגון בעירובין מ״א. ובתוספתי פ״ב דתענית ע״כ ור״ל דאי׳ שם: חזי אנא דבתר רישא גופא אזיל. [2]) כ״ה בכ״י ה״ב וכן מוכח מעה״ק שנ״ב דאיתא שם בקיצור בזה״ל וי״ג כלפי לייא ע״כ וכס״א מבואר ברש״י עיין בפנים בהוספותי וכס״א איתא בנוסחאותינו בכ״מ [3]) כ״ה בדפוסי׳ הישנים, ובנו״ג היכא. [4]) בדפוסים אי׳ שתי מלות ולי׳ בכ״י רש״י ונ״ל שאיזה כותב הגיה ככה בראותו הגי׳ בפי׳ ר״ח שנכתבה המלה בתיבה אחת וכן אי׳ בתיבה אחת כלפיליא בכ״י ר׳ בב״ב ק״ד: ובפי׳ ר׳ אברהם אב״ד כ״י עיין ד״ס ב״ב צד קנ״ה. וכ״ה בתשי׳ הגאונים דפי׳ בערלין עמוד מ׳: עש״ה.

פילקטירים מל״י הרשומה שם פירוש שומרים או צ״ל כמו שהוגה בערך בלקטירים (שם) שצ״ל כלקטירים מל״י הבאה בע׳ אח״ז ע״ש אבל בערך דלקטיר (ח״ג, ע״ד) נסחתי כפי גי׳ פסיקתא דר״כ והבאתי ראיה מגי׳ הילק׳ ואז ענין המלה מל״ר dilector, selector שני אוהבים ובוחרים זה לזה והבוחר יבחר.

* 2 כַּלְקְטֵירִים (= כַּרְקְטֵירִים מל״י χαρακτῆρες Charakter, Kennzeichen, Merkmal) בפסיקת׳ רבתי ר״פ כ״ד דיבורא שתיתאי צד קכ״ה בהוצ׳ פריעדמאן: צור ילדך תשי (דברים ל״ב, י״ח) . . לצייר שהוא יושב וצר בלקטירים של שלטון, ושם סמוך מעט קודם: והוא (הנואף) אינו יודע שמי שהוא יושב בסתרו של עולם יושב וצר בלקטירים שלו בדמותו בשביל לפרסמו וכן שם עוד ג׳ פעמים וצר בלקטירים שלו. ובויק״ר פכ״ג צר כל קטורין וצ״ל כלקטירין ובע׳ קטר ג׳ הביא רבינו דוגמאות מילמדנו וגרס ג״כ כל קטירין וכבר הגיה ר״ש באבער (פסיקת׳ דר״כ נ״ו אות ר״מ) שצ״ל באגודה אחת כלקטירין והיא היא מלה יונית הרשומ׳ בע׳ נוכחי ובע׳ בלקטירים (ח״ב, ק״ה.) וכן הגיה החכם הנ״ל שצ״ל בערוך ע׳ קנכיתר: צא וצור [1]) את אלו בקנכיתירין של אבותיהן וכו׳ שצ״ל קלכתירין ובאמת בשהש״ר פ׳ גן נעול אי׳ צא וצור אותן (בכל קטורים) [וצ״ל בכלקטורים] של אבותם ופי׳ בדמות ודיוקנא של אבותם [2]) ובאמת בעה״ק שנ״ב הביא בע׳ קנכיתר י״מ ל׳ משפחה וי״מ ל׳ דיוקן פירוש צורתם ודוגמתם ע״כ והאחרון עיקר כי מלה יונית הנ״ל פירושה סימן והיכר מובהק בגוף אדם וזולתו. ובערוך הגדול לי׳ בע׳ קנכיתר שום פירוש ולי׳ בעיקרי התלמוד כ״י לזכות ושם הגי׳ קנקיתר ובאמצע הערך צא וצור את אלו בקנקיתרין של אבותיהן] —

* כלקים, כוסליקום עיר במסופוטמיא הנקראה Chiliocomum עיין מ״ש בע׳ בית זבדאי ח״ב, ס״ח:

* כלקירא ט״ס עיי״ע כלכית ב׳ ומ״ש.

* כלרייה ט״ס בתוספתא ב״ק רפ״ז משלו משל למה״ד למלך בשו״ד שקדש את האשה הוא מביא את הלבלר ואת הקולמס ואת הדיו וכו׳ קלקלה היא מביאה את הכלרייה שיתן לה המלך כתב הכר יד שלו ובכ״י אירפורט אי׳ לנכון הלה מביא את הלבלר ואת הדיו ואת הקלמוס וכו׳ היא מביאה את הכלדייה שיתן לה המלך כתב היכר יד שלו. ולעווי טעה בזה.

* כילרין בריש שהש״ר סלע או כילרין ט״ס הוא במקום בלורין עיי״ע בח״ב, ק״ו.

* כלירקין עיי״ע כילירכין וגי׳ הילקוט שנסמנה שם.

כַּלְתָ[א] (בל״ס פי׳ כַּלָּה Braut) בפ׳ כיצד אשת אחיו (יבמות כ״א:) כגון כלתא דבי בר ציתאי [3]) פירוש כל הזכורים בהלכה בעלי בתים גדולים היו והיו כלות הבנות מצוינות בבתיהם כמו כלות הבנים. *[אחי״ה כוונת רבינו במ״ש כל הזכורים בהלכה היינו הדוגמאות שהוזכרו ביבמות שם: כלתה דבי רב פפא . . כלתה דבי מרי בר איסק, וכלתה או לגי׳ רבינו כלתא הוא הקבוץ וצריך לנקדו כַּלָּתָא ובע׳ מרכוף אי׳ לפי גי׳ דפ״ר כַּלָּאתָא דבי בר ציתאי ובשדפ״ע בלאתא ובפי רה״ג בסדר״ט בכלים פט״ו מ״ו בלאתי דבר צותאי ובר״ש שם הובא בשם הערוך והגאון באלת׳ דבי בר צוצאתי וצ״ל כלאתא [4]) דבי בר ציתאי. ועוד יש קבוץ זכר בירו׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ד והוה מקלם קומי כַּלַּיָּא ובירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב רע״ג כַּלַּיָּיה — והיחיד: כַּלְתָא שבת כ״ו. גיטין נ״ז. חולין פ״ג. מעילה י״ט. ב״ב קמ״ג: פסיקתא דר״כ ו׳. עיי״ע כל ו׳ — ובענין כַּלָּה עיין דרושי רז״ל ברכות נ׳: נ״ג: פסחים פ״ו: פ״ז. סוכה מ״ט: תענית כ״ד. מגילה ג׳: י׳: יבמות ל״ד: כתובות י״ז. סוטה ל״ו: מ״ט. שמ״ר פמ״א. ובהשאילה לשביתת שבת עיין שבת קי״ט רע״א. ולמטר תעני׳ ו׳ סע״ב עיי״ע חתן] —

כָּלוּת [5]) (= כְּלֵיתָא = כָּלוּתָא לשון נקבה מן ל׳ זכר כָּלוּ, מל״י χολή, χόλος מרה ורוגז Galle, Zorn) חמת אחיך (בראשית כ״ז, מ״ד) תרג׳ ירוש׳ [ב׳] כליתיה [6]) דאחוך. באפו ובחמתו (דברים כ״ט, כ״ב) [תר״י א׳ ברוגזיה ובכליתיה]. באף ובחמה [7]) (שם כ״ט, כ״ז) [תר״י א׳: ברגוז ובכלו], — (א״ב פי׳ כולי בל״י חמה). *[אחי״ה וזו ג״כ דעת מהר״ם לונזאנו וכן תרגום בחמה (תהלים כ״ט, י״ד). בכלו ובכ״י בכילו — ומה שענינו כמו כְּאִילוּ עיי״ע כִּילוּ] —

---

[1]) כ״ה לנכון בדפ״ר ובכ״י. [2]) ומ״כ טעה במח״כ. [3]) כ״ה בכ״י ל״ד ובדפ״ע חוץ מדפ״ר ושם כלתא דבי ציתי, ובכ״י וי״ו דבי רב ציתאי וכ״ה ביוחסי׳ השלם צד 179 ובסדר״ה סוף אות צ׳ גרס לבי ציתאי. [4]) ובכ״י ק״ט גם שם כלתא. [5]) כ״ה בדפ׳ וויניציא אבל בשדפ״ע כלת. [6]) בנו״ג כלותיה. [7]) כ״ה רק בכ״י ה״ב ול״ד ובדפ״ר.

*** כְּמָא, כְּמָה** (בל"ם אַכְמָא פירוש בל"מ כמו wie, sowie) דניאל ג', ל"ג. ב"ר פ"ו כמא נפשיה וכו', מקצצא ארזין וכו' ובענין דיכמא (עדיות ה', ו') לפי גי' רה"ג עיי"ע דגם (ח"ג, י"ח). תרגום מה (תהלים קל"ט. י"ז) כְּמָה.

*** כַּמָּה** (מל"מ מלת השאלה לדעת ערך המספר ואורך דבר מה (wie viel! wie viel Mal! הרבה בש"ס עיין ברכות ז'. ל"א. שבת י"ב. ל"ג: יומא כ"ב: סנהדרין צ"ה: מכות כ"ב: חולין צ"א: קידושין ט': ל"ג. יבמות ק"ד. ורבים זולתו. וגם בהוספת נו"ן כַּמָּן (ירו' ע"ז פ"ב דמ"א.) לפעמים חסר שם מדת המספר והאורך אחר מלת כמה ד"מ ירו' כתובות פ"ה ד"ל. אפי' כמה ר"ל כמה שנים, ירו' סוכה רפ"א דנ"א רע"ד אפי' גבוהין כמה ר"ל כמה אמות וכן שם בית שהוא גבוה מכמה (אולי צ"ל מכ' אמה ועיין קרבן העדה שם). על אחת כמה וכמה (= אעכ"ו um so mehr) ברכו' ה'. קידושין ל"א. סנהדרין ט'. צ': צ"ו. מכות כ"ד. וכן בתר"י ב' לדברים ל"א כ"ז תרג' אף כי: על אחת כמה וכמה, ובתר"י ב' לבראשית מ"ד, י"ח; לבמדבר כ"ב, ל' אי' על חד כמה וכמה. — ובלשון עבר החדשה השם כַּמּוּת (בל"ס כְּמָיוּתָא) Quantität הפכו: אֵיכוּת Qualität.

כמה (= כִּימָה מל"מ וכן בל"ס כִּימָא צורה אחת משבעה כוכבים במזל שור Plejaden, Gluck-herne, Vielgestirn ובל"ע ثريا) בפ' הרואה בגמ' על הזיקים (ברכות נ"ח סע"ב) מאי כימה אמר שמואל כמאה[1] כוכבים אמרי לה דמיכנפן ואמרי לה דמבדרן. בפרק המקבל בגמ' ואכלה חגב (ב"מ ק"ו רע"ב) עד דאתו אריסי[2] מדברא וקיימא להו[3] כימא ארישייהו. פי' בשעה תשיעית דאתו אריסי מדברא וקיימא כימה[4] להדי רישא באמצע הרקיע דהיינו בניסן דעד ההוא זמנא הוי זמן רביעה[5]. ובפ"ק דר"ה בגמרא ולנטיעה[6] (ר"ה י"א:) יום שמזל כימה שוקע. פירוש כימה היינו שור והיינו סידורן דמזלות טלה בניסן ושור באייר וכן כולן, וכל י"ב מזלות משמשין כולם בכל יום ויום וכל לילה ולילה שנים עשר לשתים עשר שעות אי"א משום הכי חושב כל אחד ואחד לחדשו שבחדשו הוא קודם והאחרים שוב אחריו כדרך שאנו עושים לחנכ"ל שצ"ם[7] ומשום הכי חושב כשמגיע למרחשון עקרב משמש בתחלת היום ושור לשעה שביעית והיינו שוקע ביום כשחמה מתחלת לנטות במערב שי"ב מזלות קבועין בגלגל והגלגל חציו ברקיע וחציו תחת הרקיע ולכך לעולם ששה מהמזלות מכוסין וששה מהן מגולין שהמזל עולה מצד אחד במזרח ושוקע מזל אחד כנגדו במערב היום עולה עקרב בתחלת היום ושוקע שור כנגדו ונוטל שני כוכבים מכימה היינו שתי ארובות ומעיינות מתמעטים מחמת הצנה והרוח יום שמזל כימה עולה ששעה ראשונה משמש בזמן שהחמה עולה היינו דכתיב (בראשית ז', י"א) שני דהוי שני לניסן שהוא ראשון לחדשים. שני לדין תשרי. היינו דשינה: דהיה שוקע ועשאהו עולה. מאי שינה: הא לא שינה המזל — „פי' גאון ז"ל [ר' יהושע אומר] אותו היום שבעה עשר (היום תמוז) [צ"ל באייר] היה שמזל שור שוקע ביום ר' (אלעזר) [צ"ל אליעזר] אומר שבעה עשר במרחשון היה שמזל כימה עולה ביום גלגל חמה עגול [הוא] חציו למעלה מן הרקיע[8] וחציו למטה מן הרקיע וי"ב מזלות קבועין בו וזהו סידורן טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים (סימן) [צ"ל וסימנך] (שטת) [טשת] סאב מעק גדד ששה מהן שקועין למטה וששה מהן שקועין למעלה וכשהגלגל מתגלגל זה מצד זה והראשון שבצד האחר שוקע וכן לעולם ושתי שעות הוי[9] מזל בעליתו וכן שכנגדו בשקועו שיהו כולן משמשין בלילה בכ"ד שעות [של] יום ובניסן לעולם טלה מתחיל לעלות לאור הבוקר מע"ק גד"ד למעלה בלילה טש"ת סא"ב למטה לאור הבוקר התחיל טלה לעלות ומאזנים לשקוע לסוף שתי שעות [טלה] כלו עולה ומאזנים כלה שוקע אחר שתי שעות התחיל שור לעלות ועקרב לשקוע וכן כולן; כל חודש ניסן [באייר] שור מתחיל לשמש ביום כל ימי אייר ובשתי שעות הראשונות גמר עלייתו שניות תאומים שלישיות סרטן (רביות) [רביעיות] אריה חמישיות בתולה ששיות מאזנים וכן כולם[10] נמצא טלה עולה בב' שעות אחרונות של לילה וכל היום הוא שקוע[11])

---

[1]) בדפ"ר כמאה כמאה. [2]) בכ"י ו"ו ול"ד ארישי. [3]) לי' לפנינו. [4]) כ"ה בכ"י ובדפו"ו אבל בשדפ"ע נשמט מן כימא עד כימה. [5]) ורש"י פי' הן הן ימי אדר והתוספו' השיגו עליו והעלו שהיא בתחלת שבט ועיין ג"כ תוספו' מנחו' פ"ה. ד"ה והזורע ושט"מ בב"מ בסוגי' ר"ה יוסף טב עלם שמגין על רש"י. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב. [7]) והוא קצור מן תיבות: חמה, נוגה, כוכב, לבנה, שבתאי, צדק, מאדים. ועיין תשב"ץ ח"ג סי' ר"ד ושם הסדר שבתאי צדק מאדים חמה וכו'. [8]) בפירש"י אי' בשתי הפעמים מן הקרקע; וכ"ה בפירש"י נדפס בסוף מסכ' ר"ה וכן מוכח מתשב"ץ הנ"ל ושם אי' וז"ל ולעולם ששה מזלות הם למעלה על הארץ וששה מזלות שכנגדי הם למטה מהארץ. [9]) בפירש רש"י שוהה. [10]) בפירש"י איתא שלישית . . רביעית . . חמישית . . וששית. [11]) בפירש"י שוקע.

וכימה [הוא] זנב טלה והמבול ירד ביום ודרך כוכב שני כוכבים [1]) שנטלן מכימה שהוא מזל שיש בו כוכבים הרבה [ו]מניין שהמבול התחיל לירד ביום (של) [צ"ל שנא'] (בראשית ז', י"ג) בעצם היום הזה בא נח (וכו') [וגו'] ונח מקטני האמנה היה ולא נכנס לתיבה עד שירדו המים ודחקוהו ליכנס (שם) [צ"ל שנא'] (שם פסוק ז') מפני מי המבול והוצרך לשנות סדרי [2]) בראשית והעלה מזל כימה [3]) ביום ונטל שני כוכבים ממנו ומעיינות מתמעטים כחום ימות השנה [4]) ופסקו הגשמים ושינה סדרי בראשית ונתגברו המעיינות ושטפום. יום שמזל כימה שבמרחשון עולה עקרב בתחילת (הים [5])) [וצ"ל היום] ואחריו קשת נמצא [טלה] עולה בסוף היום. שינה עליהם וכו' לקמן פריך מאי שינה. היינו דכתיב שני שהרי אייר שני לחודש [6]). שני לדין שנגזרה גזירה עליהן בתשרי שלפניו. הכי גרסינן בשלמא לר' יהושע היינו דשינה שהעלה מזל כימה ביום ועוד שינה להגביר [7]) המעיינות. וחמת המלך שככה (אסתר ז', י') וסתם חמה רותחת היא דכתיב (שם א', י"ב) וחמתו בערה בו". *[אחי"ה ודע כי מן תיבות המסומנות: פי' גאון ז"ל עד סוף הערך אי' רק בכ"י ה"ב וזמן כביר הייתי מסופק אם אעתיק אותן לספחן בערוך או לא בראותי כי כל הענין רק בשנוי מעט קצת נמצא ג"כ בפירש"י בר"ה י"א: ד"ה הכי גרסינן עד דף י"ב. בס"ד חמתו בערה בו. בהשקפה ראשונה דעתי נוטה כי איזה כותב של כ"י ערוך הגיה לו לעצמו ככה והיה מכנה לרש"י בשם גאון אבל שוב ראיתי כי זו ההוספה היתה מונחת גם לפני בעל גליון של כ"י ב' בכ"י ש"ס לר"ה ובעל ד"ס במח"כ לא ירד לסוף דעתו של בעל הגליון מטעם אשר כמוס עמדו ונעלם מעיניו כי זו ההוספה נמצאה בערוך כ"י הנ"ל. טרם כל אעיר כי בכ"י ש"ס מ' וב' א"פ ול"ד מקדים דברי ר' אליעזר לדברי ר' יהושע וכ"ה בילק' נח רמז נ"ו וכמו שהוא בכ"מ וכ"ה בתוספו' עיין ד"ס ר"ה צד י"א אות ה' וכן מקדים דברי ר"א לדברי ר"י בהגהה בפירש"י הנדפס בסוף מסכת ר"ה ובספרי רומיים דאי' שם אבל מה שכתב שם בהגהה וז"ל וכן הברייתא בסדר עולם וכן עיקר ע"כ יש להעיר כי לפנינו בסדר עולם רפ"ד איתא כבדפוס ש"ס ר"ה והיינו ר"י בתחלה ואח"כ דברי ר"א. וכפירש"י בר"ה י"א: ד"ה הכי גרסינ' ע"ש והנה מפי' הערוך קודם הפי', בשם גאון ז"ל מוכח כי לגירסת רבינו היה ג"כ הסדר קודם דברי ר"א ואח"כ דברי ר"י וזה הסדר הוברר יען שביאר רבינו בתחלה בענין מרחשון ע"ש היטב אבל לפי פי' גאון ז"ל שהובא הסדר בהיפך רק נשמטו איזה תיבות בתחלה וצ"ל כמו שסגרתי בשני הצאי מרובעין וגם מוכח ממה שהזכיר אח"כ דברי ר"א משמע כי בתחלה עסק בדברי ר"י. ומעתה זכינו להבין דברי בעל הגליון כ"י ב' שכתב בזה"ל: „גירסת הערוך רי"א אותו היום י"ז באייר כו' מאי שינה כדר"ח ושני גירסאות אלו כתובות בערוך הגדול ורש"י נטל שיטה אחרת" עכ"ל ובעל ד"ס נבוך מאוד שם בפי' בעל הגליון עד כי גמר אומר כי ערוך הגדול הוא ערוך של ר' צמח גאון [8]) וכן דעתו בד"ס לברכות צד 37 בהערה ושם מודה כי מ"ש בעל הגליון ורש"י נטל שיטה אחרת איני יודע לפרשו שהרי גי' רש"י הוא כגי' הערוך שהביא בגליון ע"כ אבל בא וראה גירסת הערוך לפי ההוספה של כ"י ואז הכל מיושב כי לפע"ד כונת בעל גליון על זה הערוך בתשלום ההוספה לכן קראהו ערוך הגדול כי ישנן גירסאות בשאר כ"י ודפוסי ערוך אשר נעדר בהם פי' גאון ז"ל עד גמירא ואי' רק מה שנדפס ע"ו: פי' גאון ז"ל וזה מ"ש בעל גליון ושני גירסאות אלו וכו' ר"ל גי' בהקדמת דברי ר"א לדברי ג"י ועוד גירסא שנית בהקדמת דברי ר' יהושע כתובות בערוך הגדול כלומר בערוך היותר שלם בכ"י שהיה מונח לפני בעל הגליון כי גי' ראשונה בהקדמת דברי

[1]) בפירוש רש"י: ודרך נקב שתי כוכבים. [2]) בפירש"י כאן ובסמוך סדר. [3]) בפירש"י זנב כימה. [4]) בפירוש רש"י בחמ' ימות החמה. [5]) וכן הוא בפעם אחת בילקוט נח רמז נ"ו והוא ט"ס. [6]) בפירוש רש"י לחדשים. [7]) בפירש"י לתגבורי. [8]) אבל דוגמאות שהבאתי במבוא לח"א מוכיחין כמאה עדים כי פי' הערוך דרי צמח גאון הן בתכלית הקיצור — וזו הטענה אני טוען נגד דעת ידידי הרב החכם המפורסם מהרשז"ח האלבערשטאם נ"י על מה שכתב לי מיום א' לסדר והי' ברכה ויקרתו הגיעה לידי בזה הרגע. וז"ל . . . ונלפע"ד כי מה שנמצא מתחלה בערוך והוא בכל הדפוסים ובכל הכ"י הוא מהערוך בעצמו וכפי עדות תלמיד רש"י בסוף ר"ה היה כן הגי' לפני רש"י קודם שהגיה וכן בספרי רומיים והוא אשר היה גם לפני הערוך והפי' הנמצא לתלמיד רש"י שם הוא ג"כ הנמצא בערוך בכל הדפוסים ובכל הכ"י אמנם ההוספה אשר נתוספה אח"כ בערוך והיא אולי מערוך רב צמח. יתכן כי בא אח"כ ליד רש"י הערוך של רב צמח ולקח ממנו הפי' הנדפס לפנינו בפירש"י דף י"א וי"ב ועל פיה הגיה גם הגמרא שלפנינו עכ"ל. אבל לפע"ד קשה לי טובא: א') לא מצינו בשום מקום שרש"י היה יודע מאומה מערוך של רצ"ג. ב') לשון פירוש הערוך בשם גאון ארוך הוא ביותר ואיננו מסיגנון פירושים הקצרים של רצ"ג. וג') גם רבינו נתן לא הביאו רצ"ג כי אם בשמו העצם כדמוכח מעי' מגל או בשם ערוך סתם עיין מ"ש במבוא ח"א XXI הסיום מעי' קטן ג' לפי' דפ"ר זה מצאתי בערוך אחד (וגם יש לקרות אחר).

ר״א לדברי ר״י מוכח׳ מערוך של הדפוסים עד דברי: פירוש גאון ז״ל, וגי׳ שניה מוכח׳ מפירוש גאון ז״ל שאי׳ רק בכ״י, וכונתו במ״ש ורש״י נטל שיטה אחרת היא לפע״ד על שיטת רש״י שנדפסה בסוף מסכת ר״ה והתחלתה היא: הכי גרסינן הלכה זו בפרק ראשון (י״א:) בראשונה עד שלא הגיהה רבינו וכן בספרי רומיים וכן הברייתא בסדר עולם וכן עיקר בשנת וכו׳ ר׳ אליעזר אומ׳ וכו׳, ר׳ יהושע אומר וכו׳, הרי שתלמידי רש״י העידו כי בראשונה קודם שהגיה רש״י ז״ל היה כותב גי׳ בהקדמת ר״א לר״י ובלי ספק ככה מונח גם לפני בעל הגליון אשר הוא ישן מאוד (עיין ד״ס לברכות 37) ועוד לא היתה מונחת לפניו גי׳ רש״י שנדפס בפירושו בדף י״א: אמור מעתה כי רש״י הגיה אח״כ כפי מה שראה או בספר הערוך לפי פי׳ גאון ז״ל והעתיקו משם מלה במלה או ראה ככה במקור הראשון היינו בפי׳ הגאון בעצמו. אבל למי מקדשים אשר בארץ המה שייך זה הפירוש אין בידי להכריע לר״ח לא שייך כי לי׳ בפירושו כ״י בקבוץ כ״י אנגייליקא ברומה שנדפס כעת בש״ס כליל בהדרו בווילנא אע״ג שפי׳ ר״ח זה היה מונח לפני רבינו נתן כי פירושו בענין ר״ה י״ב: כמו שהובא בע׳ עשר (אחר ע׳ עסק) נעתק כמעט אות באות מפי׳ ר״ח כמו שאראך שם — ובענין פירש״י עיין תש׳ תשב״ץ שם ובענין פי׳ תוספו׳ ראה בתש׳ חות יאיר סי׳ רי״ט דף ר״ו: ופירוש שוקע ביום הוא ביאת הכוכב בנשף יום ונקרא בל״י δύσις ἑῴα ובל״ר mane occidit ובלא״ש Frühuntergang והפכו עולה ביום בל״י ἐπιστολὴ ἑῴα בל״ר mane exoritur ובלא״ש Frühaufgang עיין מ״ש ה׳ שטערן במ״ע רא״ג ח״ג 273 ושם הובאה דעת פליניאוס (י״ח, כ״ו) ושאר סופרים רומיים לחזק דעת רז״ל — וכנ״ה בירו׳ תעני׳ פ״א דס״ד סע״א הכל מודים בשבעה עשר (ר״ל במרחשון) שהוא זמן כימה לשקע שבו ירד מבול לעולם וזה כדעת ת״ר בר״ה בבלי י״ב. חכמי ישראל מונין למבול כר׳ אלעזר, וכן ס״ל הלקח טוב בבראשית ז׳, י״א (עיין הערת הרב המו״ל שם צד כ״א בהוצאת באבער). ברכות נ״ח: צנה של כימה ועיי״ע כסיל א׳, עקס א׳. ובל׳ תרג׳ נמצא ג״כ כִּימְתָא בתרג׳ לעמוס ה׳, ח׳; לאיוב ט׳, ט׳ (כפי גי׳ כ״י), ושם ל״ח, ל״א. ר׳ יונה ין גנאח פי׳ כימה ע״י ל״ע הרשומה בתחלת הע׳ והוא שם כולל לרבוי המספר ונקרא כן מזל בצורת שור כי הרבה כוכבים נתחברו יחד וכן كوم בל״ע נתקשר יחד ומזה המושג גם בל״י Πλειάς Sieben-gestirn מזל של שבעה כוכבים מהתואר πλεῖος ענין רבוי ומלוי, וכן העתיקו עקילס סומכוס ותודוס כימה של עמוס הנ״ל ואיוב ל״ח, ל״א אבל ע׳ זקנים העתיקו ככה עש (איוב ט׳, ט׳) והוא בלי נכון עיין שלייסנער II, 357 ועוד עיין פירוש שולטענס לאיוב שם ורד״ק שרש כים] —

כְּמֵהִין (כל״ע كماة Erdschwämme; פטריות Trüffeln) בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ על דבר שאין גידולו מן הארץ (ברכות מ׳ סע״ב) על הכמהין ועל הפטריות אומ׳ שהכל נהיה בדברו. בר״ג דפ׳ כלל גדול[1] (שבת ס״ח.) ובר״ג דפ׳ בכל מערבין (עירובין כ״ז.) ובפ׳ בא סימן בגמ׳ חייב בפיאה (נדה נ׳.) וגידולו מן הארץ למעוטי כמהין[2]) ופטריות הוא לש׳ ישמעאל שכך קורין לכמהין: כמא״ה ולפטריות פקא״ע. — (א״ב יפה פי׳ וכמהין גדלים תוך הארץ ואחר חפירתה נראין אבל הפטריות גדלים על הארץ). *[אחי״ה והוזכרו יחד עוד כמיהין ופטריות בשבת ל׳ סע״ב נדרים נ״ה: (ושם כמהין) וכ״ה בירו׳ מעשריות רפ״א דמ״ח ובע׳ פטר ג׳ הביא רבינו ציון מנדרים הנ״ל ופירשו כמהין טיראטופל״י פטריות פונגי ע״כ והוא לאי״ט Schwämme, Trüffeln, fungi, tartúfolo ולפע״ד צ״ל בהיפך כמהין פונגי פטריות טיראטופלי וזה האחרון נקרא בל״ע فقع = الفقاع וזהו פקא״ע הנ״ל בערוך ובעה״ק שנ״ב בע׳ כמהין פי׳ כמהין ופטריות שוועמן ויפסרלינגא בל״א וכיון למלות אשכנזיות Schwämme und Pfifferlinge וכן הוא בליקוטי מהרי״ל — וכנ״ה בירו׳ ביצה ספ״ה דס״ג סע״ב כמהין וירו׳ תענית פ״ג דס״ז רע״א כמהים ועוד בלשון נקבה בב״ר ר״פ ס״ט ושם דרש כמה (תהלים ס״ג, ב׳) ככמהות הללו שהן מצפין למים ובילק׳ ויצא סוף רמז קי״ט ככמהיות ובילק׳ תהלים רמז תשפ״ו כאמכמאות וט״ס הוא] —

* כְּמוֹת (אחד הוא עם ל״מ כמו בהוספת תי״ו עם כינויי הגוף וגם זולתם ובל״ס כְּאמַת wie, gleichwie) בכנויים כמותי ב״מ נ״ט רע״ב כמותך ירו׳ נדרים פ״ה דל״ו סע״א כמותו תענית כ׳: כתובות ק״ט. ובנפרד רק בקשור עם ש׳ ד״מ ברכות נ״ז. כמות שהוא, ע״ז נ״ט. כמות שהוא חי, ירו׳ מ״ש פ״ר דנ״ד ע״ד כמות שהשולחני לוקח כמות שהוא מוכר.

כמז (= כּוּמָז מל״מ תכשיט נשים ועיין בפנים) בפ׳ במה אשה בסוף הלכה בירית טהורה (שבת

1) כ״ה רק בדפו״ו. 2) בנו״ג ־כמיהים.

ס״ד סע״א והובא בילק׳ שמות ר׳ תשפ״ו) כומז [1]) זה דפוס של בית הרחם וכו׳ עד כומז כאן מקום זימה. *[אחי״ה זה דרוש של ראשי תיבות לי׳ בירושלמי שבת פ״ו ד״ח סע״ב כי אם דרושים ראשונים עיי״ע טפס א׳, ובהיפך לי׳ דרושים הנ״ל כי אם זה האחרון בלקח טוב לשמות ל״ה, כ״ב ועפ״י זו האגדה העתיק תרג׳ יוני Venet כזה: νυμφόδεσμον עיין גיזיניאוס תיזוירוס II, 692] —

כָּמוֹךְ (ל״מ, והובא אודות הדרוש) בפסיקתא דדברי ירמיהו (פסיק׳ דר״כ צד קי״ב) [2]) כתיב (דברים י״ח, י״ח) נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך וכתיב (שם ל״ד, י׳) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ואתה אמרת כמוך [3]) אלא מאי כמוך כמוך בתוכחות אתה מוצא כל שכתוב במשה כתוב בירמיה וכו׳.

כָּמַךְ (כָּמְכָא מל״פ كامك, كامه דבר הנאכל בקינוח הסעודה לעורר תאות האכילה וכן בל״ע كامخ pikante, appetitanregende Zukost ואצל רז״ל הושאל לכותח Tunke) בפ׳ בא סימן בגמ׳ חייב בפיאה (נדה נ״א רע״ב) לא תימא בשבת העשויה לכמך הא סתמא לקדירא אלא סתם שבת לכמך עשויה דתנן וכו׳. פי׳ לכותח דהתם לאו לטעמא גרידא עביד אלא אפי׳ לאכילה עביד ומשנשתנה [4]) טעם בקדירה שנתנוה בקדיר׳ להטעים אין בה שוב בשבת גופא משום תרומה ואינה מטמאה דהא תו הויא עץ בעלמא הא קודם שנתנה טעם בקדירה יש בה אמאי כיון דסתמא לקדירה קאי לטעם ולא למאכל אמינא יש בו משום תרומה אלא ש״מ להכי יש בה משום תרומה עד שלא נתנה טעם בקדירה דסתם שבת לכמך עשויה לאכילה ש״מ [5]). בפרק כל שעה בגמ׳ חמץ של נכרי (פסחים ל׳ סע״א) ההוא תנורא דטחו ביה טיחיא וכו׳ עד [6]) דלמא אתי למיכליה בכמכא [7]). ובר״ג דפ׳ כיצד צולין (שם ע״ו סע״א) ובפרק כל הבשר בגמ׳ הכחל (חולין קי״ב.) ההוא בר יונה [8]) דנפל לכדא דכמכא שרייה רב חיננא וכו׳. ברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטין ס״ט:) לפירחא דליבא ליתי תלת קרושיתא [9]) דשערי ונישתרינהו [10]) בכמכא. בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ ואלו דברים (ע״ז ל״ה:) אי דקבעי [11]) ליה [12]) לגבינה הכי נמי הכא במאי עסקינן דקא בעי ליה לכמכא. *[אחי״ה ובכ״י רגמ״ה לחולין (בקובץ כ״י אנגייליקא דף שכ״ה.) פי׳ כמכא עשוי הוא מחלב ע״כ וכן פירש רש״י בפסחים ע״ו. כמכא כותח ואית ביה נסיובי דחלבא ועיין ג״כ גי׳ ר״ח הובא בהערה 4 וכן הוראת מלה פרסי׳ הרשומה [13]) מין תבשיל לקנוח סעודה שיש בו נסיובי חלבא וחמאה. ובשאר מקומות הנ״ל פירש״י כמכא ע״י כותח כפירוש הערוך ועוד עיין פירש״י לפסחים קי״א: כדא דכמכא, ובכתובות ס׳ סע״ב כמכא והרסנא. וז״ל התשב״ץ ח״א סי׳ מ״ח (כמך) נראה שהוא כותח וכ״ה נקרא בל׳ תלמוד כדאיתא בפ׳ כל הבשר ההוא בר יונה דנפל לכדא דכמכא ובפ׳ אין מעמידין אי דבעי ליה לכמכא והוא נעשה מפת חלב ומלח וכו׳ ע״ש] —

כַּמֹּן (= כַּמּוֹן מל״מ מין קצח וכן בל״ע كمون בל״ס כַּמּוּנָא בל׳ פעניקיא כַּמֹּן בל״י κύμινον בל״ר cuminum בל׳ כנעני Kmin בלשון הונגרי kömény בלא״ש Kümmel עיין לעף פפלאנצע״נ 206) בפ״ב בדמאי (מ״א) האורז והכמון, ובפ״י בתרומות (מ״ד) תנור שהסיקו בכמון של תרומה.. שאין טעם כמון [14]) אלא ריח כמון. ובפרק אין מעמידין (ע״ז כ״ט רע״א) אמר אביי ניתי כרויא כמונא [15]). ואופן עגלה על כמון יוסב (ישעיה כ״ח, כ״ז). *[אחי״ה כונתו כי הוא ל״מ ובפסוק הוא בלי וי״ו — וכנ״ה בשבת פי״ט מ״ב וכמון, שם קל״ד רע״א שוחקים לה כמון, שם ק״י רע״ב בונא דכמונא, וגי׳ רבינו עיין כן ג׳ וע׳ שבליל בדפ״ר, אבל בלי ספק היותר טוב בוני וכ״ה בע׳ בין א׳ (ח״ב, ג״ה) בציון משבת ס״ז רע״א שב ביני כמונא ופירוש ז׳ גרגרים כמון, וכ״ה בל״פ ע״ש

---

[1]) כן הוא לנכון בכל כ״י ודפ״ע חוץ מדפ׳ אמ׳ ופי׳ ושם כמו זה. [2]) והובא בילקוט שופטים רמז תתקי״ט, וילקוט ירמיה רמז רנ״ו וילקוט איכה רמז תתקצ״ט בשם מדרש צ״ל פסיקתי׳ עיין. הערת ר״ש באבער בפדר״כ אות ל״ו ועוד עיין בעל הטורים לדברים י״ח, י״ח. [3]) בפסיק׳ נשמט מן כמוך הראשון עד כמוך האחרון אבל איתא לנכון בילקוט הנ״ל. [4]) כ״ה בכ״י ו״ו ודפ״ר, ובדי׳ פיזי ומשתנה וכ״ה בדי׳ אמ׳, ובדי׳ ווי׳ ובכ״י ל״ד וה״ב ומשנתנה. [5]) ועיין שקלא וטריא בנדה שם ובברכו׳ ל״ט סע״א ושם הסיום ש״מ מתוקי טעמא .עבדי לה ש״מ, וברש״י שם הגי׳ לטעמא עבידא וכ״ה בב״נ. [6]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד. [7]) בנו״ג בכותחא ובפי׳ ר״ח אי׳ בחלב. [8]) וכ״ה בכ״י ש״ס בפסחים ובתשב״ץ עיין סוף הערך ובנו״ג שם ובחולין בר גוזלא. [9]) ועיי״ע כרושייתא ובנו״ג בבי״ת עיי״ע ברושיא (ח״ב, ר״ב:) ומ״ש בגזרת המלה ובכ״י ו״ו בט״ס קשייתא. [10]) בנו״ג ונשטרינהו. [11]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ובנו״ג אי דקא בעי ובדפ״ר אילא ובשדפ״ע אי לא. [12]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובתשב״ץ. [13]) וממנו ג״כ אפקומן עיי״ע ח״א רל״ב ומ״ש. [14]) כ״ה בדפו״ו ואמ׳, ובכ״י ו״ו כמן ובדפ״ר כמאן וכ״ה בד״פ. [15]) בנו״ג מייתי כמונא כרוייא ובמו״ע ע׳ כרויא הביא ביו״ד אחת כרויא וזה נכון, וכ״ה בכ״י ו״ו ב׳ ושם בלי וי״ו התבור כרויא כמונא ואחריו נגררנו ובכ״י ו״ו א׳ כרביא כמונא, בדפ״ר ברייא כמונא ובדפ׳ פיזי ובאסיל ברויא וכמונא בכ״י ב״ר ובדפו״ו ואמ׳ כרויא וכמונא (בוי״ו התבור).

ובהערה א' בענין הגי', ורש"י בשבת ס"ז. בל"א ובדף ק"י: פי' בוני מלא אגרוף וזה רק כפי הענין וכן לפי ענין שחשב פירש"י בע"ז הנ"ל כרויי: כף אגרוף והטעם עיין ערך כרויא ומ"ש — ושם אפריש ג"כ מה שהביא רבינו בערך קנבס מדמאי פ"ב מ"ה] —

כְּמַן (מל"ע كمن וכן בל"ס כְּמַן פי' ארב im Ver- steck halten, nachstellen, auflauern; השֵּׁם כְּמָנָא בל"ע كمنة בל"ס כְּמְאנָא פי' ארובה Ver- steck, Hinterhalt) בפ' ד' מיתות (סנהדרין פ"ז רע"א במשנה) אלא [1]) מכמינין לאחורי הגדר [2]). וארב לו (דברים י"ט, י"א) תרגום ויכמון [3]) ליה. בב"ר פרשת ל"ד (ל"ג) ותנח התיבה: ובנה עליה מצודים גדולים (קהלת ט', י"ד) עקמן וכמנן. *[אחי"ה והוא קבוץ מהיחיד כמנא שאיתא בתרגום ד"מ מארב (שופטים ט', ל"ה) תרג' כמנא וכן תרגום ארב (איוב ל"ז, ח') ארבו (ירמיה ט', ז'), תרג' יצפינו (תהלים נ"ו, ז') ויטשון כמנא. בערמה (שמות כ"א, י"ד) תר"י ב' בכמונא ובסמיכות כמנת (מ"א ב', ה'), וכן הבין המדרש מצודִים מן צוד וכתרג' צדה (שמות כ"א, י"ג) כמן ליה וא"כ צריך לנקד: וכמָּנָן ובקהל"ר פ' עיר קטנה ופ' ומצא איתא כמנון ועקמון ובילקוט קהלת רמז תתקע"ט עקמן וכמן וצ"ל בכ"מ כגי' רבינו עקמָן וכְמָנָן. והפעל בקל אי' כמה פעמים בתרגום עיין במתורגמן ובעמת"ר ללעווי ע' כמן אבל בדרז"ל אינו מורגל הקל [4]) ומצאתי רק בקהל"ר פ' טוב ילד: כמַן ביני סריאתא, ולרוב אי' בהפעיל ואפעל: סנהדרין כ"ט רע"ב ההוא דאכמין ליה עדים וכו', ההוא דאכמין עדים בקיברא וכו', ירו' סנהד' פ"ג דכ"א רע"ג המכמין עדיו אחורי הגדר וכו', ושם בסנהדרין בבלי במשנה כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהן חוץ מזו וכו', ושם בגמ' אין מכמינין עליהם חוץ מזו כיצד עושין לו מדליקין לו את הנר וכו' ע"ש עד וסוקלין אותו וכן עשו לבן סטדא בלוד ותלאוה בערב הפסח, בן סטדא בן פנדירא הוא וכו' עיין זה המאמר בע' בן סטדא ושם הבאתיו מכ"י מ' בשבת וכ"ה לפי מה שנסחתי כאן גם בכ"י ש"ס בסנהד' שם (עיין ד"ס במקומו) וכ"ה בירו' יבמות ס"פ ט"ז דט"ו סע"ד כיצד עושין לו להערים עלי מכמינים עליו ב' עדים בני אדם בבית הפנימי' ומושיבין אותו בבית החיצון ומדליקין נר על גביו וכו', וכן עשו לבן (סטרא) [צ"ל סטדא] בלוד שהכמינו לו שני תלמידי חכמים והביאוהו בבי"ד וסקלוהו ובתוספ' סנה' ספ"י נימנו עליו צ"ל הכמינו (או כמנו?) עליו. וְשם המופשט הַכְמָנָה סנה' שם. — מעשרות פ"ד מ"א המכמן צ"ל המכמיר עיי"ע כמר א'] —

כמן (= כּוּמָנֵי אולי מל"י καμευνίαι, χαμεύνη chameuniae וממנו בל"ר אמצ' שכיבה על משענה בארץ והושאל בדרז"ל לשכיבה והנטיה על אוכף החמור das Angelehntsein im Sattel או ענין מתג ורסן החמור עיין בפנים) בפ' המוכר את הספינה מכר את (הצמר) [צ"ל החמור] [5]) (ב"ב ע"ח.) אבל לא דיסקיא וכומני [6]) מאי כומני אמר רב פפא ב"ר [7]) שמואל מרכבתא דנשי. *[אחי"ה ופי' רגמ"ה בכ"י לב"ב מרכבתא דנשים אוכף של נשים דכל הני משוי נינהו דת"ק סבר דמש"ה לא מכר הני דסתם חמור לרכיבה עומד ולא למשוי וכו' וכו', אבל אוכף ומרדעת היינו לבד דלרכיבה עומד דברי הכל אפי' רבנן מודי דמכורין וכו', מרכבתא דנשי בלעז שנבונ"א.. דרכיבת אשה ששתי שוקיה מצד אחד לא חשיב רכיבה אלא משוי וכו' ע"כ ואולי שנבונ"א הוא ל"צ ohne Krümmung, sans bouge פי' בלי עיקום וכפיפה כי מרדעת אשר האשה יושבת עליה היא פשוטה ולא עקומה כידוע ולכן באשר רכיבת אשה אינה נחשבת רכיבה כי אם שכיבה או הנחה כמו שהורגלה לשכב על המטה או על הארץ היטב נוכל לפרש כומני מל"י הנ"ל ורב פפא הסביר זו המלה על נכון מרכבתא דנשי. ולפי זה גי' כמוני (עיי"ע דיוסק בְּדפ"ר) תתכן יותר ומתאמת למלה יוני' הנ"ל — ולעווי המציאו מע' הקודם ואין לו שחר — ודע כי בתוספתא (כ"י אירפ', 403) נזכרה יחד כומני עם פרומביא ע"ש ולכן אולי לפי זה כומני ל"פ كامه, (كام) פי' רסן של סוס הוא ואז כומני נרדף עם גֵימוֹן מל"י κημός עיין מ"ש בח"ב, ש"י: ועוד עיי"ע כמס ב'] —

* כַּמָּן, כַּמָּאן (ולפע"ד מל"פ خمان לעג וקלס Schande, Spott) כבר פירשתי כל הלחישה בע' בוך ב' (ח"ב, ל"ג).

* כַּמָּן (wie viel) עיין ערך כַּמָּה והוא כמו כמה בהוספת נו"ן במשקל תַּמָּן תוּבָן תחת תָּם תַּמָּה, תוּב. ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. כמן קטל פי' כמה

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפו' לי'. [2]) וכ"ה בירושלמי ובמשניות נאפ' אצל ד"ס צד צ"ה. ובנו"ג מכמינים לו עדים אחורי הגדר. [3]) בנו"ג ויכמן. [4]) ובענין דוגמי כמן כמין (שבת ס"ז.) לפי גי' רבינו עיי"ע בוך (ח"ב, ל"ג) ומ"ש. [5]) וכ"ה בערך דיוסק (ח"ג מ"ג:) ובעי' קלקי. [6]) וכ"ה בכתב יד ש"ס בכ"י ה' ובכ"י ר' אבל לא מכר את השק ואת הדיסקיא ובנו"ג שק ודיסקיא (ד"ס ב"ב, צד קכ"ג.) ובכ"י ו"ו א' וה"ב שק דיסקיא צ"ל דיקיא ובכ"י ו"ו ב' שק ודסיקיא ובכ"י ב"ר שק דיסקיא. [7]) בנו"ג בר.

הר״ג, ירו׳ ברכות פ״א ד״ג סע״א אפי׳ ברחוק כמן חכים ליה ובני׳ מהרש״ם איתא באמת: כמה וכן מפורש באה״צ ועוד עיין בט״ר להחכם אייזלער ח״ב 49.

כמס (= כּוּמְסָה בְּל״י κώμυς אגודה Bündel עיי״ע כֶּבַע) לכובעות ולכומסות (פיאה פ״ה, מ״ז) כבר פירשנו בע׳ כבע. — (א״ב פי׳ בל״י א ג ו ד ת ע מ ר י ם אשר שמוה בעלי הגרנות במפתן הבית לסימן טוב). *[אחי״ה נ״ל שכונת ר״ב היתה למלה יוני׳ הרשומ׳ ובע׳ כבע הארכתי ע״ש] —

כֵּמָם (מל״י κημός = χάμος וכן בל״ר אמצעי׳ chamus ובלשון פרסי׳ كامه עיי״ע כמן = כומני׳ מתג וחח (Gebiss, Zaum בפסיקתא דשובה [1]) (פסיק׳ דר״כ צד קנ״ט:) ואח״כ הוא נותן להם כמס שנא׳ (הושע י״ג, י״ב) צרור עון אפרים צפונה חטאתו ואח״כ הוא נותן להם פרקולא שנא׳ (שם י״ד, א׳) תאשם שומרון כִּי מרתה באלהיה. *[אחי״ה והובא עוד זו הפסיקת׳ דשובה בע׳ פרקלה ובילק׳ הושע רמז תקל״ב בשם פסיק׳ רבתי אבל שם איתא רק זכר דבר והיינו תחלת המאמר בשינויים עיי״ש ר״פ מ״ד. ובילק׳ שם איתא בט״ס כמם וצ״ל כמס והוא מל״י הנ״ל וע׳ זקנים העתיקו חח (יחזקאל י״ט ד׳) ועוד מֶתג (תהלים ל״א, י״ב) סוּגר (יחזקאל י״ט, י״ט) ע״י κημός וכן העתיקו עקילס ותודוס מתג (משלי כ״ו ג׳). וכונת בעל המאמר בתחלה קורא הקב״ה אנגלין ויותר טוב בילק׳ איליגין, אוליגין וצ״ל אילוגין (עיי״ע אולוגלגין ח״א, פ״ח. וע׳ אלגלגין שם ק״א) פי׳ קורא ונותן רשימת החטאים ומכה המחוייבים ונותן בפיהם מתג ורסן ואח״כ נותן להם פרקולה פי׳ בל״י πρόκλησις קריאת התובע לנתבע להתנצל ולהגין את עצמו בדין כדי שיוכל להגיש עצומותיו ואח״כ הביא הדיין פדות ומשים שלום ביניהם וזה מה שסיים ואח״כ הוא מחזירן בתשובה. ועל כל מאמר ומאמר הביא בעל הדרוש פסוקים מהושע, ורמ״ל תרגם כמס: aufhäufen!] —

* כָּמָס (מל״מ ענין גניזה Verwahrung) ב״ב קמ״ה: עתיר משח עתיר כמס זהו בעל שמועות ופירשב״ם עתיר מדבר המדוד כגון תבואה שאין משתכרין בה תדיר אלא מכניסין אותה לאוצר וכו׳ והיינו נמי עתיר כמס כמו כמוס עמדי חתום באוצרותי (דברים ל״ב) דבר שמכניסין לאוצר, ע״כ. וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב וז״ל עתיר משח שהוא עשיר בדבר המדוד כגון איפות של חטים ואינו מרויח בהן אלא בביתו אצורין, עתיר כמס זהו שיש לו פקדונות של כסף וזהב ואינו מרויח בהם אלא (בבית) [בביתו] אצורים ע״כ. ובכ״י ש״ס הגי׳ זהו ב ע ל פ ל פ ו ל ובעל ד״ם (כ״ב שם צד קצ״ט) נתן טעם לשבח לזו הגי׳ ע״ש.

* כְּמִסַּת, כְּמֵיסַת (wie hinreichend, im Stande) עיי״ע מסת א׳ ומ״ש.

כמץ (= כּוּמָּצָא = קוּמָּצָא, גּוּמָּצָא, פי׳ פחת וגומא וכ״ה בל״ס ומל״מ גּוּמָּץ (Graben, Grube פחד ופחת ופח (ישעיה כ״ד, י״ז) תרג׳ דחלא וכומצא ו מ צ ד א. *[אחי״ה כ״ה לנכון בכ״י ל״ד ובדפ״ע בט״ס מיצרא. ועוד תרג׳ פחת (ישעיה שם פ׳ י״ח; ירמיה מ״ח, מ״ג, מ״ד) כומצא ועוד בא בקו״ף עיי״ע קמץ ג׳. ונולדו מל״מ (קהלת י׳, ח׳).

כָּמַר (לפע״ד בשטת רבינו מל״ע خمر טמן ולדעת רש״י נרדף עם חָמַר ענין חימום ושרפה כּוֹמֶר, erhitzen, heiss machen die in der Erde כּוּמְרָא, כָּמְרָא; eingegrabene (erhitzte) Masse תמרים פגים בל״ע كمر ועוד עיין בפנים) בפ״ד במעשרות (מ״א) הכובש השולק המולח בשדה חייב ה מ כ מ י ר [2]) באדמה פטור בפ׳ השוכר את הפועלים בגמ׳ ואלו אוכלין מִן התורה (ב״מ ע״ט רע״ב) ת״ש לא יהבהב באור ויאכל ולא יכמר [3]) באדמה ויאכל. פי׳ ט ו מ ן הזתים באדמה כדי שיתחממו ויתבשלו [4]). (א״ב אולי מלה זו נגזרת מל׳ מקרא (בראשית מ״ג, ל׳) כי נכמרו רחמיו אל אחיו) [5]). בר״ג דפ׳ תמיד (פסחים נ״ח סע״א) במאי קא מיפלגי במכמר בשרא פי׳ „כעין כימוש כמו מכמר דסוף פ׳ איזהו נשך על המעטן של זתים (ב״מ ע״ב: במשנה) גמרא (שם ע״ד.) (והוא) [6]) [צ״ל והא] [7]) מחוסר מכמר ועיולי [8]) לבי דפא״ [9]) בענבים מכמר ועיולי לבי מעצרתא (ב״מ שם) [10]) „כגון כמישא וריכוך שהוא נוח לדרוך״ [11]) דובב שפתי ישנים (שה״ש ז׳, י׳) ככומר של ענבים

---

[1]) בכתב יד ו״ו בטעות דסוכה. [2]) וכן הוא בכתב יד ש״ס, ובירושלמי ובכו״פ פכ״ח המכמר ובנו״ג בלי נכון המכמן עיין ערך כמן ב׳. [3]) בנו״ג יכמור. [4]) וכן פירש מדעת עצמו הר״ש במעשרות ועיין עוד בפי״מ להרמב״ם ובפירש רש״י לב״מ שם. [5]) וכן פירש רש״י לאותו פסוק ע״ש היטב ועוד בסוף הע׳ לפי מ״ש. [6]) וכן הוא בע׳ דף ובע׳ נגד ו׳ בדפ״ר אבל בדפו״ו בע׳ נגד איתא הא. [7]) וכ״ה לנכון בכתב יד ב״ר. [8]) עיין ערך דף בח״ג ק״ט הערה א׳ ושם בט״ד ועוולי וצ״ל ועיולי וכצ״ל בערך נגד ו׳ ע״ש. [9]) הועתק מפירש ר״ח לפסחים ושם איתא רק בזה״ל למכמר בישרא פי׳ מכמר כגון כימוש כדגרסינן באיזה נשך בזיתים מכמר עיולי לבי דפא כו׳ עכ״ל וכונת ר״ח ג״כ על ציון הנ״ל. [10]) ורבינו היה מקצר וכך היא הלשון שם: ועל העביט של ענבים והא מחוסר מכמר ועיולי לבי מעצרתא. [11]) זה הועתק ״כ מפיי ר״ח הובא בשט״מ לב״מ שם. ודע כי עד הנה נסחתי לפי גי׳ דפ״ר וכ״י ה״ב וב״ר אבל שם ובשדפ״ע בלי

מה כומר של ענבים כיון שאדם מניח אצבעו עליו מיד דובב בסוף פ' האשה רבה א' [1]) (יבמות צ"ז רע"א). (בגמ') [2]) [צ"ל בבכורו'] (ל"א:) ובפ"ב בשקלים [ירושלמי] (דף מ"ז.[3]). כיוצא בו בושלי כומרא [4]). דפ' כיצד מברכין בגמ' ועל הנובלות (ברכות מ' סע"ב) „שהן תמרין פגין שאין נכשרין לאכילה כלל וכומרין אותן בעפר להתבשל" [5]) ועיקרו מלשון מכמורת (ישעיה י"ט, ח') ועוד בל' ישמעאל אלכמאר. *[אחי"ה כ"ה בדפ"ע אבל בכ"י ו"ו א' בלשון ישמעאל אלבלא אלמכמר ובכ"י ו"ו ב' אל באר אלכמר בכ"י ה"ב אל בל אל אלכמר בכ"י ב"ר כל אלכמר ובכ"י ל"ד אלכאל אלכמר. ופתרון המלה הראשונה הנשחתה נעלמה מעיני אבל אלכמר נ"ל שהוא ל"ע كمر מין תמרים שאינם מבושלין עיי"ע בשל א' [6]) ורבינו הרכיב כאן שני טעמים שונים זה לזה וכוונתו במ"ש ועקרו מל' מכמורת כלומר רשת יען שתמרים פגים נטמנים בארץ כרשת ועוד הוכיח מל"י כי יש מין תמרים שאינם מבושלין שנקראו כמר. ועוד נ"ל טעם בדברי רבינו כי כיון למלה ערבית خمر פי' טמן וכסה וזה מה שפי' לעיל ולא יכמר: טומן וכו' כדי שיתחממו ויתבשלו ולפי זה בושלי כומרא (או לפי פי' זה יותר טוב כמרא) הן התמרים הפגים שנטמנו בארץ, בתבן וזולתו כפי' רבינו ור"ש בדמאי שם בפי' וי"מ וכן כומר של ענבים פי' אסיפת ענבים בכלי שידחקו ויתבשלו כפירש"י בבכורות ועיין ג"כ פירש"י ליבמות אבל עיין תוספ' ב"מ ע"ד. ד"ה תני. ובזה המושג של דחיקה והקמטה אפרש דברי ר"ח שהובא בערוך כגון כימוש.. כגון כמישא כי הוא לשון ערבי كمش ענין הקמטה zusammenziehen, zusammenschrumpfen ויפה פי' רש"י בבראשית שם נכמרו נתחממו ונקמטו קמטים קמטים והביא ראיה מן כומר של זיתים [7]) ומכמר בשרא אבל בב"מ פירש"י מכמר: הוחמם וכן בפסחים: חימום, ובברכות: חום ועיין הר"ש בדמאי שם בפי' ראשון. ולפי שני פירושים אלה יש לגזור כמר: א') כמו חבר, חמר פי' ענין דיבוק שריגה הקמטה וכוויצה עיין פירשט אוצ"מ שרש כמר ונאצל מזה המושג השם מכמורת פי' רשת; ב') כמו חמר בלשון ערבי خمر פי' ענין חימום ורתיחה — ובענין הוראה ראשונה פירוש שריגה כרשת אי' בירו' יבמות פט"ז דט"ו ע"ד בשנים שירדו לכמור מכמורת בירדן, ובבבלי יבמות קכ"א. בפעל: מכמרין מכמורין ובע' מכמר בדפ"ר. בהפעיל: מכמירין — ובענין הוראת כמר בל"ע הנ"ל פי' טמן וכסה אי' עוד בירו' רפ"ד ד"ו ע"ד כמרא (וגיפתא) [צ"ל גו גיפתא], ושם כמרה גו קופתא עיין ערך גפת (ח"ב, ש"מ:) ושם ההן דכמר איידה.

כמר (= כּוּמָרָא בל"ס כהן לע"ז וכן בל"מ כְּמָרִים ונגזר מע' הקודם בהוראת חימום וככה נקראו כהני אש Feuerpriester עיין בפנים) בב"ר פרשת כ"ז [8]) (לפנינו כ"ו) ויראו בני האלהים: כומריא גנבין אלהיא בגמימי [9]). רק אדמת הכהנים (בראשי' מ"ז, כ"ב. כ"ו) תרג' לחוד ארעא כומריא. *[אחי"ה וכן תרג' בעלי במות (במד' כ"א, כ"ח). תרג' לדה"י ב', כ"ג, י"ז כומרא דבעלא, ושם י"א, ט"ו כומרין לבמתיא וכן תרג' הכמרים (מ"ב כ"ג. ה' ועי' צפניה א', ד') הכהנים (מ"ב כ"ג, ח'). והם משרתי ע"ז עירובין ע"ט סע"ב ותמורתו בכ"י ש"ס ובדפוסים הישנים כל שכומרין

נכון וסוף פ' איזהו נשך וצ"ל דסוף כגי' דפ"ר. אמנם בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד וכן בדפ' וויניצי' הרצ"א אי' אחר מלות כמו מכמר וקודם מלות (וסוף) [צ"ל דסוף] פ' איזהו נשך וכו' הדבור שמתחיל דובב וכו' עד בשקלים. וערבוב השורות הוא וצ"ל אחר מלות גות לדרוך כי אחר שפי' רבינו (עפ"י פי' ר"ח) מהו מכמר בפסחים ובב"מ הוסיף לבאר כומר של ענבים ובמה שפסק בו התחיל כי פסק ממכמר ענבים והוסיף להביא ציונים בענין כומר של ענבים אך לא פירשו כי סמך על מ"ש בעי' דבב ב' (ח"ג, ג'.) [1]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ר"ל בפ' האשה רבה קמא. [2]) כ"ה בדפ' וויניצי' ובכ"י ל"ד בגי' ובכ"י ו"ו א' וב' אי' בג מ"ר וכולם ט"ס וצ"ל כמו שהגהתי. [3]) וכ"ה לנכון בעי' דבב ושם הובא ג"כ סנה' צ': שכיון שם למלת דובב. אבל כאן לא הביא רבינו שלי' בסנהד' מה כומר וכו' אבל אי' עוד בירו' ברכות פ"ב ד"ד: ובירו' מ"ק פ"ג דפ"ג סע"ג ובשהש"ר פ' וחכך והובא בילק' שהש"ר סוף רמז תתקצ"ב ועוד בילק' תהלים רמז תשפ"א. [4]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע חוץ מדפ' וויניצי' ושם ובנו"ג כמרא אבל בעי' בשל א' (ח"ב, ר"ו) כומרא עיי"ע הנ"ל הערה 5 ועוד עיי"ע נבל ב'

[5]) גם זה שייך לר"ח כדמוכח מתוספו' ר' יהודה החסיד ומתוספו' הרא"ש עיין ברכה משלשת צד כ"ז. ושם צד כ"ו ועיין פי' הר"ש בדמאי פ"א מ"א ד"ה נובלות בלי ויש מפרשין. וכן מוכח מפי' הרי"ף הובא באו"ז הל' סעודה סי' קע"ה והוא ממש כלי' רבינו והאו"ז לא הרגיש בזה רק הביא בהלכות ערלה ססי' שכ"ג לשון הערוך כדלעיל, בלי הוספת הסיום: ועיקרו וכו'. [6]) ושם נדפס בטעות خمر. [7]) וכן נדרש באיכ"ר פ' עורנו: נכמרו: כאילין כַּמְרְיָאתָא והוא הקבוץ מן כומר עיין מ"כ שם. [8]) בדפ"ר ז' וצ"ל כ"ז וכ"ה בעי' קפח ובכ"י ל"ד כ"ד וצ"ל כ"ז. [9]) בנו"ג ובילק' בראשית רמז מ"ג מאן מומי עיי"ע אלה (ח"א, פ"ז) ובכ"י ה"ב גוב אלהיא ובכ"י ב"ר גובין וכו' וצ"ל גנבין ושעורו אם גונבים ומערימים כהני האש את אלהיהם במעשיהם ובמפעלם (גמימי = γένεμα Handlungsweise) מי יקריב להם קרבן.

וכו׳ (עיין ד״ס שם צד קנ״ז). ערכי׳ ל׳: נעשה כומר לע״ז כ״ה בע׳ דח (ח״ג, ל״ג) ובנו״ג מכר עצמו לע״ז. מכילת׳ ריש יתרו: כהן מדין ר״י אומר כומר היה ועיי״ע אונום (ח״א קנ״ב:) פסיקת׳ רבתי ס״פ ל״ה רבש״ע יתרו לא כומר של ע״ז היה? ע״ז נ״א סע״א שלא בטובת כומרין . . אפי׳ בטובת כומרין וכן בירו׳ ע״ז פ״ד דמ״ג ע״ד ושם פ״א דל״ט ע״ד אם היה כומר וכו׳. איכ״ר פ׳ טומאתה: הוה כומרא אתי וכו׳. ב״ר ר״פ ס״ה רבקה בת כומרים. דב״ר פי״ד בן כומרים, שמ״ר פ״ט משל (ל)הדיוט אומר מחי אלהייא ויבעתון כומריא וכתר״י א׳ א׳ עוד הקבוץ כּוּמְרַיָּא עיין לבראשית ל״ט, כ׳; מ״ז, כ״ב. כ״ו; לדברים כ״א, י״ד. — ובענין הגזרה דעת קצת שנאצל מל״ס כמר שחור ומי שיש לו פנים זועפות ואין נ״ל, והח׳ פירשם השוהו עם ל״ע عمر עובד האל, ויותר נכון לגזרו מהוראה ראשונה שהביא בשרש כמר היינו מל״פ[1]) كمر ובל׳ צענד kamera Priestergürtel כי הכהנים היו חגורים באזור ואבנט (עיי״ע קמר ג׳) אבל לפ״ז אין לו טעם לכנות ככה רק כהני במות (אף אם בל״ס כומרא כל כהן הוא במשמע). לכן דעתי נוטה לדעת מי שאומרים שהמלה נגזרת מן כמר בהוראת חמר פירוש בוער ונקרא כן מדליק העץ למזבח וכן בל״ר flamens (= flagmens) המדליק והכהן (פערלעס במ״ע מהרז״ף ט״ז, ש׳) וקרוב הדבר שעובדי האש נקראים ככה והם כהנים פרסיים ובאמת בצענדאפיסטא נקרא הכהן âtharvan כהן עובד אש ואצל שטראבו πύραιθος, Feuérpriester ואו״כ כומר הוא העתקת מלה פרסית הנ״ל ומשתמשין רז״ל בזה הכינוי שהוא לשון נופל על לשון חבר שהוא ג״כ ל״פ בהוראת עובד אש עיי״ע חבר א׳] —

* כָּמַר (נרדף עם חמר ח׳ zu einem Schutt-haufen werden) ירו׳ ב״מ רפ״י די״ב רע״ג נכמר כתנור פי׳ נחרב ונעשה מפלה ולפי הענין פי׳ קה״ע נהרס ובמראה הפנים בלי נכון מענין כומר של ענבים.

☞ כַּמַרוּסָא (בלש׳ יוני καμάρωσις כפה die Wölbung, das Gewölbte ובל״ר ca-meratio) מדרש במדבר רבה פרשת ויהי ביום כלות משה (פי״ב) כמין כמרוסא היו כיפין עשויות פי׳ בל״י דבר שקערור כמין קובע עיי״ע (קמרא) [צ״ל קמר ב׳]. *[אחי״ה ובילק׳ נשא רמז תשי״ג הגי׳ כמין קמרסטא היו ובע׳ קמר ב׳ הביא רבינו (עפ״י פירוש רה״ג בסד״ט צד י״ג שלא הזכיר קמרוסתא ובכ״י עיקרי התלמוד לזכות העתיק בשם רבינו הגי׳ קמרוסטא ושם אי׳ הצורה וכ״ה בכ״י ה״ב וב״ר. ובדפ׳ ויניצ׳ הובא המקור לנכון: הפסיקתא דויהי ביום כלות וכ״ה באמת צד ח׳, רק שם בטעות קמיסתא וצ״ל קמרסתא ובשהש״ר פ׳ יפה את איתא קמרופין וזה התואר καμαρωτός, όν gewölbt, mit Bogen gemacht וכן בל״ר cameratus ועוד עיי״ע קמר ושם אאריך אם יהי חלקי בחיים] —

כָּמַשׁ (מל״ע הרשומה בע׳ כמר א׳ היינו كمش וכן בל״ס כמש ענין קמיטה וכוויצה sich zusammenziehen וקרוב לזה ל״ס כמס ענין רזון abgezehrt sein והושאל לרז״ל נובלות שבעלים או בצמחים (welken, verwelken בפ׳ כל שעה בגמ׳ יוצאין בהן בין לחים בין יבשין (פסחים ל״ט: תנא[2]) אין יוצאין בהן כמושים. — (א״ב פירוש נקמטים). *[אחי״ה ופירש״י פלצדא״ו והוא לאי״ט floscio, floccido (ל״ר flaccidus) נבל welk. והראיה מסוכה ל״ג סע״ב כמושה פי׳ כ״י רש״י פלציד״ה[3]), ב״ב ט״ז: וכיון דכמשי פירש״י פלטייא ובדפ׳ פיז׳ צלד״א וצ״ל פלציד״א פי׳ יבש ונבל וכן בפי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב וז״ל ואם היה מייבש ע״כ סוכה ל״א סע״ב כמושין פירש״י פלצידי״ש אבל בפירש״י לשמות י״ח, י״ח הביא ל״צ וז״ל נבל תבל כתרגומו, ולשונו לשון כמישה פליישטר״א בלעז כמו וכו׳, שהוא כמוש ע״י חמה וע״י קרח וכחו תש ונלאה ע״כ וכיון לל״צ flestre, se flétrir dahinwelken ועפ״י זה יש להגיה בלע״ז רש״י בב״ב הנ״ל. ועוד עיין פירש״י לביצ׳ ל״ד סע״ב ד״ה ואין גוזזין, ושם הזכירו אצל נרקבים וא״כ כמש ענינו קרוב ללשון סורי כמס. — וכנ״ה ירו׳ מ״ש רפ״ד דנ״ד ע״ד עד שיכמושו. ירוש׳ פסחים פ״ב דכ״ט ע״ג כמושין . . לא כמושין, ושם ספ״ד דל״א סע״ב ורע״ג כמיש וזליל. אסת״ר פ׳ בהראותו דאינין כמישין וזלילין. ויק״ר פכ״ג הרי היא כמושה (הפכו הרי היא מפרחת, שם). שם: כאילו הם כמושין בעוה״ז (הפכו: מרטיבין) וכן בשהש״ר פ׳ כשושנה. בנפעל: שהש״ר פ׳ אני חבצלת: נוחה להִכָּמֵשׁ (הפכו: מרטבת)] —

כָּמְתָא (= כּוּמְתָא מל״ע كمة כובע עגול ומשופע למעלה eine runde, oben spitzzulaufende Mütze) בפ׳ חבית בגמ׳ מי שנשרו (שבת קמ״ז רע״א) אביי הוה קאים קמיה דרב יוסף א״ל הב לי כומתאי. בפ׳ כיצד משתתפין בגמ׳ אנשי חצר (עירובין פ״ד

[1]) לא כמו שכתב מל״ע. [2]) וכ״ה נכון בכ״י ש״ס מינכען ב׳ וא״פ ובנו״ג ת״ר. [3]) ובדפוסים פלריא.

סע"ב) דלמא כשרבים מכתפין עליו בכומתא [1] וסודרא. ובר"ג דפ' כל גגות העיר (שם צ"א סע"א) [2] הוא מותיב לה והוא מפרק לה בכומתא וסודרא. ובר"ג דפרק ואלו מגלחין (מ"ק ט"ו.) דבר שהוא חוץ מגופו בראש מאי איהו לאו תפילין אמר רב פפא לא כומתא וסודרא [3]. פי' גאון [4] כומתא מגבעת רבה שהיא כמלא הראש ואין עולה למעלה מן הראש וכגון זה בפ' השולח גט (גיטין ל"ם סע"ב) שקל ההוא גברא [5] כומתא [6] ושדא לאמתא [7] אמר לה קני הא וקני נפשיך כלומר קני נפשיך בחליפין. *[אחי"ה רש"י פי' בכ"מ כומתא: כובע אבל כפי' הערוך בשם גאון מצאתי ברי"ץ גיאת הל' אבל צד מ"ז שהביא בשם ר' מתתיה שפי' כמתא: מגבעתו ודבריו הובאו בתורת האדם לרמב"ן הנ"ל. ובריי"ף הגי' בשבת הנ"ל: קומתאי ובדפ' קושט' קומטאי וצ"ל כומתאי כגי' כ"י רי"ף (ד"ס שבת צד קע"ה:). ועוד עיי"ע כבע] —

כֵּן (לדעת רבינו בכ"מ מל"מ היינו בסיס Gestell, Basis ולפע"ד גם מענין ל"פ ועוד מל"ע Ort, Platz, Entstehung עיין בפנים) בפרק הוציאו לו (יומא נ"ג סע"ב) יצא והניחו על כן הזהב [8] שהיה בהיכל [9]. פ' י"א בכלים (מ"ג) (מוכני) [צ"ל מכני] [10] כלים מהוגני [11] כלים. פירוש [12] „הן בסיסים כדכתיב (שמות כ"א, כ"ח) ואת כנו ומתרגמינן וית בסיסיה" [13]. בפ' הערל בגמ' עמוני (יבמות ע"ז רע"ב) כי אם בתולה מעמיו יקח אשה (ויקרא כ"א, י"ד) להביא גיורת מכנה שהיא כשרה לכהונה, פי' מכנה שתהיה אמה שהיא [14] כן [15] העובר שבמעיה היא תהיה גיורת פי' כגון שנתגיירה אמה והיתה הורתה של זו הבת בקדושה [16]. בפ"ק דכריתות בגמ' מחלל את השבת (ג':) מי דמי שבת וע"ז תנא יתהון בכנהיהון פי' „כל אחד שנא במסכתא שלו כל הלכותיו וכל דיניו הלכך גבי כריתות הכא דאידי [17] הוא כלומר באגב גררה דצריך לה להזכירה [18] משום הכי משני שם שבת קתני ולא טרח לפרשה [19] שמפורש במקומה אבל הכא גבי המעלה [20] מ"י [21] תנא יתהון בכנהיהון? כלומר יש מסכתא ששמה מסכת העלאות שמפורשין שם דלישני הכי [22] דשם העלאה קתני אלא כיון שאין לה [23] מסכתא היה צריך לפרש כאן המעלה [24] והמעלה ולהכי קשיא ליה לרב ביבי" [25]. — (א"ב בנוסחאות כתוב בינכיהון ופירש רש"י במקומותם וגי' בעל הערוך נראית לי יותר נכונה). *[אחי"ה בפעם ראשונה אי' לפנינו תנא יתהון אבינכיהון ובפעם שניה בינכיהון ועל זה האחרון פי' המיוחס לרש"י במקומותם ולפע"ד יתכן יותר למשוך זה הפי' על ציון הראשון כי הבי"ת מן בינכיהון היא שרשית ואלף מן אבינכיהון משתמש הוראת על וא"כ פירש"י קאי על הראשון וגי' דפוסי הערוך איתא ג"כ בכ"י ו"ו ב' ל"ד ה"ב וב"ר וכצ"ל בכ"י ו"ו א' תחת בכנה יתהון אבל בכ"י רגמ"ה איתא בשתי הפעמים בכונכיהון וגי' רבינו נתן נוח יותר אך לא מטעם גזרתו מן כנה של מקרא כי אם לפע"ד מל"פ خانه פי' מקום ומושב Ort, Platz וא"כ בכנהיהון (= בכונהיהון) פי' במקומותם. ובלשון צענד avahana, ahvana (עיין אוצ"ט פרסיות לוואולירס I, 724) והוא לפע"ד גי' הש"ס הנ"ל, ועוד בלשון צענד מקום aṅhu, açanh (יוסטי 13. 35) וזה ג"כ קרוב לגי' הש"ס. ולולי יראתי הייתי מפרש גם גיורת מכנה (יבמות הנ"ל) מל"פ הנ"ל והיינו خانه כלומר גיורת ממקום מושבה, גיורת מביתה שהיא נולדה בקדושה וכן נאמר בלא"ש Proselytin von Haus aus ויפה כיון רש"י בפי' מכנה: ממכונה. או י"ל לפע"ד כי היא מל"ע كون، كيان פירוש הויה כלומר היתה גיורת מהויתה. ומזה הענין לפע"ד כי חזא בכנייהו חזא (ברכות נ"ז:) [26] פי' ראה רב (או לגי' הכ"י רב אשי)

---

[1] בדפו"ו בט"ד בכותמא. [2] בכתב יד ו"ו א' איתא תחת זה הציון כזה בס"ג דפי' כל היד ע"ב ואני לא מצאתי. [3] בנו"ג אף הויה (בכתב יד ש"ס: האמורה) בראש דבר וכו' מאי לאו אתפילין אמר וכו' אכומתא. ברי"ץ גיאת הל' אבל צד מ"ז. איתא כמתא ובתורת האדם לרמב"ן נ"ט ע"ג כימתא. [4] כן הוא בכתב יד ו"ו א' וה"ב וכן הוא בדפוס וויניצי. [5] לפנינו ליתא. [6] בנו"ג כומתיה. [7] בנו"ג בה, וקאי על אתתא דאיתא שם. [8] ולפנינו עוד תשני. [9] וכן הוא בכתב יד ל"ד בש"ס ובמשניות פיזרו ובראי"ש ובנו"ג שבהיכל וכן הוא בדף נ"ו: [10] וכן הוא בד' אמשי' וכ"ה בסד"ט לרה"ג. [11] עיין ערך הָגַן ב'. [12] כן הוא לנכון בדפ' פיזי וויניציא, וכן הוא בדפ"ר פירוש אבל בדפ' באסיליא ירוש ובד' אמשי' ירושלמי והיותר משובש בדפוס פראג ירושלמי. ובהיפך תראה במקום בירושלמי נדפס פירוש בע' אפיטרופוס, הדפה וש"נ. [13] הועתק מפירוש סד"ט לרה"ג צד 7. [14] בדפ"ר שיהא. [15] בדפ' באסיליא בטעות מן. [16] ועיין ג"כ פירש"י ושם מכנה: ממכונה. [17] כ"ה נכון מאוד בכ"י ו"ו אבל בכ"י ה"ב דאירי ובכ"י ב"ר וכל דפוסי הערוך דאיריא ובקובץ של כ"י אנגיילקא לכריתות (דף קס"ה:) אי' בפיי רגמ"ה אשר ממנו הועתק כל הפירוש בט"ס: דאורייתא! ופי' דאידי הוא כמו איידי כלומר דרך אגב כדמפורש בערוך. [18] בפיי רגמ"ה כ"י הנ"ל: להן להזכירן. [16] בכ"י רגמ"ה ולא רצה לטרוח לפרשן. [20] כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב ובדפ"ר ואמי' וכ"ה בכ"י רגמ"ה אבל בדפ"ע מפיז' והלאה המעולה. [21] כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר, ובשדפ"ע בטעות ומי. [22] בכ"י רגמ"ה דנישני הכין. [23] בכ"י רגמ"ה להם. [24] כ"ה בדפ"ר וכ"ה בכ"י רגמ"ה ובנו"ג בדפ"ע מעלה. [25] כל הפי' המסומן נעתק מפיי רגמ"ה הנ"ל. [26] בכ"י ש"ס בט"ס בבנייהו.

הלפתות בחלום בהוייתם בעוד שהם צומחים וזה מה שפירש"י במחובר. — ובהוראת בסיס מלת כַּן הוא ל"מ ובתרגום כַּנְתָּא (וכ"ה בל"ס) עיין תרג' מ"א ז', ל"א ועוד בתוספת' כלים ב"מ ספ"ב היו מחוסרין כן אוגן וכו' ובכלים י"ב, מ"ח והכן פי' רה"ג בסד"ט 8 לפי פי' ראשון בסיס וכן פי' רה"ג הכנה בכלים פ"ז מ"ו וכ"ה בפי"מ להרמב"ם אבל עיי"ע הבא אח"ז — ובענין פירש"י במלת כונניות עיי"ע כן ו'] —

כַּן (לפי' רבינו בדפוסים שלפנינו פי' האמה (בל"ע امام) Lineal וא"כ מל"י κανών ובל"פ كونيا ובל"ע كونيا והִכנא הוא הלוח וי"מ המאזנים אבל עיין בפנים) בפ' י"ב בכלים (מ"ח) הכן והכנא [1] טמאים, פי' האמה שמסרגלין בה הספרים והלוח שתחתיה. ויש מפרשים הכן הוא עץ גדול וישקלו עליו הכספין והכנא הם המאזנים שקורין בלעז אישתדיר"א [2]. — (א"ב כן נקרא' האמה שמסרגלין בה בלש' יוני וגם קו ברזל אשר בתוך המאזנים אשר בהיותו באמצע יהיה השקל כמשפטו. *[אחי"ה הפי' הראשון הובא בר"ש לכלים פ"ז מ"ו וברע"ב פי"ב מ"ח בשם הערוך ופי' של י"מ הובא אצל הפי' הראשון בר"ש שם פי"ב מ"ח רק שם הגי' הכן זהו כלי גדול ויותר נכון עץ גדול (עיין תוי"ט כלים פי"ב מ"ח וזה נעלם מה' אייזלער בט"ר ח"א 10). ודע כי גוף הפי' הועתק מפירוש סד"ט לרה"ג רק שם מפורש בהיפך וז"ל צד 8 והכן פי' בסיס [3]) וי"מ הכן והכנה פי' תכת ושאהין בלשון ישמעאל ויקראו אותו תכת שהוא עץ גדול וישקלו עליו הכספיים, והמאזניים יקראו שאהין. והכנה פי' כמין אמת הבנין ששמו חפא בלשון חכמים וכמין זה שמסרגלין בו הספרים ע"כ ופי' תכת הוא בל"פ تخت, تخته ובל"ע تخج לוח Brett ומלת שאהין הוא בל"פ וע' شاهين קו ולשון המאזנים Wagebalken, Wagezüngelein ועוד אעיר כי تخته בל"פ וע' (בפרט בצרוף מלת نجوم) ענינו לוח החשבונות בפרט של חוזי בכוכבים וכַשָּׁפִים. וא"כ עץ גדול וישקלו עליו הכספיים (או כספין לגי' רבינו) צריך לנקד הַכַּסָּפִים פי' צורפי כסף Silberarbeiter ולולי יראתי הייתי מגיה כַּשָּׁפִים פי' לוח של אסטרולוגיא Tafel der Astrologen כהוראת המלה הפרסית והערבי' הנ"ל. עכ"פ נראה שרבינו נגרר אחר פי' רה"ג רק חולק עליו בפירוש המלות כי לדעת רבינו הכן היא האמה שמסרגלין ולדעת רה"ג זו הוראת הכנה אבל לפי י"מ בערוך מסכים רבינו בגוף הדבר עם פי' רה"ג בר"ה והכן כי גם רבינו מודה לפי פי' י"מ לפי' רה"ג כי הכן הוא עץ גדול וכו' והכנא הם המאזנים ובלע"ז אישתדירא בלאי"ט Schnellwage, stadéra לכן דעתי נאמנה כי ערבוב הסדר יש בערוך וכה צ"ל: בפ' י"ב בכלים הכן והכנא טמאים „י"מ הכן הוא עץ גדול וישקלו עליו הכספין והכנא הם [4]) המאזנים שקורין בלעז אישתדירא. [והכנא] פירוש האמה שמסרגלין וכו' ולפי זה איננו חולק רבינו על רה"ג כי הם הם ממש דבריו בתורף הענין ורק השמיט כדרכו את תיבות הערביות (תכת ושאהין)" אבל ר"ש כבר מצא הסדר בערוך כדאיתא לפנינו. לכן כתב בפ"ז מ"ו על דברי הערוך וז"ל ונראה דהאמה נקרא כנה והלוח שמסרגלין עליה הוא הכן ע"כ. ולפע"ד הִכנא הוא הָאמה Lineal מל"י הרשומה ועוד קו ברזל במאזנים ותרגם עקילס קו (תהלים י"ט, ה'. איוב ל"ח, ה') ע"י κανών. ובענין כן עיי"ע הבא] —

כֻּן (= כּוּנָא [= בּוּנָא] לדעת רבינו: א') חופן; ב') מדה. ולפע"ד הוראת חופן הושאלה מל"פ خانه (بنو) Haufen. בהוראת מדה היא ל"ר אמצ עיין בפנים) בפ' ח' שרצים בגמ' וכוס העיקרין (שבת ק"י רע"ב) ליתי כונא דכמונא וכונא דמוריקא וכונא דשבלוליתא [5]). וברפואות דפרק מי שאחזו (גיטין ס"ט סע"א) ליתי ז' כוני פירמא דסילקא וכו' [6]). פי' כונא חופן [7]). בר"ג דפ' בכל מערבין בהלכה הכל נלקח [8]) בסופה (עירובין כ"ט סע"ב [9]) אמר אביי תרין כוני [10]) דפומבדיתא. בסוף פ' אלמנה ניזונת בגמ' אלמנה שהיתה כתובתה מאתים (כתובות צ"ט רע"ב) וכס"ג דמעילה (כ"א:) באתרא דכיילי בכני כנא כנא בפרוטה [11]) פי' מדה [12]). — (א"ב בונא

[1]) וכ"ה במשניות ובמשנה דש"ס ובפי' רה"ג בה"א: הכנה. [2]) כ"ה בדפו"ע ובכ"י ה"ב אבל בשאר כ"י משובש בכ"י ו"ו אתתרא בכ"י ו"ו ב' אסתתירא בכ"י ל"ד אשתתירא ובכ"י ב"ר אשתתורא. [3]) עיי"ע הקודם לזה. [4]) או יותר טוב היא כדאיתא בר"ש עיין אייזלער במקום הנ"ל. [5]) בנו"ג בונא עיין בהוספותי בסוף הע' כי כ"ה עיקר וכ"ה בע' שבליל בדפ' וויניצ' אבל בדפ"ר ופיזי' שם כונא וכ"ה בכ"י ש"ס שבת כינא זבדפ' שונצי' בגמ' וברש"י כונא (ד"ס שם צד קכ"ב.). [6]) וכ"ה לפנינו ועוד שם: כוני פירמא . . כוני פרידא . . כוני דטלפחי וכתא דכמוגא וכונא דחבלי אבל בע' פרדא הגי' בוני בבי"ת. [7]) בעה"ק שנ"ב: מלא חפנים ע"כ. [8]) וכ"ה במשניות פיזרו ובירו' ובד' שונצי' ובנו"ג במשנה פ"ג מ"א ניקח. [9]) וכונתו במלת בסופה ר"ל בסוף הלכה הכל נלקח בכסף מעשר. [10]) וכ"ה בספר מפתח לר' ניסים בעירובין צד נ"ז: וכ"ה בכ"י ש"ס וברש"י כ"י אצל ד"ס עירובין צד נ"ז. ובכ"י ו"ו א' בט"ס בני. [11]) כ"ה בכתובות וכ"ה באתרא בפי' המיוחס לרש"י במעילה ובנו"ג שם בדוכתא דמזבני ובפי' רגמ"ה כ"י במעילי' (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ער"ה.) נתערבו שתי נוסחאות באתרא דכיאלי ומזבני. [12]) וכ"ה בפי' רגמ"ה שם ובספר מפתח שם: תרין כוני היא שמה של מידה ואיתא בכתובות וכו' ואולי ראה רבינו פי' זה ומשתמש בו.

כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה כתב הגרי"ב בהפשב"ע כי כונת ר"ב בזו הגי' על עירובין הנ"ל תרין בוּני וכו' או אפשר על גליון שבגיטין שנדפס שם ס"א בוני ע"כ ולא ידעתי למה לא אמר הגרי"ב בפשיטות דר"ב קאי על שבת ק"י רע"ב דשם אי' לפנינו בונא עיין הערה 5. ובאמת נ"ל כי עיקר הגי' בשבת בבי"ת ומל"פ הרשום' בע' בין א' (ח"ב, נ"ה:) שפי' בל"פ בנו, בנוה מדה אינו קצובה כמו כרי וחומר ולדעת רש"י מלא אגרוף (גיטין ס"ט. ד"ה כוני וצ"ל בוני וכ"ה שם סע"ב ז' בוני דסילקא ופירש רש"י בוני מלא יד, ועוד שם ע'. בונא דשתיתא דטלפחי פירש רש"י מלא אגרוף וכן פירש רש"י בשבת ק"י רע"ב ובל"א בשבת ס"ז רע"א ד"ה בוני ועיי"ע כמן א') ולדעת רבינו חופן, ואחד הוא כי הכל ענין מדה שאינה קצובה. אבל גם לפי גי' רבינו בכ"ף בכל המקומו' הנ"ל [1]) זה ענינו כי בל"פ خانه פירושו ג"ב מדה שאינה קצובה כמו כרי וחומר. אבל בשאר מקומות הנ"ל באחרונה בערך זה בודאי בכ"ף עיקר הגי' וכצ"ל גם ברש"י עירובין כדאיתא בכ"י רש"י ויש לגזור כונא, כנא [2]) מל"ר אמצעית caua, canna, kanna מדה לדבר לח בלא"ש Kanne ועוד בל"ר אמצי' cuna ואחד הוא עם cuua, cupa והוא מדה כמו כוס ליין ולפע"ד מזה הענין בגיטין ע'. ובונא דחמרא עתיקא וצ"ל כ ו נ א פירוש כוס יין ישן ונשתבש מאשר מקדימו בונא דשתיתא דטלפחי וצ"ע שלא פירש"י בונא דחמרא כי שם לא שייך לומר מלא אגרוף כמו שהעיר הגרי"ב וגם ליתא בערוך ע' שתית. ומעתה יש להביא מזה ראיה לדעת מהר"ם (הובא בתוי"ט לכלים פי"ב מ"ח) כי כן והכנא ששנויה בכלים שם היא מדה גדולה ומדה קטנה ועיין תוי"ט לאהלות רפ"ח כי האריך ועוד העלה שם כי כנא היא מדה שמודדין בה התבואה והכן הוא מחק שמוחקים בה את המדה ע"כ. ועפ"י זה נ"ל כי כנא הוא ל"פ كنون מדה של תבואה, ועוד כן = בל"פ خونه מקל שמוחקין בו את התבואה] —

כּן (= כָּנָה א') מל"מ בפיעל כִּנָּה פי' מתאר בשם אחד מתואריו בהעלמת שם הפרטי וכ"ה בל"ע كنى ובל"ס כַּנִּי Beinamen geben, umschreiben

ב') הושאל לכינוי הפסוק להפכו מפשט מובנו umdeuten) בפ' אחרון בתמיד (ל"ג רע"ב [3]) במקדש אומר [4]) את השם ככתבו ובמדינה בכינויו. בפ' הזהב בגמ' כשם שאונאה (ב"מ נ"ח סע"ב) ג' יורדין לגיהנם [5]) המכנה שם לחברו והמלבין פני חברו ברבים והבא על אשת איש [6]) היינו [7]) מכנה היינו מלבין אע"ג דדש ביה בשמיה. בפרק הקורא את המגילה עומד (כ"ה. במשנה) המכנה בעריות משתקין אותו. [גמר' (שם) תני רב יוסף קלון אביו וקלון אמו] [8]) פי' „הקורא פסוק ערות א ב י ו ו א מ ו לא י ג ל ה [9]) וכן כל העריות משתקין אותו ואומרים לו קרא הפסוק כמו שכתוב וכי אתה מברר מילין מה שלא בירר משה רבינו". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילי) ושם הסיום משה רבינו ב ר ו ה"ק — בדפוס אמש' ופראג יש כאן עוד הוספה והוא הערך שהעתיק ר"ב ממקומו היינו מע' כ מהטעם שכתבתי בע' כ ע"ש [10]). — בענין הוראה ראשונה עיי"ע חנך א' ומ"ש. ובענין הוראה שניה ר"ל לברר הפסוק שלא כענינו הראשון אי' עוד בשבועות ל"ו. יתיב וכו' וקאמר הא מתניתין כדתנן (ר"ל אמר יככה ה') (עיין ד"ס לשבועות צד ל"ט.) א"ל כַּנֵּה וכו' יתיב וקאמר גם אל יתצך וגו' (תהלים נ"ב, ז') א"ל כנה וכו' מהו דתימא ה"מ מתניתין אבל בקראי אימא לא מכנינן קמ"ל. שם מ"ז רע"ב לפי גי' רבינו בע' תר א' תרתם וגניתם באהלו של מקום א ל א ש כ י נ ה [11]) ורבינו הלך בשטת ר"ח כי כן מצאתי בכ"י פי' ר"ח (בקובץ כ"י אנג' דף ס"ח.) תרתם וגניתם באהלו של מקום ו ה א י ד כ ת י ב (דברים א', כ"ז) ב א ה ל י כ ם ב כ י נ ו י ה ו א. ספרי בהעלתך פ' ק"ה אלא שכינה הכתוב וכן אי' הרבה פעמים שכינה הכתוב בי"ח תיקוני הסופרים שהביא רבינו בע' כָּבֵד ושם ציינתי כל המקומות ע"ש — ביצ' ל"ג סע"ב מכניא ט"ס עיי"ע כנף ב'. ובאתפעל בתרג' ישעיה א', ד'; יחזקאל כ"ט, ז'. והשם כִּנּוּי בל"ס כּוּנָיָא ובל"ע كنية Beiname שם לוָוי בין של מ ק ו ם (שבועות ל"ח סע"ב סנהד' פ"ז מ"ה דנ"ו רע"א תר"י ויקר' כ"ד, ט"ו) והפכו שם המיוחד שם המפורש סוטה פ"ז מ"ו, ובקבוץ סנהד' נ"ו. שבועות ל"ה.

---

[1]) ועוד בע' כעך לפי גי' כ"י ו"ו ע"ש — וכן בע' שתית שציין רבינו זה מגיטין ע'. הנ"ל איתא בדפ"ר פיז' ובאסיל כ ו נ א ובדפ' וויניצי' ואמש' איתא בבי"ת. [2]) ובעירובין בדפ' שונצי' בגמ' וברש"י כווני. [3]) בדפו"ו אי' עוד בגמרי' ויש למהוק כי משנה היא. [4]) בנו"ג היו אומרים אבל בסוטה פ"ז מ"ו אי' כבערוך. [5]) בנו"ג קצת בלשון אחר ורבינו היה מקצר אבל ממה שכתב רש"י ה"ג נראה שהיתה גם גי' אחרת. [6]) וכן מוכח הסדר משט"מ ב"מ שם אבל בנו"ג יש סדר אחר ע"ש. [7]) לפנינו לי'. [8]) השלמתי עפ"י ע' קלן ד' כי שם הביא זה המאמר וסיים כ ב ר פ י ר ש נ ו ב ע ' כ ן ע"כ. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר. ובשדפ"ע בלי דיוק תגלה. וא"כ הכינוי בקראו בגוף נסתר וכן מפורש בירושלי' מגילה פ"ד דע"ה ע"ג המכנה בעריות בערייתא דאבוי ובערייתא דאימיה ורש"י במגילה פ"י בע"א. [10]) ונעלם זה מהחי' איזלער בט"ר ח"א 118. [11]) בנו"ג ליתא וכן לי' בילקוט דברים רמז תת"ה וכן לא הביאו בעל ד"ס בין שנויי הנוסחאות.

ל"ו. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג: בין של דברים ולרוב בקבוץ עיין דוגמאות בנדרים פ"א מ"א והלאה. — ובענין כינוי יכה יוסה עיי"ע יוסה] —

כֵּן (= כֵּינִי = כֵּין הִי בהשטמת הה"א פי' כן היא (so ist es בירושלמי (ירו' פיאה רפ"ב דט"ז ע"ד ירו' כלאים פ"ב דכ"ח. ירו' חלה פ"א דנ"ז ע"ג, ירו' עירובין ספ"ה דכ"ב סע"ד, ירו' יבמות רפ"ט ד"י. ושם פי"ב די"ב ע"ג, ירו' סוטה ספ"ט דכ"ג. ועוד זולתה) כיני מתניתא. פירוש כן היא מתניתא. *[אחי"ה וכג"ה ירוש' ב"מ רפ"ג ד"ט. ואין כיני. והרבה בל' תמיהא ד"ט ירו' פיאה ספ"ב די"ז. וכיני אלא כיני, ושם פ"ג די"ז ע"ג כיני שבת. ירו' שבת פ"ז ד"י: או כיני. ירושל' קידושין פ"א דנ"ט ע"ג וכיני. ועוד בהרכבת הָא בראש הָכֵינִי פי' הא כן היא עיי"ע הכן ב'] —

* כָּן (hier, da) קצור מן כָּאן והרבה בהרכבת מי (= מן): מיכן עיי"ע כאן.

כּן (לפע"ד מלש' ערבי حنا, حنى פי' כפף וכרך flechten, winden; כִּינִים, כּוּנָנִיּוֹת Krümmungen, Windungen) בס' אלו טרפות בגמ' יצאו בני מעיה (חולין נ"ו סע"ב) הוא עשך ויכוננך (דברים ל"ב ו') מלמד שברא הקב"ה כונניות באדם כיון שנהפך [1] אחד מהן אינו יכול לחיות. בויק"ר פרשת אשה כי תזריע (פי"ד) א"ר סימון מעיה של אשה עשויין כינים כינים [2] פיקין פיקין [3] חבילין חבילין. בריש השוחה בפ"ד במכשירין (מ"א) ובחבל שהוא מכונן על צוארה. בפ' ז' בפרה (מ"ז) המכנן את החבל על יד על יד [4] כשר. פירוש המסבב את החבל על ידו בטבעת וכורכו על יד על יד מעט מעט [5]. הדורא דכנתא (חולין קי"ג:) כבר פירשנו בערך הדר. *[אחי"ה ר"ל הדורא (ח"ג, קפ"ח) וכיון רבינו לפ"א דאי' שם כלו' המעין הדקין המסובבין זה על זה והביא ראיה מפרה הנ"ל המכנן את החבל ולכן פי' גם כאן לנכון המכנן: המסבב . . וכורך והוא עפ"י פי' רה"ג בסד"ט 29 וז"ל המכנן פירוש כגון שדולה את המים בחבית וכורך את החבל על ידו שהוא מכין אם מעט מעט כשר שעל (ידיו) [ידו] דהכין גרים' ע"כ וכבר הגיה מו"ל שצ"ל דהכי גרסינן בשבת (קנ"ו.) א"ר חסדא על יד על יד. אבל מלת שהוא מכין הניח בלא ביאור ואינו מענין הכנה והזמנה כמו שטעה לחשוב לעווי (עמת"ל II, 352) כי אם הוא ל"ע حن פירוש בקל ונחת leise, gelind ועל יד טלה ערבית פי' רה"ג על ידו כלומר כורך בנחת היינו מעט מעט ואחר מלת שהוא נשמט לפע"ד: „בל' ישמעאל" או „במיית". ונגזרה המלה מל"ע והשם כינים = כונגיות [6] פי' כריכות Windungen וכן בל"ע حانة ולפי זה תתכן יותר גי' הילק' כנין אבל בפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגיילי' דף שי"ד) פי' כונניות: תיקונים ע"כ וא"כ הבינו מפעל כּוּן, כָּנַן ורש"י פי' מלשון ואת כנו היינו בסים ע"ש. וכן הבין ר' שמעון בן יהודה בספרי (האזינו פ' ש"ט) שדרש ויכוננך: הושיבך על בסיסך. ועוד בספרי שם דרש ר' יהודה ויכוננך: עשאך כוין כוין, (בילקוט כיון) כלומר חללים ונקבים כהחלונות, ור"מ דרש שם (ובחולין שם) ויכוננך: כרכא דכולא ביה כהניו . . נביאיו . . סופריו וא"כ מלשון מכון ואולי כיון ג"כ לל"פ خانه חדר ובית מושב וכן פירוש קינין קינין לפי' גי' ויק"ר כלומר חדרים חדרים עיין מ"כ שם — והפועל מְכוּנָּן gewunden אי' ג"כ בתוספת' מכשירין ספ"ב] —

כַּנְּן (= כַּנּוּן בל"ע كانون קדירה שמשימין בה גחלים Kohlentopf) בס"ג דפ' כירה (שבת מ"ז.) וכביצה בפ' יום טוב בגמ' מביאין שלמים (כ"א:) מטלטלינן כנונא אגב קיטמיה. פי' מחתה שעושין בה המוגמר. אגב קיטמיה דחזיא לכסות בה צואה. וכן בל' ישמעאל כאנון. — (א"ב פירוש בל"י סל קערה ודיסקוס). *[אחי"ה כונתו על ל"י κανοῦν ואינו נכון לפי הענין, והצדק עם רבינו וכן פי' הרמב"ן בחי' לשבת מ"ז. וכנונא הוא כלי נחושת הנקרא אלכנון בל' קדר. ועוד שם פירוש כנונא מחתה וכן פי' ר' נתן בעל הערוך ע"כ וממה שלא הביא הרמב"ן בשם הערוך כי אם בשם עצמו כי בל"ע נקרא כנון משמע שלא היה לפניו ובאמת לי' הסיום בדפ"ר — ורש"י פי' לנכון לפי הענין בביצ' כלי שמשימים בו הגחלים ובכתב יד רש"י שנותנין בו נחלים (ד"ס לביצ' צד כ"ה.) וכן מצאתי בחיד' המאירי לביצ'. ועיין עוד בשנוי קצת בפירש"י בשבת ועיין באו"ז הל' שבת ס' סי' פ"ו והר"ן בשם הרא"ה פי' כנונא כלי הוא כעין מוליאר ע"כ] —

כַּנְגַּר (לפי פירוש רבינו מין פקועות eine Coloquintenart ולפע"ד צמח הנקרא בל"פ كنكر Artischoke) בפרק ח' שרצים בגמ' אבוב רואה [7] (שבת ק"ט:) אמר ר' יוחנן אנגרון כנגר

---

[1]) בנו"ג שאם נהפך. [2]) בנו"ג קינין קינין אבל בילק' איוב רמז תתק"ה כנין כנין. [3]) בילק' שם פוקין פוקין. [4]) וקצת מוכח כן מפי' רה"ג אבל בנו"ג רק פעם אחת על יד ועיי"ע יד א'. [5]) וכן מוכח מפי' רה"ג ועיין פי' הר"ש למכשירין ופרה שם כי פי' כן משם עצמו. [6]) בספרי הגי' כנונים כנונים מבפנים והוא הנכון ופי' ווינדונגען. [7]) כ"ה בכ"י.

ותירייקי [1]) מעלו בין לנילויא בין לכשפים. פי' בתשובות יש במקומינו דבר שיוצא מאיליו ויש שקורין אותו כנגר חרזוק ל א ל י [2]) והוא מר ובל' ערבי חנטל וכששותין אותו מתיר כריסו והן הן פקועות. (א"ב פי' בל"י זרע מין עשב נמצא כמעט בכל הגנות וריחו טוב ויש לו סגולות ברפואה ועשנו מנגד הכשפים ומבריח הנחשים). *[אחי"ה ועם פי' רבינו מסכים מהר"ם לונזאנו בכתבו במעריך וז"ל כנגר קולוקינטיד"א בלעז ובערבי חנטל והן פקועות שדה ע"כ והנה חנטל הוא ל"ע حنظل κολοκυνθίς והוא מין פקועות וכבר הארכתי בע' אנגירון לפרש דברי הערוך והגהתי שם בכמה אופנים [3]). שוב ראיתי באו"מ לוואולירס I, 668 כי חנטל (حنظل) של ערבי מבואר ע"י خربز، خربزة روباه פי' קשואים של שועל שמראם אדום. ומעתה דעתי להגיה במקום חרזוק: חרוזק (ו במקום בית) והוא ממש خربزة פי' קשואים ומלת לאלי הוא ג"כ לשון פרסי لالى פי' א ד ו ם ומה מאוד כנים דברי הערוך כי יש שקורין מין פקועות כנגר. [ו י ש ש ק ו ר י ן] חרוזק לאלי כלומר קשואים אדומים (או עגולים כפנינים כהוראת לאלי בל"פ) ובאמת נקראו קשואים אדומים ועגולים גם בל"פ الجيرة אנגיר והוא לפע"ד אנגירון ואחד הוא עם כנגר. ועוד יש כנגר אחר עיי"ע בכריא ח"ב צ"א ומ"ש. וכל זה כתבתי בשטת רבינו אבל עתה הוברר לי כי כנגר הוא ל"פ הרשומה בתחלת הערך והוא צמח הנאכל לאדם ומברכין עליו בורא פרי האדמה כדמוכח מבה"ג הלכות ברכות פ"ו דף ח' רע"ב (שהרנג) [שהרנג = ساه دانه בל"פ זרעוני קנבוס ראויים לאכילה ובלשון ערבי ساهدانج شاهدانق] ו כ נ ג ר בורא פרי האדמה. וזה הצמח كنكر נקרא בל"ע حرشف (עיין לעף פפנצ"נ 293). ואולי זה חרזוף (במקום חרזוק) של ערך הנוכחי — ור"ב כיון אולי לל"י κάγχρυς [Rosmarin, —

כַּנְדֵּי (לפע"ד [4]) מל"פ كنده צמחים קשים בלא"ש (verhärteter Auswuchs, Warze דקיימי כנדי כנדי בפ' אלו טרפות (חולין מ"ח רע"ב) כבר פירשנו בע' טנר.

כַּנְדֵּי (הקבוץ מן כַּנְדָּא פירוש כמו גונדא מל"י κάνδυς וכן בל"ר אמצ' med. pers. Oberkleid (candys, candis בפ' ואלו מגלחין בגמ' דסמוך ר' אליעזר (מ"ק פ"ד.) אמר ליה לשמואל נח נפשיה דרב קרע עליה תליסר כנדי מאני. — (א"ב מלה זו בגירסאות שלנו איננה ופירושה בל"י מין לבוש פרסי). *[אחי"ה אמת שלי' לפנינו כי אם תריסר מאני ובכ"י מ' תליסר ב ג ד י מני ונשתבש מן כ נ ד י מני וכ"ה באמת בהל' ריצ"ג הל' אבלות צד כ"ט ובתוה"א לרמב"ן שער הקריעה צד י"ז סע"א וכ"ה בכ"י רש"י (עיין ד"ס במקומו). ובפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') אי' כברי מאניה וצ"ל כנדי מאני. ומצאתי בחי' הריטב"א וז"ל והא דאקשינן מדשמואל דקרע על רב תליסר כנדי מ פ א משום דקנדי מאני היינו חבילות של בגדים וכו', וצ"ל כנדי מאני (בשתי פעמים) אבל אינו חבילות של בגדים כי אם ח ל י פ ו ת בגדים כדאי' בכ"י רש"י אצל ד"ס שם. ובענין גזרת המלה עיין מ"ש בע' גנד (ח"ב, שי"ז) וס' טראכטען לברילל 59 אבל מ"ש בענין غنده אין למלה זו שייכות לכנדי] —

כַּנְדֵּי (קבוץ מן כַּנְדָּא לפע"ד מל"פ كندو, كندوك ונעתק לל"ע كندوج כלי יוצר töpfernes (Geschirr בפ' כל שעה בגמרא חמץ של נכרי (פסחים ל'.) דאמר שמואל להנהו דמזבני כנדי אשוו וזבינו פי' „אגני דפחרא". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח לפסחים ושם אי' אשוו ז ב י נ ו כלומר מכרו בזול וכו', ובכ"י מ' אשוו זביניכו וכ"ה ברש"י ובתוספו' סוכה ל"ד: ד"ה ולידרוש ובנו"ג אשוו זביני אכנדיכי וג"ל לקיים גי' ר"ח וכצ"ל בערוך כי אשוו הוא צווי מן ל"ע سوى פי' נעשה שפל וזול ושעורו מכרו בזול. והמלה אכנדיכי כדאיתא בש"ס היא כנדי בכינוי כלומר כלי יוצרכם מל"פ הנ"ל וכן מובנו של אגני דפחרא עיין ערך פחר במו"ע. וממנו התואר כנדוקא פי' עושה כלי יוצר עיי"ע במו"ע] —

☞ כנד[י] (?) רימין כנדי (ברכות מ' סע"ב) כן כתוב בנוסחאות. בעל הערוך גרס כנרי ע"ש [5]).

☞ כַּנְדּוּקָא (מל"פ כַּנְדּוּק עיי"ע כנדי ג' פי' יוצר Töpfer) מסכת חולין פ' אלו טרפות (מ"ט:) מניומין כנדוקא איגלי ליה (כנדוקא) [צ"ל בסתוקא] דדובשא פירש"י מוכר כדים. ואולי גרסינן פנדוקא כמו פונדקי או כוורדקא שפירושו מבשל. *[אחי"ה הביא דברי ר"ב בעל סד"ה בע' מנימן (קל"ז: בד' ווארש') והיה לר"ב להביא ס"א בע' כואנגר עיי"ע הבא אבל לא הוצרכנו לתקונו כי המלה ל"פ הרשומה היא כאמור ועוד עיין מ"ש

---

[1]) בענין שנוי הנוסחאות עיי"ע אנגירון (ח"א קל"ח:) ומ"ש ובנו"ג ואבנגר. [2]) כן הוא בדפ"ר, ובשרפ"ע לאילי. [3]) ושם בח"א, קל"ט. שורה י"א מלמטה צ"ל بجور במקום نجور. [4]) לעווי טעה לגזרו מע' כנדי ג'. [5]) והדין עם בעל הערוך.

בע' בסתק (ח"ב קל"ו.), ופירש"י אי' בשם שמעתי, וכפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ש"ח סע"ב) אי' כנדוקא: עושה דבש למכור ע"כ ושיער כן בנפשו ממה דסמוך בסתוקא ד ד ו ב ש א. וביוחסין השלם (צד 166) גרס מנימין בנקודא פי' שהיה מוכר כדים לפני רבא ע"כ וזה כפירש"י והיה צריך לגרוס כרש"י, ורבינו בערך בסתק גרס לנכון ע"ש] —

* כונדקא (?) בע' כואנגר הביאו רבינו בס"א כפי ני' דפ"ע וט"ס הוא עיי"ע כואנגר ומ"ש.

כִּנָּה (= כִּינָה מל"ם כנם כנים רק בקבוץ וכן בל"פ كنه (Laus, Insekt בפ' ט' בפרה (מ"ב) הדירה והכנה כבר פירשנו בע' דרא. *[אחי"ה עיי"ע בח"ג, קל"ט: ומ"ש כי דירא ג"כ ל"פ הוא ונרדף עם כנה והוזכרו יחד פ"ט בפרה מ"ב וכן בתוספת' כ"י אירפ' תרומו' פ"ז הל' י"א האוכל את הדירה .. ואת הכנה שבתבואה. ובל"מ נפקד הנפרד יחיד ואי' בדרז"ל עוד בשבת י"ב. ק"ז: ההורג כינה בשבת וכו', חגיגה ה' סע"א ההורג כינה בפני חבירו וכו', עירובין ס"ה, אי קרצתן כינה וכו', עיי"ע קרץ ב' גיטין ס"ט סע"ב כינה דזכר ונקבה, יבמות י"ט. כינה מהו שתחוץ. שבת פ"ב רע"א לא קטיל לכו כינה אמנא כ"ה בכ"י מ' ובנו"ג כינא אמנייכו. שם: ק"ז: כינה אין פרה ורבה .. כינה פרה ורבה עיין תוספות שם י"ב. ד"ה שמא שהעלו כי זו שאינה פרה ורבה היא כינה הרוחשת. ושם נקרא פרעוש: כינה הקופצת ועוד שחורה הקופצת. והקבוץ שבת ק"ז: ביצי כינים, פסחי' קי"ב: כינים לבנים, ב"ק פ"ב סע"א כינים שבבני מעיים. קהל"ר פ' ברכות הטובה: אף כי אנוש רמה (איוב כ"ה, ו') אלו הכנים שבחייו ובתוספ' שבת שם הגי' אלו כנים שבראש. אסת"ר פ' בשנת: י' חלקים של כינים בעולם תשעה בפרסיים ואחד בכל העולם בקידושין מ"ט: איתא י' קבים כנים ירדו לעולם תשעה נטלה מ ד י] —

* כָּנוּנִי וְכָנְווּתָא (לפע"ד מל"ם כָּנוּן שם חודש ונקרא כנון קַדְמָיָא החודש December וכנון אַחֲרָיָא החודש (Januar ובשני החדשים אלה חגו הסוריים חגיהם וכבר חו"תי דעתי בזה הענין בח"א, רנ"ח בע' אקניתא בחנוני עש"ה לפרש על ידי שמות הנ"ל כנוני וכנוותא דירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ב[1]).

כְּנָיָא (שם עוף לפע"ד כָּנְיָא פַּרְוָא בל"פ حنيا پروا פי' משורר בעל כנף der beflügelte Sänger ונקרא כן העוף (Nachtigall בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולין ס"ב סע"ב) אמר רב כהנא כניא פרוא אסיר וסימניך פרוא מגושה (יומא ל"ה רע"א), (א"ב בנוסחאות כתוב בוניא). *[אחי"ה והיה לר"ב להוסיף בנו"ג בוניא ש ר י פרוא אסיר וכן לא העיר בע' בוניא ואולי גם לפניו לי' כמו שלי' לפני רבינו בכל הדפוסים וכ"י וא"כ שני השמות שם אחד הם וממש כן הוראתם בל"פ משורר בעל כנף ונקרא עוף הנ"ל בל' פרסי ג"כ مرغ طرب המשורר מנעים זמירתו ורב כהנא בחר לו זה הכינוי כדי לתת עליו סימן פרוא מגושא ועיי"ע פרוא ובפירש"י וכן בפי' רגמ"ה כ"י חולין (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שט"ז סע"ב) הביא זה הציון מיומ' הנ"ל ופירש פרוה אמגושא שמכשף עשאה (את בית הפרוה) ע"כ ומרוב נעימות הזמירות יפה מכנה העם את העוף נאכטיגאלל בשם מכשף וכן נקרא בל"פ مرغ جادو עוף מכשף Zaubervogel. והה' לעוויזאהן פי' בע"א בספרו זאאלאגיא 182 אבל בלי ספק שמות פרסיים הם ועיי"ע אנדרפתא, כר אדא ב', הרגוגה, חבה א'] —

* כנכב ט"ס עיי"ע כבכב.

כְּנִמָּא (= כְּנִימָא, כְּנִימָה אולי משרש עברי כנם עיין או"ם לפירשט וכן בל"י κνῖπες In-sekten, Ungeziefer) בריש חולין בגמרא וכולן ששחטו (חולין י"ג רע"א) הא אמרה רבי יוחנן חדא זימנא בריש פ' אחרון דמכשירין (פ"ו, מ"א וכ"ה בתוספ' מכשירין רפ"ג). המעלה פירותיו לגג מפני הכנימא[2]) פי' תולעים שבפירות ושמן רצינתא כדאמרינן (ב"ב צ"א סע"ב)[3]) בסלמנטון, פ"א כינים כדכתיב (שמות ח', י"ג) ותהי הכנם באדם ובבהמה. *[אחי"ה וכפ"א איתא בפירש"י בחולין ובר"ש למכשירין, ורש"י לועז שם: כיצונ"ש שבפולים ועדשים וכן לועז בחולין ס"ז רע"ב זיזין כוצונ"ש והוא Holzwurm; cosson, cusson. — ולפי פירוש ראשון בערוך כנימא: תולעים קצת שלא בדיוק הוא שהרי מצאנו חילוק ביניהם ירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד והן שהרכיבו מן הכנימה אבל אם הרקיבו מתולעין וכו', אבל יפה דייק שהן ב פ י ר ו ת כדאי' בספרי עקב פ' מ' לא כנימה ולא רקבובות תכנס בפירות וכו' ושם: כשם שאני נותן בשדה

---

(1) וכן פי' לעווי בעמת"ל ח"ב 349 מבלי שהזכירני. (2) בנו"ג וכן בתוספ' כתב' יד אירפורט הנ"ל וכן בעה"ק כנימה. (3) ועיי"ע דרה, סלמנטון, רצן וסד"ם לרה"ג לפרה פ"ט, מ"ב.

כנימה ורקובית בפידות וכו' והקבוץ שהש"ר פ' נפת דרש לא בלתה (דברים ח', ד') ולא היו עושין כְּנָמִיּוֹת] —

☞ כְּנֵמָא (הורכב מן כֵּן ומא so nämlich או מן כ' פי' כמו ומן נֵמָא = נֵימָא = נֵימַר (wie folgt, wie wir sagen werden בעזרא (ד', ח'). וכנמא פתגמא (ה', י"א), כנמא (אסכנא) [1] [צ"ל אמרנא] (שם ה', ד'. ט') פי' כן. וענין כנמא כמו: כן מה. פי' אחר כמו שנאמר [2].

כָּנַס (מל"מ וכ"ה בל"ס כְּנַס ונרדף עם כנש פי' ענין גניזה ואסיפה einsammeln וגם עוד מענין הוראת ל"ע كنس = خنس בא באוהל או הביא לאוהל במקום טמון והושאל לרז"ל לנשואים עיין בפנים וש"נ שמות ופעלים) בריש מגילי' (פ"א מ"א) מקדימין ליום הכניסה. פירוש „יום שני ויום חמישי נקראו יום הכניסה מפני שנכנסין בני הכפרים בכרכים כדי שיתפללו בצבור ויקראו בספר תורה" [3]. ובפרק י' בכלים (מ"ח) הָיו בכונס משקה השרץ בעליונה כולן טמאות. בס"ג דפ' המצניע (שבת צ"ה:) ניקב בכונס [4] משקה טהור מלקדש מי חטאת פירוש נותן מים בספל ומשקע הכלי בתוכו ממקום הנקב אם יכנס המים בתוכו זהו נקב בכונס משקה [5]. בפ' המקבל בגמ' המקבל שדה מחברו ולא עשת [6] (ב"מ ק"ה סע"א) כל שאין כונס שלו רואה פני חמה פירוש כונס שלו אמרינן כדי שתעמוד בו הרחת (שם סוף העמוד) [7] והוא כגון נעיצת חנית [8] בארץ כך זה כשנועץ הרחת בכרי של תבואה אם הוא [כרי] [9] גדוש ועולה עומדת הרחת ואם הוא מעט נופלת לפיכך באנו לדקדק איזה צד של רחת נועץ בכרי הצד שהוא יד של רחת והוא דק או הצד הרחב שיש בה כמין מסגרת קטנה משני צדדיה שזורה בה תבואה וקיבול הרחת של גרנות נקרא בית כינוס כדתנן בפרק ט"ו [10] (מ"ה) זה הכלל העשוי לקבלה טמא [11] לכינוס [12] טהור [13]. בר"ג דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ג סע"א ורע"ב) אמר ריש לקיש פועל בכניסתו משלו ביציאתו משל בעל הבית. פי' פועל של תורה משיזרח השמש עד הערב כדכתי' (תהלים ק"ד, כ"ב, כ"ג) תזרח השמש יאספון ואל מעונתם ירבצון, יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב. וזה הפועל שמשכים בבוקר ועושה מלאכת בעל הבית קודם זריחת השמש חסד עושה עמו ומוסיף משלו לבעל הבית וזה שמניח בעל הבית הפועל מבעוד יום קודם הערב חסד עושה עמו ומניח משלו. וכן מפורש בב"ר פרשת ע"ג (ע"ב) ויבוא יעקב מן השדה בערב [14]. ובס"ג דברכות (ס"ג.) מפורש

---

1) וכ"ה בטעות אצל רמ"ל. 2) ועיין מ"ש בע' אימא ח"א, קי"ב. 3) הועתק מפירוש ר"ח (בש"ס ווילנא) וכן פירש רש"י ועיין ב"ק פ"ב. 4) וכן הוא ברפ' שונצ' ובכ"י א"פ (ד"ס שם) אבל בנו"ג ככונס וצ"ל בכונס וכ"ה בנדה מ"ט: ובחולין ק"ז. ברש"י. 5) וכן הוא בפירוש ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא בדף צ"ז.) ושם: מביא ע ר י ב ה. ובנדה שם הוא פלוגתא כיצד בודקין כלי חרס לידע אם ניקב בכונס משקה ע"ש ובתוספי' שם ד"ה אם. 6) כן הוא בדפ"ר ובירושלמי אבל בשדפ"ע עשה ובמשניות ובש"ס בבלי עשתה. 7) והוא מימרא דרי' יוסי ברי' חנינא וזה ביאר ר' אבהו על ידי: כל שאין כונס שלו וכו' וזה כונת רבינו בקצור לשונו. 8) בשט"מ בשם ר"ח אשר ממנו הועתק כל הפירוש איתא דתפת וצ"ל דחנית. 9) וכ"ה בפי' ר"ח שם. 10) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד ה"ב וב"ה, ובכ"י ו"ו י"ה ונשתבש בדפ"ע י"ח. 11) בדפ"ע טמאה. 12) בנו"ג לכנוס. 13) פי' רבינו עד וקיבול הרחת הועתק מפי' ר"ח הובא בשט"מ באריכות קצת יותר ועיין עוד תוספו' ב"מ שם ד"ה ר"ח. והסיום פי' ר"ח בשט"מ כ"ה: ויש לה (להרחת) תוך ותוכה הוא נקרא כונס כלומר מכנס התבואה ברחת ואינו מניח להתפזר ע"כ ומ"ש רבינו ב י ת כינוס יש להביא ראיה מירו' ב"מ רפ"ט ד"ב. דאי' שם ב י ת מכנס. 14) ודע כי רבינו הלך גם בזה בשיטת ר"ח הובאה בתוספו' ב"מ שם סד"ה הפועל וגם ר"ח הביא ראיה מב"ר אבל כבר הקשו התוספו' שאדרבי' שם משמע איפוך ע"ש היטב בתוספי' ובב"ר ותמצא שכנים דבריהם ועיין ג"כ מ"כ לב"ר שהביא בקיצור את בעלי התוספו' וראיתי בפי' יפה תואר (במד"ר דפוס פירדא צד ת"ח ע"ג) שרוצה ליישב פי' ר"ח על אופנו שלא תקשה מב"ר שהוא היפך כדברי ר"ח וכתב וז"ל: ונ"ל שמ"ש ר"ח שבב"ר משמע כפירושו היינו מדקאמי תנאי בי"ד הגדול הוא משמע דלאו דינא דאורייתא הוא אלא ששגו מנהגם מדין הכתוב אבל לא ידעתי איך אפשר לו להלום מה שאמר וכו' ע"ש שהגית בקושיא. וכן מתמיה בעל י"ת על ערוך שהביא ראיה מב"ר ותירץ בזה"ל: ונראה דלא הוה גרס בגרסתנו אלא כדגרסינן בירושלמי תנאי בי"ד הוא ומ"ט השכמה של פועלים והערבה של ב"ה תשת חושך וגו' תזרח השמש וג' יצא אדם לפעלו וגו' דהשתא צריך לומר דיצא אדם לפעלו ראיה למה שאמר השכמה משל פועל דהא מדינא זמניה מהנץ והשכמתו קודם זה משל פועל הוא שכן נהגו ולעבודתו עדי ערב ראיה למה שאמרו הערבה משל ב"ה דמדינא צריך להעריב אצלו ומה שממהר לבוא קודם לכן תו קודם צאת הככבים משל ב"ה הוא שכן נהגו ותמהני איך לא הזכיר התוספות לשון הירושלמי הזה שאי אפשר לפרשו אלא כפי' ר"ח ע"כ. וזו הקושיא עצומה מאוד בפרט על ר"ח למה הביא ממרחק היינו מב"ר ראיה לשיטתו וכמעט עוקם עלינו את המדרש ולמה לא הביא ראיה גדולה מ י ר ו ש ל' לכן נ"ל שמה שכתב ר"ח (עפ"י המסורה של בעלי התוספו') „שכן משמע ב ב " ר" טעות סופרים נזדמנת לבעלי תוספו' וצ"ל שכן משמע ב י " ר ר"ל בירושלמי ועוד י"ל כי מצינו שהחליפו הראשונים את הירושלמי בב"ר או במדרש עיין הדוגמא בערך גט (ח"ב רע"ב בהערה) וכבר התליט מהרז"פ (מבוא הירושלי' קמ"ח:) כי מצינו בהרבה מקומות שמביא בעל הערוך מאמרים מן ב"ר ועיקר מקום מאמרים אלה הוא בירושלמי ולא הביא הירושלי' ע"ש אבל בנדן דידן נ"ל כי

אית[1]) דמכנסין[2]) פזור וכו'. *[אחי"ה בהוראה ראשונה פי' כָּנַס ענין אסיפה וצבור כל"מ ד"מ ב"ק פ"ו מ"א הכונס צאן לדיר, ירוש' מ"ש ספ"ג דנ"ד ע"ג כנסיהו בגבולין, שמ"ר ר"פ י"ז כינסן מעל הארץ, ובינוני: נגעים פ"ד מ"ג; פ"י מ"ב, מ"ג מכונס, לנקבה שם פ"א מ"ו מכונסת. והקבוץ שם פ"ד א' מד' שו"ט מזמור ע' מכונסות. ובהתפעל ובנתפעל מתכנסין תענית כ"ו, כ"ז: נתכנסו ב"ר פנ"ט, ס"פ פ"א וכ"ה בתרג' בקצת מקומות ולרוב נמצא כנש עיי"ע במתורגמן. וממנו השם כְּנֵסִיָּה Verein אבות פ"ד מי"א במד"ר פ"א והקבוץ כְּנֵסִיּוֹת אבות פ"ג, מ"י, בני כנסיות פתיחת' איכ"ר סי' י' פ' ולא אותי, וכן כְּנִיסָה בב"ר פמ"ט יום כניסה עיין ריש הערך. כְּנֶסֶת Versammlungs-haus, Synagoge ירו' נזיר פ"ז דנ"ו, כל כהן שעומד בכנסת וכו', בכורות פ"ה מ"ה, זבים פ"ג מ"ב לבני הכנסת, יומא פ"ז מ"א חזן הכנסת . . ראש הכנסת והקבוץ פסחים מ"ט רע"ב ראשי כנסיות, חולין נ"א רע"א מפטיר כנסיות עיי"ע חזן. ולרוב בצירוף בית עיי"ע בֵּית כְּנֶסֶת (ח"ב, ע"א:) וש"נ. ובל"ע كنيسة וכן בירוש' הוריו' פ"ב דמ"ו ע"ד אמרין בכניסתא וכו' ובל"ס כנישתא עיי"ע כנש. ונקרא ישראל בתואר הכבוד כנסת ישראל עיין ברכות נ"ג: שבת מ"ט. פסחים פ"ז, קי"ח: פסיקת' דר"כ פ' שוש אשיש צד קמ"ט. ובפסיק' רבתי שם פל"ז שהש"ר פ' דומה דודי ועוד הרבה במדרש. ועוד נקראה אסיפה של אנשי שם קריאי מועד שמשכה מתחלת בית שני עד מלכות יון באזיא לערך מאתים שנה: כנסת הגדולה Synode עיין ד"מ למרז"ף 3 והלאה, וקריאי מועד נקראו בשם אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה עיין ברכות ל"ג. יומא ס"ט: (עיי"ע עטר) ב"ב ט"ו רע"א, מגילה כ'. אבות פ"א מ"א; וכבר הרחיב דבורו בזה הענין לעווי במ"ע מהרז"ף ח"ד 266 והלאה ועיין גרעטץ בפי' קהלת.

155. ועוד השם כְּנוּס, כִּינּוּס das Einsammeln, Aufnehmen ב"ב ס"ח רע"א בית כינוס העצים, סנהדרין ע"א סע"ב כִּנּוּס לרשעים וכו', נדה מ"ט: כינוס ע"י הדחק, ירו' קידושין פ"א דנ"ט ע"ד מקום כינוס שער. כּוֹנֶס, וכוֹנֶס משקה עיין לעיל בערוך. בהוראה שניה פי' כנס כמו ל"ע كنس בא אוהלה ins Zelt treten וממנו הושאל לכל ביאה והליכה ובפרט לביאה בתוך חופת חתנים eintreten unter den Hochzeitsbaldachin מענין ראשון ברכו' ח', פסחים ב'. תענית י': ב"ק ס': לעולם יכנס אדם וכו', ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג כיון דכנס חדא וכו' והרבה בנפעל והפעיל שבת קל"ז: כשם שנכנס לברית כן יִכָּנֵס לתורה ולחופה ולמעשים טובים, ירושל' חגיגה פ"ב דע"ז: ובבלי חגיגה י"ד: נכנס בשלום, ושם נכנסו עיי"ע פרדס. סוטה כ"א: כיון שנכנסה, כתובות פ"ח, מ"ז הנכנסים והיוצאים, ברכו' כ"ח: סנהד' ס"ח. סנהד' ק"א. נכנסו . . לד"רו, פסיק' דר"כ צד קל"ח. איכ"ר פתיחת' סי"ט נכנסו שונאים, ילק' ישעיה ר' רמז של"ו וילק' צפניה תקס"ז נכנסו גוים. שבת קל"ז: להכניסו בבריתו של א"א, ירו' ברכות פ"ט ד"ד. עיי"ע חף"ג', שבת קי"ח סע"ב עיי"ע אם ד' (ח"א, קי"א), ושם: יהי חלקי ממכניסי שבת וכו', כתובות ג' סע"ב מכניסין את המת וכו', איכ"ר פתיחת' רסי' י"ז מכניסים את המתים וכו', ויק"ר פכ"ט מכנים בזו ומוציא בזו. בהשאילה ירושל' יבמות פ"א ד"ג. אתם מכניסים ראשי בין ההרים הגבוהים. ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: למה אתם מכניסין עצמכם למספק הזה. ובהתפעל ב"ר רפי"ב מתכנסין ויוצאין ילקוט תהלים רמז תתל"א (בשם הפסיקתי) מתכנסין מה"ש אצל הקב"ה. ומענין שני פי' נשא אשה heirathen, ehelichen ברכות ט"ז סע"א הכונס את הבתולה וכו', כתוב' ג': ברביעי כונסה וכו' שם לכנוס בשלישי, שם י"א: י"ב. כנסה בחזקת בתולה, פ': וש"נ כְּנָסָהּ,

כבר מצא רבינו נתן גי' המשובשת בפי' ר"ח מלת בי"ר (תחת בירושלמי) והוא טרח למצוא המקור שהוא בב"ר פ' ע"ג (לפנינו ע"ב) ואגב ריהטא לא דק היטב במח"כ כי משם אדרבה ראיה לסתור פירושו שהוא פי' ר"ח כאמור. ואולי הרגיש בזה רבינו בעצמו כי בעי' פעל רמז על ערך הנוכחי והוסיף להביא פ"א היפך לשיטתו דכאן וזה יען שחזר מפירוש זה כי מב"ר נדחה פירושו דכאן. ובכ"ז קצת צ"ע למה לא הביא רבינו ראיה לשיטתו דכאן מהגדה דתהלים שהביא לפעמים (בתשעה מקומות כמו שאראה לדעת אי"ה בספר מפתח לערוך השלם) כי בשו"ט מזמור ק"ד אי' בזה"ל ר"א ולעבודתו עדי ערב א"ר אבהו בשם ר"ל מכאן אמרו חכמים שתהא היציאה של בעל הבית והכניסה משל פועל שצריך הפועל שתזרח לו השמש בשדה במלאכתו וצריך בעל הבית שתהא (משקיע) [נ"ל משפיע] הפועל להיות בביתו ע"כ. וזה ממש כשיטת ר"ח ורבינו. שוב ראיתי בשט"מ לב"מ שהובאה בין יתר השטות (ראב"ד תוספי הרשב"א, וריטב"א) גם שיטה אחת בזה"ל ואחרים פי' פועל בכניסתו למלאכה בבקר וכו' וכו' עד וזה פי' נכון וכן משמע במדרש תלים ולעבודתו עדי ערב מכאן אמרו חכז"ל שתהא היציאה של בע"ה והכניסה של פועל וכו' וכו' ושיהא בע"ה משפיע את הפועל בעיר ע"כ וכן אמרו בירו' עכ"ל, כל זה הביא בעל שט"מ בשם הריטב"א (ולפנינו בחי' הריטב"א לב"מ ליתא): ואולי תחת „ואחרים פי'" צ"ל ור"ח פי' ואז הכל על מקומו יבא בשלום. הארכתי בראותי כי בעל הפשב"ע לא הרגיש מכל הענין הנ"ל מאומה. [1]) בנו"ג בשעת ובכ"י פ' ובתוספתי ברכות ספ"ז בעת ואולי כצ"ל גם בערוך. [2]) כ"ה בדפ"ע חוץ מדפ"ר ושם דמכניסין וכ"ה המכניסין לפנינו אבל בב"נ כבדפ"ע שמכנסין ובכ"י פ' ותוספי שם המכנסים.

שם ק"ט רע"א או כנוס או פטור, ירו' עירובין פ"ג דכ"א: ירו' גיטין ספ"ז דמ"ט, ומיכנסניך (בירוש' גיטין בט"ס ומנכסיך) ליום פלן . . ולא כנסתיך וכו', ירוש' כתובות רפ"א דכ"ד ע"ד בשכנס, ושם אילין דכנסין ארמלן צריך לכונסה (צ"ל לכונסן, וכ"ה בירו' יומא פ"א דל"ח סע"ד) מבעוד יום וכו', ירוש' יבמות רפ"א ד"ב: רצה לכנום לשם תואר כונס לשם ממון כונס, ירוש' סוטה פ"ב די"ח: שומרת יבם וכְנוּסָה. נפעל ירוש' יבמות פ"ד ד"ו: קהל"ר ט', ט' היכנסי וגדלי את בני אחותיך ובשמחות פ"ז בהתפעל התכנסי. ותגדלי וכי'. והשם כְּנִיסָה בענין ראשון הפכו יציאה. עיין ברכו' פ"ד מ"ב סוכה כ"ט. ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג במד"ר פי"א. וכן בענין שני כתובו' פ"ח מ"ד בכניסתה . . ביציאתה. שם י"ב. ב"מ ק"ד. כניסתן לחופה. ושם המופשט הכנסה עיי"ע. — מיני כניסות ט"ד עיי"ע כבס ב'] —

* כָּנַם (נ"ל מל"ע خنس ענין כבישה וכפיפה ע"י דריכה (ein- zusammengedrückt sein ירושל' עירובין פ"א די"ט: רואין אותו כילו הוא כנוּס, ירו' סוכה פ"א דנ"ב. אפי' כנוסה כמה וכו'. מדות פ"ג מ"א כונס ועולה במדה זו. ובינוני פעול תוספת' אהלו' פ"א הַכָּנוּס בו עיי"ע שפוד. והשם כּוֹנֶס (בל"ע خانس) ירושלמי עירובין רפ"ז דכ"ד סע"ב עיין ערך כֶּבֶשׁ.

* כְּנַע (מל"מ כָּנַע קרוב להוראת כרע פי' ענין השפלת רוח (sich beugen, demüthigen בבינוני פְּעִיל ירו' תרומות ספי"א דמ"ח: על ידי דאינון כְּנִיעִין (הפכו פחיזין). אתפעל: מ"ק ט"ז: ולא אִיכַּנְעָא מקמיה ותי"ו מובלעת. ב"ר פל"ג לא איתכְּנַע . . איתכנעת מיניה. ירושל' תענית פ"ג דס"ו ע"ג מתכנעין . . לא מתכנעין עיי"ע דרום (ח"ג, קנ"א).

* כנעה (?) ירו' נדרים רפ"ג דל"ז סע"ד והא כנעה מלי קיטרין ט"ס וצ"ל ננעה פי' צומח הנקרא Minze עיי"ע מנתא וע' נענע. והח' לעווי טעה לומר שהוא כְּנָה!

* כְּנַעַן נאמר לשון כנען על שפת הסלאויים (slavisch) עיי"ע פרגין ומ"ש במבוא VII ועתה הוברר לי כי כבר משתמש בזה הדבור רגמ"ה ז"ל כי כן מצאתי בכמה מקומות בכ"י שהביא רגמ"ה זה הלשון ובפרט בפי' לחולין ד"ם לדף ח': (בקבוץ כ"י אנגייליקא דף פ"ד סע"א) לא ליסחוף איניש כפלי משמע זו כפלי שהוא נוטל מבשר אחד ואינו טַרִיבוֹנוֹ בל' כנען וכו'. לדף מ"ז: (בקובץ כ"י שם דף ש"ז:) מוריקא כרו שותא הומלון כמין בל' כנען. לדף נ"ד. (בקובץ כ"י דף שי"ב.) אינימא (מכסה) [מכפא] דידה וכו' פַלְצָה בל' כנען וכו'. לדף ע"ו. (בקובץ כ"י דף של"ה.) ערקומא שקורין בלש' כנען טינ. והרבה משתמש בל' כנען האו"ז עיין ד"ם הל' חלה סי' רט"ז פרגין פי' בערוך מקוביצ"א בל' כנען ועיי"ע פרגין והגי'. שם הל' חליצ' סי' תרס"ו והמנעל וכו' בל' כנען פט"א. הל' שבת ססי' ס"ב ברד . . בל' כנען לוד. שם סי' ס"ז חגורות . . בל' כנען זקיב"ה. שם סי' ס"ח דפוס של מנעל בל' כנען קופיט"א. סי' ע"ח סק"ג פוקסת וכו' בל' כנען פוט"ץ ועיין סי' פ"ד ס"ק י' פוטי"ץ. סי' פ"ג ס"ק ט"ו עלוקות . . בלש' כנען פיוצ"י [1]. סי' פ"ד ס"ק ד' בת נפש . . בל' כנען זפונ"א. ה' יו"ט ר' סי' שס"ב תנור . . בל' כנען אוש"ג ועוד זולתם — ובענין הכנוי ל' כנען ערך לי מכתב ידידי הח' האכמוטה ראב"ד בוועספרים וכתב וז"ל עיינתי בע"מ של היינזיאום והוא אמר ג"כ שמלת Sclave נגזרת מן Slave בעבור שהגרמנים מכרו שבויי הסלאוּוען לעבדים ולשפחות . . וגם רמז יש על עבד עבדים ובמכתב לר' חסדאי אשר ערך למלך כוזר כתוב וז"ל ומהם (המלכים) מלך אשכנזי ומלך הגבלים שהם אל צקלאב ומלך קשטנטינה. והגבלים הם הסלאווען ע"כ ועיין עוד מאמר אורהיימיש להח' שפיטצער ראב"ד בעססעק.

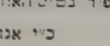
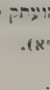
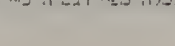
כָּנָף (מל"מ וכן בל"ע كنف בל"ם כְּנֵף, כַּנְפָא אבר והושאל לפאת בגד וזולתו ,Flügel, Arm Zipfel, Saum ועוד עיין בפנים) בר"ג דיבמות (ד'. ועיין מ"ט.) כנף שראה אביו לא יגלה. פי' אביו שאנס אשה וראה כנפיה לא יגלה אותו בנו. בפ' ערבי פסחים בגמרא ואפי' מן התמחוי (קי"ג.) מאה קרי בזוזא תותי כנפיך [2] פי' [3] ק' קרי בזוזא במתא ונזדמן לך קרא בשדה [אל תזלזל בו] [4] והביאהו בידך. פ"א כשנותנין הוצאה מיד קח אותה. פ"א כשנותנין לך הוצאה בזול ותקנה אותה שים אותה תחת כנפיך שלא יראה אותה אחר ויהיה לך עין הרע [5]. בריש ואלו טרפות בגמ' פסוקת הגרגרת

---

1) וכן בלי הונגרי Blutegel, piócza. 2) וכ"ה באה"ת ושם ותותי. 3) נ"ל שצ"ל קודם פי': ס"א ק' קרי בזוזא במתא וכ"ה לפנינו ושם הסדר במתא בזוזא אבל בפי' ר"ח אשר ממנו הועתק זה הפי' אי' כגי' רבינו. 4) השלמתי מפי' ר"ה. 5) קצת קרוב לזה הפי' בפירש"י ורשב"ם ע"ש. ודע כי שני הפירושים האחרונים בערוך עלו בגי' ראשנה בלא מלת במתא ולכן מהראוי לסדרם קודם פי' ק' קרי בזוזא במתא וכו' שהוא גי' ופי' ר"ח ודע עוד כי בכ"י מ' וא"פ מאה. קרי במעה תותי כנפך, ובכ"י ב' מאה קרי בזוזא ומעה תותי כנפך וכתב בעל ד"ס (צד קע"ה) ואולי צ"ל במתא ע"כ ול"נ כי שתי גירסאות נתערבו כפי גי' אחת בזוזא וכפי גי' אחרת במעה וכ"י ב' כללן יחד ואח"כ נשתבש במעה להיות: במתא

(חולין מ"ה.) כל הצואר כולו כשר לשחיטה מטבעת גדולה ועד כנף [1]) הריאה התחתונה. פירוש קצה הריאה כדכתיב (ישעיה כ"ה, ט"ז) מכנף הארץ [2]). וכפ' אחרון דפרה (פי"ב מ"ה) היה טהור אוחז בקרדום טמא בכנפו [3]) פי' כדכתיב (חגי ב', י"ב) בכנף בגדו [4]) הטהור אוחז הוא בקרדום הטמא במקצתו ומזה עליו. בכלי מתכות פי"א בכלים (מ"ו) סומפוניא [5]) אם יש בה בית קיבול כנפים בין כך ובין כך טמאה וזהו צורתו [6]). ובפרק י"ד (כלי' י"ד, מ"ד) העול של מתכת והקטרב והכנפיים המקבלות את הרצועות פי' ראשי העול יש בהם שני הורין ובשני הנקבים שני עצים ובראש כל נקב עין מכניסין לשם הרצועות שמושכין הבקר [7]). בבכורות בפ' עד כמה בס"ג (ל':) מקבלין לכנפיים ואח"כ מקבלין לטהרות, בתוספת' דמאי בפ' האורז [8]) (פ"ב וכן בירו' דמאי פ"ב דכ"ג רע"א) פי' ,לנטילת ידים אם קיבל עליו להזהר שלא לאכול בלא נטילת ידים ובכל דבר שצריך נטילת ידים אח"כ מקבלין אותן לטהרות לאכול חולין בטהרה' [9]). יונה כנפיה מגינות עליה (שבת מ"ט.) כבר פירש' בערך יון. *[אחי"ה וציון משבת שם וק"ל. אלישע בעל כנפים עיי"ע בעל כנפים ח"ב, קמ"ז. וש"נ — פי' כנף כמו אנף וגף במספר זוגי אנפיים נאמר לא רק מעופות כי אם מאדם וכלים כמו שפי' רבינו לנכון בע' אנף ב' (ח"א, כ"ו) וע' גף י' וי"א (ה"ב של"ו והלאה) ואלה הן קצת דוגמאות לכל הוראה והוראה. נאמר א) מעופות ד"מ כלים פי"ז מ"ד עיי"ע עז ב', תענית כ"ב. כנף אחד עיין פירוש רש"י וד"ס תענית צד ס"ג סע"ב. ועיין עוד במתורגמן כנף א'. ב) מאדם כמו בלי"פ نك פי' כנף של עוף ויד של אדם Hand, Extremitäten וכזו ההוראה כנף כמו כף ד"מ נזיר מ"ו: תורת הנזיר בין שיש לו כפים ובין שאין לו כפים (בענין תנופה עיין פירש"י) ותחת זה בירו' נזיר ספ"ד דנ"ה ע"ג בין שיש לו כנפים בין שאין לו כנפים. וזה מקבלין כנפיים בבורות ותוספ' הנ"ל פי' נטילת ידים כפי' הרגמ"ה וכן בפירש"י שיטול ידיו וכו', וכן עולה מפי' הרמב"ם שפי' טהרת הידים אבל בפי' אה"צ למהרז"ף בירו' דמאי הנ"ל פי' מל' כנופיא (עיי"ע הבא אח"ז). ולדעתי נקרא אלישע בעל כנפים שהיה זהיר בנטילת ידים וזה מה שאי' בשבת שם תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים ובירו' ברכות פ"ב ד"ד סע"ג כל שאינו כאלישע בעל כנפים לא ילבש תפילין ולדעת מהרז"ף באה"צ שם היא הוספת הגאונים. ועוד בהוראת יד: בשבת ה' רע"א דילמא דפשיט כנפיה וקיבלה פי' הושיט ידו ורש"י פי' בע"א. ג) מבהמה פסחים פ"ד. ראשי הכנפים עיין ערך סחס במו"ע. מריאה עיין לעיל בציון מחולין, ובויק"ר רפי"ח נדרש הראות (קהלת י"ב, ג') אלו כנפי הריאה וכו' ולפע"ד זה מה שתרג' אונקלוס והראה (דברים י"ד, י"ג): בת כנפא פירוש שיש לה ריאה חזקה. ד) מכלים ופירושו כמו בל"ע וסו' הרשומה בתחלת הערך פי' קצה האחרון עיין כלים ופרה הנ"ל. כלים פי"ד מ"ה וכנפים העשויות לנוי — ובמקרא הושאל כנף לכמה ענינים עיין רד"ק בשרשים. וכמשפט ל"מ נדרש כנף ברות רבה פ' ישלם: שיש כנפים לארץ..וכנפים לשמש .. כנפים לחיות..כנפים לכרובים..וכנפים לשרפים, ובפסיקת' דר"כ ר"פ נחמו (צד קכ"ד) אי' עוד כנפים לשחר. והובאו שם וישם מקראות לכל אחד ואחד. ועוד בדרך ל"מ (תהלים ל"ו, ח') בצל כנפיך יחסיון הושאל למחסה השכינה בדבור: כנפי השכינה שבת ל"א. סוטה י"ג: סנהדרין צ"ו. ע"ז י"ג: ב"ר ס"פ מ"ז ויק"ר פ"ב ירו' סנהד' פ"ב ד"כ ע"ג, ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ב וע"ג וישם ג"כ כנפות שמים מכיל"ת' בשלח סוף פרש' ב' תחת כנפי אביהם שבשמים. והוא לפע"ד מל"ע كنف צל ומחסה, ועוד פי' בל"ע كنيف מכסה Decke והפעל ממנו מכסה ומזה נבין דרוש ולא יכנף (ישעיה ל', כ') בפסיקת' דר"כ (צד כ"ט) תנחומ' סוף תצא ילק' בשלח ר' רס"ח כל זמן שזרעו של עמלק קיים בעולם כביכול כאלו כנף מכסה את הפנים אבד זרעו של עמלק מן העולם ניטלת הכנף שנאמר ולא יכנף וגו' וכן נאמר בל' נקיה מנשואין גלה כנף = פרש כנף כמו ברכות ג', ט' ופרשת כנפך על אמתך עיין רש"י וראב"ע שם וכן ביחזק' ט"ז.

---

[1]) בנו"ג עד כנפי. [2]) ורש"י פי' אוני ריאה. [3]) וכן הוא בפירוש רה"ג בסדר"ט 30 וכן מוכח מר"ש ובנו"ג אוחז הוא המהור בקרדום הטמא ובכנפו, וגי' בכנפו גם במשנה שבמשניות. [4]) וכ"ה בפי' רה"ג ונראה שהוא מקוטע ויש להשלימו מערוך והמו"ל לא הרגישו. [5]) בנו"ג סימפוניה ובתוספ' כלים ב"מ פ"א וכע' כמפון ג' באל"ף בסוף ובפי' הרמב"ם סמפונין. [6]) כ"ה בכ"י ב"ר וקרוב לה בכ"י פאריז וכן בכ"י ה"ב ובכ"י ל"ד: ובכ"י וי"ו חסר וכן נפקד בכל דפוסי הערוך אע"ג שבדפ"ר איתא תיבות: וזהו צורתו. [7]) הועתק קצת מפירוש רה"ג בסדר"ם 10 ושם באריכות קצת יותר וכולו נעתק מלה במלה בע' קטרב לכן מה שהגיה המו"ל בדברי רה"ג טעות הוא ונעלם מעיניו ע' קטרב אבל מר"ש לכאורה ראיה לתקונו ע"ש [8]) בדפ"ר בס"ס האוז. [9] עד כאן הועתק מלה במלה מפי' רגמ"ה כ"י לבכורות (בקובץ כ"י אנגי' דף צ"ד סע"א).

ח' ואפרש כנפי עליך ואכסה ערותך לכן נקרא בלרז״ל כנף חֵיק Schooss ב״ב י״ב: בת רב חסדא הוה יתבה בכנפיה דאביה ופי' רגמ״ה כ״י לב״ב כנפיה: חיק, ושם נ״ח רע״א גאני בכנפה דשרה עיי״ע גן ב' (ורש״י פי' בין זרועותיה, מענין הוראה שניה דלעיל). ב״מ פ״ה רע״א תליא לרישיה בכנפיה דרבי פי' החביא את ראשו בחיקו של רבי (ורש״י פי' תחת כנפי כסותו). ואולי כנף בזו ההוראה נגזר מל״י κόλπος (ול' ונו״ן מתחלפות כידוע) וכן העתיקו ע' זקנים חֵיק (בראשית ט״ז, ה', במדבר י״א, י״ב; דברים י״ג, ז'; כ״ח, נ״ד. נ״ו; ש״ב י״ב, ח'; ירמיה ל״ב, י״ח)] —

כְּנַף (פירוש קבץ sammeln כְּינוּפְיָא מל״ע قنب, قنيف קבוץ אנשים Volkshaufen, Versammlung) בפ' במה אשה בגמ' סנדל (שבת ס' רע״ב) בשבת מאי טעמא דאיכא כינופיא. בפ' הוציאו לו בגמ' נטל את המחתה (יומא נ״א.) אי משום דאתי בכינופיא פי' בבוא כל ישראל לחוג. בפ' ראהו בית דין בגמ' בתעניות (ר״ה כ״ז.) אי בעית אימא כל כינופיא דכסף שנאמר (במדבר י', ב') עשה לך שתי חצוצרות כסף. בפ״ק דגיטין בגמרא כל השטרות (י״א.) רבינא סבר לאכשורי בכינופיא [1]) דארמאי א״ל רפרם ערכאות תנן, פי' שמתקבצין לצוותא בעלמא לאו מושב בית דין. — (א״ב תרג' יקבץ און לו (תהלים מ״א, ז') יכנוף [2]) עלא ליה והוא ל״מ לפי דעת קצת המפרשים ולא יכנף עוד (את) מוריך (ישעי' ל', כ'). *[אחי״ה כ״ה דעת רד״ק לא יאסף ולא יעצר, וכן בפשיט' נכנש, וכן בתרג' כ״י תהלים הנ״ל יכנוש, ופי' כמו יכנוש ענין קבוץ וצבירה וכן פירש״י שבת ע״ג סע״ב האי מאן דכניף וכו' פירש״י שצבר. סנהד' כ״ט: כניפי.. כנפינהו פירש״י קיבצום. תענית כ״ג סע״ב (ניכניף) [בכ״י ש״ם ליכנוף], ע״ז י״ט: כנוף ואתי כ״ע, ב״ק קי״ג. וכי לדידכו כנופיכו ופירש״י הקהלתי אתכם. באפעל ובפעל גיטין כ' סע״א כנופי מכניף כ״ה בע' רשם ע״ש ובנו״ג מיכנף, ביצה ל״ג סע״ב מחזי כמאן דמכניף כ״ה בדפ' שונצ' ובכ״י ש״ם (ד״ס צד מ״ה.) ובאו״ז ה' יו״ט סי' שס״ב ובחי' הרשב״א ובנו״ג מכניא. ברכות נ״ח סע״ב דמכנפי. שבת קמ״ז. כל אדעתא דלכנופי אסור. אתפעל תרג' שה״ש ח', ז' ואי מתכנפין. לדעת מהרז״ף מזה הענין מקבלין כנפיים עיי״ע הקודם] —

כְּנַר (כְּינָרָא, כְּנָרָא בל״פ كنار והועתק לל״ע ויוני (עיין בפנים) ונקרא בלא״ש Lotus, Christdorn ור״ב פי' בע״א עיין למטה) בפ' ערבי פסחים בגמ' לא יפחתו לו (קי״א רע״ב) ה' טולי קשי [3]) הוו טולא דדיקלא יחידאה וטולא דכינרא. בפ' חזקת הבתים בגמ' (עדים) [צ״ל ערים] [4]) אין לו [5]) חזקה (ב״ב מ״ח:) טבי תלא [6]) לפפי [7]) אכינרא פי' שם אילן [8]). בפ' כיצד מברכין בגמרא הנובלות (ברכות מ' סע״ב) רימין [9]) כינרי פירשנו בערך רימין [10]) בר״ג דמגלה (ו'.) כנרת זו גנוסר ולמה נקרא שמו כנרת דמתיקי פירחא [11]) ככינרא פי' כפרי של כנרת [12]). פי' אחר כי קלא דכינרא די מהני [13]) למאן דשמע קליה [14]), — (א״ב בנוסחאות דידן כתב רימין כנדי ובל״י ורו' כונר מין אילן עושה פרי). *[אחי״ה ר״ב כיון לל״י ורומי' Artischoke, κινάρα, cinara וכ״ה דעת לעווי והנכון מ״ש לעף (ספלאנצען 284) כי הוא ל״פ וע' كنار וממנו בל״י κόναρος (κόνναρος) עץ ממיני קוצים ופרח תמיד ונקרא בל״ר zizyphus spina ופריו הוא הנקרא בל״י λωτός, Lotus, ולדעתי על תכונת העץ שעומד ופורח תמיד כיון הלשון (כפי גי' רבינו) דמתיקי פירחא ככינרא אבל מפי' רבינו כְּפרי משמע שגרס פירהא כגי' כ״י ש״ם ומלשון פרי. ובנו״ג דמתיקי פירא כקלא דכינרי וקשה להלמו דמה מתיקות הפרי אצל מתיקות כלי שיר כנור אשר על כן רוצה משכיל אחד (במ״ע מהרז״ף חט״ו, ע') לומר כי איזה כותב דלא גמיר הגיה כן כקלא דכינרא במקום ככינרא יען שנגרר אחר פ״א בערוך ולעף מסכים עמו אבל אין נ״ל כי אדרבה פ״א בערוך מיוסד על גירסא אחרת: כי קלא דכינרא וזה פי' די מהני וכו' יען שחשב רבינו כי מלת קלא הוא קול וכינרא הוא כלי זמר כנור (עיי״ע הבא) אבל בכ״י א״פ (ד״ס מגילה צד ח'.) הגי' משום דמתיקי פירהא כקוליא דכינרא ואינו ט״ס כדעת בעל ד״ס כי אם לפע״ד קוליא הוא ל״י καυλός = caulis עוקץ Stengel וא״כ

[1]) וכ״ה ברש״י, ובנו״ג בכנופיאתה. [2]) בנו״ג יכסוף. [3]) עיי״ע טל ג' בח״ג, ל״ב הערה 10. [4]) והוא כגי' רבינו עיי״ע ערס ד' ובנו״ג ארים. [5]) כ״ה לנכון בדפ״ר ובשדפ״ע להם. [6]) בכ״י ו״נ תלת! [7]) וכ״ה בכ״י ש״ם ובנו״ג טאבא בכ״י א״פ טבאי.. לפאפי. [8]) בדפ״ר האילן. [9]) כ״ה בדפ״ר וכ״ה בע' רמי ובדמאי פ״א מ״א, ובדפוסי ערוך האחרונים רימון. [10]) כ״ה לנכון בדפ״ר ואמ' וכונתו על ע' רמי, ובדפ״ע רימון. [11]) כ״ה בכ״י ל״ד וכ״ה בכ״י ש״ם מינכען ובד' פיזרו ושם ושם פירהא אבל בדפ״ע פירה. [12]) נ״ל שצ״ל כנרא. [13]) כ״ה לנכון בדפ' וויניציא; ובדפ״ר ופיזי בתיבה אחת דימהני, ובדפי אמ' דמיהני. [14]) בדפ״ר לי' קליה.

שני ענינים נכללים בו א') כי מתוקים פירי דכינרא, ב') כי הם כקוליא דכינרא ועפ"י זה פי' רבינו. ושני ענינים מצאתי באמת בפליניאוס מתכונת וסגולת הצומח לוטוס והרבה לספר (פי"ג, ל"ב; ט"ז נ"ג) מרוב מתיקות של לוטוס ובמקום ראשון הוסיף לומר Ligno colos niger. Ad tibiarum cantus expetitur נשמע מזה כי מעוקץ של כינרא (שהוא לוטוס) היו רגילים לעשות מיני כלי זמר חלילים וכיוצא בזה, ושם הוסיף עוד לדבר כי באיטליא נקראו cerasi ובמקום שני אמר וז"ל: lotos, sive faba Graeca, quam Romae a suavitate fructus silvestus quidem sed cerasorum paene natura loton appellant כלומר לוטוס המכונה פול יוני (גריקא) והוא כמעט מטעם של פרי ציראזי (קירשען) מרוב מתקו נקרא לוטוס, ומעתה נוכל לפרש הלעז בע' רמי אשר שם פי' הערוך הרימין (דמאי א', א') פולצרקי (כ"י ל"ד ה"ב וכ"ר) ובכתב יד עיקרי התלמוד לזכות בשם הערוך פול צרקי (בשתי תיבות) והוא לפע"ד פול = faba וצרקי = cerasi או אולי לפי דפוסי הערוך פולצראקי צ"ל פול גראקי וזהו ממש faba Graeca של פליניאוס וגם רימין קצת מעיד על זה כי בל"ס رمان פי' graecus = (יוני) וקראו צומח הלז ככה בפי ההמון אבל דע כי בכ"י פ' גורס בברכו' מ': הדימין כינרי ולפ"ד גם זה נכון כי בל"י νομῦδος פי' מתוק ויאות הכנוי הזה ללוטוס, אבל ג' כנדי בברכות, כנרא בפסחים, בנדא בכ"י ש"ס לכ"ב בודאי ט"ס הוא והגי' היותר מעולה כנארא כגי' כ"י ב' בפסחים או כנרא כגי' כ"י א"פ בפסחים וכ"י ה' בב"ב (עיין ד"ס שם ושם) וזו הכתיבה עולה יפה עם משפט כתיבת מלה פרסי' הנ"ל. והקבוץ בירו' מגילה פ"א ד"ע, מגדלות כינרים] —

כִּנּוֹר (ידוע מל"מ וכן בל"ע كنارة בל"ס כִּנָּרָא ובל' פעניקיא כִּנּר והושאל לל"י κινύρα, κιννῦρα כלי נגון כמו נבל (Harfe, Guitarre בר"ג דברכות (ג' סע"ב) כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו [1]) שבאותו הלילה שיצאו ישראל ממצרים נשבה רוח צפונית בחצי הלילה וכך מנהגה לנשב בכל חצי הלילה ותנא בר"ג דפרק הערל (יבמות ע"ב רע"א) כל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא היה יום שלא נשבה בו רוח צפונית בחצי הלילה איכא דאמרי שהקב"ה מטייל בגן עדן עד חצי הלילה ואחר חצי הלילה הולך לו ורוח צפונית מנשבת מיד בכל העולם איכ' דאמרי בכל לילה מחצות לילה ועד שחרית מנשבת רוח צפונית לפי שד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח מערבית מתחלת הלילה ועד חציה ורוח צפונית מחצות לילה ועד שחרית ורוח מזרחית מתחלת היום ועד חציו רוח דרומית מחצי היום ועד ערבית כדאמרינן בפ' לא יחפור (כ"ב כ"ה.) אמר רב חנן בר אבא [2]) ד' רוחות מנשבות בכל יום ויום [וכו'] [3]) והיה לדוד חלון פתוח (מרוח) [צ"ל לרוח] צפונית על מטתו וכיון שמגיע חצות לילה היה מנשב מצפון הרוח בשערות הכנור ומנגן מאיליו. *[אחי"ה כוונת רבינו על ירו' ברכות הנ"ל אע"ג שלא הביאו ואולי ראה כל הפי' באחד מפירושים אשר נגרר אחריהם ועוד ידוע כי בעל הערוך לא הביא את הירושלמי לפרשו בפני עצמו כעין מה שמפרש המשנה עיין קצת דוגמאות בזה הענין סוף מבוא הירושלמי למהרז"ף. והצעת הירו' ארוכה יתר מזו של בבלי ועיין ג"כ פסדר"כ ויהי בחצי צד ס"ב: ופסיק' רבתי פי"ז איכ"ר פ' קומי תנחו' בהעלתך סי' י' רות רבה פ"ו פ' חצות לילה תנא דבא"ר פי"ח צד ס"ה. ילק' תהלים הנ"ל ורמז תתס"ז ורמז תתע"ו. והנה לפי הצעת הבבלי וקצת המדרשים הנ"ל היה נגון הכנור בחצות לילה על דרך פלא אולם לפי הירו' ופסיקת' היה זה מעשה חושב כי נתלה הכנור נגד החלון הפתוח לצד צפון עיין הערת ר"ש באבער בפסיק' שם. ורה"ג פי' בע"א בדרך טבע כנור של דוד עיי"ע אדק ח"א, ל"ז ומ"ש. ובלי ספק בעל המאמר הנ"ל היטב ידע כבר תכונת כינור הנקרא Aeolsharfe שהוא מנגן מאיליו בהיות מופנה לרוח עיין וויעזנער שאליען ברכות 7, לעבענסאלטער ללעף 316 — מקצת מקומות של מקרא מוכח כי כנור היה כלי שיר אשר היה המנגן ביד (עיין ש"א ט"ז. כ"ג; י"ח, י'; י"ט, ט') אבל לדעת בן מתתיהו (קדמוניות ז', י"ב, ג') היו מכין אותו בשבט (πλῆκτρον) והיה לכנור בימיו עשרה נימין אבל בזמן חכמי התלמוד היה לו רק שבעה ערכין י"ג: ר' יהודה אומר כנור של מקדש של שבעה נימין

---

[1]) וכ"ה בסנהד' ט"ז סע"א וכ"ה בילק' תהלים נ"ו ר' רמז תשע"ו בשם ברכות הנ"ל אבל בנו"ג שם ב א (ובכ"י ש"ס באת) רוח צפונית וכו' ובירו' ברכות פ"א ד"ב ע"ד אי' כנור היה תלוי כנגד חלונותיו של דוד והיה רוח צפונית מנשבת בלילה ומנפנפת בו והיה מנגן מאליו. [2]) וכ"ה בתש' שערי תשובה סי' ע"ג ובתש' הגאונים דפ' ליק סי' ל"ב ששם הובאה כל תש' רה"ג אי' רבא כדאי' בב"ב לפי ג' כ"י ש"ס ובגיטין ל"א: ושם עוד אמר רב. [3]) כצ"ל כי מכאן עד סוף הערך הוסיף רבינו לפרש ציון מברכות.

היה, ותוספ' שם פ"ב ר' יהודה אומר שבע נימין בכנור בזמן הזה. וגם נראה מזה שהיו לכנור חוטין Saiten ועיין עוד ע' נם ג' ציון מעירובין ק"ב: וק"ג. תואר של כנור היתה כמו Lyra שלנו ולדעת גרעטץ מ"ע ח"ל 245 יש לים כנרת זו התמונה ולפי דעתו מתואר על שמו גם הכנור. והקבוץ כנורות תוספת' ערכין רפ"ב ועיי"ע נבל א'. וש"נ הקבוץ כנורות. אבל גם בל"ז כינורים פסיק' רבתי פכ"ו] —

כנר (?) (ויותר טוב בַּנָּר והקבוץ בַּנָּרִיוֹת Bade-kleider עיי"ע בנרי ח"ב. קכ"ז ומ"ש) בב"ר פרשת מ"ו (מ"ה) ותעניה שרי: דליים [1]) וכנריות נתנה למרחץ. — (א"ב בגרסאות שלנו כתוב בנריות ויהיה הפירוש כמן בלנריות ויהיה בנריות ובלרי ובלנרי הכל אחד אשר ענינם מטפחות מיוחדות בבית המרחץ לנשים [2]).

כְּנַשׁ (בל"ס וכן בל"ע كنس מכבד הבית או הרחבה ausfegen, kehren והתואר כְּנוֹשָׁאָה בל"ע كنّاس der Ausfegende) כנשאי [3]) וזלוחאי (חולין ס' רע"א) כבר פירשנו בע' זלח. בר"ג דפרק אלו מציאות [4]) (ב"מ כ"א:) הכא בכנישתא דבי דרי עסיקינן דאבידה מדעת היא. פי' בכיבוד הגרנות כשמכבדין הגורן בשעה שמפנין התבואה מן הגורן. *[אחי"ה וכתב בהפשב"ע לפנינו אי' הכא במכנשתא דביזרי עסיקינן ורש"י לא פירש כלום ע"כ אמת כי כ"ה לפנינו אבל לפום ריהטא נעלם מעיני הגאון כי בדף כ"א עמוד א' אי' לנכון במכנשתא דבי דרי [5]) עסקינן ופירש"י בשעת אסיפת גרנות וכו'. ולכן לא היה צריך לרש"י לכפול פירושו בדף כ"א: כי בודאי גם שם ככה גרס וכ"ה בגי' הב"ח וכן מוכח משט"מ בסוגי' עש"ה. וגי' רבינו עולה יותר עם הוראת המלה הערבית כי כיבוד הבית בל"ע كناسة אבל מכנשתא = مكنسة נקרא המכבד Besen. והפעל ממנו חולין שם: אתא זיקא כנשיה לימא. ב"מ פ"ה. הוה קא כנשא . . וקא כנשא להו ופירש"י מכבדת הבית] —

* כְּנַשׁ (מל"ס ונרדף עם כנס ענין קביצה ואסיפה sammeln, ein- versammeln השם כְּנִישָׁא כְּנִישְׁתָּא בל"ס כנושתא Versammlungsort, Schule Synagoge) ירו' ברכות ספ"ט די"ד רע"ד בשעה דמכנשין בדר ובשעה דמבדרין כנוש. ושם ואם לאו כנוש ובתוספתא ברכות ספ"ז הגי' המכנסין עיי"ע כנס, וע' בדר. ירו' מ"ש ספ"ד דנ"ה ע"ג מה דאת זרע לית את כנש מה דאת מיליד לית את קבר. ויק"ר פכ"ה היא (תרנגולתא) מכנשא להון וכו'. והרבה בתרגום עיין במתורגמן ואצל לעווי. ועוד כמו אסף בלשון מקרא ענין פטירה עיין תנחומא כי תצא סימן ד'. פסיקתא דר"כ דכ"ג. איתכנש (מתכנש) ילק' תהלי' ר' תתס"ח מתכניש והשם כְּנָשָׁא וכ"ה בל"ס תרגום האסיף (שמות ל"ד, כ"ב) חגא דכנשא, ותרג' לגוים (בראשית י"ז, ט"ז) ותהי לְכִנְשָׁן (ובתר"י א' לכינשין). ובית אסיפה הן ללימוד הן לתפילה נקרא כנישא, כנישתא (= כְּנִיסָה, כְּנֶסֶת) ד"מ ירוש' מ"ק פ"ג דפ"א ע"ד עברה קומי חדא כנישא. ותרג' עצירה (יואל א', י"ד) כנישא. ויותר רגיל כנישתא א') ללימוד בבית הספר עיין ברכות י"ז סע"א בבי כנישתא ירושל' חלה פ"א דנ"ז: לא ניעל בנינן לכנישתא וכו'. ב') לעיון תפילה ב"ר פ"ו; ירושלמי כלאים פ"ט דל"ב: ירו' כתובות פי"ב דל"ה ע"ג תמני עשרה כְּנִישָׁן ובקהל"ר ט', י' אי' כְּנִישָׁתָא. לאסיפה אזיל לכנישתא ירושלמי ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג; אזיל צור כנישתא ירו' פ"א' פ"א דט"ו ע"ד או לתלמוד תורה עיי"ע בי כנישתא (ח"ב, נ') וש"נ. ויש מהן היו מתוארין ד"מ מגילה כ"ו סע"ב בי כנישתא דרומאי כ"ה בדפ' פיז' ווינציא וכ"י ש"ם (עיין ד"ס שם צד ס"ח:), שם כ"ט. כנישתא דהוצל עיי"ע הוצל, שם ור"ה כ"ד: בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא עיי"ע שף ב'. ירו' שבת פ"ו ד"ח. כנישתא דבבלאי, ירו' שקלים רפ"ז ד"נ ע"ג כנישתא דכולי (בולי), פסיקת' דר"כ צ'. כנישתא דמגדלא. ירו' ביכורים פ"ג דס"ה ע"ד בכנישתא מדרתא, ירוש' סנהדרין רפ"א די"ח. בכנישתא מדרתא דקיסרין ואולי הוא כמו בי מדרי (ח"ב, נ"א) כלומר בית הכנסת בקסרין שבנוי במורד אבל בירו' נזיר פ"ז דנ"ו. בכנישתא מרדתא דקיסרין ולדעת גרעטץ (קורות היהודים ח"ד מהדורא ב' צד 313) זו עיקר הגי' והעתקתו Revolutionssynagoge. (ועיין ערך מרד). והקבוץ ירושלמי שקלים סוף פרק ה' דף מ"ט: אילין כְּנִישָׁתָא דלוד. תרגום דברי הימים א' ח', ל"ג בתי כנישתיא וצ"ל כנישָׁתָא — תרג' שה"ש ו', ה' חכימי כנישתא רבתא, ושם ז', ג' אנשי כנישתא רבתא פירוש אנשי כנסת הגדולה עיי"ע כנס. — מכנשתא בע' הקודם לדעת רש"י מזה הענין פי' אסיפה] —

---

[1]) ובמו"ע ע' בנר גרס דליות ויותר ט:ב דְלָיִים קבוץ מן דְּלִי: [2]) והדין עם ר"ב עיי"ע הנ"ל ועי' בלנרי ח"ב, ק' ולעווי טעה בגזרת כנריות וכבר השיג עליו פליישער בהוספותיו II, 453. בדפ"ר הערך מקוטע כי לי' דליים וגרס כנורות נשאה. [3]) בערך זלח כנושאי וכ"ה לפנינו. [4]) בדפ"ר בטעות: טרפות. [5]) ועיי"ע בח"ב, מ"ם.

כנשר (= כִּינְשָׁרָא כמו כישור בל"מ פלך Spinn-rocken) ידיה שלחה בכישור (משלי ל"א, י"ט) תרגומו ידהא פשטה בכינשרא. *[אחי"ה כדפ"ר בכונשרא וכ"ה בקצת דפוסי התרגו' אבל בכ"י תרג' כגי' הערוך הנ"ל וכתב רד"ק בשרשים שרש כשר וז"ל . . בכישור הוא שקורין ורטי"ל כלומר שמשימין אותו בראש הפלך כדי לישר המטוה והוא נגזר מהענין הראשון ע"כ כלומר מן כשר שנרדף עם ישר והלע"ז הוא verteil, vertel עיין המו"ל שם ובתיזוירום לגיזיניאום II, 722 וכן בפי' רש"י במשלי: בכישור שקורין וירטיל [1]) בלע"ז המכשיר את הפלך לטוות] —

☞ כנשר (= כּוּנְשָׁרָא אולי הורכב מן ל"פ كون، كن אחור ומן ל"ע سر בל"ם שֻׁרָא ועברי שֹׁר וא"כ כנשר Bauchknoten, Nabel ברילל במ"ע ח"א, 207) תרג' רפאות תהי לשריך (משלי ג', ח') אסותא תהי לכונשרך [2]).

כנת (= כַּנְתָּא נ"ל מל"פ كندو סל Korb או לפי פירוש רבינו מל"י κανήτιον סל קטן מגמי Binsenrohr) בר"ג דפ' דייני גזילות (כתובו' ק"ה סע"ב) רב ענן איתי ליה כנת גברא כנתא (דגילדאי' [צ"ל דגילדני] [3]). בס"ג דפ"ק דסוכה (כ':) חזו לכנתא דפירי. בפ' האשה רבה בגמ האשה (יבמות צ"ג.) ר' ינאי הוי ליה ההוא אריסא דהוי מייתי ליה כנתא דפירי כל מעלי שבתא [4]) פי' חוצלות של שעם ושל גמי חזו לתפרן ולעשות מהן כנתא שהיא כלכלה דפירי. (א"ב פי' בל"י סל וטנא). *[אחי"ה אולי כיון למלה יוני' הרשומה אבל אז היה לו להוסיף טנא שנעשה מן גמי או שעם כפי' הערוך ומלה הנ"ל היא ל' קלילה מן κανής פי' גמי וסל ממנו. או אולי כיון ר"ב לל"י κανοῦν, κάλαθος פי' סל. וגם ל"פ הנ"ל ענינו כן ובנו"ג בסוכה כינתא ובכ"י ש"ס בנתא וצ"ל כנתא וכ"ה בכתובות ק"ה: כנתא דפירי ופירש"י סל פירות] —

כנת (= כּוּנְתָּא Dinkel, Spelt כונתא דגן מעליא הוא (מ"ק י"ג:) כבר פירשנו בערך כונת. *[אחי"ה בע' כונתא (אחר ע' כּוּן ע"ש) לא הביא זה המאמר כי אם הא דרב דימי ואולי רבינו כיון בזה הערך רק להעיר על מלת כונתא ולא כיון לה כאלו היה מפרש הציון הנ"ל. ונ"ל כי רבינו שכחו מלהביא בע' כונתא על כן בא להשלים עתה בסיום הערכים של בעלי שתי אותיות כן ודוגמתו תראה בע' אם ד' (ח"א קי"א:) ועיין ערך כם צד 271] —

☞ כַּנְתָּא (Mitteldarm) הדורא דכנתא (חולין מ"ח: קי"ג.) עיי"ע הדר. *[אחי"ה וכבר רמזתי בע' הדורא (ח"ג קפ"ח) על ל"פ כי كان كون كن (עיי"ע כנשר ב') מורה אחור ואצל רז"ל בט. במושג מה דעמו היינו בני מעים האמצעות וכן בל"ס: כַּנָא כַּנְתָּא פי' האחור והיינו פי הטבעת. ועיין ברילל במ"ע א' 207. ורבינו לועז בע' הדורא: כנתא . . אינטרילי"ו והוא ממש ל"צ עפ"י הלע"ז של רגמ"ה אשר אחריו נגרר כי בהיותו לאי"ט היה צריך לכתוב אינטיורא = interiora פי' דקין Eingeweide. ועוד לועז פעם שנית אינטריל [5]) בע' פטר ב' ושם מצויין גיטין ס"ט סע"א: כנתא פטירתא. והסמיכות כנת מעיא הובא בע' כרוכה מויק"ר פ"ג וזו הגי' עיקרית וכ"ה בילק' קהלת עיין ערך כרוכה ולא בנת מעיא כדאי' בכ"י ו"ו ובספרים שלנו] —

☞ כְּנָוָתָ[א] (לדעת המפרשים חברים וסיועות ולפע"ד מל"פ كن שהוא צווי במקום בינוני מן كدن פירוש עובד וא"כ כְּנָוָתָא Mitarbeiter, Genosse) בעזרא (ד', ז') ושאר כנותיו [6]) פי' חבורה. *[אחי"ה וכן שם ט', ושם י"ז ושאר כְּנָוָתְהוֹן, ושם כ"ג וכנותהון וכן ה', ג' ו', ו'. י"ג, והוא בקבוץ עם הכינויים לכן צ"ל בראש הערוך כנותא ולא כנות כגי ר"ב ובל"ס נמצא גם היחיד כְּנָתָא ופי' מי שהוא חבר בעבודה וע' זקנים העתיקו σύνδουλος והמפרשים פי' לנכון חברים, רעים וסיועות אבל לגזרה מפעל כנה כרעת גיזיני' פירשט. לעווי לא מוחוור בעיני ולדעתי הוא מל"פ הנ"ל ושעורו חבר בעבודה ובפקידה Amtsgenosse ובעל מצודת ציון מפרש על פי גי' רבינו בע' כן א' בכנותהון (כריתו' ג'.) וטעות היא כי גי' ופירוש רבינו הוא בע"א ע"ש] —

* כנתי יומא פ"ד רע"א מין לחש זה עיי"ע קנדי.

כם (= כִּסֵּא ידוע מל"מ שם לכלי מושב ובל"ם כּוּרְסֵא, כּוּרְסְיָא ובל"ע كرسى Sessel, Stuhl, Thron) בפ' ד' דזבין (מ"ד) על שני כסיות פירוש „לשון רבים כסיות כדכתי' (ישעיה י"ד, ט') הקים מכסאותם. לשון יחיד כסא" [7]). בפ' במה אשה (שבת

---

[1]) וכן בלא"ש Wertel עיין במתורגמן, וכ"ה בעה"ק. [2]) בנו"ג כונישרך ובתורגמן עוד הגי' כושרך וסיים צ"ע. [3]) עיי"ע גלדן ח"ב רצ"ב הערה ג'. ושם פרש אותו רבינו. [4]) כן הוא בכ"י ל"ד, ובדפ"ע נשמט בטעות. [5]) או לגי' עה"ק שנ"ב; אינטרייל (והוא ממש ל"צ הרשומה בע' הדורא). [6]) במקרא כתיב חסר כנותו. [7]) הועתק מפי' רה"ג בסדי"ט 40 רק שם הגי' כיסיות ופי' וז"ל: פירוש לשון (יתיד) [יחיד] כסא לשון רבים כיסאות הקים מכסאותם לכאורה לשון דרה"ג

ס״ו רע״א) כסא וסמוכות שלו פירשנו בע' סמך. (ממה) [צ״ל כילה] וכסא גלין (שבת קל״ח.) כבר פירשנו בע' אסל [1]) ובע' גל [2]). *[אחי״ה כסא של כלה כלי' פכ״ב מ״ד עיי״ע חף א'. ושם מ״ג הכסא שלפני קתדרא ועיי״ע קתדרה. ברכות ל״ב. כסא של שלש רגלים. ובהשאילה נאמר מהאל יתברך וממלכותו ושכינתו כסא הכבוד עיין ברכות נ״ט. שבת פ״ח: קנ״ב: פסחים נ״ד. יומא פ״ו. חגיגה י״ב: שקלים ג'. סוטה י״ז. חולין צ״א. אבות דר״נ פל״ו ילק' ישעיה רמז שי״ו וגם בלי תואר כבוד חגיגה י״ד. אחד לכסא וכו' ועיי״ע שרפרף. ב״ר ר״פ פ״ב קבוע בכסאי וכ״ה באיכ״ר פ' איכה יעיב עיי״ע איקונין (ח״א, רנ״ז:) ושם נסמן ילמדנו במדב״ר רפ״ד ותרג'. ויק״ר פכ״ט, פסיקת' דר״כ צד קנ״א: כסא הדין . . כסא רחמים. ועוד נאמר לאדם בדרך כבוד לסימן גדולה ומלכות עיין ברכו' כ״ח: הכינו כסא לחזקיה מלך יהודה שבא ועיין ירו' סוטה ספ״ט דכ״ד ע״ג וירו' ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג. ובענין בית הכסא עיי״ע ח״ב ע״א וש״נ, ועוד שם הקבוץ בתי כסאות. ויש להוסיף שמ״ר פל״א] —

כם (מל״מ כָּסָה, בל״ס כְּסָא נרדף עם כפר וסכך ובענין מוסרי פי' נעלם (מל״מ בראשית י״ח, י״ז) verhüllen, zu- verdecken, verheimlichen; השם כְּסוּי Decke, Deckel; כֶּסֶא בל״ס כֵּסָא מועד במלוי החודש או בחסרון ובמקרא לפי דרז״ל רק בכסוי החודש (die Zeit, der (Mond) Verhüllung בסוף פרה (פי״ב מ״י) כסוי והמיחם שקבעו [3]) בשלשלת. בברייתא דר' אליעזר בסוף פרק ז' [4]) בכסא (תהלים פ״א, ד') ביום שמתכסה כולו שנאמר (שם) תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגינו [5]). בויק״ר אמור אל הכהנים פרשת לעולם ה' (פ' כ״ט) תקעו בחדש שופר והא כל חדשים אינם חדש אלא בכסא [6]) והא [7]) כל חדשים אינם נכסין אלא יום חגינו והלא ניסן חודש ונתכסה [8]) ויש בו חג אלא שחגו בפני עצמו ואין לך חדש שהוא נכסה ויש בו חג וחגו בן יומו [9]) אלא תשרי. *[אחי״ה בויק״ר קצת בשינוי וגי' רבינו עולה יותר עם גי' הפסיקתא דר״ה (בחודש השביעי) צד קנ״ג [10]) וסוף דברי הפסיק' מובא בע' תשרי. ודרוש מר״ה ט״ז. הובא בע' חדש ועיין תוספ' עירובין מ'. ד״ה זכרון, ובפסיק' רבתי ס״פ ל״ט מהו בכסא בחודש שהוא כיסוי ופירוש השם כיסוי במקום התואר והיינו בינוני פעול כָּסוּי ובהיפך כָּסוּי סמיכות כְּסוּי של מקרא (במדבר ד', ו', י״ד) נעתק במדבר רבה פ״ד כִּיסוּי עור תחש וכן העתיק התרג' חוּפָאָה Decke פי' מכסה. ועוד בזה הענין תמיד ה', ־ד' וכסוי היה לו ובע' מטוטלת הגי' וכיסוי, כלים ב', ה' כסוי כדי יין . . וכסוי חביות וכו' עיי״ע נייר ב'. ושם כסוי הלפס ועיי״ע אלפס (ח״א, ק״ה:) וש״נ ב״ר ספ״א ויק״ר פל״ה, פסחים צ״ד. ככיסוי קדרה. ובלא״ר כִּיסּוּיָא (בל״ס כּוּסָּיָא) שבת קכ״ה סע״א תענית כ״ב: כתובות ס״ח. ובל' נקבה כיסיתא לסיפרא שרי מגילה כ״ו סע״ב כ״ה בכ״י מ' ובכ״י א״פ כיסתא ובכ״י ל״ד כיסותא ובנו״ג פריסא לספרי ועיין ד״ס שם צד ס״ח: ועיי״ע פרס ז'. — כסיית עינים מגילה כ״ח סע״א עיין מ״ש בע' כהחלונות. — ועוד השם המופשט כִּסּוּי, כִּיסּוּי das Zudecken ד״מ כסוי הדם חולין ר״פ ו' ובירו' ברכות פ״ט די״ד. כיסוי הדם. עירובין י': עור כיסוי של בית הכסא ובע' אסלא (ח״א, קפ״ג) גרס רבינו עור כ ס א של וכו'. קהל״ר ס״פ טוב מלא: וכסה ענן הקטרת (ויק' ט״ז, י״ג) הכסוי הזה וכו' — והקבוץ ירו' תרומות פ״ח דמ״ה ע״ד נקלקל את הכִּיסּוּיין פי' מים המכוסים והפכו גילוי. מים מגולין (עיי״ע גל, בח״ב ר״פ:) ומה שענינו בל' תרגום כְּסוּ, כְּסוּתָא = ל״ע كساء = كسوة ובלשון זכר כִּיסּוּיָא (תרגום אסתר שני ו', י') ידוע מל״מ כְּסוּת פי' שמלה עיי״ע כסה במתורגמן וש״נ. דוגמאות ג״כ כסוי בלשנא העלמה. ומזה הענין גם בדרז״ל הפעל בפיעל ונפעל. בפסחים קי״ט רע״א ולמכסה עתיק (ישעיה כ״ג, י״ח) זה המכסה דברים שכיסה עתיק יומין ומאי נינהו סתרי תורה וכו' עיי״ע סתר א', טעם ב'. שם נ״ד רע״ב מְכוּסִּים מבני אדם וכו'. ב״ק צ״ג. דרש כסות עינים (בראשית כ', ט״ז)

זה נוח יותר ממה שנדפס בערוך כי לפי זה קשה היאך הביא ראיה מפסוק לרבים אחרי אשר בכתוב נכון הוא באלף ובמשנה אי' ביו״ד אבל לפי הצעת דרה״ג לא קשה כי הוא גרס כיסיות ופירשו כמו כיסאות ועל זה הביא ראיה מפסוק, ודע כי בנו״ג בש״ס בזבין שם ו' כסאות, ושם בסוף המשנה, אשר עליה כיון רבינו, אי' שתי כסאות אבל במשניות אי' בפעם ראשונה כסיות וכ״ה בפי' רמב״ם ור״ש ובפעם שניה כסאות ומזה הטעם פי' הרמב״ם כסיות כלי חגורות של עור (עיין תוי״ט שם). ועוד אי' הקבוץ ביו״ד בכלים ב״מ ספ״י הכסיות שבבמה. [1]) אצלנו אסלא ח״א, קפ״ב. [2]) גל א' ח״ב, רע״ז. [3]) בנו״ג כסוי מיחם שהוא מחובר. [4]) מדפי' פיזי והלאה אי' פ' ז' ב ס ו כ ה וטעות הוא ו ל י ת א בדפי״ר וכ״י. [5]) בפדר״א הסדר: מנין שהוא מתכסה כולו שנא' תקעו וגו' ביום שמתכסה כולו. [6]) בנו״ג בכסה. [7]) לי' לפנינו. [8]) בדפי' וויניציא ונכסה וכ״ת לפנינו במדרש. [9]) כ״ה בדפוסי ערוך חוץ מדפי' וויניציא ושם וחגו בו ביום ובילק' אמור תרמ״ה: ביומו, ובמדרש אי' כמו שנסחתי. [10]) הובא בילק' תהלים רמז תתל״א בשם הפסיקת' ר ב ת י ויש למחוק מלת רבתי וכן ליתא בילק' אמור רמז תרמ״ה ובילקוט פנחס רמ' תשפ״ב.

הואיל גכיסית ממני ולא גלית וכו' ובב"ר פנ"ב כסות שהיא מכוסה מן העין . . ד"א אתם כסיתם מני את העין וכו' ובילק' וירא רמז צ"א הואיל וכסית מנאי וכו' ועיין לקח טוב לזה הפסוק (בהוצ' ר"ש באבער צד מ"ז). גלי דכסי לפי' ג' רבינו בע' דכום (ח"ג, נ"ח) או גלי דכסייה קהל"ר פ' בעצלתים עיין מ"ש בע' הנ"ל ורבינו פי' בע"א. — סנהדרין פ"ב מ"א. הן נכסין והוא נגלה הן נגלין והוא נכסה. שהש"ר פ' דומה דודי במד"ר פי"א רות ר' פ' ויאמר לה בעז פסיקתא רבתי פרק ט"ו ילקוט הושע ר' תקי"ח גואל הראשון נגלה להם וחוזר ונכסה מהם (נגלה וחזר ונכסה) . . ושם כמה נכסה מהן וכו'. נכסה, נכסין, נתכסה עיין תחלת הערך. באתפעל נאמר רק בענין כיסוי של מעלה והפכו גלה. קידושין ל"ג סע"א ולא מיכסי רישא וכו' במקום מיתכסי[1]) כמו בפעל כַּסִּי רישך וכו', שבת קנ"ו: כתובות ס"ג רע"א שאילי מאני לבוש ואיכסאי (וכן בפעל בקהל"ר פ' שלח: ואכסי ביה תתאי). ובהשאילה תענית כ"ה סע"א רקיע רקיע כסי פניך לא איכסי אמר כמה עזין פני רקיע איכסי ואתא מיטרא] —

כם (= כְּסַס בל"ס כְּסָא, כְּסַס הוכיח וענש züchtigen, zurechtweisen בל"ע كسا רדף ומנצח בריב (verfolgen, überwältigen אל תוכח לץ פן ישנאך [הוכח לחכם ויאהבך] [2]) (משלי ט', ח') תרג' לא תיכום[3]) (לממקנא) [צ"ל לממיקנא][4]) דלא ניסניך אכים לחכימא דנרחמיך[5]). ועזב תוכחת מתעה (שם י', י"ז) תרג' ודשביק מכסנותא תעי. *[אחי"ה בכ"י ו"ו א' בטעות מיסכנותא והנכון כבדפוסים עיי"ע מכסן וכ"ה בל"ס מכסנותא פי' תוכחת והוא משרש כסן עיי"ע ונרדף עם כסס, באפעל אַכֵּים ותרגום מוכיח אדם (שם כ"ח, כ"ג) דמכים לבר נשא. ותרג' יסר יסרני (תהלים קי"ח, י"ח) מכַסא אכסנני כ"ה בדפ' וויניציא ובמתורגמן, ותרג' והוכח אל אל (איוב י"ג, ג') ומכסוא עם אלוה כ"ה בר' רגיא עיין לעווי עמת"ר 374 וכן בל"ס כסא נרדף עם כסס וכן העתיקה הפשיט' יכסה (איוב ל"ג, י"ז) והוכח (שם י"ט) ונכַסֵא] —

כם (= כּוֹס מל"מ וכן בל"ע كاس ובל"ס כָּסָא פי' גביע Becher) בפ' ג' דתמיד (מ"ד דל' סע"א) השקו את התמיד בכוס של זהב למה שיהא נוח העור להתפשט מן הבשר כמפורש בביצה (מ'.) אבל משקין ושוחטין את הבייתות משום סירכא דמשכא[6]). ויש מפרשים שאם היו סירכות בריאה מחמת הצמאה שמדבקת בלב ובצלעות נפרדות כששותה[7]). בר"ג דפרק תפלת השחר (ברכות כ"ח רע"א) יומא בכסא דמנקרא[8]) ותיתבר. פירוש מי שמשתמש בכלי מעולה יום אחד ונשבר לא איכפת ליה. ובר"ג דפ' אין עומדין (שם ל"א רע"א) אייתי כסא דמנקרא בת ארבע מאה זוזי ותבר קמייהו ואיעציבו. פירוש אחר[9]) דמנקרא מלשון בנקרת הצור (שמות ל"ג, כ"ב) כלומר כוס זכוכית חקוקות בו צורות שהוא יקר מאוד. בפ' הקומץ רבה בגמ' שבעה קני מנורה (מנחות כ"ח סע"ב) גביעין למה הן דומין כמין כוסות אלכסנדריים. בפרק שמונה שרצים בגמ' אבוב רואה (שבת ק"ט:) חמשה כוסתא. בילמדנו ויהי ביום השמיני כי יתן בכוס עינו (משלי כ"ג, ל"א) בכים כתיב אתה נותן עיניך בכוס והחנווני נותן עיניו בכים שלך אם יש בו מעות הרבה אם לאו. *[אחי"ה מן תיבות אם יש וכו' נראה שהוא פי' רבינו, ובתנחום' שמיני סי' ה' ובילקוט משלי כ"ג אי' כי יתן בכוס וכו' השכור נותן עינו בכוס לשתות והחנוני נותן עינו בכים ובויק"ר ר"פ י"ב ובאסת"ר ר"פ ה' פ' אל תרא הגי' הוא נותן

---

[1]) ובלי הבלעת התיו רגיל בתרג' עיין תר"י א' לשמות כ"ב כ"ו; תר"י למ"א י"א, כ"ט לישעיה ג', ז' ועוד במקומות אחרים. [2]) כצ"ל כדמוכח מתרג' שהביא רבינו. [3]) ובנו"ג תְּכוּס ויותר טוב תְּכֵּים באפעל וכ"ה בפשיטי תַּכֵּס. [4]) וכ"ה בעי' ממק. [5]) כ"ה בדפ"ר אבל בשדפ"ע דירחמיך. [6]) וכן מפורש בפי' כ"י רגמ"ה לחולין צ': (בקובץ כ"י אנגייליקא בדף ש"מ.) וז"ל השקו את התמיד וכו' כלומר קודם שחיטתו שיהא נוח להפשיט וכן בפירש"י בחולין בפסחים כ'. ד"ה צריך ובביצ' שם. [7]) ובחי' המאירי בביצ' הובא זה הפי' בזה"ל: ובערוך פי' דאי איכא סירכא מישתמטא כלומר אם יש סירכא מתחדשת במקרה מן הריאה ללב או לצלעות מחמת צמאונה מתפרקת בשעה ששותה ע"כ וממה שהעתיק לשון הערוך דאי איכא סירכא מישתמטא נראה שנגרר רבינו אחר פי' הרי"ף ושם אי' ממש בזה הלשון (ועיין ש"ך ליו"ד סי' ל"ט סעיף י"ב ס"ק ל"ב) וכן מוכח מפי' משניות להרמב"ם סוף ביצ' וז"ל כי ההשקאה קודם שחיטה יתיר ריאתה ואם יש שם סירכא חלושה נשמטת ונכרתת ע"כ וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) איכא סירכא משמטא. ובריה"ף כ"י אי' הערה מרשב"ם הובא בד"ס סוף ביצה וז"ל ואני שמואל תמה על זה הפירוש שנראה שעל סירכי הריאה הוא אומר כך חו"ש לא תהא כזאת בישראל להכשיר הטרפה בהערמה ואנו מפרשין על סירכות שיהא נוח להפשיטו ממה שהוא סרוך ואדוק בבשר עכ"ל. [8]) בנו"ג דמוקרא וכ"ה בדף ל"א. אבל בערוך כ"י ה"ב דמן יקר וכ"ה במנו"ה סי' ס"ו ובכ"י ש"ם מינכען בדף ל"א. ובדף כ"ח אי' במן יקר ושם לי' בכסא ובכ"י א"פ כסא דיקרא ובב"נ כסא דמן יקרא ועוד שם דמאן יקרא עיין ד"ס בשני מקומות ובנו"ג כסא דמוקרא ובילק' תהלים רמז תתפ"א כסא דמן קרתי (!) ובסוף הגיון שלמה רוצה ר"נ באמבערגער להגיה דמנקרא של דפוסי הערוך להיות דמוקרא כבש"ס אבל אצלי ברור דאדרבה דמוקרא הוא משובש וצ"ל דמנקרא כגי' הערוך מטעם שאביא בפנים בזה הערך. [9]) בכ"י ה"ב ליתא תיבת אחר.

עינו בכוס וחנוני נותן עיניו בכים ובמדרש משלי פכ"ג זה נותן עינו בכוס והמוכרו נותן עינו בכיסו. ודרוש אחר באותו הפסוק עיין בע' כם ו'. ובענין כסא דמנקרא נ"ל כפי' אחר בערוך אבל לא מטעם נזרת הנ"ל מלי בנקרת כי אם מל"פ מינאקר = ميناكار פירוש כלי זכוכית מעולה ועושה כלי זכוכית, ميناكر עושה צורות חקוקות בכלי זכוכית הנקרא Emaillarbeit. וכן פירש"י כסא דמוקרא (ברכות כ"ח) כוס זכוכית יקרה ובדף ל"א. כוס של זכוכית לבנה — וכנ"ה כסא דזוגיתא חוורתא בברכו' שם ועיי"ע חוור. ושם נ"א: כסא דברכתא עיי"ע נבג א'. פסחים ק"ט: חולין פ"ז. כוס של ברכה. כוס עיקרין שבת ק"ט רע"ב עיין בע' דקר א' (ח"ג קכ"ז:). מגילה ז' רע"ב מלי כסא וכו'. ב"מ כ"ט: כסא דהרשין . . כסא דפשרין עיי"ע חרש א' פשר א'. ועוד עיין דרשות רז"ל בענין כוס וכסא ברכות נ"א. ושם: נ"ה. שבת ל': ס"ז: ק"מ. פסחי' פ"ו: קי"ט: יומא ע"ה. ע"ו. כתובות ס"ה. ע"ו. גיטין צ'. סוטה ל"ח: ב"מ פ"ג: סנהדרין ק': חולין ק"ה: מסכ' כלה. ועוד עיי"ע נסא ומ"ש בח"ב שכ"ח. הקבוץ כּוֹסוֹת פסחים ק"י. סוטה ט'. — תוספת' פרה רפ"ב כוסות של אבן. תוספת' כלים ב"ב פ"ז הכוסות הצידונים. ובל' ארמי כָּסֵי פסחים ק"י. נדרים מ"ט: שקלים ה' סע"ג ירו' שבת רפ"ח ד"א. ירו' נדה ספ"ב ד"נ: כסייא טיברייא. ובכנוי: כסייהן של אבן תוספת' פרה שם. וגם בלי נקבה שבת ק"ט: חדא כּוֹסָתָא והקבוץ שם כּוֹסָתָא עיין לעיל. בי כסי, בית הַכּוֹסוֹת עיין ערכם בח"ב. נ': ע"ב. וערך הבלילא — כסא דהרסנא שייך לע' כם י' ע"ש] —

כם (= כּוֹם נלפע"ד מל"פ قاش (ועיין עוד كيس, كيسو) גבות עינים Augenbrauen ועיין בפנים) פ' שני דפרה (פ"ה) ר' יהודה אומר [1] בתוך כום אחד היו בתוך ב' כוסות [וכו'] פירוש ש כ ו נ ה שצומח בה שיער נקראת כום. *[אחי"ה כ"ה בדפ"ר ובכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ה"ב. ובכ"י ב"ד פירש כינתא וצ"ל פי' שכינה. ודע כי בע' שכן הביא רבינו תר"י יצרנהו כאישון עינו (דברים ל"ב, י') שכנא בבא דעינא ע"כ ובכ"י ק"ם ש כ ו נ י וכו' זבנו"ג יותר טוב שכינא ובתר"י ב' שיכנא והוא בל"י κοσμᾶς ורגיל בקבוץ κοσμᾶς פי' גבות עינים אשר בהן השיער וממש כן ענין כום בל"פ ולפי זה היה שיעור המשנה לדעת ר' יהודה היו בה (בפרה) שתי שערות שחורות או לבנות בתוך כום אחד כלומר בתוך שערות של אחת מגבות העין היו בתוך שתי כוסות והן מוכיחות זו את זו פסולה פי' או אם שתי שערות שחורות או לבנות בשתי גבות עיני הפרה ואחת תורה על חברתה שלא במקרה הן שחורות או לבנות כי כן נצמחו מהטבע אז פסולה. אבל בכ"ז לבי נוקפני כי זה הפי' הוא נגד המפרשים שכולם מסכימים כי כום אחד הוא עם גומא אלא שחייב אדם לומר בלשון רבו ורבו של ר' יהודא היה קורא לגומא כום עיין כ"מ בהל' פרה פ"א הל"ב ותוי"ט שם ועיין מ"ש כ"מ ליישב לשון הרמב"ם שפתח כגומא וסיים בכוסות ללמד שהיינו גומא היינו כום ובאמת בירו' ע"ז ספ"ב דמ"ב סע"א אי' כפירוש ה ן כ ו ס ו ת ה ן ג ו מ ו ת וכן בתוספת' פרה ספ"ב לשון ר"י הוא: אפי' בתוך שתי ג ו מ ו ת והן מוכיחות זו את זו פסולה לכן אולי יש לקיים גי' הערוך שבדפוסים האחרונים מדפ' פ"ז והלאה דאי' שם „פי' ג ו מ א שצומח בה שיער נקראת כום" ובדפ' ויניצ' התיבות האחרונות נקראת כום ליתנהו. וז"ל רה"ג בפי' סד"ט 29 ד"ה גומא פי' גומא כל מקום שצומח בו השיער כמו שאמר בהשותפים (ב"ב ט"ז.) בשביל איוב. כ י ם ש כ י נ ם בה השיער ע"כ. והנה תחלת דבורו בענין גומא העתיק רבינו בע' גם ב' (ח"ב, ש"ד) [2] ולכן גם בע' הנוכחי נגרר אחריו ואולי שכונה ט"ס מן ש כ י נ ם ושני פירושים היינו פי' של גומא ושל כום נתערבין יחד וצ"ל כמו בפי' רה"ג הנ"ל. ואפשר שבפי' רה"ג בענין כוס צ"ל כבערוך. וגם לכאורה קצת ראיה כי גומא כב"ב ט"ז נאמר ג"כ משערות של גבות העין דאי' שם שאלמלא ב' (נימין) יונקות מגומא אחת מחשיכות מ א ו ר ע י נ י ו ש ל א ד ם] —

כם (= כִּים מל"מ וכן בל"ס כִּיסָא ובל"ע كيس ובל"פ كيسه (Beutel, Geldbeutel בפ' הגוזל ומאכיל (פ"י ס"א דף קי"ג.) אין פורטין לא מתיבת המוכסין ולא מכים [3] של גבאים. בפ' מי שהיה נשוי שתי נשים (כתובות פ"י ס"ד דף צ"ג.) וכן שלשה שהטילו לכים. פי' עשו שותפות. בר"ג דפ' הדר (עירובין ס"ה רע"ב) אמר ר' אילעא [4] בשלשה דברים אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו [5]. פי' „בכוסו בשעה שמתגבר יינו עליו אם יכול לכבשו אם לאו.

[1]) בנו"ג א פ י ל ו בתוך כום וכו' אבל עיין כ"מ ותוי"ט בשם הר"ש ופי' רע"ב וחירוש שלא התעוררו גם מגי' רבינו שלא גרס א פ י ל ו. [2]) ע"ש ושכחתי להעיר כי מקור הפי' הלז הוא פי' רה"ג. [3]) כ"ה לנכון בדפ' אמ' אבל בדפוסים השיגים במ"ד מכום. [4]) בנו"ג אילעאי ובכ"י מ' אילא ועוד עיין ד"ם במקומו. [5]) ובמס' דא"ז פ"ה ובכ"י מ' הסדר בכיסו בכוסו ובכעסו.

בכיסו בשעה שמתעשר אם אין דעתו זחה [1]) עליו, ובכעסו אם מושל בכעסו לבלתי הסיתו". בר"ג דפ' ר' אליעזר אומר האורג (שבת ק"ה סע"א ורע"ב) משום דקבעי למיתני הקורע על מנת לתפור ב' תפירות תנא התופר שתי תפירות [2]) היכי משכחת לה דעביד ככיסתא [3]) פי' שאין התפירה שוה אלא מצד אחד גבוה וקורעה על מנת לתופרה ולהשוותה. תנא מיניה ארבעין זימנין ודמיא כמאן דמנחא ליה בכיסתיה (פסחים ע"ב רע"א מגילה ז': כתובות נ'.) [4]). *[אחי"ה פי' כיסתא בלא"ר תיק וכן פירש"י בברכות כ"ד סע"א בכיסתא תלה: בתוך תיקן תלה. — וכנ"ה כים, כיסא בברכות ל"ב רע"א ותלה לו כים על צוארו, ושם נ"ח: לא שקיל ידא מן כיסא וכו', פסחים קי"ג. שרי כיסך פתח שקך (כגי' רש"י והשב"ם), שבת קנ"ז, קידושין ל"ב: והלאה חסרון כים, ירושלמי הוריות ספ"ג דמ"ח ע"ג כולם נוטלין שכרן מכים אחד והקבוץ כִּיסֵי ע"ז ע'. כִּיסַיָּא ירו' קידושין פ"א ד"ס ע"ד — וכן נקרא כים תיק שנתון באמה של זב ובדדי העזים עיין שבת נ"ג, בפירש"י, וכן נקרא בל"ע كيس תיק הביצים folliculum genitale עיין הירטל Onomatologia 117 ובזה נבין ניטל כים ולא זכרות בכורות ל"ט: ובתוספת' שם פ"ד כים ולא זכר עיי"ע זבן, וגם תשמיש המטה נקרא כן בל"ע ובזה נבין מאמר רז"ל בויק"ר רפי"ב כי יתן בכוס עינו בכים כתיב לשון נקי הוא כדכתיי (משלי א', י"ד) כים אחד יהיה לכולנו ובמד"ר פ"י מפורש בכים לשון נקי דברה תורה לומר שיבא על הערוה ועוד עיי"ע כם ד' בהוספותי וש"נ — וגם כיון לל"ע ופ' كس ערות אשה וממנו בל"י κυσός, κυσσός] —

כם (= כִּיסָא לפע"ד או מל"י הרשומה בע' כַב ד' או מל"י κυσός, κύσθος, κύστις, κύστη פי' אבעבוע Blase) בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז.) לכיסא לימא הכי פירוש בלעז אנפולא"ן. *[אחי"ה בדפ"ר אנפיל"א ובשדפ"ע אנפול"א ובעה"ק כמו שניסחתי והוא העיקר כי בלאי"ט Bläschen, ampollina וכן הענין bolla וכ"ה בלע"ז ברש"י עיין מ"ש בע' כב ד' וכגי' הערוך אי' ג"כ ברש"י דפ' שונצינו וא"כ סלקה תמיהת הגרי"ב בהפשב"ע ע' כם ו'. ולפני רבינו היו שתי גירסאות כיבא וכיסא לכן הביאן במקומותן כדרכו ועיין למוד ערוך שבת צד נ"ט — ודע כי בעה"ק נפרד לנכון זה הערך בפני עצמו אבל בערוך הגדול נסדר עם ע' הקודם] —

כם (= כְּסַם מלש' פרסי خايدن, خسيدن kauen והשם خاش לעיסה das Zerkauen ובלשון צענד qâsha טעימה) בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכות ל"ז.) הכוסס מן החטה. בס"ג דפרק המדיר (כתובות ע"ז.) אכסוה שערי לאלעזר פירוש האכילוהו שעורים. *[אחי"ה וכן פירש"י ועוד הוסיף כל הנאכל שלא כדרכו קרי ליה כוסס ע"כ וכן בברכות שם ושם ל"ו: ד"ה כם פלפלי וביומ' פ"א: ד"ה כם פילפלין ובמגילה ז': בעאי למיכס צעא אבתרא ובכתב יד פ' דאכסייה ורש"י גורס דאיכסייה ופירש רש"י כל אכילה שלא כדרכה קורא בתלמוד לשון כסיסא [5]) ע"כ. ולכן באה המלה תמיד באכילה שלא כדרכה והיינו לאכול דבר כמו שהוא בלי בישול והרבה פעמים מחטה עיין חוץ ממקומות הנ"ל בירו' ברכות פ"ו ד"י: ירו' תרומות רפ"ו דמ"ד. הכוסס את החטים, ירו' שבת פי"ד די"ד רע"ד וירו' יומ' פ"ח דמ"ה. הכוסס חיטי תרומה. תוספת' ברכות פ"ד הכוסס חיטים, ושם ובירו' ברכות שם ובבבלי ברכות ל"ז: הכוסס את האורז ונקשר הפעל עם היחס את ולכן גם בערוך צ"ל הכוסס את החטה במקום מן, ובע' קס ב' הביא כן רבינו בשם הירוש' ובקו"פ. המקור: לכום עיין ערך כם י"ב לפי' גי' כ"י ה"ב ושייך לכאן, — ועוד מזה הענין כיסא, כיסתא עיי"ע כם י"א. — ועה"ק שנ"ב פי' כוסס קייען בל"א והוא kauen. כאפעל כתובות הנ"ל. בילק' סוף אסתר רמז תתרנ"ט ובעי דאיכסיסיה צ"ל דאיכסייה כגי' רש"י הנ"ל — במד"ר פי"א היו כוססות ט"ס עיי"ע כְּסַם (ח"ב, ב"ד:)] —

כם (עיקרו בשרש נְכַס פירוש בל"ם זבח, טבח schlachten ועיין בפנים וש"נ גם ל"פ ועניננו הֵמִית) בס"פ תמיד נשחט בגמרא שלא לאכליו (פסחים ס"א סע"א) ר' אומר [6]) לשון סורסי הוא כאדם שאמר לחברו כוס לי טלה זה. בפ' השוחט אחד בעוף בגמ' השוחט את המסוכנת (חולין ל"ז:) נבלה

---

[1]) בכ"י ו"ו זזה וצ"ל זחה כדאיתא בפירוש ר"ח (בש"ס ווילנא) אשר משם הועתק כל הפי'. [2]) וכ"ה בכ"י מ' וא"פ ובנו"ג משובש עיין ד"ס שבת צד קט"ו. [3]) בנו"ג כי בסתא ובכ"י א"פ כניסתא וצ"ל ככיסתא. [4]) לי' מראה מקום בערוך ודע כי בכתובות אי' כגי' רבינו אבל בפסחים ובמגילה בכיסיה ובכ"י ש"ס בשני מקומות כבערוך ובעל ד"ס לא העיר עליו וכן הוא בכתב יד ש"ס בברכות כ"ח סע"א ובנו"ג רק תנא מיניה ארבעין זימני וכן הוא בכתובות כ"ב רע"ב. [5]) כ"ה בכ"י רש"י אצל ד"ס מגילה. צד י"ג. [6]) במכילת' בא פ"ג ד"ה תכוסו ובירו' פסחים פ"ה דל"ב סע"א איתא כן בשם ר' יאשיה.

וטרפה לא אכלתי (יחזקאל ד׳, י״ד) שלא אכלתי בשר כום כום מעולם פי׳ מהר ש ח ו ט אותה קודם שתמות והיינו מסוכנת דאין צדין (ביצה כ״ה:) [1] והיא כגון גוססת. ואמרתם זבח פסח הוא לה׳ (שמות י״ב, כ״ז) תרגום ירושלמי [א׳] מיכם פיסחא הוא. *[אחי״ה בנו״נ נכסת חייסא הוא והוא השם בל״ם נַכְסְתָא פי׳ טביחה וזביחה ועיי״ע נכם ב׳ במו״ע וש״ג והצווי כום כמו דור, טול מן נדר נטל כמו בל״מ גש מן נגש וא״כ עיקר מקומו בע׳ נכם ע״ש מ״ש וכן תר׳ אונקל׳ וטבח טבח (בראשית מ״ג, ט״ז) כום ניכסתא, ושחטו (שמות י״ב, כ״א) תרג׳ אונקל׳ ותר״י וכוסו. מיכם שהביא רבינו הוא המקור תרג׳ לשחט (בראשית כ״ב, י׳) למיכס. ועוד נ״ל כי כום הוא ל״פ كس והוא ציווי מן كشتن פי׳ הרג וכן דרש בסנהדרין פ״ב: כזבי: שאמרה לאביה כ ו ם ב י עם זה פי׳ הרוג על ידי. ובענין כוסברתא עיין ערך כרת ולחוזק הפעולה נכפל כום כום פי׳ הרוג ושחוט מהר ובמסכת כותים (צד 33 בהוצ׳ הר״פ קירכהיים) נכתב בתיבה אחת: כוסכום . . ושליל. ומה שפי׳ רבינו והיא כגון גוססת אינו כן כי פירושו תראה בע׳ גסס (ח״ב, שכ״ח). ועוד י״ל כי גוסס נגזרה מל״פ خستة חולה ומי שמצבו ברע הוא] —

כם (= כִּיסֵי לדעת הערוך = כשות שעושין ממנו השכר והנכון כי כשות ל״פ كشوث ונעתק לל״ע וסו׳ ובל״ר cuscuta עיין לעף ספל״ג 230. ובענין כיסי עיין בפנים) בס״ג דפ׳ המפקיד (ב״מ מ״ב סע״ב ומ״ג רע״א) רב אשי אמר בכיסי ומשלם ליה דמי כיסי פי׳ רב שר שלום כיסי כשות שאינו מנוקה ויש בה עשבים רעים כשמטילין אותם בתמרים ועושין ממנו שכר אותו שכר נפסד. פ״א כשות שאינה מתוקנת שעדיין צריפה ריכוך [2] ותיקון. *[אחי״ה פירוש שני הוא פירוש ר״ח הובא בתוספ׳ וכן הוא בנדפס בש״ס ווילנא ושם ליתא ר י כ ו ך. וכפירוש ראשון פירש״י רק שם אי׳ כיסי כישות גרועה ו ק ו צ י ם מעורבין בה וכו׳ ועיין מה שהקשו התוספו׳ ועיין הפשב״ע. ונ״ל כפי פירש״י כיסי הם קוצים ובפרט אותם אשר מהם עושים מין משקה בל״פ كس עיין וואולירס II, 832 Dornstrauch או סתם קוצים בל״ם כסא ומזה דאכלי כיסי בשבת ע״ז: אבל רבינו גורס כיסי עיי״ע בם (ח״ב, ק״ל והלאה) ושם בסוף הע׳ האצלתי כיסי מלשון כיסתא (עיי״ע הבא) ולא הוצרכנו לזה. ועוד דע כי בע׳ כשות פירוש רבינו עפ״י רה״ג כשות הם חוטין ירקרוקין וכו׳ ע״ש וא״כ בהיות כיסי לפי פירוש רב שר שלום כשות שאינה מנוקה וכו׳ נוכל לגזור כיסי מל״פ ليس חוטין דקין של שער — ועה״ק שנ״ב פי׳ הוספאן בל״א וכיון על Hopfen אבל זה יתכן יותר על פי׳ כשות ע״ש] —

כֵּם (כֵּסָא, כֵּסְתָא פי׳ בל״פ מאכל בהמה Vieh-futter ועוד עיין בפנים) ויתן תבן ומספוא (בראשית כ״ד, ל״ב) [תרגום] תיבנא וכיסתא תרגום ירוש׳ כסא. מספוא לחמורו (שם מ״ב, כ״ז) תרגום כסתא לחמריה תר״י כסא לחמריה. *[אחי״ה ציון הראשון אי׳ ר ק. בדפ״ר וציון השני בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ל״ד ה״ב וב״ר ועה״ק שנ״ב ור״ב בע׳ כסת ג׳ הביא ג״כ ציון הראשון וזו ראיה שלא היה מונח לפניו דפ״ר ובאונק׳ אי׳ לנכון כבערוך אבל בתר״י א׳ בשני המקומות אי׳ אספסתא וכן מתורגם לפנינו בכל מקום מספוא בתר״י אספסתא ובאונק׳ כסתא ובקצת דפוסים כיסתא ועוד עיין תרג׳ שופטים י״ט, י״ט. כ״א לכן עלה במחשבתי לומר בע׳ כם (כיסא, ח״ב, קל״א) כי היא ל״י κύτισος וכ״ה בל״ר פירוש Klee וכן ענין איספסתא בל״פ וע׳ עיי״ע בח״א, ק״צ. ועוד י״ל כי היא ל״ם הנ״ל. ופירוש מאכל בהמה וכן הועתק בפשיט׳ מספוא. וכן פי׳ רש״י בב״מ פ״ה רע״א כיסתא: מספוא — ונגזרה משרש כסס פי׳ לעס. ומזה הענין כסא דהרסנא עיי״ע הרסנא, ופי׳ כסא מאכל וכ״ה quâsha בל׳ צענד עיי״ע כם ח׳] —

כם (= כְּסַם פי׳ לעס עיי״ע כם ח׳ ועיי״ע נגס) בפ״ק דחולין [בגמ׳] השוחט בשבת וביוה״כ (חולין ט״ו סע״א) עד כאן לא שרי ר״מ אלא במבשל דראוי לכזס פי׳ קודם הבישול וכמאן דמבושל קודם השבת הוא והשתא לא מתקן מידי, אבל בשוחט דאינו ראוי לכום פי׳ קודם שחיטה לא אמרינן דהשתא הוא דמתוקן ואסור אפילו בשוגג והא מתניתא דשוחט ואמר רב הונא בריה דרב [2] ונסבין חבריה למימר ר׳ יהודה היא, הא ר״מ שרי פי׳ דמשמע דסבירא ליה לר״מ (דבר) [צ״ל דבין] [3] מידי דחזו

---

[1]) וכ״ה בפי׳ כ״י רגמ״ה לחולי׳ (בקבוץ כ״י אנגי׳ דף ש״ב.) וז״ל כום.כום זו היא מסוכנת שאמר כום כום מהרה שמיך תמות ע״כ ובגוף הדבר אי׳ כן בפירש״י ועוד עיי״ע כרת א׳. [2]) בכ״י ו״ו חיכוך ונראה שט״ס הוא כדמוכח מפי׳ ר״ת הובא בתוספ׳ ב״מ מ״ב: ד״ה בכיסי. [3]) בנו״ג ואמר רב הונא דרש חייא בר רב משמיה דרב ועיין תוספ׳ חולין י״ד. ד״ה אמר. [4]) וכן הגיה לנכון ר״ש באמבערגער בהגיון שלמה כ״ב אשר שם הובא זה הערך מכ״י ה״ב אשר היה גם תחת ידו בשובת ידידינו מהרשז״ח האלבערשטאם נ״י.

ליה מאתמול ובין מידי דלא חזי ליה מאתמול הואיל בשוגג ואכתי איכא למפרך רב מאי טעמא משתיק ליה ופריק כי משרי ר"מ בשוחט כגון שהיה לו חולה מבעוד יום אבל לא היה לו חולה מבעוד יום דלאו דעתיה עילויה מאתמול ואינו ראוי לכוס קודם שחיטה לא דעד כאן לא שרי ר"מ אפילו בשלא היה לו חולה אלא במבשל דראוי לכוס קודם בישול דהשתא לא מתקן מידי אבל בשוחט בשלא היה לו חולה לא אמר הכי. מ"ט דר' יהודה אסור פי' והיה לו חולה מבעוד יום דהא שוחט ברשות הוא ובין שוחט ובין מבשל מותר ומשני כגון שהיה חולה והבריא בשבת קודם שחיטה ופלוגתא דר"מ ור' יהודה בשהיה לו חולה מבעוד יום והבריא בשבת ר"מ סבר מבשל דראוי לכוס קודם בישול בין היה לו חולה מבעוד יום ובין לא היה לו מותר אבל אם היה לו [חולה] [1]) מבעוד יום אעפ"י שהבריא קודם שחיטה (רב אוסרה) [צ"ל דבאסורא] [2]) קא שחט הואיל ודעתיה עילויה מאתמול מותר ור' יהודא סבר היה לו חולה מבעוד יום ושוחט לחולה מותר ומבשל נמי מותר אבל אם הבריא לפני השחיטה הואיל ובאסורא קא עביד אסור. ואי תיקשי הואיל דסבירא לן לר"מ בשוחט בשלא היה לו חולה אסור אמאי לא מוקמינן מתני' דהשוחט [בשבת] וביוה"כ כר"מ בשלא היה לו חולה [3]) (והתניא) [צ"ל והתירוץ] [4]) כדאמרינן מעיקרא שבת דומיא דיוה"כ מה יוה"כ בין היה לו חולה ובין לא היה לו חולה לא יאכל אף שבת נמי. ולר"מ הא אמרינן בשהיה לו הולה אע"ג דבאסור קא שחיט מותר ואי תקשי לר' יהודה נמי נימא הא סבירא ליה (בשלא היה) [צ"ל בשהיה] [5]) לו הולה מבעוד יום ושחט לו שמותר ונפרוך נמי שבת דומיא דיוה"כ הא לא (דמי) [אמר] [6]) אע"ג דבאסורא קא שחיט שרי דהא [לא] אמר אעפ"י שהבריא מותר הואיל והיה לו מבעוד יום אבל לר' יהודה בהבריא אסור משום דבאסור קא שחט דסבירא ליה לר' יהודה דכל היכא דבאסורא קא שחיט אע"פ שהיה לו חולה מבעוד יום מאחר שהבריא אסור השוחט דיעבד [7]) (ולר' יהודה) [צ"ל ולר' מאיר] ליכא חלוק דהיכא דאיכא שבאסורא קא שחיט קא שרי בהבריא ולדידיה יכלינן למפרך קתני שבת דומיא דיוה"כ אבל לר' יהודה ליכא למפרך מידי. והא דמפלגינן בין מבשל דראוי לכוס ובין שוחט דאין ראוי לכוס כי הא דאמר רבי אחא ואמרי לה אמר רב יצחק [8]) השוחט לחולה בשבת פי' שלא היה לו חולה מבעוד יום אסור לבריא המבשל לחולה בשבת אעפ"י שלא היה לו חולה מבעוד יום מותר לבריא מ"ט האי דראוי לכוס פי' מבשל ראוי לכוס קודם בשול הואיל דברשות קא מבשל מותר אמר ר ב א [9]) פעמים שהשוחט מותר כגון שהיה לו חולה מבעוד יום דמאתמול דעתיה עילויה מבשל לחולה אסור בשלא היה לו חולה מבעוד יום כגון שקצץ עליו דלעת פי' כגון שהיה לו דלעת במחובר קצצה לחולה דקציתא היא. בשולה וכי האי גוונא אסור אע"ג דראוי לכוס הוא כיון דמחובר הויא ליה לאו דעתיה עילויה והוי כשוחט ואסור [10]) אבל קיצץ לחולה שהיה מבעוד יום מותר כדין שוחט. לכוס פירוש מלשון הכוסס את החטה. *[אחי"ה ע"כ העתקתי מכ"י ה"ב והובא גם בהגיון שלמה עם רוב הערות הנ"ל אבל בשאר כ"י ודפוסי הערוך נשמט. ולפע"ד כתב כן רבינו בסיום ערך כם במהדורא תנינא אחרי שגמר לסדר ערכי כם והשלים אח"כ זה הפי' שראה בספר אחד מהראשונים ושייך לע' כם ח' כדמוכח ג"כ מסוף הערך ודוגמתו עיין בע' אם ג' ועיי"ע כנת ועוד בערכים אחרים] —

* כם נאה במד"ר פ"א כאן אני בונה כם נאה ט"ס וצ"ל אכסניא וכ"ה בתנחו' במדבר סוף סי' ב' ובילקוט.

* כיסי בבלייתא שבת קמ"ז. וצ"ל כישי עיי"ע כש א' כסכס וע' מרזב.

* כִּיסִין (= קִיסָא בקבוץ פי' עץ Holz) ירו' שבת ספ"ו ד"ח סע"ג ורע"ד הוה נפק מיקטוע כיסין פי' יצא לבקוע עצים עיי"ע קס וע' פר ד'.

כָּסְבַר (= כּוּסְבַּר מלשי סורי כּוּסְבַּרְתָּא ונעתק לל"פ كزبرتا בל"ע كزبرة، كسبرة ובלי יוני החדש' κουσβάρας Coriander רימ"ז ולעף פפל' 209) בריש דמאי (פ"א מ"א) האוג. והחומץ [11]) והכסבר.

[1]) וכן השלים רש"ב בהגיון שלמה. [2]) הגיון שלמה שם. [3]) וכן הקשו התוספי ד"ה כי וכ"ה בחיי הרשב"א וכבר התעורר עליו בעל הגיון שלמה. [4]) ה"ש שם. [5]) וכ"ה בה"ש שם. [6]) בה"ש שם. [7]) כיון לתירוץ התוספי והרשב"א עיין בה"ש שם. [8]) בנו"ג בדף ט"ו רע"ב רב אחא בר אדא אמר רב ואמרי לה א"ר יצחק בר אדא אמר רב. [9]) וכ"ה בחי' הרשב"א וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקבוץ כ"י אנגי' דף רפ"ט.) ובנו"ג רב פפא. [10]) וכ"ה בפי' רגמ"ה שם וז"ל כגון שקצץ לו דלעת במחובר דלא היה ראוי מע"ש וביום השבת קיצץ ובישל ועכשיו עשה איסורא [11]) כנו"ג עוד: שביהודה אבל לי' בירוש' ובב"י מ' ועיין ד"ס ריש דמאי.

בריש כלאים (פ"א מ"כ) ובגמ' דפ' כל שעה (פסחים ל"ט סע"א) כסבר וכסבר שדה [1]) בפ' ט' בשביעית (מ"א) ובפ' לולב הגזול (סוכה ל"ט:) והכוסבר [2]) של הרים [3]). בגמ' דפ"ק דע"ז (שלח ליה כוסברתא בהלכה יום גיניסיא) [צ"ל בהלכה דיום גניסיא (ע"ז י' רע"ב) שלח [4]) ליה כוסברתא]. והמן כזרע גד (במדבר י"א, ז') תרג' ירוש' [א'] כסבר [5]) חיור, וכך שמו בלשון ישמעאל כסבר פירוש כוליינדר"ו בלעז. *[אחי"ה ובע' גדגדיות (ח"ב, רמ"א: חלע"ז בקו"ף קוליינדר"ו וכ"ה רד"ק שרש גד וכ"ה בפי' מהר"י בן מלכי צדק בכלאים שם, ובשביעית לועז כוליאנדרו והוא בל' אספמיא culandro בל' רומנית culiandro בלאי"ט coriandro מל"ר coriandrum והלע"ז ברש"י ובר"ש ורע"ב במקומות הנ"ל בסד' זרעים אליינדרו עיי"ע גדגדניות וכ"ה ברש"י סוכה שם ובע"ז שם לפי גי' דפ' פיז' ושאלוניקי (ד"ס ע"ז צד י"ב:) ושם אליינטרא וצ"ל אליינדרא וכ"ה ברש"י כתובות ס"א רע"א דאכלה כוסברתא וכו'. ועיין לשבת ק"ט רע"א כוסברתא אין בה משום רפואה וכו'. וזו במשקל סורי וכ"ה בלשון העם בארץ ישראל כדמוכח מירו' דמאי רפ"א דכ"א רע"ד ושם מפורש כוסבר של משנה ע"י כוסברה, כוסברתא אבל אי' ג"כ בל' זכר ירוש' שבת פ"ז. הָהֵן דגזז כוסבר ירו' ערל' רפ"א ד"ס סע"ג כוסבר שזרעה לזרע . . כוסבר שיש לו גורן וכו' מעשרו' פ"ד מ"ה איתא בלי וי"ו כסבר שזרעה לזרע וכו' ושם פ"ג מ"ט כסבר שהיא זרועה בחצר וכתב שם בפי"מ להרמב"ם: וכ"ה בערבי כסברה ע"כ ובשרשי לרד"ק הנ"ל אי' וכן בערבי נקרא אלכסבור ע"כ והוא الكزبرة וכן מצאתי בתוספת' ב"ב רפ"ה וכסבורה בפילפלין ובכ"י אירפ' וכוסברת וזו ג"כ ל"ע كزبرة. ובענין פי' כוסברתא בע"ז הנ"ל עיי"ע כרת א' אבל בתוספ' כלאים רפ"א ולמעש' רפ"ג אי' גם בכ"י אירפורט כוסבר] —

* כסידא (?) תרי"א לשמות ט', ל"א אביב כסידא וצ"ל בסירא וגי' רבינו לנכון בסירן עיין ערך בְּסַר ח"ב, קל"ה.

כָּסַח (מל"ט וכ"ה בל"ס כְּסַח ענין כריתת הזמורה ודומה abmähen, abschneiden) בפרק שני בכלאים (מ"ה) [6]) אם ניכש או כיסח. לא תזמור (ויקרא כ"ה, ד') תרג' לא תכסח. יש מפרשים כיסוח בעשבים שחותך הרעים מן הטובים ולא היינו ניכוש שניכוש עוקר מן העיקר כיסוח מחתך מלמעלה. *[אחי"ה וכ"ה בר"ש בלי הזכרת הערוך. — וכנ"ה בשביעית פ"ב מ"י אין מכסחין. סנהדרין כ"ו. דהוה כסח בכרמי פירש"י זומר כרם — ונאמר מקוצים ירו' מעשרות פ"ג ד"נ ע"ד קוצים כסוחים כסחתי וכ"ה בפסיקת' דר"כ ויהי בשלח צד צ"ב כפי גי' כ"י א"פ וכרמולי, ב"ר פמ"ט מגל כוסחת כובין (פי' קוצר קוצים) . . ירוש' שקלים רפ"ה דמ"ח סע"ג ניכשו כיסחו עידרו וכו', והשם מ"ק ג' סע"א עידור כיסוח. ב"ר ר"פ י"ב מה עשה פקח אחר כסח ונכנס כסח ונכנס נכנס דרך הכסוח ויצא דרך הכסוח ועיין ריש שהש"ר וקהל"ר פ' ופניתי — ועוד נגזר ממנו השם מכסח ירו' שבת ספ"ו ד"ח ע"ד פי' למקום כריתה וסכנה] —

* כוסטריינים (או מל"ר אמצ' custor = custos שומר ונבנה ממנו תואר כמו custodianatus פקידת השמירה Aufsichtsbeamter או אולי ט"ס מן כוסטינרים quaestionarius שופט וחוקר דין (Untersuchungsrichter, Scharfrichter שהש"ר פ' אל גנת: למקום ארימון שהוא משובש בגייסות מה עשה המלך הושיב בו כוסטריינים בשביל לשמרו כדי שלא יקפחו לעוברים ולשבים ובויק"ר פל"ה הגי' הושיב בו קוסטרינוס בשביל לשמרו ובמו"ע ע' קסטר א' הגי' קסטריינוס ופי' אנשי מערכה וא"כ כיון לל"ר castra ולדעת רימ"ז בט"ר ח"א 119 פירושו castrensiani, Grenzsoldaten וכן דעת לעווי בעמת"ל ח"ב 363 והנכון כפירוש מהרז"ו שצ"ל קוסטנירום (עיי"ע קסטינר) והוא הממונה להרוג הרוגי מלכות ומל"ר הרשומה בתחלת הערוך] —

* כוסיא ב"ק קט"ו: ט"ס עיי"ע בֵּסְיָא (ח"ב קל"א:).

* כסיתא עיין ערכו אחר ע' כסת.

כָּסָךְ (נלפע"ד מל"פ كسخ משיחה Strick) הגוד בכסכיו (שבת קל"ח:) כבר פי' בע' אסל [7]). כילה וכסכיה (שם קל"ט רע"ב) פי' חוטין ומשיחות שעליה שבהן נוטין אותה ולא הוי כמישוי דבטלין לגבי בגד. *[אחי"ה והועתק מפירוש ר"ח (בש"ס ו"ו) ורש"י פירש בשני המקומות: רצועות והנכון כפירוש הערוך כי הוראת המלה הנ"ל

---

1) וכן הוא בלא וי"ו בדמאי ובפי"מ להרמב"ם שם ולכלאים ובנו"ג שם ובפסחים כוסבר. 2) וכן בוי"ו בפי"מ להרמב"ם לשביעית וכ"ה לפנינו. 3) וכ"ה בפי"מ להרמב"ם כ"י שם (לעף שם) וכ"ה ברש"י לסוכה ובנו"ג שבהרים. 4) בנו"ג שדר. 5) בנו"ג בוי"ו. 6) בדפו"י עוד: ובגמרי דפ' כל שעה ומ"ד הוא ובא מע' הקודם כסבר, ויש למחוק ולי' בדפ"ר ופיז' באסיל ואמ"ש. 7) עיי"ע אסלא ח"א, קס"ב: וש"נ השנויים.

חוטין הנמתחין והמשיחות. בנו"ג בדף קל"ח בכיסנא ובדף קל"ט: ובכסכסיה וכ"י א"פ וכיסכסיה והנכון כגי' רבינו וכגי' ר"ח (שם)] —

כִּסְכֵּס (לפע"ד מל"ע مسس mit der Hand pressen ענין שפשוף וצחצוח ביד עד שירכך הדבר הקשה glätten) בס"ג דפ' משקין (מ"ק י' רע"ב) רבא שדי לכסכוסי קרמי [1]. ובנדה בפרק האשה (ס"ב רע"א) צריך [2] לכסכס שלשה פעמים על כל דבר ודבר [3]. בזבחי' בפ' דם חטאת בגמ' אחד הבגד (צ"ד רע"ב) אמר רבא כל כיבוס דלית ליה כסכום לאו [4] כיבוס הוא. ובפ' ר"א אומר תולין בגמ' אין שורין (שבת ק"מ סע"א) לכסכום [5] כיתניתא פירוש [6] לרכוכי קא מיכוין ושרי או דילמא לאולודי וכו' פי' לקבץ מקצת הבגד של פשתן בתוך ידו לשופו מפני שרוחצין הבגד ומתיבש בשמש או ברוח עומד אשון פי' קשה ורוצה לרככו נותן הבגד לתוך ידו ומוליך ומביא ידיו עד שיעשה הבגד ההוא כמו קפולים [7] קטנים כמין קמטים כי הא דאמר ר' זירא בפ' חבית (שבת קמ"ז.) כגון כסכוסי מאניה דמיתחזי כמרזב [8] וכי הא דתנן בפ' האשה שהיא עושה צרכיה (נדה שם) צריכא לכסכס שלשה פעמים על כל דבר ודבר ואמרינן בגמ' (נדה ס"ג.) בעי ר' ירמיה אמטויי חד ואיתויי חד או דלמא אמטויי [חד] ואיתויי תרי תיקו. וכן עוד מפורש בתלמוד ארץ ישראל (ירו' סוכה פ"ג דנ"ג סע"ד) בענין מוליך ומביא שבלולב. (מיהא) [צ"ל מהא] שמעינן דכיסכום כענין שפשוף הוא ומתקווץ [9] הבגד פי' יתכמש ונראה קמטין קמטין וכשלובשו מתפשט. וכדאמר (שבת קמ"א סע"א) רב כהנא ואיתימא רב יהודה [10] טיט שעל בגדו מכסכסו מבפנים ומדקרי להאי כיתניתא [11] שמעינן מינה דסודרא ליתיה כיתניתא [12] ולא יתכן לומר שהוא צמר שאם היה צמר איך אומר לו היה לך ללמוד פשתים מצמר והדבר רחוק ביניהן ואינה אלא צמר גפן שזה קרוב לזה ופשט רב חסדא [13] דלרכוכי מיכוין ושרי [14]. *[אחי"ה כל הפי' הועתק מפי' ר"ח הובא באו"ז סוף הל' שבת ס' סי' פ"ח וכן מצאתי עתה נדפס בפי' ר"ח מכ"י אנג' בש"ס ווילנא ומפי' ר"ח העתיק רבינו מלה במלה — ומפירש"י לשבת ק"מ. קמ"א. זבחים ונדה שם ושם מוכח ג"כ שהוראת כסכס לשון שפשוף כדרך המכבס שכופלין צד זה אל צד זה ומשפשף ומוליך ומביא וכן לועז עה"ק שנ"ב ע' כסכס ואלטי"ן בל"א וכיון ללש' אשכנ' falten. וזהו כסכוסי מאני פי' אגידת הבגד בכריכות כעין קמטים וכמרזב עיי"ע מרזב — וכנ"ה ירו' שבת פ"ז ד"י. לא יכסכס. והפכו ממרחו בידו אחת (שם) ובעצם וראשונה פתרונו דוחק ביד ושוחק. בירו' ביצ' ספ"ד דס"ב ע"ג בקעת סומכה לכותל בשביל שלא תכסכס ואולי זה האחרון הוא ל"פ خشخاش עושה חבורה והיזק — זבחי' צ"ד: אי' ג' פעמים אבל כיבוס לא וצ"ל כִּסְכּוּס לא וכן מוכח משאילתות מצורע סי' פ"ח] —

* **כִּסְכֵּס** (מל"ע كسكس ובל"פ خشخاش שבר היטב הדק zerbröckeln) תנחו' ריש ויגש הגה ממלא אפונדתו אפונין של נחשת ונוטל מהן ומכסכס בשיניו וחמתו עולה.

* **כסכסיה** לפי גי' רבינו בע' בזבזיה (ח"ב, ל"א:) ובנו"ג בשבת מ"ז. יותר טוב כס כסייה והוא שם שד בל"פ עיין מ"ש בע' הנ"ל.

כֶּסֶל (מל"ם ענין סכלות ועוד בטחון מעצם הוראת ל"ע كتل fest, kräftig עיין בפנים וממנו גם ענין צד Flanke) בפ' במה מדליקין בסוף הלכה (שבת ל"א:) זה דרכם כסל למו (תהלים מ"ט, י"ד) יודעים רשעים שדרכם למיתה ויש להן חלב על הכסלים [15] ושמא תאמר שכוחה מהם [16] ת"ל (שם) ואחריהם בפיהם ירצו סלה. — בילמדנו בריש שלח לך אנשים (בתנחו' לי') [17] מהו וישימו באלהים כסלם (תהלים ע"ח, ז') פליגי תנאי בהא מילתא חד אמר כסלם זה מחשבותם שנא' (ויקרא ג', ד') אשר על הכסלים. חד אמר טפשותן שנא' (קהלת ד', ה')

---

[1] בנו"ג קירמי ובריי"ץ גיאת הל' חוה"מ עמוד ט"ו קורמי. [2] ולמטה גרס צריכא. [3] וכ"ה בירו' סוכה פ"ג דנ"ג סע"ד וכ"ה באו"ז הל' שבת סוף סי' פ"ח ובנו"ג לכל א' וא'. [4] בנו"ג לא שמיה. [5] בנו"ג לכסכוסי. [6] כלומר פי' בגמרא שם. [7] כ"ה בדפ"ר וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ובאו"ז קיפולים ובש"ס ווילנא בט"ס אנסו וצ"ל אשון כבערוך. [8] וכ"ה באו"ז וכ"ה בכ"י ש"ס ובד' אמשי' אי' כגון כיסו בבלייתא והוגה ככה לפע"ד ע"י ר"ב מוספיא עפ"י הצעת הש"ס ובאמת גי' רבינו בע' כש' ז' ובע' מרזב: כגי' הרי"ף כישי בבלייתא ובכ"י ש"ס כושי. [9] באו"ז ומתכויץ ובש"ס ווילנא מתקבץ. [10] וכן הוא בש"ס ווילנא (ושם איתא כדאמרינן רב כהנא) בבה"ג ובר"אש ובנו"ג רק אמר רב כהנא ובכ"י א"פ א"ר הונא ואיתימא רב יהודה ובאו"ז כדאמר רב והנה צ"ל כהנא. [11] באו"ז כיתנא בש"ס ווילנא כיתונתא.. [12] באו"ז ש"ם דסודרא ליתי כיתנא בש"ס ווילנא כתינתא. [13] וכ"ה באו"ז ובה"ג ובר"יף ובר"אש ובחי' הרמב"ן הרשב"א והריטב"א וכ"ה בכ"י ש"ס (ד"ס שבת צד קס"ה:) ובנו"ג רב ספרא. [14] וכ"ה בכ"י א"פ ובאו"ז ובנו"ג ושפיר דמי. [15] בנו"ג על כסלם. [16] כ"ה בדפ' פיז' והלאה וכ"ה בילק' תהלי' סוף רמז תשנ"ח ובדפ"ר בשם שכחה מהם וכ"ה באה"ת ובנו"ג שכחה היא מהן. [17] וא' בילק' ריש שלח רמז תשמ"ב וילק' תהלי' רמז תתי"ט ובשניהם בשם ילמדנו.

הכסיל חובק את ידיו וחד אמר בטחונם שנאמר (איוב ל״א, כ״ד) אם שמתי זהב כסלי [1]. ובפ׳ על אלו מומין (בכורות מ׳. במשנה) תנן השחול והכסול איזהו שחול שנשמטה ירכו כסול שירכו אחת גבוהה [2]. גמרא (שם) כסול שרגלו אחת בתוך הכסל ורגלו אחת [3] על הכסל. פי׳ „כסול שרגלו אחת נכנסת בתוך הכסל ורגלו אחת על גבי הכסל לסוף הכסל כדרכו״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ רגמ״ה כ״י בבכורות שם (בקובץ כ״י אנג׳ דף ק״ד.) ושם: נכנסת בתוך הכסלים. ועיין בפירוש רש״י ובתוי״ט שהגיה לפי זה הענין גם דברי הרמב״ם, וכתב הרמב״ם עוד (תוי״ט שם) וכסול נגזר מן הכסלים ע״כ וכן לועז רש״י פלנק״ש = Seiten, flancs ועיין פירש״י בחולין ח׳ סע״ב ד״ה מפסיק ובשרשים לרד״ק שרש כסל: פלנק״ש (בל׳ אספמיא flanco והקבוץ flancos) ועוד אמר שם: והכסלים הם סמוך לכליות תחת המתנים והם עקרי הירכים וכו׳. וא״כ בתוך הכסל הוא כדרך הבהמה שהירך מחוברת באליה סמוך לכסלים וכפירש״י וזו כונת ג״כ במ״ש הערוך (עפ״י רגמ״ה) לסוף הכסל כדרכו אבל כונת המשנה לפע״ד על ל״ע كتول = כָּתוּל פי׳ גבוהה יותר מחברתה ונגזר מל׳ ערבי كتل עב dick, fest, gedrungen ועיי״ע כפל ב׳ ומ״ש ולפי התוספתא בכורות פ״ד (פסול) [צ״ל כסול] „כל שהכסלים יוצאין״ מוכח כי רק ביציאת שני הכסלים נקרא כסול וזה מתנגד לש״ס — ומצאנוה גם בל״נ: ילק׳ וישלח רמז קל״ג משך קשתו והכה לעשו (בכסא) [צ״ל בכסל] ימנית וכו׳. והושאל בל״ט כסל, כסלה לענין חזקה ועוצם הן לטוב בענין בטחון ותקוה הן לרע בענין טפשות עיין פירשט זה הערך וזו כונת הילמדנו הנ״ל בהוראות האחרונות ובענין הוראת מחשבה הושאל פתרון כסלים כמו כליות כדאיתא בברכות ס״א סע״א וש״נ כליות יועצות עיי״ע כִּלְיָה] —

כסל (= כְּסָלָא מל״ס כְּסוּלָא יתידות הבולטות emporragende Pfeiler) כי כסלא לאגיא (ברכות ו׳.) כבר פירשנו בע׳ אגיא. *[אחי״ה עיין ערכו בח״א, כ״ב וש״נ שנויים, ובכתב יד וויען בערך הנוכחי כי כסלין. ורבינו פירוש בע״א ע״ש וגם החכם לעווי לא דק כהוגן בזה כי גזר אומר כסל מן כם = קץ, קצץ והנכון כי הוא ל״ס הנ״ל] —

כְּסִיל (מל״מ כוכב הנוגה שנקרא Orion ולדעתי הוא מל״ע كوثل והוא שבט המנהיג של ספינה Steuerruder am Schiff עיין כפנים) בפרק הרואה בגמ׳ על הזיקין (ברכות נ״ח:) שמואל רמי כתיב (איוב ט׳, ט׳) עושה עש כסיל וכימה וכתיב (עמוס ה׳, ח׳) עושה כימה וכסיל. פירוש כסיל יש בו חמות גדולה [4] וכימה יש בו צנה גדולה וצינת זה שוברת חמות של זה וחמות זה שוברת צינת זה [5] וגמירי (שם) אי לא [6] דיתיב עוקסא [7] דעקרב בנהר דינור כל מאן דהוה טרק ליה עקרבא [8] לא הוה חיי. נראין הדברים שעוקץ עקרב מכוכבי כימה הוא שהן ממונין בצנה [9]. התקשר מעדנות כימה (איוב ל״ח, ל״א) דמקטרא לפירי או מושכות כסיל תפתח (שם) דמכבשא לפירי [10] אגב אורחיה קמ״ל קרוא קמיט חמאנא [11] מרפי. *[אחי״ה ובענין נתינת או מניעת כח הפירות ע״י כימה וכסיל פי׳ זה הפסוק גם רלב״ג באיוב שם. ותרג׳ לזה הפסוק הביא רבינו בע׳ גפל ב׳. ונקרא זה המזל נפלא וכן בל״ע جبار פי׳ גבור ולפי מושג הפרסיים הכוכב הנ״ל הוא נמרד (אשר יכונה ג״כ גבור, בראשית י׳, ט׳) הושם בשמים ולזה כיון הרמב״ם במו״נ ח״א רפ״ב ועיין מונק בהעתקה צרפתית שם צד 38 וגיזיניאוס פי׳ לישעיה י״ג, י׳ צד 458 ועוד איזה כוכבי שבת נשבו ונתקשרו בשמים לדעת הפרסיים עיין בונדיהיש ושפיעגעל איראנישע אלטערטומסקונדע א׳, 141 ואולי זכר לדבר לדמיון הפרסיים הוא פסוק באיוב ל״ח, ל״א. ולפי פי׳ ר׳ יונה ן׳ גנאח נקרא כסיל אצל הערביים سهيل (כתאב אלאסול צד 327) וכן הובא בשמו בשרשי רד״ק שרש כסל (ועיין בראב״ע לעמוס ה׳, ח׳) וזה שנקרא אצל רומיים canopus והוא כוכב מאיר במנהיג ספינה הדרומי im südlichen Steuerruder des Schiffes עיין גיזיניאוס פי׳ ישעיה שם וא״כ יש בידינו לגזור כסיל מל״ע كوثل שפי׳ שבט המנהיג בספינה וחידוש כי נעלם זה מגיזיניאוס ופירשט ולא ראיתי מי שהעיר על זה — ובל״א

---

[1]) בילק׳ בשני המקומות אי׳ ר׳ יהודה ור׳ נחמיה אחד מהן אומר (חד אמר) . . ובילק׳ שלח: ורבותינו אמרו טיפשותן וכו׳.
[2]) בנו״ג במשניות שאחת מירכותיו ובמשניו׳ דבש״ס שאחת מיריכים גבוהות. [3]) בנו״ג אחד. . אבל בפי׳ רגמ״ה לנכון אחת.
[4]) כ״ה בדפ״ר. [5]) וזה פי׳ לדברי ש״ס שם אילמלא חמה של כסיל וכו׳. [6]) בדפ״ר אילא. [7]) כ״ה לנכון בכ״י ו׳ו א׳ ובכ״י ו׳ו ב׳ עוקצא ובכ״י ב״ר עקוצא ובדפ״ע עקוסא וכצ״ל בע׳ עקס א׳ תחת עקומה של דפוסי הערוך, ובכ״י ודפ׳ אמש׳ לנכון. [8]) בכ״י ל״ד חיויא וכ״ה בכ״י ש״ס מינכען ובדפוס עדיף. [9]) וכ״ה בע׳ עקס א׳. [10]) וכן הביא הרד״ק בעמוס ה׳ ח׳ זה המאמר בשם ואמרו ז״ל ובגי׳ מכלל יופי לר״ש בן מלך אי׳ ואמרו רז״ל ואני לא מצאתיו בש״ס וכן ל״י בכ״י ש״ס אצל ד״ס וליתא בילק׳ איוב רמז תתק״ד. [11]) בכ״י ו׳ו חממנה.

נקרא כְּסִלָא (= כְּסִילָא) ברכות שם גמירי דלא עבר כסלא ואי עבר (כלו' כוכבא דשביט) כסלא חרב עלמא ובירו' ברכות פ"ט די"ג ע"ג אי' אין עבר ההן זיקא בכסיל מחריב העולם ופי' בדרך טבע תמצא במ"ע גייגער ח"ב 275] —

כסל [1] (= כּוּסִילְתָא מלש' סורי כוסלתא סריטה למציצת הדם בהקזה das Schröpfen ועיין בפנים) בפ' סדר תעניות האלו בגמ' איזהו דבר (תענית כ"א סע"ב) והוה ליה לבושא דאית ביה ביזעי ביזעי באפי כוסילתא [2]. בס"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ח.) כריבדא [3] דכוסילתא. ובפ' אלו הן הלוקין בגמ' הכותב כתובת קעקע (מכות כ"א סע"א) רב ביבי בר אביי קפיד אפי' אריבדא דכוסילתא. וכפ' מפנין בגמ' מילדין (שבת קכ"ט.) רב יוסף שתי עד דנפיק מריבדא דכוסילתא. בחלק (סנהד' צ"ג: ילדים אשר אין בהם כל מום [4]) (דניאל א', ד') ריבדא דכוסילתא לא הוה בהון [5]. בפרק אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ז סע"א) אפי' ריבדא דכוסילתא לא מתסינן מנייהו. פי' ריבדא דכוסילתא בסוף משקין (מ"ק כ"ח.) [6] „כמו סריטה שסורט האומן בצואר למציץ דמו כגון אותו הצער היה (לו) [צ"ל לי] ביציאת נשמה מן הגוף". *[אחי"ה הועתק מפירוש ר"ח במ"ק (בש"ס ווילנא) — וכן פירש רבינו בע' תרף ג' כי תרפתא דסיכורי פי' כהקזת דם מן הצואר ע"כ וזו כגי' ואית דגרסינן ברש"י כתובות ל"ט רע"ב ובנו"ג כי ריבדא דכוסילתא. אבל רש"י בע"ז שם פי' ריבדא דכוסילתא כלי אומן המקיז בכתפים. ובכ"מ הנ"ל לועז כוסילתא: פלימ"א, פליימ"א, פלמואה והוא ל"צ Schröpf-flamme schnäpper פירוש כלי הקזת דם עיין מ"ל למסכ' שבת דף ק"ח: ד"ה לחסודה ובסנה' שם לועז פלגמאל ובדפוסים הישנים פלבמאל ונ"ל שצ"ל פלבמאט בל"צ flammette והיא היא. ובע' פגר פי' רבינו ריבדא דכוסילתא בלי ישמעאל אלמחגמה כ"ה בכ"י ו"ו א' ה"ב וכ"ר [7]) והוא בל"ע محجم Schröpf-schnäpper כלי אומן להקזת דם וכן מצאתי בחי' הריטב"א למכות כ"א. וז"ל ריבדא דכוסילתא רש"י ז"ל מפרש בכל מקום [8]) שהיא הקזה בכתף ור' מאיר ז"ל [9]) כתב שהוא שקורין ישמעאלים בל"ע אלמחגמה וידועה היא אצל הרופאים ע"כ. והמלה הרשומה כוסלתא פי' ג"כ בל"ס מציצת דם בהקזה ואולי אחת היא עם ל"ע قصال, مقصال, مقصل, مخصل סכין חד] —

*כּוּסְמִין (הוא הקבוץ מן ל"מ כֻּסֶּמֶת Dinkel, Spelt) כבר פירשתי בע' כונתא ע"ש ואיתא רק בקבוץ. תוספת' ברכות פרק ד' פת שעורים ופת כוסמין וכו' וכוסמין אין ממין שבע. בירושלמי חלה ריש פרק א' דף נ"ז. מבואר כסמת (ישעיה כ"ח, כ"ה) זה הכוסמין, ושם: השיפון מין כוסמין עיי"ע שפן ועוד עיי"ע דשר [א'] בח"ג, קס"ח. והח' לעווי טעה לפרשו ע"י ל"ע كرسنة אבל זה הוא כרשינה וכבר השיג עליו הח' לעף בספרו פפל"צ צד 105 והוא העיר ג"כ כי מלת הכוסמת בפי"מ להרמב"ם בשבת פ"א מ"ה (וכרשינין הכוסמת) ועיין שם פ"כ מ"ג יש למחוק ולי' בכ"י פי' ערבי להרמב"ם אשר בבערלין ושגגת המעתיק היא — ודע כי בל"פ كشنى, كشنك אחר הוא עם לשון ערבי كرسنة ואולי המעתיק כתב كشنى להורות מהו כרשינין ונשתבש למלת כוסמת בהיותה רגילה יותר.

כסן (= כִּיסְנִין לפע"ד מל"פ خشك نان פת נקיה לקינוח הסעודה ונקרא אצלנו Zwieback והוא כעך בל"ע كعك ובל"פ كاك ועוד בל"פ كاكا, كاكى פירות יבשים ומיני תרוגימא ועיין בפנים) בפ' כיצד מברכין בגמ' היו לפניו (ברכות מ"א: מ"ב.) פת הבאה בכיסנין [10]) פי' רב האיי גאון הם כעכי והיא פת בין מתובלת ובין שאינה מתובלת שעושין אותה כעכין יבשין וכוססין [11]) אותה בבית המשתה ושלא בבית המשתה ומנהג בני אדם שאוכלין ממנו קמעא וכשאכל רב הונא הרבה אמר רב נחמן (ברכות מ"ב רע"א) עדי כפנא זה רעב ולרעבונו אכל לשבוע ממנה ולא בתורת כיסנין וצריך לברך אחריה. ורבינו חננאל פירוש זו הפת עשויה כמין כיסין [12]) מלאים סוקר [13]) ושקדים ואגוזין [וכיוצא בהן שעושין אותו] [14]) כמין כעכין

---

[1]) כן הוא בכתב יד ל"ד ועה"ק שנ"ב ובנו"ג כסיל וכן הוא בערך רבד בדפ"ר ובדפו"ו שם כסול. [2]) בכתב יד ב' מינכען ג"כ ביזעי ביזעי ובנו"ג דהוה בזיעא כי כוסילתא ובדפ' פיזי בי כוסילתא. [3]) וכן הוא בכתב יד ב' מינכען ובנו"ג כי ריבדא. [4]) במקרא מאום. [5]) בנו"ג אפילו כריבדא וכו'. [6]) וכונתו על פי' ואלו מגלחין. [7]) בדפ"ע בט"ס אלמגוסא בכתב יד ל"ד אלמזוגא. [8]) ואני מצאתי רק ברש"י לע"ז הנ"ל. [9]) כונתו על רבינו מאיר הלוי. [10]) בנו"ג בכסנין ובתוספתא ברכות פרק ה' בכיסנין. [11]) כן הוא לנכון בדפ"ר ואמ' ובדפו"ו בט"ד וכוססין. [12]) כן הוא לנכון בעה"ק שנ"ב וכן הוא באו"ז הל' ברכ' המוציא ס' סימן קמ"ט וכן הוא בטור או"ח סי' קס"ח, ובבית יוסף שם ובשולחן ערוך שם ס"ק ז' כיסים. [13]) כן הוא בעה"ק וכ"ה סוקרא באו"ז, ובש"ע או"ח סוקר ובטור שם צוקרא, ובדפ"ע סוכר. [14]) כצ"ל וכ"ה באו"ז.

ולועסין אותן בבתי משתאות [1]. תניא בתוספתא [2] הביאו לפניו מיני תרוגימא [3] מברך עליהן בורא מיני כיסנין [4]. וראיה לדברי הגאון וכל לחם צידם יבש היה נקדים (יהושע ט', ה') תרג' וכל לחם זוודהון יביש הוה כיסנין, ו נ ק ד י ם ו ב ק ב ק ד ב ש (מ"א י"ד ג') [5] [תרגום וכסנין וזלוע דדבש]. *[אחי"ה וכן תרג' והיה נקדים (יהושע שם פ' י"ב) והוה כסנין והביאו הרד"ק בשרש נקד עם פסוק מלכים הנ"ל ותרגומו ופירשו ע"י פת הבאה בכסנין והביא פי' רה"ג הנ"ל ועל זה העיר רא"א בנימוקים: הפסוק הראשון (היינו מיהושע) מורה שהוא לשון עפוש והפסוק השני מורה שהוא כדרז"ל ע"כ והנכון כי גם לשון כסנין דתרגום יהוש' ענינו יבישות וכן ענין נקדים פירוש כמו יקודים כלומר יבשים כנשרפים ובמלכים ענינו לחם דק אפוי בתכלית הקישוי ולכן נקרא Zwieback, biscocta ובל"פ خشك نان לחם יבש והיא היא כסנין וכן העתיקה הפשיטא למלכים שם וכסני, וכסנין אינו נגזר מפעל כסס כדמוכח מפי' רה"ג כי אם נתחבר מן כסק ומן נאן. ועפ"י פי' זה זכינו להבין י"מ השני שהביא מרן ר"י קארו בש"ע או"ח סי' קס"ח סק"ז שהוא עפ"י פי' רה"ג וז"ל וי"מ שהוא פת וכו', (כעבים) [צ"ל כעכים] יבשים וכוססין אותם והם הנקראים בישקוני"ש ע"כ והוא בל"צ biscuit ובל' אספ' biscunos וי"מ הראשון שם הוא כפי' ר"ח בערוך וכ"ה בטור או"ח שם בלי הזכרת ר"ח. ובענין גזרת כיסנין מל' כיסין היינו שק ותיק מלאים סוקר וכו' קשה להלמו ויותר נכון עפ"י פי' ר"ח לרמוז על خوز שפי' בלשון פרסי קנה סוקר [Zuckerrohr —

כסן (כִּיסַאנֵי, כּוּסַאנֵי לפע"ד מל"ע چاشنی מיני מגדנות וממתקים Delikatesse, Süssigkeiten ועוד עיין בפנים) בפ' בכל מערכין בגמרא בסוף הלכה [הכל] נלקח בכסף מעשר (עירובין כ"ט סע"ב) הני כ ו ס א נ י [6] מעלו לליבא. בפרק האשה שנתאלמנה בגמ' רבי יוחנן (כתובות י"ז:) ארמלתא לית לה כיסנין [7] פי' עושין לבתולה בשעת נשואים ולא לאלמנה רגילין לבשל חיטין ופולים ולועסות אותן ולתת בהן צימוקים וקרויין כיסני והן שאמר רב חסדא [8] הני כיסני מעלו לליבא. פ"א אלמנה לית לה כיסנין שאין משליכין לפניה קליות ואגוזים. *[אחי"ה וכפ"א אי' ברש"י וכן פי' בכ"מ כיסנין קליות וכמו כן בברכות מ"א: של ע' הקודם ועוד עיין פירושים שונים בשט"מ לכתובו' הנ"ל: ודע כי בה"ג ברכות רפ"ו ד"ז סע"ב פירש כיסאני לישנא דרבנן דמיקרו שאהדנג ואיגון קנבדים. ובע' כנגר הוכחתי כי שאהדנג הוא זרעוני קנבוס וא"כ לפי זה מזה הענין גם כיסאני ואולי הוא ל"פ چاش, جاش זרעוני קנבוס או פשתן. ודרכם היה לזרוק חטין אורז או שעורין בפני חתן וכלה עיי"ע אסינתא (ח"א, קפ"ה.). ובענין פי' הראשון נ"ל לגזרו מל"פ הרשומה בהחלת הע' ופי' מיני ממתקים, ובע' תרגימא פי' רבינו לנכון מיני תרגימי ע"י מיני כיסנין. (וזה שלא כפירוש ר"ח בעירוב' (בש"ס ווילנא) ע"ש הלשון שמגומגמת בדפוס) וכן הוא בפירוש בירו' פסחים רפ"י דל"ז: מהו לוכל מיני (כיסנית) [צ"ל כיסנים, כיסנין] מהו לוכל מיני תרוגימא ובתוספת' ברכו' רפ"ד תרגימא מברך עליהן בורא מיני כסאנין (כ"ה בכ"י אירפ'). — ומזה בתרגום ירו' במד' כ"ה, כ"ה בנתהון דמדיינאי . . הואן זבנן זיני כיסנין בבציר מן טימהון כלומר היו מוכרין מגדנות וכל מיני מתיקות למטה מערכן, והוא עפ"י הירו' סנהד' פ"י דכ"ח רע"ד והושיבו שם נשים מוכרות מיני כיסנין ובספרי בלק פ' קל"א מיני כסנין ובילקוט תהלים רמז תתס"ה מיני בישמים ובמד"ר פ"כ: כל כלי חמדה ובסנה' ק"ו. כלי פשתן ולפע"ד על פי שמועה באה הגדה זו לבבל על כן החליפו כיסנין בכיתנין כלומר כלי פשתן. עוד נ"ל שהבינו חכמי בבל כיסני מל"פ خيش כלי פשתן מיני כתיתות שו"ט ט"ו עיי"ע כתית] —

* כְּסַן (= כְּסַם עיי"ע כס ג' פירוש הוכיח וענש (zurechtweisen, züchtigen הרבה בתרג' ירו' ד"מ לדברים ד', ל"ו; כ"א, י"ח. תרג' תהלים ו', ב'; ל"ח, ב'; צ"ד, י"ב; לאיוב ד', ג'; ו', כ"ה, כ"ו; י"ג, ג'. באפעל אַכְסֵין תרג' תהלים י"ז, ד', מ"א, ד' ועיין הדוגמאות במתורגמן ואצל לעווי.

[1]) וכן הובא באו"ז שם בשם ר"ה רק שם עוד הוספה בזה"ל ומעשה דרב הונא שאכל פת הבאה בכיסנין תליסר ריפתא כעכי מתלת תלת ריפתא [בקבא] ולא ברך אחריהן ואמר רב נחמן עדי כפנא הוא פי' זה האיש רעב הוא וסעודתו קבע בהם וצריך לברך אחריה וכו' וכו' ע"ש. [2]) רפ"ר דברכות ובערך תרגימא אי' כפי דפ' וויניצי' וכל כ"י בפירוש: תניא בתוספתא ד ב ר כ ו ת. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר ועיי"ע תרגימא. [4]) וכ"ה בע' תרגימא כפי גי' כל הכ"י ודפ' וויניציא אבל בשדפ"ע בורא מיני מ ז ו נ ו ת ודע כי בכ"י אירפורט אי' בתוספ' שם מזונות כסאנין והיטיב להביא המו"ל רק כיסאני כי בל"ס שתי נוסחאות נתערבו וגי' כיסנין או כיסאנין העיקרית. [5]) כן הוא רק בדפ"ר וכן הוא בכתב יד ו"ו ול"ד. [6]) כן הוא בדפ"ר ובנו"ג ביסאגי וברש"י ובשדפ"ע כיסני. [7]) בנו"ב כיסני ובשט"מ הובאה עוד הגי' כסני. [8]) בעירובין שם איתא לפנינו אמר א ב י י אמרה לי אם.

* כְּסַן ,כִיסְנָא (נ"ל מל"פ چينه טיט עב Lehm, Schlamm) בע' טשטוש ע"ש הביא רבינו תרג' תהלים מ' ג' מטיט : מכסן, עלי טיט (איוב מ"א, כ"א) עילוי כסאן, ותרגום בצה (שם ח', י"א) כיסנא כ"ה בכ"י תרגום אצל לעווי I, 377 ודעתו שאות כ' שמושית היא ואין נ"ל, והנכון שהיא ל"פ הנ"ל ואות ج היא לעומת אותיות כס. — כיסנא שבת קל"ח: ט"ס עיי"ע כסך.

☞ כְּסֶסְטָאוֹת (בל"י ξέστης = sextarius Maass ca. 20 Unzen) מדר' ב"ר פ' יהי רקיע (פ"ו) המים העליונים יתרים על התחתונים כשלשים כססטאות פי' שם מדה בל"י מחזקת הין עיי"ע קסט. *[אחי"ה והוא מדת יבש או לח ומחזיק לג. עיין מ"ש על זו המדה Boekh metr. U. 203 ועל המשקלות לה' צוקערמאן ז' והלאה] —

כְּסַסְטֶר (Gallerie) חלקה היתה בראשונה והקיפוה כסוסטרא (מדות ב', ה') פירשנו בערך גזוטר [1].

1 כָּסַף (מהשם כֶּסֶף פי' הלבין ככסף weiss, blass או מל"ע خصف aschgrau sein, werden sein) בפ' אלו עוברין בפסח (פסחים מ"ח סע"ב) כל שהכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו. בפ' כל שעה בגמ' ואלו ירקות (שם ל"ט.) ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין, פי' פני הירק מכסיף מחמת המרירות. בס"ג דפ' יוצא דופן (נדה מ"ז סע"א) משיכסיף ראש החוטם. פירוש כשיתחיל להלבין ראש הדד. בס"ג דפ' במה מדליקין (שבת ל"ד:) הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון זהו בין השמשות. בר"ג דברכות ירושלמי (רפ"א ד"ב :) הכסיפו זהו בין השמשות השחירו נעשה העליון שוה לתחתון זהו לילה. — (א"ב ענין כסף כלומר שהלבינו כמו כסף). *[אחי"ה ובל"ע كسف פי' ג"כ ענין אסיפת קרני השמש וזה פי' הכסיפו בשני ציונים האחרונים וזה טעם פירש"י בשבת הכסיף: השחיר אבל בפסחים ל"ט. פי' לנכון מכסיפין אינו ירוק מאוד ככרתי אלא פלד"ש ע"כ פירוש בל"צ pale blass. ובכ"י מ' גרס גם במאמר של ר' יוחנן בן ברוקה (פסחים שם) כל שיש לו שרף ופניו מכסיפין ועיין ד"ס שם ובירושל' פסחים ספ"ב דכ"ט רע"ג מפורש במרור : ירק מר ופניו מכסיפין ויש לו שרף] —

2 כָּסַף (מערך הקודם כהשאילה ענין בושה ואולי מל"מ צפניה ב', א' blass werden, sich schämen) בר"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קי"א.) אמר ליה דאמר רב הונא אמר רב הלכה כרבי זכריה בן הקצב אמר ליה אשלח ליה אכסיף [2]. בס"ג דפ' הנושא את האשה (כתובות ק"ד:) מ"ט [3] אמור רבנן כל זמן שהיא בבית בעלה גובה כתובתה לעולם דאמרינן [4] מחמת [5] כיסופא הוא דלא תבעה [6]. תלקט ולא תכלימוה (רות ב', ט"ו) תרגום [תהא] צבירא ולא תכספונה [7]. *[אחי"ה קצת קשה למה הביא מרחוק ראיתו שהרי כל לישנא כלימה דבאיוב משלי תלים מתורג' בל' כסופא עיין במתורגמן הדוגמאות. — וכנ"ה בערכין ט"ז: דליכסוף עיין ערך חס, שבת ג' רע"ב וחגיגה ה'. כספתיה, קידושין פ"א. כספתינן, ושם תיכספו.. ולא תיכספו מיני, הוריו' י"ג סע"ב כסיפיתנן והוא פַּעֵל. ובאתפעל תענית כ"ב רע"א וכסיפא להו למימרא כ"ה בכ"י מ' ובכ"י ב' איתא מלתא למימרא וכ"ה ברש"י עיין ד"ס בתענית צד ס"ב [8], ושם כ"ה רע"א איכסיפא, שבת קנ"ו רע"ב הוה קא מיכסיף כ"ה לנכון במנו"ה סי' קצ"ד [9] קידושין פ"א סע"ב ולא מיכספי מהדדי, יבמות י"ז. איכסיף ב"ב קכ"ג סע"א מיכספא ושם קי"א. עיין לעיל. ובתר"י א' לבמד' י"ג, י"ד מִכַּסְפָא ועוד בלי הבלעת התי"ו תרג' איוב ו', כ'. באפעל אכסיף עיין לעיל ב"ב קל"ג רע"ב אכסיף, כתוב' י"ז. ברכות נ"ח : קא מכסיף, ושם כסיפא מילתא ועיין למטה. ובשהש"ר פ' עמודיו ולמה קורין אותו כסף שהיה מכסיף בעד כל בעלי זהבים, ובשמ"ר ר"פ ל"ה כל הזהבים שהיו שם. ובאמת יפה גזר אומר הכסיף מן כסף ודוגמתו הלבין ענין בושה מן לבן עיי"ע וכן בל"מ פניו יחורו ישעיה כ"ט, כ"ב עיין רד"ק שם ובשרש חור ושם כתב וז"ל וכנה הבושת על דרך הלובן כי האדם שיש לו בושה יתלבנו פניו. והשם כְּסוּפָא, כִּיסוּפָא תענית כ"ה רע"א ב"ק פ"ו : משום כיסופא (כסופא), סנהדרין י"א מחמת כיסופא, הוריו' י"ג סע"ב אתיא מלתא לידי כסופא, תענית ט' רע"ב רחמנא ליצלן מכיסופא דשימי, ברכות נ"ח :

[1]) עיי"ע כח"ב, רס"ג: והלאה ועוד עיי"ע כצוצרה ומ"ש. [2]) בנו"ג באתפעל איכסיף וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י איכסף וכ"ה בע"ז ל"ו. ובפירשב"ם אכסוף וצ"ל אכסיף. [3]) בנו"ג טעמא מאי. [4]) כן הוא בכתב יד ל"ד ובדפ"ע נתקצר ע"י וכו'. [5]) בנו"ג משום. [6]) כ"ה בכ"י ל"ד ובנוסחאות ובדפ"ע תבעי. [7]) בנו"ג יותר טוב תכספינה. [8]) ובנו"ג באפעל ואכסיפו. [9]) ובנו"ג מכסף וכ"ה בכ"י ש"ס.

דכל מאן דכסיפא מילתא למשקל וכו' ובכ"י מ' למאן דהוה ליה כיסופא אתי ושקלי ולא מיכסף ועיין ד"ס שם צד קס"ה. ובלשון נקבה ב"מ כ"ב סע"א משום כסיפותא. ובמד"ר פי"ד מנין לכסף שהוא לשון חרפה שכן בלשון ירושלמי קורין לחרפה כסופא וראיתי בחי' הרד"ל שפי' בזה"ל כלומר בלשון ש"ס ירושלמי והוא מדברי ר"מ הדרשן המסדר ע"כ ולפע"ד כיון על תרגום ירושלמי דאי' שם כמה פעמים כיסופא בענין חרפה וכלימה (עיין תרג' ירו' בראשית ג', י'; במדבר ט"ז, ד' וכן בתרג' תהלים ט"ו, ג'; ל"א, י"ב; ס"ט, ח'. כ'; ק"ט, כ"ט; איוב כ', ג') אבל בתרגום בבלי היינו באונקלס בל תמצא זו המלה] —

כָּסַף (פי' בל"ע كسف מי שמצבו ברע הוא im schlechten Zustand sein) בִּפ' האשה שנפלו לו בסוף הלכה המוציא הוצאות[1] (כתובות פ':) הלכתא בעל שמכר קרקע לפירות לא עשה ולא כלום מ"ט אמר אביי חיישינן שמא תכסיף ורבא אמר משום רווח ביתא מאי בינייהו איכא בינייהו ארעא דמקרבא למתא לאביי דאמר שמא תכסיף פירוש שמא יפסיד הלוקח קרקע ליכא למיחש כיון דמקרבא למתא מיחזא חזו לה ולא שבקי ליה לאפסודא למאן דאמר משום רווח ביתא כיון דזבין פירי ליכא רווח ביתא אי נמי בעל (עדים) [צ"ל ערים] דלוקח [הוא][2] למאן דאמר שמא תכסיף ליכא למיחש דהא בעל גופיה (עדים) [צ"ל ערים] הוא, למאן דאמר משום רווח ביתא ליכא רווח ביתא כדמעיקרא דלית ליה אלא למחצה לשליש ולרביע אי נמי זוזי דשקל מן ארעא[3] עביד בהו עיסקא למ"ד שמא תכסיף איכא למיחש למ"ד משום רווח ביתא כיון דקא עביד בהו עיסקא וקא רווח הרי רווח ביתא[4]. בפ' מי שהיה נשוי בגמ' מי שהיה נשוי ד' נשים (כתובות צ"ד רע"א) הכא בחיישינן שמא תכסיף קא מפלגי פי' אפי' בן ננס מה שגבה לא גבה ואמאי נשבעת דסברה כיון דבלא שבועה יהבין ליה משום הכי דדעתייהו לאפוקה מינאי אם תמצא לומר אחת שלהן גזולה ותכסיף השדה דלא סמכה דעתה עלה אבל אי נותנין לה בשבועה סמכה דעתה ולא תכסיף ות"ק סבר לא חיישינן שמא תכסיף ולא משבעינן לה[5]. בר"ג דפ' המוכר שדהו בשעת היובל (ערכי' ל'.) מכרה במאתים והכסיפה ועמדה במנה מניין שאין מחשב[6] אלא במנה וכו'[7]. *[אחי"ה הכסיף הפכו השביח ורש"י פי' בערכין הכסיפה נתקלקלה ופחתו דמיה ובשט"מ לכתוב' פ': הביא פירש"י ממהדורא קמא שמא תכסיף: שמא יכחיש לוקח את הקרקע וכו' ומזה ג"כ כתובות ק"ד סע"ב מכספי והפכו משבחא (שם). ולפע"ד נגזר מל' ערבי הרשומ' ועוד פירוש كسف שבר לרסיסים ובזה ענין בשה"ש פ' כמעט: ומכסיף את הבריות . . והחריב בית המקדש וכו' פי' שבר ורצץ] —

כֶּסֶף (בל"מ Geld, Silber כַּסַפְתָּא, כְּסִיפְתָּא Geld-kasten) בכל התדיר פ"י בזבחי' (צ': במשנה) כל האשמות שבתורה באין בני שתים פי' בני שתי שנים ובאין בכסף שקלים פי' שקנוי בשתי סלעים חוץ מאשם נזיר ואשם מצורע שהן באין בני שנתן ואינן באין בכסף שקלים. בפסיקתא דכי תשא (פסיק' דר"כ י"ד:) כסף נבחר לשון צדיק (משלי י', כ') זה עידוא[8]. שאמר ועצמות אדם ישרפו עליך (מ"א י"ג, ב') מלמד שחלק כבוד למלכות ולא אמר ועצמות ירבעם ישרפו עליך (שם בפסיקת' צד ט"ו. ובילקי' מ"א רמז קצ"ט)[9] — בס"ג דפ' הכונס צאן לדיר (ב"ק ס"ב.) ההוא[10] דכטיש[11] בכספתא[12] דחבריה. ובפ' הזרוע והלחיים בגמרא והמשתתף (חולין קל"ג רע"ב) הכא במאי עסיקינן דיתיב גוי[13] אכסיפתא. פירוש ארגז שמשימין שם הכספין. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י בב"ק ועיין גם בחולין שם. וכנ"ה בב"ק שם מי מנחי אינשי מרגניתא בכספתא או לא. ונאצל מהשם כסף — ויש להוסיף בכורות נ': קידושין י"א: כל כסף קצוב האמור בתורה כסף צורי ושל דבריהם כסף מדינה ועיין ב"ק ל"ו: ובתוספ' שם ד"ה ושל ובתוספ' כתובות ס"ז. ד"ה אמר אביי, תוספתא סוף כתובות לפי גי' כ"י אירפורט (הוצ' צוק"מ 275) אעפ"י בבבל גובה כסף ארץ ישראל כסף שדיברה בו תורה

1) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד. 2) לפנינו בכתוי' איי אי נמי בעל ארים הוא וגי' רבינו ערים עיי"ע ארים ועי' ערס ד' ומלת דלוקח מפי' רבינו הוא. 3) וזה מפי' רבינו הוא. 4) וכפי' רבינו דומה מה שפי' תלמידי רבינו יונה הובא בשט"מ בסוגיא. 5) וזה הפי' עולה כפי' שיטת ר"ת הובאה בתוספ' ד"ה שנמצאת ובשט"מ שם ועי"ש מה שהאריך בין שיטת רש"י ור"ת, וריטב"א הלך בשיטת שניהם. 6) וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לערכין ובנו"ג מחשבין ובירו' קידושין פ"א דנ"ט רע"ב איי' ג"כ כפי' גי' דפ' אמשי נמכר במאתים והכסיף ועמד על מנה מניין שאינו מחשב וכו' ובד' קראטי ליי. 7) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ע נקטע ע"י וכו'. 8) וברש"י בשם התנחומי' ובפסקי' דר"כ איי' עידו, ובערוך כ"י ו"ו עזרא וט"ס הוא. 9) ועיין בהערות ר"ש באבער שם. ורבינו היה מקטע לשון הפסיקתא כי שם האריך יותר. 10) בנו"ג ההוא גברא. 11) בכ"י ב"ר דכנש. 12) כ"ה בכ"י ב"ר וכ"ה לפנינו. ובכ"י ו"ו ובדפ"ע בכסיפתא. 13) בנו"ג כותי.

בכל מקום זו היא כסף צורי איזהו כסף צורי זה ירושלמי. ובזה נבין פירוש של ספרי כי תצא פ' רל"ח מאה כסף (דברים כ"ב, י"ט) כסף צורי, ושם פ' רמ"ה חמשים כסף (שם פ' כ"ט) כסף צורי וזוהי כונת המשנה בכורות פ"ח מ"ז ע"ש ברע"ב ותוי"ט. ובענין דינר כסף עיין מ"ש בע' דנר (ח"ג, צ"ט) — וכנ"ה כסף (וזהב) באלה המקומות ברכות ל"ב. שבת נ"ד. פסחים קי"ט. יבמות ט"ז: כתובות ס"ח. סנהד' ק"ב. ע"ז ב': נ"ב. גיטין נ"ו. דהבא וכספא פסחים פ"ז סע"ב כסף מצרים, בכורות ה' רע"ב כספה וזהבה של מצרים ושם נ' סע"א כספה וזהבה של ירושלים ב"מ מ"ב. יהא כספו של אדם מצוי בידו, קידושין ע"א רע"א כסף מטהר ממזרים, יבמו' ס"ג: מזונותיו תלויין בכספו, ירוש' קידושין פ"א דנ"ח ע"ד עיי"ע יָקֵר, ירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ד ר' מנא מיקל לאילן דמתמניי בכסף. ובקבוץ שם: לא בכַסְפַיָּא אתמני וכו' והקבוץ במשקל עברי כספים פסחים ל"א: ב"מ מ"ב. כתוב' ס"ז סע"א ירו' יומא רפ"ד דמ"א: — והתואר כַּסָּפִי Silber-arbeiter, בקבוץ סוכה נ"א: כַּסָּפִין בפני עצמן, שהש"ר פ' קמתי: איכן הם הַכַּסָּפִים וכו' מנהון דהבים ומנהון כספים וכו'. — כסף גולגלתא עיין ערך ארנון וע' גלגל (ח"ב רפ"ז)] —

* כַּסְפָּא (= חספא Scherben פירוש חרש ואולי מל"ע كسفة דבר שניתן להשבר Zer-brechliches) ירו' נדרים ספ"א דל"ז רע"א וירוש' נזיר רפ"א דנ"א סע"א אילין ניוותאי (לשון ניוותי הוא nabatäisch) דינון קריין לחספא כספא עיי"ע חסף ג' והיותר נכון כי הוא ל"ע خزف פי' חרש.

כְּסְפָּא (לדעת רבינו מל"ר ויוני' capsa κάψα Kiste והנכון שהוא מע' הבא Trester) בס"ג דפ' סדר תעניות האלו (כ"ד:) חזא כינופיא [א"ל] מאי האי [א"ל] אכוספא דתמרי דקא מזדבן [1]) פי' לשון לעז הוא כוספא של תמרים. (א"ב מין כלי). *[אחי"ה הוספתי „א"ב" כי היא הוספת בעל המוסיף ובד' אמי נשמט. וכונת רבינו לְלשון יוני ורו' הנ"ל וכן בלאי"ט capsula תיק קטן. והנכון שהוא ל"פ كسبة, كزبة והועתק לל"ע كزب, كسب, كسبج והוא פסולת של שומשמין Sesamtrester והוא כפי' רש"י בל' שני, ובלשון ראשון פי' כמו בערוך ע"ש. וכן בל"ס כוספא ופי' מין מרקחת והיינו מן פסולת של שומשמין ועוד עיין ערך הבא. ובכנויים בה"ג ברכות פ"ו ד"ז ע"ג על כוספיהון (של אמגוזי לוזי ובוטמי) בורא פרי האדמה] —

כְּסְפָּן (מע' הקודם מלש' פרסי וער' פסולת של שומשמין) בפ' אין מעמידין בגמ' השלקות (ע"ז ל"ח:) הכוספן של גוים [2]) שהוחמו חמין, בגמ' בפ' במה טומנין (שבת נ' רע"ב) כוספא דיסמין שרי. פי' פסולת שומשמין שכובשין אותן בוורד של יסמין ומייבשין אותן ושוחקין אותן ורוחצין בהן ידים מזוהמות כדאמרינן באין מעמידין (ע"ז שם) הכוספן של גוים שהוחמו חמין. ויסמין הוא סימלק שאמרו חכמים בכיצד מברכין (ברכות מ"ג רע"ב [3]), פ"א כוספא דיסמין גפת שומשמין והיינו הפסולת שבפירוש שלמעלה. *[אחי"ה ודע כי זה הערך שייך לע' הקודם אבל מה אעשה כי בכל כ"י ודפ"ע נפרד לע' מיוחד בדבור המתחיל כספן והנכון כי כוספן הוא הקבוץ מן כוספא שענינו בל"פ וע' פסולת של שומשמין ולכן היטב פי' רבינו בל' ראשון והיינו כוספא ע"י פסולת של שומשמין Sesamtrester ויסמין ע"י וורד של יסמין Jasminrose ונוהגין לעשות ממנו שמן בשמים וזהו מישחא דיסמין שהביא בה"ג בסוף הלכות ביצים (קל"א סע"ד) וגם במה שכתב רבינו יסמין הוא סימלק נגרר לפע"ד ג"כ אחר בה"ג כי כן כתב בפירוש הלכות ברכות פ"ו דף ח' ע"ג וז"ל אמר רב גידל אמר רב האי סימלק בורא עצי בשמים וסימלק היינו יסמין ע"כ ומעתה אינו נחוץ לומר כי בפירש"י נוסף מאמר: „סמלק יסמין קורין לו בלי ישמעאל" מערוך (עיין מ"ש בע' יסמין) כי אם מבה"ג עצמו שהוא ג"כ המקור לפי' הערוך. ולפי פ"א בערוך מבואר כוספא ע"י נפת והיינו פסולת ויסמין ע"י שומשמין לא דק כהוגן כי יסמין איננו שומשמין ולכאורה אחר פ"א נגרר רש"י בשבת נ': בפירושו כוספא דיסמין „פסולת שומשמין" ובזה נסתלקה תמיהת הפשב"ע בזה הערך כי הניח רש"י מלת יסמין בלי פירוש והאמת כי פירשה ע"י שומשמין ולא מטעם בעל לימוד הערוך (שבת במקומו) כי יסמין וששמי (שומשמין) אחת היא כי אם בהיותו נגרר אחר פ"א בערוך כאמור ובפרט במסכ' שבת השתמש רש"י בערוך עיי"ע גויה. ומלת כוספא פירש"י בתעניות כ"ד: לנכון ע"י פסולת. ואולי גדבונא (גדמונא) בל"ס

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב"ר ושם ובדפ"ע אכיספא וצ"ל אכוספא ובדפ"ע לי' מן חזא עד אכוספא וכ"ה דקא מזדבן בספר המפתח לרי' ניסים לברכו' צד י"ז ובנו"ג קיימי דקא מזדבן. [2]) בנו"ג עכו"ם. [3]) זה הפי' הובא בשם הערוך באו"ז הלכו' סעודה סוף סי' קע"ט.

שעניגו ג"כ פסולת (עיין פערלעס עמ"ש 21) נשתבש מן גרבוגא והוא הנ"ל בע' הקודם ודע עוד כי בל"ס נתרא ג"כ ענין פסולת ופערלעס (שם) הניחו בצ"ע והוא לפע"ד מל"פ פסולת ונו"ן מובלעת ולכן יש לדגוש גִתְּרָא] —

* כָּסִיפָּא (שם מקום) ויק"ר פ"ה ארץ רחבת ידים (ישעיה כ"ב, י"ח) זו כסיפא ורש"י בישעי' הביא בכסיפיא וא"כ קרוב הדבר שהוא כָּסִפְיָא של עזרא ח', י"ז והוא מחוז Caspiana והח' פירשט באו"ם זה הערך האריך בדבר ע"ש.

כְּסְפְּתִיאַס (לדעת ר"ב κόσσυφος Meeramsel ולדעת הח' לעוויזאהן 259 Schwerdt- ξιφίας fisch) כגון אקונס ואפונס [1]) וכספתיאס (חולין ס"ו רע"ב וע"ז ל"ט.) כבר פירשנו בע' אקונס. — (א"ב פירוש כוססםוס בל"י מין דג טהור ויש מין אחר נקרא בל"י כספיאס). *[אחי"ה בחולין הסדר אקונס ואפונס כספתיאס ואכספטיאס ואטונס ובפי' רגמ"ה כ"י (בקובץ כ"י אנגייליקא דף שי"ח.) הגי' כספטים ואכספטיים ובע"ז הגי' אקונס ואפונס כטספטיי' ואכספטיים (ואוטנס) [וצ"ל ואטונס] [2]) ובריי"ף ד' קושט' ואפונים וכספתיאס ואכספתיאס ובכ"י ר"ח (בקובץ כ"י אנגייליקא דף פ"ד:) הגי' וכספתיאום ואספיתיאום . . אילו כולן שמות של מיני דגים בלי' יוני הם ע"כ ורש"י בחולין פירש כולן ל' פרסי הן ע"כ ואני מצאתי רק לשם אפונס שרש מל"פ, וגי' ר"ח אספיתיאום (ובתוספת' חולין פ"ג (ד') הספתיאס ובכ"י אירפו' כספתיאס) ראיה לפי' הח' לעוויזאהן כי נקרא ξιφίας גם espadon בל"צ ובלשון איט' spada ונקרא ככה דג של בעל חרב רחב מל"ר spatha, breites Schwerdt ועיין מ"ש בערך אספטי (ח"א, קפ"ו)] —

כסיריא (= כְּסוּרְיַא מל"י ἐξορία גלות Exil, Verbannung) בויק"ר זאת תהיה (ס"פ י"ח) בשר ודם נותן כסוריא והקב"ה נותן כסוריא הד"ד (ויקרא י"ג, מ"ה) בדד ישב. — (א"ב פי' בל"י גירוש ושלוח חוץ לגבול). *[אחי"ה בנו"נ אכסיריא ובמו"ע אכסוריא עיי"ע בח"א, פ"ב וכ"ה בל"ס וכן תרגום בַּדֵּי (איוב י"ח, י"ג) ייכול כסרא לפי גי' דפ' ויניציא מל' בדד ובנו"נ בט"ס בסרא] —

כֶּסֶת (מל"מ ופי' ענין כר Kissen, Polster) בפ' ח' בברכות (מ"א דף נ"א:) ובי"ה אומרים על הכסת. בפ' כ"ח בכלים (מ"ט) כסת הסבלים טמאה מדרס „פי' אלו הסבלים ששמן בטיית חמאלין [3]) והן סובלין על כתפיהן ופעמים בראשיהן ויש להן כמין כסת שנותנין על כתפיהן (ומקצתו) [וצ"ל ומקצתן] [4]) על ראשיהן כדי שיהא נוח לסבול" [5]). ובפ' אחרון דמקואות (פ"י מ"ב) כסת עגולה הכדור והאמום פי' כסת עגולה [6]) וקטנה שעושין השרים תחת מראשותיהן ובארץ ישמעאל [7]) סומכין עליו כשהן אוכלין. *[אחי"ה וכר"ש הובא רק תחלת המאמר בשם הערוך ואולי גי' כ"י עיקר כי מברכו' הנ"ל נראה כי היה מנהג בארץ ישראל להשתמש (בסעודה) בכסת להניח בה את המפה, עיין תוספת' ברכות פ"ו (ה') מקנח ידו במפה וכו' שמא נטמאו משקין שבמפה מחמת הכסת וכו' אלא מקנח ידו במפה ומניחה על הכסת. ועוד משתמשין בה לשינה כדאי' בירוש' כלאי' פ"ט דל"ב סע"א מפני שהוא נותנה (את המטפחת) על הכסת וישן עליה. תמיד פ"א מ"א ופרחי כהונה איש כסתו בארץ לא היו ישנים בבגדי קדש אלא פושטין ומקפלין ומניחין תחת ראשיהן וכו', כלים פכ"ח מ"ה מטפחת שעשאה כסת ועיין תוי"ט שם. ונרדף עם כר וכן הוזכרו יחדיו בשבת נ"א. תחת הכר או תחת הכסת, כלי' פכ"ו מ"ה עור הכסת, מקואו' פ"י מ"ב הכר והכסת של עור ועיי"ע כר א', החלוק שביניהם. כלים ט"ז, מ"ז עיי"ע קמר ב'. גיטין נ"ו. בן ציצית הכסת עיי"ע צץ. והקבוץ כלאים פ"ט מ"ב הכרים והכְּסָתוֹת ובל"מ רק בקבוץ (יחזקאל י"ג. י"ח, כ') ובהשאילה בשר העגבות מדמיון לכר וכסת ב"ר פי"ז עשה לו כסתות ובקהל"ר פ' כי מקרה: עשה לו כסתות לתחתיתו שלא יהא מצטער בשעת ישיבתו. ובילק' קהלת רמז תתקס"ט בשם ב"ר עשה לו כסות [צ"ל כסתות] שלא ישב ויצטער. ועיין התוספ' בכורות שבע' הבא אח"ז] —

כֶּסֶת (לדעת רבינו מענין הראשון בהשאילה polsterartig, hervorragend ולפע"ד מל"ס

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה בע' אטונס במו"ע בח"א ס"ד ובע' אקונס (שם, רנ"ח) ובדפ"ע בערך הנוכחי אנוטס והוא ט"ס. [2]) וכ"ה בדפי' יושטיניאן. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ע ובפי' רה"ג חמלין ובכ"י ו"ו א' המלין ובכ"י ב"ר המאלין ובכ"י ו"ו ב' בט"ס אמלין. [4]) וכן מוכח מפי' רה"ג. [5]) הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 20 ושם קצת בלי' קצרה ובשנוי וז"ל פי' אלו הסבלין ששמן בטיית חמלין והן סובלין על כתפיהן ומקצתן על ראשיהן שעליו המשוי נתון כדי שיהא נוח לסבול ושמו בטיית ברזן ע"כ ונ"ל כי המאלין עיקר הגי' והוא בל"ע حمال Lastträger ומלת ברזן נ"ל שהוא ל"פ برذن פי' נושא משא ובא רה"ג לפרש מהו לסבול. [6]) בדפ"ר נשמט מן כסת עגולה עד כסת עגולה. [7]) ובכ"י ל"ד ישראל, כלו' ישראל.

כּוּסְתָּא höckerig ועוד עיין בפנים) בפ׳ מומין אלו בגמ׳ בעל הפיקן (בכורות מ״ה.) תנא בעל הפיקן והשופנר אמר ר׳ יוחנן בעל הפיקן יש לו כסתות שופנר שאין לו כסתות כל עיקר. פי׳ מי שעקיבו ופיסת רגלו בולטין לחוץ כעין כסתות וביניהן עמוק הרבה זהו בעל הפיקן ומי שאין לו כל עיקר ורגלו שוה מלמטה זהו שופנר. עיקר פי׳ הפיקן מן וצא השדה (בראשית כ״ז, ג׳) תרג׳ פוק לחקלא [1]) ועיקר השופנר מן שפיר. *[אחי״ה ובערך פקא פי׳ רבינו פיקה יוצא מגודלו (בכורות מ״ה.) פי׳ כמין חתיכת בשר יוצא מגודלו ע״כ ולזה עולה יותר מה שפי׳ בתוספו׳ בכורות מ״ה. ד״ה בעל הפיקן וז״ל: ובערוך פי׳ שפרסתו גבוהה ויש בשר הרבה לצד ראש הרגל ובעקב וכו׳. ולשון כסתות משמע כפירושו דאיירי בבשר וכו׳. והביאו ראיה מב״ר (הנ״ל בע׳ הקודם) ע״ש בתוס׳. וא״כ לפע״ד נוכל לגזור כסתות מל״פ گوشت פי׳ בשר וזה יתכן גם בב״ר הנ״ל ומדברי התוספ׳ בשם הערוך שפרסתו גבוהה וכו׳ נוכל ג״כ לדון של״ם הנ״ל הוא פי׳ גבוהה כעין גבן וכן העתיק׳ הפשיט׳ גבן (ויקרא כ״א, כ׳) כוסתנא והוא מן כוסתא] —

☜ כסת (פי׳ מספוא Viehfutter) תרג׳ תבן ומספוא לגמלים (בראשית כ״ה, ל״ב) תבנא וכסתא לגמליא. *[אחי״ה בע׳ כס י״א כבר פירשתיו ור״ב לא ראה כי כ״ה בדפ״ר וציון אחר (מבראשית מ״ב, כ״ז) בכל כ״י ועה״ק על כן בא להוסיף זה הערך והוא ללא צורך] —

כסיתא (מ״ם וצ״ל כְּסִיתָא מל״ע ופי׳ بسد, بسذ Koralle) כר״ג דפ׳ אם אינן מכירין (ר״ה כ״ג.) אלמגים (מ״א, י׳ י״א. י״ב) כסיתא. בפ׳ אלמנה ניזונת בגמ׳ מכרה (כתובות צ״ח.) ההוא גברא דאפקידו גביה כסיתא דיתמי פירוש הוא אלמוג ובלעז קורל״ו. *[אחי״ה בלאי״ט corallo בנו״ג בכתובו׳ כיסתא וזה פירש״י מספוא (מע׳ הקודם ומע׳ כס י״א) אבל בל״א ברש״י גורס ופי׳ כבערוך, וזה כפי׳ הגאונים כדמוכח משמ״מ בכתובות שם. ודע כי בשלשה מקומות הערתי כי עיקר הגי׳ בבי״ת בסיתא עיי״ע אלוום (ח״א פ״ט בהערה) ערך אלמוג (שם צ״ח) ובע׳ בסיתא (ח״ב, קל״ד) ושם שערתי כי בל״ם כסנא. כסלא נשתבש ג״כ מן בסנא. בסלא וגם סימנתי בערכים הנ״ל שינויי הנוסחאות ועתה מצאתי לשמחת לבבי כי בכ״י ש״ס (ה׳) בב״ב פ״א רע״א אי׳ באמת אלמוגים בסיתא וכ״ה בדפוס פיזרו ברשב״ם שם בסיתא עיין ד״ס ב״ב צד קכ״ז. ובכל מקום הוגה ללא נכון כסיתא וכ״ה במו״ע ע׳ קורלין ויותר נשתבש בפשיטא (למ״א הנ״ל) קיסותא (כהוצאת לעע עיין רימ״ז בט״ר ח״א 140, ולעף פפלנ״צ צד 211 ושם הובא ג״כ ל״פ پستد) ובקו״ף מוכח גם מע׳ קשיטה כי שם הביא רבינו מב״ר פרש׳ פ׳ (לפנינו ס״פ ע״ט) אשאל לי מרגלותיך אשאל לי קשיטיך וכו׳. ובנו״ג השאילי לי כסיתתך וכו׳ וא״כ לפי גי׳ רבינו מרגליות וקשיטא אחת היא וכן הוזכרו יחד בכ״ף בר״ה כ״ג. מסקן כסיתא .. מסקן מרגנייתא (בכ״י א״פ ול״ד ובע״י ובילק׳ אצל ד״ס ר״ה צד כ״ז. מרגלייתא) ושניהם מורים על ענין אחד כי בסיתא (בל׳ פרסי بسد, بسذ) כמו مرجان בל״ע פי׳ קאראללען. ושם בר״ה בכ״י מ׳ בורני גדולה למאי עבדי לה למסיק בה כסיתא כלומר ספינה גדולה ראוייה להעלות בה קאראללען. ושם: וקטר אטוני דכיתנא בכסיתא עיי״ע מד ב׳ לפי גי׳ דפ״ר וכ״י ק״ט] —

* כִּיסְתָּא (בל״א נקבה מִן כיסא Beutel) שבת ק״ה רע״א עיי״ע כס ו׳ ומ״ש.

כַּעַךְ (בל״ע كعك ובל״פ كاك Zwieback עיי״ע כסן א׳) בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ היו לפניו (ברכו׳ מ״ב רע״א) ר׳ הונא אכל (תריסר) [צ״ל תליסר [2]) ריפי [3]) כעכי [4]) בני תלתא תלתא כנא לקבא [5]) ולא בריך פי׳ שלא היה שבע דסבר אין מברכין ברכת המזון אלא על השובע דכתי׳ (דברים ח׳, י׳) ואכלת ושבעת וברכת את ה׳ אלהיך [6]). ובסוף הלכה דחוץ מן היין (ברכות ל״ז סע״ב ול״ח רע״א) עשאה כעכין [7]) חייבת [8]) [בחלה] [9]) כלימודים [10]) פטורה. ובפ׳ אלו עוברין בפסח בסוף הלכה בצק החרש (פסחים מ״ח רע״ב) לא שנו אלא ככרות של בבל שנושכות זו את זו [11]) אבל כעכין לא פי׳ „ככרות שנושכות זו את זו נראות כאלו נכנסות זו בתוך

[1]) ובנו״ג חלקא. [2]) וכ״ה בע׳ חמט ובד׳ שונצי׳ וויניצי׳ ובאסיל ובה״ג ובגליון הש״ס כ״י ובנו״ג ובכ״י ש״ס ריפתי עיי׳ ד״ס ברכו׳ צד קי״ב. [4]) לי׳ לפנינו ובכ״י א״פ כעכי ריפתא ובפי׳ ר״ח הובא באו״ז הלי׳ המוציא סי׳ קמ״ט ריפתא כעכי. [5]) כ״ה בכ״י וי״ו וכנא הוא שם מדה עיי״ע כן ג׳ ובדפ״ע לי׳ וכן לי׳ לפנינו ובכ״י ש״ס כי בנו״ג בני תלתא תלתא לקבה ובכ״י מתלת תלת לקבה ובפי׳ ר״ח (באו״ז שם) מתלת תלת ריפתא [בקבה]. [6]) וזה הפי׳ הביא רש״י בשם רבותיו ובשם בה״ג ודוחה אותו עיי׳ הפשב״ע ובע׳ כסן פי׳ הערוך כפי׳ הראשון ברש״י והוא כפי׳ ר״ח שמסייע לפירש״י הראשון וכתב בעל האו״ז שם: וכן מסתבר דהוא עיקר ע״כ ועיי׳ ל״ע בברכות צד כ״ב: [7]) וכ״ה בכ״י ש״ס עשאה כעכים ובנו״ג עשאן כעבים וט״ס הוא עיי׳ מ״ש בע׳ טרת ב׳. [8]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג חייבין וכ״ה בע׳ טרת. [9]) וכ״ה בכ״י ש״ס וכן מוכח מע׳ טרת אבל בכ״י פי׳ לי׳ ולי׳ בירו׳ חלה ספ״א ובתוס׳ חלה רפ״א. [10]) בנו״ג כלומודין וכ״ה בע׳ טרת ובכ״י ש״ס לימודין. [11]) וכ״ה בפי׳ ר״ח ובכ״י ש״ס ובנו״ג מזו.

זו", פי' כעכין חלות חלוקות שאין נושכות זו את זו „הסל מצרפן לחלה" [1]). פ"א ריפי כעכי [2]) ספר אחר ככי והוא בעכי כי הרבה מבליעין בל' ארמית ח' וע' [3]). וכעכי היא פת הבאה בכיסנין שפירשנו בע' כסן. *[אחי"ה בע' כסן הארכתי להוכיח כי כיסנין בל"פ ענינו לחם יבש והוא ג"כ כעך בל"ע או كاك כאך בל"פ ואם נכתבה המלה כאכא אז ענינה פירות יבשין והן מיני תרוגימא. ועוד מזה הענין בהבלעת הע' כוכא דארעא עיי"ע טרקנין ומ"ש. ואם כפירושנו כי כאכא = כאך בל"פ היינו מיני תרוגימא זכינו להבין שלא רצו לקבוע ברכה לאחריו מאחר שאין בא אלא לקינוח הסעודה והוא מעוט וזו סברת ר' יהודה ב"ר יצחק של"י שהביא האו"ז סי' קמ"ט ע"ש] —

כִּעְכַּע (לפע"ד מל"ע قعقع räuspern הוציא קול בגרונו) בויק"ר פרש' אחרי מות (פי"ז, ולפנינו לי') מה אם בשר ודם שנכנס לבית חברו כמוהו צריך לכעכע כהן גדול שנכנס לבית קדש הקדשים על אחת כמה וכמה על שום שנשמע קולו בבאו אל הקדש. — (א"ב נ"ל שענין מלה זה כמה כ"יח"ה בפני רבו שמוציא קול בגרון להשליך הרוק עיי"ע כח). *[אחי"ה לפנינו בויק"ר איתא רק ר' יוחנן כד הוה סליק למשאל שלמיה דר' חנינא הוה מבעבע על שום ונשמע קולו וכ"ה בפסיקת' דר"כ צד קע"ז, ובפירשב"ם פסחים קי"ב, ד"ה ולא תכנס הביא הגי' ר' יוחנן כי הוה עייל לביתא מנענע משום שנאמר וכו', וכ"ה גי' מנענע בילק' תצוה ד' רמז שפ"ב והנכון כגי' רבינו והוא מל"ע הרשום' ועיי"ע קעקע ב' — ועה"ק שנ"ב העתיק לנכון כעכע: ריישפרי"ן וכונתו על räuspern] —

כְּעַן (עתה nun, jetzt) בדניאל (ב', כ"ג) וכען הודעתני. תרגום עתה כען. *[אחי"ה והרבה בדניאל (ג', ט"ו; ד', ל"ד; ה', י"ב. ט"ו, ט"ז; ו', ט') ובעזרא (ד', י"ג. י"ד. כ"א; ה', י"ז; ו', ו') וכן עתה תרג' ככה עיין תרג' אונק' לבמדבר כ"ב, ד', ו'. י"א; תרג' יהושע ב' י"ב, ש"ב ב', ו'. ובריש שהש"ר ברם כען. ונראה שהורכב מן כ' הדמיון ומן עַן, ובל"נ עַנְתָּא (בל"מ עוֹנָה) ופי' כְּעֵת וגם י"מ עֵת נגזר מן עֶנֶת (רד"ק שרש עת) והראיה כְּעֶנֶת (עזר' ד', י'. י"א; ז', י"ב) ובפשיט' אכענת. ובקטיע וכְעֶת בעזרא, ד', י"ז. ולפעמים בתרגום כ"י כען ובנו"נ בתמורתו השתא. כדון עיי' עמת"ר ללעווי I, 378, ולפי דעת ה' פירשט כען כמו כֵּן, כַּאן והראיה עד כְּעַן (עזרא ה', ט"ז) ובתרג' ש"ב ג', ח' מכען. — וקרוב במבטא הוא לל"פ كنون (الكنون) פירוש עתה] —

* כָּעַס (מל"מ ענינו עצב קצף verdriesslich sein, zürnen) מצוי הרבה עיין בבכורות ו': ז'. כ"ח: ל"ב. ל"ט. ס"א: ס"ג: שבת ל': פסחים ס"ו: קי"ג: תענית כ"ג. כתובות ח': נדרים כ"ב. ושם: נזיר מ"ט: גיטין ע'. (עיי"ע מל י"ב) קידושין ע"א. סנהדרין ק"ג. ושם: ע"ז נ"ד: זבחים מ"א: תמורה ט"ו. ובבינוני פעול ישמ"ר פמ"ה פניך כְּעוּסוֹת. פני כעוסות. מדרש לקח טוב בראשית מ', ו' והנם זועפים: כעוסים. בהפעיל הִכְעִים סנהדר' כ"ז. ק"ב. ק"ג: ק"ח. אבות פ"ה מ"ב ובאפעל סוף רות רב' אכעים יצרך ולא תחטא ובפסיק' דר"כ קנ"ח. לפי' גי' כ"י א"פ וכרמולי אכעים יצרך ולא תבוא לידי חטא. ובמדרש תהלים רמז ד' וילקוט תהלים רמז תרכ"ז אכחיש עיין הערת רש"ב שם ושם בפסיק' אכופס יצרך וכו', ומ"ס הוא. ריש אסת"ר מן דאכעסון וכו' תר"י ב' לדברים ל"ב י"ז, כ"א והשם כַּעַס ברכות ו': ל"ב. נ"ד: ס"ג: עירובין ס"ה: (עיי"ע כס ו') פסחים פ"ז: יומא ס"ט: כתובות ס': אבות פ"ד מי"ח, ירו' סוט' פ"ט דכ"ד. כעס הוא לפני המקום וכו', שמ"ר פמ"ה כשאהיה בכעס אתה מרצה אותי. ספרי מטות פ' קנ"ז בא לכלל כעס בא לכלל טעות. תר"י ב' לדבר' ל"ב, כ"ז כעסא דשנאה. — כארס בכעוס שבת ס"ב סע"ב וילק' ישעיה רמז רס"ד עיי"ע ארס ומ"ש בח"א, רצ"ו.

כָּעַר (= כָּאַר ע"ש מל"פ שם hässlich sein) מסכ' כתובות פ' אעפ"י (ס' סע"ב) דאכלו גרגושתא הוו ליה בני מכוערי. תרגום ושמתיך (כרואי) [צ"ל כראי] (נחום ג', ו') ואשוינך מכוערא עיי"ע כאר. *[אחי"ה בנו"נ מכערא וכ"ה בפי' רד"ק שם המפרשים ביארו כראי מל' ראי, רעי פי' טנוף אבל היותר נכון [4]) כדעת החכם לעווי שדרש כראי הפך מן כאר = כער, ובמתורגמן

[1]) תיבות מסומנין שייכין לר"ח כי כ"ה בפירושו ורבינו מדעת עצמו הכניס בין דבריו פי' כעכין, ופ"א עיי"ע טרת, ודע כי נשיכה נאמר ממאכלים ד"מ תוספתי טהרו' רפ"א . . והשיך לה אחרות . . ואיזו הוא הנושך וכו' אבל אם היו ממעכין זה את זה . . הרי אלו אינן חבור. [2]) כלומר כעכין הם ריפי כעכי. [3]) בכ"י ו"ו אי' פ"א כחכי והוא כעכי ועל זה יפה עולה כי הרבה וכו'. [4]) דעת ה' לעווי לא נכונה היא ואין לה כל טעם כי לא יתכן לאמר ושמתיך בלי כף הדמיון ולפי לעווי יהיה הכף מהשרש. וראי הוא שמוטציג בלשון עברית כמו מוראה ונגאלה (צפניה ג' א') לראוה בך (יחזקאל כ"ח י"ז) ולא מלשון רעי ע"כ פי' ר"פ סמאלענסקין.

פי׳ ג״כ מל׳ טנוף וכתב בדרז״ל יש הרבה ובעל הערוך לא הביאו ע״כ. אבל בע׳ כאר הביאו בל׳ ס״א ע״ש. וכן הביא זה הציון מכתובות הנ״ל בע׳ גרגשתא (ח״ב, שנ״ג:). ולרוב הוא בבינוני פעול לזכר כָּעוּר ב״ר ס״פ ל״ו כעור ומפוחם ושם פ״ס שכעור לאיש להיות מהלך אחר האשה. ולנקבה חולין קס״ו רע״א ושם קי״ז. וקידושין ט׳: כעורה זו ששנה רבי וכו׳ תוספת׳ כלים ב״ב רפ״ב כעורה מזו. אסת״ר פ׳ ותמאן אם רואין אותי כעורה וכו׳ והקבוץ זכר ב״ר רפ״מ כעורים ושחורים, שהש״ר פ׳ ראשו כעורין ושחורין, ושם לנקבה: כעורות ושחורות ובבינוני פעול בפיעל מכוֹעָר גיטין נ״ח סע״א כתובו׳ ק״ה, תעני׳ ז׳ סע״א, והקבוץ זכר יומ׳ פ״ו סע״א, סוטה ח׳: ולנקבה תענית ל״א. המכוערות עיי״ע כאר. ובהתפעל ב״ר פי״ז הִתְכַּעַרְתִּי בעיניו ושם פמ״ה היא מתכערת ומתעזבת. והשם כִּיעוּר בל״פ خواری Hässliches, Verächtliches והושאל לחטא חולין מ״ד: הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו ובתוספ׳ יבמות ספ״ד (בכ״י אירפ׳) ובאבדר״נ רפ״ב ובמד״ר פי״ג ומן הדומה לכיעור. והשם המופשט ירו׳ גיטין ספ״ט ד״נ ע״ד מביאה לידי כְּעִירוּת ובאסת״ר פ׳ בשנת שלש: עשרה חלקים של כעירות בעולם וכו׳] —

* כ״ף (אות עשתי עשר באל״ף בית והקבוץ שבת ק״ג סע״ב כפין, ונקרא כן על שם כף פי׳ יד כפופה שדומה לה עיין הציור באו״מ לפירשט.

כַּף (מל״מ שם לכלי בית קבול מדמיונו לכף כפופה Löffel, Schale, Kelle ועוד כף בענינים שונים עיין בפנים) בפ׳ המוציא יין (שבת פ׳:) חול כדי ליתן על מלא כף סיד. גמרא (שם) תנא כדי ליתן על מלא כף של סיידין [1]) בפ׳ ג׳ במדות (מ״ד) ולא היו סדין אותן בכפין של ברזל וכו׳ פי׳ אותו ברזל של סייד שעשוי כמין כף [2]). בגמ׳ דפ׳ כל שעה (פסחים כ״ח רע״א) כפא דחט [3]) נגרא בנויה [4]) נשרוף הרדלא. פירוש כף שחקק האומן באותו כף עצמו שורף פיו כחרדל חזק כלומר משל דר׳ יהודה קשיא ליה השתא מה שאמר הוא בקבורה חטט וחקק אחר הוא [5]). בהסייף פי״ג בכלים (מ״ב) קוליגריפון שניטלה כפה טמאה מפני שינה פי׳ בערך ק׳ [6]). מכחול שניטל הכף טמא מפני הזכר (כלים שם) פירשנו בע׳ מ׳ [7]). בהסנדל פ׳ כ״ו בכלים (מ״ג) כף לוקטי קוצים טהורה. פי׳ המלקטין קוצין יש להן כמין כף והוא יד מעור כדי שלא יחבלו ידיו וראיה לדבר [8]) ובליעל כקוץ מונד כלהם כי לא ביד יקחו (ש״ב כ״ג ו׳) [9]). מנח כפה [10]) אכפי [11]) ומטלטל בגמרא דפ׳ נוטל אדם את בנו (שבת קמ״ב סע״ב). פי׳ מניח אדם תרווד אכיפי הן כגון (שבת נ״ז: חולין קל״ח.) כיפה של צמר. פ״א מניח תרווד על עומרין. מהלכי כפים בחיה טמאתי לך בפ׳ בהמה המקשה בגמ׳ בהמה שמת עוברה (חולין ע׳:) פירוש „עובר טמא שהוא ממהלכי כפים שאין פרסותיו סדוקות בחיה טמאתי לך כלומר אף שהאם חיה טמאתי לך״ [12]). בר״ג דפ׳ ואלו קשרים (שבת קי״ב.) סנדל שנפסקה אחת מאזניו או אחת מתרסיותיו [או] שניטל כל הכף טמא ב׳ אזניו או ב׳ תרסיותיו או שניטל רוב הכף טהור [13]). בפ׳ אלו טרפות בסוף הלכה דרוסת הזאב (חולין נ״ד רע״א) מ ו ר ה [14]) בה רב מכפא דמוחא ועד אטמא פי׳ מכף הקדקוד ועד הירך [15]).

*[אחי״ה הנחה הראשונה של כף בל״ע كف בל״ס כַּפָּא, כַּפְתָּא היא תוך היד לפי שהיא כפופה וממנו הושאל גם ליד באדם ובהמה ד״מ תענית כ״ו: נשיאת כַּפַּיִם עיי״ע שא ב׳. ובבהמה מהלכי כפים (Tatzen) חולי׳ הנ״ל. וכן נקרא כף בית יד לצורך היד Handschuh כלים כ״ו, ג׳ הנ״ל. ועוד כף הרגל בל״מ והוא תחתית הרגל, ובסנדל כף: Sohle (שבת קי״ב. הנ״ל). ועוד כף ל״מ ול״ס כלי קבול ד״מ בזיך Löffel ועוד כף במאזנים כמו בל״ע וסו׳ Wagschale עיין אבות פ״א מ״ו; ב׳, ח׳. והקבוץ תוספתי׳ כלים ב״מ רפ״ב הכיפין שלו של מתכת וצ״ל הכפיין — ועוד נקרא כף כמו גב מקום גבוה בבית הבושת של איש או אשה נדה נ״ב: אחת על הכף ואחת על הבצים, תוספת׳ נדה

---

[1]) בנו״ג על פי כף וכו׳. [2]) בנו״ג כפים וס״א במשניות כפים וכן מוכח מפי׳ רע״ב ועיין תוי״ט. [3]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובפי׳ ר״ח וברש״י בדפי׳ הישנים עיין ד״ס פסחים צד ל״ח. [4]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג בגווה. [5]) בפי׳ ר״ח מבואר יותר טוב ע״ש. [6]) והיינו בע׳ קלגרפון. [7]) היינו בע׳ מכחל. [8]) ובפי׳ רה״ג אעפ״י שאין ראיה לדבר זכר לדבר. [9]) נגרר אחר פי׳ רה״ג בסד״ט צד 19. [10]) בנו״ג כפא ובכ״י מ׳ כיפא. [11]) בנו״ג ובכ״י אכיפי. וכ״ה בפי׳ ר״ח אשר משם הועתק פי׳ ראשון. [12]) עד כאן הועתק מפי׳ רגמ״ה (בקובץ כ״י אנגיליקא דף של״א:). [13]) וכה הסדר בכ״י מ׳ וא״פ ובה״ג ובכל הדפוסים הישנים והפכו המהרש״ל עפ״י רש״י (עיין ד״ס שבת צד קכ״ד:) אבל כרש״י אי׳ הסדר גם בתוספ׳ כלים ב״ב רפ״ד. — ודע כי בדפ׳ ובכ״י אי׳ רוב הכף טמא כל הכף שלו (בכ״י כולו) טהור ובה״ג הגי׳ רוב הכף טמא מיעוט הכף טהור. וראיה לשיטת רבינו מצאתי מתוספ׳ כלים ב״ב הנ״ל שאי׳ שם רוב כף אחת טהור . . כל כף אחת טמא — ובדפ״ר אי׳ בקמיע אחת מאזניו או שניטל רוב הכף טהור. [14]) כ״ה לנכון בכ״י ל״ד ובנו״ג מורי ובדפ״ע מודה. [15]) ובכ״י ו״ו ועד כף הירך אבל בפי׳ רגמ״ה כ״י לחולין ג״ב ועד הירך.

רפ"ו משתפשט את הכף . . עד שתפשט את הכף ויותר טוב בירושל' יבמות פ"א ד"ב ע"ד עד שתתפשט הכף, נדה מ"ז: מאי כף וכו' עיי"ע גב ג'. ועוד יש להעיר כי כאף בל"פ كاف פי' כמו בל"ע فرج בית בושת וערות האיש או האשה — ומה שענינו עמרים שבת קמ"ב: הנ"ל לפי פ"א עיי"ע כף ג' וע' כפי ב' ומ"ש] —

כֵּף (מל"מ פי' סלע וכן בל"ס כִּיף, כִּיפָא, כְּאף, כְּאפָא Stein, Fels, Riff ועוד חוף הים מל"ע كفة קצה ושפה Saum, Rand) נהרא מכיפיה מבריך[1]) בפ' במה אשה בגמ' הבנות (שבת ס"ה רע"ב) ובפ' אין בין המודר בגמ' המודר הנאה מחברו (נדרים מ' סע"א) ובגמ' דפ' אחרון דבכורות[2]) (נ"ה:) פי' הנהר מסלע היוצא ממנו משם ברכת מלאתו ולא ממימי המטר ועביד מפצי לבנתיה שהיה (מסתירם) [צ"ל מסתירן] מבני אדם שעל הנהר וטובלות בפרת כי דברי הכל בתשרי זוחלין הן ולמה הוא במפצי דלית להו טהרה במקוה אבל בניסן הוה עביד להו מקוה דסבר פרת לא סליק להו ביה טבילה בניסן דרוביה, שאובין נינהו[3]) ואע"ג לנדה וזבה לא בעו מים חיים אבוה דשמואל חייש משום מים שאובין ומנא לו דנדה וזבה לא בעו מים חיים דתנא במגילה (תוספתא מגילה פ"א) שאין בין זב לזבה וכו' עד אלא שהזב טעון ביאת מים חיים וזבה אינה טעונה ביאת מים חיים[4]). פ"א מכיפיה מבריך מגדותיו מתברך שאינו מתגדל ממי הגשמים[5]) אלא מעצמו והיינו פליגא דרב דאיהו אמר סהדא רבא פרת כלומר שמגשמים מתגדל ומפצי ביומי תשרי ומניחן בקרקעית הנהר לפי שהנהרות מתמעטין ביומי תשרי מן רוב[6]) החום שהיה ויש טיט בקרקעית המים בעיקר הנהר והיה משים המפצים כדי שלא ישקעו רגליהן בטיט ולהוי חציצה לטבילה[7]) וההיא דאמר שמואל לעיל נהרא מכיפיה מיבריך[8]) הוי פליגא אהא דאמר שמואל אין המים מיטהרין[9]) בזוחלין כלומר אין המים מיטהרין שאין שם נוטפין אלא זוחלין בלבד אלא פרת ביומי תשרי לפי שכבר נתמעטו מימי הגשמים שנטפו בו אלמא ממי גשמים מתגדל ביומי ניסן כשמתפשרין השלגים והמטר ואיהו אמר שאינו מתגדל אלא מכיפיה" זה פירוש רבינו גרשם[10]) והראשון של ר' חננאל[11]). בפרק תינוקת בגמ' דאמר רב[12]) שמואל בר[13]) יצחק אשה לא תטבול בנמל[14]) (נדה ס"ז רע"א) אבוה דשמואל עביד לבנתיה מקוה ביומי ניסן ומפצי ביומי תשרי[15]). אכיף ימא אסיסנא[16]) בירתא[17]) בריש פסחים (ד' רע"א) פי' על חוף הים אייסר[18]) בירא. והלך על כל גדותיו (ישעיה ח', ז') והירדן מלא על כל גדותיו (יהושע ג', ט"ו) תרג' על כל כֵּפוהי. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' יהושע ד', י"ח על כל גדותיו על כל כפוהי והנכון כגי' המתורגמן כיפוהי, וכן כל הסלע מתורגם כֵּיפָא ע"ש הדוגמאות וכן במיוחס לרש"י בנדרים שם מכיפיה מתבריך: שנובע מגדותיו. ובר"ן שם מסלעו כלומר ממקורו וברש"י בשבת ס"ה: משפתו וממקורו ומסלעו וכו' ע"ש — וכנ"ה בל' נקבה באסת"ר פ' ויבז: נפלת כֵּיפָה על קידרא וי לקידרא נפלת קידרא על כיפה וי לקידרא וכו' ובילק' אסתר רמז תתרנ"ד אי' קופה. אהלות פ"ח מ"ה כיפת הברד (Hagelstein) ובקבוץ זכר ט"ק כ"ה סע"ב כיפי דברדא, ושם כיפי דנורא (Feuer-steine, Meteor). כריתו' ו' רע"א דרמי כֵּיפֵי ורבינו פי' בע' כף י"ב אולם כאן מקומו. וכן שייכים לזה הערך כל הציונים בע' כפי א' ע"ש. כתובות קי"ב סע"א כיפי דעכו ובירו' שביעית ספ"ד דל"ה ע"ג כֵּיפָתָא דעכו (ועיי"ע אלסום) ובל' זכר בירו' ע"ז

---

[1]) וכן הוא בחידושי הרמב"ן בשבת ס"ה: ובנו"ג מיברך, ובבכורות בסמוך מיבריך ובכתב יד פי' רגמ"ה מיתבריך וכן הוא מתבריך בנדרים בסמוך ובשיטה מקובצת בנדרים מבריך". ושם גם כן מתברך. [2]) כן הוא לנכון בכתב יד ומדי' באסיל והלאה ובדפ"ר פיז' וויניצי' בט"ס ברכות: [3]) ופי' כמו רוב מימיו שכתב רבינו בע' טף א' ע"ש בהערה 3. [4]) וכן פסק הרמב"ם פ"א ה"ה ופ"ט ה"ה דמקואות ועיין בתש' גאוניי ד"פ בשנת של"ה סי' ה"ו וז"ל אחר שבזמן הזה כל נדה ספק זבה היא והזבה צריכה מים חיים לא עלתה לה טבילה בים מפני שהיא כמקוה שאינה מים חיים ועיין בתוספי שבת ס"ה: ד"ה שמא — וזה הפי' כולו הועתק מפי' ר"ח (כש"ס ווילנ' אפס קצהו תראה) ועיין בחי' הרמב"ן לשבת ובע' טף א' ומ"ש. [5]) בפי' רגמ"ה כ"י לבכורות (בקובץ כ"י אנגו דף קי"ז.) אי' לא מגשמים ולא ממעיינות. [6]) בפי' רגמ"ה כ"י שם לי'. [7]) ובתוספי נדה ס"ו: ד"ה אשה כתבו בשם הערוך טעם משום צניעות אבל כבר פירש החי באמבערגער בל"ע בשבת צד נ"ד: אות קי"ד דכוונתם לפי' הערוך אליבא פי' דר"ת ובשט"מ לנדרים שם הובאו שני הטעמים ע"ש היטב. [8]) וכ"ה בפי' ר"ח אבל בפי' רגמ"ה מתבריך [9]) בנו"ג בבכורות שם נטהרים. [10]) בקובץ כ"י הנ"ל דף קי"ז ע"א עד סע"א. [11]) עיין מ"ש בעל ל"ע במקום הנ"ל אות ק"ט בענין פי' ר"ח זה. [12]) כ"ה בכ"י ו"ז א' וב' וה"ב, ובכ"י ל"ד ובנוסחי נדה ס"ו סע"ב לי': רב. [13]) בנו"ג עוד: רב. [14]) כ"ה בכל כ"י ערוך ובדפ"ע נשמט ואי' רק בגמ' ראת ובכ"י ל"ד בגמ' ראתה שמואל וכו' וא"כ אי' כגי' כ"י ודפ"ע. [15]) בדפ"ע קטוע ולנכון אי' בכל כ"י כמו שניסחתי שאליו כיון רבינו ועוד עיי"ע מפוץ. [16]) בנו"ג אסיסני ועיין זה הע' ומ"ש בח"א, קפ"ה: [17]) בנו"ג ביראתא. [18]) כ"ה לנכון בדפי אמ' ובשדפ"ע בט"ד אייסר.

פ"ד דמ"ג ע"ד אילין כיפייא. ומענין חוף היינו שפה אי' כיף ימא פסחים הנ"ל וכן בלי יו"ד קהל"ר פ' שלח: הוה מטייל על כף ימא רבה. ובל"א ירוש' גיטין פ"א דמ"ג ע"ג (ר') חמא חד בר נש מכֵּיפְתָא ולעיל, והקבוץ זכר ב"ר ס"פ כ"ג עד כֵּפֵּי ברבריאה (ג' פעמים) ומזה ג"כ במ"ק כ"ה סע"ב כיפי דפרת . . כיפי דדגלת, ורבינו הביאו בערך כף י"א ופי' בע"א ע"ש] —

כַּף (= כַּפָּה נלפע"ד מל"ע كُبّة פקיעין Knäuel או מל"פ كفة שבלי שעורים או חיטין בעודם בתבואות עם התבן noch unausgedroschene Fruchthalme) בסוף שבת (קנ"ה. במשנה) מפספסין את הכפין [1]) פי' בגמ' (שם) אמר רב הונא פקיעין הן הן כפין פקיעין תרי פי' בשתי מקומות מקושר כפין תלתא בשלשה מקומות מקושר [2]). בפ' המוכר את הבית מכר את האבנים שהן לצורכה (ב"ב ס"ח סע"ב) גמר' (שם ס"ט רע"א) מאי הוא [3]) הכא תרגימו אבני דאכפא [4]). בפ"ג דסנהדרין בגמ' א"ר יהודה אימתי (סנהדרין כ"ו סע"ב) חד גנב כפא ופסליה „פי' אלומה קטנה כמו אבני דאכפי והן אבנים המוכנים לתת על (האולמות) [צ"ל האלומות]" [5]). ס"א הזמת [6]) וכבר פירשנו בע' הזם. *[אחי"ה כן הוא בכל כ"י וצ"ל בע' הזמת. ובדפ"ע אי' ס"א חזמת כפא כבר פי' בע' חזם. וכבר הארכתי בע' הזמת (ח"ג, קכ"ח) דעיקר הגי' כגי' כ"י כי כפה (או כפא) אחת היא עם הזמת ובע' הנ"ל העיר כבר ר"ב כי בגו"ג קבא דשערי ע"ש ושם הוכחתי כי גי' הרי"ף כ"י והרא"ש כפא דשערי ובפי' ר"ח לי' מלת דשערי ולפע"ד הובאה פנימה מגליון להורות על כפה (או כפא) בל"פ הרשומה ענין כפה שבלים של שעורים או חיטין (עם הקש), ורש"י בשבת קנ"ה, פי' לנכון: הן הן פקיעין הן הן כיפין כולן קשין של שבלין הן ע"כ, והיותר נכון לגרוס כפין עיין לעיל הערה 1 וכ"ה בירושלמי שבת פ"ג ד"ה ע"ד תלתא כפין פי' שלשה אגודות של תבן להטמין שם המאכל, וכן פי' הר"ן כיפי דכיתנא בנדרים מ"ח רע"ב אגודות של פשתן (אבל עיי"ע כפי ב' וע' שמט מה שפי' רבינו) וכן מהפכֵי כיפי פסחים מ' סע"א פי' ר"ח ורש"י ענין עמרים ורבינו גורס בע' אבן כתף כפי עיין בח"א, י"ד ובהערה 5 ופי' עמרים ע"ש, אבל בע' כפי ב' פי' בע"א ע"ש, ובע' דדב (ח"ג, כ"ה.) הביא רבינו מגיטין פ"ו: ביני כיפי ופי' בין עמרים, וכ"ה בפי' רש"י ובע' כף א' הביא רבינו משבת קמ"ב סע"ב מנח כפה אכפי (לפי גי' הנכונה) ובארו כפי פ"א על עומרין, בכל המקומות הנ"ל ענין כַּפָּא (כַּפָּה) וקבוץ כַּפֵּי (ולא כיפי) או אגודות או שבלי שעורים וקש ודומה מל"פ הנ"ל או מל"ע הרשומ' כי כבה פי' פקיעין ואגודות Kuäul, Gebund, Hand-voll ובזו המלה ביאר רה"ג בכלים פ"י מ"ד (בסד"ט 6) והפקעת וז"ל פי' קבורתא בארמית ובובה בטיית ע"כ וצ"ל כובה והוא ל"ע كُبّة וכן בל"ס כַּפָּא פי' אגודה ומלוא יד ועוד עיי"ע פקע ה'] —

כף (= כִּפָּה מל"מ פי' ענף וסעיף העליון Zweig, Wipfel ולפע"ד נגזר מל"ע كاف، كيف פי' כרת והשם كِيفَة דבר כרות והוא הענף ועוד עיין בפנים) בפ' מקום שנהגו בגמ' כיוצא בו (פסחים נ"ב סע"א ורע"ב) רבן גמליאל [7]) אומר אוכלין על של בין [8]) הכיפין [9]) ואין אוכלין על של בין [10]) השיצין, פי' בין הכיפים הוא עיקר חריות של דקל במקום שדבוקות בדקל מאכילין מן הבית נשרו של בין הכיפים או שאכלום עופות ויש בין השיצים מכלין ומבערין מן הבית וכפים הם האמירים וי"א הן כפות תמרים, שיצים הן קוצין. *[אחי"ה רמז לזה הפי' אי' בפי' ר"ח וז"ל אוכלין על של בין הכפים פי' הנסבכין בין האמירין שאיפשר לאדם ללקטן ואין אוכלין על של בין השצים כגון שנסבכו על קוצין שמכין היד וכו' ואין נכשרין אלא לעופות ע"כ, וכפירוש י"א שבערוך פירש"י: כמין כפות תמרים, ושיצים פי' קוצים סביב בעיקרן של דקלים ע"ש ולולי מסתפינא הייתי אומר כי שיצין הוא אחד עם שצינא ב"מ צ"ט: לפי גי' הערוך בזה הערך (ובנו"ג חביצא) ופי' רבינו אמיר כמו מכבדות של תמרה ע"כ והמלה היא ל"ע شُجْبة ענפי דקל המסובכין ביותר וא"כ אין חלוק בין כיפין ובין שיצין כי אם זה שכיפין הם ענפים שאינם מסובכים ושיצין הם מסובכים לכן אין אוכלין על של בין השיצין שאי אפשר לאדם ללקטן כי אם בדוחק

[1]) וכן הוא בע' פספס א', פקע א' וכן הוא במשניות נאפולי ובפי' ר"ח ובנו"ג כיפין. [2]) ועיי' ג"כ בפירש"י. [3]) כ"ה בכל כ"י אבל בדפ"ע בקטיע בפי' המוכר את הבית בגמ' הכא תרגימו, ורבינו נגרר אחר גי' ר"ח שהבאתי בע' הזמת ע"ש ובכ"י ש"ס מא: ננהו ובנו"ג מאי אבנים שהן לצורכה [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ב', וכ"ה בנוסחוי, ובכ"י ו"ו א', וה"ב אבני דכיפא, ובדפ"ע ראכפי וכ"ה בכ"י ש"ס ה' פ' ואי"פ (ד"ס ב"ב צד ק"ה:). [5]) וכ"ה לנכון בכ"י פירוש ר"ח בסנהדרין שהבאתי בע' הזמת ע"ש. [6]) וכ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' ב', ל"ד ה"ב, וכ"ה בע' הזמת ובדפ"ע כאן: חזמת. [7]) בנו"ג רשב"ג ובתוספי שביעי' ספ"ז ר' שמעון. [8]) וכ"ה בכ"י ש"ס מ', ובנו"ג על שבין, ובתוספי שם על בין. [9]) ובכ"י אירפורט בתוספי אי' נקוד הַכִּיפִין, ובכ"י א"פ בפסחים הכפין. [10]) וכ"ה בע' שץ א' ובכ"י ש"ס עיי' ד"ס פסחים צד ע"ו.

ואין נכשרים אלא לעופות. ובענין כיפין כבר אמרתי שגזרתו מל"ע הרשומה ולא משרש כפף כדעת הרד"ק אשר ביאר ג"כ (בשם אביו) בעודה בכפו יבלענה (ישעיה כ"ח, ד') בעודה בענף ונקרא כן הענף לפי שהוא כפוף (וכן דעת הח' לעווי). והראיה לגזרה הנ"ל כי עוד הוראת אותו השם كَفّة בל"ע חתיכת בגד וזולתו שתופרין על בגד מלפנים בשפתו. ומעתה זכינו להבין תוספתא כלים ב"ב רפ"ה כף של נייר שהתקינה לחגור בה את מתניו טמאה כף של סיב שהתקינה וכו' שתי כפין של סיב שתפרן זו בזו והתקינה לחגור בה וכו'. ויותר טוב הגי' שתי כיפין של סיב שתפרן וכו' (שם בתוספ') וכן בתוספ' שם רפ"ב מעשה באחד שכיפת שתי כיפין של תמרה וכו' ורבינו בערך כפת ד' פי' בע"א ע"ש — שצים שבכפים ירוש' שבת פ"א ד"ד. עיי"ע כפים] —

כף (כַּפָּא לדעת רבינו כמו כַּתְפָּא פירוש כתף Schulter ואולי יותר טוב לגזרו מל' צענד akhmā̃ כתף) בפ' המוכר פירות בגמ' המרתף (ב"ב צ"ו רע"ב) ושמואל אמר חמרא אכפא דגברי שואר[1]. בפ"ק דסוט' בגמ' אלו אסורות (ו':) אטו בפרחי כהונה בכפה[2] תלו (ליה) [צ"ל לה]. ובפ' אלו נאמרין בגמ' ואלו נאמרן בל' הקודש (שם ל"ד סע"א) ו נ מ י ר י ד ט ע ו נ א ד מ י ד ל י א י נ ש ב כ פ א ת י ל ת א ד ט ע ו נ א ה ו י[3] דדרו באגרא[4] נדרו באכפא (ביצה ל'.) ככר פי' בע' גד. בפ' סדר תעניות האלו בגמ' על כל צרה (כ"ג:) וגלימא על חד כפיה[5]. פי' כתף. *[אחי"ה ובביצ' שם פירש רש"י ד"ה דדרו: באכפא במוט בידיהם וא"כ פירשו מע' כף א' והיינו יד אבל בע' אכפא (ח"א, פ"ג.) כבר סמנתי ני' הרי"ף אכיתפא (אכתפא). ועוד באל"ף כראש אי' בשבת ס"ו רע"ב חמרא דאכפא עיין פי' בע' אנקטמין (ח"א, קנ"ח: והלאה), וברש"י בדפ' הישנים פי' חמור הנישא בכפיים וכ"ה באו"ז הל' שבת סי' פ"ד ס"ק כ"ב וא"כ פירשו ג"כ מע' כף א', ומלת אכפא בציון דב"ב הנ"ל יש לנקד אַכַּפָּא וכ"ה אכפא (שתי פעמים בע' גד ג' בפי גי' דס"ר). ואם נניח גזרת המלה מן כתפא אז נוכל לגזרה מל' צענד הרשומ' כי כ"ף ומ"ם מתחלפות — ועוד בל"פ كفت כמו كتف בל"ע פי' כתף וא"כ אַכַּפָּא כמו אַכַּתְפָּא] —

כָּף (מפעל כּוּף בל"ס כָּף פי' ענין נטייה ועקימה beugen, krümmen ונרדף עם ל"מ כָּפָה, כָּפַף beugen, stürzen. בנפעל נִכְפֶּה Epileptiker ועיין כפנים) בגמ' דפ' ראוהו בית דין (ר"ה כ"ח סע"א) שכפאו שד. שכפאוהו פרסיים (שם[6]). בפ' מומין אלו (בכורות מ"ד רע"ב) נכפה אפי' אחת לימים הרבה[7]). בס"ג דפ' הבא על יבמתו (יבמות ס"ד:) לא ישא אדם אשה לא ממשפחת נכפין ולא ממשפחת מצורעין, בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' ומניקה (כתובות ס' סע"ב) דמשמשי[8]) בי ריחיא הוו להו בני נכפי, פי' שנעון שנופל לארץ. *[אחי"ה והחולי נקרא בן נפילין וכבר פירשתיו בח"ב קי"ז: והלאה, וכן פירש"י בבכורות[9]) נכפה: נופל מחמת חולי ובכתובות לועז פישיאו"ן והוא Piè-Jean פאללזוכט עיין מ"ל לרמ"ל ובשט"מ בכתובות הובא פירש"י ממהדורא קמא: נכפה חולי המפיל את האדם ומנענע כל איבריו ע"כ. והוא בנין נפעל מן כפה וכ"ה בפסחים קי"ב: הוי נכפה, תינוק נכפה, ושם: הקבוץ בנים נכפין (ובגי' ר"ח נכפים) ופי' נכפה נשפל וכן פי' ראב"ע יכפה אף (משלי כ"א, י"ד) ישפיל כמו יכפף וכן בל"פ خفته פי' מי שנופל לארץ מפעל خفتن פי' כפף ועוד עיי"ע נכפה ומ"ש. — ובל' נקבה ירו' מ"ק פ"ג דס"ג, דרגש נזקפת ואינה נכפית. והקל הרבה בדרז"ל עיי"ע כף ח' וש"נ] —

כף (= כּוּפִיתָא, כּוּפְתָּא לדעת רבינו מפעל כפף היינו כלי על שם כפיפות ולפע"ד מל"ע كَفّة כל דבר עגול עיי"ע כְּפָּה א' ומ"ש והושאל לקערה Schüssel או בל"י κῦφος כלי חלול hohles Gefäss ובל"ר אמצ' coupha (cupia) גביע (Becher בס"פ איזהו נשך בגמרא אין פוסקין (ב"מ ע"ג:) רבינא הוי יהיב זוזי לבני אקרא דשניתא[10])

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אכתפא דמאריה אבל בכ"י ה' בבה"ג ברי"ף ובראא"ש ורשב"ם אכתפא דגברא (עיין ד"ס ב"ב צד קמ"ז) וכ"ה בשט"מ, וכן מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב וז"ל חמרא אכתפא דגברי שנושאין אותו מבית מוכר, שוור כלומר עקר ומפיק טעמו ממנו ע"כ והועתק בלי הזכרת שמו בע' שוור ושם גרס ג"כ אכתפא דגברי וכה"ג ברשב"ם בד"פ. [2]) בנו"ג בכיפה. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד ובי"ה, ובדפ"ע קטוע: לכפא תולתא דטעוניה הוי. ובנו"ג לכתפיה. [4]) בכ"י ו"ו ב' בט"ס באגרא וכ"ה לפנינו עיין מ"ש בע' גד ג' (ח"ב, רל"ו) בהערה 3. [5]) בנו"ג בחד כתפיה וכ"ה בכ"י ש"ס אחד כתפיה וכ"ה בערוך ע' צב ו'. [6]) כדפי פיז' והלאה איתא או שכפאוהו ומ"ס הוא וכן לי' או בדפ"ר. [7]) לי' לפנינו. [8]) בנו"ג דמשמשא . . הוי ל ה. [9]) ובפי' רגמ"ה כ"י לבכור' אי' פעם אחת: ניכפא. [10]) כ"ה בכ"י ה"ב וכצ"ל בכ"י ו"ו במקום דשניתא ובכ"י ו"ו ב' דשנותא ובכ"י ב"ר ובדפ"ע וברש"י דשנוותא וגם בע' אקרא גורס רבינו דשוניתא ועיין מ"ש בזה בח"א, ר"ס וש"נ יתר השנויים.

ושפכו ליה טפי כופיתא [1]. בס"ג דפרק כל גט (גיטין ל"ב רע"א) אפי' קניא בכופתא רפיא פירוש קנה שבסל כדאמרינן בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) כופתא כוף תיב [2]. פי' כלי שיש בו בית קיבול הפוך הכלי מאחוריו ושב. — (א"ב פירוש בל"י כלי עשוי לשמור דבר מה). *[אחיה ואולי כונת ר"ב היתה ג"כ למלה יוני' הרשום' ואחת היא עם σκύφος בל"ר scyphus ועם κύπελλον ובל"ר cupella לשון קלילא מן cupa עיי"ע כב א' והוא כלי לשתיה או לטרהוכן פירש"י בשבת שם כופתא בל"א מדה לחטין ע"כ וכן פתרון בל"ר אמצ' cupa ולפי גזרת האגדה בשבת היטב יש להאציל כופתא מן כוף פי' כפיפה נטייה והיפוך וכן ל"ע كفة נגזר מן كف פי' ענין כריכה וסבוב in sich-, zusam-menwinden ולכן בדפוסים הישנים עד דפ' אמש' נסדר הע' יפה בערכי כף אבל ר"ב שנה לנו הסדר להעתיקו בערכי כפת. והראיה כי התי"ו אינה מן השרש מירו' עירובין רפ"ז דכ"ד: הורי ר' יוחנן (כד מרייה) [וצ"ל בר מרייה] [3] למיכבש עלוי כ ו ף פי' כופין עליו קערה. וכן כפיפה עיי"ע שפי' סל הורה על גזרת כפף וכן פי' רש"י בגיטין ל"ב. כופתא: כפיפה. וכן דעת רבינו שפירשו ע"י סל. ומזה ג"כ בירו' מעשרות ספ"ה דנ"ב. הדא איתא הוו לה ירבוזין דתרומה גו כַּפתא פירוש בקופתה ובסלה. אבל מה שפי' רש"י בשבת ע"ז: כופתא.. ול"נ כמין גולם עץ וכו' יש לו פי' אחר עיין ערך כפת —

כָּף (מע' כף ו' והוא טל"ם כפה פי' הפוך דבר ופניו למטה über etwas-, um- aufstürzen, um-biegen; beugen וקרוב להוראת כפף kippen והושאל אצל רז"ל לענין הכרח (zwingen, nöthigen כפ' אלו הן הנשרפין בגמ' ואלו הן הנהרגין (סנה' ע"ז.) כפה עליו גיגית ו פ ר ע ע ל י ו א ת ה מ ע ז י ב ה [4]. ובפ"ק דע"ז (ב': וכ"ה בשבת פ"ח. עיי"ע גגית ב' ומ"ש) מלמד שכפה עליהן את ההר כגיגית. — (א"ב ל"מ זה מתן בסתר יכפה אף (משלי כ"א, י"ד) ענין כסוי [5]. כופין על מדת סדום בפרק השותפין בגמ' ולא את השדה (ב"ב י"ב:) [6]. ובר"פ הנושא את האישה בגמ' לא יאמר הראשון (כתובות ק"ג.) פי' כל שזה נהנה וזה לאי חיסר [7]) ומונעו זו מידת סדום שאומר שלי שלי שלך (עיין אבות פ"ה מ"י) [8]. בר"ג דפ' האורג (שבת ק"ו.) [9]) ובס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחות ל"ה:) מחוי כפוף. פירוש כפוף מעיקר גודל ועד ראש אצבע כשהן דבוקות זו בזו. פי' פשוט מראש גודל ועד ראש אצבע כשהן פשוטות (ואף) [צ"ל דאף] ע ל פ י כ ן א י נ ן ה ו ו ת ז ר ת" [10]). פ"א כפוף כמו שיכול לפשוט אצבע שהוא צ ר ת [11]) גודל מאמה. פשוט כמו שיכול להרחיק [12]) אצבע מגודל שהוא טפי ולהכי קרי ליה פשוט [13]). בויק"ר אחרי מות פרשת לדוד (פכ"א) כפה סיח את המנורה. — (א"ב זה ענין אחר מל' זוקף כפופים (תהלים קמ"ו ח'). *[אחי"ה המשל כפה סיח וכו' מצוי הרבה במדרשים עיין פסיקתא דר"כ פ' איכה צד קכ"ג ושם פ' אחרי מות צד קע"ז

---

[1]) וביש"ס בב"ם קופיתא אבל בע' אקרא הגי' ג"כ בכ"ף ועיין מ"ש שם רבינו. [2]) כנו"ג ותוב. [3]) עיין מבוא הירו' למהרז"פ ע' ר' יוחנן בר מריא, והתי' לצווי טעה להגיה בדמרייה כאלו היה שם עיר והלך בעקבות בעל הגליון בדי קראטאשין שחשב כי אחת היא עם דמהריא עיי"ע דם ח"ג, ע"ח. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב וכ"ה בע' גגית גם בדפוסים. [5]) ועיי"ע כף ו' ומ"ש. [6]) ועיין עוד בערך סרום. [7]) כ"ה בדפ"ר פיז' באסיל ואמי ושם בט"ד וזה היסר, ובדפו"ו ולא חסר וכ"ה ברש"י בב"ב ובכתובות. [8]) וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב. [9]) ושם איתא לפנינו כפול אבל במגיד משנה לה' שבת פ"ט הל"ז ובאו"ז רסי' ס"ג ובחי' הר"ן בשבת לפי גי' י"ם אי' כפוף. [10]) הועתק מ פ י ' ר"ח בשבת (בש"ס ר"ו). תיבות דאעפ"כ וכו' לא הביאן התוספ' מנחו' ל"ה: ד"ה וכמה ושם אי' בזה"ל ובערוך פי' בע' כף דכפוף היינו מעיקר גודל עד ראש אצבע כשהן דבוקות זו בזו ופשוט מראש אצבע עד ראש גודל כשהן פשוטות ע"כ וכונת רבינו במ"ש ואעפ"כ וכו' נתבאר לי ממה שכתב בע' סם ב' וז"ל פ"א סים פשוט שני הלקים של זרת וכו' ע"כ נמצא שריוח בין גודל לאצבע אינו זרת כי אם שני חלקים של זרת וכן פוסק הרמב"ם הל' שבת פ"ט הל"ז ח"ל וכמה רוחב הסים כדי למתוח מן בוהן של יד עד האצבע הראשונה כשיפתח ביניהן בכל כחו והוא קרוב ל ש נ י ש ל י ש י ז ר ת ע"כ ועיין מ"ש על זה האו"ז הל' שבת סי' ס"ג סק"א. [11]) כ"ה לנכון מאוד ב ד פ " ר ובכ"י ה"ב וכ"י ערוך וואטיקאן סי' 418 כמו שהעירני התי' בערלינער וכ"ה בהגיון שלמה צד כ"ג ובדפ"ע אחרונים מפיז' והלאה כמ"ס ז ר ת. [12]) בכ"י וואטיקאן להחזיק ומ"ס הוא. [13]) ודברי רבינו מבוארים היטב ממה שאית' ביומא י"ט: מכין לפניו באצבע צרדה ופי' שם בגמ' מאי צרדה אמר רב יהודה צרתה דדא מאי היא גודל ופירש"י צרתה דדא צרתה של זו אצבע תהי צרה לזו ומאי היא זה גודל באצבע הסמוכה לגודל היה מחברו לגודל בחזקה וכו'. ועוד עיין פירש"י למנחו' ל"ה: ד"ה צרדה וכ"ה בפי' רע"ב ליומי. וא"כ מ"ש ערוך אצבע שהוא צ ר ת גודל פי' היא האצבע שהיא צרה וסמוכה לגודל ונקרא בלא"ש Zeigefinger ואמה הוא אצבע ארוכה ואמצעית Mittelfinger ועיי"ע אצבע. וא"כ כשפושט את האצבע שהיא צרת הגודל מן אמה שהיא אצבע האמצעית אז נקרא כפוף שהוא קרוב לחצי שיעור ממה שיש בין אצבע לגודל לכן נקראה זו המדה האחרונה. שהיא כמעט כ' פעמים יותר גדולה. פשוט. ועפ"י זה פירש"י בשבת ק"ו. ד"ה רב יוסף ע"ש היטב ובזו השטה הלך רש"י ג"כ בפי' למנחו' ל"ה: רק שם מדייק יותר במה שכתב וז"ל לפי שמאצבע לגודל מתפשט י ו ת ר ה ר ב ה מבין אצבע לאמה ע"כ וצע"ג למה נתפלא בעל הפשב"ע בע' כף ז' על פירש"י במנחו' שלא נתן שיעור ולא פי' לפי' בשבת ואדרבה פי' במנחו' הוא העיקר דידוע כי מאצבע לאגודל איננו ממש כפלים כמידת ריוח

ילק' ריש אחרי מות בשם ויק"ר (כ"א), ירו' יומא פ"א דל"ח סע"ג (ושם: הסיח), ספרי ריש פנחס (ושם: סייח) ובכל' אהמי נמצא בשבת קמ"ז: עיי"ע במש נמ"ש, וענין הכפייה הוא שפני הכלי למטה וגבו למעלה (רד"ק שרש כפה) — וכנ"ה בירוש' חגיגת פ"ב דע"ז סע"ב ויבונין גו קידרין חדתין וכפונון על רישיהון, ירוש' פסחים פ"א דכ"ז ע"ג כופה עליו כלי, תמיד פ"ה מ"ה עירובין ק"ד: עיין ערך פסקטר. תוספת' אהלו' פי"ב חבית כְּפוּיָה . . סאה כפויה. מ"ק ט"ז רע"ב כפו מטותיהן, ושם כ': כ"ז. כופה מטתו. ושם דרגש אין צריך לכפותו אלא זוקפו, ושם (הרבה פעמים) אינו צריך לַכפותה, ירו' ברכות פ"ג ד"ה סע"ד וירו' מ"ק פ"ג דפ"ג רע"א מאימתי כופין את המטות, שם ושם כפו את המטות, שם ושם מטה כפויה, ירו' מ"ק שם מיטות כפויות ובירושל' ברכות פ"ג ד"ו רע"א אי' כפופות, ושם גרמתני לכופפה, ובירוש' מ"ק שם אי' לכפותה ושם כבר כפינום עפ"י זקן. ב"ב ד' סע"א מיכפא לקרנא מלגיו, ושם באפעל: אכפיה ליה וכו', אבל בכ"י ש"ס בשתי פעמים דכ"י ף ובכ"י ר': ונכפייה מלגיו [1]). — כפאתו סנהד' ע' רע"ב עיי"ע כפת. נפעל יר' ברכות וירו' מ"ק שם ושם נכפית עיי"ע כף ו'. אתפעל ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג איתַכְּפוּן אנדרטיא . . איתכפון איקוניא. עיי"ע אנדריטא (ח"א, קמ"ב). והושאל אצל רז"ל לענין הכרח עיין חוץ מדוגמאות שהביא רבינו. ברכות ס': כוף את יצרי וכו', חגיגה ט"ז. כייף ליה ליצריה, סנה' ק"ז. אי בעייא למכפייה ליצרי הנה כייפינא וכו', ושם ל"ו סע"א מיכף הוה כייף, פסחים נ"א סע"א אנן כייפינן להו, ב"ב מ"ח דע"א וש"נ כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, כתובות פ"ז מ"י וי"א: כופין אותו להוציא . . אין כופין אותו להוציא, והרבה מזה הענין בירו' שם דף ל"א ע"ד, ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ד כופין את הבן לזון את האב, ירושלמי נדרים פי"א דמ"ב ע"ג וירו' נזיר רפ"ט דנ"ז ע"ג כופה ומשמשתו, ירוש' גיטין פ"א דמ"ג: כפוניה ויהב ליה חורון, ובאפעל ברכות נ"ו. ואכפה לך ויהבת להון וכו', ובכ"י פ' ובב"נ דאכפת להון ובכ"י מ' הני' משונה, ב"ב ד' סע"א וח', עיין לעיל. — והשם: כְּפִיָּה (das Umstürzen) כְּפִיַּת הַמטה תענית כ"ו: מ"ק ט"ו. כ'. והלאה, ירושל' ברכות וירו' מ"ק הנ"ל — ונרדף עם כפה ועוד עם כפף בהוראות האמורות. נאמר כָּפוּף, וקבוץ כְּפוּפִין בהיפך פשוט, פשוטין עיין שבת ק"ד. ושם ק"ג: ר"ה כ"ו: הכופף קומתו ב"ק נ"ה סע"ב ונ"ו רע"א, ב"ר ס"פ פ"ז כופפת אני את קומתך, במד"ר פ"ו נביא כופף ידיו ורגליו וכו' עיי"ע כפת. ובענין הכרח: ירוש' נזיר רפ"ט דנ"ז ע"ג כפפו רבו וכו', ושם ויכוף את אשתו, ירו' סנהדרין רפ"א די"ח. מומחה שכפף ודן וכו', במד"ר פ"י אברהם שכף את יצרו וכו', שהש"ר פ' זאת קומתך: אני הוא שכפפתי יצרה של ע"ז, ושם פ' שיר השירים: היית צריך לכוף אזניך (ב' פעמים) כופפה, כפופות עיין לעיל. בינוני פָּעִיל כְּפִיף תרג' ישעיה נ"ח, ה'; ס', י"ד; תהלים קמ"ה, ח' — נפעל פסיקת' רבתי פכ"ח נכפפה קומתם, במד"ר פ"ה נכפפה היריעה. ערכין י"ט סע"א נכפף, ב"ק ס א. נכפפת עיי"ע קלח א'. והשם כֶּפֶף (Biegung) ירוש' יבמות ר"פ י"ב ד"ב ע"ג ולרוב בל' נקבה כְּפִיפָה שבת ק"ד. סנהדרין ס"ה. ירושלמי ברכות פ"א ד"ג ע"ד] —

כף (= כַּפּוּתָא, כַּפּוּיָא פי' כמו כַּבָּא בל"ע זבל (Mist, Exerement בפ' ח' שרצים בגמ' וכום העיקרים (שבת ק"י:) ליתי [2]) שערתא דמשתכת בכפותא דבודנתא [3]). (ובסוף) [צ"ל ובריש] גמר' דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג רע"ב) אפיק [4]) כפותא[5]) וסכריה לירדנא. בפ' בכל מערבין בסוף הלכה הכל נלקח (עירובין כ"ט סע"ב) כפויי דרעיא כניסן ויש שגורסין כבויי והן זבלים של שור מרעה. *[אחי"ה כגי' רבינו איתא בכ"י ש"ס וכגי' י"ג אי' לפנינו עיי"ע כבויי ושם הוכחתי בי עיק' כבי"ת כמשפט המלה בל"ס וע' והראיה מזבחיי ק"ג: ע"ש ופי' רגמ"ה בכ"י לב"ב רמא כופתא: עשה ריעי ע"כ וכן בפירשב"ם הטיל ריעי. ורש"י בשבת: גללי פרדה לבנה ותוספו' שם ד"ה ואפיק: כופתא היינו רעי כדאמרינן בחלק (סנהדרין צ"ח רע"ב) אחמיניה ואיתיב בטולא דכופתא דחמריה ע"כ וכן פירש"י בסנהדרין: בטולא דכופיתא דחמריה

שמבין אצבע לאמה. על כל פנים בגוף הפי' הלך רש"י בשני המקומות בעקבות הערוך לפי פ"א דערך הנוכחי. ותמה אני על בעל הגיון שלמה איך היה מבאר דברי הערוך אצבע שהיא צרת גודל עפ"י דברי הערוך ע' צרדה שכתב ומאי צרדה אמצעית פי' היא אצבע הארוכה ע"כ ואדרבה דברי הערוך בע' צרדה סותרין לדברי הערוך דכאן ואף אם אמת נכון פירושו בענין צרדה כמו שהוכחתי ג"כ בע' אצבע (ח"א, ר"נ) בכ"ז בע' הנוכחי היתה כונת רבינו על אצבע שהיא צרת גודל היינו אצבע סמוכה לגודל ולא אצבע אמצעית שהיא הארוכה. [1]) וכן בדף ח'. במקום: אכפיה לר"נ אי' בכ"י כפייה לר"נ. [2]) בגו"ג לנקוט. [3]) בדפ"ר בט"ס דסרנותא ובגו"ג דכודנא חיורא. [4]) וכ"ה בתוספ' שם ובתוספות הרא"ש הובא בשט"מ בב"ב. ובגו"ג רמא. [5]) וכ"ה בכ"י רגמ"ה לב"ב בש"ס דפ' פיזי ובכ"י, ובגו"ג כופתא ובאה"ת נטופתא וצ"ל נופתא כדאי' בשט"מ ועיין בסוף הע'.

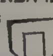
בצל הרעי׳ של חמורו . . כופיתא רעי כמו ורמא כופיתא (כ״ב ע״ג:) ע״כ וגי׳ כפיתא אי׳ גם בכ״י א״ם בשבת שם, וכצ״ל בכ״י פ׳ בסנהדרין שם במקום דנפיתא (ד״ס סנה׳ קמ״ז.) אולם גם בשט״מ לב״ב הנ״ל אי נופתא בשם הרא״ם ופי׳ שם בזה״ל השליך רקיקה וכו׳. ועפ״י פי׳ זה נ״ל להגיה כופתא והוא בל׳ פרסי كفچ רוק, רקיקה. ועוד עיי״ע כפת הירדן אבל בטולא דכופתא בסנהד׳ נ״ל לגזרו מלשון פרסי كفچك והוא שפת האוכף Sattelsaum וראיה מגי׳ הילק׳ ירמיה ריש רמז ש״י בטולא דכפתא דגמליה ונ״ב פי׳ בצל כר הגמל] —

כַּף (= אֲכַף den Sattel auflegen) הא דמיכף הא דלא מיכף (נדה י״ד רע״א) כבר פירשנו בערך טרטן והיִינו אוכף המפורש בע׳ אוכף. *[אחי״ה וכן פירש״י אבל גם הוא גורס מכף כבספרים וצ״ל כגי׳ רבינו ועיי״ע אֲכַף בח״א, פ״ג — וכן בל״ע أكف מטיל כר הגמל ונגזר מהשם اكاف, وكاف] —

כַּף (= כִּיפָּה מפעל כּוּף, כָּפַף Krümmung, Wölbung, Himmelsgewölbe וכן בל״י ἄψις ובלש׳ רומי אמצ׳ cupa, cupula, cuppula Schwiebbogen וכן בל״פ كوپله) בפ״ק דעירובין בגמ׳ ואם יש לו (י״א:) ובפ״ק דיומא בגמרא ללשכת פרהדרין (י״א:) כיפה ר״מ מחייב במזוזה פירוש זו כיפה האמורה כאן פתוחה מארבע רוחותיה אלא מסוכתה [1]) כפופה כמו קשת ועומדת על ד׳ רגלים ר״מ מחייבה במזוזה שאומר שהיא כמו בית וראויה לדירה וחכמים פוטרין שאינה ראויה לדירה ושוין שאם יש ברגלה י׳ טפחים הואיל וגבוהה כל כך ראויה לדירה וחייבת במזוזה אמר אביי הכל מודים כל היכא דהכיפה רחבה ד׳ טפחים ואין ברגלה ג׳ ולא כלום דכל דפחות מג׳ כלבוד דמי ואפי׳ אויר ליכא הכא יש ברגלה ג׳ ואין רחבה ד׳ טפחים ולא כלום דכל פחות מד׳ לא הוי מקום כי פליגי דיש ברגליה ג׳ ורחבה ד׳ ואינה גבוהה י׳ ויש בה לחוק ולהשלימה לי׳ ר״מ סבר הואיל ויכול לחוק רואין כמה שחקוק ומושלם לי׳ ונחשוב הרגלים אע״פ שאינן מגיעין לי׳ כמו שמגיעין לי׳ דמו והוי כמו שיש ברגליה י׳ וחייבת ורבנן סברי אין חוקקין להשלים עד כאן לא פליגי אלא דמר סבר רואין ומר סבר אין רואין אבל אם יש בעלית [2]) כפיפת הכיפה ממנה ולמטה י׳ טפחים דכולי עלמא אעפ״י שאין ברגליה אלא ג׳ נחשבים כמו שהן י׳ וחייבת, זה פי׳ הגאון בעירובין [3]). כיפים על גבי כיפים [4]) כיפה כנגד האוטם (פרה פ״ג מ״ו) כבר פירשנו בע׳ אוטם. בפ׳ ואלו מגלחין בגמרא אין קורעין (מ״ק כ״ה סע״ב) כי נח נפשיה דרבה ורב יוסף נשוק כיפי דפרת אהדדי דאביי ורבא נשוק כיפי דדיגלת [5]) אהדדי, פי׳ כיפאות של גשרים נשתברו ונשקה כיפה זו את זו [6]). בפ׳ דמגלה (י״א סע״א והובא בילק׳ אסתר ר׳ תתרמ״ה, וילק׳ מ״א ר׳ רמז רי״א) מהודו ועד כוש (אסתר א׳, א׳) תנו רבנן ג׳ מלכו בכיפה [7]) פירוש בכל העולם כולו כלומר תחת השמים שעשוי ככיפה [8]). בפ׳ המוציא תפילין בגמ׳ נגר הנגרר (עירובין ק״ב סע״א) אמר רב אסי הני כיפי דארבא בזמן שיש בהן טפח וכו׳, פי׳ יש לספנים [9]) לוחות שקושרין אותן בטבעות שבספינה וכופפין אותן ע״ג הספינה ובימות החמה כשתקדיר עליהן החמה פורשין ע״ג הלוחות מחצלות ומסככין על עצמן [10]). בפ׳ אין דורשין בס״ג (חגיגה י״ט.), ובפ׳ השוחט אחד בעוף בגמ׳ נפלה סכין (חולין ל״א רע״ב)

---

[1]) בכ״י ל״ד מסוכה. [2]) כ״י ב״ר בעליה. [3]) אולי כיון לר״ח אבל בפי׳ ר״ח לעירו׳ (הודפס מקובץ כ״י אנגיילי׳ ע״י האחים ראם) איתא בזה״ל: הנה כיפה זו כגון שיש ברגלה י׳ טפחים ומשם ולמעלה עוקם הבנין כמו קשת ועולה והאבנים (שבשאי) [שבראשי] כיפה אעפ״י כי אינן מגיעות לרגליה שהן המזוזות נקרא פתח ושער לדברי הכל חייבת במזוזה וכו׳ וכו׳ אמר אביי הכל מודים אם כיפה זו רחבה ד׳ טפחים ואין ברגליה ג׳ ולא כלום היא דכל פחות מג׳ כלבוד דמי . . וכי יש ברגליה ג׳ ואינה רחבה ד׳ ולא כלום הוא וכל פחות מד׳ לא הוי מקום כי פליגי דיש ברגליה ג׳ ורחבה ד׳ ואין גבוה עשרה ויש בה לחוק ולהשלימה לעשרה ר״מ סבר הואיל ויש בו לחוק ולהשלימה לעשרה רואין אותו כאלו הוא חקוק ויש בה ברגליה עשרה וחייבת במזוזה כי פתח מעליא הוא ורבנן סברי הואיל ואינו חקוק לא אמרינן רואין כאילו הוא חקוק השתא מיהא אין ברגליה עשר ע״כ. [4]) כ״ה בכ״י ו״ו ובדפ״ע בט״ס כפים, ובע׳ אוטם כיפין. וכ״ה לפנינו. [5]) כ״ה לנכון כדפ״ר (ועיי״ע בח״ג, י״ז:) ובשדפ״ע דריגלא. [6]) וכ״ה במיוחס לרש״י במ״ק ולפע״ד שייך לע׳ כף ב׳ ע״ש בסוף הערך ובאמת הקבוץ מן כיפה של ע׳ הנוכחי הוא כיפים, כיפין ולא כיפאות. [7]) בכתב יד מ׳ הגי׳ בקופה וכן מצאתי בתוספתי כ״י אירפורט לעירובין רפ״ז (פ״ה) בהוצ׳ צוק״מ 146 מקום חקופא, ובדפוסים איתא מקום הכיפה וכ״ה בירו׳ עירובין פ״ה דכ״ב סע״ד. [8]) וכ״ה בפירש״י תחת כל כיפת הרקיע. [9]) ופי׳ סַפָּנִים מנהיגי ספינה, ובדפ״ר בט״ס כזה: ישלם פנים. [10]) נגרר אחר פי׳ ר״ח שכתב בפי׳ לעירובין בזה״ל: הני כיפי דארבא כמין קרשין כפופים ע״ג הספינה ויש טבעות קבועות וכשתהיה החמה קושרין באותן טבעות מחצלאות ופורסין (אותה) [אותן] ע״ג הספינה מפני החמה ע״כ ורש״י פי׳ אולמות שעושין בספינה וכו׳ ע״ש ובגליון ערוך דפ׳ וויניצי׳ הרצ״א הושאל לי בטובת ב״ג מצאתי כתוב וז״ל: „רבינו נסים ז״ל פי׳ הספנים יש להם לווחין שקושרין אותן בטבעות וכופפין אותן ע״ג הספינה לסכך בהן מן השמש והמטר אם יש ברוחב אחד מהן טפח שנחשב כאהל מלמעלה

מטבילין בראשין ואין מטבילין בכיפין פי' שני ראשי הגל המחוברין במי הים (כפים) [צ"ל כיפים] אמצעית הגל העשוי ככיפה כדתניא [1]) מטבילין בראשין ואין מטבילין בכיפים לפי שאין מטבילין באויר [2]). בפ' האיש מקדש בו [בגמ'] ובהקדש [3]) (קידו' נ"ה סע"ב) אמר אביי (בחטאת) [צ"ל כחטאת] מלמד שכונסה לכיפה [4]) ומתה מאיליה. בפ' אלו הן הנשרפין (סנהד' פ"א רע"ב במשנה) מי שלקה ושינה כונסין [5]) אותו לכיפה. גמר' (שם) מאי כיפה אמר רב יהודה מלא קומתו. בפ"ק בע"ז (ט"ז סע"א במשנה) הגיעו לכיפה שמעמידין בה ע"ז פירוש היו בונים מרחצאות ומנהגם לעשות בהן בנין כמין צורה זו: [6]) ועושין בה צורה של ע"ז אסור לבר ישראל לבנותה. בפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין (את המשרה) [צ"ל את הנבלות] [7]) (ב"ב כ"ה רע"ב) וכיון שחמה מגעת לקרן מערבית צפונית מקפת וחוזרת אחורי כיפה. בר"ג דפ' ואלו נאמרין בכל לשון (סוטה ל"ד רע"א) מלמד שהיו המים נגרשין [8]) ועולין כיפין ע"ג כיפין. *[אחיו"ה אין לערך זה סדר יפה ויש הרחק רב בין הציונים השייכים זה לזה, ודע כי הנחה ראשונה של כיפה הוא בנין הפתוח לארבע רוחות ומכסה שקערורי בראשו כעין קשת ונקרא בלא"ש Wölbung ובל"י ἁψίς ובל"פ كمان והוא אולם בל"מ ולכן היטב פירש"י בסוטה ל"ד. כיפין: אולמות ארקוול"ד והוא ל"צ arche voûte געוועלבטער באגען = Schwiebbogen וכן בלאי"ט arco, volto וכן לועז ארקוולו"ד בישעי' מ', י"ג וכצ"ל ברש"י זבחי' נ"ח. שלא יבננו (ר"ל המזבח) לא ע"ג מחילות ולא ע"ג כיפין ופירש"י אילמים ארקמלו"ט וצ"ל אולמות ארקוולו"ט. וכן לועז רד"ק בשרש אלם מלת והאולם (מ"א ו', ג') „הוא כפה שקורין בלעז בולט"א ע"כ והוא בלאי"ט volto בל"ר אמצ' voluta ובל"צ כאמור רק רש"י הרכיב במלה צרפתית ג"כ מלת arche להחזיק הענין וביחזקאל מ' ל' לועז

אלמות: ארקו"ן arches בל"ר arcus ועיין מ"ל לרמ"ל בזבחי' שם ורה"ג בפרה פ"ג מ"ו פי' בסד"ט 29 כיפין „פירוש קנטרה בטיית אוטאק" [וצ"ל או טאק]. ראשון הוא ל"ע قنطرة בנין גבוה שיש לו מכסה עגול ומסוכך בקשת ואחד הוא עם ל"ע ופרסי طاق Gewölbung, ועוד עיי"ע הבא אח"ז ופירוש רה"ג שאכה"וב. וצורת כיפה ראה בפירש"י בעירו' י"א: שהיא קרובה קצת לצורת כתב יד ו"ו הנ"ל ובהשאילה נקרא רקיע השמים כיפה. ויפה לועז עה"ק שנ"ב גיוועלב בל"א Gewölb (= Himmels) ומזה אחורי כיפה (ב"ב כ"ה רע"ב) ופירש"י דרך חלון ואולי אינו מפירש"י כי אם מהצעת הש"ס וכן מוכח מפי' רגמ"ה שם אבל בכ"י ש"ס ליתא. וכן בב"ר פמ"ד ר"פ מ"ח שמ"ר פמ"ח במד"ר פ"ב תנחומ' חיי שרה סימן ו' וסד' שופטים סימן י"א העלה אותו למעלה מכיפת הרקיע. ועוד הושאל לגל מים דומה לעקום כקשת bogenartige Welle עיין כיפין לעיל בציון מחגיגה וחולין ומזה הציון מסוטה הנ"ל בסוף הערך והיחיד כיפה יבמו' פ': הובא בע' טהר ב' ע"ש ופירש"י שם כיפה: קילוח ארוך מרחוק ומזה הושאל לש"ז תוספ' יבמו' ספ"י כל שאינו עושה כיפה. — ועוד הושאל לבית הסוהר מדמיונו לכיפה שהיה בקערורית הבנין למטה בתחתית הבית unterirdisches Gewölb ועיין ציון מסנהדרין הנ"ל מכניסין אותו לכיפה. ובלא"ר נאמר כִּיפְּתָא (עיין למטה) ומזה תרג' ירמיה כ', ב', ג' המהפכת: ויהב יתיה לכיפתא ואולי הוא רמז ג"כ על מלה יוני' האמצ' κῦπτος מל' רומי ceppus, cippus [9]) Block והוא העץ שמשימין בו רגלי האסורים ובל"מ סד, ועיין רד"ק שרש הפך ושרש סוד ונגזר מלה רומי' הנ"ל מל"י κύφων Werkzeug des Krummschliessens מן κῦφος פי' כפיפה ואולי לזה כיוון רב יהודה בביאורו (סנהד' שם) כיפה: מלא קומתו כלומר עומד כפוף מלא

מותר לפרוס על גבן מלמעלה שהרי אין זה התחלה בעשיית האהל בשבת אלא מוסיף הוא על אותו עובי הטפח ואם אין באחד מהן רוחב טפח והן סמוכין זה לזה בפחות מג' כלבוד דאמי הרי כל אותן הלווחים נעשו בלוח אחד בתורת לבוד ומותר לפרוס על גבן מחצלת שמוסיף על אוהל עראי הוא ושפיר דמי" ובזו השיטה הלך רש"י בעירובין.

[1]) בחולין דתנן וכ"ה בפי' ר"ח (חגיגי' בש"ס ו"ו) אשר משם הועתק קצת. ועיין תוספו' שם והנכון כגי' רבינו וכ"ה בחגיגה. [2]) בפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגייליקא דף רצ"ט.) פי' בזה"ל נגזור ראשין אטו כיפין כלומר ראשין גלים שמחוברין לנהר דהן בני טבילה אבל לגזור ראשין אטו גלים שתלושין מנהר ונעשים ככיפה וכו'. ורש"י בשני המקומות פי' כיפין אמצעיתו הגל שעומד באויר כמין כיפה ע"ש וזה כפי' הערוך. [3]) כ"ה בדפ"ר. [4]) בדפ"ר לכופה. [5]) וכ"ה בירו' ובגמ' בבלי אבל במשנה דבבלי מכניסין וכן שם ובירו' בית דין מכניסין (כונסין) וכ"ה כונסין בתוספ' ב"ק רפ"ה ולסנה' פי"ב. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו ובכ"י ל"ד הצורה כזו: ח, ובכ"י פאריז ∧, ובכ"י ב"ר [illegible] ובדפ"ר אי' „בנין כמו זה הצורה" והצורה לי' וכן לי' בשדפ"ע וכן לי' תיבות הנ"ל. [7]) כי סוגיא מרחיקין את המשרה היא למטה מאותו ענין של הנבלות. [8]) בנו"ג אי' נגרשין וכ"ה בע' גרש א' ובילק' יהושע רמז י"ר ובכ"י אירפ' בתוספת' סוט' רפ"ח אבל בדפוסי' אי' מגרשין. [9]) וממנו התואר בל"ר אמצ' cipparius, Stockmeister.

קומתו שלא היה לו ריוח יותר להתפשט בין הכבלים או בסד ועוד בל"ר אמצ' בית הסוהר cuppa ורבינו גורס בתרגום הנ"ל כופתא והביאו בע' כפת ה', ובכיפה היינו במקום מכוסה בכיפה העמידו ע"ז שלהם בבית מרחצאות כדמוכח מע"ז הנ"ל ועיין ג"כ ירו' סנה' פ"ז דכ"ה ע"ד עלון ל מ י ס ח י בהדין דימוסין דטיבריה וכו'. ותפשתון כיפה. ובלא"ר כיפתא עיין ירו' ע"ז פ"א ד"מ. — ועוד פי' כיפתא גומא עגולה מתחתית הארץ אשר שם נקברו המתים בכוכין (Nischen) וזה מוכח מירו' נזיר פ"ז דנ"ו . . לא הוי עבר תחות כיפתא דקיסרין . . . הוון מטיילין בפלטיא דקיסרין הגיעו לכיפה ופירש ר' כהן הגיעו למקום טהרה והזר אצלון. ועוד נ"ל כיפתא = כיפה עניני כאן מל"ר אמצ' Graben, Wall, chiffa חפירה וחריץ בתוך הארץ שמכמינים עצמם החיל נגד האויב לירות משם ובתוך חפירות דומין לחפירות שמכמינים שם היו קוברין את המתים והוא כעין כוך (עיי"ע). והראיה ממה דאי' הוון מטיילין ב פ ל ט י א דקיסרין והוא ג"כ מל"ר אמצ' platea מקום מצודה וקסטרא befestigter Ort, Schutzwall ומעתה נראה אור בהיר בספור בירו' כלאים ספ"ט דל"ב רע"ד וירוש' כתובות פי"ב דל"ה סע"ב . . הוון מטיילין ב א י ס ט ר י ן ראו ארונות שהן באות מחוצה לארץ לארץ וכו' ונ"ל להגיה ב ג י ס ט ר י ן (בקיסטרין) פי' מקום מבצר (ח"ב ש"ל) ומצודה וקסטרא הוא חוץ לעיר ושם נקברו המתים. ועוד יש לי ראיה מב"ר פצ"ו ותנחומ' ויחי סי' ג' מעשה . . שהיו מהלכין ב פ י ל י שחוץ לטבריא ראו ארון של מת וכו'. ופילי הוא ל"ר אמצ' Wall, Damm pila, מצודה ודיק וא"כ ארונות של מתי חוצה לארץ שהובאו לא"י נקברו בחפירות המצודות בחוץ לעיר ובפסיקת' רבתי פ"א איתא מטיילין באילפס והגיה החכם פריעדמאן באילפא ול"נ שצ"ל ב פ י ל י כב"ר ותנחו' אשר רמז עליהם ג"כ המו"ל הנ"ל. והחכם גרעטץ במ"ע ח"ל 536 הגיה אילסים עש"ה. אבל פירושי כיפה = chiffa פירוש חפירה בארץ היטב מסייע פירוש באסטן שהביא הח' גרעטץ שם 533 וכן בל"ע خفج פי' בית הקברים — ועתה זכינו להבין מאמר סתום בפסיקת' רבתי ר"פ מ"א שאי' שם משוש כל הארץ (תהלים מ"ח, ב') . . כיפה של חשבונות היתה חוץ לירושלים והשבונותיהם היו יוצאים ועושים חוץ לירושלים תחת אותה הכיפה מחוץ לעיר והיו אוכלים ושותים בתוך העיר וכ"ה בקצת שינויים באיכ"ר פ' ספקו ובשמ"ר ס"פ נ"ב ילקוט תהלים רמז תשנ"ה ולפע"ד חושבי חשבונות שעשו פשרה בעסקי ממון או זולתם שלא יהא מרמה זה את זה הלכו חוץ לעיר תחת אותה הכיפה שהמתים נקברים שם וכמאמר רז"ל ברכות ה'. ואם לאו יזכור לו יום המיתה וכו' ואחרי שעשו חשבונות באמונה היו משמחים זה לזה בתוך העיר] —

כֵּף (= כֵּיף, כֵּיפָּא פירוש סלע, אבן Fels, Stein

עיי"ע כף ב') בפ' ואלו מגלחין בגמרא אין קורעין (מ"ק כ"ה סע"ב) דר' חייא נחיתו כיפי דברדא מן רקיעא דרב המנונא נחיתו כיפי דנורא מרקיעא [1]) פי' אבנים [2]). בפ"ח באהילות (מ"ה) כיפת הברד פי' חתיכת הברד כמו (פסחים מ"ה: חולין קכ"ט.) כיפת [3]) שאור שיחדה לישיבה. פ"א כמין כפה שפירשו חכמים קובה העשויה מן הברד או מן הכפור ו ב ל ש ו ן י ש מ ע א ל [4]) ויבא אחר איש ישראל אל הקובה (במדבר כ"ה, ח') וכן כיפה שניהן אל קובה [5]). בפ"ק דכריתות בסוף הלכה המפטם (ו' רע"א) [טוב גילדנא סריא למיכל] [6]) מכותחא דרמי כיפי. פירוש מוטב דג סרוח לאכול מכותח הקשה שמשבר הסלעים [7]). — (וא"ב תרגום סלע עיטם (שופטים ט"ו, ח'. י"א) כיף עיטם). *[אחי"ה ר"ב הביא ראיה מאותו פסוק כי גם במתורגמן ע' כֵף ב' מציינו בראשונה זה הפסוק ושם הרבה בדוגמאות. וכבר הערתי בע' כף ב' כי כל כֵּף, וכֵּיפָּא של זה הערך וע' כפי א' שהוא מענין סלע ואבן שייכים לע' כף ב' [8]). מל"ס ונגזר מל"ע كاف חתך וכרת כמו סלע صلاع מל"ע سلع חתך עיין פירשט שרש כֵּף וכן כיפת הברד באהלו' הנ"ל פי' חתיכת ברד וכפי' רבינו אבל בפ"א נגרר אחר רה"ג בסד"ט 24 רק שם אי' בזה"ל כפת הברד פי' כמין ק ו פ ה שפירשו חכמים קובה העשויה מן הברד פי' המים כשקפה שם אותו הקיפוי ע"כ

---

[1]) בדפ"ר רק פעם אחת בלי הזכרת שם האמורא : כיפי דנורא מרקיעא ובנו"ג דר' חייא נחיתו כיפי דנורא . . דרב המנונא נחיתו כיפי דברדא ובכ"י מ' כגי' הערוך רנולא רק שם בשתי פעמים, ובמנוה"מ סי' רי"ג בשתי פעמים דברדא אבל גי' הערוך יותר טובה כי לולי זאת הו"ל למימר דר' חייא ורב המנונא נחיתו וכו' עיין ד"ס מ"ק במקומו. [2]) וכ"ה במיוחס לרש"י וזה הציון והבא שייך לע' כף ב' ע"ש. [3]) בפסחים בנו"ג כופת ובע' כפת ג' כפת והציון מחולין לא הביא. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב ומדפ' פיז' והלאה אי' כ ע נ י ן ועיין מ"ש למטה בסוף הערך. [5]) בדפי וויניצי' בטעות הקובה. [6]) וכ"ה בעי' גלדן וכן מוכח מפי' רבינו דכאן. [7]) ובגוף הענין מפורש כן בפירוש רגמ"ה כ"י לכריתות (בקובץ כ"י אנג' דף ק"ע:) ובמיוחס לרש"י לכריתו' ובהוריות י"ב. בלי ראשון ע"ש. [8]) ולדעת ר"פ סמאלענסקין גם מל"מ ירמי' ד', כ"ט; איוב ל', ו' ועיין בפירש"י.

והמו"ל הגיה פי' כמין קובה אבל מפי' רה"ג פי' המים כשקפה וכו' מוכח כי עיקר הגי' קופה מלשון קיפוי zu Eis erstarren שנקרשו לקופה כפירוש הרא"ש. ול"נ שחסרון כפנים הוא בפי' רה"ג וכצ"ל פי' כמין כיפה שפירשו חכמים קובה העשויה מן הברד אי נמי כמין קופה פי' המים כשקפה וכו'. ותחלת המאמר העתיק כאן רבינו בתוספת לשון קצת וקרוב הדבר שהיה כן בכ"י שלו מפי' רה"ג ושם היה כתוב כן גם בל' ישמעל אלקובה וכונתו: כלומר אל הקבה של מקרא וכיפה של חכמים שניהם מפורש בל' ישמעאל ע"י אלקובה (בתיבה אחת צ"ל) והוא אמת ויציב כי בל' ערבי لقبة פי' כל דבר שקערורי זהיינו כיפה (ועיין ערך הקודם) ועוד פי' אהל שהוא ל"מ קֻבָּה. ותחת בל' ישמעאל כדאי' בדפ"ר ובכ"י ערוך נשתבש בשאר דפוסי ערוך כענין ונ"ל שבתחלה היה כתוב ב"ע או כ"ע זהוא בלשון ערבי או כל' ערבי ופשטו כטעות את כ"ע: כענין! והראיה כי היה כתוב בפירוש רה"ג „בל' ישמעאל' אחרי שבע' גדל בי (ח"ב, רצ"ג) העתיק רבינו פירושו ג"כ מפי' רה"ג אות באות בסיום: „ובל' ישמעאל גליד" ובכ"י אשר מתוכו נדפס ליתא לפנינו אלה התיבות בהוצאת פי' רה"ג דפוס בערלין ודע כי שני פירושי הערוך הובאו בלי הזכרת שמו גם בפי' ר"ש בקוצר נמרץ וז"ל כיפת הברד: חתיכת הברד מלשון (תהלים קמ"ז, י"ז) משליך קרחו כפיתים אי נמי לשון כיפה ע"כ וכ"ה בפי' רע"ב ושם אי': אי נמי ברד העשוי ככפה ארקוול"ט בלע"ז ע"כ ועיין על זה הלע"ז בע' הקודם לזה — ול"מ כפתים אין לו שייכות למלת כפה כי הוא מל' פת וכן בל"ע فتات פי' חתיכות דקות Stückchen] —

☞ כַּפָּא (בל"י κάππα im gr. Alph. der 10. Buchstabe, der Zahlenworth 20) איכ"ר פ' רבתי בנוים (ד"ה חד בר נש סי' י"ז) ומנהן [1] יליף לה ר' יוסי (קפדוקדיא) [צ"ל קפודקיא] [2] כפא בלשון יון עשרים דוקיא [הן] [3] בלשון יון קורות. וכן הדבר כי אות עשירית באלפא ביתא נקראת כפא ועולה במספר עשרים [4].

* 1 כִּפָּה (מל"ע كفة פי' כל דבר עגול עיי"ע כף ו' runde Masse, Haufen) ירו' סנהדרין ספ"י דכ"ז סע"ד לכיפה של אבנים כיון שנתרועעה אחת מהן נתרועעו כולן וכצ"ל בירושל' מ"ק פ"ג דפ"ג ע"ג למה הדבר דומה לכיפה של אבנים כיון שנתרערעה (צ"ל שנתרועעה) וכו', ובב"ר פ"ק דומים לכיפת אבנים את נטל ממנו אבן אחת וכולה מתרועעת וכו'. עיין שבת ק"ו רע"א. פי' גל של אבנים מל"ע הנ"ל.

2 כִּפָּה (= כִּיפָּה או מל' כָּפָּה פי' מכסה או מל"ר אמצ' capa, chapa, cuphia, cappa כסוי הראש Kappe, Kopfbedeckung) בפ' המביא גט שני בגמ' בכל כותבין (גיטין כ'.[5]) אבל לא בכתב שעל כיפה ואנדוכתרי. פי' כיפה של צמר ארוגה אם רקם באריגה גט אשה או גט חירות אינו גט. בר"ג דפרק במה אשה (שבת נ"ז:) אבל כיפה של צמר שפיר דמי. פירוש בגד שמשימה על ראשה האשה בשיער ומקבלת הזוהמא ועל כפה השבכה והיא קפילא [6] בלעז כמשמעה ולא שלפה ומחויא לפי שתראה השער מדתני רבי שמעון בן אלעזר דכבול למטה מסבכה [7] ש"מ כיפה של צמר הוא [8]. פ"א „כיפה של צמר חוטי דעמרא דגדילין מעשה עבות ורחב שתי אצבעות שיעור ציץ כדאמרינן בס"ג דפ' ראשית הגז (חולין קל"ח.) כפה של צמר מונח בראש כהן גדול ועליו ציץ [נתון] [9] שנאמר (שמות כ"ח, ל"ז) ושמת אתו על פתיל תכלת"[10]. וכיצד היה מונח ומצנפת בראשו ובתחלת פדחתו סמוכה לשערו ומניח את הציץ ואמרו חכמים (זבחי' י"ט סע"א ורע"ב ערכי' ג' סע"ב) שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח התפילין. בס"ג דפ' נגמר הדין (סנהדרין מ"ח רע"א) ובפ' כ"ח בכלים (מ"ה) כפה שהוא טמא מדרס ונתנו על[11] הספר טהור מן המדרס וכו' פ"ד בזבים (מ"א) ר' יהושע אומר נדה שישבה עם הטהורה במטה כפה [12]

---

[1]) וכ"ה במו"ע בע' דקא (ח"ג, קכ"א) ובנו"ג ומן הן. [2]) וכ"ה במו"ע שם. [3]) כ"ה לפנינו ולי' במו"ע שם. [4]) ועיין מ"ש בע' דקא במקום הנ"ל. [5]) ובענין גי' הירו' עיי"ע אנדכתרי ח"א, קי"מ. [6]) כ"ה בכ"י וי"ו רק שם בט"ס בקפילא והוא בלאי"ט capello, cappello שער וכובע Kopfhaar und Hut ובכ"י ב"ר קופלה ובדפ"ע קופולה ובכ"י ח"ב קופואה ואות לי חסר כי קופואה הוא בלאי"ט capo ראש. [7]) בנו"ג שבכה. [8]) וזו ג"כ שיטת רש"י. [9]) וכ"ה ברי"ף ובנו"ג עוד: לקיים מה שנאמר. [10]) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס וו') ע"ש וזה עולה כפי פירוש הרי"ף וכ"ה בשמו ובשם הערוך באו"ז הל' שבת סי' פ"ד סק"ג ושם איתא (דוושי) [חיטי] דעמרא וכו' והמו"ל טעה בזה שתי שגגות כי הביא במסגר דוושי וכי הגיה חיטי במקום חוטי כדאיתא ג"כ לפנינו ברי"ף אבל עיקר כתיבתו ברי"ף היו בתחלה רוושי והוא ל"פ ריש ريس חוטים Fäden. [11]) בסנהדרין לספר אבל בפי' ר"ח כ"י לסנהדרין העתיק כגי' רבינו וכ"ה בכלים שם. [12]) וכ"ח בנוסח' ובפי' ר"ח כ"י בסנהדי' העתיק כיפה.

שבראשה טמא מדרס. בס"ג דב"ק (קי"ט.) אבא שאול אומר מוכרת אשה בד' וה' דינרים [1]) כדי לעשות כפה לראשה. *[אחי"ה וכנ"ה בכתובות ס"ד: ונותן לה כפה לראשה ופירש"י כפה צעיף וכ"ה בפירש"י בב"ק וסנהד' שם ושם אבל בחולין ושבת שם ושם פי' כובע ובגיטין פי' כעין כובע של צמר ונותנות הנשים תחת צעיף קישוריהן ע"כ וזה יפה עולה עם גזרת המלה שפי' כמעט בכל לשונות רומניות כסוי ראש הן של איש הן של אשה עיין אדעלונג אוצ"מ ערך Kappe ומגיע עד גבות עינים כדאי' בירו' שבת פ"ה ד"ז: כהדא כיפה דהיא משויא גבינתא] —

* 3 כִּיפָּה (לפע"ד מל"י אמצ' κάπα ומל"ר אמצעי' capha כסוי בהמה ומחצלת Matraze, Decke) ירושל' שבת ספ"ה ד"ז רע"ג אין הרחלים יוצאות חנונות רב יהודה אמר כיפה של צמר כלום' נותנין על הרחלים כסוי של צמר כדי לחוס על צמרם, והוא מל"י ורו' הנ"ל ומזה הענין גם בל"פ كوب، كوپ Decke.

* כִּיפָּה (?) שבת ס"ג. לכיפה לימא הכי עיין גי' ופי' רבינו בע' כב ג' וד' וע' כס ז'.

כפח (= כּוּפָּח כירה קטנה אולי מל' ערבי كُوّة kleiner Herd) בפרק כירה (שבת ל"ח:) כופח שהסיקוה בקש ובגבבה הרי היא [2]) ככיריים [3]). בפ' ה' [4]) במנחות (ס"ג.) הרי עלי בתנור לא יביא מאפה כופח. פ"ה בכלים (מ"ב) הכופח שעשאו לאפייה שיעורו כתנור. ובפ"ו (מ"ב) עליה ועל הכופח טמאה. פי' בגמ' (שבת שם) היכי דמי כופח היכי דמיא [5]) כירה א"ר יוסי ב"ר [6]) חנינה כופח מקום שפיתת קדירה אחת כירה מקום שפיתת ב' קדירות. *[אחי"ה ורגמ"ה כ"י למנחו' שם בקובץ כ"י אנג' דף ט"ו:) פי' כופח תנור קטן הוא כדי שפיתת קדירה (אחרת) [צ"ל אחת] ע"כ וכ"ה בפירש"י במנחו' שם. ועיין בפי"מ להרמב"ם בכלים פ"ה מ"ב] —

כפח (נ"ל מל"ע كفخ robuster Mensch עיי"ע גבח ח"ב, רכ"ד:) בפרק מומין אלו הכיפח והננס (בכורות מ"ה:) הוא גבח וכבר פירשתי במקומו. *[אחי"ה עיי"ע במקום הנ"ל וש"נ שינוי הנוסחאות וכגי' רבינו אי' ג"כ בירו' ברכות פ"ט די"ג סע"ב הרואה . . את הכיפח ואת הננס] —

* כופיח (שם מקום) ירו' כתובות ספ"ז דל"א ע"ד אתא עובדא קומי ר' ירמיה בכופיח וכפפו.

כפי (= כִּיפֵּי לדעת רבינו נזמים ולפע"ד מע' כף ב' כֵּיף, כֵּיפָּא אבן בפרט אבן טובה כמו בל"י λίθος אבן ואבן טובה Edelstein) בר"ג דפרק המוצא תפילין (עירובין צ"ו סע"ב) אמר רבא [7]) משום דתני אהבה כִּיפִּי [8]) תלא ליה [9]). ובס"ג דפ' האשה שנפלו לה נכסים (כתובות פ"א:) אטו רב חנינה פאפי [10]) כיפי תלה לה ושלחה [11]) פי' כיפי נזמים כלוטר קישט זו השמועה ככלה שנקבלה ממנו. בר"ג דפ' המפקיד (ב"מ ל"ה.) ההוא גברא דאפקיד כיפי גבי חבריה א"ל הב לי כיפאי [12]) א"ל לא ידענא היכא אותיבתינהו [13]) אתא לקמיה דרב נחמן א"ל כל לא ידענא פשיעותא היא זיל שלים. ובפ' חזקת הבתים בגמ' ולא לאשה (ב"ב נ"ב רע"א) דביתהו דרבה בר בר חנה כי קא שכבה אמרה הני כיפי דמרתא ובני ברת [14]) אתא לקמיה דרב א"ל אי מהימנא לך דביתיך [15]) עשה כפירושה ואם לאו עשה פירוש לפירושה. ואיכא דאמרי הכי א"ל אי אמידא לך ברתך [16]) עשה כפירושה ואם לאו עשה פירוש לפירושה [17]). ובפ' הזהב בגמ' האונאה (ב"מ נ"א.) ההוא גברא דהוה נקיט כיפי וכו'. יקרה היא מפנינים [18]) (משלי ג', ט"ו) תרג' יקירא היא מן כיפי טבאתא [19]), כי טובה חכמה מפנינים (שם ח', י"א) [20]). — (א"ב פי' כופה בל"י מיני תכשיטין כמו ענקים והנזמים). *[אחי"ה לאיזו מלה יוני' כיון ר"ב לא ידעתי, והנכון כי היא בל"ס כֵּיף פי' אבן והושאל לאבן טובה וכ"ה עוד בתרג' פנינים (משלי כ', ט"ו) כיפי טבתא וע' זקנים העתיקו ג"כ פנינים (איכה ד', ז') λίθος ורגמ"ה כ"י לב"ב ורשב"ם לשם פירוש כיפי: עגילים וכפי' הערוך נזמים אי' בפירש"י בב"מ בשני המקומות בכתובו' ובעירובין שם ושם ובפירוש ראשון שם איתא מרגליות] —

[1]) בנו"ג דינר. [2]) וכ"ה במשניות בד' פיזו' ובכ"י א"פ ובנו"ג זה. [3]) כן הוא בכתב יד ל"ד ובדפ"ע קטוע ע"י וכו'. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד ובדפ"ע בט"ס ח'. [5]) בנו"ג דמי. [6]) וכן העתיק רה"ג בסד"ט 5 ובנו"ג בר. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ע רבה. [8]) בדפ"ש בגמ' ורש"י ניפי. [9]) בנו"ג לה. [10]) כ"ה בדפ"ר, ובשדפ"ע פפי ובנו"ג בר פפי. [11]) וכ"ה בשט"מ כתובו'. [12]) בנו"ג כיפי. [13]) בנו"ג אותבינהו. [14]) וכ"ה בכל כ"י ש"ס ובנו"ג ברתא. [15]) וכנ"ה בריה"ף כ"י ובנוס' ל"י ובדפ"ר אי' בערוך (בביתרי) [כבי תרין]. [16]) כ"ה בכ"י ל"ד ובכ"י ו"ו דברתך וכ"ה כרי"ף ובכ"י ש"ס עיי' ד"ס לב"ב צד פ"ב וש"נ גי' שט"מ. [17]) כ"ה רק בכ"י ו"ו ול"ד. וכדפ"ע לי'. [18]) בקרי מפניים. [19]) כן הוא לנכון בדפו' ראשו'. [20]) כן הוא בדפ"ר וכ"י ל"ד.

כפי (= כִּיפֵי לדעת רבינו קערות ודעתי כדעת ר"ב שהוא עמרים Garben ועיין בפנים) בפסחים (מ׳ סע"א) אמר להן רבא להנהו דמהפכי כיפי כי מהפכיתו הפיכו לשום מצה. פירוש כיפי קערות כלומר הפיכו [1]) הקערות עם החטים בשקים שכשטוחן אדם חטים בשביל הפסח צריך לשומרן בשעת הרקדה מתחלה ועד סוף. — (א"ב פירש"י עומרים והוא פי׳ יותר מתישב ואם לא כן מימרא דנדרים לא שייכא בערך זה). בגמ׳ דפ׳ השותפין שנדרו (נדרים מ"ח רע"ב) ההוא גברא דהוה ליה ברא דהוה שכיט כפי ד כ י ת נ א [2]) פי׳ תלמידי חכמים [3]) ממגנצא שהיה כל עסק שלו לקנות פשתן והיה שוטט ומוציא ממנו מקצת ומוכר הנשאר בקרן שלו והיה עוסק בכך ולא היה עוסק בתורה. לשון אחר אמר לן ר ב י [4]) שהיה גוזל וחוטף מבני אדם ומוכרו. וקמיתא עיקר. *[אחי"ה כל זה איתא קצת בשינוי בשט"מ בשם הרי"ץ עיין מבוא XII ושם הוכחתי כי כל זה הפירוש שייך לרגמ"ה וכל"א אי׳ בפי׳ המיוחס לרש"י וכן פירוש ענין חטיפה בע׳ שמט א׳ ולפום ריהטא נראה ששכח רבינו ממה שכתב כאן וקמיתא עיקר, וכפירוש הראשון הובא בפירוש הר"ן לנדרים, ודע כי מה שפי׳ בענין כיפי של פסחים הנ"ל כלומר קערות יש לגזור המלה מע׳ כף ז׳ אבל יותר טובה כפי (בלי יו"ד) וכ"ה בפסחים בכ"י ש"ס בכ"י ב׳ וכן העתיק רבינו בע׳ אבן כתף (ח"א, י"ד) ושם פירוש לנכון עמרים וכן מוכח מפי׳ ר"ח לפסחים וכ"ה כפירש"י וברי"צ גיאת הלכ׳ פסחים עמוד פ"ט ובאו"ז הלכות פסחים ר׳ סי׳ רמ"ט ועוד עיי"ע כף א׳ ומ"ש בסוף הערך — ובענין גזרתה עיי"ע כף ג׳ ומ"ש בסוף אותו הערך. ובכ"י ו"ו ול"ד נשמט מראש הערך עד בגמ׳ דפ׳ השותפין] —

* כָּפוּי (מל"ע كفأ מתנגד לדבר ונלחם כנגדו ופנה ממנו etwas bestreiten, ihm sich abwenden) ע"ז ה׳ סע"א ורע"ב וילק׳ סוף כי תבא א"ל משה לישראל כפויי טובה בני כפויי טובה (ושם איזה פעמים). ויק"ר פ"ד שלשה כפויי טובה הן הארץ והאשה והנפש פי׳ שמתנגדים לטובה ואינם מכירים אותה.

* כּוּפְיָא (מין דג span. Makrele) פסחים ל"ט. מררתא דכופיא עיי"ע אספנין ח"א, קפ"ט ומ"ש בשינוי נוסחאות ומל"פ בהערה שם. ועוד בל"ר אמצ׳ שם דג אחד chipia.

* כַּפְכָּף הביא רבינו בשם יש ששונין בערך כככב ע"ש.

כפל (= כַּפְלָא das Zackige, Gekrümmte, krummer Pfad) והיה העקוב למישור (ישעיה מ׳, ד׳) תרג׳ ויהי כפלא למישור, ומעקשים למישור (שם מ"ב, ט"ז) תרג׳ וכפלא למישרא. *[אחי"ה כי כל דבר עקום נראה ככפל [5]) ועוד אולי רמז על ל"ר אמצ׳ capulus, capulum פירוש כמו בלא"ש Gipfel גבעת ההר וכן ענין עקוב מל׳ ערבי عقبة Hügel, Bergrücken וראיה מתרג׳ מכפלה (בראשית כ"ג, ט׳. י"ז. י"ט; כ"ה, ט׳; מ"ט, ל׳) כָּפֵילְתָּא ועוד כַּפֵּילְתָּא zackig gewundener Ort] —

כָּפַל (מל"ם verdoppeln; כַּפְלָא מל"ע كفل פי׳ מה שהוא פי׳ שְׁנַיִם das Doppelte בל"ר duplum (עיי"ע דפלון) והושאל בל"ע לשתי עגבות Hinterbacken ועוד בל"ע الكفل Kreuz ואצל רז"ל לכסל Lenden) כהכגד פ׳ כ"ז בכלים (מ"ה) חלוק של קטן ר׳ אליעזר אומר כל שהוא וחכ"א עד שיהא בו כשיעור ונמדד כפול. פירוש עד שיהא באורך החלוק שראוי ללבוש נער ונמדד כפול — בפ׳ גיד הנשה בגמ׳ ונוהג בשליל (חולין צ"ג.) חמשה חוטין אית בהו בכפלי [6]) פי׳ הכסלים [7]) בלעז אלמטי [8]). [ויעש] פימה עלי כסל (איוב ט"ו, כ"ז) תרגומו ועבד רוטבא עילוי כפלא. *[אחי"ה וכן תרגום ירושלמי א׳ הכסלים (ויקרא ג׳. ד׳. י׳. ט"ו) כַּפְלֵי ובכינוי בתרג׳ דפ׳ רגיא כְּפֵלַי תרגום כסלי (תהלים ל"ח, ח׳) [9]) חולין ח׳ סע"ב כפלי עילוי בשרא עיי"ע סחף א׳. ונקראו כסלים בשם כפלי

[1]) כן הוא בדפ"ר ואמ׳, ועה"ק ובשרפ"ע בט"ס תכפי. [2]) כן הוא בדפ"ר ובכ"י ו"ו ובכתב יד ל"ד ושם כיפי ובנו"ג ש מ י ט כיפי דכיתְנא וכן הוא בע׳ שמט א׳ ובדפי׳ פיז׳ ווינצי׳ באסיל ואמ׳ דכינתא וצ"ל דכיתנא וכן הוא בע׳ שמט. [3]) כן הוא בדפי׳ פיז׳, באסיל ואמ׳, ובדפ"ר בקו על י׳: תלמיד ואי׳ חכמים וזה מהסגנון של מברך הסופר עיין מבוא צד LII, ובדפי׳ ווניציא אי׳ תלמיד חכם ועיין מבוא צד XV על חכמי מגנצא. [4]) כ"ת בדפ"ר פיז׳ באסיל ואמ׳ ובדפי׳ ווניציא ר׳ ועיין רשימת זה הדבור „אמר לן רבי" שרגיל על לשון של פי׳ רגמ"ה בע׳ חלק ג׳ ומ"ש. [5]) אמר ר"פ סמאעלנסקין בלשון מקרא בכפל רסנו איוב י"א ה׳ וגם ותכפל חרב יחזקאל כ"א י"ט לדעתי הוא מזה השרש דאס שווערט ווירד געבאָגען ווערדען, ובלשון תלמודית רגיל יותר קפל. ואחרי כתבי מצאתי שגם התרגום יתרגם ותכפל ותתכפיל. [6]) בנו"ג אית ביה בכפלי ובדפ"ר בכופלי ובפי׳ רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגייליקא שמ"א.) בכיפלי וכ"ה בעה"ק שנ"ב. [7]) כ"ה בעה"ק שנ"ב. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ואולי צ"ל אלמבי בלאי"ט lombo מל"ר lumbus פי׳ מתנים וכן לועז רש"י חולין צ"ג. ד"ה האי תרבא דתותי מתני: לונביל"ש lombos, L e n d e n, אבל בדפ"ע הלעז בערוך: אלייטן ובדפ"ר אלייטי וכב"י ו"ו ב׳ אליוטי בכתב יד הי"ב אליידא וכב"י ב"ר אליאני. [9]) ובנו"ג כסלי.

(כופלי. כיפלי) מכפלותם בשני צדדים או מעוביו של בשר וכן משפט לשון כסל שהוראתו בל"ע עב וחזק עיי"ע כסל. — ומה שנוגע כפול בכלים שם וכן כפולה, כפולין שם מ"ו פי' משני צדדיו עיין באריכות בפי' הר"ש ורע"ב לכלים שם. — וכנ"ה בברכות ס"ג. כופלין לו פרנסתו, והפכו פשוט פסחים קי"ט סע"א וסוכה פ"ג מי"א מקום שנהגו לכפול יכפול לפשוט יפשוט וכו'. ושם בגמ' ל"ט. ופסחי' קי"ט: ר' כופל בה דברים.. מוסיף לכפול וכו', ב"מ ק"ד רע"ב מקום שנהגו . . לכפול גובה מחצה, שהש"ר פ' גן נעול דרך חתן להיות כופל כתוכה של כלה. ב"ר ס"פ צ"ה (ועיין ילקוט ויגש רמז קנ"ג) כל מי שכפל שמו בברכתו של משה היה גבור וכל מי שלא כפל שמו לא היה גבור וע"ש, ובספרי זאת הברכה פ' שנ"ד ובב"ק צ"ב. נשמע בהיפך כי אותן שהוכפלו בשמות הם היו החלשים וצריכין חיזוק לפיכך כפל את שמם לחזקם כפירש"י בב"ק שם ועיין ג"כ על התורה בראשית מ"ז, ב' ולקח טוב לאותו הפסוק ומ"ש המו"ל ישם. באיתפעל מִיכְּפַל ב"ק צ"ב: ב"מ ק"ד רע"ב — ועיין עוד עה"ב אח"ז. בנפעל ירושלמי כלאים פ"ט דל"ב ע"ג ונכפלו לו שניו. ב"ר ר"פ ל' ול"ח ושמ"ר פ"ב תנחומ' שמות סי' י"ח ילקוט ריש נח רמז מ"ז ילק' ד"ה סִ' רמז אלף ע"ב כל מי שנכפל שמו יש לו (חלק) בעוה"ז ויש לו לעוה"ב. בפועל והֻפעל ויק"ר פי"ט ומכופל כמה כפולות בילק' ריש מצורע ר' תקנ"ז ומוכפל כמה כפלות והשם מל"מ כֶּפֶל סנהדרין ב'. ג' סע"א ב"ק ס"ב: כִּפְלָא ירושלמי פיאה פ"ז ד"י; ב"ר פצ"א, כִּיפְלָא איכ"ר פ'. היו צריה, כִּיפְלָה ירושל' פסחים פ"ד. ד"ל ע"ד, כְּפֵילָא ב"ק ס"ה: ושם ובירו' סוט' ספ"ג די"ט: בכינוי כפילו. ושם המופשט ירו' ב"ב פ"ח דט"ז: כְּפִילָה והפכו פשיטה (שם). והקבוץ ב"ק ק"ת. כפילי ומספר זוגי כִּפְלַיִם, כִּפְלַיִם סוכה נ"א: פסחים ק"י רע"א] —

* כפל (= אִיכְּפַל. אִכְּפַל השרש אכף ול' נוסף מקצור של יחס שאליו (עיין בפנים) והעתקתו כמו העתקת איכפת עיין שם ח"א, ס"ג) שבת ה'. זבחים ט"ו רע"א ואיכפל תנא לאשמעינן כל הני, ב"מ מ"ו רע"א וכתובות ס"ב סע"א איכפל תנא לאשמועינן, ב"ק צ"ד. אכפל כל הני תנאי לאשמועינן, ב"ב צ"א. איכפל ואוליד וכו', ופירש"י בב"ק טרח ועמל וכו' ובב"מ נתעסק התנא וטרח להורות וכו' ובשבת: טרח התנא בכ"ז וכו' וכן פירש רש"י כשבועות מ"ח רע"ב איכפלי ואתאי וכו' טרחתי ובאתי וכו', ומאוד מאוד כיון רש"י לאמת כי כבר הודעתיך בע' איכפת כי השרש אכף בל"ע وكف שענינו דואג ושוקד על דבר מה וממנו גם בל"ס אכף דואג על דבר besorgt sein ועיקר הוראת מלה ערבית وكف אשר קרוב לו اكف (עיי"ע אוכף) הוא מעמים ומוען auf- bebürden, belasten וזה מה שפירש"י בכ"מ הנ"ל טרח כלומר מעמים על על עצמו ושוקד על דבר ולרוב פעמים בא הדבור (מה) מאי איכפת והוא גוף נסתר נקבה (ולשון נקבה בא להורות על ענין שאינו מוגבל ומיועד) ותמיד בא בקשור ל' כמו בערבי במלה הנ"ל עיין דוגמאות בע' איכפת וכן נאמר בל' סורי אכפת לה פי' ישקד עליו ושם עליו לבו (עיין מ"ש רא"ג במ"ע מ"ג חכ"ח 148) וא"כ בירו' סוט' פ"ה ד"כ: מה אכפה ליה צ"ל ג"כ אכפת כמו שהעירותי כבר בע' איכפת ומרוב ההרגל של אכפת השתמשו בתי"ו כאלו תהיה שרשית לכן נאמר במקור ג"כ בתי"ו בגיטין ס"ב. דילמא לא איכפת ליה השתא לתקוני קא מכוין מיכפת[1]) לא איכפת ליה? ובהפך נשמט התיו של גוף נסתר ונתקשר השרש בלמ"ד היחס לתיבה אחת וא"כ אִיכְּפַל בדוגמאות הנ"ל נתקצר מן אִיכְּפַת לֵיה, ולפי זה אִיכְּפַלִי (כשבועות הנ"ל)[2]) הוא גוף מדבר בעדו וקטוע מן אִיכְּפַת לִי, ובירושלמי תרומות פ"ח הל' ג' דף ל': כפי דפ' זיטאמיר: מה אכפלן מצות גבי נקורים ויש לנקדו אִכַּפְּלָן והוא גוף נסתר. נקבה ברבים ושם ביחיד: מה אכפת לן למצות לגבי ניקורין. (ובד' קראט' בדף מ"ו רע"א איתא בט"ס מה אפך לן . . מה אפכיי להן) ועיין עמת"ל להחכם לעווי ח"ב 379 והשגות להח' פליישער שם 454 והוא הביא ג"כ ראיה מל' תרג' מודלא ובכנויים מודלי מודלך במקום מה דלי, מה דלך וכו' וכן מטול במקום מטו ל'.. וראיה לזה תמצא בע' מדל ב' ע"ש.

* כפלון ב"ר פנ"ט בא בכפלן מפולש וכו'. ט"ס וצ"ל בפילון כגי' רבינו בע' פלן ג' ע"ש ובע' דפלון (ח"ג ק"י) ומ"ש.

* כפליות (אולי מל"ר אמצ' ceppa, ceptolus הגפן (Weinrebe) מעדני מלך (בראשית מ"ט, כ'): כפליות (ואנפקיטן) [צ"ל ואנפקינון][3]) ובילקוט וברש"י לדברים ל"ג, כ"ד הגי' אנפקינון ובקפלאות וכ"ה בספרי שם פ' שנ"ה ובעל המשביר

---

[1]) בח"א 83 אי' בט"ד מכבת. [2]) ובכ"י ש"ס בט"ס איטפלי, וכן בט"ס בילק' רות איקפל וכ"ה בכ"י ש"ס בב"ב עיין ד"ס (שם צד קמ"ב) וכן מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב ואיקפיל ואוליד. [3]) עיי"ע בה"א קנ"ג:

והח' לעווי שיערוהו מל"ר cephalones פירוש פרי דקל והיינו תְמרים ואולי לפי זה הוא כמו כפַניות כמו שהגיה בעל מ"כ בב"ר שם אבל הם אינם מעדני מלך שאין הגוף נהנה מהם עיי"ע (כְּפנת) [כפניות] עיין בחי' הרד"ל, אבל מה שרמז על תוספת' נגעים פ"ח קפליאות שהוא מן צפור דרור דע שבנו"ג המקובלאות ובכ"י אירפורט הקיבלאות וענין אחר הוא ע"ש. והח' לעף בספרו ספלאנצענ-נאמען לא באר כפליות.

* כפליין (מל"ר אמצ' capellus, capellum ומזה בלא"ש Kappe, Kappel כיסוי ראש מל"י κεφαλαῖον Kopfbedeckung) ירושלמי נדה פ"ב ד"נ. כפליין של ראש הבא ממדינת הים.

* כיפליסין (פי' כמו כְּפַלַיִם das Doppelte וס' נוסף) ירושלמי כלאי' פ"ז ד"כ רע"א עיי"ע בשן (ח"ב, ר"ז:) ושם הבאתי פי' וגי' הערוך מע' שפך: שעושה כ פ ל י ם ואולי מתחלה היה כתוב כיפלים ובספר אחר כיפלין ונתערבו שתי גירסאות.

כְּפֵן [1]) (ובל"ם רעב hungern מל"ע كفن sich zu-sammenwickeln עיין פירשט באוצ"מ, והשם כָּפַן בל"מ ובל"ם וארמי כַּפְנָא Hunger, Hungers-noth) בס"ג דפ' הרואה (ברכות ס"ב רע"ב) אדכפנת [2]) אכול. פי' גאון [3]) עודך רעב אכול כשם שהרעב אם אוכל בשעה שהוא רעב או אחרי כן כמעט הרי הוא אוכל בתאוה ונהנה במאכלו ואם מעכב הרבה המרה הירוקה גוברת עליו וכחו כחש וכשבא לאכול אינו יכול לאכול הרבה כך בעסקי העולם הזה והעוה"ב כענין שכתוב (קהלת ט', י') כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה ופתרונו בזמן שכחו עליו וכדתניא (שבת קנ"א:) ר' שמעון בן אלעזר אומר עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועודן בידך [4]) ואם תניח צרכי היום וחובותיו למחר דיו [5]) ליום שני לעמוד בצרכיו וחובותיו ואיך יעמוד בשל תמול וכשם שהרעב בערב ודוחה אכילתו לערב שני איני יכול לאכול אפי' אכילה של עת אחד וכש"כ של כמה עתים כן פתרון אדכפנת אכול ואדצחית [6]) שתה דברי חכמה יפים במשל שמצוי תמיד וידוע לכל. אדרתחא [7]) קדרך שפוך בזמן שיש בידך עושר שאתה יכול לעשות חסדים שנמצא מה שבידך במים רותחין בקדירה ונשפכים לחוץ כי הקדירה לא תכילם לפיכך מה שניטל מן הקדרה באותה שעה הרי הוא נשמר ויכולין בעליו לעשות בו חפצם ולהאכיל ממנו עניים אם נוטלין ממנו ומחסרין את הקדירה בדעת ואם מעלימין עין הרי הוא נשפך ארצה כי אין הקדירה מכילה אותן ואבד מבעליו וכך משל של ממון. *[אחי"ה וכנ"ה בברכות ל"ה: כפי גי' כ"י א"פ וְאכפין למצה לאורתא וכ"ה בכ"י א"פ לפסחים ק"ז: ואיכפן ואיטעם טעם מצה לאורתא ובכ"י מ' שם ואכפן אמצה אורתא עיין ד"ס ברכות צד צ"ז אות ט' ופסחים צד קס"ג. אות ט' וכה"ג בפי' ר"ח בפסחים ונכפין למצה ובנו"ג בע"א וריש המאמר הביא רבינו בע' גרד א' (עיין מ"ש שם ח"ב, שנ"ה הערה 1). ברכות נ"ח רע"ב כל ההוי עייל כפין נפיק כי שבע [8]). מגילה ז': כפין עניא ולא ידע, ב"מ פ"ג. עניי אנן .. וכפינן, תענית כ"ד רע"א אמרו (אנירי) .. כפינן. ובינוני פעול בב"ר ר"פ ע"ט דרש כָּפָן (איוב ה', כ"ב) זה לבן שבא כָּפוּן על ממונו לשודדו, ובילק' וישלח רמז קל"ג שהיה כפון וכו', אבל בילקוט איוב רמז תתצ"ט הגי' שהיה שפון על ממונו וצ"ל כפון. וכאפעל שבת ל"ג סע"א מַכְפֵּין נפשיה. ותרגום וירעבך (דברי ח', ג') וְאַכפנך. לא ירעיב (משלי ג', ג') תרג' לא מכפין ובקל הרבה בתרג' עיין במתורגמן, התואר כָּפִין, כָּפְנָא גם זה שם ובעמת"ר להחכם לעווי ח"א 380 וכן בקהל"ר פ' יש רעה: ערטיל וכפין, והשם כְּפַן, כַּפְנָא תענית ח': י"ט רע"א וכ"ד: ב"ב צ"א: ב"ק צ"ב: גיטין ג"ו סע"א סנה' כ"ט, ומזה פירש"י ביחזקאל י"ז, ז' כפנה שרשיה: לשון רעבון כמו לשוד ולכפן, ובפי' תוספות שם כפנה כמו כנפה מל' כנופיא והיינו אסיפה עולה גם פי' הרד"ק שם ובשרש כפן וכ"ה בס' אלאסול לר' יונה 'ן גנאח 329 בהוצ' נייבויער) והתרג' פי' כפן כמו כסף לכן העתיק כפת וכן דעת החכם לעווי שהעתיקו ע"י zubiegen ולפע"ד הוא ל"ע كفن שפי' כרך עיין בתחלת הע' תרגומו וכן הבינו ע' זקנים περιπεπλεγμένη פי' היתה כרוכה וכן הוא בפשיטא וגפתא הדא א כ ר כ ת עקריה עלוהי. ובהיות הבני מעים מכורכין ונצמתין בעת שאדם רעב על כן נקרא רעבון בל"מ כָּפָן ובל"ס כַּפְנָא ועיי"ע צם ד' — ועוד מזה המושג נסתעף שם כפניות בע' הבא אח"ז] —

[1]) בכ"י ב"ר ובדפוסים הישנים בערוך הובא זה הערך בין כפל א' ובין כפל ב' ובכתב יד ו"ו ול"ד הסדר כפן כפל א', כפל ב', ונכון הוא בסדר דפו' אמשטרדם ואחריו נמשכתי. [2]) בנו"ג עד דכפנת. [3]) והוא רב האי גאון וכן מוכח מע' אסטמא שפי' שם מאמר הקודם לזה (שינה בעמוד השחר וכו') וסיים זה פ י ר ש ר ב ה א י ג א ו ן ובח"א, ק"ע. שורה כ"ד מלמעלה אחר תיבות אבל בעמוד השחר מותר נשמטו בטעות דפוס אצלנו אלו התיבות. [4]) בנו"ג ועודך בידך ובכ"י מ' עשה צדקה.. ועדיין בידך. [5]) בכ"י ל"ד דין. [6]) בנו"ג בברכו' שם עד רצחית. [7]) בנו"ג עד דרתחא. [8]) וגי' כ"י מ' שם עיי' בע' כסף.

כְּפְנִיּוֹת [1] (מל״ע كفن פי׳ כרך einhüllen וכן בל״ס וממנו כפניות פרחי ונצני התמרים die Blüthen der Palmen ועיין בפנים) בפ״ק דערלה. (מ״ט ובירושי׳ ערלה פ״א דס״א סע״ב) בכפניות של ערלה. בפ׳ האומ׳ לחברו בית כור בגמ׳ האומ׳ לחברו חצי שדי [2] (כ״ב ק״ז סע״ב), ובפ׳ ב׳ [3] בבכורות בגמ׳ [4] ר״ע אומר משמנין (י״ח.) א״ל ר׳ חייא בר אבא לר׳ יוחנן והא אנן משמנין ביניהן תנן א״ל [5] אדאכלת [6] כפנייתא בבבל [7]. בר״ג דפ׳ בכל מערבין (כ״ח:) [ו]כריש תוספת מעשר שני (פ״א) כפניות נלקחות [8] בכסף מעשר ומטמאות [9] טומאת אוכלין. בפרק במקום שנהגו בגמרא כיוצא בו (פסחים נ״ב:) ר׳ אילא קץ [10] כפנייתא דשביעית. בסוף חלומות דהרואה (ברכו׳ נ״ז:) שלשה דברים נכנסים לגוף [11] ואין הגוף נהנה מהן גדגדניות וכפניות ופגי תמרה [12] פי׳ פרי של תמר שאינו מתבשל לעולם ועוד מפורש בע׳ נסן. *[אחי״ה ובע׳ נסן הביא רבינו בשם בה״ג וז״ל כפניות דניסני דקרו להו גופרי מברכין עליהן בפה״ע וכיון דלא עבדי פירא אחרינא היינו פידיהו ע״כ ולפ״ע ניסני [13] הוא כמו הנצנים בל״מ כלומר פרחים Blüthen ואף אם הוא מל׳ ניסן יש לו פי׳ עיי״ע נסן על כל פנים כפניות שוין להוראת גופרי או כדאיתא בה״ג (הל׳ ברכות פ״ו ד״ז סע״ד) כופרי ושניהם נכונים כי בל״ע جفرى אחד הוא עם كفرى, كافور ופירושו פרחי תמרים Palmen-blüthe ויען שאין לו פירות כי אם פרחים ונצנים לכן כתב בה״ג הנ״ל וכיון דלא עבדי פירא אחרינא היינו פיריהו. ובענין גזרת המלה כבר אמרתי שנחצבה מל״ע הרשומה בתחלת הערך ופי׳ הנצנים אשר הם עוד מכורכין ומכוסין בחריות של דקל ומזה המושג נסתעף שם كافور מל״ע كفر ein-wickeln, um- verhüllen בעבור זה נקראו הציצים והכפתורים אשר מהם עלו הנצנים בתמר: كافور Fruchtansatz, Knollen והם אינם פירות ובהיותם רכים נאכלים וזה מה שפי׳ רה״ג בעוקצי׳ פ״ג מ״ז וז״ל כפניות כופרא כל׳ רבנן טלע בטיית פי׳ אילונית אילן שאינו עושה פירות ופי׳ חותכין הדקל בארץ ישמעאל וראשו הוא רך ואוכלין שבתוכו ואותו שאוכלין שבתוכו הרך קנואקאולע(?) בל׳ ישמעאל וראש גומר ובל׳ קודש קור ע״כ ונ״ל להגיה קנאה קלאע פי׳ בל״ע שדרה של ענף דקל החתוך der Rückgrath des abgeschnittenen Palmzweiges (והח׳ לעף בספרו ספלנ״צ 122 לא ידע לפתור אותו וגם לא הביא גזרת כפניות (שם 116)) וראש גומר הוא בל״ע جمار פירוש רך שבפנים הדקל והוא מוח הדקל Palmhirn וכפניות פי׳ ר״ח בפסחים נ״כ על ידי אלטלע והוא בלש׳ ערבי الطلع נצנים של תמר Palmblüthe כשעולים מן הקרום ויפה כיון הרמב״ם בפירוש לעוקצי׳ שם בזה״ל וכפניות הם עוקצי התמרים בתחלת צמיחתן והם מכוסין בקרומ׳ וכו׳. ובפירוש רגמ״ה כ״י לבכורות שם (בקובץ כ״י אנגייליקא דף פ״ב.) מצאתי בזה״ל כפנייתא: תמרים רעים ע״כ וכ״ה בפירש״י ברכות נ״ז: ובפי׳ רש״י פסחים נ״ב: כפניות תמרים קטנים שלא בישלו וכ״ה בפירוש ר״ש לעוקצי׳ שם: כפניות תמרים שלא בישלו כל צרכן ע״כ וכן פירש״י בעירובין כ״ח: אהיני ע״י כפניות ואולי לפי זה גזרת כפניות כמו גופני עיי״ע גפנן (ח״ב, של״ט) ענבים שאינם מתבשלים יפה והושאל לפי זה לפירות תמרים שאינם מתבשלים וזה מה שהוזכרו קור וכפניות אצל פגי ערב שביעית עיין תוספת׳ שביעית ספ״ג ובירושלמי שביעית ספ״ד דל״ה ע״ג קור וכפניות הרי הן כעץ, והיחיד בירו׳ ב״ק רפ״ו ד״ה סע״ב חדא כפוני — בעה״ק שנ״ב ע׳ כפנת סיים: „ערפרי״ן ב״א״ ואולי כיון ללא״ש Erd-beeren ? ולדעת החכם אייזלער בט״ר ח״א, 60 כפניות = פכניות φυγός, ודוחק הוא] —

כפס (= כְּפִים מל״ט Querbalken) בפ׳ השותפין (ב״ב פ״א מ״א) מקום שנהגו לבנות [14] גויל גזית כפיסין, ובר״ג דפ׳ הבית והעליה (ב״מ קי״ז:) בגזית שומעין לו [15] בכפיסין אין שומעין לו. גמר׳ (ב״ב ג׳.) כפיסין ארחי פי׳ „שהן

---

1) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ול״ד ובדפ״ע כפנת 2) וכ״ה בדפי׳ פיזי׳ ובכ״י ש״ס ובנו״ג ובדפ״א שדה. 3) כ״ה לנכון בדפ״ר באסיל ואמ׳ וכ״י, ובדפי׳ פיזי׳ וויניצי׳ בט״ס ד׳. 4) כ״ה לנכון בכ״י ובדפי׳ באסיל ואמ׳ אבל גדפ״ר פיזי׳ וויניצי׳ בט״ס בפרק. 5) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד, ובדפ״ע לי׳. 6) וכ״ה ברש״י ותוספ׳ בכורו׳ וכ״ה בב״ב ובנו״ג בבכורו׳ עד דאכלת ובדפ״ר פיזי׳ ובאסיל ארכלית וצ״ל כגי׳ דפ׳ וויניצי׳ ואמ׳ אדאכלת. 7) בכתב יד ו״ו א׳ וכ׳ ארכפנת ואכלת כפנייתא בבבל. 8) בנו״ג ניקחות. 9) וכ״ה בכ״י אירפורט וכ״ה בכ״י ש״ס בעירובי׳ וברש״י ד״ה התם עיי׳ ד״ס לעירו׳ שם ובנו״ג וכטמא. 10) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד וכ״ה ר׳ אילא בע׳ נסן ובכ״י ש״ס בפסחים ובפי׳ ר״ח ובנו״ג אילעי (ועיין ערכו בח״א, ס״ח:) — ובדפ״ע ליתא. 11) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד ובדפ״ע בגוף. 12) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד ובדפ״ע לי׳ ואי׳ בע׳ גדגדניות (ח״ב, רמ״א.). 13) כה״ג גם בפעם ראשונה מציונים דפסחים ועירו׳ לפי ג׳ כ״י ערוך בדניסני ע״ש בע׳ נסן. 14) כ״ה בכ״י ל״ד. 15) כ״ה בכ״י ל״ד וכ״ה לפנינו בזו הכבא עליון שבא לשנות עיין ב״ב שם.

חצי לבינה כי הלבינה [1]) יש בה ג' טפחים" [2]) כדתנן (עירובין י"ג סע"ב) האריח [3]) חצי לבינה של ג' טפחים. — (א"ב אולי וכפים מעץ יעננה (חבקוק ב', י"א) שהוא לשון מקרא מענין זה ופי' חתיכת עץ כמו כפים זה שהוא חתיכת לבנה והתרגום מוכח כן). *[אחי"ה וזו שיטת הרד"ק בשרשים ע"ש ובפי' מצודת ציון. ותרג' לאותו הפסוק הביא רבינו בע' מרש ובע' שף י"א. — וכנ"ה בתוספת' עירובין רפ"ח ומיעטה באבנים וכפיסים וכו' כ"ה בכ"י אירפורט אבל בכ"י ו"ו ובנו"ג בתי"ו וכ"ה בע' כפת ד' כפי גי' דפ"ר ע"ש. — ובענין כפים של ברזל מדות פ"ג מ"ד עיי"ע כף א' וש"נ] —

כָּפַס (נלפע"ד מל"ע كفس כורך. סביב סביב (umwinden, umringen תרגום בפסוק ועמודי שש (אסתר א', ו') כפיסן עלוי עמודי מרמרין.

* **כֵּפִּים** (כֵּפּוֹס לפע"ד מל"י κῆπος פי' גן (Garton ירושלמי ביצה פ"ג דס"ב. דמדמניות שבכרם . . השיצים שבכפים לפע"ד פירוש מין תמרים רעים של גן ובירושלמי שבת פ"א ד"ד. משובש שצים שבכפים והח' לעף בספרו ארמ' פפלנ"צ 114 טעה בפירושו וכן לא פירשו כהוגן הח' לעווי כי הוא מגיה כפים מל' כף ואין לו שחר.

כָּפַע (נלפע"ד מל"ע كبع חתך ופקע -auseinan (derreissen (בסוף בראשית רבה) [צ"ל בסוף בראשית בבראשית רבה] [4]) (ס"פ כ"ח) התחיל לשבר בקנים ומכפיע בחיצאות ומקרע כילאות [5]). פי' כענין פקע. *[אחי"ה בנו"ג התחיל לשבר את הקנקנים ו מ פ ק י ע בחיצאות ומקרע בכיליות ועיין במ"כ שם ועיין בסנהדרין ק"ח סע"א הגי' המשונה] —

כפפה (= כְּפִיפָה = קְפִיפָה, קופה מל"ע قفة סל ארוג מן הנצרים או מעלי דקל -geflech (tener Korb (בהזרוע) [6]) [וצ"ל בהזורע] פ"ט בתרומו' (מ"ג) תולה כפיפות בצוארי בהמות [7]). פ"ב בסוטה (מ"א דף י"ד.) היה מביא את מנחתה בכפיפה מצרית [8]). בר"ג דפ' המדיר (כתובות ע"ב סע"א) אין אדם דר עם נחש בכפיפה א ח ת [9]). פי' קופות שעושין מן הגמי ומכל הנצרים [10]) וכגון מיני ערבה ויש עוד קפיפה בק' ואחד [הוא]. *[אחי"ה עיי"ע קפיפה וכ"ה בכ"י ש"ס בתרומ' בקו"ף עיי"ע זמם ב' בהערה 11 וכ"ה בכ"ף בכליי' כ"ו מ"א כפיפה מצרית וע"ש הר"ש ובכ"ף איתא ג"כ בפי' בסד"ט לרה"ג וכ"ה במנחו' ס"ט. ועיי"ע פיל, ופירש"י קופה מצרית מצירי דקל ע"כ ובפי' רגמ"ה כ"י למנחו' מצאתי בזה"ל כפיפה מצרית של נ צ ר י ם וכ"ה בכ"ף בשבת קל"ט: אבל בכ"י א"פ ובמשניות נאפ' ופיז' ובירושל' איתא בקו"ף ובכ"י אירפורט בתוספת' שבת רפ"ח (ט') בכ"ף ובדפוסי' בקו"ף. וכ"ה בע' קפיפה ובקוף העיקר כפי משפט מלה ערבי' שפירושה סל מן נצרים של דקל וכ"ה בפירש"י בסוטה הנ"ל ע"ש. ובפי' רה"ג בכלים כ"ו, א' צד 18 איתא בזה"ל כפיפה מצרית (פי שמלא) [צ"ל פירוש סלא] דהוצא בלישנא דרבנן ע"כ וגם זה נכון מאוד כי ענין מלה ערבי' הנ"ל מסכים לזה. ועוד כפיפה וקופה אחד הן כי בירושלמי יומא ספ"ח דמ"ה ע"ג אי' שאין חמור נוהק אלא מתוך כפיפה של חרובין ובבבלי ברכות ל"ב רע"א אין ארי נוהם מתוך קופה וכו' ועיי"ע קף ד'] —

* **כְּפִיפָה** עיי"ע כף ח' בסוף הערך וש"נ מה שענינו נטייה והפכו זקיפה.

כָּפָר (בסמיכות כְּפַר והוא ל"מ וכן בל"ע كفر ובל"ס כַּפְרָא (Gehöft, Dorf, Gau כמ"ה בכלים (מ"ו) מעשה שנפלה דליקה בתנורי כפר סיגנא [11]). פ"ב בתרומות (מ"ה) תורמין בצלים מן בני המדינה על הכופרים. בפ' (ח') [צ"ל ט'] בנדרים (ס"ו.) והלא הכופרים יפין ללב [12]) פירוש בצלים של כפרים. בריש כלאים (פ"א מ"ו) כלב כופרי [13]) והשועל. בפ' מרובה בגמ' אין מגדלין (ב"ק פ.) מגדלין כלבים כפריים [14])

[1]) בכ"י רגמ"ה כי לבינה שלימה. [2]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לב"ב. [3]) בנו"ג אריח ועיי"ע ארח בח"א, רע"ט. [4]) ועיי"ע זנין ועי' טווס. [5]) כן הוא בדפ"ר, ובשדפ"ע כיליות. [6]) וכ"ה בט"ס בעי' זמם ב'. [7]) בנו"ג בהמה וכ"ה בירו' תרומות רפ"ט דמ"ו רע"ד וכ"ה בעי' זמם ב'. [8]) וכן פי' הר"ש בתרומות ע"י זה דסוטי. [9]) לי' לפנינו וכן לי' בדף ע"ז סע"א ופ"ו: ולי' בירו' דמאי פ"ב דכ"ב סע"ד הרי כדר עם הנחש בכפיפה אבל בתוספ' דמאי פ"ג הרי הוא כשרוי עם נחש בכפיפה אחת וכן מוכח מפירש"י כתובות ע"ב. שפי' בכפיפה: בתוך סל א ח ד. [10]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ועיין עוד עי' נצר אי', ובדפ"ע מן חגומא ומכל הנסרים. [11]) וכ"ה בפי' סד"ט לרה"ג ובנו"ג סגנה וכ"ה במנחו' פ"ח מ"ו לפי גי' המשניות אבל בש"ס אי' כפר סיגנא. [12]) בכ"י ו"ו ול"ד אי' בפ"ד דנדרים בגמ' ראו אותו שהכופרי יפה ללב וט"ס הוא כי לפנינו לי' בנדרי' ש"ם אבל היחיד הלא הכופרי יפה ללב אי' ג"כ בנוסחאותנו. [13]) ועיי' בשנוי נוסחאות בעי' כלב אי' ונ"ל שיותר טוב בה"א הידיעה ויגיד עליו רעו והשועל. [14]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ובי' וה"ב וב"ר וכ"ה בערך חלד א' ושם כופריים וכ"ה בשט"מ לב"ק ובכ"י ל"ד כפרים ובנו"ג כופרין. ובתוספ' שביעי' פ"ה כופרים ובתוספ' ב"ק ספ"ח ותוספ' לע"ז רפ"ב כופריים ובתוספ' כלאים פ"ה כלב כופרי. איכ"ר פ' דרכי ציון כלבא אחת כופרית ועיי"ע קרט ועי' כלב.

וחתולות[1]) וקופים . . מפני שהן עשויין לנקר את הבית[2]) פי׳ כלב קטן שצווח בלילה במדברות מן כפרים כגון בצל כופרי[3]). בריש מגילה (ב׳.) כפרים ועיירות גדולות. (וילכד את בנותיה) [צ״ל וילכדו בנותיה] (במד׳ כ״א, ל״ב) תרג׳ (וכבש) [צ״ל וכבשו] ית כפרנהא[4]). תרג׳ ירושלמי [ב׳] בחצריהם ובטירתם (בראשי׳ כ״ה, ט״ז) [ב]כפרניהון[5]). ובתי החצרים (ויק׳ כ״ה, ל״א). הבמחנים אם במבצרים (במדב׳ י״ג, י״ט). *[אחי״ה שני הציונים האחרונים רק בכ״י ו׳ ול״ד ובנו״ג בתרג׳ ירושלמי א׳ לויק׳ שם ובתי כופרניא אבל תרגום לבמדבר הן של אונק׳ הן של תרג׳ ירושלמי א׳ איתא בע״א וכן בע״א הובא בע׳ תל ב׳ ע״ש. ויתר דוגמאות עיין במתורגמן ע׳ כפר ד׳. והוא על דרך ל״ס כַּפְרוּנָא פי׳ בל״מ כפר. ובקבוץ בשהש״ר פ׳ שחורה: מהו לבנות (יחזקאל ט״ז, ס״א) לכוּפְרָנִין. ירושלמי ברכות רפ״א ד״ב סע״א עיי״ע דקיק (ח״ג, קכ״ז.) ובדרך ל״מ אי׳ בגיטין כ׳: כפר קטן וכו׳. ושם בני הכפר מגילה י״ט. חגיגה י״ג: עיי״ע בן כפר (ח״ב, קט״ז.). מגילה ג׳ סע״ב וה׳. איזו היא עיר גדולה כל שיש בה י׳ בטלנין פחות מכאן הרי זה כפר. ועיי״ע בטל. והקבוץ מגילה פ״א, מ״א כפרים. וממנו התואר כּוּפְרִי dörflich, vom Dorf וא״כ כלב כוּפְרִי Dorfhund וכ״ה בלי ה׳ הידיעה בירושלמי כלאים פ״א דכ״ז סע״א כלב כופרי (ב׳ פעמים) והקבוץ ב״ק פ׳. כלבים כופרין ויותר טוב כגי׳ רבינו כלבים כפריים או כגי׳ רש״י כלבים כופריים ופירש״י קטנים ונכנסים הם ל״א כלבים גדולים של ציידים ע״כ. ל׳ ראשון הוא כפי׳ הערוך וכל״א אי׳ בשט״מ בב״ק בשם הגאון. ואם נגרוס כלב הכופרי (עיי״ע כלב) אז ענינו כלב של בני כפרים ויש לנקוד הכוּפְרֵי ובירושלמי בכלאים שם: כלב כופרין. וזה כונת רבינו פי׳ כלב וכו׳ מן כפרים והביא ראיה מן בצל כופרי וכיון לנדרים שם. והקבוץ ירושל׳ שביעית פ״ב דל״ד סע״א בוצלייא כּוּפְרַיָא וגי׳ רבינו עיין בע׳ בצל (ח״ב, קנ״ד) ובתרו׳ הנ״ל הכופרים הפך מן בצלים מן בני המדינה על כן אולי יש להגיה בירושלמי דמאי פ״ב דכ״ב סע״ג בצלים הנמכרי׳ ובני המדינה הנמכרין במידה שצ״ל בצלים הכופרים וכו׳ עיין לעף פפלנ״צ 76[6]). — והַרבה פעמים בא כפר בצירוף שם מקום להורות על קטנו כדרך הפסוק (יהושע י״ח, כ״ד) כפר העמוני. וזה הצירוף מצאנו באלה המקומות ואסדרם עפ״י א״ב. וקצת מהם תמצא בתבואת הארץ לר״י שווארץ וברוחב ביאור בגיאג׳ תלמודית לנייבויער עיין לוח השמות. כפר אובלין תוספת׳ סוף נדה (ועיין תוספ׳ זבחי׳ פ״א כפי גי׳ כ״י אירפ׳ איבליים ובד׳ אובלים, אוכלי׳). כְּפַר אָגִין עיי״ע אגין ח״א, כ״ד. כפר אחים, גם זה שם. כפר אימי ירושלמי שבת ס״פ ט״ז דט״ו סע״ד, ירו׳ נדרים ספ״ד דל״ח ע״ד ואחד הוא עם כפר אמי בירושלמי יומא פ״ח דמ״ה: ועיין הסיפור שם (הובא בח״ב, קכ״ג בע׳ בני קצרא של ציפורין). כְּפַר אִימְרָא עיי״ע אמר (בח״א, קכ״ו:). כְּפַר בִּישׁ עיי״ע בִּישׁ (ח״ב, נ״ט.). כפר בנותני עיי״ע למטה כפר עותני. כְּפַר בַּרְקָאִי עיין ח״ב, ר״א. כפר גבוריא. כפר גבור חיל עיי״ע למטה כפר נבוריא. כְּפַר גּוּן ירו׳ ב״ב רפ״ה דט״ו. נראה שאחד הוא עם כפר אגין. כְּפַר דִּכְרְיָא. כְּפַר דִּיכְרִין עיי״ע בח״ג, ס״ב: כְּפַר דָּן ירוש׳ דמאי פ״ב דכ״ב סע״ג ועיין מבה״י למהרז״ף צד ק״א: כְּפַר דָּרוֹם סוט׳ כ׳ סע״ב ובמד״ר פ״ט עיי״ע דרום ומ״ש בח״ג קנ״ב: כְּפַר חטיאה ב״ר פס״ה ובמ״כ כפר חטייא. ובפסיק׳ רבתי פט״ז כפר חטייה. כְּפַר חִיטַּיָּא ירושלמי מגילה פ״א ד״ע. עיי״ע חט (חִטָּה) בח״ג שס״ט: והלאה. כפר חנניא ב״מ ע״ד סע״א ב״ר פ׳ פ״ו. תוספת׳ כלים ב״ק פ״ד. כפר חנניה שבת ק״כ: ירושל׳ מעשרות פ״ב דמ״ט ע״ד ותוספת׳ בכורות רפ״ז. כפר חנון ב״ר פ״ו ופ״ט. כפר חנין פסיק׳ רבתי פל״ג. כפר חֲרִיבָה ירושלמי תענית פ״ד דס״ט. (ועיין ירושלמי דמאי פ״ב דכ״ב רע״ד כפר וחרוב) ובאיכ״ר פ׳ בלע הגי׳ כפר חרוכא. כְּפַר טָבִי עיי״ע טָבִי. כְּפַר יַמָּה ירושל׳ מגיל׳ פ״א ד״ע. עיי״ע ימי ומ״ש. כְּפַר יַתְמָה ערלה פ״ב מ״ה. כפר לְקִיטַיָא איכ״ר פ׳ על אלה. כפר מַנְדּוּ פסיקת׳ דר״כ צד קס״ג סע״ב והובא בילקוט איוב ר׳ רמז תתק״ו ובב״ר סנ״ב ויק״ר פ״א כפר מנדי וכצ״ל בב״ר פע״ד תחת כפר מגדי. ובתוספת׳ יבמות פ״י כפר מנדין (ובכ״י אירפורט כפר מנורי?). כפר נבוריא עיי״ע יעקב איש כפר נבוריא וזה הערך במה״י למהרז״ף צד ק״ד: וש״נ והובא שם ט״ס גבוריא מכ״ר פ״ז ובעין זו

[1]) וכ״ה בע׳ חלד א׳ וקפד ד׳ ובנו״ג וחתולים. [2]) כ״ה בכל כ״י אבל בדפ״ע נשמט כל הציון. [3]) עיי׳ מ״ש בסוף הערך בפנים. [4]) בדפ״ר בט״ס כפרהנא. ואולי כיון רבינו לפסוק במד׳ ל״ב, מ״ב וילכד את קנת ואת בנותיה ותרג׳: וכבש ית קנת וית כפרנהא. [5]) ובתר״י א׳ בופפרניהון. [6]) אבל שם כלאי׳ א׳, ח׳ צ״ל ו׳ בטעות הוא מצויין כי אין נזכר שם מבצלים מאומה וגם בירו׳ עירו׳ דף כ׳ ע״ג לי׳ בצל הכופרי.

הטעות במגילה י"ח. ר' יהודה איש כפר גיבוריא ואמרי לה איש כפר גבור חיל וצ"ל כמו בכתובו' ס"ה רע"א איש כפר נביריא וא"ל איש כפר נבור חיל וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען ופ' ול"ד עיין ד"ס מגילה צד נ'. ושם הובאה גי' אה"ת איש כפר תמרתה וכ"ה ביוחסין השלם 147 וילק' כ"י תהלי' ס"ה ונ"ל ששתיהם נכונין כי גברא הוא עיקר הדקל עיין ערך נבר וזהו תמרתה ועיין עוד כפר תמרתה למטה. כְּפַר נָחוּם קהל"ר פ' ומוצא אני והיא עיר Καφαρνώμη אצל בן מתתיהו (חייו סי' ע"ב) ובספריהם (מתתיהו ד', י"ג) Χαφαρναούμ. ונראה שאחת היא עם כפר תחומין, כפר תנחומין שהש"ר פ' יונתי, ירושלמי סוף תרומות דמ"ח: ועיין למטה בע' כפר תחמין ועיין נייבויער גיאג' 221. כְּפַר נִמְרָה איכ"ר פ' בלע ולפע"ד אחת היא עם בית נמרה, נמרין, עיי"ע בח"ב ע"ו, ושם ס"ד. כְּפַר סָבָא נדה ס"א. ירושלמי דמאי פ"ב דכ"ב: תוספת' נדה פ"ח. כפר סגנה (סיגנא) עיין לעיל בערוך ובתוספ' תרומו' פ"ג כפר סגנא ובכ"י אירפ' (צוק"מ 30) בפרסגנא! כְּפַר סְכַנְיָא ע"ז י"ז רע"ב כ"ז: (גיטין נ"ז.) ובתוספת' דחולין פ"ב כְּפַר סַמָּא ובתוס' שאנץ כפר סכניא (עיין ד"ס ע"ז צד ל"ג:) וכן כפר סמא ירושלמי ע"ז ד"מ ע"ד. כפר סיסאי גיטין ו' רע"ב תוספת' גיטין פ"א כפר ססי (ובכ"י אירפורט סאסאי ובתוספת' אהלו' ר"פ י"ח סיסית בכ"י אירפורט סוסיתא) עיין ערך סיסין ומ"ש. כפר ספוריא עיי"ע בית שופרי ח"ב, פ"ו: כפר עדים תוספת' כלים ב"מ פי"א. כפר עותני ירושלמי ב"מ ספ"ז די"א ע"ג ותוספת' גיטין פ"א ופ"ז (ובמשנה דגיטין פ"א מ"ד ופ"ז מ"ז כפר עותנאי) ותוספת' בכורות רפ"ז. כפר עזיז כלאים פ"ו מ"ד ותוספ' כלאים פ"ד. כפר עכו תענית כ"א סע"א ב"ר פי"ב תוספת' כלאים פ"א ותוספת' סוטה ספ"ח כפי גי' כ"י אירפורט ובנו"נ עכום ובחולין נ"ה סע"ב כפי גי' רש"י כפר עיכום בסמ"ך והח' שווארץ מצא הגי' בטעות אבום וציון מירושלמי סנהדרין פי"א כמו שמציין בספרו (ד' ה' לאנד 89 וכ"ה באו"מ לפירשט ע' כפר אבום) הוא טעות וצ"ל ירושלמי יבמות פי"ב מ"ז ובמשנה דבבלי ביבמות ק"ו א' כפר עיטם ועפ"י זה יש להגיה מ"ש הח' נייבויער 271 ולפע"ד כפר ענים בפסיקת' רבתי פכ"נ צ"ל ג"כ כפר עכום (עכו). כפר עמאיק ובכ"י אירפורט עמאוקו בתוספ' ב"ק פ"ח (בנו"נ בט"ס נימאייק). כפר עמיקו תענית כ"א סע"א ועיי"ע עמק ג' ושם הגי' עמקי וכ"ה בפירוש רה"ג לכלים פכ"ו מ"א עי"ש. כפר עקביה ירושלמי נזיר פ"ט דנ"ז ע"ד. כפר פגי תוספת' כלאים פ"ב ובתוספת' כ"י אירפורט ריש מעיל' כפר בית פאגי ועיי"ע בית פאגי (ח"ב, ע"ט). כפר פגש ירושלמי ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד עיי"ע אונדור (ח"א כ"ב) ובתוספת' ע"ז פ"ז כפי גי' כ"י אירפורט כפר פגשה. כפר פרשא ע"ז ל"א סע"א בדפוסי' הישני' ובנו"נ כפר פרשאי. כפר צמח ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג תוספת' שביעי' פ"ד. כפר קסם תוספ' ע"ז פ"ז (כפי גי' כ"י אירפ'). כפר קְרינוס ויק"ר פכ"ח וכ"ה כפר קריינוס בפסיקת' דר"כ צד ס"ו. ועיין שם ע"ב רע"ב ובמד' רות רבה פ"ב כפר קרינוס וממנו נשתבש בפסיק' רבתי פי"ז כפר קרנים ובילק' אמור רמז תרמ"ג נשתבש: קריטס וצ"ל קרינוס כמו שהעיר לנכון ר"ש באבער בצד ע"ב: ושם הגיה ג"כ קרצום דמגיל' ט"ז שצ"ל קרינוס ובאמת כ"ה בכ"י ש"ס ובאה"ת ובע"י הראשון ובילק' כ"י עיין ד"ס מגילה צד מ"ב: כפר שובתי ב"ר פפ"ה. כפר שיחיא סוף יבמות (ובתוספ' סוף יבמות כפר שחרא ובכ"י אירפ' שחרא). כפר שיחין בשבת ק"כ: תוספת ב"מ פ"ו. כפר שיחליים גיטין נ"ז. ובאיכ"ר פ' בלע כפר שחליים. כפר שלם ע"ז ל"א. ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד בספרי המכביים ז', ל"א Χαφαρσαλαμά. כפר תחמין ירו' תענית פ"א דס"ד ע"ד ועיין לעיל מ"ש ב"ע כפר נחום. כפר תמרתא מגילה ט"ז: כפי כ"י (ובנו"נ תמריתא) וכ"ה בויק"ר פכ"ד ובפסיק' רב' ר"פ וקרוב לס"פ ט"ו. ועיי' לעיל בע' כפר נבוריא ובתוספת' חולי' פ"ד כפר תמרתא שביהודה — ועוד כיפרא = כפרא שם מקום ולדעת ר"י היא עיקר טיבריא קדמייתא עיין ירו' מגילה פ"א ד"ע. וכנ"ה כיפרא ירו' שקלים פ"ה דמ"ח ע"ד ירו' פסחים ספ"ח דל"ו. ועיין ירו' פיאה פ"ח דכ"א. ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ד. וכן סנהד' בבלי ה' סע"א בר אחא בר סלא[1]) דמכפרי. וראיתי בשט"מ לב"ק פ'. שפי' בשם הגאון כלבים כופריים של אותו מקום ע"כ וכיון לשם הפרטי הנ"ל] —

כפר (= כּוּפְרָא בל"ע كفرى, كافور ניצני התמר בעודם בקרום בענפי הדקל הרכים ועוד ענפים עצמם 1 Die Blüthenknospe des jungen Palmzweiges. 2 der Palmzweig) בפ' כיצד מברכין

---

[1]) כ"ה בכ"י ש"ס ועיין ד"ס שם ובע' כרסלא.

בגמרא חוץ מן היין (ברכות ל״ו:) ובפ׳ מקום שנהגו בגמ׳ כיוצא בו (פסחים נ״ב:)[1] שומר לפרי אימת הוי בכופרי[2]. בפ׳ הכונס צאן לדיר בגמרא כיצד משלמת (ב״ק נ״ט:) האי דקץ כופרא מאי משלם א״ל דמי כופרא והא הוו תמרי א״ל דמי תמרי א״ל והא לאו תמרי שקל. פי׳ כל זמן שהפרי רך ולא נגמר נקרא כופרי. וי״א כפניות כעין זה[3] — בפ׳ מקום שנהגו בגמ׳ מרכיבין דקלים[4] (פסחים נ״ו רע״א) מנחי כופרא דיכרא לנקובתא[5] פי׳ רב אחא (אמר)[6] לא היו זורקין בו כלום ולא היו מנקבין אותו אלא מנחי כופרא ענף דדיכרא לנקובתא[7] שבנקב שמוציא בו[8] ונותן בו ענף אחר. הנעוץ קרי זכר, והנקוב נקבה. פ״א בע׳ נסן — אסבוה[9] כופרי (כתובות י׳.) כבר פירשנו בע׳ חבט. *[אחי״ה ממה שמציין רבינו זה דכתובו׳ מוכח שכיון למה שפי׳ בע׳ אסבוה כפי גי׳ כ״י ה״ב שם שענין כופרי חריות של דקל וכ״ה בע׳ חבט. על כן נגררנו אחר עה״ק שנ״ב שה״ה מסדר הכל תחת סוג ערך אחד אבל בדפ״ע התחילו בדבור כפ׳ מקום שנהגו מנחי וכו׳ ערך מיוחד ובאמת הוראת כופרא היא בל״ע בשני ענינים א) הניצנים שבתמר השמורים כמו בקרום עיין מ״ש הרמב״ם שהבאתי בע׳ כפניות, ב) חריות וענפי הדקל הנחתכין von der Rispe abgeschnittene Ruten. וכפי הוראה ראשונה כופרא או גופרא (כדאי׳ בה״ג הובא בע׳ נסן וכ״ה בפי׳ ר׳ ניסים בברכות ל״ו: בשם בה״ג ובפי׳ ר״ח בפסחי׳ נ״ו.) שמות נרדפים הם ואחד הוא עם טלע שפי׳ בל״ע כמו כופרא בשתי הוראותיו ועיי״ע נסן, ושם מבואר ג״כ ענין הרכבת דקלים שמהם זכר ומהם נקבה וכן פי׳ הרמב״ם בפי״מ לפסחים וז״ל והוא שתולין יחור של דקל זכר על דקל נקבה וזה מפורסם אצל בעלי העבודה וזהו ענין אמרם מרכיבים דקלים ע״כ ועיין ג״כ מ״ש סופר רומי Amm. Marcel. 24. 3]. —

כֹּפֶר (בל״י κύπρος Cyperblume ולדעת רבינו מין בושם הנקרא Gewürznelke) בפ״ק דנדה (ח׳.) בגמ׳ ר״א אומר ארבע נשים והתנן בפ״ז בשביעית (מ״ו) הורד והכופר[10] והקטף והלוטם[11] יש להן שביעית[12] פי׳ גירופלא[13]. לשון ישמעאל קרנפל. — (א״ב ל״מ זה (שה״ש א׳, י״ד) אשכל הכופר). *[אחי״ה ואלה דברי הרמב״ם בפי״מ בשביעי׳: והכפר נקרא בל״ע חנה וכן נאמר באשכול הכופר אלחנה היא אשכלות יפות עד מאוד ויש מי שיאמר שהכפר הוא גרופלי ע״כ וזה כדברי הערוך ואם גם אמת כי הלעזים שבפי״מ לרמב״ם מן המעתיק הם בכל זאת גם בכ״י אי׳ בפי״מ מלה ערבית שהביא הערוך וה׳ ר״מ שטיינשניידער העתיק בעבורי לשון הרמב״ם מתוך כ״י Cod. Berl. 566 Qu. f 138 b וז״ל הכ״י: הכופר אלחנא וכדא קיל פי אשכול הכופר אנה ענקוד אלחנא לאנהא תעמל ענאקודאת פי נהאיה מן אלגסאל. וקיל אל כופר אלקרנפלן ע״כ וכתב לי על זה הח׳ הנ״ל כי במקום מלה ערבית זו היה מעתיק בעל המעתיק גרופלי והוא gariofilata שנקרא היום בלאי״ט Benediktinerkraut ואצלנו עכ״ל ומלת גירופלא (כגי׳ כ״י ו״ו ב׳) הוא בל״צ ובל׳ אספמיא Gewürznelke, girofle וממנו בלאי״ט garofano ומשובש מל״י καρυόφυλλον ובל״ר garyophyllon, caryophyllon וכן בל״ע قرنفل שהביא הערוך וכ״ה בל״ס קרפלון והנכון כדעת ר״ב שמלת הכפר (הכופר) היא היא הַכֹּפֶר של מקרא והיא בל״ע حناء וכ״ה ברד״ק שרש כפר: „הוא הנקרא בערבי אלחנ״א״ ונקרא בל״י ורו׳ κύπρος, cyprus ולינגע מכנהו Lawsonia inermis וראב״ע פי׳ בשה״ש שם. והקרוב שהוא כמו בל׳ ישמ׳ וכו׳ וכיון למלה ערבי׳ كافور של ע׳ הקודם וכן הביא בשמו הרד״ק שם. וכל הפירושים הנ״ל מצאתי בספר אסול לר׳ יונה ן׳ גנאח וז״ל (329 בהוצ׳ נייבויער): אשכל הכפר דודי לי, כפרים עם נרדים قيل انه الكافور وليس الكافور عنقود [ورايت] فى سرح משחא דכופר לרב[ינו] שרירא [גאון ז״ל] انه غصن الحناء وهذا التفسير عندى هو الصحيح لان

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד וה״ב וב״ר ובדפ״ע נשמט. [2]) בברכות בכופרא ובכ״י מ׳ אי׳ אימת הוי להו שומר לפירי בכופרא. [3]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב וכונתו על מ״ש בע׳ כפניות שהם פרי של תמר שאינו מתבשל לעולם וכונתו במלת כעין זה כלומר לא כפניות ממש שאלו אין מתבשלין לעולם אלא דומה להן בענין קושי הגמר ועוד עיי״ע מתחל אבל כפי גי׳ דפ״ע „ויש מפרשים כפניות בענין זה״ אין הלשון עולה יפה ועיי׳ בהגיון שלמה ועוד עיין בסוף הערך. [4]) כ״ה בכל כ״י ערוך. [5]) כ״ה בכ״י ו״ו וכ״ה בכ״י ש״ס ובפי׳ ר״ח נקיבתא ובדפ״ע נוקבתא וכ״ה לפנינו. [6]) בדפו״ו בט״ס אשר ובכ״י ו״ו ל״י ובאמת מיותר כי רבינו פי׳ דברי רב אחא. [7]) כ״ה בכ״י ו״ו ובדפ״א, ובדפ״ר לנקבתא. [8]) אולי צ״ל שתוצב בו ועיין פירש״י שקוצץ וכו׳. [9]) וכ״ה בע׳ אסבוה ובע׳ חבט וצ״ל אסבוהו. [10]) וכ״ה בכ״י מ׳ בשביעי׳ וכ״ה בנדה. [11]) כ״ה בכ״י ב״ה, ובכ״י ו״ו ב׳ והלטוש ובע׳ לטום אי׳ במ״ס. [12]) כ״ה בכל כ״י, ובדפ״ע בקטוע. [13]) כ״ה בכ״י ו״ו ב׳, ובכ״י ו״ו א׳ גריפולי ובכ״י ח״ב יירופלי ובכ״י ב״ר ובדפ״ע גרופלי.

الحناء من الطيب وله عنقود ע"כ והעתקתו: אומרים כי (כפר של מקרא) הוא אלכאפור אבל אין לאלכאפור אשכול וראיתי בפירוש משחא דכופר (גיטין ס"ט סע"ב) שפי' רבינו שרירא גאון ז"ל כי הוא ענף(?) של אלחנא וזה הפירוש אצלי אמת כי אלחנא הוא מן הבשמים ויש לו אשכול" ודע כי אחר תיבות אשכל הכפר אי' בהגה מכ"י R قرنفل ועוד תחת غصن אי' בכ"י R دهن וזה הנכון כי دهن פי' שמן או בל"א משחא וא"כ לפי פי' רש"ג ענין משחא דכופר היינו שמן של אלחנא (ולא כמו שפירש"י בגיטין ס"ט: ועיי"ע כפר ז') ור' יונה מסכים עמו בפי' כופר של מקרא וש"ם — ואולי רבינו נתן בעל הערוך ורבינו משה שאבו יחדו מתורתו של ר' יונה אשר גם לפניהם היה כתוב כדאי' בהגה בכ"י R והיינו قرنفل ותרג' כפרים (שה"ש ד', י"ג) כפורין] —

כְּפֹר (מל"מ ופי' שם לרסיסי לילה Reif) במקואות פ"ז (מ"א) השלג והברד והכפור והגליד מלשון [1] כפור כאפר יפזר (תהלים קמז, ט"ז). *[אחי"ה וכן הסדר בתוספת' דאהלות פי"ד אבל באהלות פ"ח מ"ה הסדר: והשלג והכפור והגליד ופי' הרמב"ם שם: כפור הוא מה שיקפא מהמים היורדים כטל ע"כ ועיי"ע גלד ב' שאי' קרוב לזה הפי' (בשם רח"ג לענין גליד] —

כפר (= כַּפָּרָה die Sühne, Versöhnung) הריני כפרת בן בתי כוזא ממזר . . ואין אני כפרת בן בתי כדה (יבמות ע'.) כבר פירשנו בע' כד. בס"ג דפ"ק דסוכה (כ' סע"א) הריני כפרת ר' חייא ובניו, ובפ' שני דסנהדרין (י"ח.) כל העם אומר [2] אנו כפרתך. בפ' ב' דנגעים (מ"א) בית [3] ישראל אני כפרתן הרי הן כאשכרוע לא לבנים ולא שחורים אלא בינוניים. בפ"ב ביומ' בגמ' מעשה שהיו שניהן שוין (כ"ג סע"א) אמר להן [4] הרי הוא כפרתכם. בפ"ק דקידושין בגמ' כל מצוות האב (ל"א סע"ב) מכבדו במותו כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כך אמר אבא אלא כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו והני מילי תוך שנים עשר חדש [5] מכאן ואילך זכרו לברכה [6] לחיי העולם הבא. בריש כלים (מ"ח) עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כיפורים נכנס לשם פירשנו בע' חסר. *[אחי"ה וש"נ כל מחוסר כפורים, והוא מל"מ כִּפּוּרִים וכן יום הַכִּפּוּרִים (בקטיע יו"ב) עיין עירוב' מ': ע"ג; והלאה יומ' פ"ב: פ"ה: פ"ז, פ"ח. ועוד הרבה ולפעמים גם ביחיד יומ' פ"ה סע"ב יום כפור אבל בכ"י איתא גם שם יום הכפורים ובירו' שבועות פ"א דל"ב סע"ד יום הכיפור ובל' ארמי יומא דכפורא ברכות ח' רע"ב כתובות ס"ז סע"ב תנחומ' כי תשא. (וביומ' י"ד: אי' רק יומא: סדר יומא). והקבוץ יומא דכִּפּוּרֵי ברכות ל"ו סע"ב יומא כ'. פ"ז. פ"ז; ובפסיקת' דר"כ צד ל"ו. בצומא רבא דכִּפּוּרַיָּא. — ובענין מחילה אי' עוד כַּפָּרָה בשבת ס"ד. יומ' פ"ו. סוכ' נ"ה: סנה' מ"ו: פ"ב: ירו' סנהד' רפ"י דכ"ז ע"ג. ועוד מחילה ע"י קרבן ספרי שופטים פ' ר"י מלמד שהמתים צריכה כפרה, זבחים ט': אין כפרה למתים. וכן במאמר סתום וחתום בחולי' ס': אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח וכ"ה בב"ר פ' ו' וצ"ל עַל שמיעטתי וכ"ה בשבועות ט'. כפי גי' ש"ס מינכען וברש"י בדפ' ווינצ' ובכ"י פ' ואה"ת ורי"ף כ"י (אצל ד"ס שבועות צד ז'.) יהא כפרה עלי על וכו' ועיין שם מה שפירשו התוספות בד"ה שעיר בשם הערוך וכבר כתבתי במבוא צד XXV וצד XXXVIII שלי' בערוך שלנו ורבים וכן שלמים היו מתיגעים למצוא פשר דבר ולא עלה בידם ועיי' מה שנכתב בצד בגליון ש"ס שבועות ועוד עיין פי' הרי"ף בשבועות ומ"ש הח' באק במ"ע גרעטץ חכ"ט 268 והלאה והוא העיר כי לי' זה הדרוש בירושלמי אבל נעלמו מעיניו כי כ"ה בבראשית רבה הנ"ל שהיא אגדת ירושלי' ובמופלא ממנו לא נדרוש (עיין בזוהר פ' ויקרא) רק על זאת אעיר כי בפי' ר"ח כ"י לשבועות (בקובץ כ"י אנג' דף מ':) מצאתי כתוב בזה"ל שעיר זה מכפר ו א ח ר י ת י (!) יהא כפרה לפ נ י שמיעטתי את הירח ע"כ [7] — והקבוץ כַּפָּרוֹת זבחים נ"ד. ירו' שבועו' פ"א הל"ג. ב"ר פמ"ד. — והפעל מורגל הרבה בפיעל כל"מ עיין ברכות נ"ה רע"ב שבת פ"ח: יומ' ה'. מ"ג; מ"ד. ס"ז: פ"ה: פ"ז. סוכ' נ"ה: תטנית כ"ח. שקלים ב': קידושין נ"ז. כתובות י': גטין נ"ד. סוט' מ"ו. ב"ב י': סנה' פ"ב: מכו' י"א: (ושם איכפר והוא

---

[1]) כ"ה בדפא"כ אבל בדפ' ראשונים לי'. [2]) בנו"ג במשניות ובירו' אומרים לו ובמשני' דש"ס בבלי אומר לו אבל במשני' דש"ס בדף מ"ג: אי' אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי, ובברכו' ס'. לכל עונותי. [3]) וכ"ת בפי' רע"ב ובנו"ג בני. [4]) לפנינו לי'. [5]) עיי' שבת ל"ב: משפט רשעים בגיהנם י"ב חודש. [6]) בנו"ג אומר זכרונו לברכה ובתורת האדם לרמב"ן (שער הגמול עמוד צ"ט רע"ב) אימרים זכרו לברכה וכ"ת זכרו שם בצד קי"ג ע"ג ובפיסקי הראש פ"א סי' נ' והוא כל"מ (משלי י', ז') עיין צור געשיכטע לריט"ל צונץ 322 והלאה ש"נ השינויים בענין ז"ל, זצ"ל ועוד ועוד. [7]) ובפי' רגמ"ח כ"י לחולי' לי' פירוש ולא הובא המאמר כלל ולי' בפי' ן' מיגאש לשבועות.

אתפעל) זבחים ו׳: פ״ח: כריתו׳ י״ח: תנחומ׳ וישלח וריש כי תשא. בהתפעל ר״ה י״ח. ב״ב ט׳. שבועות י״ב: ירו׳ מכו׳ פ״ב דל״א ע״ד פסיק׳ דר״כ קנ״ח: תנחומ׳ תצוה רסי׳ ט״ו ושם ובשבועות הנ״ל נתכפר בנתפעל. — ועוד השם כּוֹפֶר בל״מ כֹּפֶר ובל״א וסו׳ כּוּפְרָא פי׳ פדיון כסף Sühne — Lösegeld עיי׳ ב״ק מ׳. מ״א ושם: והקבוץ שם מ׳. כּוֹפְרִין] —

כָּפַר (בהורא׳ הראשונה מל״מ ענין כסוי וכן בל״ע וסו׳ كفر, כְּפַר zu-bedecken ואם הוא כיסוי חטא ענינו מחל עיי״ע הקודם והושאל להכחשה היינו כסוי האמת וכן בל״ע ובא בקשור ב׳ ab-verleugnen) בפ׳ כל הצלמים בגמרא הגוים (ע״ז מ״ו סע״ב) ובפ׳ אלו דברים בפסחים בגמ׳ אמר ר׳ אלעזר[1] אל תכפרני[2] בישעת הדין, פי׳ „אל תחשדני בכופר על מה שלימדתני אתה לימדתני הזאה שבות ואינה דוחה את השבת׳[3]. פ״א אי אתה יכול להכזיבני בשעה שאני דן לפניך דהזאה אינה דוחה את השבת שכך מקובל אני ממך דהזאה דוחה שבת. בס״פ מי שמת בגמ׳ וחכמים אומרים המוציא מחברו עליו הראיה[4] (ב״ב קנ״ד:) אמר ר׳ זירא אם יכפור ר׳ יוחנן בר׳ אלעזר תלמידו. בפ׳ אלו מגלחין בגמ׳ אלו (מכבסין)[5] [צ״ל כותבין] (מ״ק י״ח:) אי חזיא לך לא אזלא מינך ואי לא כפרת בה [צ״ל בה׳][6] פי׳ כפרת באמונה דאמרת לא מסתייעא צלותא כלום הואיל דלא מיזדמנא לי[7] דעד השתא[8] צלינא עלה ולא אסתייעא מלתא אמר אי לא מינסבא או היא תמות מקמאי דלא אחזי כד מינסבא לאחר ומצער בה או איהו עצמו ימות מקמי דתינסבא איהי לאידך ולהכי מארס במועד שלא יקדמנו אחר ברחמים שתמות היא[9]. בפ׳ הגוזל רבה בגמ׳ נתן לו את הקרן (ב״ק ק״ה רע״א) אין משלמין חומש על שבועת כפירת שעבוד קרקעות. פי׳ כגון שאין גזילה קיימת וכיון שהניח קרקע ובא הנגזל לטרפו להפרע דמי גזלה שנזלו אביו ודחה היורש וכפר ונשבע בה נמצאת שבועתו שכפר ונשבע על הקרקע שהניח מורישו. בריש גמר׳ דבבא מציעא (ד׳.) מה להצד השוה שבהן שכן לא הוחזק כפרן שנא׳ (דברים י״ט, ט״ו) לא יקום עד אחד באיש וגו׳ וכן אם כפר והודה לא הוחזק כפרן. פי׳ אם כפר הלוה והעיד עליו עד אחד לא הוחזק כפרן כדרבא דאמר רבא (יבמות כ״ה רע״ב וש״נ) אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע[10]. אין נשבעין על כפירת שעבוד קרקעות (ב״מ ד׳:) [פי׳] כשם שאם יטעון לחברו שדה לי בידך והלה כופר במקצתה אין חייב עליה שבועה בכפירתו כך הטוען על חברו בשעבוד קרקעות והלה כופר במקצת אין חייב בשבועה על כפירתו[11]. בפ׳ המפקיד בגמרא השוכר פרה (ב״מ ל״ו רע״א) כפירת ממון אשם. פי׳ אם כפר ממון ונשבע עליו לשקר חייב להביא אשם כדכתיב (ויקרא ה׳, כ״א) וכחש בעמיתו בפקדון וגו׳ ואת אשמו יביא לה׳ אין שם כפירת ממון אלא ביטוי שפתים (שם בב״מ) כלומר „נשבע לשקר על דבר שאין (בה) [בו] הנאת ממון חייב חטאת״ כדכתיב (שם ה׳, ד׳) או נפש כי תשבע לבטא בשפתים וגו׳ והביא את אשמו לה׳ על חטאתו אשר חטא נקבה מן הצאן כשבה (שם ו׳)[12]. — (א״ב תרגום פן אשבע וכחשתי (משלי ל׳, ט׳) דלמא אשבע ואכפר)[13]. *[אחי״ה וכן בתר״י ותכחש שרה (בראשית י״ח, ט״ו) וכפרת שרה, וכחש בעמיתו (ויקרא ה׳, כ״א) ויכפור בחבריה, ולא תכחשו (שם י״ט, י״א) ולא תכפרון, וכן בדרז״ל ב״ק ק״ו: ק״ז. גיטין נ״א: ב״מ ג׳ והלאה ועוד הרבה. ועוד נאמר מהכחשת דבר רוחני תרג׳ ירו׳ בראשית כ״ה, כ״ט וכפר בחיי עלמא, לבמד׳ כ״ה, י״ד ויכפרון באלההון, ותרג׳ ירו׳ ב׳ ויבז עשו (בראשית כ״ה, ל״ד) וכפר בתחיית מיתיא עיין ב״ב ט״ז סע״ב וכפר בעיקר וכפר בתחיית המתים וכו׳. שבת קט״ז. הללו מכירין וכופרין והללו אין מכירין וכופרין. מגילה י״ג. כפר בע״ז וכו׳. קידושין מ׳. כל הכופר בה (בע״ז) כמודה בכל התורה. סנהדרין ק״ו. עד שתכפור בתורת משה רבך. שם ל״ח: כפר בעיקר. בפסיקת׳ דר״כ צד קס״ג: אפי׳ כפרת בעיקר. ב״מ ע״א. זה כפך באלהי ישראל. סנהדרין ק״ב: אחאב כפר באלהי ישראל. והתואר במקום השם סנהד׳ ל״ט. כופר ובל״ע كفور (Sektirer, Gottesleugner), אבל

---

[1]) בנו״ג אליעזר. [2]) וכ״ת בכ״י ש״ס בפסחים ובנו״ג אל תכפירני. [3]) הועתק מפי׳ ר״ח לפסחים. ופ״א הוא ג״כ פי׳ ר״ח בע״ז בקובץ כ״י אנג׳. כ״ט: ע״ש. [4]) כ״ה בכ״י ו״ו. [5]) יש למחוק כי רבינו קאי על משנת הבאה אחר משנת מכבסין. [6]) וכ״ה בנוסחאותנו וזו עיקר כדמוכח מפי׳ באמונה, אבל בכ״י מ׳ ובכ״י רש״י אי׳ ג״כ בה. [7]) במיוחס לרש״י ל י ה. [8]) במיוחס לרש״י כ ל ו מ ר השתא אבל בכ״י רש״י לי׳. [9]) וכל הפי׳ אי׳ במיוחס לרש״י. [10]) בשט״מ בב״מ ד׳. הובא זה הפי׳ בשם ר״ח ז״ל ע״ש. וכ״ה בנדפס בש״ס ווילנ׳ ע״ש. [11]) וגם זה שייך לר״ח כדמוכח משט״מ בב״מ ד׳: סד״ה ושאני הכא ע״ש ובנדפס בש״ס ווילנ׳ ע״ש. [12]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ובשאר כ״י ודפ״ע קטוע מן אשמו עי׳ וגו׳ אבל עיקר הראיה רק מסוף הפסוק: על חטאתו אשר חטא וגו׳. וזה הפי׳ הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס וילנ׳ ב״מ ל״ה: ע״ש).
[13]) וכ״ה במתורגמן ובנו״ג דלא אשבע ואכפר.

גי' המעולה קיסר עיי' ד"ס לסנהד' צד נ"ד: ועוד התואר כַּפְרָן Lügner ובל"ע كفرين ערום ובעל תחבולות. שבועות מ"א: מ"ב רע"א, ב"מ ט"ז סע"ב והלאה וממנו השם המופשט כפרנות ירו' גיטין פ"ה דמ"ו ע"ג ובירו' שביעי' פ"י דל"ט ע"ג אי' כפרנית. ושם המופשט כפירה עיין לעיל. שבועות ל"ט: כפירת טענה] —

כֹּפֶר (= כּוּפְרָא בל"ס כמו כֹּפֶר בל"מ וכן בל"ע كفر פי' מין זפת וחמר Pech, Erdharz) בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז רע"א) ושבעה כופרי משבעה ארבי פי' שבעה חתיכות זפת מז' ספינות. בפ' כלל גדול בגמרא הלש והאופה (שם ע"ד:) האי מאן דארתח כופרא חייב משום מבשל פי' שהרתיח את הזפת. בפ' אלו מציאות בגמ' והתיכות של בישר (ב"מ כ"ג סע"ב) ההוא גברא דאשכח כופרא בי מעצרתא. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ט סע"ב) תלת ניטופייתא מישחא דכופרי פי' שלשה טיפין של פסולת זפת והוא העיטרן. בר"ג דפ' האומר משקלי (ערכין י"ט.) באתרא דתקלי כופרא פטר נפשיה אפי' בכופרא. בפ' הנודר מן המבושל (נדרים נ"א רע"א) שקל דיקולא רבה ופחייה[1] כופרא וסחפיה על רישיה[2]. — (א"ב ל"מ הוא (בראשית ו' י"ד) וכפרת אותה מבית ומחוץ בכפר, ובלשון יוני(?) כפורא) *[אחי"ה בלי כל ספק היה ר"ב כתב בל"י וכונתו ללשון ישמעאל ובד' אמש' פשטו את הר"ת בל"י בלשון יוני וצ"ל בל' ישמ' והיא המלה הרשומ' על כן צ"ל כופרא במקום כפורא כדברי ר"ב ומלה ערבי' זאת הובאה ג"כ ברד"ק שרש כפר וכתב שהוא מין חמר ועוד הביא ציון משבת ס"ז. מענין זפת ובאמת בע' פח ה' פי' גם רבינו מל"מ הנ"ל וכן פי' עיי' זפת רש"י במקומו הנ"ל ורגמ"ה בפי' כ"י לערכין. וע' זקני' העתיקו כפר (שם) ועוד חמר (בראשית י"א, ג'; י"ד י' שמות ב', ג') עיי' ἄσφαλτος Asphalt, Erdpech. ובפי' ר"ח ב"מ כ"ג: (כש"ס ווילי) מצאתי פי' כופרא אצטלע וצ"ל אל טל"ע וכדאי' בשט"מ בשם ר"ח והוא ל"ע الطلاء זפת נזול flüssiges Pech — ופי' רש"ג בענין ציון מגיטין הנ"ל עיי' בע' כפר ב' ומ"ש. ובענין ב"מ ע' רע"א עיי' מ"ש בע' בן כופרא ח"ב, קט"ז.] —

כפר (מל"מ וְכִפֵּר (ישעי' כ"ח, י"ח) וכן בל"ס כְּפַר פי' ענין קינוח abwischen, abreiben וממנו כפור מל"מ פי' מזרק Opferschale) בפ' הניזקין בגמ' סיקריקון (גיטין נ"ו.) אמר נירון הקב"ה ניחא ליה לאחרובי ביתיה וכפורי ידיה בההוא גברא[3]. בפ' כל הזבחים שקיבל דמן (זבחים כ"ה סע"א) ודם הסכין במאי מקנח ליה אמר אביי בשפת מזרק כדכתיב (עזר' א', י') כפורי זהב. בפ' דם חטאת בגמרא נתז (שם צ"ג:) ובפ"ק דמנחות בגמ' אחת מנחת חוטא (ז' סע"ב) אלא לא גמר מקנח אצבעו בפגים[4]) במאי מקנח ליה אמר אביי בשפת מזרק דכתיב כפורי זהב. פי' על שם כך נקרא המזרק כפור שהיה מקנח בו אצבעו על גבו משום השירים[5]). בר"ג דפ' האשה שהלכה היא ובעלה (יבמות קט"ז:) אי איתא דפנינהו[6]) מכפר[7]) הוה כפר ליה. פי' היה מוחק לההוא כתב. כפרא דודי (ב"ק ק"א.) כבר פירשנו בע' כלבוס. אכלה ומחתה פיה (משלי ל', כ') תרגום אכלה ומכפרה פומהא[8]). *[אחי"ה וכ"ה באתפעל בתרג' שני ג', ח' בדין תתכַּפֵּר מלכותא דהדין טיפשא מעלמא פי' תִמָּחק ותתבטל וכן תרגום וכפר בריתכם (ישעי' שם) ויבטל קימכון וכן פירש"י שם ויתבטל הברית . . כל כפרה ל' קינוח ע"כ וכן בחולי' ח': למיכפריה פי' לקנחו ומזה קרי למזרקים כפורי ע"ש ברש"י אבל מ"ש רש"י בבראשי' שם והרבה בתלמוד וכפר ידיה ע"כ ובעז' שם: כמו דכפר ידיה בגלימא דהבריה. ובדה"י א', כ"ח, י"ז „ודוגמא בפ"ק דב"מ ההוא גברא דכפר ידיה בגלימא דחבריה" וגם התוי"ט בשקלים פ"ו מ"ה הביאו בשם רש"י בשני המקומו' האחרונים ולא הראה מקומו בש"ס (והוא בב"מ כ"ד רע"א כפי גי' כ"י ש"ס והרא"ש ובנו"ג ונגיב עיי"ע נגב.[9]) וראיה זו הביא התוי"ט לפי' רע"ב שפי' זהב לכפורת (שקלים שם) כמו כפורי זהב אבל צ"ע שאז צ"ל כפּורים ועיין בע' הבא אח"ז] —

כפר (= כְּפֹרֶת או כמו בֵּית הַכַּפֹּרֶת, או מלש' כְּפֹרֶת מן כָּפַר פי' צפוי Bedachung) בפ'

---

[1]) כ"ה בכל כ"י ובדפ' וויניצי' והפיה וכ"ה לפנינו ובע' סחף אי כפי דפ' אמ' אבל בשאר דפ' ערוך גם שם פחייה והראיה מע' פח ה' ע"ש. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו אי ובי ל"ד ה"ב ובדפ' וויניצי' וכ"ה בכל הדפוסי' בע' סחף אי ופת ה'. [3]) בנו"ג קודשא בריך הוא בעי לחרובי ביתיה ובעי לכפורי ידיה וכו'. [4]) זה מפי' רבינו הוא ועיין בפירש"י במנחות שם ד"ה אלא אצבעו ועיי' ר"ש פרה ג' מ"ט [5]) וכ"ה בפירש"י בזבחים מנחות ובעזרי' שם ועיין בפירש"י לבראשית ל"ב, כ"א ועוד ברד"ק שרש כפר. [6]) בנו"ג אם איתא דפינהו. [7]) בנו"ג מיכפר. [8]) וכ"ה במתורגמן ובנו"ג פומה. [9]) ועל ציון דב"מ הנ"ל העירני ידידי הי' ר"פ סמאלענסקין ובדקתי אחריו ומצאתי כי בכ"י ש"ס ובראש אי' כהנ"ל עיין ד"ס שם שלא העיר על גי' רש"י.

הוציאו לו בגמ' יצאו והניחו (יומי נ"ה:) ובתמורה[1]) בגמ' דפ' וולד חטאת (תמורי כ"ג:) והתנן בפ"ו בשקלים (מ"ה) י"ג שופרות היו במקדש וכו' עד וזהב לכפורת פי' בתוספתא דשקלים (פ"ג) האומ' הרי עלי זהב מביא דמי דינר זהב ונותן לשופר כהנים מקלחין[2]) אותן ולוקחין בהן זהב ועושין אותן ריקועי זהב צפוי לבית קדש הקדשים והכי משמע זהב לכפורת זהב לבית קדש הקדשים שנקרא בית הכפרת. ותניא בתוספתא דתמורה בפ' הנרבע (פ"ד) נתן לה זהב ר' יוסי ב"ר יהודה אמר אין עושין אותו ריקועין[3]) אפי' אחורי בית הכפורת. פירוש אחר כמו וכפרת שאם היה צורך בצפוי הבית היו נותנין מאותו השופר. וזו המשנה כולה מפורשת בתוספ' דשקלים. *[אחי"ה כפ"א כיון לפע"ד על פי' רגמ"ה כי כן מצאתי בפירושו כ"י לתמורה (בקובץ כ"י אנגיליקא דף רל"ו סע"ב) וז"ל זהב: שמהן זהב לצורך כפרת ואיכא דאמרי זהב לכפורת לצורך בדק הבית לכלים המצופים זהב ע"כ וא"כ נ"ל להגיה בערוך כזה: שאם היה צורך בצפוי בדק הבית וכו' ולפי זה אולי יש לנקוד זהב לְכַפֹּרֶת ובאמת כ"ה נקוד בכ"י ב' ש"ס ביומי (ר"ס שם צד ע"ז:) ורע"ב בשקלים פי' זהב לכפרת כמו כפורי זהב עיי' סוף ע' הקודם ונגרר בזה אחר פירש"י ביומ' נ"ה: ד"ה כולן עולות אבל כבר העירותי שאז צ"ל זהב לכפורים ובאמת גרסו כן התוספות ישנים ואולי הוא ט"ס וכבר השיג עליו הריב"א ועיי' ג"כ בחי' הריטב"א ליומ' ובשניהם הובא דבירושלמי דשקלים פי' לבית הכפורת שעושין ממנו שם רקועי פחים ע"כ ואולי כיונו על התוספתא דשקלים הנ"ל. — ובענין בית הכפורת עיי' מ"ש בע' בית כפורת ח"ב. ע"ב] —

*כַּפְרוֹסָאֵי (שם אומה או ארץ) תר"י ב' בראשי' י' ט"ו ית ערקאי וית כפרוסאי. אולי יסוב התרג' על כפתורים (כפסוק י"ד) ואז כפרוסאי בני של Κύπρος ,Cypern.

כָּפַשׁ (מל"מ וכן בל"ע כֿבּ֗ש פי' ממלא פיו עפר וישחה לעפר in den Staub beugen; כָּפוּשׁ überfliessend; כְּפִישָׁה לדעת רבינו סל עיין בפנים ולפע"ד מל"ע כלי העשוי מטיט) כפ"ה[4]) באהילות (מ"ז) כפישה שהיא נתונה על יתדות מבחוץ טומאה תחתיה כלים שבכפישה טהורין. בפ' י"א באהילות (מ"ט) כלים שבין שפתי כפישה לבין שפתי (החדוד) [צ"ל החדות][5]) אפי' עד תהום טהורין. בפ"ק דנדה בגמרא כיצד דייה שעתה (ז'.) והתנן כפ"ד בטבול יום (מ"ב) אשה טבולת יום לשה את העיסה וקוצה הימנה חלתה ומנחתה[6]) בכפישה או באנחותא[7]). ובס"ג דפ' הניזקין (גיטין ס"ב רע"א) אבל עושין חולין[8]) בטהרה ונוטל הימנה כדי חלה ומניחה בכפישה[9]) או באנחותא[10]). בסוף הלכה קמ' דפ' כל הבשר (חולי' ק"ז.) חמת וכפישה שתיקנן נוטלין מהן לידים פי' בלאי חמתות מקורעין שטהרו מלקבל טומאה[11]). פ"א כפישה דאהילות היא קרטליתא והיא קפיזא[12]) בלישנא דרבנן (שבת ק"י רע"ב פסחים מ"ח: גיטין ע'. סוטי מ"ט: מנחות ע"ח: ב"ב צ':) והוא כעין סל גדול שכובשין בו זיתים לכומרן[13]) כדתנן בזתים פ"ט בטהרו' (מ"ה) המניח זתים בכופש[14]) וכו'. ונותן בו ענבים כדתנן (אהלות פי"ח מ"א) ונותן לתוך הכפישה ומוליכה[15]) לגת ובית מושבה רחב[16]) ותניא הבור והדות בחצר וכפישה נתונה עליו טהור[17]) ואנחותא נמי כלי הוא[18]). כיוצא בו ביבמות בר"ג דפ' בי"ש (ק"ז:) פישון הגמל במדה כפושה מדד לפיכך מדדו לו במדה כפושה[19]) פי' הוא היה מודד פירות נכסיה ומוכרם במדה כפושה כלומר היה מפסידם לפיכך מדדו לו במדה כפושה והורו

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד, ובדפ"ע בט"ד בתרומה. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ה בתוספ' ובדפ"ע מחלקין. [3]) וכ"ה בכ"י אירפורט, ובנו"ג רקועין וכ"ה בע' רקע ד' אבל צ"ל ריקועין כדאי' בתמו' ל': ובפי' רגמ"ה שם אשר אחריו היה נמשך רבינו כמו שאוכיח שם בעזרת האל. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובדפ"ע ח'. [5]) ועיי"ע דות (בח"ג ל"ב:) ובכ"י ל"ד החרול! [6]) וכ"ה בט"י, ובנדה מניחתה. [7]) כ"ה בנדה ובר"ש לט"י ובפי' רה"ג לט"י באינחותא ובנו"ג בנחותה, ובט"י בכפישה מצרית. [8]) כ"ה בדפ"ד ולפנינו ובשדפ"ע חולין. [9]) ובתוספתי דמאי רפ"ג אי' ונותן לפי כפישא. ובתוספתי סוף ט"י כ"י אירפ' מנחת בכפישת או בנחותא. [10]) בדפ"ר בנחותה וכ"ה בע' נחותה. [11]) וכן הוא בפירש"י בגיטין שם ועיין ברש"י בחולין. [12]) עיין הערה 13. [13]) בר"ש אהלות פ"ה מ"ו גרס בשם הערוך: לשומרן. [14]) וכן הוא בע' מתן א' אבל בנו"ג בכותש עיי"ע כתש. [15]) בנו"ג ומוליך. [16]) כל פ"א הועתק מפי' רה"ג עם תוספת ביאור רבינו באמצע כי ז"ל רה"ג באהלות פ"ה מ"ו צד 23 וכפישה פי' כמין קרטליתא שנותנין בו ענבים משבוצרין בו את הכרם כדתנן באידך פרקין ונותנין לתוך הכפישה ומוליך לגת ובית מושבה רחב ע"כ, או אולי חסרון בפנים הוא בפי' רה"ג וצריך למלאות מהערוך ודע כי בפי' טבול יום שם כתב רה"ג צד 42 וז"ל בכפישה פי' קרטליתא כבר פי' באהילות קפייא בלי' רבנן ע"כ ואצלי אין ספק שצ"ל קפיפא (והוא כמו קופת עיי"ע כפפה) וא"כ גם בדברי רבינו יש לתקן במקום קפיזא: קפיפא, כי קפיזא הוא כלי מחזיק ג' לוגין עיי"ע קפז ב'. [17]) באהלות פ"ה מ"ו אי' הבור והדות שבבית וכפישה וכו' וכ"ה בר"ש פי"א מ"ח, ובתוספתי אהילו' ספי"א הדות שבבית. [18]) ועיי"ע נחותא ושם נגרר רבינו אחר פי' רה"ג ע"ש ומ"ש. [19]) בדפ"ר בפעם ראשונה כפישה.

למאן אשתו[1]) שלא כפניו. בירושלמי (ר"פ י"ג דיבמות די"ג ע"ג) מקשו במעשה דפישון הגמל ומתמהי וקשיא[2]) אלו העושה דבר שלא כשורה[3]) מתירין ערוה שלו ופריק רב חסדא הדא אמרה עברה ומיאנה מן הנשואין ושלא בפניו[4]) על דעת בית שמאי מיאוניה מיאונין. — (א"ב פי' בל"י ורומיי כלי עשוי לקבל בתוכו כלי אחרים כמו תיבה סל ותיק). *[אחי"ה כונת ר"ב על κάψα, capsa אבל אז אין להשם שייכות עם הפעל וכבר העיר רמ"ל כי היא ל' עברי מלש' הכפישני באפר איכ' ג', ט"ז והביא רש"י וב"ר כלי מקור ולפי זה השם כפישה אין לו שייכות עם הפעל אבל לפי מה שכתבתי בתחלת הערך הכל עולה בקנה אחד כי בל"ע פתרון הפעל كبس בהוראה הראשונה ממלא בעפר את הבור וכיוצא בזה והשם كبس בית קטן עשוי מטיט והתואר كابس פי' מה שעודף על המדה עד שירוץ das Mass über- steigend, überlaufend ועתה הכל מיושב דבר דבור על אפניו כי הכפישני בעפר של מקרא פי' כפה אותי בעפר עד שימלא פי בעפר ויפה פי' רש"י כפה אותי בעפר ככלי הכפוי על פיו ארנטי"ר בלע"ז [versanden, arentir] ויש דומה במשנה פישון הגמל במדה הכפושה מדד ע"כ וביבמות שם פירש"י במדה כפושה מדד במדה כפויה מדד . . וחברו מצאתי בתוספתא דאהלות קדירה שהיא נתונה וכו' היתה כפושה לשון הכפישני וכו' ע"כ וכונתו לתוספת' אהלות פ"ו היתה כפושה טומאה תחתיו והיא רוצצת וכו' פי' הקדירה היתה בפיה הפוכה וכפוייה בעפר (ועיין י"מ ברד"ק שרש כפש) ובזה הענין בב"ר ר"פ ע"ה וילק' זכרי' ר' רמז תק"ע כל זמן שהיא מוּכְפֶּשֶׁת בעפר וכו' וענינו כמו כבש פניו בקרקע עיי"ע כבש ג' פי' ענין העטפה והטמנה, ועוד בל"ע ענין דחיקה וכתישה ומזה השם המניח זתים בכופש לפי גי' רבינו וכ"ה בתוספת' טהרו' פ"י כפי גי' כ"י אירפ' ושם: בכיפש ועיי"ע כבש ג' שבמקום קורות שכובשין גי' כ"י ב"ר כותשין וא"כ כופש (כיפש) הוא כמו כבשי Pressbalken — אבל מדד בכפישה בירו' יבמות רפי"ג די"ג ע"ג או במדה כפושה הוא מהוראת ל"ע פי' יתר על המדה ועודפת לה אולם בירו' שביעי' פ"ח דל"ח. זה שהוא מודד בכפישה וכו' פירושו כמו כפישה הנ"ל כמה פעמים בערוך והוא לפע"ד מל"ע كبس Lehmgehäuse והוא כלי מדה ומצאתי און לי מפי' רגמ"ה כ"י לחולין ק"ז. (בקובץ כ"י אנג' דף שכ"ג.) וז"ל חמת וכפישה: חמת כלי עור הוא כפישה שמתקנין מטיט ע"כ ועיין תוספת' כלי' ב"ק ספ"ה בכ"י אירפ' עשוייה ככפישה אעפ"י שהטיט שוקע לתוכה וכו' ובנו"ג ככפיפה — וכנ"ה החמת והכפישה תוספ' ידים רפ"א, המורת והכפישה תוספ' כלי' ב"ק פ"ו. מדר' שוח"ט ר' מזמור כ"ד ויש אדם בחור ואשתו מכוערת ושנואה ונתונה באפריון ככפישה הזאת . . והעם אומ' אבד בחור זה בכפישה הזאת וכו' ובילק' תהלים ר' תתקי"ז אי' אבוד הבחור הזה על הכפושה הזו] —

כַּפְשַׁנֵי (פי' מין תורים עיין בפנים) מסכת חולין פ' אלו טרפות (ס"ב רע"ב) הני כפשני ציצייני באתריהו סתמא קרי להו פי' תורים עיי"ע כבשני. *[אחי"ה ובע' הנ"ל כבר פירשתיו על פי מלה ערבי' הנ"ל לחזק השערת ה' לעוויזאהן שהוא מין יונים הנקרא Schleier- taube בחיות בראשם כעין כובע הכומרים Mönchs- kappuzo ועתה נ"ל יותר ברור לגזרו מל"ר אמצ' capsana כובע של ראש דומה לכובע הכומרים וא"כ כפשני וצוצייני אחד הוא וצוצייני נקראו על שם ציצית שיש להן בראשיהן עיי"ע ציץ ג'] —

כפת[5]) הירדן (לדעת רבינו מין בשמים לקטורת הנקרא Ambra ועיין בפנים) בפ"ק דכריתות בגמרא המפטם (ו'.) ר' נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא פי' בושם שגדל על שפת הירדן ויש אומרים רעי של דג בירדן והוא עמברא בלע"ז. — (א"ב בירדן היה גדל כמו זפת והוא כמו נפט אשר בהגיעו לאש נדלק ומעלה להב אלא יש הפרש שהנפט כמו שמן נגר וכיפת עב וקשה אבל בעודו בירדן הוא נתך וצף על פני המים ויש לכיפת סגולות ברפואה). *[אחי"ה ודע כי פי' רבינו הועתק מלה במלה מפי' רגמ"ה כ"י לכריתו' (בקובץ כ"י אנג'. דף ק"ע סע"ב) ושם ובנו"ג כיפת הירדן ביו"ד ואולי הוא מין כֵּף פי' חוף ושפה והוא הסמיכות לירדן וזה מ"ש שגדל על שפת הירדן ועיי' בפירש"י ולפי פי' י"א נגזר מן כף ט' מלי' אפיק כפותא וסכריה לירדנא (ב"ב ע"ג רע"ב) ובין כך ובין כך התי"ו איננה מן השרש. ולפע"ד הוא מלה פרסי' שהבאתי בע' כף ט' והיא كفج, كف רקיקה וקצף Speichel, Schaum ועיי"ע כופיא

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד וכ"ה בדפ"ר רק שם ט"ס והורו. וצ"ל הורו כדאי' בדפ' וויניצי' אבל מדפ' פיזי והלאה בטעות והודו למאן דאמר! [2]) בדפ"ר וקשייא. [3]) בנו"ג עוד: שמא. [4]) זה ל"י ואולי מפי' רבינו הוא. [5]) מה שנדפס בדפ' אמ' ופראג בע' כפת א' הובא בע' כף ז' ע"ש ומ"ש.

וע׳ אספנין ושם הוכחתי כי דג הנזכר שם נקרא על שם הקצף שצף על פני המים אשר בהם נמצא הדג ההוא. ואולי מזה הענין כיפה והוא קצף בתוספת׳ דמאי ספ״א כפת המרחץ פטורה מן הוראי ואין צריך לומר מן הדמאי רבשב״ג אומ׳ אף אינה מטמאה טומאת משקין, פי׳ קצף (מביצי דגים) הצף במים של מקום המרחצאות. ובנו״ג כפת! ודע עוד כי יש עשב נודף ריח ובהגיעו לאש מעלה להב שנקרא בל״פ خف ובל״ע مخ —. ובענין ambar, ambra, ambare ובלשון ערבי ופ׳ عنبر עיי׳ אוצר המלין לדוקאנגע ופרייטאג וואוללירס ועוד בהערת רמ״ל. וקאסטיללוס באוצ״מ סוריות הביא מין עשב בושם הנקרא בל״ס כְּפַת עַרְטְנָא] —

כְּפַת (בל״מ (בדניאל ג׳ כמה פעמים) וכן בל״א פי׳ קשר ובל״ע كفت חבר יחד ומשך אצלו (an- zusammenziehen בפ״ד בתמיד (מ״א) לא היו כופתין את הטלה, בפ׳ ג׳ בפרה (מ״ט) כפתוה בחבל של מגג[1]). פי׳ קשרוה כדכתיב (לגו אתון נורא מכפתין) [וצ״ל לגוא אתון נורא יקידתא מכפתין] (דניאל ג׳, כ״ג [2]). בהקדר[3]) פ״ז בטהרות (מ״ה) אפילו מובל[4]) ואפי׳ כפות הכל טמא. *[אחי״ה וכנ״ה בפסחי׳ מ״ט: כאילו כופתה ומניחה לפני הארי (ובסנה׳ צ׳: וילק׳ דה״י ב׳ ל״א אי׳ כאלו נתנה). מכות כ״ב: כופת שתי ידיו וכו׳, סוכ׳ ל״ב. יכפתנו עיי״ע הפיא א׳. גיטין י״ד: אומרין כפותו כופתין, ירו׳ גיטין ספ״א דמ״ג ע״ד כָּפוּת עיי״ע אמה (ח״א, קט״ז). תמיד ל״א: ב״ב קס״ז. כפתיה. סנהדרין ע׳ רע״ב מלמד שכפתתו אמו וכו׳ כ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג שכפאתו ובכ״י פ׳ שכפפתו עיין ד״ס שם. ב״ר פנ״ו וילק׳ וירא ר׳ רמ״ז ק״א כופת שריהן של אומות העולם (ובקצת דפוסי׳ החדשים כובש), ושם: כפתני יפה יפה. ובנפעל שהש״ר פ׳ אשכל: יצחק שנִכְפַּת על המזבח. בפיעל: תוספת׳ כלי׳ ב״ב רפ״ב מעשה באחד שכיפת שתי כיפין של תמרה וכו׳ אבל עיי״ע כפת ד׳. ירו׳ הוריו׳ פ״ג דמ״ח: נביא מכפת ידיו וכו׳ והנכון כופף עיי״ע כף ח׳. בפועל: אסת״ר פ׳ חור והיו מכופתין בכפאתין של כסף. והשם כְּפָאתִין פי׳ קשורים וכן בב״ר הנ״ל: אילין כְּפָתַיָּא.. אשתרון יתהון כפתיא, וילק׳ שם: ישתריין יתהון כפתייא. והשם המופשט כְּפִיתָה כלי׳ פי״ב מ״א, ובתרג׳ איוב ג׳, י״ח כופתא עיין עמת״ר לה׳ לעווי וש״נ יתר דוגמאות מהפעל וקצתם במתורגמן] —

כפת (= כּוּפְתָא נ״ל מל״פ کوفته עיגולין מבשר וכיוצא בו (Klumpen, runde Masse בר״נ דואלו עוברין בפסח (פסחים מ״ה:) כפת שאור שיחדה לישיבה ביטלה פי׳ הוא קמח שעורים שלשין אותו ועושין אותו עיגולין עיגולין ומיבשין אותו ולאחר שייבש ומצטמק עושין ממנו כותח הבבלי ואמרינן (פסחים מ״ב סע״א) מכחשת[5]) הגוף משום קומניתא דאומא. *[אחי״ה ועיין מ״ש בע׳ אומא ח״א, מ״ה ובע׳ טהר ב׳ בהערה 6 בנו״ג בפסחים כופת בוי״ו ובכ״י ב׳ מינכען ובשערי תשובה סי׳ רע״א כיפת וכ״ה בחולי׳ קכ״ם, ופירש״י מוטיי״ל אבל בפסחים גרס כופת ופי׳ מטו״ן והוא בל״צ motte (motton) Klumpen וכן ענין קומניתא עיי״ע וע׳ אומא מל״ע הרשומ׳ שם. וכן ענין כופתה בל״פ הנ״ל והתי״ו מן השרש ולא כמו שכתב הר׳ מנוח (הובא בר״ם בפסחים שם) בפי׳ על הרמב״ם ה׳ חו״מ סעיף ט״ו כפת שעור וקראות כן מפני שעשויה ככפה וכו׳. וגי׳ רבינו היתה ג״כ בלי וי״ו אבל בוי״ו אי׳ לנכון בירו׳ פסחים פ״ג דכ״ח ע״ד בצק שעשאו כופת.. אהן כופת מאים הוא. ולדעת רש״י כופת שאור אחד הוא עם כופת של עץ עיי״ע הבא — ובענין כפותין של טוריים תוספת׳ כלי׳ ב״ק פ״ז בכ״י אירפורט ובנו״ג כפיתין עיי״ע קכת ומ״ש] —

כפת (= כּוּפָּת לפע״ד מל״פ چوب גולם של עץ (Stück Holz, Klotz וזה מ״ש הערוך עץ עב) בהכרים פ״כ בכלי׳ (ט״ה) כופת שקבעו בנדבך קבעו ולא בנה עליו[6]) בנה עליו ולא קבעו טמא פי׳ עץ הוא בנוי בדימוס כדי לחזקו והוא מלש׳ כפיתו[7]) בסרבליהון (דניאל ג׳׳ כ״א). פ״א עץ עב מן תמרה כדתניא (תוספת׳ דכלי׳ ב״ב רפ״ב) אמר ר״מ מעשה באחד שכיפת שנים כיפין מן תמרה וכו׳[8]) ועוד

[1]) ועיין פירושו בע׳ מגג א׳. [2]) ובפי׳ סד״ט לרה״ג 29 הובא הלא גברא תלתא רמינן לגו נורא מכפתין (שם פסוק כ״ד) אבל במקרא כתוב הלא גברין תלתה רמינא לגוֹ נורא מכפתין. [3]) ברפ״ר בהכרר. [4]) כ״ה לנכון בדפ״א, ובדפ״ר מיכל ומדפי׳ פיזי והלאה מגבל ובתוספתי׳ טהרו׳ רפ״ח בט״ס ממלאו כפות ובכ״י אירפורט מוול או כפות וצ״ל מובל :כ״ה בע׳ מבל ושם פי׳, עפ״י רה״ג, גידם [ר״ש הביאו בשם הערוך. [5]) בנו״ג מכחיש. [6]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב ובדפ״ר אבל מדפי׳ פיזי והלאה אָי׳ ולא בנה עליו טהור. [7]) במקרא כפתו. [8]) וכ״ה בכ״י אירפ׳ ושם שתי כיפין של תמרה, ובנו״ג שכיפה וצ״ל שכיפת והראיה אינה מתיבת כיפת (שהוא הפעל מן כפת עיי״ע הקודם) כי אם מן: שתי (או לגי׳ הערוך שנים) כיפין ולא ידעתי למה לא הביא רבינו ראיה מתחלת הפרק שם ובאמת כ״ה לנכון בפי׳ רה״ג לכלי׳ שם יז״ל: כופת פי׳ עץ עב מכורתו של קורה.. והן מן התמרה כדתניא [כופת] חלק שאין בו גובה טפח טהור וכו׳ ע״כ וכ״ה

תניא (תוספתי שבת ספי"ד) כופת[1] ב"ן חקוק בין שאינו חקוק מטלטלין אותו בשבת לא אמרו חקוק אלא לענין טומאה. בסוף תוספת עירובין (רפ"ח) ומיעטה באבנים ובכפיתים ובסולם המצרי[2]. כפ' כ"ב בכליי (מ"ט) כופת שסירקו וכירכמו ועשאו פנים ר"ע מטמא וחכמים מטהרי' עד שיחוק בו. פי' עץ שקבעו בכותל כדי לחזקו שסירקו: שצבעו, שכרכמו בזעפרן[3] בשביל נוי, עד שיחוק בו (כליי שם) אינו מטמא עד שחופר בו מקום לישיבת הנר שהוא פנס[4]. ראש פט"ו באהילות (מ"א) ובפ' י"א באהילות (מ"ג[5]) סגוס עבה וכופת עבה אין מביאין את הטומאה. פי' גאון קורה היא[6]. ויתן אותו אל המהפכת (ירמי' כ', ב') תרגומו ויהב יתיה לכופתא[7]. כל אלו כפת קרובי ענין אחד הם חוץ מן הראשון. *[אחי"ה בדפ' אמ' יש כאן מן ויתן אותו וכו' ע' מיוחד ובסוף ע' הקודם סיים אחר: קורה היא וז"ל פי' אחר בע' קפל ע"כ. אבל בכל דפוסים הישני' ובכל כ"י ציון מתרגום נכלל עוד בזה הערך וכ"ה נכון לפי פי' רבינו כי כפת הוא עץ או קורה וא"כ השוה כופתא של תרגום לכופת כלומר עץ שמשימין בו רגלי האסורים כמין סד ועיי"ע כף = כיפה ומ"ש. — ומ"ש רבינו כי כל אלו כפת חוץ מן הראשון (היינו כפת הירדן) קרובי ענין קצת בלי דיוק הוא כמו שהוברר מגזרות שונות אשר עסקנו בהן אבל במ"ש בע' הנוכחי פי' כפת (כופת) עץ עב או קורה נכון הוא לפי גזרת ל"פ הרשומ' בתחלת הע' הנוכחי. ומזה הענין אי' עוד בתוספ' אהלות רפי"ב שני כופתין זה על גב זה ואבן ע"ג הכופתין וכו' כה"ג בר"ש אהלו' פי"א מ"ג וע"ש פירושו ובנו"ג כפיתין וכ"ה בכ"י אירפורט. וכן תוספת' כליי ב"ב רפ"ב עיין לעיל. ובירו' עירובין פ"ז רכ"ד: כופת שהדריגוה וכו' פי' חתיכת עץ שעשה ממנו מדריג'[8]. ועוד י"ל כי כופת של זה הערך הוא כמו כף = כִּפָּה פי' ענף מל"ע كفّة עץ כָּרוּת] —

כָּפַת (מל"ס Knospen ansetzen) תרג' ויגמול שקדים (במדבר י"ז, כ"ג) וכפית שגדין. *[אחי"ה וכן העתיקה הפשיט' וכפת לוזא ועוד העתיקה גבעל (שמות ט', ל"א) כתנא כפת, ופי' כפת בל"ס הוציא פרח וכן בל"ס כופתא דרומנא פרח הרימון ולפע"ד מזה ל"מ כפתור פי' ציורי פרחים künstliche Blüthenknospen ועיי' רד"ק ע' כפתור] —

כַּפְתּוֹר (שם אומה) בב"ר פרשת ל"ח (ל"ז) אמר ר' אבא בר כהנה פתרוסים וכסלוחים (בראשית י', י"ד) היו מעמידין הטליסים והיו אלו גונבין נשותיהן של אלו ואלו גונבין נשותיהן של אלו מה[9] יצא מהם פלשתים וכפתורים פלשתים גבורים כפתורים ננסים. *[אחי"ה ועיי' גי' הילק' נח רמז ס"ב פלשתים גבורים פתרוסים גנבים כפתורים ננסים ובילק' דה"י רמז אֶלֶף ע"ג אי' כגי' ב"ר וערוך ופי' במ"כ כפתורים ננסים קצור ועגול ככפתור ועיין רש"י על בראשי' שם ובענין פשט הכתוב עיין ברמב"ן שם ולפע"ד דרש כפתור מל"ע כפדר قفدر איש מתועב ונשחת מראהו וממנו قفدر ננס Zwerg — ובענין הטלים עיי' זה הערך ומ"ש] —

כַּפְתּוֹר (מל"מ ראש העמוד Säulenknauf) בויק"ר אל תונו פרשת מות וחיים (ר"פ ל"ג) הך הכפתור (עמוס ט', א') זה יאשיהו, וירעשו הסיפים אלו סנקליטין שלו, ובצעם בראש כלם אמר ר' שמעון בר אבא בשם ר' יוחנן סאה מלאה עונות ומי מקטרג בכולן[10] זה גזל. *[אחי"ה ופי' מהרז"ו הכפתור עומד למעלה על המשקוף של הפתח וע"כ הכפתור בדמיון המלך והסיפים העומדים מן הצדדים בדמיון השרים שעומדים בצד המלך ובצעם דורש מל' בצע וגזל שהוא בראש כל העונות. ורבינו בע' סנקלט פי' רק סנקליטין שלו בית דין שלו. ובע' כפת האחרון הבאתי דעת רד"ק כי נקראו כפתורים על שם ציורי פרחים וכן נאמר במקרא בסמוכים: כפתור ופרח במנורה ואי' במנחו'

בר"ש בקצור ע"ש ובנו"ג כיפת חלק ובר"ש כליי פכ"ב מ"ט הובא באריכות ושם הגי' שכפת שתי כופות. [1]) בנו"ג כיפת אבל בכ"י אורפי כרפת וצ"ל כופת. [2]) כ"ה רק בדפ"ר וכ"ה בנוסחי אבל בכ"י תוספת' תגי' ובכפיסין ובסולם הצורי עיי"ע כפס. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד והוא ל"ע עיי"ע זעפרנא, ובדפ"ע כאן בצעפרן. [4]) והוא ל"י φανός פי' נר ואבוקה. [5]) כן הוא לנכון בכ"י ל"ד וכ"ה בכ"י ו"ו רק שם בטעות ראש פט"ו בכלים, וגי' ראש אי' ג"כ בדפ"ר אבל שם ובכל דפוסים בטעות בפ' י"ח — והנכון להביא בתחלה פי"א ואח"כ פט"ו באהילות כדאי' באמת בע' כגוס ובע' קפל א' ור"ש בפ' ט"ו כתב כי זו משנה שאינה צריכה וחד מגייהו אגב גררא נסבא ע"ש ורה"ג פי' רק משנה דפט"ו עיין בסמוך. [6]) כוונתו על פי' רה"ג לכליי פ"כ מ"ה שזכרתי לעיל בהערה 8 כי פי' רה"ג לאהלוי ט"ו העתיק רבינו (בלי שהזכירו) בע' קפל א' ע"ש כי על פיו יש לתקן דברי רה"ג והמו"ל לא הרגיש בזה. [7]) גי' שלנו עיי' בע' כף = כיפה. [8]) ושם קצת קודם לזה אי' תני בכל ממעטין באבנים ובלבינים ובסולם מצרי' וכו' הרי שגירסי' תוספתי כ"י בעירוי רפ"ח הכפיסין עיקר ולא הכפיתים כגי' דפ"ר בערוך הנוכחי ועיי"ע כפס. [9]) עד כאן נשמט בדפ"ר ושם יצא משם. [10]) בנו"ג בה.

כ"ח סע"ב כפתורים למה הן דומים כמין תפוחי הכרתיים פרחיה למה הן דומין כמין פרחי העמודין ופירש"י תפוח הכרתיים: מקום וכ"ה תפוח כרתים במנחות ס"ג. ונ"ל שהוא מקום Creta כי זה ענין אי כפתור בירמי' מ"ז, ד' עיי' או"ט לפירשט שג"ש כפתר וזה הערך אצל .וויענער רעאלוו"ב I, 210. אבל רבינו בע' תפוח גרס ברתיים ושם אראך כי הלך בעקבות רגמ"ה ע"ש. — והושאל לדבר יפה עיי' ב"ר ס"פ צ"א וילק' מקץ ר' רמז קמ"ט בשעה שהיה אדם אומ' דבר מתוקן לפני ר"מ היה אומר כפתור ופרח — ועוד הושאל בל' עברי החדש' על ענין אשר בו הקושיא היא תירוצה של קושיא אחרת עיי' ס' הקנה (במ"ע יר"ב לה' ברילל ח"ב 142) מאי תהו א"ל בבהו ומאי בבהו א"ל תהו א"ל היינו כ פ ת ו ר ואין לדבר סוף] —

☞ **כֵּיצַד** (פי' כאיזה צד wie? auf welche Weise) פי' כאיזה צד כלומר באיזה אופן. *[אחי"ה וז"ל הרמב"ם בפי"מ לברכות רפ"ו כיצד מברכין (ל"ה.) „מלת כיצד מורכבת משלש מלות כאי זה צד ופירושו על איזה ענין והיא שאלה בעד איכות דבר או הדומה לו" ע"כ והוא מצוי בבה"ג וכ"ה בבמד"ר פ"ד שתי פעמים כאי צד ובקצת דפוסי' כאיזה צד וכ"ה בירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד הא כאי זה צד (אבל בגי' מהרש"ס כיצד) ובירו' כתובות פ"ג דכ"ז ע"ד באי זה צד ועיי"ע איזה (ח"א, ס"ז) וש"נ שהש"ר פ' מי זאת וכ"ה כאיזה צד (בתיבה אחת) בכ"י מ' בעירובי' ע"ם. ושם: וכתב בעל ד"ס שהוא מצוי בכ"י. ומפי' הרמב"ם הנ"ל מוכח כי כן היתה גירסתו בברכות שם וכן כתב בפירוש בפחד יצחק ע' כיצד וז"ל וכן תמצא בהדיא באיזה צד במשנ' בריש הזהב ובפ' כיצד מברכין ע"כ ועיין עוד תוי"ט לברכות פ"ו מ"א. וכ"ה כאיזה צד בבכורות נ"ח: במשנה ושם בגמרא באי זה צד אבל במשניות כיצד עיי' בהשפכ"ע. ובתוספ' ב"מ פ"ז בכ"י אירפורט מצאתי: כ י ז ה צד שכרו וכו' ובנו"ג כיצד. ובענין הדוגמאות בענין כיצד בפ"י שם. ובספר טערמינאל' לה' שטיין מפורש כיצד מן כ = איך, וצד ולא הוצרכנו לזה] —

כְּצוֹצְרָה (כְּצוּצְטְרָה מל"י ורו' הרשומ' בע' גזוזטרא ופי' בלא"ש Gallerie ועיין בפנים) פי'. „מי שיש לו בית על שפת הנהר מוציא מן הכותל לנהר שתי קורות עד שעומדין כנגד המים ובין זו לזו כג' או כד' אמות ומקרה על אותן שתי קורות ועושין בקירויו[1]) ארוכות ומשלשל[2]) דלי וממלא זה לענין עירובין וכזה יעשו[3]) על גבי רשות הרבים" וכבר פירשנו בע' גזוזטר. *[אחי"ה כל הפי' הועתק מפי' רה"ג לזבי' פ"ד מ"א צד 40 וא"כ אחר כצוצרה יש לציין מראה מקום (זבי' הנ"ל) זב שהקיש על כצוצרא ולזה הוסיף רבינו פי' מי וכו' וכה"ג לפנינו אבל בפי' רה"ג אי' „שהקיש על גזוסטרה א"ד כ צ ו צ ט ר ה" וכ"ה נכון וכן במקום גזוזטרא עירו' פ"ז: אי' בירו' סוכ' פ"א דנ"א ע"ד כצוצטרה וכ"ה בע' קש א' ושם הביא רבינו וז"ל פי' הכה כאותה ששנינו (מנחות פ"ז.) הקיש בקנה ע"כ והם המה הדברי' בסיום פי' רה"ג בזבי' שם. ובענין שנויי הנוסח' כבר הארכתי בע' גזוזטרא בח"ב, רס"ד וע"ש פי' רש"י לשבת צ"ו. שהבאתי ולעז שם planche פי' לוח ונסר וזה מה שפירשו רה"ג ורבינו הקיש על כצוצטרה כמו הקיש על הקנה, ומזה תבין כי כנים דברי הח' רש"ב בפסיק' דר"כ צד מ"ז בסוף הערה פ"ב שהביא מאמר התנחומ' חיי שרה פ' ואברהם זקן: לא בנחושת ולא בברזל אלא בקורות בגזוזטראות. ומלת בקורות הוספת המעתיק היא להורות על גזוזטראות ובאמת בשמ"ר פט"ו לי' בקורות. אבל בענין אהליות ובחצצריות ובכ"י א"פ ובצוצטריות צ"ל וקסטריות כמו שהעירותי בע' גסטרא (ח"ב, ש"ל:) ע"ש] —

כָּר (בל"מ מין מרדעת בל"ע كر ובדרז"ל נרדף עם כסת ופי' כר מצע לשכיבה Unterdecke, Decke עיין בפנים) בסוף כלאים (פ"ט מ"ב) הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים. בפי' מקום שנהגו בגמ' מוליכין (פסחים נ"ה:) ובס"ג דפ' מי שהפך (מ"ק י"ג רע"ב) מביאין כלים מבית האומן כגון כר מבית הכרר[4]) בהגדה דמגילה (י"ב.) כרפס (אסתר א', ו') א"ר יוסי ב"ר חנינא כרים של פסים. פי' כסת הוא קטן שמשים תחת מראשותיו, כר הוא ששוכב עליו[5]) כדאמרינן בפ' השולח גט בגמ' המוכר עצמו[6]) (גיטין מ"ז.) אמרה ליה ברתיה לא בעית מידי למזנא אמר לה כרסי כרי. *[אחי"ה ופירשו התוספ'

---

[1]) בפי' רה"ג בקירוין. [2]) בכ"י ו"ו ומשליך אבל כגי' הפנים אי' גם בפי' רה"ג. [3]) בפי' רה"ג: זכן היא. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ובי ל"ד ב"ר וכן הביאו הרד"ק בשרש כרר, אבל בכ"י ה"ב ובדפ"ע לי' ובאמת כ"ה בכל הדפי הישנים בגמ' וברש"י ת כ ר מבית הכדר וכ"ה ברא"ש במ"ק כדו"ו וכתב בד"ס פסחים צד פ"ב ומעות הדפוס הוא בכולן ע"כ וכונתו שצ"ל הכד מבית הכדד וכן סימנתי בע' כד ע"ש אבל מע' הנוכחי מוכח כי גם לפני רבינו היתה הגי' כר מבית הכרר (כצ"ל כגי' כ"י ו"ו ולא כדד כגי' כ"י ל"ד). [5]) וכ"ה בתוספ' ב"מ ע"ט: ד"ה כסותו ע"ש אבל בתוספי ע"ז ס"ה. ד"ה ח"ג הובא כן באריכות יותר בשם ר"ת וכן מוכח מפי' הריטב"א שבשט"מ לב"מ שם. [6]) כ"ה בכ"י.

שם ד"ה כריסי: דרכן היה לשכוב על כטנם כדאמרינן בזבחים (ה'.) וכו' ע"כ וא"כ עיקר הראיה לפירוש רבינו כי כר הוא ששוכב עליו הוא מגיטין ולכן קצת צ"ע על פירוש הרמב"ם (בספ"ד רשבת) שכתב ששניהם מניחין תחת הראש אלא דכסת הוא גדול ועיין תוי"ט למקוא' פ"י מ"ב והפשב"ע ע' כר ושם הובא עוד סיוע לפירוש רבינו ממשנה דסוף פ"כ ופכ"ג דשבת שכר הוא תחת גוף האדם ע"ש וכן נ"ל להביא ראיה סיוע מתרג' איכ' ג', כ"א שהעתיק שכבו לארץ וג' דהוו רגילין למשכוב על כָּרִין דמילת. ועוד ראיה מעירובין ק' סע"ב ונעשית כר לבעלה ועיין תוספ' ע"ז ס"ה: ועוד מירו' נדה ספ"ב ד"נ: ראת על הכר נאמנת לומר כזה ראיתי וא"כ מוכח כי כר הוא המצע כי בודאי לא ראתה הכתם בכסת שתחת מראשותיה, אבל מירו' יומ' פ"ח דמ"ד ע"ד וירו' תענית פ"א דס"ד ע"ג ר' יונה תרי מרטוטה ויהב לה תחות (כדה) [צ"ל כרה] יש לדון כי כר הוא שמשימין תחת מראשותיו כי קרוב לשכל שנתן הסמרטוט תחת מראשותיו להעביר בה למחר על פניו ולא נתן תחת המצע אשר שכב עליו — ירו' שבת רפ"ה ד"ז: יכרים יוצאין לבובין ט"ס וצ"ל זכרים וכדאי' לנכון בדפו"ו וכד' זיטאמיר] —

כּר (= כִּירָה מל"ט במספר זוגי כִּירַיִם שם למקום שפיתות שתי קדרות שמבשלים (Koch- Feuerherd בר"ג דפ' ר"א דתולין (שבת קל"ח:) כירה שנשמטה אחת מירכותיה, פי' כירה זו כלי מתכות היא וכל זמן שתורת כלי עליה מותר לטלטלה לצורך מקומה לפיכך אם אחת מירכותיה נשמטת עדיין היא כלי שיכולה לעמוד בשלשה[1]) אבל אם נטלו שתים בטלה מתורת כלי שאינה יכולה לעמוד בשתים רב אמר אפי' אחת ניטלה אסור לטלטלה גזירה שמא יתקע (שבת שם) והלכתא כרב"[2]). בהעושה פ"ו בכלי' (מ"ב) כירת נזירים בירושלם[3]). פי' ששם היו הנזירים מבשלין השלמים ומשלחין תחת הדוד. כירה שהסיקוה כבר פירשנו בע' כפח. *[אחי"ה נ"ל להגיה: ב פ' כירה: כ ו פ ח שהסיקוה כבר פי' בע' כפח. או כירה שהסיקוה כבר פירשנו בע' גב (והוא בע' גב ו' ע"ש). ולדעת רד"ק שרש כיר נגזר' המלה מן כְּכִיור אש בעצים (זכריה י"ב, ו') לפי שמדליקין בו האש תמיד ונקרא בל' שנים כי כירים הוא מקום שפיתת שתי קדירות ע"ש וכ"ה גמר' ערוכה בשבת ל"ח סע"ב ועיי"ע כפח וכ"ה ברש"י ביצ' כ': ד"ה כירה ושם בגמ' (ועיין בירו' ביצ' פ"ב דס"א רע"ג) ומה במקום שכירתך סתומה כירת רבך פתוחה וכו' ופירש"י כירה יש לה בית קיבול לקבל שתי קדרות ושייך למימר בה סתום' ופתותה ע"כ וכן היו רגילים לעשותה משתי אבנים: כלי' פ"ו מ"א העושה שתי אבנים כירה וחברם בטיט ועיין שם מ"ד — תוספת' כלי' ב"ק ספ"ו כירה שנתנה על גב ארובה העליונה וכו', כלי' פ"ר מ"ב כירת הטבחים עיין פי' בר"ש, ובענין הגזרה עיי"ע הבא אח"ז — בית כִּירַיִם עיי"ע בח"ב ע"ב:] —

כּר (= כּוּר בל"ע כירה של נפחין Feuerherd der Schmiede וכל"מ של צורפים (Schmelzofen בתנור פ"ח בכלים (מ"ט) כור שיש בו בית שפיתה טמא, פי' יש בו מקום שמחזיק קדירה הרי הוא כְּכלי ומקבל טומאה. לעשות פי כור של צורפי זהב (שבת ע"ח:), פירשנו בע' פי. *[אחי"ה והוא בע' פי כור ובפי"מ להרמב"ם בכלי' שם מבואר כור הוא המקום אשר יעשה להתיך בו המתכות וכו' והיא מלה עברית וכו'. ובר"ש מפורש כור שחופר בארץ וטח בטיט וכו', וכן كور בל"ע ענינו כן הוא חפירה בארץ אשר שם הכירה עשויה מטיט. וכ"ה בתוספת' כלי' ב"ק ספ"ו כור של נפחין שהוא עומד בארץ וחברו בטיט להיות שופת עליהן את הקדרה טמא. ומל"מ כור הברזל (דברים ד', כ'; מ"א ח', נ"א) הוא ג"כ כורא דברזלא בתרג' למלכים שם ועיין תרג' יחז' כ"ב, כ"ב, וכ"ה בל"ס כּוּר כּוּרָא פי' ככשן ועוד מפח Blasebalg וכ"ה בל"ע كير ונגזר מל"ס כּוּר באתפעל אתכַּוַּר (וכן בלשון ערבי حرّ) פי' ענין חמימות ודליקה ועיי"ע קודם לזה דעת רד"ק ועוד נ"ל כי שם ערבי הנ"ל נבנה מפעל كرى פי' דקר וחפר ונרדף עם כָּרָה בל"מ ולפע"ד נקראו כירה, כור על שם חפירתם בארץ] —

כּר (= כְּרַה בל"ס כְּרָא ענינו כאב ומי שמצבו ברע הוא ובפַעל כָּרֵי פי' קצר kurz, eng sein, ונגזר מל"ע كره mit Schmerzen behaftet sein וקצר רוח (sich ekeln, übel befinden (משלי י"ד, כ"ט) תרג' מאן דכריה רוחיה. — (א"ב עיי"ע כרה רביעי). *[אחי"ה ובאמת שם עיקר מקומו כי הה"א מן השרש כמו בל"ע וכן בל"ס באתפעל

[1]) בדפ"ר בגי' ופשטוה בדפ' פיזי' בטעות: ב ג מ ר א וכ"ה בדפ' באסיל ועוד אי' שם הנקידה קודם מלת גמר' והכל בטעות. [2]) ע"כ הועתק אות באות מפיי ר"ח הודפס מחדש בש"ס המפואר בהוצאת האלמנה והאחים ראם. [3]) בנו"ג כירת הנזירים שבירושלים.

אתכרה krank sein כונת התרגום הנ"ל וכן בתרג' קצר אפים (משלי י"ד, י"ז) מן דכריה רוחיה היינו לאות הנפש והרוח ungeduldig sein וזה אות הוא כי נפשו חלה בו או אולי הבין קצר מן ואקץ בם (ויקרא כ', כ"ג) ופי' געול ומאוס נפש וכן הבין רד"ק בע' קוץ ע"ש וסיים כלם ענין צוקה וצרה ואמר ואקץ בם על דרך משל ותקצר נפשו בעמל ישראל (שופטים י', ט"ז) ע"כ. ומזו ההוראה كره בל"ע כי בהנחתה הראשונה פי' קץ בדבר והושאל למי שאינו בקו הבריאה הן של גוף הן של נפש. והשם תמצא בע' כרה ועל זה כיון ר"ב ומ"ש רביעי רצונו לומר ציון רביעי באותו הערך והוא ציון התרג' ע"ש] —

כֹּר (כל"מ שם מדה שוה לחמר והוא שלשים סאים וכן שם מדה בל"ס כּוּרָא ובל"ע كر וממנו בל"י ורו' κορός, corus) בר"ג דפ' המקבל (ב"מ ק"ח:) ד' קבים לכור. *[אחי"ה וזה מאמר של ר' אלעזר ואיתימ' ר' יוחנן וקודם לזה ר' אמי א"ר יוחנן ארבעה סאין לכור ר' אמי דיליה אמ' שמונת סאין לכור. ושם: כור זרע . . כור תבואה. ושם סע"א עיי"ע אלל ג'. ב"ב פ"ו: ק"ה סע"א ק"ו סע"ב כור בשלשים וע"ש הרשב"ם. תוספת' ב"ב ספ"ו פחות רובע לסאה או הותיר רובע לסאה שהן שבעה קבין ומחצה ל כ ו ר. ובכ"י אירפורט חסר ללא נכון מלת לכור כי כור היינו שלשים סאים ושלשים פעמים רובע קב הוא שבעה קבין ומחצה לכור עיין ג"כ על המדות לה' צוקערמאן 45, ועוד עיי"ע כר י"ג וע' בית כור] —

כָר (= כֶּיְרִי בל"י χείριος (כמו ὑποχείριος) עבד שהוא ביד אדון Unterthan ובל' קריאה χείριε oh Diener! או מל"פ עיי' בפנים בסוף הערך) בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירובין נ"ג:) כירי תפלה הוית לי. פי' רצתה לומר קירי[1]) אדוני תפלה[2]) הות לי כלומר קורה היה לי[3]) ואמרה כירי: עבדי קורה[4]) היתה לי ונגבוה ממני[5]) וכדו הוית כלומר כל כך היתה גדולה כדמטי לך עילויה[6]) כלומר אם היו מטין אותך עליה[7]) לא היו רגליך מגיעין לארץ[8]). — (א"ב כירי בל"י עבד פי' קירי בל"י אדון). *[אחי"ה ורמ"ל העתיק אחר ערך דכור המתחיל כר מלה יוני' κύριος ותרגם Gewalthaber אבל זה מפי' של קירי ור"ב כיון במלת עבד על ל"י הנ"ל והוראתה הראשונה היא מי שנתן ביד אחר וסר למשמעתו, ומלה קטועה היא וע"י ὑποχείριος העתיקו ע' זקנים בידכם נתנו (בראשית ט', ב'), בידך (שם י"ד, כ') בידי (במדבר כ"א, ב') נתתי בידך (יהושע ו', ב'). והנה האי איתתא דגלילאה טעתה בין קו"ף לכ"ף ולכן גי' ב י ר י כראי' בקצת דפוסים הראשונים (ד"ס שם) ט"ס הוא וכן בטעות בחולי' קל"ט: אמרה לה חברתה סומא אמרי קירי קירי אמרה סומא אמרה קירי-ב י ר י וצ"ל כירי עיין גליון הש"ס, כלומר עד שתאמר קירי כלומר אדון! κύριε קרא: כֶּיְרִי χείριε עבד! ותחלת המאמר הובא' בע' מל ח' וקר ט"ו. — ובב"ר ר"פ פ"ט מבואר כר נרחב (ישעי' ל', כ"ג): כירי עבד קירי אדון ונראה לי ברור כי מלות עבד אדון באו מגליון להורות על כירי וקירי והראיה מגי' פי' המיוחס לרש"י כירי קירי מרובה בעולם כירי עבד קירי אדון וכו'. הרי שזה הפי' לא גרס בפנים תיבות הנ"ל וכן לי' בגי' רבינו עיי"ע כר ט' — ודע עוד כי גי' פי' ר"ח בעירו' שם כירא וגי' רש"י בד"ש בשתי פעמים כרי ולעד"נ עיקר והוא מל"פ كرا كراى פי' ע ב ד] —

כֹּר (= כּוּרָא לפע"ד מל"פ كُروهه, كُرهه עיגול של חוטי האריגה Fädenknäul) תרתי בבת נירא וחדא ב כ ו ר א (שבת ק"ה סע"א) כ ב ר פירשנו בע' בת נירא. *[אחי"ה נסחתי עפ"י גי' כ"י ה"ב וכ"ה בדפ"ר פיז' וויניצ' בע' נר ה' וכ"ה בדפ"ר פיז' וויניצ' בע' הנוכחי רק כאן הגי' וחדא בבת כורא ובדפ"א ובאסיל בבת נירא ובע' נר בדפ"א בנירא ובאסיל בנורא והנה בע' בת נירא (ח"ב רי"ב הערה 2) החלטתי כי גי' כורא ט"ס הוא מטעם הפי' דאי' בע' הנ"ל ובאמת באו"ז הל' שבת סי' ס"ה גרס ג"כ וחדא בנירא והביא שני פירושי דרבינו מע' בת נירא ומע' נר ה' ולא העיר על גי' כורא ובכ"י ק"ט באמת גם בע' נר הגי' נירא ונ"ל כי שתי גירסאות מונחות לפני רבינו והראיה מגי' כ"י ו"ו דאי' שם וחדא לנירא בכרא וצ"ל בנירא בכרא הרי בפי' הביא רבינו (או בעל המעתיק) שתי גירסאות ביחד. ויש לקיים ג"כ הגי' בכ"ף והוא מל"פ הנ"ל כי כרהה פי' פקעיות של חוטין (ותתכן גי' כ"י ו"ו בלא ו"ו אחר הכ"ף). והנה בדפ"ע אי' פירשנו בע' נירא ולי' מלת ככר אבל בכ"י ה"ב שגרס בע' בת נירא היטב הוסיף מלת ככר. ובע'

---

1) κύριε. 2) ברש"י בד"ש טפלה. 3) ר"ל כמו טבלא tabula. 4) בדפ"ר קורא. 5) משמע שגרס רבינו וגנבוך מ נ א י כראי' בדפ' פיזי וויניצי' רפ"ב ובע"י הראשון עיין ד"ס עירו' צד ק"ב. 6) כ"ה לנכון בדפ' פיזי ובאפיל' ובדפ' אמי כד מטו ובדפ' וויני' כדמטו לך עילוה ובדפ"ר כדמטי לה עילוי ובנו"ג וכדו הות דכד שדרו לך עילוה, ובפי' ר"ח נדפס מחדש בש"ס ווילנא ע"י האחים ראם הגי' א נ י ו כ ר י ה ו א י כד הוה שדרו לך עליה. 7) ובדפ"ר אם היו מטין א ו ת ה עליה, והוא לעומת גירסי' ל ה. 8) רבינו נגרר בפי' אחר פי' ר"ח הנדפס בעירו' שם.

נר ה' נגרר רבינו אחר פי' ר"ח כמו שאוכיח בעה"י שם. ובאו"ז שם לא העיר כי הועתק פי' של נר מפי' ר"ח] —

כר (= כָּרָה מל"מ (דברים ב' ו'; הושע ג', ב') פי' קָנָה וכן בל' סאנסקריט kri ובל"פ خريدن kaufen ובל"ע كرا ענין שכירות (an sich bringen, dingen בר"נ דפ' ראוהו (ר"ה כ"ו סע"א) תניא[1]) אמר רבי[2]) כשהלכתי לכרכי הים קורין למכירה כירה למאי נפקא מיניה לפרושי בקברי אשר כריתי (בראשית נ', ה') וכפ"ק דסוט' בגמ' יוסף זכה (י"ג.) נהי דזבין בכרותיה[3]) פשיטותיה מי זבן אין דכתיב אשר כריתי לי ואמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק אין כירה אלא לשון מכירה. *[אחי"ה ורד"ק בשרש כרה הביא זה הפי' בשם יש מפרשים ולא זכר כי גמרא ערוכה היא. וגם מִכְרָם (במדבר כ', י"ט) מִכְרָה (משלי ל"א, י') פי' רד"ק ענין קנין — וגם תרגום שמרוני העתיק שברו (בראשית מ"ג, ב') כור, ונשברה (שם ג') נכור, ולפי זה השרש אצלו כור, כרר עיין ניזיניאוס תיזוירוס II, 711] —

כר (= כִּירִי לפע"ד מל"ע خير، خيرية Wohl Wohlbefinden ולדעת ר"ב מל"י χάρις ששון Freude) בב"ר בריש ויהי מקץ (ר"פ פ"ט) ותרעינה באחו (בראשית מ"א, ב') אהבה אחוה בעולם בשעה שהשנים יפות וכן הוא אומר ירעה מקנך ביום ההוא כר נרחב (ישעי' ל', כ"ג) כירי כירי מרובה[4]) בעולם פי' שלום[5]) וכן הוא אומר (תהלים ע"ב, ג') ישאו הרים שלום לעם אמר רבי אחא ישאו הרים משאתן[6]) שלום לעם. — (א"ב פי' כר בל"י טובה ששון חן ויש גירסא אחרת בנוסחאות והיא לא ישרה בעיני). *[אחי"ה ר"ב כיון לני' שהבאתי בע' כר ו' וכגי' רבינו מוכח מפי' המיוחס לרש"י בב"ר שם. ולפע"ד מל"ע הנ"ל וכן בבמד"ר פ"ד מכרכר (ש"ב ו', י"ד). כירי רם כלומר שלומי הוא רם והיינו האל הרם והנשא וכמ"כ נדחק וה' לעווי פי' ששון רב הוא כפי' ר"ב] —

כר (= כָּרְיָא מל"י χοῖρος פי' חזיר ובית ערות אשה) בית גליא קורין אותו בית כריא (תמורי כ"ח: ע"ז מ"ו.) פירשנו בע' בית גליא. *[אחי"ה עיי"ע בח"ב, ס"ה ושם ע"ב ומל"י הנ"ל, ואולי גם מל"פ کرم זוהמא Schmutz ועוד עיפוש Schimmel ומזה בסוט' ג': כי כריא לשומשמי לפי גי' יש ששונין בע' כד כלומר כפסולת ועיפוש בשומשמין — ודע כי גי' בית גליא אי' בדפ' וויניצ' ואמ'[7]) אבל בדפ"ר פיז' וכ"י ו"ו אי' בית גריא והוא כפ"א [צ"ל כס"א] בע' בית גליא ע"ש — ובענין כּוּרָא בשבת ק"ם: עיי' מ"ש בח"ב, ל"ד: וגי' רבינו ביזרא[8]).

כר. (= כְּרִיָה חפירה פי' מל"מ כָּרָה ובל"ע كرا graben) בפ' השותפין בגמ' כופין (ב"ב ח'.) רב פפא רמי כריא חדתא איתמי פי' הטיל חפירות הנהר על היתומין, הכל לכריא דפתיא[9]) ואפילו מרבנן (שם) פי' לחפור ברחבה ולהשוותה לתקן העיר להסיר הרכסים שלא יכשלו בהן העוברים והשבים. ואי נפקי באוכלוזא[10]) ככר פירשנו בע' אכלוסא[11]). פ"א של גאון כריא דפתיא נהר של מדינה שרגילין לשתות ממנו מסייעין רבנן לתקנו למיפק בכילוזא כאלוז[12]) ממש מלש' ישמעאל כגון שרגילין להקבץ אנשי אותה העיר ולצאת גדודים גדודים לשמירת אותו מקום לצעוק ולהודיע להם. *[אחי"ה הפי' הראשון שייך לר"ח כדמוכח מתוספו' ב"ב ח'. ד"ה כריא ע"ש. וכ"ה בשט"מ לב"מ ק"ח. בפי' הרא"ש אליבא דר"ח ז"ל. ומ"ש באכלוזא ניגהו מיהו משדרי גבר' דקאי בהדיקייהו ע"כ צ"ל בהריקייהו כלומר במקומם עיי"ע בהרק ומ"ש. ופ"א הוא קרוב למה שפי' רגמ"ה וז"ל בכ"י לב"ב: לכריא פתיא שחופרין למלאות ממנו מים לשתות ועל שם כך קרי ליה כריא פתיא שרולין בכלי חרס כמו פתיא אוכמא[13]) וכו' ואי קא נפקי בכלוזא כלומר שיוצאין חבורות בני העיר הן עצמן וכו'. ופי' ל"ע הנ"ל פירשתי בע' כלז ע"ש. ורש"י פי' בב"ב כריא פתיא חפירות בור לשתות מים ועל שם הכלי המונח שם בבור תמיד לשתות בו עוברי דרכים קוריהו פתיא ועיי' ג"כ פירש"י בב"מ שם והוא כפ"א בערוך. — וכנ"ה בב"מ ק"ח. לכריא דנהרא וכו'. ושם ק"י. וכרי כריא עיי"ע טסקא ב'. ירו' פסחים פ"ג ד"ל. הדוק קירויה וכרויה ועיי"ע

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס. [2]) וכ"ה לפנינו ובכ"י ש"ס אבל בדפי' קראקא וכ"י ילק' (ד"ס ר"ה צד ל"ג:) אי' לנכון תניא א"ר עקיבא. [3]) בנו"ג בכירותא פשיטותא. [4]) כ"ה לנכון כעה"ק שנ"ב ובדפ"ר פיז' וויניצ' ובאסיל מריבה, בדפ"א מרבה. [5]) כ"ה בעה"ק, ולזה עולה יפה הראיה מפסוק. [6]) גשיאתן. [7]) ובדפי' באסיל' בטעות גמרא! [8]) ושם בשורה י"ב מלמטה بيوز מ"ד הוא וצ"ל بيرون. [9]) וכ"ה בריי"ף דפי' קושטי' ובהרא"ש, וכ"ה בב"מ ק"ח. ובנו"ג פתיא. [10]) בכ"י ש"ס ואי קא נפקי בכלוזא וכ"ה בכ"י פי' רגמ"ה בב"ב ובנו"ג אבל נפקי באכלוזא וכ"ה בס"א בע' אוכלוסא וגי' בכלוזא אי' בדפוסי' הישנים ובריי"ף ובהרא"ש בר' הישני' עיין ד"ס ב"ב צד ט"ו. וכן מוכח מפ"א בערוך. [11]) עיי"ע אוכלוסא ח"א, ע"ז. [12]) בכ"י ו"ו בט"ס באלון. [13]) פסחים פ"ח.

קרויה. והשם המופשט כְּרִיָּה הפכו פתיחה עיין ב"ק מ"ט סע"ב נ', נ"א, נ"ב. — תוספת' ב"ק רפ"ו קול הכרייה, ובמכילת' משפטי' ס"פ י"א קול הכריה. והפעל במכילת' שם אם הפותח חייב הכורה לא כ"ש.. הקיש פותח לכורה וכו' ע"ש כל הענין ובב"ק נ"א. ושם: זיל כרי לן ואזל כרא להו, תענית כ"ד רע"א הוה כריא. סוכ' נ"ג סע"א בשעה שכרה דוד שיתין וכו', ושם נ"ג: והא חזינן דכרינן פורתא וכו' עיין ני' רבינו בע' נבג ב'. ובאתפעל בתרגום תהלים צ"ד, י"ג עד דְיִתְכְּרֵי] —

כר (= כְּרִי מל"ע كُرَة בקבוץ كُرى עיגול והיינו חמרים וכן בל"פ خرة (Haufen, runde Masse בפ' הריני נזיר מן הגרוגרות בגמ' הפילה (נזיר י"ג.) ר' יהודה דכרי הוא דאמר (שם ח' סע"א) ספק נזירות להקל. בפ' ואלו מותרין בגמ' סתם נדרים (נדרים י"ט.) הריני נזיר אם יש בכרי הזה מאה כור והלך ומצאו שנגנב או שאבד רבי יהודה מתיר. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספתא תרומות סוף פרק ג' תורמין מן המוץ על הכרי אבל לא מן הכרי על הערימה. בסנהדרין פ"ח. וש"נ יפריש מן הכרי עיי"ע מרח. ב"מ ק"ה. ואוקים כְּרְיָא קדמך וכו'. ובכנויי הגוף ירו' תרומו' פ"א ד"מ: הבקיר כריו ומירחו, ירושלמי מעשר' פ"א דמ"ט ע"א תבואה משיתמרח.. מן דו ישפר אפוי דכריה פי' מעת שייפה ויחליק פני הכרי. והקבוץ ירו' שקלים פ"ג דמ"ז ע"ג אלו שני כְּרָיִים וכו' ובל"ס כְּרָוָן (מהיחיד כַּרְיָא) וזהו כרוון תרג' של חמרים עיי"ע הבא אח"ז אולם כאן עיקר מקומו] —

כר (= כִּירֵי נלפע"ד מע' הקודם פי' חמרים חמרים) כפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף[1]) (חולי' ס"ב רע"ב) אמר רב יהודה הני כראזי[2]) דבי חילפי שרי דבי כורי[3]) אסירי איכא דאמרי דבי כירי. [דבי חילפי] פי'[4]) שרצים שהן מתגדלין באגמים מקום שיש סוף וגומא. דבי כורי[5]) פי' תילי עפר. חמרים חמרים תרגום ירו' [א] (שמות ח', י') כורין [כורין]. א"ב דבי כְּרְבֵי כתוב). *[אחי"ה וברש"י אי' דבי כרבא ופי' כרוב ע"כ ובפי' הני כרזי כתב וז"ל חגבין דבי חלפי אורטאו"ש ע"כ והוא ל"צ Brennnesseln, orties ועיין בפירש"י בשבת קנ"ב. ד"ה חילפי. וכן מצאתי הלעז בפי' רגמ"ה כ"י בחולי' הנ"ל וז"ל דבי חילופי כו' כלומר דדיירי ביני חילפי שקורין אורטיי"ש בלע"ז דביני כורכי מוֹלְשְׁ ע"כ. ונ"ל שזה האחרון הוא ל"צ molles כריכת ערבים Büschel, Weidenbänder ולעז כן באשר גרס בכ"ף כורכי מל' כריכה, ועוד עיי"ע כורכיא גירס' רבינו בתר"י. — ודע כי פי' כורי (כירי) תילי עפר הוא רק עפ"י התרג' הנ"ל שהביא רבינו כפי דפ"ר כורין כורין והבינו רבינו מלשון כור (כר) והיינו חמר וא"כ חמרים חמרים: כורין כורין שתי פעמים צריך להיות אבל בשדפ"ע הגי' כרוון כְּרַוַן וכ"ה בנוסח' בתרג' ובתר"י ב' לבמד' י"א, ל"ב כּוֹרוון (ובתר"י א' שם: כירוויין) ולפי זה שייך זה הערך לע' כר ה' ולפע"ד שייך לע' הקודם לזה והוא ענין כְּרִי ומל"ס כַּרְיָא בקבוץ כְּרַוָן (כְּרַוָתָא) פי' גדיש — ובענין כראזי עיי"ע כרז:]—

☞ כַּיְרֵי (בל"י χαῖρε שלום! Heil Dir) בילמדנו פרשת ויהי מקץ אמר ליה קירי כירי פי' בל' יוני שלום עליך. *[אחי"ה ובנו"ג בתנחו' מקץ סי' ט' קירי ב ר א וצ"ל כירא ועיי"ע אמפרטור בח"א, קכ"ד] —

* כֵּירָה (מל"ט כֵּרָה פי' ארוחה das Speisen, die Mahlzeit) ב"ב ע"ה רע"א יכרו עליו חברים (איוב מ', ל') ואין כירה אלא סעודה שנאמר (מ"ב ו', כ"ג) ויכרה להם כרה גדולה וכן פירשו ראב"ע ורד"ק עיין בשרשים שרש כרה וכתב שם: והפעל הכבד להכרות את דוד (ש"ב ג', ל"ה) כן כתוב אבל קרי להברות כן אמרו רז"ל (סנהדרין כ'.) כתיב להכרות וקרי להברות וכו' ע"ש עד ואנחנו לא מצאנוהו כן בכל הספרים המדוייקים אשר ראינו ע"כ ועיין מנחת שי לש"ב שם שמצא בדפוס ישן כתיב להכרות בכ"ף וקרי להברות ע"כ ובד"ס לסנהדרין צד כ"א: הביא גי' הילק' כ"י בש"ב כתיב לברות וקרינן להכרות כו'. והגי' בבי"ת הובא ג"כ בערוך ע' בר (ח"ב קע"א). — ואולי כֵּירָה רמז ג"כ על ל"פ خوان פי' אכילה וארוחה — ולדעת התוספ' בביצ' כ': ד"ה שכירתך מפורשת כירתך ג"כ מל' כֵּירָה גדולה, והנכון כפירש"י עיי"ע כר ב'. — וראיתי בפי' רגמ"ה כ"י בחולי' ה' רע"א (בקובץ כ"י אנגי' דף שט"ז:) וז"ל: דניצבות ליה לחמא כלומר בעינא ליכרה לו כירה פוק צבית כלומר הכן לו הכירה וכו' ובנו"ג בעינא דאיצבית ליה נהמא לאלהיכו ועיי"ע צבת ב'.

[1]) כ"ה בכל כ"י ערוך. [2]) וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י בחולין (בקובץ כ"י אנגיילי' דף שט"ז:) וז"ל כראזי גרסינן ע"כ ובנו"ג כרזי וכ"ה בע' כרזי. [3]) בדפ"ר כוורי וצ"ל כורי וכ"ה בדפ"ר בסמוך. [4]) השלמתי עפ"י דפ' אמש' רק שם אי' בזה"ל איכא דאמרי דבי חילפי פירוש וכו' וא"כ נשמט: דבי בירי קודם דבי חילפי וכן בעה"ק שנ"ב ערך כרז גרס לנכון וז"ל וכראזי דבי חילפי פי' וכו'. [5]) כ"ה בדפ"ר, ובשרפ"ע כירי.

*** כירים** עיי"ע כדם ב'.

כרב (= כְּרוּב, כְּרוּבָא, כרבא מל"י κράμβη בל"ר crambe בל"ע ופ' كُرنب בל"ס כַּרְבָּא Kohl) בבצל פ"י בתרומות (פי"א) כרוב של שקי[1]) עם כרוב של בעל פי' של שדה הנשקית ביד כלומ' כרוב הגדל בשדה שלחין של חולין נשלק עם כרוב של בעל תרומה אסור אותו של חולין מפני שהוא בולע[2]). בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכות ל"ח רע"ב) כל שתחילתו שהכל נהיה בדברו שלקו בורא פרי האדמה משכחת לה בסילקא קרא וכרבא כל שתחילתו פ"ה שלקו שנ"ב תומי וכרתי[3]). בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ט.) ת"ר ששה דברים מרפאין את החולה[4]) ורפואתן רפואה ואלו הן כרוב ותרדין ומי סיסין יבשין[5]) וקיבה והרת ויותרת הכבד וי"א אף דגים קטנים. — (א"ב פי' מין ירק). *[אחי"ה ואחד הוא עם אכרוב עיי"ע ח"א, פ"ג וישׁ"נ. ויש להוסיף ירו' ביצ' פ"ה דס"ג רע"א קולסי אכרוב. כתובות קי"א: קלח של כרוב, גיטין ס"ט רע"ב קלחי כרבא עיי"ע קלח א' וכרוב מדברי שקלחיו דקין נקרא תרובתור עיין פי"מ להרמב"ם לכלאי' פ"א מ"ג וע' תרבתר ושם פי' רבינו בל' ישמעאל אלקרנביט והוא قُنبيط בל"י החדש' καρναβίτι Blumenkohl (לעף ספלנ"צ 214). ובפי' מהר"י בן מלכי צדק קרוביט וצ"ל קרנביט. קולסי הכרוב ערלה פ"ג מ"ז, עוקצי' פ"א מ"ד עיי"ע נפס. ועוקצ' פ"ב מ"ז, נדרים נ"ג: עיי"ע אספרגוס (ח"א, קע"ב:)[6]) שבת קמ"ו רע"א מקנבי כרבא. ועוד עיי' תוספת' תרומ' פ"ג תוספת' פסחים ספ"ב (ג'). תוספת' נדרים ספ"ב — ובמשקל יוני כרנבי עיי"ע במו"ע. והקבוץ ירו' נדרים רפ"ז ד"מ: קרייא וכרוּבָתָא. — בענין כְּרַבֵּי חולי' ס"ב: עיי"ע כר י"ג גי' רבינו] —

כְּרַב (מל"ס כְּרַב ובל"ע كَرَب פי' חרש ackern, והשם כְּרָבָא בל"ס pflügen das Pflügen, der Pflug) ביניתא דבי כרבא (מכות ט"ז:) ככר פירשנו בע' ביניתא[7]). אי יומא זרעא תרי יומי כרבא לא הוי (ב"ב י"ב.) פירשנו בע' רד[8]). בפ' טרף בקלפי בסוף הלכה קשר לשון זהורית (יומי מ"ג רע"ב) ובפ' תינוקת שלא הגיע זמנה בריש גמרא (נדה ס"ה:) לא [הוו][9]) מסקי[10]) מינה אלא כדמסיק[11]) תעלא מבי כרבא פי' לא הוו מסקי מינה שום טעמא להיתירא יותר מבעילה ראשונה כמה דמסיק תעלא מבי כרבא, כלומר כשם שהשועל אינו מוציא כלום מזון משדה חרושה שהוא אינו אוכל לא זרעים ולא עשבים. *[אחי"ה והפעל ממנו שבת ל"ג: חזו אינשי דקא כרבי וזרעי וכו', ושם ע"ג רע"ב מכדי מְכָרַב כרבי ברישא וכ' ב"ק, צ"ו: אזל כרב בהו כרבא, ב"מ ק"ח, לבתר הכי כריבנא לה, ושם ק"ז רע"א לא אמרן אלא דלא כריב ותני אבל כריב ותני לית לן בה, ב"ב י"ב, יומא דכרבא דכריב ותני עיי"ע רד ט'] —

☞ **כְּרוּב** (מל"ע كَرِيب מדת ארץ לחרישה ju-gerum, Juchert) תרג' כברת ארץ (בראשית ל"ה, ט"ז) כרוב ארעא. *[אחי"ה וכן תרג' כברת ארץ במ"ב ה', י"ט. ובענין ל"מ כברת ארץ הארכתי בספרי על העתקה פרסית לריב"י טאווס צד 51 והלאה ושם הבאתי דעת ראב"ע ורד"ק כי הכ"ף שמושית היא ולא שרשית ומוצא המלה היו לברות למו, ותברני לחם עיין הרמב"ן אבל לפע"ד עתה כי מוצאו מלשון וברא אותהן בחרבותם (יחזקאל כ"ג, מ"ז) ענינו כריתה ודקירה והשרש ברא נרדף עם ברה (עיין פירשט) ומזה המושג גם כריב בל"ע מן كَرَب כרת ודקר בחרב של מחרישה את הארץ והיינו חרש ומזה השם كَرِيب תלם וגם מדת ארץ הנחרשה ולכן שייך זה לערך הקודם אבל רמ"ל לא עשה כהוגן שהרכיב דברי ר"ב עם דברי הערוך בלי כל סימן ההיכר] —

*** כַּרְבָּא** (מל"ע كَرَب סוף הענף העב בעיקר הדקל אשר ממנו יצמחו הענפים das knollen-artige Ende der Palmenäste) ב"ק צ"ב. ילק' ירמי' רמז רס"ו בהדי הוצא לקי כרבא וגי' רבינו בדיל עיי"ע הץ (ח"ג, רל"ה) פי' כשתעקר סוף הענף העב בעיקר הדקל אשר ממנו יצמחו הענפים אודות העלים כלומר שתוכל ללקט העלים אשר

---

[1]) בנו"ג שקיא ובמשנ' דירו' שיקי' וצ"ל שקיא ועיי"ע בעל ג' ח"ב, קמ"א: [2]) וכן פי' מהר"י בן מלכי צדק נדפס בש"ס ווילנא בהוצאת האחים ראם. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ובנו"ג בכרבא וסילקא וקרא אבל כגי' כ"י ו"ו הוא בכ"י ש"ס מינכען, ובכ"י פ' הסדר בקרא וכרובא וסילקא וגי' כרובא אי' ג"כ בכ"י ערוך ב"ר ובדפ"ע ושם בט"ס אקרא וצ"ל וקרא ובדפ"ר חייא וצ"ל קרא. [4]) בנו"ג עוד מחלין וכ"ה בפי' ר"ת כ"י לע"ז ובברכות מ"ד: ונ"ז: אבל בכ"י ש"ס ע"ז ל"י. [5]) וכ"ה באה"ת בע"י ובברכות נ"ז: ושם סיסין דבש וצ"ל יבש וכ"ה בב"נ ועיי' בר"ס בשני מקומות, ועיי"ע הרת, רת, סוסין, תרדין. [6]) ויש להעתיקו ע"י Kohlkeim עיין לעף שם 51. [7]) כיון לע' ביניתא (ח"ב, קכ"ט:) ובעה"ק שנ"ב הוסיף עוד פי' זירע של שדה חרושה ע"כ — ולא ידעתי למה היה מיחד בעה"ק ערך בפני עצמו לזה הציון. [8]) והוא בע' רד ט' וכ"י ל"ד בט"ס רך. [9]) וכן מוכח מפי' רבינו וכ"ה בנדה אבל ביומי ל"י. [10]) בדפ"ר מפקי. [11]) כ"ה בנדה וכ"ה בכ"י א"פ ביומי ובנו"ג אלא כמאי דמסיק.

צמחו בעיקר ההוא אז תלקה הכרבא ולא יצלח לכל דבר עיין פליישער בהוספותיו לעמת"ל לה' לעווי ח"א, 557 ורש"י פי' בע"א, מלשון כרוב.

* כְּרוּב (מל"מ ובקבוץ כְּרוּבִים וכן בל"ע كروبيون שרי המלאכים אצל הערביים ובדרז"ל נדרש כְּ־רַבְיָא פי' כנער) חגיגה י"ג: סוכ' ה' רע"ב מאי כרוב אמר ר' אבהו כרביא שכן בבבל קורין לינוקא רביא עיי"ע רב ב', ושם ושם: היינו כרוב היינו אדם? אפי רברבי ואפי זוטרי. יומ' כ"א: ה' דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הן ארון וכפרת וכרובים וכו'. ושם נ"ד סע"א כרובים דצורתא הוו קיימי ובכ"י מ' בצורתא וכ"ה בע' צר ג' וע"ש פירושו. ושם: בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגללין להם[1]) את הפרוכת ומראים להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה ואומרים להם ראו חיבתכם לפני המקום כחיבת זכר ונקבה. ושם רע"ב בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים המעורין זה לזה הוציאום לשוק ואמרו וכו' ובכתב יד יצאו לשוק וכן הוא בכ"י ילק' ס' תרומה (ע"ס יומ' צד ע"ו) ועיין מ"ש בזה הענין בעל ד"ס שם. ובענין גזרת המלה עיין אוצרי המלות עבריות ורוו"ב לוויענער 225 .I.

* כְּרוּבָה (נ"ל מל"י (Schall, Geklingel, κροῦμα תרג' מצלות הסוס (זכריה י"ד, כ') כרובת סוסיא פי' כל דבר המקשקש ומשמיע קול ואותיות ב' ומ' מתחלפות או אולי צ"ל כרוכת סוסיא והוא מל"פ كركا כלי זמר כעין תוף. וה' לעווי העתיק Pferdedecke! ור"ב הביאה בלי פי' בע' כרבת.

1 כִּרְבֵּל (הפעל מל"מ פי' עטף במעיל והשם כַּרְבַּלְתָּא א') Mantel, Hülle ועוד עיין ל"פ כפנים. ב') מל"ם כַּרְבַּלְתָּא (Hahnkamm כפ' ראשון דברכות בגמרא וחכ"א (ז':) ובחלק בגמ' ארבעה הדיוטות (סנהדרין ק"ה:) ובר"ג דע"ז (ד':) אימת רתח בג' שעי קמייתא[2]) כי חוורא כרבלתא דתרנגולא[3]). בס"ג דפ' שמונה שרצים (שבת ק"י סע"ב) הרוצה שיסרס תרנגול יטול כרבלתו ומסתרס מאליו — בפ' מי שמתו בגמ' העומדים בשורה (ברכות כ'.) חזא להך איתתא דלבשה[4]) כרבלתא בשוקא[5]) פי' בגד אדום כגון כרבלתא דתרנגולא שאין דרך בנות ישראל להתכסות בו שהוא פריצות ומביא לדבר עבירה[6]) — בילמדנו פרשת הן האדם כרבלתהון (דניאל ג', כ"א) אלו (הקסירין) [צ"ל הקסידין[7])] שבראשיהן כמין כובעין, וי"א אלו הטליות שהן עטופין. — (א"ב פי' בל' יוני מין מעטפת של ראש וגם נקרא כן תכשיט זהב אשר משימין אותו על שער הראש גם קשרי שער מתוקנים מן המצח ועד הקדקד כמו כרבלתא דתרנגולא וזה אומרם הקסרין (?) שבראשיהן פי' בל"ר תלתלי שער). *[אחי"ה כונת ר"ב בתחלת דבורו על ל"י κρωβύλος ועל ל"י κυρβασία הראשון נקרא בלא"ש 1 Haarschopf, Turban, והשני 2 Haarbüschel auf dem Helm ובמ"ש הקסרין hahnenkammartige hohe Mütze, בל"ר וכו' כיון לל"ר cirrus או Haarbusch, crista Haarlocke ונראה שגי' מוטעת נזדמנה לו וכן בדפ"ר הרקיסין וצ"ל הקסידין כדאי' בע' קסד בשם ילמדנו הנ"ל ובשרשים לרד"ק כפי' דניאל ג', כ"א הביא מדרש תנחומא בזה"ל כרבלתהון אלו הסקרין שבראשיהם ודומה לו כרבלתא דתרנגולא ע"כ ובר"ש בן מלך גרס אלו הסרקים שבראשיהם וכו' ונראה שכיון על לשון מסרק Kamm ונעלמו מעיניהם כי הביא רבינו זה הילמדנו בע' קסד: אלו הקסידין ופי' כמו כאן כמין כובעין ובלי ספק כיון לל"ר Helm, cassis. ולפי דעת י"א אלו הטליות פי' מעילים ודעתם כי כרבלתהון אחד הוא עם סרבליהון (בדניאל שם) שהוא לדעת ר' יודן בגוליהון (ב"ר פל"ו) עיי"ע גל (ח"ב, רע"ח) ועיי"ה ע' סרבל ומ"ש ויש להביא ראיה מדה"י א' ט"ו, כ"ז ודויד מְכֻרבל במעיל בוץ פי' הרד"ק מעוטף ומכוסה. ולפע"ד כרבל וכן כרבן (עיי"ע) הוא פרעל מפעל כבל (כל"ע كبل) פי' קשר חגר וענין ודויד מכרבל וג' כמו ודוד חגור אפוד בד (ש"ב ו', י"ד) עיין תיזוירוס לגיזיניאוס 711. והשם כרבלתא פי'

---

[1]) בכ"י ש"ס גוללין. [2]) כ"ה בכ"י וי"ו זל"ד, בע"ז ובברכות אמר אביי בתלת שעי וכו'. [3]) בסנהדרין בלי נכון תרנגולתא וצ"ל תרנגולא כדאי' באה"ת וכ"ה בברכות ובע"ז. [4]) כ"ה בכ"י ל"ד ובגו"ג חזייה לההיא כותית דהות לבישא ובכ"נ לההיא איתתא וכ"ה בתש' הגאונים דפ' בערלין סי' ק"א צד ל"ג: ובכ"י ש"ס איתתא גויה. [5]) ובכ"י ש"ס וקיימא בשוקא. [6]) ביוחסין השלם 106 הובא זה הפי' בקצור וז"ל והערוך פי' בגד אדום כמו כרבלתא דתרנגולת (צ"ל דתרנגולא) ע"כ ושם קודם לזה הובא פי' רב צמח גאון ז"ל משום שעטנז עשה ויש פירוש אחר ע"כ וכזה הפי' נמצא בתש' הגאונים הנ"ל בתש' רש"ג (ועיין מבוא לסוף חלק א') וז"ל משום שעטנז הוא דעבד ע"ש, וכן באה"ת (ושם הגי' סרבלתא עיין ד"ס ברכות צד מ"ח:) מפורש דהוי של כלאים ע"כ ומ"ש רבינו שהוא פריצות וכו' מסכים לזה רמ"א ביו"ד סי' קע"ח ס"ק א' וז"ל וכל זה אינו אסור אלא בדבר שנהגו בו העכו"ם לשום פריצות כגון שנהגו ללבוש מלבושים אדומים וכו' ע"ש ועיין מהרי"ק שרש פ"ח ענף ג' (וכבר רמז עליו בהפשב"ע בזה הערך) שמיישב דברי הרי"ף עפ"י פי' הערוך. [7]) וכ"ה לנכון בע' קסד.

מעיל או הוא מל"פ كربلا מין לבוש מסורק בגוונין וזה מה שפי' רבינו שהוא פריצות שאין דרך בנות ישראל להתכסות בו. אבל כרבלתא בארבעה ציונים הנ"ל כראש הערך הוא מל"ס מסרק התרנגול וכ"ה בעירו' ק' סע"ב ובתר הכי אמר לה שונרא לישמטיה לכרבלתיה דתרנגול אי הוית ליה כ"ה בכ"י ש"ס ויתר מקומות שהביא בד"ס שם וכן מוכח מפי' ר"ח הנדפס מחדש בש"ס ווילנא על ידי האחים ראם. ובתוספת' שבת רפ"ו (ז') האכילוה כרבלתה וכו'. ובעה"ק שנ"ב ובמתורגמן בע' כרבל סיים: קאמפ"א בל"א = Kamm וכלא"ש נושנת Kamp. יהציון מילמד' לי' בעה"ק אבל בד' ווניצ' אי' שתי פעמים פעם ראשונה נכלל בזה הערך ופעם שנית בע' מיוחד בפני עצמו ואחד מיותר] —

2 כִּרְבֵּל (מל"ע كربل, غربل בל"ר cribro פי' הניף בכברה (sieben -בילמדנו פרשת את עוץ בכורו (בראשית כ"ב, כ"א) (בתנחו' לי') והכברה בידו והיה מודד עפר ומכרבל. — (א"ב פי' כרבר בל"ר מרקד בכברה). *[אחי"ה ועוד עיי"ע אַרְבֵּל וע' אַרְבָּלָא בח"א, רס"ח וע' גרבל ומ"ש] —

☞ כרבלין (כל"י χοραῦλαι רַקְּדִים Tänzer ור"ב פי' בע"א) במדינה עיי"ע הרדולוס.
*[אחי"ה ובע' הרדולים (ח"ג, ר"מ) פי' ר"ב כרבלום בל"י עוגב ידים והנכון שהוא ל"י הרשומה ועיי' מ"ש בע' אודרבלא בח"א, ל"ט] —

* כַּרְבֵּן (בנין פרעל מן כבל בל"ע كبن עיי"ע כרבל א' פי' חגר וקשר (umbinden תרג' אענדנו עטרות לי (איוב ל"א, ל"ו) אכרבינֵיה כלילן לי כ"ה בד' ווניצ' ובנו"ג בט"ס ארכבינֵיה.

כַּרְבִּין (שם מקום) בפ' ואלו טרפות בגמ' סימני חיה (חולי' נ"ט:) ההוא עיזא דכרבין פי' מקום. *[אחי"ה בכל הכ"י ודפוסים הראשונים עד דפ' אמש' נסדר זה הערך אחר ע' כרבל וקודם ע' כרג וכ"ה בעה"ק נשמע מזה כי בספרי רבינו היה כתוב כרבין ולא כרביז כדאי' בדפ' אמ' אשר שם משונה הסדר אבל בכ"ז גי' כ"י ו"ו ב' כרבוז וכ"י ה"ב כרביז על כן יש להגיה כרבין ובכ"י ו"ו א' אי' כרכין וכה"ג אצ"ל בוקסטארף וזה ראיה להשערת הח' נייבויער (גיאג' 394) שהגיה כרכין במקום כרכוז (עיי"ע) של גי' הש"ס ולפי דעתו הוא אחד עם כרך (קידושין ע"ב.) ולפע"ד אם גי' כרבין העיקר אז יש להשוות כרבין עם Charbanus שם מקום על שם ההר בדרך Ecbatana עיי' מאננערט ח"ה 360 ואם כרביז עיקר אז היא שם מקום Karbis אשר שם מצאו אנשי Nearchus עזים עיין מאננערט שם 18 — ובענין עיזא דקרקסא עיי"ע (טרבן) [טרבל] וע' קרקס ג'] —

☞ כַּרְבֵּק (?) (שרק zischen, pfeifen) תרג' וישרק עליו ממקומו ויכרבק עלוהי מן אתריה.
*[אחי"ה בנו"ג וישרוק עלוי וכן בתרג' איכ' ב' ט"ו. ט"ז. הועתק שרק בלי השתנות: שריק וכ"ה בל"ס על כן אולי כרבק טעות הוא אף אם ככה הגי' בתרג' דפ' ווניצ' והמתורגמן לא הביאו וכן לי' בערוך בשום מקום ונפלאתי על מסורת החי' בוקסטארף שכתב (בעמת"ל 1085) כי בכ"י ערוך הובא באות כ': יברכק! ואם יש שרש דבר לגי' כרבק אז אולי נגזר מן حربش שפי' בל"ע שריקת האפעה] —

☞ כרבת (?) תרג' על מצלות הסוס (זכריה י"ד, כ') על כרובת סוסיא. *[אחי"ה וגם זה לי' בערוך ובמתורגמן, והמלה יש לסדר תחת סוג כרובה עיי"ע ומ"ש] —

כַּרְגְּ (= כַּרְגָּא מל"ע خرج, خراج והקבוץ اخراج כסף גלגולת Kopfsteuer) בפ' הכותב לאשתו בגמ' כתב לה נדר (כתובות פ"ז.), ובס"נ דפרק אלמנה ניזונת (שם ק':) וכפ' הניזקין בגמ' יתומים (גיטין נ"ב רע"ב), וכפ' המקבל תבואה לא יזרענה קיטנית (ב"מ ק"ח:) לכרגא למזוני ולקבורה מזבנינן בלא אכרזתא. פי' לפרוע אכרגא דעליה למלכא או למזונותיו או למזונות יתומים ואלמנות או לצורכי קבורת מת. וכרגא הוא מס הגולגולת[1]. היתה למס (איכ' א', א') תרג' הות לכרגא. ספר אחר ולמיתן להון כרגא כתר דנן[2]. ורמיה (היתה) [צ"ל תהיה] למס (משלי י"ב, כ"ד) תרג' ורמאי יהון (למראתא) [צ"ל למדאתא][3]. — (א"ב גם בל' יוני כרגא מין מס הוא). *[אחי"ה ול"נ כי ר"ב היה כותב בר"ת בל"י[4]) וכיון לל' ישמעאל ובדפ' אמש' פשטו בטעות בל' יוני ואין מקורו בל' יוני כי אם בל' ישמעאל בהוראת מס מן הקרקעות וכדומה ואצל רז"ל ביחוד מס הגלגולת

---

[1]) ובזו השטה הלך גם רש"י בב"מ והתוספ' השיגו עליו אבל הריטב"א מגין בעד רש"י עיין שט"מ לכתובות שם. ועי"ש פירש"י מכהדורא קמא וז"ל לכרגא מה שחייבין יתומים מראשיהם וכו' עד סוף הדבור שסקא מס מן הקרקעות. [2]) ובנו"ג כס"א ושם כתר דנא. [3]) וכ"ה בפשיטה והוא ל"ס כמו בל"ט מנדה ובנו"ג בתרג' שם: למיסא. [4]) ודוגמתו עיי"ע כפר (= כּוּפְרָא) ומ"ש.

כדאי' בב"ב נ"ה. כרגא אקרקף דגברי מנח עיי"ע קרקף א', ב"ב שם: אפי' שערי דכרא משתעברי לכרגא עיין בפירשב"ם. ב"מ ע"ג: יהבי זוזי אכרגא וכו' מאן דלא יהיב כרגא לשתעביד למאן דיהיב כרגא. ועוד עיי"ע אנדיטקי. סוכ' מ"ה. אידי דמיפק מכרגא דמלכא וכו' עיי"ע קלגיא. יומ' ע"ז. עיי"ע אכרגא (ח"א, פ"ג). סנהדרין ק"ט רע"א קא מובילנא כרגא לקיסר. תרג' דה"י ב' ט', י"ד מובלין כרגא ועוד עיין תרג' קהלת ב', ח' נ'; אסתר ב', י"ח; י', א'. ואולי מל"ע הנ"ל נגזר χαράτζιον מין מכס בל"י אמצ' עיין מיירסיאום 617] —

כַּרְדּוּ (שם מקום עיין בפנים) בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ"א סע"א) אמר רב חנן בר רבא אמר רב עשרה שנים נחבש אברהם אבינו שלשה בכותי[1]) ושבעה בכרדו. *[אחי"ה בנו"ג בכותי . . בקרדו ובכ"י ה' בש"ס אצל ד"ס כ"ב צד קמ"ב אי' בקרדו וכ"ה בילק' פ' לך רמז ע"ז וברשב"ם בד' פיז' וכ"ה כפי' כ"י רגמ"ה וז"ל כותי וקדרו מקומות הן ע"כ אבל בכל הדפוסי' הישנים כגי' הערוך בכרדו ודע כי אי' ומקום בחוף הטיגרים נקרא אצל הסוריים כַּרְדּוּ ועוד קַרְדּוּ ועוד עם של Γορδυαῖοι אצל שטראבו או Γορδυηνοί אצל פתלימיאוס או Καρδοῦχοι נזכר הרבה פעמים מסופרים יוניים ומקום מושבם היה מהרי טיגרים לצפונית מזרחית בין אשור ובין ארמיניא עיין באריכות אצל מאננערט ח"ה, 161 והלאה ושם 164 נזכר בשם פתלימיאוס מחוז Κωταία על ים Wân ונראה לי שהיא היא כותי בב"ב. ודע כי בילק' כ"י הגי' בשתי פעמים בכנתי ואולי הוא עיקר והיא עיר המפוארת Ganzaka ואצל הארמיניים Gandag ואצל סופרים ביצאנציים Κάνζακα עיין שפיעגעל קדמוניות של איראן ח"א 133 ומעולם חשבוהו למקום לידת צאראאסתר אשר יסד עם עובדי האש והיה באותו מקום היכל מוקדש לאש (آذرخش) אשר ממנו נולד אש של פרסיים כפי דמיונם וזה המקום ישן נושן הוא ועוד עומד בתלו על חוף ים קטן ואולי לזה כיון רב חסדא בב"ב שם עיברא זעירא (דכותי) [בכ"י ילק' דכנתי] זה אור כשדים פי' „אותו מעבר קטן שבכותה" כמו שפי' רבינו בע' עבר (והוא מהעתקת רגמ"ה בב"ב. ורשב"ם פי' עיברא זעירא כך שמו וזהו אור כשדים ע"כ ואולי גם זה נכון כי מקום הנ"ל Ganzak (כונתי) נקרא עוד אצל שטראבא Vera, Οὔερα עיין מאננערט (102) ושפיעגעל שם. ובין כך ובין כך אותו המקום היה מוחזק להיות מקום לידת עבודת האש וכל המחוז הצפוני של אטרפטיני נקרא מטעם זה Azorbidschan ארץ האש Feuer-land כי הוחזקו יושביה לעובדי האש (ועוד עיי"ע כותי) ועל כן השוהו ר"ח עם אור כשדים] —

כרדט (= כַּרְדּוּט בל"י χειριδωτός מעיל שיש לו בית יד והוא לבוש כהנים mit Aermeln versehener (Priester-) Mantel) ועוד עיין בפנים) לעשות כונים (ירמי' ז', י"ח) תרג' למעבד כרדוטין. וכן תרג' עשינו לה כונים (שם מ"ד, י"ט). חגור אפוד בר דשמואל (ש"א ב', י"ח) ודוד (ש"ב ו', י"ד ועיין דה"י א', ט"ו, כ"ז). תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים (ש"ב, י"ג, י"ח) תרג' כרדוטין. — (א"ב פי' בל"י מעיל עם בתי ידים). *[אחי"ה וכן העתיקו ע' זקנים מעילים הנ"ל ועוד פסים (בראשית ל"ז, ג') ע"י χιτὼν χειριδωτὸς. וטעם התרג' של כונים מלשון כיון וכוונה שיהא הלבוש מכוון לדפוס של מלכת השמים ולפ"ז יש לתרגם כַּוָּנִים an-passende Hüllen ואולי כרדוטין בשני המקומות בירמיה הוא ל"פ کرداد תיקון ובנין לאיזה ציור Formstruktur וכן פי' רד"ק בירמי' ובשרשים ואולי קראם כונים וכיון לכיון דעתם ולבם עליהם לעשותם ולתקנם היטב. ועוד פי' שם: מיני מאכלים שהיו מכינים ומגישים למלכת השמים וצלמיהם ע"כ ואולי לפי פי' זה כרדוט ט"ס מן כרדוני והוא ל"פ خوردنی מיני מאכלים] —

* כרדוכאות ט"ס עיי"ע כרנבאות.

כְּרַה (מל"ס וע' הרשומ' בע' כר ד' ופי' ענין חולי krank sein התואר כְּרִיהָא וכ"ה בל"ס והשם כְּרִיהוּתָא וכ"ח בל"ס Schwäche, Kränklichkeit) בפ"א דשבת (י' רע"א[2]) כריהותא[3]) למיסר המיינא. וכר"נ דפ' במה מדליקין (שם כ"א.) ובענפוהי נייחי כל כריהי דמערבא[4]). ובפ' חבית בגמ' חלות דבש (שם קמ"ח:) זימנא חדא איקלעו להתם ועבדו כותחא דבבלאי ושאילו מינאי כל כריהי דמערבא[5]). תרג' ירו' [א']

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ה"ב וב"ר אבל בדפ"ע בכות ובדפ"א בכותי בקו על התי"ו. [2]) כ"ה לנכון בקצת כ"י אבל בכ"י ו"ו בפי' א ח ר ו ן וסופר טעה לפשוט בפי' א י (וכ"ה בדפ"ר) כאלו היה אחרון. [3]) בדפ"ר בט"ס בשתי תיבות ולנכון בכ"י ובדפ' וויניצי' ואמ' ובנו"ג טריהותא כמו שהוא בעגול בדפי' אמש' וכה"ג באו"ז הלי' טהרת ק"ש ותפלה סי' קל"א וכנראה כי כ"ה בכ"י ש"ס כי בד"ס לא העיר בשינויים. [4]) בנו"ג נייחן כל בריחי וכו'. [5]) כ"ה בכל כ"י ערוך ודפ' וויניצ' רק שם בריהי וכ"ה בריחי בנוסחי ובכ"י ש"ס ושם מינאי כגי' הערוך ובנו"ג מיניה. ובש"ס דפ' שונצי בגמ' וברש"י כריחי

והסיר ה' ממך כל חולי (דברים ז' ט"ו) כל כרהא[1]. רוח איש יכלכל מחלהו (משלי י"ח, י"ד) תרג' רוחיה דגברא תסובר כורהניה. — (א"ב עיי"ע כר (שלישי) [צ"ל רביעי]. בגירסאות כתוב בתרגום כרח באות חי"ת וכן הביא המתורגמן). *[אחי"ה וגם בזה הלך ר"ב בשטת המתורגמן שהציג בערך דבור המתחיל כרח בחי"ת נגד סדר האל"ף בי"ת כי ערך כרויה שבא אחריו מראה באצבע כי עיקר הגי' בה"א וכ"ה בכל כ"י וכ"ה בדפוסים עד אמש' וגם שם בה"א בפנים הערך. והמתורגמן גרס בכל הציונים של התרג' בחי"ת ועוד הביא תרג' בל חליתי (משלי כ"ג, ל"ה) בל איכְּרָהִית ויותר טוב כגי' כ"י תרג' אִיפַּרְהֵית והוא אתפעל במקום איתכרהית ומזה בדניאל ז', ט"ו אֶתְכְּרִיַּת רוחי כלומ' נלאה ונחלה רוחי ועיין תרגום משלי בע' כר ד'. ולפי זה השרש כְּרַהּ מובן היטב יש ששונין שהביא רבינו בע' כד הני תמרי דכרה (חולין נ"ב רע"ב) פי' נחלו ונלקו[2]). ובע' כר ד' הוכחתי כי ההוראה הראשונה מזה השרש היא לאות וגעול נפש לכן היטב א"י בציון ראשון משבת י'. תחת כריהותא של גי' הערוך בדפוסים: טריהותא Ermüdung, Beschwerde. — ומזה חשרש נסתעף ג"כ כורח, כורחא עיי"ע] —

כַּרְוְיָא (בל"ס ומל"ע كرويا אצל לינגע (der gemeine Kümmel, carum carvi מסכת ע"ז אין מעמידין (כ"ט רע"א) מאי אסותא מייתי כמונא כרויא. פי' בל"י ורו' וישמעאל מין אחד מהזרעים חמים כמו כמון. *[אחי"ה ובע' כמן א' הביאו רבינו בלי פירוש וע"ש על השנויים וגי' כמונא כרויא או כרויא כמונא (לפי גי' רבינו) בלא וי"ו החבור הוא הנכונה כי כמונא מתואר ע"י כרויא והמלה מלשון ערבית נחצבה וכ"ה בל"י κάρος, κάριον, κάρεον, κάρον בל"ר careum וכן בל' רומניות carvi וממנו בלא"ש Karbe שענינו Feldkümmel עיין פליישער בהוספותיו לעמת"ל לה' לעווי ח"ב 455 ופלנ"צ לה' לעף צד 207 ועוד 348 ושם הובא ג"כ כי בל"פ נקרא כרויא: قرنباد ולפע"ד זה קנבום של כלאים פ"ב מ"ה ונתקצר מן קרנבום ולכן היטב פי' הרמב"ם שם: קנבום י"א שהוא הנקרא בל"ע כרויא ע"כ והראיה מפי' מהר"י בן מלכי צדק וז"ל ראינו במשניות כתוב בהן קנבום והוא טעות אלא קרבס. גרסינן בירושלמי איזו קרבס קרבייאו ע"כ ובתוי"ט כלאי' שם כתב וז"ל . . יש גרסי' קרנום וגירסתם עיקר שהרי וכו' ע"ש ובלי ספק צ"ל קרבוס והוא קטוע מן קרנבוס. ובתוי"ט שם הביא גם את הערוך וז"ל ובערוך מצאתי קנבוס ופי' לשם שהוא מן תבלין שמשימין בקדרה ע"כ וכיון לע' קנבס ודע כי בדפוסים יש טעות בסדר דברי רבינו כי תיבות: יש מפרשין ממיני תבלין הוא כמו כמון שמשים בקדרה ע"כ שייכין תיכף אחר ציון הראשון מכלאי' פ"ב מ"ה וכ"ה באמת בכ"י קאהוט וכן מוכח מהעתקת בעל ספר עיקרי התלמוד כ"י ושם הובאה עוד תיבה אחר כמון וז"ל י"מ ממיני תבלין הוא והוא כמון או כרוייא שמשימין בקדרה ע"כ והוא כפי הרמב"ם ומהר"י בן מ"צ שהבאתי לעיל ומוכח ברור כשמש כי קנבוס בכלאי' או טל"ס קרנבוס נשתבשה או שצ"ל קרבוס, וכצ"ל במקום קרכום שהביא האו"ז הלכ' כלאים סי' רס"ו בשם י"ם ע"ש — וראיתי להעיר עוד כי מ"ש רש"י בע"ז כמון כרוייא: כמון כף אגרוף נ"ל שנזר אמר כרויא מל"י χείρ פי' יד, אגרוף Hand, Faust]—

כָּרַז (בל"א כְּרַז וכ"ה בל"ס ובלש' יוני κηρύσσω וממנו בל"ע كرز פי' קרא בקול רם laut ausrufen ונגזר מל' סאנסקריט kruç בל' בקטרית khruç, הוצוארישׁ khruçtan, בל"פ החדש' خروشيدن ועוד עיי"ע כְּרַס. אַכְרַזְתָּא öffentlicher Aufruf, Licitation) בפ"ק דבבא מציעא בגמ' מצא שטרי חוב (ט"ז.) רב פפא אמר עד דמתחלן אכרזתא[3]), ובסוף הלכה ראשונה דפ' המפקיד (ב"מ ל"ח רע"ב) רבא אמר מכי שלימא אכרזתא[4]) כבר פירשנו בע' אדרכתא. ובפ' גיד הנשה בגמ' שולח אדם (חולין צ"ד:) היכי מכרזינן אמר רב יצחק בר יוסף נפל בישרא לבני חילא. — (א"ב תרג' ויקרא ויאמר (יונה ג', ד') ואכריז (ואמיר) [צ"ל ואמר]. *[אחי"ה והיה לו להעיר כי כבר מצוי בדניאל ה', כ"ט והכרזו עלוהי וממנו השם עיין למטה. ובקל כורז אסתר ר' פ' והמן עיי"ע גליור (ח"ב רצ"ו.) בתנחו' משפטי' סי' י"ט וכשהמלאך כורז וכו' ומצוי בהפעיל ואפעל תנחו' שם ואחד מהן (מהמלאכים) מכריז

אבל בדף כ"א. גם שם בריחי (ד"ס שבת צד קע"ג) ובכולם צ"ל כגי' הערוך ובעל ד"ס לא העיר עליו. ובדפ"ע חוץ מדפי' וויניצי נשמט מן כל כריהי דמערבא ראשון עד כל כריהי דמערבא השני. [1]) בנו"ג מרעין וכ"ה באונק' בעה"ק כירהא ובמתורגמן בשם רבינו כריתא. [2]) אבל כי' כריא (בסוטה ג':) שהביא שם רבינו פירשתי בע"א בע' כר י' ע"ש. [3]) בנו"ג יומי אכרזתא. [4]) בנו"ג וכה"ג בדפ"ר ופיזי בעי' אדרכתא, ובשדפ"ע שם מכי שלמין יומי (ובח"א, 40 שורה ד' נדפס בטעות יומא וצ"ל יומי) אכרזתא וכ"ה בנוסחי ימי אכרזתא ובדפי' פיזי בעי' אדרכתא לי' מלת יומי וכן לי' בפי' ר"ח בב"מ ל"ה: (בש"ס ווילנ') אשר העתיק ממנו רבינו כל הערך הנ"ל.

לפניו [1]). ב״מ פ״ב מ״א חייב להכריז . . אין חייב להכריז ושם כ״ח רע״ב מי שמצא אבידה היה מכריז עליה וכו׳ התקינו שיהו מכריזין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ושם: אבידתא מכריז . . גלימא מכריז ועוד עיי״ע אבן טוען (ח״א, י״ד). חולי׳ צ״ד: מקום שמכריזין . . מקום שאין מכריזין, ערכי׳ פ״ו מ״א ומכריזין בבקר ובערב, יומ׳ ע״ב: מכריז ר׳ ינאי וכו׳ כתובות ע״ז: מכריז ר׳ יוחנן וכו׳, ע״ז י״ט: מכריז ר׳ אלכסנדרי וכו׳, קידוש׳ פ״א, מר זוטרי מלקי ומכריז, ויק״ר רפ״ו ושמעו קול החזן מכריז מאן גנב וכו׳, תוספתא ערכין ריש פרק ד׳ ומכריזין בבקר ובערב. ובהשאילה פסחים קי״ב סע״ב וקידושין פ״א סע״א מכרזי ברקיע וכו׳, פסחי׳ קי״ג סע״א מכריז עליהן הקב״ה וכו׳ ועיין תר״י לדברי׳ כ״ד, ג׳. כולם ענין קריאה בקול והעברת קול הוא ותרג׳ ויזעק (יונה ג׳, ז׳; זכריה ו׳, ח׳) ואכריז, ויעבר קול פי׳ המיוחס לרש״י „כרוז הכריז" וכן בתרג׳ אונק׳ (לפי כ״י לונדון בהוצ׳ הגאון ר״נ אדלער) ויעבירו קול (שמות ל״ו, ו׳) ועברו כָּרוֹזָא וכ״ה בתר״י א׳ והוא ל״מ בדניאל ג׳, ז׳ וכָרוֹזָא קרא בחיל ועיי׳ פי׳ הראב״ע שם. וכן השם כָּרוֹז, כָּרוֹזָא בל״ס ובל״פ خروشان בל״י κήρυξ (Herold) סנהדרין פ״ו מ״ב וכרוז יוצא לפניו. ב״ר פ״ל כרוז אחד וכו׳ עיי״ע לפיד ומ״ש. ויק״ר רפ״ו הוציא כרוז במד״נה וכו׳ למחר הוציא כרוז ואמר וכו׳ עיי״ע קמפון וש״נ גם מפסיקת׳ (דר״כ צד פ״ב:) וכן בפסיקת׳ רבתי פ״ה שילח את הכרוז ואמר וכו׳, ויקרא רבה ס״פ ל״ז נפק כרוזא קדמו, ירושלמי שבת פרק ט״ז דט״ו ע״ד וירו׳ נדרים פ״ד דל״ח ע״ד אפיק כרוזא בשוקאי דארמאי וכו׳, ירו׳ שקלים פ״ה דמ״ח ע״ד וירו׳ סוכ׳ פ״ה דנ״ה ע״ג אכריז כרוזא עיי״ע גבר (בח״ב, ר״ל בהערה) וע׳ בן גבר (שם קי״ב.) ובקבוץ דב״ר פ״ד והכרוזות כורזין לפניו (והוא במשקל לקוחות) אבל בילק׳ תהלים ר׳ תשע״ב הגי׳ הבריות ועוד עיין נ״י הילק׳ שם ר׳ תר״ע — גביני כרוז עיי״ע בח״ב רכ״ז: והשם המופשט הַכְרָזָה עיי״ע] —

כְּרָזֵי (פעל כְּרַז פי׳ בל״ע کرز הולך בנחת וכן בל׳ פרסי کرازیدن וא״כ כְּרָאז הולך בנחת והושאל בדרז״ל לענין זחילה kriechen ועוד עיין בפנים) דבי חילפי כבר פירשנו למעלה בזה הפרק בענין כר (י״ג). *[אחי״ה ושם הגי׳ כראזי והוא הנכון לפי משפט המלה הפרסי׳ הרשומ׳ ופי׳ שרצים כמו שפי׳ שם רבינו אבל רש״י פי׳ חגבים ואולי אז פי׳ מל״פ کرازیدن schwirren, Geräusch machen וא״כ כראזֵי היינו מין חגב כמו צלצל (מן צלל) die Schwirrheuschrecke אבל התוספו׳ חולי׳ ס״ב: השיגו על פירש״י והעלו דמיירי בעופות קטנים מאוד ושורצין על הארץ ע״כ וזה כפי׳ הערוך שרצים או אולי לדעת התוספ׳ מל״ע کرز עוף בן שנה רק הם מכנים את העוף הקטן ביותר ע״י כרזי, ורמ״ל וה׳ לעווי העתיקו כרזי Amphibien וכבר דחה זו הדעת ה׳ לעוויזאהן זאאלי׳ 296 ע״ש אולם גזרתו מן כרזבא אין נראה לי עיי״ע כרזוב] —

כָּרוֹז (בל״ע ופ׳ کراز Krug בקבוק ולדעת ר״ב מל״י κρωσσός (Wasser-, Aschenkrug בויקר׳ רב׳ בצו פרשת אהבת צדק (פ״י) ככלי אין הפץ בו (ירמי׳ כ״ב, כ״ח) רב חמא ב״ר חנינא אמר כי כרוז של מימי רגלים ר׳ ישמעאל בר נחמן אומ׳ כי כרוז של מקיז דם. — (א״ב פי׳ בל״י מין כלי מיוחד לבלנים ולמי רגלים ולהקזה). *[אחי״ה בנו״ג רחב״ח אמר ככדין של מי רגלים ר׳ שמואל בר נחמן אמר ככדין של מקיזי דם ע״כ והוא העתקה של ל״י הנ״ל שמורה ג״כ כד Wassereimer ובפסיקת׳ דר״כ פ׳ שובה (צד קס״ג.) והובא בילק׳ ירמיה ר׳ רמז ש״נ גרס ככלי של מימי רגלים . . ככלי של מקיזי דם ועיקר הגי׳ כבערוך] —

כָּרְזוֹב (אולי כמו ארזבונית, הרזבנית מל״י ἐρυσίβη מין חגב Heuschrecke עיין בח״א, רע״ז) ושקמותם בחנמל (תהלים ע״ח, מ״ז) תרג׳ בכרזובא. *[אחי״ה ורש״י וראב״ע (בשם חסאון) פירשו חנמל ג״כ בפתרון הארבה ומדרשו עיי״ע בחנמל ובלקח טוב בשמות ט׳, כ״ג ועיין בהערת המו״ל. וכן תר״י א׳ החגב (ויקרא י״א, כ״ב) כרזובא דהיא נדונא וגי׳ רבינו עיין בע׳ כורכה ב׳. ומזו המלה פי׳ החי׳ לעוויזאהן כרזי עיי״ע ובזו השטה הלך החי׳ לעווי בעמת״ר ח״א, 386 — ועוד נ״ל כי עיקר הגי׳ כרזוך והוא מל״פ جراسك، جراسك، جرواسك מין חגב הנקרא Heupferd ועוד עיי״ע כרסנית] —

כָּרַזִים (שם מקום Χοραζίν, Χωραζίν) בפ׳ כל קרבנות הצבור בגמ׳ אין מביאין לא מבית הזבלין (מנחות פ״ה. במשנה) ר׳ יוסי אומר אף חיטי כרזים וכפר [2]) אחים פי׳ מקומות הן. *[אחי״ה בנו״ג א״ר יוסי אף חטי כרזיים וכפר אחים ובתוספת׳ מנחות רפ״ט ר׳ יוסי אומר אף חיטי ברחיים וכפר אחום ובתוספות מנחות שם ד״ה תנאי הגי׳ חיטי

[1]) ועל שם זה נקרא המלאך אכזריאל עיין ערכו בח״א, פ״ד. [2]) בדפ״ר בט״ס וכפרק!

ברזיים וכפר אחים ובלי ספק גי׳ רבינו עיקר כי כרזים הוא מקום הרשום בתחלת הערך ובא זכרונו בספריהם (מתתיהו י״א, כ״א, לוקוס י׳, י״ג) ובפשיט׳ נכתב כְּרַאזִין עיין וויענער רוו״ב ח״א 228 ונייבויער 220 ושם ההשערה כי כפר אחים הוא כפר נחום ובאמת לפי עדות היעראנימוס היתה תכונת כרזין כערך שני מילין קרוב לכפר נחום Capernaum וא״כ כפר אחום של תוספת׳ מנחות צ״ל אחום שהוא מישובש מן נחום ועיי״ע אגין וע׳ כפר ועוד עיי״ע כורסאיי] —

כרזל (= כַּרְזִילָא בל״ם רועה צאן Schafhirt) בר״פ הכונס צאן לדיר בגמ׳ הניחה בהמה (ב״ק נ״ו:) אורחיה דרועה[1]) למימסר לכרזיליה[2]). „פי׳ [רועה שתחת ידו כי][3]) הרועה הגדול מקבל מבני אדם ויש לו אחרים תחת ידו שמוסר להן הבהמות ויוצאין ומרעין אותן ביער (וכרזלא) [צ״ל וכרזילא] לרועה כמו (ב״ב כ״א סע״א) ריש דוכנא[4]) למלמדי תינוקות״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח בשט״מ ושם ג״כ בט״ס ברזילא ועוד האריך שם ר״ח ע״ש. ועיקר הגי׳ כגי׳ רבינו וכ״ה כרזילא או כרזולא בל״ם ופי׳ רועה צאן וכן ענין התרג׳ בשה״ש א׳, ח׳ ועיין מ״ש בע׳ ברזל ח״ב. קפ״ט ושם בט״ד כרזוילא וצ״ל כרזילא, כרזולא] —

*כַּרְזִימִין (פי׳ כמו גרוזמי מל״י החדשה הרשום׳ בח״ב, שס״ב או יותר טוב מל״ר אמצ׳ grutum פי׳ פרפראות ע״ש ח״ב 362 ,Naschwerk Nachtisch) באסת״ר פ׳ גם ושתי: אמר הקב״ה לא עשאתי בני ככרזימין הזה שבא באחרונה וכו׳ . . הלואי עשאוני ככרזימין הזה שבא באחרונה וכו׳ ובפתיחתא פי׳ י׳ באיכ״ר אי׳ כגרוזמי וזה העיקר עיי״ע הנ״ל ואז הוא מל״י האמצ׳ γαρίσμιον פליישער בהוספותיו II, 455.

* כרזניתא מפעל כרז עיין גי׳ רש״י ב״מ מ׳: וצ״מ: עיי״ע ברזא א׳ בח״ב קפ״ח, בהערה 4.

* כּוֹרַח, כּוֹרְחָא, כָּרְחָא (מל״ע كره פי׳ חזקת היד ובלי חפץ ונגד רצון Zwang, Un-, Wider-wille) אבות פ״ד מכ״ב על כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה חי וכו׳. קידושין מ״א סע״א מה לגירושין שכן ישנן בעל כרחה, גיטין כ״א. בין מדעתה ובין בעל כורחה . . דמדעתה אי׳ בעל כורחה ליתא. תוספת׳ ב״מ רפ״ז א״ל מדעתו . . אומר לו על כורחו (כן הוא בכ״י אירפ׳ ובנו״ג על כרחו). תר״י ב׳ בראשית מ״ד י״ח על כורסיה דאבא, ותרג׳ בחזקה (שמואל א׳, ב׳, ט״ז) בעל כרחך ופי׳ כולם שלא ברצון ובחזקה וכן ענין מלה ערבי׳ הנ״ל וגם בערבי מושך אחריו מלת על דרך משל אומרים עשה שלא כרצונו: فعله على اكراه וכן נאמר בל״ע החדשה: طوعا او كرها פי׳ ברצון או שלא ברצון, והפעל ממנו בב״ר ר״פ ע״ה דרש הכריעהו (תהלים י״ז, י״ג) הכריחהו לכף זכות. ומזה השרש נאצל כָּרָה עיי״ע וע׳ כר ד׳, ובל׳ עברי מאוחרת הכרח. הכרחי עיין בספר הגדרים צד כ״ב.

☞ כַּרְטֵים (בל״י ὁ χάρτης; בל״ר charta וממנו בל״ם כַּרְטִיסָא וכן בל״ע قرطاس Karte, Schriftstück, Wechsel) כתובו׳ דירוש׳ פ׳ הכותב לאשתו (ספ״ט דל״ג ע״ג) (דבר נש מימר) [צ״ל אורחא דבר נשא מימר] אבד כרטים עבד חורן פי׳ בל״י ורומי אגרת ושטר. *[אחי״ה בנו״ג אבד כרטיסו, ושם איזה פעמים כהן דמר אבד כרטיסן עבד חורן, ושם: צריך מימר לבר מן כרטוסה קדמיה דאית לי גבך, ופי׳ כרטים נייר והושאל לשטר כמו קרטס בקו״ף עיי״ע קרטס ה׳, ו׳] —

כָּרַךְ [מל״ם ענין הלאטה ועטיפה וסבוב -ein-, um hüllen, umwickeln; כֵּרְכָא Gebund כְּרָכָא Matte; כְּרַכְתָּא Kreis, Zaun עיי׳ בפנים ובהוספות] בסוף כלאים (פ״ט מ״ד) תכריכי המת ומרדעת של חמור אין בהן משום כלאים. ירושלמי (כלאים פ״ט דל״ב סע״א) במתים חפשי (תהלים פ״ח ו׳) כיון שמת אדם[5]) נעשה חפשי מן המצות[6]). בפ׳ אין עומדין (ברכות פ״ה מ״א ד״ל:) אפי׳ המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ואפי׳ נחש כרוך על עקבו לא יפסיק. בילמדנו בריש וארא (וכ״ה בתנחו׳ שם רסי׳ ד׳) מה ראו חכמים להקיש כריכת נחש למלכות אמר ר׳ שמעון[7]) בן פזי דכתיב (ירמי׳ מ״ו, כ״ב) קולה כנחש ילך כי בחיל ילכו ובקרדמות באו לה[8]) מה [ה]נחש מלחש והורג אף המלכות מלחשת והורגת . . דבר אחר מה הנחש הולך מעוקם אף המלכות מעקמת דרכיה[9]) — כרכי דזוזי[10]) (שבת

---

[1]) כ״ה בכ״י ערוך. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ה״ב ל״ד וכ״ה, ובדפ״ע בכורזליה ובנו״ג לברזיליה. [3]) השלמתי מתוך שט״מ בשם ר״ח אשר ממנו הועתק הפי׳ הזה. [4]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד וב״ר וכ״ה בע׳ דכן (ח״ג נ״ז) ובדפ״ר ופיזי׳ בכאן דיכנא וצ״ל דוכנא כברא״מ וכ״ה בשט״מ. [5]) בנו״ג שאדם מת אבל בנדה ס״א: אי׳ כגי׳ רבינו. [6]) ועיין פי׳ הר״ש שהביא זה דנדה אבל בפי׳ מהר״י בן מ״צ פי׳ כבערוך ולא הזכיר לא את הערוך ולא את הירו׳. [7]) בנו״ג ר׳ יהושע. [8]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו, ובדפ״ע קטוע. [9]) בתנחו׳ בלשון יותר ארוך ע״ש. [10]) בכ״י ו״ו א׳. וה״ב זה הציון הוא מהמשך הערך אבל בכ״י ו״ו ב׳ ול״ד הוא ע׳ בפני עצמו וכ״ה בדפ״ע אבל מכח שפי׳ רבינו בע׳ בד א׳ פי׳ מחצלאות כרוכות

י"ט: קנ"ו:) כבר פירשנו בע' (כר) [צ"ל בד][1]. כשלשה (פרקים) [צ"ל תריסין][2] פ' כ"ד בכלי׳ (מי"ד) תכריך נבלי בני לוי[3]. פי' עור שמכריכין בו כלי השיר של לוים[4]) ושל תכריך הכלים[5]) פי' לשמור בו את הכלים כגון הסכין והמספריים והמחט[6]). בפ' השותפין בגמרא ולא את הטרקלין[7]) (ב"ב י"ד רע"ב) דכריך מיניה פורתא וכריך מלעיל[8]) פי' „לאחר שהיה כרוך כולו[9]) חוזר וכורך מסופו לבדו כרך מעט כשיעור שיכנס [האחד][10]) ויושב בריוח באותן שני טפחים"[11]). בפ' אלו מציאות (ב"מ פ"ב מ"א דף כ"א.) כריכות ברשות הרבים פי' כריכות הן אלומות קטנות. והאלומות[12]) נוטל ומכריז (שם כ"ב סע"ב) פי' הן גדולות[13]). בסוף הלכה קמ' דאלו מציאות (שם באמצע הדף) כרכתא מאי א"ל אסירן. פי' כגון שאם בעל התמרים עושה גידור פסיפס[14]) ברשות הרבים תחת דקלין הנוטין[15]) כדי שיפלו התמרים שמשיר הרוח בתוכו מאי אעפ"י שברשות הרבים הוא כיון דהקיפו מחיצה בשביל תמרים הנושרין אסור דגלי דעתיה דלא הפקירן ולא מחל. פ"א „אם היו דקלים מוחזקין ליתמי דלאו בני יאוש נינהו או דקלין בכרכין דלא שכיחי בהו שקצים למיכלינהו אסירי[16]). פ"א דקלים הרבה שמוקפות גדר"[17]). הדורות כרוכות וחדוקות[18]) (חולי' נ"ט:) כבר פי' בע' הדר. בס"ג דפ' ארבע מיתות (סנהד' ס"ז:) אמר רב אשי חזינא ליה לאבוה דקרנא דנפיץ שדי[19]) כריכי דשיראי מנחיריה. והנה אנחנו מאלמים אלמים (בראשית ל"ז, ז') תרג' ירוש' מכרכין כרכוון. *[אחי"ה בדפ' אמ' כרכון ובמתורגמן מכרכן כירוכין ורש"י בב"מ כ"א. ד"ה כריכות הביא תר"י מכרכן כריכן וכ"ה בשם רש"י בתוי"ט ב"מ רפ"ב אבל בנו"ג בתר"י א' וב' מפרכין פירוכין וכתב בהפשב"ע וז"ל וצריך אני לומר דטעות נפל בדפוס ושמו פ"א תמורת כ"ף ע"כ אבל נעלם מעיני הגאון כי גם בירו' חגיגה פ"ב דע"ז רע"ג מוכח שהגי' בכ"ף וז"ל שם רב אמר תאלמנה שפתי שקר (תהלים ל"א, י"ט) יתחרשן יתפרכן ישתתקן יתחרשן וכו' יתפרכן כמה דאת אמר והנה אנחנו מאלמים אלמים ע"כ וכ"ה בשנוי קצת בב"ר ר"פ א' ע"ש ובלשון יותר מדויקת הובא זה בשם ב"ר בילק' תהלים רמז תשט"ו תאלמנה שפתי שקר אמר רב הונא משום בר קפרא יתפרכן יתחרשן ישתתקן יתפרכן כמד"א והנה אנחנו מאלמים אלמים וכו'. ובערוך ע' פרך ג' הובא ג"כ בריש ב"ר אתפרכן המד"א והנה אנחנו מאלמים אלמים פי' ענין קשירה ע"כ ועוד עיי"ע אלם הרי שהיו גירסות בכ"ף ובפ"א ובידי משה בב"ר מצאתי וז"ל אתפרכין ובירוש' גרס יתכרכין והוא מלשון כריכות בגמ' והוא פי' של אלומים ע"כ הרי שלפי עדות בעל ידי משה היה כתוב גם בירוש' בכ"ף. וכריכה פי' ג"כ ענין אגידה וקשירה וכן פירש"י במנחות ע"א. במשנ' כריכות: אלומים קשורים ועיין תוספ' שם ע"ב. ד"ה כריכות שהשיגו עליו אבל ראה היישוב בהפשב"ע ותוי"ט בב"מ רפ"ב ובמנחות פ"י מ"ט. וכפי' רש"י מצאתי גם בפי' רגמ"ה כ"י למנחות (בקובץ כ"י אנגי' דף כ"ב סע"א) כריכות: עומרין קשורין ע"כ ועיי"ע צבת ג'. ושם הובא כריכות מעירובין פ"י מ"א ולא פי' אבל ברש"י בעירובין צ"ז. ד"ה כריכות דכריכן טובא פי' כי הדדי ואין ב' ב' קשורים ע"כ כלומר כולם באגודה אחת ובתוספת פאה פ"ג הוזכרו כריכות עם אמרים. וכן נאמר כריכות על הגדיש עיין ירו' פיאה רפ"ה דף י"ח ריש עמוד ד' ועיין ר"ש ברפ"ה דפיאה. ובענין ב"מ כ"ג רע"א עיין ערך מנשתפא. וכן ענין כרך (תוספתי מעשר שני פ"ד) וּכְרִיכָא בל"ס פי' קשירה ואגודה Bund, Bündel וכ"ה בל"ס

וכו' נראה בעליל ששייך לזה הערך ודע כי כל הפי' הנ"ל הועתק מפי' ר"ח (נדפס מחדש בש"ס ווילנא) וגם בפירוש ר"ח הגי' כרכי דזוגי כגי' רבינו בע' בד א' וש"נ השינויים וכבר רמזתי על ע' כרך ב' של דפוסים ואצלי הוא כרך א' — ובענין גזרת כרכי עיין מ"ש בהוספותי למטה. [1]) בד א' בח"ב, י"ג. [2]) וכ"ה לנכון בדפ' אמ'. [3]) וכה"ג בר"ש ברע"ב ובנו"ג ושל תכריך ושל נבלי בני לוי. [4]) וכ"ה בר"ש בשם עצמו. [5]) נ"ל שצ"ל ס"א ושל תכריך הכלים ובמשניות נ"ב ס"א ל"ג ועיין תוי"ט וחידוש שלא העיר על הערוך וכן נעלם מעיני הגי' בהשב"ע כי רבינו גרס גם ס"א רק בסדר הפוך. [6]) ופי' הרמב"ם בנא"י עיין בתוי"ט שם ופי' רה"ג נפקד לזו המשנה. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ול"ד ובדפ' וויניצי. [8]) בנו"ג ביה . . וכרכיה לעיל, ובכ"י ש"ס קצת בע"א עיין ד"ס במקומו. [9]) בפי' כ"י רגמ"ה: כולו עומד אחד היה. [10]) וכ"ה בפי' רגמ"ה. [11]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה וסיים ומנח ליה לאותו כרך קטן על הכרך גדול וכו' מוכח מזה שגרס כגי' כ"י ש"ס ומנח ליה לכרכיה. [12]) בנו"ג והאלומות בין ברה"ר בין ברה"י. [13]) וכ"ה בפירש"י במשנה ובדף כ"ב סע"ב. [14]) פי' גדר של אבנים ועיין פירש"י שהלך בזו השטה. [15]) בכ"י ו"ו חניטין. [16]) בזה הפי' כיון רבינו לאיבעיא בגמ' שם יתמי דלא בני מחילה נינהו מאי וכו' ועוד עיי"ע באג. [17]) וזה כיש שפירש שהובא בשט"מ בד"ה והשתא וע"ש קרוב לזה הפי' בסוף אותו הדבור שם וי"מ כריכתא מוקפת גדר וכו' ועוד עיין בחי' הריטב"א. ועתה מצאתי מפורש כן בפי' ר"ח (בש"ס ווילני) ב"מ כ"א סע"ב וא"כ מן פ"א הראשון עד גדר הועתק משם. [18]) כ"ה בדפ"ע ובכ"י ו"ו וחרוקות ועיי' שנויי הגירסאות בע' הדר בח"ג, קפ"ז בהערה א' ושם בט"ד כרך ב' וצ"ל ב' והיינו אצלי כרך א'. [19]) בנו"ג ושדי.

כרכא פי' צרור ומזה גם בב"מ ל"ז. כמי שהפקידו לו בכרך אחד ושם הקבוץ בשני כריכות עיין פירש"י. ואולי מזה הפעל כרך פי' לקח בצרור אחד שבת ל"ד סע"ב ומנחות פ"ז. כרוך ותני ופירש"י בשבת כרוך ותני שני הדברים בכרך אחד בתורה אחת. ועוד בל"ס עטיפה das Umwickeln מנחות ל"ט. חוט של כרך ועיין למטה הפעל. ועוד בל"ס ספר שעליו נאחזים בתכריך Heft, Buchrolle ובפשיטה הועתק גליל (Rolle) שה"ש ה' י"ד ועוד מגלה (יחזקאל ב', ט'; ג'. ב'. ג') ע"י כַּרְכָּא, ומזה בב"מ כ"ט סע"ב לא יקראו בו ג' בני אדם בכרך אחד ובירו' ב"מ ספ"ב ד"ח רע"ד ולא יקרו בו ג' בכרך אחד כלומר בספר מכורך או במגילה שנגללה דפיה. והקבוץ רות רבה פ' והנה בועז: הרי היא כתובה בין הכרכים שנאמר הלא הם כתובים על ספר דברי הימים כלומר מגילת אסתר וזכרון ספורה כבר כתובה בספרי דברי הימים למדי ופרס ורשומה היא בין שאר ספרי המלכות ובירו' מגיל' פ"א ד"ע ע"ד הגי' הרי היא כתובה ומעלה בארכיים הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס ע"כ ולפי זו הגי' היא Archiv, ἀρχεῖον עיי"ע ארך (ח"א, רפ"ז) — ועוד השם כרכתא ב"מ כ"ב: לפי פי' רבינו ורש"י גידור, גדר ונזרוהו מל' כריכה ולפע"ד אין זה מן המושג הזה כי אם מל' צביעין (zabisch) כְּרִיכְתָּא ומל"פ היקף ועיגול Krois, Umzäunung או מל"י ורו' circus, κίρκος והראיה כי תרג' כל גדרותיו (תהלים פ"ט, מ"א) כל כרכוי ועיין רש"י בבמד' שהבאתי בע' הבא ועוד עיי"ע כָּרִיךְ וגם כרכי דזוזי שבת הנ"ל אין ענינו כְּרִיכָה כי אם מל"ע מחצלת של קנה Rohrmatte אבל כרוכה א' שנסדר בע' מיוחד שייך לכאן עי"ש. — והפעל בקל בינוני בשבת קל"ג סע"א כּוֹרֵךְ ושם קל"ג: כורכו, פסחים קט"ו. ירו' חלה פ"א דנ"ז: היה כורך עיי"ע זכר א'. תוספת' שבת פ"ב היו כורכין, ושם פ"ח (ט') כדי לכרוך, ועיין תוספתא מגילה פ"ד (ג'), תוספתא סוט' ר"פ ט"ו. בינוני פעול ברכות פ"ה מ"א כָּרוּךְ ובהשאילה כרוך אחריו חולי' ע"ח: ע"ט. פי' ענין דבוק וחבור anhängend — וכן וכורכין את שמע תוספת' פסחים ספ"ב (ג'), פסחים פ"ד מ"ח ושם בגמ' נ"ו. כיצד היו כורכין את שמע אומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ולא היו מפסיקין ופירש"י וכורכין: מדבקין ועש"ה. ולנקבה כְּרוּכָה קידושין ס"ו. והקבוץ זכר שבת נ"ב. יוצאין כְּרוּכִין... אין יוצאין כרוכין, ספרי עקב פ"ט ככר ומקל ירדו כרוכים מן השמים ועיין למטה. שמ"ר פל"ג היו כרוכין זה בזה פי' היו מעורין ודבוקין זה בזה. ולנקבה כְּרוּכוֹת חולי' הנ"ל. יומ' ל"ח רע"א עמד הוא וכרכה פי' וחבקה וכן כרכתיה בע"ז י"ח רע"ב. יומא ע"ח: כריך סודרא וכו', תענית כ"ב רע"א כרכינהו ושקלינהו. שבת ק"י. כרכיה חיויא, ירו' תענית פ"ג דס"ט. כריכא עליה, ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ד כריך עליה, ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. כריך הוה וכצ"ל בירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ג תחת בריר, ירו' ב"מ רפ"ב ד"ח סע"ב עיי"ע מקטורין. שבת קכ"ט סע"א היכא דכריך זיקא פי' במקום שמגלגל ונשף הרוח. וכן תרג' תסוב (משלי כ"ו, י"ד) דְמִכְּרַךְ וכן בפיעל תוספת' כלי' ב"מ פ"ט מכורך בו את המטה עיי"ע מזרן. ירו' חגיג' פ"ג דע"ט. ויכרכינה בסיב וכצ"ל שם ספ"ב דע"ח: תחת מ"ד בסיכ'. ובפועל ויק"ר פל"ה הסייף והספר ניתנו מכוּרָכִין מן השמים וכו' ושם הככר והמקל ניתנו מכורכין וכו' ובספרי כרוכים מן השמים עיין לעיל ובע' סיף ושם כרוכין זה בזה. בנפעל יומ' ס"ט רע"א שמא תִיכָּרֵךְ וכו' ירו' תרומו' ספ"ח דמ"ו: יִכָּרֵךְ המת בסדינו ועיי"ע תכריך. אפעל ב"ר פל"ג מכריך כחדא מחצלא וכו' והמלות ולאט, וילט, לוטה, חפו מתורגמין בזה השרש עיין במתורגמן ואצל הח' לעווי הדוגמאות. ובאתפעל בקהל"ר פ' טובה חכמה ורישיה מִיכְּרֵיךְ (ת' נבלעת) פי' ראשו היה עטוף] —

כְּרָךְ (בל"א כְּרַכָּא או כל"ס כַּרְכָּא עיר מוקפת חומה ובדרז"ל רק ע"ג גדולה eine mit einer (Veste, Burg umringte Grossstadt בפ' הרואה (ברכות פ"ט מ"א דנ"ד.) הנכנס לכרך. בריש מגילה (פ"א מ"א) כרכין המוקפין חומה. ערים גדולות (ו)בצורות (יהוש' י"ד, י"ב) תרגומו קירוין רברבן וכריכן [1]. — (א"ב פי' בל"י עיר מוקפת חומה). *[אחי"ה כונת ר"ב לל"י χάραξ פי' מצוד, מצור וכן העתיקו ע' זקנים מצוד (קהלת ט', י"ד) מצור (דברים כ', י"ט) סוללה (ישעי' ל"ז, ל"ג; יחזק' ד', ב' כ"ו, ח') והנכון כי היא ל"ס הנ"ל כאמור ובזה המשקל כרכא. יומ' נ"ג רע"ב תענית כ"ב רע"א, חולי' נ"ו: — וכ"ה בל"ע ונאמר גם על מקום קטן אבל בדרז"ל הורגל יותר על עיר גדולה תרג' עיר ואם בישראל (ש"ב כ', י"ט) קרוא דהיא כרך רב ואמא בישראל ותרג' עיר (תהלים ק"ח, י"א)

[1]) בנו"ג כריכן כלי מקרא בצורות.

כרכא רשיעא וכיון לעיר רומי וכ"ה בכ"י וכן תר"י ב' מעיר (במדבר כ"ד, י"ט) כרכא מחבלא (בתר"י א' מרודא) ורומי הרבה פעמים מתואר ע"י כרך (כמו בל"ר urbs עיר היינו רומי) סנהד' כ"א סע"ב ירו' ע"ז רפ"ג דמ"ב ע"ד כרך גדול שברומי ובפסחים קי"ח סע"ב כרך גדול של רומי כ"ה בכ"י מ' ובאה"ת וכ"י ילק' ישעי' כ"ג (ד"ס קפ"ט: שברומי וכ"ה בדפוסים הישנים ונשמט בדי באסיליא מן הצענזור וכן נשתנה מן הצענזור בשבת נ"ו: ובכ"י ש"ס אי' נבנה כרך גדול שברומי ובדפו' הישנים של רומי, ילק' ריש חקת עתיד לדחוף שרה של כרך גדול ממחיצתו. ספרי עקב פ' נ"ב עמד רמילו ורומולו (Remus, Romulus) ובנו שני כְּרַכִּין ברומי. כתובות ק"י רע"ב ישיבת כרכים קשה, ערכי' ל"ג: כרכים גדולים, והפכו כפרים קטנים ועיין ערך חגיגה י"ג: ועיין ערך בן כפר, בן כרך (ח"ב, קט"ז), סנהדרין צ"ה, כרכי עממיא דכבשית, תרג' אונקל' ובטירתם (בראשית כ"ה, ט"ז) ובכרכיהון, במבצרים (במדבר י"ג, י"ט) בכרכין, והערים בצרות גדולות מאד (שם פ' כ"ח) תרג' וקירויא כריכן רברבן לחדא ועיין רש"י לזה הפסוק וסיים ובל' ארמי כריך עגול ע"כ וא"כ גזרו מע' הקודם. — ועוד בצרוף עם שמות המקומות ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד כרכה דבר הזרג ובתוספת' שביעי' פ"ד בכ"י אירפ' כורכא דבית חרב, ותוספת' שביעי' שם כרכא דבר סינגורא וספרי סוף עקב וילק' שם כרכא (כרבא) דבר סנגרא ובירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג בט"ס ברכה רבא ובר סנגדא ובתוספ' שם בכ"י אירפ' וכפרא דבר סנגרא ועיי' נייבויער 18 — והרבה פעמים בא הקבוץ בצרוף ים: כרכי הים ברכות ו': ס"א, שבת כ"א, נ"ד: צ"ה, עירובי' י"ח, ר"ה כ"ו, סנהדרין ק"י: נדה מ"ה: ב"ר פל"א במד"ר פי"ט שהש"ר פ' משכני אכדר"ן פ"ד, במקום אפריקי דאי' בר"ה שם גרס רבינו בע' קשיטה: כרכי הים, ובמקום ערביא בר"ה שם גרס כ"י ש"ס ב' כרכי הים מזה יש לדון כי כרכי הים היינו ערים בחוף ים האמצעי Küstenstädte des mittelländischen Meeres השייכין לאסיא קטנה ועיי"ע אפריקי ומ"ש בח"א רמ"ד ובע' זפירין בח"ג, שי"א. ולפע"ד גם גליא אשר הלך שמה ר"ע (ר"ה שם) היא אי Galata בים האמצעי או Galatia שנקרא ג"כ Γαλλίαν (Γαλλογραικία) באסיא קטנה עיין וויענער רוו"ב 384 וישבו שם גם היהודים (בן מתתיהו על הקדמוניות ט"ז, ו' ב')] —

כְּרַךְ (מ"ע כרך א' פי' כורך ידו במפה ואכל פתו Brot essen mit einer Serviette umwickelten Hand) בפ' מי שמתו בגמ' בעל קרי (ברכות כ"ב: כרכי[1]) ריפתא בהדי הדדי פי' אכלו לחם ביחד. *[אחי"ה וכנ"ה בתענית כ"ג סע"א יתיב קא כריך ריפתא ושם כ"ג רע"ב יתיב וכרך ריפתא ולא אמר להו לרבנן אותובו[2]) כרוכו ריפתא[3]), ושם בכ"י מ"ט לא אמר לן מר כרוכו ריפתא וכו'[4]) חולי' ק"ה: כרך ריפתא וכו' כה"ג בע' יַבָּל ע"ש, שבת ל"ג: ב"מ ק"ז: עיי"ע דר ג' ח"ג, קל"ד. תר"י א' לדברים ל"ב נ' ובעו שושביני למיכרך ריפתא, ודע כי רבינו בע' בל (ח"ב, צ"ג) פי' (עפ"י פי' רגמ"ה כשהוכחתי) דקא אכלי בבלאי (חולי' ק"ז): כרכי ידיהו בחמת ישן ואכלי בלא נטילת ידים ע"ש, ועיין ג"כ פירש"י חולי' ק"ז סע"א ד"ה במפה, לכן פי' כרך אכילת לחם בלא נ"י ע"י כריכה במפה וכן דעת ה' לעווי ועוד י"ל כי נקרא על שם כריכת מטפחת קטנה שקושרין סביב לצואר שלא יתלכלכו הבגדים עיין מ"ש בע' אפסחתיה בח"א, רכ"ה] —

כרך לבנון (וצ"ל כרסילכנון בל"י χρυσο-λάχανον מה. (Gartenmelde נפיק מנהון כרכי לבנון (ירו' כלאים פ"א דכ"ז.) נוסחא משובשת היא עיי"ע קרסולכנון. *[אחי"ה אבל בע' הנ"ל שכח ר"ב להביא המלה אך הביאה בע' שזף בשם רבינו שמשון אבל לפנינו אי' בפי' ר"ש לכלאי' פ"א מ"ד בשם הירו': קירבי לבנין ובנו"ג בירו' כירבי לבנון ובכ"י ו"ו ל"ד ה"ב כורסין לבנין ובכ"י ב"ר כורסי לבנון ובכ"י ק"ט בורסיה לבנן ובדפ"ע משובש עוד יותר אבל בדפ"ר הגי' לנכון בתיבה אחת כרסיבלנון וצ"ל כרסילכנון[5]) והיא היא המלה היוני' שרשמנו והוא בלעז אטריפצ"י (לפי' גי' דפ"ר) בלאי"ט Melde, atrepice טל"י ἀτράφαξις עיין פפלנצי' ללעף 337] —

כָּרֵךְ (לפע"ד מל"ס כֵּרְכָא פי' כוס Trinkglas) ירו' שבת רפ"ח די"א, וירו' שקלים רפ"ג דמ"ז סע"ב מהו לשתותן (שיעורן של ד' כוסות) בכרך אחד . . הרא אמרה אפי' שתיין בכרך אחר יצא ובפסחים בבלי ק"ח: אי' שתאן בבת אחת יצא

---

[1]) כ"ה בדפ"ר, ובשרפ"ע כרכו ובנו"ג כריכו. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ש"ס ובנו"ג איתו. [3]) בכ"י הנ"ל עיין ד"ס תענית צד ס"ט. [4]) ובנו"ג מ"ט כי כריך מר ריפתא לא אמר לן איתו כרוכו ובירו' תענית פ"א דס"ד סע"ב ולא אמר לון אתון כריכין. [5]) ובאו"ז הל' כלאים סי' רמז רנ"ו ברוסלינון.

ופירש"י עירה .ארבעתן לתוך כוס אחד ע"כ וכ"צ לפרש בכרך אחד (עיין פי' קה"ע לשבת ושירי קרבן לירו' שקלים) ונ"ל לגזרו מל"ס הנ"ל. ומי שפי' זה אחר זה אינו אלא טועה כי בזה אחר זה לא פליגי בבלי על הירושלמי ריצא עיין שירי קרבן.

* כּוֹרֶךְ (מל"ס כרוכא כמו כרובא חרב של מחרישה (Pflugeisen עיין מ"ש בע' ברך (ח"ב, קצ"ב: והלאה) לפי גי' רה"ג, ולפי גי' רבינו בע' חרב ב' וע' יצול.

* כְּרִיךְ (נלפע"ד מל"פ كُرْهٌ = كُرْهة، كُرْهجة Knoten, Absatz an der Pflanze) ויק"ר ר"פ ט"ו א"ר אבין משל לגנת ירק שהמעין לתוכה כ"ז שהמעין לתוכה היא עושה כריכין כך כל מי שהולך אצל אשתו נדה עושה בנים מצורעים פי' מרבוי המים נצמחים קשורים וקמטים בצמחים כך מרבוי הדם תבוא הצרעת כי הקמטים כעין קליפות ע"ג קליפות וכן פי' רש"י בחולי' נ"ט: כרוכות גילדי קליפה על קליפה. ומ"כ פי' ג"כ קשרין רק נראה שגזר המלה מפעל כרך א' והמשביר פי' Riedgras, carex ואחריו נמשך הח' לעווי, ובילק' תזריע רמז תקנ"ד הגי' היא עשויה ביצין ולעף בפפלנ"צ לא הביאו.

* כָּרִיךְ (פי' עגול (rund ב"ק נ': משום דקטין וכריכא פי' קצר ועגול מל"פ או יוני הרשום' בע' כרך א' ועיי"ע כרך ב'.

כַּרְכֹּב (מל"ט ופי' סובב מל' צביעין עיין גיזיניאוס, Einfassung, Rand) בזבחי' בסוף הלכה קמ' דקדשי קדשים (ס"ב.) איזהו כרכב רבי מאיר[1] אומר זה כיור ר' יוסי בר יהודה אומר זה סובב. *[אחי"ה נגררנו אחר סדר הערכים בדפ' אמ' אבל בדפוסי' הישנים וכן בכ"י ערוך נסדר זה הערך אחר ע' כרכום, וכרכב ל"מ (שמות כ"ז, ה; ל"ח, ד') הוא ותרגומו סובב והוא כדעת ר' יוסי וכ"ה בפירש"י בשמו' כ"ז, ה' סובב כל דבר המקיף סביב בעיגול קרוי כרכב והביא ראיה מחולי' כ"ה סע"א כל שעתיד לשוף . . ולכרכב וכן פי' וגרס בזבחים שם וכה"ג כרכב בפירשב"ם וברד"ק שרש כרכב ופירשו שם כלומר לסבב במחוגה וע"ש כל הענין והנה בע' כרכום גרס רבינו בחולי' ולכרכם וכן מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י בחולי' (בקובץ כ"י אנגי דף רצ"ד רע"א) וז"ל לכרכם לשון צרקל"ש ע"כ ושתי גירסאות ישנן בתוספת' כלי' ב"מ ספ"ב ורפ"ו, במקום הראשון אי' כל שהוא עתיד לשוף לגרר כרכב [וצ"ל לכרכב], ובמקום השני: ואם עתיד לכרכם עד שיכרכם ולשרטט עד שישרטט וכו', ונ"ל ששתי גירסאות הללו מול שתי דעות בזבחי' הנ"ל הן כי גי' לכרכב מקבילה לדעת ר' יוסי וגי' לכרכם מקבילה לדעת ר"מ ופי' לכרכב לסבב במחוגה ופי' לכרכם לצייר פרחים וצורות ע"י צבע אדום ככרכום. והנה רש"י בחולי' הלך בזו השטה לכן גרס לכרכר ופי' בציורים שקורין ניי"ל ע"כ ויש להסביר פירש"י מפירושו בשבת י"ח. ד"ה גפרית וז"ל תחת כלי כסף שמציירין בהן פרחים וצורות בחרט ומעשנן בגפרית והן משחירות וניכרות וקורין ניילי"ר ע"כ והוא ל"צ nieller, neller, schwarze Zierrathen einarbeiten והן הן משוקדים בל"מ עיין פי' לשמות כ"ה ל"ג ומ"ל לשבת שם, וא"כ לכרכר לדעת רש"י הוא מלשון כיור בזבחי' הנ"ל שפי' שם ציורים, וזה כשטת רבי (או ר"מ לגי' הערוך) אבל בפירשב"ם ובפי' רגמ"ה הנ"ל קשה לי להעמיד שטתם אליבא דאחד משני תנאים בזבחים כי רשב"ם גרס יכרכב ופי' כל"ט כרכב סביב המזבח ע"ש בכ"ז סיים בזה"ל בליטות וציורין שבכלים וגומות שעושין בהן קרוין כן ע"כ וקשה אם כדברי ר' יוסי גרס האיך מפרש כדברי רבי (או ר"מ) וכן קשה לי על פי' רגמ"ה שגרס כרכם וא"כ לדעת רבי (ר"מ) מכוון כלומר ציור בצבע כרכום ובכ"ז לועז צרקל"ש פי' בל"צ cercles מחוגה והיא כדעת ר' יוסי וצע"ג. — ובזבחים שם אמר רב נחמן בר יצחק תרי (כרכובים) הוי חד לנוי[2] וחד לכהנים דלא נשתרקו כלומר שלא ימעדו רגליהם בעבודה, ושם: איזה כרכוב (ובירו' שקלים ספ"ח דנ"א: איזהו כרכוב המזבח אמה ועיין תוספת' שקלים ספ"ג) בין קרן לקרן מקום הילוך רגלי הכהנים] —

כֶּרְכֵּד (פי' בל"י κερκίς, ίδος שבט של אורגים אשר בו שובטין החוטין Stab am Web-stuhl, Weblade, Spule) בפ' המוציא יין (שבת פ"א רע"א במשנ') זכוכית כדי לגרור[3] בה ראש הכרכד[4]. ובפ' כל הכלים (שם קכ"ב: במשנ') את הכוש ואת הכרכד[5] לדחוף בו[6] בפ' המצניע

1) בנו"ג רבי. 2) ובכתאב אלאסול לר' יונה הביא בשרש כרכב הגי' חד לגואי. 3) וכ"ה לפנינו וצ"ל לגרוד כדאי' בירו' ובע' גרד (ח"ב, שנ"ה ע"ש). 4) כ"ה לנכון בירו' וכ"ה במשניות פיז' ובריי"ף כ"י (ד"ס שבת צד פ"ו.) ובנו"ג כרכר וכ"ה בכ"י ערוך וכ"ה בע' גרד אבל סדר האותיות בערכים מורה כי עיקר הגי' בדלי"ת וכ"ה בכ"י ערוך ע' כש ג' ע"ש וכן מוכח מגזרת המלה. 5) כ"ה בכ"י ו"ו ולי"ד וכ"ה בכ"י ש"ס ובמשניות פיז' ובנו"ג לתחוב בו. 6) וכ"ה בירו'.

בגמ' המוציא ככר[1]) (שם צ"ב סע"ב) ובספרא בפ' חטאת חלב של יחיד (דבורא דחטאות פרק ט' פרש' ז') שנים אוחזין [במלגז ולוגזים][2]) בכרכר[3]) ושובטין פי' כרכר „יש לאורגים עץ או עצם שראשו חד ונקרא כרכר[4]) ודומה למחט של שקאין וכך שמו בלשן יון (כורכיתי) [וצ"ל כורכית][5]) מעבירו על השתי כשהוא מתוח לפניו ושובט בו החוטין ומקרב המבדילין בין שני חוטין העליונים והתחתונים ומיד נוחים להתפרק[6]) העליונים מן התחתונים ונפתחת נפש המסכת[7]) לירות בתוכה חוט הערב ואין זה אב אלא הרי הוא בכלל מסיך[8]) והמדקדק הוא המדקדק על חוט הערב כדי להידבק ולהלחץ[9]) עם חבירו וזהו בכלל אריגה". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח (שנדפס בכמה טעיות בש"ס ווילנא) שפי' כן על שובט הרי הוא בכלל מיסך מדקדק בכלל אורג (שבת ע"ה:) ויען שרבינו הביא זה הציון בע' שבט א' ופי' (בקצת שנויים קטנים) כמו כן לכן אולי נשמט מראה מקום על דברי הש"ס דשבת ע"ה: כמו שהעיר לנכון בעל ל"ע במ' שבת צד ס"ו: או י"ל כי רבינו ראה הפי' בענין כרכד בפי' ר"ח שהביא בדף ע"ה: והעתיקו כאן אף אם עיקר הפי' סובב על דף ע"ה: ודע כי בפי' ר"ח שם הודפס בטעות כדכר וצ"ל כבערוך בדפוסים (ולא כבכ"י) כרכד והוא הסמיכות מן הנפרד כרכית (כצ"ל ולא כרכיתי) שהביא רבינו בערך הנוכחי וידוע כי על רוב נכנתה בדר"זל מלה יונית מהסמיכות ולא מהנפרד ובש"ס בבלי ובכ"י ערוך אי' בט"ס ברי"ש בסוף וכ"ה כרכר בטעות בירו' שבת פי"ז רט"ז: וירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ד ובספרי ראה פ' צ"ז אבל לנכון כרכד בירו' שבת פ"ח די"א: ובירו' שם פ"א עיין הערה 3 ובירו' ע"ז ספ"ג דמ"ג ע"ג. ובעה"ק שנ"ב פי' דומה למחט של שקאין שטריק נאדי"ל או הוא שפולי' בל"א וכיון ללא"ש Strick-nadel, Spule ובאמת גם ל"י הנ"ל פירושה Haar-nadel, Spule] —

☞ כַּרְכֵּדוֹן (בל"י הרשומ' בע' כדכד פי' אבן טובה Karfunkelstein) מד' שמות רבה פרשת וזה הדבר אשר תעשה (ס"פ ל"ח) לוי יקינטון יהודה כרכדון פי' בל"ר מין אבן טובה. *[אחי"ה בע' כדכד הארכתי עש"ה ור"ב הגיה במקום כרדינון של נוסחאות כרכדון והוא אבן טובה הנ"ל וכ"ה בל"ס כַּרְכֵּדְנָא ועיין רימ"ז בט"ר ח"א 24 אולם יש לקיים הגי' בדל"ת כרכדנא עיי"ע הנ"ל ומ"ש] —

* כֶּרְכּוּז בחולין נ"ט: עיזא דכרכוז לדעת רימ"ז בט"ר ח"ב 100 שם מקום Χερχίς אבל עיין גי' רבינו בע' כרבין ומ"ש.

1 כְּרוּכָה (פי' מלשון כָּרַךְ א' והושאל לבני מעיים das Gewundene, Gewickelte, der Darm) בריש ויק"ר פרשת טוב מלא כף נחת (פ"ג) מכריסה לכנת מעיא ומכנת מעיא לכרוכא קטינא ומכרוכא קטינא לכרוכא עביא. — (א"ב אלו דקין של בני מעים והם כרוכים ונבדלים אצל הרופאים לעבים ולדקים). *[אחי"ה לפי זה כרוכא קטינא der Dünndarm, כרוכא עביא Dickdarm וא"כ שייך לע' כרך א' ובנו"ג מכריסא לבי מעיה מבי מעיה לכרוכת קטינא וכו' ובקהל"ר פ' החכמה הגי' בנת מעיא וצ"ל כנת מעיא כראי' לנכון בילק' קהלת רמז תתקע"ו ועיי"ע הדורא וע' כנת ומ"ש. — ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: וצם תרין יומין אפסק כרוכה ודמך פי' שנפסקו בני מעיו ומת ובירו' חלה פ"א דנ"ז רע"ג בט"ס אפסק ברובה. — ודע כי בל"ע זפק של עוף נקרא كارجه מל"פ كراجه ואולי יש איזה יחס ביניהם] —

2 כְּרוּכָה (מין חגב) ואת החגב למינהו (ויקרא י"א י"ז) תרג' ירושלמי כרוכה לזנוהי[10]). *[אחי"ה בנו"ג כרזבא והיא כמו כרזוב עיי"ע וכבר הגהתיה שצ"ל כרזוך ואולי בספרי רבינו גי' מוטעת היתה וצ"ל כרזכה. — ובסדר הערכים נגררנו אחר דפ' אמ' אבל בדפוסי' הישני' נכלל זה הע' בסוף ע' הבא אח"ז] —

כּוּרְכְּיָא (בל"ע كركى והקבוץ كراكى Kranich בל"ר grus) בפ' האיש מקדש בו בגמ'[11]) האיש מקדש את בתו (קידושין מ"ד סע"א) ריש לקיש צווח כי כורכיא[12]) ויצאה והיתה וליכא דמשגח[13])

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה בדפ' וויניצ' אבל בשדפ"ע נשמט מן ובפי' כל הכלים. [2]) וכ"ה בעי' מלגז ובתוספתי' שבת פ"ט (י'). [3]) בשבת ובספרא ובכ"י ערוך בכאן ובעי' שבט א' ובתוספתי' שבת הנ"ל הגי' בכרכר וצ"ל בדלת. [4]) בכ"י ו"ו ול"ד כרכר. [5]) בכ"י ו"ו כורכירי וצ"ל כורכידי ובכ"י ל"ד בלעז כורכורי. [6]) כ"ה נכון גם בעי' שבט א' ובדפ"ע בכאן להפרק ובפי' ר"ח הועתק בטעות ומרנחם (!) להתפרק. [7]) וכ"ה בפי' ר"ח וכצ"ל בעי' שבט במקום ונפתח שער. [8]) וכ"ה בכ"י ש"ס בשבת ע"ה: אבל בנו"ג מיסך וכ"ה בפי' ר"ח. [9]) כ"ה בדפ' אמ' ובד' וויניצ' ולהדחק ובעי' דק בי' אי' כדי להדחק ולהלחץ ובערוך דפ"ר פיז' ובאסיל בעי' הנוכחי: להידבק ולהלחם וצ"ל ולהחלץ אבל בפי' ר"ח יותר משובש כדי להרחיק ולהחלם וצ"ל כבערוך בעי' דק כדי להדחק ולהחלץ. [10]) כ"ה בכ"י ו"ו ובנו"ג לזניה ובדפ"ע למינה. [11]) כ"ה בדפ"ר. [12]) וכ"ה ברד"ק שרש סוס ובנו"ג כי כרוכיא. [13]) בנו"ג דאשגח.

ביה. וסיס ועגור (ירמי׳ ח׳, ז׳) תרג׳ וכורכיא וסנוניתא [1]. — (א״ב כן בל׳ יוני והוא עוף כמו עורב). *[אחי״ה ר״ב כיון לל״י κόραξ עורב וכ״ה ברמ״ל והנכון כי הוא מל״ע הנ״ל וכן פירש״י תרג׳ של עגור (ירמי׳ שם) גרואה בלע״ז = Kranich grue אבל בפי׳ בירמי׳ הביא זה התרג׳ על מלת סים וא״כ כצ״ל גם בפירש״י בקידוש׳ אבל מרד״ק שרש סוס ומפי׳ לירמי׳ מוכח כי לפניו היה כבר בפירש״י בקידוש׳ כדאי׳ לפנינו ובכתאב אלאסול לר׳ יונה (477 בהוצ׳ נייבויער) פי׳ ג״כ כורכיא מל״ע הנ״ל והביא ראיה מתרג׳ ירמיה שם. ובספר אהבת עולם לר״ש אלגזי גרס כורביא וזה רמז לגזרת ל״ר corvus עורב (לעוויזאהן זאאלאגיא 169) אבל אם גם היתה גירסתו כורכיא בכף י״ל שהוא ל״פ كركي עורב ועוד בל״פ كرغ Krähe — ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ה רע״ג בהדא כורכיא ט״ס וצ״ל סירקי כדאי׳ בירו׳ דמאי פ״ג דכ״ג ע״ג ובירו׳ ב״מ פ״ה ד״י ע״ג] —

* כַּרְכִיתָא כמו כריכתא מן כרך א׳ עיי״ע גרגתני א׳ ח״ב שנ״ד וע׳ נעתא.

* כְּרְכְתָּא עיי״ע כרך א׳.

כַּרְכּוֹם (בל״מ ובל״ס כּוּרְכְּמָא מל״פ كَرْكُم ובל״ע كُرْكُم בל״י ורו׳ κρόκος, crocus, Safran והפעל ממנו כַּרְכֵּם (mit Safran färben כורכמא רישקא (שבת ק״י. ב״מ ק״ז:) בע׳ רשק [2]. סירקן או כרכמן (כלי׳ פט״ו מ״ב) בע׳ סרק (ו׳). בסוף פרק א׳ [3] דחולין (כ״ה.) לשבץ לגרר [4]) ולכרכם ולהטיח. שבלת נרד וכרכום בפ״ק דכריתות בגמ׳ המפטם (כריתות ו׳.) *[אחי״ה וכ״ה בירו׳ יומ׳ פ״ד דמ״א ע״ד. וכנ״ה בב״ק פ״א. ירו׳ סנהד׳ פ״ב ד״כ רע״ג ירו׳ ב״ב פ״ה דט״ו. שדה מליאה כרכום והקבוץ ירו׳ ברכות פ״ב ד״ה רע״ד מליאה כורכמין. ירו׳ ב״ב ספ״ט די״ז: זורעין כורכמין בכרם. ירו׳ מעשרו׳ ספ״ה דנ״ב. כרכמין [צ״ל כורכמין] מהו שיהו מותרין משום ספחין. תוספת׳ מעשר שני פ״א בכ״י אירפ׳ כרכום (והוא במשקל ל״י). נדה י״ט. כקרן כרכום עיי״ע בר ב׳ (ח״ב, קס״ד:). שבת קל״ט סע״א עיי״ע כשות — ותרג׳ אהלים (משלי ז׳ י״ז) כורכמא וכ״ה בפשיט׳. ועיי״ע כורקמא במו״ע — ומזה הפעל כרכם וכגי׳ רבינו אי׳ בחולי׳ הנ״ל גם בפי׳ רגמ״ה כ״י עיין מ״ש בע׳ כרכב ועיין ר״ש בכלי׳ שם שהביא גי׳ הערוך. ושם מפורש או כרכמן בשם הגאון וז״ל שייפה אותן הכלים בכרכום וכונתו לפי׳ רה״ג בכלי׳ (בסד״ט צד 11) ושם אי׳ כלומר שיפה אותן הכלים בכורכום ע״כ ועיי״ע סרק ו׳ ושם הובא עוד כלי׳ פכ״ב מ״ט ועיי״ע כפת ד׳. — והרבה בצרוף פנים ובפרט בנתפעל ועניני מראהו נעשה אדום ככרכום מפני בושה או עצב ירו׳ כלאים פ״ט דל״ב: ירו׳ כתובות פי״ב דל״ה. ב״ר פל״ג נתכרכמו פניו של רבי. ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט. נתכרכמו פני ר׳ שמעון. ירו׳ קדושי׳ פ״א דס״א: ירו׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ג פסיקת׳ רבתי פכ״ג נתכרכמו פניהן של רבותינו. ועיי׳ עוד יתר דוגמאות בע׳ כרם ה׳ ועוד עיי״ע כרכם אחר ע׳ כרכמית אבל כאן עיקר מקומן] —

☞ כַּרְכּוֹם (= כרקום ע״ש Umschanzung, Boll-werk) תרג׳ ובנית מצור (דברים כ׳, כ׳) ותבני כרכומין עיי״ע כרקום. *[אחי״ה ובע׳ כרקום א׳ פי׳ ר״ב. ובכ״ף הגי׳ גם במתורגמן וכ״ה בכ״ף בתרג׳ איכ׳ א׳, י״ט ובנו כרכומין אבל בערוך הביא בע׳ כרקום תרג׳ דברי׳ בקו״ף וכ״ה לפנינו] —

☞ כַּרְכּוֹם (= בל״י χάλκωμα (התואר מן χαλκός) מן נחושת was aus Kupfer ist) תרג׳ יצוק נחושה (איוב כ״ח, ב׳) יתיך כרכומא. פי׳ כלכומא בל״י נחושה. *[אחי״ה וכן תרג׳ נחושה (שם מ׳, י״ח) לפי׳ גי׳ כ״י אצל הח׳ לעווי וכן בנו״ג בתרג׳ שם כ׳, כ״ד; ומ״א, י״ט ותרג׳ תהלי׳ י״ח, ל״ה. ובהעתקת ע׳ זקנים באיוב שם וכן בבראשית ד׳, כ״א; שמו׳ כ״ה, ג׳ אי׳ χαλκός] —

כַּרְכְּמִישׁ (עופרת (Blei, Bleierz בעט ברזל ועופרת (איוב י״ט, כ״ד) תרג׳ בקלמוס פרזלא וכרכמישא. *[אחי״ה וכ״ה בתרג׳ ירו׳ א׳ לבמד׳ ל״א, כ״ב להעתקת העפרת והוא בל׳ סנסקריט kriku וממנו בל״פ قرقسون ומלת מיש הוא ל״פ مس נחושת עיי׳ פערלעס במ״ע מהרז״ף חט״ז ש״א — בכ״י ש״ס פסחים קי״א רע״ב כרכמושא ט״ס עיי״ע כרמשא — ועוד עיי״ע הבא אח״ז] —

* כַּרְכְּמִית (שם שפחה אחת) ברכו׳ י״ט רע״א מעשה בכרכמית שפחה משוחררת בירושלים וכו׳ וכ״ה בעדיות פ״ה מ״ו ובילק׳ נשא רמז תש״ו ובירו׳ סוט׳ ספ״ב די״ח: ובמד״ר פ״ט

---

[1]) כ״ה ברפוסים הישנים בכאן ובע׳ שפנין אבל בד׳ וויניצי׳ חסר בכאן וכורכיא ובד׳ אמש׳ חסר וסנוניתא. [2]) ע״ש ומ״ש ועוד עיי״ע מרקא ג׳. [3]) כ״ה לנכון בדפ״ר והפשיטו מדפ׳ פיזי והלאה פרק אחרון וצ״ל פי׳ אל״ף היינו פ׳ קמא וכ״ה לנכון בע׳ גלם א׳, שבץ, שף ב׳, טנס. [4]) וכ״ה בר״ש כלי׳ שם בשם הערוך וכ״ה לפנינו ובדפ״ע לגדר וכ״ה בע׳ שבץ.

אי' כורכמית ובע"י הראשון בעדיות בכרמית, ובגליון הש"ס כ"י בברכו' (אצל ד"ס צד מ"ה:) בכרכמיש וט"ס כי אי אפשר לומר שהוא שם העיר (ישעי' י', ט) עיי"ע קרקסיון, אבל עיין פירש"י בברכות שם.

כַּרְכֵּם (מהשם כרכום א' פי' נשתנה פניו ככרכום מרוב צער sein Gesicht ist safrangelb geworden) בילמדנו (ויקח קרח פרשת קח את המחתה) [צ"ל בחקת פרשת קח את המטה] (עיין ילקו' שם סוף רמז תשס"ג) והוא מכרכם פניו כנגדן ונשבע שאינו מוציא להם אלא מאיזה שהוא מבקש. — (א"ב פי' בל"י פועל הנעת הראש כמו כרכש). *[אחי"ה ר"ב לא דק כהוגן ורמ"ל טעה להעתיק על פיו והח' לעווי גזרו מל"י κιρκόω והוא חג חוג ואין ענינו לכאן אבל בלי כל ספק עיקר הגי' כדאי' בכ"י ו"ו וכבדפוס וויניציא כרכם במ"ם ולא כשאר דפוסי הערוך כרכס בסמ"ך וטעות זו נולדה יען שהיה רבינו מסדרו אחר כרכמיש והיו סבורין שצ"ל כרכס לפי סדר האותיות ורבינו היה מסדרו כן כי נעלם מעיניו הוראת המלה כפי גזרתה והראיה שלא כלל מליצה נתכרכמו פניו בסוג ע' כרכום כי אם בע' כרם ה' ע"ש. והראיה שעיקר הגי' מכרכם פניו כבדפוס וויניצ' ופירושו כמו נתכרכמו פניו מגי' הילק' הנ"ל שהביא זה הילמדנו בזה"ל אמרו ליה (למשה) מזה אנו מבקשין אם מן הסלע הזה אי אתה מוציא אף מן אחרת אין אנו מבקשים ו נ ת כ ר כ מ ו פניו כנגדן ונשבע שאינו מוציא להם מים אלא מאותה שהוא מבקש ע"כ] —

* כֶּרְכְּסָא (מל"י κέρκος זנב עיי"ע כרכש ב' במו"ע ומ"ש.

* כרוכסין? בירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג לפי גי' הגליון בדפ' קראט' ואחריו נמשך הח' לעווי ופי' מה שפי' והנכון כגי' שלנו פרוכסין עיי"ע במו"ע שגרס כן על נכון ושם אביא ראיות לזו הגי'.

כִּרְכֵּר (מל"ם ענין רקוד tanzen ונגזר מל"ע كركر hin- und herfliegen, sich hin- und herwenden והושאל אצל רז"ל לעקיפין Umschweife machen) בב"ר פרשת כ' אל האשה אמר ובפרשת מ"ו (לפנינו ס"פ מ"ה) והוא יהיה פרא אדם, ובפרשת ס"ד (לפנינו ס"ה) שני גוים בבטנך ר' אבא בר כהנא בשם ר' ב י ר י[1]) כמה כירכורין כירכר להשיח עמה שנאמר (בראשית י"ח, ט"ו) לא כי צחקת. — (א"ב ל"מ (ש"ב ו', ט"ז) (מכרכר ומפזז) [צ"ל מפזז ומכרכר]). *[אחי"ה וכן שם בפסוק י"ד מכרכר בכל עז ופי' רד"ק שרש כרכר פירושו מרקד ע"כ ובאמת בא תמורתו בדה"י א' ט"ו, כ"ט מרקד וכן פי' רד"ק ובכרכרות (ישעי' ס"ו, כ') לפי שברוב קלותם ומהירותם דומים שמרקדים ע"כ וכ"ה בכתאב אלאסול לר' יונה ן' גנאח 337 ול"נ כי ל"ע הוא ובהוראה ראשונה פי' كرك רץ וא"כ כרכרות הם גמלים קלי המרוצה Drommedar וגם בל"פ كاركر בהמה ממהרת לרוץ ומזה הענין נ"ל בפסוקת' רבתי י' הדברות פ' קמייתא ס' כ"א (צד ק' בדי' וויען) למלך שהיה עומד ומכרכר על פתח פלטין שלו וכו' עד כך היה הקב"ה כשעמד ומכרכר על הר סיני וכו' פי' ענין רוץ ושוב ועסק בענין hin und her eilen, hin und her flattern ובהשאילי' נאמר כמה כירכורין כירכר או בירו' סוט' שם כמה כירכורי כירכורים הקב"ה כלומר הרבה עסק בענין רץ ושב ועושה עקיפין, ותרג' לישעי' תושבחן והוא טגליון בא להורות על מלת ובכרכרן בראותו בעל הגליון כי תרג' מכרכר: משבח — כרכר חולי' כ"ה רע"ב צ"ל כרכב עיי"ע. כֶּרְכֹּר ט"ס וצ"ל כֶּרְכָּר] —

כַּרְכֵּשׁ (נרדף עם כשכש ע"ש ופי' ענין תנועה ונדנוד schütteln bewegen) בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) ובעיא לכרכושי בקי. בר"ג דפ' מי ש מ ת[2]) (ב"ב קמ"ב סע"ב וקמ"ג רע"א) ובר"פ יוצא דופן בגמ' כל הנשים (נדה מ"ב סע"א) זיל לגבי דר' אבין[3]) דאסברתה[4]) ניהליה וכרכיש ביה רישיה בי מדרשא. בהלכה קמה דפ' הדר (עירובין ס"ה רע"ב) י ת י ב ר ב ה ו ר ב י ו ס ף ב ש י ל ה י פ י ר ק י ה ד ר ב ש ש ת ו י ת י ב ר ב ש ש ת ו ק א מ ר כ מ א ן א מ ר ה ר ב ל ש מ ע ת י ה כר"מ[5]) כרכיש ביה[6]) רישיה, כלומר ערבו לו דברי רב ששת והודה לו. — (א"ב פי' בל"י פועל הנעת הראש להודות דבר מה או למאנו). *[אחי"ה לזה הפי' כיון גם בע' כרכם וכפי גירסתו כרכס אבל

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו א', ובכ"י ו"ו ב' בוריי ובכ"י ה"ב בריי ובדפ"ע כירי וצ"ל בירי וכ"ה בב"ר פ' מ"ה ושם אי' ר' אבא בשם ר' בירי וצ"ל ר' אבא ב ר כ ה נ א בשם וכו' וכ"ה בילק' לך לך ר' רמז פ', ובב"ר פ"ב אי' בשם ר' יצחק ובב"ר ס"פ מ"ח בשם ר' א י ד י וכ"ה בילק' וירא רמז פ"ב. ובלי כל ספק גי' ר' בירי עיקר וכ"ה בירו' סוט' רפ"ז דכ"א טע"ב א"ר בא בר כהנא . . א"ר בירי וכו' ובמבה"י לא מצאתיו וכן לא ראיתי ביוחסין ובסד"ה. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר ומדפ' פיז' והלאה. בט"ס מי שמתו, ובד' באסיל ואמ' עוד: בברכות ונ"ב כ"ב! [3]) כ"ה בב"ב אבל בנדה זיל שייליה לר' אבין [4]) וכ"ה נכון בב"ב בדפ' וויניצ' רפ"ח ובגו"ג בט"ס דאסברתא ובנדה דאסברית. [5]) בדפ"ר לי'. [6]) בנו"ג רבה.

בל"י לא מצאתי סעד לפירושו כי אם בל"ע בשווי כרכש למלת כשכש ע"ש ובע' כרכשתא ב' ובאמת בשבת ע"ז: הגי' בכ"י ש"ס לכשכושי. וכפי' רגמ"ה כ"י לב"ב גרס קירקש בה רישא ע"כ וכמו שכשכש אחד הוא עם קשקש כן כרכש אחד הוא עם קרקש עיי"ע. וכולם ענין נדנוד ותנועה הם ורק בהשאילה פי' הודה כלומר הניע ראשו להודות וכדמוכח מהוריו' ג' רע"ב לפי גי' כ"י ש"ס ותוספ' הרא"ש דכרכש ברישיה ובנו"ג כגון שהרכין בראשו, וכפי' ר"ח כ"י (בקובץ כ"י אנגי. דף קכ"ד) הביא שתי הגירסאות — ולפי' ההמשך פירש"י בעירו' ורשב"ם בב"ב כרכש הודה. אבל בשבת שם פירש"י לכרכושי להבריח וי"ל כי בשבת ענין המלה כמו كركس בל"ע פי' הרחיק ורדף wegtreiben והיינו הבריח] —

כַּרְכֵּשׁ (פי' חלחולת שבקצה המעיים אולי מל"ר אמצ' carcasium, carcosium עיין Ducange) בפ' הרואה בגמ' לא יקל (ברכות ס"ב.) ובהגדה דהנזיקין (גיטין ג"ז.) אתא דרקונא [1]) ושמטיה לכרכשיה. בס"ג דפ' המוציא יין (שבת פ"ב רע"א) דהאי כרכשיה [2]) אתלת שני יתיב. בפ' אלו טרפות בגמ' נקבה הקיבה (חולין מ"ט סע"ב) דכרכשא ודטרפשא דלבא [3]). בפ' גיד הנשה בגמ' שולח אדם (שם צ"ה סע"ב) ר' חייא בר אבין אית בר ליה [4]) כרכשא ביני דני [5]). בפ' כל הבשר בסוף הלכה הכחל (שם קי"ג.) הדורא דכנתא ומעיא וכרכשא [6]), פי' הוא המעי הדבוק בפי הטבעת. — (א"ב פי' בל"י זנב וגם פירושו טבעת שהוא סוף המעי הנדבק בפי הטבעת — ובמדרש אסתר פ' ביום השביעי וכרכס (אסתר א', י') ר' שמואל בר נחמן אמר כרכס לשון יוני הוא). *[אחי"ה ר"ב כיון לשתי מלות יוניות κέρκος זנב κίρκος, κρίκος טבעת אבל מלה אחרונה אין ענינה טבעת שהוא בסוף המעי. ורש"י פי' כ"מ כרכשא טבחיי"א והוא החלחולת וכן פי' רבינו בע' חל י"ב ע"ש וא"כ כרכש אולי מל"ר הנ"ל. — ומ"ש ר"ב בענין מד' אסת"ר קטוע הוא וז"ל המדרש שם וכרכס כרכסא כתיב. ר' שמואל בר נחמן אמ' לשון יוני הוא היך מה דאת אמר כרכסון ע"כ וקשה להלמו כי במקרא גם לפנינו כתיב וכרכס לכן דעתי שדריש זה השם הפרטי מל"י האמצ' κοραχίς שפי' נערה בתולה וכרכסא הוא הקבוץ κοράχιες וחשב הדורש כי כרכס היה כותב הנערות הבתולות להביאן אל המלך או לשמרן וזה יאות לו בהיותו סרים המלך וכן דורש שם זתר זנות ראה של אותו רשע. ורשב"ן דרש כרכס מל"י κουρίξ הנחתך מפעל κουρίζω, abschneiden] —

כַּרְכְּשְׁתָּא (מל"ם כָּכּוּשְׁתָּא בהשמטת הרי"ש Wiesel) בהגדה דמגילה (י"ד סע"ב) חדא שמה זיבורתא וחדא שמה כרכושתא. בהגדה דהשוכר את הפועלין (ב"מ פ"ה רע"א) הוו שרו [7]) בני כרכושתא הוה קא מכליא [8]) להו, בחלק בגמ' דארבעה הדיוטות (סנהדרין ק"ה סע"א) כרכושתא ושונרא עבדו יומא טבא [9]) מתרבא דביש גדא [10]). החלד והעכבר (ויקרא י"א, כ"ט) תרג' ירו' [א'] כרכושא ועכברא. — (א"ב פי' כרכוש בל"י חלד ועכבר שדה). *[אחי"ה כונתו לל"י κέρκος והנכון שהוא ל"ס וכן העתיקה הפשיט' חלד ככושתא ובסורית הוכפלה אות ראשון ובל' שומרוני הוכפלה אות שלישי כשושתה וכן העתיק תנשמת (ויקרא י"א, ל') ובאה"ת לסנהד' שם גרס כרשושתא — והעתקת שם חלדה הנביאה כרכושתא ועיי"ע זבורא ח"ג רס"ז: ומ"ש] —

כַּרְכַּשְׁתָּא (פי' זוג Schelle, Klingel עיין בפנים) בפ' שור שנגח את הפרה בגמ' סמוך כסהו הראשון [11]) (ב"ק נ"ב רע"א) מאי משכוכית [12]) כרכשתא פי' כבש גדול שתלוי זוג בצוארו והולך בראש העדר. ירושלמי בר"ג דפ' קמא דקידושין בהלכה בהמה גסה (דף ס' רע"ב) מאי משכוכית [אית דאמרי] חוטרא ואית דאמרי שרקוקיתא ואית דאמרי נגדתא [13]). ירושלמי בר"ג דפ' חזקת הבתים (רפ"ג די"ג ע"ד) מאי משכוכית אית דאמרי [14]) חוטרא ואית דאמרי פנדורא [15]) ואית דאמרי תיישא רבא. — (א"ב בנוסח' גרים קרקשתא ופירש"י זוג שמקרקש

1) כ"ה בכל כ"י ערוך וכ"ה בעי' דרקון. 2) בנו"ג כרכשתא אבל מתוך פירש"י מוכח: כרכשא. 3) צ"ל כראי' בעי' טרפש ע"ש. 4) כ"ה בדפ' וויניצי' ובנו"ג איתבר ובכ"י ו"ו אייתר ליה. 5) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובדפ' וויניצי' וכ"ה בריי"ף ובראי"ש, ובשדפ"ע ובנוסחי' בט"ס דיני. 6) בנו"ג תרגמא אכרכשא ומעייא והדרא דכנתא אבל מפירש"י מוכח הסדר כבערוך. 7) בנו"ג ובילקי תהלים ר' תתפ"ח הוה שדיא וברש"י שדיין. 8) בנו"ג וקא כנשא. 9) בנו"ג הלולא וכ"ה בילקי ריש בלק. 10) כ"ה לנכון בדפ"ר ופיז', ובד"א גד ובדפ' וויניצי' גדיא. 11) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד. 12) Leithammel; 13) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וה"ב וכ"ה בירו' ובדפ"ע איכא דאמרי אבל סגנון הירו' אית דא'. 14) בנו"ג אית דאמרין וכ"ה בכ"י ו"ו. 15) בכ"י ה"ב פנרורא וט"ס הוא עיי"ע פנדורא במו"ע ושם הובא גם הציון מירו' ב"ק ספ"ט ד"ז ע"ג והוא ל"י φάνδουρα, πανδοῦρα כלי שיר ובעל הגליון בדי קראטאשין טעה בפי.

בו לפני העדר). *[אחי״ה אבל ממה שכתב רש״י קרקשתא גרסינן מוכח כי היה לפניו גם כרכשתא וכ״ה בע׳ משכוכית וכ״ה באמת גי׳ הרי״ף¹) וגזרת המלה לפע״ד מל״ע خشخش פי׳ השמיע קול כזוג וא״כ כרכשתא כמו כשכשתא או קשקשתא עיי״ע כרכש א׳] —

כַּרְכַּשְׁתָּא (הקבוץ מן כרכש בל״י κροκύς, κροκίς כל״פ كرك wollige Flocken, Fransen) בריש בבא מציעא (ז׳.) מתניתין²) דתפיסי בכרכשאתא³) נימין שבקצותיה ובלע״ז ציר״י. — (א״ב כרוכיש פי׳ בל״י חוט ונימא). *[אחי״ה והוא ל״י הנ״ל והלעז הוא ל״ר Fransen, cirri חוטין שעוזבין האורגין בבגד אחר האריגה ועיין צמח דוד זה הערך. ור׳ יונתן (הובא בשט״מ) פי׳ ככרכשא בציציות שבראשי הטלית ע״ש ורש״י פי׳ בגרדין שבשני ראשין שקורין ברניי״ש ע״כ וצ״ל פריג״ש franges עיי״ע גרד (ח״ב שנ״ו הערה ב׳), והמלה האשכנזית Franse נגזרה מל״פ ݐݨݗ בזו ההוראה] —

כָּרַם (לפע״ד נולד מל״פ خرمن קביצה וכרי Haufen, Schichte ומזנו הפעל anhäufen, aufschichten) בפ׳ אמר ר״ע בגמ׳ מנין לפולמת (שבת פ״ח:) בכרמי עין גדי (שה״ש א׳, י״ד) מי שהכל שלו יכפר⁴) לי על עון גדי שכרמתי לי מאי משמע דהאי כרם⁵) לישנא דמיכבש⁶) הוא אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן כדתנן בהכדור פ׳ כ״ג בכלים (מ״ד) כסא של כובס שכורם עליו את הכלים⁷). פי׳ מקפל⁸) את הכלים ומניחן עליו ומשים מכבדות מלמעלה. *[אחי״ה וכ״ה בגוף הפי׳ בפי״מ לרמב״ם ור״ש ושם מסדר עליו ובפי׳ רה״ג הובא א״ד קורם ופי׳ וטוען ורש״י פי׳ כרמתי: אספתי — וכג״ה בתוספת׳ כלי׳ ב״ב ספ״ב ג׳ מטות הן העשויה לישיבה טמאה מדרס (שמוכרין) [צ״ל שכורמים] עליה כלים טמאה טמא מת. תוספת׳ מנחות פ״ט לא היו בוצרים ענבים וכורמין אותן וכו׳ וככ״י אירפ׳ וכומרין] —

כֶּרֶם (מל״מ ופי׳ קבוץ נטיעות זיתים או גפנים הרבה במקום אחד Oliven-, Weinpflanzung, Weingarten והושאל לישיבת הסנהדרין ביבנה die jamnensische Akademie; כרם רבעי Weintrauben im vierten Jahr der Pflanzung) בפ׳ יש נוחלין בגמ׳ האומר איש פלוני יירשני (ב״ב קל״א רע״ב) ובפ׳ ד׳ בכתובות (מ״ט.) זה מדרש דרש ר׳ אלעזר בן עזריה לפני חכמים בכרם ביבנה⁹). ובפ׳ החולץ בגמ׳ אחד¹⁰) בתולות (יבמות מ״ב:) אי הדר ביה ממתניתא דכרמא הדר ביה דתניא א״ר ישמעאל בנו של ר׳ יוחנן בן ברוקה שמעתי מפי חכמים בכרם ביבנה כולן צריכות להמתין שלשה חדשים. פי׳ משום מתניתא דכרמא הדר ביה ואמר אין הלכה כר׳ יהודה, וכן פרשו רב אחא דמן שבחא בשאלתות בוירא אליו (סי׳ י״ב)¹¹). ירושלמי בסוף הלכה קמ׳ דפ׳ תפילת השחר (פ״ד ד״ז רע״ד) וכי כרם היה שם אלא אלו תלמידי חכמים שהיו עשויין שורות שורות ככרם¹²). פ״ה בכלאים (מ״א) הרי זה נקרא כרם (כל) [צ״ל דל]¹³). כרם שהוא נטוע ערבוביא¹⁴). כרם רבעי

¹) ושם הגי׳ משכונית וכן הוא משכוניתא בכתב יד ו״ו. ²) כונתו מתניתין משכחת לה עיין שט״מ. ובנו״ג אמר רב פפא. ³) כ״ה בדפ״ר ופיזי׳ ובשדפ״ע כרכשתא. ⁴) כן הוא בכ״י ש״ס וכ״י ילקי ד״ס שבת צ״ד: ובנו״ג מכפר וכן הוא בפי׳ רה״ג. ⁵) וכן הוא בכתב יד ש״ס ובפי׳ רה״ג ובר״ש כלים כורם ובנו״ג כרמי. ⁶) בפי׳ רה״ג דנִכבשא ובכתב יד ש״ס דמכמש צ״ל כבכ״י א״פ דמכבש וכגי׳ הערוך ובנו״ג דמכניש עיין פירש״י. ⁷) בכתב יד א״פ שכורם ובכלי׳ שהוא כורם ובדפוסי׳ בשבת שכורמים. ⁸) בדפ׳ וויניצי׳ ובעה״ק שנ״ב בט״ס מקבל, ובכ״י ו״ו פי׳ מ ק ו ם שמקפל. ⁹) וכ״ה בירו׳ ברכות פ״ד ד״ז רע״ד אבל בירו׳ יבמות פט״ו די״ד ע״ד אי׳ מדרש דרש ר׳ לעזר בן עזריה ובירו׳ כתובות פ״ד דכ״ח סע״ד מדרש שדרשה ר׳ אלעזר בן עזריה. ¹⁰) כ״ה בכ״י ו״ו וכ״ה בשאילתות וירא סי׳ י״ב ובנו״ג אחת. ¹¹) בכ״י ה״ב לי׳ מן וכן פרשו וכו׳ והחי׳ בעל תגיון שלמה דן מזה כי בצדק ליתנהו תיבות הנ״ל כי הרואה בשאלתות יראה דלא הוסיף כלום אלא כתב רק כפי דאי׳ בסוגיא וכמו שהעיר ג״כ הגרי״ב בהפשב״ע ודע עוד כי הגרי״ב שם התפלא על דברי רבינו בעל הערוך שאמר אין הלכה כר׳ יהודה ואמר כי מיבמות מוכח, שצ״ל ר׳ י ו ס י וכנראה מרש״י ותוספ׳. אבל מה שנ״ל כי בדיוק רב כתב הערוך אין הלכה כר׳ י ה ו ד ה כי רבינו גרס ג״כ ביבמות ר׳ י ו ס י מתיר ליארס ולינשא מיד כדאי׳ בעירובין מ״ז. ובכתובות ס׳: וא״כ ר׳ יהודה לא מתיר בלי המתנת ג׳ חדשים ולפי זה לפי המסקנא שהדר ר׳ יוחנן ממתני׳ דכרמא הדר ואין צריך להמתין ג׳ חדשים בודאי אין הלכה כר׳ יהודה כי אם הלכה כר׳ יוסי (ועיין תוספ׳ שם ד״ה הלכה) ועל זה היטב הביא רבינו משאילתות שם כי גם שם בפי׳ נאמר ר׳ יוסי אומר כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול ועל זה הביא הלכה כר׳ יוסי ושחזר ממתניתא דכרמא הוא חזר אבל בכ״ז לבי נוקפ לאפושי פלוגתא בין ר׳ יהודה ובין ר׳ יוסי עיין רש״י ותוספ׳ יבמות ד״ה ר׳ יוסי. ¹²) ועיי׳ בספר המפתח לר׳ נסים גאון בברכות ס״ג: שהביא עוד ציון מפסחים ועל הירו׳ כיון גם רש״י בפי׳ בברכות ס״ג רע״ב ד״ה לכרם ובכתובות שם. ¹³) ומפורש בירו׳ כלאים פ״ה דכ״ט ע״ד ואיזהו כרם דל א״ר יונה דל בגפנים ועשיר בעבודות. ¹⁴) וכ״ה בע׳ ערב א׳ ושם מפורש. ודע כי כגי׳ רבינו אי׳ לפנינו בש״ס במשנ׳ ובירו׳ אבל במשנ׳ אי׳ בטעות כרם (דל) שהוא

(ברכות ל"ה. פאה פ"ז מ"ו, תרומות פ"ג מ"ט, מעשי שני פ"ה מ"א ב', ג', ביצי' ה'. ושם: ר"ה ל"א: קידושין נ"ד: ב"ק ס"ט. ושם: עדיות פ"ד מ"ה, פרה פ"א מ"א) פי' כרם של שנה רביעית שנטע. *[אחי"ה כתב הרד"ק בשרש כרם ויקרא כרם זית מקום נטיעת זתים הרבה ביחד וכן דעת רז"ל (ברכות ל"ה. ב"מ פ"ז:) כרם זית איקרי כרם סתמא לא איקרי ונקרא כרם לקבוץ נטיעות זתים הרבה במקום אחד כמו שנקרא נטיעת הגפנים הרבה כאחד כרם . . וכן אמרו רז"ל (כלאים פ"ד מ"ו) כי נקרא כרם גפנים נטועות שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב ובפחות מכן לא יקרא כרם ע"כ והושאל כרם לקבוץ החכמים שנתקבצו ביבנה וזה לפי שהם דומים בישיבתם שורות שורות כשורות הכרם והשם יתברך קרא כנסת ישראל כרם שנאמר כרם היה לידידי אלה דברי הרמב"ם בפי' משניות לעדיות פ"ב מ"ד וכן מצאתי בשהש"ר פ' כרם: כרם היה לשלמה אלו ישראל שנאמר (ישעי' ה', ז') כי כרם ה' צבאות בית ישראל וכו', ושם: דבר אחר כרם זו סנהדרין דתנינן תמן (עדיות שם) ג' דברים העיד ר' ישמעאל לפני חכמים בכרם ביבנה וקבלו דבריו וכי בכרם היו יושבין אלא זו סנהדרין שעשויה שורות שורות ככרם, היה לשלמה למלך שהשלום שלו ע"כ ואולי בחרו רז"ל זה הכנוי לתאר בו הסנהדרין ביבנה [1]) אשר שמה קבץ רבי יוחנן בן זכאי אחר חרבן הבית שארית ושרידי התורה והיה כונן שם מפלט לכנסת. ישראל (ועיין ד"ם למהרז"פ 64) וכן נקרא בדרך מליצה האל יתברך בעל הכרם ב"מ פ"ג: אבל גם במובן פשוט יכונה ישיבתם בסנהדרין: כרם כאמור שעשויה שורות ודוגמתו עיי"ע אִדַּר (ח"א ל"ט) אסטרונגילון (שם קע"ז) גֹּרֶן (ח"ב, שס"ט:) אבל אז קשה למה לא תכונה ככה ישיבת הסנהדרין גם ביתר המקומות שגלתה הסנהדרין (עיין ר"ה ל"א.) ואולי יש כאן רמז בכנוי כרם לשם Ἀκαδημία מקום אשר שם הורה אפלטון ונקרא על שם איש Academus והיה המקום הלזה מקום שעשועים וכרם חמד נטוע באילנות אשר בצלם לָמדו ולִמדו ועיי' מכילתי (הובא בגיאג' לנייבויער 74) בצל של שובך ביבנה ועיי"ע יבנה וע' שבך, ואולי כרם רמז למלה פרסי' کرم מקום נאה ומשובח. וגם בל"פ נקרא מקום שנושאים ונותנין בחכמות آبدان פי' מקום ישיבה אשר שמה יתאספו אנשים הרבה עיי"ע בי אבידן (ח"ב, מ"ו והלאה) — והקבוץ כַּרְמַיָּא סוכ' מ"ד:] —

כרם (= כָּרְמָא שם הנהר עיין בפנים) בפ' אחרון דיבמות בגמ' ר' יהודה (יבמות קכ"א רע"א) ההוא גברא דאיטבע בכרמא ואסקוה אבי חיורי [2]) פי' אלו שני המקומות על שפת נהר אחד. *[אחי"ה בנו"ג דטבע בכרמי ואסקוה אבי הדיא ופירש"י בכרמי שם העיר ע"כ ולדעת החי' נייבויער כרמא הוא נהר Corma על שפת טיגרים מזרחה אבל נהר הדיא או חיורי לגי' רבינו לא פירש ול"נ כי שניהם שמות נהרים הם בזוזיאנא כרמא הוא נהר גדול Karun או יותר רגיל Kuran (Koŕna) וכערך שש שעות ממקום Sabla יפרד הנהר והיה לשני ראשים שם האחד Hafar נשפך לנהר טיגרים ושם השני (Bahamshir) הולך עד לשון הים הפרסי עיין קדמוניות לאיראן להח' שפיעגעל ח"א 111 ולדעתי כרמא אחד הוא עם נהר הנ"ל וחיורי הוא אגף הנהר Hafar ועוד עיין מאננערט ח"ה ב' צד 310] —

כרם (= כְּרוֹם לדעת ר"ב מל"י χρῶμα צבע Farbe וכ"ה כל"ם כְּרוֹמָא ועיין בפנים) בפ"ק דברכו' בגמ' וחכמים אומרים (ו':) מַאי כרום זלות (תהלים י"ב, ט') דברים שעומדין ברומו של עולם בני אדם מזלזלין בהן ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרויהו כיון שנצרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום [3]) מאי. כרום כי אתא ר' דימי אמר עוף אחד יש בכרכי הים וכרום שמו וכיון שחמה זורחת [4]) מתהפך לכמה גוונים. — (א"ב פי' בל"י צבע וגוון). *[אחי"ה וכר"ב פי' החי' לעווי אבל כבר עמד על זה החי' ברילל (פר"ש רעדענסארטען 54) כי לא תתכן זו הגזרה והעלה שהוא ל"י οἰνάς ובל"ר vinago ובל"ס כרמיונא [5]) והוא עוף אחד (מין יונים מדבריים) שנוצותיו מסורקין בגוונין ונקרא על שם צבע היין שדומה לו בגוונו כדמוכח מסופר אייסטאטיאוס οἰνωπὸς τὸ χρῶμα עיין היאראזאיקאן לבוכארט ח"ב, 524 והלאה ולפי זה אולי אחת היא עם מזגא חמרא עיי"ע בת מזגא חמרא (ח"ב, רי"א) וכ"ה דעת לעווזאהן אבל כרום פי' הוא ג"כ מל"י χρῶμα והוא צבוע של ב"ר

נטוע וכו' ועיין מ"ש בעל ד"ס לכלאים שם בענין רשימת עגול וכתיבה בגליון כזה: ס"א ל"ג שנמצאו במשניות עפ"י הגהה של תוי"ט. [1]) ומזה גם בתרג' קהלת ב', ד' אנציבית לי כרמין ביבנה. [2]) בכ"י ה"ב בי חורי ובכ"י ב"ר אבי חיזרי. [3]) וכ"ה בילק' תהלים ר' תרנ"ט ובנוסחת ב"נ אבל בנו"ג עוד שנא' כרום זלות לבני אדם ובאמת קשה להבינו והגמ' הביאו פרושי מאי כרום עיין ד"ס ברכות צד י"א. [4]) וכ"ה בילק' ובב"נ ובנו"ג עוד: עליו. [5]) כצ"ל ולא כמו שכתב החי' הנ"ל כרמנולא.

הנזכר שם (זאאל' 183) והעתיקו Paradiesvogel, Sonnenvogel] —

כרם (רבינו לא פירשו ול"נ כי כולם שייכים לע' כרכום שממנו נבנה הפעל ובצרוף פנים. פי' safrangelb werden) בב"ר פ' כ"א (לפנינו פ"כ) ויאמר ה' אל הנחש: נתכרכמו פני רבן גמליאל ולא יכול להושיבו. ובפרש' ל"ד (ל"ג) א"ל ר' חייא רבה והרי הוא בא נתכרכמו פני רבי א"ל ארונו הוא בא[1]) ובפרש' (מ"ו) [צ"ל מ"ז] (ולפנינו מ"ו וכן תובא בילק' לך לך ר' רמז פ"א) [2]) למטרונה שאמר לה המלך עברי לפני ועברה לפניו[3]) ונתכרכמו פניה. בפסק' דפרה אדומה (פסדר"כ צד ל"ח. וכ"ה בילק' ר"ש חקת) באותה שעה נתכרכמו[4]) פניו של משה הה"ד (קהלת ח', א') ועז פניו ישונה. בילמדנו ויחי יעקב (תנחו' ויחי סי' י') יצאו שמעון ולוי פניהם מכורכמין[5]) ופני כלם קבצו פארור דנחום (ב' י"א) תרגומו ואפי כולהון אתחפיאו אכרום אוכמין כקידרא. קדרתי שמה החזקתני (ירמי' ח', כ"א) תרג' אתחפיאו אפי אכרום אוכמין כקידרא אישתממו אחדתני. ושעריה אומללו קדרו לארץ (שם י"ד, ב'). כל פנים קבצו פארור (יואל ב', ו'). *[אחי"ה רבינו הביא הפסוקים שלא כסדרם. ונראה שפי' רבינו נתכרכמו מלשון התרג' אבל אין זה מן השם כי אכרום בתרג' פי' מל"י χρῶμα של ע' הקודם והיינו צבע לכן הוסיף התואר אוכמין כלומר נעשה פניו מושחרות כקדירא אבל נתכרכם נבנה מן כרכום א' כאמור אבל בכ"ז נמצא ג"כ כהשאילה בענין שחרות בשהש"ר פ' אל תראני: קפחתו החמה על ראשו ונתכרכמו פניו וכו' והפכו נתלבן (שם). אבל הלשון אינו הגון כל כך ובאמת בילק' שהש"ר ר' תתקפ"ב חסר ואי' רק: נפחם כשמש וכו' עד שנתלבן. ונאמר זה הדבור במליצה על שנוי הפנים מפני צער בושה או רוגז עיין שהש"ר פ' כשושנה: נתכרכמו פניו (של ר' אלעזר) והלך לו אצל ר"ע רבו א"ל למה פניך חולניות. מדר' תהלים מזמור י"ח לעתיד לבוא הקב"ה מושיב מלך המשיח לימינו ואברהם לשמאלו ופניו מתכרכמין וכו' ובילק' ש"ב רמז קס"ב ופני אברהם מתכרכמות. ילק' מלכים א' ר' רמז קע"ו אברהם ויצחק פניהם מתכרכמין וכו' ויתר הדוגמאות עיין בע' כרכום א' ומזה הענין מה שהביא רבינו בע' כרכם ע"ש] —

☜ **כְּרוֹם** (לפע"ד כרום ימא פי' צבע ים ותואר לאבן טובה Chrysolit, Edelstein von meergrüner Farbe) תרג' תרשיש ושהם (שמות כ"ח, כ' עיין שם ל"ט, י"ג; יחזק' כ"ח, י"ג) כרום ימא ובורלא פי' בל"י מין אבן טובה נקראת כרומא ואבן הים. *[אחי"ה ואולי כונת ר"ב על ל"י κρώμαξ סלע ואיננו נכון וכונת התרג' על אבן טובה הנקראת χρυσόλιθος אשר גוונה כגוון הים (ואולי בתחילה היה כתוב כרום ימא פי' אבן שהוא מצבע זהב וים) עיין פליניאוס ל"ז, כ' probatissimi sunt ex iis (chrysoberyllis) qui viriditatem puri maris imitantur . . sed in aureum colorem exeunte fulgore. וכזו המלה העתיקו ע' זקנים תרשיש (שמות כ"ח, כ; ל"ט, י"א) וכן העתיקו עקילס (ביחזק' א', ט"ז; י', ט') וכונת התרג' והעתקת השבעים ועקילס כי הוראת תרשיש בקצת מקומות גם ים עיין פירשט שהביא ל' סאנסק' tarischa פי' ים וממנו ל"י θάλασσα. ועוד היום נקרא מין אבן טובה Beryle שאין ערכה רבה aquamarin על שם צבע ים. ועוד אי' פעם אחת זו המלה בתרג' אסת' ח', ט"ו לביש מינקא דכרום ימא עיי"ע מנייק] —

☜ **כּוּרְמִיזָא** (לדעת ר"ב אבן לירות בה עיין כפנים ולפע"ד אבן לבנה ורעפים מל"י κεραμίς וממנו בל"ס קרמידא ובל"ע قرميد Ziegelstein) תרג' באבן או באגרוף (שמות כ"א, י"ח) באבנא או בכורמיזא פי' בל"י אבן מוכנת לירות בה. *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י χερμάδιον (עיין רימ"ז בט"ר א' קס"ר) אבל אין נ"ל כי זו המלה רגילה רק במליצה ולא בפי המון העם כמו שהעיר על נכון החו' פליישער נגד החו' לעווי בעמת"ל ח"ב 457 אבל מה שהעלה הוא כי הוא בנין פרעל מל"ע كن אחוז במלוא כפו רוחק הוא והנכון כי היא ל"י סורי' וערבי' הנ"ל כמו שהעירותי כבר בספרי על העתקה פרסית לריב"י מאוום 189

[1]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ' נשמט מן א"ל עד א"ל ואי' רק האמצע ובנו"ג א"ל ר' חייא רבה והרי הוא עומד בחוץ נתכרכמו פניו של רבי א"ל ארונו הוא ובירו' כלאים פ"ט דל"ב: א"ל הא רב הונא לבר נתכרכמו פניו של רבי א"ל ארונו בא ובירו' כתובות פי"ב דל"ה. א"ל הא רב הונא לכאן נתכרכמו פניו של רבי א"ל ארונו הוא. [2]) כי רבינו מונה פרש' אחת יותר מחשבון שלנו עיין מ"ש בהשחר שנה י' חוברת ו' ובאמת הביא רבינו מאותה פרשה שהיא לפנינו מ"ו ציונים בשם פ' מ"ז בע' אקיום, מגרף (לפי גי' כל הכ"י (ובדפ"ע בט"ס מ"ד)) גם ד', פסט (לפי גי' דפ"ר). [3]) כ"ה בכ"י אבל בדפ"ע לי'. [4]) ובמדר"ר פי"ט בט"ס נתכרמו. [5]) וכ"ה בב"ר פצ"ט יצאו אף הם ופניהם מכורכמות.

(ועיין רימז שם) עפ״י פי׳ רשב״ם וספרא מעיד לזו הגזרה עיי״ע קרמיד ור״ב פי׳ שם כהגון פי׳ בל״י רעפים וכו׳ ע״ש וכן ענין كلوخ בל״פ אשר על ידו העתיק מאווס מלת אגרוף — וכנ״ה במדר׳ משלי כ״ב, ו׳ מתלא אמר לחכימא ברמיזא ולשטיא בכרמיזא עיין בלומענלעזע לה׳ דוקעס 78 ושם מתורגם בטעות ושעורו די לחכם רמז בעלמא אבל שוטה נוכח רק בראיות חזקות כרעפים. וכתיבה בחסרון וי״ו אחר כ״ף ראיה לגזרת המלה] —

כַּרְמֶל (ל״ס ונדרש כר (בחלוף רך) ומל מפעל מלל zerreiben או הורכב מן כר פי׳ כסת ומן מלא. כרמלית פי׳ מקום רחב ידים שאינו לא רשות היחיד ולא רשות הרבים ועיין בפנים) בפ׳ ר׳ ישמעאל בגמ׳ קצרוהו (מנחות ס״ו רע״ב) (ובסוף) [צ״ל ובספרא[1]) (פרק י״ד פרש׳ י״ג) פרשת ואם תקריב: כרמל (ויקרא ב׳, י״ד) רך ומל . . דבי ר׳ ישמעאל תני כרמל כר מלא[2]) פי׳ „שמלא הדגן בראש השבולת ככר שהוא מלא נוצה כלומר שהוא נתגדל כולו״[3]). כרמלית ומקום פטור בר״ג דשבת (ו׳.) ירוש׳ בריש שבת (פ״א ד״ב סע״ד) תני ר׳ חייא כרמל רך מל[4]) לא לח ולא יבש אלא בינוני [ו]הכא לא רשות היחיד ולא רשות הרבים אלא כרמלית. *[אחי״ה בכל כ״י ערוך ובעה״ק שנ״ב נכלל הדבור כרמלית עם ע׳ כרמל ובדפ״ע הוא ערך בפני עצמו והנכון ככ״י כי גם בירו׳ הנ״ל מפורש כרמלית מלש׳ כרמל עפ״י הדרש כר = רך ומל כמו שאי׳ לנכון בפי׳ קה״ע וז״ל פי׳ כרמל הכתוב בתורה היינו שנמלל ביד ואינו לח ולא יבש לגמרי אלא כשמוללין אותו ביד הוא מתרכך לגמרי וכ״ה במנחות וכ״ה בערוך בשם הירושלמי עכ״ל. וכצ״ל כר ומל בתוספו׳ שבת ו׳. ד״ה כרמלית (עיין גליון הש״ס) ובתוספ׳ מנחו׳ ס״ד: ד״ה משום ופירשו שם דהוי כמו שמלה שלמה עיין בהפשב״ע ושם הובא פירש״י בכ״מ בענין כרמל. ונלפע״ד כי עיקר דרשם איננו כמו שמלה שלמה כי אם מהרכבת המלה כרם — מל והיינו ברמז על ל״פ خرم פי׳ רך לח וחדש neu, frisch ומן מל מל׳ מלילות מה שנמלל ביד. וזה מ״ש רש״י בשבת ק״ה רע״א ד״ה כרמל: גבי מנחת העומר כתיב גרש כרמל שמביאה כשהיא לחה בעוד שהזרע נפוח וכו׳ וכן בפירש״י לויק׳ ב׳, י״ד גרש כרמל גרוסה בעודה לחה וכו׳ ועיי׳ ראב״ע כרמל שהתבואה לחה ומלאה בקשין ע״כ ועיין ספרי בענין העתקה פרסי׳ לריב״י מאווס 309 והלאה ושם פי׳ העתקות הישנות ומאווס העתיק כרמל ע״י كلمل וזהו ג״כ בל״פ שבלת רכה אשר נמללה ביד. ועפ״י דברים אלה קשה להלום פי׳ כרמלית מלי כרמל אף בדרך דרוש וגזרתה נעלם ממני. ובפי״מ להרמב״ם שבת פ״א מ״א פי׳ בזה״ל ומפני זה נקראת כרמלית כאשה האלמנה שאינה בתולה ולא בעולת בעל כמו כן אלו הרשויות אינם רשה״ר ולא נשלמו בהם תנאי רה״י ויהיה אמתת השם כארמלית ע״כ ועיי׳ ג״כ בפי״מ לרע״ב שבת פי״א מ״א. — ובירו׳ שבת פי״א די״ג. מבואר המושג כרמלית בזה״ל: כל המעכב דריסה ברשות הרבים נקרא כרמלית. הקבוץ ירו׳ שבת שם די״ג: שתי כרמליות סמוכות זו לזו] —

* כַּרְמֶל, כַּרְמְלִי (מל״ס כרמיל Karmin, Scharlachglanz עיין פירשט ח״א, 631) ירו׳ סוכ׳ פ״ג דנ״ג ע״ד כשעוה וכשושנת כרמל. נדה כ״א רע״א השרוני נדון ככרמלי חי. תוספת׳ נדה ספ״ג היין השרוני הדומה לכרמלי.

כֶּרוּמַנְקְיָא (בל״י האמצ׳ χειρομάνικον ככלי יד ברזל Handeisen עיי׳ מיירזיאום 622) בפסיקתא דשובה (פסדר״כ צד קס״ב) וילכדו את מנשה (בחחים[5]) [צ״ל בחוחים] (דה״י ב׳ ל״ג, י״א) מהו (בחחים) [בחוחים] ר׳ אבא בר כהנא בכרומנקיא פי׳ נחשת של ברזל[6]) נקרא בל׳ יוני כרקומא. — (א״ב פי׳ בל״י ככלי וזיקי ידים). *[אחי״ה תתכן דעת ר״ב והוא בל״י אמצ׳ כאמור והורכב מל״י χείρ ומל״ר manica וברות רבה פ׳ ויאמר לה בועז אי׳ כירומניקאה ובירו׳ סנהד׳ שם בדפ׳ וויניצ וקראט׳ כירומניקיא ובקצת דפוסי׳ בט״ס בבירימניקיא ויתר שבושים בכ״י פסיקת׳ רבתי שם עיין הערת ר״ש באבער שם ושם מפורש לנכון מלה יונית עפ״י מה שהוגה בלוח המעות. ולא העיר כי כ״ה רק בל״י האמצעית והוא תקן לנכון קרקומנקיא שאי׳ בשהש״ר פ׳ אתי מלבנון שצ״ל כירומנקיא. וכ״ה בתרג׳ דה״י שם כירומנקייה, וכן תרג׳ בנחשתים (דה״י ב׳ ל״ו, ו׳) ואסרוהי בכירומנקיא

---

[1]) וכב״י ו״ז: בפסי׳ וצ״ל בסיפ׳ וממנו נפשט בטעות בדפ״ע בסוף וצ״ל כמו שהגהתי. [2]) כ״ה לנכון בדפ׳ אמ׳ אבל בדפוסי׳ הראשונים כרמלא אבל גם בפי׳ רגמ״ה כ״י למנחות (בקובץ כ״י אנג׳ דף י״ח). אי׳ כדאי׳ לפנינו בש״ס בשתי תיבות. [3]) ע״כ הועתק מפי׳ רגמ״ה הנ״ל ושם אי׳ בתוך השבולת. ונוסח בספרא שלפנינו משונה בענין דבי ר׳ ישמעאל מגי׳ הש״ס ורבינו לא פליג ואולי לפניו עלתה גי׳ שתיהם בקנה אחד. [4]) ובנוי״ג בירו׳ מלא. [5]) וכ״ה בירו׳ סנהדרין פ״י דכ״ח ע״ג. [6]) כ״ה בכ״י ח״ב, ובדפ״ע חנחשת.

וזה טעם נחשת של ברזל בערוך ועיין הגיון שלמה 24, אבל ממה שרמז רבינו על כרקומא שכיון למלת כרכום ג' מוכח שנעלם מעיני רבינו הוראת המלה עיין מה שכתב הח' לעווי בעמת"ר ח"א, 362 — ובפדר"א פמ"ג משובש כזה: ואחזו אותו במינקת ראשו!] —

כְּרְמְשָׁא (= כְּרוּמְשָׁא בל"ס והעתקתו בלא"ש Spierlingsbaum ולדעת רבינו הוא Feig-bohne) בפ' ערבי פסחים בגמ' לא יפתחו לו (קי"א ע"ב) אמרה ליה שידתין לבריה איזדהר מכרומשא פי' תרמוס סלבאטיקו. — (א"ב לא מצאתי מימרא זו בגמרא). *[אחי"ה לא מצא מפני שנ"ב ק"י אבל נמצא ברף קי"א רע"ב רק שם בט"ס בשתי תיבות וז"ל: אמרה לה שידה לברה פירחי נפשיך מכרו משא וצ"ל מכרומשא וכ"ה בד' ויניצ' ש"ח וב"תר דפוסים הראשונים אצל ד"ס במקומו וכ"ה בכ"י א"פ ובכ"י מ' בט"ס בכרכמושא והוגה בטעות מכררמושא, וגי' שידתין אי' ג"כ בכ"י ש"ס מינכען א' וב'. והמלה היא סורית כאמור, וכונת רבינו על ל"ע ترمس בל"י θέρμος עיי"ע תרמוס שפי' בלאי"ט lupino ורמ"ל טעה לחשוב כי הוא lupus זאב לכן העתיק כרמשא Wolf! אבל ממה שמוכח מגמ' שם שכרומשא מין אילן (כמו זרדתא עיי"ע) הוא אולי גם רבינו כיון למין אילן ויש להגיה במקום תרמוס או תורמוס כגי' כ"י או כמו ששיער הח' לעף (ספלנ"צ 287) קורמיש Spierling או כפי דעתי שורבא מלאי"ט sorbo עיי"ע גובירי ח"ב, ר"ל וע' עזרד] —

* כַּרְמַת (לפע"ד מל"ע كرمة Weinstock) תוספתא מנחות פ"ט אין מביאין לא מן הכרמת ולא מן הדלית אלא וכו' כ"ה בכ"י אירפורט (בהוצ' צוק"מ 526) ובדפ' מן הכרמת וצ"ל ברי"ש והוא כמו דלית וקנוקנת של גפן וכן בבונדיהיש (הובא בספלנ"צ ללעף 88) كرم עץ הגפן. והח' לעווי ציין המלה בע' כרמת ונזרה מל"ע והוא טעות וכבר השיג עליו הח' פליישער ומ"ש דוחק הוא מפני שלא ראה גי' הכ"י.

☞ כְּרַן (לדעת ר"ב מל"י χρόνος עת Zeit ולפע"ד מל"פ کران גבול מל' צינד Grenze, karana וא"כ בכרן יומא ביום מוגבל ומזומן (an dem begrenzten, determinirten Tag) תרג' בעצם היום הזה (בראשית ז', י"ג) בכרן יומא דין ופי' כרון בל"י עת וזמן). *[אחי"ה והיה יכול לומר גם בל"ע قرن פי' עת וזמן אבל לפע"ד ברור כי הוא ל"פ הנ"ל. ופי' בכרן יומא ביום המוגבל ומזומן וכן פי' הרמב"ן בויקר' ל"ג, ל' וז"ל ומצאנו עוד שהזכיר הכתוב בעצם היום הזה בענינים נגזרים לעתים מזומנים ע"כ ודוגמתו בת"י כאשון מל"ע הרשום' בע' אשן (ח"א שי"ט) כלומ' בעת קבוע. אבל הרמב"ן במקום הנ"ל גורס בתרג' בקרן יומא הדין בקרנו של יום בגופו וכחו . . כי בעבור שהכח בקרנים יקראו גוף הדבר קרנו . . וי"ג בתרג' בכרן בכ"ף והכל אחד כי בכתוב כובע וקובע שוים וכו' ועיי' באוהב גר לרשד"ל 33 וכבר היה נתפלא אם היתה הגי' בימי הרמב"ן בקו"ף איך אבד זכרה ולא תמצא עוד באחד מן הספרים אשר בידינו היום ע"ש בכ"ז סיים כי נאמן עלינו הרמב"ן שלא העיד לנו עדות שקר ע"ש ולפי גזרה הנ"ל מל"פ היטב נגרום בכ"ף כי בל"ע ופ' כתיבת האות ك מקבילה לאות כ"ף בל' עברי וארמי. וכל עצם היום ענינו בו ביום עיין רש"י לבראשית י"ז, כ"ג כלומר ביום המזומן וכזה נבין יומ' פ"א. בעצם היום הזה על עצומו של יום הוא מוזהר ואינו מוזהר על התוספת ופי' על עצומו כמו עצמו וכ"ה בכ"י ש"ס ב' א"פ ול"ד (ר"ס יומ' צד קל"ב) וכ"ה בפי' ר"ח הודפס בש"ס ווילנא] —

* כרנבו (שם הפרטי או תואר השם לאמתלאי) ב"ב צ"א. אמיה דאברהם אמתלאי בת כרנבו אמיה דהמן אמתלאי בת עורבתי עיי"ע אמתלאי. אולי כרנבו ועורבתי תוארים הם ומל' צענד כרנבו qarenônhvant = qarenâo הדר וגאון der majestätische, glänzende והפכו עורבתי kaurva שחור der schwarze.

☞ כְּרַנְבֵּי (לדעת ר"ב מל"י κράμβη ולפע"ד הוא במשקל לשון ערבי ופי' كرنب Kohl) מדרש איכה פ' נחנו פשענו ומרינו: אית כרנבי מרירן פי' בל"י כרוב ובעל הערוך גרס עליתא ע"ש. *[אחי"ה וכן העיר ר"ב בע' עלת א' אבל בנו"נ כרנכי יצ"ל כגי' ר"ב והוא ל"ע ופ' הנ"ל עיי"ע כרב א', ועיי' פי' יפה ענף באיכ"ר שם ולא כפי' מהרז"ו שגרס בדברי ר"ב כרנכי] —

כְּרְנְבָאוֹת (היחיד כרניב בלשון יוני χέρνιβον, וממנו בלשון ערבי בטיית χερνίβιον كرنيب Becken, Wasser hinein zu schöpfen) למה שאנו קורין בלי לעז כ צ י ל י[1]) בלש' ישמעאל קורין כרנבאות. בסיפרי[2]) בפרשת אל ראשי המטות

---

1) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו אי בי ל"ד ה"ב ג"ג, ובכ"י ב"ר בגילי ובדפ"ע בשילי. 2) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר בסיפי ונפשט בשדפ"ע בטעות בסיפרא.

(סיפרי מטות פ׳ קנ״ח). *[אחי״ה בנו״ג וכל אשר לא יבא באש כגון הכרדוכאות והכוסות וכו׳ וככ״י (הובא במאיר עין לספרי שם צד ס׳:) אי׳ קרנבאות והוא הנכון כי המלה נגזרת מל״י הנ״ל ופי׳ אגן מים לשתות או לרחוץ וממנו בל״ע בטיית עיין מ״ש ה׳ פליישער לעמת״ל ללעווי 457 וא״כ כרנבאות הוא יחיד מן כרניב كرنيب ואלה דברי הכ״י ה״ב: בל׳ ישמעאל קורין כרנבאות בלשון רבים ובלשון יחיד כרניב ע״כ והיא הוספה מחוכמת להמעתיק כי ל״י בשאר כ״י וכן סגנון הלשון מוכיח שלא פלטתה קולמסו של רבינו אבל בגוף הדבר נכון הוא. ועל זה מראה הלעז בצילי בלאי״ט Becken, bacile. ודע כי בכל כ״י (חוץ מכ״י ג״ג) ובדפ״ר ופיז׳ וכנראה גם בדפ׳ וויניצ׳ אי׳ בבית כרנבאות אבל מדפ׳ באסיל והלאה בטעות כרנכאות, ובתר״י א׳ לבמד׳ ל״א, כ״ג אי׳ וכל דלא מיתעל בנורא כהנכתא כסיא וכו׳ ונראה שהוא משובש תחת כְּרוּנְבְּתָא מל״י ועי׳ הנ״ל וה׳ לעווי בעמת״ל ח״ב, 410 הגיה כרנכתא מפני שהוא גורס בדברי רבינו כרנכאות בכ״ף וטעות היא] —

כֶּרֶס (מל״מ כָּרֵשׂ או אולי יותר טוב כֶּרֶשׂ ובל״ם כְּרֵס, כַּרְסָא ובל״ע كرش בטן Bauch, Leib) בפ׳ אלו טרפות (חולין פ״ג מ״א) הכרס הפנימי[1]) שניקבה[2]) או שנקרע רוב החיצונה. פי׳ הכרס הפנימית[3]) הוא הכרס עצמו החיצונה הוא הבשר ממש וי״א הוא ראש הכרס[4]). ובגמ׳ דסימני חיה (חולין ס׳.) אמר רב יהודה שור כרסתן פרסתן[5]) פי׳ כשתבא לקנות השור בדוק אם יש לו כרס גדולה ורגלים (גדולים) [צ״ל גדולות] וראשו גדול וצעדיו רחבין קנהו שהוא טוב למלאכה וחילופיו בחמור כלומר החמור טוב כריסו דקה ורגליו קטנות וכן ראשו וכן זנבו[6]) וכן פסיעותיו לא יהיו פתוחות. המכסה את הקרב (ויקרא ד׳, ח׳) תר״י [א׳] כריסא. בפ׳ ר״א אומר תולין בגמ׳ אין שורין (שבת קי״מ רע״ב) אמר רב קטינא העומד[7]) באמצע המטה כאלו עומד בכריסה של אשה (עוברה[8]) ולאו מלתא היא. שתי שערות שאמרו אחת בגבה ואחת בכריסה (נדה נ״ב:) כבר פירשנו בע׳ גב [ג׳]. —

(א״ב ל״ט זה (ירמי׳ נ״א, ל״ד) [מלא] כרשו מעדני׳. *[אחי״ה בפי׳ רד״ק שם גרס כריסו ולנכון כרשו בשרשים. בענין כרס פנימית ישנן בחולי׳ שם דעות מחולקות עיי״ע אסטומכא, מל ד׳, סן א׳ פרע. חולי׳ מ״ד. טפח בכרס סמוך לושט זהו כרס הפנימי עיי״ע סער [צ״ל שער] באות סמ״ך ויק״ר פ״ג מכריסא לכנת מעיא וכו׳ עיי״ע כרוכה א׳ ועי׳ כנתא. חולי׳ נ׳: נפל כרסא בבירא לשון נפל על לשון יוני κρωσσός פי׳ כד ודלי לשאוב בו נפל בבור ואין מבורר הדבר כן פי׳ בעל המלואים במשכיר החדש צד ל״ג ועיי״ע פאה ג׳ ומ״ש. ברכות ל״ב. מלי כריסיה וכו׳ עיי״ע זן ג׳. תענית כ״ו רע״א כרס מלאה. כתובות ט״ז. הרי כריסה בין שיניה. גיטין מ״ז. כריסי כרי עיי״ע כר א׳. שבת קנ״א: ותשבר כד (קהלת י״ב, ו׳) זה הכרס. . לאחר ג׳ ימים כריסו נבקעת ונופלת לו על פניו ואומר לו טול מה שנתת בי. ועי׳ קהל״ר פ׳ עד אשר. ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב: וירו׳ יבמות ר״פ ט״ז דט״ו ע״ג ב״ר פ״ק ועיין מ״ש בע׳ טס ב׳ בענין דמיוני פרסיים. חולי׳ נ״ו סע״ב פקע כרסיה, ושם נ״ז רע״א וחיימיה לכרסיה. פסיקת׳ דר״כ צד קס״ד: הא כריסא דההוא גברא קדמך קום בזעיה. ב״ק צ״ז. עבדא דנהם כריסא לא שוי עיי״ע נהם ומ״ש. ב״ב ז׳ רע״א שוף אכריסך ועול ושוף אכריסך ופוק ע״ש פירש״י. ב״ר פ״ע הכריסא טענא רגליא בילק׳ ויצא רמז קכ״ג כרסא טעין רגליא. ויק״ר ס״פ כ״ז תחות כורסי אמהון אנא מחנק יתחון ובשו״ט מזמור כ׳ פ׳ על ה׳: תחות כורסייה דאמהון אנא מחינא להון ועיין אגדת בראשית פ״ב. ופי׳ בעודם בבטן אמם אני אמית אותם ותרג׳ בבטן אמי (תהלים קל״ט, י״ג) בכריסא דאמי ועיין תרג׳ שם כ״ב, י׳, י״א ולאיוב ל״א, ט׳ — יבמות ס״ה סע״ב אינו ילדת לי חרא כרסא אחריתי עיין פירש״י והקבוץ סוכ׳ כ״א רע״ב כריסותיהן רחבות, ובמשקל סורי: כתובות ק״נ: תרי כַּרְסָתָא לית לה. ויק״ר פל״ד חמי כַּרְסָוָן עיי״ע קפרן, והתואר כַּרְסָתָן (חולי׳ הנ״ל) פי׳ מי שבטנו גדולה וכ״ה בל״ם כַּרְסָנָא ובל״ע كرشاء dickleibig בל״ר ventrosus בל״י γάστρις ועוד נ״ל שהוא ל״ע كروش בהמה שיש לה פרסות ורגלים גדולות והראיה פרסתן] —

---

[1]) וכ״ה בפירש״י וברע״ב וכן העתיק הש״ס בדף נ׳ רע״ב אבל במשני ובמשניות ובערוך בסמוך ובעי׳ אסטומכא אי׳ הפנימית. [2]) צ״ל שניקב וכ״ה באו״ז הל׳ טרפו׳ רסי׳ תי״ד. [3]) כ״ה בכל דפ״ע ועיין הערה הקודמת. [4]) הפי׳ הראשון עולה לפי דעת ר׳ יוסי בר חנינא בגמ׳ נ׳: כל הכרס כולו זו היא כרס הפנימי׳ ואיזהו כרס החיצון בשר החופה את רוב הכרס. אבל י״א נלפע״ד הוא כדעת ר׳ ישמעאל (שם) איסתומכא דכרסא וצ״ל כגי׳ רבינו בע׳ אסטומכא: איסטומכא דכרס והוא פי הכרס וזהו ראש הכרס שכתב רבינו כאן ואולי וי״א הוא בטעות מן ר״ת ר״י״א כלומר ר׳ ישמעאל אומר. [5]) וכ״ת בע׳ גנב ג׳ ובנו״ג ופרסתן וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י בחולין. [6]) בדפ׳ וויניצ׳ בט״ס זכנו. [7]) כ״ה לנכון בדפ״ר, ובשדפ״ע זה עומד. [8]) ל״י לפנינו וכן ל״י בדפ״ר ול״י בכ״י ש״ס ויש למחוק.

כֶּרֶם[1]) כמו בטן בל"ם (יונה ב', ג') ובל"ע בְּטֹן (das Innere, Gewölbe פי' תוך ואמצע
כב"ר פרשת ס"ט (ס"ח) ויחלום והנה סולם: אמר ליה זיל מני (עשר) [צ"ל עשרים[2]) שריין בכרסיה דביתך[3]) ואת משכח ליה. — (א"ב פי' בקרב ביתך ורש"י פי' בזוית ביתך). *[אחי"ה כלומ' המיוחס לרש"י וכן מוכח מגי' ירו' מ"ש פ"ד דנ"ה סע"ב גו בייתיך (עיי"ע דקא) פי' תוך ובאמצע ביתך ולא הוצרכנו להגיה כדאי' בחי' הרד"ל בקריתא דביתך כלומר בקירוי הבית והגג] —

כרס (= כּוּרְסְיָא, כּוּרְסְיָה בל"ס כּוּרְסֵי, כּוּרְסְיָא בדניאל כָּרְסֵא פי' כמו בל"ם כִּסֵּא א') כסא כבוד למלכות ב') למשפט Thron, Richterstuhl והושאל א') לכסא שמניחין עליו ס"ת Pult ב') לכסא כבוד לכלה בחופה (Brautsessel בר"ג דבני העיר (מגילה כ"ו:) אמר רבא מריש הוה אמינא האי כורסיא דספר תורה[4]) תשמיש דתשמיש הוא ושרי לאשתמושי ביה פי' שלחן שמניחין עליו ספר תורה כשקורין בו[5]) כיון דחזאי דזמנין דמניחין ספר תורה עילויה[6]) פי' מניחין ספר תורה על הכסא בלא מטפחת אמינא תשמיש קדושה הוא ובעי גניזה[7]). בס"ג דפ' הערל (יבמות פ"ג:) מאי עביד ליה ר' יהודה לטומטום דבירי דאותביה אבי כורסיה ונקרע[8]) ואוליד שב[9]) בני. בפ' בית שמאי בגמ' דבן גמליאל אומר אם מיאנה (שם ק"י.) עובדא הוה בנרש[10]) ואיקדשה כשהיא קטנה גדלה ואותבוה אבי כורסיה ואהדרוה[11]) ואתא אחרינא חטפה מניה. פי' הושיבוה בחופה והקיפוה בני אדם שישבו סביבותיה. פ"א ואהדרוה שהחזירוה לבית בעלה. — (א"ב תרג' יושב על הכסא (ש"א א', ט'; ד', י"ג) יתיב על כורסיא). *[אחי"ה עיין כמה וכמה דוגמאות במתורגמן כי כל לישנא כסא מלכות וכסאות למשפט וגם כסא הנאמר על השם יתעלה מתורגם כורסיא ובקצת ספרים כורסֵיה ואין זה כנוי הנסתר אשר עליו השיג בעל המתורגמן כי אם הנפרד כּוּרְסְיָה = כורסיא ויש לנקד כּוּרְסְיָה רם (תרג' ישעי' ו', א'), כּוּרְסְיָה יקרא (שמו' י"ז, ט"ז) (ובנו"ג באונק' כורסי יקרא ובכ"י לונדון כורסא יקרא עיין נתינה לגר להגאון ר"ן אדלער שם) וכן בדניאל (ז', ט') כָּרְסָוָן שביבין ובחגיג' י"ד. הובא בשני יודי"ן כרסייה. וכ"ה בשני יודין במגילי' הנ"ל וביבמות ק"י. אבי כורסייה ובחולי' נ"ט סע"ב נפל מכורסייא לארעא. ובכנוי הנסתר גיטי' ל"ה סע"א הפכוה לכורסֵיה ובפ"א ברש"י בשני יודין הפכוה לכורסייה פי' תשפל גדולתו. ובקבוץ כָּרְסָוָן בחגיג' י"ד. וסנהד' ל"ח סע"ב אבל בדניאל ז', ט' בוי"ו אחד ובתרג' תהלים קכ"ב, ה' כורסְוָן. קהל"ר פ' מה יתרון: ואית דאייתי כורסוון עיי"ע גהרק (ח"ב, רנ"ג.). ושם פ' כל הדברים: כך אמר פלוני וכו' יעשו כורסוון לרבים פי' כך אמר אותו האיש (ישו) מותר לעשות מאתנן זונה ומחיר כלב בתי כסאות וכ"ה שם קודם מעט ועיי"ע בית כסא וסוף ע' אסלא — ובכנוים תרג' ישעי' י"ד, ט' כורסותהון, ליחזק' כ"ו, ט"ז כורסותיהון] —

כְּרַם (נ"ל מל"י κράζω, κρώζω מל' צענר khruç (mit rauher Stimme schreien הינהק (איוב ו', ה') תרג' כ"י האיפשר דמַכְרִים.

כרס (= כְּרוּסִיּוֹן χρυσίον (Gold, golden אולון (כרוסון) [כרוסיון] כבר פירשנו בע' אולון[12]).

* כּוּרְסָאיי (נלפע"ד שהם יושבי מקום כורסאי) ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ג גמליאל דיקונתיה קברוניה כורסאיי גבון בתר תלתא יומין אימלכון מחזרא יתיה וכו' כלומר אנשי מקום כורסאי קברו אצלם את ר"ג דיקונתיה ולאחר ג' ימים נמלכו לפנותו ולהחזירו ולקברו במקומו ופני משה גרס בורסאי אולם מקום בורסא לא היה בא"י ולפע"ד הוא כרזים שם המקום אשר דברנו בו עיי"ע. והח' נייבויער לא הביא כורסאי. וה' לעווי טעה להגיה כזה: קברון כורסייה גבון ופי' קברו את גופו

---

[1]) כל הערך נשמט בדפ"ר. [2]) עיי"ע דקא ח"ג, קכ"א ומ"ש. ובדפ' באסיל ואמ' אי' עש' בקו על השי"ן ובדפי פראג חסר גם הקו ונדפס עש! [3]) בנו"ג בכרסא דביתך וכ"ה בכרסה בכ"י ה"ב ובכ"י ב"ר בכריסה ובע' שר י' אי' בכריסיה דבייתך. [4]) לי' בש"ס בדפו' ובכ"י ובאו"ז ח"ב רסי' שנ"ו ואולי מפי' רבינו הוא. [5]) וכן בפירש"י בימה של עץ וכ"ה באו"ז הנ"ל. ובחי' המאירי במגילי' פי' בזה"ל אותו לוח שמניחין ספר תורה עליו והוא הנקרא כאן כורסייא וכו' ע"ש ועיין מ"ש בע' במות בח"ב ק"ח: [6]) וכ"ה בסמוך בש"ס ומנחי ליה ספר תורה עילוית בכ"י ש"ס ובריז"ף ובאו"ז שם עיין ד"ס במקומו ובנו"ג בסמוך ומנחי סיפרא ובמימרא דהקודם כיון דחזינא דמותבי עלויה ס"ת ובכ"י ב' כגי' הערוך זמנין דמותבי. [7]) בנו"ג ואסיר אבל בבה"ג אי' ונגנז ובכ"י ש"ס ונגנזין ובמקום ושרי של קודם לזה אי' בכ"י ב' ולא באעי גניזה וא"כ מוכח כאן במימרא דאסיר כגי' רבינו. [8]) בנו"ג ואיקרע. [9]) בכ"י ה"ב לי' וכן לי' בדפ' פיזו ובדפ"ר בט"ס שם וצ"ל שב ובנו"ג שבע. [10]) כ"ה בכ"י וי"ו ב' ול"ד וכ"ה בדפ' וויניצי, ובכ"י וי"ו א' בכרש וצ"ל בנרש (וכ"ה בש"ס במעשה השני במימרא דרב פפא) וממנו בטעות בכ"י ב"ר בדי באסיל ודפ' אמ' ברנש וכ"ה בד' פראג ובד' פיזו בברתא ובדפ"ר נשמט עד ואותבוה. [11]) לי' בנוסחאותנו. [12]) עיי"ע בח"א, פ"ט: בדפ"ר אי' אילו כרוסוין וצ"ל כרוסיון כבר פי' בע' אילו וצ"ל אולון, וש"נ שנויי הנוסחאות.

אצלם! וא״כ הבינו מל׳ כרם ובזה הע׳ היה מסדרו. ועוד נ״ל שצ״ל כורסאַני עיי״ע כרסנא.

☞ כריסו ארגירא (ר״ב לא ידע לפתור אותו וצ״ל כְּרִיסוּאַרְגִּירָא מלשון יוני ורו׳ χρυσάργυρον, chrysargyrum עיין מיירסיאוס 627 מין מכס קשה עיין בפנים) מסכ׳ קמ׳ דירוש׳ פרק המניח את הכד (רפ״ג דף ג׳ רע״ג) אהן כריסו ארגירא עד דלא ייתי אהן כריסו ארגירא שרי מימר פלן עבד עבדתי[1]). לא השגתי עד עתה פירוש אמתי. *[אחי״ה אבל הג׳ שי״ר בע״מ 193 הכיר על נכון המלה שצ״ל במלה אחת כאמור והיה מכס עצום וקשה נודע בשם chrysargyrum והיה נלקח מכל בעלי מלאכה מיוחדת סך מסוים והיינו מכולם ביחד (צונפט) אך כפי רבות הפרטים היה מבקש השוטר לפעמים יותר ויותר ולכן בטרם בא זה לאסוף את המכס מצד הממשלה היה מותר לאומן לאמר פלוני עוסק במלאכה כמלאכתי וכן פלוני ועי״ז בא להקל מעצמו חלקו בעול המכס . . אמנם אחרי שבא כבר לעיר אסור למסור אותם למלכות וכו׳ עכ״ל הזהב של הג׳ שי״ר עש״ה ובבט״ר לה׳ רימ״ז ח״ב 140 והוא תקן גם כרסגניות בשהש״ר פ׳ כשושנה שצ״ל כרסרגניות וזה דוחק כי בנו״ג בורסגניות ופירשתיו לנכון בח״ב, קצ״ז ועיי״ע דמס ג׳[2]). וכן הגיה הרימ״ז פרבגרון (ב״ר פס״ד) שצ״ל כרסרגרון אבל עיי״ע פרבגרון ומ״ש —

* כרסנית (מין תרנגול) חולי׳ ס״ה: תרגול . . למינהו להביא את הכרסנית כה״ג בע׳ שחלנית בדפ״ר וצ״ל או כרסכית מן כרזוב עיי״ע ומ״ש מל״פ. ועוד עיי״ע כרספת] —

כרסגניות עיי״ע כריסו ארגירא בסוף.

* כריסה ט״ס עיי״ע חכן א׳.

כרסט (= כְּרַסְטְיָיתָא מל׳ יוני χαριστίων ובלשון סורי כרסְטְיוּנָא ובלשון פרסי كرستون (كُرستون) ובל׳ ערבי قرستون מאזנים או פלס גדול לשקול בו eine grosse Wage עיין פליישער בהוספות לעמת״ל לה׳ לעווי 457) במגילת איכה היו צריה לראש: קם ומסר להון הדין[3]) כרסטייתא והדין חושבנא ס״א חושבנא ד מ ת ק ל י וחושבנא (ד א ת ב ע י) [צ״ל דאצבעי][4]) פי׳ בל״ע קורין לטורטני קרסטון ובלעז אישתדירא. [*אחי״ה מלה ערבית היא והיא המלה הרשומה בתחלת הערך ונעתקה מל״י הנ״ל והוראתה כלי משקל גדול לשקול על ידו במהירות וארכימעדעס המהנדס היוני המפורסם היה הממציא של כלי המשקל הלזה ונודע גם אצל הסיריים בשם כרסטיונא והיא קרצטיונא של איכ״ר והעתקתה בלא״ש Schnell-wage וזה ממש אישתדירא או איסתדירא (בכ״י ערוך ודפ׳ אמש׳) של ערוך והיא כלאי״ט stadéra Schnellwage[5]) וא״כ כרסטייתא (או יותר טוב להגיה כרסטיונא) אחד הוא עם קרסטון ומבואר ע״י חושבנא דמתקלי של ס״א. חושבנא דאצבעי נ״ל איננו חשבון באצבע כדעת מ״כ או חשבון על האצבעות לדעת כפל כל מספר מן ששה עד ט׳ כדעת בעל יפה ענף כי אם חשבון מדת האורך על ידי מדה שנקראת בל״ע اصبعة בקבוץ اصابع = Zoll אשר מהם שנים עשר יעשו מדת פסיעה (قدم) Fuss וא״כ עיקר הגי׳ חושבנא דאצבעי ולא כגי׳ כ״י דאתבעי ובעל הגיון שלמה שרוצה להחזיק בזו הגי׳ לא דק כהוגן להמציא המלה מל׳ תבע בתרג׳ ובש״ס וגם המשך הסיפור באיכ״ר אינו סובל זה הפי׳ כי היתכן שר׳ צדוק היה מודיע לרופאים! ענין התביעות שהיה לאנשי ירושלים זה לזה וע״י זה היה יוכל אספסיאנוס לכבוש את א״י אבל חשבון משקלות ומדות הנהוגות בא״י היה יוכל למסור לרופאים כי זה הדבר יאות למלאכתם ועסקם. ור׳ צדוק היה בדוק בחשבונות משקלות ומדות וכן בנו ר׳ אליעזר עיין ד״מ למהרז״ף ע׳ ר׳ אליעזר בן יעקב (73 והלאה) ובסוט׳ פ״ט מ״ד נחלקו ר׳ אליעזר ורע״ק בענין המדידה גבי עגלה ערופה ושפט מהרז״ף בצדק כי הוא הוא ר׳ אליעזר בן צדוק] —

* כריסית עיי״ע כרתית.

* כרסלא (?) (ט״ס במקום בר סלא שם איש) סנהד׳ ה׳ סע״א איבו וחנה וכו׳ כולהו בני אבא בר אחא כרסלא מכפרי הוו ובכ״י מ׳ בר אחא בר סלא דמכפרי ובכ״י פ׳ ר׳ אבא בר אחא סלא מכפרי וכ״ה ביוח׳ השלם ע׳ חנה וביוחסי׳ השלם ע׳ אבא אית׳ בר אחא סילא ובע׳ אחא העתיק ר׳ אחא סלא (ד״ס סנהדרין שם) וא״כ תתכן גי׳ כ״י ה״כ בע׳ אבא

---

[1]) בנו״ג פלן עביד עבידתי פלן עביד עבידתי. [2]) ואחרי הרימ״ז נמשך בפי׳ ותיקון המלה גם ה׳ לעווי ולא חש לעיין בפירושי שהיה מונח כבר לפניו. [3]) בכ״י ו״ו בט״ס הרי. [4]) כ״ת בכ״י ה״ב ושם אי׳ דאתבעי ובכ״י ו״ו א׳ ובי׳: קם ומסר להון הדין כרסטייתא והרי חושבנא ס״א חושבנא דמתקלי וכ״ה בכ״י ל״ד וב״ה, ובדפ״ע היו צריה לראש כרסטייתא ס״א חושבנא דמתקלי וחושבנא ד א צ ב ע י ובנו״ג ויהב להו הדין חושבנא דאצבע וחדין קרצטיונא. [5]) ולא כדעת ה׳ לעווי statera שהיא מטבע קטנה.

שנרס בר אחא ש ל א ומה שרציתי להגיה כרסלא עפ"י ג' סנהד' (עיי"ע אבא ח"א, ג' הערה א') בהיפך הוא כי כרסלא של דפוסים יש להגיה ולהיות בר סלא.

* כְּרִיסָלַכָּנוֹן (χρυσολάχανον) עיי"ע כרך לבנון במו"ע ומ"ש.

* כַּרְסָם (מל"ע جرسام (Brustfellentzündung עיי"ע ברסם ומ"ש בח"ב, קצ"ז ושם פירשתי ג"כ בשטת רגמ"ה ורש"י שהוא ל"י κόρυζα Schnupfen עש"ה[1]).

* כורסין (?) תוספת' נגעי' ספ"ה צ"ל בורסין עיי"ע ברס, ח"ב י"ט:

* כורסינין (לפע"ד או בט"ס עיי"ע בורסי (ח"ב, קצ"ז) או מל"י האמצ' κούρτζα, κόρτζα מגן ותרים (Brustschild ירו' שבת פ"ה ד"ז: (כרים) [זכרים] יוצאין לבובין (שבת פ"ה, מ"ב) שהוא נותן עור מכורסינין כנגד לבו והוא מתרים כנגד חיה ובע' כרסי חשבתי להגיה מבורסנון פי' עור מעובד ומתוקן אבל י"ל כי היא ל"י האמצ' הנ"ל פי' נותנין עור להיות כתרים ומגן נגד לבו ויותר נכון לכורסין כלומר לתרים ומגנים והם מגינים את האלים נגד החאות וזה והוא מתרים כנגד חיה. ובבבלי שבת נ"ג: מאי לבובין א"ר הונא ת ו ת ר י אולי הוא ל"ר tutela מגן ומחסה Schirm, Schutz אבל עיי"ע תתר א'. ועוד ראיה מפי' של עולא בשבת שם: עור שקושרין להם כנגד לבם כדי שלא יפלו עליהן זאבים.

* כרסנא, כרסנה (שם עיר) ירו' שביעי' פ"ט דל"ט. אילן דבית כרסנה ומזה המקום היה ר' שמעון הנקרא על שמו ר' שמעון בר כרסנא (ירו' עירובין פ"ג דכ"א סע"א ושם פ"ה דכ"ב ע"ד, ירו' ר"ה רפ"ה, ירו' יומי פ"ה דמ"א. ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ג, ושם רפ"ג ד"ה ע"ד אי' בה"א כרסנה) ואולי הוא אחד עם כרזים. שוב ראיתי כי כ"ה דעת מהרז"ף במה"י קכ"ט: והוא הביא ג"כ זה דירו' מ"ק הנזכר בע' כורסאיי רק שהוא גרס בורסאיי וצ"ל בכ"ף כאמור ומעתה נוכל להגיה כורסאני כלומר יושבי מקום כרסנא (כרסנה) וכן הגיה לנכון מהרז"ף בר סנא בירו' דמאי רפ"ג דכ"ג: שצ"ל כרסנא.

כְּרִיסְפָּא שם אמורא עיי"ע כרוספדאי.

☜ כְּרַסְפְּדָ[א] (בל"י κράσπεδον שפת הבגד (Saum, Rand am Kleid תרג' על ציצת הכנף (במדבר ט"ו, ל"ח) כרוספדא דכנפא. גדלים תעשה לך (דברים כ"ב, י"ב) כרספדין[2]) תעביד לך פי' בל"י שפת הבגד. *[אחי"ה וכן העתיקו ע' זקנים ציצת במד' שם וכן בציצת ראשי (יחזק' ח', ג') וכן כנף (דברים כ"ב, י"ב; זכרי' ח', כ"ג) וכן העתיק סומכוס כנף (ש"א ט"ו, כ"ז) ובלי ספק זו המלה מורגלה היתה בפי העם הישראלי לכן העתיקו ככה על פי האגדה אבל דבר תימה הוא אם שגור בפי העם למה לא תמצא לא במשנה ולא בברייתא זו המלה במובן ציצית וגם הפשיטה הסורית שחברה איש יהודי העתיקה צוּצִיְתָא (פערלעס Meletemata 26) וכן בתרג' ירו' א' וב' אי' ציצין, ציציתא וכן בהעתקת סאווס صيصيتها הכל לפי ההלכה וזאת שנית כי גזרת המלה היונית עמומה וסתומה היא וכבר חבטו בה מחקרי הלשון עיין פאססאו אוצ"ם יוניות ע' κράσπεδον לכן נ"ל כי מוצאה מל"פ [illegible] תלתלים וחוטין בכנף הבגד Troddeln, Quasten ובלי ספק מלת כרספדא כבר הורגלה בפי העם קודם זמן משנה והעלוה היהודים מבבל יען כי היא מצויה בתרג' אונקלס ולא בתר"י אבל בכ"ז בש"ס בבלי לא השתמשו בה כי נגררו חכמי התלמוד אחר לשון מקרא עיי"ע ציץ ג'. ורגלים לדבר כי המלה ההיא היתה בפי העם הרבה אחרי כן עיין בע' הבא אח"ז] —

* כְּרוּסְפְּדַאי (שם אמורא) סנהדרין ס"ט. א"ר כרוספדאי א"ר שבתי בכ"י ש"ס שבתאי וכ"ה בנדה מ"ו. אבל שם אי' א"ר כרוספדאי בריה דרב שבתאי וביוחסי' השלם 162 אמר כרוספדאי בריה דר' שבתי ובמדר' הזוהר אומר שהיו ב' ע"כ וכן הובא לנכון ביוחסי' השלם 189 א"ר כרוספדאי א"ר שבתאי. ובר"ה ט"ז: כריתו' כ"ד. א"ר כריספדאי א"ר יוחנן ונראה שהוא אדוק במצות ציצית לכן קראוהו ככה על שם כרוספדין של ע' הקודם, וה' לעווי הטיב לשער כי היא העתקה של בן ציצת (גיטין נ"ו. עיי"ע בן ציצית הכסת). ומן כרוספדאי נקצר שם קריספא ועוד כריספא והראיה כי בירו' ר"ה פ"א ה"ג, בפסיקת' רבתי פ' החודש ובילק' בא רמז קצ"א אי' א"ר קריספא בשם ר' יוחנן לשעבר אלה מועדי ה' וכו' ובפסיקת' דרב כהנא צד נ"ד. אי' רב כרוספדאי בשם ר' יוחנן ובפסיק' דר"כ פ' שובה צד קנ"ז: ר' כריספא בשם ר' יוחנן והוא המאמר שנשנה בר"ה בבבלי בשם ר' כרוספדאי ובירו' סנהד' פ"י דכ"ח, אי' ג"כ ר' קריספא בשם ר' יוחנן ועיי' עוד יתר המקומות

---

[1]) וכן פי' ה' לעווי בע' כרסם מבלי לחזכירני. [2]) בנו"ג כרוספדין.

בסד"ה סוף אות קו"ף ובמבה"י אות קו"ף קכ"ב ושם עוד השנויים ר' קריצפא, קריספי קרוספי קריספדא. ונ"ל כי היו מקצרין את השם הארוך להיות כרוספא, קריספי וכו' כדי להשותו עם שם העצמי Crispus והוא תואר לסופר המפורסם Sallustius וענין crispus בל"ר מי שקוצותיו תלתלים ונוכל להעתיק שם התואר ע"י Kraus שמצוי בינינו מאוד — וגם כרוספדאי הוא כמו crispatus .gekraust

* כרספת מין חרגול עיי"ע כרפסת ומ"ש.

* כורוסתי בייה (נ"ל מל"י χαρίζεσθαι ποίει עשה לרצוני וכבודי erweise (mir den Gefallen, thue es mir zu Lieb! ירו' נדרי' פ"ג דל"ח, אם בזה אומר מפני כבודי וזה אומר מפני כבודך אמרתי ד"ה מותר א"ר הילא כן אורח' דבר נשא מימור לחבריה כורוסתי בייה, והרבה נתחכמו בזה המפרשים ובע' ביה (ח"ב מ"ה:) רציתי לפרשו מל"י ע"ש וכן מצאתי עתה מפורש במ"ע לברילל ח"א, 131 אבל ההמשך סובל יותר ענינו כמו שכתבתי בתחלת הע' הנוכחי מל"י הנ"ל כלו' רגילין בני אדם לומר זה לזה עשה לרצוני ומפני כבודי ולפ"ז יותר טוב להגיה כורוזסתי, ואולי בייה נשתבש מל"י εἰπέ פי' אמור ואז מובנו אמור מפני כבודי ועולה יפה למ"ש וזה אומר מפני כבודך אמרתי.

* כַּרְסְתָן עיי"ע כרס א'.

כְּרָע (במקרא רק במספר הזוגי כרעים פי' ברכי הבהמה או רגלי החגב לנתר ובדרז"ל גם יחיד וכ"ה בל"ס כְּרָעָא ובל"ע كراع רגל דבר חי או בלתי חי Unterschenkel, Fuss eines lebenden (oder leblosen Wesens בפ"ק דברכו' בגמ' וחכ"א (ו') לצפרא[1]) חזי ככרעי[2]) דתרנגולא, פי' רגלי המזיקין דומין לרגלי התרנגולין. בשידה[3]) פ' י"ח בכלי' (מ"ה) [נמלה][4]) קצרה ושתי כרעים טמאה ארוכה ושתי כרעים טהורה ר' נחמיה מטמא, כרע[5]) שהיתה טמאה מדרס (שם מ"ו) פי' רגלי המטה, בפ' כיצד צולין את הפסח (פסחים פ"ז מ"א) שפוד של רימון תוחבו מתוך פיו ועד בית נקובתו ונותנין את כרעיו ואת בני מיעיו לתוכו[6]), הקרב והכרעים (ויק' א', י"ג) מפורש בע' רגל[7]), בתמיד פ' לא היו כופתין (ל"א רע"א) חתך את הכרעים ונתנן למי שזכה בהן. *[אחי"ה במקרא רק בזוגי ונאמר מבהמה וחגב אבל בדרז"ל כמו בל"ס ארמי וערבי גם מאדם וביחיד. יומ' י"א: מנחות ל"ד. כי עקר אינש כרעיה דימינא עקר ברישא. יומ' ע"ח רע"א הוה כאיב לי כרעאי, ושם: מסאני גבא דכרעא הוה. שבת ק"מ. עד טופרא דכרעי, ע"ז ל"ח: עד טופרא דכרעייהו. יבמות ק"ג. עיי"ע חדם ח"ג, שמ"ח — ונאמר במשל לענין נשואין בקידוש' מ"ט. מסאנא דרב מכרעאי לא בעינא עיין פירש"י. והקבוץ ירו' ביכורי' רפ"ג דס"ה ע"ג חזי שאקי חזי כרעין וכו' ובירו' שקלים פ"ה דמ"ט. חמון שקין חמון כרעין וכו', ויק"ר פל"ד חמי שקיין חמי כרעין וכו', וכן נאמר מבהמה ושאר דברים שאינם בעלי רוח ברכות ז'. וקאי (תרנגולא) אַחַד כרעיה, גיטין ס"ז: כרעא דחיותא. שבת ק"ד. כרעיה דגימל, מנחות כ"ט רע"ב כרעא דה"י ולרוב נאמר מרגלי כלי הבית כלי' הנ"ל ותוספת' כלי' ב"מ פ"ט כרע שהוא טמא מדרס וחיברו למטה ותוס' שם ספ"ה כרע שפירש עם הארוכה וכו'. תוספת' שבת פי"ג (י"ד) כרע של שלחן והקבוץ שם ספ"ת כרעים של שולחן, ושם שתי כרעיים, ובסוכ' ט"ו סע"א וט"ז רע"א וכלי' פי"ח מ"ה אי' ביו"ד אחד, ביצ' ג' רע"ב, תוספת' כלי' ב"מ ספ"ט כרעי המטה, ירו' מעש' שני ספ"ר דנ"ה ע"ג ד' כורעָתָא דערסא (וגי' איכ"ר פ' רבתי ד"ה חד כותאי ב': ארבעת שטותא דערסא)] —

כְּרַע (נרדף עם ל"מ כנע ועוד בלי' שומרוני כרע ובל"ע ركع ענין נטייה והושאל לנטיית כף מאזנים über's Gewicht geben, eig. die Wag-schale neigen ; הִכְרִיעַ (Ausschlag geben בפ"ק דפסחים בגמ' ר"מ אומר אוכלין כל חמש (פסחים י"ג רע"א) וניטא מר הלכה כרבן גמליאל דהוה ליה מכריע [א"ל] רבן גמליאל לאו מכריע הוא, ובסוף[8]) הגוזל זוטא בגמ' זה בא בחביתו (ב"ק קט"ו רע"א) ובסוף דפרק [קמא דפסחים][9]) (כ' סע"ב) בית שמאי

[1]) וכ"ה בכ"י מ' ובנו"ג בצפרא. [2]) בנו"ג כי כרעי. [3]) בדפ"ר וכ"י ו"ו בט"ס כשירה. [4]) וכ"ה בע' קצר ד' ושם מפורש. [5]) בכ"י נ"ו א' ובי ול"ד וב"ר ובדפ"ר ואמי הוא לנכון בהמשך הערך אבל בדפ' פיז' וויניצי' ובאסיל מתחיל כאן ע' מיוחד. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד וריש המאמר אי' גם בע' תהב. וגי' רבינו מסכמת עם כ"י ש"ס וכ"ה במשניות נאפולי ופיז' ובירו' ועיין ג"כ מ"ש בע' בית נקובה (ח"ב, ע"ז) ובנו"ג מביאין שפוד וכו' ותוחבו לתוך פיו עד וכו' ונותן את וכו' — ובדפ"ע נשמט כל הציון. [7]) כ"ה בכ"י ל"ד וכ"ה בע' רגל ב' ושם הביא תרגי' לזה הפסוק. ובדפ"ע גם זה נשמט מתוך ע' הנוכחי. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב' וה"ב. [9]) וכ"ת לנכון בע' הבל.

אומ׳[1]) תשפך הכל[2]) וכו׳ עד אמרי[3]) ליה אין הכרעת שלישי מכרעת. בפ׳ כירה בגמ׳ מעשה שעשו אנשי טבריא (שבת ל״ט סע״ב) כל מקום שאתה מוצא שנים חולקין[4]) ואחד מכריע הלכה כדברי המכריע. בנזיר בפ׳ כה״ג בגמ׳ השדרה (נ״ג סע״א) ובפ׳ ראשית הגז בגמ׳ וכמה הוא (חולין קל״ז סע״א) והאמר מר אין הכרעת שלישי[5]) מכרעת א״ר יוחנן מפי שמועה אמרה מפי[6]) חגי זכריה ומלאכי. פי׳ [אין הכרעה אלא][7]) בזמן ששנים חולקין ואחד מכריע כאחד מהם שנמצאו שנים ואחד והלכה כרבים אבל בזמן שאומר חצי דברי זה וחצי דברי זה אין זה מכריע טעם שלישי הוא[8]). פירוש אחר שפי׳ ר״ח ז״ל בהגוזל זוטא הכרע כגון שני חכמים חולקין ובא בן זוגם שהוא שקול כמותם והכריע הלכה כדברי המכריע אבל אם הוא הבא להכריע קטן מהן כגון ר׳ ישמעאל בר ר׳ יוסי משום אביו וכו׳[9]) וכן[10]) פי׳ בפ׳ ראשית הגז ומצאנו שר׳ יוסי תלמיד ר״ע ור״ע תלמיד ר׳ אליעזר ור׳ אליעזר תלמיד רבן[11]) יוחנן בן זכאי ורבן יוחנן בן זכאי תלמיד הלל וזו אינה חלוקת הלל עצמו ושמאי עצמו אלא תלמידי שמאי והלל הם נקראין בית הלל ור׳ ישמעאל משום דר׳ יוסי אביו בא להן שלישי לפיכך אין הכרעת שלישי מכרעת[12]). בפ״ק דקידושין בגמ׳ וחכמים אומרים בכסף (כ״ד:) המכריעין לפני חכמים אומרים נראין דברי ר׳ טרפון בשן ועין שהתורה זכתה לו וכו׳. בס״ג דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב פ״ט רע״א) תנו רבנן מנין שאין מעיינין במקום שמכריעין ואין מכריעין במקום שמעיינין תלמוד לומר איפה שלמה (דברים כ״ה, ט״ו)[13]) בפס׳[14]) דויהי בשלח (פסיקת׳ דר״כ צד פ״ב.) באכרעתא דאכרעון[15]) איתכרע להון. *[אחי״ה עיי״ע אכרעתא ח״א, פ״ד ושם פירשתי עפ״י כ״י כרמולי מן הכרעה של כף מאזנים (ועיין תר״י א׳ בשמות א׳ ט״ו והות כרעא כף מודנא) ועתה מצאתי און לי מפירש״י בחולי׳ קל״ז סע״א נד״ה והאמר מר שסיים בזה״ל: הכרע לשון כף מאזנים וכו׳ ע״ש ולפע״ד השם המופשט נגזר מפעל כָּרַע שהוא נרדף עם כָּנַע מל״מ הִכְרִיעַ (תהלים ע״ה, ל״א) תַּכְרִיעַ (שם י״ח, מ׳) ענינם ענין הכנעה כדעת רד״ק בשרש כרע ועוד בל״ע בהיפך אותיות רכע עכ״ל פי׳ ענין נטייה וכ״ה בל׳ שומרוני כרע ענין נטייה לארץ (עיין גיזיניאוס ופירשט) ומזה ממש כמו בל״ע הנ״ל בירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה, אנא מחזיק טיבו לראשי דכד הוי מטי למודים (כגי׳ המהרש״ם) הוא כרע מגרמיה פי׳ נוטה וכופף מצד עצמו. והושאל לנטיית דעת פסחים פ״ג; חולי׳ צ׳; ירו׳ כתובות פ״ב רכ״ו: הדעת מכרעת ופי׳ כמו דעת נוטה (חולי׳ שם) ועיי״ע רע (ח״ג, ק״ו.) וש״נ הכרעת הדעת. ועוד עיי״ע הכרע (שם, ר״ה) ומזה אחד מכריע הנ״ל כלומ׳ נוטה דעתו כאחד משנים החולקין בדבר, וכן שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא השלישי (כ״ה בברייתא דר׳ ישמעאל בריש ספרא; ובל״ב מדות דריה״ג בסוף מסכ׳ ברכות מדה ט״ו אי׳ הכתוב

---

[1]) בנו״ג אומרים. [2]) כן הוא בכתב יד ה״ב ודפוס וויניצ׳, ובדפוס אמ׳ הכל עיין ערך ח״ג, קע״ה. [3]) בדפ׳ וויניצ׳ אמרי׳ בקו וי״ל ובכתב יד אמר ובנו״ג אמרו. [4]) וכן הוא בכתב יד ש״ס ובנו״ג חלוקין. [5]) בנו״ג שלישית. [6]) וכן הוא בנזיר ובכורות נ״ח. ע״ש תוספ׳ ובחולי׳ מפני. [7]) עיין בהערה הבאה. [8]) כח״ג בכתב יד ו״ו א׳ וב׳ וח״ב וכן הוא בדפ״ר אבל בשדפ״ע מדפ׳ פיזי והלאה בטעות ואחד מכריע אין הלכה כאחד מהם וכו׳ וכ״ה בכתב יד ב״ר. ונ״ל ברור כי ערבוב דברים יש כאן ובמקום ואין הלכה צ״ל אין הכרעה ושייכות קודם תיבות בזמן ששנים וכו׳ וראיה נצחת כי דברי רבינו הם הם ממש דברי רה״ג שהביא ר״ח בפי׳ פסחים כ״א. וז״ל ור׳ האי ז״ל היה אומר בקבלה כי אינה הכרעה אלא בזמן ששנים חלוקים ואחד מכריע כאחד מהן שנמצאו שנים ואחד מכריע והלכה כרבים אבל בזמן וכו׳ כדברי הערוך הנ״ל וכפי׳ רה״ג אי׳ בגוף הענין בפירש״י בחולין קל״ז. ד״ה והאמר מר ועוד עיי׳ בפירש״י בפסחים י״ג. וביד מלאכי סי׳ קפ״ג ויתר מקומו׳ שהביא מו״ל פי׳ ר״ח לפסחים לצד ל״ח הערה ד׳. [9]) כ״ה לנכון בדפ׳ פיזי והלאה, משמע דלא העתיק כל דברי ר״ח אבל בדפ״ר ובכ״י ו״ו לי׳ מלת וכו׳. [10]) בדפ׳ פיזי לי׳ בט״ס. [11]) וכ״ה בפי׳ ר״ח בפסחים וכן כתב רבינו בע׳ אביי בשם רש״ג ורה״ג אבל קשה כי כבר העיר מהרז״ף בד״מ 65 כי בכל נוסחאות המשנה והברייתא אי׳ רבי יוחנן בן זכאי ולא רבן מזה נראה שלא נהג בנשיאות ע״כ ומע׳ אביי לא משמע כן ולפי שטתו כתב לנכון רבן. [12]) וכן פי׳ ר״ח בפסחים כ׳ סע״ב וז״ל .. והלכה כב״ה ואע״ג דאמר ר׳ ישמעאל ברי יוסי אני אכריע וקיימא לן כ״מ ששנים חלוקים ואחד מכריע הלכה כדברי המכריע ר׳ ישמעאל תלמיד הוא ולא חשיב ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי לאכרועי דהא ר׳ יוסי אביו של ר׳ ישמעאל שאמר שמועה זו משמו תלמיד שלישי לגבי ב״ה וב״ש הוא לכשתחשוב מרבן יוחנן בן זכאי שהוא תלמיד להלל עצמו עד ר׳ יוסי אתה מוצא אותם שלשה ר׳ יהושע ור׳ עקיבא ור׳ יוסי ולא עדיף ר׳ ישמעאל לאכרועי על ב״ה וזהו שאמר אין הכרעת שלישי מכרעת ושמועה זו בהגוזל זוטא וכו׳ עד כאן וזו הדעת של ר״ח הובאה בתוספ׳ שבת מ׳. מד״ה הלכה וביתר אריכו׳ בתוספתא ב״ק קט״ז. ד״ה הכרעה. [13]) וכ״ה בילק׳ קדושי׳ ר׳ רמז תרי״ח ושם ת״ל איפה שלמה וצדק, ובש״ס הביא ראיה מריש הפסוק: אבן שלמה וכ״ה בכ״י ש״ס ושם כהוגן אבן שלמה וצדק (עיין ד״ס ב״ב שם) ועיין ספרי כי תצא פ׳ רצ״ד. [14]) כ״ה בדפ״ר והוא קצור מן פסיקתא, ובשאר דפו״ע בפיסקא. [15]) בנו״ג בפסיקת׳: דאכרעתון בה ובכ״י כרמולי: דהכרעתון.

השלישי) ויכריע ביניהם ודוגמ' עיין במכילתא יתרו סוף פרש' ט', תוספת' פסחים פ"ב (ג') מי מכריע . . . אני אכריע, תוספת' סוט' פ"ה יכריע המקום בינותינו הכריע על דברי שרה, תוספת' קידושי' ריש פרק א' הכריעו חכמים לסייע דברי ר"י — ובהשאילה זכיות מכריעות ירו' פיאה פרק א' דט"ז: כלומר נוטות יותר ועודפות על העבירות וזה הדמיון לקחו מדמיוני הפרסיים עיין מאמרי במ"ע דמ"ג חכ"א 561, 569 (ועיין תר"י א' לדברים כ"ח, א') — ופירוש מכריעין בב"ב הנ"ל ענין המייה והעדפה והפכו מעיינין כלומר שוה בשוה עיי"ע עין א' וע' בד ב' (ח"ב י"ג והציון מכריתו' שם), ועוד עיי"ע הכרע וש"נ — ועוד הפעל כָּרַע בל"מ ענין כפיפת הרגלים כמו כרעו על ברכיהם (שופטים ז', ח') וברכים כורעות (איוב ד', ד') ומזה בברכות י"ב סע"א המתפלל כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם, ירו' ברכות פ"א ד"ג סע"ג משהוא כורע אינו זוקף עד וכו', ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה רע"ג כשהיה כורע היה נועץ גודלו בארץ וכו', והשם: ברכות ל"ד רע"ב מגילה כ"ב: כריעה על ברכים, ירו' סוכה פ"ה דנ"ה ע"ג ר' חייא רבה הראה כריעה לפני רבי אבל בירו' ברכות שם במקום הראה ב ר י כ ה ובירו' שם: ר' לוי בר סיסי הראה כריעה לפני רבי ונפסח ולא נתרפא, ובירו' סוכה שם הראה בריכה וצ"ל כריעה עיין פירש"י למגילה כ"ב סע"ב ד"ה אחוי קידה ובתענית כ"ה סע"א ד"ה לוי אחוי. הקבוץ ברכות ל"א, כריעות והשתחויות] —

כרף (= כְּרוֹפָה נ"ל מל"פ كرفه עשבי בשמים (wohlriechende Kräuter בס"ג דפ' מי שהפך (מועד קטן י"ג סע"ב) ר ב י ה ו ד ה[1]) שרא להנך כרופייתא דפום בריתא[2]) למיזל ולזבוני ב ש ו ק א כ א ו ר ח י י ה ו[3]) פי' מוכרי בשמים. *[אחי"ה בכ"י ה"ב איתא פי' גמ' מוכרי בשמים, וכתב בעל הגיון שלמה שכונת הכ"י על מסקנא הא בפירי הא בתבלין (מ"ק שם) ממילי כרופייתא היינו מוכרי בשמים ועפ"ז יובן מ"ש התוספ' שם דבערוך פי' מיני בשמים ע"כ אבל נעלמו מעיניו כי גם במיוחס לרש"י אי' כרופייתא: מוכרי בשמים ובלי ספק זה הפי' שייך לרגמ"ה ואולי גמ' בכ"י ה"ב הוא ט"ס תחת גרשם. וגם הרמב"ם בפ"ז מהל' יו"ט הלכ"ג הבין כרופייתא כמו בפי' הערוך שכתב וז"ל מ ו כ ר י ת ב ל י ן מוכרין כדרכן בפרהסיא ע"כ וכ"ה בריצ"ג שם וז"ל רב יהודה שרא להגהו ערופייתא פי' מוכרי תבלין וכו' ואולי ערופייתא הוא מל"ע عرفة ריח טוב או צ"ל קרופייתא וכ"ה בה"ג ובריי"ף וכן ברא"ש ושם כרופיתא פי' מוכרי תבלין, ומפי' התוספ' קצת נראה שלא היה לפניהם פי' המיוחס לרש"י בדבור המתחיל כרופייתא או שהיתה לפניהם גי' הערוך מ י נ י בשמים כמו שכתבו, ובאמת בלשון פרסי הנ"ל ענין כורפה מיני עשבים של בשמים] —

כְּרַף (לדעת רבינו ענין רפיה ,schlaff werden schlottern ועיי' עוד בפנים) בר"נ דפ' בא סימן (נדה מ"ח סע"א ורע"ב) אמר לה הקב"ה ל כ נ ס ת ישראל[4]) איכרפית דדיך ולא הדרת ביך פי' איכרפית מלשון רפיה כלומר רפו ונטו ונתקשקשו ואשתדור מלשון שדר כלומר נתקשו מלחלוחית שבהן. *[אחי"ה בנו"נ איכרפו דדיך לא הדרת בך אישתדו דדיך נמי לא הדרת בך ורבינו בלי ספק היה גורס אשתדור וזה מוכח מע' שדר ג' אשר שם הביא חצי האחרון מזה המאמר ורומז על ערך הנוכחי לכן נסחתי גם כאן אשתדור מלשון שדר כ ד א י ב ד פ " ד ופיז' ובאסיל רק שם ושם מלש' שדירן ובד' וויניצ' ואמ' אשתרור מל' שרירין וכ"ה בכ"י ו"ו ובכ"י ה"ב שרירן ואם נגזר אותו מל' שדר אז פי' אשתדור מל"מ (עזרי ד', ט"ו, י"ט) ענין מרידה (עיי"ע אשתדור בח"א, שכ"ט) ואולי זה מ"ש נ ת ק ש ו ובכ"י פאריז נ"ב ובל' ישמעאל קורין לזקן שהזקין שיך סרף ע"כ אבל אין ענינו לכאן ול"נ כי דרש בעשות ממצרים דדיך (יחזק' כ"ג, כ"א) שהוא לשון כבישה ומעיכה וכ"ה كرب בל"ע drücken, pressen וא"כ איכרפית דדיך ממש כמו בעשות דדיך ואשתדרו (לפי גי' רבינו) הוא מל"ע سدج מתרשל בדבר כלומר בעת שלא חש איש בדדיך ולא פנה להוד יפיך אבל גי' אשתדו תתכן יותר כי לשונו נפל על לשון מקרא (יחזק' שם) שדרש: למען שדי נעוריך ועפ"י זה פירש"י עש"ה. — ובעה"ק שנ"ב פי' (איכרפות) [צ"ל איכרפית] שלוידרנא בל"א וכונתו ללא"ש schlot-tern ואולי לפי זה גזרתו מל"ר crepo ענין קשקוש] —

---

[1]) וכן הוא בבה"ג בריי"ף ובריצ"ג הי תוה"מ צד כ"ב ובכתב יד ש"ס אצל ד"ס ושם הובא כי כ"ה בס"מ פ"ז מהלי יו"ט הלכ"ג ובנו"נ רב הונא. [2]) ל"י לפנינו אבל בכ"י ש"ס אי' דפומבדיתא וכן הוא בריי"ף, וגי' הערוך בשתי תיבות מצוית תרבת עיי"ע בריתא (ח"ב, י"ז ומ"ש). [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובה"ג ובריי"ף ושם כי אורחייהו ובנו"נ כי אורחייהו בשוקא. [4]) בנו"נ לישראל.

* כרפוונה (?) (מין פול לבן) ירו' כלאי' רפ"א דכ"ז רע"א ובגי' רא"פ כרפוזנא וגי' רבינו ספרווה עיי"ע פול ומ"ש.

כַּרְפַּס (בל"ס כְּרֶפְסָא, כְּרַפְסָא בל"ע ופ' كرفس Eppich בל"ר apium) בפ' לולב הגזול בגמ' הלוקח לולב (סוכ' ל"ט:) ובפ' ט' בשביעי' (מ"א) כרפס שבנהרות וגרגר שבעפר[1]. ירושלמי (שביעי' פ"ט דל"ח ע"ג) ר' יוסי בר חנינא אמר[2] פיטרוסילינון[3]. בפ' אעפ"י בגמ' מניקה את בנה (כתובות ס"א רע"א) דאכלה כרפסתא[4] הוו לה בני זיותני י"א[5]) כרפס בל' לעז אפיו[6]) ובל' ישמעאל כרפס[7]). *[אחי"ה ז"ל הרמב"ם בפי"מ לערל' פ"ב מ"י ומיני הכרפס שהם מינים הרבה משונים ולהם שם אחד ר"ל שכל מיני הכרפס נקראין כרפס ע"כ וכרפס שבנהרות הוא בל"ע كرفس الماء apium palustrum על שם שיגאה במקום בצה. וי"א שהביא הערוך הוא כדעת ר"י בר חנינ' בירו' הנ"ל לכן תתכן גי' הכ"י ה"ב י"א בלי וי"ו כי apium הוא מין ממיני ירק Petersilie ורש"י בסוכ' שם כתב וז"ל והכרפס . . וי"א כרפס אפי"א וכן שמעתי ע"כ. ונ"ל כי שמע כן בשם הערוך כי בל"צ נקרא ache ואפיא הוא רק במשקל איטלקי[8]) ובלי הוספת שמעתי הביא רש"י זו המלה בכתובו' שם וכן פי' לנכון בע"ז כ"ח סע"א כרפסא אפי"א בלעז — וכנ"ה שם ל"ח: ביזרא דכרפסא. תוספת' כלאים ספ"ג הכרפסא וחמיטה, וכצ"ל בתוספ' כלאים רפ"א הכוסבר והכרפס ולא כגי' כ"י אירפ' (צוק"מ 73) והכרקס. וכן נשנה כרפס אצל כוסבר בירו' שבת פ"ז ד"י. עיי"ע מנתא] —

* כַּרְפְּסָא (Baumwollzeug) בתרג' אסתר א', ו'; ח', ט"ו והוא מל"מ (אסתר א', ו') וגזרתו מל"פ كرباس ובל"ע كرفس בל"י ורוי κάρπασος, carbasus ואולי ביזרא דכרפסא בע' הקודם מזה הענין והראיה מצדו וביזרא דכיתנא (ע"ז שם) וכן דעת ה' לעווי והח' לעף פפלנ"צ 225 בחנם השיג עליו.

* כרפסת (מין חרגול Heuschreckenart) חולי' ס"ה רע"ב הבא ויש לו גבחת וכו' מנין ת"ל חרגול זה רשון למינהו להביא את הכרפסת כה"ג בפי' רגמ"ה כ"י חולי' שם (בקובץ כ"י אנג' דף שי"ז.) וכ"ה בערוך ע' שחלנית כפי גי' כ"י ב"ר ונ"ל שהוא ל"פ خَرْبِشَة מי שיש לו גבחת וזהו תואר לחרגול שיש לו גבחת. אבל בנו"ג הכרספת וכ"ה כ"י ה"ב בע' שחלנית. ובדפוסי' בערוך גירסאות שונות ע"ש ועיי"ע כרסנית ומ"ש. ועיי' עוד המשביר ע' כרפסלה שהגיה פדופסלה מין תכשיט שקושרין על הרגל.

כֶּרוּפְּסֶלָה (מל"י χειροψέλλιον פי' צמיד, אצעדה Armband) ירו' שבת פ"ו ד"ח: אצעדה כרופסלה כן הביא הגי' ר"ב בע' פרפסלה ופי' לנכון בל"י אצעדות של ידים ע"כ והוא אמת ובזו ההרכבה אי' זו המלה בל"י אמצ' אבל בע' זקנים אי' רק ψέλλιον להעתקת צמיד (בראשית כ"ה, כ"ב; יחזק' ט"ז י"א; כ"ג, מ"ב) ועוד קשרים (ישעי' ג', י"ט). ובנו"ג כדופסלה ועיין מ"ש הח' אייזלער בט"ר סח"א.

כרץ (= כרצא לדעת רבינו שרץ בני מעים Spulwurm ועיין בפנים) בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ט:) לכרצא אנפקא דחמרא באטרפא דערא[9]) פי' שרץ בני מעים. *[אחי"ה וכן פירש"י כירצא[10]) תולעים שבמעים ע"כ ואולי הוא מל"ע خراطين והוא הקבוץ מן خراط פי' תולעים ששורצים בארץ לחה ובב"מ ק"ז: נקראו כינה שבבני מעים. ועוד בל"ע قراشم תולעת — וכנ"ה בגיטין שם כירצא חיורא ליתי בזרא גלגילא עיי"ע בזר א'] —

כַּרְקוֹם (מל"י χαράκωμα מעגל runde Lager-umwallung ועוד מצור Bollwerk im Kriegs-lager) בפ' שני דכתובו' (כ"ז.) עיר שכבשה כרקום[11]) כל כוהנות שבתוכה פסולות. בפ' כל גט (כ"ח: על עיר שהקיפוה[12]) כרקום[13]). ירושלמי בפ' כל גט (פ"ג דמ"ה רע"א) איזהו כרקום כגון זוגין[14]) ושלשלאות וכלבים[15]) תרנגולין ואסטריטאות[16]) מקיפין את העיר ובנית מצור (דברים כ' כ') תרג' ותבני כרקומין[17]). ויבא המעגלה (ש"א י"ז, כ') תרג' ואתא לכרקומא. וכן תרג' ושאול

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס בסוכ' ובנו"ג של אפר. [2]) כ"ה בכ"י ובדפוסי' רק ר' חנינא. [3]) πετροσέλινον. [4]) בנו"ג יותר טוב כרפסא. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב עיי' בסמוך ובדפ"ע וי"א. [6]) בלאי"ט appio מל"ר הנ"ל. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד וה"ב וכ"ה בדפ"ר באסיל ואמ', ובלי נכון בדפ' פיזו וכ"י ב"ר כראפס ובדפ' וויניצי' כרפוס. [8]) ודוגמתו עיי"ע אסטומכא בח"א ק"ע. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובדפ' וויניצי' רק שם בט"ס דעיזא וצ"ל דערא וכ"ה בע' ער ז' ובשד"פ לי' שתי תיבות הללו. [10]) כ"ה בנוסחי'. [11]) בנו"ג כרכום. [12]) בנו"ג שהקיפה אבל במשנ' דירו' אי' כגי' הערוך. [13]) ובמשניות בגיטין פ"ג מ"ד אי' כרכום ונ"א כרקום. [14]) וכצ"ל בירו' כתובות פ"ב דכ"ו ע"ד ושם בטעות דוגין עיי"ע אפרטוסות (ח"א, רל"ח) וע' דוגין (ח"ג, כ"א) ועיי"ע זג א' (שם רס"ח). [15]) בירו' כתובות שם וכבלים עיי"ע כבל. [16]) בנו"ג ואיסטרטיות וכ"ה בכ"י ה"ב ובירו' כתובות ואפרטוטות עיי"ע אפרטוסות. [17]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב.

שוכב במעגל (שם כ״ו, ח׳). — (א״ב פי׳ בל״י מצור שבונים על העיר ללכדה, וכן מעגל שבונים אנשי המחנה שלא יפול עליהם האויב פתאום). *[אחי״ה הגרי״ב בהפשב״ע הפליא על רש״י בכתובו׳ שם שגרס בכ״ף והביא ראיה מתרג׳ כרכומא ובגיטי׳ שם כתב בקו״ף עפ״י אותו התרגום וכן הביאו בע״ז ע״א רע״א על עיר שכבשוה כרקום והניח הגרי״ב בצע״ק, אבל לפע״ד אין כאן צ״ע כי גירסאות שונות הן בכתיבת המלה עיי״ע כרכום א׳ ששם הובא בכ״ף כדאי׳ בתרג׳ שלפנינו אבל גי׳ רבינו לפי כ״י הנ״ל בקו״ף וכ״ה בקו״ף בתרג׳ לשמואל הנ״ל בענין העתקת מעגל וכן תרג׳ מצב (ישעי׳ כ״ט, ג׳) כרקום ובהיפך אי׳ לפנינו בע״ז י״ח: ולכרקום מותר וכו׳ וכ״ה בפי׳ ר״ח כ״י לע״ז ובתוספת׳ ע״ז ספ״ב מ״ס ולכרקום וצ״ל במי״ם בסוף ועוד שם לכרקומין (או י״ל שעיקר בסמ״ך ופי׳ כרקום Circus) ובכ״י ש״ס ובדפוסי׳ הראשונים וברי״ף וברא״ש ובילק׳ ריש תהלים אי׳ בכ״ף כרכום. וכן בע״ז ע״א רע״א בנו״ג כרקום ובדפ׳ פיז׳ ווינ׳ וביתר הדפוסים שציינם בעל ד״ס (שם צד ע״א.) אי׳ כרכום. והוראתן הן בכ״ף הן בקו״ף מל״י הנ״ל מצור ומעגל ומלת χαράκωμα אחת היא עם χάραξ אשר על ידה העתיקו ע׳ זקנים מצור (דברים כ׳, י״ט) מצוד (קהלת ט׳, י״ד) סוללה (ישעי׳ ל״ז, ל״ג; יחזק׳ ד׳, ב׳; כ״ו, ח׳) וכן העתיקו מגור (בישעי׳ ל״א, ט׳) כאלו כתוב מצור וכן מצב (שם כ״ט, ג׳) כדאי׳ ג״כ בתרג׳ עיין לעיל. וכן העתיקו כרים (יחזק׳ כ״א, כ״ז) וכ״ה בקהל״ר פ׳ וישב העפר לשום כרים: עשה כרקומין עיי״ע כֶּבֶשׁ והוא הקבוץ כמו בתוספת׳ ע״ז הנ״ל. ואולי לפי זה גם כרקום בסמ״ך (שם) תתכן והוא ל״י χάραξ ואחד הוא עם χαράκωσις אשר ע״י העתיקו ע׳ זקנים מצור (דברים שם)] —

☞ כַּרְקוֹם (מל״י הרשום׳ בע׳ הקודם ופי׳ בפנים Pfahl an dem die Rebe sich aufrankt) מדרש ב״ר פרשת אסרי לגפן עירה (בראשי׳ מ״ט, י״א) (ב״ר פ׳ צ״ח) ר׳ יהודה אומר גפן שכוחה רע אוסרין לה כרקום אחד. פי׳ בל״י עץ ויתד שסומכים בו הגפן. *[אחי״ה דברי ר״ב כנים הם אבל בדפ׳ אמש׳ הובא בין ערך זה לערך הקודם בינתים ערך כורקמא וזה בלתי נכון הוא כי שני הערכים שייכים להדדי] —

☞ כּוּרְקְמָא (= כורכמא Safran, Crocus) תרג׳ מר אהלים וקנמון (משלי ז׳, י״ז) מירא וכורקמא וקונמא פי׳ בל״י מין בשם כמו זנגביל ועינו כעין כרכם אבל אין זה אהלים כי אם הבשם הנקרא אקסיל אלואי בלשון יוני ע״ש. *[אחי״ה והוא כרכום שדברנו בו עיי״ע וכה״ג במתורגמן ובפשיטה אבל בתרג׳ שלפנינו ובכ״י אי׳ בקו״ף ועוד עיי״ע בר ב׳ (ח״ב, קס״ד:)] —

* כַּרָר (מלש׳ כר פי׳ עושה כרים Polsterverfertiger) מ״ק י״ג: כר מבית הכרר כה״ג בכ״י ערוך ע׳ כר א׳ ובשרשים לרד״ק.

כרש (= כְּרֵישָׁא, כְּרֵישָׁה בל״ע كراث בל״י πράσον Porree, Lauch) בס״ג דפ׳ כל שעה (פסחים ל״ט סע״א) וכריש כלאים (פ״א מ״ב) כרישין[1] וכרישי שדה כסבר[2] וכסבר שדה. בכלל גדול פ״ז בשביעית (מ״א) העולשין והכרישין. בפ׳ המוציא יין (שבת ע״ט. פ׳:) *וחכ״א כדי לזכל כרישה[3]. בסוף עוקצין (פ״ג מ״ב) חוץ מכרישי שדה והרגילה. כרישין בלעז פור״י ובל׳ ישמעאל כ ו ר א ת. *[אחי״ה כ״ה לנכון בדפ׳ ווינ׳ וכ״י ב״ר אבל בכ״י ו״ו ל״ד ה״ב ל״י מן בל׳ ישמעאל וכן לי בדפ״ר ומדפ׳ פיז׳ והלאה הגי׳ במ״ס כיאת וצ״ל כוראת ובעה״ק שנ״ב כוראות ובפי׳ רע״ב לכלאי׳ פ״א מ״ב פורא״ת וצ״ל כוראת ובכ״י ב״ר סיים בזה״ל: רגילה: רגילא ולמה נקרא שמו רגילה שרגילה לצמוח בכל מקום ע״כ ובלי ספק הוספת מבורך הסופר היא, ולי׳ ג״כ בע׳ רגילא ע״ש. ומלת כוראת היא ל״ע הנ״ל והוא porrum בל״ר ובלאי״ט porro ובפי׳ רע״ב בכלאי׳ שם פורו״ש והוא בל״צ הישנ׳ porées הקבוץ מן porée פאר״י שאי׳ בתוי״ט שם בשם גליון או״ה ושם בלא״ש לאוי״ך Lauch וכ״ה בעה״ק שנ״ב עיי״ע כרת, ובל״ם כרתי עיי״ע כרת. וכ״י פי׳ משניות לרמב״ם בל״ע כותב תמיד כראת והמעתיק שם תחתיו: כרתי עיין פסלנ״צ ללעף 227 וש״נ כרישי שדה ברמב״ם: كراث الفحصى ובפי״מ לשביעית כרישין וכרישי שדה הכרתי הגני והמדברי ועיין פי״מ לר״ש בשביעית פ״ז מ״א ועיין פי׳ מהר״י בן מלכי צדק לשני מקומות הנ״ל — וכנ״ה במכשי׳ פ״א מ״ה הממחק את הכרישה ובתוספ׳ ריש מכשירין הממחיק את הגג ואת הכרישה עיי״ע מחק. ירו׳ שבת פ״ז ד״ט ע״ד ופי״ב ד״ג ע״ג כדי ליטע כרישה. והקבוץ ברכות מ״ד: כרישין

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו ובדפ״ע כרישים. [2]) בנו״ג כוסבר ועיי״ע. [3]) כ״ה בכ״י ו״ו ובדפ״ר פיז׳ כרישיה ובדפ׳ באסיל בט״ס כרישיה ובדפ״א כרישים אבל בנו״ג כרישא.

קשין לשינים ויפין לבני מעים ופירש"י כרישין: כרתי ועיי' עירובין נ"ו רע"א. ב"ב פ"ב מ"י מרחיקין . . את הכרישין מן הבצלים. נדרי' פ"ו מ"ט הנודר מן הכרישין . . מותר בקפלוטין. ירו' נדרי' פ"ו דל"ט ע"ד תוספת' שם פ"ג עיי"ע קפלט. ורש"י בשבת בשני המקומות פי' כרישא קפלוט וקפלוטות (כל"י κεφαλωτόν בל"ע قفلوط) הוא חציר הנעשה בארץ הצבי (רמב"ם בפי"מ במעשר שני פ"ב מ"א) ותרג' אונק' החציר (במדבר י"א, ה')- כרתי ובתר"י קפלוטייא. ומזה תבין ב"ר ס"פ ל"ז ששם דרש חצרמות (בראשית י', כ"ו) מן חציר מות ועיי"ע פפייר, ועיי"ע חצר א' — כרישין באו"ז הל' שבת סי' נח ט"ס הוא וצ"ל פרישין עיין לעף בפפלנ"צ 144] —

כרש (= כְּרִישָׁא, כְּרְשָׁא מין דג אולי זה שנקרא Sonnenfisch עיין בפנים) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד סע"א) והוה הדר לה מינא דכוורא דשמיה כרישא. *[אחי"ה וכה"ג בכ"י ש"ס ה' וז"ל והדר לה מינא דכוורא דשמיה כרשי ובכ"י א"פ כרשי ובכ"י מ' כריש ובנו"ג והדרי לה מיני דכוורי דמקרי כרשא וגי' דשמיה כרשא אי' בפירשב"ם וכתב: כך שמו ע"כ ולדעת ה' לעוויזאהן (זאאלאגיא 271) הוא שם דג השמש אשר אוהב דברים שיש להם מראה צהוב וגזרת המלה מל"פ خورشيد שמש ונקטעה המלה גם בל"פ خرشا ולפי זה גי' הספרים כרשא תתכן יותר. ולפע"ד יש כאן רמז על דג המשלי אצל פרסיים הנקרא kara והרבו ספרי הפרסיים לספר אודות karô maçyô פי' דג כרא עיין שפיעגעל העתקת אפיסטא במבוא לח"ג LIV ושם צד 160 ועיין ג"כ מאמרי במ"ע דמ"ג חכ"א 590] —

***כְּרוּשָׁה** עיי"ע כרושייתא.

כַּרְשַׁן (כַּרְשִׁינָא, ־ה בלשון ערבי كرسنة בלשון פרסי كشنى, كشنك, كرشنه Linsenwicke) בסוף תרומו' (פי"א מ"ט) כרשיני תרומה מאכילין אותן לבהמה וכו'. וישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה וכו' [1]). בריש שבת (י"ז:) בית שמאי אומרים אין שורין דיו סממנים [2]) וכרשינין, בר"ג דפ' הכל שוחטין (חולי' ו' וכן הוא בתוספת' דמאי סוף פרק א' ושם לי': מהן ועיין תוספתא תרומות רפ"י) כרשינין לעשות מהן טחינין פי' בלעז ביצי [3]), ובפ' השוכר את הפועלין בגמ' ואלו אוכלין (ב"מ צ' רע"א) מביא כרשינין ותולה לה מפני שהכרשינין יפין לה מן הכל [4]). בתוספתא דשבת בפ' אין עוקרין (פט"ז) גוזזין לו כרשינין [5]) ואין צריך לעשר. *[אחי"ה וכג"ה ביחיד בכורות פ"ו מ"א נקבה מלא כרשינה ועיין בגמ' שם ל"ז: כמה נקיבת האוזן מלא כרשינה וכו' ושם כרשינה הנכנס ויוצא או כרשינה העומדת וכו' ותוספת' בכורות רפ"ד עד כרשינה . . עד כעדשה, ירו' קידושי' פ"א דנ"ט רע"ד וירצע הסחום פחות מן הכרשינה שמא יבא לידי כרשינה וכו', ירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד כרשינה תשעה קבין, כריתו' ו'. בורית כרשינה עיי"ע ברית אבל רבינו לא פירשו ובפי' רגמ"ה כ"י א' כרשינה של אותו מקום וי"א כרשינא של חלב כר בן שנה עיין מ"ש בסוף ע' הבא אח"ז. והקבוץ ברכות ל"ב רע"א האכילה כרשינין, ספרי האזינו פ' שי"ח מאכילו כרשינים, מעש' שני פ"ב מ"ב בכרשינים ובתלתן ושם מ"ג ותוספת' מ"ש רפ"ב כרשיני מעשר שני, אהלו' פי"ז, מ"א רובע כרשינים, מעיל' פ"ג מ"ו כרשיני הקדש ובתוספ' מעיל' פ"א לפי גי' כ"י אירפ' כרשני הקדש (ובנו"ג בט"ס כר שני), תוספת' תרומו' פ"י כרשיני תרומה, ע"ז מ"ט רע"א כרשיני ע"א וכ"ה בתוספת' ע"ז רפ"ז, תוספת' עירו' פי"ח, לב"ק פ"א כרשינין, תוספת' עוקצין פ"ג כרשינין מטמאין טומאת אוכלין . . ביקיא מטמא טומאת אוכלין וכו' וכן הוזכרו יחד בירו' חלה ספ"ד ד"ס: מפני מה לא גזרו על הבקייה . . אימתי גזרו על הכרשינין וכו' נשמע מזה כי כרשינין מין ביקיא הם וזה ביצי של לעז הנ"ל והקבוץ בפי' רע"ב בשבת פ"א מ"ה וז"ל כרשינים מאכל בהמה . . וקורין להם בערבי כרסנ"ה ובלע"ז ויצש ע"כ וכן פי' רמב"ם בכ"מ כרשינין נקרא בערבי כרסנ"ה [6]) אבל מה שאי' לפנינו בפי"מ בשבת פ"א מ"ה וכרשינין הכוסמת טעות המעתיק היא ומעולם לא כתבו הרמב"ם ולי' בכ"י ערבי עיין מ"ש בע' כוסמין וכהנם נדחק בעל תוי"ט בשבת שם ליישבו] —

☜ **כַּרְשְׁן** (כַּרְשִׁינֵי רגבי עפר מל"ע خرشم ארץ קשה ועיין בפנים) מסכת שבת

---

[1]) וכו' בא לרמוז שאי' עוד באותה המשנה המלה ושם עוד ג' פעמים כרשיני תרומה. [2]) וכ"ה במשניות ובכ"י ש"ס ובנו"ג סמנים. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב ובכ"י ב"ר בצי ובדפ"ע ביצא וכ"ה ברש"י שבת י"ז: בדפוסי' הישנים עד בנבנשתי ובדפוסי' האחרונים בט"ס בינא ובבכורות ל"ז: ד"ה הינרא לועז ויצא והוא ל"צ vesce בלאי"ט véccia, Wicke וכ"ה בל"י ורו' וערבי עיי"ע ביקייא ח"ב, קנ"ח וע' הנדא בח"ג רכ"א. [4]) בנו"ג שהכרשינין יפות להן מן הכל ובכ"י בתוספ' תרומות רפ"ח נותין לתוכה כרשינין והן יפות להן מהכל. [5]) בנו"ג כרשינן ובכ"י אירפ' כרישין וצ"ל כרשינין. [6]) ובפי"מ לעדיות פ"א מ"ח בט"ס חרסנ"ה וצ"ל בכ"ף.

פ׳ המוציא יין (שבת פ״א.) מאי פיים[1]) א״ר זירא כרשיני בבלייתא פי׳ רגבים עיין ערך פיים. *[אחי״ה ובע׳ פיים ופרפס גרס רבינו בעצמו כן וכ״ה לפי ס״א בע׳ קרשן. ובע׳ פיים פי׳ רבינו בג׳ אופנים ע״ש ולפע״ד שהוא מל״ע הנ״ל ואותיות מ׳ ונו״ן מתחלפות וכן בל״ע נאמר עוד במקום خرشنج בכתיבה כזה كرشفه harte Erde = خرشاف, ודע עוד כי בלשון פרסי خرسنك חתיכת אבן גדולה ungeformter Steinblock ולפע״ד על ידי זו המלה יבואר היטב דרוש באסת״ר פ׳ והקרוב: כרשנא (אסתר א׳, י״ד) אמר הקב״ה בוזק אני לפניהם כרשינין ומשירן מן העולם ועיי׳ בפירושים שנתחבטו במובן זה הדרוש ולפע״ד ענינו אני אפזר אבנים גדולות לפניהם ואשמידם מן העולם כי פי׳ כרשנק בל״פ אבן גדולה מושלכת בארץ כדי לעכב את ההליכה. — ועוד דרש שם כרשנא: מי מקריב לפניך פר בן שנה וצ״ל כר בן שנה ועפ״י זה מצאנו מקור הפי׳ של י״א שהביא רגמ״ה בע׳ הקודם ע״ש] —

כְּרוּשְׁיָיתָא (היחיד כרושה כְּרוּשְׁיָה מל״פ خورش[2]) אכילה עיי״ע כרושיא (ח״ב, ר״ב) אבל לפע״ד (Butterhonigkuchen בר״ג דפ׳ מי שאחזו (גיטין ס״ט:) לפירחא דלבא[3]) ליתי תלת כרושייתא דשערי תלת כורשייתא דחיטי. פי׳ ג׳ חלות. *[אחי״ה כמו שנסחתי אי׳ בכ״י ו״ו א׳, ב׳ ל״ד ה״ב ב״ר וכ״ה הסדר בגיטין רק שם באריכות יתרה ובדפ״ע אי׳ בתחלה כרושייתא (וכ״ה בכ״י ב״ר) דחיטי ואח״כ: כרושייתא דשערי ולפי׳ גי׳ כ״י תתכן הויו אחר הכ״ף כמו בל״פ הנ״ל — בכ״י (חוץ מכ״י ב״ר) לי׳ וי״ו בערך דכור המתחיל וצ״ל לפי גזרה מל״פ הנ״ל כורשייתא אבל בכל דפ״ע הוי״ו אחר הריש וכ״ה בגיטין רק שם הגי׳ בבית ברושייאתא. ברושייתא והוא הנכון ע״ש מ״ש — ולדעת החי׳ ברילל במ״ע שלו ח״א 194 מוצא המלה מל״ר [Brötchen, crustum —

כְּרֶשְׁתִּינָא (פי׳ לדעת רבינו א׳) עטלף Fleder-maus ב׳) תרנגול דביתא Haushahn וזה העיקר עיין בפנים) בפ׳ המוציא יין בגמ׳ ושאר כל המשקין (שבת ע״ח.) רשב״ג אומ׳ דם כדי לכחול בו[4]) עין אחת שכן כוחלין ליארור[5]) ומאי ניהו דמא דכרשתינא[6]) פי׳ עטלף. ס״א תרנגולא דביתא שמצוי ביישוב וכוחלין ממנו ליארור[7]) חולי שבעין שאינו בולט וסימניך גוא לגוא. *[אחי״ה בשני הפירושים נגרר רבינו אחר פי׳ ר״ח הודפס מתוך כ״י אנג׳ בש״ס ווילנא וז״ל כרושתינא תרנגולא דביתא וי״א אלכפאש ודמה מועיל לכאב שבעין ודם דוכיפת מועיל לכאב שמחוץ לעין ע״כ ופי׳ ודם דוכיפת וכו׳ העתיק רבינו ג״כ בלי הזכרת ר״ח בע׳ תרנגול ע״ש ושם פי׳ ג״כ תרנגול ברא: דוכיפת וכ״ה בפי׳ ר״ח (שם קצת קודם) וז״ל דם של דוכיפת דא תרנגול ברא[8]) או של עטלף וכו׳ ע״כ ורש״י פי׳ ג״כ כרושתינא עטלף וכן ענין אלכפאש שהביא ר״ח כי בל״ע נקרא עטלף الخفاش Fledermaus אבל הפי׳ תרנגול דביתא יתכן יותר כי הפכו לתרנגול[9]) ברא שהוזכר בשבת שם שדמו מועיל לברקית[10]). נשאר לנו עתה לבאר גזרת המלה לפי פי׳ תרנגול דביתא ונ״ל שמלת כרשתינא הורכבה מן שתי תיבות פרסיות ר״ל מן خروس = خروه פירוש תרנגול Hahn ומן שתינא = ستانه = استانه משקוף וחצר והתואר استانی השייך לחצר ולבית וא״כ כר־שתינא תרנגול דחצר או דביתא, אבל להוראת עטלף לא מצאתי פתרון ומה שמצאתי הוא כי בל״פ خرسته[11]) והקבוץ כרשתאני ענינו עלוקה שמוצץ דם Blutegel שמשתמשין בהם גם היום לחולי העין אבל דמי כרשתינא קשה להלמו] —

* כְּרִית לפעד״נ מל״ע جرية שלולית וריצת הנהר (Wasserlauf, Fluth, Strömung ירו׳ תרומות פ״ח דמ״ו רע״א עד כדי שתפוח הכרית כלומר מעיין כל זמן שמושך אין בו משום גילוי עד (שתפוח) [צ״ל שתפרח] תפסק ריצת המים. ירו׳ מ״ק דפ״א ד״פ רע״ב הגי׳ עד כדי שתפרח חברית, ושם: פרחה חברי׳ ולא פסקו למפריעו וצ״ל הכרית ומלת פרח הוא ג״כ מל״ע فرج פסק וחדל. ואולי נחל כרית במ״א י״ז ג׳. ה׳ הוא ג״כ מל״ע הנ״ל ופי׳ נחל שריצתו היתה במהירות.

* כּוֹרֶת, כֹּרֶת פי׳ כמו כּוֹרָה, קוֹרָה עיי״ע כורה קודם ע׳ כורדק.

---

[1]) בנוי״ג פאיים. [2]) כצ״ל ג״כ בח״ב, ר״ב: [3]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו א׳ ה״ב, ב״ר וכ״ה בע׳ פרח ז׳, ובדפ״ע נשמט. [4]) כ״ה בכ״י. [5]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ב׳ ול״ד וב״ר וכצ״ל בכ״י ה״ב וכ״י ו״ו א׳ עיי״ע ירור ובדפ׳ וויניצי׳ ובנוי״ג בט״ס ליארור וכ״ה בסמוך, ובשדפ״ע לי׳ מן רשב״ג עד ליארור. [6]) בדפ׳ וויניצי׳ ברשתינא וסדר האותיות מוכיח כי ט״ס הוא אף אם בכ״י א״פ אי׳ ג״כ ברושטינא ובכ״י ו״ו ב׳ אי׳ דכרושתא. [7]) כ״ה בכ״י הנ״ל. [8]) ועיי״ע דכיפת ח״ג ס״א. [9]) כ״ה לנכון בכ״י ש״ם ובנוי״ג תרנגולת. [10]) ולפי גי׳ ר״ח (שם) חוורור והוא כגי׳ התוספות שעליה כיון רש״י עיי״ע ירור. [11]) מעתה עולה יפה גי׳ כ״י ו״ו כרושתה.

כרת (= כַּרְתֵּי בל"ס וכן בל"ע كراث ,Lauch Porree (עיי"ע כרש א') והתואר כרתן, כרתינון בל"ע كراثي (lauchgrün, πράσινον ברישׁ ברכות (ט':) ר' אליעזר אומר מ ש י כ י ר[1]) בין תכלת לכרתן[2]) ויש ששונין בין תכלת לכרתא[3]). ובסוכה בפ' לולב הגזול (ל"ד סע"ב) והירוק ככרתן[4]) פי' מין צבע ירקרק[5]) תרגום (כרישין) [צ"ל החציר][6]) כרתי בשביל שהן ירוקין ובלעז (פרסני) [צ"ל פרסינו][7]). ובס"ג דפ' כל נט (ל"א:) ופרים עליה סרבלא דכרתי. בילמדנו ויקרא יעקב אל בניו (בתנח' לי') כדי שיכיר אדם בין תכלת לצבע כרתינון[8]) בתוך ד' אמות. כפ"ק דע"ז בגמ' יום גנוסיא (י' רע"ב) (שדר ליה כרתי) [צ"ל שדר ליה גרגירא שדר ליה איהו כוסברתא שדר ליה כרתי][9]) פי' גרגירא בלעז אורוג"א[10]) ר מ ז ל ו ד ב ת ו. ה י ת ה ש מ ה ג י ר א ש ז י נ ת ה ו מ ש ו ם ה כ י ש ד ר ל י ה ג ר ג י ר א[11]) כלומר דבתו נגררת אחר הזנות. שדר ליה א י ה ו[12]) כוסברתא כלומר כסה עליה הוא סבר שאמר לו לשוחטה לשון תכוסו ל ש ו ן כ ו ס (חולי' ל"ז:) ת ר ג' ו ש ח ט (ויקרא א', ה'. י"א) ו י כ ו ס[13]). שדר ליה כרתי בתמיהא כלומר מצוה אתה להכריתה שלח ליה לא אלא חסא[14]) חפה עליה. פ"א „שדר ליה כוסברתא כלומר הרוג בתך כ ו ס ב ר ת ך[15]) שדר ליה כרתי כלומר אם יהרגנה יכרת זרעו שדר ליה חסא כלומ' חוס עליה"[16]). — (א"ב תרג' ואת החציר ואת הבצלים (במדבר י"א, ה') וכרתי ובוצלי). *[אחי"ה נראה ברור כי גם לפני ר"ב היתה גי' מוטעת תרג' כרישין כרתי שצ"ל כמו שהגהתי עפ"י תוספות בשם הערוך וא"כ גם רבינו כיוון לתרג' החציר ובפרט לפי גי' כ"י פרסינו וכן העתיקו ע' זקנים חציר (במדבר שם) ועקילס בישעי' מ', ז' חציר ע"י πράσον וכן העתיקו ע' זקנים שהם (בראשית ב', י"ב) πράσινος והוא תואר לאבן שצבעה ירוקה ככרתי lauchgrün[17]) וזה התואר בילמדנו הנ"ל וכ"ה בירו' סוכ' פ"ג דנ"ג ע"ד הירוק ככרתן ר' זעורה בעא קומי ר' אימי כהן כ ר ת י נ ו ן או דרמי להן (כרתינין) [צ"ל כרתינון] אמר (להן) [צ"ל ליה] כהן כרתינון. וכן בתר' אסתר א'. ו' גון חיור בספירין וכרתנין וצ"ל כרתינין הקבוץ מן כרתינון. ורגמ"ה בקובץ כ"י אנג' דף ש"ז פי' בחולי' מ"ז: כי כרתי פורי"ש ע"כ וכן בפירש"י ברכו' ט': ד"ה תכלת: לצבע כרתי שקורין פוריי"ש ע"כ ובפירש"י בע"ז שם: פורי"ש והוא ל"צ הישנה עיי"ע כרש א' ובסוכ' ל"ד סע"ב לועז רש"י פורי והוא בל"צ porrée, porreau ובכ"י רש"י לי' (ד"ס סוכ' צד נ"ד.) ובגיטי' ס"ט: איצרא דכרתי פירש"י סחיטת כרישין ע"כ וגי' רבינו יותר נכונה עיין בע' עצר ופי' שם ג"כ עצירת הכרישין. וכן פי' רבינו כרתי של פסחים קט"ז. כרישין עיי"ע קף ט"ז וכ"ה בפירשב"ם שם. וכנ"ה בגיטי' ס"ז: לשמשא עתיקתא .·. ליכול כרתי. כריתות ו' רע"א עיי"ע קר ו', ירו' שבת פ"ז ד"י. כוסבר כרתין. ודע כי כַּרְתֵּי, כַּרְתִּין הוא הקבוץ, והיחיד כַּרְתָּא עיין לעיל בכ"י ה"ב לפי י"ש ובהערה 3] —

כָּרֵת (מל"מ ענין קציצה ובמובן הִכָּרֵת נפש בדרז"ל כָּרֵת קטוע מן הִכָּרֵת Ausrottung ובקשור עם ברית ענינו קשור אהבה ואמונה Bund schliessen ועוד עיין בפנים) ונסקל בפ' ד' מיתות בגמ' העובד ע"ז[18]) מפורש (סנהדרין ס' סע"ב) אתרו ביה קטלא ולא אתרו ביה כרת[19]). בפ' בית שמאי בגמרא

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ת בכ"י ש"ם מינכען רק שם משיכירו ובתוספ' חולי' מ"ז: ד"ה אלא עד שיכיר. ובדפ"ע לי'. [2]) וכ"ה בירו' ובכ"י ו"ו לכרתי ובנו"ג לכרתין וכ"ה בירו' בגי' מהרש"ם וכ"ה באו"ז חל' ק"ש רסי' י"ג. [3]) כ"ה בכ"י ה"ב ויש לנקדו כַּרְתָּא והוא היחיד בל"ס. ובדפ"ע כרתה. [4]) וכ"ה בירו' ובה"ג ובהלכו' הריצ"ג ה' לולב צד ק"ז רע"א וכ"ת בכ"י ש"ם וכ"י רי"ף וכ"י רש"י (עיין ד"ס סוכ' צד נ"ד.) וכ"ת בתוספ' חולי' מ"ז: ד"ה אלא ובנו"ג ככרתי וכ"ה בדף ל"א: [5]) עיין תוספ' חולי' שם שהביא את הערוך ושם בנכון תרג' של ח צ י ר הוא כרתי. [6]) עיין תוספ' שם והערה הקודמת. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' וה"ב וכצ"ל בכ"י ב"ר במקום פרנסה ובכ"י ל"ד במקום פרקט. ובדפ"ר פיזי באסיל ואמ' אי' פורו (ובדפ"ו פורי) והוא ג"כ נכון עיי"ע כרש א' רק שם לנכון יותר בא הלעז להורות על שם הירק וכאן על צבע הירק שדומה לצבע החציר שנקרא בלאי"ט prassino ועיין בסוף הערך. [8]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובשרפ"ע כריתינון. [9]) השלמתי כי פי' רבינו סובב והולך על כל המאמר והמדפיסים קטעוהו, ובדפא"מ אי' בטעות בתחלת הציון „שדר ליה גרגירא" מטעם שרבינו מתחיל בפי' גרגירא.. [10]) עיי"ע ארות ח"א ש"ה גרגר א' בת"ב, ש"ב והלא. [11]) כ"ה בדפ"ע ובכ"י ב"ר אבל בכ"י ו"ו א' וב' וה"ב לי' ובע' גר ד' גר גילה ועפי"ז גרם ג"כ גרגילא ועוד עיי"ע גרגר א' ומ"ש. [12]) וכ"ה בכ"י ש"ם. [13]) כ"ה בכ"י ה"ב ופאריז ובדפ"ע לי' ועיי"ע כ ס ט'. [14]) בנו"ג בע"ז שם: שלח ליה חסא. [15]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב. [16]) הועתק מפי' ר"ח לע"ז בכ"י אנג' ושם הגי' כגי' כ"י הנ"ל כוסברתא: כלומר הרוג ב ר ת ך: כ ו ס ב ר ת א". ואחר מלת עליה אי' עוד ו ש ב ק ה. וכפ"א אי' ג"כ ברש"י ועיין עוד תוספו' ע"ז ד"ה שדר שהביאו פי' ר"ח והערוך ומה שהשיגו על רש"י עיי' יישוב לדבריהם בהפשב"ע. [17]) והוא צבע ירוק כמו של עשבים עיין רש"י בחולי' מ"ז: אבל עיין תוספ' שם. [18]) בנו"ג עכו"ם. [19]) וכ"ה בכ"י ש"ם עיי' ד"ס במקומות ובנו"ג כי אתרו ביה .. כי לא אתרו ביה וכו'.

הממאנת באיש (יבמות ק"ח:) מימינו בכסף שתינו (איכ' ה', ד') פי' התורה נמשלה למים[1]) בכסף שתינו אותה מאי היא בשעת הסכנה נשאלה שאלה זו[2]) וכו' עד זו לא צריכה[3]) לאיסור אשת איש שהוא כרת התרת לאיסור לאו שהוא מחזיר גרושתו משנשאת[4]) לא כ"ש[5]). בב"ר פרשת כ"ט (כ"ת, הובא בילקי צפני' רמז תקס"ז ועיין בשה"ש רבת פסוק משכני) בסוף בראשית א"ר חנין נעשה בכרכי הים מה שלא נעשה בדור המבול הוי יושבי חבל הים גוי כרתים (צפניה ב', ה') [גוי] שהוא ראוי כרת ובאיזה זכות עומד וכו' עד פתר לה לשבח היך מה דאת אמר כורתי בריתי עלי זבח (תהלים נ', ד'.)[6]). כספם וזהבם עשו להם עצבים למען יכרת (הושע ח', ד') למען יכרתו אין כתיב כאן אלא למען יכרת כאיניש דיימר[7]) ימחוק[8]) שמיה דפלן דאפיק[9]) ברי לתרבות בישא. בפ' השוחט אחד בעוף בגמ' נפלה סכין ושחטה (חולי' ל"א סע"א) לאיסור כרת התרת לאיסור לאו לא כ"ש[10]) פי' ר"ח ז"ל[11]) שניהן בידי שמים עון מיתה פחות מעון כרת כי הכרת הוא ובניו והמיתה הוא ולא בניו ומצאנו סיוע לדברינו בר"ג דפ' הבא על יבמתו (יבמות נ"ה.) ואנו עתידין לפרשו בעזרת העוזר בע' ער. *[אחי"ה ושם בע' ער ד' הביא גמ' דיבמו' שם ערירים יהיו (ויקרא כ', כ"א) יש לו בנים קוברן ערירים ימתו (שם כ') אין לו בנים הולך עירירי ופי' רבינו הולך בלא בנים ע"כ ועיין ג"כ פירש"י ביבמו' שם שפי' ערירים יהיו דאם יש לו בנים קוברן אבל ערירים ימותו פי' משמע דאם הן עכשיו ערירים כן ימותו ואפי' יולדו להם לאחר מעשה ע"כ משמע קצת שגם ערירים ימותו פירש"י שימותו ערירים בלא בנים אפי' יולדו להם לאחר מעשה. או י"ל שכונתו שימותו קודם בניהם שימיו נכרתו והראיה כי בחולי' ל"א סע"א פירש"י וכרת חמור ממיתה דימיו נכרתים וזרעו נכרת כדכתיב ערירים יהיו ע"כ ולא הביא ראיה מפסוק הקודם ערירים ימותו[12]) ובשבת כ"ה סע"א ד"ה וכרת: במיתה בידי שמים ימיו נקצרים אבל אינו הולך עירירי, ושם רע"ב ד"ה כרת פירש"י ג"כ כרת עדיפא דאית בה תרי חומרי ימיו נכרתים והולך עירירי[13]) ועיין פי' לפירושו בתוספו' יבמות ב'. ד"ה אשת אחיו ושם הובאה דעת ריב"ן דאין נכרת הוא וזרעו אלא בעריות דכתיב בהו עירירי וחילוק יש בין מיתה לכרת כדאמר בירוש' (ביכורי' רפ"ב דס"ד ע"ג) דכרת בן נ'.. ומיתה היא בס' כמתי מדבר חולק על ש"ס שלנו דבמ"ק (כ"ח.) אמרינן מנ' ועד ס' זו היא מיתת כרת וכו' ע"ש. ובמ"ק אי' בזה"ל מת בחמשים שנה זו היא מיתת כרת.. ששים זו היא מיתה בידי שמים.. אמר רבה מחמשים ועד ששים שנה זו היא מיתת כרת. ובירו' ביכורי' שם הגי' (כמה פעמים) מת כהיכרת, ושם: דבר שהוא בהיכרת. שמע מזה כי כרת הוא קטוע מן היכרת (הִכָּרֵת) מקור בנפעל והוא בנוי על דבור הכרת תכרת (במדבר ט"ו, ל"א) ודרשו ר"ע בסנה' ס"ד סע"ב הכרת בעוה"ז תכרת בעוה"ב[14]). — וכנ"ה כרת בידי שמים יבמות מ"ד סע"א מ"ט רע"א קידושין ע"ד: ספרי תצא פ' רמ"ח. שבועות ז'. שכן בכרת ועיין שם תוספ' ד"ה ואחת שכתבו כרת לא בעי אזהרה ועי' תוספ' ב"ק ק"ה: ד"ה מאי וגמרא ערוכה היא במכו' י"ג סע"ב חייבי כריתות לא צריכה התראה ועיין תוספ' רע"ק בפ"ג דמכות מ"ט ועיין בפ"י ע' כרת ושם הובאו הערכים השונים בענין כרת. והקבוץ יבמו' מ"ד סע"א מכו' שם והלאה חייבי כריתות. מכו' כ"ג סע"א כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן[15]). ירו' שבת פ"ז ד"ט רע"ד שני לאוין וכרת אחת לאוין חולקין כריתות ובמכו' בבלי י"ד רע"ב שני לאוין וכרת אחד חלוקין הן לקרבן ובכריתו' ג' רע"א אי' חלוק חטאת ביניהן. כריתו' רפ"א מ"א שלשים ושש כריתות בתורה וכו' ע"ש היטב בפירוש המיוחס לרש"י. — ומפני שמסכת זו מלאה על כל גדותיה מענין כריתות לכן נקובה בשם כְּרִיתֻות. והפעל ממנו: ירו' ביכורים רפ"ב דס"ד ע"ג צא מהן

1) כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ו"ו א' וב' ובדפ"ע במים. 2) בנו"ג נתבקשה הלכה זו. 3) בנו"ג לא הוצרכנו. 4) כ"ה בכ"י ובדפ"ע משנסאת. 5) ובן פירש"י ותוספ' ולא כריב"ן. 6) וזה הפסוק הביא ג"כ הפי' המיוחס לרש"י והוסיף לומר וכן מפורש בפסיקת' דרב כהנא ובמד' חזית ע"כ ולפנינו הובאו פסוקים אחרים ע"ש. 7) בנו"ג דאמר. 8) בנו"ג יתמחיק. 9) בנו"ג דאפקיה לברי. 10) בנו"ג עון כרת הותרה (ובתוספ' התרת) איסור מיתא מיבעיא וכן מוכח מפי' רגמ"ה כ"י לחולין. 11) בכ"י ה"ב הובא זה הפי' ר"ת מיד אחר ציון מיבמות ואח"כ הציון מב"ר. 12) וצ"ע כי הפחד יצחק בע' כרת העתיק בדברי רש"י הפסוק ערירים ימותו. 13) רע"ב בסנהד' ספ"ט הביא דברי רש"י הנ"ל אבל הוא בעצמו פי' הכרת יש עליו עונש לאחר מיתה אם לא עשה תשובה כראוי ע"כ ועיין מכות י"ג רע"ב חייבי כריתות ישנו בכלל מלקות ארבעים שאם עשו תשובה בי"ד של מעלה מוחלין להן. ועוד עיין בפנים. 14) ועיין הרמב"ם הלכות מדע פ"ז הל"א שפירשו: כלומר שאותה הנפש שפירשה מן הגוף בעוה"ז אינו זוכה לחיי העוה"ב אלא גם מעוה"ב נכרתת. ושם הל"ה: הנקמה שאין נקמה גדולה ממנה שתכרת הנפש ולא תזכה לאותן החיים וכו' ופי' לפירושו עיין בתורת האדם לרמב"ן צד ק'. ועוד עיין במו"נ ח"ג פרק מ"א.
15) ועיין מ"ש בהערה 13 במ"ש הרע"ב ועיין הרמב"ם פי"ז מהל' סנהדרין הל"ז.

(משבעים שנה) עשרים שנה שאין בי״ד של מעלן עונשין וכורתין וכ״ה בירו׳ סנהדרין פי״א ד״ל: ושם שאין בי״ד של מעלה עונשין וכורתים ועיי׳ תוספ׳ מ״ק כ״ח. ד״ה ומיתה. בנפעל ירו׳ פיאה פ״א דט״ו סע״ד הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה (במדבר ט״ו, ל״א) מה ת״ל עונה בה מלמד שהנפש נכרתה ועונה עמה ועיין ספרי שלח פ׳ קי״ב. בהפעיל: תנחומ׳ ראה סי׳ ז׳ והכריתם. ושם סי׳ ח׳ שאינו מכרית את הגוים — ועוד מהוראת כורת ברית שהביא רבינו בדרוש של גוי כרתים מבראשית רבה הנ״ל הרבה בש״ס ועיין הדוגמאות בע׳ ברית א׳ וש״נ ברית כרותה ועוד ציון מנדה נ״ח: עיי״ע פשפש ב׳. ובנפעל סוט׳ ל״ז: נכרתו עיי״ע ברית והוא בדרך גזר קים שבתרג׳ ובל״י percutere ובל״ר τέμνειν σπονδάς, ὅρκια τέμνειν foedus עיין פירשט או״מ שרש כרת. ובהיפך בענין הפסקת ברית של נשואין ע״י גט מל״מ כריתות (דברי׳ כ״ד, א׳; ישעי׳ נ׳, א׳; ירמי׳ ג׳, ח׳) בדרז״ל גם בפעל: גיטין כ״א: ספר כורתה ואין דבר אחר כורתה. ושם ופ״ג. ושם: וקידושי׳ ה׳. וש״נ דבר הכורת בינו לבינה. ב״ב ק״ע. עידי מסירה כרתי .. עידי חתימה כרתי ועיין גיטין ט׳ סע״ב י׳ סע״ב. והשם כְּרוּת גיטי׳ ט׳. כרות גיטא. ירו׳ גיטי׳ רפ״ג דמ״ד רע״ד (כמה פעמים) כרות לשמה וכ״ה שם פ״ט ד״נ סע״ב. שם פ״ז דמ״ח ע״ד גט כרות הוא. ירו׳ ב״ב ספ״ח דט״ז רע״ג כרות הוא. והשם המופשט גיטי׳ י׳: בני כריתה — להכרות (ש״ב ב׳, ל״ח) עיי״ע כירה ומ״ש] —

כרתי ופלתי (Kretenser und Philistäer) כבר פירשנו בע׳ אחר. *[אחי״ה ושם הביא רבינו מכוכו׳ (ד׳ רע״א) למה נקראו סנהדרין כרתי ופלתי כרתי שכורתין את דבריהן וכו׳ וא״כ גזרוהו רז״ל מענין הקודם פי׳ בענין קציצה ופסיקה ועל כן בדפ״ע נכלל עם ערך הקודם אבל בכ״י ו״ו א׳ וה״ב ערך בפני עצמו וזה האחרון עיקר כי כרתי ופלתי היו שתי משמרות לדוד המלך לקוחות מיושבי כְּרֵת Kreta ופלשתים עיין פירשט שרש כרת ולפי דעת הרד״ק היו שתי משפחות בישראל ששמן כך ותרגו׳ קשתיא וקלעיא Bogenschützen und Schleuderer וזה לפי ענין פקודתם — וכרתי בהוראת תואר המקום אי׳ ג״כ בצרוף תפוח עיי״ע כפתור ופ״ש וגי׳ רבינו בבי״ת עיי״ע תפוח] —

כַּרְתִית (שק של עור לפע״ד מל״ע كرنة בל״ס כּוּרְסְתָא Reisesack או מל׳ ערבי خريطة (lederne Jagdtasche) בהכרים פ״כ בכלים (מ״א) התרמל[1] ה׳ קבים וכרתית[2] סאה פי׳ שק של עור יכיל סאה שהוא שליש איפה והוא ב׳ הינין והוא כ״ד לוגין והוא צ״ו רביעיות[3] והוא קמ״ד ביצים כדאמרינן בעירובי׳ (פ״ג רע״א) סאה מדברית קמ״ד בצים [הוה]. *[אחי״ה ע״כ הועתק מפי׳ רה״ג בכלים שם בפי׳ סד״ט 15 וכיונו לעירו׳ שם אי דמדברית קמ״ד הויא. ועיי׳ שם פירש״י. ובפי״מ להרמב״ם פי׳ כריסית שק קטן ובפי״מ לר״ש שק קטן וזהו כפי׳ רה״ג והערוך ורק בפי׳ רה״ג אי׳ כלי של עור וצ״ל שק של עור וכ״ה כפי׳ רע״ב ועיין בתוי״ט והוא לפע״ד מל״ע הנ״ל] —

כש (= כִּישָׁא, כּוּשָׁא מל״ע كوساء בקבוץ كوس Gebund, ואגודה Bündel) וכן בל״ס כָּשִׁיתָא פי׳ קבוץ ואגודה בפ׳ ר׳ אליעזר אומ׳ תולין בגמ׳ אין שורין (שבת ק״מ רע״ב) אמר רב חסדא האי[4] בר בי רב דזבין ירקא ליזבין אריכא כישא כי כישא ואריכא ממילא[5]. בפ׳ מי שמת בגמ׳ השולח סבלונות (ב״ב קמ״ו רע״ב) הדרא בא איהי אפי׳ כישא דירקא הדרא[6]. בפ׳ האיש מקדש בו בגמ׳ האיש מקדש את בתו (קידושי׳ מ״ה רע״ב) בכישא דירקא בשוקא[7] פי׳ אגודה של ירק. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ רגמ״ה ורשב״ם בב״ב שם וברש״י בשבת וקידוש׳ וכ״ה נכון כי גזרתו מל״ע וסו׳ הנ״ל מן כְּשָׁא פי׳ בל״ס אָגַד. ודע כי בכ״י ש״ס בשבת שם אי׳ בישא כי בישא ואולי איננה ט״ס והוא ל״פ بسّة מה שנאגד: אגודה וכ״ה בכ״י ש״ס בשבת שם וא״ר חסדא האי בישא דירקא ובנו״נ כישתא דירקא וצ״ל כשיתא פי׳ בל״ס אגודה ורבינו גורס הוצא עיי״ע הץ (ח״ג, רל״ד ועיין בהערה) והגי׳ היותר מעולה כושא והוא קבוץ בל״ע הנ״ל וכ״ה באמת כפי גי׳ רבינו בע׳ שלף ב׳ מציון בחולין ק״ה: ולא שלף לכו ירקא ואכיל לכו מכושא דאסר גינאה וכה״ג מכושא בפי׳ רגמ״ה כ״י בחולין (בקובץ כ״י אנג׳ דף שכ״ב) וז״ל מכושא דאסר גינאה כלומ׳ מאותו קישור שקשר בעל הגינה ע״כ ובנו״נ ב׳ פעמים כישא ועוד עיי״ע כש האחרון] —

כֻּשׁ (= כּוּשׁ מל״מ שם מדינה בערב הדרומי הנקראת Aethiopien והתואר כּוּשִׁי, ולנקב׳

[1]) בנו״נ התורמיל. [2]) בדפ״ר וכרתות בנו״נ הכריסית אבל במשניות כגי׳ הערוך ובפי׳ רה״ג הגי׳ והקריתות. [3]) בפי׳ רה״ג: והוא רביעית. [4]) וכ״ה בכ״י ש״ס וכ״ה בע׳ הץ ובנוסח׳ לי׳. [5]) כ״ה נכון בכ״י ו״ו ב׳ וכ״י ה״ב וכ״ה לפנינו ושם ואורכא ממילא אבל בכ״י ב״ר ובדפ״ע אי׳ בט״ס ליזבין ארעא אריכא כישא ואריכא ממילא ובכ״י ו״ו א׳ דזבין חמרא זרקא לזבון אריכא וכו׳ ואין לו שחר. [6]) וכ״ה בכ״י ש״ס אצל ד״ס. [7]) בנו״נ בשוק.

כושית Aethiopier, -rin והושאל לשחור ממראה עור יושביה) בפ' לולב הגזול (סוכ' ל"ד: במשני) אתרוג הכושי פסול פי' כושי אוכמא והוא שחור[1] כוש בן ימיני (תהלים ז', א') . . על אודת האשה הכשית (במדבר י"ב, א') . . עבד מלך הכושי (ירמי' ל"ח, ז') . . הלא כבני כשיים אתם לי (עמוס ט', ז') וכי כושיים שמם והלא ישראל שמם[2] אלא מה כושי משונה בעורו אף ישראל משונים במעשיהם מכל אומה ולשון[3] בר"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק ט"ז:). *[אחי"ה רבינו היה מקצר בציון זה המאמר עיין במ"ק שם ובילק' בהעלתך ושם ושם נדרש כוש (תהלים שם) וכי כוש שמו והלא שאול שמו אלא מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו ובילק' שם: במראיו וכ"ה בספרי בהעלתך פ' צ"ט ובב"ר ר"פ ל"ז דורש כוש בן ימיני על נמרוד וכי כושי הוה אלא שעשה כמעשה נמרוד. ב"ר פמ"ב וילק' לך לך ר' ע"ב ג' שמות נקראו לו כוש ונמרוד ואמרפל כוש שהיה כושי ודאי וכו' ופי' שהיה שחור ומפוחם. וכן דרש אמרפל עיי"ע וע' אספהון. ב"ר ס"פ ע"ג מעשה בכושי אחד שנשא לכושית אחת והוליד ממנה בן לבן וכו', ושם ס"פ פ"ו כושי . . גרמני עיי"ע גרמן (ח"ב, שס"ח) וגם הפכו גיחור ולווקן עיי"ע גחר (ח"ב רע"א והלאה) וע' לווקן. ב"ב צ"ז: יין כושי פי' יין שחור ועיי"ע ברק ג' וע' אלייסטון. — לצד הלאומי הפכו ישראל ב"ק קי"ג סע"א ישראל וכושי שבאו לדין וכו' ושם: אי דכושי . . אי דישראל ונראה שיד צענזאר שלטה בה וצ"ל כותי ועיי"ע גוי וכן נקרא מקום בשומרון עין כושי ע"ז ל"א. ופירש"י מקום כותים ובירו' ע"ז פ"ה רמ"ד ע"ד עין כושי' בקו על היו"ד ובירו' שביעי' פ"ה דל"ו. עין כושין — ועוד כדרז"ל נראה לכאורה כי יש למלת כושי. כושית גם הוראה יפה ונאה כי כן דרשו בספרי בהעלתך הנ"ל האשה הכושית וכי כושית היתה אלא מדיינית היתה . . ומה ת"ל כושית מה כושי משונה בעורו כך צפורה משונה בנויה יותר מכל הנשים במ"ק שם אי' במעשיה ותר"י ב' תרג' עפ"י ההגדה בצירוף שתי נוסחאות: כן הות צפורה אתת משה יאה בריוה ושפירא בחזוה ומשניא בעובדיא והשמרוני העתיק יאירתא ורס"ג בדפ' קונשט' حسنا פי' יפה וכן פירש"י בסוכ' נ"ג. הנהו תרתי[4]) כושאי דהוו קיימי קמיה שלמה אליחרף ואחיה (מ"א ד', ג') וכו' ופירש"י תרי כושאי על שם שהיו יפים קרי להו הכי ע"כ ודעתי כדעת פערלעס במ"ע מ"ג ח"כ 447 שכיוונו ללשון פרסי خوش פי' יפה ונאה ועיין שם ג"כ מ"ש החו' ג"ג צד 163 ובלי ספק היה בקבלה אצל הקדמונים כי מובן „כושית" הוא יפה ונאה ועיין פירש"י לזה הפסוק ושם אי' כושית בגמטריא יפת מראה ובכ"י אי' זה הפי' בשם ושמעתי עיין רש"י בהוצ' בערלינער צד קל"א] —

כֻּשׁ (= כּוּשׁ פי' כּוּשָׁא בלי"ם כמו כשור ופלך בל"מ (Spinnrocken, Spindel בפ' כל הכלים (שבת קכ"ב: במשני) ואת הכוש ואת הכרכד[5]). במחט פ"ט בכלים (מ"ו) כוש שבלע את הצינורא. פי' כוש שטוות בו הנשים פשתן או צמר והוא הפלך אם נשקע הברזל שבראשו בתוך העץ ובלי' ישמעאל שמה צינרא ובלעז מוסקלא (?). כוש בלעז פוס"ו ובל' ישמעאל מגזל והוא קרוב לתרג' ירוש' טוו (שמות ל"ה, כ"ה) גזלן. — (א"ב בנוסחאות כתוב עזלן גם בבבלי גם בירושלמי). בסוף פרה (י"ב מ"ח) כוש של רוכן לא יזה [לא] על הכוש ולא על הפיקה. פי' כוש שטוין בו אורבני והוא גמי הצומח במים והן עושין ממנו מחצלאות. *[אחי"ה בשני מקומות האחרונים נגרר רבינו אחר פי' רה"ג בסד"ט כי בכלי' שם פי' רה"ג וז"ל הכוש שבלע את הצינורה פי' מגול והוא פלך כדכתיב וכו' הצינורה פי' צינורה בטיית מברזל הוא במקום מגול צ"ל כבערוך מגזל והוא ל"ע مغزل Spindel פלך ועל זה הביא רבינו ראיה מתרג' ירו' טוו גזלן וכבר עמד ר"ב להוסיף שבנו"ג עזלן אבל גם רבינו ידע זאת ונשמר מזה באמרו והוא קרוב לתרג' וכו' וכונתו כי עזל בל"ע غزل קרוב במבטא הוא למגזל כי העי"ן בנקודה עולה עם ג' בעברי וכן מלת מגזל בל"ע מעْזל נגזרה משרש עْזל[6]) והוא בלאי"ט פוס"ו fuso. ומלת צינורה הוא בל"ע صنّارة ראש הפלך אשר תפש בו החוטין הנטוים ואולי לפי זה צ"ל פוסקל"א והוא בלאי"ט fusajuólo Wirbel an der Spindel, אבל בע' צנר א' פי' רבינו צינורא: ברזל שעל הכוש שטוין בו היתה כפופה שיתפוש החוט (ועיין פי' רה"ג לכלי' פי"ג מ"ח ופי"ם להרמב"ם לפרה פי"ב מ"ח ורע"ב שם) וא"כ אולי במקום מוסקלא יש להגיה

---

[1]) ושם ל"ו: כושי כשר דומה לכושי פסול ובירו' סוכ' פ"ג דנ"ג ע"ד אתרוג הכושי פסול הבא מן הכושי כשר. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ' זויניצי' ובשדפ"ע לי' ובדפ"ר לי' עד גמירא. [3]) וכ"ה בע"י ובילק' בהעלתך ר' תשל"ח ובכ"י ש"ם ובאה"ת ובנו"ג מכל האומות. [4]) בכ"ו ש"ם תרי וכ"ה ברש"י. [5]) כ"ה לנכון בדפ"ר, פיזי ובכ"י ב"ר אבל בשאר כ"י ודפוסי הערוך מדפ' וויניצי' והלאה ובירו' שבת פי"ו דט"ז רע"ב אי' כרכר ועיי"ע כרכר. [6]) ועוד עיי"ע אזל ב' (ח"א, נ"ב).

מונופלא manipolo בית אחיזת יד Griff וכן صنارة פי' בל"ע בית אחיזת יד. ומה שנוגע לפי' הציון מפרה גם בזה הלך בעקבות דרה"ג וז"ל בסד"ט 30 הכוש פ' של אורכן א' ד' של רובן א' ד' של רחכן א' ד' של אורכן כרסו פסה כישמגול בטיית של ארכו שיש בל' רבנן קצב אלברה בטיית כגון גמי היוצא מן המים והן עושין ממנו מחצלות ע"כ ורבינו העתיק רק סוף הפי' (וכ"ה בר"ש בשם הערוך) והשמיט כדרכו התיבות הערביות. אבל גם אנחנו כמעט נמשוך ידינו מלהביאן מרוב השבושים שאי' בהצעת הפי' הנ"ל ומבין השורות יצהירו כי רה"ג רוצה לבאר שתי תיבות כוש של רובן אשר מזה האחרון העיר כי א"ד של אורכן א"ד של רחכן א"ד של (אורכן) [צ"ל אורבן] ובתוספ' סוף פרה (ס"פ י"א) אי' ג"כ כוש הארבלי עיי"ע ארבל ח"א, רס"ח ועל מלה זו הביא ביאור כרסו פסה ונ"ל להגיה כתיבה אחת כרסופתה פי' בל"ע كرسفة פי' צמר גפן Baumwolle כישמגול נ"ל בהיפך להגיה בשתי תיבות כוש מגזל בטיית פי' כוש של משנה הוא בטיית מגזל וכדאי' בערוך וכל המאמר צ"ל בהיפך הסדר כזה כוש מגזל פי' של אורבן כרסופתה ותהיה אז אורבן בל"י εἴριον צמר. ועוד פי' רה"ג פ"א של ארכו בל' רבנן שיש וצ"ל ארבן (כדאי' ג"כ בנ"א במשניות תחת רובן) שיש כלומ' שמצוי בל' רבנן[1]) קצבא אלברא בטיית צ"ל קצבא אלברדי בטיית = قصب البردى Papierbast פי' גמי העולה על המים וכן פי' רה"ג בעצמו בכלי' פ"ט מ"ח של שיפין .. אורבני ויש שמפרשין שיפה קנה גומא והוא עולה על המים והן עושין ממנו מחצלות גמא פי' קצב אל ברדי ע"כ[2]) — וכנ"ה ביומ' פ"ב סע"א עוברה שהריחה בשר קודש או בשר חזיר תוחבין לה כוש ברוטב ובתוספת' יומ' רפ"ד: תוחבין לה בכוש ושהריחה תרומה תוחבין לה בכוש בכ"י אירפ' ברוטב. תוספת' פרה רפ"י בזמן שתחכה בכוש או בקיסם וכו'. והקבוץ ירו' יבמו' פי"ב די"ב סע"ד אית לך כּוּשין] —

כַּשׁ (= כִּשְׁכֵּשׁ מל"ע خضخض נרדף עם حسحس حشحش ענין תנועה ונדנוד schütteln, bewegen ועיי"ע כִּרְכֵּשׁ) בפ' יום טוב בביצה בגמ' בית שמאי אומרים מביאין שלמים (ביצ' כ' סע"א) כישכש ל ה[3]) בזנבה. בפ' השוחט אחד בעוף (חולי' ל"ז רע"א במשנ') או עד שתכשכש בזנבה. ובגמרא (שם ל"ח רע"א) כשכשה באזניה[4]) הרי זה פירכוס. בפסקא דזכור (פסיקתא דר"כ צד כ"ד:) מכשכשו[5]) והוא בולם[6]). פי' מחככו והוא בועט. *[אחי"ה כ"ה בדפ"ע חוץ מדפ"ר ושם מחברו ובכ"י ו"ו מחכמו ובכ"י ל"ד מחבבו וכולם צ"ל מחככו כלומר כשתעשה לסוס נחת על ידי חיכוך והכטה על גבו ביד כדי להרגיעו גם אז הוא בועט ואינו מכיר טובה ורש"י פי' בתהלים ל"ב, ט' וז"ל ומכסכס ברסנו וכשאתה מקרדו ומקרצפו אתה צריך לבלום ולסגור פיו וכו' וגם הוא הבין כסכסו מל' חיכוך רק לא בדרך עשיית מרגוע לסוס כי אם בקירוד וקירצוף במגורדת ולפי זה גזרת המלה מל"ע حس (حسحس) striegeln ובילק' סוף כי תצא גרס משכשכו (צ"ל מכשכשו) הוא בולם מקרדו הוא בולם וכו' ונ"ל כי נתערבו שתי נוסחאות או הובא מקרדו מגליון פנימה להורות על מכשכשו שהבין בעל הגליון כרש"י. ועוד ראיתי להעיר על גי' התנחו' תצא סי' ו' ופסיקת' רבתי פי"ב שגרסו אדם הולך ליתן עליו תכשיטין ונ"ל ברור כי הוא העתקה של מכשכשין שהבין בעל המעתיק מל"ע خضض מפאר בכלי תכשיטין את הצואר כמו במרגליות וכדומה והנה רבינו לא פי' בציונים הראשונים מהו כשכש בזנבו ואולי סובב פירושו מחככו גם על ציונים הנ"ל אבל זה קשה להלמו עפ"י משפט הלשון אבל לפע"ד ברור שהוא מל"ע הנ"ל ופי' נדנוד ורפרוף וכן סיים עה"ק שנ"ב גישיטל"ט בל"א וכיון ללא"ש ge-schüttelt. ומזה הענין יומ' פ"ד סע"ב מכשכיש ליה באמגוזא לפי גי' כ"י ש"ס ובנו"נ משכיש וכ"ה בע' שבש ב' אצל הגי' מקרקיש שאי' ג"כ בכ"י א"פ ואז נרדף עם כרכש וקשקש עיין ערכם ומזה ג"כ בקהל"ר פ' טוב ילד דהוא (יצר הרע) מכשכש לברייאתא כָּמֵן ביני סריאתה וכ"ה בשו"ט מזמור ט' ד"ה אודה ושם לי' כמן פי'

[1]) עיי"ע ארבנא בח"א, רס"ח. [2]) וזה הציון נעלם מעיני החי לעף בספרו אראמעאישע פפלאנצעננאמען 54 אף אם הגיה לנכון בדברי רה"ג בפרה וגם הביא דבריו מכלי' פ"י מ"ד שצ"ל ברדי במקום כררי. וכן נסמן שם פי' הרמב"ם בכלאי' פ"ו, מ"ט גמי ופי' כ"י ערבי بردى ובהעתקות אי' כמו אפיפירויות = Papierstaude. [3]) וכ"ה לנכון בכל הרפוסים הישנים וברש"י בכ"י (ד"ס ביצ' צד כ"ג:) ובנו"נ להם וטעות הוא ובירו' ביצ' פ"ב דס"א רע"ג וירו' חגיג' פ"ב דע"ח, התחיל מכשכש בזנבה. [4]) בנו"נ באזנה. [5]) כ"ה לנכון בדפ"ר ואמ' אבל בדפ"ר פיזי וויניצ' ובאסיל משכשכשו ובע' בלם מכשכשו וכ"ה בילק' תצא עיין מ"מ בע' בלם ובהערות ר"ש באבער ובילק' תהלים משכשכתו וצ"ל כמו שנסחתי. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה בע' בלם אבל בדפ"ע כאן בט"ס בולס ובילק' תהלים רמז תשי"ש איזה פעמים בולס.

מניע ומעורר בני האדם בהיותו טמון בין הקוצים ודרש הסורים (קהֹלי ד׳, י״ד) מן הסִירִים ועוד י״ל שהוא כמו כרכש = קשקש מל״ע خشخش משמיע קול כקול הסירים] —

כש (לפע״ד מל״ע הרשום׳ בסוף ע׳ הקודם ועוד לשון נופל על לשון הקריאה והנזיפה שמכמאין להרחקת איזה דבר) בהגדה דפ׳ השוכר את הפועלים (ב״מ פ״ה רע״ב) בלב נבון תנוח חכמה (משלי י״ד, ל״ג) זה תלמיד חכם בן תלמיד חכם בקרב כסילים תודע (שם) זה תלמיד חכם בן עם הארץ אמר עולא היינו דאמרי אינשי איסתירא בלגינא כיש כיש קריא פי׳ בל׳ ערבי לדבר שמשמיע קול קורין אותו כיש כיש. *[אחי״ה בגו״ג קיש קיש וכ״ה בילק׳ תהלים ס׳ רמז תתקנ״א וכ״ה בע׳ קיש אצל ס״א כיש כיש. וזה המשל הובא ג״כ בחבור יפה מהישועה לר׳ ניסים ומכואר המעט תירוש בצפחת, עיין בלומענלעזע לה׳ דוקעס 116 אבל בחנם נתפלא על זה הביאור כי הוא רק לפי הענין ולא לפי משפט הלשון] —

כש (עיקרו בשרש נְכַשׁ ובל״א וסו׳ נכת ונרדף עם נָקַשׁ בל״מ פי׳ ענין הכאה וכן בל״ע نكش، نخز، نخس חפר ודקר stechen, bohren) בפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ במה דברים אמורים במחזיק (ב״ב נ״ד סע״א) כיון שהכיש[1] בה מכוש[2] אחד קנה כולה[3] פירוש[4] כיון שחפר בה חפירה אחת. בפ׳ המוכר את הספינה בגמ׳ השולח את בנו (שם פ״ח רע״א) הכישה נתחייב בה פי׳ הכה אותה ועקרה. בפ׳ אלו מציאות בגמ׳ מצא שק (ב״מ ל׳ רע״ב) הכישה נתחייב בה[5]. *[אחי״ה בע׳ נכש, נכת ונקש מקומו ושם אני עתיד לפרשו ובפי׳ רגמ״ה לב״ב נ״ד. פי׳ ג״כ מענין חפירה ובדף פ״ח פי׳ הכישה במקל וכ״ה בפירשב״ם. ובכ״י רומי גרס בב״ב נ״ד. שנכש בה והוא הפיעל עיי״ע נכש וש״נ יתר הדונמאות מהפעיל וכן עיי״ע קש, ובע׳ מכש הביא רבינו מב״ר סמ״ד אפעל ואתפעל והוה מַכֵּשׁ להון ולא מִתְכַּשִּׁין ע״ש ומ״ש] —

כש (= כישא (כושא) מע׳ כש א׳ פי׳ אגידת הבגד das Aufschürzen, Aufheben des Klei-des) בפ׳ חבית בגמ׳ מי שנשבר (שבת קמ״ז סע״א) מאי מרזב א״ר זירא. כישי בבלייתא פי׳ שמלקטין במתנים שקורין בלעז גירונ״ש וכשמלקטין נראין כמרזב וי״א בלעז גיירא[6]) והיינו טיריז[7]) שפירשנו במקומו[8]) ועל כן נקראו כישי בבלייתא שמנהג הבבליים לאוגדם ועיקרו מן כישא דירקא[9]). — (א״ב כיסי כתוב בנוסחאות ופירש״י כמין כיס וענין אחר הוא). *[אחי״ה כבר הארכתי בשנויים בע׳ כסכס א׳ ע״ש וכ״ה כישי בפי׳ ר״ח הודפס בש״ס ווילנא ושם הוגה ללא נכון כישא ונעלם מעיני בעל מגיה שצ״ל כִישי בקבוץ וראיותו מצדו: בבלייתא וכ״ה בכ״י ש״ס וכ״ה בע׳ מרזב. ובענין גזרתו דעת רבינו שהוא מע׳ כש א׳ פי׳ אגידה אבל אז גם גי׳ כושי בוי״ו נכון כדאי׳ בכ״י מ׳ והוא מל״ע הרשום׳ בע׳ כש א׳ ומע׳ טרז ב׳ מוכח כי זה הפי׳ שייך לרה״ג. אבל בע׳ מרזב העתיק רבינו (בלי זכרון) פי׳ ר״ח מלה במלה (נדפס בש״ס ווילנא) רק השמיט סיום וז״ל ר״ח שם: וי״א זולתי פירוש זה ע״כ כלומ׳ אחרים פירשו בענין אחר ממה שהוא פירש (עיי״ע הנ״ל) ונ״ל כי כיון לפי׳ רה״ג אשר אחריו נגרר רבינו כאן. ובענין לעז גיירא עיין מ״ש בע׳ טרז. ובענין גירונ״ש נ״ל שהוא מלאי״ט giornea, Mannsrock, Waffenrock בגד של בעלי מלחמה שהגיע עד מתנים] —

כִּישׁ, כִּישׁ הביא רבינו בע׳ כשר ג׳ בס״א ע״ש ומ״ש.

כַּשַׁט (נלפע״ד מל״פ كشادن, گشادن הצליח glücklich sein) ואז תשכיל (יהושע א׳, ח׳) תרגומו ובכן תכשט. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ה״ב וכ״ה בתרג׳ שלנו ובמתורגמן ושם נקוד תכשֵׁט ובדפ״ע ובכ״י ב״ר תכשיט ויש לנקוד כבתרגום שלנו תַכְשָׁט כי בל״פ השי״ן יבוטא בהברה ארוכה וענינו הצלחה ובחר התרגום זה הלשון מפני שלא רצה לכפול את הלשון כי כבר אמר בכן תצלח עיין רד״ק שם. ומי שיאמר כי הוא מל׳ תכשיט (וכ״ה בטעות בכ״י ו״ו תקשט) אינו אלא טועה וה׳ לעווי בחנם רוצה להגיה תכשר כדאי׳ בפשיטה הסורית] —

כָּשַׁל (ידוע מל״מ wanken, straucheln; כּוֹשֵׁל, נכשל פי׳ חַלָּשׁ der Schwache ועיין בפנים) בהכותב פ״מ בכתובו׳ (משני ב׳ דף פ״ה) ר׳ טרפון

[1]) בכ״י ו״ו א׳ ובי וה״ב בט״ס שהחזיק. [2]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ ב׳ ב״ר ועה״ק שנ״ב וכ״ה בדפ״א אבל בשדפ״ע מכיש וצ״ל מכוש וכ״ה בע׳ מכש ובפי׳ רגמ״ה כ״י בב״ב גרס ניכוש. [3]) בדפ״ר בט״ס שלה ולנכון בע׳ מכש. [4]) כ״ה בכ״י. [5]) וכ״ה בגי׳ רש״י ובגו״ג חייב בה. [6]) וכ״ה בכ״י ו״ו ב׳ ב״ר וה״ב ובדפ״ר ופיז׳ אבל בכ״י ו״ו גררא וצ״ל גירא ובדפ׳ וויניצי׳ ועה״ק שנ״ב גידא ועיי״ע טרז יתר השנויים. [7]) וכ״ה בע׳ טרז ובכ״י ו״ו וה״ב בט״ס טירין. [8]) טרז ב׳. [9]) עיי״ע כש א׳ וש״נ.

אומר ינתנו לכושל שבהם. גמר׳ (שם) לכושל שבראייה[1]). ירושלמי (פ״ט דל״ג רע״א) כגון מלוה בשטר ומלוה בעדים[2]) נתנו למלוה בעדים[3]) שאין יכול לחזור בכל מקום ובכל עת עם עדיו בבתי דינין. פי׳ כושל עני כדכתיב (תהלים ק״ה, ל״ז) ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל. *[אחי״ה כושל נאמר בעצם הראשונה על אבדן ההתגברות ורפוי הכח ויאמר כן גם על הרבות העוני עיין מצודי׳ ציון (לתהילי׳ שם). ובירו׳ כתובות שם פי׳ רב אחא לכושל בגופו ועני משמע שתרתי צריכין להיות והלכתא גברותא בזו השטה עיין שט״מ בכתוב׳ שם. — וכנ״ה בנפעל פסיקת׳ דר״כ צד קס״ה. וילק׳ הושע ס׳ רמז תקל״ב והיו בני אדם נכשלין בו (בצור). ירו׳ שבת פ״ו ד״ח ע״ג ופי״ד דט״ו רע״ג נכשל באצבעו. איכ״ר פ׳ רוח אפינו. ויק״ר פט״ו נכשל באצבעו הקטנה והוא מל״ם כשל חבט והזיק — ומל״מ בהשאילה בענין עביוה או דבר הלכה. פסיקת׳ דר״כ שם ירו׳ סוט׳ פ״א ד״ז. במ״ר פ״ט. קהל״ר פ׳ ראה זה מצאתי בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה. בירו׳ סוט׳ שם והלה נכשל בה. שבת ק״כ רע״א חגיג׳ י״ד סע״א גיטין מ״ג סע״א אלא א״כ נכשל בהן. ברכו׳ כ״ח: שלא אֶכָּשֵׁל בדבר הלכה. ולא יכשלו חברי בדבר הלכה. בהפעיל: ב״ק ט״ז סע״ב הכשילם בבני אדם וכו׳. ר״ה כ״א: ל״א יומ׳ ע״ז: מכשילן לעתיד לבא. ירו׳ שביעי׳ ספ״ג דל״ד ע״ד מכשלת את הרבים. ע״ז י״א: הכשילן פיהם. גיטין נ״ז. אכשליה פומיה — ירו׳ ברכות פ״ט די״ג סע״ג מכשלו בגבעות עיי״ע חשל וע׳ רשל. — והשם כִּשָּׁלוֹן מל״מ (משלי ט״ז, י״ח) שבת קי״ט סע״ב חגיג׳ י״ד סע״א אפי׳ בשעת כשלונה של ירושלים וכו׳ מד׳ שו״ט מזמור כ״ד תכף לכשלון רעה] —

כַּשִּׁיל (מל״מ פי׳ קרדום (Axt, Haue בסוף בבא קמא (פ״י ט״י קי״ט סע״א) ובכשיל[4]) הרי הוא של בעל הבית. ובפ׳ משוח מלחמה (סוט׳ מ״ד.) וכשילין של ברזל בידיהן. ובקרדומות באו לה (ירמי׳ מ״ו, כ״ב) וכמה דעיילין בכשילין. *[אחי״ה ובב״ק קי״ט סע״ב מחלק בין חציני רבתי ובין זוטרתי דלרבתי קרי לה כשיל וע״ש וכע׳ חצן ב׳] —

* כַּשְׁמֵי, כְּשִׁימֵי (מל״פ چشم, چشمه חור ובית קבול) עיי״ע גשם ח״ב שפ״א: דלית ליה נשמא ותחת זה הובא בע׳ דלת (ח״ג ע״ד) ס״א כשמי ועתה מצאתי כי כל הפי׳ הנ״ל הועתק מפי׳ ר״ח שנדפס חדש מקרוב בש״ס ווילנא ושם אי׳ בפי׳ ר״ח הגי׳ כשימי וע״ש כל הענין.

כשף (= כּוּשְׁפָּא הוא בל״ס יריעה Tapete, Teppich) רקמה תרגומו כשפין דוורדא: המה רכליך במכלולים בגלמי תכלת ורִקמה[5]) (יחזק׳ כ״ז, כ״ד). — (א״ב בגלומי תכלת ורקמה תרג׳ וכושפין דוורדא בנוסחאות כתוב דארזא והמתורגמן בספרו גרים דיורדא). *[אחי״ה גם רבינו כיון לזה הפסוק עם תרגומו ולר״ב ספר חסר היה לו מערוך לכן הוסיף להשלים. ודע כי עיקר הגי׳ כושפין וכ״צ לנקד כְּשְׁפִּין בערוך והוא ל״ס הנ״ל ומלת וורדא באה לתעודת הצבע שהיתה היריעה אדומה אבל ענין רקמה הוא מסורק בגוונים לכן נ״ל כי וורדא הוא כמו ברדא בל״ע بُرد buntgefärbt (עיין בראדא) וכצ״ל וורדא במתורגמן תחת יורדא ואם גי׳ הספרים דארזא היא נכונה אז נ״ל להאצילה מל״פ ارج, ارز מל׳ צענד areza מגודל הערך ועוד כבוד וחשיבות וא״כ כושפין דארזא Ehrenteppiche, kostbare, werthvolle Teppiche. ורד״ק פירש בדוחק כושפין מלרז״ל גושפן עיי״ע גשפק ומ״ש] —

כשף (לפע״ד מל״פ كرف, كُرف, كشف, كُشف זפת Pechbaum ודעת רבינו עיין בפנים) בגמ׳ דפ׳ במה מדליקין (שבת כ״ג.) ושרף כשף יפה מכולם שמענו ששמו בלעז פרוגנ״ו. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ו״ז א׳ אבל בכ״י ו״ו ב׳ כמו בדפ״ע פורונגו ובכ״י ב״ר פרונגי וה״ב כירונגו וכולם צ״ל כגי׳ כ״י ו״ו א׳ דהוא בלאי״ט prugno Pflaumenbaum ומין אחד נקרא prugnola = Schlehe וכ״ה בל״צ prunelle וזהו פרוניי״ל ברש״י בביאור כשף. ודע שברש״י ובגמ׳ לפנינו אי׳ קטף אך בכ״י מ׳ אי׳ כגי׳ הערוך כשף ואשר נ״ל אמרתי כי הוא מל״פ הנ״ל ונקרא העץ Pechbaum שהוא ממיני עצי קטף על שם הזפת שנותן. וכן נקרא קטף של עץ לבנה Fichte: זפת לבן = weisses Pech Fichtenharz וזהו היותר יפה מכל השרף ויפה לדיו] —

* כִּשֵּׁף (ל״מ ופי׳ העושה דברים במרמה להטעות המון עם zaubern ונגזר מל״ים כְּשַׁף דִּבֵּר בלחש ובקול נמוך flüstern כדרך האמגושים עיי״ע וע׳ רטן) סנהדר׳ מ״ג. על שכישף והסית והדיח את ישראל וכ״ה בסנהדר׳ ק״ז: וסוט׳ מ״ז. ונשמט מן הצינזור בד׳ באסיליא ובד׳ החדשים

---

[1]) בירו׳ כתובו׳: לכושל שבראיותיו. [2]) בירו׳ הפוך הסדר ע״ש. [3]) ברפ״ו בט״ס נכפל זה המאמר. [4]) בכ״י ו״ו בַּכְּשִׁילִין. [5]) כ״ה בכ״י ערוך ודפ׳ וויניצ׳.

והועתק כולו בר"ס סנהד' צד ק"ע. — סנהד' ס"ז: המכשף זה העושה מעשה וכו' כ"ה במשניות נאפולי ובכ"י ש"ס וכ"ה בציון המשנ' בגמ' עיין ד"ס צד צ"ה: והתואר וכן במקום השם כל"מ כַּשָּׁף שם: למה נקרא שמן כשפים שמכחישין פמליא של מעלה וכן שם וכן אמר ר' יוחנן למה נקרא שמן כשפים וכו' כ"ה בכ"י ש"ס ובילק' כ"י (ד"ס צד צ"ו.), ושם: בלהטיהם (שמות ז', י"א) אלו מעשה כשפים ועיי"ע לט ג' ני' הערוך, הוריו' י'. נגעי כשפים, ירו' כתובות רפ"א דכ"ד ע"ד מפני הכשפים, מד' שו"ט סוף מזמור פ' כַּשָּׁפִין ונואפים ורוצחין וכו' ובויק"ר ס"פ י"ג הגנבים והמנאפים והמכשפים, וכן התואר בירו' ר"ה ספ"ג דנ"ט. עמלק כּוּשְׁפָן היה וכו' ולנקבה כַּשְׁפָנִית בקבוץ פסחים ק"י. יומ' פ"ג: נשים כַּשְׁפָנִיּוֹת, ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה רע"ד מכשפה לא תחיה (שמות כ"ב, י"ז) אחד האיש ואחד האשה אלא שלימדתך התורה דרך ארץ מפני שרוב הנשים כשפניות ובבבלי סנהד' ס"ז סע"א מפני שרוב נשים מצויות בכשפים והוא קבוץ מן כֶּשֶׁף בל"מ ובדרז"ל רק בקבוץ ברכות נ"ג סע"א בנות ישראל מקטרות לכשפים אטו כולהו לכשפים מקטרן ה"ל מיעוטא לכשפים וכו', עירובי' ס"ד סע"ב בדורות הראשונים שאין בנות ישראל פרוצות בכשפים אבל בדורות האחרונים שבנות ישראל פרוצות בכשפים וכו', סנהד' ק': הזקינה שמא תעשה כשפים, מסכ' סופרים ס"פ ט"ו הכשירה שבנשים בעלת כשפים, קידושי' מ"ט: י' קבים כשפים ירדו לעולם וכו', גיטין מ"ה. עיי"ע בחש אי (ח"ב ל"ז), שבת ק"ד: ירו' שבת פי"ב די"ג ע"ד עיי"ע בן סטדא (ח"ב קי"ח:). והשם המופשט כשוף (ובל' עברי המאוחרת מַכְשֵׁפוּת) בסנהד' נ"ו רע"ב אף על הכישוף (נצטוו בני נח) . . בפרשת כישוף בן נח מוזהר עליו וכו', פסיקת' רבתי פ' פרה פי"ד לא כשוף ולא כשפים עשיתי אלא כו"כ הסחתי לה באזנה וכו'.

כָּשֵׁר (מל"מ (אסתר ח', ה') ונרדף עם יָשָׁר ועניננו ראוי ונכון recht, gut, tauglich sein ובהפעיל כמו בלשון מקרא ענין tauglich machen הכנה באופנים שונים עיין בפנים) בריש יבמות (ו' רע"א) מה ללאו דמחמר [1]) שכן הכשר מצוה, פי' לפיכך לא דחי דאין מצות כיבוד אלא אכילה וכיוצא בה אבל כשאמר לו אביו הבא לי פירות על החמור בשבת לאו מצוה גמורה היא אלא הכשר מצוה. בס"ג דפ' האיש מקדש בו (קידוש' נ"ז רע"א) ובכריתות בגמ' דפ' המביא אשם תלוי (כ"ה.) ובפ' שילוח הקן בגמ' עוף טמא (חולי' קי"ט) תנא דבי ר' ישמעאל [2]) נאמר מכשיר ומכפר בפנים ונאמ' מכשיר ומכפר בחוץ וכו' פי' מכשיר ומכפר בפנים אשם מצורע וחטאתו האשם מכשירו שנאמר (ויקרא י"ד, י"ד) ולקח הכהן מדם האשם כלומר מטהרו ומכשירו לשוב לביתו כראשונה החטאת מכפר עליו שנא' (שם י"ט. כ') ועשה הכהן את החטאת . . . וכפר עליו ומכשיר בחוץ צפור משולחת של מצורע שמזה עליו מדמה חוץ למחנה מכפר עגלה ערופה שנא' (דברים כ"א, ח') כפר ישראל אשר פדית ה' מה מכשיר ומכפר האמור בפנים עשה בו מכשיר כמכפר ששניהן קדשי קדשים ואסורין לזרים דכתיב (ויקרא י"ד, י"ג) [כי] כחטאת האשם הוא לכהן אף מכשיר האמור בחוץ עשה בו מכשיר להיות אסור לכל אדם כמכפר [3]). בר"ג ד"פ נגמר הדין (סנהדרין מ"ב סע"ב) מפרים הנשרפים הוה ליה למילף שכן הוציא אל מחוץ למחנה (עיין ויקרא ד', י"ב) מכשיר ומכפר פי' נסקלין הוי הכשר מצוה ודין הוא שמקיים בו מצות ובערת הרע מקרבך (דברים י"ג, ו') ומכפר דמיתתו מכפרת לו כדכתיב (במדבר ל"ה, ל"ג) ולארץ לא יכפר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו [4]) ופרים הוה הכשר מצוה ודין הוא שיהו נשרפין ומכפר דאתו לכפרה אבל שוחט בחוץ אינו מכשיר ומכפר אלא עובר עבירה הוא. פי' אחר פר כהן משיח הוא הנשרף וכשחטא כהן משיח אסור לו להקריב קרבן על אחרים עד שיקריב קרבנו קודם ויוכשר הלא תראה ביוה"כ מקריב חטאתו ואח"כ חטאת העם הלכך פר כהן משיח מכשיר ומכפר עליו ומקלל מיתתו מכפרת עליו ומכשירו. ויש אומרים סמיכה ומכשירי [5]) מצוה ובמקלל כתיב (ויקרא כ"ה, י"ד) וסמכו כל השומעים וכפר הערה

---

[1]) כן מוכח משקלא וטריא ע"ש ובנו"ג מהו להנך. [2]) בכריתו' לי' לפנינו אבל בפי' רגמ"ה כ"י בכריתו' (בקובץ כ"י אנג' דף ר"ד) אי' כמו בקידו' ובחולי' שם ושם. [3]) וז"ל רגמ"ה בפי' לכריתות שם: נאמר מכשיר ומכפר בפנים היינו אשם מצורע שמכשירו לוכל בקודש ומכפר היינו חטאת מצורע ועשייתן בפנים הויא בעזר' ונאמר מכשיר ומכפר בחוץ היינו צפור שחוטה דמצורע שמכשירו ליכנס למחנה ומכפר בחוץ היינו עגלה ערופה מה מכשיר ומכפר האמור בפנים עשו בו מכשיר כמכפר דזה וזה אסורה בהנאה מחיים משעה שהקדישן אף מכשיר ומכפר האמור בחוץ עשו בו מכשיר במכפר דשניהם אסור בהנאה מחיים. ואיכא דאמרי מכשיר בחוץ היינו צפור משולחת דמצורע ואסור בהנאה מחיים עד שעת שילוחה אבל לאחר שילוחה מותר בהנאה ע"כ. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו. [5]) בכ"י ה"ב מכשירי.

סמיכה [1]) — בס"ג דפ' כיצד מברכין (ברכות מ"ג סע"א) האי כשרתא מברכינן עלה בורא עצי בשמים פי' עיקרו שמן ומערבין בו כמה מינין מעצי בשמים שמכשירין אותו מעשה רוקח מפוטם [2]) משחא כבישא פי' רבותינו שכובשין שומשמין ועצי בשמים זמן הרבה וקולט השומשמין הריח של בשמים וטוחנין אותו ויש בו ריח של בשמים. פי' משחא טחינא קרוב לטחינתן נתן עליהן עצי בושם מהו דתימא [3]) כיון דקרוב לטחינתן [4]) נתנן בהן לא קלטן [5]) קא משמע לן דבין כשירתא בין משחא כבישא בין משחא טחינה כולהו מברכינן עלייהו בורא עצי בשמים. *[אחי"ה וזה כפי' בה"ג הנ"ל וכ"ה שטת רה"ג הובא בחי' הרשב"א בברכות סוף ד"ה אמר מר זוטרא וכ"ה דעת ר"ח.. הובא' בתוספ' ברכות שם וז"ל פי' ר"ח שמענו מרבותינו וכו', וכו' ע"ש וכ"ה בתוספ' ר"י החסיד (ברכ' [illegible] שלשת צד ל"א) ובתוספ' הרא"ש (שם) ואולי גם שערוך צ"ל במקום פי' רבותינו: פי' ר"ח שמענו מרבותינו וכו' וכן כתב הרי"ף שמן כבוש: שמענו מרבותינו וכו' עיין או"ז חל' סעודה סי' קע"ט. — ודע כי רבינו היה גוזר כשרתא מלשון כשר כמ"ש שמכשירין אותו וכו' כי על כן הביאו בזה הערך אבל בע' קשט א' פירש זו המלה כמו כשרתא בלישנא דרבנן ונגרר בזה אחר פי' רה"ג בעוקצ' פ"ג מ"ה ובאמת קושט הוא העיקר מל"ע סורי' יוני' ורומי' והעתקתו Kostwurz ונ"ל כי מתחלה היה כתוב כשותא (= קושטא) ונשתבש להיות כשרתא [6]), והראיה נצחת מצאתי לזו ההשערה באו"ז הנ"ל שגרס באמת כשותא ופירשו ע"י קושטא עיי"ע כשת. על כל פנים כשרתא איננו מלשון כַּשְׁרוּת Tüchtigkeit, Fähigkeit אבל אי' זו המלה בזה המובן בקידושי' מ"ח: ע"ב רע"ב חזקת כשרות, יבמות נ"ז. כשרות מיתוספא בה וכו', במד"ר פ"כ בתחלה הבריות נוהגות בכשרות, קהל"ר פ' מתוקה: יגע זה בשתי שעות בכשרות וכו' ושם במשקל סורי: מה מהני.. כשירא בכשירותיה פי' כמו כשרון בל"מ (קהל' ה', י'). ועוד השם כּוֹשֶׁר פסחים פ"ג. פ"ד רע"ב ירו' יבמות פ"ח ד"ט ע"ד שעת הכושר, ירו' ברכות פ"ט די"ד סע"א חזקת כושר, ירו' תרומ' פ"ח דמ"ו רע"א חזקת בני מעים כושר ובירו' ביצ' פ"ג דס"ב. לכושר, ירו' פסחים פ"ה דל"ב רע"ב (איזה פעמים) מחשבה לכושר, והפכו לפסול וכן בירו' יומ' ספ"ה דמ"ג סע"א שלש לכושר ושלש לפסול, ירו' סוכ' פ"א דנ"א סע"ד ממעטין בה לכושר.. לפסול. ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: עברין בכושר וכו' והפכו: עברין בפחז. ובלא"ר ב"מ צ"ג: כושרא דחיותא פי' כושר הבהמות ולמודות כבית עיין פירש"י. והתואר כָּשֵׁר מל"מ והפכו פסול, טריפה חולי' י"ט: כשר למליקה.. כשר לשחיטה, שם כ"ב. כשר בתורין פסול בבני יונה וכו' עיי"ע דייציפי. ושם מ"ג. והלאה הרבה פעמים כשר כשרה (היינו להיאכל) ושם נ"ד. כשרות בבהמה וכו' ושם נ"ו: ואלו כשרות בעוף. גיטי' פ"ז סע"א עד כשר. ושם: כשרין, ועוד ביו"ד אחר שי"ן קידושי' ע"ז. והלאה בתו כשירה לכהונה ובתרג' הרבה כַּשְׁרָא, כְּשֵׁרְתָּא, כְּשֵׁירְתָּא ועוד בענין צניעות fromm ברכות פ"ב מ"ז כשר היה, קידושי' פ"ב. הכשר שבטבחין וכו', ב"ק ל"ח: אם כשירה היא, ירו' דמאי פ"ו דכ"ה ע"ד מהו צנועי כשירי כך שנינו שהכשר נקרא צנוע, ירו' תענית פ"ב דס"ה: חציפה נצח לכשירא, והקבוץ קידושין פ' סע"ב כשרים והפכו פרוצים (שם), ירו' יומ' ספ"ג דמ"א רע"ב כשירי כל דור ודור. ועוד ענין חריצות כמו בל"ם כשירא emsig עיין תרג' משלי ו', י"א; י', ד' ובקהל"ר פ' מתוקה עיין לעיל, והשם המופשט הכשרות עיי"ע — והפעל מל"מ (קהל' י"א ו') שבת ע"ה: כל הכשר להצניעו, ירו' חלה פ"א דנ"ז: ושם ע"ג שכשרו.. לא כשרו. ותרג' תישר (שופטי' י"ד, ז') וכַשְׁרַת, ותרג' יָשַׁר (ירמי' י"ח, ד') כְּשַׁר. הפעיל ואפעל מל"מ (קהלת י', י') מַכְשִׁיר ומכפר עיין לעיל,

---

[1]) מפירוש אחר עד גמירי שייך לפירוש ר"ח (בקובץ כתב יד אנגייליקא לסנהדרין דף ק'.) וזה לשונו באריכות קצת יותר: מפרים הנשרפין הוה ליה למילף שכן יש בהן הוציא אל מחוץ למחנה כשם שכתב במקלל ובשחיטת חוץ אין כתיב בו הוצא ועוד פר כהן משיח מכשירין לעבודה שאין חוטא מקריב לכפר הלא תראה ביוה"כ חטאתו ואח"כ חטאת העם ומכפר חטאתו ומקלל מיתתו מכפרת דכתיב ולארץ לא יכופר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו ומכשירו וי"א מדכתיב בפר העדה וסמכו זקני העדה את ידיהם ובמקלל כתב וסמכו כל השומעים את ידיהם הנה זה מכשיר וזה מכשיר והיא הסמיכה וכן פר העדה מכפר וחייב מיתת בית דין מכפרין ע"כ. [2]) דברי הערוך מובאין בתוספות הרא"ש (בספר ברכה משלשת צד כ"ט.) ועל זה הביא בשם הראב"ד וז"ל זהו דוקא כשהעצים בתוכו אבל אם הוציא משם העצים אין מברך עליו אלא בורא מיני בשמים דברכת בורא מיני בשמים כוללת הכל ע"כ וז"ל בה"ג פ"ו דהל' ברכות צד ה' סע"ג ומשחא דכבשין ביה ריחני דמתברך עליהון בורא עצי בשמים על משחא נמי בורא עצי בשמים והיכא דמבסמין שושמי כריחני וטחנין להון בורא עצי בשמים דאמר רב אדא בר אהבה האי כשרתא וכו' וכו' נהרדעי אמרי אפי' משחא טחינא והלכת כנהרדעי ע"כ. [3]) נראה שגי' אחרת היתה לרבינו עיין בהפשב"ע. [4]) בב"י וי"נ ב' פעמים: לחניטתן. [5]) כ"ה לנכון בכ"י וי"ו א' וב' וה"ב, ובדפ"ע לקטן. [6]) ובדפ"ר פעם אחת כשירתא.

ב"ק פ"א מ"ב הכשרתי את נזקו, עירובי' ק"ב: ק"ג. מכשירי מצוה, שבת קל"ו. מכשירי מילה, ירו' שבת פי"ט די"ז. מכשירי שחיטה, מגילי' ז': מכשירי אוכל נפש, ב"ר פנ"ו מכשרת אוכלים עיי"ע מאכלת. ב"מ פ"ט רע"ב לאכשורי גברא . . לאכשורי פירי. תרג' ש"א י"ז, ח' לא אכשרו יתי וכו'. הָפעל שבת ע"ו רע"א, יומ' נ' רע"א הוּכְשַׁר, חולי' כ"ב: הוכשרו. אתפעל: זבחים כ"ה, תִתְכַּשַּׁר, גיטין פ"ז. וליתכשר, חולין צ"ג ס' ע"ב איכַּשּׁוּר דרי. התפעל: קהל"ר מתוקה: מִתְכַּשֵּׁר במלאכתו. ועוד עניגו כמו התיר erlauben כלומ' ענין הכנה לאיזה דבר היתר. בהפעיל: ברכות מ"ו סע"א מגילי' י"ט: יבמות מ"ה: חולין י"ח. אפעל שם נ"ח: יבמו' שם, ב"ק צ"ט: איבעי ליה לאכשורי, זבחים כ"ה רע"א, סנהדרין כ"ח, הָפעל חולין ל"ג. הוכשרו בשחיטה. אתפעל תר"י א' לויק' י"ד, ז' מִתְכַּשְּׁרָא למיכלא, ושם פסוק מ"ז חייתא דמִיכַּשְּׁרָא (ותי"ו נבלעת), ועוד ענין הכנה לקבלת טומאה על ידי אחד משבעה משקין וסימנו יֹדֹ שֹׁחֹטֹ דֹםֹ) והרבה בהפעיל והפעל הכשיר, הוכשר חולי' ל"ג והלאה, וגם אי' באתפעל שב ל"ו: וז"ל הרמב"ם בפי"מ לריש מכשירין: ולמדנו מזה (מן וכי יותן מים וגו' ויקרא י"א, ל"ח) כי שום זרע לא יטמא כשאינו בלול וכו' וכשיבללו האוכלין על התנאים שהתנינו נקראים מוכשרים ר"ל שהם מוכנים לטומאה והמשקה אשר יבלול אותם יקרא מכשיר וכו' עש"ה. ונקראה מסכת שרוב עסקה בענין אופני ותנאי ההכשר של קבול טומאה: מַכְשִׁירִין — והשם המופשט הכשר עיי"ע בח"ג ר"ה — ירו' כתובות פי"ב דל"ה. יהא מכושר ט"ס וצ"ל מְבוּשָּׂר כדאי' בירו' כלאים פ"ט דל"ב:] —

כשר (= כְּשׁוּרָא פי' בל"ס קורה Balken) בריש הגוזל עצים בגמ' גזל פרה (ב"ק צ"ו.) כשורי דרבי ועבדינהו זוטרי[1]) לא קני. ובגמ' גזל מטבע (ב"ק צ"ח:) ובפ' הכותב לאשתו בגמ' הניח פירות (כתובות פ"ו.) כפיה רפרם לרב אשי ואגבי מיניה כי כשורא[2]) לצלמי[3]) פי' כמין משל לראיה כלומר דן ואפיק מן המעולה שבקורות. פי' גאון[4]) קורה שמניחין אותה משקוף לפתחים ורגילין לפתח בה פיתוחי צלמים וצורות להיות נאה ואין כשר לצלמי אלא קורה[5]) חזקה מעץ טוב ומשל מצוי שמושלין בה כל דבר חזק ואמיץ. — (וא"ב תרג' קורות בתינו ארזים (שה"ש א', י"ז) דכשרוהי יהוין מן ארזין דעדן). *[אחי"ה ובגוף הדבר פי' כמו כן גם רש"י בשני המקומות הנ"ל. ובע' שב ד' הביא רבינו משל אחר מהוריו' ג': כי היכי דנימטין שיבא מכשורא ע"ש פי'. ובע' הנ"ל הביא משבת ס"ז רע"א ז' שיבי[6]) מז' כשורי. וכנ"ה בשבת ק"ח: כשורא דאפי' בכל מימות שבעולם לא טבע. כתובות י"ז. אי דמיין עלייכו ככשורא[7]) וכו', ב"ק י"א. אמרי אנשי כשורא במתא בזוזא כשורא בדברא בזוזא, קידושי' פ' סע"ב גנבי כשורא. גיטין ס"ז: מיעסק בכשורי ובע' גשר גרס רבינו גשורי ופי' כשורה וגשורה אחד הן, וע"ש ל"פ שהבאתי (בח"ב, שפ"ג:) ולפע"ד ממנה נגזר' גם מלה סורית כשורא ופי' עץ ארוך וזקוף וקורה, ותרג' ירו' קורתי (בראשית י"ט, ח') כשורא הדא. ותרג' ולָקָרות (דה"י ב' ל"ד, י"א) למיעבד כָּשׁוּרִין וכן תרג' המקרה (תהלים ק"ד, ג') דטליל היך בנינא דכשורי — ובמשל נאמר בתר"י דברי' א', י"ט חיון ככשורין והוא על דרך נחש כקורת בית הבד (נדרים פ"ג, מ"ג)] —

כשר (כִּשְׁרָא מל"ע كسير, كسرة פי' חתיכה וחלק נפרד Stück, Theil) בפ' ח' שרצים בגמ' אין עושין הלמי (שבת ק"ח:) במערבא מלחי כשרי כשרי. ספר אחר כישי כישי פי' חתיכות חתיכות. *[אחי"ה בנו"ג כישרי כישרי ובכ"י ש"ס ובכ"י רי"ף כשורי כשורי ובר"ף בדפו' פישרי פישרי והנכון כגי' הערוך בלי יו"ד אחר הכ"ף והוא מל"ע הנ"ל. ולס"א כישי כישי נ"ל לגזור כיש מל"פ كس פי' איזהו אחד בל"ר quis וא"כ כיש כיש כל אחד ואחד איש איש בפני עצמו] —

* כשרתא (= כּוּשְׁתָּא Kostwurz) עיי"ע כשר א' וע' כשת ומ"ש.

כָּשׁוּת (מל"פ كشوث, كشوت ובל"ע كشوث, كشوثى, كشوثاء בל"ס כשותא פי' Cuscuta והוא צמח שגדל בהיזמי והיגי והושאל לשעיריות דקות Flaum, Härchen ועוד עיין בפנים) באלו חוצצין פ"ט במקואות (מ"ד) כשות של קָטן לא מיטמא ולא מטמא[8]). בר"פ שני דעוקצין (מ"א) כשות של קישות והנץ שלה טהור, פי' כשם שיש לקישות כשות שהן הקישואין קטנים שיש להן[9]) כמו שער קטן כן יש לקטן והוא הכשות פי' כשות

1) בנו"ג כשורי זוטרי. 2) בדפ"ר ואגבי ביה כשורא. 3) וכ"ה בכתובי, ובב"ק לצלמא. 4) בכ"י ה"ב כגון. 5) בכ"י וי"ו בט"ס תורה. 6) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ציבי. 7) ברש"י כי כשורא. 8) וכר"ש הביא בשם הערוך לא מטמא ולא מיטמא ובנו"ג לא טמא ולא מטמא. 9) כ"ה לנכון בדפ"ר ופיז' ובאסיל ואמש' אבל בדפו"ו בט"ס מהן.

של קישות בל׳ ישמעאל זגב[1]) אלנואר פי׳ זגב הוא כמין ציצין שהן על צלעות הקישות כשהן קטנים דומה לשער אלנואר הוא פרח הקישות כמו (במדבר י״ז, כ״ג) ויוצא פרח. בר״ג דפ׳ ח׳ שרצים (שבת ק״ז סע״ב) האי מאן דתלש כשותא מהיזמי והיגי חייב משום עוקר דבר מגידולו פי׳ „שכן מפרש בר״ג דפ׳ בכל מערבין (עירו׳ כ״ח:) דחזינן דקטלין [לה] להיזמיתא ויבשא כשותא״[2]) והגאון רב האיי אמר כמו כן נקרא בל׳ ישמעאל כשות והוא כמין חוטין ירקרוקין כגון של ברקת שעיקרן בארץ ופרין על קוצין הנקראין היזמי. ועוד פי׳ צמח כדמות זהב נמשך בחוטין למעלה מהקוצים[3]). בגמ׳ אבוב רואה[4]) (שבת קי״ט סע״ב) רב שימי גופיה[5]) בלע חויא אתא אליהו אידמי ליה כפרשא אכליה כשותא במלחא וכו׳. ובר״נ דפ׳ ר׳ אליעזר אומר תולין (שם קל״ט סע״א) כשותא בכרמא[6]) עירובא[7]) ויש מהן בע׳ חזין[8]). באלו טרפות בגמ׳ הריאה (חולי׳ מ״ז:) ריאה כעין כשותא כעין מוריקא כעין ביעתא[9]) טרפה. — (א״ב וכן נקרא בל״י ורו׳ ועיקר מלה זו ארמי ויפה פי׳ הגאון כי אין שרש ולא ענף לעשב זה ומסתבך בקוצים וגם במיני נטעים אחרים ויש לו סגולות נפלאות ברפואה). *[אחי״ה אולי כוונת ר״ב ג״כ על cuscuta אבל זו המלה איננה באוצרי מלין יוניות ורומיות ומשובשת היא מל״פ וערבי׳ הנ״ל וגם פליניאוס (י״ג מ״ו) מדי דברו מזה הצמח לא נשא את המלה הנ״ל על שפתיו מטעם הכמוס אצלו ואולי רק לשמע אזניו כתב סגולות הצמח הלזה וזה מ״ש non omittendum est et quod „לא נחדל מלהזכיר Babylone seritur in spinis (צמח) אשר נזרע רק בבבל על הקוצים״ ועוד הרבה לספר מתואריו כי ביום נטעו ישגשג (quod eodem die germienat, quo injectum est) וכי מכסמין עמו יין וזאת תכלית זריעתו (condiunt eo vinum et ideo serunt[10]). הארכנו בזה כי מעידים דברי פליניאוס על אמיתת דברי רז״ל בכמה ענינים: א׳) גרסינן בעירו׳ כ״ח סע״א.. כשות וחזין[11]) מערבין בהן ומברכין עליהן בורא פרי האדמה לא קשיא הא מקמי דאתא רב לבבל הא דבתר דאתא רב לבבל ופירש״י בבבל אוכלין (חזיז) [חזין] וכי אתא רב לבבל וחזא דאכלי להו אמר מערבין ומעיקרא אמר דאין מערבין ע״כ הרי כשותא וחזין נצמחים רק בבבל כעדות של פליניאוס ומעתה ברור אצלי כי חזין היא מלה ערבית בטיית של ההמון اقسين שנשתבש מן ἑλξίνη (לעף 142) ולדעת קצת אחת היא עם כשותא (שם 230); ב׳) עוד גרסינן בעירו׳ שם: כשות נמי מארעא קא רבי דהא קא חזינן דקטלינן לה להיזמתא ומייתא כשותא. נשמע מזה בקוצין היזמתא היינו הקוצים מיד מתה הכשותא וזה מ״ש פליניאוס (שם): quoniam non aliubi vivit באשר אינה חיה רק שם היינו בקוצים כי שם גידולה וזה מה ששנינו: ג׳) האי מאן דתליש כשותא מהיזמי והיגי חייב משום עוקר דבר מגידולו (שבת ק״ז סע״ב); ד׳) בהיות גידולה בהיזמי והיגי היו מסופקין רז״ל אם כשותא כלאים היא בכרם או לא גרסינן בשבת קל״ט סע״א כשותא[12]) ר׳ טרפון אומר אין כלאים בכרם וחכ״א כלאים בכרם ועיין פירש״י ד״ה כשותא; ה׳) למ״ש לעיל בשם פליניאוס שמכסמין באותו צמח את היין יש ג״כ להביא ראיה ממ״ק י״ב: ר׳ יהודה שרא . . למקטל[13]) כשותא . . כשותא חזי לשיכרא[14]) ועוד עיי״ע הזמי (ח״ג קצ״ו.) הציון מכתובו׳ ע״ז סע״ב ופירש״י לשם —. כשותא אין בו משום גזל (ב״ק קי״ט: עיי״ע חזין) ונ״ל להסבירו מפני שגדל במספר רב עד כי יוכל האדם להוליכה בעגלות (לעף שם). וצבע של כשותא הוא ירוק כמוריקא וזה מה שאי׳ בחולי׳ שם ריאה ככשותא כמוריקא. וקלחי הכשותא דומין לשערות דקין כחוטין וזה מ״ש הגאון (רה״ג) בערך הנוכחי צמח כדמות זהב נמשך בחוטין למעלה מהקוצים. ועוד שם: כמין חוטין ירקרוקין, לכן הושאל ג״כ כשות לשערות דקין של נער ועוד של קישואים כמו שפי׳ רבינו בתחלת הערך ונ״ל ברור כי גם בזה הלך רבינו בשטת רה״ג רק שלפניו היה פי׳ יותר ארוך ממה שנדפס אצלנו וז״ל רה״ג בסר״ט 35

---

[1]) בכ״י ו״ו במ״ס זנב. [2]) הועתק כפי׳ ר״ח בשבת שם ובפי׳ ר״ח ג״כ הגי׳ ויבשה אבל בנו״ג בעירו׳ שם ומייתא. [3]) ובאו״ז הל׳ נדה סי׳ שס״ג ס״ק י״א הובא כל הערך בשם רבינו ושם הסיום: נמשך למעלה מן הקוצין. [4]) כ״ה לנכון ברפ״ר בשתי תיבות וכבר העירותי כמה פעמים כי עיקר הגי׳ אבוב רועה עיי״ע ועי׳ חטר. [5]) ובכ״י אי׳ א״ד ר״ש בר אשי איהו גופיה ובנו״ג רב שימי בר אשי בלע וכו׳. [6]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו א׳ ובי ל״ד ב״ר וכ״ה בש״ס אבל בדפ״ע בט״ס בכרכמא ולנכון בע׳ ערב א׳. [7]) וכ״ה בכל הדפוסים הישנים בגמ׳ וברש״י וכ״ה בכ״י ש״ס (ד״ס במקומו) ובנו״ג עירבובא. [8]) כ״ה לנכון בכ״י ב״ר ובדפ״ע וכ״ה בע׳ חזין (ח״ב, שנ״ז) ובכ״י ו״ו א׳ ובי ול״ד אי׳ חזיז כגי׳ הספרים שהבאתי בע׳ חזין ע״ש. [9]) בנו״ג דדמיא ככשותא כמוריקא וכגון ביעתא. [10]) עיין פפלנ״צ לה׳ לעף 231 שהעיר כבר על ציון זה מפליניאוס. [11]) כ״ה בכ״י א״פ ובנו״ג בט״ס כישות וצ״ל כשות כדאי׳ בתוספתי כלאים ספ״ג. [12]) כ״ה לנכון בכ״י ובדפוסי׳ הראשונים. [13]) בכ״י ש״ס למלקט אבל גי׳ הדפוס יותר טובה לפי מ״ש באות ב׳ מעירו׳ שם.
[14]) ובהלכ׳ ריצ״ג צד י״ט בט״ס לשיפרא.

כשות של קטן פי' כשם שיש לקשות כשות ששמו בטיית זגבאלנואר כך יש לקטן [שיער והוא] כשות ע"כ וצ"ל זגב אלנואר כדאי' בערוך וכפירושו זגב הוא כמין ציצין . . אלנואר הוא פרח, וכ"ה באמת בל"ע زغب שעירויות דקות על לחייו של קטן; אלנואר = النور פי' פרח Blüthe, וכן פי' הרמב"ם בריש עוקצין: כשות בל"ע (זגב) [צ"ל זגב][1]) והוא כעין שערות ובפי"מ במקוא' פ"ט מ"ד השעיריות אשר יהיה על גופות נערים הקטנים והוא דומה לשער דק מאוד, (ועיין ג"כ בפי"מ לרע"ב במקוא' וז"ל שם . . לעין השער שנולד בקשואין שקורין פאקי"ש בערבי ע"כ והוא הוא الفقوس = קישואים שהביא הרמב"ם בכ"י ערבי הנ"ל) שנמצא על הקישות בעת חתיכתו והנץ שלו הפרח אשר בקצהו ע"כ ואולי רה"ג אשר אחריו נגרר רבינו פי' אלנואר לביאור נץ שלה של משנה דלא על כשות של ק י ש ו ת והראיה ממה שפי' רה"ג בעוקצין (בסד"ט 43) וז"ל כשות פי' זגב בטיית של קישות פי' אלביאר ע"כ ובלי ספק צ"ל אלכיאר והוא בל"פ וע' الخيار פי' קישואים וא"כ גם בערוך עיקר הגי' זגב אלכיאר[2]) ופרח אשר בקצה הכשות נקרא חומרתא דכשותא (גיטין ס"ט סע"א) והוא מל"ס חומרא (האלמקנאטען) וגי' רבינו עיי' בע' סמידתא — ובענין כיסי (ב"מ מ"ב סע"ב ומ"ג רע"א) עיין כַּס י' ומ"ש ושם הבאתי מלה פרסית كيس שפי' חוטין דקין של שיער ונופל על לשון כשות של קטן — ודע כי בב"מ פירש"י כשות, כשותא הומלו"ן והוא בל"ר אמצ' humulus, humlo, mulo וכ"ה בל"ר haubelon, houblon בל"צ hupa אמצ' Hopfen וממנו בלא"ש וגם בלשון דעננעמארק ושוועדיא homle, humle ובל' פיניא humala ו ב ל' כ נ ע ן (böhmisch) c h m e l בל' הונגרית komló בל' מאנגאלית kumelak — ונראה לי ברור כי רש"י נגרר בפי' זו המלה אחר פי' רגמ"ה כי כן מצאתי בפי' רגמ"ה לחולי' (בקובץ כ"י אנג' דף ש"ז:) וז"ל כשותא הומלו"ן כמיל בלש' כנען ע"כ] —

כשת (= כּוּשְׁתְּ = קוּשְׁטְ בל"ע قسط בל"ס קוּשְׁטָא בל"י ורו' κόστος, costus —um מין בושם (Kostwurz) הַכושת וההמם[3]) (עוקצין פ"ג, מ"ה) ס"א קושט[4]) פי' בע' ק'. — (א"ב תרג' ירו' (א') נטף ושחלת (שמות ל', ל"ד) קטף וכשת). *[אחי"ה וכן מציין הירוש' בכ"ף זה של עוקצין עיין ירו' עירובין ספ"ט דכ"ה רע"ד הכושת (והחכם) [צ"ל והחמם] ירו' חגיג' פ"ג דע"ט ע"ג הכושת (והחמה) [צ"ל והחמם] אבל עיקר הגי' בקו"ף וכ"ה בפי' רה"ג בעוקצי' ופירשו ע"י כשרתא בל' דרבנן עיי"ע כשר — ודוגמא אחרת לכתיבת כ"ף במקום קו"ף עיין בע' הבא אח"ז, ועה"ק פי' הכושת י"א הופסן בל"א [Hopfen] פ"א קושט בע' קו"ף, בזה די"א כיון לפירש"י עיי' סוף ע' הקודם לזה ושם שייכת הערה זו ולא לע' הנוכחי] —

* כְּשׁוּת, כִּישׁוּת (= קישות פי' בל"מ קשואים רק בקבוץ Kürbis, Gurke) שבת ק"ט. כשות אין בהן משום רפואה, ושם כל מיני כשות שרו לבר מטרוזא, ובכ"י ש"ס הגי' כישות ורבינו בע' טרז גרס קישות וכ"ה בפי' ר"ח (נדפס בש"ס ווילנא) וזה נכון והוא מל' משנה עיי"ע קישות אבל גם בירו' עירובי' ובירו' חגיג' הנזכרים בע' הקודם לזה מצויה הגי' בכ"ף (כושת) [צ"ל כשות] וקירויה פי' קשואים ודלעת.

כַּת (= כַּתָּא, כִּיתָּא נלפע"ד מל' בקטרית quaêtu ענין קרבות ושייכות וכן בל"פ החדש' خويش Angehörigkeit, Verwandtschaft ועיין בפנים) בפ' אין דורשין בנמ' ולא במרכבה (חגיג' י"ד:) אתם ותלמידיכם ותלמידי תלמידיכם מזומנין לכת שלישית. — (א"ב תרג' ויבאו בני האלהים (איוב א', ו'; ב', א') ואתו כיתי מלאכי פי' כיתי בל"ר ועד או חברת אנשים). *[אחי"ה וכן מתורג' באיוב ל"ח, ז' בני האלהים ובתרג' תהלי' כ"ט, א' בני אלים ור"ב כיון לל"ר Versammlung, coetus ואין אצלי ספק שנגזרה מל' בקטרי' הנ"ל וממנו גם בל"פ החד' מענין האמור בתחלת הע'[5]) והטיב לחקור בזו הגזרה הח' Spiegel במ"ע מ"ג חי"ז צד 58 ועוד עיין יוסטי צענדלעקסיקאן 86 ונאמר quaêtu משייכות המלאכים לאליל עליון אורמזד ומזה המושג יצא גם התרגום הנ"ל ומרוב הַמְּצאה של מלת כת, כיתא הושאלה גם לכל חבורה השייכת זו לזו שאנשיה נקשרים בקשר של אחוה ואהבה הן לטוב הן לרע — וכנ"ה במשנה ה' וז' בפ"ה דפסחים כת ראשונה . . כת שניה ושם מ"י כת הראשונה, ביצ' ט"ו: כת ראשונה עיי"ע בעלי מארה, בבלי' כ"ה מ"ד של כת קודמין היא עיין פי' הר"ש, אבל שם גי' רה"ג של בת וא"ר שלות

---

[1]) וכ"ה בכ"י ערובי' בפי"מ להרמב"ם עיי' לעף שם. [2]) עיין לעף שם. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר בכאן ובע' קשט ועיי"ע זנגביל וע' (חמם) [חמם] וכדפ"ע אחרים התמם. [4]) וכ"ה לפנינו ובספרי ראה ס"פ ק"ז. [5]) וזו הגזרה תתכן יותר מגזרת kata שפי' בלי בקטרית בית עיין פערלעס עט"ש 85.

וגי׳ הערוך שלחת עיין ערכו. ירו׳ נדרים ספ״ו ד״מ. כת קטנה שבא״י עיי״ע אשל (ח״א, שט״ו:). ירו׳ פסחים פ״ה דל״ב ע״ג כת אחת. ושם בסוף העמוד כת עצלים ויק״ר ר״פ ט״ז היתה רואה כת של בחורים. סוט׳ מ״ב. כת ליצים כת חניפים כת (שקרים) [שקרנים][1]) וכת מספרי לשון הרע. מד׳ תהלים מזמור י״א כת המעולה שבהן שמקבלין פני שכינה וכו׳ . . וכל כת וכת יש לו מדור בפני עצמו (ועיין מ״ש במ״ע דמ״ג כ״א. 569) ושם ושם הקבוץ כתות. כיתות. וכ״ה נכון ביו״ד שבת ק״ד. כיתות כיתות של אומות העולם. ירו׳ סנה׳ פ״י דכ״ט ע״ג כ״ד כיתות של מינים. כתובות ק״ד סע״ב ג׳ כיתות של מה״ש . . ג׳ כיתות של מלאכי חבלה. ויק״ר פ״ט כיתות כיתות של לסטים. ובברכות ס״ג: דרש הסכת (דברים כ״ז, ט׳) עשו כתות כתות ועסקו בתורה לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה[2]) בבא קמא ע״ד. שליש כתות. ועוד הקבוץ זכר: שם כ״ד. תלת כיתי סהדי. שבועות מ״ז: שתי כיתי עדים. ירושלמי כתובות פרק י׳ דל״ג ע״ד שתי כיתי בנות. ירו׳ תענית פ״ב דס״ה רע״ד ארבע כיתים נעשו אבותינו על הים וכו׳. מכילתי בשלח ס״פ ב׳ ד׳ כיתין נעשו על הים וכו׳ תר״י לשמו׳ י״ד, י״ג ארבע כיתין אתעבידו בני ישראל. ב״ר פ״ח נעשו מה״ש כיתים כיתים — בשבת ק״מ: פי׳ כיתוניתא: כיתא נאה עיי׳ פירש״י, אבל בכ״י א״פ ובמנו״ה (ד״ס במקומו) אי׳ כיתנא נאה] —

כָּת ופי׳ בל״ס ספיח; כָּתָא והכפל כָּת כָּתִי (בסמיכות) פי׳ ספיח של ספיח היינו: סחיש, שחיס zweiter Nachwuchs) את ספיח קצירך (ויקרי כ״ה, ה׳) תרגומו ית כתי חצדך. ספיח . . סחיש (מ״ב י״ט, כ״ט) תרג׳ כתין . . כתכתין. *[אחי״ה נגררנו אחר סדר דפ׳ אמש׳ אבל בדפוסי׳ הישנים אי׳ זה הערך אחר ע׳ כתית שלא כסדר, ודע כי ר״ב שנה הגי׳ לנסח: כתבתין, וזאת באה לו מהמתורגמן שגרס ג״כ בכי״ת וצ״ל כדאי׳ לפנינו בערוך בדפוסי׳ הישנים ובדפוסי התרגום וכן העתיק שחים (ישעי׳ ל״ז, ל׳) כתכתין וצריך לנקדו כָּתְכָּתִין והוא הכפלות מן כת ובסמיכות כדאי׳ לנכון בפשיטה הסורית כָּת כָּתֵא פי׳ ספיח של ספיח היינו מה שצומח אחר הספיח הראשון עיין רד״ק בשרש שחס אבל בשרש סחש אי׳ בלי נכון בדברי התרג׳ קתקתין. ולפע״ד נגזרה מלה סורית כָּתָא ממלה ערבית كاث פי׳ ספיחת וצמיחת עשב או תבואה אחרי קציר. ותרג׳ ירו׳ ספיחיה (ויקרא כ״ה, י״א) כאוותהא והוא במשקל ערבי הנ״ל. וכן תרג׳ ספיחיה (איוב י״ד, י״ט) כָּתָהָא] —

כְּתָא (= כְּתָח. כּוּתָח מל״פ كتخ، كثخ 1. Sauermilchspeise, 2. Zuthat zu den Speisen) בהלכה קמא דפ׳ הדר (עירובין ס״ה.) אמר אביי אמרה לי אם קריב לי כותא (א״ב כותח כתוב לא גרסי׳[3]). בפ׳ חבית בגמ׳ כל שבא (שבת קמ״ה:) ר׳ יוחנן (דייק) [צ״ל רייק] מכותא דבבלאי פי׳ היינו כותח. *[אחי״ה וכן היתה לפני ר״ח הגי׳ וז״ל בפי׳ לשבת (בש״ס ווילנא) פי׳ מכותא מכותתא היא ויש מי שאומר מכותא כותחא היא ע״כ וכי״א אי׳ בערוך אבל בע׳ כרה גרס מציון דשבת תיכף אחר זה הנ״ל: כותחא דבבלאי. ועוד עיי״ע כתח] —

כְּתָב (מל״מ נרדף עם מכתב die Schrift, das Schreiben עיין בפנים ועוד שם מושגים שונים שמסתעפים מן השם והפעל). בפ׳ בעשרה מאמרות (אבות פ״ה מ״ו) ובפ׳ מקום שנהגו בגמ׳ מקום שנהגו להדליק (פסחים נ״ד.) עשרה דברים נבראו בין השמשות וכו׳ עד והכתב והמכתב והלוחות. פי׳ „כתב צורת [ה]אותיות. מכתב: צירוף האותיות להיות תיבה להקראות במלה. ד״א כתב אלו כ״ב אותיות כתב הקודש[4]) שאנו כותבין בו ומשתמשין בו[5]) מכתב הוא הנקרא מטרגונא[6]) שנראה ונקרא מכל צד מד׳ צדדים והוא הכתוב על הלוחות" והוא שפי׳ הכתוב (שמות ל״ב, ט״ז) והמכתב מכתב אלהים הוא חרות וגו׳[7]) — בפ׳ כה״ג בגמ׳ לא ירבה לו נשים (סנהד׳ כ״א סע״ב) בתחלה נתנה התורה[8]) בכתב עברי ובלשון הקודש[9]) ובירר לה ישראל כתב אשורי ולשון הקודש

---

[1]) וכ״ה בסנה׳ ק״ג. ע״ש. [2]) ובכ״י ש״ס שלא נתנה תורה אלא בחבורת ועוד שם יתר שנוים עיין בד״ס במקומו. [3]) בכ״י ש״ס אי׳ כגי׳ הערוך לי וליתי׳ אי אמרה, ובע״י הראשון ובפי׳ ר״ח כעירו׳ (בש״ס ווילנא) אי׳ לא גרסי וכ״ה בערוך כרפ״ר אבל כרפי פיז׳ וויניצ׳ לא גרסי׳ בקו על היו״ד ובד׳ באסיל לא גרסינ׳, וכרפ״א ופראג נשמטו שתי תיבות אלה בטעות. [4]) בפי׳ ר״ח אי׳ כתב הוא כתב הקודש שהן כ״ב אותיות. [5]) לי׳ בפי׳ ר״ח. [6]) עיי״ע מטרגון וכונת ר״ח שאחריו נגרר רבינו היא על ירושי הרשומי׳ בע׳ מטרגון ע״ש ועיין תוי״ט לאבות הנ״ל ד״ה והמכתב וחידוש שלא הביא את הערוך שם אחרי שרע״ב נגרר אחר פי׳ הערוך אף אם לא הזכירו. [7]) הועתק בקצת שנויים מפי׳ ר״ח לפסחי׳ ורשב״ץ בספרו מגן אבות (פ״ה מ״ו) הביא פי׳ בעל הערוך ועל פיו הוא מיישב יפה מה שאי׳ בירו׳ סוט׳ ומד׳ חזית עש״ה. ורש״י פי׳ המכתב חקיקתן וצורתן כך שמעתי ולי נראה וכו׳ ע״ש וכנראה שמע זאת בשם הערוך או ר״ח. [8]) בנו״ג ניתנה תורה לישראל. [9]) בנו״ג עוד: חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי.

והניחו להדיוטות כתב עברי[1]) ולשון ארמי מאי הדיוטות אמר רב חסדא כותאי מאי כתב עברי[2]) כתבא[3]) ליבונאה[4]). בסוף תמיד (ל"ג רע"ב) במקדש אומרים את השם ככתבו ובמדינה ככינויו. כפ' אין בין המודר בגמ' תורם (נדרים ל"ז סע"ב) כתבן ולא קריין קריין ולא כתבן הלכה למשה מסיני וכו'. *[אחי"ה בנו"ג קריין ולא כתיבן וכתיבן ולא קריין הלמ"מ אבל בסוף העמוד אי': הלין קריין ולא כתבן וכתבן ולא קריין וכו' ובשני אופנים מציין זה המאמר הרב בעל מנחת שי בדברו מהתיבות קריין ולא כתיבן או כהיפך וכולם נזכרו בנדרים שם ועיין בפרטיות במנחת שי לש"ב ח', ג'; שם ט"ז, כ"ג; לירמי' ל"ב, י"א; ג', כ"ט; לרות ב', י"א; ג', ה', י"ז ובענין כתיבין ולא קריין עיין במנח' שי למ"ב ה', י"ח; לירמי' נ"א, ג'; יחזק' מ"ח, ט"ז; לרות ג', י"ב — כְּתִיב או כָּתוּב הוא בינוני פעיל ופעול ושניהם מורים איזה פסוק במקרא ובאו לרוב כשמכחישים זה את זה לפי ההשקפה הראשונה עיין ד"מ כתיב.. וכתיב בברכות ז'. ושם: ל"ה. ושם: נ"ה: שבת ל': עירובי' נ"ד. ס"ג. פסחים נ': ס"ח. חגיג' ז'. מ"ק ט': ר"ה י"ז: יומ' כ"ב: נ"ד. ע"ב: ע"ה: ע"ו: פ"ו. סוכ' נ"ב: תענית ז'. נדרים ל"ב: ס"ב. סוט' י'. ל"ה: מ"ב: ב"מ פ"ז. ב"ב צ"א: ע"ז ד'. י"ט. מ"ד. סנהד' י"ט: כ'. כ"א: ל"ח. ל"ט: מ"ד: צ"א: צ"ד: צ"ח. ושם: ק"ג: ק"ה. ק"ו: זבחים קט"ז: חולי' ס': צ"א: נדה ל"א. — כתוב אחד אומר.. וכתוב אחד אומר עיין יומ' נ': מגיל' כ"א. חגיג' י"ג: י"ד. גיטין ס': תמור' י"ד: סנהד' פ"ב. נדה ע': והקבוץ שני כתובים המכחישים זה את זה עיי"ע כרע. בענין שני כתובין הבאין כאחד אי מלמדין או אין מלמדין פלוגתא היא עיין בסנהדרין מ"ה: ס"ז: קידושין כ"ד סע"א וש"נ. קידושין ל"ה. שלשה כתובים הבאים כאחד אין מלמדין. והקבוץ ירו' נדרים ספ"א דל"ז. כתורה כקדושת תורה ככתוב בה כקדושת כְּתוּבַיָּא ועוד נאמר כתוב לא רק על פסוק אחד כי אם על מקרא היינו התורה חגיג' י"ח. לא מסרן הכתוב אלא לחכמים. בכורות כ"ו: לא מסרך הכתוב וכו' ע"ש בפירש"י וכלל בזה עיי' ביד מלאכי סי' רט"ז — ככתוב בתורת משה יומ' פ"ג מ"ח; פ"ד מ"ב; פ"ו מ"ב — וגם נאמר הכתוב אומר על הנביאים (פיאה פ"ח מ"ט) ועל הכתובים (תענית פ"ג מ"ח) והקבוץ כְּתוּבִים או בלא"ד כְּתוּבֵי נאמר על חלק השלישי של העשרים וארבע וכן נקראו בל"י τὰ ἁγιόγραφα פי' כתבי הקודש. ואנשי מחמד קורים לאלקאראן: الكتاب. כתובות נ' סע"א תורה נביאים וכתובים (ובקטוע נאמר תנ"ך) מגילי' ל"א. ע"ז י"ט: כתוב בתורה.. שנוי בנביאים.. משולש בכתובים. מגילי' י"ט סע"א ורע"ב הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא עיי"ע מגל ג'. ידים פ"ג מ"ה כל הכתובים קדש ושה"ש קדש קדשים. ב"ב י"ד סע"ב סידרן של כתובים רות וספר תהלים וכו' ע"ש. ושם ח' רע"א עברת אדאורייתא ואדנביאי ואדכתובי. תרג' שה"ש ה' י' אורייתא ופתגמי נבואה וּכְתִיבֵי. תענית ט'. מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמזי באורייתא. כתובו' ק"ו רע"ב א"ל דאקרייך כתובי לא אקרייך נביאי. ונאמרו העשרים וארבע בדרך כבוד: כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ עיין ידים פ"ג מ"ה, ב"ב פ"א מ"ו, שבת פט"ז מ"א, ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג, תוספת' שבת רפי"ד, איכ"ר פ' רוח אפינו ובתר"ש אסתר ז', י' כִּתְבֵי קדישין. — וכמו כתוב הנ"ל נאמר ג"כ כְּתָב מן התורה ויק"ר ס"פ כ"ח מה דאמר כתבכון וכו'. יומ' כ"ח: תורותי (בראשית כ"ו, ה') אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה. תנחומ' נח סי' ג' תורה שבכתב תורה שבעל פה ירו' מגילי' פ"ד דע"ד ע"ד דברים שנאמרו בפה.. דברים שנאמרו בכתב. ירו' חגיג' ספ"א דע"ו ע"ד, ילק' הושע רמז תקכ"ה דברים הנדרשין מן הכתב.. דברים הנדרשין מן הפה. ושם ובירו' פיאה פ"ב ד"ז. נאמרו דברים בפה ונאמרו דברים בכתב. גיטין ס': תמורה י"ד: דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב ושבכתב אי אתה רשאי לאומרן בעל פה. שמ"ר ר"פ מ"ז המקרא אני נותן להם בכתב והמשנה והתלמוד והאגדה אני נותן להם על פה וכו' ע"ש היטב ועיין תנחומ' כי תשא ס' סי' ל"ד ושם וירא רס"י ה' ועיין פסיקת' רבתי רפ"ה וילק' הושע הנ"ל. ועוד כתב כמו מכתב אבות הנ"ל. גיטין פ'. ע"ז י'. שאין להם לא כתב ולא לשון. גיטין י"ט: כתב שאינו יכול להזדייף. שבת ק"ד: כתב ע"ג כתב. יומ' ל"ח. ושם: מעשה הכתב עיי"ע בן קמצר. ב"ר פ' מ"ח. ע"ח בכל מקום שאתה מוצא הכתב רבה על הנקודה אתה דורש את הכתב הנקודה רבה על הכתב אתה דורש את הנקודה וכו' ועיין ירו' פסחים פ"ט דל"ו ע"ד שהש"ר פ' צוארך, במד"ר פ"ג אבדר"נ פל"ה, ילק' וירא ר' פ"ב וילק' וישלח רמז קל"ג — מגילי' י"ח סע"ב שלא מן הכתב (Vorschrift, Formular) עיי"ע בי בר הבו. פסחים

[1]) בנו"ג אשורית.. עברית אבל באה"ת אי' כגי' הערוך. [2]) בנו"ג עוד א"ר חסדא אבל לי' גם בכ"י ש"ס ובאמת מיותרת היא. [3]) בנו"ג כתב. [4]) פירשתי ברוחב ביאור בעי' אשר ב' בח"א, שכ"ד והלאה.

כ"א: דברים ככתבן כלומר כמובן על פי פשטו וכן בסנהד' ע"ה: בעינן קרא כדכתיב. והקבוץ ב"ר פ"י כתבין בישין עיי"ע בלדר (ח"ב, צ"ה.) וש"נ. שמ"ר פמ"כ וכתבו למלך ונכנסו הכתבים (ובקצת דפוסי' בט"ס הכתמים). במד"ר ר"פ כ"ג כתבים רעים מן המלכות. ריש אסת"ר שלח כתבים ממדינה למדינה — חילש כתבא עיי"ע חלש ב' — ועוד השם כתובה, כתבת עיין ערכם. והשם המופשט: כְּתִיבָה ברכות ט"ז. גיטין י"ז. שבת ק"ג: ק"ד: מנחות ל"ד סע"א (כתיבה תמה) ירו' ברכות פ"ב ד"ה. ובלשון ארמי ב"ק ס"ו. כְּתִיבָא. והתואר כותב בלשון ערבי كاتب = בל"ס כָּתוּבָא, כַּתְּבָן כלי' פי"ג מ"ב תוספתא כלי' ב"מ ת"ג, ירו' שבת פ"ח די"א: מכתב שניטל הכותב וכו' עיי"ע מחק, ירו' סנהד' רפ"ב די"ט ע"ד ר' חנינא כָּתוּבָא, ירו' גיטי' ספ"ט ד"נ ע"ג יהב רשו לכתובא שיכתוב. קהל"ר פ' ושנאתי אני: ר"מ היה כתבן טב וכו', והקבוץ ירו' מגיל' פ"א דע"א סע"ד כותבנים אומנים היו בירושלים וכו' — והפעל כמו בל"מ בקל ובנפעל אבל אצל רז"ל גם ההפעיל מצוי ונאמר מהאל יתברך שצוה לכתוב[1]) מכילת' בשלח פרש' ג' והלא כבר הכתבתי, ב"ר פכ"ב כבר הכתבתי בתורה, קהל"ר פ' כאשר דבר הכתבתי בתורתי לא תקום, רות רבה פ' ויאמר לה (כמה פעמים) . . אילו היה יודע שהק"ב מַכְתִּיב עליו וכו', ובב"ר רפ"צ ויק"ר ס"פ כ"ד שתי פרשיות הכתיב לנו משה בתורה וכו' אינו מדויק וצ"ל כתב וכ"ה באמת בילק' מקץ ר' רמז קמ"ח — שמ"ר פט"ו מכתיב לו עיי"ע סטרטיוטין במו"ע. בהָפעל כתובות נ"ח רע"א ב"ב צ"ב: מוכתב למלכות וכ"ה ברש"י קידושי' י"א. ד"ה או מוכתב ע"ש. ב"ר ס"פ ע"ט עיי"ע כלדר וע' סקרדין] —

* כְּתָבָה (שם פרטי) במ"ר פי"ד אמר סומה בר כתבה בשם ר"ל.

כְּתוּבָּה (בל"ס כְּתִיבְתָא ובל"ע كتيبة Scriptur ואצל רז"ל הושאל: א') לשטר שכותב הבעל לאשתו בשעת נשואין שיהיו כל נכסיו אחראין לה עד סך קצוב; ב') סך הקצוב שנכתב בשטר זה 1. Hochzeits-Verschreibungsdokument, (2. die verschriebene Hochzeitssumme בר"ג דפ' אעפ"י שאמרו (כתובות נ"ה רע"א) איתמר כתובת בנין דיכרין וכו' מפורש בפ' מי שהיה נשוי (שם צ"א.) היה שם יותר[2]) דינר אחד אילו נוטלין כתובת אמן ואלו נוטלין כתובת אמן. *[אחי"ה כרף צ': וצ"א. הרבה שקל וטרי בזה הענין — ודע כי כתובה (או במלואו: ספר כתובה, יבמו' קי"ז.) היא מתקנת שמעון בן שטח שבת י"ד: ויותר באריכות בכתובות פ"ב: בראשונה היו כותבין לבתולה מאתים ולאלמנה מנה והיו מזקינין ולא היו נושאין נשים עד שבא שמעון בן שטח ותיקן כל נכסיו אחראין לכתובה. כתובו' פ"א מ"א בתולה כתובה מאתים ואלמנה מנה. פ"ד מ"ז לא כתב לה כתובה בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה שהוא תנאי בית דין. ירו' יבמות פ"ז ד"ח סע"א כתובה מדבר תורה. ושם פט"ו די"ד סע"ד כתובה דבר תורה. כתובות נ"ו סע"א קסבר ר' יהודה כתובה דרבנן. גיטין פ"ה מ"א כתובת אשה בזיבורית ר"מ אומ' אף כתובת אשה בבינונית ובלא"ר כתוּבְּתָא כתובות פ"ז. שקילנא מכתובתאי. מתן תר"י ב' לבראש' ל"ד, י"ב פורן וכתובתא והקבוץ קידושי' ע': כמה כתובָתָא, כספנו (בראשית ל"א, ט"ו) תר"י ב' כתובָתָן. ובל' עברי: כְּתוּבּוֹת (כתובי פ"ט:) ועל שם זה נקובה מסכת כְּתוּבּוֹת כי רוב ענינה בדבר זה עוסק. והפעל ממנו כתובות נ"ב: לא כתב לה בנין דיכרין וכו', כתובות פ"ג, הכותב לאשתו וכו'] —

כְּתֹבֶת (בל"מ בלא וי"ו אבל ברז"ל כְּתוֹבֶת Schrift, (Schreibung בפ' אלו הן הלוקין (מכו' כ"א.) הכותב כתובת קעקע קיעקע ולא כתב כתב ולא קיעקע[3]) ובפ' המביא גט שני בגמ' בכל כותבין (גיטי' כ':) לרמי בר חמא נמי לא קשיא בכתובת קעקע. *[אחי"ה ובענין כתובת קעקע עיי"ע קעקע א'. ובויק"ר פי"ט ותנחומ' סוף לך לך דרש וכל תועבותיו אשר עשה והנמצא עליו (ד"ה ב' ל"ו, ח') . . שכתב כתובת קעקע בבשרו] —

כֹּתֶבֶת (= קְשְׁבָּא מל"ע قسب פי' פרי התמר היבש (getrocknete Dattel בפ' יוה"כ (יומי פ"ח מ"א ובגמ' שם ע"ט רע"א) ובפ' י"ז בכלים (מי"ב) האוכל ביום הכפורים ככותבת הגסה כמוה וכגרעינתה[4]) פי' ר' ניסים זצ"ל[5]) כמה שני קא

---

[1]) עיין ב"ר בפ"ח ובילק' בראשית רמז י"ג בשעה שהיה משה כותב את התורה וכו' א"ל כתוב וכו'. [2]) בנו"ג מותר.
[3]) בנו"ג כתב ולא קעקע קעקע ולא כתב וכ"ה לנכון בעי' קעקע א' ע"ש. [4]) במשניות פיזרו ביומי ובירו' יומי וכגלעינתה וכ"ה בעי' גלען ח"ב, ש"א: וש"נ השנויים בלמ"ד הרגיל יותר ואולי הוא מל"ס גלעתא והקבוץ גילעא פי' חרצן של תמרה עיין פפלג"י ללעף 123. [5]) בכ"י ה"ב אי' פי' ר' חננאל אבל מלבד שלי' בפי' ר"ח ככה בפי' ביומי' כדמונח מנרפס בש"ס ווילנא, גם התוספו' ביומי' ע"ש. ד"ה כותבת גרסו בשם הערוך: ר' ניסים גאון זצ"ל.

קשיא לי והוה מצטערנא עלה דאי נקטת פשטא דמתניתא וקא מצרכת ככותבת הגסה וכגרעינתה הא בכולי גמרא לא מדכר אלא ככותבת ביוה"כ ולענין שיעורי אמרינן (עירובי' ד' רע"ב וש"נ) דבש ככותבת ביוה"כ ולא מדכר גרעינתה. ונמי[1]) אי לתרי שיעורי קא בעי נימא כביצה גדולה אי נמי מידי אחרינא דהוה שיעוריה ככותבת וכגרעינתה ולא נצטרך למיתלא מילתא בתרי שיעורי וכמה קושיי קשו לי עלה עד דאשכחנא פירוקא בגמ' דבני מערבא והכי גרסינן התם (ירו' יומי פ"ח דמ"ד סע"ד) א"ר יוסי זאת אומרת שהוא צריך למעך את חללה דלכן מתני כמוה וכגרעינתה וכחללה[2]) והכין בירורה דמילתא כי הכותבת הגסה אינה דבוקה בגרעינתה אלא יש בין גיפה ובין גרעינתה חלל[3]) ולהכי איצטרך למיתנא ככותבת הגסה כמוה וכגרעינתא לחומרא דלא תיטעי ותשער כמו השלמה דנפיש שיעורה דהוי לקולא ולא מחייבת ליה עד דאכיל כהאי שיעורא אלא מכי אכיל כמוה וכגרעינתה בלחוד בלא חללה מיחייב והיינו דאמר ר' יוסי זאת אומרת צריך למעך חללה כדי שידבק גופה של כותבת בגרעינתה ולא ישאר בה חלל ובתר הכי[4]) משערינן בה אכילה של יום הכפורים ומשום הכי איצטריך למיתנא כמוה וכגרעינתה למעוטי חללה. *[אחי"ה עיי' תוספו' יומי ע"ט. ד"ה כותבת שהביא זה דר"נ גאון בשם הערוך וסיימו וז"ל והיינו דקא מיבעיא ליה הכא בגרעינתה דהיינו לאחר שנתמעך חללה או שלא בגרעינתה פי' כברייתה ממש קודם שנתמעך חללה ע"כ וכן פסקו הרקח והר"ן ועפ"י זה צע"ג מ"ש הרי"ץ גיאת ריש הל' יוה"כ (צד מ"ט.) ושיעור אכילה דמחייב עליה כרת בככותבת הגסה כמוה וכגרעינתה וכחללה ע"כ וא"פ פסק הריצ"ג איפכא ולקולא וכבר עמד על זה הגאון בפירוש יצחק ירנן עש"ה — ובירו' יומ' שם מפורש מאמר המשנה ע"י: ככותבת נמרית. ובבלי יומ' ע"ט סע"ב אי' כותבת הגסה שאמרו פחות מכביצה כביצה משבעא ככותבת מיתבא דעתיה. — והקבוץ בב"ר ס"פ מ"ב ושם דרש ואת כל אכלם (בראשית י"ד, י"א) ר' נחמיה אמר אלו הכותבות] —

כתח (= כּוּתָּח כבר פירשנו בע' כתא ע"ש) בפ' ג' בפסחים ואלו עוברין בפסח (פסחים פ"ג. מ"א דף מ"ב.) כותח הבבלי, מפורש בגמ' (שם) יש בו קומניתא דאומא ומלחא ונסיובי דחלבא[5]). בר"ג דפ' הדר (עירובי' ס"ב:) ובס"ג (דפרק אלו מציאות) [צ"ל דואלו מלאכות] (כתובות ס':) אפי' ביעתא בכותחא לא לישרי איניש במקום רביה פי' לא אצטריך מביצה שנולדה אלא אפי' איתה שמוצא במעי אמה כדאמרינן בר"ג דביצ' (ו':) השוחט את התרנגולת ומצא בה בצים גמורות מותרות לאוכלן בחלב דלאו כגופה דתרנגולת דמיין ורב חסדא לא פשט בשני[6]) דרב הונא רבו כיון שיש בכותח חלב וביצת שחוטה נראית כבשר אע"פ שמותר בבירור לא רצה להתיר. *[אחי"ה הועתק מפי' ר' נסים גאון בספר מפתח במקומו וכן מוכח מפי' ר"ח נדפס בש"ס עירובי' בדפ' ווילנא. ותוספ' בשני מקומו' הנ"ל הביאו פי' הערוך והקשו עליו ע"ש ובהפשב"ע שהאריך בזה — וכנ"ה בפסחים מ"ג. ועיי"ע מתכלתא, כריתות ו' רע"א עיי"ע גלדן וע' כף י"א. — ועוד עיי"ע כתא] —

כֻּתִי (= כּוּתִי תואר מן כּוּת, כּוּתָה שם מקום בבבל ועל שם עירם נקראים כותים והם השמרונים (Samaritaner) בפ' ח' בברכו' (מ"א דף נ"א: וכן הוא בתוספתא ברכות סוף פרק ג' ועיין שם פ"ה) אין עונין אמן אחר כותי המברך. פי' הם השומרונים הדרים בשומרון אשר באו מכותה. *[אחי"ה וזה מוכח מהמקרא מ"ב, י"ז כ"ד ויבא מלך אשור מבבל ומכותה ומעוא ומחמת ומספרוים וישב בערי שמרון תחת בני ישראל וירשו את שמרון וישבו בעריה, ושם פסוק ל' נקראו: אנשי כות. ותכונת מקום כותא, כות היתה לפי עדות בן מתתיהו בפרס, ואלה דבריו (על הקדמוניות ט', י"ד, ג') Οἱ δὲ μετοικισθέντες εἰς τὴν Σαμάρειαν Χουθαῖοι; ταύτῃ γὰρ ἐχρῶντο μέχρι δεῦρο τῇ προσηγορίᾳ, διὰ τὸ ἐκ τῆς Χουθᾶς καλουμένης χώρας μεταχθῆναι, αὕτη δ᾽ἐστὶν ἐν τῇ Περσίδι, καὶ ποταμὸς τοῦτ᾽ ἔχων ὄνομα ועוד הכפיל דבריו בקדמוניות י' ט' ז' כי נקראו השמרונים כותים על שם מקור מחצבם למקומותם (οἱ πρότερον שהיו בפנימיות של פרס ומדי ἐνδοτέρω τῆς Περσίδος καὶ τῆς Μηδίας ἦσαν) ולזה הסכימו גם סופרים ערביים שהזכירו עיר كوثا, كوثى באיראק כערך שתי פרסות מנהר מלכא למזרחית של טיגרים עיין רוו"ב לוויענער ח"א, 237 ושם הובא דעת מי שאומרים שכותים הם הם (κοσσαῖοι) Kossaei בזוזיאנא (עיין מאנגעדט ח"ה,

---

[1]) לי' בדפ"ר במ"ס. ושעורו קשיא לי נמי. [2]) בנו"ג גיתני כמוה וכגלעינתה ומחללה. [3]) עיין פי"מ לרמב"ם בכלי' פי"ז מי"ב. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב, ובדפ"ע הכין. [5]) וכן מוכח הסדר מפי' ר"ח בפסחים ומפי' ר' נסים בעירובין בספר מפתח לדף ס"ב: ולפנינו אי' הסדר משום נסיובי דחלבא . משום מילחא . משום קומניתא דאומא. [6]) בפי' ר' נסים גאון: בימי.

ב' 359 והלאה) ועוד עיי' או"מ לפירשט ע' כות ועוד עיי"ע כרדו ומ"ש. ועוד עיין כרמי שומרון להח' המהולל רפאל בן שמעון קירכהיים אשר חקר בשקידה ועיון בעניני כותים וכלם נכחים למבין ועוד הוציא לאור (בשנת תרי"א בפא"מ) בין שבע מסכתות קטנות ירושלמיות מצד ל"א עד ל"ח מסכת כותים והוא קבוץ של ברייתות שנשנות קודם שקלקלו הכותים מעשיהם עיין פי"מ להרמב"ם לברכות פ"ח מ"א ועל ר"פ בנות כותים. ומפני שקבוצת מאמרי הברייתות נסדרה בסדר יפה עם מקורי מחצבן לכן משכתי ידי מלהעתיקם וזיל קרי בי רב הוא — ובבחינת מצב הכותים בתוך בני ישראל כבר נחלקו בימי התנאים אם גירי אמת או גירי אריות הם עיין קידושי' ע"ה רע"ב וש"נ וכן נחלקו רבי ורשב"ג כותי כגוי דברי רבי רבן שמעון בן גמליאל אומר כותי כישראל לכל דבר (ירו' ברכות רפ"ז די"א רע"ב ירו' דמאי פ"ג דכ"ג סע"ג, ירו' כתובות רפ"ג דכ"ז סע"א, ירו' שקלים פ"א דמ"ו רע"ב, תוספתי' תרומו' ספ"ד) וזה מה שאמר רשב"ג (חולי' ד'. קידושין ע"ו. גיטין י'. תוספת' פסחים פ"ב) כל מצוה שהחזיקו בה כותים הרבה מדקדקים בה יותר מישראל. אבל מאחר שמצאו להן דמות יונה בראש הר גריזים שהיו עובדין אותה (חולי' ו'.) עשאום נכרים גמורים (שם), בירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד כבר נתקלקלו הכותים. נדה ל"א: תוספת' נדה רפ"ה בנות הכותים וכו'. סוט' ל"ג: הר גריזים והר עיבל שיושבין בהן כותיים בירו' סוט' פ"ו דכ"א ע"ג אי' שבין הכותים וכו' ע"ש. ע"ז כ"ו רע"א. כותי לא ימול ישראל מפני שמל לשם הר גריזים ועיין תוספ' ע"ז פ"ג וירו' יבמות פ"ח ד"ח סע"ד וט' רע"א. האוכל פת כותים כאוכל בשר חזיר שביעי' פ"ח מ"י וע"ש תוי"ט. עירובי' ל"א: מי שאינו מודה בערב מאן א"ר חסדא כותאי וכן הקבוץ במשקל ארמי כותאי חולי' ו'. בי כותאי ירו' קידושי' פ"ד דס"ו: אילין כותאי (בירו' ב"ב פ"ח דט"ז: נפתאי), ב"מ ס"ט סע"א הנהו תרי כותאי, ירו' יבמות פ"א ד"ג. לא יחסרונך כותאי, ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד כותאי דקיסרין, ושם כותייא דקיסרין, אתו כותייא, ונסכון כותייא. והיחיד כותיי ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג: ירו' תעני' פ"ד דס"ו: חד כותיי ובאיכ"ר פ' רבתי: חד כותאי, ולנקבה כתובות פ"ג, מ"א הכותית, תוספת' אהלו' פי"ח כותית — והרבה פעמים הביאה יד הצינזור מלת כותי במקום מלת גוי עיי"ע כש ב' וע' גוי — וכתוספת' תרומות פ"ח איתא בכ"י אירפ' חנוני ובנו"ג הכותי] —

* כָּתְכָּתִין עיי"ע כָּת.

* כּוֹתֶל, כְּתָלָא, כּוּתְלָא (פי' קיר Wand) מן אחר כתלנו (שה"ש ב', ט') ובדניאל ה', ה' די כְּתַל והקבוץ בְּכָתְלַיָּא (עזרי ה', ח') וכן בדרז"ל ברכות נ"ח רע"ב השתא נפל ליה כתלא ולא אתנח[1]), שבת פ': מן כותלא עיי"ע אנדיפי, ערע ושם ה'. עיי"ע שפע, ב"מ פ"י מ"ד לסתור את הכותל, וע"ש מ"ה וב"ב רפ"א —. אהלות פ"ו מ"ג כותל המשמש את הבית וכו' ע"ש ובדרך משל ויק"ר ר"פ ל"ב אזנים לכותל עיי"ע (איזגדין) [איזגרין] וקהל"ר פ' גם במדעך: ובעל כנפים יגיד דבר משום אזנים לכותל ועיין בלומענלעזע לה' דוקעס 93 שהביא מעומר השכחה (דף קל"ד) משל דומה לזה . . שמור הקיר פן יהיה אחריו גונב דברים המלחשים. ובירושלמי בבא בתרא פ"ב דף י"ג: כּוּתְלָה. והקבוץ: ב"ר ר"פ י"ח כתלים של זהב, ירו' שקלים פ"ד דמ"ח. זיזין וכתלין ברכות כ"ח. מכותלי ביתך (אתה)[2]) ניכר וכו' עיי"ע פחם. ב"מ נ"ט רע"ב כותלי בית המדרש יוכיחו. יומ' כ"ח רע"ב מכי משחרי כּוּתְלֵי עיי"ע שחר א'. ובהשאילה נדה ג' סע"א כותלי בית הרחם. — חולי' י"ז. מגילי' י"ג סע"א כתלי (כותלי) דחזירי עיי"ע קתל ג' ופי' רבינו ושם אבאר אי"ה.

* כתליקין עיי"ע קתליכום.

כֶּתֶם (והפעל כתם בל"מ ענין רשימה (ירמי' ב', כ"ב) וכן השם בל"ס כּוּתְמָא, כּוּתְמְתָא Einstich, Mal, stigma (Fleck) והושאל לרז"ל סימן דושם של דם (Blutmal, Fleck כפ' כל היד (נדה י"ד.) מודים חכמים לר"ע ברואה כתם. בס"ג דפ"ק דיבמות (ט"ז סע"א) ובפ' שור שנגח ד' וה' שוורים בגמ' של ישראל (ב"ק ל"ח סע"ב) כל הכתמים הבאים מרקם טהורים ור' יהודה מטמא מפני שהן גרים וטעה כתמים הבאים[3]) מן הגוים[4]) טהורים[5]) פי' שאין כתמי גוים מיטמין. כתם בלע"ז מקל"א. *[אחי"ה והוא בלאי"ט macolo מל"ר Fleck, macula וכנ"ה הרבה בנדה ה'. נ"ז. ושם: פ"ח מ"ג והקבוץ כתמים[6]), כתמין נדה ה' סע"א תוספ' נדה ספ"ח. כִּתְמֵי דמא סנהד' צ"ה סע"א. ועקרו מל"מ נכתם ירמי' שם והתרג' העתיקו: הא כרושם כיתמא.

---

[1]) כ"ה בכ"י ם' ובנו"ג נפל בתלא. [2]) לי' בכ"י ש"ס. [3]) לי' לפנינו. [4]) בנו"ג מבין הנכרים. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ובד' וויניצי'. [6]) ובשמ"ר פמ"ב בקצת דפוסי' הכתמים וט"ס הוא עיין סוף ע' כתב.

וזה לביאור וחוזק הענין, ותרג' כשני (ישעי' א', י"ח) כתימין כצבעונין; והח' פירשט בשרש כתם השוה הפעל למלה ערבי' كتن מזוהם ויותר קרוב להיות מל"ע قتم besudeln והשם قتمة = כתם — [Besudelung, Schmutz

כתן (= כִּיתָּן, כיתנא בל"ס כַּתָּנָא בל"ע كتن פשתה Lein, Flachs והבגד ממנו כיתונא, כתניתא בל"ס כותינא בל"מ כתונת Leibrock בל"י χιτώνιον) בפ' ר' אליעזר אומר תולין בגמ' אין שורין (שבת קי"מ סע"א) אמר רב חסדא האי כתניתא משלפי לדידה מקניא שרי קניא מינה אסיר[1] פי' „למשוך הבגד ששטחו בקנה להינגב ונעשה נגוב וישאר הקנה במקומו ולא יטלטלנו[2] מותר אבל למשוך הקנה מן הבגד ולטלטלו בשבת אסור שהקנה אינו כלי להטלטל בחצר"[3]. בר"ג דפ' כיסוי הדם (חולי' פ"ד רע"ב) ובפ' אלו מציאות בגמ' מצא כסות (ב"מ כ"ט סע"ב) וילבש כלי פשתן כיתנא רומאה[4]. בס"ג דפ' ראוהו בית דין (ר"ה כ"ז:) לא תימא דהפכיה כי כיתונא[5]. פי' לא תאמר שהפכו כבגד פשתן שמכפנים לחוץ. בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ו סע"א) וסימניך כיתונא דוורדא דמיתנח[6] בה ריאה כלומ' דאדום הפנימי כוורד ותתאה כאהינא סומקא[7]. ובסנדל בפ' כ"ו בכלי' (מ"ה) עור הכתן ועור הכתף פי' עור הכתן שמשימין אותו אומני פשתן בפניהן וקושרין אותו במתניהן שלא יסתבך[8] עליו הניפוץ. עור הכתף שמשים בכתיפו תחת משאו שלא יזיקו המשאוי. המחלצות והמעטפות (ישעי' ג', כ"ב) תרג' כיתוניא ושושיפיא. — (א"ב פי' בל"י מין מלבוש פנימי כמו חלוק ולפעמים גם מין מלבוש חיצוני. ומלה זאת נעתקה מל' עברי כתנת וכן נקרא בל' יוני כיסוי וקרום כבד וריאה. ותרג' והפשתה והשעורה (שמות ט', ל"א) וכתנא ושערי). *[אחי"ה כונת ר"ב למלה יוני' הנ"ל ועל ידי χιτώνιον העתיקו ע' זקנים כְּתֹנֶת (בראשית ל"ז, ב', ל'; ויקרא ח', ז'; י', ה'; ט"ז, ד'; ש"ב י"ג, י"ח וכן הקבוץ כתנות בראשית ג', כ"א; שמות ל"ט, כ"ו; עזרא ב', ס"ט) וכן העתיקו מעיל (ישעי' ס"א, י') וגם בגד (שמות ל"ה, י"ח; מ"א כ"א, כ"ז; ישעי' ל"ו, כ"ב) הרי שלפי הע' הזקנים אין חלוק בין בגד פנימי וחיצוני ששניהם העתיקו בשוה וכן הבינו כתנת בבגדי כהונה אבל כבר הרגיש הרד"ק שרש כתן כי איננו מעיל. — ובהנחה ראשונה ענין המלה פשתים וכן תרג' פשתים (ויקרא י"ג, מ"ז, מ"ח; דברים כ"ב, י"א; שופטים ט"ו, י"ד; משלי ל"א, י"ג); וכן דעת רז"ל כיתנא הוא שש עיין יבמות ד': מדשש כיתנא וכו' עיי"ע תכלת ועיין יומ' ע"א: וע' בד ג' וע' שׁזר א'. ובשבת כ': מבואר חסן של משנה (פ"ב מ"א) כיתנא דדייק ולא נפיץ עיי"ע חסן א' וכן תרג' והיה החסן לנערת (ישעי' א', ל"א) כנעורת כיתנא. נדה ס"א. עמרא וכתנא תרג' אסתר א' י"א עמר וכיתן. ב"ק ק"ג. אייקר כתנא. ב"מ צ"ג סע"ב אפקד כיתנא וכו' עיי"ע שב ח'. ושם ק"ז רע"א עיי"ע תחל. ר"ה כ"ג. עיי"ע אֵטֻן, ע"ז ל"ח: ביזרא דכיתנא עיי"ע בזר א'. חולי' נ"א סע"ב עיי"ע דק א' ושם פ"ה: עיי"ע יניכא. נדרים מ"ח רע"ב עיי"ע כפי ב' וע' שמט א'. ירו' סנהד' פ"ב ד"כ סע"ג עיי"ע אותונית (ח"א. של"ד:). ירו' מעש' שני ספ"ה דנ"ו ע"ד רב הוה לי כיתן וכו' ומגבלא אדמיה בזרע כיתן, ירו' סנהד' פ"י דכ"ג. זרעו חיטים וכיתן. מפרי האדמה (בראשית ד', ג') תר"י א' מדרע כיתנא והוא עפ"י האגדה בתנחומ' זרע פשתן היה עיין פירש"י לאותו הפסוק. והקבוץ ירו' שבת פ"ז ד"י. ההן כיתנייא וכו'. ובהשאילה בירו' שבת רפ"ב ד"ד רע"ג מבואר ירוקה שעל פני המים (שבת פ"ב מ"א) כיתן דמיי (Wasserflachs). וכ"ה בל"ע كتان ירוקה שעל פני המים Wassermoos. והתואר כַּתָּן אורג פשתן Flachsspinner וכ"ה בפי' רמב"ם בכלים הנ"ל עור הכתן העור אשר יחגור אותו הפשתני וכו'. ור"ש העתיק כל הפי' הנ"ל בלי זכרון הערוך. וכנ"ה בתוספתא כלי' ב"ב פ"ד עור הכתן אבל בכ"י אירפורט בהוצ' צוק"מ 594 בטעות הפתן. והקבוץ ירו' פיאה פ"א דט"ז. חנותא דכיתָּנָאֵי הוה לן צומת עיי"ע חבץ (ח"ג, של"ת) — אבל כיתונא דוורדא וכו' חולי' מ"ו סע"א לפע"ד אין לו שייכות עם כיתנא הנ"ל כי הוא מל"ע كتنة תיק קטן להניח בו מיני בשמים Gewürzkästchen

---

[1]) כ"ה לנכון בדפ' וויניצי' וכ"ה לי נקבה לדידה . . ממנה בנוסחי כי כתניתא לי נקבה היא אבל בשדפ"ע בטעות משלפיה מקניא שרי קניא מינה אסור ובדפ"ר נשמט וא"י רק משלפיה ובדפ"ע חוץ מדפ' וויניצי' נשמט: לדידה. [2]) בפי' ר"ח ולא מטלטלין. [3]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בשבת נדפס מכ"י אנגיייליקי בש"ס ווילנא ושם נכון אינו כלי להטלטל וכ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב אבל בדפ"ע אינו כלי ומותר וצ"ל שמותר כדאי' בכ"י ב"ר אבל היותר נכון כגי' כ"י ו"ו וה"ב שלי' כדליתא בפי' ר"ח. [4]) בנו"ג בכיתנא רומיתא. [5]) בנו"ג ככתונא. [6]) בנו"ג דמנחה ביה. [7]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לחולי' (בקובץ כ"י אנגיייליקי דף ש"ז). [8]) כ"ה לנכון בדפ"ר וויניצי' באסיל וא"מ וכ"ה בר"ש בהעתקת זה הערך אבל בדפ' פיזי' וכ"י ה"ב ניסתכך ובכ"י ו"ו יסתכן בט"ס.

והושאל אצל רז"ל לכים קטן שהמוח מונח בו או אולי הוא כדעת ר"ב ג"ב ל"י χιτών, Schaale, Hülle] —

*בותניין (שם מקום) ירו' מעש' שני רפ"ד דנ"ד רע"ד כהדא רבי ה"ל פירין הכי ופירין בכותניין וכו'.

כָּתֵף (מל"מ זרוע ממעל לשכם Schulter וכן בל"ע كتف ובל"ס כַּתְפָּא; הפעל כְּתֵף ובפעל כַּתֵּף auf der Schulter tragen; התואר כַּתָּף Träger, (der die Lasten auf der Schulter trägt. בפ' איזהו נשך בגמ' אין מושיבין (ב"מ ס"ח:) תנו רבנן מקום שנהגו להעלות שכר כתף למעות מעלין. פי' אם היו פירות בעל המעות נתונין בחצר המקבל אותן בתורת עיסקא מעלה לו הפירות כשער שבשוק ומעלה עליהן שכר כתף שהיה מביאן מביתו של בעל המעות לביתו של זה[1]. בפ' המניח את הכד בגמ' שני קדרין (ב"ק ל"א.) מאי לאו שעמד לכתף דאורחיה הוא[2]) לא כשעמד ליפוש[3]) פי' בערך פש[4]). בסוף גמ' דיומא (פ"ז רע"א) ובר"ג דסנהד' (ז':) מר זוטרא חסידא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דריגלא אמר הכי כי לא[5]) לעולם חוסן (וכו') [צ"ל וגו'] (משלי כ"ז, כ"ד[6]). ובלבד שלא יכתף (ביצי' כ"ה סע"ב) כבר פי' בע' אלנקי[7]). בפ' כל כתבי בגמ' כיצד נפלה דליקה (שבת קי"ט.) רב נחמן בר יצחק מכתף עייל מכתף נפיק[8]). שבח המגיע לכתפים (ב"ק צ"ה סע"ב ב"מ ק"י: ב"ב מ"ב:) פי' בע' שבח[9]). בכל זית פ"ז בפיאה (מ"ד) איזו היא עוללת כל שאין לה לא כתף ולא נטף. ירושלמי (פ"ז ד"כ.) כתף פסיגין זו על גבי זו נטף תלויות בשיזרא[10]) ויש אומרים נטף קרסול וי"א נטף כפוף כתף זקוף. תוספתא (פ"ג דפיאה) אי זהו כתף פסיגין[11]) המחוברות בשדרה זו על גבי זו איזהו נטף ענבים המחוברות בשדרה ויורדות. *[אחי"ה ובפי"מ לרמב"ם בפיאה אי' כתף הוא שיצאו מן האשכול שריגים דקים מלאים ענב וכו'. ולפע"ד כוונת הרמב"ם על ל"ע كثف ענין מלאוי ורבוי ונאמר מגרגרי הצמחים וכדומה והשם ממנו كثاف die Fülle, Compactheit אבל לפי פי' הירוש' והתוספ' הנ"ל נגזר מפעל ערבי كتف פי' ענין אידוק וחבור זה על גב זה וזה פי' כתף המחוברות בשיזרא (בשדרה) זו על גבי זו, כמו שישאו ענבים זה את זה בכתף auf der Schulter tragen וזה ענין הַפָּעל כְּתֵף והפַעל כַּתֵּף פי' נושא או מתקן משאו על הכתף — וכנ"ה חוץ ממקומות הנ"ל בשבת ה': לכתף (הפכו לפוש) וע"ש פירש"י, ושם ח'. ורבים מכתפין עליו.. ולא כתופי מכתפי, ירו' שביעי' פ"ח דל"ח: מכתפי פירות, ירו' ע"ז רפ"ה דמ"ד ע"ג כיתף עמו חבית בחבית וכו', ירו' נדה רפ"ב דמ"ט ע"ד שהיתה מכתפת ייגות לנסכין וכו' והושאל לטעינה בשו"ט מזמור ב' אלו שבע מצות שהן כְּתוּפִין בהם פי' טעונים על ידם. והשם יכל"מ כָּתֵף סנהדרין נ"ב: מורכב על כתפו של אבא, שמ"ר רפ"ב הרכיבו על כתיפו וכו', ב"ר פ' נ"ו טוען צלובו בכתפו — שביעי' פ"ג מ"ט, ב"ב ס"ט, עיי"ע אבן כתף (ח"א, י"ד). קידושין פ"א, על כתפיה, ירו' שבת פ"א ד"ג, על כתיפָּתֵיה דר' חייא בר בא והוא הקבוץ במשקל ארמי, ובל' נקבה (כמו כתפות הפתח, יחזק' מ"א, ב') קישרי כתפותיהן התירו ירו' סוט' ספ"א די"ז סע"ב כה"ג במתנ' כהונ' בב"ר רפ"ק ובנו"ג בסוט' כתפיהן ובב"ר שם בט"ס כפתותיהן וצ"ל כתפותיהן, ירו' ברכות פ"ג ד"ה ע"ד עיי"ע חלץ, ותרג' שכם וכתף: כְּתַף, כַּתְפָּא עיין במתורגמן, והתואר כַּתָּף כלי' פכ"ו מ"ה עיי"ע כתן; ירו' קידושי' רפ"ב דס"ב, חייבו שבועה על ידי הכַּתָּף והקבוץ ב"מ ק"ז: כַּתָּפֵי, ירו' ברכו' פ"ג ד"ו, ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב סע"ב נמסר לכתפים, ירו' נזיר פ"ז דנ"ו, הכתפים אסורים בנעילת הסנדל וכו', ירו' ב"מ פ"ה ד"י: אגר הכתפין, ירו' שביעי' פ"ח דל"ח: החמרין והכתפין[12]) שבועות פ"ז דל"ח רע"א סמכון כַּתָּפָיָא גבי קפילייא] —

---

[1]) שייך לר"ח כדמוכח מתוספ' ב"מ ס"ח: ד"ה מקום וכגי' ר"ח שם ולא כגי' רש"י וע"ש ובהפשב"ע. [2]) כאן אי' עוד בנוסחי: וקתני חייב דהוה ליה להזהיר אבל גם בע' פש אי' לא גרס רבינו להני תיבות וכן לי' באמת בכתובי ל"א סע"א. [3]) בנו"ג לפוש וכ"ה בע' פש א' וכ"ה בכתובי ל"א סע"א ורע"ב ובשבת ה': אבל בכ"י ש"ס אי' לייפש. [4]) ובדפ"ר הגי' בע' נפש וצ"ל פש (א') ובע' הלזה פי' דבינו ממש כפי' ר"ח בשבת ה': כפי מה שנדפס בש"ס ווילנא. [5]) לי' בטעות בדפ' וויניצ'. [6]) בכ"י ו"ו בטעות כי לעולם חסרו. בנוסח הערוך אי' בסנהד' אבל ביומי לפנינו: רב זוטרא כי הוו וכו' הוה אמר כי לא וכו' אבל בכ"י ש"ס כפי גי' כ"י ב' לנכון מר זוטרא וכ"ה בילק' משלי קרוב לסי' רמז תתקס"א ועיי' ביצי' כ"ה: ובע"י הגי' כגי' הערוך מר זוטרא חסידא כדאי' בסנהד' הנ"ל. [7]) ח"א, ק"א: ושם הובא ג"כ מכתפי להו וכו' ופירשו רבינו בשני אופנים לכן לא פירשו בע' הנוכחי ונשען כאן על פירושו דשם. [8]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ועייל.. ונפיק. [9]) ובענין פי' של רצ"ג עיין מ"ש במבוא בח"א XX. [10]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בירו' לפנינו אבל בשדפ"ע בשידרה וכן מוכח מפי' הר"ש ומפי' מהר"י בן מלכי צדק בשם הירוש' — ובכ"י ו"ו ול"ד בט"ס כשורה וצ"ל בשיזרא. [11]) בדפ"ר סיגין וכ"ה בכ"י ב' בתוספתי אבל בכ"י אירפ' בסיגין וצ"ל פסיגין כדאי' בהוצאות ועיי"ע פסג. [12]) ובירו' ע"ז הנ"ל החמרים והכתפים.

* כַּתְּפִי עיי"ע טט א'.

* כתיפין (ט"ס וצ"ל כפיתין) תוספ' כליי ב"ב פ"ב שני כתיפין היו בבית אבא וכו' צ"ל כפיתין כהגהת הגר"א והוא מע' כפת = כּוּפָּת פי' גולם של עץ.

כֶּתֶר (מל"מ פי' עטרה וכן בל' פעניקיא כְּתַר וממנו בל"י Krone, Diadem κίδαρις, κίταρις והפעל כָּתַר בהפעיל ענין קישוט בכתר eine Krone aufsetzen, verleihen) בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירובי' נ"ג:) נתיעץ במכתיר והגגיב למפיכושת פי' ר' יוחנן שהיה סומך לתלמידים ומכתירם והנגיב למפיבושת הלך אצל חכמים שבדרום ללמוד תורה ועל שם מפיבושת בן שאול שהיה חכם קורא לכל תלמידי חכמים מפיבשת שהיה מבייש פני דוד[1] בהלכה (ברכות ד'.[2]). מרדכי מוכתר בנימוסו [הוה][3] (מגילי י"ב סע"ב) פירושו בע' נימוס[4]. והצניפות והרדידים (ישעי' ג', כ"ג) תרגומו וכתריא וכבינתיא[5]. ואל איל תימורים[6] (יחזק' מ', ט"ז) תרג' ועל איילא[7] כותרתא[8]. — (א"כ פי' בל"י צניף ונעתקה מלה זאת מל' עברי כתר ללשון פרסי ומלשון פרסי' ללשון יוני ונקרא כן בראשונה צניף של מלך והושאל שם זה לכל הצניפים). *[אחי"ה והנכון כמו שכתבתי בתחלת הע' כי מלה יוני' נעתקה מל' פעניקיא כְּתַר צניף והמלה הנ"ל בל תמצא בל' פרסי בזו ההוראה, אבל המושג כי בצניף הנקרא אצל היונים κίδαρις השתמשו מלאכי פרס בראשיהם נמצא בספרי יונים עיין או"מ לפאססאו — וכנ"ה בחולי' ס' רע"ב אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד, שמ"ר פ"א והוא (משה) נוטל כתרו של פרעה ומשימו על ראשו וכו' ותרג' עטרת (ישעי' ס"ב, ג'), כתר וציץ (ירמי' מ"ח, ט') כיתרא. והקבוץ אבות פ"ד מי"ג שלשה כתרים הן כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן וכ"ה בקצת שנויים באבות דר"נ פמ"א. שמ"ר ר"פ ל"ד במד"ר פ"ד ופ' י"ד קהל"ר פ' טוב שם, מד' שמואל פ' כ"ג תנחומ' ויקהל סי' ז' וח'. ילקוט קהלי רמז תתקע"ג. והושאל לתגין של ספר תורה כגון באותיות שעטנ"ז ג"ץ שצריכין כל אות ג' זיונים שבת פ"א. מנחות כ"ט: קושר כתרים לאותיות ע"ש ובפירש"י. — ובהשאילה נאמר עוד מסנדלפון (חגיג' י"ג:) שעומד אחורי המרכבה וקושר כתרים לקונו.. אלא (לאו) דקשר לכתר ומשביעו בשם המפרש ואזל תגא יתיב בדוכתיה כ"ה באה"ת ובע"י וגי' ואזיל ויתיב בדוכתיה אי' ג"כ בכ"י ש"ם ובנוס' משובש. ואולי אכתריאל בברכות ז' רע"א הוא הוא המלאך שקושר כתרים לקונו או אולי הוא השכינה שנקראה אצל הפרסיים הישנים asqarenâo ובל"פ החד' خره، كياخره עיין ספרי על המלאכים והשדים 34 — ועוד בהשאילה כּוֹתֶרֶת (יחזקאל מ' ט"ו, כ"ב; מ"א, י"ח. י"ט) נאמר מראש העמודים Knauf על שם שהוא כצורת כתר ומל"מ כתרת עיין רד"ק בשרש כתר, ובהשאיל' תנחו' בהר רסי' א' אין לך פרשה בתורה שאין לה כותרת מלמעלן ובסים מלמטן פי' שכל פרשיותיה נדרשין לפניהן ולאחוריהן ועיי' בויק"ר פ' כ"ה, — והפעל מכתיר בהפעל מוכתר עיין לעיל ובהשאילה על אופן וקושר כתרים לקונו: בויק"ר ס"פ כ"ד כך בכל יום ויום העליונים (ובילק' ישעי' רמז רע"ב מלאכי השרת) מכתירין להקב"ה ג' קדושות מה הקב"ה עושה נותן בראשו אחת ושתים בראשן של ישראל] —

כַּתַּר (מל"מ וכן בל"ס ענינו המתין warten) ולתורתו איים ייחלו (ישעי' מ"ב, ד') תרג' ולאורייתיה נגוון יכתרון. ואל זרועי ייחלון (שם נ"א, ה') ועל דרועיי[9] [יכתרון][10]. כתר לי זעיר ואחויך[11] (איוב ל"ו, ב'). *[אחי"ה ורד"ק בשרש כתר הביא ג"כ תרג' לתהלים כ"ב, ג' ולא דומיה לי: ולא אכתר לי אבל בנו"ג לא שתיקותא לי. וכן פי' בשם אביו כתרו את בנימין (שופטים כ' מ"ג) מענין המתנה ע"ש] —

כָּתַשׁ (מל"מ ענין שחיקה ונרדף עם כתת וכן בל"ס כְּתַשׁ ובל"ע كتش stossen, zerstossen) בפ"ד בשביעית (מ"ט) כותש וסך בשדה. בפרק (רביעי) [צ"ל חמשה][12] בתרומות (פ"א מ"ח) זיתים

---

[1] כ"ה לנכון בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע מן פיזי והלאה פני רבו ובדפ"ר פני חכמים. [2] וזה לשון ר"ח בפי' לעירובין (נדפס בש"ס ווילנא): נתייעץ במכתיר נשא עצה מראש ישיבה, והנגיב: והלך לארץ הנגב אצל חכמי דרום ע"כ ובזו השטה הלך גם פירש"י אבל ממה שפי' הערוך במכתיר פי' ר' יוחנן שהיה וכו' נראה לי ברור כי הלך רבינו בשטת ר' צמח גאון שראה פירושו והשתמש בו עיין מ"ש במבוא בח"א XVIII ד"ה נגב. [3] וכ"ה בע' נמס ובכ"י ש"ס ובנו"ג היה. [4] ר"ל בע' נמס ע"ש. [5] עיי"ע כבינת ומ"ש. [6] במקרי' תמרים. [7] כ"ה בכ"י ו"ו ובנו"ג אילא, ובדפ"ע איליא. [8] וכ"ה לפנינו ובכ"י ו"ו כותריתא. [9] כ"ה בכ"י ו"ו א' וב', ובכ"י ב"ר זרועי. [10] בתרג' וליתקוף דרע גבורתי יכתרון. [11] כ"ה בכל כ"י חוץ מכ"י ה"ב ובדפ"ע לי' רק מהוספת ר"ב אי' בדא"מ. [12] בדפ"ר פיזי באסיל ואמי אי' בפרק ד' וצ"ל ה' והוא מפשטות של איזה סופר דלא נגמר שהיה מקטע מלת חמשה אשר על שם התחלתה: חמשה לא יתרומו וכו' קראו רבינו פרק: חמשה והסופר היה מקטעה ה' וממנו בט"ס עוד ד' עד שנפשט בדפ' וויניצי' רביעי!

הנכתשים מלשון כתישה: אם תכתוש את האויל במכתש (משלי כ"ז, כ"ב). בפ' כלל גדול אמרו בשבת (שבת ע"ה, רע"א) כותש פי' „שהוא כותש[1]) ומסיר קליפות החטין מעליהן לטחון אותן להוציא סולת או[2]) לעשות דיסא או טיסני וגם זה מפריש פסולת מן האוכל" [הוא]. *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח לשבת נדפס בש"ס ווילנא — וכנ"ה בביצ' י"ד. אין עושין טיסני ואין כותשין במכתשת. מנחו' פ"ו. וכותש ונותן לתוך הסל וכו' עיי"ע גרגר ב'. ירו' חגיג' פ"ג דע"ט ע"ג מביא גרגרין וכותשן. פסיקת' דר"כ צד מ'. תנחומ' וילק' חקת: כותשין אותה (את הפרה). ב"ר פל"ב ול"ד הפשתני.. כל שהוא כותשה (הפשתן) היא משתבחת וכו'. ועיי' פר' נ"ה שמ"ר פ"ב ילק' וירא רמז צ"ה. ילק' ישעי' רמז ש"ב. ילק' תהלי' רמז תרנ"ד. קהל"ר פ' טוב ללכת: ולמה כותשין על הלב מימר דכולה תמן. ילק' וישלח ר' קל"ג בשם מ' ויסעו וכתשה לכל מי שקרב אצלה. ובירו' קידושי' פ"א דנ"ט. פי' נחרפת לאיש (ויק' י"ט, כ') כתושה לפני איש ועיי"ע ערפה. תרג' ירו' א' ושחקת (שמות ל', ל"ו) ותכתוש. תרג' כתית (שם כ"ז, כ') כתישא וכן וכתות (ויקרא כ"ב כ"ד) כתישן פחדוי. ונפעל תרומו' הנ"ל וכתש נרדף עם כתת ובתוספתי אהלות רפ"ב אפי' משוברת אפי' מְכוּתֶּשֶׁת וכו' (בהפעל) ובירו' נזיר פ"ח דנ"ז ע"ג אפי' מכותתין. והשם שהש"ר פ' לריח מה השמן הזה אינו משתבח אלא ע"י כתישה וכו' לקח טוב לשמות כ"ז. כ' לפי שאין זית זך יוצא אלא ע"י כתישה וכו' ובמנחות נ"ג סע"ב אי' ע"י כתית ביצ' ז': ח': והא קעביד כתישה. שבת ע"ד רע"א עני אוכל פתו בלא כתישה — ב"מ ל"ח רע"ב עיי"ע כתית — ועוד השם כּוֹתֶשׁ פיאה פ"ב מ"ג כלאי' פ"ה מ"ג ירו' פיאה פ"ב די"ז. שער כותש עיין פירושו בעי' שער באות סמ"ך — ובענין כּוֹתֶשׁ בטהרות פ"ט מ"ה עיי"ע כפש] —

כָּתַשׁ (פי' בל"ס מריבין מתאבקין וחולקין זה עם זה mit Jem. streiten ומזה גם מפציר זה בזה (in Jem. dringen בר"ג דף שבועת העדות (שבועות ל':) בצורבא מרבנן מכתשינן בעם הארץ לא מכתשינן[3]). בריש וירא אליו בבראשית רבה (ר"פ מ"ח) איתתיה דר' יוסי הוות מכתשא עם אמתה. ובויקר' רבה בצו (רפ"ט) לא חמית תרין דמכתשין[4]) דין עם דין ולא יהבית שלמא ביניהון, ובסוף אחרי מות (שם כ"ב) חמית תרין (פשוטין) [צ"ל פשושין][5]) מכתשין דא עם דא[6]) פי' חולקוו, זו עם זו. *[אחי"ה והמלה סורית היא בהוראה הנ"ל וכן במיוחס לרש"י בב"ר ר"פ מ"ח מכתשא: היתה עושה מריבה. ורש"י בחולי' גרס בבי"ת כאמור ופי' מבתש: מפציר. אבל בלי ספק עיקר הגי' בכ"ף וכן מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגי' דף רפ"ג.) וז"ל הוה קא מכתש ביה טובא כלומר מבקש ממנו יותר מדי ע"כ ולרוב בא בל"ס באתפעל ܐܬܟܬܫ וכנ"ה בהתפעל בתוספת' פיאה פ"ב ובירו' פיאה פ"ד די"ח רע"ב שנים שהיו מתכתשין על העומר ובא עני אחר וחטפו וכו'. ילקוט יהושע רמז כ"ד בשם ספרי היו ד' מלכיות מכתשות זו את זו . . פסולת של א"י מכתשות עליה וכו' ומקורו בספרי ריש עקב אבל בנו"ג שם (כמה פעמים) בט"ס מתכחשות והמו"ל לא העיר על גי' הילק' ביהושע — ותר"י א' לבראש' ל"ב, כ"ה ויאבק: ואתכתש. ושם (כ"ו) בהאבקו עמו: באתכתשותיה עמיה] —

☞ כְּתַשׁ (= מַכְתַּשׁ מל"ס מַכְתָּשָׁא Schlag פי' הכאה ובהשאילה נגע (Plage תרג' נגע אחד (שמות י"א, א') מכתש חד[7]).

1 כָּתִית (מל"ם כתת נרדף עם כָּתַשׁ פי' שחיקה ובינוני פעיל כָּתִית נשחק כלומ' מקום בגוף שנשחק wunde, aufgeriebene Stelle ולדעת רבינו מורסא ועוד עיין בפנים) בפ' המוציא יין (שבת ע"ו: במשנה) דבש כדי ליתן על פי כתית[8]). בפ' מי שהחשיך בגמ' הגיע (שם קנ"ד:) כשהדביש למאי חזי (לכותיתא) [צ"ל לכתיתא][9]) דגמלי. פי' כתית מורסא. *[אחי"ה רבינו הלך בשטת ר"ח שפי' (לפי כ"י אנגי' שנדפס בש"ס ווילנא) בשבת ע"ז: וז"ל הכתית הוא הנקרא בל' ישמעאל דומל ע"כ והוא בל"ע دمل שפי' מורסא Karbunkel, Geschwür ועה"ק שנ"ב העתיקו בל"א בלאטר [Blatter]. אבל אני נגררתי אחר פירש"י שכתב בשבת ע"ו: במשנ' וז"ל כתית שבְגבי הסוסים

---

[1]) לי' בפי' ר"ח. [2]) בפי' ר"ח כגון כותש. [3]) וכ"ה גם בכ"י ש"ס וכן מוכח מפירש"י בחולי' ז': ד"ה מבתש והביא בזה"ל וחברו בשבועו' רק שגי' רש"י בבי"ת ולא בכ"ף עיין הגרי"ב בגליון בשבועות וג"מ לענין דינא, ובנו"ג מותבינן ליה לצ"מ ולע"ה נמי אמרינן ליה תיב ואי קאי לית לן בה. [4]) בנו"ג דמתכתשין. [5]) וכ"ה לנכון בעי' פשש, ובדא"מ בכאן פשישין וצ"ל פשושין. [6]) בויק"ר הגי' וחמא תרתין צפרין מתנציין חדא עם חדא. [7]) ובעי' מכתש ארבה דוגמאות ע"ש. [8]) וכ"ה בכ"י מ' על פי הכתית אבל כבר העיר בעל ד"ס שם כי מטה שאמר בגמ' שם ע"ז: תנא על פי כתית מוכח דט"ס הוא לגרוס הכי במשני' ואולי כיון גם רבינו על דף ע"ז: אבל אז היה צ"ל תנא כדי ליתן וכו'. [9]) וכ"ה באמת בעי' דבש.

והגמלים מחמת המשאות רדויישׁ"א [1]) בלע"ז והכי אמר בהמפקיד בב"מ (ל"ח סע"א ורע"ב) דבש והדביש למאי חזי לכתותא דגמלי אבל רבותי וכו' ע"ש. והלעז נ"ל הוא מל"צ rudesse, Rauhigkeit וכדף קנ"ד: לועז רש"י רדויישדודא אבל בכ"י רש"י לי' אבל מאחר שבקידוש' פ"א. ד"ה סקבא לועז רש"י סקבא דדרישדור"א נ"ל לקיים הגי' אבל משובשת היא ואולי צ"ל וורישור"א והוא = froissure חבורה Quetschung זה פי' סקבא עיי"ע סקב. על כל פנים מוכח מפירש"י כי הבין כתית מענין כתישה שעל ידי המשוי יהיה גבו של גמל כתוש ומסוקב והראיה האמיתית תמצא בפירש"י לב"מ ל"ח רע"ב וז"ל לכתישא דגמלא: לכתישא שעל הגמל שגבו כתוש ומסוקב מחמת משאוי איישרא בלעז ע"כ [בל"צ Schorf, escarre] ובע' כתש כבר רמזנו על זה הציון מב"מ לומ' כי כתישא אחד הוא עם כתית ובאמת בשבת הנ"ל גרס רש"י בציון מב"מ: לכתותא וצ"ל לכתיתא וכ"ה בחי' הריטב"א לב"מ שם — וכנ"ה בשבת ע"ז: בעי רב אשי על כתית אפומא דכולה כתית או דילמא אטורשא קמא דכתית לאפוקי הודרנא דלא תיקו ופי' המאירי יש מפרשים וכו' [2]) ובכלל הוא כל בואה היוצאת וכשמתבשלת להוציא מורסא [3]) מתחדרת מעט ואותו שפוע נקרא פי כתית וכל השטח נקרא כתית ומתוך כך שאלו בברייתא וכו' ע"ש. ובשבת שם: ברא שבלול לכתית וכו' עיי"ע שבלול וְשם גי' הדפוסי' לכתות וצ"ל לכתית כדאי' בספר עיקרי התלמוד כ"י בשם הערוך. וכ"ה בירו' ברכו' פ"ט די"ג סע"ג שבלול לכתית לפי גי' המהרש"ם ופי' שם: כתית הוא בשר כתוש שנפגע באבן או בכותל ע"כ ובנו"ג בט"ס שבלון [4]) להזיות ונ"ב צ"ל לחזזית. — וכן ענין כתית מיני מתיקות שנכתשין שו"ט ריש מזמור ט"ו וילק' תהלי' שם משל לעירני שנכנס לכדינה וראה אותן שמוכרין מיני כְּתִיתִין וכל דבר אמר מי יוכל לשבוע מאלו וכו' ומפרש מלות זרות בילק' כתב בצדו כתיתין מיני תענוג ע"כ ואין ההמשך סובלתו והוא מענין האמור דברים הנכתשים (עיין למטה הפעל בציון מירו' שבת) או יותר טוב נ"ל להגיה מיני כסינין עיי"ע כסן ב' — ובפרט בא כתית כל"מ משמן זית זך כתית מנחות פ"ו. ושם: זך כתית למאור ואין זך כתית למנחות. ושם: אין כתית אלא כתוש. שם נ"ג סע"ב עיי"ע כתש א'. — והפעל ירו' שבת פ"ז ד"י. ההן דכתית אורז שערין חליקה חייב משום דש. ומל"מ כִּתֵּת: בפַעל ע"ז מ"ד. בדין הוא דכַּתּוּתֵי לא הוי צריך אלא וכו' עמד וכיתתו (את הנחש הנחושת מ"ב י"ח ד') יבמו' ק"ג: כד מְכַתַּת דמי פי' כאלו היה נתוץ. ב"ר פכ"ב התחיל מכתתו עיי"ע שף ח' ושם הובא ריש המאמר. שו"ט מזמור כ"ג מלאך המות מכתת מהם ט"ו אלף וכו'. תר"י א' לבמדב' כ"ד כ"ג מכתת אומיא ומלכיא. ירו' נזיר פרק ח' דנ"ו ע"ג מכותתין עיין ערך כתש א'. תוספתא אהלות פ"ב אפילו מְכֻתֶּתֶת. אתפעל סוכ' ל"א סע"ב דכתותי מיכַּתַּת שיעוריה. וחולי' פ"ט רע"ב ע"ש. — והם תכו לרגליך (דברים ל"ג, ג') דרש בב"ב ח' רע"ב אלו ת"ח שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה] —

2 כָּתִית (נ"ל מע' הקודם התיכות דקות של סחובי בגדים Fetzen שמדרכם להניחם על פי הכתית) בפ' במה אישה (שבת ס"ו רע"א במשני וסע"א בגמ') אם יש לו בית קבול כתיתין [5]) טמא. פי' „חקוק בתוך הקב חקיקה להיות שם הכתיתין [6]) ומוגלא הזבה מרגליו מתקבצת [7]) באותה החקיקה ולא יהיו מצערים אותו בארכובותיו" הקבים [8]). בפ' יוה"כ בגמ' ותשמיש המטה (יומ' ע"ח:) ובר"ג דפ' מצות חליצה (יבמות ק"ב סע"ב) אמר אביי דאית ביה כתיתין [9]) ומשום תענוג. — (א"ב פי' חתיכות בגדים דקים ורכים). *[אחי"ה נגרר אחר פירש"י בשני מקומות הנ"ל ע"ש. וביומ' סיים רש"י בזה"ל שהם נוחות לו לסמוך שוקו עליהם ע"כ וכן פירש"י בשבת קל"ד סע"ב נותנין ע"ג המכה מוך יבש . . אבל לא גמי יבש ולא כתיתין יבשין ופירש"י כתיתין חתיכות בגדים דקים ע"ש. וכפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) פי' סמרטוטין וכ"ה בסתם בע' נקר ב'. ובשבת נ"ג סע"א אבל יוצא הוא באגד שעל גבי המכה ובקשישין שעל גבי השבר וכה"ג בפי' ר"ח לכן העתיק גם רבינו בע' קש ט' ובקשישין [10]) אבל בע' אגד הביא הגי' מתוך פירושו של באגד: פי' אגודת (פתיתין [11])) [כתיתין] שעל

[1]) כ"ה ברש"י בדפי' שונצי' וויניצי' באסיליאה וקראקא עיין ס"ד שם. [2]) והוא כשטת רבותיו של רש"י ע"ש. [3]) והוא כפי' הערוך. [4]) ובד' קראטאשי שכלון. [5]) וכ"ה בש"ס ווילנא היו"ל מקרוב ע"י האלמנה והאחים ראם אבל בדפוסי' הקודמים אי' כתותין במשני', ובגמ' כתותים אבל בכ"י ש"ס כתיתים וכ"ה בירוש' ומשניות נאפולי ופיזי' ד"ס במקומו וכ"ה בערוך בכ"י ו"ו, אבל בדפוסי' בערוך כמו שנסחתי וכגי' הערוך בדפוסים אי' בפי' ר"ח נדפס בש"ס ווילנא. [6]) בדפ"ע במ"ם בסוף. [7]) בפי' ר"ח זבין מתקבצין. [8]) כ"ה רק בדפי' וויניצי' אבל לי' ג"כ בפי' ר"ח אשר ממנו הועתק כל הפי'. [9]) וביבמות לפנינו בגמ' כתיתי אבל ברש"י כתיתין. [10]) לפי גי' המעולה של דפ"ר. [11]) כ"ה בכל דפוסים הראשונים וכן הצעתי אבל צ"ל כגי' דפי' אמשי' בכ"ף.

גבי המכה ע"כ וכן הגירסא כתיתין בתוספתא שבת פרק י"ב (י"ג) ובכתב יד ש"ס וברי"ף ובמאירי (ד"ס בשבת צד נ"ג.) ושם הובאה גם כן גירסת ספר העתים ובכתישין וזו גם גי' כ"י ה"ב בערוך ע' אגד (ח"א כ"א הערה 7) ובאו"ז הל' שבת סי' פ"ג סק"ט הביא בשם הערוך שתי גירסאות (כתותין) [צ"ל כתיתין] וקשישין. — וגזרת המלה מע' הקודם כאמור, ודע עוד כי בל"ע החד' נקראים חוטים דקים מסחובי הבגדים שמניחין ע"ג המכה كتيت — [Charpie

כָּתוּת (מל"מ פי' ענין כתישת ביצים באבנים עד שנימוחין Kastrirter) ומעוך וכתות (ויקרא כ"ב, כ"ד) כבר פירשנו בע' גד. *[אחי"ה וכן הביא הפסוק בע' מעוך ורומז על ע' גד ובע' גד י"ג (ח"ב, ר"ם.) הביא רבינו הפלוגתא מקידושין כ"ה. אי סירוס דגיד או דביצים הוא ע"ש וכן בבכורו' ל"ט: וספרא אמור פרק ז' פרש' ז' צד צ"ט בהוצאת החי' וויים ופי' הראב"ד שם ורש"י על התורה פי' כתות: כתושים יותר ממעוך ובבכורות ל"ט: פי' כתות: כתתו באבנים עד שנימוח ע"כ ואחריו נגררתי — ובענין כתישת ביצים ורסיסתן הבינוהו רוב המעתיקים ומפרשים הישנים. אונקל' תרג' ודרסים (בכ"י בריטיש מוזיאום בהוצאת נתינת לגר להג' מר"ן אדלער ודי רסים) ובהעתקת העין הזקנים θλαδίαν καὶ ἐκτεθλιμμένον והיותר נכון להפוך הסדר כי θλαδίας תתכן יותר להעתקת כתות מן תיבת θλαδίας כי ἐκτεθλιμμένος פי' מי שנרססו ביציו וכן העתיקו רסיסים (עמוס ו', י"א) ע"י השם θλάσμα וכן תעתיקו רצץ (שופטים י', ח'; ש"א י"ב, ד'; מ"ב י"ח, כ"ב; יחזק' כ"ט, ז'; איוב כ', י"ט) ומחץ (ש"ב כ"ב, ל"ט) ע"י הפעל θλάω ורס"ג העתיק כתות: الدقوق פי' נרסס הדק היטב וכן טאווס كوفتة der Zerstossene ובספר אלאסול לר' יונ' ן' גנאח (334 בהוצ' נייבויער) פי' ג"כ כתות: „معناه الرض والكسر" פי' ענינו רסיסה ושבירה] —

---

*נוה ינוה פעמי לבשר. *תופש הכל בגליליו כבאפסר. *נוצר שורריו כמישור שר. מלך מלך לעם מיוסר. בימי ערך חדסר. וישכילני לערך תריסר.

*[אחי"ה בתם אות כ"ף נמצאו החרוזים האלה אשר אופניהם ינהגו בכבדות בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ובריטיש מוזיאום בשנויים קצת, ואלה המה: נווה ינוה אי' בכ"י ו"ו ב' ול"ד ושם נווה ינוה ובכ"י ו"ו א' נוהי נוה ובבריטיש מוזיאום בתיבה אחת נוהימה וצ"ל נוהי נוה אז נוה ינוה — בכ"י ו"ו א' ול"ד לנכון בגליליו ובכ"י ב' בגלילין ובבריט' מוז' בגלילי ושם לנכון כבאפסר ובכ"י ו"ו א' וב' כאפסר — בכ"י ל"ד ובריט' מוז' שורריו. ובכ"י ו"ו א' שורדיו ובכ"י ב' שווררין (?) — במקום כמישור שר של כ"י ו"ו א' אי' בבריט' מוז' כמישור שור ובכ"י ל"ד ב' במשור שר! (בתיבה אחת). ומכאן ואילך אין חלוק בגי' הכ"י. — בכ"י ב"ר נפקדו החרוזים ואי' רק: אתחיל ערך למ"ד. ובכ"י ה"ב אי': ונשלמה אות הכ"ף ברוך העוזר, ואחל ערך שנים עשר והוא ערך הלמד בשם ה' אל עולם] — .

קצת הערות ותקונים.

בע' אסובי (ח"א, קס"ד עמוד ב' שורה 10) שקורין ליאט' אינה לאי"ט כי אם ל"צ luette = Zäpfchen (עיין מ"ש הח' פערלעס ביימרעגע 51).

בע' גם ב' (ח"ב ש"ד ע"א שורה 9) פי' גומא עומק וכו' הועתק מפי' רה"ג לפרה פ"ב מ"ה עיי"ע כס ה'.

בע' גרזם (שם, שס"ב ע"א שורה 23) פי' בלעז קוציאי הוא מלאי"ט guscio (בל"צ gousse Hülse Schotte (פערלעס שם 45).

בע' דל (ח"ג, ס"ז ע"א שורה 18) כיון רבינו כמלת מחלה על ל"ע محالة Winde עיי"ע מסתוריתא וע' סתר.

בע' המנק (שם רי"ז, ע"א שורה 20) הלעז ברש"י אולי הוא מל"צ Gabel, fourchette (פערלעס שם 95).

בע' חבל (שם של"ב ע"ב שורה 31) ולא חבלוני כיון רבינו לדניאל ו', כ"ג כמו שהעירני ידידי הח' ליבש אייזלער נר"ו.

חם (= חֶמָא) (שם תכ"ד, ע"א שורה 23) בענין גזרת חמא דע שהיא ל"ס חאמא Rettig עיי"ע נפס ומ"ש.

בע' טאריקי (ח"ד ב') כתב לי ה' פערלעס שעיק' הגי' טאדיקי וקטוע הוא מן קטאדיקי = καταδίκη.

בע' טיידון (ח"ד, כ"ז) והפעל ממנו יטידוך (פי' הרא"ש ימליצוך) עיין מ"ש ה' פערלעס (שם 65 והאריך להוכיח כי הוא כמו מטייט פי' שעושה חרוזים בנקודת האותיות אבל מ"ש שעיק' הגי' צ"ל טייר וקטוע מן אלפאבטיירין אין נ"ל.

טרגיא עיקרו בע' לטרגיא ומל"י λιτουργία מלאכה ועבודה Handarbeit (ואח"כ הושאל לעבודת האל Liturgie) (עיין מ"ש ה' פערלעס 69).